

Slavoljub Gacović

**Odabrana dela
o istoriji Vlaha istočne Srbije
u pet knjiga**

Autor

dr Slavoljub Gacović

Autor

Priloga (10. poglavlje): doc. dr Ana Samardžić

Recenzenti

dr Annemarie Sorescu-Marinković,
Balkanološki institut SANU (Beograd)

prof. dr Laura Spariosu,
Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sad

prof. dr Čedomir Čupić,
Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Izdavač

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji
Kneza Miloša 4
11000 Beograd

Za izdavača

Sonja Biserko

Lektor i korektor

doc. dr Ana Samardžić,
Fakultet za poljsku i klasičnu filologiju
Univerziteta „Adam Mickjevič” u Poznanju

Prelom teksta

Darinka Gacović

Rešenje korica

Zoran Pejović

Štampa i povež

TERCIJA DOO
tercijabor@yahoo.com

Tiraž

500 primeraka

Sva prava na objavljivanje ove knjige zadržava Autor
prema odredbama Zakona o autorskim i srodnim pravima

Slavoljub Gacović

OD POVLAŠENIH SRBA DO VLAŠKOG JEZIKA

O političkoj klimi pre formiranja NS Vlaha, o izbornim listama svih saziva NS Vlaha, o politici identiteta svih saziva NS Vlaha, o „vlaškom” pismu i obmani standarizacije „vlaškog” jezika i o izdavačkoj politici svih saziva NS Vlaha

5-2

**Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji
Beograd
2019.**

Objavljivanje
ODABRANIH DELA
O ISTORIJI VLAHA ISTOČNE SRBIJE
Slavoljuba Gacovića
PORED DOSADAŠNJIH SPONZORA
OMOGUĆIO JE
HELSINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI
I PRIJATELJI

Knjigu posvećujem dragim profesorima sa Filozofskog fakulteta u Zadru, kojih se rado sećam i često pominjem: Stjepan Antoljak, Petar Lisičar, Branimir Glavičić, Ivo Petricioli, Julijan Medini, Stijepo Obad, Nenad Cambi i Slobodan Čače.

PREDGOVOR

„Reč je naše jedino oružje”

Anatol Frans

U ediciji *Odabrana dela o istoriji Vlaha istočne Srbije* u pet knjiga objavljeni su 2014. godine s ispravkama i dopunama naslovi koji su objavljeni ranijih godina: 1) *Neslovenske osnove u ojkonimiji Vidinskog sandžaka XV i XVI veka*; 2) *Od Rimljana i latinskog do Rumuna timočana i rumunskog*; 3) *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva* i 4) *Kud se dedoše Rumuni Tihomira Đorđevića*, a prvi put je oštampan prvi svezak pete knjige 2016. godine s naslovom: *Od povlašanih Srba do vlašskog jezika* i podnaslovom: *O poreklu i postojbini, o seobama, o srbizaciji i asimilaciji, o maternjem jeziku i popisima Rumuna (Vlaha) istočne Srbije*, kojim se najavljuju određeni sadržaji svih pet poglavlja.

U drugoj svesci pete knjige s identičnim naslovom *Od povlašanih Srba do vlašskog jezika* i podnaslovom *O političkoj klimi pre formiranja NS Vlaha, o izbornim listama i formiranju svih saziva NS Vlaha, o politici identiteta svih saziva NS Vlaha, o „vlaškom” pismu i standarizaciji „vlaškog” jezika, o školovanju „Vlaha” pre i posle formiranja NS Vlaha i o izdavačkoj politici svih saziva NS Vlaha* biće rasprave u poglavljljima, br. 4, 5, 6, 7, 8, 9 i u poglavlju br. 10, koje je u celosti napisala doc. dr Ana Samardžić sa Fakulteta za poljsku i klasičnu filologiju Univerziteta „Adam Mickjevič” u Poznanju (Poljska), kojoj se ovom prilikom najtoplije zahvaljujem na uloženom trudu i ovde prikazanim rezultatima.

Poglavlje, br. 4. naziva se: „*O političkoj klimi pre i posle formiranja nacionalnog saveta Vlaha*”; br. 5. „*O izbornim listama i formiranju Nacionalnog saveta Vlaha*”; br. 6. „*O politici identiteta svih saziva Nacionalnog saveta Vlaha*”; br. 7. „*O ‘vlaškom’ pismu i obmani standardizacije ‘vlaškog’ jezika*”; br. 8. „*O školovanju ‘Vlaha’ pre i posle formiranja Nacionalnog saveta Vlaha*”; br. 9. „*O izdavačkoj politici svih saziva Nacionalnog saveta Vlaha*” i poglavlje

br. 10. „*Leksikografska i udžbenička produkcija na ‘vlaškom’ i o ‘vlaškom jeziku’ – lingvistička perspektiva*”.

Naslovi navedenih poglavlja su ujedno oblikovali i podnaslov druge sveske pete knjige u kojoj želim da ukažem na surovu stvarnost, u kojoj se, pod vidom demokratije, promoviše zakonska regulativa koja je u službi sveopšte perfidne asimilacione politike Republike Srbije i koja se svim sredstvima vodi prema rumunskoj (vlaškoj) nacionalnoj zajednici sa prostora istočne Srbije. Kažem perfidne asimilacione politike, jer se u tu svrhu na prvom mestu sada koristi sam Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine (Nacionalni savet Vlaha), koji se od 2010. godine nalazi u rukama lokalnih (opštinskih i regionalnih) prvaka partija većinskog naroda na vlasti (SPS-a i SNS-a). Nacionalni savet Vlaha koji se nalazi u rukama pojedinaca iz redova većinskog naroda ili u rukama onih koji su se do momenta ulaska u Nacionalni savet Vlaha deklarirali kao Srbi, ima svu moguću finansijsku podršku i logistiku Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave, Ministarstva kulture i informisanja i, posebno bih istakao, podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, koje je podržalo projekat izdavanja udžbenika za predmet *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*. Razume se, po potrebi, u svrhu asimilacije korišćena je i svakovrsna pomoć policije na lokalnom nivou, najčešće privođenjem u policijskim stanicama radi ispitivanja, zastrašivanja i dr. Ovim, razume se, želim da ukažem na probleme koje danas ima srpsko društvo na primeru onemogućavanja ostvarivanja kolektivnih prava rumunske (vlaške) nacionalne zajednice sa prostora istočne Srbije.

Članci mnogih novinara i građana Republike Srbije koji su objavljeni u lokalnim i republičkim listovima u kojima su izneli svoja mišljenja i stavove o tzv. „vlaškom pitanju”, zapavo ukazuju na mišljenje i stavove srpskog društva u celini. Oni će biti prokomentarisani u zavisnosti od teme u svim napred navedenim poglavljima. Razume se, biće reči i o udžbenicima i drugim dokumentima koji su nastali u vreme prvog Nacionalnog saveta (2006-2010) i u vreme drugog saziva Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine (2010-2014) koje sam dobio na uvid zahvaljujući pojedinim članovima navedenih saziva saveta ili preuzeo sa sajta Nacionalnog saveta Vlaha (www.nacionalnisavetvlaha.rs), zatim sa sajta i fejsbuka Nevladine organizacije Gergina (<http://www.gergi-na.org.rs/>; <https://sr-rs.face>

book.com/GERGINA-Udruzenje-za-ocuva-nje-kulture-i-tradicije-Vlaha-208812242477407/), Zajednice Vlaha Srbije (www.zajednicavlahasrbije.com/o_nama.html) i drugih nevladinih organizacija ili pojedinaca (<http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=667.msg2641#msg2641>) koji se bave rumunskom (vlaškom) nacionalnom zajednicom sa prostora istočne Srbije.

Kao što sam u prvoj svesci pete knjige već rekao, četiri objavljena naslova koji su objavljeni i ranijih godina, u intervalu od 1993. do 2009. godine, ne daju odgovore na mnoga pitanja koje danas rumunska (vlaška) zajednica istočne Srbije postavlja sebi u kontekstu novih društveno-političkih dešavanja u srpskom društvu. Zato smatram da će u prvoj i drugoj svesci pete knjige naći makar deo tih odgovora.

Takođe, ponoviću ono što sam delimično već rekao u predgovoru prve sveske pete knjige, da ni drugi svezak pete knjige (5-2) u navedenoj ediciji ne bi ugledao svetlost dana da nije dela onih autora čije stavove osporavam, razume se, na osnovu neobjavljenih i objavljenih izvora i na osnovu dokumenata koji su nastali u toku rada svih saziva Nacionalnog saveta Vlaha kao i na osnovu mišljenja mnogih eksperata, koji u pojedinim segmentima svojih članaka i knjiga iznose činjenice i zastupaju ideje koje pomažu u boljem rasvetljavanju tema kojima se bavim u ovoj knjizi. Zato se podjednako zahvaljujem i jednim i drugima, jer su me njihova dela podjednako podsticala i inspirisala na rad.

Ne manje značajno mesto imaju prijatelji koji su nakon pročitanih pojedinih poglavlja rukopisa svojim predlozima, savetima i kritikama dali doprinos da bolje sagledam i samim tim bolje tumačim probleme rumunske (vlaške) nacionalne zajednice sa prostora istočne Srbije. Među njima ima i onih koji su mi pomogli time što bi naprosto izneli svoja razmišljanja nakon kojih sam stekao čvrstija uverenja da trebam istrajati u svom ubeđenju da na svetlost dana ne iznosim lično iskustvo već naprotiv kolektivno iskustvo rumunske (vlaške) zajednice sa prostora istočne Srbije.

Na posebnom mestu zahvaljujem se prijateljima i kolegama, lektoru i autoru 10. poglavlja Ani Samardžić i recenzentima, Annemarie Sorescu-Marinković, Lauri Spariosu i Čedomiru Čupiću, na odvojenom vremenu i strpljenju da tekst pročitaju, a potom u pismenoj formi iznesu svoje dragocene sugestije i savete koje sam

konsultovao prilikom uobličavanja konačne verzije rukopisa koji predajem čitaocima.

Zahvalio bih i prijateljima, Igoru Petroviću, Maji Mitrović, i Diani Šolkotović, koji su za potrebe mog rada na rukopisu preveli pojedine tekstove mnogih autora sa engleskog i nemačkog govornog područja, kao i moju *Završnu reč*, čime su dali svoj doprinos da o kalvariji rumunskog (vlaškog) naroda sa prostora istočne Srbije saznaju makar i simbolično oni koji se služe engleskim, nemačkim ili rumunskim jezikom. Veliku zahvalnost dugujem izdavaču, Helsinškom odboru za ljudska prava u Srbiji, i prijateljima, Jeleni i Žarku Baljeviću, Nadeždi i Vladanu Nikoliću, Virgilu Speriosu, Vići Mitroviću, Damiru Iliću, Vesku Arandeloviću, Srđanu Kančeviću, Oliveri i Draganu Čobotoviću, Danijeli i Zoranu Krstiću, Branislavi i Miloradu Jankuloviću, Novici Nikoliću, Dejanu Nikoliću, Dušanu Stojanoviću, Jasmini i Novici Damianu Vanuki, Branislavu Prvanoviću, Dejanu Iliću, Dejanu Balčanoviću, Miomiru Đorđeviću, Zoranu Sibinoviću, Branku Tihojeviću i Slaviši Tobošareviću koji su finansijski pomogli da stranice ove knjige ugledaju svetlost dana.

Nesumnjivo veliku podršku i podstrek za pisanje ovog štiva davala mi je supruga koja u mnogim prilikama nije štedela sebe oslobađajući me mnogih poslova i obaveza kako bih se sa više elana posvetio radu na ovoj knjizi. Svima još jednom najiskrenije i srdačno zahvaljujem.

10. januara 2019.
U Zaječaru

Autor

UVODNE NAPOMENE

„Ako ne odredite i ne sukobljavate stvarne probleme, vi ćete ih u stvari zamagliti. Ako ne uznemiravate bilo koga moralno, vi ćete sami ostati moralno uspravani. Ako ne oličavate sukob, ono što vi kažete biće prihvatanje puta koji vodi u ljudski pakao”

Charles Wright Mills

Prostor i stanovništvo. Prostor rumunofonih Vlaha proteže se u istočnoj Srbiji od Dunava na severu do Dobrog Polja u opštini Boljevac, južno od Rtnja i od Morave na zapadu do granice sa Bugarskom na istoku. Na navedenom prostoru u literaturi su poznate manje celine sa sledećim nazivima: Negotinska Krajina, Ključ, Crna Reka, Braničevo, Zvižd, Poreč, Homolje, Resava, Mlava, Morava i Stig. Na navedenom prostoru u 18 opština rumunofone „Vlahe” možemo naći u 154 naselja, a u još 48 naselja oni žive u zajednici sa srpskim ili romskim stanovništvom. Vlaha je bilo ili ih ima na svim prostorima Balkanskog poluostrva,¹ ali ćemo se u ovoj knjizi baviti samo problemima istočnosrbijanskih „Vlaha”, koji se u međusobnoj komunikaciji na maternjem jeziku nazivaju Rumân (Rumuni).

Teme i vremenski raspon. Teme kojima je ovde posvećena pažnja biće prikazane u uzročno-posledičnom nizu, u logičnom sledu tako što će se svaka naredna tema naslanjati na prethodnu.

Najpre ću razmotriti *političku klimu stvorenu u medijima u procesu asimilacije Rumuna (Vlaha) istočne Srbije u deceniji pre for-*

¹ Romani /*Romanus, Romanoil*/, Gotovlasi /*Goswalh < Got-walch*/, Gepidovlasi /*Gebuwalochus < Gepid-walach*/, Saksovlasi /*Saxwalo < Saxon-walach*/, Švabovlasi /*Suabalah < Suab-walach*/, Vlahorinhini /*Vlachorynchini*/, Sremci /*Srermisiani, Sermisianoil, Sermani*/, Vlasi Sremljani, Vlasi, odnosno pastiri Rimljana (*Blachii ac pastores Romanorum*), Vlasi /*Blachi-Vlachi, Valachi, Blasii, Blackis, Ulahis, Blazi, Vlahos, Ūlāgh, Ūlākūt*/, Donji Vlasi /*Vlachi inferiores*/, Karavlasi ili Crni Vlasi /*Kara Ūlāgh*/, Maurovlasi /*Morovlachi, Moroblachi, Mordlachi*/ ili Crnovunci /*Nigri latini*/, Vlasi Čiči /*Valachi quos vulgo Zytschy vocant*/, Vlaški narod, Romani, koji su po krvi vlašškoga roda /*Romano ortos sanguine Ulahos*/, Mižani Vlasi /*Misieni*/, Geti Vlasi /*Vlahogeti*/, Vidinski Vlasi, Braničevski Vlasi itd.

miranja Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, u kojoj se rumunska (vlaška) nacionalna zajednica i njene vođe jezikom mržnje nazivaju separatistima, stranim plaćenicima itd.

Zatim u posebnom poglavlju slede *izborne liste i politika formiranja svih saziva Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine u procesu asimilacione politike* prema rumunskoj (vlaškoj) zajednici u istočnoj Srbiji.

Sledi Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine i politika formiranja identiteta „Vlaha” u procesu asimilacije Rumuna sa prostora istočne Srbije. Tu su navedeni svi instrumenti formiranja jednog posve novog identiteta i njegov način plasiranja u javnosti.

Razume se da je u procesu asimilacije i formiranja novog identiteta na prvom mestu bio jezik „vlaške” nacionalne manjine preimenovan u „vlaški” s posebno osmišljenim ćiriličkim i latiničkim pismom i standardizacijom koja je usledila, o čemu ne odlučuju lingvisti već govornici.

Nakon toga sledi poglavlje u kojem se govori o *prosvetnoj politici* koja je u uzročno-posledičnim odnosima s *asimilacionom politikom* vođenom krajem XIX i sredinom XX veka prema rumunskom (vlaškom) stanovništvu iz istočne Srbije, a potom i o *prosvetnoj politici* svih saziva Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine koja je u uzročno-posledičnoj vezi sa dešavanjima u srpskom društvu s početka XXI veka.

I konačno, ne bi to bila kompletna slika o denacionalizaciji rumunske zajednice sa prostora istočne Srbije bez ijednog slova o izdavačkoj politici svih saziva Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine i bez iskonstruisanih neoromantičarskih teorija o „Vlasima”, koji su ili izravno Kelti ili su potomci Kelta.

Shodno takvim razmišljanjima upoređuje se jezičko blago „Vlaha” sa prostora istočne Srbije s tobože keltskim i francuskim vokabularom, čime se želi dokazati njihova istovetnost ili srodnost ne bi li se poduprla politika koju plasiraju „vlahisti” unutar Nacionalnog saveta Vlaha da su „Vlasi” autohtoni narod čija je matična zemlja Republika Srbija, smetnuvši s uma da dobar deo teritorija istočne Srbije, od Miroč planine, Malinika, Rtnja i drugih planinskih vrhova na istoku nikad nisu pripadale srednjovekovnoj Srbiji, na čijem se području tobože formirala „vlaška” zajednica još od Kelta u pra-

istorijskom razdoblju, dakle pre dolaska Rimljana, za šta im je pružena izravna podrška srpskih vlasti.

Vremenski raspon sa svim mogućim novinama u vezi s „vlaškom” zajednicom sa prostora istočne Srbije proteže se od 90-ih godina XX veka do novembra 2018. godine, tj. do formiranja četvrtog saziva Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine. U tom vremenskom rasponu se od strane srpskih vlasti forsira i nameće politički konstrukt nazvan „vlaška” nacionalna manjina s „vlaškim” jezikom kojoj je matična zemlja Republika Srbija.

Cilj i rezultati. Cilj ovog rada je da se dokaže da agresivna asimilaciona politika nije prestala onog trenutka kada je formiran prvi *Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine* 2006. godine, koji je na VI redovnoj sednici održanoj 22. 9. 2007. godine u Negotinu doneo *Odluku o podnošenju zahteva za uvođenje rumunskog jezika u službenu upotrebu u skupštinama opština u kojima za to postoje uslovi*. Takođe, nije prestala ni 16. 1. 2009. godine, na sednici održanoj u Boru, kada je *Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine* doneo odluku da se za školsku 2009/2010. godinu u mesta naseljena „vlaškim” stanovništvom uvede izborni predmet *rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture*, po predlogu Odbora za obrazovanje *Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine*, a na osnovu odluke br. 74/05-09/07 od 22. 9. 2007. godine, kojom je Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine odredio da je rumunski književni jezik jezik vlaške nacionalne manjine.

Navedenim odlukama od 22. 9. 2007. i 16. 1. 2009. godine Ministarstvo prosvete RS obavestilo je Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine da je jezik Vlaha istočne Srbije rumunski književni jezik. U vezi s tim, navedeno Ministarstvo je aktom br. 610-00-00046/2009-06 od 18. 2. 2009. godine obavestilo Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine da će Ministarstvo postupiti u skladu sa zakonom definisanim nadležnostima povodom pitanja uvođenja predmeta *Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture* za učenike vlaške nacionalne manjine, te da će obavestiti školske uprave i škole da pri izradi liste izbornih predmeta uvrste i predmet *Maternji jezik sa elementima nacionalne kulture – Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture*.

Donošenjem navedenih odluka i pravnih akata agresivna asimilaciona politika nije prestala, jer te odluke i akti, zbog pomanjkanja pozitivne političke klime u Srbiji, nisu nikad sprovedeni. Naprotiv, bili su bojkotovani od strane vlasti Republike Srbije, posebno od strane navedenog nadležnog Ministarstva prosvete i pored navedenog akta u kojem je ono zauzelo pozitivan stav.

Agresivna asimilaciona politika Republike Srbije zamenjena je *perfidnom asimilacionom politikom* nakon formiranja drugog Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine 2010. godine, jer što su do juče radile opštinske, regionalne i republičke vlasti Srbije, administracija, vojska, crkva i prosveta, od 2010. godine rade članovi Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine svojim odlukama koje se tiču kulturne, prosvetne i crkvene politike u denacionalizaciji svojih sunarodnika. Ti članovi Nacionalnog saveta Vlaha dobijaju svu logistiku od opštinskih do republičkih vlasti, od novinskih članaka i radio i TV emisija u kojima se podržava učenje vlaščkog govora sa elementima nacionalne kulture u školama, pa sve do Ministarstva prosvete koje omogućava štampanje udžbenika za prvi i drugi razred osnovne škole za predmet *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*, a opšte je poznato da svako naselje nastanjeno „vlaškom” nacionalnom manjinom u istočnoj Srbiji ima svoj govor. Objavljene su i knjige sa istorijskom tematikom o Vlasima (Rumunima), rečnici vlaško-srpskog jezika kao i gramatika vlaščkog jezika, koji još uvek nije standardizovan, a sve u cilju formiranja „vlaške” nacionalne manjine.

Osnovni cilj „vlahista” je da se preimenovanjem rumunskog jezika u vlaški govor/jezik konstituiše „vlaška” nacionalna manjina umesto postojeće rumunske nacionalne manjine, da se uz pomoć pisanja nove istorije „Vlaha”, koji nisu nastali romanizacijom dako-traćkih plemena već su izravno Kelti ili od njih vode poreklo. Cilj „vlahista” i srpskih vlasti jeste da se dobije konstrukt nazvan „vlaška” nacionalna manjina koja postoji samo na teritoriji Srbije i zato je ona proglašena njihovom matičnom zemljom umesto Rumunije. Nasuprot tome, cilj autora ove knjige je, pored ostalog, da dokaže da su „Vlasi” sa prostora istočne Srbije Rumuni i da „vlaški” govori pripadaju rumunskom jeziku, da su „Vlasi” romanizovana tračka/dako-getska plemena, a ne Kelti i da je Rumunija njihova matična zemlja, kao što im je Srbija domovina.

4. O POLITIČKOJ KLIMI PRE I POSLE FORMIRANJA NACIONALNOG SAVETA VLAHA

„G. Dučić moli da ‘dnevna štampa’ uvidi jedan deo svoje odgovornosti pred duhovnom krizom”.

Jovan Dučić, *„Književne impresije”*,
Izab. dela, knj. V, Bgd. 1982, 361.

4.1. POLITIČKA KLIMA, ŠTAMPA I MEDIJI PRE FORMIRANJA PRVOG SAZIVA NACIONALNOG SAVETA VLAŠKE NACIONALNE MANJINE

U vreme pre ikakvih nagoveštaja o raspadu SFR Jugoslavije kada su se Rumuni (Vlasi) istočne Srbije još smatrali etničkom grupom u okrilju srpske nacije, krajem 1986. godine je u dnevnom listu „Politika” objavljen tekst „Od naziva za strance”. U njemu je rečeno odakle potiče i koje značenje ima naziv Vlah: „Reč Vlah je germanskog porekla Walach – a stvorena je po imenu keltskog plemena Volcae, koje je bilo susedno Germanima. Nema sumnje da je ova reč prvobitno označavala strance, naročito one koji se bave ovčarstvom, tako da je predstavljala i nacionalnu i socijalnu kategoriju. Setimo se samo romanskog pastirskog stanovništva koje su Sloveni zatekli na Balkanu, poznatog pod imenom Vlasi. Međutim, ovaj termin je tradicionalno vezan za Rumune, koji se u ruskim tekstovima nazivaju Vlahi ili Volohi, u mađarskim Olahi, u mongolskim Ulagi, u turskim Iflaki itd.”²

Moram priznati da je autor rekao sve što se u tako oskudnom tekstu moglo reći o poreklu i semantici etnonima Vlah, a da pritom tekst nije opteretio dnevnom politikom srbijanskog društva koja je u štampi nastupila 90-ih godina XX veka.

² *Politika*, 8. septembar 1986.

4.1.1. Zastrašivanja i etiketiranja pre formiranja Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine 2006. godine

Da je doista bilo zastrašivanja možemo zaključiti na osnovu teksta objavljenog u nedeljniku „Timok” krajem 1991. godine, gde se u naslovu „Ko hoće severoistočni front – hoće li neko stvarno sukob Srba i Vlaha” autor Stanoje Đorđević, advokat iz Zaječara (predsednik Radikalne stranke u Zaječaru), koristi rečnikom zastrašivanja rumunske (vlaške) nacionalne manjine sa prostora istočne Srbije, koja još nije imala svoja kolektivna prava.

Povodom teksta koji je novinar-saradnik Dragan Vitomirović objavio u nedeljniku „Timok” u vezi sa izlaganjem Zorana Sibinovića, poljoprivrednog tehničara iz Šljivara i funkcionera Samostalne stranke Vlaha, koji „želi da unese nemir u odnose ljudi Timočke krajine ističući problem Vlaha kao posebne nacionalne manjine Rumuna...”, Stanoje Đorđević navodi sledeće: „U svom izlaganju Sibinović bezočno tvrdi da u organima vlasti i uprave nema Vlaha. Treba ga svakako pitati da li predsednik Skupštine opštine Negotin g. Popović nije Vlah, predsednik Okružnog suda u Negotinu g. Ninić isto, dojučerašnji predsednik najveće Radne organizacije RTB Bor g. Jovan Milošević, kao i mnogi drugi na odgovornim dužnostima u organima SUP-a, pravosuđa, uprave, u privrednim preduzećima i drugim institucijama... Sa Vlasima sam u svakodnevnom kontaktu. Posećujem njihove kuće i kategorički tvrdim da se ponašaju u svemu kao Srbi.”³

Sudeći po stavu Stanoja Đorđevića, reklo bi se da kolektivna prava „Vlaha” nisu ugrožena samo zato što u svim organima vlasti i uprave Republike Srbije ima pojedinaca koji pripadaju, po njegovom mišljenju, ovoj etničkoj grupi od koje se ne može praviti nacionalna manjina, pored ostalog i zato što „se ponašaju u svemu kao Srbi”. Nameće se zaključak da bi Vlasi mogli biti rumunska nacionalna manjina, tj. „rumunski nacion”, samo ukoliko ih ne bi bilo u organima vlasti i uprave Republike Srbije.

U vezi s raspravom o podeli Timočkog regiona na Zaječarski i Borski okrug (Borski okrug je nastao po Uredbi Vlade od 29. januara 1992) koja se zahuktala tokom 1991. godine, opet je rumunska

³ *Timok*, 13. decembar 1991.

(vlaška) zajednica sa prostora istočne Srbije bila prozvana, a istaknute vođe nacionalnog preporoda rumunske (vlaške) zajednice ponovo su u novinskim člancima denuncirane kao kolovođe u stvaranju tzv. Vlaške Republike, pod sloganom koji su sačinili novinari lokalnih novinskih agencija na srpskom jeziku: „Od Malajnice do Štubika biće Vlaška Republika”. Taj slogan je inače služio za podsmevanje rumunskoj (vlaškoj) zajednici, budući da od Malajnice do Štubika, dvaju susednih sela u Negotinskoj opštini, ima svega desetak kilometara, a „Vlasi” zapravo žive u naseljima od Morave do Timoka, pa bi odgovarajući slogan pre mogao glasniti: „Od Morave do Timoka biće Vlaška Republika”. Ali i takav slogan bio bi izgovoren na srpskom jeziku, a ne na jeziku rumunofonih „Vlaha” sa prostora istočne Srbije, što ukazuje na činjenicu ko je ili ko bi slogan mogao naćiniti.

Nakon Uredbe Vlade Srbije o deobi Timoćkog regiona i formiranju Zajećarskog i Borskog okruga od 29. januara 1992. godine Dragan Vitomirović, urednik i vlasnik nedeljnika „Timoćka krimi revija”, inaće penzionisani službenik službe Državne bezbednosti u Zajećaru, objavio je u nedeljniku „Timok” ćlanak s naslovom i podnaslovom „Vlada Srbije podelila Zajećarski okrug na dvoje, argument više za ‘otcepljenje’ – U Zajećaru se strahuje da su deobom na dva dela zajećarskog regiona stvorene izvanredne pretpostavke za stvaranje tzv. ‘Vlaške Republike’”.⁴ Nadalje u ćlanku Vitomirović iznosi da „na teritoriji koja pokriva sadašnji ‘severni’ okrug sa sedištem u Boru živi daleko najveći broj pripadnika etnićke grupe Vlaha u istoćnoj Srbiji. Na tom području nedavno su formirane i dve ‘vlaške partije’. U okolini Bora formiran je Pokret Vlaha i Rumuna Jugoslavije, a u Kladovu Narodna samostalna stranka Vlaha. U programima obe ove partije su ozbiljni zahtevi za kulturnom autonomijom, kao prvom stepenicom ‘osamostaljivanja’. Da ovi argumenti nisu bez osnova pokazuju dosadašnja ‘istorijska stremljenja’ Vlaha sa ovog područja u traženju svog entiteta. Sve se češće može ćuti, na ovim prostorima, ono što se nedavno ćulo i na Kosovu: ‘Imamo svoju teritoriju, svoj jezik, narod i kulturu. Zašto ne bi mogli imati i republiku?’”⁵

⁴ *Timok*, 3. februara 1992.

⁵ *Timok*, 3. februara 1992.

Očigledno je da i u ovom članku manjkaju mera, jezička tolerancija i objektivna (demokratska) načela u vezi sa činjenicom da rumunska (vlaška) zajednica u istočnoj Srbiji traži svoja kolektivna prava. Pored formiranja više partija i mnogih nevladinih organizacija koje traže rumunski jezik u nastavi i crkvi, ti zahtevi nisu ostvareni. Koriste se reči zastrašivanja stanovništva da su stvorene izvanredne pretpostavke za oцепljenjem, za formiranjem Vlaške Republike poziva se na „istorijska stremljenja’ Vlaha sa ovog područja u traženju svog entiteta”, koji se upoređuju s Albancima na Kosovu i njihovim željama za formiranjem samostalne državne teritorije. Time se žele zastrašiti i Srbi, a posebno „Vlasi”, kako bi odustali od potreba za ostvarivanjem svojih osnovnih kolektivnih prava.

U članku s nadnaslovom „Od ideološke improvizacije do nacionalizma (1)” i podnaslovom „Buđenje nacije”, koji je juna 1995. godine za list „Politika Ekspres” potpisao novinar-saradnik Vuksan Cerović iz Zaječara, stoji: „Pre pola veka, u skladu sa staljinističkom doktrinom o nacionalnom pitanju, partijski sekretari u timočkom kraju latili su se posla da probude nacionalnu svest kod Vlaha. Cilj im je bio da kod komšija, koji su se do tada u ogromnoj većini izjašnjavali kao Srbi, probude svest da oni nisu to što tvrde nego Vlasi i da od njih stvore narodnosnu grupu ili naciju.”⁶ Koliko se iz navedenog teksta može razumeti, Cerović je stanovišta da su Rumuni, tzv. Vlasi, svi listom, drage volje, postali Srbi.

Cerović bi kao dobro obavešten žurnalista trebalo da zna da se rumunska (vlaška) zajednica na popisima stanovništva Kraljevine Jugoslavije 1921. godine nije u celosti popisala kao srpska i da je bilo popisano 229.398 govornika rumunskog jezika (u užoj Srbiji je bilo 151.829),⁷ a da je na popisima stanovništva Kraljevine Jugoslavije 1931. godine bilo popisano 137.879 govornika rumunskog maternjeg jezika (*Rumänen Muttersprache*), mada je tzv. timočkih rumunofonih govornika bilo popisano samo 57.330, pa se na osnovu jezika određivala i njihova rumunska narodnost.⁸ To isto stanovništvo popisano je

⁶ *Politika Ekspres*, god. XXXII, br. 11208, 5. juna 1995, 8.

⁷ *Prethodni rezultati popisa stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, 31. 1. 1921, Sarajevo, 1924, 4–5.

⁸ Wilfried Krallert, *Die Gliederung der Bevölkerung des ehemaligen Jugoslawien nach Muttersprache und Konfession: nach den unveröffentlichten Angaben der*

kao „Vlasi” tek na prvom posleratnom popisu stanovništva FNRJ 1948. godine, do kada je i trajala prva faza formiranja vlaške nacionalne svesti (1945–1948). Dakle, ni u posleratnom periodu se „vlaška” zajednica nije u celosti popisala kao srpska, jer je tom prilikom u FNRJ bilo popisano 102.953 „Vlaha”, a u NR Srbiji (uže područje) 93.440 „Vlaha”, da bi tek pod žestokom asimilacionom politikom komunističke vlasti na popisu stanovništva NR Srbije (uže područje) 1961. godine bilo popisano svega 1338 „Vlaha”.⁹ Očigledno je da Ceroviću ništa ne znače popisi stanovništva i da oni ne moraju biti konsultovani kada se radi o rumunskoj (vlaškoj) zajednici s prostora istočne Srbije.

U nastavku Cerović kaže: „Danas tu ideološku improvizaciju, koja je brzo splasnula zbog nezainteresovanosti naroda, nastavljaju novokomponovani političari [...] Oni svim silama rade da od Vlaha, koji vekovima dele istu sudbinu sa Srbima, naprave nacionalnu manjinu.”¹⁰ Kao da Rumuni, Mađari, Rusini i mnoge druge nacionalne manjine u Vojvodini ne „dele istu sudbinu sa Srbima”, pa svejedno imaju status nacionalnih manjina i time ostvaruju svoja kolektivna prava. Cerović kaže: „Za njihove (misli na „novokomponovane

Zählung von 1931, Publikationsstelle, Wien, Selbstverl. der Publ.-Stelle, 1943, 3: „Wie sich nach der Besetzung Belgrads 1941 zeigte, war ein gleicher Band wie der über die Zählung des Jahres 1921 bereits fertiggestellt und bis zur Korrektur gediehen, der neben der konfessionellen auch die sprachliche Gliederung enthielt, doch war denn seine Herausgabe unterblieben und nur die Konfessionsdaten wurden veröffentlicht. Ein Einblick in die Ziffern zeigt auch die Gründe dieser Geheimhaltung: Sie sind erstens in der starken Zunahme des albanischen Volkstums (von 439.657 im Jahre 1921 auf 505.259 im Jahre 1931), zweitens wohl aber auch in den durch offensichtlichen Zählungsterror bewirkten Abnahmen einiger Volksgruppen zu suchen, die über das erklärbare Maß hinausgingen und kompromittierend wirken mußten. (Die Zahl der Deutschen nahm von 505.790 auf 499.969 ab, am stärksten aber war die Abnahme der Timok-rumänen von 147.248 auf 57.330).”

⁹ Svi podaci o popisima Rumuna (Vlaha) severoistočne Srbije od 1948. do 2002. godine mogu se preuzeti iz sledećih knjiga: *Stanovništvo, nacionalna ili etnička pripadnost, podaci po naseljima*, knj. 1, Beograd, Republički zavod za statistiku, februar 2003, [ISBN 978-86-84433-00-0](#); *Stanovništvo, uporedni pregled broja stanovnika 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002, podaci po naseljima*, knj. 9, Beograd, Republički zavod za statistiku, maj 2004, [ISBN 978-86-84433-14-7](#).

¹⁰ *Politika Ekspres*, god. XXXII, br. 11208, 5. juna 1995, 8.

političare” vlaške zajednice – S. G.) sitne političke ciljeve to je sasvim dovoljno, a šta će to doneti i Srbima i Vlasima nije ih briga...”¹¹

Cerović bi mogao dobiti odgovor ukoliko bi „Vlasi” uspeli da za sebe izdejtstvuju status nacionalne manjine. Oni bi na taj način mogli da ostvaruju svoja kolektivna prava na osnovu kojih bi mogli negovati svoj maternji jezik i kulturu, a Srbima bi ta kolektivna prava donela demokratske promene u zemlji koje, eto, već više od 200 godina nikako da se u stvarnosti implementiraju, osim u nomenklaturi nekih partija većinskog naroda.

Cerović je sledećeg dana (6. jun 1995) u listu „Politika Ekspres” nastavio serijom članaka s istim naslovom „Od ideološke improvizacije do nacionalizma (2)”, ali drugim podnaslovom „Tuđi diktat”,¹² gde neosnovano optužuje lidere „vlaških” partija nazivajući ih „zagovornicima nacionalizma” u vreme kada srpski nacionalizam u Srbiji doživljava svoj vrhunac, za vreme mandata Slobodana Miloševića, koji politikom Socijalističke partije Srbije, na čijem je čelu, dovodi do razaranja srpske privrede i društva zapodenuvši rat na prostoru bivših jugoslovenskih republika i pokrajina (Hrvatska, Bosna i Hercegovina, AP Kosovo), čiji je zagovornik bio i sam Cerović u svojim člancima.

Cerović potom iznosi da je „krajem 1990. u Kladovu [...] formirana Narodna samostalna stranka Vlaha”, koju predvodi „Čedomir Pasatović, obučarski trgovac, iz te lepe varošice na desnoj obali Dunava”. U programu stranke je stajalo da su „Vlasi u kontinuitetu ugnjetavani, ismejavani i omalovažavani”, da su u današnjoj Srbiji potpuno obespravljeni [...], da su im oduzimana imanja, plovni objekti i trgovačke radnje, zbog čega su ’listom otišli u inostranstvo’...”¹³

Pasatoviću, tom obučarskom trgovcu, o kojem s omalovažavanjem piše Cerović, mnogi mogu pozavideti na objektivnom retrospektivnom sagledavanju činjenica o stanju rumunske (vlaške) zajednice do devedesetih godina XX veka, mada se boljitak na polju ostvarivanja njihovih kolektivnih prava ne oseća ni krajem druge decenije XXI veka, jer se implementacija mnogih zakona koji bi

¹¹ *Politika Ekspres*, god. XXXII, br. 11208, 5. juna 1995, 8.

¹² *Politika Ekspres*, god. XXXII, br. 11209, 6. juna 1995, 14.

¹³ *Politika Ekspres*, god. XXXII, br. 11209, 6. juna 1995, 14.

trebalo da rešavaju različite probleme ove vekovima zapostavljene i asimilovane nacionalne manjine na svaki način otežava i opstruira od strane partija većinskog naroda na vlasti koje su, uz pomoć poltrona unutar „vlaške” zajednice, preuzele Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine 2010. godine.

Pogrešno je rečeno da je „Sibinović [...] Vlahe [...] proglasio rumunskom nacionalnom manjinom u Jugoslaviji”.¹⁴ Može se reći da nema potrebe ni za kakvim proglašenjem Vlaha Rumunima, jer je naziv Vlah na srpskom jeziku sinonim s nazivom Rumân (Rumun) na maternjem jeziku Rumuna (Vlaha) sa prostora istočne Srbije. To je isto kao da Rascijane srednjovekovne Raške proglašavate Srbima ili Dukljane i Zečane srednjovekovne Duklje i Zete Crnogorcima. Dakle, nema potrebe za ikakvim proglašavanjem jednog naroda drugim, budući da se radi samo o različitim nazivima (etnonimima) istog naroda, bilo da se radi o Vlasima, tj. Rumunima, Rascijanima, odnosno Srbima, Dukljanima i Zečanima, koje poistovećujemo sa Crnogorcima.

Ukoliko je Sibinović optužio Srbiju „da sprovodi kulturni i biološki genocid”¹⁵ nad „Vlasima”, to je svakako rečeno kako bi se udovoljilo novinarima. Izjava je, inače, tačna u onom delu gde se pominje kulturni genocid, koji je sproveden žestokom srbizacijom i asimilacijom tokom zadnjih dvesta godina putem obrazovanja, crkve, administracije, vojske, sudstva, žandarmerije i medija, o čemu sam govorio u prvom tomu knjige *Od povlašćenih Srba do vlašskog jezika*. Deo Sibinovićeve izjave u kojem se pominje biološki genocid nije prihvatljiv, jer bi u tom slučaju u istočnoj Srbiji postojala, makar u sećanjima naših predaka, mnoga stratišta, a njih doista nije bilo.

Što se tiče Sibinovićeve „tvrdnje da su svi popisi posle rata falsifikovani na štetu Vlaha”,¹⁶ ona je u potpunosti tačna, jer kako bismo drugačije mogli razumeti toliku razliku od popisa do popisa, npr. u popisu FNRJ 1948. godine bilo je popisano 102.953 „Vlaha”, a 1961. samo 1338 „Vlaha”. Ne bih ih sada sve nabrajao jer sam i o

¹⁴ *Politika Ekspres*, god. XXXII, br. 11209, 6. juna 1995, 14.

¹⁵ *Politika Ekspres*, god. XXXII, br. 11209, 6. juna 1995, 14.

¹⁶ *Politika Ekspres*, god. XXXII, br. 11209, 6. juna 1995, 14.

tome nešto rekao u prvom tomu knjige *Od povlašćenih Srba do vlaščkog jezika* (knj. 5–1, str. 507–625) izašloj iz štampe 2016. godine.

Naravno, Cerović i ovom prilikom ne može odoleti da Sibinovićeve reči ne stavi u kontekst s retorikom, koja je, kako kaže, „u drugim krajevima raspirivala nacionalizam do krvavih događaja i stradanja naroda”, ali srećom „ljudi u Timočkoj krajini [...] nisu reagovali sa entuzijazmom koji su pokazali Hrvati, Muslimani u Bosni i Šiptari na Kosovu...”¹⁷ Ni on, kao ni mnogi drugi novinari toga vremena, ne može da izbegne retoriku podstrekavanja mržnje prema „Vlasima”, kao što je svojevremeno bila podstaknuta protiv Hrvata, Muslimana (današnjih Bošnjaka) i Albanaca na Kosovu, koji su se s nipodaštavanjem nazivali i još uvek nazivaju Šiptarima, kao što su se i Rumuni sa prostora istočne Srbije s nipodaštavanjem nazivali Vlasi-ma, a sada se, za razliku od rumunske nacionalne manjine u Vojvodini, promovišu kao vlaška nacionalna manjina koja je u svemu podržana od članova Nacionalnog saveta Vlaha.

Cerović za list „Politika Ekspres” piše i treći članak s istim naslovom „Od ideološke improvizacije do nacionalizma (3)” i podnaslovom „Život ‘pegla’ politiku”. Na samom početku članka Cerović postavlja provokativna pitanja: „Postoji li vlaško pitanje? Ima li vlaščkog nacionalizma? Preti li Timočkoj krajini repriza kosovskih događaja?” U njima on pitanje „Vlaha” u istočnoj Srbiji poistovećuje s problemom Albanaca na Kosovu. Potom, u nekoliko rečenica daje odgovor da tzv. vlaško pitanje ne postoji, kao što nema ni vlaščkog nacionalizma, ali da „niko, međutim, ne tvrdi da nema Vlaha nacionalista”.¹⁸ Opet moram naglasiti da Cerović govori o pojedinim „vlaškim” nacionalistima u vreme kada nacionalizam srpskih patriota na svim prostorima bivše Jugoslavije dostiže svoj vrhunac. Cerović zatim prepisuje ono što je već izneo u svojim prethodnim člancima, gde kaže da ima Vlaha nacionalista što „najbolje pokazuju oni koji se već nekoliko godina, iz petnih žila, trude da na golemo stablo zajedničkog života i zajedničke istorije Srba i Vlaha nakaleme nove izdanke. Oni kažu da su Vlasi najobespravljeniji narod u Evropi, da svako ko pokuša da ih afirmiše završava u zatvoru, da su Vlasima

¹⁷ *Politika Ekspres*, god. XXXII, br. 11209, 6. juna 1995, 14.

¹⁸ *Politika Ekspres*, god. XXXII, br. 11211, 8. juna 1995, 8.

oduzeta imanja, plovni objekti i trgovačke radnje, zbog čega su 'listom otišli u inostranstvo'. Drugi tvrde da su Vlasi u Srbiji izloženi biološkom i kulturnom genocidu..." itd., gde aludira na spomenutog Čedomira Pasatovića iz Kladova i Zorana Sibinovića iz Šljivara, koje smatra „vlaškim” nacionalistima. Cerović potom iznosi da se „ne pamti [...] da je ikada iko pitan za poreklo prilikom zapošljavanja. U opštinama Bor, Majdanpek, Negotin i Kladovo, Vlasi zauzimaju sijaset najodgovornijih mesta u privrednom i društvenom životu...”¹⁹, mada je verovatnije da su ti pojedinci o kojima govori Cerović samo „vlaškog” porekla iz „vlaških” naselja istočne Srbije, a još je verovatnije da se niko od njih tokom zapošljavanja nije deklariseo kao „Vlah”, jer bi u tom slučaju ostali kratkih rukava.

Zatim pominje da je „u julu 1992., u prisustvu Miodraga Đukića, tadašnjeg ministra za kulturu u vladi Srbije, u Boru [...] formiran Forum za kulturu Vlaha. Tom prilikom je rečeno da je to nepolitičko udruženje građana, koje će prikupljati, proučavati i predstavljati vlaško kulturno nasleđe. Uz ocenu da su Vlasi dali neprocenjiv doprinos srpskoj kulturi, ministar Đukić je Forumu obećao pomoć u finansiranju konkretnih projekata”,²⁰ mada obećana finansijska pomoć nikada nije stigla na adresu Forumu.

Cerović zatim pominje da se neki članovi Forumu „živo bave politikom i da uz nesumnjivo pomanjkanje kvalifikacije učestvuju u raspravama o tome da li su Vlasi prastanovnici Timočke krajine i da li je vlaški jezik izvorni rumunski jezik”.²¹ Da li je Cerović smatrao da se pojedini članovi Forumu bave politikom zato što učestvuju u raspravama gde se govori o prapostojbini (kolevci) „Vlaha”, potom i u raspravama u kojima je zaključeno da je „vlaški jezik izvorni rumunski jezik”? Rekao bih da to nije politika, već istorija nastanka i kolevke jednog naroda, da je to bavljenje proučavanjem jezika te se zadire u oblasti lingvistike i sociolingvistike, a ne politike. Šta bi Cerović danas rekao o „vlahistima”, koji nisu ni lingvisti ni sociolingvisti, ali su i pored toga pristupili *standardizaciji „vlaškog jezika”*, pisanju *Gramatike vlašskog jezika* i udžbenika za izborni predmet

¹⁹ *Politika Ekspres*, god. XXXII, br. 11211, 8. juna 1995, 8.

²⁰ *Politika Ekspres*, god. XXXII, br. 11211, 8. juna 1995, 8.

²¹ *Politika Ekspres*, god. XXXII, br. 11211, 8. juna 1995, 8.

Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture za prvi i drugi razred osnovne škole.

Na kraju svog članka Cerović zaključuje: „Eto, tako se ‘vlaško pitanje’, čije postojanje ozbiljni ljudi, kojima je stalo do mirnog života na ovim prostorima osporavaju, a pojedinci na njemu uporno insistiraju, razvijalo od idejne improvizacije do nacionalizma...”²² Doista, improvizacija formiranja vlaške narodnosti sprovedila se nakon 1945. godine, ali vlaški nacionalizam danas ne postoji, jer su tzv. Vlasi zapravo Rumuni koje Srbi tako nazivaju. Vlaški nacionalizam stvaraju po drugi put srpske vlasti formiranjem drugog saziva Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine 2010. godine. Tačna je samo činjenica da kada se god čuju zahtevi Rumuna (Vlaha) iz istočne Srbije za ostvarenje svojih prava – rumunski jezik u školi, emisije na radiju i televiziji, bogoslužjenje, narodni običaji, vlastita nošnja, muzika, folklor i ostala obeležja – uvek se poteže mirna koegzistencija „Vlaha” i Srba, mada to pitanje među tzv. Vlasima niko ne postavlja. Problem uvek nastaje kada Rumuni (Vlasi) sa navedenog prostora kod srpskih vlasti insistiraju na svojim kolektivnim pravima.

Za list „Politika Ekspres” N. Stojčević piše članak pod naslovom „Da li regionalizacija može da vodi etničku homogenizaciju” i s podnaslovom „Nasilje nad celinom”, gde u svom intervjuu dr Dragoljub Petrović iz Istorijskog instituta SANU iznosi zabrinutost da je „podelom Timočke krajine na Borski i Zaječarski okrug otvoren [...] put vlaškoj etničkoj grupi da traži kulturnu autonomiju”,²³ što „posebno zabrinjava”, kaže Petrović, „ako se zna da je na čelu jedne takve stranke vojvođanski Rumun Jon Markovićan, koji za Vlahe na tlu Timočke krajine traži isti status kakav imaju Rumuni u Vojvodini”.²⁴ Zaključak koji se iz navedenog štiva nameće jeste da Rumunima (Vlasima) sa prostora istočne Srbije ne treba dati status (rumunske) nacionalne manjine a s tim ni kolektivna prava koja im pripadaju. I ovaj tekst u svemu odiše elementima zastrašivanja „Vlaha” sa prostora istočne Srbije.

²² *Politika Ekspres*, god. XXXII, br. 11211, 8. juna 1995, 8.

²³ *Politika Ekspres*, god. XXXIII, br. 11610, 19. jula 1996.

²⁴ *Politika Ekspres*, god. XXXIII, br. 11610, 19. jula 1996.

Podela Timočke Krajine na dva okruga je, prema mišljenju dr Petrovića, i „ekonomski neopravdana, računica (koja) može da dovede do romanizacije Timočke krajine, odnosno istočne Srbije”.²⁵ Posebno ako se uzme u obzir i „podatak da većina vlaškog stanovništva u svojstvu gastarbajtera na Zapadu postaje ekonomski sve moćnija u opštinama svog okruga – Boru, Majdanpku, Kladovu i Negotinu, nasuprot sve siromašnijim Srbima iz nerazvijenog Zaječara, Knjaževca, Boljevca i Sokobanje – bojazan se, čini se, ispoljila u pravo vreme”. Na koji način se može izvršiti romanizacija već romanizovanog stanovništva sa prostora istočne Srbije nije rečeno, osim ako dr Petrović nije mislio na romanizaciju srpskog stanovništva, što je još manje razumljivo, jer se srpsko stanovništvo na svim popisima stanovništva uvek povećava, a „vlaškog” stanovništva iz popisa u popis, bez obzira na amplitude, ima sve manje i manje. Uostalom, kakve veze ima romanizacija stanovništva Timočke Krajine, odnosno istočne Srbije, s ekonomski sve moćnijim vlaškim gastarbajterima?

Novinar Petar Ignja u nedeljniku „NIN” na početku svog članka iznosi konstataciju: „Težnja Vlaha da im se prizna status nacionalne manjine nije od juče”, a potom postavlja pitanje: „Zašto im država taj status nije priznala?”, na koje sam daje odgovor: „Zato što naša zvanična istoriografija i etnologija između Vlaha i Rumuna ne nalazi dovoljno jaku vezu da bi Vlasi postali rumunska nacionalna manjina.” On zatim nastavlja: „Nisu Vlasi potomci Rumuna [...] nego je reč o poromanjenim Ilirima i ostalim starosedeocima Balkanskog poluostrva, koji se, od sedmog veka, stapaju sa doseljenim slovenskim življem, pa je u srednjovekovnoj srpskoj državi naziv Vlasi označavao seljačko stanovništvo koje se pretežno bavilo stočarstvom.” U sledećoj rečenici Ignja kaže da su „Sloveni [...] tako zvali sve Romane uopšte, koji su bili stočari, jer na nemačkom Walh, Walach, to i znači: stočar”.²⁶ Međutim, kada sam proverio u <https://onlinerecnik.com/recnik/nemacki/srpski/> da li etnonimi Walh, *Walach* na nemačkom znače 'stočar' dobio sam sledeću definiciju ovih leksema – Walh,

²⁵ *Politika Ekspres*, god.XXXIII, br. 11610, 19. jula 1996.

²⁶ *NIN*, br. 2547, 21.voktobar 1999, 26–28.

Walach na nemačkom znači „Rumun, Vlah.”²⁷ Kod raznih naroda pripadnik tuđeg naroda; Germani su tako zvali Kelte, a kasnije Romane; Sloveni sličnu reč upotrebljavaju za Italijane; Turci nazivaju Vlasima sve hrišćane (a kod Hrvata katkad naziv za Srbe); Pripadnik jednog ogranka Rumuna (kod nas).” Na pitanje „da li su Vlasi Rumuni ili nisu Rumuni” Ignja odgovara: „Neka svako bude ono što želi da bude, novinarski je posao samo da ukaže na nešto što je bilo, što jeste. Da napiše činjenice, a neka zaključke svako izvede po svome...”²⁸ Pitanje je da li je on tako postupio.

Osvrnuo bih se na Ignjinu konstataciju: „Nisu Vlasi potomci Rumuna”. Pa to nikad niko nije ni rekao! Zašto? Zato što su Vlasi ili Rumuni zapravo jedan te isti narod koji je nastao, kako i sam kaže, od poromanjenih Ilira i ostalih starosedelaca Balkanskog poluostrva. Zašto Ignja pominje samo poromanjene Ilire, a ne i poromanjene Tračane, doista ne znam. Takođe, nije istina da su Vlasi označavali seljačko stanovništvo koje se pretežno bavilo stočarstvom, jer je, moram naglasiti, Vlaha u srednjovekovnoj srpskoj državi bilo u svim staležima, od pastira do vlastelina.²⁹

Ignja potom pominje razgovor „sa Dimitrijem Kračunovićem, predsednikom Pokreta Vlaha-Rumuna, čije je sedište u Zaječaru”, nakon čega nije mogao odoleti da bez podsmevanja i zlobe kaže: „I Vlasi se (pardon Rumuni takozvani Vlasi), nadaju boljim danima, u Srbiji. A da li razmišljaju o autonomiji? Mnogi danas razmišljaju o

²⁷ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, III, Zagreb, 1973, 606-609: Pojmom *Vlah* (*Vlasi*, *Vlaji*) imenuje se „1. Latinus (glagoljski kalendar iz g. 1491. i glagoljski blagdanar 1506.), 2. Rumunj (Vukov *pravi Vlah*), 3. Talijan”; W. Streitberg, *Urgermanische Grammatik*, Heidelberg, 1943, S. 136: Pojmom u starovisokonem. *Walach*, *Walh* i srednjevisokonem. *Walch* Nemci imenuju „romanizovanog Kelta; predstavnika romanskih naroda” i uopšte „stranca”, dok pridevom *Welsch* imenuju „romanski, francuski, italijanski, inozemski, prekomorski”, a srednjevisokonem. *Walache*, *Welscher* „Italijana”, dok se pojmom *Wala'chin* imenuje „Vlah, -inja”, odnosno stanovnik srednjovekovne „Vlaške”, koju Nemci takođe imenuju pojmom *Walachei*.

²⁸ *NIN*, br. 2547, 21. oktobar 1999, 26–28.

²⁹ Slavoljub Gacović, *Romanizacija i romansko stanovništvo Timočke zone od I do XVI veka*, knj. I–III, Bor, Muzej metalurgije i rudarstva; Društvo za kulturu Vlaha–Rumuna „Ariadnae filum”, 2012, 180–235.

autonomiji, a od države šta ostane”, a u nastavku dodaje: „Šuška se da će i Banaćani tražiti autonomiju u odnosu na Vojvodinu.”³⁰

Mirko Atanacković u nedeljniku „NIN” oktobra 1999. godine u članku pod naslovom „Teško vlaško pitanje” piše šta zvanična rumunska politika misli o pitanju „Vlaha” u istočnoj Srbiji. U Rumuniji „prema sadašnjim preovlađujućim mišljenjima u medijima, Srbija je jedina komunistička zemlja u Evropi čiji režim preti da će, stupajući u uniju Rusije i Belorusije, dovesti Ruse čak i na zapadnu granicu Rumunije. Što se tiče pravoslavne braće Srba, sa kojom Rumuni nikada nisu ratovali, oni su ‘svoje pravo lice pokazali ne samo u četiri osvajачka rata u ovoj deceniji (u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu), već i svojim odnosom prema Vlaha-Rumunima’.”³¹ Naravno, „takvoj medijskoj slici o Srbiji i Srbima doprineli su i pojedini Srbi iz Rumunije, koji su svojim izjavama pretili blokadom temišvarskog aerodroma i gotovo prizivali srpske bombe na ovaj grad. Sve je to dovelo do generalnog preispitivanja odnosa ne samo prema Srbiji i Miloševićevom režimu, već i prema Srbima kao naciji.” Posle toga stiče se široko prihvaćeno „uverenje da su srpske vlasti, ali ne samo one, već i srpski nacionalni korpus u celini, uključujući tu i Crkvu, vodili politiku denacionalizacije i gušenja prava Vlaha u istočnoj Srbiji... Oko pitanja prava i borbe za unapređivanjem položaja Vlaha, formirao se nesumnjivi politički konsenzus svih relevantnih političkih snaga.”³² U dosadašnjim diskusijama pitanje položaja „Vlaha” u istočnoj Srbiji koncentrisalo se na tri suštinska zahteva. „Prvi je priznavanje Vlaha kao nacionalne manjine rumunkog naroda koja živi u istočnoj Srbiji, što znači i priznavanje toj zajednici statusnih prava koja odatle proizilaze. *Drugi* zahtev odnosi se na pravo obrazovanja pripadnika te manjine na rumunskom jeziku, što podrazumeva otvaranje škola sa nastavom na tom jeziku. *Treći* i najosetljiviji zahtev je pravo Vlaha-Rumuna na bogoslužjenje na rumunskom jeziku, a ono implicitno znači da među njima nema i određenih razlika.”³³

³⁰ *NIN*, br. 2547, 21. oktobar 1999, 26–28.

³¹ *NIN*, br. 2547, 21. oktobar 1999, 26–28.

³² *NIN*, br. 2547, 21. oktobar 1999, 26–28.

³³ *NIN*, br. 2547, 21. oktobar 1999, 26–28.

Bilo bi suvišno komentarisati svaki novinski članak, te ću na narednim stranicama fragmentarno izneti optužbe i etiketiranja pojedinih „vlaških” aktivista, kako bi javnost u Srbiji na osnovu argumenata objektivno mogla prosuditi na koji način su novinske agencije u Srbiji manipulisale informacijama o rumunskoj (vlaškoj) nacionalnoj manjini sa prostora istočne Srbije. Dakle, navešću one fragmente koji jezikom mržnje i provokacija na nivou tabloida i senzacionalističkih glasila gube svaki osećaj za realnost i objektivnost. Umesto predstavljanja objektivnih činjenica imamo hajku na one koji nisu po volji nekima u vlasti i koji manipulacijom javnosti žele da održe lošu situaciju u društvu, stvarajući atmosferu straha, nepoverenja i mržnje prema rumunskoj (vlaškoj) zajednici.

Rekao bih da je u navedenim fragmentima novinskih članaka cilj svih ovih napada na rumunsku (vlašku) zajednicu sa prostora istočne Srbije stvaranje nesigurnosti i nepoverenja, izazivanje osećaja krivice kod onih koji u skladu sa ustavom i zakonima rade ono što je u svakom civilizovanom demokratskom društvu uobičajeno, a povrh svega, cilj je stvoriti podele unutar rumunske (vlaške) zajednice kako bi se politika agresivne asimilacije srpskih vlasti mogla nastaviti u svoj svojoj primitivnosti, sada indirektno preko članova Nacionalnog saveta Vlaha, koji se od 2010. godine nalazi u rukama ljudi koji su manje-više na čelnim pozicijama partija (SNS, SPS) većinskog naroda na vlasti.

Stojan Todorović, dopisnik iz Zaječara, među prvima je za „Politiku Ekspres” marta 2000. godine u dnevnom listu „Politika” obavestio javnost o rečima Radoslava Terzića, predsednika Opštinskog odbora i člana Glavnog odbora SPS-a u Boru, koji je aktiviste rumunske (vlaške) zajednice u istočnoj Srbiji nazvao *rumunofonim šićardžijama*, a vlast Rumunije *nenarodnom*. Naime, Terzić je na sednici Opštinskog odbora SPS-a u Boru „znatatan deo svog izlaganja posvetio i zadacima borskih socijalista u sprečavanju neprijateljske delatnosti iz Rumunije. Potrebno je, ističe Terzić, članstvu SPS i građanima Timočke krajine i istočne Srbije do kraja razjasniti motive i ciljeve tog delovanja, koje ne potiče od rumunskog naroda već od sadašnjeg nenarodnog rumunskog režima, koji čini sve da izvrši svaki

nalog sa Zapada da se destabilizuju Srbija i Jugoslavija...³⁴ Zato je, po rečima Terzića, „u Temišvaru osnovan centar za demokratizaciju Srbije. Centar je formirala CIA, zajedno sa nevladinom organizacijom ASE-om, uz finansijsku pomoć Soroš fondacije, da bi neprijateljski delovao na području istočne Srbije [...] On se povezo sa šićardžijama rumunofonima, a ne sa rumunskom nacionalnom manjinom.”³⁵

„Centru je prevashodni cilj”, ističe Terzić, „da uveri zapadni svet (evropske i međunarodne institucije) da na prostoru istočne Srbije živi rumunska nacionalna manjina koja, navodno, ne uživa ni najelementarnija prava predviđena međunarodnim konvencijama, dakle ne uživa prava koja pripadaju nacionalnim manjinama. A da bi se to ubedljivo ‘prikazalo’ bilo je potrebno da se ‘ponište Vlasī, kao etnička grupacija i da se oni predstave kao obespravljeni nacionalna manjina, koju sada neko treba da zaštiti. Tako su tradicionalni Vlasī ‘izbrisani’ i za zapadnjake postali su Rumuni. Za političku i svaku drugu zloupotrebu.”³⁶ Upravo je obrnuto, „izbrisani” su tradicionalni Rumuni, nekad, po mišljenju komunista, a danas po mišljenju socijalista, kako bi mogli postati „tradicionalni Vlasī”.

Prema mišljenju Terzića, „Rumunija nema nikakvo legitimno pravo da pred međunarodnom organizacijom zastupa prava Vlaha, ali ima pravo da zastupa rumunsku nacionalnu manjinu”,³⁷ čime je otkrio da se sa „Vlasima” može činiti sve i sva pošto njihova matična zemlja nije Rumunija već Srbija, što od 2010. godine otvoreno podržavaju članovi Nacionalnog saveta Vlaha. „Tako se svetu ‘dokazuje’ da na prostoru istočne Srbije živi, navodno, rumunska nacionalna manjina...”, veli Terzić i zaključuje „kako je tvorcima ove *gnusne rabote* potpuno jasno da se za nju malo ko može ‘zalepiti’ na području Timočke krajine, ali [...] Nije bitno što je laž, bitno je da se Srbija još više satanizuje.”³⁸

Konstantno širenje panike da je identitet srpske nacije ugrožen povlači za sobom koliko strah od susedne „nenarodne vlasti Rumunije” toliko i od „rumunizacije” srbijanskih Vlaha sa prostora istočne

³⁴ *Politika*, 12. mart 2000, 14.

³⁵ *Politika*, 12. mart 2000, 14.

³⁶ *Politika*, 12. mart 2000, 14.

³⁷ *Politika*, 12. mart 2000, 14.

³⁸ *Politika*, 12. mart 2000, 14.

Srbije. Upozorenje da se ne vodi briga o srpstvu, tj. o srpskom nacionalnom identitetu, postiže se stvaranjem atmosfere straha od formiranja tuđeg rumunskog nacionalnog identiteta na srpskom prostoru, tj. na nemalom prostoru istočne Srbije, koji treba preoblikovati u „vlaški” nacionalni identitet, što je, smatraju srpske patriote, manje zlo za srpstvo i Srbiju ukoliko je tom identitetu matična zemlja Srbija, a ne Rumunija.

Jasna Jojić, dopisnik iz Bora za list „Revija 92”, decembra 2002. godine piše članak s naslovima „Hoće li istočna Srbija doživeti reprizu kosovskog scenarija”, „Kad se Vlasi dosete sve će biti kasno”, „Ko je osnovao ‘žute beretke’ i Vlašku oslobodilačku vojsku” i „Raste napetost u Timočkoj krajini”. Šta god da piše u datom članku, naslovi su uznemiravajući i preteći. Novinarka priziva kosovski scenario u intervjuu sa advokatom Slobodanom Đurđevićem, predsednikom Vlaške demokratske unije na prostoru istočne Srbije, sa ciljem zastrašivanja njenih žitelja.

Njen članak počinje sledećom rečenicom: „Tek što se stišala afeta oko (lažnih) vesti o naoružavanju Vlaha u okolini Požarevca i Majdanpeka, i osnivanja vlaške oslobodilačke vojske (VOV) koju predvodi bataljon ‘Žutih beretki’, javnost je opet zaokupljena ovom nacionalnom manjinom. Izjava koju je krajem prošle nedelje za ‘Reviju 92’ dao advokat Slobodan Đurđević, predsednik Vlaške demokratske unije, najangažovanije političke stranke Vlaha u istočnoj Srbiji, pokazala je da je sukob između onih koji tvrde da su Vlasi Rumuni i onih koji to poriču kulminirao.”³⁹ Kao prvo i osnovno, Vlaška demokratka unija nikad nije bila najangažovanija partija u istočnoj Srbiji, jer se nakon nekoliko meseci svoga delovanja raspala. Kao drugo, nikakvog sukoba u rumunskoj (vlaškoj) zajednici nije bilo, jer se temporalni Vlasi kojima je matica Srbija, a koji su čisti konstrukt srpskih vlasti, pojavljuju na političkoj sceni Srbije tek formiranjem drugog saziva Nacionalnog saveta Vlaha 2010. godine. Zatim, nije tačna ni Đurđevićeva izjava da su „Vlasi ušli u sukob sa prorumunima i boje se posledica uredbe Vlade Srbije o osnivanju Saveta nacionalnih manjina”⁴⁰, jer su se Vlasi, koje god orijentacije

³⁹ *Revija 92*, 3. decembar 2002, 16–17.

⁴⁰ *Revija 92*, 3. decembar 2002, 16–17.

bili, u to vreme borili da ih srpske vlasti priznaju za nacionalnu manjinu, a to ne bi mogli biti bez formiranja svog nacionalnog saveta. To potvrđuje i Jasna Jojić u sledećoj rečenici, navodeći reči Đurđevića, koji kaže da „Vlasi oduvek odbacuju stav da su Rumuni i da je naša susedna država njihova matica [...] Zato se mi nadalje moramo boriti ne samo za sva prava i interese Vlaha kao ogromne nacionalne manjine u Srbiji, već i protiv onih koji bi da Rumunima daju legitimitet da jednog dana zatraže deo srpske teritorije pod izgovorom da nju većinski naseljava njihov živalj, kao što su to uradili Albanci na Kosovu.”⁴¹ Kako bi dogrevala strasti u vezi sa separatizmom „Vlaha” i aneksijom srpskih teritorija od strane susedne Rumunije, Jasna Jojić navodi: „Neki novinari čak tvrde da su dobijali njegovu izjavu po kojoj on (Jezdimir Vasiljević – S. G.) misli da Vlasi jesu Rumuni i da bi tražio da se taj deo otcepi i da se pripoji susednoj državi.”⁴² Ovo je, rekao bih, optuživanje svih rumunskih (vlaških) aktivista za separatizam, koji niko među njima nije spomenuo, i optuživanje države Rumunije. Može se reći da je to, isto tako, i prizivanje pobune „Vlaha”, koji se uporno upoređuju sa Albancima na Kosovu.

Sva ta zastrašivanja Vlaha od strane novinara bila su potrebna kako bi se Vlasi odrekli svog identiteta na predstojećim popisu stanovništva i deklarirali se u većem broju kao Srbi, čime bi se priklonili daljnjoj asimilacionoj politici Srbije. Jasna Jojić u sledećim redovima ukazuje na nekakav virtuelni incident među tzv. Vlasima povodom novinskih neistina o Vlaškoj Republici, separatizmu, vlaškoj vojsci, i kao razlog za to navodi onaj isti koji je pomenuo i Dimitrije Kračunović.

Evo i teksta u kojem novinarka navodi da u VDU misle da „uskoro preti opasnost poput nedavnih incidenata kada se tvrdilo da Vlasi osnivaju svoju vojsku i da traže Vlašku republiku donjeg toka Dunava (granica Srbije sa Bugarskom i Rumunijom, pa sve do Požarevca)”.⁴³ Međutim, u sledećoj rečenici Jasna Jojić iznosi da su tada i „Vlasi i prorumuni u medijima osudili ove pokušaje medija da

⁴¹ *Revija* 92, 3. decembar 2002, 16–17.

⁴² *Revija* 92, 3. decembar 2002, 16–17.

⁴³ *Revija* 92, 3. decembar 2002, 16–17.

plasiraju laži kako Vlasi u istočnoj Srbiji žele separatizam”,⁴⁴ pa nastavlja da joj je i „dugogodišnji borac za ideju da se Vlasi moraju vezati za svoju maticu, Rumuniju, Dimitrije Kračunović, predsednik Demokratskog pokreta Rumuna, tada rekao da sumnja da su takvi napisi bili naručeni i verovatno dobro plaćeni od onih koji su hteli da zastraše Vlahe pred najnoviji popis, da se ne izjasne kao Vlasi već kao Srbi”.⁴⁵ Eto, to je suština ovakvih zastrašivanja i optuživanja „prorumunskih” Vlaha za separatizam, čime se, rekao bih, u celosti usporava demokratizacija srpskog društva.

Jasna Jojić piše da „detalji poput smišljenog stiha ‘Od Salaša do Štubika biće Vlaška republika’ [...] dodatno podgreva priče o pokušaju Rumuna da asimiluju Timočku krajinu i bivših čelnika SPS da tamo stvore novo političko žarište. Vlasi i Srbi se, međutim za sada ne odriču svog zavičaja i vekovne sloge, i mi se nadamo da će tako i ostati”,⁴⁶ kaže ona.

U poslednjoj rečenici se već prihvata diferencijacija između Srba i Vlaha i istovremeno naglašava vekovna sloga među njima, čime se insinuira da sloge među ova dva entiteta ne može biti ukoliko „Vlasi” radi očuvanja svog identiteta dobiju kolektivna prava poput drugih nacionalnih manjina u Srbiji. Kao što se moglo videti, u članku Jasne Jojić slogan „Od Malajnice do Štubika biće Vlaška republika” glasi „Od Salaša do Štubika biće Vlaška republika”. U prvom sloganu je naglašeno da se radi o maloj teritoriji dva susedna sela, srpskog Štubika i vlaške Malajnice, na kojoj bi se formirala buduća Vlaška Republika, a drugi slogan podrazumeva nešto veću teritoriju buduće republike, u kojoj se uglavnom nalaze sela sa srpskim življem. Navedeni slogani koji se mogu naći u srpskoj štampi služe za izvirgavanje ruglu rumunske (vlaške) zajednice u istočnoj Srbiji. Ovim sloganima se želi reći da ta zajednica nije dorasla politici otcepljenja, a istovremeno se optužuje za separatizam.

Slogan „Od Salaša do Štubika biće Vlaška republika” jeste „stih koji se često čuje, ali izgovaraju ga samo zlobni novinari”, kaže Dragomir Dragić, član OSOSO Bor i predsednik Foruma za kulturu

⁴⁴ *Revija* 92, 3. decembar 2002, 16–17.

⁴⁵ *Revija* 92, 3. decembar 2002, 16–17.

⁴⁶ *Revija* 92, 3. decembar 2002, 16–17.

Vlaha,⁴⁷ što je potpuno tačno, jer takve senzacionalističke izjave novinara o otcepljenju, republici i još o koje čemu povećavaju tiraž novina, ali čine i veliku štetu rumunskoj (vlaškoj) zajednici sa prostora istočne Srbije i usporavaju proces demokratizacije srpskog društva u celini. A šta to rumunska (vlaška) zajednica sa prostora istočne Srbije doista želi, donosi Novinska agencija BETA iz Novog Sada: „Predstavnicima više udruženja Vlaha iz Srbije zatražili su da im se priznaju sva prava kao i ostalim nacionalnim manjinama u zemlji, kako bi mogli da očuvaju svoj identitet. Vlasi traže pravo na školovanje na maternjem jeziku, pravo na negovanje sopstvene kulture i tradicije, bogoslužjenje na maternjem jeziku, širenje mreže Radiotelevizije Novi Sad – programa na rumunskom – i na području severoistočne Srbije, gde žive Vlasi, rečeno je na okruglom stolu ‘Položaj Vlaha u Srbiji’.”⁴⁸

U istom broju „Blica” Sveto Mirković donosi mišljenje predsednika VDU iz Bora sledećim rečima: „Predstavnicima Vlaha sa područja Borskog okruga u svojim nastupima sve se više zalažu za samoupravu ‘u cilju očuvanja vlašskog nacionalnog identiteta i kulture’. U tom smislu traže da se na teritoriji između Morave, Dunava i Timoka, Vlasima obezbedi nacionalna samouprava sa odgovarajućim institucijama, ‘slično statusu Velsa u Velikoj Britaniji ili Valonaca u Belgiji’...”⁴⁹ Đurđevićeva izjava je doista uznemirila Srbe i „Vlahe” i nanela veliku štetu rumunskoj (vlaškoj) zajednici u vreme „izjašnjavanja Vlaha na budućem popisu stanovništva”.⁵⁰ Izjava koju je Đurđević izneo za Blic: „Mi smatramo da Vlasi treba da se deklariraju na sledećem popisu kao Vlasi, s obzirom na to da se tako tradicionalno označavaju u srpskom službenom jeziku i što smo i sami prihvatili kada govorimo o ovim jezicima”,⁵¹ više liči na ono što srpske vlasti žele čuti pre popisa stanovništva, a to je da su „Vlasi Vlasi”, koji govore „vlaški”, a ne rumunski jezik. Rekao bih „da su svi ovi zahtevi Vlaha za samoupravom i negovanjem svog jezika i kulture”, koje je Đurđević pomenuo, najverovatnije bili deo zajedničkog nastupa Đurđevića i

⁴⁷ *Revija* 92, 3. decembar 2002, 16–17.

⁴⁸ *Blic*, 19. decembar (sreda) 2001.

⁴⁹ *Blic*, 19. decembar (sreda) 2001.

⁵⁰ *Blic*, 19. decembar (sreda) 2001.

⁵¹ *Blic*, 19. decembar (sreda) 2001.

lokalnih vlasti, što je ubrzo dovelo do raspada VDU, zbog neslaganja ostalih članova Uprave VDU sa Đurđevićevim izjavama o Vlasima koji nisu isto što i Rumuni i o vlaškom koji nije isto što i rumunski. Naprotiv, Mirković veruje „da su pozivnice za proslavu 30. godišnjice KUD u selu Slatina kod Bora bile štampane na srpskom i rumunskom jeziku i da su voditelji na priredbi numere najavljivali najpre na rumunskom (vlaškom), pa tek onda na srpskom jeziku...”,⁵² upravo zato što su „Vlasi” poodmakli u svojim zahtevima za odgo-varajućim institucijama koje bi im obezbedile samoupravu svake vrste na prostoru istočne Srbije.

Još jedan novinar u nizu onih koji pišu o pobuni „Vlaha”, o kantonu „Vlaha”, o „vlaškim” uporištima u istočnoj Srbiji, o organizovanju „vlaške” vojske, tzv. žutih beretki itd., jeste Dubravka Vuja-nović. Ona o tome piše u „Nedeljnom telegrafu” uoči popisa stanov-nišтва, ne bi li se „Vlasi” zbog svega što se o njima truća u novinskim člancima uplašili od odmazde srpskih vlasti i deklarirali kao Srbi. Sam naslov „Vlasi spremaju pobunu na istoku Srbije” i podnaslov „Ili dobijamo kanton sve do Požarevca ili dižemo Timočku bunu”⁵³ uka-zuju na zastrašivanje stanovnika istočne Srbije bez obzira na nacionalnost. Tu su spomenuti sekretar Udruženja Vlaha Slobodan Jorgić i neki Iljenkarević, bez navedene funkcije, koji o „Vlasima” govore u kontekstu njihove pobune i formiranja Vlaške oslobodilačke vojske (VOV), koja se navodno naoružava puškama iz Rumunije. Navedeni „vlaški” lideri iz Majdanpeka potpuno su nepoznati rumun-skoj (vlaškoj) zajednici sa prostora istočne Srbije. O njima i njihovom radu na prostoru istočne Srbije nije se čulo ni pre ni posle objavljivanja ovog članka. Važno je da se u optuživanju i satanizaciji „Vlaha” koristi ratnohušakačka terminologija ne bi li se zastrašili i na popisu deklarirali kao Srbi.

Dubravka Vujanović tvrdi da će „svaki Srbin reći da su Vlasi Srbi vlašskog starobalkanskog etničkog porekla”, ali na njenu žalost, „u istočnoj Srbiji Vlasi su počeli da se osećaju drugačije”.⁵⁴ Otkud Vujanovićevoj to da bi „svaki Srbin” rekao da su Vlasi Srbi, ne

⁵² *Blic*, 19. decembar (sreda) 2001.

⁵³ *Nedeljni telegraf*, br. 307, 13. mart 2002, 8–10.

⁵⁴ *Nedeljni telegraf*, br. 307, 13. mart 2002, 8–10.

možemo znati, ali zato ona iznosi mišljenje Jorgića i Iljenkarevića, koje glasi: „Na svako pitanje postavljeno Vlahu da li je Srbin, odgovor glasi: Ne! A u objašnjenju redovno stoji: ‘Mi smo rumunska manjina, građani drugog reda, potpuno obespravljani u ovom delu Srbije...’”⁵⁵ U razgovoru sa građanima Majdanpeka „vlašskog” porekla Vujanovićeva je došla do saznanja da „meštani, obučavaju i vojsku”, a na njeno pitanje: „Zašto to rade? Kažu da su motivisani ‘ozbiljnom diskriminacijom’”. Na pitanje u čemu se ogleda ta diskriminacija, bez razmišljanja odgovaraju: kod zapošljavanja, dobijanja stanova, poslovnih prostora, nepriznavanje jezika u sudovima...”⁵⁶ itd., navodi Vujanovićeva. Ona kaže da „Srbi u Majdanpeku ne žele javno da govore o vlaškom organizovanju, ali se kunu da su videli kako se tajno sastaju, sve više kontaktiraju, i da to sigurno nije samo politička priča”,⁵⁷ ali se zato o svemu raspričao neki anonimni „sagovornik NT”, poreklom „Vlah koji se izjašnjava kao Srbin” i koji „tvrdi da su njegovog brata pokušali da zavrбуju za vlašku vojsku”.⁵⁸ Pored toga, anonimni Srbin vlašskog porekla za NT kaže da „Vlasi kupuju oružje od Rumuna, čak neki višak dobijaju besplatno. Veruje se da u tome posreduje pukovnik Kračunović. Zovu ga general. U opštini Majdanpek ima 600-700 ‘kalašnjikova’ spremnih da budu upotrebljeni na svaki mig njihovih političkih vođa. Vlasi otvoreno prete pobunom i oružjem.”⁵⁹ Vujanovićeva je na ovaj način optužbe na račun „Vlaha” o formiranju Vlaške oslobodilačke vojske stavila na dušu jednog „Srbina” vlašskog etničkog porekla, jer je više nego jasno da Srbi srpskog etničkog porekla ne mogu biti izdajice i tužibabe pa zato „ne žele javno da govore o vlaškom organizovanju”.⁶⁰

Protiv pobunjenih „Vlaha” organizovali su se „lokalni Srbi [...] koji su spremni da spreče Vlahe da na silu preuzmu lokalnu vlast,”⁶¹ budući da policija i vojska ne rade svoj posao. Normalno je da se povodom ovakvih optužbi postavi pitanje: Zašto bi „Vlasi” preuzeli

⁵⁵ *Nedeljni telegraf*, br. 307, 13. mart 2002, 8–10.

⁵⁶ *Nedeljni telegraf*, br. 307, 13. mart 2002, 8–10.

⁵⁷ *Nedeljni telegraf*, br. 307, 13. mart 2002, 8–10.

⁵⁸ *Nedeljni telegraf*, br. 307, 13. mart 2002, 8–10.

⁵⁹ *Nedeljni telegraf*, br. 307, 13. mart 2002, 8–10.

⁶⁰ *Nedeljni telegraf*, br. 307, 13. mart 2002, 8–10.

⁶¹ *Nedeljni telegraf*, br. 307, 13. mart 2002, 8–10.

lokalnu vlast ako se već nalaze na svim pozicijama u vlasti Srbije, kao što izveštavaju pojedini autori novinskih članaka?

Dragan Vitomirović je u sledećem izdanju „Nedeljnog telegrafa” objavio članak „Burne reakcije na pisanje NT o mogućoj pobuni Vlaha u Timočkoj krajini”, gde kaže da se „povodom teksta u NT na sajtu *Homolje message board*, danima [...] vodi živa rasprava, uglavnom Vlaha, na temu ima li ili nema bune za autonomiju. Tu se Vlasi pozivaju da se na budućem popisu izjasne kao Rumuni.”⁶²

Povodom zapodenuete rasprave „čitalac iz Beča, zabrinut što kod Vlaha uopšte postoji bilo kakvo nezadovoljstvo, kaže da je Vlah po rođenju, a Srbin po ubeđenju i da su Vlasi koji se bune i traže nešto više nego što imaju ‘vampiri koje ćemo sami uništiti, da li glogovim kocem ili nekim drugim sredstvima, čuće se’.”⁶³ Ako je dotični čitalac „Vlah po rođenju, a Srbin po ubeđenju” zadovoljan svojim ekonomskim i nacionalnim statusom u zemlji Srbiji, zašto živi i radi u Beču, odnosno, ako je svega imao u izobilju zašto se odselio iz Srbije i otišao na „privremeni” rad u Beč, gde je poput mnogih naših gastarbajtera otišao na privremeno, a ostao doživotno? Vitomirović na kraju svog članka kaže da je na sajtu *Homolje message board* „najviše [...] stiglo poruka u kojima se razna vlaška udruženja ograđuju od pisanja NT” i da su bili „podstaknuti [...] ksenofobijom, pa čak i zlom namerom...”” Dubravke Vujanović, autora teksta objavljenog u „Nedeljnom telegrafu”. Povodom reakcije na tekst Dubravke Vujanović Dragan Vitomirović u „Timočkoj krimi reviji” objavljuje manje-više identičan tekst onom iz „Nedeljnog telegrafa” s ratnohušakačkim naslovom „Dimitrije Kračunović, predsednik Demokratskog pokreta Rumuna Srbije, piše da počinje da veruje u reči Ibrahima Rugove: Posle nas Šiptara vi Vlasi ste na redu”.⁶⁴ Međutim, u intervjuu za „Timočku krimi reviju” povodom članka u „Nedeljnom telegrafu” (br. 307, 13. mart 2002) Dimitrije Kračunović izjavljuje: „Sadržina navedenog članka ukazuje na ‘opasnost’ koja bi se mogla dogoditi (kažu oni) pa bolje je prethodno, makar lažno, Rumune tzv. Vlahe uplašiti da se na predstojećem popisu izjasne kao Srbi [...] Ovo oko

⁶² *Nedeljni telegraf*, br. 308, 20. mart 2002.

⁶³ *Nedeljni telegraf*, br. 308, 20. mart 2002.

⁶⁴ *Timočka krimi revija*, br. 122, 1. april 2002, 9–11.

kupovine ‘kalašnjikova’ je čista izmišljotina i [...] na kraju dodaje da nemire ne prave oni koji traže svoja prava, već ih izazivaju oni, koji im ta prava (ne)daju.”⁶⁵

Konačno se aprila 2002. godine čuo i glas razuma, ali, nažalost, u lokalnom listu „Borske novine”, koji jedva da pokriva područje opštine Bor. Tačnije, Dragomir Dragić, sekretar Forum za kulturu Vlaha sa sedištem u Boru, izjavljuje: „U Nedeljnom telegrafu, početkom marta 2002. godine, novinar Dubravka Vujanović, vrlo pretenciozno izveštava da ‘Vlasi spremaju pobunu na istoku Srbije’ [...] Sve ovo je već viđeno u proteklih sto godina, paralelno sa namerom da se Vlasi ‘razvlasa’ i da se svedu – aktuelno na folklornu, a istorijski samo na socijalnu kategoriju... Pre oko 10 godina u regionalnoj i republičkoj štampi počelo je novinarsko sejanje nepovećenja prema Vlasima. *Svako iskazivanje samosvesti među njima proglašavano je zlom namerom, šovinizmom, čak separatizmom.* To je škola kojoj se priklonio autor ovog ‘senzacionalnog otkrića’, bez pokrića, o vlaškoj nedobudnosti!... Na kraju, Vlasi su nešto drugo u odnosu na izneto novinarsko mišljenje i podmetanje. Priča je duža i sadržajnija nego što je *ispisana denuncijacija*. Oni, pak, po važećem zakonu mogu da se samosvesno deklariraju prilikom popisa stanovništva, bez tutora, uključujući i izbor jednog od dva istoznačna imena na ovom području: novovremenski – Vlah (oficijelno korišćeno kod popisa tek u 20. veku) i starovremenski – Rumun (prilikom popisa i u zvaničnoj statistici tokom celog 19. veka u Kneževini i Kraljevini Srbiji).”⁶⁶ Ovde bih dodao da je rumunofono stanovništvo istočne Srbije po zvaničnoj statistici popisano kao rumunsko i 1921. i 1931. godine, dakle i u prvoj polovini XX veka. Jednom rečju, pisanje novinarke Dubravke Vujanović u „Nedeljnom telegrafu” od 13. marta 2002. godine uobičajeno je novinarsko projektovanje vlahofobije.

Prvaci rumunske (vlaške) zajednice u istočnoj Srbiji nazivani su često usijanim glavama koje „pokušavaju da unesu nemir na ovim prostorima” i pored toga što je „Dimitrije Kračunović, predsednik Pokreta Rumuna Srbije sa sedištem u Zaječaru, izjavio [...] dopisniku Danasa (2002. – S. G.) da je do nesporazuma (u selu Slatina kod Bora

⁶⁵ *Timočka krimi revija*, br. 122, 1. april 2002, 11.

⁶⁶ *Borske novine*, br. 129, 24. april 2002.

– S. G.) došlo zbog obezbeđenja sale za svečanost i da je ideja o bogoslužanju na rumunskom jeziku u slatinskoj crkvi naišla na loš prijem u opštinskoj vlasti... Novinari su od nezvaničnog prevodioca uspeali da saznaju da je sa skupa u Slatini potekao energičan zahtev da se na predstojećem popisu stanovništva u Srbiji, Vlasima omogućiti da se izjašnjavaju kao Rumuni”,⁶⁷ iznosi dopisnik lista „Danas” u Boru Brana Filipović.

U listu „Timočka krimi revija” 2002. godine objavljen je tekst s naslovom „Odgovor ‘bivšeg marksiste’ Jovi Tolteku (Giliću)”, u kome ja, Slavoljub Gacović, navodim kako su ga etiketirali devedesetih godina XX veka: „Krajem devedesete godine prošloga veka u podužoj polemici sa mnom gospodin Svetomir Petrović, kada nije više imao argumenata kojima bi dokazao svoje mišljenje da Vlasi imaju ‘svest o pripadnosti srpskoj naciji’ (Timok, 21. 9. 1990, str. 9), etiketirao me tako što je napisao da ja otvoreno podržavam (kvazi)moderne etnografske teorije – venetsku u Slovenaca (aludirao je na knjigu ‘Venedi naši davni prednici’ Mateja Bora et altri) i alihadrijevsu na Kosovu i Metohiji (aludirao je na teoriju o autohtonosti Albanaca na Kosovu i Metohiji), da bi me, nakon dužeg perioda, kada se takođe raspravljalo o Vlasima-Rumunima severoistočne Srbije, gospodin Mi-odrag Dimitrijević nazvao ‘Pop/om/ bez Jevandelja’ (Timok, 10. 11. 1999, str. 7), a ne dugo zatim i Cerović piše da sam ‘ciničan i prepotentno drzak’ (Timok, 10. 11. 1999, str. 9), da bi me u svakom sledećem tekstu, ukoliko sa mnom polemiše, etiketirao, a u zadnjem (članku nazvao me – S. G.) i da sam bivši marksista...”⁶⁸

Zastrašivanja se mogu predložiti i u tekstu koji je objavio Vladimir Cvetković u listu „Danas” aprila 2002. godine povodom žutih letaka koji su preplavili Timočku Krajinu uoči popisa stanovništva. Na lecima je, pored ostalog, pisalo: „Ne stidite se da budete Vlah (Rumun)”, a „potpisala (ih je – S. G.) nevladina organizacija Društvo za kulturu Vlaha severoistočne Srbije ‘Ariadnae filum’ (‘Arijadnina nit’), koju je u Zaječaru nedavno osnovao istoričar i arheolog Slavoljub Gacović”.⁶⁹ U vezi s navedenim lecima žute boje

⁶⁷ *Danas*, 9. jun 2002.

⁶⁸ *Timočka krimi revija*, br. 127, 15. jun 2002, 21–22.

⁶⁹ *Danas*, 2. 4. 2002.

rečeno je da je „pojava letka izazvala [...] različite komentare. To je razumljivo, jer nedavno je u jednoj beogradskoj reviji objavljen uznemiravajući tekst o hiljadama naoružanih Vlaha, koji navodno čekaju samo mig svojih vođa, pa da na istoku Srbije započne rasplet po kosovskom scenariju. Prozvani vlaški prvaci (Kračunović i drugi – S. G.) demantovali su da su dali citirane izjave, ali je opominjuća priča ostala da visi u vazduhu kao strepnja, koja je lecima dala dodatnu težinu.”⁷⁰

Povodom navedenih letaka žute boje bilo je i mirnijeg tona u tekstovima zaječarskih dopisnika. Među njima je npr. tekst Slavice Marković objavljen aprila 2002. godine u beogradskom listu „Glas javnosti”: „Boljevac i sela u opštini Zaječar – Salaš, Glogovica, Dubočane i Velika Jasikova u kojima živi vlaško stanovništvo prošlog vikenda osvanuli su oblepljeni lecima sadržine ‘Ne stidite se da budete Vlah-Rumun’, ‘Biti Vlah-Rumun znači sačuvati jezik i tradiciju’ i ‘U demokrtskoj Srbiji osećajte se slobodni kao Vlah-Rumun’. Slavoljub Gacović, predsednik ‘Ariadnae filum’ – Društva za kulturu Vlaha-Rumuna severoistočne Srbije sa sedištem u Zaječaru, ne krije da su ovi leci žute boje i bele boje lepljeni na objektima, kapijama i banderama ne samo u ovim selima i Boljevcu, već i u borskoj, negotinskoj, ćuprijskoj i svilajnačkoj opštini, gde živi većinsko vlaško stanovništvo. ‘Ne smatramo da je to protivzakonito, niti da radimo ispod žita. Letke smo potpisali i samo želimo da se ova populacija izjasni onako kako se i oseća’ – objasnio je Gacović.”⁷¹ Naravno, povodom letaka žute boje episkop timočki Justin „je pozvao narod da se opredeli kao srpski”,⁷² o čemu nas iz Bora obaveštavaju Brana Filipović i O. Radulović u članku koji su objavili u listu „Danas” maja 2002. godine.

Kako bi se poboljšala atmosfera uzajamnog poverenja uoči popisa stanovništva, u Zaječaru su početkom aprila 2002. godine NVO Društvo za kulturu Vlaha-Rumuna „Ariadnae filum” iz Zaječara, Kancelarija za prava manjina u Bukureštu, Društvo Rumuna iz Vidina i Društvo za proučavanje etničkih zajednica iz Sofije organizovali

⁷⁰ *Danas*, 2. 4. 2002.

⁷¹ *Glas javnosti*, 3. 4. 2002.

⁷² *Danas*, 11. 5. 2002.

međunarodni simpozijum o Vlasima (Rumunima) na Balkanu. O tome i N. C. [pseudonim Dragomira Mladenovića] iz Zaječara u beogradskom listu „Blic” izveštava sledeće : „O Vlasima na Balkanu govorili su naučnici iz Istorijskog instituta Rumunske akademije nauka, Istorijskog instituta Bugarske akademije nauka, SANU, Filozofskog fakulteta itd... Iz onoga što smo čuli od predstavnika rumunske nauke sasvim je jasno da oni nemaju dileme da su Vlasi Rumuni, a Mirča Dogaru je ustvrdio da su oni potomci Tračana.”⁷³

Nažalost, u poboljšanju atmosfere se nije uspelo, jer su već početkom februara 2003. godine pobornici protiv emancipacije rumunske (vlaške) zajednice sa prostora istočne Srbije na kancelariji NVO Društva za kulturu Vlaha-Rumuna severoistočne Srbije „Ariadnae filum” ispisali grafit „Marš iz Srbije”. Lj. Trifunović u listu „Glas javnosti” piše da su „nepoznati počiniooci [...] kako se pretpostavlja, na ovaj način reagovali zbog žutih letaka NVO, kojima je pre mesec dana bio izlepljen centar grada, a u kojima se pripadnici vlaške manjine pozivaju da se založe za primenu Zakona o nacionalnim manjinama. Zakon, između ostalog, podrazumeva upotrebu maternjeg jezika u školama i u crkvi, kao i osnivanje radio i TV stanica na jeziku manjina.”⁷⁴ Nažalost, organi javne bezbednosti iz Bora i druge strukture vlasti nikad se nisu potrudili da privedu počinioce, što ukazuje na to da srpsko javno mnjenje još uvek nije doraslo demokratizaciji društva.⁷⁵

Iz lista „Večernje novosti” saznajemo da je 2004. godina u vezi s rumunskom (vlaškom) zajednicom iz istočne Srbije značajna po tome što su „četiri vlaške NVO iz Timočke krajine Ariadnae filum, Vlaški kulturni informativni centar, Vlaška kulturna inicijativa i Duga – Društvo za kulturu Vlaha, izabrali [...] u Boru Inicijativni odbor, koji u narednih dva meseca treba da sazove Skupštinu i izabere predstavnike nove partije, koja će se zvati **Vlaška demokratska stranka Srbije**... Za kopredsednike Inicijativnog odbora imenovani su Milivoj Janošević, doskorašnji potpredsednik OODHSS Bor,

⁷³ *Blic*, 8. IV 2002.

⁷⁴ *Glas javnosti*, 4. (utorak) februar 2003.

⁷⁵ O grafitu u kome se Rumuni (Vlasi) proteruju iz Srbije piše i u listu *Danas*, 23. 3. 2003. i u listu: *Timočka krimi revija*, br. 146, 15. aprila 2003, str. 21.

Predrag Balašević, predsednik NVO Ariadnae filum, i Dragomir Dragić, čelnik Foruma za kulturu Vlaha.⁷⁶

Maja 2004. godine formiran je VDSS. Prilikom formiranja „predsednik Foruma za kulturu Vlaha Dragomir Dragić napomenuo je da je nakon demokratskih promena 2000. godine Srbija i Crna Gora potpisala evropsku deklaraciju o ljudskim pravima, ali da se rešavanje 'vlaškog pitanja' nije pomerilo sa mrtve tačke. On je rekao da će se ovaj savez pre svega boriti za rešavanje jezičkog pitanja, odnosno za uvođenje tog jezika u školama, njegovu upotrebu na bogoslužjenjima i u medijima i aktiviranje državnih institucija koje bi finansijski pomogle ostvarivanju ovih ciljeva. Prema Dragićevim rečima, lokalne i republičke vlasti ignorišu ovaj problem i pored toga što je Savet Evrope jasno stavio do znanja značaj izjednačavanja prava nacionalnih manjina...”⁷⁷

I pored vidnog napretka unutar rumunske (vlaške) zajednice sa prostora istočne Srbije, još nema napretka u komunikaciji te zajednice s lokalnim organima uprave. To se može videti u raspravi koja je nastala krajem novembra 2004. godine prilikom susreta „predsednika SO (Zorana Milekića – S. G.) sa čelnicima Vlaške demokratske stranke Srbije”⁷⁸ (Predrag Balašević, Miki Janošević) u Kučevu. Razgovor između gradonačelnika Kučeva i čelnika VDSS protekao je u žustroj raspravi u prisustvu novinara „Nedeljnog telegrafa”. Da je tako bilo možemo zaključiti iz sledećeg teksta: „Gospodine predsedniče, došli smo da vam kažemo šta Vlasi hoće. I da vas obavestimo da smo formirali Vlašku demokratsku stranku Srbije koja će se boriti za nacionalna prava Vlaha”, na šta je predsednik Milekić odreagovao postavljajući pitanje: „Za šta se onda ja borim, i za šta se bori 38 od 43 odbornika u SO. Ja sam Vlah po majci, a 38 odbornika u opštini su Vlasi. Na 11 izbornih lista, 90 odsto su bili Vlasi. Nije tačno da Vlasi nisu zastupljeni u institucijama.”⁷⁹ Sagovornici su potom uzvratili: „Možda je tačno to što kažete – odgovorio mu je Janošević – ali Vlasi nisu dovoljno učinili za svoj vlaški narod delujući kroz srpske političke partije. To znam jer sam bio član SPO... Vlasi u tim institucijama

⁷⁶ *Večernje novosti*, 12. januar, 2004.

⁷⁷ *Kurir*, 28. maj 2004.

⁷⁸ *Nedeljni telegraf*, 24. novembar 2004, 39.

⁷⁹ *Nedeljni telegraf*, 24. novembar 2004, 39.

zastupaju srpske interese – uključio se u razgovor Balašević. – Mi želimo da zastupamo Vlahe. To je po zakonu. I ništa više od toga. Postavlja se pitanje jezika, jer kad njega izgubite, gubite identitet. Pitamo Vas, šta su Vlasi učinili za Vlahe po tom pitanju?”⁸⁰ Daljnji tok razgovora je banalizovan, što se vidi iz Miletićevog iskaza, kao npr. kada Balašević kaže: „Ali, po Zakonu o manjinama i Vlasi su nacionalna manjina. Hoćemo da budemo zastupljeni svuda.” Miletić mu odgovara da tzv. Vlasi „imaju predsednika suda, načelnika SUP i da ne nabrajam”, na šta Balašević odgovara: „Hoćemo da formiramo Vlaški nacionalni savet, jer ne mogu Rumuni da štite vlaške interese. Hoćemo svoje predstavnike u republičkom parlamentu i vlaški kulturni centar. Mi smo pravi Vlasi i znamo šta našem narodu treba, a ne da nam programe na Homoljskim motivima kroje Srbi”,⁸¹ i tako unedogled.

Na „Vlahe” u istočnoj Srbiji nimalo umirujuće i prijateljski ne deluje članak Stojana Todorovića, koji je objavljen početkom decembra 2004. godine u dnevnom listu „Politika” pod naslovom „Vlaški nacionalizam na delu”, gde pored ostalog piše: „Upravo ovih dana na dva skupa bilo je reči o tome kako se, neaktivnošću države, ne sprovode u delo uredbe Zakona o zaštiti nacionalnih manjina usvojenog pre dve godine. Predstavnici Vlahi po odredbama ovog zakona do proleća iduće godine će formirati *nacionalni savet Vlahi*, kako bi što pre u ovdašnje škole bio uveden maternji jezik i kako bi bile osnovane radio i televizijske stanice koje bi programe emitovale na vlaškom jeziku.”⁸² Dakle, kada „predstavnici Vlahi” traže da se usvojene uredbe Zakona o zaštiti nacionalnih manjina primene i na „Vlahe” iz istočne Srbije, onda je to, po mišljenju Stojana Todorovića, dopisnika iz Zaječara, „vlaški nacionalizam na delu”, a ukoliko to povežemo sa rečenicom iz članka („**Vlasi nikad nisu bili Rumuni**”) Božidara Dobrića, dopisnika iz Kladova, koja glasi: „**Vlasi znaju da su najstariji (autohtoni) slovenski narod na Balkanu**”,⁸³ sledi zaključak da su Vlasi zapravo Sloveni koji najverovatnije šire nacionalizam među Srbima na prostoru istočne Srbije.

⁸⁰ *Nedeljni telegraf*, 24. novembar 2004, 39.

⁸¹ *Nedeljni telegraf*, 24. novembar 2004, 39.

⁸² *Politika*, br. 32718, ponedeljak 6. decembar 2004.

⁸³ *Timočka krimi revija*, br. 146, 15. april 2003, 21.

Najava Stojana Todorovića da će do proleća 2005. godine biti formiran Nacionalni savet Vlaha nije se ostvarila, ali je zato „minulog vikenda u Negotinu [...] održana osnivačka Skupština Saveza Vlaha Srbije (12. februara 2005 – S. G.), u čijem radu je učestvovalo pet ovlašćenih predstavnika nevladinih organizacija, jedan predsednik političke stranke i sedamdeset i četiri pojedinaca”.⁸⁴ Na osnivačkoj skupštini SVS u Negotinu „u ime Saveta za nacionalne manjine, skupu se obratio sekretar Petar Lađević, koji je uz lične pozdrave predsednika Saveta i Vlade Srbije, Vojislava Koštunice, zaželeo uspeh u radu SVS, u želji da ostvare pretpostavljeni cilj, odnosno formiranje Nacionalnog saveta”.

Lađević je još rekao: „Savet za nacionalne manjine će pružiti svaku vrstu pomoći, a očekujemo da, uskoro, u našim redovima budu i predstavnici **Nacionalnog saveta Vlaha**, kao trinaesti član ovog tela, te da ćemo sva otvorena pitanja moći da rešimo u direktnom dijalogu”, dodavši da se nada da će i vlaška nacionalna manjina biti most povezivanja, ne razdvajanja. Razume se, tom prilikom je „slična uverenja preneo [...] i gost iz susedne Rumunije, Eugen Popescu iz Odeljenja za prekogranične Rumune, koji je takođe obećao pružanje pomoći, koja će biti realizovana kroz projekte koji će imati cilj da učvrste prijateljstvo između dva naroda. Zanimljivo je da ovom skupu nije prisustvovao ni jedan predstavnik lokalne samouprave oba okruga Timočke Krajine, mada su zvanični pozivi bili upućeni na adrese svih osam opština” (Majdanpek, Kladovo, Negotin, Bor, Boljevac, Sokobanja, Knjaževac i Zaječar), kako navodi u članku D. Grujić.

Zato su početkom juna 2005. godine na konferenciji za štampu „predstavnici Vlaške nacionalne manjine u Srbiji pozvali [...] državu da ozbiljnije, preko lokalnog nivoa vlasti, pristupi rešavanju problema sa kojima se, zbog nacionalne pripadnosti, susreću Vlasi, prenosi Beta. Predstavnici više vlaških udruženja i organizacija zatražili su da im se omogući da ostvare prava na osnovu Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina.”⁸⁵

Krajem 2005. godine o „vlaškom” nacionalnom pitanju i asimilaciji „Vlaha” pisano je i u rumunskom dnevnom listu „Danas”

⁸⁴ *Nova timočka revija*, br. 179, 15. februar 2005, 20.

⁸⁵ *Glas javnosti*, 9. jun, 2005.

(„Ziua”) pod naslovom „Apel timočkih Rumuna” („Apel al românilor din Timoc”) ⁸⁶ i u dnevnom listu „Slobodna Rumunija” („România liberă”) pod naslovom „Timočki Vlasi sa žalbom u Bukureštu” („Vlahii din Timoc, cu jalba la București”), ⁸⁷ dok nas u listu „Zapis” naslovom „Da li postoji vlaško pitanje – U komitetu pravljena nacija” nepoznati autor podseća kada je i kako u posleratnom periodu, u vreme pre Rezolucije IB-a, iskonstruisana „vlaška” nacionalna manjina i da taj konstrukt nije novina koju danas protažira veliko mnoštvo u srpskoj vlasti iz redova SPS-a i SNS-a. U listu „Zapis” objavljen je materijal koji su „svojevremeno radili pripadnici OZN-e i komisije i aktivnosti Oblasnog komiteta KP za Timočku krajinu...” ⁸⁸ odakle je najpre izneto mišljenje *Milenka Stojanovića*: „Vlaško pitanje se ističe tek početkom 1945. godine [...] primenom nekakvih staljinističkih postavki na nacionalno pitanje, prvo se postavilo da su Vlasi nacija za sebe. Nacionalno vlaško pitanje treba rešiti na taj način što bi im trebalo dati škole, štampu, jezik i sve ono ostalo što pripada naciji, čak eventualno i autonomiju. Međutim, praksa je pokazala da je to nemoguće i da to ne stoji, pa se onda pošlo natrag da to nije nacija nego narodnosna grupa koja treba da se formira u (vlašku – S. G.) naciju... Takav je bio stav sve do 1948. godine, kada je posle rezolucije (IB-a) ljudima sve bilo jasno da ovaj vlaški momenat ni nacije ni narodnosne grupe nema nikakve elemente...” ⁸⁹ Potom je izneseno mišljenje *Slobodana Uroševića*, koji kaže: „Ja mislim da u pogledu državotvornosti između Srba i Vlaha nema razlike. Državotvornost je sadržina svesti, a državljanstvo je samo forma kroz koju se vezuju za određenu društvenu zajednicu. Problem državljanstva nije nikakav problem za ove naše Vlahе... U pogledu državotvornosti između srpskog i vlašskog sela po meni nema nikakve razlike i ja od kako živim tu razliku nikada nisam osećao...” ⁹⁰ Na kraju je *Živan Vasiljević* re-

⁸⁶ *Ziua*, 8. decembrie 2005.

⁸⁷ *România liberă*, 10. decembrie (sâmbăta) 2005.

⁸⁸ *Zapis*, 1. decembar 2005, 32–33; Istovetan materijal s naslovom „Vlasi : Elaborat OZN-e 1948-1949. godine” priredili su Jovan Pejin i Milorad Sredojević, koji je u Beogradu 2012. godine objavila „Hrišćanska misao” (Mala iblioteka Svečanik, knj. 42).

⁸⁹ *Zapis*, 1. decembar 2005, 32–33.

⁹⁰ *Zapis*, 1. decembar 2005, 32–33.

kao: „... ne znam ko je izneo, ali znam da je bilo u malo dirljivoj formi postavljeno kako Vlasi treba i dalje da se razvijaju i sve više primaju srpski jezik i polako (se) razvijaju sa Srbima i polako se istorijski pretope...”⁹¹ u Srbe, odnosno putem asimilacionog procesa postanu Srbi.

U članku „Rumuni podvrgavaju revizionizmu svoj antirevizionizam u vezi sa Trijanonom” u dnevnom listu „Politika” 2005. godine Milan Petrović piše da štampa i političari u Rumuniji „tvrde da su oni potpuno obespravljeni, da se podvrgavaju svakojakoj diskriminaciji i da ih valja uzeti u zaštitu”, a pored toga „na centralnoj državnoj televiziji prikazana je poduža reportaža o napetoj situaciji”.⁹²

Rumunska štampa javlja, veli Petrović, da su se „vlaške” organizacije „radi zaštite ugroženih prava, okupile u federaciju koja će koordinirati stavove. Citira se izjava Dumitra (Dragomira – S. G.) Dragića, predsednika Foruma za kulturu Rumuna u Srbiji, da formiranje federacije ne znači podsticaj separatizmu.”⁹³ Takođe se u rumunskoj štampi „prenose [...] reči predsednika Demokratskog pokreta Rumuna Srbije Dimitrija Kračunovića, da optužbe srpskih medija kako rumunske organizacije destabilizuju situaciju u regionu – dovode samo do uznemiravanja javnosti”, kao i to da je „predsednik Demokratske partije Rumuna u Srbiji Dr Predrag Balašević obelodanio pismo, upućeno na sve strane, u kojem se pozivaju međunarodne ustanove da monitorizuju stanje na licu mesta i vide šta se dešava u ovom kraju i kakav psihološki pritisak stvara ovdašnju atmosferu, stvar koja udaljava Srbiju od puta ka Evropi i sistema evropskih vrednosti”.⁹⁴

Povodom navedenih optužbi Jure Čolak juna 2005. godine u listu „Danas” objavljuje članak „Predstavnici Vlaha ukazuju na neravnopravnost manjina u Srbiji”, iznoseći optužbe koje je na konferenciji za novinare u Beogradu izgovorio „Saša Gajin, koordinator Koalicije protiv diskriminacije, povodom nedavnih incidenata u Negotinu i nekim drugim mestima”.⁹⁵ Državi Srbiji je „**neophodan**

⁹¹ *Zapis*, 1. decembar 2005, 32–33.

⁹² *Politika*, 11. februar 2005.

⁹³ *Politika*, 11. februar 2005.

⁹⁴ *Politika*, 11. februar 2005.

⁹⁵ *Danas*, 9. jun (četvrtak) 2005, 38. (desk@danas.co.yu)

Zakon protiv diskriminacije, koji bi pružio efikasnu pravnu zaštitu svim građanima. Moglo bi se sa sigurnošću reći da je **diskriminacija u ovoj zemlji sistemska pojava**, obuhvata sve sfere društvenog odnosno državnog okruženja. Država mora ozbiljnije, preko lokalnog nivoa vlasti, da pristupi rešavanju problema sa kojima se građani susreću zbog nacionalne pripadnosti... On je podsetio da je načelo jednakosti uslov za ulazak naše zemlje u EU. Prema Gajinovom mišljenju, **homofobija nikad nije bila na višem nivou**”,⁹⁶ jer „mržnja prema nacionalnim manjinama buja, što pokazuje tribina na Pravnom fakultetu na kojoj se govorilo o oslobađanju Srebrenice i gde je rečeno da bi čak trebalo iseliti i grobove onih koji su tamo pobijeni. Primer iz Negotina nam potvrđuje da diskriminacije u zemlji ima, da je ona uhvatila korena, da postoje grupe ljudi koji se osećaju privilegovanim u ovoj zemlji, a toj tendenciji treba se suprotstaviti””,⁹⁷ istako je Gajin.

Svi predstavnici „Vlaha, kojih najviše ima u istočnoj Srbiji, kazali su da pripadnici te manjine nemaju nikakvu komunikaciju sa lokalnim samoupravama, te da mediji o njima ne informišu objektivno. Naveli su da Srpska pravoslavna crkva, preko episkopa timočkog Justina, indirektno utiče da lokalni funkcioneri vrše pritisak na organizacije i udruženja Vlaha, a ‘evidentna je i netolerancija meštana’.”⁹⁸ Pored toga, „Predrag Balašević iz Saveza Vlaha Srbije je najavio da će do jeseni biti formiran Nacionalni savet Vlaha, po Zakonu o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. Naveo je da prema poslednjem popisu u Srbiji živi oko 40.000 Vlaha, i podsetio da deca pripadnika vlaške manjine ne uče maternji jezik u školama, kao i da ne postoji ni jedan medij na vlaškom jeziku.”⁹⁹

4.1.2. Vlad Kubreakov i njegov predlog Rezolucije o „Vlasima” iz istočne Srbije u Evropskom parlamentu 2005. godine

O Rezoluciji Vlada Kubreakova u više navrata su objavljivani članci u mnogim beogradskim i lokalnim listovima („Danas”, „Večer-

⁹⁶ *Danas*, 9. jun (četvrtak) 2005, 38. (desk@danas.co.yu)

⁹⁷ *Danas*, 9. jun (četvrtak) 2005, 38. (desk@danas.co.yu)

⁹⁸ *Danas*, 9. jun (četvrtak) 2005, 38. (desk@danas.co.yu)

⁹⁹ *Danas*, 9. jun (četvrtak) 2005, 38. (desk@danas.co.yu)

nje novosti”, „Blic”, „Borske novine” i dr.), uglavnom s negativnim komentarima, i to počev od dopisnika pojedinih listova do predstavnika Nacionalnog saveta Rumuna i državnih vlasti Republike Srbije. Ovde ću pokušati da sažmem najznačajnija gledišta u vezi s tom rezolucijom i „vlaškim pitanjem”.

Najpre valja reći da je Vlad Kubreakov član Evropskog parlamenta i Rumun iz Republike Moldavije koji je 6. oktobra 2005. godine sastavio koncept Rezolucije, a potom i završni dokument Rezolucije 17. oktobra 2005. godine (Dokument 10726 u okviru APCE) nazvan „Kršenje ljudskih prava rumunske etničke manjine u Srbiji”. Njega su, osim Kubreakova (EPP/CD), potpisali i demokrate, liberali i socijalisti iz više zemalja: Rafis Aliti – „Bivša jugoslovenska Republika Makedonija” (SOC), Jean-Guy Branger – Francuska (EPP/CD), Boriss Cilevičs – Latvija (SOC), Tana de Zulueta – Italija (SOC), Dumitru Diacov – Moldavija (NI), József Gedei – Mađarska (SOC), Ilie Ilaşcu – Rumunija (NI), Angela Leahu – Moldavija (PPE/DC), Nino Nakashidzé – Gruzija (ADLE), Egidijus Vareikis – Litvanija, Andrzej Wielowieyski – Poljska i Rodica Mihaela Stănoiu – Rumunija. Oni su dokazali da Vlasi nisu posebna etnička grupa, već da je reč samo o drugom (srpskom) nazivu za Rumune, nabrajajući mnoge primere sinonimije u Evropi, kao što su: Ugri/Mađari, Grci/Heleni, Baski/Euskeri, Finci/Suomalaiseci, Jermeni/Hay, Đurđijanci/Gruzijci, Albanci/Škiptari, Holandani/Dutch, Jevreji/Yehudim itd. Naveli su i to da rumunska (vlaška) zajednica na prostoru istočne Srbije ne može izučavati maternji jezik u školi, slušati propovedi na maternjem jeziku u crkvi, emisije na radiju i televiziji i da je obespravljena, da se nad njom vrši agresivna asimilaciona politika. Tom rezolucijom Kubreakov je želeo da se internacionalizuje problem nacionalne rumunske (vlaške) manjine u istočnoj Srbiji. Zbog toga je „i sam ministar za ljudska i manjinska prava, Rasim Ljajić, javno [...] izrazio zabrinutost da bi i druge države, kao što je Rumunija, mogle otvoriti pitanje manjina”.¹⁰⁰ Namera Kubreakova je bila „da se najpre otvori rasprava o ‘vlaškom pitanju’ u Srbiji, a potom i da se preduzmu direktne mere za zaštitu prava i sloboda ove etničke zajednice”.¹⁰¹

¹⁰⁰ *Borske novine*, br. 183, 30. novembar 2005.

¹⁰¹ *Borske novine*, br. 183, 30. novembar 2005.

Goran Čvorović je u „Večernjim novostima” 13. oktobra 2005. godine ispratio događaj podnošenja Rezolucije Parlamentarnoj skupštini Saveta Evrope od strane Vlada Kubreakova. Čvorović je u članku koji je naslovio „*U Savetu Evrope sada se na mala vrata Srbije prišiva i problem rumunske manjine*” izneo da je „na poslednjem zasjedanju Parlamentarne skupštine SE održanom početkom oktobra, grupa poslanika iz Moldavije podnela [...] ‘predlog za usvajanje rezolucije’ u vezi s položajem i poštovanjem prava pripadnika rumunske manjine u Srbiji. U njemu se ocenjuje da se prava pripadnika rumunske manjine u Vojvodini ne poštuju u punoj meri, kao i da postoji ‘dodatna diskriminacija’ u onosu na, kako se navodi, rumunsku manjinu koja živi u Istočnoj Srbiji, jer se tretiraju drugačije od manjine u Vojvodini. Insistira se na tome da se ne radi o Vlasima, nego o Rumunima, koji, između ostalog, ‘nemaju mogućnost i prava da se školuju na svom jeziku’. Poslanici zato od SE traže da se preko svojih organa detaljnije pozabavi ‘kršenjem ljudskih prava rumunske manjine u Srbiji’.”¹⁰²

Sledećeg dana je J. Simić u „Večernjim novostima” u članku pod naslovom „*Zvanični predstavnici Rumuna u Srbiji zatečeni inicijativom Moldavije u savetu Evrope*” objavio da u rumunskom nacionalnom savetu kažu da „nema razloga za internacionalizaciju ‘rumunskog pitanja’, izuzev želje Moldavije da skrene pažnju sa problema koje Rumuni imaju u njihovoj zemlji”.¹⁰³ (Doslovno kopiran iskaz „Šefa misije Ambasade Rumunije u Beogradu Lučijana Riste – S. G.) Simić potom nastavlja da su „Rumuni u Vojvodini, kao i njihovi sunarodnici u Negotinskoj krajini, zatečeni [...] inicijativom grupe poslanika iz Moldavije, koji su Savetu Evrope uputili rezoluciju da se prava Rumuna u Vojvodini i istočnoj Srbiji ne poštuju u punoj meri”.¹⁰⁴ Simić pritom navodi da se „moldavski poslanici, naime, pre ove iznenadne internacionalizacije ‘rumunskog pitanja’, ni sa kim od zvaničnih predstavnika Rumuna u Srbiji nisu [...] konsultovali”.¹⁰⁵ Daniel Petrović, predsednik Nacionalnog saveta Rumuna sa sedištem u Novom Sadu, „inače vojvođanski sekretar za poljoprivredu”, i

¹⁰² *Večernje novosti*, 13. oktobar 2005.

¹⁰³ *Večernje novosti*, 14. oktobar 2005, 4.

¹⁰⁴ *Večernje novosti*, 14. oktobar 2005, 4.

¹⁰⁵ *Večernje novosti*, 14. oktobar 2005, 4.

njegov prvi potpredsednik Dragiša Kostandinović sa kancelarijom u Kladovu, izjavili su povodom toga za „Večernje novosti” da ne vide „nijedan razlog za ovu rezoluciju, izuzev možda namere predstavnika Moldavije da odvuče pažnju međunarodne zajednice sa problema koje Rumuni imaju u Moldaviji (doslovno kopiran iskaz „Šefa misije Ambasade Rumunije u Beogradu Lučijana Riste – S. G.), gde moraju da dokazuju da li su uopšte Rumuni [...] uz nedvosmisleni ocenu da o sporadičnim problemima, poput ponekog grafita u Ečkoj ili Boru, nisu želeli da informišu ni domaću, a kamoli međunarodnu javnost, jer su ubeđeni da je to delo nekih huligana”.¹⁰⁶ „Oba predstavnika NS Rumuna ističu da imaju korektnu saradnju sa zvaničnim institucijama Srbije. Istina vojvođanski Rumuni, za nijansu su bliži potpunom zaokruženju svojih prava.”¹⁰⁷ To je svakako notorna laž, jer prava koja imaju vojvođanski Rumuni i istočnosrbijanski „Vlasi” su nebo i zemlja. Potvrda tome je nabrojanje koje sledi u Simićevom članku, gde stoji da „Rumuni u Pokrajini imaju 14 osnovnih i dve srednje škole na maternjem jeziku, kao i višu školu u Vršcu”.¹⁰⁸ Pored navedenog, „u ovom banatskom gradu radi i istureno odeljenje Učiteljskog fakulteta, a pri Filozofskom fakultetu u Novom Sadu i Beogradu, radi katedra za rumunski jezik. Rumunski, kao i jezici ostalih manjina, zastupljen je kao zvanični u Skupštini AP Vojvodine. To je zvaničan jezik u devet vojvođanskih opština u kojima su Rumuni većinski živalj. Naravno, Rumuni na svom jeziku svakodnevno imaju program na RTV Novi Sad.”¹⁰⁹ Na ovom mestu treba naglasiti da Rumuni u AP Vojvodini, pored navedenog, imaju i svoja pozorišta, na desetine kulturno-umetničkih društava, biblioteke i Zavod/Institut za kulturu vojvođanskih Rumuna sa sedištem u Zrenjaninu. Pored niza drugih institucija Rumuni u AP Vojvodini imaju izdavačke kuće, listove i časopise koje mogu čitati na maternjem, rumunskom jeziku, a šta od toga imaju „Vlasi” u istočnoj Srbiji? Oni od navedenog nemaju ništa! Međutim, i pored navedenog, Marčel Dragan, sekretar NS Rumuna u Vojvodini, požalio se Simiću da nemaju veronauku „na rumunskom u osnovnim školama [...] uz

¹⁰⁶ *Večernje novosti*, 14. oktobar 2005, 4.

¹⁰⁷ *Večernje novosti*, 14. oktobar 2005, 4.

¹⁰⁸ *Večernje novosti*, 14. oktobar 2005, 4.

¹⁰⁹ *Večernje novosti*, 14. oktobar 2005, 4.

uverenje da će razgovori sa zvaničnicima Vojvodine i Srbije na ovu temu uroditi uskoro plodom”.¹¹⁰

Za razliku od onoga šta sve imaju Rumuni u AP Vojvodini, u Timočkoj Krajini, prema rečima Kostandinovića, „Rumunima zasada nije omogućeno informisanje na svom jeziku. Nacionalni savet pokrenuo je inicijativu da se omogući osnovno obrazovanje na maternjem jeziku u Slatini i Brestovcu, nadomak Bora, i u Ranovcu kraj Petrovca. Taj zahtev već je dopro do srpskih institucija, pa se očekuje da rumunski osnovci u ova tri mesta već od naredne školske godine (tj. od 2006. godine – S. G.) započnu školovanje na maternjem jeziku.” Ali, avaj, to su samo puste želje prvog potpredsednika NS Rumuna Dragiše Kostandinovića, koje se do danas nisu ostvarile.

U dnevnom listu „Blic” krajem 2005. godine Dejan Vukelić piše da grupa poslanika Parlamentarne skupštine Saveta Evrope „tvrdi da Srbija Rumunima nameće naziv Vlah”. „Deo srpskih civilnih i crkvenih vlasti sprovodi progon u rumunskim pravoslavnim parohijama i donosi administrativne odluke o rušenju novih crkava koje je sagradila rumunska zajednica u istočnoj Srbiji, stoji, između ostalog, u ‘rezoluciji o kršenju ljudskih prava rumunske etničke manjine u Srbiji’ koju je 17. oktobra ove godine” podneo Vlad Kubreakov sa grupom „poslanika Parlamentarne skupštine Saveta Evrope”.¹¹¹

Međutim, „šef misije Ambasade Rumunije u Beogradu, Lučijan Ristea, insistira na činjenici da su neopravdane sumnje da iza ovakvih ili bilo kakvih sličnih inicijativa stoji Rumunija, kao i da one nemaju nikakve veze sa zvaničnom politikom Rumunije. Ristea u ovoj rezoluciji vidi zapravo nameru da se, kako navodi, problem Rumuna u R. Moldaviji indirektno reši kroz ‘vlaško pitanje’. Upravo je problem samog identiteta Vlaha... jedan deo njih se izjašnjava isključivo kao Vlasi, drugi kao Rumuni, treći kao Srbi, a četvrta grupa se izjašnjava kao Rumuni samo na rumunskom, a Vlasi postaju na srpskom”,¹¹² što samo ukazuje na različite stepene asimilacije, od delimične/polovične, kada se izjašnjavaju kao Vlasi, do potpune, kada se izjašnjavaju kao Srbi.

¹¹⁰ *Večernje novosti*, 14. oktobar 2005, 4.

¹¹¹ *Blic*, 29. oktobar 2005.

¹¹² *Borske novine*, br. 183, 30. novembar 2005.

U postojećem Nacionalnom savetu Rumuna (NSR) „po prvi put je, u septembru prošle godine, na čelnim funkcijama izabrano nekoliko ljudi iz ‘vlaškog korpusa’ [...] Timočke Krajine, koji su se izjasnili kao Rumuni. Potom je, u junu ove godine, otvoreno Odeljenje NSR (Nacionalni savet Rumuna – S. G.) u Kladovu koje, između ostalog, pomaže studentima iz Timočke Krajine (iz svih pomenutih ‘kategorija’) da dobiju stipendije za studije u Rumuniji. Nedavno je NSR, prvi put zvanično zatražilo i uvođenje u nastavu rumunskog, kao maternjeg jezika u istočnoj Srbiji (u mestima Slatina, Brestovac, Ranovac).”¹¹³ Dragiša Kostandinović, prvi potpredsednik Nacionalnog saveta Rumuna i šef teritorijalnog Biroa NSR u Kladovu, Rumun je iz istočne Srbije koji se i na srpskom i na rumunskom izjašnjava kao Rumun. „On smatra da Srbija ne bi trebalo da ima nikakav interes da vlašku zajednicu ne prizna kao rumunsku: ‘Bez obzira što bi rumunska manjina tako postala najbrojnija u Srbiji, mislim da su stavovi na kojima sada insistira provlaška struja, najmanje povoljna za Srbiju. Jer ako već ima naznaka da Vlasi treba da se smatraju posebnim narodom koji nema matičnu zemlju, iz čega proizilazi da su i Vlasi konstitutivan narod Srbije, onda se mogu pretpostaviti i druge namere koje se, nije isključeno, jednom mogu pojaviti. Ko ne zna šta to znači, neka se priseti prethodne decenije i problema sa drugim konstitutivnim narodima Jugoslavije’, ocenjuje Kostandinović.”¹¹⁴

Istovremeno, „inicijatori nacionalnog saveta Vlaha smatraju da Rumuni iz Vojvodine, koji su dominantni u Nacionalnom savetu Rumuna, ne mogu adekvatno da se bore za interese Vlaha u istočnoj Srbiji, jer vojvođanski Rumuni ne mogu da shvate da na srpskom timočki Vlasi kažu da je njihov maternji jezik [...] vlaški, a na rumunskom kažu da je njihov maternji jezik rumunski”.¹¹⁵ Upravo zato, kao što se iz dosadašnje političke prakse vidi, srpska politička elita će, koristeći navodnu „konfuziju” između ta dva termina, uvek težiti da Vlahe i Rumune smatraju kao dva entiteta, vlaški i rumunski entitet.

¹¹³ *Borske novine*, br. 183, 30. novembar 2005.

¹¹⁴ *Borske novine*, br. 183, 30. novembar 2005.

¹¹⁵ *Borske novine*, br. 183, 30. novembar 2005.

Dejan Vukelić i S. Trifunović krajem oktobra 2005. godine u beogradskom listu „Blic” iznose pojedinosti iz uvodnog dela Rezolucije koju je Parlamentarnoj skupštini SE podneo Vlad Kubreakov sa još 13. potpisnika. Tako se u uvodnom delu „tog dokumenta navodi [...] da rumunska manjina živi u 39 rumunskih ili mešovitih lokacija u Vojvodini, i u 154 rumunske lokacije i 48 mešovitih lokacija između Dunava, Timoka i Morave u istočnoj Srbiji. Potom se izražava žaljenje što ‘Srbija primenjuje duple standarde stvarajući veštačku separaciju Rumuna u Vojvodini i Rumuna u istočnoj Srbiji, tako što odbija da ovima drugima prizna da se izjašnjavaju kao Rumuni i nameće im naziv Vlasi’.”¹¹⁶ Vukelić i Trifunović su izneli da je u predlogu Rezolucije, pored ostalog, rečeno da su „Rumuni u istočnoj Srbiji od 1833. godine onemogućeni da uživaju najosnovnija ljudska prava u školama i crkvama, jer država Srbija i Srpska pravoslavna crkva odbijaju da prihvate rumunski jezik u tim institucijama”.¹¹⁷ Dodaje se i da je u istočnoj Srbiji „zabeležena eskalacija ksenofobije”, što svakako „ne zadovoljava norme i standarde Saveta Evrope. Vlasti SCG se pozivaju da ‘garantuju poštovanje fundamentalnih prava i sloboda pripadnika rumunske manjine u istočnoj Srbiji, zajamčenih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, posebno jezičkih, kulturnih i verskih prava, uključujući državne škole i crkve, u skladu sa modelom koji se primenjuje u Vojvodini’. Od Vlade Srbije traži se da ‘poštuje pravo Rumuna u istočnoj Srbiji da izražavaju svoj etnički identitet u skladu sa principima SE’.”¹¹⁸

Povodom stavova iznetih u Rezoluciji „Petar Lađević, sekretar Saveta Srbije za nacionalne manjine, kaže za ‘Blic’ da pomenuti predlog predstavlja ‘krajnje neodgovoran, bespotreban i ružan pokušaj internacionalizacije pitanja položaja Vlaha u istočnoj Srbiji’”.¹¹⁹ Potom iznosi da „Vlasi neguju vlaški identitet i Savez Vlaha Srbije je osnovan upravo s ciljem da se taj identitet očuva... Ističući da postoje ‘određene razlike u shvatanjima Rumunske pravoslavne crkve i SPC’. Lađević dodaje da ‘država ne može da se upliće i arbitrira u tom

¹¹⁶ Blic, 29. oktobar 2005.

¹¹⁷ Blic, 29. oktobar 2005.

¹¹⁸ Blic, 29. oktobar 2005.

¹¹⁹ Blic, 29. oktobar 2005.

sporu’.”¹²⁰ Nevladina organizacija „Savez Vlaha Srbije” krovna je organizacija koja ima za cilj da okupi i koordinira rad svih „vlaških” organizacija u istočnoj Srbiji. Međutim, sve organizacije okupljene u navedenom Savezu prihvataju sinonimiju naziva Vlah/Vlasi i Rumun/Rumuni.

Povodom stavova iznesenih u Rezoluciji regovao je i „Siniša Maksimović, predsednik Zajednice Vlaha ‘Paulj Matejić’”, koji za „Blic” kaže da „ta kulturna organizacija zastupa prava vlaške nacionalne manjine, a ne rumunske. ‘Mi nismo Rumuni’ – kategoričan je Maksimović. On tvrdi da se pripadnici rumunske manjine infiltriraju u vlaške organizacije i stranke i ‘samo stvaraju probleme Vlasima’.”¹²¹

Istovremeno „Dragomir Dragić, predsednik Foruma za kulturu Vlaha, kaže za ‘Blic’ da reč ‘Vlah’ ne postoji u vlaškom jeziku, ali da taj termin Vlasima niko nije ni nametnuo”. U tom se smislu ne slažem sa Dragićem budući da je evidentna činjenica da je naziv Vlah Rumunima sa prostora istočne Srbije nametnut od strane srpske administracije nakon Drugog svetskog rata kada se u periodu 1945–1948. radilo na konstruisanju vlaške narodnosti ili vlaške narodnosne grupe, dok je srpski narod tim terminom vekovima unazad nazivao sve Rumune, pa i one sa prostora današnje Rumunije.

Dragić objašnjava da su se na popisu stanovništva ljudi slobodno izjašnjavali kao Vlasi i dodaje: „... ali mi kao deo etničke zajednice prihvatamo i one koji su se izjasnili kao Rumuni.”¹²² On navodi da „Vlasi nemaju nikakvih problema sa vlastima Srbije i SCG”, međutim, u sledećem novinskom prilogu „Vlast i Vlasi na istom koloseku” govori nešto sasvim suprotno. Naime, Dragić iznosi da „problemi postoje na lokalnom nivou gde se pripadnici vlaške manjine često optužuju za separatizam, iako, kako kaže Dragić ‘na Balkanu nema lojalnijeg naroda od Vlaha’.”¹²³ Ja bih pre rekao da za separatizam „vlašku” manjinu najčešće optužuju novinari lokalnih listova, a za lokalne vlasti se može reći da takav stav podstiču i podržavaju. Što se tiče Dragićevog iskaza da „na Balkanu nema

¹²⁰ Blic, 29. oktobar 2005.

¹²¹ Blic, 29. oktobar 2005.

¹²² Blic, 29. oktobar 2005.

¹²³ Blic, 29. oktobar 2005.

lojalnijeg naroda od Vlaha”, može se reći da je validan, ali samo ako se pod tim podrazumeva da na Balkanu nema naroda pognutije glave od Vlaha sa prostora istočne Srbije.

4. 2. POLITIČKA KLIMA, ŠTAMPA I MEDIJI TOKOM I NAKON FORMIRANJA PRVOG SAZIVA NACIONALNOG SAVETA VLAŠKE NACIONALNE MANJINE 2006. GODINE

U listu „Nova timočka revija” od prvog januara 2006. godine pojavio se članak „Vlasi nisu Rumuni”, u kojem piše: „Hvala Bogu, [...], što ‘napuštenu’ vlašku raju Rumuni uzimlju u bratski zagrljaj!”¹²⁴ I pored toga što je autor navedenog članka, kako sam izjavljuje, proučavao etnogenezu vlašskog naroda pola veka, neka pitanja su mu ipak ostala nejasna i pita: „Da li su vlaške oaze, rasute po čitavoj Evropi, Jugoslaviji, Austriji, Španiji, Nemačkoj, Francuskoj, Slovačkoj u stvari rumunske oaze?”¹²⁵ Odgovor je da vlaške oaze u Evropi ukazuju na romanofono stanovništvo, kada su u pitanju Retoromani, Provansalci, Italijani, Valonci, Francuzi, Španci, Katalonci, Oksitanci itd., ili na rumunofono stanovništvo, kada su u pitanju Rumuni ili Aromuni, Meglenorumuni i Istrorumuni. Ovi se narodi u literaturi mogu naći i pod drugim nazivima (Armani, Aromani, Cincari, Faršerioti, Megleniti, Morovlasi, Karavlasi, Vlasi, Valahi, Olahi itd.). Čak su i Dubrovčani u određenom vremenskom periodu, kada su još govorili dalmatskim jezikom¹²⁶, tako nazivani u izvorima. Autoru članka nije jasno „da li je Vlaško Međurečje u Češkoj (veličine Banata) rumunsko međurečje?”¹²⁷ Odgovor glasi da je tu, doista, živelo rumunofono stanovništvo sa svojim pravima, o

¹²⁴ *Nova timočka revija*, br. 199, 1. januar 2006, 6.

¹²⁵ *Nova timočka revija*, br. 199, 1. januar 2006, 6.

¹²⁶ https://hr.wikipedia.org/wiki/Dalmatski_jezik: „**Dalmatski jezik** (ISO 639-3) je danas izumrli jezik koji se govorio na obalnom prostoru današnje Hrvatske i Crne Gore. Ovaj jezik je specifičan po tome što se zna točan trenutak njegova nestanka, a to je 10. lipnja 1898. (u 6h i 30”) kada je poginuo zadnji govornik ovog jezika Tuone Udajina”, zvani Burbur.

¹²⁷ *Nova timočka revija*, br. 199, 1. januar 2006, 6.

čemu se može informisati u članku Karela Kadleca.¹²⁸ Autor članka pita i: „Da li je vlaška crkva na Cetinju rumunska crkva?”¹²⁹ Umesto odgovora preporučujem knjigu „Tragovi Vlaha u Crnoj Gori” autora Božidara Šekularca, a posebno knjigu „Vlasi u Crnoj Gori” Đure Batričevića i Cvetka Pavlovića, u kojoj autori argumentovano pišu npr. o šibenskom Vlahu Vuku Mandušiću i o vojvodi Radule Vlahu i Vlaškoj crkvi na Cetinju.¹³⁰ Autor članka se još pita: „Da li su ‘vlaški sjenokosi’, ‘vlaške česme’, Kiljani, Stapari ... u stvari rumunski?”¹³¹ Odgovor glasi da su to toponimi koji svakako upućuju na rumunofone Vlahe koji su tokom vekova bili slovenizirani. Autor članka u „Novoj timočkoj reviji” pita „da li treba ‘izvršiti ispravke’ u delima akademika Cvijića, Erdeljenovića, Vlahovića, Vasovića, Vuka Karadžića, Basare i drugih svetskih veličina koji se kazuju rodом iz Starog Vlaha, pa gde god stoji „vlaški prepraviti u rumunski””.¹³² Naravno da ne treba svuda gde je *vlaški* ispraviti u *rumunski*, ali treba znati da je navedene autore nužno dopuniti bazirajući se na novijim izvorima, posebno turskim, a treba uzeti u obzir i novija istraživanja. Treba reći da su i građani Dubrovačke republike koji su govorili dubrovačkim dijalektom dalmatskog jezika nazivani Vlasima. Stanovništvo ostrva Krka koje je govorilo veljotskim dijalektom dalmatskog jezika takođe je nazivano Vlasima. Tako su Rumuni u istočnoj Srbiji i severozapadnoj Bugarskoj nazivani Vlasima, a Armani (Armâni) u južnim predelima Bugarske i Grčke, Faršerioti u Albaniji, Morlaci (Morovlasi) u Dalmaciji, Cincari u Srbiji, Meglenorumuni u Makedoniji, Istrorumuni u Istri. Između ostalog, autor članka navodi: „Kao pripadnik vlaškog naroda tvrdim da su

¹²⁸ Karel Kadlec, *Vlaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha, Česka akad. pro vědy, slov a umění, 1916, S. IV+528+2, koju je prikazao Petar Skok u članku „Česka knjiga o vlaškom pravu”. Karel Kadlec je bio profesor slovenske pravne istorije na Pravnom fakultetu Univerziteta u Pragu, a spomenuto delo je posvećeno izučavanju vlaškoga prava na Balkanskom poluostrvu u bugarskoj i staroj srpskoj državi i na hrvatskom zemljištu, u mađarskoj, poljskoj i češkoj državi. Vidi: <https://www.scribd.com/doc/53245373/Petar-Skok-Ceska-knjiga-o-vlaskom-pra> vu

¹²⁹ *Nova timočka revija*, br. 199, 1. januar 2006, 6.

¹³⁰ <https://forum.b92.net/topic/20094-vlasi-u-crnoj-gori/>

¹³¹ *Nova timočka revija*, br. 199, 1. januar 2006, 6.

¹³² *Nova timočka revija*, br. 199, 1. januar 2006, 6.

Vlasi narod keltskog porekla”,¹³³ a ja kao pripadnik „vlaškog” naroda takođe tvrdim, ali s istorijskim izvorima u ruci, da su Vlasi istočne Srbije Dakorumuni tračkog porekla. To „da im je Srbija bila druga, a ponekad i prva domovina” može biti svima jasno, jer otkad je formirana Kneževina Srbija, ona je mnogim „Vlasima” bila domovina, ali je zato teritorija današnje Rumunije oduvek bila njihova duhovna matica. Autor članka kaže da to što on iznosi „potvrđuju keltsko-vlaški toponimi: Avala, Kosmaj, Ub, Ba, Maljen, Povlen, Goč, Sava, Morava...”¹³⁴ Na veliku žalost autora datog članka, ni jedan od navedenih oronima i hidronima nije „vlaški”, jer nema osnovu u latinskom, kao ni u drugim romanskim jezicima, osim planine Maljen, koja je, uzgred rečeno, viša od planine Povlen i čiji naziv sigurno potiče od osnove *mal-* ‘breg, obala’ dakotračkog porekla, koja je danas očuvana u rumunskom jeziku, o čemu piše Aleksandar Loma.¹³⁵ O mnogim toponimima i hidronimima u Srbiji vlašskog odnosno rumunskog porekla, a koji nemaju nikakvih dodirnih tačaka s jezikom Kelta, podatke nalazimo u radovima Aleksandra Lome¹³⁶ i Zvezdane Pavlović.¹³⁷

Savez Vlaha Srbije je 13. januara 2006. godine dao *Saopštenje* zavedeno u knjigu protokola (Nr. 78/06) da je u četvrtak (12. januara 2006) delegacija SVS u sastavu Dragomir Dragić, kopredsednik Veća SVS, dr Predrag Balašević, kopredsednik Veća SVS, Dušan Prvulović, sekretar Veća SVS, Živoslav Lazić i Zaviša Žurž, članovi Veća SVS, primljena u audijenciju kod predsednika Republike Srbije gospodina Borisa Tadića. Tom prilikom su obavestili Tadića i „o prijemu jedne delegacije Saveza Vlaha Srbije u kabinetu predsednika

¹³³ *Nova timočka revija*, br. 199, 1. januar 2006, 6.

¹³⁴ *Nova timočka revija*, br. 199, 1. januar 2006, 6.

¹³⁵ Aleksandar Loma, *Imenski par Maljen: Povlen*, u: *Onomatološki prilozi*, knj. III, Beograd, SANU, Odeljenje jezika i književnosti, Odbor za onomastiku (1982), 155–167.

¹³⁶ Aleksandar Loma, *Iz toponimije Srbije*, u: *Onomatološki prilozi*, knj. VI, Beograd, SANU, Odeljenje jezika i književnosti, Odbor za onomastiku (1985), 105–117; *Ibid.*, *Rani slojevi hrišćanskih toponima na starosrpskom tlu*, u: *Onomatološki prilozi*, knj. XI, Beograd, SANU, Odeljenje jezika i književnosti, Odbor za onomastiku (1990), 1–18, itd.

¹³⁷ Zvezdana Pavlović, *Hidronimi Srbije*, Beograd, SANU, Biblioteka Južnoslovenskog filologa, knj. 13, 1996, 1–421, itd.

Rumunije (Trajana Baseskua – S. G.) gde je predat pisani predlog da se susedna Rumunija kroz svoje zakonodavstvo jasno i neposredno odredi prema balkanskim Vlasima, uključujući i srbijanske Vlahe, uvažavajući njihovo samoidentifikovanje na maternjem jeziku na prostoru gde žive, kao i tradicionalnu i službenu identifikaciju koju za njih koriste zemlje u kojima žive, uključujući i Republiku Srbiju. Delegacija Saveza Vlaha Srbije smatra da je na ovaj način učinjen veliki korak u komuniciranju sa Vlastima i komuniciranju o Vlasima u realnim koordinatama vlaške sadašnjosti i ceni da je to takođe veoma pozitivan zaokret sa najvišeg nivoa zemlje u odnosu na razumevanje i početak rešavanja ‘vlaškog pitanja’ u skladu sa evropskim principima poštovanja ljudskih i manjinskih prava.”¹³⁸

Na osnovu tog pisanog predloga u Parlamentu Rumunije je 2007. godine prvi put sačinjen predlog Zakona o prekograničnim Rumunima (*Legea pentru românii de pretutindeni*, nr. 299, član 1, alinea 1), koji je predat Parlamentu Rumunije na usvajanje.¹³⁹ Međutim, Zakon o prekograničnim Rumunima (nr. 176, član 1, alinea 1) prihvaćen je u Parlamentu tek 2013. godine. U skladu s njim „ljudi koji sebi na slobodan način prisvajaju rumunski kulturni identitet kao i ličnosti rumunskog porekla koje pripadaju rumunskom lingvističkom i kulturnom sloju, koje obitavaju van granica Rumunije, bez obzira na koji način su oni nazvani (armâni, armânji, aromâni, basarabeni, bucovineni, cuțovlahi, daco-români, farseroți, herțeni, istro-români, latini dunăreni, macedoromani, macedo-români, maramureșeni, megleniți, megleno-români, moldoveni, moldovlahi, rramâni, rumni, valahi, vlahi, vlasi, voloni, macedo-armânji, kao i sve druge leksičke forme semantički srodne s onima gore navedenim), nadalje će se nazivati prekogranični Rumuni.”¹⁴⁰

Te iste 2006. godine u Beogradu dolazi do susreta predsednika Rumunije Trajana Baseskua i predsednika Državne zajednice Srbije i Crne Gore Svetozara Marovića. Tom prilikom je gospodin „Basesku

¹³⁸ Saopštenje Saveza Vlaha Srbije o audijenciji kod predsednika Republike Srbije, Nr: 78/06 od 13. januara 2006.

¹³⁹ <https://legeaz.net/text-integral/legea-299-2007-sprijinul-acordat-romanilor-de-pretutindeni>

¹⁴⁰ http://www.dreptonline.ro/legislatie/lege_176_2013_modificare_lege_299_2007_sprijinul_romanilor_de_pretutindeni.php

zamolio da se prizna Rumunska pravoslavna crkva. Ekstremni nacionalizam koji je pokretač svih problema na Balkanu treba da ostane po strani, jer s njim nema mesta za evrointegracije, dodao je Basesku.¹⁴¹

Povodom navedene posete i izjave Baseskua, ali i u vezi s drugim događajima u „vlaškoj” zajednici na prostoru istočne Srbije, u listu *Timok* je sredinom aprila 2006. godine objavljen članak „Između Vlaha i Rumuna ne stoji znak jednakosti”, koji je napisala Dušica Stojanović, nezaposleni dipl. sociolog i član SPS-a iz sela Čokonjar blizu Zaječara. Ona kaže da se u „istočnoj Srbiji sve češće pominje pojava rumunizacije Vlaha, što iritira veliki deo vlaške populacije, jer oni prave jasnu razliku između sebe i Rumuna”.¹⁴² Ona stipendiranje „vlaških” studenata u Rumuniji vidi kao „mešanje jedne države jedne strane države u unutrašnje stvari Srbije kao suverene države”. Autorka članka poziva Srbiju da zaštititi „Vlahe”, njene građane, „od rumunizacije koja preti da izmeni njihov kulturni identitet, jer, po mišljenju dipl. sociologa Dušice Stojanović, „Vlasi, kao etnička grupa, nemaju svoje pismo, a svoju kulturu već vekovima prenose usmeno”, te ona u svojstvu lingviste zaključuje da „Vlasi” i pored „delimične asimilacije, još uvek govore romanskim jezikom, koji je sličan rumunskom, ali nije istovetan”.¹⁴³ Na ovom mestu je trebalo da se posluži nekom bibliografskom jedinicom o jeziku „Vlaha”, koji je sličan, ali nije istovetan rumunskom. Nakon lingvističke retrospekcije o jeziku „Vlaha” Dušica Stojanović u ulozi istoričara zaključuje da „Vlasi ne znaju mnogo o svojoj istoriji i poreklu”, da se „u našim udžbenicima iz istorije, Vlasi [...] pominju samo kao starosedeoci Balkana u vreme naseljavanja Južnih Slovena”.¹⁴⁴ Onaj deo iskaza da „Vlasi” ne znaju svoju istoriju i da se u udžbenicima oni pominju samo kao starsedeoci Balkana jeste tačan, ali deo gde se „Vlasi” tobože pominju „u vreme naseljavanja Južnih Slovena” totalni je promašaj jer se srednjovekovni Vlasi pominju u pisanim istorijskim izvorima tek nekoliko vekova nakon dolaska slovenskih plemena. Stojanovićeva obaveštava čitaoca lista „Timok” da je „imala prilike da o Vlasima”, čiji je pripadnik,

¹⁴¹ *Danas*, 19. april 2006, 3.

¹⁴² *Timok*, br. 3112, 14. april (petak) 2006.

¹⁴³ *Timok*, br. 3112, 14. april (petak) 2006.

¹⁴⁴ *Timok*, br. 3112, 14. april (petak) 2006.

sazna „nešto više listajući stare knjige različitih autora”, a potom i od silnih autora koje je pročitala, da zanemarimo činjenicu da nije čitala istorijske izvore i studije novijeg datuma. Ona pominje antropogeografa Jovana Cvijića, koji ni jedan članak u svom dugogodišnjem radu nije posvetio Vlasima (Aromunima) srednjovekovne Srbije osim što ih je uzgred tu i tamo pomenuo, a kamoli da je pisao o „Vlasima” sa prostora istočne Srbije, koje je, inače, smatrao povlašćenim Srbima.¹⁴⁵ Zatim pominje istoričara Stojana Novakovića, koji je istražujući srpsko srednjovekovno društvo u svojoj knjizi „Selo”¹⁴⁶ pomenuo i Vlahe (Aromune), koji opet nemaju veze sa današnjim „Vlasima” iz istočne Srbije. Nakon svega, ona iznosi da bi rado podelila sa čitaocima deo onoga što je saznala o Vlasima i navodi da je „reč Vlah germanskoga porekla i to najpre romanske narodnosti”, zatim navodi njegovo „trostruko značenje kod Južnih Slovena”, a potom piše da „romanizovano društvo Balkanskog poluostrva vodi poreklo od rimskih naseljenika iz vremena Rimskog carstva i od poromanjenih starosedealaca. Kao starosedeoci, Vlasi su samo jedan deo grupe koja se naziva Aromuni, a u koju, pored njih, spadaju: Crnovunci, Kuco-Vlasi, Cincari, Karaguni, Čići (Čiribirci), Karavlasii, i Mavrovlasii (Morlaci) – što je latinski naziv za Vlahe.”¹⁴⁷ To je sve lepo rečeno, međutim, u sve ove srednjovekovne aromunske grupe koje je poimence navela ne mogu se ubrajati „Vlasi” sa današnjeg prostora istočne Srbije, jer oni pripadaju dakorumunskoj grupi romanizovanog satanovništva Balkanskog poluostrva.

Stojanovićeve potom govori o asimilaciji romanizovanog stanovništva po dolasku Južnih Slovena i kaže da „Aromuni iščezavaju, pretapajući se u Slovene, Grke i Arbanase”.¹⁴⁸ Reč je o potpuno

¹⁴⁵ Jovan Cvijić, *Antropogeografski spisi*, Sabrana dela, tom I, knj. 4, Beograd, 1987, 118: „Važan su sastojak stanovništva istočne Srbije *vlaški* doseljenici, kojih ima samo u severnom delu njenu, do planina Rtnja i Tupižnice na jugu. Oni su poreklom iz banatskog Almaša, Erdelja i Moldavije... Nije mali broj porodica u istočnoj Srbiji, koji tvrde da su došli iz Rumunije, srpskog su porekla, imaju kosovske istorijske tradicije, ma da govore i vlaški, kao i srpski; ima ih koji tvrde da su s Kosova, ali su, vele, ovamo iz Rusije, došli. Nije nemoguće da u oba poslednja slučaja imamo ostatke iseljenih Kosovljana, koji su se posle dužeg lutanja vratili u Srbiju.”

¹⁴⁶ Stojan Novaković, *Selo*, Beograd, SKZ, knj. 301, 1943, 220.

¹⁴⁷ *Timok*, br. 3112, 14. april (petak) 2006.

¹⁴⁸ *Timok*, br. 3112, 14. april (petak) 2006.

pogrešnim podacima jer Aromuni ili Arumuni nisu „Vlasi” sa prostora istočne Srbije. „Vlasi” pripadaju grupi Dakorumuna. Njihova deoba je nastala u ranom srednjovekovnom razdoblju, njihova međusobna komunikacija je vidno otežana zbog korišćenja aromunskog i rumunskog jezika, njihovi običaji su u mnogim segmentima različiti, tradicija takođe i uopšte kultura koja se kod jednih razvila tokom vekova pod uticajima grčke, arbanaške i slovenske kulture, a kod drugih pod uticajima mađarske i ponajviše slovenske kulture (bugarske, srpske, ukrajinske, ruske itd.).

Nakon asimilacije Aromuna autorka kaže sledeće: „U istočnoj Srbiji, na severu Rtnja, u slivovima Crne Reke, Velikog Timoka, Peka i Mlave bilo je vrlo malo starinaca u 17. veku”, pa odatle izvodimo zaključak da je rumunofono stanovništvo na prostoru istočne Srbije većinom neautohtono, jer je ono, kako iznosi Dušica Stojanović, „doseljeno krajem 17. i 18. veka. Staro stanovništvo je bilo srpsko, jer je sva starija nomenklatura srpska i u krajevima gde sada Vlasi preovlađuju”. Dušica Stojanović kaže da se „najveći deo vlaškog stanovništva doselio [...] posle Kosovaca, i to iz Almaša u Banatu i iz Erdelja”, odnosno iz Transilvanije, što će reći da su na tom prostoru živeli „Vlasi” o kojima nije rekla ništa – pitam se zar u tom delu današnje Rumunije nisu živeli Rumuni koje „zovu Ungureani” zato što su živeli pod vlašću U(n)garske, tj. Mađarske, mada se oni međusobno nazivaju Rumân (Rumuni), „dok se doseljenici iz Rumunije zovu Carani”¹⁴⁹, zato što su došli iz Țara rumâncă [Cara rumânjaskă] (’rumunska zemlja’), a u međusobnoj komunikaciji nazivaju se opet samo Rumân (Rumuni). „Ungureani su se doselili poglavito na Zapadu od Kučaja i Porečke reke, a Carani na istoku po Timočkoj Krajini, ali su se docnije, usled bezbrojnih seljakanja, jako izmešali. Zbila su se raznovrsna ukrštanja: Vlasi se pretapali u Srbe, a Srbi u Vlahe”¹⁵⁰ ali su i jedni i drugi nakon silnih međusobnih pretapanja postali nacionalno osvešćeni Srbi; kako to objasniti nego agresivnom asimilacionom politikom Srbije putem crkve, škole, administracije i drugih faktora asimilacije. Nadalje Dušica Stojanović kaže da su, „živeći zajedno sa Srbima, Vlasi [...] usvojili delove

¹⁴⁹ *Timok*, br. 3112, 14. april (petak) 2006.

¹⁵⁰ *Timok*, br. 3112, 14. april (petak) 2006.

staroslovenske mitologije”, mada nije navela nijednu staroslovensku mitologemu koja se zapatila kod „Vlaha” iz istočne Srbije, a u nastavku iznosi da to „Vlasima” nije bilo dovoljno, pa su kasnije preuzeli „i srpsko pravoslavlje.” Po kazivanju Dušice Stojanović proizlazi da romanizovano stanovništvo sa prostora današnje istočne Srbije i uopšte sa prostora srednjovekovne srpske države nije upoznalo hrišćanstvo u doba Rimske imperije, kasne antike ili u ranom srednjovekovnom razdoblju pod uticajem vizantijskog ili bugarskog pravoslavlja nego je čekalo Svetog Savu da ih pokrsti nakon formiranja Srpske patrijaršije 1219. godine; mora se priznati da je to „krasna”, ali i fundamentalno nepotkrepljena teorija o pokrštavanju „Vlaha” početkom XIII veka. Posle ovoga Stojanovićeva nastavlja u maniru naučne fantastike, pa kaže: „To znači da Vlasi, kao i Srbi, slave krsnu slavu koja je stari srpski običaj, kojeg se Srbi nisu odrekli kada su postali hrišćani.”¹⁵¹ Dakle, na osnovu rečenog sledi zaključak da su Srbi imali *krsnu slavu* i pre pokrštavanja, a „Vlasi” su to iz pijeteta i dobrosusedskih odnosa prema Srbima obručke prihvatili – doista zanimljiva naracija. Pored ovoga autorka kaže da su „Vlasi [...] zadržali neke svoje paganske običaje do danas, ali su usvojili i neke narodne običaje Srba”,¹⁵² ali ne navodi o kojim je srpskim običajima reč. Nastavlja s time da su „Vlasi” ipak „istovremeno sačuvali svoj romanski jezik”, ali opet ne kaže koji su od romanskih jezika sačuvali, da li je to rumunski ili francuski ili možda italijanski. Može biti da ne zna koji govor koristi u komunikaciji, mada je „vlaškog” porekla iz sela Čokonjara. Komunicirao sam sa njom u više navrata na lepom muntensko-oltenskom dijalektu rumunskog jezika. Pored tolikih novih sagledavanja „Vlaha” Dušica Stojanović kaže da je „i folklor, [...] okosnica njihovog kulturnog identiteta”,¹⁵³ ali opet ostajemo kratkih rukava jer ne dobijamo informacije o kojem je folkloru reč, da li se radi o imenu za umetnost koja u ustaljenim tradicionalnim oblicima živi u narodu i prelazi od starijih na mlađe ili se radi o reči folklor koja se u periodu „socijalističkog razvoja” koristila prilikom takmičenja seoskih KUD-ova u prikazivanju narodnih tradicionalnih igara. U bilo

¹⁵¹ *Timok*, br. 3112, 14. april (petak) 2006.

¹⁵² *Timok*, br. 3112, 14. april (petak) 2006.

¹⁵³ *Timok*, br. 3112, 14. april (petak) 2006.

kom smislu da je Stojanovićeva koristila reč folklor, ko kaže da on nije manje-više istovetan s folklorom u današnjoj Rumuniji, da li je neko to proučavao, da li je neko upoređivao ova dva folklor?

Autorka navodi još i to da su „Vlasi [...] integrisani u srpsko društvo, što znači da se nalaze u svim strukturama društva, od najnižeg do najvišeg”.¹⁵⁴ Primetio bih ovde da je u dosadašnjem tekstu Dušica Stojanović govorila o asimilaciji, pretapanju i međusobnom mešanju, a sada odjednom govori o integrisanju; valjda to danas primerenije zvuči. Rekla je, takođe, da se „Vlasi” nalaze „u svim strukturama društva, od najnižeg do najvišeg”, a ja bih rekao da je konstatacija tačna samo ako imaju razvijenu srpsku nacionalnu svest, jer malo niže u svom tekstu i sama dolazi do takvog zaključka. Verovatno je za svoj članak koristila literaturu s oprečnim stavovima, tj. stavovima koji se međusobno potiru.

Kako bi potvrdila svoju ideju o integrisanju „Vlaha” u srpskom društvu Stojanovićeva naglašava: „Ako tome dodam i činjenicu da se i dalje sklapaju brakovi između Srba i Vlaha i da Vlasi imaju razvijenu srpsku nacionalnu svest onda je pokušaj romanizacije Vlaha čista utopija. Istorija je pokazala da se utopističke ideje završavaju katastrofom, posebno kada je u pitanju Balkan.”¹⁵⁵ Šta pre reći o navedenim rečenicama? Brakovi između Srba i „Vlaha” su novotarija koja je počela tek nakon Drugog svetskog rata, ali se takvi brakovi mogu izbrojati na prstima jedne ruke i to u svakom naselju ponaosob. Zbog brakova „Vlasi” valjda „imaju razvijenu srpsku nacionalnu svest”, koju su, pretpostavljam, po mišljenju sociološkinje Dušice Stojanović, vrlo rado, svojevoljno i oberučke prihvatili, a ne u agresivnom asimilacionom procesu koji traje već dva veka. Kada govori o pokušaju tzv. romanizacije „Vlaha”, kaže da je to „čista utopija”, a istorija je, dabome, pokazala „da se utopističke ideje završavaju katastrofom”,¹⁵⁶ posebno na Balkanu, ali zato ni jednu jedinu reč nije izustila o katastrofi viševjekovnog agresivnog nametanja srpske nacionalne svesti „Vlasima” sa prostora istočne Srbije.

¹⁵⁴ *Timok*, br. 3112, 14. april (petak) 2006.

¹⁵⁵ *Timok*, br. 3112, 14. april (petak) 2006.

¹⁵⁶ *Timok*, br. 3112, 14. april (petak) 2006.

Nakon svega Stojanovićeva navodi zemlje u kojima „danas Vlasi (Aromuni) žive”, pa navodi da žive „ne samo u Srbiji, već i u Bugarskoj, Makedoniji i Grčkoj”, pri čemu je zaboravila napomenuti da Vlasi (Aromuni s nazivom Faršerioti) žive i u Albaniji. Ovom prilikom je sociološkinja Dušica Stojanović otkrila svoju teoriju da „Vlahe” sa prostora istočne Srbije neizostavno treba poistovetiti sa Vlasima (Aromunima) iz navedenih zemalja. Istog je mišljenja i „Slaviša Petrović, profesor geografije, novinar-urednik i publicista”, koji „povodom objavljenih tekstova u ‘Timoku’ o rumunizaciji Vlaha” u svom članku objavljenom u listu „Timok” pod naslovom „Neko sije sjeme Grko – Raspaljene strasti pojedinaca može da nadilazi samo ‘zdrav’ razum većine” kaže da su „od posebnog interesa Vlasi istočne Srbije, koji su se ovde naselili iz Vlaško-pontijskog basena („Vlaška”) i sa Karpata (mahom Carani i Ungureani), kao deo aromunskog naroda”.¹⁵⁷

Nadam se da znanja i uverenja Slaviše Petrovića i Dušice Stojanović ne dele svi geografi i sociolozi mlađe generacije u Srbiji. Dušica Stojanović se još i pita „da li se rumunizacija, kao ideja, odnosi samo na Vlahe iz Srbije ili i na one iz Bugarske, Makedonije i Grčke”. Misao o „rumunizaciji Vlaha” mogla je pasti na pamet samo nacionalnim stratezima u Srbiji, ali ne i onima u Bugarskoj, Makedoniji, Grčkoj i Albaniji, jer oni nisu toliko inventivni pa da osmisle „rumunizaciju Vlaha (Arumuna)”, upravo stoga što je rumunizacija Aromuna i Rumuna bila završena u periodu od VII do IX veka. Za kraj Stojanovićeva čitaocima lista „Timok” postavlja sledeće pitanje: „U čijem je interesu ova nova balkanska zavrzlama?” Odgovor bi, verujem, mogao biti da je „nova balkanska zavrzlama” u interesu onih koji rade na vlahizaciji i u krajnjem slučaju na srbizaciji rumunske zajednice u istočnoj Srbiji.

U mnogim novinskim člancima u vezi s Baseskuovom posetom državnoj zajednici Srbije i Crne Gore, prijema delegacije Saveza Vlaha Srbije, najpre u predsedničkoj palati Kotročeni u Bukureštu, a potom i kod predsednika Tadića u Beogradu, ali i u vezi s drugim događajima u „vlaškoj” zajednici izneta su mišljenja mnogih novinara, dopisnika i političkih komentatora. Među njima izdvajam članak iz

¹⁵⁷ *Timok*, 23. jun 2006.

regionalnog lista „Timok” s naslovom i podnaslovom „Istorija se ponavlja – Rumunizacija Vlaha je deo rumunske strategijske politike” autora Dragoslava Veljkovića iz Bora, u kojem su iznete mnoge optužbe. Autor članka najpre pominje da „pokušaji rumunizacije Vlaha u Timočkoj krajini nisu pojave novijeg datuma”, zatim da je „oko 200.000 Srba (nemoguća provera tačnosti zbog zatvorenosti rumunskih arhiva) iz Banata proterano [...] sa vekovnih ognjišta i ubijeno u Baraganskim peščarama ili močvarama”,¹⁵⁸ bez navođenja literature i izvora, koji su uveliko objavljeni u Rumuniji.

Naravno da postoje i publikacije koje nisu tajne i u kojima piše da je Rumunija po sovjetskom receptu doista internirala oko 40.000 ljudi na prostore Baragana (*Câmpia Bărăganului*), među kojima su bile porodice nepodobne za socijalizam sovjetskog tipa i uopšte porodice političkih zatvorenika. Interniranje je počelo nakon prihvatanja rezolucije Informbiroa od strane rumunskog totalitarnog režima, kojom su komunisti tadašnje FNRJ proglašeni revizionistima. Ministarstvo unutrašnjih poslova Rumunije 15. marta 1951. godine izdalo je dekret u kome se nalaže interniranje koje će započeti u noći 18. juna (u nedelju na Duhove) iste godine sa područja (okruga) Timiš, Karaš-Severin i Mehedinci iz 172 naselja koja su bila u graničnom pojasu prema Jugoslaviji. U akciji interniranja Nemaca, Mađara, Rumuna, Jevreja, Roma, Bugara, Srba i Hrvata učestvovalo je oko 22.000 vojnika graničara i ljudi iz bezbednosne službe. Na prostoru Baragana internirci su proveli pet godina, posle čega su 1956. godine vraćeni svojim kućama. Nakon revolucije iz 1989. godine oni uživaju posebne beneficije u Rumuniji – besplatno lečenje i penziju od oko 100 evra mesečno, stečenu po tom osnovu.¹⁵⁹

Autor je, „koristeći kao podstrek izvanredan članak, ‘Između Vlaha i Rumuna ne stoji znak jednakosti’ (br. 3112) od 14. aprila 2006”, objavljen u listu „Timok”, a koji je napisala dipl. sociološkinja

¹⁵⁸ *Timok*, 5. maj 2006. Tekst Dragoslava Veljkovića kritikovan je u listu „Timok”, br. 3118, 19. maj 2006. od strane dr Gorana Mitulovića i osporavan u listu „Timok”, br. 3119, god. LXI, 26. maj (petak), 2006, str. 4, od strane Dimitrija Kračunovića, višeg oficira u penziji i predsednika Demokratskog pokreta Rumuna Srbije.

¹⁵⁹ <https://www.crestinortodox.ro/religie/baraganul-campia-deportatilor-127218.html>; https://en.wikipedia.org/wiki/B%C4%83r%C4%83gan_Plain; www.memorialulaldeportarii.ro: Povestiri din Bărăgan. Amintiri din „Siberia” românească.

Dušica Stojanović, naveo da se „ne vrši [...] rumunizacija Vlaha radi rumunizacije, već u cilju stapanja tih ljudi u rumunski nacionalni korpus i nacionalne homogenizacije kao bitnog uslova nacionalne discipline”.¹⁶⁰ Naravno, prema Veljkovićevom mišljenju, nakon uspešne rumunizacije „preći će se na krajnji strateški (službeno – duboko prikriven) domet aktivnosti teritorijalne pretenzije”.¹⁶¹ Veljković zaključuje da čitava ta rumunska aktivnost „predstavlja posledicu teške situacije u kojoj se našla ta zemlja posle otvorenog zahteva Mađarske za povraćaj (ovog puta) svih teritorija izgubljenih 1918”.¹⁶² Zato „kompenzacioni pogledi tako idu ka Timočkoj krajini i do Morave”, a „od rumunizacije i nacionalne homogenizacije do traženja autonomije u vidu pokrajine, regije, republike ili bantustana”¹⁶³ kratak je put.

U prilog rumunskoj politici idu i „mnoge međunarodne okvirne konvencije donete na antisrpskoj osnovi, koje su krajnje neoprezno i nepotrebno ratifikovane”¹⁶⁴ – smatra Veljković. Pored toga, tu su i političke provokacije „niskog intenziteta i nihilizma” u aktivnostima „stranaka vlaške provenijencije” pored „provokacija visokog intenziteta, kao što je zahtev za otvaranje eparhije Rumunske crkve u Timočkoj krajini (gde nikada nije postojala). Ako taj podmukli i opasan potez uspe, neminovno će doći do verske i nacionalne netrpeljivosti zbog cepanja religiozno kompaktne celine naroda – slaviće se dva Božića, dva Uskrsa, ukinuće se krsne slave i seoske slave i zavetine; nametnuće se rumunske crkvene norme i običaji; otimaće se srpske crkve i njena imovina, itd.”¹⁶⁵

Sve bi se ovo moglo nazvati govorom mržnje, koji predstavlja snažno sredstvo za podsticanje linča, diskriminacije, nasilja, neprijateljstva i stereotipa koji sami po sebi predstavljaju osnov krivičnog dela zločina mržnje, zato što se i srpski i „vlaški” narod poziva na međusobno nepoverenje, netrpeljivost, mržnju i stvaranje osećaja kod veli-

¹⁶⁰ *Timok*, 5. maj 2006.

¹⁶¹ *Timok*, 5. maj 2006.

¹⁶² *Timok*, 5. maj 2006.

¹⁶³ *Timok*, 5. maj 2006.

¹⁶⁴ *Timok*, 5. maj 2006.

¹⁶⁵ *Timok*, 5. maj 2006.

kog dela građana da je takvo ponašanje prema određenoj grupi društveno poželjno i opravdano.¹⁶⁶

Prema Veljkovićevom mišljenju, čeka se samo „rasplet situacije sa Kosmetom”, pa nakon „amputacije te srpske teritorije, uslediće opšti udar Mađarske na Transilvaniju podržan **katoličkom multinacionalom** na čelu sa **IV Rajhom i petro islamom**, ali ovog puta sa **fleš-rojalom** u rukama”, pa će zato „Rumunija [...] tražiti kompenzaciju u Timočkoj krajini. To je cilj rumunizacije”¹⁶⁷ – zaključuje on.

Povodom ovog Veljkovićevog teksta usledilo je reagovanje dr Gorana Mitulovića u listu „Timok” naslovljeno „Dosta je mržnje i razdora”, u kojem se navodi: „Gospodine uredniče! [...] Doktorirao sam hemiju u Beču i radio do sada u Holandiji, SAD i sada ponovo u Beču. Poreklom sam iz Samarinovca kod Negotina. I ja sam Vlah (na srpskom jeziku), ili Ruman (na rumunskom jeziku) [...] Ovoliko mržnje u jednom novinskom članku nisam pročitao još od početka devedesetih godina prošlog veka, kada je počelo rasturanje SFRJ. Kojim pravom i sa kojim znanjem se dotični Veljković usuđuje da presuđuje ko su Rumuni i šta su Vlasi (na svom, rumunskom jeziku oni sebe zovu Rumunima!) i to znači da su Rumuni, ništa manje i ništa više. Zanimljivi su i stavovi o mađarskim pretenzijama prema Rumuniji, katoličkoj internacionali, petrol islamu itd. Lista gluposti se nastavlja sa genocidom nad Srbima u Rumuniji i crkvenim pitanjima. Da li dotični Veljković uopšte zna kako je regulisan status Srpske pravoslavne crkve u Rumuniji? Zašto da Rumunska pravoslavna crkva nema isti status u Srbiji? Njegovi argumenti o seoskim zavetinama, slavama i sličnim stvarima nisu vredni nijednog komentara.”¹⁶⁸ Na kraju svog reagovanja Mitulović kaže: „Iskreno se nadam da je sve ovo napisano samo zato što je on neobavešten i da iz njegovih reči ne govori istinska mržnja, jer bi to bilo jako loše po sve nas, Timoćane i Krajince – bez obzira na nacionalno izjašnjavanje.”¹⁶⁹

¹⁶⁶ *Govor mržnje i zločin mržnje kao instituti međunarodnog i domaćeg prava. I. Govor mržnje – opšti osvrt*, u: *Osnovi metodologije i strategije za borbu protiv govora mržnje i zločina mržnje*, Beograd, Komitet pravnika za ljudska prava YUCOM. Nacionalna koalicija za toleranciju protiv zločina mržnje, avgust 2007, 2.

¹⁶⁷ *Timok*, 5. maj 2006.

¹⁶⁸ *Timok*, br. 3118, 19. maj 2006.

¹⁶⁹ *Timok*, br. 3118, 19. maj 2006.

U listu „Timok” se pak nastavlja sa člancima koji su puni govora mržnje. Slaviša Petrović, koji se potpisuje kao „profesor geografije, novinar-urednik i publicista” u svom članku „Neko sije sjeme grko – Raspaljene strasti pojedinaca može da nadilazi samo ‘zdrav’ razum većine”¹⁷⁰ još na početku Njegoševim stihovima opominje da neko želi da „posije raspre sjeme grko”, a „zla dobra donijeti neće”, koje bi trebalo da opomenu „vlaške” aktiviste da ne traže svoja kolektivna prava. „Vlasi” su po njegovom mišljenju „integrirani [...] u sve institucije sistema i *ne smatraju se nacionalnom manjinom*, ovo tim pre što sva svoja građanska i druga prava u potpunosti ostvaruju i bez toga”.¹⁷¹ On govorom mržnje uglavnom blati „vlaške” aktiviste, omalovažava i raspiruje nepoverenje u „Vlahu” sa prostora istočne Srbije koji su se *doselili „iz Vlaško-pontijskog basena (‘Vlaška’) i sa Karpata (mahom Carani i Ungureani) kao deo aromunskog naroda*.”¹⁷²

Pored toga, Petrović čitaocima lista „Timok” pripoveda da „istorijski izvori pominju Vlahe po čitavoj bivšoj SFRJ, počev od Istre, pa do južne Makedonije, i to kako pod opštim imenom Vlasi, tako i prema nazivima pojedinih grupa: Aromuni, Rumuni, Cincari, Čići u Istri, Morlaci ili Morovlasi, Karavlasi, Karaguni, Sarakačani, Meglenski Vlasi, itd. Vlasi se takođe pominju i na ostrvima (Krk) u Dalmaciji i drugim primorskim krajevima. Ponekada se ovaj naziv odnosio i na Italijane, Dubrovčane i drugo stanovništvo gradova u primorju sa znatnim romanskim elementima.”¹⁷³

Ako je Petrović doista imao u rukama pisane istorijske izvore u kojima se romansko stanovništvo pominje pod opštim imenom Vlasi, zašto onda nije naveo da se i današnji Rumuni na prostoru od Pridnjestrovlja do Istre u Hrvatskoj takođe nazivaju Vlasima? To nije mogao reći, jer kao što smo pročitali u njegovom članku, on za Vlahe (Aromune), koji nemaju veze s Rumunima, kaže da potiču „iz Vlaško-pontijskog basena (‘Vlaška’) i sa Karpata (mahom Carani i Ungureani) kao deo aromunskog naroda”. Nakon ovakvog teksta, pitam se, gde se nalazila postojbina današnjih Rumuna, ako Petrović u istorij-

¹⁷⁰ *Timok*, 23. jun 2006.

¹⁷¹ *Timok*, 23. jun 2006.

¹⁷² *Timok*, 23. jun 2006.

¹⁷³ *Timok*, 23. jun 2006.

skim izvorima svugde nalazi Vlahe (Aromune), i to od Istre, preko hrvatskog Primorja, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Albanije, Grčke i Bugarske, pa sve do istočne Srbije.

Petrović kaže: „... ovdašnji Vlasi ne govore rumunskim, već sopstvenim jezikom (u to sam se lično na više primera uverio) koji je dosta siromašan, pa ga dopunjavaju srpskim rečima, a srpski govore bolje nego moji Torlaci.”¹⁷⁴ Dakle, ovdašnji „Vlasi” iz istočne Srbije ne govore rumunskim, već sopstvenim jezikom, a znamo da svi narodi sveta govore sopstvenim jezikom. Otkuda mu pravo da kao Torlak, koji se u više navrata uverio boraveći među „Vlasima”, kaže da to nije i jezik Rumuna? Možda je Petrović bolji poznavalac „sopstvenog jezika” Rumuna i „Vlaha” od njih samih ili je možda posumnjao u njihovu rumunsku etničku opredeljenost samo zato što bolje govore srpski od njegovih Torlaka. I to nije sve, jer u nastavku Petrović s omalovažavanjem izjavljuje da „Vlasi” „nemaju svoje pismo (minulih godina pokušavao je da ga osmisli Paun Es Durlić iz Majdanpeka)” i da zato, pretpostavljam, nemaju pravo biti nacionalna manjina. Trebalo je samo pogledati Izveštaj Maksima Radkovića, egzarha beogradskog mitropolita, i saznalo bi se koliko je crkvenih knjiga na „vlaškom” egzarh popisao u crkvama istočne Srbije u kojima se služba držala na „vlaškom”.

Kletve, optužbe i demagoška naklapanja o „Vlasima” ne stižu samo od pojedinih novinara lokalnih i dopisnika republičkih listova tokom 2006. godine već i od bivših SPS-ovih kadrova i ljudi koji su bili na rukovodećim položajima RTB-a Bor. U vreme tenderske prodaje RTB-a Bor rumunskoj kompaniji „Cuprum” novinar Brana Filipović iz Bora u razgovoru sa penzionerkom Zlatom Stojanović, takođe iz Bora, u članku za list „Borske novine” marta 2007. godine, koji je naslovljen „Posle Basena Bor – Rumunima i Đerdap”, prepoznaje strah svoje sagovornice koja se zabrinuto pita: „Zar našim vlastima nije jasno da istočna Srbija lako može da postane drugo Kosovo i zato Bor mora da brani cela Timočka krajina. Ovo nije razgradnja Bora, nego cele Srbije. Ovaj deo Republike je, već je poznato, bure baruta.”¹⁷⁵

¹⁷⁴ *Timok*, 23. jun 2006.

¹⁷⁵ *Borske novine*, br. 49, 20. mart 2007, 6.

Povodom učestalih kritika zbog prodaje RTB-a Bor rumunskom Kupromu politički analitičar Slobodan Antić piše da „sa stanovišta državnog i nacionalnog interesa tiče se tzv. vlašskog pitanja [...] Ali, za neke vlaške aktiviste vlaško pitanje je zapravo rumunsko pitanje. Već 2.500 Vlaha počelo je da se izjašnjava kao Rumuni. Rumunska pravoslavna crkva ušla je u ovo područje. Bilo je već i fizičkih sukoba oko hramova. Procenjuje se da nekih dve hiljade mladih iz tog kraja uče srednju ili visoku školu u Rumuniji. Kada se budu vratili u Srbiju, oni će predstavljati elitu koja će verovatnije imati rumunsku, nego vlašku nacionalnu svest. Članstvo Rumunije u EU još više će povećati *privlačnost Rumunije kao matične države Vlaha*. Ukoliko bi Srbija pala u dalju izolaciju, mogućnost dobijanja rumunskog pasoša mogla bi imati snažan učinak na ubrzanu rumunizaciju ovdašnjeg vlašskog življa.”¹⁷⁶ U tekstu Antića potkrala se istina, da je Rumunija matična država Vlaha, koja se danas ne bi potkrala članovima Nacionalnog saveta Vlaha, koji tvrde da je Vlasima matična država Republika Srbija, ali se pojavila i jedna neistina, o tobožnjoj rumunizaciji „Vlaha”.¹⁷⁷ Dakle, zbog jedne tenderske prodaje RTB-a

¹⁷⁶ Objavljeno: 29. 3. 2007. <http://www.politika.co.yu/detaljno.php?nid=23769>

¹⁷⁷ Povodom Antićevog teksta na portalu „Politike” zabeleženi su i sledeći komentari: „Gospodin Antić je vrlo vičan da otvori temu. Moguće da ja pogrešno čitam između redova, a *pročitao sam da su nam sad Rumuni opasnost*. Kroz ekonomsko pitanje jedne privatizacije u tekstu u kome spominje i crkvu i manjine i popise i demografiju gospodin *Antić upozorava na Rumune. Jel mi to tražimo novog neprijatelja? Jel to gospodine Antiću znači da i vi mislite da je Kosovo rešeno pa treba aždaju hraniti nečim novim? Rumunima?* Ne bojte se, nije stvar u demografiji, ni u popisu, ni u nacionalnom osvešćivanju kao mogućoj pretnji Srbiji i Srbima, biće sve više onih koji se izjašnjavaju kao Rumuni, i kao Bugari, i kao Mađari, a sve u nadi da će dobiti rumunski, bugarski, mađarski pasoš jer je to pasoš bez viza i ponižavanja. Inače, poslednja dešavanja meni izgledaju kao da *vlast traži novog neprijatelja, vehabije, Rumune*, pa naćićemo već nekog.” [SRETEN (@99), 29.03.2007, 15:59]; „Dragi Bože, šta je sa Antićem? Ne mogu da verujem čime se on bavi! ... *priča o rastućem rumunskom uticaju mi zvuči smešno, patetično i jedno... ali i opasno, sa stanovišta da se 'kuvaju' neki nepostojeći antagonizmi među ljudima*.” [PABLO, 29.03.2007. 14:22]; „Antić ne ‘napušta brod koji tone’, nego je naklonjen radikalima, a čitav protest protiv Kuproma su inicirali radikali. I Drakulić. Prodaja RTB za manje pare nego što iznose dugovi je sramna, a to nema veze s ‘vlaškim pitanjem’. Trabanjanje o rumunskim crkvama, popisu stanovništva itd. je tipično radikalsko. Što reče ovde neki čitalac, samo nam fali još vlaško pitanje, sve smo ostalo rešili!” [SRBA iz Srbije, 29.03.2007, 09:23].

Bor rumunskoj kompaniji Kuprum priziva se kosovski scenario i na prostoru istočne Srbije, koje je već, po mišljenju Stojanovićeve, bure baruta. To su zastrašivanja stanovništva ovog dela Srbije, što samo utiče na stvaranje tenzija i nepoverenja prema „Vlasima” i njihovim liderima, koji zahtevaju svoja kolektivna nacionalna prava koja im pripadaju po Ustavu i pozitivnim zakonima Republike Srbije.

Pored optužbi koje su iznete u listu „Borske novine” 20. marta 2007. godine, istog se dana u listu „Borski problem” stanovništvu ovog dela Srbije plasira izjava koju je dala Sava Nuc, jedan od devet dekana Univerziteta „Tibiskus” iz Temišvara, da navedeni univerzitet planira da u Boru otvori fakultet prava, ekonomije i psihologije. Povodom toga čelnici borskog Tehničkog fakulteta, bojeći se konkurencije, izjavljuju da oni ne mogu da podrže tu inicijativu.

Suprotno tome, Snežana Tasov, koordinator projekta prekogranične saradnje sa Rumunijom, ističe da je ovo šansa koja se ne sme propustiti. Potom kaže da je „‘Tibiskus’ privatni Univerzitet, sa tradicijom dugom 17 godina, a sertifikati koji se stiču na toj visokoškolskoj ustanovi priznati su svuda u svetu – podvlači Snežana Tasov. – Kod njih se nastava odvija na francuskom, nemačkom, engleskom i italijanskom jeziku. Na „Tibiskusu” predaje 150 eminentnih profesora, koji podučavaju više od 5.000 studenata.”¹⁷⁸

Na sve to u „dekanatu borskog TF kažu da su iznenađeni nastupom Rumuna, jer je prethodno bilo dogovoreno da se razgovara o razmeni studenata i profesora, kao i zajedničkom učešću u naučno-istraživačkim projektima”.¹⁷⁹ Povodom toga Desimir Marković, dekan borskog TF-a izjavljuje da nisu „bili upoznati sa pravim namerama Rumuna”, a Branislav Rankić, predsednik Opštine Bor dodaje: „Mislim da je namera Rumuna da ovde otvore fakultet samo plan za ostvarivanje njihovih političkih ambicija na ovim prostorima [...] Najkonkretnije, plašim se da je ova inicijativa ‘dimna zavesa’ za rumunizaciju ovog dela Srbije. Jer, čak i da otvore fakultet ovde, pitam se na kom bi jeziku studenti slušali predavanja i ko bi bili predavači.”¹⁸⁰

¹⁷⁸ *Borski problem*, br. 48, 20. mart 2007, 10.

¹⁷⁹ *Borski problem*, br. 48, 20. mart 2007, 10.

¹⁸⁰ *Borski problem*, br. 48, 20. mart 2007, 10.

Desetak dana nakon zabune i nepotrebnih strahova od otvaranja rumunskog fakulteta u Boru došlo je do novih neslaganja na relaciji „vlaška” zajednica – Televizija Bor „zbog sprečavanja gledaoca vlaške nacionalne manjine da se u emisiji TV Bor obrati na vlaškom jeziku”. Tom prilikom je „učinjeno krivično delo sankcio-nisano po Krivičnom zakonu u članu 130: Povreda slobode izražavanja nacionalne ili etničke pripadnost”.¹⁸¹ U listu „Borski problem” takođe je rečeno da se „događaj ove vrste, od strane ŠRIF-a, ne dešava [...] po prvi put. Sličan slučaj se ‘desio’ i u emisiji Dnevnik TV Bor, 26. 11. 2006. godine, kada u prilogu o održavanju prve redovne sednice Skupštine Vlaške demokratske stranke Srbije nijedan deo priloga nije dat na vlaškom jeziku, iako se predsednik stranke obratio i na srpskom i na vlaškom. Obrazloženje radnika TV Bor glasilo je: ‘Mi prilog na vlaškom ne možemo da pustimo u program, već samo na srpskom’ [...] Napominjemo da to nije bio problem u istočnoj Srbiji u periodu od 1945. god. pa do 1947. god., kada je u Zaječaru konstantno emitovana radio emisija na vlaškom jeziku i izlazio list na vlaškom jeziku, ‘Vorba Noastra’ (‘Naša Reč’), niti je to sada ikakav problem u Radio Zaječaru, koji redovno emituje radio emisiju na vlaškom jeziku.”¹⁸² Svakojaki pritisci na „vlašku” zajednicu u istočnoj Srbiji bili su permanentni u svim mogućim oblicima, od novinskih članaka i carinskih službenika preko radijskih i televizijskih emisija do rasprava u Parlamentu Srbije.

Nekoliko meseci nakon iznetih strahova javnosti o prodaji RTB-a Bor rumunskom Kupromu i otvaranja rumunskog fakulteta u Boru novine su najavile novi problem sa „Vlasima”. Naime, Nacionalni savet Vlaha je 20. avgusta otvoreno protestno pismo sledeće sadržine uputio premijeru i predsedniku Srbije: „Posle pasoške kontrole na ulazu u Srbiju [...] carinik u uniformi SR Jugoslavije, videvši da se u vozilu pored ličnih stvari nalazi nekoliko paketa knjiga štampanih u Rumuniji na rumunskom jeziku (maternji jezik vlaške nacionalne manjine) od autora Gligorija Zajčeranovića, bivšeg dekana i rektora Niškog univerziteta i bivšeg narodnog poslanika Skupštine Srbije, naredio je da se knjige iznesu iz vozila i da ne mogu da se

¹⁸¹ *Borski problem*, br. 54–55, 2007, 8.

¹⁸² *Borski problem*, br. 54–55, 2007, 8.

unesu u Srbiju. Komentari carinika su bili: ‘Ovo je na stranom jeziku, na rumunskom, ovo je propaganda, ovako nešto može da bude i iz Albanije...’¹⁸³ Dakle, opet povezivanje „Vlaha” s Albancima i samim tim zastrašivanje stanovništva istočne Srbije mogućom kosovizacijom koja im predstoji.

Nisu prošle ni dve nedelje od navedenog incidenta na graničnom prelazu Đerdap I kod Kladova u vezi s prenosom knjiga pisanih na rumunskom jeziku „tokom rasprave o državnom pečatu, Aleksandar Vučić (SRS) pokrenuo je pitanje Vlaha. On je optužio državne organe da Vlasima pokušavaju da nametnu rumunski jezik. Vučić je optužio Živu Lazića iz Demokratske vlaške stranke i Nacionalnog saveta vlaške manjine da je, suprotno volji većine Vlaha, od državnih organa tražio da rumunski jezik bude priznat i korišćen u sredinama u kojima žive Vlasi.” Povodom Vučićeve rasprave tadašnji ministar za državnu upravu i lokalnu samoupravu u Vladi Republike Srbije Milan Marković odgovorio je „da će novim zakonom o lokalnoj samoupravi i savetima nacionalnih manjina biti precizirana službena upotreba jezika i da Ministarstvo ne može da se bavi standardizacijom jezika manjina”.¹⁸⁴

Članak Dejana B. Grujića, objavljen u listu „Timoćanin” kao reakcija na tekst pod nazivom „Vapaj ugnjetavanih ili vlaški ekstremizam”, koji je objavljen u istom listu, piše o buđenju „vlaškog ekstremizma, koji potenciraju pojedinci iz uskoličnih interesa”, a koji bi mogao dovesti do „mogućih žarišta bespotrebnih sukoba”. Dakle, lidere „vlaške” zajednice koji otvoreno iznose da „Vlasi” u istočnoj Srbiji „nemaju nastavu na maternjem jeziku, radijske i televizijske emisije, kao i novine i drugu literaturu, a ni bogoslužjenje”¹⁸⁵ Grujić naziva „vlaškim ekstremistima” i pritom ne propušta priliku da kaže da bi njihovi ekstremistički zahtevi (da imaju nastavu na maternjem jeziku, radijske i televizijske emisije, novine i bogoslužjenje na rumunskom) mogli dovesti do „*mogućih žarišta bespotrebnih sukoba*”, čime se opet vrši zastrašivanje i podstiče mržnja prema „vlaškoj” zajednici sa prostora istočne Srbije.

¹⁸³ *Danas*, 24. avgust 2007.

¹⁸⁴ *Danas*, 3. oktobar 2007.

¹⁸⁵ *Timoćanin*, 15. novembar 2007, 6.

U članku „Vlasi istočne Srbije – od asimilacije do rumunizacije”, koji je potpisao Marko Albinović u listu „Politika” (nedelja, 17. 5. 2009. u 22:00) definisana su pitanja položaja „Vlaha” u Srbiji, naime, „njihovo priznavanje kao nacionalne manjine rumun-skog naroda koja živi u istočnoj Srbiji”, zatim „pravo na obrazovanje Vlaha na rumunskom jeziku” i „pravo na bogoslužjenje na rumunskom jeziku, što bi u praksi značilo formiranje eparhije Rumunske pravoslavne crkve u Timočkoj krajini, ili proširenje područja delovanja Rumunskog pravoslavnog vikarijata u Vršcu”.¹⁸⁶ Povodom zahteva „vlaške” zajednice u vezi s bogoslužjenjem na rumunskom jeziku „početkom maja (2009), na poziv Asme Jahangir, specijalnog izvestioca Ujedinjenih nacija o slobodi veroispovesti, u Beogradu se u sedištu misije UNDP-a razgovaralo o problemima koje Rumunska pravoslavna crkva ima u istočnoj Srbiji.”¹⁸⁷

Povodom problema koje ima „vlaška” nacionalna manjina u Srbiji Živoslav Lazić, predsednik Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, kaže da se „neko [...] u Beogradu opasno igra pitanjem Vlaha. Na delu imamo već viđeni scenario s početka devedesetih, gde profesionalne patriote dobijaju veliki novac za tobožnju zaštitu srpskih interesa. Istovremeno, Srbija pričinom o „rumunizaciji” gura prst u oko jednoj prijateljskoj zemlji sa kojom nikada nije bila u sukobu”, a „teza o rumunizaciji potiče od ljudi zlih namera čija je zapravo želja asimilacija Vlaha – tvrdi Živoslav Lazić”, dok je „nastojanja ‘nekih u Srbiji’ da dokažu da su Vlasi i Rumuni dve odvojene zajednice nazvao ‘ksenofobičnim’.”¹⁸⁸

Istovremeno iz Beograda poručuju „da predstavnici rumunske države ne vrše pritisak i da ne nameću vlaškoj populaciji rumunski nacionalni identitet... – rekla je za „Politiku” državni sekretar u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava Aniko Muškinja-Hajnrih.” Takođe je „Rasim Ljajić, bivši ministar za ljudska i manjinska prava,

¹⁸⁶ www.politika.rs/sr/clanak/87404/Vlasi-istocne-Srbije-od-asimilacije-dorumunizacije.

¹⁸⁷ www.politika.rs/sr/clanak/87404/Vlasi-istocne-Srbije-od-asimilacije-dorumunizacije.

¹⁸⁸ www.politika.rs/sr/clanak/87404/Vlasi-istocne-Srbije-od-asimilacije-dorumunizacije.

rekao [...] za 'Politiku' da je položaj Vlaha u istočnoj Srbiji 'daleko od ugroženog', te da je pokušaja internacionalizacije 'vlaškog pitanja' bilo i u vreme njegovog mandata".

Bivši ministar Ljajić govori da je „položaj Vlaha u istočnoj Srbiji 'daleko od ugroženog'”, a mesec dana pre njegovog iskaza, tj. „aprila ove godine (tj. 2009 – S. G.), na manifestaciji 'Susreti sela' održanoj u Boru, organizatori su zamerili predstavnicima sela Bučje što su program najavljivali dvojezično, na vlaškom i srpskom jeziku, smatrajući da najava programa na vlaškom predstavlja 'rumunizaciju Srbije'”,¹⁸⁹ da ne nabrajam sve primere koji ukazuju na ugroženost jezika, kulture i identiteta „Vlaha” u Srbiji.

Nakon što je drugi saziv Nacionalnog saveta Vlaha došao u ruke partija većinskog naroda na vlasti (SPS, SNS i drugih) i nakon što se krenulo sa standardizacijom i izdavanjem udžbenika, rečnika i gramatike „vlaškog jezika”, rasprava o „vlaškom pitanju” je u neku ruku utihnula, s izuzetkom marginalnih vesti koje su se povremeno pojavljivale na portalu Nacionalnog saveta Vlaha, Nevladine organizacije „Gergina” ili na Fejsbuk profilu Siniše Čelojevića.

Značajniji članak je bio objavljen u listu „Danas” tek 3. marta 2012. godine, a napisao ga je književnik Svetislav Basara, čiji tekst počinje: „Opet su nam zabili nož u leđa. I to Rumuni, od kojih smo to najmanje očekivali. Šta da se radi, jeste da su pravoslavne vere, jeste da nisu priznali Kosovo, ali ipak su oni Latini, makar u lingvističkom smislu, a zna se da su Latini stare varalice”, pa nastavlja da je „onolika Nemačka i (još latinskija) Francuska legla na rudu, konačno (su) prihvatile 'istinu o Srbiji', a Rumuni počeli da prave pitanje. I to oko čega? Oko Vlaha za koje svi znaju da su Srbi koji govore pomalo nerazumljivim dija-lektom.”¹⁹⁰

¹⁸⁹ *Politika*, 18. maj (ponedeljak) 2009, 5. (redakcija@politika.rs)

¹⁹⁰ *Danas*, 3. mart 2012.

Zatim govori o komadanju Srbije, autonomiji i secesionizmu „Vlaha” i izdajnicima iz Bukurešta koji „tvrde da su Vlasi u stvari deo rumunskog naroda, uprkos činjenici da [...] svi Vlasi nose srpska imena: Miloš, Radoš, Dragoš. I proča. Da stvar bude geopolitički komplikovana, Vlasi nastanjuju istočne delove Srbije, tik pored rumunske granice. I eto ti belaja. *Ako se ispostavi da su Vlasi Rumuni, neće mutnim i krvavim Dunavom proteći mnogo vode i pojaviće se secesionizam.* Prvo će, tako to ide, tražiti autonomiju, pa će apetiti porasti i na kraju će stvar završiti još jednim ‘komadanjem Srbije’.”¹⁹¹

Razume se, Basara nije ostao na navedenim optužbama o navodnoj *secesiji* istočne Srbije, jer to „nije kraj latinskim marifetlucima”, pa navodi da „Rumunska pravoslavna crkva, očigledno uz blagoslov svetovnih vlasti, zahteva jurisdikciju u predelima nastanjenim Vlasima. Tek sada vidimo – kaže Basara – kakvu je prljavu igru igrao Bukurešt: bio je sigurna kuća za našeg Gospodara, da nam zamaže oči nije priznao Kosovo, ali se pokazalo da je to samo zato da bi ustanovio *autonomnu* – nazovimo je – *Vlahiju*.”¹⁹²

Basara dalje iznosi: „Ni sami Vlasi nisu načisto šta im je činiti [...] Stranke srbijanskih Vlaha nikako da usaglase stavove. Jedna, koju navodno kontroliše SPS, smatra da su Vlasi autohton narod, da vlaški i rumunski jezici doduše imaju nekih sličnosti, ali i velikih razlika i da se oni ćirilice neće odreći ni na mukama. Za razliku od tih, nazovimo ih kao onomad lojalne Albance – ‘poštenih Vlaha’, postoje i oni drugi koji se smatraju čistokrvnim Rumunima i ćirilicu očima ne mogu da vide. I takvi, doduše, još uvek imaju srpska imena i prezivaju se na „ić”, ali pitanje je dana kada će početi da deci nadevaju imena poput Aurel, Cezar, Romul i Rem. A onda – zna se. Zahtevaće najpre da se Vasko Popa ubuduće ima smatrati rumunskim pesnikom, a posle će sve ići samo od sebe.”¹⁹³ To su reči Basare, velikog srpskog književnika i dobitnika više prestižnih nagrada u Srbiji.

Kada Teofil Pančić u tekstu naslovljenom „Vesela braća, žalosna im majka” u rubrici „Nuspojave” časopisa „Vreme” govori o neadekvatnom ponašanju odbornika u tek formiranom sazivu Skup-

¹⁹¹ *Danas*, 3. mart 2012.

¹⁹² *Danas*, 3. mart 2012.

¹⁹³ *Danas*, 3. mart 2012.

štine Srbije 2016. godine, on pominje i „brutalno vređanje Đoleta Vukadinovića na nacionalnoj osnovi samo zato što je ponekad i u nekim raspoloženjima Vlah”, uz sledeći komentar: „Zar je u tome nešto loše, i zar nam ti simpatični Vlasi – šta god inače bili – nisu brana pred pretenzijama zlih i opakih Velikorumuna?”.¹⁹⁴ Mislim da je u vređanju Vukadinovića u Skupštini zato što je „ponekad [...] Vlah” i u Pančićevom komentaru gde „simpatični Vlasi” stoje na braniku (srpstva) od „zlih i opakih Velikorumuna” izneta istina o tome kako se od onih koji predstavljaju srpski narod i od intelektualaca poput Pančića, ali i drugih, „Vlasi” koji podržavaju sinonimiju Vlah–Rumun nazivaju, pored ostalog, zlim i opakim Velikorumunima.

Svi ovde navedeni novinski članci ukazuju na nekoliko važnih pitanja: na stvaranje prezira prema „vlaškoj” zajednici iz istočne Srbije, na stvaranje negativnog stereotipa prema toj zajednici, na podsticanje diskriminacije i neprijateljstva, na osudu okoline, na izazivanje osećanja nesigurnosti i straha unutar „vlaške” i srpske zajednice na prostoru istočne Srbije, na podsticanje i izazivanje nasilja, na stvaranje osećaja kod velikog dela građana da je takvo ponašanje prema „vlaškoj” zajednici društveno poželjno i opravdano, na izazivanje osećaja kod širokog kruga građana da će takvo ponašanje prema „vlaškoj” zajednici biti tolerisano i neće biti predmet odgovornosti. Uopšte rečeno, govor mržnje i netolerancije koji je korišćen u navedenim novinskim člancima podstiče, opravdava ili veliča diskriminaciju „Vlaha” sa prostora istočne Srbije na osnovu etničke, nacionalne, jezičke ili neke druge razlike.

¹⁹⁴ *Vreme*, br. 1327, 9. jun 2016, 13.

5. O IZBORNIM LISTAMA I FORMIRANJU NACIONALNOG SAVETA VLAHA

*Lepa je stvar istina, o stranče, lepa i trajna.
Ali izgleda da je to stvar u koju nije lako
ubediti ljude.*

Platon

5.1. Zakonska regulativa, izborne nepravilnosti i uticaji političkih partija nacionalnog nivoa i politizacija nacionalnih saveta

Narodna skupština Republike Srbije usvojila je Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina kako bi se osigurali uslovi za primenu prava pripadnika nacionalnih zajednica, koja su garantovana Ustavom i Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. Pomenuti zakon je stupio na snagu 11. septembra 2009. godine, a oni nacionalni saveti koji su postojali i pre ovog zakona, kao npr. Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine konstituisan 2002. godine u Vršcu, predviđeni su kao krovne nacionalne institucije. Međutim, i pored postojeće zakonske regulative pokazalo se da su Nacionalni saveti pod velikim uticajem dominantnih političkih partija većinskog naroda.¹⁹⁵

Nacionalni savet bilo koje nacionalne manjine u skladu sa zakonom i svojim statutom preko svojih organa samostalno: „

1. „donosi i menja statut nacionalnog saveta;
2. donosi finansijski plan, finansijski izveštaj i završni račun;
3. raspolaze sopstvenom imovinom;
4. odlučuje o nazivu, simbolima i pečatu nacionalnog saveta;
5. utvrđuje predloge nacionalnih simbola, znamenja i praznika nacionalne manjine;

¹⁹⁵ Nikolina Matijević, *Multikulturalne osnove Ustava Republike Srbije i nacionalni saveti nacionalnih manjina*, u: Zbornik radova *Nacionalni saveti nacionalnih manjina i kultura*, Novi Sad, Zavod za kulturu Vojvodine – Pokrajinski ombudsman AP Vojvodine, 2013, 29.

6. osniva ustanove, udruženja, fondacije, privredna društva u oblastima kulture, obrazovanja, obaveštavanja i službene upotrebe jezika i pisma i drugim oblastima od značaja za očuvanje identiteta nacionalne manjine;
7. predlaže predstavnika nacionalne manjine u savetu za međunarodne odnose u jedinici lokalne samouprave;
8. ustanovljava i dodeljuje priznanja;
9. inicira donošenje i prati sprovođenje zakona i drugih propisa iz oblasti kulture, obrazovanja, obaveštavanja i službene upotrebe jezika i pisma;
10. učestvuje u pripremi propisa i predlaže izmenu i dopunu propisa kojima se uređuju Ustavom garantovana prava nacionalnih manjina u oblasti kulture, obrazovanja, obaveštavanja i službene upotrebe jezika i pisma;
11. predlaže posebne propise i privremene mere u oblastima u kojima se ostvaruje pravo na samoupravu, radi postizanja pune ravnopravnosti između pripadnika nacionalne manjine i građana koji pripadaju većini;
12. pokreće postupak pred Ustavnim sudom, Zaštitnikom građana, pokrajinskim i lokalnim ombudsmanom i drugim nadležnim organima, kada proceni da je došlo do povrede Ustavom i zakonom garantovanih prava i sloboda pripadnika nacionalnih manjina;
13. pokreće postupak iz tačke 12) ovog člana u ime pripadnika nacionalne manjine, uz prethodno pribavljeno pismeno ovlašćenje;
14. zauzima stavove, pokreće inicijative i preduzima mere u vezi sa svim pitanjima koja su neposredno povezana sa položajem, identitetom i pravima nacionalne manjine;
15. odlučuje o drugim pitanjima koja su mu poverena zakonom, aktom autonomne pokrajine ili jedinice lokalne samouprave.¹⁹⁶

Na osnovu navedenih tačaka može se videti da su „nadležnosti nacionalnih saveta ograničene na davanje predloga i učestvovanje u

¹⁹⁶ Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina („Sl. glasnik RS”, br. 72/2009).

procesima donošenja akata koja se tiču prava nacionalnih zajednica. Jedna od glavnih oblasti u kojima nacionalni saveti imaju nadležnosti jeste oblast obrazovanja.”¹⁹⁷

Što se tiče politizacije nacionalnog saveta, to je fenomen „koji možemo definisati procesom ili stanjem u zavisnosti od ugla posmatranja, ‘u kojem političke partije dominiraju državom i koloniziraju sve segmente društva, od javne administracije (državne uprave, javnih preduzeća, javnih servisa, upravnih odbora), do svih ustanova obrazovanja, medija, kulture’. Dakle, pod politizacijom ćemo podrazumevati direktno učešće predstavnika političkih institucija i partija u radu nacionalnih saveta...”¹⁹⁸ Naime, neposredno učešće političkih partija, bilo iz redova nacionalnih manjina, kao što je recimo Vlaška demokratska stranka Srbije (VDSS) u Nacionalnom savetu vlaške nacionalne manjine, bilo iz redova partija srpskog naroda, kao što su SPS, SNS i druge, ugrožava njihovu autonomnost, kao i interese samih nacionalnih zajednica. „Uplivom partija u rad saveta gubi se iz fokusa interes nacionalne celine, premeštajući se u oblast uskih stranačkih interesa”, navodi Radivoje Jovović, mada se uvek može postaviti pitanje – nisu li pojedine partije nacionalnih manjina formirane upravo u ime interesa tih manjina?

Politizacijom nacionalnog saveta gubi se iz vida pripadnik „vlaške” nacionalne zajednice sa „svojim potrebama, interesima i stavovima, te ne dolazi do suštinskog identitetskog izražaja nacionalne celine, već do elitizacije i stvaranja etnobiznisa”, kaže Jovović, ali zar zbir potreba, stavova i interesa političkih stranaka nisu formirani na osnovu potreba, stavova i interesa suštinskog identitetskog sadržaja svakog pojedinca koji je član određene političke partije? Doduše, istina je da „politizacija slabi, pa čak i nihilizuje, uticaj organizacija civilnog društva, nezavisnih intelektualaca, i, na kraju, instrument izražavanja identiteta sve više postaje oruđe za političku mobilizaciju”. To nije slučaj sa „vlaškom” zajednicom, jer u konstituisanju Nacionalnog saveta Vlaha pored VDSS na elektorskoj skupštini 2006,

¹⁹⁷ Nikolina Matijević, *Multikulturalne osnove Ustava Republike Srbije*, 30–31.

¹⁹⁸ Radivoje Jovović, *Politizacija nacionalnih saveta*, u: *Zbornik radova Nacionalni saveti nacionalnih manjina i kultura*, Novi Sad, Zavod za kulturu Vojvodine – Pokrajinski ombudsman AP Vojvodine, 2013, 53–54.

kao i u neposrednom biranju 2010. godine učestvuju i organizacije civilnog društva i pojedini nezavisni intelektualci, mada su prevagu odnele liste koje su podržane od partija većinskog naroda na vlasti (SPS, SNS i druge). Pa tako „*nacionalni saveti, umesto da budu faktor kulturnog i obrazovnog napretka, preinačavaju se u ideološko i praktično oruđe za stvaranje segregativnog multikulturalizma*, dodatno slabeći socijalni kapital. Delim mišljenje Jovovića da je „*ovde reč o deskriptivnoj predstavljenosti, kojom se ne prezentuje realan stav, odnosno stavovi, jedne društvene grupacije, dok bi suštinska predstavljenost podrazumevala predstavnike iz redova partijski neangažovanog građanstva, uz dostupnost nacionalnih saveta i uticaja na iste što većem broju pripadnika te grupacije (o deskriptivnoj i suštinskoj predstavljenosti)*”.¹⁹⁹

5.2. Izborne nepravilnosti i uticaji političkih partija nacionalnog nivoa na rad Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine

Izbornu listu može predlagati „grupa birača upisanih u poseban birački spisak odgovarajuće nacionalne manjine, odnosno organizacije, udruženja građana, kao i političke organizacije nacionalne manjine (član 71, stav 1)”. U slučaju izbora elektora za elektorsku skupštinu nalazi se identično rešenje u zakonu. Ističe se da elektor može biti i „pripadnik nacionalne manjine, koga je za elektora imenovala organizacija ili udruženje nacionalne manjine” (član 100, stav 1). Zakon omogućava da „političke partije učestvuju na izborima za članove nacionalnih saveta kao predlagači, dok članovi partija imaju otvorenu mogućnost kandidature”.²⁰⁰

Najpre je bio na snazi *Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina* (član 24) donesen 2002. godine. On je predviđao isključivo elektorski model uz „pravo svih odbornika u lokalnim samoupravama čiji maternji jezik je jezik nacionalne manjine u službenoj upotrebi u tim samoupravama, zatim poslanika u pokrajinskoj skupštini, kao i poslanika u Narodnoj skupštini, koji su na tu funkciju

¹⁹⁹ Radivoje Jovović, *Politizacija nacionalnih saveta*, 53–54.

²⁰⁰ Radivoje Jovović, *Politizacija nacionalnih saveta*, 54–55.

izabrani zbog pripadnosti određenoj nacionalnoj manjini ili zato što se izjašnjavaju da pripadaju nekoj nacionalnoj manjini i govore jezikom te manjine, da budu članovi elektorskih skupština”.²⁰¹ Ovakav ekstremni vid politizacije nacionalnih saveta ukinut je donošenjem novog zakona 2009. godine.²⁰² Po tom zakonu su 6. juna 2010. godine održani neposredni izbori za nacionalne savete Albanaca, Aškalija, Bošnjaka, Bunjevaca, Bugara, Vlaha, Grka, Egipćana, Mađara, Nemaca, Roma, Rumuna, Rusina, Slovaka, Ukrajinaca i Čeha, dok su svoje nacionalne savete elektorskim putem konstituisali Hrvati, Makedonci i Slovenci.

Rešenje bi bilo idealno da se nije javio problem prilikom upisa birača u poseban birački spisak za izbor nacionalnih saveta. Najsporniji deo bila je instrukcija br. 290-111-00-00009/2009-05, Ministarstva za ljudska i manjinska prava, kojom je političkim partijama nacionalnih zajednica omogućeno da upisuju birače.”²⁰³ Na taj način partije su bile u mogućnosti da „za svoje potrebe kreiraju sopstvene baze podataka o biračima, kršeći time pravo građana na zaštitu podataka o ličnosti. Potpisano je i da je upis birača u spiskove omogućen i preko trećih lica, bez posebnog ovlašćenja. Tako su mnogi građani upisani u birački spisak bez njihovog znanja i volje, za šta je bilo dovoljno raspolagati samo osnovnim podacima o tim građanima.”²⁰⁴ Tako je, recimo, služba za upis birača u poseban birački spisak opštine Zaječar upisala mog oca Petra P. Gacovića, mene Slavoljuba P. Gacovića i moju suprugu Darinku Gacović u birački spisak „vlaške” nacionalne manjine, mada je supruga i poreklom i po opredeljenju Hrvatica, a ja i moj otac smo i poreklom i po opredeljenju Rumuni (Rumâni). Niko se od nas nikad nije upisao u poseban birački spisak bilo koje nacionalne manjine, ali smo sve troje redovno pozivani da glasamo, što se može videti iz ovde priloženih poziva na izbore Nacionalnog saveta Vlaha 4. novembra 2018. godine.

Budući da je Zakon iz 2009. godine omogućio „javno pružanje podrške od strane tih partija prilikom izbora za nacionalne savete, one

²⁰¹ *Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina*, 2002, član 24; Radivoje Jovović, *Politizacija nacionalnih saveta*, 55, napomena 24.

²⁰² Radivoje Jovović, *Politizacija nacionalnih saveta*, 55, napomena 24.

²⁰³ Radivoje Jovović, *Politizacija nacionalnih saveta*, 56.

²⁰⁴ Radivoje Jovović, *Politizacija nacionalnih saveta*, 56.

su iskoristile priliku i umešale se u ionako već konfuznu političku borbu među partijama nacionalnih zajednica. Dakle, pitanje politizacije nije jednoznačno i jednodimenzionalno, nije ograničeno samo na partije nacionalnih zajednica i njihove članove, već je reč o mnogo širem polju političke konfrontacije²⁰⁵ prilikom uključanja u izbornu trku za Nacionalne savete partija većinskog naroda na vlasti (SPS, SNS i druge).

Tokom izborne kampanje za Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine 2010. godine je „umesto pitanja kulture, obrazovanja, obaveštavanja i službene upotrebe jezika [...] bilo reči o decentralizaciji, regionalizaciji, lokalnim samoupravama, kao i drugim političkim pitanjima, a sam cilj formiranja saveta, uspostavljanje kulturne autonomije, u potpunosti je iznegiran. Rezultati izbora su, umesto, po rečima tadašnjeg ministra za ljudska i manjinska prava, Svetozara Čipčića, jačanja poverenja u državu pripadnika nacionalnih zajednica,

²⁰⁵ Radivoje Jovović, *Politizacija nacionalnih saveta*, 57.

dodatno proširili jaz međunacionalnih, ali i unutarnacionalnih konflikata.”²⁰⁶

Zbog toga su predstavnici Vlaške narodne stranke (bivša VDSS) i desetak organizacija nevladinog sektora („Ariadnae filum” – Društvo za kulturu Vlaha-Rumuna Srbije, Društvo Rumuna-Vlaha „Traian”, Rumunski pravoslavni prezviterat Priobalne Dakije, Društvo za kulturu, jezik i religiju Vlaha-Rumuna Pomoravlja, Udruženje pravoslavnih žena „Sfânta Maxima”, Centar za ruralni razvoj – Vlaška kulturna inicijativa i druge) pozvali na bojkot izbore za Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine (26. oktobar 2014). Čelni ljudi Vlaške narodne stranke (VNS) pozvali su građane „vlaške” nacionalnosti na bojkot zato što su se „na drugim listama pojavili ‘ljudi iz vlasti’ (narodni poslanici, predsednici opština, odbornici i direktori javnih preduzeća) i da zbog toga te liste imaju logističku i finansijsku podršku stranaka iz vladajuće koalicije (SPS i SNS)”.²⁰⁷ Pored toga „imaju i informacije da visoki funkcioner SNS iz Beograda određuje koji će članovi njegove stranke biti na listi koju je oformio SPS. Takođe, predstavnici VNS su ukazali da se na terenu, u Istočnoj Srbiji, građani srpske nacionalnosti koji su članovi ili simpatizeri pomenute dve većinske stranke upisuju u poseban birački spisak vlaške nacionalne manjine. Zbog svega navedenog, VNS je izbore za nacionalne savete nazvala farsom.”²⁰⁸

Što se tiče izbora Nacionalnog saveta Vlaha 4. novembra 2018. godine, situacija se pogoršala pa je krovna organizacija „Kongres Vlaha Srbije” i „Zajednica Vlaha Srbije” – Dr Predrag Balašević ponovo pozvala građane „vlaške” nacionalnosti na bojkot. Na flajeru koji je povodom toga odštampan, između ostalog, piše:

1) „Bojkotujemo izbore za nacionalni savet vlaške nacionalne manjine: zato što će opet da krađu, jer nisu ispunjeni uslovi za fer, pravedne i poštene izbore – upisuju se pripadnici većinskog naroda u Poseban birački spisak

²⁰⁶ Radivoje Jovović, *Politizacija nacionalnih saveta*, 57.

²⁰⁷ Snežana Ilić, *Politička kultura nacionalnih manjina u kontekstu izbora za manjinske nacionalne savete*, u: Zbornik radova Nacionalni saveti nacionalnih manjina i kultura 2, Novi Sad, Zavod za kulturu Vojvodine – Pokrajinski ombudsman AP Vojvodine, 2015, 71–72.

²⁰⁸ Snežana Ilić, *Politička kultura nacionalnih manjina*, 71–72.

vlaške nacionalne manjine čak i u naseljima gde zvanična statistika ne beleži postojanje pripadnika vlaške zajednice. Nepostojanje objektivne kontrole izbornog procesa (Zakon o Nacionalnim savetima ne predviđa da liste koje su se kandidovale imaju svoje kontrolore na biračkim mestima) omogućava ponovnu krađu kao na prethodnim izborima;

2) Zato što Vlasi čak ni o svom Nacionalnom savetu ne mogu da odlučuju samostalno, već im liste kreiraju većinske političke stranke ili centri moći koji njima rukovode – Vlasima se oduzima zakonom zagarantovano pravo na kulturnu autonomiju. Najviši držav-ni zvaničnici su obećali depolitizaciju i stvaranje uslova za pravedne i poštene izbore za Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine, ali su to obećanje pogazili;

3) Zato što su većina kandidata poslušnici srpskih političkih stranaka, koji nemaju nikakve veze sa očuvanjem identiteta, jezika i kulture Vlaha – većina njih se nikada javno nije deklarirala kao pripadnik Vlaške nacionalne manjine, niti se zalagala za nacionalni prosperitet zajednice, ali će zato zloupotребiti neinformisanost birača i svoju političku moć, obećavajući: posao, saniranje seoskih puteva, gradnju vodovoda, [...] što nema nikakve veze sa delokrugom rada nacionalnih saveta. Listu „Vlasi za Srbiju” čine istaknuti članovi SNS-a i SPS-a (Predsednici opština, narodni poslanici, direktori javnih ustanova i preduzeća, supruga gradonačelnika grada Zaječara...). Zlo-upotreba vlasti ide do te mere, da su navedenoj listi dostupni birački spiskovi, te aktivnosti SNS-a i SPS-a kršeći zakon obilaze potencijalne birače i kampanjom 'od vrata do vrata' vrše pritisak i skupljaju 'sigurne glasove';

4) Zato što novi zakon funkcionerima stranaka nacionalnih manjina onemogućava da se kandiduju na neku od funkcija u nacionalnom savetu – što je u suprotnosti sa Ustavom Republike Srbije (Kako predsednik stranke može da bude predsednik Države?);

5) Zato što su u dva prethodna mandata od pitanja jezika, istorije i identiteta Vlaha napravili cirkusku predstavu – lekar (ginekolog) i nastavnik fizike su 'standardizovali vlaški jezik'. 'Vlaško pismo' je napisano u negotinskoj kafani, a sertifikati budućim predavačima 'vlaškog jezika' podeljeni su u negotinskoj kafe-piceriji, grubo kršeći zakone i pravilnike o obrazovanju. Pritom, u školskom programu ne postoji ni jedna rečenica o tome ko su Vlasi i kojim jezikom govore;

6) Zato što nam je dosta laži, prevara, zastrašivanja i satanizacije istinskih boraca za vlaška prava.

*Zato reci: Dosta! Bojkotuj lažne izbore za lažni vlaški nacionalni savet, ako si uslovljen i moraš da glasaš, onda poništi glasački listić!*²⁰⁹

Valja istaknuti da se saradnja uticajnijih partija većinskog naroda i nacionalnih saveta „ne završava izbornim danom, nego se ona nastavlja tokom celog mandata. Svakoj političkoj stranci je u interesu da njeni štićenici zadrže položaj u ovom telu što duže, jer na taj način u prvom redu zadovoljavaju apetite nekih svojih članova za plaćenim radnim mestom.”²¹⁰ Normalno, ne treba zanemariti i to što se „preko kontrolisanja nacionalnog saveta može posredno pružiti podrška i širem krugu stranačkih prijatelja, odnosno uskratiti protivnicima.” Pobednička lista na izborima za Nacionalni savet Vlaha, poput lista „Vlasi za Vlahe” (2006), „Vlasi za Srbiju – Srbija za Vlahe, Miletić Mihajlović-Tića” (2010), „Vlasi za Srbiju – Srbija za Vlahe” (2014) i lista „Vlasi za Srbiju” (2018), jasna je „demonstracija moći određene partije i podrške koju ona uživa u svojoj zajednici, pa može predstavljati i snažan politički udarac za rivalske stranke.”²¹¹

Dakle, problem je što je „vrlo primetan uticaj većinskih strana-ka potpuno nekontrolisan i praktički tolerisan”.²¹² U prilog tome može da posvedoči i sasvim površan pregled imena predloženih lista, koje često sadrže delove naziva stranaka. „Vodeća vlaška lista na izborima je imala punu podršku Socijalističke partije Srbije (SPS), budući da su na njoj i bili članovi ove partije na visokim položajima, poput predsednika opštine Petrovac na Mlavi i direktora nekoliko javnih preduzeća. Ova lista je imala i podršku jednog dela SNS lojalnog predsedniku Srbije Tomislavu Nikoliću.”²¹³

Na ovaj način se pored legalnih postupaka u kampanji (medij-skih nastupa i oglašavanja) finansijskim sredstavima omogućava i „kupovina glasova, a položaj u državnom aparatu, bilo upravi ili javnim preduzećima, ucenjivanje birača”.²¹⁴ O ovome „svedoče otvo-

²⁰⁹ Pored flajera sa koga smo preuzeli gorenavedeni tekst, o ovome se više može pročitati na sledećim internet stranicama: www.zajednicavlahasrbije.com; www.vlasi.co.rs; www.vns.org.rs; www.timocpress.org.rs

²¹⁰ Snežana Ilić, *Politička kultura nacionalnih manjina*, 73.

²¹¹ Snežana Ilić, *Politička kultura nacionalnih manjina*, 73.

²¹² Snežana Ilić, *Politička kultura nacionalnih manjina*, 74.

²¹³ Snežana Ilić, *Politička kultura nacionalnih manjina*, 74.

²¹⁴ Snežana Ilić, *Politička kultura nacionalnih manjina*, 74–75.

rene optužbe Predraga Balaševića iz VNP na račun predsednika opštine Petrovac na Mlavi, kome položaj na lokalnu omogućava da kontroliše izborni proces”.²¹⁵ Pored toga, liste koje su imale simbolične budžete morale su da se ograniče na volonterski rad na terenu, u stvarnom ili sajber prostoru. „Podrška u novčanom smislu nije, međutim, jedini vid partizacije što se tiče izbora za nacionalni savet. Često je korišćena i partijska logistika (članstvo, odbori), kao i infrastruktura kojom partija raspolaže. Pod infrastrukturom ovde se podrazumevaju i mediji, prostorije za rad, štamparije, kao i različite manifestacije na kojima je moguće promovisati listu. Posebno treba naglasiti da to može biti i resurs države kome stranka ima pristup...”²¹⁶

„*Nekompetentnost, ili neodgovarajuća kompetentnost*” članova saveta jeste sledeći problem u drugom, trećem i četvrtom sazivu Nacionalnog saveta Vlaha, što svakako doprinosi „*lošim rešenjima u vođenju i planiranju rada saveta*, ili, pak, vodi potpunom odsustvu bilo kakvog plana i rezultata. Kod najvećeg broja lista 'program' čine najopštije smernice, često tek prepisane nadležnosti iz Zakona o nacionalnim savetima. Nije retko da predloženi program određene liste nema nikakve veze sa zakonskim okvirima delovanja nacionalnog saveta, odnosno da se tiče privrede i politike.”²¹⁷ Takvi su, recimo, bili programi sledećih lista za Nacionalni savet Vlaha: „Vlasi za Srbiju – Srbija za Vlahe, Miletić Mihajlović-Tića”, „Ujedinjeni Vlasi – Dragan Balašević”, „Vlasi za evropsku Srbiju – prim. dr Siniša Čelojević”, „Vlasi u evropskoj Srbiji – Neli Đorđević” i „Vlasi opštine Zaječar – Miodrag Marković”. „Ovo izlaženje iz okvira nadležnosti nacionalnih saveta nacionalnih manjina potencijalno je rizično. Neki učesnici kampanje su u samoj stvari obećali drugačiju raspodelu ekonomskih resursa između različitih etničkih grupa u Srbiji.”²¹⁸

Snežana Ilić u svom radu navodi: „Posebna pažnja bila je usredsređena na mesta kakva je Subotica (kao sedište eventualne buduće mađarske teritorijalne autonomije, ali i kao grad gde se najintenzivnije ispoljavaju napetosti između etničkih Hrvata i nacionalno deklariranih

²¹⁵ Snežana Ilić, *Politička kultura nacionalnih manjina*, 74–75.

²¹⁶ Snežana Ilić, *Politička kultura nacionalnih manjina*, 74–75.

²¹⁷ Snežana Ilić, *Politička kultura nacionalnih manjina*, 78.

²¹⁸ Snežana Ilić, *Politička kultura nacionalnih manjina*, 78.

Bunjevaca); Petrovac na Mlavi (gde je na izborima 2010. bilo najviše policijskih privođenja); Novi Pazar (zbog unutarmanjinskih podela i bojkota izbora)...²¹⁹ Vodeći se zvaničnim statističkim podacima „Republičke izborne komisije (RIK) od 456.444 pripadnika svih nacionalnih manjina upisanih u posebne biračke spiskove, glasalo je 171.799, odnosno 37.63% pripadnika manjinskih zajednica (26. oktobra 2014 – S. G.). Izlaznost je bila uočljivo manja nego pre četiri godine (2010 – S. G.), kada je iznosila 54.5%...“²²⁰ Izlaznost je bila prilično mala „kod Mađara 40.6%, Roma 28.4%, Vlaha 32.1% i Slovaka 31%...“, a sama „pojava bojkota ukazuje na probleme koji su svakako i neposredno uticali na malu izlaznost“.²²¹

Konflikt unutar rumunske (vlaške) zajednice u istočnoj Srbiji nastao je i zbog straha od asimilacije „kod Vlaha prema Rumunima, ili nametanja vlaškog identiteta koji Rumuni južno od Dunava smatraju veštačkim i smatraju da se iza njega krije „srbizacija“. Sličan je [...] odnos Bunjevaca prema Hrvatima (i obratno) [...] odnos Rusina prema Ukrajincima, ili Aškalija i Egipćana prema Romima... Često se, naime, rivalske grupe koriste i kao argument u političkoj borbi. Tačnije, rivalske liste se optužuju da su neka vrsta 'prikrivenih izdajnika', koji pokušavaju da se ubace u nacionalni savet da bi radili na asimilaciji zajednice.“²²² Svakako da lokalni i republički organi države Srbije u ovakvim konfliktima nisu sedeli skrštenih ruku, što se može videti u formiranju lista od strane članova partija većinskog naroda na vlasti.

Tenzija unutar pojedinih nacionalnih manjina bilo je i u slučaju direktnih i u slučaju elektorskih izbora za nacionalne savete, ali je zbog kontrolisanih medija njihova vidljivost bila nejednako dostupna percepciji šire javnosti. Takvih tenzija i podela je „bilo i kod Vlaha, jer je lista 'Zajednica Vlaha Srbije' bila obeležena kao „rumunska“ (doduše, ova lista i jeste jedina koja se zalagala za uvođenje rumunskog književnog jezika kao jezika Vlaha)“.²²³

²¹⁹ Snežana Ilić, *Politička kultura nacionalnih manjina*, 69.

²²⁰ Snežana Ilić, *Politička kultura nacionalnih manjina*, 69.

²²¹ Snežana Ilić, *Politička kultura nacionalnih manjina*, 69.

²²² Snežana Ilić, *Politička kultura nacionalnih manjina*, 85.

²²³ Snežana Ilić, *Politička kultura nacionalnih manjina*, 86.

Ovome treba dodati i osnovane optužbe „za prijavljivanje pripadnika većinskog stanovništva u određene posebne biračke spiskove. Vlaška lista bliska SPS i SNS koja je ostvarila najbolji rezultat optuživanja je za ovakve radnje od strane Zajednice Vlaha Srbije Dragana Demića, u otvorenom pismu na njihovom Fejsbuk profilu. Slično se može zaključiti i za određene liste za Grčki nacionalni savet, pošto je naposebnom biračkom spisku ove zajednice upisano više birača nego što ima Grka u Srbiji prema poslednjem popisu iz 2011. godine.”²²⁴

Na osnovu svega rečenog može se zaključiti da nacionalni saveti još uvek nisu prepoznati i prihvaćeni kao ozbiljna spona između pripadnika nacionalnih manjina i državnih organa Republike Srbije. Pored toga, „zahvaljujući načinu izbora, organizaciji i radu, nacionalni saveti imaju dosta protivnika, kako šire političke javnosti, nezavisno od političkih opcija, tako i unutar nacionalnih zajednica, zaključno sa organizacijama civilnog društva. Najveći broj tih *kritika se zasniva na zahtevima za efikasnom departizacijom organa nacionalnih saveta*, većom transparentnošću u radu, *uključivanju pripadnika civilnog društva i strukovnih organizacija u radu saveta*, kao i nužnošću optimalne saradnje sa organima političkih zajednica, najviše sa državnim organima.”²²⁵

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine treba biti inkluzivan, a prisustvo većinskih partija na vlasti unutar saveta dovodi do njegove instrumentalizacije „i isključivanja šireg kruga građanstva koje, hipotetički, ima drugačije programe unapređivanja kulture, obrazovanja i drugih oblasti”, koje su u nadležnosti nacionalnog saveta („i čiji se glas, u najmanju ruku, mora čuti”).²²⁶

Svakako, praksa je kod skoro svih manjina pokazala da su nacionalni saveti veoma podložni uticajima manjinskih i posebno partija većinskog naroda. Zbog nadležnosti propisanih zakonom i budžeta kojim raspolaže, Nacionalni savet Vlaha predstavlja dodatni

²²⁴ Snežana Ilić, *Politička kultura nacionalnih manjina*, 86–87.

²²⁵ Duško Radosavljević, *De-partizacija nacionalnih saveta*, u: Zbornik radova *Nacionalni saveti nacionalnih manjina i kultura 2*, Novi Sad, Zavod za kulturu Vojvodine – Pokrajinski ombudsman AP Vojvodine, 2015, 91.

²²⁶ Duško Radosavljević, *De-partizacija nacionalnih saveta*, 2015, 97.

instrument političkog uticaja partija većinskog naroda na manjinsku zajednicu, što partije obilatno koriste.²²⁷

„Posledica postojećeg koncepta manjinske samouprave jeste tendencija ‘etnonacionalističkog zatvaranja nacionalnih zajednica’”, zbog čega nema skoro nikakve interakcije s većinskim narodom i pripadnicima drugih nacionalnih manjina, pa se na taj način „otežava integracija manjina u društveni i politički život šire zajednice onemogućavajući stvaranje kohezivnog društva”,²²⁸ kažu Novaković i Đurđević.

Usvajanjem zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina Srbija je iskoračila u red vodećih evropskih zemalja kada se radi o rešavanju pitanja statusa nacionalnih manjina, ali i pored dobrih zakonskih i institucionalnih rešenja, u Srbiji još uvek nije razvijeno efikasno upravljanje različitostima, a uspostavljeni sistem pravne i institucionalne zaštite nacionalnih manjina zahteva stalno unapređenje kao i sprovođenje zakonskih rešenja, što, nažalost, još uvek nije slučaj, jer često neusklađena procedura dovodi do konflikta nadležnosti.²²⁹

Zbog svih navedenih manjkavosti „potrebno je formulisati sveobuhvatnu manjinsku politiku u Srbiji” kako bi se što bolje usaglasile „različite ‘realnosti’ u kojima pojedine nacionalne manjine žive, stepen razvijenosti i kapacitet institucija koje ih predstavljaju, i obezbedilo povezivanje različitih manjinskih zajednica – međusobno i s većinskom zajednicom”, čime bi se stvorilo kohezivno društvo u kome su manjine u potpunosti integrisane, što nikako ne podrazumeva asimilaciju nacionalnih manjina, već dvosmerni put potpunog ostvarivanja prava i obaveza nacionalnih manjina i većinskog naroda.²³⁰

Izbore za Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine 2010. godine „pratili su glasine o nepravilnostima. Jedan od problema vezanih za direktne izbore manjinskih saveta uopšte bila je manjkavost procedure za upis na manjinske spiskove. Naime, zahteve za upis u

²²⁷ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi i status vlaške nacionalne manjine u Srbiji: Studija praktične politike*, Beograd, ISAC fond, 2015, 43.

²²⁸ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 43.

²²⁹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 43.

²³⁰ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 43.

birački spisak mogla su da predaju treća lica u ime onih koji se upisuju, bez overenog punomoćja, čime su stvoreni uslovi za eventualne zloupotrebe”.²³¹ Zbog toga je „poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti Rodoljub Šabić javno [...] izrazio sumnju da su aktivisti političkih partija upisivali građane u posebni birački spisak bez njihovog znanja i volje, te da je deo biračkih spiskova falsifikovan.”²³² Ovaj problem kasnije je rešen tako što se po proceduri u spisak može upisati samo na lični zahtev. Građani koji sumnjaju da su im ime i potpis zloupotrebjeni mogu da traže proveru posebnog biračkog spiska, što je omogućeno postavljanjem posebnog protokola na internet portalu Ministarstva za državnu upravu i lokalnu samoupravu.”²³³

Među „Vlasima” su se čule pritužbe da su neke liste, inače podržane od strane SPS-a, pre izbora 2010. g. u posebni birački spisak upisale veliki broj građana bez njihovog znanja, kako bi se stekli uslovi za održavanje neposrednih izbora. Osim toga, policija i bezbednosne strukture države vršile su prisilne razgovore i čak zastrašivale one koji su podržavali listu „Zajednica Vlaha Srbije” na prvim direktnim izborima za Nacionalni savet. Naravno, službeni razlog istrage bio je, prema rečima policije, navodni nelegalni pokušaj upisa građana u poseban birački spisak bez njihovog znanja, što su predstavnici „Zajednice Vlaha Srbije” protumačili kao pritisak na njih.²³⁴ Navedena lista je uputila i niz primedaba na sprovođenje i kontrolu izbora 2010. i 2014. godine, što ukazuje na to da je potrebno izraditi neku vrstu pravilnika za sprovođenje manjinskih izbora i obezbediti kontrole na biračkim mestima koje imenuju liste učesnice na izborima.²³⁵ Nažalost, kontrolora na biračkim mestima nije bilo na

²³¹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 72.

²³² „Šabić kritikuje Čiplića – birački spiskovi manjina falsifikovani”, internet portal Blic online, 3. 8. 2010, pristupljeno 4. 2. 2015. <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/201150/Biracki-spiskovi-manjina-falsifikovani>.

²³³ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 72.

²³⁴ „Obaveštenje o diskriminaciji vlaške nacionalne manjine u istočnoj Srbiji”, Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine, 24. 4. 2010, (pristupljeno 4. 2. 2015) [http://www.mc.rs/upload/documents/saopstenja_izvestaji/2010/April/OBAVESTENJE-ODISKRIMINACIJI-VLASKE-NACIONALNE-MANJINE.PDF](http://www.mc.rs/upload/documents/saopštenja_izvestaji/2010/April/OBAVESTENJE-ODISKRIMINACIJI-VLASKE-NACIONALNE-MANJINE.PDF)

²³⁵ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 72.

slobodnim izborima za nacionalne savete ni 4. novembra 2018. godine.

Ostaje otvoreno pitanje da li su se u poseban birački spisak upisali oni koji se inače ne osećaju kao pripadnici „vlaške” nacionalne manjine niti se tako izjašnjavaju. Naime, zakon dozvoljava da svaki građanin Srbije ima mogućnost da se upiše u poseban birački spisak na osnovu lične odluke, pa se time stvara prostor da dobro organizovane grupe – najčešće su to političke stranke većinskog naroda – iskoriste mogućnosti postojeće partijske infrastrukture i upišu ili motivišu da se upišu u poseban birački spisak i oni koji se inače ne osećaju pripadnicima „vlaške” nacionalne manjine, te da tako utiču na ishod izbora. Konkretno, na izborima za Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine 2010, 2014. i 2018. godine pritužbe su se odnosile na to da su partije većinskog naroda (SPS, SNS), čiji su članovi učestvovali na izborima, u poseban birački spisak upisale i one koji se inače ne izjašnjavaju kao Vlasi. Stoga se oni iz srpske zajednice koji su upisani u poseban birački spisak nazivaju „temporalni Vlasi” ili „Vlasi na određeno vreme”. Ovo pitanje predstavlja realni izazov kako za sprovođenje izbora tako i za nameru zakonodavca da autentični predstavnici „vlaške” nacionalne manjine uživaju manjinsku autonomiju u četiri oblasti.²³⁶

Kod nacionalne manjine kao što je „vlaška”, za koju se ne može reći da je brojna, odnosno dobro organizovana, manjinske partije kao što su VDSS (VNP) sa sedištem u Boru i VDS (VS) sa sedištem u Negotinu relativno su slabe i uglavnom nisu u stanju da samostalno dominiraju na izborima za nacionalne savete. Zato su, između ostalog, „većinske partije [...] zainteresovane i za manjinske birače, kao i za kontrolu nad resursima koje nacionalni saveti imaju i ne žele lako da prepuste taj deo biračkog tela. To se reflektuje i na izborima za manjinske savete na kojima 'većinske' partije imaju svoje kandidate koje podržavaju, čime otežavaju izbornu utakmicu listama i partijama manjina koje nemaju tako razvijenu partijsku infrastrukturu i izvore finansiranja.”²³⁷ Zbog toga se lokalni ogranci SRS-a, SPS-a, URS-a, DS-a, SNS-a i drugih stranaka često organizuju kao grupe građana –

²³⁶ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 73.

²³⁷ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 73.

npr. „Vlasi za Vlahe”, koju podržava SRS 2006, „Vlasi za Srbiju – Srbija za Vlahe, Miletić Mihajlović-Tića”, koju podržava SPS 2010. i 2014, „Ujedinjeni Vlasi – Dragan Balašević”, koju podržava SNS – opcija okupljena oko predsednika Srbije Tomislava Nikolića 2010. i 2014, „Vlasi u evropskoj Srbiji – Neli Đorđević”, koju podržavaju URS i DS, „Vlasi opštine Zaječar – Miodrag Marković”, koju podržava Pokret „Živim za Krajinu” – Boško Ničić 2010. i 2014, i „Vlasi za Srbiju”, koju formira SNS uz podršku SPS-a 2018 – pa izlaze na posebnim izbornim listama za nacionalne savete, koristeći infrastrukturu navedenih partija s nacionalnog nivoa, što im daje prednost naspram manjinskih partija, kao što je VDSS, odnosno VNP, koja podržava listu „Savez Vlaha Srbije” 2006. i „Savez Vlaha Srbije – Dr Predrag Balašević” 2010. godine i VDS, odnosno VS, koja u izbornoj trci podržava listu „Vlasi za evropsku Srbiju – Prim. dr Siniša Čelojević” 2010, 2014. i 2018. godine.

Nacionalni saveti su „prvobitno zamišljeni kao institucije manjinske neteritorijalne autonomne samouprave. Kasnije se manjinska samouprava svela na kulturnu autonomiju u četiri oblasti.²³⁸ One, međutim, zbog svekolike politizacije rada Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine nisu ostvarive i to predstavlja problem koji nije rešen ni reformom sistema svih nacionalnih saveta za izbore 4. novembra 2018. godine. „Potrebno je razmotriti načine za obezbeđivanje veće reprezentativnosti nacionalnih saveta”²³⁹ uključivanjem u rad ne samo političkih partija već i drugih interesnih manjinskih grupa i samostalnih intelektualaca.

5.3. Izjave i događaji pre i tokom formiranja Nacionalnog saveta rumunske nacionalne manjine 2002. godine u Vršcu kao uvod u formiranje Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine 2006. godine u Boru

Mnogo je izjava koje ukazuju na podeljenost rumunske (vlaške) zajednice sa prostora istočne Srbije, ali se među njima ističe ona koju je Slobodan Đurđević, advokat iz Bora i predsednik Vlaške demo-

²³⁸ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 73.

²³⁹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 73.

kratske unije, osnovane 1999. godine, rekao u intervjuu dopisniku Brani Filipoviću za dnevni list „Danas” u jesen 2001. godine: „Vlasi iz tog dela Srbije”, ističe Đurđević, „po mnogo čemu slični su ili bliski Rumunima u Banatu i Vlasima u severozapadnoj Bugarskoj koji se ’nastavljaju’ na krajinske Vlahe. Te tri ’enklave’ povezuju, prema Vlaškoj demokratskoj uniji, ista narečja rumunskog jezika i dijalekta. Vlasi na jugu Balkana, prema toj tvrdnji, govore drugim dijalektima...”²⁴⁰ Tu izjavu u istom intervjuu Đurđević pojašnjava sledećom: „Vlasi treba da se deklariraju kao Vlasi” na popisu stanovništva 2002. godine. On dalje nastavlja: „Ukoliko bi se izjasnili kao Rumuni [...] to bi, najverovatnije, dovelo do asimilacije i nestanka naše autohtone populacije u Srbiji. U tom slučaju, naši ljudi se ne bi deklarirali kao Rumuni, već kao Srbi”,²⁴¹ što bi najverovatnije, po mišljenju Đurđevića, dovelo do srbizacije.

Godinu dana kasnije, decembra 2002. godine, u intervjuu dopisnice Jasne Jojić Đurđević decidno izjavljuje za dnevni list „Revija 92” da „Vlasi oduvek odbacuju stav da su Rumuni i da je naša susedna država njihova matica...”²⁴² Ovde se prvi put odlučno pominje i to da Vlasi nisu Rumuni jer se „tako tradicionalno označavaju u srpskom službenom jeziku”.²⁴³ Do razrešenja zagonetke da matica „Vlaha” može biti samo Srbija došli su naknadno čelnici drugog saziva Nacionalnog saveta Vlaha, Čelojević, Golubović, Firović, Andrejević i drugi.

U vremenskom periodu upravo navedenih intervjua značajno je zabeležiti i jedan događaj koji je bio prekretnica u deobi rumunske (vlaške) zajednice sa prostora istočne Srbije na tzv. vlašku i rumunsku nacionalnu manjinu. Naime, na zajedničkoj sednici predstavnika Rumuna Vojvodine – Zajednice Rumuna u Jugoslaviji, Alijanse vojvođanskih Rumuna – i predstavnika Rumuna istočne Srbije – Demokratskog pokreta Rumuna Srbije, Društva za kulturu Vlaha-Rumuna severoistočne Srbije „Ariadnae filum”, Rumunskog kulturno-informativnog centra – održanoj dana 8. oktobra 2002. godine u pro-storijama

²⁴⁰ *Danas*, jesen 2001: „Ni Srbi, ni Rumuni – već Vlasi”.

²⁴¹ *Danas*, jesen 2001: „Ni Srbi, ni Rumuni – već Vlasi”.

²⁴² *Revija 92*, 3. decembar 2002, 16–17.

²⁴³ *Revija 92*, 3. decembar 2002, 16–17.

Nevladine organizacije „Ariadnae filum” na adresi Miloša Obilića 48 u Zaječaru, a povodom izbora i konstituisanja Nacionalnog saveta Rumuna u Jugoslaviji, postignut je sledeći sporazum po kome će: 1) sastav Nacionalnog saveta Rumuna u Jugoslaviji brojati 21 člana, od čega će Zajednica Rumuna u Jugoslaviji i Alijansa vojvođanskih Rumuna imati 13 članova, Demokratski pokret Rumuna Srbije 3 člana (za službenu upotrebu maternjeg jezika 2 i za obra-zovanje 1), Društvo za kulturu Vlaha-Rumuna severoistočne Srbije „Ariadnae filum” 3 člana (za informisanje na jeziku nacionalne manjine 1, za kulturu 1 i za obrazovanje 1) i Rumunski kulturno-informativni centar 2 člana (za službenu upotrebu maternjeg jezika 1 i za kulturu 1); 2) ova lista predloženih članova Nacionalnog saveta Rumuna u Jugoslaviji biti obavezujuća za sve potpisnike i sve elektore navedenih partija i asocijacija; 3) predsednik Nacionalnog saveta Rumuna Jugoslavije biti izabran iz redova vojvođanskih Rumuna.

Međutim, navedenog sporazuma nisu se držali vojvođanski Rumuni. To možemo saznati iz lista „Dnevnik” i članka s naslovom „Vlasi još uvek nisu Rumuni”, koji je objavljen krajem 2002. godine. Konstituisanje Nacionalnog saveta rumunske nacionalne manjine odigralo se u Vršcu na elektorskoj skupštini održanoj 7. decembra u vršačkom Narodnom pozorištu „Sterija”. Uprkos velikim nesuglasicama, burnim obrtima i normativnim nejasnoćama, rumunska zajednica u Jugoslaviji konstituisala je svoj Nacionalni savet, ali bez elektora rumunske (vlaške) zajednice sa prostora istočne Srbije. Kako je do toga došlo, objasnili su novinari A. Čupić i J. Turković u navedenom članku sledećim rečima: „Dan pre postojale su dve liste kandidata. Međutim, na samoj skupštini pojavile su se tri. Alijansa vojvođanskih Rumuna odlučila je da nastupa sama, izlazeći iz koalicije koju je činila sa zajednicom Rumuna Jugoslavije, Demokratskim pokretom Rumuna Srbije, ‘Ariadnae filum’ iz Zaječara i Kulturnim centrom Rumuna iz Brestovca (kod Bora – S. G.). Po rečima Dr Jona Sfere, predsednika Alijanse, bio je to strateški potez koji nije baš dobro odigran do kraja, ali je ‘ipak izvojevana pobeda’. Tim činom, skinute su rukavice i počelo je otvoreno ‘ratovanje’”.²⁴⁴

²⁴⁴ *Dnevnik*, 9. decembar (ponedeljak) 2002.

Pored navedenog problema, drugi je nastao „u vezi sa utvrđivanjem broja članova Nacionalnog saveta. Predstavnica Saveznog ministarstva za nacionalne manjine i etničke grupacije Vesna Mitrić izjavila je: ‘Jugoslavija ne priznaje Vlahe kao Rumune!’ Ona i Zoran Martinović, sekretar u istom ministarstvu, prisutnima iz Timočke krajine, javno su preporučili da osnuju svoj, *vlaški* nacionalni savet, i time otvorila goruće pitanje – ako ih ne priznaju za Rumune, kako je to isto ministarstvo Vlasima odobrilo preko 30 elektorskih mandata za osnivačku skupštinu Nacionalnog saveta rumunske nacionalne grupacije.”²⁴⁵

U nastavku je „posle višesatne diskusije i dosta teških, neodmerenih reči, radno *predsedništvo* [...] objavilo pauzu kako bi se nosioci lista *ipak dogovorili* oko spiska. Međutim, dogovora nije bilo”²⁴⁶ zato što su vojvođanski Rumuni mogli ponuditi samo pet mandata u Nacionalnom savetu, dok su timočki Rumuni (Vlasi) tražili 8 manadata kako ne bi bili preglasani prilikom donošenja odluka. „Predstavnik Zajednice Rumuna, prof. Aurel Berlovan, *obavestio je skup* da će njihova koalicija sa Vlasima povući listu. Ubrzo zatim, 62 njihova elektora napustili su Skupštinu”,²⁴⁷ ali i pored toga „naknadnim brojanjem elektora utvrđeno je da postoji kvorum, tako da je skupština ipak nastavila, glasanjem za preostale dve liste kandidata, na čelu sa Dr Jonom Sferom, odnosno sa Dr Lukom Viorelom. Na taj način je izabran Nacionalni savet rumunske nacionalne grupacije u Jugoslaviji... Zanimljivo je, takođe, da je dobar broj prisutnih koji su u prethodnoj diskusiji *branili interese Vlaha*, ipak ostao u sali i glasao za predložene liste *bez predstavnika Rumuna iz Timočke krajine*.”²⁴⁸

U članku „Sporenje oko položaja Vlaha” objavljenom u dnevnom listu „Danas” agencija Beta u decembru 2002. godine obaveštava javnost da je „Nacionalni savet rumunske nacionalne grupacije osnovan [...] u Vršcu, na skupu koji su obeležile rasprave i međusobna neslaganja raznih rumunskih organizacija koje deluju na teritoriji SRJ. Te organizacije sporile su se na preksinočnjem sastanku o položaju

²⁴⁵ *Dnevnik*, 9. decembar (ponedeljak) 2002.

²⁴⁶ *Dnevnik*, 9. decembar (ponedeljak) 2002.

²⁴⁷ *Dnevnik*, 9. decembar (ponedeljak) 2002.

²⁴⁸ *Dnevnik*, 9. decembar (ponedeljak) 2002.

Vlaha. Alijansa vojvođanskih Rumuna objavila je da napušta koaliciju sa Zajednicom Rumuna u Jugoslaviji i nevladinim organizacijama sa juga Srbije, kako bi nastupila sama, a zatim je 62 elektora, iz raznih razloga, napustilo skupštinu.²⁴⁹ „I nakon održane skupštine, položaj Vlaha ostao je nerazjašnjen, jer su *predstavnici Saveznog ministarstva poručili da ih kao takve ne priznaju i da mogu osnovati svoj Nacionalni savet*, iako su im odobrili elektorske mandate za osnivačku skupštinu Nacionalnog saveta Rumunske nacionalne grupacije.”²⁵⁰

Valja se podsetiti reči koje je nakon konstituisanja Nacionalnog saveta Rumuna bez organizacija iz Timoka izgovorio dr Jon Sfera, predsednik Alijanse vojvođanskih Rumuna, da je „ipak izvojevana pobjeda”, ali ko je pobednik a ko gubitnik, to nije naglasio. Verujem da je to bila Pirova pobjeda za rumunsku zajednicu u SR Jugoslaviji. Nakon toga predstoje nepune četiri godine političke borbe nevladinih organizacija i političkih stranaka rumunske (vlaške) zajednice sa prostora istočne Srbije do njihove konačne prinude da se prihvati konstituisanje Nacionalnog saveta Vlaha, čime je rumunska zajednica u Republici Srbiji napokon podeljena na vlašku i rumunsku.

5.4. Konstituisanje prvog saziva Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine na skupštini elektora u Boru 2006. godine

Nakon opsežnih priprema krovne organizacije „Zajednica Vlaha Srbije” i drugih organizacija nevladinog sektora iz „vlaške” zajednice, a na osnovu člana 3. Pravilnika o načinu rada skupštine elektora za izbor saveta nacionalnih manjina, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava objavljuje *Obaveštenje o određivanju datuma i mesta održavanja elektorske skupštine za izbor Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine u Srbiji i Crnoj Gori*”.²⁵¹ U Obaveštenju je najpre rečeno da će se elektorska skupština za izbor Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine u državnoj zajednici Srbije i Crne Gore održati 4. marta 2006. godine u sali Muzičke škole u Boru sa početkom u 12.00 sati. Kao drugo, rečeno je da se pozivaju svi građani koji,

²⁴⁹ *Danas*, 9. decembar (ponedeljak) 2002.

²⁵⁰ *Danas*, 9. decembar (ponedeljak) 2002.

²⁵¹ *Službeni list SRJ*, br. 41/2002.

na osnovu Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina,²⁵² imaju prava da budu elektori za izbor Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, pa da do 24. februara 2006. godine podnesu potpune prijave za učešće u elektorskoj skupštini i kao treće, rečeno je da se prijave podnose na adresu Ministarstva za ljudska i manjinska prava u Beogradu, Mihajla Pupina, br. 2.

Istraživači ISAC fonda Igor Novaković i Nenad Đurđević kažu da su „prvi nacionalni saveti birani ... preko elektorskih skupština, bez obzira na to da li su izbori bili (uslovno rečeno) prorumunski ili usmereni ka očuvanju posebnosti vlaške zajednice” i da su osnovni razlozi „osnivanja posebnog nacionalnog saveta bili [...] specifični uslovi u kojima vlaška zajednica živi, kao i poseban istorijski razvoj u odnosu na ostale nacionalne manjine, pre svega Rumune”.²⁵³ Prema mom uverenju, Nacionalni savet Vlaha je konstituisan sa ciljem da se izvrši deoba rumunske zajednice na prostoru istočne Srbije na rumunsku i vlašku, kojoj se, po preuzimanju Saveta od strane „temporalnih Vlaha”, tj. „Vlaha na određeno vreme” nameće ideja da je matica „Vlaha” zemlja Srbija, a ne Rumunija, i da su samo zato oni autohtoni „Vlasi” Srbije, tj. da se na prostoru istočne Srbije nalaze preko 2000 godina i da su nastali od Kelta ili su izravno Kelti, dok su Rumuni nastali od romanizovanih Trako-Daćana.

Pored želje tadašnjeg Ministarstva za ljudska i manjinska prava da se konstituiše Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine radi konačnog rascepa rumunske zajednice na vlašku u istočnoj Srbiji i rumunsku u Vojvodini, postojala je i inicijativa nevladine organizacije „Forum za kulturu Vlaha” iz Bora (danas „Forum Vlaha”) da se na elektorskoj skupštini 4. marta 2006. godine konstituiše Nacionalni savet Vlaha. Na izornoj skupštini prisustvovalo je 96 elektora u Muzičkoj sali u Boru, gde su predstavljene dve liste. Lista A – „Savez Vlaha Srbije”, koja je bliža, uslovno rečeno, prorumunskoj opciji i sastavljena je od predstavnika Vlaške demokratske stranke Srbije (VDSS) i vlaških organizacija civilnog društva. Najpoznatiji predstavnici ove liste bili su dr Predrag Balašević, Ivica Glišić, Zaviša Žurž, Živoslav Lazić i drugi na čelu s nosiocem liste Dragomirom Dragi-

²⁵² *Službeni list SRJ*, br. 11/2002.

²⁵³ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 68.

ćem, predsjednikom Foruma za kulturu Vlaha. Na listi B – „Vlasi za Vlahu” bili su Dragoslav Zajkesković, Ljubiša Lalić, Jasmina Mihajlović (danas Glišić), Slobodan Perić i drugi na čelu s nosiocem liste Sinišom Mihajlovićem. Ovu listu je podržala Srpska radikalna stranka.²⁵⁴

SAVEZ VLAHA SRBIJE – LISTA A
NACIONALNI SAVET VLAŠKE NACIONALNE MANJINE
Bor, 4. mart 2006. godine²⁵⁵

r.br	IME I PREZIME	OPŠTINA	ZANIMANJE
1	Dragomir DRAGIĆ	Bor	dipl.ing.mašinstva
2	Predrag BALAŠEVIĆ	Boljevac	lekar
3	Dragiša RADULOVIĆ	Kladovo	dipl.ing.mašinstva
4	Živoslav LAZIĆ	V. Gradište	dipl.politikolog
5	Ivica GLIŠIĆ	Golubac	apsolvent arhitekture
6	Andreja NEDELJKOVIĆ	Požarevac	specijalista prava
7	Jel BUOBU LUI	Čuprija	dipl.ing.elektro-tehnike
8	Miodrag STOJKOVIĆ	Žabari	građevin. preduzimač
9	Mića STOJADINOVIĆ	Kučevo	dipl. ekonomista
10	Dragiša DAVIDOVIĆ	Negotin	dipl. ing. tehnologije
11	Zoran JANKOVIĆ	Bor	pravnik
12	Zaviša ŽURŽ	Bor	student
13	Darjan KARABAŠEVIĆ	Bor	student
14	Mirko TRAILOVIĆ	Golubac	prof. vojne akademije
15	Dragan BOSIOKOVIĆ	Petrovac	poljop. inženjer
16	Marija NOVAKOVIĆ	Kučevo	domaćica
17	Milica NEŠIĆ	Negotin	učiteljica
18	Srdan PERIĆ	Žabari	dipl. pravnik
19	Dragoslav VLAJKIĆ	Bor	penzioner

²⁵⁴ Na mitinzima Srpske radikalne stranke u Boru Vojislav Šešelji se u javnosti, pred TV kamerama, pojavljivao u društvu gospodina Dragoslava Zajkeskovića iz Zlota. Tada je javno podržao mišljenje Zajkeskovića, inače predsjednika nevladine organizacije „Demokratska zajednica srbijanskih Vlaha”, o indigenom vlaškom stanovništvu na prostoru istočne Srbije. Takođe, Vojislav Šešelji je izjavio da nema većih srpskih rodoljuba od Vlaha i uopšte većih Srba od Vlaha.

²⁵⁵ Kolona sa matičnim brojevima građana je izostavljena.

20	Dragiša ANĐELKOVIĆ	Majdanpek	dipl. ing. rudarstva
21	Dragoljub JANKOVIĆ	Despotovac	poljopriv. tehničar

Centralno pitanje oko kojeg se vodila debata ticalo se „identiteta Vlaha, odnosno razlika između vlaške i rumunske zajednice, te pitanja vlaškog jezika i pisma i navodne namere pojedinih struja da sprovedu tzv. rumunizaciju Vlaha”.²⁵⁶ Nakon glasanja lista „Savez Vlaha Srbije” odnela je pobedu „sa 14 članova saveta, dok je lista ‘Vlasi za Vlahe’ dobila sedam. Za predsednika saveta izabran je predsednik opštine Veliko Gradište Živoslav Lazić, tadašnji član Demokratske stranke (DS), dok je za potpredsednika izabran dr Predrag Balašević”,²⁵⁷ inače predsednik Vlaške demokratske stranke Srbije.

VLASI ZA VLAHE – LISTA B
NACIONALNI SAVET VLAŠKE NACIONALNE MANJINE
Bor, 4. mart 2006. godine

r.br.	ime i prezime	opština
1	Siniša MAKSIMOVIĆ	Petrovac
2	Dragoslav ZAJKESKOVIĆ	Bor
3	Ljubiša LALIĆ	Petrovac
4	Jasmina MIHAJLOVIĆ	Petrovac
5	Slobodan PERIĆ	Petrovac
6	Mirko GAVRILOVIĆ	Petrovac
7	Dragiša ILIĆ	Petrovac
8	Mića MICAREVIĆ	Boljevac
9	Miladin ŽURKIĆ	Bor
10	Milivoje JANOŠEVIĆ	Bor
11	Milorad PETRIJANOVIĆ	Bor
12	Milorad BAĐIKIĆ	Boljevac
13	Miodrag ŽURKIĆ	Bor
14	Jovan ŽUJKIĆ	Kučevo
15	Siniša DAVIDOVIĆ	Kučevo

²⁵⁶ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 68.

²⁵⁷ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 68.

16	Tomislav JOKIĆ	Petrovac
17	Ljubiša AVRAMOVIĆ	Bor
18	Zoran GICIĆ	Petrovac
19	Dejan JOVANOVIĆ	Petrovac
20	Biserka JANOŠEVIĆ	Bor
21	Vanul DOBRIĆ	Bor

Međutim, i pored toga što je bio legalno konstituisan, Nacionalni savet „nije bio zvanično upisan u registar pošto je nadležno ministarstvo (Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu Republike Srbije posle raspadanja SCG) odlagalo taj čin [...] zbog natpisa na rumunskom jeziku na pečatu saveta (pored natpisa na srpskom), kako su posvedočili neki od sagovornika ISAC fonda. Prema njihovim rečima, ministarstvo je navodno pristalo da 2008. godine²⁵⁸ upiše Nacionalni savet u registar nakon ‘pretnji tužbom Sudu za ljudska prava u Strazburu’”,²⁵⁹ što je posvedočeno u reskriptu rasprave tadašnjeg ministra za državnu upravu i lokalnu samoupravu Milana Markovića i narodnog poslanika Aleksandra Vučića u Narodnoj skupštini Republike Srbije koja se vodila oktobra 2007. godine.²⁶⁰ Ubrzo je „Savet [...] nakon registracije doneo odluku da je zvanični jezik Vlaha rumunski, a potom i inicirao uvođenje rumunskog jezika u škole u istočnoj Srbiji”,²⁶¹ što je bilo ometano od nadležnih ministarstava i administracije Republike Srbije sve do preuzimanja Nacionalnog saveta Vlaha 2010. godine od strane članova partija većinskog naroda na vlasti (SPS, SNS i drugih).

Decembra 2007. godine Petar Lađević, direktor Službe za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije, u intervjuu za list „Timočanin” tvrdi da „u istočnoj Srbiji egzistira i rumunska i vlaška nacionalna manjina. Ni jedna od te dve manjine ne može polagati pravo na drugi identitet. Dakle, Vlasi ne smeju vlasizirati one koji su

²⁵⁸ Nacionalni savet Vlaha je registrovan avgusta meseca 2007. godine, tj. sedamnaest meseci nakon njegovog konstituisanja.

²⁵⁹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 68.

²⁶⁰ *Danas*, 3. oktobar 2007.

²⁶¹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 68.

se izjasnili kao Rumuni, niti Rumuni smeju rumunizirati one koji su se izjasnili kao Vlasi”.²⁶²

Još je decembra 2002. godine, prilikom konstituisanja Nacionalnog saveta rumunske nacionalne manjine, Vesna Mitrić, predstavница Saveznog ministarstva za nacionalne manjine i etničke grupacije, izjavila da „Jugoslavija ne priznaje Vlahe kao Rumune”. Izjava koju je Lađević dao decembra 2007. godine u kontradiktornosti je s napred navedenim stavom: „Prema Ustavu Republike Srbije i Zakonu o zaštiti prava nacionalnih manjina, svaka manjina definiše samu sebe. Dakle, ne propisuje država ko je pripadnik manjinske nacionalne grupacije u Republici Srbiji, nego to određuje sama manjina.”²⁶³ Sve navedeno je u suprotnosti s onim što je rečeno i urađeno u Vršcu decembra 2002. godine od strane Vesne Mitrić i Zorana Martinovića. Kada bi država doista ispoštovala to što je Lađević rekao u svom intervjuu Slavici Marković, onda bi trebalo da pozitivni zakoni Republike Srbije prihvate da termin Vlah/Vlasi i vlaški predstavljaju sinonime s terminima Rumun/Rumuni i rumunski, pa bi onda u istočnoj Srbiji postojala samo rumunska nacionalna manjina, koju srpske vlasti nazivaju i vlaškom.

5.5. Direktni izbori za drugi saziv Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine 2010. godine

Nakon usvojenih Zakona o nacionalnim savetima 2010. godine, dogovoreno je da se direktni izbori održavaju ako se u poseban birački spisak nacionalne manjine upiše više od 50% ukupnog broja pripadnika nacionalne manjine prema poslednjem popisu stanovništva.²⁶⁴ Nakon upisa više od 16.700 građana u poseban birački spisak „vlaške” nacionalne manjine, stekli su se uslovi za direktne izbore za Nacionalni savet 2010. godine, a do samog održavanja izbora upisao se još 11.381 „Vlah”. Bilo je predato devet lista za mesta u Nacionalnom savetu Vlaha: **1.** Vlasi za Srbiju – Srbija za Vlahe, Miletić Mihajlović-Tića sa 23 kandidata, **2.** Zajednica Vlaha Srbije – dr Predrag Balašević

²⁶² *Timočanin*, 15. decembar 2007, 8.

²⁶³ *Timočanin*, 15. decembar 2007, 8.

²⁶⁴ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 69.

sa 23 kandidata, **3.** Lista za Vlahu u Srbiji – Centar za ljudska prava i interetničku toleranciju – Bor – Slobodan Đurđević sa 16 kandidata, **4.** Vlasi u evropskoj Srbiji – Neli Đorđević sa 23 kandidata, **5.** Ujedinjeni Vlasi – Dragan Balašević sa 23 kandidata, **6.** Vlasi opštine Zaječar – Miodrag Marković sa 20 kandidata, **7.** Vlasi za evropsku Srbiju – prim. dr Siniša Čelojević, **8.** Vlasi u Srbiji – Svoji na svome sa 22 kandidata, **9.** Autentični Vlasi – Dragoljub Firulović sa 20 kandidata. Na izborima je glasao 13.091 upisani birač, odnosno 46,62% upisanih.²⁶⁵

Kandidati za Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine koji su bili deo većine u prvom sazivu nacionalnog saveta okupili su se oko dr Predraga Balaševića na listi 2. Zajednica Vlahu Srbije, koju je predvodila Vlaška demokratska stranka Srbije (VDSS). Na toj listi bili su i Dragomir Dragić, Dragan Demić, Ivica i Jasmina Glišić, koja je neko vreme bila na suprotnoj strani u prethodnom sazivu saveta, mr Staniša Paunović i drugi. Program ove liste bio je u okvirima zakonom propisanih ovlašćenja nacionalnog saveta u oblastima informisanja, kulture, obrazovanja i javne upotrebe jezika i pisma, pri čemu se u predizbornom programu nije direktno zalagalo za rumunski već samo za maternji jezik.²⁶⁶

2. Zajednica Vlahu Srbije – dr Predrag Balašević²⁶⁷		
1	Predrag BALAŠEVIĆ, 1974, doktor medicine	Bor
2	Goran ADAMOVIĆ, 1962, dipl. elektro inženjer	Bogovina
3	Jasmina GLIŠIĆ, 1976, dipl. filozof	Golubac, Žitkovica
4	Dragan DEMIĆ, 1975, dipl. pravnik	Rašanac
5	Staniša PAUNOVIĆ, 1947, dipl. pravnik	Kučevo

²⁶⁵ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 69.

²⁶⁶ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 69.

²⁶⁷ Diskusije o listi: <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=640.msg2427#msg2427>

6	Isidora IVANOVIĆ, 1977, istoričar umetnosti	Brestovac
7	Radisav DIMITRIJEVIĆ, 1958, pravnik	Lubnica
8	Anta NONIĆ, 1945, prof. fizičke kulture	Bigrenica
9	Nataša PAJKIĆ, 1975, lekar opšte prakse	Bogovina
10	Tihan MATASAREVIĆ, 1945, penzioner	Kladovo
11	Dragomir DRAGIĆ, 1944, dipl. inženjer mašinstva	Bor
12	Milica NEŠIĆ, 1942, penzioner	Negotin
13	Veterin BUDIMIROVIĆ, 1952, penzioner	Melnica
14	Dragi ČIČIĆ, 1959, poljoprivrednik	Porodin
15	Ankica JONOVIĆ, 1958, trgovac	Crnajka
16	Živorad TRUCIĆ, 1964, poljoprivrednik	Mala Jasikova
17	Siniša POPOVIĆ, 1954, hirurg	Kladovo
18	Biljana TRAILOVIĆ, 1986, student	Bukovska
19	Ilija LIKUCIĆ, 1956, građevinski preduzetnik	Laznica
20	Milivoje STANGAČILOVIĆ, 1943, penzioner	Bor
21	Biserka PUJICIĆ, 1967, carinik	Bor
22	Kristivoj RAJKOVIĆ, 1961, poljoprivrednik	Bobovo
23	Dragana ŽIVKOVIĆ OBRADOVIĆ, 1964, dip. inženjer rudarstva	Bor

Ostale liste su uglavnom kreirali članovi partija većinskog naroda. Tako je, na primer, „listu br. 1, ‘Vlasi za Srbiju – Srbija za Vlahe’, predvodio poslanik Socijalističke partije Srbije (SPS) Miletić Mihajlović, dok su na listi, između ostalog, bili i predsednici opštine Petro-

vac na Mlavi Radiša Dragojević iz SPS-a, i opštine Žagubica Dragi Damjanović iz Ujedinjenih regiona Srbije (URS ranije G17+). Ova lista je u predizbornom programu isticala očuvanje sklada i suživota Srba i Vlaha, negovanje posebnog identiteta, kulture i običaja Vlaha nasuprot ‘politici rumunizacije’, te korišćenje i standardizaciju vlaš-kog jezika i pisma, promovisanje medija na vlaškom jeziku, itd.”²⁶⁸

1. Vlasi za Srbiju – Srbija za Vlahe, Miletić Mihajlović-Tića²⁶⁹		
1	Miletić MIHAJLOVIĆ, 1951, profesor	Petrovac na Mlavi
2	Vojislav STOJANOVIĆ, 1946, profesor	Negotin
3	Dijana KORELOVIĆ, 1987, student	Zaječar
4	Dragoslav ZAJKESKOVIĆ, 1952, penzioner	Zlot
5	Dragi DAMNJANOVIĆ, 1958, lekar specijalista	Laznica
6	Sunčica ILIĆ, 1967, računovodstveni tehničar	Porodin
7	Radiša DRAGOJEVIĆ, 1955, dipl. politikolog	Petrovac na Mlavi
8	Rade ĐORĐEVIĆ, 1952, penzioner	Rudna Glava
9	Dragana JANOŠEVIĆ, 1965, ekonomista	Valakonje
10	Radiša TRUJIĆ, 1968, trgovac	Isakovo
11	Branislav RADOVANOVIĆ, 1960, poljoprivrednik	Vrbnica
12	Danijela MARKOVIĆ, 1984, narodni igrač	Ševica
13	Miroslav Vidulović, 1939, penzioner	Svilajnac
14	Jovan PRVULOVIĆ, 1942, penzioner	Jezero

²⁶⁸ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 69.

²⁶⁹ Diskusije o listi: <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=641.msg2431#msg2431>

15	Vladica BAJINOVIĆ- DRAGULOVIĆ, 1955, administrator	Šarbanovac
16	Dušan DAMNJANOVIĆ, 1951, dipl. ekonomista	Đurakovo
17	Zlatan BEKIĆ, 1966, učitelj	Gamzigrad
18	Dragana FLORANOVIĆ, 1985, student	Ranovac
19	Živorad Pantić, 1951, poljoprivrednik	Mustapić
20	Saša Rajković, 1970, građevinski limar,	Simićevo
21	Milica Bugarinović, 1985, poljoprivredni tehničar	Negotin
22	Safet Pavlović, 1965, dipl. ekonomista	Krepoljin
23	Jovan PETROVIĆ, 1955, penzioner	Oštrelj

Povodom liste br. 1 razvila se žustra diskusija na Forumu Vlaha Srbije, tj. na sajtu <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=641.msg2431#msg2431> između Slobodana Golubovića s korisničkim imenom d'Pasujoni, koji podržava program liste br. 1 i Vladana Nikolića s korisničkim imenom Vlad, koji podržava program liste br. 2. Okosnica te rasprave bila je i u vezi s programom navedenih lista, ali se mnogo više raspravljalo o pojedinim kandidatima sa liste br. 1, koju je predvodio poslanik Socijalističke partije Srbije (SPS) Miletić Mihajlović. Zapodenuvši raspravu d'Pasujoni kaže da se Miletić Mihajlović i druge ličnosti koje su predmet spora u ovoj raspravi, nisu izjašnjavali samo kao Vlasi, već su se i upisali u poseban birački spisak Vlaške nacionalne manjine, jer u suprotnom ne bi mogli ni da verifikuju listu. Na to mu Vlad odgovara: „To što se upisao u PBS ne znači apsolutno ništa! U taj spisak može da se upiše ko god hoće, bez prethodne provere da li se tako izjasnio na popisu. Zvanični podaci o brojnosti jedne manjine se zasnivaju na Popisu stanovništva, a ne na osnovu upisa u birački spisak.” Nakon ovakvog odgovora d'Pasujoni kaže: „Verujem Vam na reč domnul Vlad, ali [...] Zamislite da se I preostalih 100 hiljada ‘neizjašnjenih’ Vlaha

povede za njihovim primerom i javno se deklariraju kao Vlasi!”, na šta mu Vlad ponovo odgovara: „Lepo je što mi verujete na reč, ali [...] Što se tiče onih neizjašnjenih (Vlaha), g-dine d’Pasujoni, mene zanimaju činjenice, a ne pretpostavke. Mislim da svako treba da ima potpunu slobodu da se izjašava kako hoće. Ali to mu ne daje za pravo da govori u ime drugih! Po mom dubokom ubeđenju pravo glasa na ovim izborima bi trebali da imaju samo i jedino oni koji su se na popisu 2002. godine izjasnili kao Vlasi. Sve ostalo [...] daje mogućnost da se izborima manipuliše do mile volje.” D’Pasujoni nastavlja sledećim komentaram: „Kao što je Nena već istakla za celu priču je potpuno irelevantno ko je iz koje stranke. Članstvo u bilo kojoj stranci nije inkopatibilno sa pripadnošću Vlaškoj nacionalnoj manjini”, na šta mu Vlad odgovara: „Problem je u tome što moja malenkost nije aludirala ni na čiju stranačku pripadnost već na činjenicu da se pomenuta gospoda uopšte nisu interesovala za etnički identitet Vlaha. Izvinite, ali ne mogu da verujem u dobre namere ljudi za koje oni koji ih poznaju tvrde da ih nikada nisu čuli da govore vlaški i koji su se do sada izjašnjavali kao Srbi. Drugo, jesu li, kao poslanici u Republičkoj skupštini, potezali pitanje unapređenja položaja vlaške manjine za skupštinskom vladom? Ako jesu, recite kada. Ako nisu, šta ih je u tome sprečavalo i šta ih sprečava da kao predsednici opština povedu pitanje upotrebe dvojezičnih natpisa makar i na standardizovanom vlaškom, pa pisali ga i ćirilicom na kraju krajeva. Šta je drug Tića uradio dok je SPS vedrio i oblačio našim životim a tokom 90-ih? Da li je išao kod druga Slobe da ga zamoli da Vlasi dobiju emisiju na državnoj televiziji i radiju, da im se iz državnog budžeta štampaju časopisi... Da li je pozivao svoje sunarodnike da se na dosadašnjim popisima izjasne kao Vlasi? Ako nije, zašto? Kako tumačite da se baš sad setio da je Vlah, a nije se toga setio pre 5 ili 10 godina?”

U ovoj kratkoj ali jezgrovitoj prepisci koju sam delimično izneo d’Pasujoni govori o nadi u bolju budućnost Vlaha u Srbiji, koja je i srpskom narodu na istom prostoru obećavana decenijama, a Vlad, iznoseći činjenice, govori o strepnji od bilo kakvih nadanja i prosperiteta Vlaha, koji će biti predvođeni liderima koji su odnedavna postali Vlasi „ni krivi ni dužni”. Vlad govori o tzv. „temporalnim Vlasima”, koji su se pojavili da bi kontrirali i amortizovali energiju onih članova rumunske (vlaške) zajednice koji se pitanjem Rumuna (Vlaha) sa

prostora istočne Srbije bave od 90-ih godina prošloga veka, da ne pominjemo poimence one sa početka i iz sredine XX veka.

Listu br. 5. 'Ujedinjeni Vasi' predvodio je Dragan Balašević, ugledni član SNS-a i kasniji savetnik predsednika Srbije Tomislava Nikolića, koji potiče iz mešovitog braka i ne zna maternji jezik „Vla-ha”. Okosnicu programa liste koju predvodi činilo je zalaganje i za „vlaški i za srpski jezik”, kao i za to da je umesto Rumunije „matica Vlaha” Srbija. Ostatak programa Dragana Balaševića i njegove liste odnosio se na teme koje nisu u nadležnosti Nacionalnog saveta, kao što su ekonomija i razvoj regiona u kojima Vlasi žive,²⁷⁰ jer se i sam bavi biznisom, pa pored atraktivnog kompleksa na Rtnju ima i lanac butika u Beogradu – navodi Paun Durlić na svom sajtu.

Detaljan program liste „Ujedinjeni Vlasi – Dragan Balašević” sastoji se od sledećeg: „1. Naša matica je u Srbiji, s ponosom govorimo i vlaškim i srpskim jezikom. 2. Negovanje naših korena, kulture, tradicije i jezika. 3. Unapređenje saradnje sa Vlasima u dijaspori. 4. Upoznavanje sa mogućnostima korišćenja pristupnih fondova Evropske unije. 5. Jačanje seoskih domaćinstava kroz projekte Republike Srbije i Evropske unije. 6. Rad na promovisanju turističkih potencijala Istočne Srbije. 7. Stvaranje uslova za kvalitetnije korišćenje prirodnih resursa. 8. Uključivanje mladih u ostvarivanje programskih načela Ujedinjenih Vlaha. 9. Razvoj mreže medijskih kuća sa ciljem zadovoljenja potreba vlaške nacionalne manjine na vlaškom jeziku i 10. Skupljanje i arhiviranje kulturnog blaga vlašskog naroda” s parolom koja glasi: „Nacionalno ponosni sa jasnom vizijom budućnosti Vlaha u Srbiji!”²⁷¹

5. Ujedinjeni Vlasi – Dragan Balašević		
1	Dragan BALAŠEVIĆ, 1952, ekonomista	Beograd
2	Miodrag KOKELIĆ, 1964, reditelj	Bor
3	Jelena NIKOLIĆ, 1967, ekonomista	Negotin

²⁷⁰ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 69; <http://www.politika.rs/ilustro/2484/3.htm>; <http://www.vibilia.rs/srpski/izvestaj/0506/rtnanj210807.pdf>

²⁷¹ www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=670.0

4	Novica JANOŠEVIĆ, 1978, radnik	Kučevo, Kaona
5	Časlav RADUKANOVIĆ, 1954, prosvetnik radnik,	Negotin
6	Irena BARBULOVIĆ, 1979, nastavnik klavira	Majdanpek
7	Radoslav ŽIVKOVIĆ, 1960, pravnik	V. Gradište
8	Mališa OGNJANOVIĆ, 1964, privatnik	Kučevo
9	Vesna VIJOROVIĆ, 1969, prosvetni radnik	Čuprija
10	Slavoljub VUJČIĆ, 1969, zanatlija	Malo Crniće
11	Dragomir TRAJILOVIĆ 1954, penzioner	Zaječar
12	Snežana KRŽANOVIĆ 1965, radnik	Kučevo
13	Zoran TODOROVIĆ, 1957, preduzetnik	Bor
14	Milutin KARABAŠEVIĆ, 1951, penzioner	Zlot
15	Jasmina PETROVIĆ, 1985, student	V. Gradište
16	Mirko TRAILOVIĆ, 1953, penzioner	Beograd
17	Vitomir LJUBIĆ, 1949, penzioner	Čuprija, Vlačka
18	Vladica MILOSAVLJEVIĆ, 1970, ekonomski tehničar	Zlot
19	Goran ČEKLANOVIĆ, 1964, radnik,	Negotin
20	Bratislav KRSTIĆ, 1977, radnik	Boljevac
21	Dušica LAZIĆ, 1956, domaćica,	Malo Crniće
22	Dejan STOJANOVIĆ, 1971, radnik	Kučevo, Turija
23	Mirijana ANĐELKOVIĆ, 1955, penzioner	Boljevac

„Listu ‘Vlasi za evropsku Srbiju’ predvodio je dr Siniša Čelovejić, koji je istovremeno bio i lider Vlačke demokratske stranke

(VDS) i predsjednik Udruženja ‘Gergina’, dok je listu ‘Vlasi u evropskoj Srbiji’ predvodio Neli Đorđević.²⁷²

O listama koje su ovde prikazane pod br. 7, 4 i 6 od podataka navodim jedino imena i prezimena, školsku spremu ili profesiju i adresu prebivališta. Nažalost, nemam informacija o programima sačinjenim sa ciljem da „vlaška” zajednica ostvari kolektivna prava koja joj po Ustavu i pozitivnim zakonima Republike Srbije pripadaju.

7. Vlasi za evropsku Srbiju – prim. dr Siniša Čelojević²⁷³		
1	Siniša ČELOJEVIĆ, 1952, doktor specijalista ginekologije	Negotin
2	Igor JANKOVIĆ, 1981, saobraćajni ing.	Bor
3	Jagodinka BOGDANOVIĆ, 1965, dipl. ing. mašinstva	Majdanpek
4	Voja KOŽIČIĆ, 1950, profesor	Negotin
5	Ljubiša JOVANOVIĆ, 1968, ekonomista	Donji Milanovac
6	Snežana MILETIĆ, 1968, viša. med. sestra	Bor
7	Borislav PETROVIĆ, 1957, ekonomista	Korbovo
8	Jugoslav ĐORĐEVIĆ, 1967, dipl. ing. poljoprivrede	Brestovac
9	Dragana DUMITRAŠKOVIĆ, 1964, prosvetni inspektor	Kladovo
10	Zlatan MEJLANOVIĆ, 1974, radnik	Bor, Zlot
11	Slađana STOJANOVIĆ, 1966, dipl. ing. poljoprivrede	Negotin
12	Biserka JANOŠEVIĆ, 1963, bibliotekarka	Zlot
13	Suzana PAVLOVIĆ, 1972, dipl. ecc.	Golubac
14	Mirko MADŽAREVIĆ, 1960, lekar	Čuprija

²⁷² Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 69.

²⁷³ Diskusije o listi: <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=684.msg2832#msg2832>

	spec. kardiologije	
15	Dejan BUNANOVIĆ, 1971, profesor informatike	Boljevac
16	Emina KOSTADINOVIĆ, 1976, ekonomista	Boljevac
17	Mića STOJADINOVIĆ, 1963, radnik	Kučevo
18	Radiša STEFANOVIĆ, 1962, advokat	Svilajnac
19	Mikica BALANOVIĆ, 1968, trgovac	Žagubica
29	Marija SIMIĆ, 1982, dipl. ecc.	Žagubica
21	Dobrica PAVLOVIĆ, 1969, veterinarski tehničar	Porodin
22	Snežana GRDŽOBIĆ-PAVLOVIĆ, 1963, radnik	Kučevo
23	Danilo PAVLOVIĆ, 1954, preduzetnik	Zaječar

4. Vlasi u evropskoj Srbiji – Neli Đorđević²⁷⁴

1	Neli ĐORĐEVIĆ, 1974, dip. ing. mašinstva	Boljevac, Valakonje
2	Goran JANOŠEVIĆ, 1974, automehaničar	Bor, Bučje
3	Slavica ROŽA, 1966, ekonomista	Boljevac
4	Daniel KRŽANOVIĆ, 1967, dipl. ing. rudarstva	Bor
5	Dragan PETROVIĆ, 1956, penzioner	Boljevac
6	Emila PETROVIĆ, 1964, etnolog	Negotin
7	Nebojša JANOŠEVIĆ, 1959, penzioner	Bor, Zlot
8	Ljubiša ZAPUKIĆ, 1959, građ. tehničar	Bor, Slatina
9	Daca MARKOVIĆ, 1972, radnik	Boljevac, Savinac

²⁷⁴ Diskusije o listi: <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=669.msg2691#msg2691>

10	Igor VIDIĆ, 1983, šum. tehničar	Bor
11	Goran ĐESPANOVIĆ, 1966, elektrotehničar	Boljevac, Podgorac
12	Snežana ŽURŽANOVIĆ, 1962, fizioterapeut	Bor, Zlot
13	Jovan LOGOFETIĆ, 1959, lovni radnik	Mala Kamenica
14	Vitimir ILIĆ, 1961, poljoprivrednik	Boljevac, Osnić
15	Verica ZAGANOVIĆ, 1966, sekretarica	Boljevac, Bogovina
16	Dragiša TRAILOVIĆ, 1956, elektrotehničar	Boljevac, Bačevica
17	Slavko ŽUNKEJEVIĆ, 1955, penzioner	Bor, Zlot
18	Svetlana JOVANOVIĆ, 1971, rač. tehničar	Bor
19	Dragan RUŽIĆ, 1980, poljoprivrednik	Negotin, Plavna
20	Nebojša MARKOVIĆ, 1969, PTT monter	Boljevac, Mali Izvor
21	Nenoslava MARTINOVIĆ, 1977, ekonomista	Bor, Krivelj
22	Ljubiša MUNDRIĆ, 1962, vozač	Bor, Slatina
23	Siniša GLAVIĆ, 1966, radnik	Bor

6. Vlasi opštine Zaječar – Miodrag Marković²⁷⁵

1	Miodrag MARKOVIĆ, 1956, dipl.maš.ing.	Zaječar, Velika Jasikova
2	Dušan FIROVIĆ, 1951, preduzetnik	Zaječar
3	Olgica STANOJLOVIĆ, 1953, prim. dr.	Zaječar
4	Slobodan JOVANOVIĆ, 1958, ekonomista	Zaječar, Glogovica
5	Nenad PRVULOVIĆ, 1962, dr.	Zaječar, Lubnica

²⁷⁵ Diskusije o listi: <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=683.msg2831#msg2831>

	lekar	
6	Vesna JANKOVIĆ, 1955, prof. defektologije	Zaječar, Grljan
7	Snežana GICIĆ, 1962, kom. tehničar	Zaječar, Dubočane
8	Zvonko SRBULOVIĆ, 1962, radnik	Zaječar, Šipikovo
9	Slavica FILIPOVIĆ, 1960, učiteljica	Zaječar, Veliki Jasenovac
10	Miodrag TODOROVIĆ, 1945, dr. ekonomije	Zaječar
11	Zoran MIROŠEVIĆ, 1960, Zaječar	Zaječar, Gradskovo
12	Ljiljana LJUBISAVLJEVIĆ, 1964, radnik	Zaječar, Grljan
13	Gradislav ĐORĐEVIĆ, 1962, lekar	Zaječar
14	Ivica KOSTANDINOVIĆ, 1968, radnik	Zaječar
15	Danijela MATEJIĆ, 1975, radnik	Zaječar, Grljan
16	Dragan VASILJEVIĆ, 1972, radnik	Zaječar, Lubnica
17	Vitimir STANOJEVIĆ, 1948, dipl. ekonomista	Zaječar, Mala Jasikova
18	Vladica MUČIĆ, 1960, ekonomista	Zaječar, Dubočane
19	Jovan KOSTANOVIĆ, 1961, poljoprivrednik	Zaječar, Gamzigradska banja
20	Velibor TRAILOVIĆ, 1964, poljoprivrednik	Zaječar, Gamzigrad

Ovde navodim načela, ciljeve i konkretna rešenja koja je za listu br. 3 maja 2010. godine u diskusiji na portalu „Forum Vlaha Srbije” izneo gospodin Aleksandar Repedžić, tada student etnologije i antropologije: „**1.** Rešavanje vlašskog jezičkog pitanja, **2.** Osnivanje fonda za stipendiranje učenika, **3.** Realizacija projekata (kampovi, radionice, letnje škole i sl.) sa etnološko-ekološkom tematikom na znamenitim lokacijama (Lepenski vir, Felix Romuliana, Šar-kamen i dr.) i saradnja sa UNESCO-m, **4.** Osnivanje multinacionalne, regionalne radio-televizijske stanice koja će emitovati program na srpskom, vlaškom i romskom jeziku, **5.** Da se izgradi „Vlaška kuća kulture” u kojoj bi se izučavali vlaški i engleski jezik, istorija i kultura Vlaha, organizovale pozorišne i bioskopske predstave, formirala biblioteka,

kompjuterski centar i sl., **6.** Da se na pogodnom mestu izgradi vlaško etno selo i muzej na otvorenom, **7.** Uvođenje učenike Vlahe u program Muzičkog vaspitanja po jednu vlašku epsku pesmu (A lu Đedu, A lu Gruja lu Novak i dr.) od V do VIII razreda osnovne škole, **8.** Podrška radu kulturno-umetničkih društava, i **9.** Uspostavljanje komunikacije i razmena iskustava sa drugim sličnim grupacijama (Retoromani, Cincari, Aromuni i dr.) na Balkanu i šire.”²⁷⁶

3. Lista za Vlahe u Srbiji – Centar za ljudska prava i interetničku toleranciju – Bor – Slobodan Đurđević		
1	Slobodan ĐURĐEVIĆ, 1959, advokat	Bor
2	Aleksandar REPEDŽIĆ, 1984, student etnol. i antropol.	Majdanpek
3	Vesna MAKSIMOVIĆ, 1963, dipl. pravnik	Bor
4	Svetomir ANIĆ, 1955, radnik	Metovnica
5	Dragan JANKUČIĆ, 1961, dipl. inž. tehnologije	Bor
6	Ljubinka DUDEJIĆ, 1958, umetnik	Brestovac
7	Ljubiša TIKIĆ, 1960, lekar	Bor
8	Branislav PETROVIĆ, 1940, penzioner	Slatina
9	Kristina KURIĆ, 1985, student psihologije	Bor
10	Milutin STOJANOVIĆ, 1946, inž. poljoprivrede	Bor
11	Nenad KURTIĆ, 1979, dipl. inž. rudarstva	Osnić
12	Miroslava BOGDANOVIĆ, 1959, poljoprivrednik	Krivelj
13	Jugoslav CUJANOVIĆ, 1962, radnik	Bor
14	Borislav ADAMOVIĆ, 1953, penzioner	Šarbanovac

²⁷⁶ Diskusije o listi: <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=667.msg2641#msg2641>

15	Borka PETKOVIĆ, 1953, dipl. inž. metalurgije	Bor
16	Milan VLADIĆ, 1952, autoprevoznik	Gornjane

8. Vlasi u Srbiji – Svoji na svome²⁷⁷		
1	Petar GUDŽUGANOVIĆ, 1959, dipl. pravnik	Negotin
2	Boban STINGIĆ, 1972, pravnik	Negotin
3	Sanja MARKOVIĆ, 1985, elektromehaničar	Kobišnica
4	Mirko ŠALAREVIĆ, 1959, penzioner	Majdanpek
5	Borislav ČEČEVIĆ, 1956, dipl. inženjer agronomije	Kladovo
6	Ivana PAVLOVIĆ, 1984, profesor razredne nastave	Bor
7	Dragoslav JANKOVIĆ, 1964, dipl. inženjer informatike	Klokočevac
8	Aca KOŽOKIĆ, 1970, Lekar spec. Urologije	Novi Sip
9	Irena ŽUJICA, 1988, Student	Jasikovo
10	Vasa DIMITRIJEVIĆ, 1961, dipl. inženjer rudarstva	Brestovac
11	Branislav PRIKULOVIĆ, 1953, mašinski inženjer	Kladovo
12	Smiljana LOVRIĆ, 1963, frizerka	Negotin
13	Perica PAUNOVIĆ, 1982, prosvetni radnik	Jasikovo
14	Novica NEGUCIĆ, 1980, poljoprivrednik	Mihajlovac
15	Ivana DIMITRIJEVIĆ, 1983, trgovac	Bukovče
16	Boško PETROVIĆ, 1961, trgovac	Kobišnica

²⁷⁷ Diskusije o listi: <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=689.msg2874#msg2874>

17	Miroslav JOVANOVIĆ, 197, rudarski tehničar	Šarbanovac Timok
18	Violeta NIKOLIĆ, 1980, preduzetnik	Bor
19	Slaviša PAVLOVIĆ, 1964, radnik	Bor, Bučje
20	Ljubomir GABAREVIĆ, 1945, pravnik	Negotin
21	Jelena ANDREJIĆ, 1984, dipl. ing. industr. menadžmenta	Brestovac
22	Nebojša KALUŠEVIĆ, 1991, student	Korbovo

9. Autentični Vlasi – Dragoljub Firulović²⁷⁸

1	Dragoljub FIRULOVIĆ, 1956, književnik, slikar	Negotin, Bukovče
2	Jovan DRAGULOVIĆ, 1967, šumarski tehničar	Bor, Šarbanovac
3	Jelica ANDREJEVIĆSTOIKOV, 1969, preduzetnik	Negotin
4	Trandafir JANKOVIĆ, 1962, sveštenik SPC	Negotin
5	Nedim HADŽIAHMETOVIĆ, 1970, diplomirani vajar	Negotin
6	Bojana STOJANOVIĆ, 1983, akademski slikar	Negotin
7	Saša PIŠTOLJEVIĆ, 1973, doktor medicine	Čuprija, Batinac
8	Adam PUSLOJIĆ, 1943, književnik i akademik	Beograd
9	Jasmina MANOJLOVIĆ, 1967, domaćica	Negotin
10	Dragan CUJKANOVIĆ, 1962, inženjer mašinstva	Negotin, Bukovče
11	Vladimir JENIĆ, 1955, ugostitelj	Negotin, Kobišnica
12	Isidora ŽIVKOVIĆ, 1981,	Negotin

²⁷⁸ Diskusije o listi: <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=694.0>

	diplomirani vajar	
13	Slobodan COPANOVIĆ, 1956, poljoprivrednik	Negotin, Radujevac
14	Živko AVRAMOVIĆ, 1952, književnik	Bor, Šarbanovac
15	Dragana CUNDRIĆ, 1962, ekonomski tehničar	Bor
16	Živojin MIKULOVIĆ, 1947, preduzetnik	Negotin, Bukovče
17	Slobodan NEDELJKOVIĆ 1959, preduzetnik	Negotin, Kobišnica
18	Ljiljana HADŽIAHMETOVIĆ, 1944, učiteljica	Negotin
19	Dejan OPRIĆ, 1972, trgovac	Negotin, Kobišnica
20	Nenad ANDREJEVIĆ, 1974, zanatlija	Negotin, Kobišnica

Liste pod br. **8** i **9** takođe nisu nigde istakle svoje programe osim što je za listu br. **9** Nedim Hadžiahmetović, diplomirani vajar, osmislio i dizajnirao grb koji ovde prikazujemo, dok je Adam Puslojić Srbovlah, književnik i prevodilac, dao svoj komentar s naslovom „Tako mi Vlasi govorimo”. U tom komentaru Puslojić je naveo i deo svojih sećanja. On je, nekom prilikom, postavio sledeće pitanje Vasku Popi, velikom pesniku rumunskog porekla: „Vasko, šta ti misliš o nama, Vlasima?” Puslojića je povodom navedenog pitanja „Vasko krotko i hladno pogledao i rekao: ‘*O Vlasima mislim – sve najbolje*’.” Pošto je završio s oživljavanjem uspomena, Puslojić nastavlja s objašnjenjem da „reč Vlasi [...] treba poimati čista uma i srca i kazivati je bez dlake na jeziku i strepnje u duši: Vlasi, Vlasi... Jedino tako ćemo je čuti u njenom iskonskom i istinskom značenju. Za sve autentične Vlahe ta reč se jedino tako i izgovara i čuje. Kad kažem autentične, imam na umu i to da odnedavno među nama postoje i izvesni „novokomponovani Vlasi”, koji se Vlasima nazivaju samo uslovno (pa čak i u zvaničnim nazivima svojih stranaka i strankica!) u nekoj privremenoj, prelaznoj fazi. Sada Vlasi, a sutra... e, to ćemo videti...” Puslojić dalje navodi: „Zgadile su mi se neke jeftine i neduhovite ‘krilatice’ o Vlasima, kao takvima. Tu, pogotovo, dve izdavam, jer me one i najviše bole. Ponavljalo se i ponavlja se i danas, do

izlizanosti i nemušte pojmovnosti i značenja: ‘Da se Vlasi ne sete’... Čega, zašto? To se, uzgred, ne kazuje. Važna je tu samo uvreda! Da li uopšte treba komentarisati činjenicu da se takvom imbecilijom istovremeno vređaju svi Vlasi, bez ostatka – kao nekakvi umni

Autor - Miroslav Hadešmić

[Signature]

panjevi, jalovo tle razuma i mišljenja, parije –čovečuljci. Recimo i to... Vlasi su tupi i glupi, nedosetljivi, nema dvojbe, zar ne? A zar je – tako? Tu sad ima neka, ‘dodatna kvaka’, aluzija – sačekuša.”

Puslojić, u nastavku svojih razmišljanja o „autentičnim Vlasima” postavlja „posve logično pitanje – sa čijih se to etničkih (eventualno) ili (socijalno) interesnih pozicija ova nebuloza izgovara i usmerava. Sa srpskih,

uveren sam – nije. Za to imam veoma jednostavno objašnjenje. Svi preci Srba i Vlaha ginuli su za istu zemlju, vekovima i u svim mogućim bojevima i ratovima, od srednjeg veka do danas, do nedavno. Ostale su zauvek tu potresne priče, legende i pravi mitovi – o prijateljstvu i bratstvu, o zajedničkoj borbi i tragičnoj pogibiji. Hvala im. A nama – neka je i primer i opomena.”

Kao vernik Adam ima pravo verovati da se pomenuta „krilatica” ne izgovara sa srpskih interesnih pozicija, zato što su „svi preci Srba i Vlaha ginuli [...] za istu zemlju, vekovima...”, međutim, i pored toga što je to sve lepo rečeno i patriotski naglašeno, krilaticu „Da se Vlasi ne (do)sete” nikad nisam pročitao ili čuo na „vlaškom” jeziku. Naprotiv, uvek je to bilo na srpskom i napisano i izgovoreno. Međutim, Puslojić dovodi u pitanje nešto što je očigledno, a to je da je navedenu krilaticu izgovorio čovek sa srpskih etničkih interesnih pozicija i isključivo na srpskom jeziku samo zato da bi se „Vlah” što više unizio i omalovažio. Spomenuta krilatica govori o Vlasima koji ni trunku pameti nemaju pa se zato ne mogu (do)setiti ko su i kom rodu pripadaju. Lepo je Adamu verovati i da su Vlasi u zajedničkoj borbi protiv neprijatelja ginuli sa Srbima vekovima unazad i da su

Vlasi konstitutivni narod Srbije, ali ja, kao profesionalni istoričar, o tome nigde još ne pročitah u srpskim udžbenicima istorije. Rekao bih da i u stihovima himne Republike Srbije „Bože pravde” nema ni pomena o Vlasima, vlaškoj zemlji i vlaškom rodu kao konstitutivnom narodu Srbije. Naprotiv, stihovi srpske himne se obraćaju Bogu da „Moćnom rukom vodi, brani / budućnosti srpske brod, / Bože spasi, Bože hrani, / srpske zemlje, srpski rod!”.

Malo dalje u svojim objašnjenjima povodom „floskule i poštalice [...] vlaška republika”, Puslojić kaže da „Vlasi imaju svoju zemlju i republiku. Oni su osnivački, formativni i konstitutivni deo Srbije. I kao živalj i kao prostor, kao istorijska tradicija i savremena realnost. Tu je ama baš sve jednom zauvek odlučeno: Vlasima je domovinska matica Srbija. Što bi Rumuni kazali: Matca de Patrie! Baš to: Domovinska matica!” Adame, zar ne treba postaviti pitanje – gde je matica naše rumunske duhovnosti? (Dar, noi ne-ntrebăm, Adame, unde e matca de spiritul nostru românesc?). Pokušao sam saznati šta je to „domovinska matica”, nadajući se da ću u mnogim leksikonima naći odgovor na pitanje, ali odgovora nije bilo. Jedino sam uspeo naći šta je to *domovina* ili *otadžbina* (npr. zemlja u kojoj „Vlasi” danas žive) i šta je to *matica* (npr. zemlja iz koje „Vlasi” potiču).

Što se tiče jezika, Puslojić je, nema sumnje, progovorio besedom pravednika, naglasivši: „Ako je reč o jeziku i tu treba jasno kazati i samo istinu: vlaški jezik Vlaha u Srbiji je specifičan idiom, narečje i dijalekt u velikoj i glasovitoj porodici romanskih jezika (koja svoj koren ima u carskom jeziku latinske imperije), a u prvom redu rumunskog (sa svim njegovim etimološkim sadržajima i pojmovima, menama, dopunama, obogaćenjima [...]) zbog čega je on, sa svoje strane, između ostalog i pun slavizama, odnosno srbizama, pogotovo u njegovom ‘vlaškom’, upotrebnom segmentu). Neka je svima jasno – tako mi Vlasi govorimo!”²⁷⁹ Ne bih o tome ko sve pripada „auten-

²⁷⁹ Adam Puslojić Srbovlah, „Tako mi Vlasi govorimo”, *Politika* online, 3. jun 2010. <http://www.politika.rs/rubrike/ostali-komentari/Tako-mi-Vlasigovorimo.sr.html>. Od komentara povodom teksta Adama Puslojića Srbovlaha izdvojio bih sledeći: **Vlah**, 04/06/2010, 01:33. „Adame, i ja sam ‘Vlah’! Svi mi Srbi-pravoslavci smo ‘Vlasi’, a ‘Vlasima’ zovu i sve hrišćane, dakle i katolike! Drugim rečima, reč ‘Vlasi’ označava ne samo etnos kojem ti pripadaš (delom, jer si ‘Srbovlah’), nego su za turskog vaktā (muslimani) počeli tako oslovljavati sve ne-muslimane! Tako da se i

tičnim Vlasima”, ali da pojedine ličnosti sa liste br. 9 ne pripadaju njima, znam, posve sigurno, na osnovu njihovih ličnih imena i prezimena koja ne pripadaju „vlaškom” onomastikonu.

U predizornoj kampanji za Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine 2010. godine „Ključna predizborna polemika vodila se između liste ‘Zajednica Vlaha Srbije’ i ‘Vlasi za Srbiju – Srbija za Vlahe’, i to o pitanjima matične države za Vlahe (Rumunija ili Srbija), materinjeg jezika Vlaha u Srbiji i navodne rumunizacije.”²⁸⁰

Na izborima je najviše glasova dobila „Zajednica Vlaha Srbije – dr Predrag Balašević” (3615 glasova, odnosno 27,92%), dok je drugoplasirana bila lista „Vlasi za Srbiju – Srbija za Vlahe – Miletić Mihajlović Tića” (3414 glasova, odnosno 26,38%), pa su obe liste dobile jednak broj mesta u Savetu. Nakon ove dve liste sledili su „Vlasi za evropsku Srbiju” (1916 glasova, odnosno 14,80%), „Ujedinjeni Vlasi” (1519 ili 11,74%), „Vlasi u evropskoj Srbiji” (1387 ili 10,72%), i konačno „Vlasi opštine Zaječar” (557 glasova, ili 4,46%).²⁸¹

Prema osvojenim mandatima, raspored u novom sazivu saveta 2010. godine izgledao je ovako:

	Lista	Nosilac liste	Br. mesta u Savetu
2.	„Vlasi za Srbiju – Srbija za Vlahe”	Miletić Mihajlović Tića	7
1.	„Zajednica Vlaha Srbije”	Dr Predrag Balašević	7
7.	„Vlasi za evropsku Srbiju”	Dr Siniša Čelojević	3

ona uzrečica ‘Da se Vlasi ne dosete!’ verovatno odnosi baš na te druge ‘vlahe’ (s obzirom da se misli na ne-muslimane, u stvari bi logično bilo da se reč piše malim slovom), a ne na konkretan etnos. Vlasima, odnosno ‘Vlajima’ zovu i žitelje Dalmatinske Zagore, bez obzira da li su pravoslavne ili katoličke vere. Prezimena kao što su Vlašić, Vlahović, Vlaović, Vlaisavljević, ime Vlaško itd. govore koliko je reč ‘Vlah’ (ili ‘vlah’) umnogome postala neka vrsta sinonima za hrišćane. Što se tiče tvog poimanja položaja vlašskog etnosa u Srbiji – nisam ni očekivao da ti kao uman i tolerantan čovek drugacije misliš! Srdačan pozdrav!”

²⁸⁰ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 70.

²⁸¹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 70.

5.	„Ujedinjeni Vlasi”	Dragan Balašević	3
5.	„Vlasi u evropskoj Srbiji”	Neli Đorđević	2
6.	„Vlasi opštine Zaječar”	Miodrag Marković	1
7.	„Lista za Vlahu u Srbiji – Centar za ljudska prava i interetničku toleranciju - Bor”	Slobodan Đurđević	0
8.	„Vlasi u Srbiji – svoji na svome”	Petar Gudžukanović	0
9.	„Autentični Vlasi”	Dragoljub Firulović	0

„Za predsednika Saveta izabran je Radiša Dragojević, inače predsednik opštine Petrovac na Mlavi (SPS), dok su za potpredsednika izabrani Miletić Mihajlović, inače poslanik u Skupštini Srbije (SPS), Dragan Balašević (SNS, savetnik Tomislava Nikolića), Dr Siniša Čelojević (VDS, kasnije VS) i Neli Đorđević (URS, bivša G17+). Iako je dobila najveći broj glasova na izborima, lista „Zajednica Vlaha Srbije – dr Predrag Balašević” nije formirala većinu niti je uspjela da utiče na politiku Nacionalnog saveta.²⁸²

Nakon konstituisanja Nacionalnog saveta Vlaha i usvajanja novog statuta, u novembru 2010. godine bila je poništena odluka prethodnog saziva nacionalnog saveta o rumunskom jeziku kao maternjem jeziku Vlaha. Potom je kao maternji jezik Vlaha proglašen nestandardizovani vlaški jezik, dok se Savet opredelio za korišćenje srpskog kao zvaničnog jezika do određenja koje će pismo vlaškog jezika biti u upotrebi nakon kodifikacije i standardizacije vlaškog jezika.

Savet je potom „usvojio Deklaraciju Nacionalnog saveta Vlaha, kojom se založio za autohtonost i samosvojnost vlaške zajednice u Srbiji i odbio dalje pokušaje ‘rumunizacije’ vlaške nacionalne manjine.” U duhu te, verovatno, najznačajnije odluke Nacionalnog saveta Vlaha bilo je „prihvatanje predloga vlaškog pisma koji je izradilo Udruženje ‘Gergina’ aprila 2012, kao i otpočinjanje procesa uvođenja predmeta vlaški jezik s elementima nacionalne kulture u osnovne

²⁸² Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 70.

škole u istočnoj Srbiji.” Manjinu u Savetu predstavljali su članovi sa liste „Zajednica Vlaha Srbije” koji su uglavnom bojkotovali rad Save-ta te nisu učestvovali u donošenju odluka niti su aktivno oponirali,²⁸³ osim Jasmine Glišić, koja je bila prisutna na pojedinim sednicama.

5.6. Direktni izbori za treći saziv Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine 2014. godine

Na izborima za Nacionalni savet koji su održani 26. oktobra 2014. godine kandidovale su se četiri liste. Oni koji su činili većinu u prethodnom savetu formirali su listu pod starim nazivom „Vlasi za Srbiju – Srbija za Vlahe”, a nosilac je bio predsednik Saveta u prethodnom sazivu Radiša Dragojević. Grupa koju predvodi dr Siniša Čelojević takođe je formirala posebnu listu, ali sada ispred Udruženja „Gergina”. Bivši član prvog saziva Nacionalnog saveta, sada i poslanik SNS-a, Slobodan Perić, formirao je listu „Pokret vlaškog jedinstva”, koju je predvodila istoimena stranka.²⁸⁴ Lista „Zajednica Vlaha Srbije”, koju je na prethodnim izborima predvodila VDSS, podelila se u dve grupe. Veći deo članova prethodnog Nacionalnog saveta koji je bio okupljen oko dr Predraga Balaševića odlučio je da bojkotuje izbore zbog „neravnopravnih uslova”, dok je frakcija predvođena Draganom Demićem pod imenom G. G. „Zajednica Vlaha Srbije – Dragan Demić” izašla na izbore.²⁸⁵ Učesnici svih navedenih grupa na direktnim izborima za Nacionalni savet Vlaha 2014. godine navedeni su u sledećim tabelama imenom i prezimenom, godinom rođenja, zanimanjem i prebivalištem.

Vlasi za Srbiju – Srbija za Vlahe – Radiša Dragojević²⁸⁶				
R.B.	Ime i prezime	G.R.	Zanimanje	Prebivalište
1	Radiša Dragojević	1955.	dipl. politikolog	Petrovac na Mlavi

²⁸³ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 70–71.

²⁸⁴ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 71.

²⁸⁵ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 71.

²⁸⁶ http://www.rik.parlament.gov.rs/cirilica/propisi_frames.htm

2	Miletić Mihajlović	1951.	profesor istorije	Petrovac na Mlavi
3	Evica Kokelić	1971.	radnik	Bor
4	Novica Janošević	1978.	veterinarski tehničar	Kučevo
5	Miodrag Marković	1956.	dipl.ing.mašinstva	Zaječar
6	Jasminka Golubović	1963.	domaćica	Žabari
7	Dragi Damjanović	1958.	lekar	Žagubica
8	Neli Đorđević	1974.	dipl.ing.mašinstva	Boljevac
9	Medijanka Sofijanović	1973.	poljoprivrednik	Krušar
10	Dragan Andrejević	1954.	penzioner	Negotin
11	Dalibor Orsovanović	1977.	dipl.ing.metalurgije	Bor
12	Izvorinka Milošević	1954.	slobodni umetnik	Beograd
13	Dragan Paunović	1959.	narodni poslanik	Veliko Gradište
14	Slaviša Božinović	1962.	dipl.ekonomista	Majdanpek
15	Snežana Milošević	1960.	magistar ekonomskih nauka	Požarevac
16	Nikodije Adamović	1955.	pravnik	Malo Crniće
17	Igor Janković	1981.	ing. za drumski i gradski saobraćaj	Bor
18	Slavica Davidović	1963.	domaćica	Despotovac
19	Jasmina Petrović	1985.	koordinator za projekte i LER	Srednjevo
20	Snežana Gržobić - Pavlović	1963.	magistar ekonomskih nauka	Rabrovo
21	Rodoljub Romanović	1980.	ugostitelj	Golubac
22	Jovan Petrović	1955.	rudarski tehničar	Bor

Pokret vlaškog ujedinjenja – Slobodan Perić²⁸⁷

²⁸⁷ http://www.rik.parlament.gov.rs/cirilica/propisi_frames.htm

R.B.	Ime i prezime	G.R.	Zanimanje	Prebivalište
1	Slobodan Perić	1964.	narodni poslanik	Manastirica
2	Miodrag Kokelić	1964.	reditelj	Bor
3	Vesna Šubert	1969.	prof. razredne nastave	Ranovac
4	Dejan Ilić	1956.	dipl. pravnik	Požarevac
5	Ljubiša Đorđević	1952.	preduzetnik	Samarinovac
6	Biserka Janošević	1963.	bibliotekar	Zlot
7	Vlada Todorović	1969.	dipl.ing. menadžmenta	Osanica
8	Slobodan Krajić	1964.	dipl.ing.mašinstva	Majdanpek
9	Ana Grujić	1987.	Mr muzički umetnik	Požarevac
10	Marjan Mladenović	1954.	preduzetnik	Aljudovo
11	Ljubomir Grujić	1963.	radnik	Bogovina
12	Vesna Mišić	1968.	administrativni radnik	Kostolac
13	Saško Mišić	1965.	rudarski tehničar	Golubac
14	Toplica Vukašinović	1968.	menadžer	Aleksandrovac
15	Slobodanka Dervišević	1962.	administrativni radnik	Laznica
16	Petar Aleksić	1950.	službenik	Zabrega
17	Goran Kostić	1970.	radnik	Češljeva Bara
18	Slavica Gomilanović	1977.	nastavnik razredne nastave	Petrovac na Mlavi
19	Daniel Čorboloković	1975.	dipl.ekonomista menadžmenta	Bor
20	Mića Stojadinović	1963.	dipl. ekonomista	Turija
21	Desanka Pajkić	1958.	računovođa	Bor
22	Igor Lazarević	1987.	zemljoradnik	Jasenovo
23	Srđan Perić	1978.	dipl. pravnik	Veliko Gradište

Udruženje „Gergina” Negotin – primarijus dr Siniša Čelojević²⁸⁸				
R.B.	Ime i prezime	G.R.	Zanimanje	Prebivalište
1	Siniša Čelojević	1952.	ginekolog	Negotin
2	Slobodan Golubović	1964.	prof. fizike	Beograd
3	Jagodinka Bogdanović	1965.	dipl.ing.mašinstva	Rudna Glava
4	Aca Kožokić	1970.	dr medicine urolog	Novi Sip
5	Rade Ilić	1966.	elektrotehničar	Jasikovo
6	Tatjana Dražilović	1976.	magistar didaktičkih nauka	Zemun
7	Dragoslav Zajkesković	1952.	penzioner	Zlot
8	Radoje Marinković	1952.	penzioner	Beograd
9	Nevenka Ilić	1970.	domaćica	Dubočka
10	Slobodan Domaćinović	1951.	estradni umetnik	Negotin
11	Ilija Florić	1973.	frigo mehaničar	Požarevac
12	Sladana Stojanović	1960.	dipl.ing. poljoprivrede	Negotin
13	Živojin Niculović	1961.	poljoprivrednik	Mokranje
14	Slobodan Trifunović	1952.	penzioner	Laznica
15	Ljiljana Đokić	1952.	penzioner	Negotin
16	Slaviša Nikolić	1972.	radnik	Dubočane
17	Ilija Paucanović	1956.	penzioner	Bor
18	Dara Đorić	1967.	učiteljica	Laznica
19	Dragiša Brebulović	1952.	penzioner	Prahovo
20	Slobodanka Petrović	1960.	nastavnik razredne nastave	Negotin

G.G. Zajednica Vlaha Srbije – Dragan Đemić²⁸⁹				
R.B.	Ime i prezime	G.R.	Zanimanje	Prebivalište

²⁸⁸ http://www.rik.parlament.gov.rs/cirilica/propisi_frames.htm

²⁸⁹ <http://www.rik.parlament.gov.rs/cirilica/Liste/NSNM/VLASI/4%20Vlasi.htm>

1	Dragan Demić	1975.	dipl. pravnik	Rašanac
2	Veterin Budimirović	1952.	penzioner	Melnica
3	Dragana Paucanović	1980.	strukovni menadžer	Laznica
4	Saša Jovanović	1974.	radnik	Kučevo
5	Zoran Brandušanović	1961.	dr veterinarske medicine	Despotovac
6	Devica Janković	1968.	domaćica	Ranovac
7	Gradimir Đorđević	1970.	poljoprivrednik	Krušar
8	Ilija Likucić	1956.	preduzetnik	Laznica
9	Slavica Nikolić	1954.	penzioner	Melnica
10	Milan Petrović	1954.	penzioner	Bor
11	Vitomir Čikarević	1958.	radnik	Neresnica
12	Biljana Jovanović	1974.	domaćica	Boljevac
13	Dragan Lazarević	1965.	radnik	Kučevo
14	Anđa Ilić	1937.	penzioner	Kučevo
15	Anta Žurkonu	1967.	radnik	Svilajnac
16	Miroslav Petrović	1967.	zemljoradnik	Majdanpek
17	Snežana Marković	1974.	preduzetnik	Laznica
18	Bora Margaranović	1955.	poljoprivrednik	Despotovac
19	Dejan Grljanović	1982.	preduzetnik	Bigrenica

Na direktnim izborima 2014. godine u poseban birački spisak bilo je upisano 27.808 birača, a izašao je 8901, nešto više od 32% upisanih, dok je više od dve trećine glasova, odnosno 71,5%, dobila lista „Vlasi za Srbiju – Srbija za Vlahe”. Drugoplasirana je bila lista „Pokret vlaškog ujedinjenja” sa 909 glasova, odnosno 10,21%. Zatim je „Gergina” sa 853 glasa, odnosno 9,58%, bila treća, dok je lista „Zajednica Vlaha Srbije” dobila 700 glasova, odnosno 7,56%.²⁹⁰

	Lista	Nosilac liste	Br. mesta u Savetu
1.	„Vlasi za Srbiju – Srbija za Vlahe”	Radiša Dragojević	18
2.	„Pokret vlaškog ujedinjenja”	Slobodan Perić	2

²⁹⁰ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 71.

3.	Udruženje „Gergina ” Negotin	Dr Siniša Čelojević	2
4.	G. G. „Zajednica Vlah Srbije”	Dragan Demić	1

Treći saziv Nacionalnog saveta Vlaha nastavio je započete aktivnosti, te su na konstitutivnoj sednici istaknuti sledeći ciljevi: nastavak uvođenja predmeta „Vlaški govor s elementima nacionalne kulture” u osnovnoškolsko obrazovanje, „normiranje jezika do njegovog uvođenja u službenu upotrebu u opštinama gde je to moguće, kao i negovanje kulturnog nasleđa i tradicionalnih kulturnih manifestacija Vlaha.”²⁹¹ Ovom prilikom za potpredsednike Saveta „izabrani su Novica Janošević, Dragi Damjanović, Miodrag Marković, Miletić Mihajlović i Neli Đorđević ”.²⁹²

Struja oko dr Predraga Balaševića najavila je formiranje paralelnih institucija (po ugledu na paralelni Nacionalni savet Bošnjaka, koji je formirala „Bošnjačka kulturna zajednica” posle izbora 2010), ali do danas nisu učinjeni važni koraci u tom pravcu. Naime, usvojena je samo deklaracija o formiranju paralelnih institucija kulturne autonomije Vlaha 5. oktobra 2014. u Boru.²⁹³

5.7. Direktni izbori za četvrti saziv Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine 2018. godine

Izbori za Nacionalni savet Vlaha održani su 4. novembra 2018. godine. Na njima su učestvovala dve liste: „Vlasi za Srbiju”, koju je predvodio Novica Janošević, predsednik opštine u Kučevu, i „Gergina”, koju je predvodio primarius dr Siniša Čelojević. Ovde navodim tabele s kandidatima liste br. 1 i liste br. 2 za četvrti saziv Nacionalnog saveta Vlaha.

Vlasi za Srbiju – Novica Janošević

²⁹¹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 71–72.

²⁹² Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 71–72.

²⁹³ http://www.zajednicavlahasrbije.com/deklaracija_i_paralelne_vlaške_institucije.html (pristupljeno 4. 2. 2015).

R.B.	Ime i prezime	G.R.	Zanimanje	Prebivalište
1	Novica Janošević	1978.	strukovni menadžer	Kučevo
2	Dalibor Orsovanović	1977.	dipl.ing. metalurg.	Bor
3	Selena Ničić	1975.	dipl. ekonomista	Zaječar
4	Radiša Dragojević	1955.	dipl. politikolog	Petrovac na Mlavi
5	Neli Đorđević	1974.	dipl.ing. mašinstva	Boljevac
6	Ivana Srbulović	1988.	master učitelj	Majdanpek
7	Miletić Mihajlović Tića	1951.	prof. istorije	Petrovac na Mlavi
8	Sladjan Marković	1975.	dipl. pravnik	Veliko Gradište
9	Devica Čenaković	1984.	ekonomski tehničar	Žagubica
10	Đorđe Raducić	1968.	poljoprivrednik	Dupljane
11	Dragi Damnjanović	1958.	lekar specijalista	Žagubica
12	Jadranka Grbinović	1981.	dipl. muz. pedagog	Petrovac na Mlavi
13	Slaviša Đorđević	1976.	dipl.ing.agronomije	Zaječar
14	Danijel Stojanović	1989.	master.ing.elektrotehnike za računar. i inform.	Majdanpek
15	Dragan Strahinović	1975.	kuvar	Zlot
16	Nikodije Adamović	1955.	pravnik	Malo Crniće
17	Slavica Davidović	1963.	domaćica	Despotovac
18	Dragana Janošević	1965.	ekonomista	Boljevac
19	Đorđe Milenković	1959.	dipl.ing.mašinstva	Kladovo
20	Bojana Dlbokić Dubočanin	1974.	dipl.ing.industr. menadžmenta	Bor
21	Rozica	1964.	nastavnik razr.nast.	Kučevo

	Dragojlović			
22	Miodrag Stojković	1953.	preduzetnik	Žabari
23	Saša Marković	1972.	metalurški tehničar	Bor

Udruženje „Gergina” Negotin – primarijus dr Siniša Čelojević				
R.B.	Ime i prezime	G.R.	Zanimanje	Prebivalište
1	Siniša Čelojević	1952	doktor specijalista - ginekolog	Negotin
2	Slobodan Golubović	1964	profesor fizike	Beograd
3	Jagodinka Bogdanović	1965	dipl. inženjer mašinstva	Rudna Glava
4	Aca Kožokić	1970	doktor medicinskih nauka, lekar specijalista, urolog	Novi Sip
5	Rade Ilić, 1966,	1966	Elektro tehničar	Jasikovo
6	Tatjana Dražilović	1976	Magistar didaktičkih nauka	Zemun
7	Dragoslav Zajkesković	1952	penzioner	Zlot
8	Radoje Marinković	1952	penzioner	Beograd
9	Nevenka Ilić	1970	domaćica	Dubočka
10	Slobodan Domaćinović	1951	estradni umetnik	Negotin
11	Ilija Florić	1973	Frigo mehaničar	Požarevac
12	Sladana Stojanović	1966	dipl. inženjer poljopr.	Negotin
13	Živojin Niculović	1961	poljoprivrednik	Mokranje
14	Slobodan Trifunović	1952	penzioner	Laznica
15	Ljiljana Đokić	1952	penzioner	Negotin
16	Slaviša Nikolić	1972	radnik	Dubočane
17	Ilija Paucanović	1956	penzioner	Bor
18	Dara Đorić	1967	učiteljica	Laznica
19	Dragiša Brebulović	1952	penzioner	Prahovo

20	Slobodanka Petrović	1960	nastavnik razr. nastave	Negotin

Umesto Siniše Čelojevića, Slobodana Golubovića d'Pasujonija, Dragoslava Zajkeskovića, Dragana Balaševića, Dušana Firovića, Dragana Andrejevića, Tatjane Dražilović i drugih koji su bili članovi drugog i trećeg saziva Nacionalnog saveta Vlaha, SNS je uz potporu pojedinih članova SPS-a (Miletić Mihajlović Tića, Radiša Dragojević, Dragi Damnjanović i dr.) iz ranijih saziva aktivirao nove poslušnike sa liste „Vlasi za Srbiju – Novica Janošević”, koji će činiti četvrti saziv Saveta od 4. novembra 2018. godine. Nezadovoljan novonastalom situacijom, tj. preuzimanjem Saveta od strane poslušnika SNS-a, Siniša Čelojević, čelnik liste „Gergina”, na Fejsbuk strani Udruženja „Gergina” dao je 22. oktobra 2018. godine Obaveštenje za javnost²⁹⁴ u

294

<https://www.facebook.com/GERGINA-Udruzenje-za-ocuvanje-kulture-i...>
 „Aktuelna vlast u Srbiji je, očigledno, dala sebi zadatak da ‘pod svoju kapu’ stavi svaki segment društva – od vrtića do republičkog Parlamenta. A kako se čini, u realizaciji tog zadatka, moraju da učestvuju svi oni kojima je vladajuća elita dala deo ‘kolača’ koji imaju na raspolaganju. Deo tog kolača, ili bolje rečeno, mrvice koje im je bacio Beograd, treba da opravdaju i vršioci vlasti u Negotinu. Za uzvrat, moraju da urade svoj ‘domaći zadatak’, u vezi sa predstojećim izborima za Nacionalni savet Vlaha. Kako drugačije objasniti činjenicu da predsednik opštine Negotin i njegova zamenica, organizuju sastanke po selima u kojima žive Vlasi, kako bi tamošnje žitelje ubedili da svoj glas daju ‘njihovoj listi’!? ... Takođe, ovih dana smo svedoci da, u selima opštine Negotin u kojima žive Vlasi, ‘emisari’ aktuelne vlasti obilaze domaćinstva, sa posebnim biračkim spiskovima radi evidencije sigurnih glasova. Zbog toga ih treba podsetiti da je to krivično delo, jer, u članu 51, Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, jasno stoji da ‘... podaci iz posebnog biračkog spiska uživaju posebnu zaštitu. Zabranjeno je i kažnjivo svako korišćenje podataka iz posebnog biračkog spiska.’ ... Udruženje ‘Gergina’ ima aktiviste u velikom broju opština gde žive Vlasi i pošto nam je želja bila da izbori za Nacionalni savet Vlaha budu što demokratskiji, imali smo nameru da u biračkim odborima imamo i članove našeg Udruženja. Zbog toga smo blagovremeno poslali dopise radnim telima u Opštini Negotin (15.10.2018), Majdanpek (17.10.2018), Bor (18.10.2018.), Boljevac (19.10.2018.) sa kandidatima za biračke odbore. Nažalost nijedan naš predlog nije uvažen, time izražavam veliko nezadovoljstvo i sumnju u regularnost izbora. I posle više pokušaja nismo uspeali da pronađemo lica za neke biračke odbore jer se mnogi plaše aktuelnih predsednika lokalne vlasti (Kučevo, Boljevac...). Takođe, primećeno je i da se vrši pritisak na pripadnike većinskog naroda, koji su članovi stranaka na vlasti da se upišu u poseban birački spisak, kako bi se povećao broj glasača za listu broj jedan. Zato želimo još jednom da poručimo

kojem iznosi svoje sumnje i negodovanja u vezi s regularnošću izbora za četvrti saziv Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, koji je i u dotadašnjem periodu bio u rukama članova partija većinskog naroda na vlasti.

U kojim gradovima su izbori održani, koliko je glasalo za koju listu, koliko je birača izašlo na izbore i u kojoj izbornoj jedinici, koliko je bilo nevažećih listića za glasanje, može se videti u sledećoj tabeli.

IZBORNI DAN, 4. novembar – SRBIJA 2018								
	VREME	UKUPNO						
R. B.	GRAD	VLASI ZA SRBIJU		GERGINA				
		GLAS- ALO	%	GLAS- ALO	%	Ukup. broj birača	Neva- žeći	Izašlo birača
1	Kučevo	1598	66,12	25	1,03	2417	15	1638
2	Bor	3832	66,76	119	2,07	5740	60	4011
3	Zaječar	921	52,90	41	2,35	1741	4	966
4	Petrovac	1865	67,28	26	0,94	2772		
5	Boljevac	1640	66,61	29	1,18	2462		1669
6	Majdanpek	822	43,04	85	4,45	1910	10	917
7	V. Gradište	165	13,26	4	0,32	1244	1	170
8	Žagubica	900	72,12	15	1,20	1248	3	918
9	Negotin	691	29,08	285	11,99	2376		
10	M. Crniće	190	40,77	10	2,15	466	2	202
11	Despotovac	58	44,62	2	1,54	130	1	61
12	Kladovo	415	73,71	18	3,20	563		
13	Žabari	177	39,07	4	0,88	453	4	185
14	Golubac	6		4				
ZBIR		13.280	56,46	667	2,84	23.522	100	10.737

gospodi iz aktuelne vlasti da debele plate koje primaju ne primaju da bi se mešali u izbore za predstavnike nacionalnih manjina, a posebno da ih lepo zamolimo da Nacionalni savet Vlaha ostave Vlasima, koji znaju, umeju i imaju potencijala da se bore za svoja prava, bez uplitanja partija na vlasti... U vreme kada je ‘Gergina’ započinjala svoj ‘trnovit’ put ka realizaciji elementarnih prava Vlaha, vi niste ... imali pojma da su Vlasi, zvanično, priznata nacionalna manjina u državi Srbiji.”

Na Konstitutivnoj sednici Nacionalnog saveta Vlaha održanoj u Petrovcu na Mlavi verifikovani su mandati novim članovima kojih ima ukupno 23, od toga 22 sa liste „Vlasi za Srbiju – Novica Janošević” i jedan sa liste Udruženja „Gergina”, tačnije Siniša Čelojević. Potom je na Izornoj skupštini NSV verifikovano novo rukovodstvo. Tako je nosilac liste „Vlasi za Srbiju” Novica Janošević izabran za predsednika Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine. Za zamenika predsednika izabran je Dalibor Orsovanović iz Bora, a novi potpredsednici su Seleni Ničić iz Zaječara, Neli Đorđević iz Boljevca, Dragi Damnjanović iz Žagubice i Đorđe Raducić iz Negotina.²⁹⁵ Kakva će biti strategija novog saziva Nacionalnog saveta Vlaha u vezi sa njihovim maternjim jezikom, hoće li biti „vlaški” ili rumunski, hoće li biti prihvaćena sinonimija naziva Vlah i Rumun itd., ostaje da se vidi u narednom periodu.

²⁹⁵ <https://www.danas.rs/politika/novica-janosevic-novi-predsednik-nacionalnog-saveta-vlaha/>

6. O POLITICI IDENTITETA SVIH SAZIVA NACIONALNOG SAVETA VLAHA

Zaboravljanje, čak i pogrešno pamćenje istorije, suštinski je činilac u formiranju jedne nacije, što je razlog zašto napredak istorijskih proučavanja često predstavlja opasnost za nacionalna osećanja.

Ernest Renan

Konstruktor nacije može biti intelektualna elita neke manjine na području određene države koja se osjeća kočena u svojim poslovnim i društvenim ambicijama i koja očekuje da će joj nastanak suverene nacionalne države donijeti osobene prednosti.”

Carsten Esbach

Formiranjem jugoslovenske države, nakon 1945. godine, proces izjednačavanja nacije i jezika među vlastodržcima definitivno pobeđuje. To se može videti i na popisima od 1948. godine pa nadalje, kada se Rumuni iz istočne Srbije počinju upisivati u popisne liste kao „Vlasi”, a njihov jezik kao „vlaški jezik”, za razliku od Rumuna u srpskom Banatu, koji se i dalje upisuju kao Rumuni, a njihov jezik kao rumunski.

Formiranje identiteta Vlaha, koji su i u posleratnom periodu još uvek smatrani povlašćenim Srbima, potpomognuto je veštima političkim potezima srpskih komunista i onih asimilovanih iz redova samih „Vlaha”. Ipak, nakon sukoba na relaciji Tito–Staljin u vreme Informbiroa (1948) napuštena je ideja formiranja identiteta tzv. Vlaha kao naroda ili narodnosti, i počelo se raditi na njihovom potpunom posrbljavanju i asimilaciji putem škole, jer „škole su sredstvo državne politike poput vojske, policije i državnih finansija”,²⁹⁶ zatim putem radija, seoskih knjižnica, analfabetskih kurseva i drugim sredstvima.

²⁹⁶ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, Zagreb, Durieux, 2010, 364.

Nakon svršetka Miloševićevog režima i demokratizacije vlasti (2000) ne dolazi do otopljavanja srpske asimilacione politike.²⁹⁷ I pored toga se počinju formirati tzv. vlaška/rumunska udruženja i političke partije koje traže da se Rumunima, tzv. Vlasima istočne Srbije, omogući školovanje, zatim radio i televizija, crkva i štampa na maternjem, tj. rumunskom jeziku. Srpske vlasti su u prvo vreme bile iznenađene snagom „vlaške” zajednice, ali su nakon formiranja Nacionalnog saveta Vlaha 2006. godine i njegovog preuzimanja u svoje ruke 2010. godine pomoću političkih poltrona među tzv. Vlasima, nametnule normiranje i standardizaciju „vlaškog jezika” i ideju da je duhovna matica tzv. Vlaha, Republika Srbija, a ne Rumunija. Time je uspostavljen kontinuitet s idejom komunističke vlasti iz 1945. godine²⁹⁸ o razbijanju jedinstvene rumunske nacionalne zajednice u Srbiji, odnosno formiranju rumunske nacionalne manjine u srpskom Banatu (Vojvodina) i vlaške nacionalne manjine u istočnoj Srbiji. Dakle, projekat usmeren protiv rumunskog naroda i jezika promišljeno se, sistematično i postojano sprovodi pod dirigovanim centralizovanim mehanizmima unutar resornih ministarstava Srbije.

Istorija novovekovne Srbije ukazuje na „nedovršenu državu”²⁹⁹ koju danas „odlikuje određena politička restauracija.”³⁰⁰ Nju čine blokovi političke moći novoustanovljene vlasti, sa političkom tehnologijom oslonjenom na eksplozivnu i opasnu mešavinu nacionalnog i socijalnog populizma, sa deinstitutionalizacijom porekla prava i politike, užurban i nasilan otklon u odnosu na ‘bivši režim’ (Demokratske stranke i Borisa Tadića), što ne samo da podseća, već uveliko i obnavlja formativne principe ‘starog režima’ Slobodana Miloševića.

²⁹⁷ *Položaj vlašskog stanovništva u SRJ sa predlogom stavova* (Materijal izrađen u saradnji sa Brankom Radićem i Zoranom Markovićem iz kabineta Saveznog ministra Margit Savović), u: *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva: (1945–1999)*, (prir.) Slavoljub Gacović, Zaječar, Matična biblioteka „Svetožar Marković”, 2014, 205–210.

²⁹⁸ Paun Šerbanović, *Problem rada sa Vlasima*, u: *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva: (1945–1999)*, (prir.) Slavoljub Gacović, Zaječar, Matična biblioteka „Svetožar Marković”, 2014, 73–75.

²⁹⁹ Izraz „nedovršena država” prvi je upotrebio Zoran Đinđić u svom delu *Jugoslavija kao nedovršena država*, objavljenom 1988. godine.

³⁰⁰ Milan Podunavac, *Politička restauracija u Srbiji*, u: *Politikon*, br. 3, Novi Sad (2012).

ća.”³⁰¹ Budući da su „prve aktivnosti novih vlasti dosta začinjene ideološkim aromama”, možemo se nadati „da u javni život neće biti vraćene one aktivnosti kojima je Srbija bila obeležena u poslednjoj deceniji XX veka, a koje i danas ostavljaju ožiljke na krhkom demokratskom telu Srbije, u javnom životu”.³⁰²

6.1. ETNIČKI I NACIONALNI IDENTITET VLAŠKE NACIONALNE MANJINE I SOCIJALNA ANTROPOLOGIJA

6.1.1. Asimilacija „Vlaha” i srpska usmena („guslarska”) književnost

Svekolike srpske „značajne društvene institucije – ustanove od značaja u procesu formiranja ličnosti pojedinca (škola, crkva, vojska, zatim štampa, usmena i pisana književnost itd.) – stavljene su u službu ostvarenja istog cilja”,³⁰³ potpune asimilacije svih nacionalnih manjina, a posebno rumunske (vlaške) manjine sa prostora istočne Srbije. O asimilacionoj politici koja se među Rumunima (Vlasima) na prostoru istočne Srbije vodila putem škole, crkve, vojske i administracije rekao sam nešto više u knjizi *Od povlašćenih Srba do vlaškog jezika*, knj. 5–1 (Beograd – Negotin, Centar FABULA NOSTRA – Književno-izdavačko društvo LEKSIKA, 2016), a ovde ću spomenuti i uticaj srpske usmene narodne (guslarske) književnosti na formiranje srpske svesti među Rumunima (Vlasima) na prostoru istočne Srbije.

Uzlet srpske rodoljubive i patriotske književnosti svakako je uticao i na formiranje srpske nacionalne svesti kod rumunskog (vlaškog) stanovništva na prostoru istočne Srbije, koji je umesto svojih

³⁰¹ Duško Radosavljević, Ljiljana Dragutinović, *Državna politika Srbije u oblasti očuvanja prava nacionalnih zajednica i javno i političko predstavljanje nacionalnih zajednica u AP Vojvodini*, u: Zbornik radova *Nacionalni saveti nacionalnih manjina i kultura*, Novi Sad, Zavod za kulturu Vojvodine – Pokrajinski ombudsman AP Vojvodine, 2013, 7.

³⁰² Duško Radosavljević, Ljiljana Dragutinović, *Državna politika Srbije...*, 7.

³⁰³ Petar Atanacković, *Porodica, vaspitni obrasci i sistem vrednosti u procesu izgradnje „nacionalne svesti” u Srbiji*, u: *Nacija kao problem ili rešenje: istorijski revizionizam u Srbiji*, Novi Sad, Futura publikacije, 2008, 41.

„mitologizovanih” nacionalnih junaka prihvatao srpske. Otuda se među koliko-toliko školovanim Rumunima (Vlasima), da ne kažem indoktriniranim „prenosiocima” srpskog patriotizma, formirala srpska svest koja se potom prenosila mnogim generacijama i mnogim autorima u ediciji *Naselja i poreklo stanovništva*, čiji je urednik bio Jovan Cvijić. Otuda u navedenoj ediciji sa preko trideset knjiga i kazivanja da su „Vlasi” mnogo više znali i u pero kazivali o srpskim junacima i vladarima iz blagorodne loze Nemanjića, o srpskim bojevima i izgubljenim bitkama sa Turcima nego li o rumunskim boljarima i vladarima u Transilvaniji, Vlaškoj (Țara Românească) i Moldaviji, o njihovoj borbi protiv Ugara i Turaka. „Zahvaljujući svojoj prisutnosti i popularnosti, usmena (‘guslarska’) književnost postala je značajan medijum nacionalne propagande (u Srbiji – S. G.): opevanjem veličine stare slave, gorčine poraza na Kosovu i težine ‘pet vekova turskog ropstva’, pozivala je na borbu i osvetu (palih kosovskih junaka, srpskih mučenika, turskog zuluma...) i tako pružala svoj doprinos ‘razvoju (srpske – S. G.) nacionalne svesti’,”³⁰⁴ posebno od kada je bila privučena u udžbenicima osnovnoškolskog obrazovanja. Na taj način su generacije i generacije Rumuna (Vlaha) sa prostora istočne Srbije vaspitavane pesmama o Kraljeviću Marku, o Boju na Kosovu polju, o Milošu Obiliću i Vuku Brankoviću, o caru Lazaru i kosovskoj večeri, o svemu što je trebalo znati iz mitologizovane istorije srpskog naroda. Ako je narodnih pesama lirske baladične forme i bilo, u kojima se pevalo o rumunskim boljarima, vladarima i hajducima, njih su pevali lautari³⁰⁵ samo za soframa u vreme prazničnih veselja. One nisu bile čitane u školskim klupama, učitelji ih nisu preporučivali deci rumunske (vlaške) nacionalnosti na prostoru istočne Srbije da ih za domaći zadatak nauče napamet, jer one nisu bile dostupne u čitankama, bile su tabu tema, one nisu predstavljale istorijsku stvarnost, već mitološku, budući su se uz violinu pevale i slušale za prazničnim trpezama kada su se za stolom metanisanjem prizivali sveci i obogostovljene duše predaka. A mora se priznati da je „usmeno narodno stvaralaštvo imalo [...] veliku važnost u životu ljudi u prošlosti, jer je

³⁰⁴ Petar Atanacković, *Porodica, vaspitni obrasci i sistem ...*, 43–44.

³⁰⁵ „Vlaški” narodni pevači koji su uz pratnju svojih violina pevali o događajima i značajnim ličnostima iz prošlosti.

predstavljalo sastavni deo njihove svakodnevice: bilo da se pevalo u sklopu obreda, radi zabave ili u slavu junaka i predaka, ono je pratilo sve etape ljudskog života.”³⁷

Sa uzletom romantizma u umetnosti nacionalno nadahnuće u Srba rađa novu kategoriju *rodoljubive* ili *patriotske* književnosti koja je toliko jaka da lautari sa prostora istočne Srbije počinju i sami komponovati i pevati rodoljubive ili patriotske pesme u slavu srpskih ustanika i vojvoda (Boj na Mišaru, Hajduk Veljko i dr.) šireći ih među Rumunima (Vlasima) sa prostora istočne Srbije. Na taj način srpski patriotizam biva nadohvat ruke i đacima rumunskog (vlaškog) porekla ne bi li tokom više generacija i oni postali deo svekolikog srpstva na Balkanu, iako je njih neretko procentualno bilo više u školskim klupama osnovnih škola u istočnoj Srbiji od đaka srpskog porekla, o čemu se možemo informisati u radu *Školovanje dece rumunske narodnosti u Kraljevini Srbiji* za školsku 1882/1883. autora Bogoljuba Jovanovića, objavljenom u službenom listu „Prosvetni glasnik” za 1866. godinu (Sv. XVI, 685–690; Sv. XVII, 725–728 ; Sv. XVIII, 759–766).

6.1.2. Da li je „vlaška” nacionalna manjina „prirodna” ili „sintetička”?

Kada već govorimo o „vlaškoj” nacionalnoj manjini, srpskom nacionalizmu i viševjekovnoj asimilaciji Rumuna (Vlaha) na prostoru istočne Srbije, podsetimo se da postoje tzv. „*prirodne*” nacije, koje su utemeljene na istorijskom, etničkom i jezičkom principu, i tzv. „*sintetičke*” nacije, koje se temelje na državnom, verskom ili kulturološkom principu. Kod „*sintetičkih*” nacija se često ime za jezik ne poklapa s imenom nacije, ali se zato, na prostoru istočne Srbije, jezik veštački, rekao bih i nasilno, veže za nacionalno ime, koje se istovremeno nasilno nameće od strane srpskih vlasti i poltrona unutar Nacionalnog saveta Vlaha, preimenujući Rumune na prostoru istočne Srbije u Vlahe. Dakle, „vlaška nacionalna manjina” nije utemeljena na istorijskom, etničkom ili jezičkom principu, pa je srpskim nacionalistima unutar partija na vlasti i propagatorima unutar Nacionalnog saveta Vlaha potrebno preimenovati rumunski entitet i jezik u vlaški entitet i jezik kako bismo, smatraju oni, imali dva od navedena tri

principa, pri čemu se uporno insistira na tome da „vlaška” nacionalna manjina na datom prostoru egzistira već 2000 godina, odnosno da je na prostoru današnje Srbije bila nastanjena i pre dolaska Rimljana.³⁰⁶ Zato, prema njihovom mišljenju, novi vlaški entitet ima i istorijsko utemeljenje na prostoru današnje istočne Srbije. Međutim, teza o dvomilenijumskom postojanju posebnog entiteta, tzv. Vlaha, nema istorijsku realnost, odnosno potvrdu u istorijskim izvorima. Naprotiv, Vlasi se u viševjekovnom rasponu pominju u slovenskim, latinskim i grčkim pisanim izvorima od Galicije i Podnjestrovlja na severoistoku do Tesalije i Istre na jugozapadu, a što se tzv. „vlaškog jezika” tiče, on predstavlja poddijalekte dakorumunskog dijalekta rumunskog jezika, i u upotrebi je ne samo na prostoru istočne Srbije, gde Nacionalni savet Vlaha smešta tzv. Vlahe, već i na prostoru današnje Rumunije, Moldavije, Podnjestrovlja, srpskog Banata, duž desne obale Dunava u Bugarskoj i u Maloj Aziji.

Neupućeni će možda posegnuti za argumentom da se „vlaška nacionalna manjina”, čija je zemlja matica Republika Srbija, utemeljuje na državnom, verskom ili kulturološkom principu. Ipak, ni takvu misao ne mogu ničim potkrepiti, jer „vlaška” nacionalna manjina sa prostora istočne Srbije nikad nije imala niti pak danas ima svoju državnost, pa da zato svoj jezik nazove „vlaški”, kao što su državnost imale i imaju, recimo, Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Crna Gora, države koje svoj jezik nazivaju hrvatski, bosanski i crnogorski, bez obzira na to što su nazivi lingvistički i sociolingvistički neutemeljeni. Po verskom principu se takođe ne može utemeljiti, jer „Vlasi” istočne Srbije pripadaju ortodoksnom ritualu kojem većinom pripadaju i Rumuni i Srbi i Bugari i Grci i Rusi i Belorusi i Moldavci i još neki narodi, a po kulturološkom principu tek ne mogu biti „vlaška” nacionalna manjina, jer je njihova tradicionalna kultura identična s kulturom rumunskog naroda na tlu današnje Rumunije, što može ustanoviti svako ko zna rumunski jezik i poznaje njegove dijalekte i

³⁰⁶ *Deklaracija nacionalnog saveta Vlaha o ostvarivanju i unapređenju prava vlaške nacionalne zajednice* koju su potpisali – predsednik Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine Radiša Dragojević, zamenik predsednika Igor Janković, potpredsednici Miletić-Tića Mihajlović, Dragan Balašević, Neli Đorđević, Miodrag Marković i dr Dragi Damjanović. www.nacionalnisavetvlaha.rs/dokumentideklaracija.html. (Preuzeto 15. 2. 2018).

govore radi usporedbe objavljenog etnološkog i drugog materijala (ili još neobjavljenog sa terenskih istraživanja koja su vršena među rumunofonim sagovornicima) sa prostora današnje Rumunije, srpskog Banata i istočne Srbije.

Miloš Kovačević navodi da Jelica Stojanović „na naučno kompetentan način, ni jednog trenutka ne napuštajući teren naučnih činjenica i naučnih kriterijuma analize” kaže da su „odnosi narod – jezik – nacija [...] kompleksni (a i različiti u istorijskim i savremenim okvirima), ali jezik, svakako, u tom kontekstu treba da bude zasnovan na zdravim, realnim i nevještačkim odnosima, odnosima koji nijesu silom i neprirodno stvoreni i nametnuti.”³⁰⁷ Snježana Kordić je u svom radu *U službi politike (odgovor I. Pranjkoviću)* napisala sledeće: „Netko će možda pomisiti da je pravljenje nacije stalno osvještavanje već postojećeg naroda te da je taj narod ionako oduvijek činio jednu naciju, samo toga nije bio svjestan” i da je potrebno zato „istaknuti da proučavanja naroda iz prošlosti pokazuju ‘da između tih naroda i suvremenih nacija nema direktne ili čak determinističke veze’.”³⁰⁸ Citirajući Szücs-a,³⁰⁹ Snježana Kordić nastavlja govoreći da je pogrešno „povezivanje ‘narodnog’ i ‘nacionalnog’ s povijesnog gledišta. U doba kada čak ni plemstvo ni građanstvo nije imalo pojmove za zamjenjivanje suvremene kategorije ‘nacije’ i kad nije raspolagalo etičko-političkim i emocionalnim preduvjetima za suvremeni patriotizam, trebalo bi da je seljaštvo, koje nije imalo nikakvu sposobnost političkog djelovanja i koje je bilo potisnuto iz političke sfere, instinktivno slutilo nešto što će povijest tek stoljeće kasnije proizvesti u izrazito složenom procesu? Ono [...] kamo čak ni veliki mislioci 18. stoljeća nisu mogli dospjeti [...], trebalo bi da je stoljećima bilo prisutno u instinktima potlačenog naroda?”³¹⁰ Prema tome, čak da su „imaginarni Vlasi” i postojali kao etnos pre dve hiljade godina na

³⁰⁷ Miloš Kovačević, *Put srpskog jezika i pisma satkan od stranputica*, cit. prema: Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, Beograd: Srpska književna zadruga, kolo CVIII, knj. 726, 2016.

³⁰⁸ Snježana Kordić, *U službi politike (odgovor I. Pranjkoviću)*, *Književna republika*, III, 7–8 (2005), Zagreb, 185–186.

³⁰⁹ Jenő Szücs, *Nation und Geschichte*, Köln/Wien, 1981, 54–55.

³¹⁰ Snježana Kordić, *U službi politike (odgovor I. Pranjkoviću)*, *Književna republika*, III, 7–8 (2005), Zagreb, 185–186.

današnjem prostoru istočne Srbije, što inače i propagiraju „vlaški” istoričari novoromantičari u ime Nacionalnog saveta Vlaha, a nisu – glupo je i pomisliti, a kamoli politički podržati misao da je taj etnos od pre dva milenijuma isto što i današnja *nacija* ili još manje *nacionalna manjina* koja se veštački formira u okrilju političkih asimilacionih potreba srpskih vlasti da u istočnoj Srbiji nestanu Rumuni, tzv. Vlasi i njihov rumunski jezik, tzv. vlaški.

Karakteristika savremenog poimanja odnosa nacije i jezika jeste da ti odnosi ne moraju da se podudaraju, pa i ne treba, ako su u neskladu, pogotovo kada su u pitanju nove „veštačke nacije”, kao što je „vlaška nacionalna manjina” u istočnoj Srbiji. O tome da se jednim jezikom često služi više nacija ili čak država svedoče mnogi primeri u svetu, npr. engleski, španski, nemački, portugalski, arapski i dr. jezici, koji su službeni u velikom broju država. Uzmimo kao primer engleski jezik koji je danas jedini zvanični jezik ili jedan od zvaničnih jezika u nekih 45 država, kao i velikom broju nacija. Ima i obratnih primera, da jedna država ili nacija može imati više jezika, kao npr. Švajcarska (nemački, francuski, italijanski i retoromanski jezik).³¹¹

Da nacija nije data prirodom, već da je u pitanju konstrukt, vidimo na primeru „vlaške nacionalne manjine”, a „konstruktor veštački stvorenog identiteta”, može biti „kvazi intelektualna elita navedene manjine na području određene države, koja se osjeća kočena u svojim poslovnim i društvenim ambicijama i koja očekuje da će joj nastanak ‘nacionalne manjine’ donijeti osobne prednosti”.³¹² Iza pravljenja nacije stoje interesi te „vlaške” kvazielite: Formiranje „vlaške” nacionalne manjine neposredne prednosti donosi samo jednom malom delu stanovništva, prevashodno kvazieliti i eventualno srednjem sloju, koji uvek „profitira od nastalih radnih mjesta u birokratskom sistemu vlasti.” Međutim, široke mase ostaju, barem na području ekonomije, isključene iz prednosti koje rezultiraju iz kvazivlaške kulturne autonomije. Masa će, u slučaju secesije, stati lošije i samo će tzv. vlaška elita imati nove, poboljšane perspektive usled nastanka novih pozicija i smanjenog broja konkurenata. Koliko je tzv. vlaška elita profitirala

³¹¹ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, Beograd: Srpska književna zadruga, kolo CVIII, knj. 726, 2016, 347.

³¹² Carsten Esbach, *Nationalismus und Rationalität*, Berlin, 2000, 72, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 206.

kad je smanjena konkurencija, vidi se i na primeru današnjih kvazilingvista, odnosno „vlahista” iz redova novoformirane „vlaške nacionalne manjine” u istočnoj Srbiji, koji premda nemaju ni osnovna lingvistička znanja, zauzimaju rukovodeća radna mesta (direktori škola i institucija kulture, šefovi odeljenja u državnim medicinskim centrima, imaju veći medijski prostor, tj. daju izjave u medijima itd. U toj novoj tzv. vlaškoj zajednici kvaziintelektualci koji se ubrajaju u tu novonastalu „vlašku” nacionalnu manjinu zahtevaće sve značajnije funkcije za sebe, a da pritom ne moraju konkurisati s brojčano nadmoćnijom grupom intelektualaca.³¹³ Ne čudi što se stoga pojedinci iz „vlaške” nacionalne manjine zbog vlastitog koristoljublja osećaju privučeni srpskim nacionalizmom. Sa ciljem koristoljubivog uklanjanja konkurencije aktivisti „vlaške” nacionalne manjine često su članovi partija većinskog (srpskog) naroda, a deklarišu se kao demokrate, sa sigurnim karijerama u politici: poslanici u republičkom parlamentu Srbije, predsednici opština i dr., u školstvu: direktori i bolja radna mesta u opštinskoj administraciji, u kulturi: povlašćen status (nacionalna penzija) itd. Nacionalistički motiv prihvaćen u Nacionalnom savetu Vlaha način je osiguravanja da će pojedinci unutar takvog saveta dobiti vlast koju bez podrške partija većinskog naroda nisu bili sposobni dobiti u svojoj zajednici.³¹⁴

6.1.3. Etnička osnova nacionalnog identiteta

Etničke zajednice „se mogu [...] podeliti cepanjem, kao pri sektaškom raskolu, ili ‘proliferacijom’, kako to Horovic naziva, kada etničku zajednicu jedan njen deo napusti da bi obrazovao novu grupu”.³¹⁵ Ovo se može videti na primeru Rumuna (u istočnoj Srbiji) koji nastoje formirati Vlahe, u slučaju Roma (u južnoj Srbiji) koji formiraju Eđipte (Egipćane) itd.

U modernom svetu razni jezici i predačke „subetnije” u afričkom kontekstu daju primere „za koncentrične krugove etničkog

³¹³ Ernest Gellner, *Nationalismus*, Berlin, 1999, 64–65.

³¹⁴ v. Dennis Ager, *Motivation in Language Planning and Language Policy*, Clevedon, 2001, 37.

³¹⁵ Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet* (preveo s engleskog Slobodan Đorđević), u: Biblioteka XX vek, knj. 99, Beograd, 1998, 44.

identiteta i vernosti. Iz političkih, ekonomskih ili demografskih razloga, dabome, ovaj ili onaj od tih koncentričnih krugova vernosti može u ma kojem datom trenutku zauzeti čelni položaj; ali to samo potkrepljuje 'instrumentalističke' argumente protiv iskonske prirode etničkih zajednica i podvlači značaj menjanja njihovih granica." Međutim, „mi ne smemo prenaslasičiti promenljivost etničkih granica ili fluidnost njihove kulturne sadržine. Time bismo se lišili sredstava za objašnjavanje vaspostavljanja etničkih veza i zajednica [...] i njihove očevidne trajnosti kraj svih promena granica i kulture u konkretnim slučajevima. Time bismo ukinuli mogućnost konstituisanja identiteta koji nisu bili samo uzastopni prolazni trenuci u percepcijama, stavovima i sentimentima subjekata identifikacije.”³¹⁶

Dakle, „svaki realističan prikaz etničkog identiteta i etnogeneze mora se, dakle, kloniti polarnih krajnosti primordijalističko-instrumentalističke debate i njenog bavljenja, s jedne strane, utvrđenošću kulturnih obrazaca u prirodi i, s druge, 'strateškom' manipulativnošću etničkih sentimentata i neprekidnom kulturnom plastičnošću”.³¹⁷ Naprotiv, trebalo bi samo da „predstavu o kolektivnom kulturnom identitetu rekonstruišemo s istorijskog, subjektivnog i simboličkog stanovišta”, jer se „kolektivni kulturni identitet ne odnosi [...] na jednoobraznost elemenata tokom generacija, već na osećanje kontinuiteta iz generacije u generaciju date kulturne populacione jedinice, na njihova zajednička sećanja o ranijim događajima i razdobljima u njenoj istoriji, kao i na predstave koje svaka generacija ima o kolektivnoj sudbini te populacione jedinice i njene kulture”.³¹⁸

Etnije se „konstituišu ne posredstvom fizičkih linija loze, nego posredstvom osećanja kontinuiteta, zajedničkog pamćenja i kolektivne sudbine, što će reći posredstvom linija kulturnog afiniteta otelotvorenih u osobenim mitovima, sećanjima, simbolima i vrednostima koje zadržava data kulturna jedinica populacije”.³¹⁹

Zapravo, „etnije i nacije se, zbilja, istorijski i pojmovno preklapaju u znatnoj meri. Ipak, posredi su različiti pojmovi i istorijske formacije. Etničkim zajednicama nedostaje nekoliko atributa nacije.

³¹⁶ Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet*, 45.

³¹⁷ Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet*, 46.

³¹⁸ Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet*, 46.

³¹⁹ Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet*, 52.

Ne moraju nastanjivati 'svoju' teritorijalnu domovinu. Kultura im ne mora biti javna ili zajednička svim pripadnicima. Ne moraju očitovati, a često i ne očituju, zajedničku podelu rada ili ekonomsko jedinstvo. A ne moraju posedovati ni zajedničke zakonike sa zajedničkim pravima i dužnostima za sve.³²⁰

Bilo kako bilo, ipak „etnička osobenost ostaje *sine qua non* nacije, a to znači posedovanje zajedničkih mitova o precima, zajedničkih istorijskih sećanja, jedinstvenih kulturnih belega, i osećanja različitosti, ako ne izabranosti – što su sve elementi koji su u premodernu doba obeležavali granice etničkih zajednica. Moderna nacija ih mora sačuvati, u stvari gajiti, ukoliko ne želi da postane nevidljiva.”³²¹ Naime, „drevnost modernih nacija ispoljava se u još jednom vidu – njihovoj lokaciji. One su tamo gde jesu navodno zbog duge povezanosti s određenim deonicama teritorije. ‘Nacije imaju duboke korene.’ Čak i ako koreni nisu baš tako duboki, na to se mora polagati pravo, ne prosto radi međunarodnog priznanja, već u mnogo bitniju svrhu kolektivne unutrašnje bezbednosti i regeneracije.”³²² Uz nužnu ogradu da je „veliko pitanje koliko baš traganje za modelima (nacije – S.G.) i naše predstave o (ne)adekvatnosti doprinose predmetu proučavanja (nacionalnog identiteta – S. G.), a koliko rasvetljavanju intelektualnih i psiholoških pozicija i polazišta sâmh istraživača”.³²³

6.1.4. Slaba zastupljenost međuetničke komplementarizacije i njeno dovođenje do želje za promenom identiteta

„Grupe koje sebe smatraju kulturno različitim moraju se međusobno koliko-toliko priznavati – u protivnom bi etnički identitet bar jedne od strana nužno bio zapostavljen, ako ne i ignorisan”,³²⁴ što se sasvim jasno vidi na primeru rumunske nacionalne manjine sa prostora istočne Srbije koja je ne samo zapostavljena i ignorisana već i

³²⁰ Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet*, 68.

³²¹ Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet*, 113.

³²² Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet*, 113–114.

³²³ Aleksandar Bošković, *Mit, politika, ideologija: Ogledi iz komparativne antropologije*, Beograd, Institut društvenih nauka, 2006, 32.

³²⁴ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam* (s engleskog prevela Aleksandra Bajazetov-Vučen), u: Biblioteka XX vek, knj. 143, Beograd, 2004, 55.

povlašena. Međutim, ukoliko „neko stupi u međuetnički odnos, on mora da uspostavi polje komplementarnosti; to, recimo, može da bude zajednički jezik koji će omogućiti interakciju”,³²⁵ a to je u slučaju Rumuna (Vlaha) iz istočne Srbije srpski jezik. Razume se da „komplementarizacija može da ima dve posledice. Indigeni i drugi manjinski pokreti koji traže da ih većina prizna možda će pokušati da afirmišu ideologiju komplementarnosti kako bi s većinom mogli da pregovaraju na ravnoj nozi. S druge strane i dominantne grupe (će) zagovarati komplementarnost kako bi opravdale eksploataciju i diskriminaciju manjina.”³²⁶ Da sada to objasnimo na primeru Rumuna (Vlaha) iz istočne Srbije. Naime, dobar deo politički skrajnute i frustrirane rumunske (vlaške) nacionalne manjine i jednog dela politički angažovane elite unutar nje prihvata ideologiju komplementarnosti preimenujući sebe u „vlašku” nacionalnu manjinu kako bi, makar i prividno, bila na istoj razini sa srpskom dominantnom većinom, a srpska dominantna većina u isto vreme zagovara istu ideologiju komplementarnosti ne bi li opravdala eksploataciju i diskriminaciju rumunske (vlaške) nacionalne manjine. „Ako je u međuetničkim odnosima komplementarizacija slabo zastupljena, među pripadnicima slabije grupe verovatno će se javiti težnja za promenom identiteta ili za asimilacijom”,³²⁷ što se rumunskoj nacionalnoj manjini iz istočne Srbije i dogodilo. Naime, većim delom je prigrllila nametnuto joj „vlaštvo”, a još većim delom asimilaciju i nestala u srpskoj dominantnoj većini, što je srpskoj političkoj eliti i društvu uopšte oduvek bila jedina prihvatljiva solucija.

6.1.5. Prikrivanje rumunskog (vlaškog) identiteta među Srbima na prostoru istočne Srbije

Pripadnici srpskog i rumunskog naroda na prostori istočne Srbije nastanjuju istu ekonomsku nišu, žive u istim kućama, sem tradicionalne imaju istu odeću i pripadaju istoj, pravoslavnoj veri. U tom delu Srbije Rumuni (Vlasi) su oduvek imali lošiju poziciju, a dominantni

³²⁵ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 55.

³²⁶ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 55.

³²⁷ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 56.

Srbi smatrali su ih primitivnim, zaostalim, glupim i prljavim.³²⁸ Zato su Rumuni (Vlasi) u javnosti sistematski prikrivali svoj etnički identitet. I obrnuto, neprestano su naglašavali svoju sposobnost da se snađu u modernoj srpskoj kulturi, drugima su se predstavljali kao Srbi, što se dobrim delom pokazalo i na popisima stanovništva, pored već poznatog prikrivanja rumunskog (vlaškog) identiteta od strane samih popisivača koji su postupali po unapred sročnim uputstvima. Rumunski (vlaški) identitet postao je neka vrsta tajne, iako su u samoj zajednici svi znali ko „u stvari” jeste Rumun (Vlah), a ko nije. Pošto je povezan s nepoželjnim i, navodno, neizmenjivim ličnim osobinama, za rumunski (vlaški) identitet može se reći da je stigmatizovan.³²⁹ Onaj koga prepoznaju kao Rumuna (Vlaha) odmah će važiti za inferiornog u odnosu na Srbe,³³⁰ i to je, naravno, jedan od osnovnih razloga za prikrivanje rumunskog (vlaškog) identiteta. Osim toga, i sami Rumuni (Vlasi) prihvatili su mišljenje dominantnih Srba, prezriv stav prema rumunskoj (vlaškoj) kulturi, i nisu hteli da uče decu rumunskom (tzv. vlaškom) jeziku.³³¹ Ova vrsta prezira prema sebi samom svojstvena je mnogim nacionalnim manjinama koje nemaju političku moć a žive u multietničkoj sredini.³³²

Zbog navedene stigmatizacije koja traje decenijama, veliko mnoštvo Rumuna (Vlaha) nastanjenih u istočnoj Srbiji priklonilo se *asimilaciji*, postepeno gubi odlike koje su ga razlikovale od većinskog (spskog) stanovništva i stapa se s njim. „Ovakav proces nije retkost među diskriminisanim manjinama, ali on podrazumeva i da se stigma koju realno nameće dominantna etnička grupa, praktično može i otkloniti.”³³³ Kako do otklona ne bi došlo, zakoni izglasani u srpskom parlamentu 90-ih godina, ali i nakon njih, nastali pod žestokim pritiscima međunarodne zajednice, naterali su srpske vlasti da preusmere proces srbizacije rumunskog stanovništva ka vlahizaciji, tj. ka formiranju veštačkog „vlaškog” identiteta, koji će snažno oponirati reafirmaciji rumunskog identiteta, odnosno procesu (re)rumunizacije

³²⁸ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 2014, 177–182.

³²⁹ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 58.

³³⁰ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 2014, 177–182.

³³¹ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 2014, 111, 129.

³³² Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 57–58.

³³³ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 58.

rumunskog (vlaškog) stanovništva sa prostora istočne Srbije. Vremenom će se, veruju srpski stratezi, recentni ostaci stanovništva rumunskog identiteta nestati u političkom konstruktu „vlaške” nacionalne manjine, a tokom godina ili decenija će se stopiti s dominantnom srpskom većinom, jer su „Vlasi” samo povlašteni Srbi.³³⁴ Razume se da takva politika srpskih vlasti ima oponente u pokretu protiv vlahizacije, odnosno za reafirmaciju rumunskog identiteta koji formira politička i intelektualna elita samih Rumuna (Vlaha) istočne Srbije, svesna svojih korena, ali i toga da su etnički parametri relativni, tj. situaciono uslovljeni. Recimo, pokret protiv vlahizacije dovodi rumunsku diskriminisanu manjinu do „pobune” što se bogoslužjenje odvija na srpskom, a ne na rumunskom jeziku. To Rumunsku pravoslavnu crkvu vraća na prostor istočne Srbije, pa je nacionalni identitet u određenim prilikama dobio i političku funkciju.

Oponirajući takvoj ideji, „vlahisti” unutar Nacionalnog saveta Vlaha koji su prihvatili proces vlahizacije traže od Srpske pravoslavne crkve da se bogoslužjenje odvija na „vlaškom jeziku”. Povodom toga je najpre u Ministarstvu pravde Republike Srbije – Uprava za crkvena i verska pitanja 6. novembra 2017. godine održan sastanak, što se iz priložene fotografije može videti **(Fotografija 1)**.

Potom je „6. februara 2018. godine, na poziv Njegove Svetosti Patrijarha Srpskog, gospodina Irineja, Sveti Sinod Srpske Pravoslavne Crkve održao sednicu u Beogradskoj patrijaršiji u čijem su radu učestvovali predstavnici Nacionalnog saveta Vlaha: Radiša Dragojević, predsednik NSV, Dragan Andrejević, predsednik Odbora za verska pitanja NSV, dr Siniša Čelojević, član IO NSV i predsednik Udruženja „Gergina” i Miletić Mihajlović, potpredsednik NSV. **(Fotografija 2) Tema sastanka je bila – uvođenje vlašskog jezika u bogoslužjenje SPC, kao i nekanonsko delovanje Rumunske crkve na teritoriji istočne Srbije.**”³³⁵

³³⁴ Tih. Đorđević, *Kroz naše Rumune*, Beograd, 1906; Tih. Đorđević, *Iz Srbije kneza Miloša (stanovništvo – naselja)*, Beograd, 1924, 90 i dalje; Slavoljub Gacović, *Od povlašćenih Srba do vlašskog jezika: O poreklu i postojbini, o seobama, o srbizaciji i asimilaciji, o maternjem jeziku i popisima Rumuna (Vlaha) istočne Srbije: knj. 5–1*, Beograd – Centar Fabula nostra; Negotin – Književno-izdavačko društvo Leksika, 2016, 151–260.

³³⁵ <http://www.nacionalnisavetvlaha.rs/svetisinodspcinsv.html>

Fotografija 1. Ministarstvo pravde Republike Srbije – Uprava za crkvena i verska pitanja održalo je sednicu sa predstavnicima NSV 6. novembra 2017.

Pitanje je koji su elementi diskriminisane i stigmatizovane nacionalne manjine za vlahizaciju, a koji za reafirmaciju rumunskog identiteta. Parafrizirajući Eugena Rosensa, veći su izgledi da će tzv. Vlah iz Bora, Beograda ili iz nekog drugog urbanog centra istočne Srbije, koji stalno mora da govori srpski, postati „svesniji” Rumun, kojeg nazivaju Vlah, nego njegova braća i sestre po etničkoj pripadnosti u izolovanim ruralnim krajevima istočne Srbije.³³⁶

Dakle, diskriminisani i stigmatizovani pripadnik rumunske (vlaške) nacionalne manjine koji živi u gradskoj sredini ima veće mogućnosti, načelno govoreći, da se bolje informiše i „naoruža” znanjem, a potom i odluči kojoj nacionalnoj manjini pripada, od onog pripadnika iste nacionalne manjine koji živi u sredini koja nije

³³⁶ Eugene E. Roosens, *Creating Ethnicity*, London, Sage, 1989, 12.

pogodna za njegovu edukaciju. Ova nas opaska upućuje na činjenicu da je *etnicitet pitanje odnosa*, a ne kulturno svojstvo jedne nacionalne manjine. Takođe, kriterijumi koji čine jednu nacionalnu manjinu mogu varirati pa, prema tome, nije dovoljno reći da nacionalnu manjinu čine zajednička kultura ili zajedničke odlike poput istog jezika ili istih običaja.

Fotografija 2. Sveti Sinod SPC održao je sednicu sa predstavnicima NSV u prostorijama Beogradske patrijaršije 6. februara 2018. godine.

Bart je sklon tome da etnički identitet ili identitet nacionalne manjine rezerviše za one koji imaju jasniji *kulturni identitet* te bi rekao da se identitet „kači” za pojedinca i da ga se pojedinac nikad ne može otresti u potpunosti.³³⁷ Piter Vorsli navodi da „kulturne odlike nisu ni apsolutne ni prosto intelektualne kategorije: ljudi se na njih pozivaju kada *konstruišu određene identitete*, na osnovu kojih, opet,

³³⁷ Fredrik Barth, „Introduction”, u: Fredrik Barth, ed., *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*, Oslo, Universitetsforlaget (Scandinavian University Press), 1969, 9–38.

pokušavaju da legitimišu svoje zahteve za određena prava. One su sredstvo ili oružje u nadmetanju za ograničena društvena dobra.”³³⁸

Dakle, „vlaška” nacionalna manjina svoju posebnost u odnosu na rumunsku nacionalnu manjinu može graditi, uslovno rečeno, na osnovu društvenog, a ne na osnovu kulturnog i jezičkog diskontinuiteta. Kulturne i jezičke razlike između „Vlaha” i Rumuna na kojima insistiraju „vlaholozi” i „vlahisti” neodržive su, jer se razlike između navedenih nacionalnih manjina mogu posmatrati jedino kao relacione, tj. „kulturne razlike imaju veze s etnicitetom ako i samo ako se očitavaju i u društvenoj interakciji”, i kao procesualne, tj. kada se kultura i jezik nalaze u stalnom procesu međusobnih uticaja i prožimanja, a ne kao nepromenljive datosti od pamtiveka.

Prema tome, „Vlasi” nisu nepromenljiva kategorija, nisu istorijska datost koja egzistira već 2000 godina kao što tvrde „vlahisti”, ali im to omogućava da „vlašku” nacionalnu manjinu shvataju kao moguće sredstvo za ostvarivanje konkretnih, možda materijalnih interesa i drugih benefita u srbijanskom društvu. Povodom spomenute pojave i Eugen Rosens tvrdi da „ljudi menjaju etnički identitet samo ako od toga mogu imati neke koristi”,³³⁹ mada će, po mišljenju Eriksena, „pripadnik stigmatizovane etničke grupe možda [...] biti rad da se asimiluje čak i ako to nije ekonomski isplativo, ali makar uklanja stigm”.³⁴⁰ Mnoštvo takvih primera možemo naći i među posrbljenim Rumunima (Vlasima) istočne Srbije koji nemaju materijalne koristi niti privilegovan položaj na tržištu rada, ni bilo koju mogućnost napredovanja u karijeri i sl.

Eriksen u svojoj knjizi kaže da je „za jednog siromašnog Frankomauričanina nastanjenog u nekom gradu na Mauricijusu jedan njegov prijatelj rekao [...] da je ovaj ‘zapravo mulat’, da među njegovim precima ima ‘crnaca’,”³⁴¹ pa je, pravdajući ga, verovatno zbog toga siromašan. Dakle, siromaštvo je za crnce, a bogatstvo za belce, odnosno, etnička klasifikacija ponekad zavisi i od klasne pripadnosti. Ova me priča podstakla da iznesem jedan primer, koji se dogodio u

³³⁸ Peter Worsley, *The Three Worlds: Culture End World Development*, London, Weidenfeld & Nisholson, 1985, 249.

³³⁹ Eugene E. Rosens, *Creating Ethnicity*, 13.

³⁴⁰ Eugene E. Rosens, *Creating Ethnicity*, 76.

³⁴¹ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 96.

„vlaškoj kući” na slavi Sv. Nikole u Zaječaru. Tom prilikom je obrazovana žena, pripadnica srpske nacije, koja se visoko kotira u društvu, komentarišući neki prilog na lokalnoj televiziji, između ostalog, rekla : „Ma, Gacović je jako pametan čovek”. Na to je domaćica, pripadnica „vlaške” nacionalne manjine, saglasivši se sa svojom gošćom, s ponosom rekla: „Da, Gacović je pametan ‘Vlah’”, ali se gošća usprotivila: „Ma kakvi, tako pametan čovek ne može biti ‘Vlah’,” i, naravno, ostala pri svom stavu bez obzira na to što je domaćica insistirala na tome da lično poznaje Gacovića i njegove roditelje, koji potiču iz vlaških sela opštine Zaječar. Dakle, pametni ljudi ne mogu biti među Rumunima (Vlasima) iz istočne Srbije ili uopšte uzev, u srpskom društvu etnička ili nacionalna klasifikacija je u korelaciji s intelektualnim sposobnostima ili znanjima.

6.1.6. Kulturna različitost i organizacija društva

Etnicitet se po Koenu, kako nam prenosi Eriksen, ne objašnjava ni istorijski ni kulturno, tj. primordijalistički, već instrumentalistički: on je u potpunosti proizvod trenutnih društvenih prilika. Naime, Koen jedini *raison d'être* etnici-teta i etničkih organizacija vidi u njihovoj političkoj funkciji, mada etnička organizacija mora zadovoljiti i čovekovu psihološku potrebu za pripadnošću.³⁴²

O socijalno uslovljenom etnicitetu Džonatan Okamura primećuje da „antropolozi često prenaplaćavaju ili *kognitivni* (izbor i dugoročni interes) ili *strukturni* aspekt (ograničenja nametnuta akterima) interetničkih situacija. Ova razlika, kao i razlika između *subjektivističkog* i *objektivističkog* pristupa etnicitetu, odražava jednu temeljnu dualnost u svim društvenim naukama.”³⁴³

Dakle, kritiku instrumentalističkog stava u radovima o etnicitetu ili u radovima o naciji (nacionalnoj manjini), koji podržavaju mnogi savremeni antropolozi, bila ona blagonaklona ili manje dobronamerna, valja shvatiti ozbiljno. Ako se stalno insistira na tome „da je izbor identiteta situaciono uslovljen i da kultura ima nestalan i maglovit karakter (što se nipošto ne može reći za jezik za vreme jedne gene-

³⁴² Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 97, 98.

³⁴³ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 99.

racije – S. G.), time kao da nam se sugeriše da u stvari ništa nije trajno, da se u sferi društva sve stalno i iznova stvara, a da se konstruktivističkim analitičkim postupkom može iskazati sve što nas zanima o načinu na koji ljudi identifikuju sebe i druge. Takav pristup, uzgred relativno blizak savremenim radovima o etnicitetu i nacionalizmu, ne bi bio samo idiosinkratičan u metodološkom smislu, već bi sadržao i veliku dozu voluntarizma; on bi svima koji se bave društvenim naukama rekao da sad lepo zaborave sve što su učili o socijalizaciji, o prenošenju znanja i veština s generacije na generaciju, o snazi koju norme imaju, o implicitnom značaju religije i jezika za identitet i osećaj zajedništva – jer kako bi se društva uopšte i integrisala ako ne preko kulture, koju ne možemo shvatiti samo kao društveni proizvod, kao zajedničko nasleđe, već pre kao zajednički komunikacioni sistem?“³⁴⁴

Mnoštvo istraživača iz oblasti socijalne antropologije „koji se bave etnicitetom slaže se oko nekoliko osnovnih pretpostavki koje su, pored ostalih, razvili Bart i njegovi saradnici, mada razlike u akcentu postoje i mada odnos između kulture i etniciteta, između kolektivnog habitusa i individualnog izbora i dalje ostaje veoma problematičan.

- Iako postoji rašireno mišljenje da etnicitet izražava kulturne razlike, odnos između etniciteta i kulture promenljiv je i kompleksan, a između etničkih razlika i kulturnih razlika ne postoji jasan odnos podudarnosti.

- Etnicitet je odnos između dveju ili više grupa, on nije svojstvo jedne grupe, on postoji između grupa, a ne unutar njih. (Kultura, naravno, i te kako može da postoji unutar grupe.)

- Etnicitet je trajno i sistematično isticanje kulturnih razlika među grupama koje smatraju da su međusobno različite. Etnicitet je prisutan svuda gde su kulturne razlike postale relevantne u društvenoj interakciji, pa ga zato i treba proučavati na nivou društvenog života, a ne na nivou simboličke kulture.

- Etnicitet je zato relaciono, pa tako i situaciono određen: etnički karakter nekog društvenog kontakta zavisi od situacije – drugim rečima, on nije apsolutan.“³⁴⁵

³⁴⁴ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 103.

³⁴⁵ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 103; Eugene E. Roosens 104.

6.1.7. Etnički identitet i nacionalna ideologija

„U komparativnim kulturološkim radovima o osećanjima pokazalo se da osećanja uopšte nisu prirođena, već da su društveno uslovljena,³⁴⁶ a radovi o etnicitetu ukazali su na odnos koji postoji između društvenih procesa i ličnog identiteta.”³⁴⁷ Naprosto, antropološki rečeno, „identitet može da znači i identičnost (neko je isti kao ja) i specifičnost, različitost (neko se razlikuje od mene)”³⁴⁸, odnosno, po mišljenju Žan Mari Benoa, proučavanje identiteta mora stalno da „oscilira između polova nepovezane singularnosti i uopštavajuće univerzalnosti”.³⁴⁹

Etničke klasifikacije su takođe „društvene i kulturne tvorevine koje odgovaraju potrebama onoga ko vrši klasifikaciju. One unose reda u društveni svet i stvaraju standardizovane kognitivne mape koje onog relevantnog Drugog svrstavaju u određenu kategoriju.”³⁵⁰ Takvi primeri „osim što treba da potkrepe načelnu postavku da su društveni identiteti relacione kategorije” ukazuju nam na činjenicu „da između identiteta i društvenih prilika postoji tesna veza”.³⁵¹

Recimo, da vam je otac Srbin, a majka Rumunka (Vlahinja) ili obrnuto, šta ste onda vi? „Kako će na ovaj odgovor uticati klasa i rod? Ljudi koji su ‘negde između’, ‘ni jedno ni drugo’ veoma su brojni”,³⁵² iznosi Viktor Tarnier. Ovde se takođe može postaviti pitanje ako ste vi Rumun iz istočne Srbije kojeg celog života pri svakodnevnom susretu u srpskom društvu od pijace do visokoškolske ustanove, u susretu s administracijom, policijom, sudstvom i vojskom nazivaju Vlah, šta ste vi onda? Ili još bolje, ako vam kažu da su „Vlasi” iz istočne Srbije

³⁴⁶ v. Signe Howel and Roy Willis, eds., *Societies at Peace*, London, Routledge, 1989, cit. prema Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 108.

³⁴⁷ v. A. L. Epstein, *Ethos and Identity: Three Studies in Ethnicity*, London, Tavistock, 1978, cit. prema Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 108.

³⁴⁸ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 108.

³⁴⁹ Jean-Marie Benoist, „Facettes de l’identité”, u: Claude Levi-Strauss, ed., *L’Identité*, Paris: Presses Universitaires Françaises, 1977, 15.

³⁵⁰ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 110.

³⁵¹ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 111.

³⁵² v. Victor Turner, *The Forest of Symbols*, Ithaca, NY, Cornell University Press, 1967, cit. prema Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 112.

zapravo srpskog porekla, koji su se u seobama na prostoru srednjovekovne Vlaške (Țara Rumânească) povlašćili pa su u povratku na prostor istočne Srbije poneli jezik i običaje dotične zemlje. Vi postajete ‘ni jedno ni drugo’, tj. ni Rumun ni Srbin, vi ste, kažu, Vlah. Pa kad to nije dovoljno da bi vas odvojili od vaših predaka i zemlje matice, onda kažu da ste u preantičkom periodu na teritoriji istočne Srbije etnogenetski postali od Kelta, a ne od romanizovanih Trako-Dačana od kojih su nastali Rumuni.

Rumunsko stanovništvo doseljeno u istočnu Srbiju tokom XVIII i XIX veka bilo je, nakon formiranja Srpske kneževine i kraljevine, desetkovano u asimilacionom procesu, ali nije u celosti nestalo. Dakle, proces asimilacije Rumuna u dominantnu srpsku većinu nije u celosti uspešno izveden. Druga opcija koja je preostala srpskim vlastima ima dve varijante: „ili će se anomalna grupa odvojiti i proglasiti sebe posebnom etničkom kategorijom, ili će njeni pripadnici i dalje biti lojalni etničkoj kategoriji svojih dedova, mada će sve vreme biti svesni svoje kulturne specifičnosti”.³⁵³ Rumunima iz istočne Srbije se upravo to i dogodilo, jedni su, uz pomoć srpskih vlasti koja nije odustala od svoje asimilacione politike bili primorani da formiraju Nacionalni savet Vlaha sa sedištem u Negotinu 2006, zatim u Boru i naposljetku u Petrovcu na Mlavi 2010, čime su uz pomoć zakonske regulative u prvom sazivu bili primorani da promovišu vlašku nacionalnu manjinu, a drugi su ostali lojalni etničkoj kategoriji svojih dedova svesni svoje specifične kulture i formirali Nacionalni savet Rumuna sa sedištem u Vršcu 2002. godine.

Kada se sve što je rečeno sabere i oduzme, „ostaje nedoumica oko toga da li ljudi sami stvaraju svoj identitet ili [...] nehotice izražavaju aspekte društva (koje vlasti kontrolišu – S. G.). Drugačije rečeno, da li antropologija treba da naglašava dobrovoljne, slobodno izabrane i strateške aspekte delanja i društvenog identiteta ili bi bolje bilo da pokaže u kom su to smislu ljudi proizvod kulture i društva”,³⁵⁴ koje vlasti kontrolišu, jer bi se na primeru „Vlaha” iz istočne Srbije reklo da su oni proizvod i kulture i društva koje kontrolišu srpske vlasti.

³⁵³ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 113.

³⁵⁴ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 117.

Naravno, ukoliko „uporedimo način na koji etničke vođe (‘vlahisti’ u slučaju ‘Vlaha’ iz istočne Srbije – S. G.) prikazuju slučaj svoje grupe (tj. ‘vlaške’ nacionalne manjine – S. G.) i činjenice koje se mogu naći u istorijskim izvorima, videćemo da etničke grupe (i nacionalne manjine takođe – S. G.) mogu bitno da reinterpretiraju istoriju da bi učvrstile kolektivni identitet i ostvarile političko jedinstvo”,³⁵⁵ kao što to rade pojedini istoričari i etnolozi fingiranjem istorije, kulture i etničkog identiteta „Vlaha”.

Ali, maltene svi „istoričari u modernim evropskim nacionalnim državama ne žale truda da dokažu kako je njihova nacija stvarno jako stara, iako je s velikom verovatnoćom mogla nastati tek negde tokom XIX veka.”³⁵⁶ To isto pokušavaju i „novoromantičari”³⁵⁷ među „vlaškim” istoričarima, da dokažu kako „vlaška” nacionalna manjina postoji u kontinuitetu već 2000 godina, a zapravo je od srpskih vlasti formirana tokom XX veka, na popisima od 1948. do 2011, ili još bolje rečeno, nastala je formiranjem prvog saziva Nacionalnog saveta Vlaha 2006. godine. Takva vrsta „identiteta za ličnu upotrebu” tipična je za moderna društva i nije rasprostranjena samo među „Vlasima”. Navodna autentičnost „Vlaha” na prostoru istočne Srbije i kontinuitet s prošlošću pomoću fingirane istorije i identiteta koji u svojim knjigama protažiraju istoričari „novoromantičari” „mogu biti važno sredstvo za političko legitimisanje”,³⁵⁸ i pored pokušaja pojedinih istoričara da utvrde šta se stvarno dogodilo.³⁵⁹ Ipak, „većina antropologa trudiće se da pokaže kako se određeni istorijski prikazi koriste kao sredstva u *aktuelnom* stvaranju identiteta i u politici” ili, još bolje rečeno, insistiraće „na tome da istorija nije proizvod prošlosti već odgovor na zahteve sadašnjice”,³⁶⁰ za razliku od etnologa-antropologa

³⁵⁵ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 125.

³⁵⁶ v. Benedict Anderson, *Imagined Communities. Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*, 2nd edition, London, Verso, 1991 [1983]), cit. prema Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 126.

³⁵⁷ Izraz je preuzet iz knjige: Radivoj Radić, *Srbi pre Adama i posle njega*, Beograd, Stubovi kulture, 2003.

³⁵⁸ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 127.

³⁵⁹ Eric Hobsbawm, „Introduction: inventing traditions”, u: Eric Hobsbawm and Terens Ranger, eds., *The Invention of Tradition*, Cambridge, Cambridge University Press, 1983, 5.

³⁶⁰ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 127.

Milene Golubović, koja u svojoj knjizi „Etnički identitet Vlaha” upravo podržava fingirani istorijski prikaz o „Vlasima” iz istočne Srbije, koji u delima „vlaških” istoričara „novoromantičara” postoje u kontinuitetu 2000 godina, baš kao što se i insistira u ideologiji formiranja „vlaške” nacionalne manjine.³⁶¹ Istina je da u pisanju istorije uvek postoji element kreativnosti, kao i identitet koji uvek ima značajan element subjektivnosti, ali kada je u pitanju „vlaška” nacionalna manjina, tu „nemamo posla s prošlošću već sa savremenim *konstrukcijama* prošlosti”.³⁶² Naime, identitet „Vlaha” zavisi isključivo od političke organizovanosti, on je fluidan, a njegova je neodređenost povezana s relativnošću istorije i situacionom uslovljenošću sadržaja kulture koju antropolozi smatraju instrumentom komunikacije s prošlošću. Taj instrument komunikacije u slučaju „Vlaha” ne vodi do njihovih predaka, jer su oni samo odraz njihovih današnjih potreba.

6.1.8. Etniciteti nacionalnih manjina i istorija kao rekonstrukcija prošlosti

Na pitanje kakvu moć imaju etnička ili nacionalna imena, odgovaram da u slučaju „Vlaha” njihovo ime predstavlja etiketu koju su najpre koristili srpski autori, a potom ju je nametnula i srpska administracija – dok se pripadnici „vlaške” zajednice nikada nisu služili njome. Ona im je nametnuta, posebno nakon 1945. godine, najpre kao popisna kategorija, a potom se kratko vreme od 1945. do 1948. godine intenzivirala ideja da se „Vlasma” etiketa formirana u srpskom društvu nametne kao naziv nove narodnosne grupe. Tako su „Vlasi”, najveća nacionalna manjina u istočnoj Srbiji, politički fenomen koji je nastao formiranjem prvog saziva Nacionalnog saveta Vlaha 2006. godine. Na taj način „Vlasi” su stekli identitet nacionalne manjine specifičnog imena koje im je nametnuto od strane srpskih vlasti i koje je bitno uticalo na njihovo „samoidentifikovanje”

Taksonomijski prostor u kom se „samoidentifikacija” „Vlaha” odvija od presudnog je značaja, jer je to samo efekat prethodne

³⁶¹ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, Beograd, Samostalno izdanje, 2014.

³⁶² Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 129.

identifikacije koju je izvršilo srpsko stanovništvo („naučnici” ili laici) i ono ni izdaleka nije nevažno u uspostavljanju „samoidentifikacije” „Vlaha” istočne Srbije. Sami „Vlasi” nisu znali za taj naziv koji im je pripis(iv)an. Oni sebe nikada nisu nazivali „Vlasi Carani” ili „Vlasi Ungurjani” – tako su ih nazivali srpski „naučnici” – sebe su oduvek zvali Rumân (Dunăreń, Vaľeń, Padureń itd.). Dakle, etiketiranje velikog mnoštva stanovništva istočne Srbije kao „Vlaha” dovelo je i do društvene reifikacije jer je taj termin postao zvaničan naziv, a sami „Vlasi”, situaciono uslovljeni, pod pritiscima asimilacione politike srpskih vlasti i njenog izvršnog organa – Nacionalnog saveta Vlaha, počeli su da koriste taj naziv. Razume se da bi nametanje naziva/etikete „Vlasi” rumunskom stanovništvu sa prostora istočne Srbije bilo manje uspešno i koherentno da nije bilo efikasne komunikacione tehnologije, medija i štampe koji su, uz pomoć srpske državne vlasti (administracija i dr.) i SPC, silovito uticali da se formira Nacionalni savet Vlaha, koji predstavlja „leglo intelektualnog beščašća”³⁶³, čime je *de iure* i *de facto* prihvaćena „vlaška” nacionalna manjina, odnosno dobar deo rumunske nacionalne manjine je formiranjem Nacionalnog saveta Vlaha preimenovan u „vlašku” nacionalnu manjinu. Standardizovano masovno obrazovanje koje je započelo među „Vlasima” 2013/2014. godine uvođenjem izbornog predmeta Vlački govor sa elementima nacionalne kulture može biti „veoma moćno sredstvo za stvaranje apstraktnih identiteta”, a kad se nove generacije opismene, istoričari „novoromantičarskog” formata moći će da „stvore i ‘autorizovane’ verzije svoje istorije. S obzirom na ‘objektivni’ status koji pisana istorijska svedočanstva imaju u većini društava zasnovanih na pismenosti (za shvatanje istorije kao mita)”³⁶⁴, manipulacija, izbor ili reinterpretacija istorije u političke ili druge svrhe postaje važan faktor u stvaranju i jačanju etničke lojalnosti”,³⁶⁵ pa će toga biti, sasvim

³⁶³ Navedeni izraz je prvi put upotrebio profesor dr Vladimir R. Glišin u intervjuu koji je Sandra Petrušić objavila u NIN-u pod naslovom „Leglo intelektualnog beščašća”, NIN, 8. aprila 2010, 40.

³⁶⁴ Claude Levi-Strauss, *La Pensée sauvage*, Paris, Plon, 1962.

³⁶⁵ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 159.

sigurno, i među „Vlasima”, što već potvrđuju pojedini radovi.³⁶⁶ Sve u svemu, po mišljenju Ernesta Renana, „nacionalni ili etnički identitet podrazumeva zajedničko sećanje, ali i mnogo zajedničkog zaboravljanja”, koje nadomešta fingirana istorija, baš kao što se rumunski identitet nadomešta „vlaškim” identitetom za potrebe srpske asimilacione politike.

Ipak, Adam Smit u nizu knjiga o nacionalizmu smatra da „kulturni kontinuitet s prošlošću, na kom insistiraju etnički ideolozi i nacionalni istoričari, nije baš puka izmišljotina i manipulativno konstruisanje prošlosti. U stvari, takav kulturni kontinuitet s prošlošću i te kako postoji, mada nacije i etnički pokreti sami jesu moderni fenomen.”³⁶⁷ Tome, Džon Pil dodaje da „i pored toga što ‘izmišljanje tradicije’ delimično spada u etnoistoriografiju, ono neće biti naročito delotvorno ukoliko ne ostvari istinski kontakt s realnim iskustvima ljudi, odnosno s *istorijom koja se jeste dogodila*”,³⁶⁸ što će reći da „vlaški” stratezi moraju imati nekakav osnov čak i kad izmišljaju istorijsku prošlost „Vlaha”, koji su navodno nastali od Kelta. Mada, taj je osnov izmišljene istorije „vlaške” nacionalne manjine formiran i na neistini da su „Vlasi” nastali od povlašćenih Srba, kao i na iskustvu koje im je nametano poslednjih dvesta godina. Suprotno tezi Ebnera Koena, po kojoj se etnicitet ne mora objašnjavati preko kulture i istorije, već da se može svesti na politiku i prilike karakterične za sadašnjicu, Džon Pil „smatra da istorijsku građu treba ozbiljno shvatiti: i kao izvor koji manje ili više tačno dokumentuje realne događaje, i kao ozbiljne pokušaje ‘nativnog stanovništva’ da unese malo reda u svoju prošlost.” Pored toga on misli da „etnoistoriju ne treba shvatiti prosto kao sredstvo koje će proizvesti neku specifičnu sadašnjicu, već je treba uzeti zdravo za gotovo, kao izraz interesovanja za prošlost.”³⁶⁹ Nema sumnje u to da prošlost utiče na sadašnjost, i to

³⁶⁶ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza Vlaha: Vlasi i balkanski narodi*, Negotin, Autorsko izdanje, 2007; Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha: Kulturno-prosvetni centar, 2014.

³⁶⁷ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 162.

³⁶⁸ John D. Y. Peel, „*The cultural work of Yoruba ethnogenesis*”, u: Elizabeth Tonkin, Maryon McDonald and Malcolm Chapman, eds., *History and Ethnicity*, London, Routledge, 1989, 200.

³⁶⁹ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 166.

na objektivna način, a ne samo preko rekonstrukcija prošlosti koje nastaju u sadašnjosti. Rekao bih da se *rekonstrukcija prošlosti* širi jedino putem pisane reči istoričara „novoromantičara” i pojedinih etnologa-antropologa, ali s obzirom na to da veliki postotak „Vlaha” nije privržen čitanju, takve se ideje teško prihvataju, dok *objektivan način* uticaja prošlosti na sadašnjost „Vlaha” dolazi putem kolektivnog pamćenja koje se može prepoznati kao *tradicija* kojoj su oni jako privrženi.

6.1.9. „Vlaška” nacionalna manjina i „srpski” nacionalizam

Na primeru „srpskog” nacionalizma možemo da vidimo koliko „vlaška” nacionalna manjina može biti „izmišljena”, imaginarna kategorija, a „vernakularan” jezik važan aspekt u formiranju „vlaške” nacionalne manjine, jer jezik koji je „različit” od rumunskog može biti moćan simbol u formiranju jedinstvenog „vlaškog” kulturnog i nacionalnog identiteta. Sistem masovnog obrazovanja odigraće, smatraju „vlahisti”, presudnu ulogu u procesu homogenizacije „vlaške” nacionalne manjine, pa će tako, da parafraziram Vebera, od pretežno ruralnog stanovništva i uz to slabo školovanog postati „Vlasi”.³⁷⁰ Dakle, srpski nacionalizam je pošao od imaginarne zajednice „Vlaha” zasnovane na „domicilnoj” kulturi i jeziku, a ne od rumunske kulture i jezika, koja je smeštena na prostoru istočne Srbije, a u kojoj lojalnost „vlaške” nacionalne manjine i njen osećaj pripadnosti, jer je njena matica Srbija, treba da bude usmerena prema državi u kojoj žive i prema pravnom sistemu, a ne prema pripadnicima njihove srodničke, rumunske nacije. U tom smislu, srpska nacionalistička ideologija formiranjem „vlaške” nacionalne manjine koja je korisna za državu

³⁷⁰ Nada Raduški, *Nacionalne manjine u Centralnoj Srbiji: Etničke promene i demografski razvoj*, Beograd, Institut društvenih nauka, 2007, 138, 139: U posrbljavanju i asimilaciji Rumuna (Vlaha) istočne Srbije ima velikog uдела i njihovo slabo obrazovanje, pa otuda i nizak nivo svesti da pripadaju korpusu rumunskog naroda. O tome Nada Raduški kaže: „Vlasi, posle romske nacionalnosti, imaju najviše neškolovanih – gotovo svako drugo lice (55,1%). Kod ove etničke grupe najviše je lica koja imaju 4-7 razreda osnovne škole”, a posmatrano po nacionalnosti, sa završenom srednjom stručnom spremom najmanje lica ima među Romima (8,6%), Vlasi (13,9%) i Albancima (16,3%) „sa jasnom polnom distinkcijom (oko tri puta je više muškaraca nego žena sa završenom srednjom školom).”

Srbiju dobija i stigmatizovanu rumunsku nacionalnu manjinu unutar svojih granica. Istovremeno se spoljne granice prema strancima petrifiraju, a nacionalne manjine unutar Srbije, koje se ne mogu asimilovati, primorane su da istrajavaju kao građani drugog reda. Tako je sprovedena podela rumunskog stanovništva na „Vlahe” i Rumune, koji će međusobno ratovati za primat „vlaškog” ili rumunskog jezika u osnovnoškolskom obrazovanju, razume se, na svoju štetu.

Rumunsko (vlaško) stanovništvo istočne Srbije niukoliko nije jedinstveno kad su u pitanju jezik, identitet i politička prava. Njihov identitet je srpski nacionalizam uspeo podeliti na srpski, vlaški i rumunski identitet, a jezik na rumunski i „vlaški”. Rumunski pokret obnove u velikoj je meri vezan za elitu ili srednju klasu, što važi i za mnoge druge pokrete u Evropi, npr. Bretonaca, Baskijaca, Andaluzana, Korzikanaca i drugih.

Granicu između dva identiteta, „vlaškog”, nametnutog od strane srpske administracije, i rumunskog, nije tako lako odrediti i povući. Kriterijum za „vlaštvo” koji koriste „Vlasi” reklo bi se da je „vlaški” jezik, ali je on i lingvistički i sociolingvistički istovetan s rumunskim jezikom. Možda je posredi neka mešavina koju čine izgled i poreklo, ali je i to istovetno s rumunskim izgledom i poreklom, mada su ih „vlaški” neoromantičari u raspravi o etnogenezi tzv. Vlaha sa prostora istočne Srbije neargumentovano doveli u vezu s Keltima, koji su nakon poraza kod Delfa ostali na Balkanu.³⁷¹ Takođe, „Vlasi” iz

³⁷¹ Vojislav Stojanović u svojoj knjizi „Etnogeneza nastanka Vlaha: Vlasi i balkanski narodi” u izdanju Estetike iz Negotina 2007. godine preuzima pretpostavku iz knjige Branka Gavele „Predanja i znanja o starom Balkanu” u izdanju Nolit 1978. u Beogradu, gde je rečeno da su Kelti „na Balkanu izgubili i snagu i slavu i ostali, kao ostaci jedne snažne vojske, u planinama Srbije, Grčke, Bugarske i Rumunije kao ‘Walah’ – ‘Vlasi’, kako su ih nazivali stari Germani” (str. 81). Gavela je u vezi sa pretpostavkom koju je izneo o Vlasima u zaključku svoje knjige naveo sledeće: **„Prihvatimo li objašnjenje koje Rademacher daje za ime Walah – kojima su Germani nazivali Kelte ili Gale (v. Rademacher-ov članak u Ebbert, Reallexicon der Vorgeschichte, s. v.) – onda bismo smeli pretpostaviti da su etnički supstrati balkanskih Vlaha svojim poreklom vezani za Kelte.** U tom slučaju poreklo romanskih elemenata u mentalitetu, jeziku i izvesnim običajima Vlaha treba tražiti u njihovim keltskim precima, a ne u romanizaciji Balkana, koju su bez većeg uspeha i trajnijih posledica pokušali da izvrše rimski osvajači ovoga evropskog poluostrva. Izvesni običaji u folkloru, mitologiji i praznoverici balkanskih Vlaha, naročito onih u istočnoj Srbiji, u predelu Homoljskih planina, jasno ukazuju na daleko i neposredno

istočne Srbije insistiraju na tome da im je zemlja boravka (domovina) i zemlja porekla (matica) današnja Srbija, pa se opravdano postavlja pitanje zašto im je onda tek 2006. godine priznat status nacionalne manjine i zašto nisu konstitutivni narod u Srbiji. U isto vreme, oni koji se deklariraju Rumunima u istočnoj Srbiji insistiraju na tome da im je zemlja boravka (domovina) Srbija, a zemlja porekla (matica) današnja Rumunija. Stiče se dojam da „vlaški” identitet verovatno ima granice, ali one, sasvim sigurno, nisu državne granice Srbije, baš kao i rumunski identitet koji takođe ima granice, ali one, sasvim sigurno, nisu državne granice Rumunije. Istina je samo da je zvanična nacionalna ideologija Srbije opsednuta jasnim, nedvosmislenim granicama zato što je srpska nacija teritorijalna i politička celina koja se širi i van države Srbije, što se nameće i „vlaškoj” nacionalnoj manjini, pa otuda i potreba da građani Srbije, bili oni Srbi ili „Vlasi”, smatraju Srbiju svojom maticom, a neznatna kulturna različitost među „Vlasima” i Rumunima sa prostora današnje Rumunije ističe se kao politički program o kom se stara država. Tako, nacionalni identitet „Vlaha” postaje institucionalizovan na državnom nivou, budući da je protažiran od strane srpskih vlasti kao državni politički projekat.

6.1.10. „Vlaška” nacionalna manjina, asimilacija i etnička konsolidacija : nacija i jezik

Nakon raspada Turskog carstva, a posebno nakon raspada Austrougarskog carstva, na Balkanskom prostoru se formiraju nacionalne države i „ljudi koje danas znamo kao pripadnike ‘etničkih manjina’ ili ‘indigenih naroda’”, koji su se „našli [...] u sasvim novoj situaciji: većinom su postali građani određenih država, svidalo se to njima ili ne”.³⁷² „Vlašku” nacionalnu manjinu u Srbiji možemo

keltsko poreklo (kult izvora i rituali u vezi sa tim kultom koji su se održali do našeg vremena).” (str. 225) Na osnovu ove Gaveline apsurdne i ničim potvrđene pretpostavke koju gradi na osnovu Rademacherovog lingvističkog objašnjenja, Vojislav Stojanović, osnovnoškolski i srednjoškolski profesor istorije iz Negotina, iznosi stav kao proverenu činjenicu da su **Vlasi potomci Kelta ili još bolje da su Kelti oduvek bili Walah** „Vlasi”, kako su ih nazivali stari Germani. O tome više u poglavlju: *Nacionalni saveti vlaške nacionalne manjine i njihova izdavačka politika u oblasti istorije i antropologije radi asimilacije Rumuna (Vlaha) istočne Srbije*.

³⁷² Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 209.

definisati kao grupu koja je brojčano inferiorna i koja uz to politički nije dominantna u odnosu na srpsko stanovništvo, naprotiv, ona opstaje kao kategorija nacionalne manjine tek formiranjem Nacionalnog saveta Vlaha od 2006. godine.

Pošto živimo u Levijatenu, kako kaže David Mejhuri-Luis, „nacionalisti smatraju da su neke kulturne i etničke razlike ‘irelevantne’, dominantna grupa će etničke razlike često shvatiti kao problem, kao nešto s čim treba ‘izaći na kraj’”.³⁷³ U odnosu prema nacionalnim manjinama Srbija danas pribegava trima glavnim metodama: *Prvo*, insistira na asimilovanju „grupa otpornih na entropiju” (Gelnerov pojam) – ona, npr., zahteva od Rumuna iz istočne Srbije da postanu „Vlasi”, da se odreknu svog jezika i simbola koji označavaju granicu njihove zajednice i da se postepeno počnu, videvši da nemaju nikakve koristi da budu „Vlasi”, deklarirati kao Srbi, što veliko mnoštvo Rumuna iz istočne Srbije već čini. Iako se smatra da takva politika asimilacije može da pomogne rumunskoj nacionalnoj manjini da ostvari jednaka prava i poboljša društveni status, ona „toj manjini neretko nanosi patnju i ugrožava njeno dostojanstvo, pošto se manjini time stavlja do znanja da njena tradicija zapravo nema nikakvog značaja”.³⁷⁴ *Drugo*, Srbija može da se odluči za hegemonijsku politiku, koja najčešće podrazumeva segregaciju na etničkom nivou, ali to ona nije učinila, i *treća* mogućnost koju bi Srbija trebalo da prihvati „jeste prevazilaženje etničke nacionalističke ideologije i usvajanje ideologije multikulturalizma, prema kojoj se državljanstvo i građanska prava ne vezuju za određeni kulturni identitet, ili pak usvajanje decentralizovanog federalnog modela koji garantuje visok stepen lokalne autonomije”.³⁷⁵

Na hegemonijsku politiku Srbije Rumuni iz istočne Srbije mogu odgovoriti na tri načina: „te tri opcije Alfred Hirschmann opisuje kao ‘lojalnost, artikulisanje interesa i istupanje iz državnog okvira’. Prva opcija jeste asimilacija, i ona je veoma česta. Asimilacija može, ali i ne mora biti dobrovoljna (već nametnuta, kao što je Rumunima sa prostora istočne Srbije – S. G.). U nekim slučajevima je sasvim

³⁷³ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 211.

³⁷⁴ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 212.

³⁷⁵ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 213.

moguće da će se etnička manjina svesno odlučiti za asimilaciju.”³⁷⁶ Mnogi Rumuni su „zapravo *žrtve* etničke klasifikacije koju oni sami ne prihvataju”.³⁷⁷ Manji deo rumunske nacionalne manjine u istočnoj Srbiji se „aktivno opire asimilaciji i [...] na nju reaguju konsolidovanjem, nekim vidom organizovanja prema etničkom kriterijumu”, a veći deo te iste manjine je na neki način pristao „na potčinjenost ili već neki drugi način miroljubive koegzistencije s nacionalnom državom (Srbijom – S. G.)”,³⁷⁸ a taj drugi način je saglasnost s preimenovanjem etničkog naziva Rumun u „Vlah” i rumunskog jezika u „vlaški”. U praksi vidimo da i Srbija i rumunska manjina kombinuju strategije asimilacije i etničke konsolidacije, pa zato unutar rumunske manjine u istočnoj Srbiji postoje „različita mišljenja o pitanju nezavisnosti. Pojam koji se najčešće koristi za ove kombinacije asimilovanja i [...] etničke konsolidacije jeste integracija”, o kojoj u srpskom društvu, barem kada je reč o Rumunima (Vlasima) u istočnoj Srbiji, nema govora ni u kuloarima, jer „integracija podrazumeva da manjina učestvuje u zajedničkim institucijama društva, a da istovremeno učvršćuje svoj grupni identitet ...”.³⁷⁹ Kad se „ova vrsta integracije kako-tako privede kraju, ona po pravilu uzrokuje i asimilovanje i etničku konsolidaciju, inače komplementarne pojave”.³⁸⁰ Sve-doci smo skorašnje nacifikacije (2006. godine) rumunskog etničkog identiteta sa prostora istočne Srbije, koja se najčešće dovodi u vezu s modernizacijom u svetu, mada bih je radije opisao „kao politizaciju kulture”,³⁸¹ što je, takođe, opšti trend na svim meridijanima. Neko će reći da kulturne promene same po sebi utiču na opstanak i etničkih (i nacionalnih) manjina, a ja bih se priklonio Eriksenovom stavu da opstanak „zavisi i od relativne sposobnosti manjina da se suoče s promenama i da iskoriste nove tehnologije i političke mogućnosti”,³⁸²

³⁷⁶ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 213.

³⁷⁷ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 213.

³⁷⁸ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 213.

³⁷⁹ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 214.

³⁸⁰ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 214.

³⁸¹ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 215.

³⁸² Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 218.

što su u svojim studijama izneli i Harald Eidheim i Georg Henriksen.³⁸³

Kulturne razlike između rumunske i „vlaške” nacionalne manjine u istočnoj Srbiji, i pored prinudne asimilacije, teško je analizirati, ne samo zato što se one inače ne mogu meriti već i zato što razlike na etničkom nivou doista ne postoje. Uostalom, i kad ne bi postojala veza između kulturnih razlika i etniciteta, etnička, pa čak i nacionalna diferencijacija bi mogla biti posledica kulturne homogenizacije. Osim toga, analiza koja stavlja naglasak na kulturnu razliku između rumunske i „vlaške” nacionalne manjine mogla bi zapasti u određene političke i moralne probleme, što bi dovelo do reifikovanja kulture, a mogla bi ojačati i nativnu ideologiju i nativne stereotipe o „vlaškoj” nacionalnoj manjini.³⁸⁴

Jezik, na primer, možemo uzeti kao kriterijum za etničku granicu, ali on je sam po sebi i važan aspekt kulturne kompetentnosti, a ne nekakav proizvoljni etnički marker. Za kulturu takođe ne možemo reći da je nevažna kada govorimo o određenom entitetu, i pored toga što se kulturni sadržaj identiteta menja, baš kao što se menja i *društvena relevantnost kulturnog sadržaja*. Uostalom, kulturni resursi rumunskog identiteta menjaju se s kontaktima i „akulturacijom”.

Sociolozi često polaze od pretpostavke da je prirodno da oni koji govore istim jezikom teže vlastitom političkom identitetu, jer „u želji za sigurnošću, ljudi koji govore istim jezikom se neizbežno zbijaju jedni uz druge”³⁸⁵, pa bi po toj logici trebalo da oni koji govore „vlaški” uspostave teritoriju i društveni sistem u kojem svi građani govore istim jezikom. U kontekstu toga Džon Edvards primećuje da se „jezik još uvek smatra *glavnim* stubom etničkog identiteta”,³⁸⁶ pod pretpostavkom koju je izneo Konor da su nacije sastavljene od

³⁸³ Harald Eidheim, *Stages in the Development of Sami Selfhood*, Dept. of Social Anthropology, University of Oslo, 1992, working paper no. 7; Georg Henriksen, „The experience of social worth as a force in inter-ethnic relations”, u: Reidar Grønhaug, Gunnar Haaland and Georg Henriksen, eds., *The Ecology of Choice and Symbols. Essays in Honour of Fredrik Barth*, Bergen, Alma Mater, 1992, 407–425.

³⁸⁴ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 231.

³⁸⁵ Louis Leo Snyder, *Varieties of Nationalism: a Comparative Study*, Hinsdale, IL, Dryden Press, 1976, 21.

³⁸⁶ James Edwards, *Gaelic in Nova Scotia*, u: C. H. Williams (ed.), *Linguistic Minorities, Society and Territory*, Clevedon, Multilingual Matters, 1991, 269.

različitih jezičkih grupa krhke kompromisne tvorevine koje se cepaju pri prvom naletu krize. Ideje da temelj nacije čini njen jezik još su u XVIII veku izneli Herder i Fihte. Tako se dolazi do sledećeg pitanja – ako se Rumuni i „Vlasi” istočne Srbije jedva (spo)razume(va)ju u međusobnoj komunikaciji, kako onda mogu imati zajednički identitet, svest o istorijskom nasleđu ili osećanje pripadnosti istoj (rumunskoj) zajednici? Dakle, reakcija „vlaške” jezičke zajednice koja želi da bude odvojena od rumunske razumljiva je prema gore navedenim postavkama o vezi nacije i jezika. Međutim, da li je „prirodno” razmišljati o zajednici, pripadnosti nacionalne manjine i jeziku na takav način? U vezi s ovim što je rečeno, Erik Hobsbom piše da „nijedan ozbiljan istoričar nacija i nacionalizma ne može biti opredeljen politički nacionalista”.³⁸⁷ Inače „mnogi na južnoslovenskim prostorima misle da će izgubiti status nacije ako ne nazivaju jezik imenom vlastite nacije i ako ne tvrde da se radi o različitom jeziku bez obzira na neznatnost jezičnih razlika prema nekoj drugoj naciji. Takav stav – da tek postojanje zasebnog jezika dokazuje da postoji zasebna nacija – nije ispravan...”³⁸⁸

Mihail Bahtin u knjizi koju je objavio pod pseudonimom Vološinov tvrdi da se „objektivna psihologija mora zasnivati na proučavanju ideologije” i da se oblici svesti konstituišu preko jezika³⁸⁹ pa je zato „socijalna psihologija [...] atmosfera sačinjena od *govornih akata*, koji zahvataju i zapljuskuju svaku trajnu vrstu ideološkog stvaralaštva”.³⁹⁰ Takozvana osećanja nacionalne lojalnosti „Vlaha” prema Republici Srbiji zavise od sudova, zajedničkih verovanja ili predstava o zemlji matici koja se poistovećuje sa domovinom. Takva osećanja se izražavaju preko i u okviru složenih diskurzivnih obraza, koji su i sami deo širih istorijskih procesa, smatra Bilig.³⁹¹

³⁸⁷ Eric J. Hobsbawm, *Nations and Nationalism since 1780*, Cambridge, Cambridge University Press, 1992, 12.

³⁸⁸ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 169.

³⁸⁹ Valentin N. Volosinov, *Marxism and the Philosophy of Language*, New York, Seminar Press, 1973, 13

³⁹⁰ Valentin N. Volosinov, *Marxism and the Philosophy of Language*, 19.

³⁹¹ Majkl Bilig, *Banalni nacionalizam*, preveo s engleskog Veselin Kostić, u: Biblioteka XX vek, Beograd, 2009, 41.

„Bez nacionalnih država ne može biti nacionalizma; prema tome, nacionalizam kao način prikazivanja zajednice predstavlja istorijski uslovljen oblik svesti”,³⁹² međutim, kada je u pitanju *nametnuti nacionalizam*, kao što je rumunskoj nacionalnoj manjini u istočnoj Srbiji nametnut spolja, onda se, za potrebe srpskog nacionalizma, formiraju „vlaška” nacionalna manjina i „vlaški jezik”, koji među „vlahistima” nastavlja da služi potrebama srpskog nacionalizma. Jedno stvara drugo ili, bolje rečeno, povezano je uzročno-posledično, baš kao što nacionalne države ne postoje izdvojeno, nego „u kompleksu drugih nacionalnih država”.³⁹³

6.1.11. Politika identiteta, kultura i ljudska prava

Kada govorimo o „politici priznavanja” (termin Čarlsa Tejlora) etničkog ili nacionalnog identiteta rumunskog stanovništva istočne Srbije „odozdo”, tj. sa stanovišta marginalizovane grupe, onda ono predstavlja samo rumunski identitet, a kada o „politici priznavanja” govorimo „odozgo”, tj. sa stanovišta države, onda ono predstavlja „vlaški” identitet. Naravno, da i unutar rumunskog stanovništva istočne Srbije mogu postojati razlike u mišljenjima i vrednosnim sudovima o pitanju identiteta, ali je najčešće srpska većina ta koja ima moć da odredi kada će ta manjina imati rumunski identitet (v. popise pre Drugog svetskog rata), a kada „vlaški” identitet (popisi od 1948. do 2011). Veoma često se potencijalnim elitama unutar rumunskog stanovništva osporava pravo na različitost, kao i na ideju koju zastupaju u vezi s rumunskim identitetom, dok se istovremeno nižim klasama rumunskog stanovništva često osporava pravo na jednakost sa srpskim identitetom pa mu se onda nameće „vlaški” identitet.

Poimanje društvene stvarnosti i legitimnosti etničkih granica uslovljeno je kulturom i ona ne može biti irelevantna u proučavanju etniciteta. U vezi s tim Eugen Rosens kaže da „iako etnicitet moramo razlikovati od ‘vidljive’ ili ‘objektivne’ kulture, on se, sasvim paradoksalno, nameće kao jedna od najvažnijih tema u proučavanju

³⁹² Majkl Bilig, *Banalni nacionalizam*, 43.

³⁹³ Anthony Giddens, *Social Theory and Modern Sociology*, Cambridge, Polity Press, 1987, 171.

kulturnog dinamizma”,³⁹⁴ jer otkad je čovek postao čovek, on neprestano menja svoju *kulturu*. Povodom toga „komunitaristi”³⁹⁵ kažu da liberalno poimanje ličnosti nije održivo, jer čovek svoju ljudskost može da realizuje samo u okviru kompaktne društvene i kulturne zajednice, da se predstave o vrednostima, moralu i dobrom životu mogu formirati samo unutar takve kompaktne zajednice, te da zato treba podržati kulturnu konsolidaciju etničkih manjina [...] da koriste svoj jezik”, dok se liberali vatreno protive svakom vidu multikulturalizma i upozoravaju da „manjine možda neće moći da se sporazumevaju na dominantnom jeziku, a to je veliki politički hendikep”.³⁹⁶ Zato se u novijim priložima naglašava potreba da se „prevaziđe opozicija normativnog multikulturalizma i čistog individualizma”, jer jedni previše naglašavaju „društvenu kompaktnost i kulturnu koheziju etničkih grupa, zanemarujući tako različitost individualnih kulturnih identiteta”, a drugi previđaju „koliko kulturne razlike mogu da se odraze na politiku”³⁹⁷ i zato valja prihvatiti stavove Tejlora³⁹⁸, koji se zalaže „za liberalizam koji ne bi zanemarivao značaj kulturnih razlika”³⁹⁹ ili, bolje rečeno, treba istovremeno zastupati poštovanje kulturnih razlika i poštovanje univerzalnih prava.

Vil Kimlika smatra da je „spona koja ljude vezuje za kulturu” nešto što je svojstveno za *conditio humana* i za „način na koji ljudi kao kulturna bića pokušavaju da shvate svet u kom žive”,⁴⁰⁰ ali on odbacuje statično i esencijalističko poimanje kulture zato što je ono suviše nefleksibilno i statično i što njegovi zagovornici previđaju koliko su promene neizbežne. Međutim, promene su neizbežne u svemu oko nas, u kulturi, u jeziku, uopšte u celokupnom društvu, koje

³⁹⁴ Eugene E. Roosens, *Creating Ethnicity*, London, Sage, 1989, 161.

³⁹⁵ Alasdair Macintyre, *After Virtue: A Study in Moral Theory*, London, Duckworth, 1981; Michael Sandel, *Liberalism and the Limits of Justice*, Cambridge, Cambridge University Press, 1982.

³⁹⁶ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 248.

³⁹⁷ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 249.

³⁹⁸ Charles Taylor, *Multiculturalism and „The Politics of Recognition”*, edited by Amy Gutmann, Princeton, Princeton University Press, 1992.

³⁹⁹ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 249.

⁴⁰⁰ Will Kymlicka, *Multicultural Citizenship*, Oxford, Oxford University Press, 1995, 90.

podleže stalnim promenama, ali ipak postoje *markeri* pomoću kojih prepoznajemo pojedine etničke, verske, jezičke ili nacionalne manjine.

Kimlika je identifikovao manjinu kao „naciju” koja može, poput „vlaške” nacionalne manjine, „isticati pravo na kulturnu i teritorijalnu autonomiju, odnosno pravo na različitost”,⁴⁰¹ dok je Biku Parek (Bhikhu Parekh) izneo složeno shvatanje multietničkog društva koje se može svesti na sledeće – da pojedinac ima pravo da pripada kulturno definisanoj, etničkoj, verskoj, jezičkoj, nacionalnoj i drugoj zajednici i da takođe slobodno, tj. po svojoj volji, istupi iz takve zajednice.⁴⁰² Naime, kulturno heterogeno društvo Srbije bi trebalo da prilagodi svoj obrazovni sistem pošujući ideju koju Parek iznosi u svom izveštaju, kada je 90-ih godina prošloga veka bio na čelu komisije za multikulturalizam u Velikoj Britaniji. Njegova ideja je da se uspostavi *zajednički obrazovni sistem* koji će stimulisati toleranciju i poznavanje drugih grupa⁴⁰³ ili bi trebalo pribеći razvoju *dvojezičnih škola*.⁴⁰⁴ To je ideja koja se često može čuti među aktivistima Rumuna (Vlaha) istočne Srbije, da se u udžbenicima gde je to moguće, a pre svega u udžbenicima za proučavanje istorije i društva unesu pozitivni tekstovi u kojima će biti prikazane sve nacionalne manjine u Srbiji.

6.1.12. Formiranje vlaškog nacionalnog identiteta kao maska i ključ snage srpskog nacionalizma

Takozvani „vlaški” nacionalni identitet predstavlja masku, i u mnogo slučajeva je ključ snage srpskog nacionalizma, a osećaja identiteta postojanje autsajdera „Vlaha”, protiv kojih se vodi borba Rumuna iz istočne Srbije, a čija dominacija ili potencijalna pretnja naglašava neophodnost kolektivnih napora srpskih nacionalista i nji-

⁴⁰¹ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 250.

⁴⁰² Bhikhu Parekh, *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*, London, Macmillan, 2000, cit. prema Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 251.

⁴⁰³ Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, 252.

⁴⁰⁴ U SAD-u se, na osnovu Zakona o bilingvalnom obrazovanju (*Bilingual Education Act*), koji je donesen još 1968. godine, razvijaju dvojezične škole.

hovich skrušenih i besprizorno lojalnih poltrona „vlahista”.⁴⁰⁵ Tako su Rumuni iz istočne Srbije uvek nelojalni i nepošteni, a postupci Srba i „Vlaha” su opravdani okolnostima. Zatim se za postupke Rumuna kaže da odražavaju pokvarenost karaktera, i to onu pokvarenost koju poričemo kod Srba i Vlaha.⁴⁰⁶

Stvarni protagonisti nacionalizma bilo koje vrste jesu *političari* i *politikanti*, koji zbog etnocentrizma, antisemitizma, šovinizma i lične nesigurnosti, koristoljublja i digniteta u društvu imaju potrebe za njim, zatim *intelektualci* (iz oblasti lingvistike, koji su jezik učinili prirodnim elementom rasizma; folkloristike, istorije, nauke o književnosti, itd), koji u svojim delima i člancima nude materijal i (kvazi)argumente političarima rukovodeći se konformizmom, a ne naučnom istinom, koja nužno odbacuje gotovo sve patriotske, političke i moralne tvrdnje koje služe zadovoljavanju praktičnih ciljeva, i *novinari* (političkih rubrika najčešće), koji sve to putem novinskih članaka šire u narodne mase. Pritom valja naglasiti da su sa već navedenim naučnim disciplinama, književnost i umetnost empirijski uvek najintenzivnije „štrikale” nacionalne mitove kojima se političari ili politikanti služe.

„Vlahisti” su među (kvazi)istoričarima, moram priznati, „pravi virtuozii intelektualnog nepoštenja”,⁴⁰⁷ jer istorijske predodžbe prošlosti, koje su ovlaš izrečene i koje potiču iz vremena agresivne asimilacione politike, olako pretvaraju u svete dogme i na taj način ih imuniziraju na kritiku. Jedna od dogmi koju oni često iznose u javnost jeste da je Srbija matica tzv. vlaške nacionalne manjine, kao i to da tzv. Vlasi, nastali od Kelta, habitiraju na teritoriji današnje istočne Srbije već 2000 godina, a možda i više. U svakom slučaju, oni su na tom prostoru s Keltima dočekali Rimljane.⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ Dennis Ager, *Motivation in Language Planning and Language Policy*, Clevedon, 2001, 14.

⁴⁰⁶ Michael Billig, *Banal Nationalism*, London et altri, 1995, 82.

⁴⁰⁷ Michael Schmidt-Salomon, *Manifest des evolutionaren Humanismus*, Aschaffenburg, 2006, 32.

⁴⁰⁸ *Deklaracija nacionalnog saveta vlaha o ostvarivanju i unapređenju prava vlaške nacionalne zajednice* koju su potpisali: Predsednik Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine Radiša Dragojević, zamenik predsednika Igor Janković, potpredsednici Miletić-Tića Mihajlović, Dragan Balašević, Neli Đorđević, Miodrag Marković i dr Dragi Damjanović. www.nacionalnisavetvlaha.rs/dokumentideklaracija.html. Podaci preuzeti 15.02.2018.

Budući, da je Nacionalni savet Vlaha u mandatu do 2010. godine bio sputavan u realizaciji svojih odluka, na sledećim izborima za sastav novog Nacionalnog saveta Vlaha 2010. godine predstavnici vladajućih partija većinskog naroda nezakonito su preuzeli Nacionalni savet i ubrzo doneli odluku da je jezik „Vlaha” iz istočne Srbije „vlaški jezik”, a da će do njegove standardizacije službeni jezik biti srpski. Ovim je podržana teorija primordijalista da identitet jedne nacionalne manjine ne može biti ostvaren bez jezika, čiji naziv mora biti identičan s nazivom nacionalne manjine. U našem slučaju pridev *vlaški* mora se naći i u nazivu nacionalne manjine i u nazivu jezika te nacionalne manjine. Međutim, kada bi od naziva jezika zavisio identitet nacije (ili nacionalne manjine), onda Amerikanci, Švajcarci, Austrijanci, Brazilci i mnogi drugi ne bi imali svoj identitet. Rekao bih da ni stanovnici Balkana XIX veka nisu definisali svoj identitet prema jezičkim granicama, jer je postotak nepismenih među njima pre sto godina iznosio oko 90%, pa ako zbog ničeg drugog, a ono zbog toga ne može u jugoistočnoj Evropi nikakav nacionalizam, koji se zasniva na jeziku, dokazati da je bilo koja nacija već vekovima postojala, kao što tvrde „vlahisti”, istoričari „novoro-mantičari”, o navodno dvomilenijumskom postojanju „Vlaha” i njiho-vog jezika na prostoru istočne Srbije. Prema tome, nacionalni identitet i nacionalni jezik nemaju suštinsku vezu. Četvorojezični Švajcarci su jedna nacija, kao što su mnogojezični Kinezi i Indijci, dok tzv. Vlasi i Rumuni govore isti jezik, kao Nemci i Austrijanci. Nažalost, „svojstva *jezičkog nacionalizma* su poistovećivanje jezika s narodom, kulturom, nacijom, dobrim vladanjem, moralom, državom i porijeklom”⁴⁰⁹, pa otuda mišljenje da su Vlasi sa prostora istočne Srbije samo jedna *društveno-politička tvorevina*, tj. konstrukt nastao uz pomoć srpske nacionalističke ideologije koja podržava tezu da su „Vlasi” povlašćeni Srbi,⁴¹⁰ koje, svakako, treba vratiti srpstvu, tj. postepeno resrbizovati.

⁴⁰⁹ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 181.

⁴¹⁰ Kosta Jovanović, *Negotinska krajina i Ključ*, naselja I poreklo stanovništva, knj. 29, Beograd 1940, 102: „Interesantno je ovde istaći, da su svih 22 krajinsko-ključkih sveštenika ... po podacima iz 1736 god., postavljeni na parohije baš za vreme austrijske okupacije ... i samo osam nesumnjivo srpskog porekla, a ostali (14), iako većinom imaju srpska imena, *rođeni su u „Karavlaškoj” ili porumunjenim krajevima, u čijim je naseljima bilo najjače doseljavanje iz Rumunije, te su se usled toga i lakše*

Ne smemo smetnuti s uma da „čim država, političke stranke ili društveni pokreti oduzimaju građaninu odluku o njegovom identitetu obavezujući ga da mora pripadati jednoj određenoj kulturnoj, jezičkoj ili religijskoj zajednici, kreću se u krugu autoritativnih državnih sistema”⁴¹¹, a Srbija je takvim sistemima bila bliska i u vreme Kneževine i Kraljevine Srbije i u vreme Republike Srbije u posleratnoj komunističkoj Jugoslaviji, kao i danas, u vreme kada su na vlasti Srpska napredna stranka i Socijalistička partija Srbije. Na svu sreću, asimilacioni proces Rumuna (Vlaha) na prostoru istočne Srbije, koji umalo traje dva (do tri) veka (1718–1804–2018), nije u potpunosti dovršen. U međuvremenu je Srbija potpisala mnoge evropske deklaracije koje obavezuju da se reši pitanje rumunofone nacionalne manjine u istočnoj Srbiji, pa su se, u vezi stim, srpske vlasti brže-bolje dosetile i proizvele „vlašku nacionalnu manjinu” formiranjem Nacionalnog saveta Vlaha 2006. godine. Ona, međutim, po kulturi, tradiciji, jeziku, nošnji i drugim markerima pripada korpusu rumunskog naroda, zajedno sa svojom braćom u srpskom Banatu, ali je pod uticajem višedecenijske asimilacione politike u Srbiji ostala na pola puta do potpune srbizacije i asimilacije. Po principu daj šta daš, tj. bolje je imati „vlašku nacionalnu manjinu” čija je matica Srbija, nego rumunsku nacionalnu manjinu čija je matica Rumunija, ako već i nakon dvesta do trista godina asimilacije rumunska zajednica na prostoru istočne Srbije nije uspešno posrbljena i asimilovana u dominantnu srpsku većinu.

Procenjivanjem jezičkih razlika nacionalno angažovani „vlahisti” potvrđuju da je njihova potreba za dokazima nacionalnog kontinuiteta pomoću tzv. vlašskog jezika veća od potrebe za lingvističkim analizama,⁴¹² čime se potvrđuje da je mitsko poistovećivanje nacije

porumunjavali zatečeni i doseljeni Srbi.” Drugim rečima, Kosta Jovanović navodi da su se lakše porumunjavali zatečeni i doseljeni Srbi u naseljima Karavlaške ili porumunjenim krajevima u kojima je bilo najjače doseljavanje Rumuna iz Rumunije. Kako tokom vremena ti „porumunjavani” Srbi nisu postali Rumuni već Vlasi, ostaje do danas enigma koju samo „vlahisti” mogu razrešiti.

⁴¹¹ Sabine Riedel, *Die Erfindung der Balkanvölker. Identitätspolitik zwischen Konflikt und Integration*, Wiesbaden, 2005, 21.

⁴¹² Michael Fritzsche, „*Das Eigene und das Fremde*”, U. Hinrichs (ur.), *Sprache in der Slavia und auf dem Balkan*, Wiesbaden, 1992, 84.

(nacionalne manjine) i jezika uobičajeno za nacionalističku vlašku elitu, a ne za običan narod.⁴¹³ Dakle, nacionalizam je taj koji proizvodi nacije, a ne obrnuto.

Činjenica je da su „nacije [...] tek procesom pravljenja nacije pomoću pisanja povijesti i sličnih aktivnosti u naraciji, 'stvorene'”,⁴¹⁴ pa otuda pisci (kvazi)istorije tzv. Vlaha iz istočne Srbije kao što su Vojislav Stojanović i Miodrag D. Perić, imaju potrebe za falsifikovanjem istorije.⁴¹⁵ (O tome više u poglavlju: *Nacionalni saveti vlaške nacionalne manjine i njihova izdavačka politika u oblasti istorije i antropologije radi asimilacije Rumuna (Vlaha) istočne Srbije*).

Nacija vlahonacionalista je izgubljeni raj koji nikada nije bio opipljiva stvarnost, ali to za njih nije prepreka, jer ljudi nadareni maštom mogu da je izmisle. Zato je poezija tu „da bi se prazna mesta u životu popunila priviđenjima”, kaže Ljosa.⁴¹⁶ Naracija takođe ima presudnu ulogu, pa zato „u centru nacije nalazimo naraciju: priče o nacionalnom poreklu”, gde su Vlasi nastali od Kelta,⁴¹⁷ „mitove o očevima osnivačima,⁴¹⁸ rodoslovlja heroja...”⁴¹⁹ itd. Izmišljanje „vlaške” nacionalne manjine nemoguće je bez naracije, pa su otuda „nacije [...] izmišljene konstrukcije čije postojanje ovisi o mašineriji kulturne fikcije u kojoj književnost ima presudnu ulogu”.⁴²⁰ To je važno iz

⁴¹³ Eric J. Hobsbawm, *Nationen und Nationalismus*, Frankfurt am Main/New York, 1991, 72.

⁴¹⁴ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 185.

⁴¹⁵ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*; Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*.

⁴¹⁶ Mario Vargas Llosa, *Nationalismus als neue Bedrohung*, Frankfurt am Main, 2000, 25, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 186.

⁴¹⁷ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 42–48. Ovu tezu o keltskom poreklu tzv. Vlaha sa prostora istočne Srbije preuzeo je u svojoj doktorskoj disertaciji (*Istorijskodemografske i etnodemografske osnove razvitka stanovništva istočne Srbije* – Geografski fakultet na Univerzitetu u Beogradu 2013) bez ikakve provere istorijskih izvora i drugih Stojanovićevih navoda Aleksandar D. Knežević, čiji je mentor bila prof. dr Svetlana Radovanović.

⁴¹⁸ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 193–219 (*Znamenite ličnosti vlašskog porekla u istoriji Vlaha severoistočne Srbije*).

⁴¹⁹ Geoffrey Bennington, „Postal politics and the institution of the nation”, H. Bhabha (ur.), *Nation and Narration*, London/New York, 1993, 121.

⁴²⁰ Timothy Brennan, „The national longing for form”, H. Bhabha (ur.), *Nation and Narration*, London/New York, 1993, 49.

razloga što kad ne postoje „objektivni kriteriji za određivanje nacije, onda se poseže za fikcijom”.⁴²¹ „Vlahisti” istorijske činjenice, koje se nalaze u istorijskim dokumentima, zaboravljaju i zamenjuju ih fikcijom u cilju ostvarivanja nacionalnog programa, jer „zaboravljanje na području istorije [...] je osnovni činilac u kreiranju nacije, a zbog toga napredak u istraživanju istorije često predstavlja opasnost za temelje nacionalnosti”, iznosi Renan.⁴²² „Vlahisti”, kao nacionalni aktivisti, primenjuju naraciju, tj. pričam ti priču, smatrajući da „se čak i istorijski kontinuitet mora izmisliti kreiranjem drevne prošlosti”⁴²³ bez stvarnog istorijskog kontinuiteta bilo pomoću polufikcije [...] bilo pomoću krivotvorenja”.⁴²⁴ Drugim rečima, istorija „Vlaha” sa prostora istočne Srbije se „pomoću pisanja povijesti i interpretiranja povijesti i diskutiranja o povijesti tek pravi. To znači da pisanje povijesti, odnosno sudionici u tom diskursu uzimaju samo one elemente koji im odgovaraju za opravdavanje ili potkrepljivanje vlastitih ciljeva te da tim elementima pomoću određenog redoslijeda daju novi smisao”.⁴²⁵ To, na primer, rade Vojislav Stojanović i Miodrag D. Perić u svojim knjigama, a isto tako i Dragan Andrejević u predgovorima i pogovorima knjiga svojih istomišljenika.⁴²⁶ Podrazumeva se da „vladajuća ideologija nagrađuje autore kad svoje pisanje prilagode interesima te ideologije, ona umnožava njihove reči putem udžbenika (kao što je slučaj s Milenom Golubović – S. G.), šireći ih na taj način među populacijom laika”.⁴²⁷ Spomenuta nastojanja i radnje promotera „vlaštine” iz redova Nacionalnog saveta Vlaha stvaraju manjinsku nacionalnu ideologiju, koja pritom ima zadatak da prepakuje rumunsku zajednicu sa prostora istočne Srbije u fiktivnu „vlašku” nacionalnu

⁴²¹ Timothy Brennan, „The national longing for form”, 47.

⁴²² Ernest Renan, „What is a nation?”, H. Bhabha (ur.), *Nation and Narration*, London/New York, 1993, 11.

⁴²³ Kao što čini Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*.

⁴²⁴ Timothy Brennan, „The national longing for form”, 49.

⁴²⁵ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 188.

⁴²⁶ Dragan Andrejević, predgovor *Položaj vlašskog jezika i dijalekti*, u: Nadica N. Jovanović, *Gramatika vlašskog jezika*, Negotin, 2013; Dragan Andrejević, predgovor „Bez vlašskog identiteta, nema identiteta Srbije...” Predrag Marković, u: d’Pasujoni, *Govorim vlaški = Vorbâsk rumînjeaşce = Ворбѣск румѣиештје* (Krajinsko-timočko narečje, Sinâ alu Čeloju), Beograd, 2013, itd.

⁴²⁷ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 170, 191.

manjinu, pa se onda ljudi „mogu u ime nacije [...] upotrebiti za različite političke svrhe”.⁴²⁸ Vlaški nacionalisti šire krivu predodžbu o etničkom identitetu „Vlaha” sa prostora istočne Srbije, jer se u njihovoj koncepciji „taj identitet smatra nečim osnovnim, čvrstim, trajnim, nečim što je postojalo davno pre nacionalnih pokreta i što je dovelo do njih. Drevno poreklo vlastite nacije i postojanost njenog identiteta kroz vekove zaista je stvar vere među nacionalistima”,⁴²⁹ pa otuda oni iznose tezu da su „Vlasi” na Balkanu nastali od Kelta pre 2000 godina, pa čak i da su „Vlasi” sa Keltima dočekali Rimljane.⁴³⁰ Istraživanja pokazuju da „nacionalizam izmišlja nacije, a državna elita ih pravi i oblikuje”,⁴³¹ odakle sledi zaključak da „Vlaha” istočne Srbije bez poltrona vlahonacionalista i srpske političke elite ne bi ni bilo. Prateći Benedikta Andersona i njegove stavove, dolazimo do zaključka da je „vlaška” nacionalna manjina mentalna konstrukcija zamišljene zajednice, na koju podržavljani politički subjekti gledaju kao na odvojeni politički entitet u odnosu na rumunski entitet.⁴³² Društvenim inženjeringom u Srbiji nastaje uverenje o posebnom identitetu „vlaške” nacionalne manjine, koja putem medija i škole prodire u narodne mase. Na nesreću onih koji su, vođeni srpskim nacionalnim interesima, na državnoj teritoriji (istočne) Srbije formirali „Vlahe” kao entitet koji se nalazi na sredokraći između Rumuna i Srba, jednoga dana će biti vlahonacionalista koji će, vođeni vlaškim nacionalnim interesima, reći da je došlo vreme za formiranje vlaške državnosti. Uobličavanje ideje o formiranju vlaške države, koja bi u perspektivi

⁴²⁸ Boris Buden, *Der Schacht von Babel*, Berlin, 2005, 46, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 195.

⁴²⁹ Elie Kedourie, *Nationalism*, Oxford, 1993, 141.

⁴³⁰ *Deklaracija nacionalnog saveta Vlaha o ostvarivanju i unapređenju prava vlaške nacionalne zajednice* koju su potpisali: predsednik Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine Radiša Dragojević, zamenik predsednika Igor Janković, potpredsednici Miletić-Tića Mihajlović, Dragan Balašević, Neli Đorđević, Miodrag Marković i dr Dragi Damjanović, www.nacionalnisavetvlaha.rs/dokumentideklaracija.html. Podaci preuzeti 15. 2. 2018.

⁴³¹ Carsten Esbach, *Nationalismus und Rationalität*, Berlin, 2000, 71, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 196.

⁴³² Ruth Wodak/Rudolf de Cillia/Martin Reisigl/Karin Liebhart, *The Discursive Construction of National Identity*, Edinburgh/Cambridge 1999, 3, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 196.

mogla nastati delovanjem vlaške političke elite, narod će podržati zbog vlastitih interesa, poput današnjih poltrona vlahonacionalista, koje podjednako možemo naći i među novoformiranim „Vlasima” na određeno vreme i među Srbima. Dakle, „Vlasi” bi nakon izvesnog vremena kao zagovornici vlašskog nacionalnog identiteta mogli raditi na formiranju svoje državne teritorije, pozivajući se na tzv. *iskonska zajednička obeležja (jezik, kultura, istorija)*, zaboravljajući pritom da su ona nastala na temelju sprovedenog državnog projekta u interesu Srbije, koji je uvek bio i ostao pri tome da se izvrši potpuna srbizacija i asimilacija Rumuna na prostoru istočne Srbije. Prema tome, srpskoj političkoj eliti je bilo potrebno da „Vlasi” budu samo prva faza nestajanja Rumuna sa prostora istočne Srbije,⁴³³ a ne formiranje nove „vlaške” nacije koja bi jednog dana mogla tražiti formiranje svoje državne teritorije. Poznato je da je nacija u savremenom svetu „kuriozno hibridno područje gde se privatni interesi predstavljaju kao opšte važeći”⁴³⁴ pa tako konstruktori „neke manjine na području određene države” očekuju „da će joj nastanak suverene nacionalne države doneti lične prednosti”.⁴³⁵ Tako je među srpskim nacionalistima borba za formiranje „vlaške” nacionalne manjine u istočnoj Srbiji, zapravo borba za denacionalizaciju i asimilaciju, tj. nestanak Rumuna sa teritorije istočne Srbije, dok je ta borba među „vlaškim” poltronima okarakterisana kao borba za hegemoniju, koja tvrdi da govori u ime čitave „vlaške” nacionalne manjine.⁴³⁶ Međutim, široke mase ostaju isključene od prednosti koje rezultiraju iz nacionalne „vlaške” autonomije, odnosno masa će stajati lošije u slučaju secesije i formiranja nove države, jer će u njoj samo elita imati nove bolje

⁴³³ Izjava Dušana Firovića koja je data u ime Nacionalnog saveta Vlaha bila je postavljena na Jutjub 14. 7. 2011. godine od strane Nacionalnog saveta Vlaha, a preuzeta je 21. 7. 2011. godine: https://www.youtube.com/watch?v=8b1rsFhCW_Y; <https://www.youtube.com/channel/UCCkYQLnYUFtRhJjEKVICEag>. Naime, Dušan Firović je dao intervju Radio-televiziji „Fira” (Zaječar) nakon Treće sednice Izvršnog odbora Nacionalnog saveta Vlaha održanog u Petrovcu na Mlavi: „Vlasi su uvek bili Srbi i mi (Vlasi – S. G.) smo mnogo krvi prolili za ovu našu Srbiju, i mi smo samo ovde Vlasi, samo da ne bismo sutra bili, nedaj bože (koluta očima – S. G.), Rumuni.”

⁴³⁴ Homi K. Bhabha, „Introduction: narrating the nation”, H. Bhabha (ur.), *Nation and Narration*, London/New York, 1993, 2.

⁴³⁵ Carsten Esbach, *Nationalismus und Rationalität*, Berlin, 2000, 72.

⁴³⁶ Michael Billig, *Banal Nationalism*, London et al., 1995, 27.

perspektive.⁴³⁷ Nekada je „Austro-Ugarska bila ’kolevka’ ili ’porodi-lište’ nacija”,⁴³⁸ jer su vladari u Beču namerno podsticali „nacionalizme manjih, siromašnijih i potlačenih naroda” kako bi se njima lakše i bolje vladalo, a danas se, posle sto i više godina nakon propasti Austrougarske, na prostoru bivše Jugoslavije, posebno na tlu Republike Srbije forsiraju etnički i jezički nacionalizmi, kako bi se njima lakše i bolje vladalo, tj. manipulisalo. Formiranje novih nacija i njima „odgovarajućih” jezika umnogome je „spriječilo proces moderniziranja jer je neumjeren dio oskudnih društvenih resursa koncentriran odnosno rasipavan na homogeniziranje nacije”.⁴³⁹ U Srbiji se politika Austrougarske donekle preslikala u formiranju što više *novih nacionalnih manjina* na račun starih (*vlaška* na račun rumunske, *aškalijaska* i *egipatska* na račun romske, *bunjevačka* i *šokačka* na račun hrvatske, *ukrajinska* na račun rusinske itd.), koje, zbog malog broja pripadnika na teritoriji bilo koje opštine u Srbiji, nemaju zakonsko pravo na korišćenje maternjeg jezika u službenoj upotrebi. Rekao bih da se namerno izostavljaju primeri zapadnoevropskih nacija (francuska, nemačka, austrijska, švajcarska, nizozemska, španska, engleska), koje nisu formirane na osnovu podudaranja jezika, religija i etnosa sa državnim granicama. Među novim *ad hoc* formiranim nacijama je i „*vlaška*” *nacionalna manjina* i njoj „odgovarajući” „*vlaški jezik*” kome tek predstoji kodifikacija i standardizacija prepuštena „vlahistima”, tj. jezičkim partikularistima.

Srpska intelektualna elita poučena traumatičnim iskustvom podela (zbog pripadnosti različitim religijama, geografskih specifičnosti, istorijskih okolnosti itd.) između Srba i Hrvata, Srba i Bošnjaka, Srba i Crnogoraca, i naposljetku između Srba i Srba pravoslavne, katoličke i muslimanske vere, na više nacija „usprkos zajedničkom

⁴³⁷ Carsten Esbach, *Nationalismus und Rationalität*, Berlin, 2000, 102.

⁴³⁸ Norbert Mappes-Niediek, *Die Ethno-Falle. Der Balkan-Konflikt und was Europa daraus lernen kann*, Berlin 2005, 127), cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 210.

⁴³⁹ Rumen Daskalov/Holm Sundhaussen, „Modernisierungsansätze”, M. Hatschikjan/S. Troebst (ur.), *Südosteuropa: Gesellschaft, Politik, Wirtschaft, Kultur; Ein Handbuch*, München, 1999, 109, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 219.

kulturnom jeziku”,⁴⁴⁰ umnogome je olakšala politiku deobe rumunske nacionalne manjine u Srbiji na vlašku (u istočnoj Srbiji) i rumunsku (u srpskom Banatu).

Na prostorima jugoistočne Evrope „nema nijednog uvjerljivog primjera da je nacionalna emancipacija poticala društvenu i demokratsku emancipaciju”, već „naprotiv, ima mnoštvo primjera da je nacionalana emancipacija [...] blokirala formiranje demokratskog i ’otvorenog’ društva”.⁴⁴¹ Tako danas „vlahisti”, tj. jezički partikularisti „blokiraju nastanak demokratskog i otvorenog društva, jer zastupaju etnojezični nacionalizam”,⁴⁴² koji „pogoduje nastanku zatvorenih društava. A nacija u takvim okolnostima postaje mit. [...] Za razliku od takvog shvatanja nacije, bazira se demokracija u složenom društvu na priznavanju razlika i suprotnosti u interesima; ona podrazumijeva [...] pluralizam i zahtijeva odstupanje mita nacije”.⁴⁴³ Zapadnoevropski historičari naglašavaju istoričnost i time promenljivost nacije, dok su istočnoevropski sociolozi skloni ontološkom promatranju pa naciju shvataju kao „pleme koje postoji iz pradavne prošlosti, nepromjenjivo, prirodno i vječno”. Tako i „vlaški” (kvazi)historičari „novoromantičari” kažu da su „Vlasi” nastali od Kelta,⁴⁴⁴ koji su u IV–III veku pre nove ere prošli dolinom Morave u svom pohodu radi pljačkanja Delfa u Grčkoj, pa su još iz tih vremena ostali na prostoru istočne Srbije u celosti nepromenjeni, osim što su u vreme rimske vlasti prihvatili latinski jezik.⁴⁴⁵ Prema tome, „vlahisti” pokušavaju postići „potvrđiva-

⁴⁴⁰ Eric J. Hobsbawm, *Nationen und Nationalismus*, Frankfurt am Main/New York, 1991, 85-86.

⁴⁴¹ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 218.

⁴⁴² Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 170, 218.

⁴⁴³ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 218.

⁴⁴⁴ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*.

⁴⁴⁵ Andrijana Maksimović (u razgovoru s dr Gordanom Bojkovićem, historičar), *O poreklu Vlaha* (1): *Ponosni Vlasi – interkulturalno Braničevo*, u: Reč naroda, utorak 18. avgust 2015, 10; Andrijana Maksimović (u razgovoru s Draganom Andrejevićem), *O poreklu Vlaha* (2): *Ponosni Vlasi – interkulturalno Braničevo*, u: Reč naroda, utorak 18. avgust 2015, 11; Andrijana Maksimović, *Vlasi u Srbiji: Ponosni Vlasi – interkulturalno Braničevo*, u: Reč naroda, utorak 25. avgust 2015, 10; Andrijana Maksimović (u razgovoru s Radišom Dragojevićem, predsednik nacionalnog saveta Vlaha), *Na zadatku ostvarivanja prava i sloboda: Ponosni Vlasi – interkulturalno Braničevo*, u: Reč naroda, utorak 1. septembra 2015, 16; Andrijana Maksimović, *Neosporiv vlaški identitet: Ponosni Vlasi – interkulturalno Braničevo*, u: Reč naroda,

nje ili osporavanje određenog sadašnjeg političkog stanja pomoću irelevantnih ‘povijesnih argumenata’ i anakronih ‘povijesnih prava’,” mada je odavno rečeno da „ne postoji ‘povijesno pravo’”.⁴⁴⁶ Drugim rečima, iskovan je mit o iskonskom postojanju *vlašćke nacije*, koja se probudila iz viševjekovnog sna na prostoru istočne Srbije. Nažalost, ona je, na osnovu srpskog zakonodavstva i podržana od srpske političke elite, dobila status *nacionane manjine*, a ne *nacije*, uprkos tvrdnjama „vlahista” da je Srbija matična zemlja Vlaha, što bi valjda trebalo rezultirati statusom *vlašćke nacije*, koja je samim tim *konstitutivna*, i koja je, moramo pretpostaviti, na osnovu još neobjavljenih istorijskih izvora koji su poznati samo „vlahistima”, zajedno sa *srpskom nacijom* konstituisala srpsku državu. Ovo duboko „promišljanje” istorije od stane „vlahista” moglo bi se uzeti u razmatranje s obzirom na to da je među srpskim primordijalistima još uvek na snazi teza da su Vlasi samo povlašćeni Srbi, koji resrbizacijom treba da se vrate srpstvu.

Nasuprot „objektivnoj mladosti nacija” s gledišta nepristrasnih „istoričara stoji subjektivna starost nacija u očima nacionalista”,⁴⁴⁷ a trajanje takvih ideja bilo je omogućeno time što „su se elite u Jugoslaviji i državnici drugih istočnoevropskih zemalja održavali na vlasti tako što su svoju socijalističku ideologiju dopunjavali nacionalističkim elementima iz kulturne istorije i nacionalne istorije. Ti nacionalistički elementi su u mnogo slučajeva preživeli neprimjećeno promenu sistema” u svim zemljama istočne Evrope, iznosi Riedel.⁴⁴⁸ Zato je potrebno da se kritički suočimo s mitovima o istoriji pomoću

utorak 1. septembra 2015, 17; Andrijana Maksimović (u razgovoru sa Slobodanom Golubovićem d’Pasujoni, profesor fizike), *Vlašćki jezik u istočnoj Srbiji: Ponosni Vlasi – interkulturalno Branićevo*, u: Reč naroda, utorak 8. septembra 2015, 20; Andrijana Maksimović (u razgovoru sa primariusom dr Sinišom Čelojevićem, ginekolog-akušer), *Pišem vlašćki: Ponosni Vlasi – interkulturalno Branićevo*, u: Reč naroda, utorak 8. septembra 2015, 21.

⁴⁴⁶ Jenő Szűcs, *Nation und Geschichte*, Köln/Wien, 1981, 51, 58, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 221.

⁴⁴⁷ Benedict Anderson, *Die Erfindung der Nation*, Frankfurt am Main/New York, 1988, 14.

⁴⁴⁸ Sabine Riedel, *Die Erfindung der Balkanvölker. Identitätspolitik zwischen Konflikt und Integration*, Viesbaden 2005, 17.

kojih se u pseudonaučnim publikacijama⁴⁴⁹ i u predgovorima udžbenika i novinskim člancima pokušava dokazati nastajanje nekakve „vlaške” nacije još pre 2000 godina. Naime, naučnicima je poznato da ni u XIX veku nije postojala „vlaška” nacija na prostoru istočne Srbije, a i da jeste, pitamo se kako je danas postala nacionalna manjina.

Proučavanja (tzv. vlašskog) naroda iz prošlosti, onog naroda koji se pominje u mnogim poveljama i darovnicama širom Balkana, pokazuju „da između tih naroda i suvremenih nacija nema direktne ili čak determinističke veze”,⁴⁵⁰ odnosno, pogrešno je „povezivanje ‘narodnog’ i ‘nacionalnog’ s povijesnog gledišta”, jer u novovekovnom razdoblju kada „ni plemstvo ni građanstvo nije imalo pojmove za zamjećivanje suvremene kategorije ‘nacije’ i kad nije raspolagalo etičko-političkim i emocionalnim preduvjetima za suvremeni patriotizam, trebalo bi da je seljaštvo, koje nije imalo nikakvu sposobnost političkog djelovanja i koje je bilo potisnuto iz političke sfere, instinktivno slutilo nešto što će povijest tek stoljeće kasnije proizvesti u izrazito složenom procesu? Ono [...] kamo čak ni veliki mislioci 18. stoljeća nisu mogli dospjeti [...], trebalo bi da je stoljećima prisutno u instinktima potlačenog naroda?”, piše Snježana Kordić pozivajući se na Siča.⁴⁵¹ Osim toga, narodi se jedva mogu definisati prema objektivnim kriterijumima (npr. jezik i kultura). Zato ostaje samo subjektivna pripadnost, odnosno svako pripada onom narodu u koji sam sebe ubraja na vlastitom jeziku. Ime narodu ne treba nametnuti ili ga preimenovati, kao što se radi *rumunskoj nacionalnoj manjini* u istočnoj Srbiji. Njoj se nameće srpski (eksterni) naziv *vlaška nacionalna manjina*, čime se cepa jedinstvo *rumunske nacionalne manjine*, koja se podjednako nalazi u srpskom Banatu i istočnoj Srbiji. Ideju o političkoj domovini koja se danas nameće rumunskoj zajednici u istočnoj Srbiji isprva je razvijao uski sloj „vlahista”, kvaziintelektualaca, kvazipolitičara, kvaziknjiževnika, kvaziistoričara, kvazipravnika i „propagandista”, a oblikovali su je u svojim intervjuima, u

⁴⁴⁹ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*; Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*.

⁴⁵⁰ John Breuilly, *Nationalismus und moderner Staat*, Köln, 1999, 242.

⁴⁵¹ Jenő Szűcs, *Nation und Geschichte*, Köln/Wien, 1981, 54–55, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 170, 228.

teorijama o prošlosti, u političkim propagandističkim pamfletima, dok na kraju čitav taj način razmišljanja o tobože već formiranoj „vlaškoj” nacionalnoj svesti, pomoću škola, masovnih medija, novina i knjiga, zaista ne postane zajednički masama. Takva agitacija u masama počinje parolama o tobože plemenitim i opravdanim nastojanjima, a završava se plasiranjem lažnih načela i demagoških tendencija.⁴⁵² Primarijus dr Siniša Čelojević (ginekolog-akušer), Dušan Firović (bez struke), Slobodan Golubović d’Pasujoni (nastavnik fizike), Milena Golubović (master etnologije-antropologije), Vojislav Stojanović (profesor istorije), Miodrag D. Perić (doktor istorije), Časlav Radukanić (nastavnik muzičke kulture), Dragan Andrejević (nesvršene studije istorije umetnosti⁴⁵³) i drugi „vlahisti” pišu i iznose u intervjuima svoje ničim argumentovane stavove da je „vlaška” nacionalna manjina u istočnoj Srbiji nastavak Vlaha srednjovekovne Srbije i da samim tim ta novoformirana „vlaška” manjina obitava na tom prostoru vekovima. Zbog takvih ideja sve njih treba ubrojati u primordijaliste, za koje je karakteristično da su neupućeni u rezultate savremenih socioloških i antropoloških istraživanja, jer kao što iznosi Grešcl, po mišljenju primordijalista u Evropi postoji direktan kontinuitet između plemena iz doba seobe naroda i naroda (nacija) iz novog istorijskog razdoblja.⁴⁵⁴

Kako bi „vlahisti” i „vlaholozi” ciljnu grupu ljudi okupili u tzv. „vlašku” nacionalnu manjinu, pozivaju se na kulturu koja nije ista s kulturom rumunske nacionalne manjine u srpskom Banatu, a još manje s rumunskom kulturom s područja današnje Rumunije. Zbog velikog ne(po)zna(va)nja materije perjanice Nacionalnog saveta Vlaha pozivaju u pomoć „Centar za razvoj civilnog društva” u Zrenjaninu, čiji su saradnici sačinili brošuru pod nazivom *Strategija razvoja kulture Vlaha u Srbiji* (2014–2018), koja je 2014. godine objavljena u izdanju spomenutog Centra u Zrenjaninu i Nacionalnog saveta Vlaha. U nju su ugrađene želje „vlahista”, što se iz sadržaja može svedeno pročitati: na koji način da tzv. vlaška nacionalna manjina započne graditi kulturu laži, a „kultura laži je ciljana upotreba nekog kulturnog

⁴⁵² Jenö Szűcs, *Nation und Geschichte*, Köln/Wien, 1981, 107.

⁴⁵³ www.nacionalnisavetvlaha.rs/jezikipismo.html

⁴⁵⁴ Bernhard Gröschel, *Das Serbokroatische zwischen Linguistik und Politik. Mit einer Bibliographie zum postjugoslavischen Sprachenstreit*, München, 2009, 322.

koda od strane (nacionalne – S. G.) manjine koja se ne podudara s kulturnom normom i tradicijom kolektiva⁴⁵⁵, tj. s kulturnom normom i tradicijom cele nacije, koja je rumunska, a ne vlaška, jer vlahisti kao nosioci kulture laži „posežu za krivotvorenjem povijesnih dokumenata i stvarnog stanja stvari, za namjernim jednostranim usmjeravanjem kulturnog pamćenja kako bi poduprli svoje tvrdnje”⁴⁵⁶ o postojanju tobožnje „vlaške” istorijske zajednice u istočnoj Srbiji. Iz navedene brošure bih istakao, pored ostalog, podnaslov *vrednosti* gde Nacionalni savet Vlaha tobože promoviše svojim radom: *savremenost, autentičnost, aktivnost i aktivizam, pomirenje, identitet, sistematičnost, autohtonost i racionalnost*, i podnaslov *vizija*, gde stoji rečenica u kojoj granica između realnosti i satire prestaje da postoji: „Naša je vizija društvo u kojem se poštuju ljudska i manjinska prava, u kojem postoje izgrađene institucije i obrazovan kadar koji kreira, čuva i nudi kvalitetne kulturne sadržaje”, a niti postoje izgrađene institucije, niti ima obrazovanog kadra. Zatim su navedene *vizije* kojima se teži:

„Podignuta samosvest i smanjen jaz između realnih i statističkih pokazatelja (samosvest koju demagozi tzv. *vlaške nacionalne manjine* treba da izgrade u svojim radio-televizijskim nastupima, novinskim člancima, na internet portalima i u knjigama koju valja širiti putem škole i obrazovanja – S. G.).

Uspostavljena mreža kulturnih centara (koji su do 2006. godine, kada je formiranjem Nacionalnog saveta Vlaha priznata i *vlaška nacionalna manjina*, bili među insajderima nazivani rumunski kulturni centri /Centru pentru cultura rumâncă/ – S. G.).

Školovan kadar za sistem obrazovanja i kulture (ali, u kojoj *matičnoj zemlji će biti fakultetski školovan kadar za sistem obrazovanja?* – S. G.).

Kreirani kulturni sadržaji i prikupljeni podaci (*dati sadržaji su samo preimenovani rumunski sadržaji i podaci* – S. G.).

Identifikovani, istraženi, selektovani i prikupljeni kulturni sadržaji (*koji su istovetni s rumunskim kulturnim sadržajima* – S. G.).

Sistematizovani zabeleženi podaci (*koji su kod istraživača insajdera oduvek bili rumunski* – S. G.).

⁴⁵⁵ Andreja Zorić, *Nationsbildung als „kulturelle Lüge”*, München, 2005, 29.

⁴⁵⁶ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 170, 231–232.

Kulturni sadržaji šireni putem medija (*bili su i pre formiranja nacionalnog saveta Vlaha od strane srpskih medija kao vlaški kulturni sadržaji* – S. G.).

Aktivno rešavana lingvistička i etno-genetska pitanja (*koja su odavno rešena u lingvistici, etnolingvistici, sociolingvistici i istoriji* – S. G.).

Postignuto pomirenje, skrajnuti lićni ukusi i sujete (*može biti ukoliko se „vlahisti” lingvistićki, sociolingvistićki, sociološki, antropološki i istorijski obrazuju* – S. G.).

Uspostavljeni mehanizmi očuvanja vlaške kulture (*mogu biti jedino onda kada vlaška kultura bude odvojena od rumunske* – S. G.).

Uspostavljeni mehanizmi podrške na lokalnom, nacionalnom i internacionalnom nivou (*mehanizmi tobožnje podrške uspostavljaju lažima i falsifikatima, kao što se vidi na primeru standardizacije „vlaškog jezka”* – S. G.).

Postoje svi resursi za kulturu (*resursi tzv. Vlahu su zapravo rumunski* – S.G.).

Vlaška kultura afirmisana na nacionalnom nivou (*mogla bi biti samo ako to ne bi bila rumunska kultura* – S. G.).

Dekonstruisani stereotipi. (*prema tzv. Vlasima ili prema Rumunima istoćne Srbije* – S.G.).

Poštovani zakoni i prava manjina (*za rumunsku manjinu u istoćnoj Srbiji ili za tzv. vlašku koju podržava Nacionalni savet Vlaha vođen srpskim državnim nacionalizmom* – S. G.).”

„Vlaholoji” na prostoru istoćne Srbije tvrde da postoje nacionalno različita vlaška kultura u odnosu na rumunsku s istog područja i da se zbog toga ne može raditi o istom jeziku. To je višestruko neispravna konstatacija, jer kulturne granice se ne podudaraju ni s jezićkim ni s nacionalnim ni s državnim.⁴⁵⁷ Štaviše, ni radikalne jezićke razlike ne moraju ujedno biti kulturne ili druge razlike, mada razlika, na nivou nestandardizovanog jeziku tzv. Vlaha u istoćnoj Srbiji i Rumuna u srpskom Banatu ili u današnjjoj Rumuniji, nema, osim na polju leksike. Tako barem kažu lingvisti, romanolozi i rumunolozi sa Filološkog fakulteta u Beogradu i Novom Sadu, iz

⁴⁵⁷ Ulrich Ammon, *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz: das Problem der nationalen Varietäten*, Berlin/New York, 1995, 31.

Balkanološkog instituta SANU, kao i sa svih katedri romanistike i rumunistike iz celog sveta. Ali, šta oni predstavljaju za „vlahiste” ili za vlaške i srpske patriote i domoljupce Republike Srbije? Lingvistika je decidno ukazala na to da se radi o dva istovetna dijalekta dakorumunskog dijalekta rumunskog jezika s ove i s one strane Dunava, kao i o dve istovetne tradicionalne kulture, bez obzira na to što se govornici i potrošači te istovetne kulture nalaze danas manjim delom u Srbiji, a većim delom u Rumuniji – dakle jezik i kultura ne poznaju državne granice kako to žele primordijalisti, „vlahisti” i „vlaholozi” – „(kvazi)istoričari” i etnolozi/antropolozi koji su u službi demagogije i ličnog koristoljublja. Kako tradicija i običaji tako i drugo što se navodi pod kulturom, koja je tobože jedinstvena i neponovljiva među tzv. Vlasima iz istočne Srbije, ne podudara se s državnim granicama Republike Srbije, štaviše, nauka, umetnost, religija, tehnička dostignuća, moralne i etičke vrednosti itd. nisu po svojim svojstvima nacionalno specifični, jer sve što sam nabrojao pripada celokupnom ljudskom rodu koji se ne može odvojiti u nacije po moralnim vrednostima, nauci, tehničkim dostignućima, umetnosti ili religiji. Drugim rečima, „vlahisti” i „vlaholozi” neopravdano i neutemeljeno poistovećuju kulturu s nacijom ili nacionalnom manjinom u određenim državnim granicama, iako je tradicionalna kultura tzv. Vlaha istočne Srbije i tzv. Vlaha na južnom priobalju Dunava u Bugarskoj ili Rumuna u srpskom Banatu, Rumuniji, Moldaviji i Pridnjestrovlju istovetna s neznatnim lokalnim (regionalnim) razlikama, koje je ne čine posebnom i drugačijom. Dakle, razgraničenje na osnovu kulture neutemeljeno je kod svih gore navedenih rumunskih entiteta i kvazivlaških entiteta, jer se oni međusobno ne razlikuju po kulturi.⁴⁵⁸

Između navedenih (rumunskih) entiteta i (vlaških) kvazientiteta ne postoje čak ni religijske razlike jer su svi velikom većinom pravoslavne veroispovesti. Ukoliko religiju treba gledati kao deo kulture, onda su kulturne razlike među navedenim entitetima i kvazientitetima zaista neznatne za razliku od onih koje postoje u Nemačkoj između katolika i protestanata, pa svejedno i katolici i protestanti u Nemačkoj pripadaju jedinstvenoj nemačkoj naciji, a i jezik je, bez obzira na

⁴⁵⁸ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 170, 234-239.

religijsku pripadnost, nemački.⁴⁵⁹ Na osnovu svega rečenog, + možemo zaključiti da je tzv. vlaška nacionalna manjina, kultura i kulturni identitet, samo konstrukcija u rukama kvazipolitičara i vlahonacionalista, koji su je stvorili, a i dalje je propagiraju zarad ličnog koristoljublja i digniteta u srpskom društvu. Oni snose odgovornost za sve konflikte koji nastaju zbog pozivanja na kulturu i poseban kulturni identitet u odnosu na onaj koji srećemo na prostoru srpskog Banata, Rumunije, Moldavije itd. O kulturnom identitetu i njegovoj konstrukciji uopšte kod svih nacija opširnije se može naći u studiji Sabin Ridel.⁴⁶⁰ U najširem smislu rečeno, kultura je u rukama vlahonacionalista često „korišćena kao puki ukras koji je opravdavao i iskazivao društvene pritiske”⁴⁶¹ u Srbiji.

6.1.13. Prepravljanje istorije prema potrebama sadašnjosti

Kada govore o tzv. vlaškoj nacionalnoj manjini, o tobože vlaškoj kulturi i „vlaškom jeziku”, „vlaholozi” ili vlahoseparatisti i kvaziistoričari zapravo rade na prepravljanju istorije istorizujući samo određeni opseg kulture i društvene strukture pri čemu ga prikazuju kao sveukupan i autentičan tako da se, kako navodi Hačikjan, „prošlost i sadašnjost iskroje na odbranu jednodimenzionalne konstrukcije, ‘neprikladni’ elementi se izbrišu, sugeriraju se dugačke i besprekidne linije kontinuiteta, glumi se jasna utvrđenost uzroka, na osnovi toga donose se jednostrane osude i dodjeljuju oprost, ukratko: prezentira se jedna priprosta i neizdiferencirana slika povijesti”⁴⁶².

U formiranju „vlaške” nacionalne manjine, koja opstoji samo na prostoru istočne Srbije i koja nipošto ne sme imati dodirnih tačaka s rumunskom nacionalnom manjinom, kvaziistoričari imaju potrebu za

⁴⁵⁹ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 170, 239-240.

⁴⁶⁰ Sabine Riedel, *Die Erfindung der Balkanvölker. Identitätspolitik zwischen Konflikt und Integration*, Wiesbaden 2005, 12, 20, 27, 30, 243, 244, 248, 303.

⁴⁶¹ Melita Richter Malabotta, „Semantics of War in Former Yugoslavia”, B. Busch/H. Kelly-Holmes (ur.), *Language, Discourse and Borders in the Yugoslav Successor States*, Clevedon 2004, 78-79.

⁴⁶² Magarditsch Hatschikjan, „Was macht Südosteuropa aus?”, M. Hatschikjan/S. Troebst (ur.), *Südosteuropa: Gesellschaft, Politik, Wirtschaft, Kultur; Ein Handbuch*, München 1999, 26, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 256.

istorijom, ali ne onom koju opisuju moderni historičari, jer, kako je Ernest Renan pre više od sto godina utvrdio, „zaboravljanje ili čak krivo razumevanje istorije je bitan element kod nastanka nacije”. Kvaziistoričari legitimisanje identiteta tzv. vlaške nacionalne manjine sa prostora istočne Srbije traže u mitu selektivne istorije ili u (para)istorijskoj mitologiji svoje nacionalne manjine, koja je nastala od Kelta pre više od 2000 godina. Ta mitska prošlost je tzv. vlaškoj nacionalnoj manjini preko potrebna jer ona, kao uostalom i većina nacija, ima vrlo kratku ili pak nema nikakvu istoriju. Npr., ako na osnovu srednjovekovnih istorijskih izvora utvrdimo da je na prostoru istočne Srbije do turskih osvajanja bilo autohtonog romanskog stanovništva, a da je u migrativnim procesima tokom srednjovekovnog i novovekovnog razdoblja bilo doseljavanja romanskog stanovništva (Vlasi-Aromuni) iz pravca današnje Makedonije i Grčke (XIV–XIX vek), kao i iz pravca današnje Rumunije (Vlasi-Dakorumeni) tokom novovekovnog razdoblja (XVII–XIX vek), historičari ne mogu utvrditi da je današnje rumunsko stanovništvo jednoobraznog etničkog porekla s dvomilenijumskim kontinuitetom, niti mogu reći da su sve etničke komponente današnjeg „vlaškog” stanovništva imale zajedničku istoriju, a još manje da su „Vlasi” na prostoru istočne Srbije, kao i na drugim stranama Balkanskog poluostrva, nastali od Kelta, i da pritom žive kontinuirano u vremenskom intervalu od više od dve hiljade godina. Prosto rečeno, uzgaja se mit o iskonskom postojanju vlaškog naroda istovetnog s današnjom vlaškom nacionalnom manjinom. To je sve deo folkora koji ima ulogu u formiranju novih nacija i nacionalnih manjina pa nas zato i ne treba iznenaditi izgradnja „simbioze” između vlaških (kvazi)historičara (Vojislav Stojanović, Miodrag D. Perić) i vlahonacionalista, jer je za njih istorija samo oružje političke borbe. Ovaj fenomen je svima poznat, kaže Zundhausen, jer svugde „u jugoistočnoj Evropi postoji uska simbioza između historičara i političkih elita”.⁴⁶³ Pojedini autori podobne nacionalne istorije „Vlaha” iz istočne Srbije „nisu historičari, nego političari, koji se služe pisanjem istorije da bi poduprli onu stvar

⁴⁶³ Holm Sundhaussen, „Nationalismus in Südosteuropa“, „Plenumsdiskussion“, B. Faulenbach/H. Timmermann (ur.), *Nationalismus und Demokratie*, Essen, 1993, 57.

čiji trijumf priželjkuju”,⁴⁶⁴ i to u tolikoj meri da se prošlost oblikuje prema potrebama sadašnjosti. Takvo „pisanje istorije je postalo sluškinjom nacionalizma dotične nacije, jer se deo prošlosti s namerom zaboravlja”, što je bitna stavka kod formiranja nacionalnog identiteta tzv. Vlaha, tako da „kolektivna amnezija može biti jednako važna kao i kolektivno pamćenje”.⁴⁶⁵

6.1.14. Identitet „Vlaha” i politika

„Po Solorsu, ta vrsta identiteta (kada jedan brat odabere rumunski, a drugi ‘vlaški’ nacionalni identitet – S. G.) nije pitanje prinude: čovek može da s police predaka odabere identitet koji odgovara njegovom ukusu”,⁴⁶⁶ ali zato „izabrani identiteti nemaju dubine, jer s njima nisu povezani celokupni kulturni sadržaji života”, pa su oni nestalne prirode.⁴⁶⁷ Zbog toga se opravdano može postaviti pitanje – ne podrija li nacionalnu državu *politika identiteta* i značaj koji se pridaje *etničkom samoopredeljenju*? Anri Žiro tvrdi da politika identiteta predstavlja „borbu za konstruisanje kontra-narativa i stvaranje novih kritičkih prostora i društvene prakse”⁴⁶⁸ formiranja novih nacionalnih manjina, koje su do nedavna bile neprepoznatljive u Srbiji, zato što su ubrajane u dominantnu (srpku) većinu. Suprotno ovim razmišljanjima, srpski desno orijentisani nacionalisti smatraju da novi narativi, kako socijalni antropolozi nazivaju novoformirane nacionalne manjine, uništavaju patriotske narative, tj. srpsku naciju. Po svoj prilici, i jedni i drugi preteruju, jer nova politika i njeni narativi po pravilu prihvataju državu Srbiju kao svoju domovinu, što se očitó vidi na primeru „Vlaha” istočne Srbije, Bunjevaca, Roma, Aškalija, Egipćana i drugih. Ono oko čega se najčešće vode rasprave nisu toliko argumenti za „ovu” ili „onu” nacionalnu manjinu ili pak protiv nje, već koga treba smatrati predstavnikom „vlaške” nacionalne manjine. Da li su to pripadnici Nacionalnog saveta Vlaha, koji putem

⁴⁶⁴ Julien Benda, *Der Verrat der Intellektuellen*, München/Wien, 1978, 132.

⁴⁶⁵ Urs Altermatt, *Das Fanal von Sarajevo*, Paderborn et altri, 1996, 10.

⁴⁶⁶ Majkl Bilig, *Banalni nacionalizam*, 262.

⁴⁶⁷ Majkl Bilig, *Banalni nacionalizam*, 262.

⁴⁶⁸ Henry A. Giroux, *Living dangerously – identity politics and the new cultural racism*, u: *Cultural Studies*, 7, 1993, 3.

„vlaškog” jezika rade na povlašćavanju rumunofonih govornika ili su to članovi pojedinih nevladinih organizacija koji se zalažu za sinonimiju Rumun = Vlah i za rumunski jezik u školskim klupama? U toj borbi nema ničeg neobičnog, jer stvaranje neke nove nacionalne manjine poput „vlaške, bunjevačke, aškalijske itd.” jeste „delatnost koja se ponavlja” i koja povlači za sobom „neprekidna tumačenja, ponovna otkrića i rekonstrukcije”.⁴⁶⁹

Povratak potisnutog osećanja nacionalne pripadnosti rumunofonih govornika istočne Srbije započet je kao proces oživljavanja/reanimiranja rumunske (vlaške) nacionalne manjine koja se zalagala za sinonimiju Rumun = Vlah, da bi potom, uz pomoć srpske političke elite unutar srpske administracije taj proces bio preusmeren ka vlahizaciji rumunske (vlaške) nacionalne manjine, koja se nalazi na sredokračić od marginalizovane rumunske nacionalne manjine ka dominantnoj srpskoj nacionalnoj većini.

Na primer, „u Grčkoj, najraniji nacionalisti, kao Riga od Fere, bili su kosmopoliti po duhu, ali snage apsolutizma i dogmatizma su nadvladale njihov liberalni nacionalizam”.⁴⁷⁰ Isti je slučaj s perjanicama prvog saziva Nacionalnog saveta Vlaha, ali je njih nametnuti nacionalizam dominantne srpske nacije, za razliku od nacionalizma koji se bira Ernesta Renana,⁴⁷¹ doveo u stanje hibernacije, sa svrhom da im se postepeno odstranjuje rumunska sopstvenost, kultura, jezik i sve drugo, najpre u korist „vlaške”, da bi potom došlo do konačne asimilacije „Vlaha” sa prostora istočne Srbije u korist srpske nacije.

Ako se deo političkog vrha rumunske (vlaške) nacionalne manjine iz istočne Srbije ne poistovećuje s tom manjinom nazivajući sebe „vlaškom” nacionalnom manjinom, pod uticajem nametnutog nacionalizma od strane dominantne srpske nacije, onda ceo projekat nacionalne zajednice propada. Ako se institucionalizovani nacionalizam većine nameće odozgo decenijama i isto toliko „prodire” u

⁴⁶⁹ Anthony D. Smith, *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford, Basil Blackwell, 1986, 106.

⁴⁷⁰ Majkl Bilig, *Banalni nacionalizam*, preveo s engleskog Veselin Kostić, u: Biblioteka XX vek, Beograd, 2009, 161.

⁴⁷¹ v. Ernest Renan, *What is a nation?*, u: Homi K. Bhabha (ed.), *Nation and Narratio*, London, Routledge, 1990.

rumunsku manjinu, onda unutar jednog dela rumunske manjine sa prostora istočne Srbije dolazi do formiranja nove „vlaške” manjine, koju je inicirala i koju podržava srpska većina. To se postiže i retorikom identifikacije onih koji protažiraju ideju „vlastva” i onih koji tu ideju zbog svoje neukosti rado prihvataju,⁴⁷² kako bi se stvorio utisak sveukupne izdvojenosti i posebnosti – ideja koja se potom širi na kulturu, jezik i ostalo. To je kao da kažu: „Prestali smo biti rumunska (vlaška) nacionalna manjina u povlačenju i zato imamo novostečeno samopouzdanje da uz pomoć dominantne srpske nacije formiramo na temeljima stare novu „vlašku” nacionalnu manjinu, koja je u usponu.” Svakako, perjanice te nove nacionalne manjine unutar prvog i drugog saziva Nacionalnog saveta Vlaha podržavaju nadalje opravdanost svog postojanja da ne bi izneverili tobože svoju prošlost, koja je, uzgred rečeno, juče nastala. Oni smatraju da će se obrukati ako napuste svoju dragocenu suštinu, koju su tek nedavno otkrili.⁴⁷³

Čak i kada se čini da subnacionalni oblici politike prvog i drugog saziva Nacionalnog saveta Vlaha razjedaju nacionalnu državu, u našem slučaju Republiku Srbiju, ti oblici mogu u stvari prihvatiti srpsku naciju kao nešto prirodno i didaktički se uklapati u domovinu, jer čelnici „Vlaha” uvek ističu da im je domovina zemlja Srbija (u kojoj danas žive), koja je ujedno i njihova zemlja matica (odakle potiču).

6.1.15. Izmišljanje prošlosti umesto vladanja njome

Propagatori tzv. „vlaške” istorije ponudili su novo tumačenje prošlosti, predstavljajući je kao „konačno ponuđenu istinu” o onome što je dugo bilo zaboravljeno ili nasilno potisnuto. Preostaje samo da kvaziarheolozi antičkog perioda među perjanicama Nacionalnog saveta Vlaha iskopaju grobove znamenitih „Vlaha” kako bi dokazali prastaro poreklo *vlaške nacije* ili da dokažu „genocidne zločine” počinjene davno nad njima, a pisci da glorifikuju epske tradicije „Vlaha” kako bi pokazali istinsko izvorište i pravni karakter njihovog

⁴⁷² v. Kenneth Burke, *A Rhetoric of Motives*, Berkeley, CA, University of California Press, 1969.

⁴⁷³ v. Vojislav Stojanović, *Etnogeneza Vlaha*; Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*.

identiteta. Politička propaganda srpskih vlasti i manipulacija putem medija, RTS-a i drugih, obrazovanja, (kvazi)nauke i popularne kulture najvažnije su tehnike kreiranja i oživotvorenja „ideologije mitskog tradicionalizma”⁴⁷⁴ među „Vlasima”, a lažna vlaška tradicija se već kreira kako bi poslužila kao legitimacijski instrument srpskih vlasti, kao „podloga na kojoj se vrši suvremeno insceniranje legitimizacije”⁴⁷⁵ tzv. vlaške nacionalne manjine na račun rumunske.

Kliford Gerc bi, na primer, pitanje demokratske legitimizacije „vlaške” nacionalne manjine u multikulturnom socijalnom ambijentu Srbije nazvao *integrativnom revolucijom* u novim *državama koje nisu nacije i nacijama koje nisu države*. Reč je, dakle, o dualnim, multiplim, mozaičnim i komponovanim „društvenim strukturama koje su u traganju za identitetom raspolućene imperativima primordijalizma (organicizma, tribalizma, parohijalizma, komunalizma), s jedne strane, i modernosti (civiliteta, vladavine prava i materijalnog napretka), s druge strane”.⁴⁷⁶ Upućujući u tom smislu na kompleksnu prirodu nacionalizma, pa tako dakle i srpskog, Gerc sugerše da „nacionalističku ideologiju i stvarnost zadocnelih nacija (poput „vlaške” i drugih – S. G.) posmatramo u kontekstu napete dijalektičke uzajamnosti i interakcije *esencijalizma* (‘izvornog načina života’, koji odgovara Macinijevoj ‘potrebi da se postoji i ima ime’) i *epohalizma* (‘Duha vremena’ koji je Edvard Šils nazvao ‘željom da se bude modern’)”.⁴⁷⁷

Mi verujemo da je naš današnji nacionalni identitet u jednoj važnoj meri određen kontinuitetom tradicionalne kulture i jezika i zato odlučujemo da tradicionalnu kulturu i jezik održimo u životu kao

⁴⁷⁴ Nenad Dimitrijević, *Kritičko čitanje tradicija i poredak slobode*, u: Integracija i tradicija = Integration and tradition, (prir.) Mile Savić, Beograd, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2003, 61–62.

⁴⁷⁵ Srdan Vrcan, *Kultura kao društveno opasan pojam*, Reč, no. 61, Vol. 7 (2001), 109.

⁴⁷⁶ Kliford Gerc (Clifford Geertz), *Tumačenje kultura*, Beograd, Biblioteka XX vek, 1998, knj. 2, 5–13.

⁴⁷⁷ Jovan Komšić, *Kontroverzni koncepti demokratske izgradnje nacije u multikulturnim društvima: Vojvodanski istorijski i savremeni kontekst*, u: Integracija i tradicija = Integration and tradition, prir. Mile Savić, Beograd, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2003, 187.

normativne orijentire,⁴⁷⁸ mada tradicionalna kultura postaje relevantna za sadašnjost tek u procesu njenog kontinuiranog aktivnog tumačenja. „Dakle, reč je o rekonstrukciji nacionalne kulture, a ne o pukom primanju prošlosti, i treba imati na umu da se ova rekonstrukcija od one u kojoj su prethodne generacije čuvala ‘istu’ tradiciju uveliko razlikuje...” U središtu ovog procesa je i *tumačenje nacionalnog identiteta*. Tako da „svaka generacija prima nacionalni identitet od prethodnih generacija na način kritičke refleksije, a ne na način mehaničkog prihvatanja ‘gotovog proizvoda’.” Dakle, „interpretativni proces očuvanja, prenošenja i prijema” nacionalnog identiteta ujedno je i proces njegovog modifikovanja. U tom smislu bi se gotovo moglo reći da značenje i smisao nacionalnog identiteta nisu stariji od nas samih, kao uostalom ni tradicionalna kultura i jezik na osnovu kojih gradimo ova ili ona nacionalna osećanja. Naravno, sve ovo ne znači da smo potpuno slobodni da biramo koju ćemo tradicionalnu kulturu i jezik primiti i sačuvati, jer se u vezi s tim „nalazimo u osetljivom polju identiteta”. To su „kulture forme života unutar kojih se razvija naš identitet”,⁴⁷⁹ a „esencijalistički (fundamentalistički) pristup prepoznaje i naglašava identitetsku suštinu u ‘izvornim’ kulturnim obrascima etnonacije (drevnim mitovima, običajima i institucijama; ‘narodnoj duši’, osobenom ‘karakteru’; kontinuitetu tradicije, kulture, roda...) sa većim ili manjim uključenjem ekstremnih ideja o ‘čistim’ zajednicama ‘krvi i tla’”.⁴⁸⁰ Upravo čelnici drugog, trećeg i četvrtog saziva Nacionalnog saveta Vlaha veruju u mitologizovanu istoriju da na prostoru istočne Srbije „Vlasi” obitavaju 2000 godina s istom tradicionalnom kulturom koja je maltene istovetna s keltskom i jezikom koji je sličan, ako ne i isti s keltskim.⁴⁸¹

⁴⁷⁸ Nenad Dimitrijević, *Kritičko čitanje tradicija i poredak slobode*, u: Integracija i tradicija = Integration and tradition, prir. Mile Savić, Beograd, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2003, 57.

⁴⁷⁹ Nenad Dimitrijević, *Kritičko čitanje tradicija i poredak slobode*, 57–58.

⁴⁸⁰ Jovan Komšić, *Kontroverzni koncepti demokratske izgradnje nacije u multikulturnim društvima*, 189–190.

⁴⁸¹ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 42, 43, 57, 110, 111, 174, 237, 240, 241, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 253. itd.

6.2. OKVIRNA KONVENCIJA ZA ZAŠTITU NACIONALNIH MANJINA I ZAKONSKA REGULATIVA U SRBIJI I RUMUNIJI U VEZI S FORMIRANJEM IDENTITETA VLAŠKE NACIONALNE MANJINE

Koncept kulturne autonomije čiji su nosioci nacionalni saveti nacionalnih manjina prvi put je uveden u pravni poredak Republike Srbije *Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina* donetom krajem februara 2002. godine.⁴⁸²

Donošenjem *Ustava* 2006. godine, nacionalni saveti nacionalnih manjina, kao nosioci kulturne autonomije nacionalnih manjina, postali su i ustavna kategorija, jer su pripadnicima nacionalnih manjina zagarantovana individualna i kolektivna prava, s tim da kolektivna prava podrazumevaju da „pripadnici nacionalnih manjina, neposredno ili preko svojih izabranih predstavnika, učestvuju u procesu odlučivanja.” Zatim je donesen *Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina*,⁴⁸³ koji je stupio na snagu 11. septembra 2009. godine, čime je upotpunjen zakonodavni okvir za unapređenje i zaštitu prava nacionalnih manjina. Ovim zakonom se uređuju: *nadležnosti nacionalnih saveta* u oblasti *obrazovanja, kulture, javnog informisanja i službene upotrebe jezike i pisma*, odnos sa državnim organima i organima autonomnih pokrajina, sa jedinicama lokalne samouprave, postupak izbora nacionalnih saveta, finansiranje delatnosti nacionalnih saveta i drugo.⁴⁸⁴

Izborom osamnaest nacionalnih saveta pripadnici nacionalnih manjina dobili su svoje reprezentante u zaštiti i unapređenju kolektivnih manjinskih prava, a država partnera u kreiranju i sprovođenju manjinske politike čiji je krajnji cilj integracija nacionalnih manjina u sve sfere društvenog života. Pripadnici Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine su 2006. godine izabrani na elektorskoj skupštini.

⁴⁸² Sl. list SRJ, br. 11/2002, Sl. list SCG, br. 1/2003 – Ustavna povelja i Sl. glasnik RS, br. 72/2009 – dr. zakon.

⁴⁸³ Sl. glasnik RS, br. 72/2009.

⁴⁸⁴ *Dve godine nacionalnih saveta (drugi deo)*, Novi Sad, Pokrajinski ombudsman Autonomne Pokrajine Vojvodine, 2012, 4.

6.2.1. Rumunija i rumunofone zajednice Jugoistočne Evrope

Početkom druge polovine XIX veka formirana je današnja Rumunija od Kneževine Vlaške (*Țara Românească* ili *Rumânească*, nastala u XIII veku) i Kneževine Moldavije (*Țara moldovenească*, nastala u XIV veku), ujedinjene prvo u personalnoj uniji (1859), a zatim i formalno, opredelivši se za zajednički naziv Rumunija (*România*, 1862). Nacionalno buđenje tokom XIX veka u Rumuniji dovelo je unutar intelektualne i političke elite do svesti, koja je potom vešto rasprostranjena u narodu, o ulozi ove države u zaštiti rumunofonih zajednica koje govore jednim od četiri narečja (dakorumunski, meglenorumunski, aromunski i istrorumunski) na prostorima Jugoistočne Evrope, a koje lingvisti – romanisti i rumunisti danas smatraju narečjima opšteg rumunskog jezika.⁴⁸⁵

Zbog takvih uverenja je Kraljevina Rumunija preduzela intenzivne mere zaštite rumunofonih zajednica na području Osman-skog carstva među Aromunima na prostoru današnje Makedonije i među Faršeriotima na prostoru današnje Albanije, koja je „od Berlin-skog kongresa 1878, pa sve do Balkanskih ratova 1912–1913, bila poligon za nadmetanje balkanskih država oko uticaja na populaciju s tog prostora. Rumunija je (u tome prednjačila i – S. G.) sprovodila aktivnu politiku podrške aromunskim školama i crkvama”.⁴⁸⁶ Naime, rumunska nacionalna propaganda pojačala se u Makedoniji još od 1865. godine, kada su počeli da deluju Joan Radulesku i Dimitrije Bultineanu, otvarajući rumunske škole po Makedoniji. Na njihovo zalaganje osnovano je u Bukureštu specijalno društvo za širenje rumunske nacionalne propagande u Makedoniji koja od „1868. godine postaje... sve življa”. O uspesima rumunske nacionalne propagande u Makedoniji govori s ogorčenjem, zato što su u to vreme oni bili veći od rezultata srpske nacionalne propagande, i dr Vladan Đorđević, tadašnji srpski poslanik u Carigradu, u poverljivom izveštaju srpskom ministru spoljnih poslova (Pov. br. 268 od 22. septembra 1896. godine), u kojem kaže: „... i treća narodnosna propaganda koja se javila u Ma-

⁴⁸⁵ Slavoljub Gacović, *Od povlašćenih Srba do vlaškog jezika*, knj. 5–1, 389–423.

⁴⁸⁶ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 28.

kedoniji još nije srpska već – neverovatno je reći – rumunska!”⁴⁸⁷ A prema podacima Ivana Ivanovića, bile su 3 rumunske gimnazije, i 48 rumunskih osnovnih škola samo u Bitolj-skom vilajetu.⁴⁸⁸

Mnogi pripadnici rumunofonih govora sa Balkana „imali su komunikaciju s Rumunima na teritoriji Vlaške i Moldavije, čime je uspostavljena i osnova za konkretne političke akcije koje je Rumunija preduzimala kako bi ih zaštitila”. Razume se da su akcije bile obostrane, jer su „često bile preduzete i na zahtev manjina koje su u Rumuniji videle prirodnog zaštitnika svojih interesa”.⁴⁸⁹ Ipak, glavni interes rumunske politike bio je usmeren ka zaštiti Rumuna na području Austrougarske, pa je „Trijanonskim sporazumom Rumunija [...] dobila i Erdelj, odnosno Transilvaniju, i deo Banata, a sporazumom u Sen Žermenu je dobila i Bukovinu”, a Besarabiju od Rusije nakon Februarske revolucije 1917. godine, i tako je u međuratnom periodu formirana Velika Rumunija (*România Mare*).⁴⁹⁰

Zahvaljujući takvoj politici i dobrom istorijskom trenutku, kada dolazi do raspada Austrougarske monarhije i carističke Rusije, Kraljevina Rumunija se nakon Prvog svetskog rata proširila na gore spomenute teritorije, na kojima je uglavnom živela rumunska populacija. Aktivnosti u vezi s podrškom svake vrste rumunofonim manjinama uglavnom su bile u vezi s položajem Aromuna u grčkom delu Makedonije, Albanije i Bugarske, pa se mnoštvo Aromuna organizovano počelo seliti u Rumuniju od 1923. godine, kada je potpisan Lozanski mir između Turske i Grčke, sve do početka Drugog svetskog rata.⁴⁹¹

Međutim, nakon završetka Drugog svetskog rata od Rumunije je odvojena Moldavija (Besarabija posle 1815) i delovi Bukovine i

⁴⁸⁷ Doktor Vladan Đorđević, *Srbija i Turska*, Jilidiz – Porta Fanar (1894-1897), Beograd, 1928, 57.

⁴⁸⁸ Ivan Ivanović, *Mačedonija i Mačedonci, opis zemlje i naroda*, knj. II, Beograd, 1909, 413-415.

⁴⁸⁹ Alexandru Gica, *The Recent History of the Aromanians in Romania*, u: Society Farsarotul Internet portal, internet (pristupljeno 2. 12. 2014) http://www.farsarotul.org/NL31_1.htm#_ftn3

⁴⁹⁰ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 33.

⁴⁹¹ Alexandru Gica, *The Recent History of the Aromanians in Romania*, u: Society Farsarotul Internet portal, internet (pristupljeno 2. 12. 2014) http://www.farsarotul.org/NL31_1.htm#_ftn3

Dobrudže. Rumunija je nakon tajnog protokola potpisanog 1939. godine između Ribentropa i Molotova, odnosno između nacističke Nemačke i Sovjetskog Saveza, i Ultimatumu koji je Moskva uputila vladi u Bukureštu 1940. godine, predala teritoriju Besarabije i deo Bukovine i Dobrudže. Razume se, nakon „uspostavljanja gvozdena zavese”, Rumunija nije mogla sprovesti aktivnu politiku podrške rumunofonim zajednicama na prostoru Jugoslavije (tj. Srbije, Makedonije i Hrvatske), Grčke, Bugarske i Albanije.⁴⁹²

Politika derumunizacije, odnosno moldavizacije i rusifikacije stanovništva u Moldaviji i Ukrajini za vreme Sovjetskog Saveza, doprinela je jačanju moldavskog identiteta, a zbog istovetne politike prema manjinama u Jugoslaviji u istočnoj Srbiji je došlo do derumunizacije, srbizacije ili jačanja vlaškog identiteta, koji se danas protažira od strane srpskih vlasti pri čemu se kao instrument koristi Nacionalni savet Vlaha, koji se od 2010. godine nalazi u rukama pojedinih prvaka iz redova partija (SPS i SNS) većinskog naroda na vlasti. Poseban faktor koji je doprineo formiranju moldavskog identiteta jeste uvođenje ćirilice, po ruskom modelu, a formiranju tzv. vlaškog identiteta doprinelo je uvođenje ćirilice 2012. godine po srpskom modelu.

Kako je „Rumunija bila jedna od članica Varšavskog pakta, tj. jedan od sovjetskih satelita, pitanje [...] jezika i identiteta [...] se nije potezalo”,⁴⁹³ a posledice te ruske politike danas se očitavaju u odsustvu političke volje moldavskih građana da se identifikuju kao Rumuni, iako prihvataju da im je jezik rumunski. Posledice srbizacije i vlahizacije rumunskog stanovništva istočne Srbije su mnogo veće, jer zbog višedecenijske osmišljene asimilacione politike ne postoji politička volja da to stanovništvo pripada rumunskom nacionalnom i kulturnom identitetu i da im je maternji rumunski jezik. Naprotiv, ideja o „Vlasima” i „vlaškom jeziku” danas je podržana na svim nivoima srpske vlasti.

6.2.2. Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina i Srbija

⁴⁹² Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 28.

⁴⁹³ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 33.

I pored tolikih pritisaka na Rumune (Vlahe) istočne Srbije tračak nade postoji u evropskim konvencijama o zaštiti manjina, koje je Srbija ratifikovala. Naime, da Komitet ministara Saveta Evrope 10. novembra 1994. u Strazburu nije usvojio Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina uvažavajući pritom obaveze u pogledu zaštite nacionalnih manjina iz konvencija i deklaracija Ujedinjenih nacija i dokumenata Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji, a posebno dokumenta iz Kopenhagena od 29. juna 1990. godine, koji je stupio na snagu 1. februara 1998. godine, i da Savezna skupština Savezne Republika Jugoslavije nije 1998. godine ratifikovala tu Okvirnu konvenciju u Srbiji,⁴⁹⁴ danas ne bi postojale tzv. *nove nacionalne manjine* poput aškalijske (Aškalije), bunjevačke (Bunjevci), egipatske (Edipti), vlaške (Vlasi) itd. Na poziv Komiteta ministara Saveta Evrope SR Jugoslavija je pristupila Okvirnoj konvenciji 11. maja 2001. godine i ona je za nju, u skladu sa odredbom stava 29 alinea 2 tog dokumenta, stupila na snagu 1. septembra 2001. godine.

U Okvirnoj konvencija za zaštitu manjina u stavu 5, alinea 1, stoji da se strane ugovornice „obavezuju da stvaraju potrebne uslove kako bi pripadnici nacionalnih manjina očuvali i razvijali svoju kulturu i sačuvali **neophodne elemente svog identiteta, naime religiju, jezik, tradiciju i kulturno nasleđe**”, dok u alineji 2 stoji nešto određenije, da će se strane ugovornice „uzdržati od politike ili prakse koje imaju za cilj asimilaciju pripadnika nacionalnih manjina protiv njihove volje i štitiće ta lica od svake akcije usmerene ka takvoj asimilaciji”.⁴⁹⁵ Svima je jasno da su takve odredbe u Okvirnoj konvenciji došle kao protivteža asimilacionim procesima koji su očigledno favorizovani u zemljama potpisnicama.

6.2.3. Ustav i zakoni Republike Srbije u vezi s preuzetim obavezama o pravima nacionalnih manjina

U vreme kada je u Jugoslaviji i Srbiji uveden višestranački sistem „manjinske nacionalne zajednice su stvorile specifičan entitet,

⁴⁹⁴ „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori”, br. 6/98.

⁴⁹⁵ „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“, br. 6/98.

poznat pod nazivom *narodnosti*, koji je u ustavno-pravnom i političkom životu bivše nam države, bio izjednačen sa pojmom *naroda*... U političkoj praksi, kao u svakodnevnom životu, poštovao se komplikovani, ali veoma efikasan sistem 'nacionalnog ključa', gde se dosta vodilo računa da u organima političkih organizacija, kao i u organima društveno-političkih zajednica budu adekvatno zastupljeni pripadnici svih naroda i narodnosti."⁴⁹⁶ Međutim, takav stav nije bio proklamovan i prema tzv. vlaškoj zajednici istočne Srbije, jer su političke strukture na čelu sa KP Srbije, nakon sukoba s Informbiroom 1948. godine, zauzele stav da su Vlasi samo jedna etnička kategorija srpskog naroda i da ih zato valja asimilovati u Srbe, dati im srpske običaje, kulturu i jezik, tj. resrbizovati ih.⁴⁹⁷

U SFR Jugoslaviji bila je uspostavljena široka personalna i kulturna autonomija narodnosti (drugi naziv za nacionalne manjine), koje u Kraljevini Jugoslaviji nije bilo. Međutim, Jugoslavija se tokom devedesetih godina XX veka raspala u nacionalnim sukobima. Srbija je vodila etnonacionalističku politiku koja je kao krajnju posledicu imala intervenciju NATO snaga i *de facto* odvajanje Kosova. Nerešeni status Kosova uticao je na institucionalnu i ustavnu konsolidaciju, tj. otežao je tranziciju iz autoritarnog i nacionalističkog sistema vlasti u demokratski, pa je to dodatno dovelo do animoziteta i nepoverenja između etničkih zajednica u zemlji.⁴⁹⁸ Posledica raspada SFR Jugoslavije jeste stvaranje „novih manjina”, odnosno nacija koje su ostale van granica novoformiranih država (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Crna Gora), gde su imale status „stare manjine” ili „konstitutivnog naroda”, i prinuđene su prilagođavanju novonastaloj situaciji.⁴⁹⁹ Posle demokratskih promena 2000. godine

⁴⁹⁶ Duško Radosavljević, Ljiljana Dragutinović, *Državna politika Srbije u oblasti očuvanja prava nacionalnih zajednica i javno i političko predstavlanje nacionalnih zajednica u AP Vojvodini*, u: Zbornik radova *Nacionalni saveti nacionalnih manjina i kultura*, Novi Sad, Zavod za kulturu Vojvodine – Pokrajinski ombudsman AP Vojvodine, 2013, 7.

⁴⁹⁷ Bogoljub Srojanović, delegat iz Požarevca, u: *Vlasi u dokumentima*, 17–20.

⁴⁹⁸ Nevena Gojković, *System of Minorities' Protection In Serbia*, Belgrade, Konrad Adenauer Foundation, 2000, 1. http://www.kas.de/upload/auslandshomepages/Gojkovic_en.pdf

⁴⁹⁹ Dušan Janjić, *Ideologija, politika, nasilje: kriza nacionalnog identiteta i etnički sukobi*, Beograd, HESPERIAedu, 2009, 56.

Savezna Republika Jugoslavija (SRJ) pristupa brojnim međunarodnim sporazumima poput Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina Saveta Evrope i Evropskih povelja o regionalnim i manjinskim jezicima, koji regulišu način zaštite ljudskih i manjinskih prava. Ona potpisuje i mnoge bilateralne sporazume za zaštitu prava manjina sa Hrvatskom, Mađarskom, Rumunijom, Makedonijom. Uz to, SR Jugoslavija donosi zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina 2002, koji se od 2006. godine, osamostaljenjem Crne Gore, nastavlja primenjavati u Srbiji.⁵⁰⁰

Nakon raspada SR Jugoslavije i „pobedom proevropskih snaga u Hrvatskoj i Srbiji, na velika iskušenja je stavio sposobnost manjinskih zajednica da se održe, očuvaju identitet, da se osnaže, da aktivno učestvuju u političkom i javnom životu”.⁵⁰¹ U ta nemirna vremena po prvi put se među Rumunima (Vlasima) istočne Srbije formiraju političke partije, koje traže priznavanje statusa nacionalne manjine. Nažalost, njihova nacionalna elita se nije dobro snašla u novonastaloj situaciji, a dobar deo te elite to nije ni pokušao, „imajući u vidu agresivni karakter režima u Srbiji”.⁵⁰²

Raspadom SR Jugoslavije, tj. osamostaljenjem Crne Gore 2006. godine, u Skupštini Srbije morao je biti izglasan nov Ustav Republike Srbije („Službeni glasnik RS”, broj 98/06). On je omogućio zaštitu nacionalnih manjina i u najširem smislu štitio njihov identitet i integritet. Uostalom, mnogi članovi ovog Ustava odnose se na garantovana ljudska i manjinska prava. Njime su regulisana pitanja jednakosti građana, sloboda izražavanja nacionalnog identiteta, zabrana diskriminacije, zabrana izazivanja rasne, verske i nacionalne mržnje, pravo na različitost, pravo na očuvanje posebnosti, kolektivna prava nacionalnih zajednica (informisanje, kultura, obrazovanje, službena upotreba jezika), pravo na samoupravu, razvijanje duha tolerancije, mere afirmativne akcije, stečena prava i ravnopravnost u vođenju javnih poslova, bez obzira na to što su Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina iz 2002. godine sva navedena prava već regulisana.

⁵⁰⁰ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 39.

⁵⁰¹ Duško Radosavljević, Ljiljana Dragutinović, *Državna politika Srbije*, 9.

⁵⁰² Duško Radosavljević, Ljiljana Dragutinović, *Državna politika Srbije*, 9.

Ustav Republike Srbije reguliše prava nacionalnih manjina članom 14, u kojem stoji da „Republika Srbija štiti prava nacionalnih manjina”, odnosno „država jemči posebnu zaštitu nacionalnim manjinama radi ostvarivanja potpune ravnopravnosti i očuvanja njihovog identiteta”. U članu 18 je, pored ostalog, navedeno da se „odredbe o ljudskim i manjinskim pravima tumače [...] u korist unapređenja vrednosti demokratskog društva, saglasno važećim međunarodnim standardima ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje”, a u članu 19 stoji da „jemstva neotuđivih ljudskih i manjinskih prava u Ustavu služe očuvanju ljudskog dostojanstva i ostvarenju pune slobode i jednakosti svakog pojedinca u pravednom, otvorenom i demokratskom društvu, zasnovanom na načelu vladavine prava.” Ovaj član je dopunjen članom 20, u kome je rečeno da se „dostignuti nivo ljudskih i manjinskih prava ne može [...] smanjivati”.⁵⁰³ Međutim, za razliku od Ustava iz 1990. godine, u kojem je Srbija definisana kao „demokratska država svih građana koji u njoj žive”, u Ustavu iz 2006. godine koncept građanske države je izmenjen, a Srbija je definisana kao „država srpskog naroda i svih građana koji u njoj žive” (čl. 1), i insistira se na službenoj upotrebi srpskog jezika i ćiriličkog pisma, dok su državni simboli u upotrebi (zastava, himna i grb) vezani isključivo za srpsku nacionalnu tradiciju, pa se „prava nacionalnih manjina [...], po Ustavu, razrađuju posebnim zakonima”.⁵⁰⁴

Prema Ustavu, pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo da neposredno ili preko izabраниh predstavnika odlučuju o pitanjima u vezi s njihovom kulturom, obrazovanjem, obaveštavanjem i službenom upotrebom jezika i pisma, a radi ostvarivanja samouprave u navedenim oblastima mogu izabrati svoje nacionalne savete u svrhu ispunjavanja ovih prava, što je navedeno u čl. 75, ali bez navođenja konkretnih nacionalnih manjina i definisanih kriterijuma za to koje grupe imaju pravo na uspostavljanje nacionalnih saveta.⁵⁰⁵

Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina iz 2002. godine („Službeni list SRJ”, br. 11/2002 „Službeni list SCG”, br.

⁵⁰³ www.ius.bg.ac.rs/prof/materijali/lubbra/USTAV%20REPUBLIKE%20SRBIJE.doc

⁵⁰⁴ Duško Radosavljević, Ljiljana Dragutinović, *Državna politika Srbije*, 13–14.

⁵⁰⁵ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 40.

1/2003 „Sl. glasnik RS”, br. 72/2009-dr.zakon i 97/2013-odluka US) predstavlja „bazični [...] akt kojim se uređuje status nacionalnih zajednica”.⁵⁰⁶ U članu 2 ovog zakona data je i definicija nacionalnih manjina, koja glasi: „Nacionalna manjina u smislu ovog zakona je svaka grupa državljana Savezne Republike Jugoslavije koja (je) u dugotrajnoj i čvrstoj vezi sa teritorijom Savezne Republike Jugoslavije i poseduje obeležje kao što su jezik, kultura, nacionalna ili etnička pripadnost, poreklo ili veroispovest, po kojima se razlikuje od većine stanovništva, i čiji se pripadnici odlikuju brigom da zajedno podržavaju svoj zajednički identitet, uključujući kulturu, tradiciju, jezik i religiju.”⁵⁰⁷ Pored toga, rečeno je da će se nacionalnim manjinama u smislu ovog zakona smatrati „sve grupe državljana koje se nazivaju ili određuju kao narodi, nacionalne i etničke zajednice, nacionalne i etničke grupe, nacionalnosti i narodnosti”.⁵⁰⁸

Zakon je donesen na saveznom nivou za vreme egzistiranja *Savezne Republike Jugoslavije* (Srbija i Crna Gora), da bi nastavio da važi u Srbiji i nakon referenduma, kojim se 2006. godine Crna Gora odvojila od *Državne zajednice Srbije i Crne Gore*. Zakon će nastaviti da bude na snazi sve dok Skupština Srbije ne usvoji novi zakon o nacionalnim manjinama. U zakonu su preuzeti standardi ustanovljeni kroz dokumenta Saveta Erobe, među kojima izdvajam „Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina i Evropsku povelju o regionalnim i manjinskim jezicima”.⁵⁰⁹

Važno je reći da *Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina* iz 2002. godine obezbeđuje: „1) slobodu nacionalnog opredeljivanja i izražavanja, 2) zabranjuje svaku diskriminaciju, 3) predviđa mere afirmativne akcije, 4) zabranjuje asimilaciju, podstiče duh tolerancije i obezbeđuje zaštitu od pretnji ili diskriminacije, 5) pravo na izbor i upotrebu ličnog imena, 6) pravo na upotrebu maternjeg jezika i službenu upotrebu jezika i pisma, 7) pravo na negovanje nacionalne kulture i i tradicije, 8) javno obaveštavanje na jezicima nacionalnih manjina, 9) pravo na školovanje na maternjem jeziku, 10) pravo na efikasno učešće u društvenom životu i javnim

⁵⁰⁶ Duško Radosavljević, Ljiljana Dragutinović, *Državna politika Srbije*, 14.

⁵⁰⁷ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 40.

⁵⁰⁸ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 40.

⁵⁰⁹ Duško Radosavljević, Ljiljana Dragutinović, *Državna politika Srbije*, 14.

poslovima, 11) zabranu promene odnosa stanovništva i 12) zaštitu zajamčenih prava.”⁵¹⁰

Zakon o zaštitniku prava građana iz 2005. godine („Sl. glasnik RS”, br. 79/2005, 54/2007.); *Zakon o crkvama i verskim zajednicama* iz 2006. godine („Sl. glasnik RS”, br. 36/2006); *Zakon o lokalnoj samoupravi* iz 2007. godine („Sl. glasnik RS”, br. 129/2007), izmenjen 2014 („Sl. glasnik RS”, br. 83/2014 – dr. zakon) „uvodi u praksu nove mehanizme participacije građana, čime otvara i mogućnosti predstavljanja nacionalnih zajednica u lokalnoj samoupravi”. U članu 18 ovog Zakona „predviđa se nadležnost opština da implementiraju prava nacionalnih zajednica. Ovi mehanizmi zaštite na lokalnom nivou trebali bi dovesti do stabilnih odnosa i prevazilaženja različitih međuetničkih animoziteta. Lokalne samouprave treba da osiguraju uslove za očuvanje i unapređenje identiteta nacionalnih zajednica koje žive na datoj teritoriji”.⁵¹¹ Zakonom je predviđeno da se na lokalnom nivou „vodi računa o pravima nacionalnih zajednica – osnivanje i rad obrazovnih institucija, zaštita kulturnih dobara, obezbeđivanje javnog informisanja, uvođenje jezika i pisma u javnu komunikaciju, rad biblioteka, muzeja i ustanova kulture”,⁵¹² međutim, do potpune implementacije zakona i konzumiranja istih među pripadnicima rumunske (vlaške) zajednice u istočnoj Srbiji još uvek nije došlo.

Pored navedenih zakona u vezi s potrebama nacionalnih manjina, donet je 2009. godine i *Zakon o zabrani diskriminacije* („Sl. glasnik RS”, br. 22/2009); *Zakon o osnovama sistema obrazovanja* 2009. godine („Sl. glasnik RS”, br. 72/2009, 52/2011, 55/2013, 65/2013, 13/2016, 98/2016-OUS, 88/2017); *Zakon o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima* 2009. godine („Sl. glasnik RS”, br. 72/2009, 68/2015); *Zakon o kulturi* 2009. godine („Sl. glasnik RS”, br. 72/2009, 13/2016, 30/2016 – ispr.), koji je još na snazi.

Od međunarodnih sporazuma koji se odnose i na rumunsku (vlašku) populaciju u istočnoj Srbiji spomenuću *Međunarodni sporazum između Savezne vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade*

⁵¹⁰ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 40–41.

⁵¹¹ Duško Radosavljević, Ljiljana Dragutinović, *Državna politika Srbije*, 17.

⁵¹² Duško Radosavljević, Ljiljana Dragutinović, *Državna politika Srbije*, 17.

Rumunije o saradnji u oblasti zaštite nacionalnih manjina („Službeni list SCG – Međunarodni ugovori”, broj 14/04). Međutim, postavlja se pitanje u kojoj meri se i na koji način implementiraju navedeni zakoni u vezi s rumunskom (vlaškom) nacionalnom manjinom sa prostora istočne Srbije.

6.2.4. Politička saradnja Republike Srbije i Rumunije i zakonska regulativa ovih zemalja u vezi sa poštovanjem prava nacionalnih manjina

Pravni okvir za međususedsku saradnju Srbije i Rumunije u vezi sa zaštitom manjina započeo je potpisivanjem i ratifikacijom Ugovora o prijateljstvu, dobrosusedstvu i saradnji Savezne Republike Jugoslavije i Rumunije 1996, ratifikovan 1997, i nadograđen 2002. godine Sporazumom o saradnji u oblasti zaštite nacionalnih manjina, ratifikovan 2004. godine. Ratifikacijom sporazuma 2004. formirana je zajednička *Međuvladina mešovita komisija Srbije i Rumunije* koja bi radila na rešavanju pitanja obuhvaćenih sporazumom, kao i na mogućnosti davanja preporuka „o merama potrebnim za ostvarivanje prava pripadnika nacionalnih manjina i zaštitu njihovog identiteta” (član. 11, stav 2).⁵¹³

Otvorena pitanja imaju dva aspekta: 1) status i prava rumunske nacionalne manjine u Srbiji; 2) pitanja u vezi s vlaškom nacionalnom manjinom u Srbiji: da li Vlasi pripadaju „rumunskom kulturnom identitetu” ili je reč o delimično ili potpuno različitoj nacionalnoj manjini od Rumuna, sa sopstvenim identitetom, jezikom i kulturom... Drugi aspekt tiče se statusa vlaške nacionalne manjine, koja je mahom smeštena u istočnoj Srbiji, od Morave do granice s Rumunijom i Bugarskom. Rumunija smatra da etnički Vlasi ne postoje, tj. da su oni deo rumunskog etničkog korpusa, ali zbog specifičnog istorijskog nasleđa, posebno nakon 1830–1833. godine, Rumunija dozvoljava da manjina za koju smatra da pripada „rumunskom kulturnom identitetu” koristi drugačiji etnonim, ali zato insistira da ta manjina *ne može imati zaseban standardizovan jezik* ili posebno tretirano kulturno nasleđe.

⁵¹³ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 23.

Rumunski zvaničnici su u brojnim izjavama⁵¹⁴ ponavljali da je *vlaška manjina u Srbiji deo rumunskog etničkog korpusa, ali da je podložna procesu asimilacije*.⁵¹⁵

„Međutim, prema međunarodnim standardima, zakonodavstvu Srbije i bilateralnom sporazumu, pitanje identiteta je lični izbor pojedinca pa države nemaju pravo da se mešaju, tj. nameću identitete pojedincima, što je i potvrđeno u Zapisniku s II sednice *Međuvladine mešovite komisije*, kao i u drugim dokumentima Saveta Evrope i Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS).” Zato se javna politika Rumunije od 2012. godine „usredsređuje na nedovoljnu implementaciju” međunarodnih standarda, „manjak implementacije ili čak namernu opstrukciju implementacije srpskih zakona o poštovanju ljudskih i manjinskih prava [...] pripadnika vlaške zajednice u istočnoj Srbiji koji se izjašnjavaju kao Rumuni”. Pritužbe se svode na: „1) onemogućavanje ili otežavanje formiranja odeljenja u osnovnim i srednjim školama gde bi se pohađala nastava na rumunskom jeziku tamo gde za to postoje uslovi; 2) nedovoljne mogućnosti za informisanje na maternjem jeziku; 3) opstrukcije uživanja prava na slobodno ispovedanje vere” na rumunskom maternjem jeziku. Dok „van okvira ljudskih i manjinskih prava, posebno pitanje predstavlja uticaj političkih partija na manjinske savete, podjednako i na rumunski i na vlaški, kao i [...] pitanje predstavljanja manjina u Skupštini Srbije”.⁵¹⁶

Rumunija je novu i aktivnu politiku prema rumunofonim zajednicama mogla sprovesti tek nakon „pada gvozdene zavese”, i to posebno u vezi s pitanjem mogućeg ujedinjenja ili saradnje s Republikom Moldavijom, dok je prema Srbiji bila aktivnija nakon demokratskih promena 2000-ih, odnosno nakon pada Miloševićevog režima.⁵¹⁷ Doduše, politika Republike Rumunije o rumunofonim

⁵¹⁴ Izjava bivšeg predsednika Rumunije Trajana Baseskua od 13. avgusta 2013. godine, koja glasi: „Srbiji treba još mnogo koraka da bi postala demokratska država” (Bliconline, 13. 8. 2013, internet /pristupljeno 25. 11. 2014/, <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/398622/Predsednik-Rumunije-Srbiji-treba-jos-mnogo-koraka-da-bi-postala-demokratska-drzava>).

⁵¹⁵ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 24.

⁵¹⁶ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 24–25.

⁵¹⁷ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 28.

zajednicama Jugoistočne Evrope počela je nakon pada Čaušeskuovog režima, pre svega Ustavom usvojenim decembra 1991, i to sledećim članovima: čl. 6 – „Pravo na identitet”, kojim je priznala pravo nacionalnim manjinama na „očuvanje, razvoj i izražavanje njihovog etničkog, kulturnog, jezičkog i verskog identiteta”; čl. 32 – „Pravo na obrazovanje”, kojim je nacionalnim manjinama priznato pravo na obrazovanje na maternjem jeziku; čl. 62 (nekadašnji 59) – „O izboru domova parlamenta”, kojim je regulisano da sve priznate nacionalne manjine treba da imaju po jednog poslanika u parlamentu (Donji dom) ukoliko ne mogu da pređu cenzus postavljen za nacionalne partije; čl. 73 (nekadašnji 72) – „Klase zakona”, kojim se reguliše donošenje organskog zakon o nacionalnim manjinama, koji do danas nije donet. Ustav je dopunjen oktobra 2003. godine čl. 120 – „Osnovni principi javne administracije” i čl. 128 – „O upotrebi manjinskog zakona i prevodilaca pred sudovima”. Pored toga, Rumunija je još 1995. potpisala i Okvirnu konvenciju o zaštiti nacionalnih manjina Saveta Evrope.⁵¹⁸

I pored toga što nema sveobuhvatni zakon o nacionalnim manjinama, Rumunija je regulisala njihova prava Zakonom o obrazovanju, Zakonom o javnoj administraciji, Zakonom o izborima, Zakonom o pripadnicima policije itd. Takođe je uspostavila i Vladin Savet za nacionalne manjine, Departman za zaštitu nacionalnih manjina, ombudsman i Nacionalno telo za borbu protiv diskriminacije.⁵¹⁹

Sve nacionalne manjine u svim opštinama gde ih živi više od 20% imaju pravo da se na maternjem jeziku obraćaju javnoj administraciji, dobijaju od nje odgovor na maternjem jeziku i budu informisane na maternjem jeziku, a pripadnici lokalnih vlasti imaju pravo da upotrebljavaju maternji jezik na zvaničnim sastancima, kao i da svi natpisi moraju biti na rumunskom jeziku i na jezicima nacionalnih manjina koje tamo žive.⁵²⁰

Zakon o izborima poslanika u Donji dom i Senat rumunskog parlamenta praktično je definisao koje etničke grupe Rumunija pri-

⁵¹⁸ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 28–29.

⁵¹⁹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 29.

⁵²⁰ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 29.

znaje za nacionalne manjine: Mađari, Albanci, Bugari, Hrvati, Grci, Jermeni, Jevreji, Nemci, Italijani, Poljaci, Romi, Lipovani ili Lipovanski Rusi, Srbi, Česi, Slovaci, Tatari, Turci, Ukrajinci, Makedonci i Rusini. Valja reći da je ovaj zakon među najliberalnijim u Evropi što se tiče prava na predstavljanje manjina u nacionalnim parlamentima,⁵²¹ a broj priznatih manjina konstantno se uvećava.⁵²²

Stav Rumunije prema rumunofonim manjinama Jugoistočne Evrope utvrđen je Zakonom o podršci Rumunima koji žive van Rumunije, a poznat je pod nazivom „Rumuni svuda”. On je donesen 2007, stupio je na snagu 2009, a 2013. godine je konačno dopunjen i važi i danas. Zakon podržava rumunske emigrante i njihove potomke s prebivalištem u inostranstvu i one koje Rumunija smatra rumunskom manjinom u zemljama Jugoistočne Evrope.⁵²³

Zakonom se podržavaju grupe koje zvanični Bukurešt smatra Rumunima, tj. one koje „pripadaju zajedničkom rumunskom jezičko-kulturnom korenu bez obzira kako se nazivaju” (čl. 1), a zatim se taksativno navode rumunofone grupe koje se smatraju Rumunima u inostranstvu: Aromuni, Besarabljeni, Bukovinci, Kucovlasi, Dakorumeni, Faršeroti, Heteni, Istroromani, Dunavski Latini, Makedorumeni, Maramurešani, Megleniti, Meglenoromani, Moldovani, Moldovlasi, Ramani, Rum’ni, Valasi, Vlasi, Voloni, Makedoaromani, „kao i sve ostale leksičke forme koje se odnose na prethodno pomenute”.⁵²⁴ Dalje, u stavu 2, alineja a, Rumunima se smatraju osobe koje pripadaju nacionalnim i lingvističkim manjinama i drugim etničkim grupama koje žive u susjednim državama, bez obzira na to koji etnonim koriste, čime se „priznaje faktička situacija na terenu, odnosno postojanje grupa koje koriste drugačiji etnonim, a koje Rumunija smatra delom svog korpusa, te se time daje sloboda za proaktivno delovanje Bukurešta i u pogledu tih manjinskih grupa u Jugoistočnoj Evropi. U stavu 3 definiše međunarodnopravni osnov za aktivnosti koje će eventualno u budućnosti preduzimati zvaničnici iz Bukurešta,

⁵²¹ Oleh Protsyk, *Representation of minorities in the Romanian parliament*, Mexico, PU and UNDP, 2010. <http://www.ipu.org/splz-e/chiapas10/romania.pdf>

⁵²² Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 29.

⁵²³ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 30.

⁵²⁴ Zakon br. 299/2007 o podršci Rumunima koji žive u inostranstvu: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.

a koje se zasnivaju na: bilateralnim sporazumima, *Okvirnoj konvenciji o zaštiti nacionalnih manjina Saveta Evrope, Izveštaju o preferencijalnom tretmanu nacionalnih manjina od strane matične države*, kao i na preporukama koje donosi Kancelarija visokog komesara za nacionalne manjine OEBS-a i aktivnostima Kancelarije, a način primene temelji se na principima teritorijalnog suvereniteta, dobrosusedstva, reciprociteta, poštovanja dotadašnjih sporazuma i osnovnih ljudskih prava i sloboda i nediskriminacije (čl. 2).” Međutim, „ovaj zakon u čl. 4 uspostavlja okvir mere koje su rumun-ske vlasti ‘obavezne’ da primenjuju, a najinteresantnije su sledeće: 1) održanje, afirmacija i promocija etničko-kulturnog, lingvističkog i verskog identiteta rumunskih manjina; 2) razvijanje veza između rumunskih manjina i matične države kroz „odgovarajući okvir isticanja identiteta i specifične rumunske duhovnosti”; 3) podrška kulturnim organizacijama i asocijacijama rumunskih manjina radi promocije Rumunije među pripadnicima rumunskih manjina; 4) podrška osetljivim i ugroženim rumunskim zajednicama kojima pretila asimilacija ili znatno i kontinuirano smanjivanje broja; 5) uspostavljanje pravnog i institucionalnog okvira koji Rumuniji omogućava da deluje u interesu manjina”.⁵²⁵

Među političkim partijama u Rumuniji „vlada nepodeljeno mišljenje da vlaška manjina u Srbiji pripada rumunskom etničkom korpusu”, pa je zato Rumunija „obavezna da se stara za poštovanje ljudskih prava.” Taj pristup je izgrađen „na osnovu specifičnog istorijskog iskustva u vezi s nastankom rumunske države” i kontak-tima sa ostalim rumunofonim grupama u Jugoistočnoj Evropi.⁵²⁶

Srbija nije smatrala da je vlaško pitanje ključno za odnose dveju zemalja sve do 2012. godine. Mada su se pojedini političari i ranije osvrtni na to pitanje i pripremali javnost za uslovljavanje kandidature Srbije, koje je i usledilo 2012. godine, Viorel Ričard Badea, senator iz Liberalno demokratske partije od 2008. do 2012. godine, najviše se zalagao za zaštitu prava Rumuna u Srbiji. On je insistirao da tretman rumunske crkve i njenih sveštenika u istočnoj Srbiji bude bolji. Pred senatom je rekao da je „Rumunija podržavala Srbiju u procesu

⁵²⁵ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 30–31.

⁵²⁶ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 36.

evropske integracije i u regionalnim inicijativama”, i istakao da u „budućnosti mora postojati volja s obe strane da se zajednički identifikuju postojeći problemi i potom reše”.⁵²⁷ Rumunski mediji su 2011. preneli javnosti i njegove izjave da je u Senatu postignuta saglasnost između svih članova da „*glasanje za ratifikaciju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju Srbije sa EU, Senat uslovlja-va poštovanjem prava timočkih Rumuna od strane srpskih vlasti*”.⁵²⁸ Pored Viorela Badee najeksponiraniji rumunski političari koji insistiraju na većem poštovanju prava Rumuna u Srbiji jesu i donedavni predsednik Rumunije Trajan Basescu, poslanik Evropskog parlamenta i Nacionalne liberalne partije Kristijan Bušoj, poslanica Evropskog parlamenta i članica Socijaldemokratske partije Korina Krecu, donedavni premijer Rumunije i predsednik Socijaldemokratske partije Viktor Ponta, zatim pripadnici civilnog društva, među kojima izdvajam Kristijana Đinea, profesora Univerziteta u Bukureštu, Marijusa Djakoneska i dr.⁵²⁹

3. STATUTI, AKTA I DRUGI DOKUMENTI SRBIJE I NACIONALNOG SAVETA VLAHA U FORMIRANJU IDENTITETA VLAŠKE NACIONALNE MANJINE

3. 1. Kako su Rumuni (Vlasi) istočne Srbije nacionalno tretirani u državnim dokumentima Srbije pre Drugog svetskog rata (1878-1945)

Na pitanje jesu li Vlasi ili Rumuni bili ista narodnost i pre Berlinskog kongresa (1878), odnosno pre nego su velike sile „nametnule” Srbiji etnonim Rumun za rumunofone govornike sa prostora istočne Srbije, odgovor nam još u XVII veku daje Topeltin (Laurentius Toppeltinus), koji o Rumunima na prostoru Transilvanije kaže:

⁵²⁷ Govor R. Badee pred Senatom Rumunije, 2009, internet (Preuzeto 15. 3. 2015). <http://www.senat.ro/PDFIntrebari/2.03%20%20V-RBadea.pdf>

⁵²⁸ „U Senatu postoji jedinstvo što se tiče položaja Rumuna u Srbiji i sporazuma o pridruživanju Srbije Evropskoj uniji”, Internet portal Timocpres, internet (pristupljeno 12. septembra 2014.) <http://timocpress.info/>

⁵²⁹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 36-38.

„Jedno znam pouzdano, naime, naši *Vlasi* do današnjeg dana sebe nazivaju *Rumunima*”.⁵³⁰ Dakle, ovde govori o Rumunima (Vlasima) sa prostora današnje Rumunije (Transilvanije). Identična je situacija u XVII veku i sa Vlasima istočne Srbije, koji sebe na maternjem jeziku nazivaju *Rumunima* koji govore *rumunski*, što se može saznati iz dela poznatog geografa Marsiljija, koji na svom putovanju Dunavom 1696. godine govori i o Rumunima koji žive na prostoru „a Ramis montis Aemi a Carpati” i koji govore: „corruptoque nomine *Ruminest vocant, et lingua est*”.⁵³¹

Govoreći o prostoru severoistočne Srbije i severozapadne Bugarske u XVIII veku, Tunman kaže: „I Valahi s one strane Dunava [u odnosu na „Vlahe” s njegove, tj. leve strane – S.G.]... su jedan veliki narod i u velikom broju ... poznati pod imenom Vlasi i nalazimo i tragove njihovog govora iz VI veka; međusobno se nazivaju *Rumani* ili *Rumuni*.”⁵³²

Vladimir Jakšić, rodonačelnik srpske statistike, u svojoj knjizi „*O племеномъ составѣ населенія въ Княжествѣ сербскомъ*” (Типография Майкова, С. Петербургъ, 1872) govori o *Vlasima* ili *Rumunima* u Kneževini Srbiji. Originalni tekst je ovde dat u prevodu Pauna Durlića: „Pored naroda čisto slovenske pripadnosti, ima u Srbiji i pripadnika drugih, neslovenskih narodnosti, među kojima su najmnogobrojniji Vlasi i Cigani. Vlasi su povezani sa svojim jednoplemenicima, koji žive u Vlaškoj i Banatu i zbog toga naseljavaju uglavnom one delove kneževine koji su okrenuti ka tim zemljama; [...] *Vlasi* ili *Rumuni*, kako je već gore rečeno, naseljavaju severoistočni deo Srbije, i to posebno četiri okruga: Krajinski, Crnorečki, Požarevački i Čuprijski. Popis iz 1846. pokazao je samo broj stanovnika, a iz popisa od 1866. bilo je moguće saznati i broj duša, i broj domova. Na osnovu podataka iz 1846 i 1866, u sledećoj tabeli

⁵³⁰ Lorenz Töppelt, *Origines et occasus Transylvanorum*, Lyon, 1667, cit. prema Florian Copcea, *Istoriografia românilor din Serbia de sud-est*, Craiova, 2008, 17.

⁵³¹ S. Gacović, *Od Rimljana i latnskog do Rumuna Timočana i rumunskog*, Bor, NSVNM, 2008, 21.

⁵³² Johann Thunmann, *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen Völker*, Leipzig, 1774, preuzeto iz knjige: F. Copcea, *Istoriografia românilor din Serbia de sud-est*, Craiova, 2008, 22.

navedeni su svi gradovi i sela severoistočne Srbije u kojima žive Vlasi, a pored toga naveden je i broj srpskih žitelja u njima...⁵³³

за уписивање рођених од 18 до 1890. године

9.	10.	11.	12.
Име презиме, радња и место становања оца и матере	Које је дете по реду матере (прво, друго и т. д.)	Имена презимена свештеника која је дете крстило	
		свештеника	кула, његова радња и одакле је
Милија Ђ. Лападановић стар 23 год. мати Јана стар 22 год. земљорадник из Везица Лта. Прав. религија	Прво		
Милена Ј. Стрелић стар 26 год. мати Јадвиге стар 19 год. земљорадник из Мараје Бана, Православни религија	Прво	Јерот Јанко Вукотић отроц ил. Везица	Милена син отац Милена Милић биба Јанко Вукотић отроц ил. Везица
Роса И. Муровић стар 43 год. родбаница, мати Јована стар 39 год. земљорадник из Мараје Бана, Православни религија	Девето	Јерот Јанко Вукотић отроц ил. Везица	Марина старуца Јована ил. Везица родбаница из Мараје
Василија В. Виновојев стар 40 год. земљорадник, мати Марија стар 38 год. земљорадник из Мараје Бана, Православни религија	Девето	Јерот Јанко Вукотић отроц ил. Везица	Ана син отац Анаксис Павловић биба Јанко Вукотић отроц ил. Везица
Јана Стрелић стар 45 год.		Јерот	Стефан старуца

Marinko Stanojević, dobar poznavalac stanovništva Timočke Krajine, u svom radu *Antropogeografski pregled Timočke Krajine* pominje više entiteta: *Timočane, Zagorce, Tetevence, Kosovce,*

⁵³³ Владимир Якшић, *О племеномъ составѣ населения въ Княжествѣ сербскомъ*, Типография Майкова, С. Петербургъ, 1872, 8, 9 („Но кроме народа чисто Славянскаго племени, есть въ Сербіи и представители другихъ, не-славянскихъ народностей, изъ которыхъ наиболее многочисленны Валахи и Цыгане. Валахи тянутъ къ своимъ единоплеменникамъ, живущимъ въ Валахіи и Банате, а потому и населяютъ преимущественно те части княжества, которыя прилегаютъ къ этимъ землямъ; ... Валахи или Румыны, какъ уже сказано выше, паселяютъ северо-восточный уголь Сербіи, и то лишь собственно четыре округа: Краинскій, Черноярскій, Пожаревачій и Чупрійскій. Въ перепись 1846 г. показано было лишь количество жителей, а въ 1866 году удалось узнать и количество душъ, и количество домовъ. На основаніи данныхъ 1846 и 1806 годовъ, въ следующей таблицѣ помещены все города и села северо-восточной Сербіи, въ которыхъ живутъ Валахи, и кроме того, показано въ нихъ число жителей Сербовъ; Цыгане же и остальные народы, тутъ же живущіе, показаны общимъ числомъ ниже, въ главной сводной таблицѣ”).

Crnogorce, Moravovardarce, među kojima i Vlahe ili Rumune. O Rumunima (Vlasima), između ostalog, piše: „Rumunsko stanovništvo Timočke Krajine se deli na Ungurjane i Carane. Ungurjani su doseljenici iz Erdelja, Carani iz Rumunije...”⁵³⁴ Dakle, između Vlaha i Rumuna Stanojević stavlja znak jednakosti.

Матица, стар 24 г. матица, стар 25 г. земљорадник из 2. мѣта, веро православне народности <u>румун</u>.	Турке	Гери Јанов Вукотић попих м. Турки
Материца, стар 48 г. матица, стар 42 г. ситановица, М. Турки, веро православне, народности <u>румун</u>.	Шесто	Гери Јанов Вукотић попих м. Турки
Јован Е. Вретић, тинкер, стар 28 г. матица, стар 23 г. ситановица м. Турки, веро православне, народности <u>румун</u>.	Трет	Гери Јанов Вукотић попих м. Турки
Горџе Ј. Кракичковић, рудар, стар 39 год. матица, стар 36 г. ситановица м. Турки, веро православне, народности <u>румун</u>.	Шесто	Гери Јанов Вукотић попих м. Турки
Никола Т. Митровић, рудар, стар 26 г. матица, стар 23 г. ситановица м. Турки, веро православне, народности <u>румун</u>.	Друго	Гери Јанов Вукотић попих м. Турки
Јован Н. Маринковић, рудар, стар 25 г. матица, стар 23 г. ситановица м. Турки, веро православне, народности <u>румун</u>.	Трето	Гери Јанов Вукотић попих м. Турки
Александар М. Митровић, рудар, стар 31 г. матица, стар 28 г. ситановица м. Турки, веро православне, народности <u>румун</u>.	Шесто	Гери Јанов Вукотић попих м. Турки

⁵³⁴ Slavoljub Gacović, *Od povlašnih Srba do vlaškog jezika*, 5–1, 393.

Četiri okruga u kojima su popisani Rumuni u popisu iz 1884. godine bili su: Krajinski, Crnorečki, Požarevački i Čuprijski. Do te godine Srbija je Rumune u navedenim okruzima popisivala kao Vlahe, jer ih je smatrala doseljenicima iz susedne kneževine Vlaške.

Svakako, čitaoci moraju znati da se na ovom mestu pored dosadašnjih navoda može izneti mnoštvo citata iz literature koja je nastala u međuratnom periodu gde su Vlasi izjednačavani s Rumunima, ali bi se time samo množile stranice teksta sa istim rezultatom. Više o tome se može naći u prvoj svesci knjige *Od povlašćenih Srba do vlaškog jezika*, 5–1 (474–482).

Sa nasumično odabranih stranica iz matične knjige rođenih Majdanpečana i Debelolužana za 1910. i 1912. godinu navešću nekoliko primera novorođenih koje je Jakov Vukotić, paroh majdanpečke crkve Svetih apostola Petra i Pavla, upisao kao *pravoslavni Rumun*: Ilija P. Lapadanović, star 23. god. mati Jona, stara 22. god. zemljoradnici iz Debelog Luga, **prav.[oslavni]rumun**; Nikola J. Srbulović, star 26. god. mati Nastasija, stara 19. god. radnici iz Majdan Peka, **pravoslavni rumun**; Steva I. Murgović, star 43. god. rabadžija, mati Danica, stara 39. god. stanovnici Majdan Peka, **pravoslavni rumun**; Vasilije Belovanović, star 40. g. rabadžija, mati Marija, st. 38. g. stanovnici Majdan Peka, **pravoslavni rumun**.

Nakon izvesnog vremena isti jerej Jakov Vukotić je, verovatno, po ukazu crkvenih vlasti, pored do sada navedenih podataka, počeo navoditi za svako novorođeno dete da je „*narodnost romun*”, ponekad „*rumun*”, a ponekad je precrtavao etnonim „romun” i naveo jezik „srpski”: Pavle Danjec, rudar star 48. g. mati Jelena, stara 42. g. stanovnici Majdan Peka, vere pravoslavne, **narodnost romun**; Jovan E. Kuskić, tišler star 28. g. mati Kalina, stara 23. g. stanovnici M. Peka, vere pravoslavne, **narodnost romun**; Đorđe J. Kraničanović, rudar star 39. god. mati Ljubica, stara 36. g. stanovnici M. Peka, vere pravoslavne, **narodnost romun** [precrtano je] i dodat je jezik **srpski**⁵³⁵; Nikola P. Pavlović, rudar star 26. g. mati Jana, stara 27. g. stanovnici M. Peka, vere pravoslavne, **narod.[nost] romun**; Jovan I. Marilović, rabadžija star 25. g. mati Živka, stara 23. g. stanovnici M.

⁵³⁵ Ako je neko od Rumuna znao srpski, automatski je postajao Srbin, jer je jezik smatran jednim od najobjektivnijih komponenti naroda i narodnosti.

Peka, vere pravoslavne, **narodnost romun**; Aleksandar T. Mitić, rabadžija star 31. g. mati Sofija, stara 28. g. stanovnici M. Peka, vere pravoslavne, **narod**.[nost] **rumun**.

Kao što se iz navedenih primera vidi, Rumuni istočne Srbije, među Srbima nazvani Vlasi, nakon Berlinskog kongresa (1878) se, po preuzetim obavezama Kraljevine Srbije, popisuju kao Rumuni, a u matičnim knjigama rođenih se redovno upisuju kao **rumun** ili **romun**, što eksplicitno ukazuje na etnički identitet. No, i pored toga snažan proces srbizacije, kao neizostavni deo asimilacione politike u Srbiji, sprovodio je u Majdanpeku sveštenik Jakov Vukotić, tako što je, doduše sporadično, precrtavao etnonim „romun” (român) umesto kojeg je trebao zapisivati etnonim „srbin”, ali je on zapisivao „srpski”, što je oznaka za jezik koji, pored rumunskog, žitelji Majdanpeka znaju. Ko je od Rumuna znao srpski jezik u popisima je upisivan u posebnu kolonu. Tako je, recimo, prema popisu od 31. decembra 1895. godine u Kraljevini Srbiji zabeleženo 32.556 Rumuna, koji su „znali pored rumunskoga još i srpski, pa je popisivačima rečeno da ih zato ne popisuju ni među Rumune ni među Srbe, već u posebnu kolonu.

Sveštenik Jakov Vukotić je bio poznat po svemu što je radio u prilog posrbljavanju Rumuna u majdanpečkom kraju, o čemu, po svedočenju Pauna Durlića, etnologa muzeja u Majdanpeku, postoji zapis u jednoj lokalnoj hronici.

Na osnovu navedenih primera u matičnim knjigama rođenih jasno je da su tzv. Vlasi istočne Srbije bili svesni i na pojedinačnom nivou da ih državne vlasti smatraju Rumunima. Ovakva dokumenta su nastajala neposredno u svakodnevnoj interakciji između sveštenika, kao zvaničnika Srpske pravoslavne crkve, i pojedinca, koji mu je prilikom prijavljivanja novorođenog deteta davao podatke i o svom etničkom identitetu, odnosno nacionalnoj pripadnosti, što je za tzv. Vlaha istočne Srbije bilo normalno, jer se poklapalo s nazivom kojim je sebe vekovima nazivao na svom maternjem jeziku.

U popisima, od Berlinskog kongresa, tj. od prvog popisa 1884. godine, pa do prvog popisa nakon Drugog svetskog rata, tačnije do 1948. godine, tzv. Vlasi istočne Srbije su u matičnim knjigama rođenih beleženi i popisivani kao Rumuni ili kao govornici rumunskog jezika (Popis 1921 i 1931). Pored toga, njihova deca u školama

Kraljevine Srbije upisana su kao „deca rumunske nacionalnosti”. O tome je Bogoljub Jovanović, visoki činovnik državne statistike, objavio rad pod naslovom „Školovanje dece rumunske nacionalnosti u Kraljevini Srbiji”, u kojem je izvršena analiza stanja na početku školske 1882/1883. godine. Analiza obuhvata iznošeni podatke o svakoj školi u istočnoj Srbiji gde je takve dece bilo. Kako je bilo dosta materijala, rad pod navedenim naslovom objavljen je u tri nastavka u službenom listu „Prosvetni glasnik” za 1886. godinu.

O broju dece „rumunske nacionalnosti” i o njihovom procentu u odnosu na broj Rumuna, kao i njihov suodnos s decom „srpske nacionalnosti” u pojedinim naseljima, okruzima i srezovima v. u poglavlju „Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine i školstvo u procesu asimilacije Rumuna (Vlaha) istočne Srbije”.⁵³⁶

Na sajtu <http://www.paundurlic.com/pdf/Durlic-Gradja-za-monografiju.pdf> (preuzeto 21. 4. 2014), čiji je urednik Paun Durlić, prikazana je građa za monografiju „Vlasi Karpatske Srbije” u rukopisu na kojem Durlić radi niz godina. On predstavlja arhivska dokumenta o odnosu srpske Vlade Nikole Pašića prema etničkom identitetu Vlaha istočne Srbije tokom 1913. godine. U njima se ukazuje na sukob dvojice zvaničnika Rudne Glave, sela u srezu Porečkom, okrugu Krajinskom, oko toga jesu li meštani sela Rudna Glava Vlasi, Rumuni ili Srbi. Akteri u tom sukobu su: Milan Ž. Micić, opštinski delovođa, i Jordan Miletić, parog rudnoglavski, a kao arbitri učestvuju: Duhovni sud Eparhije timočke, Ministarstvo Unutrašnjih dela, Ministarstvo Prosvete i Crkvenih dela i Ministarstvo Narodne privrede.

U dokumentu br. 1 od 21. marta 1913. godine delovođa opštine rudnoglavске šalje dopis Ministru unutrašnjih dela, u kojem Vlahe smatra Srbima i optužuje sveštenika što ih beleži kao Vlahe i traži od Ministarstva unutrašnjih dela da mu o tome izda Uverenje. Zatim u dokumentu br. 6 od 21. avgusta 1913. godine Timočki duhovni sud iz Zaječara piše Ministru prosvete dopis u kojem piše da su Vlasi narodnosti rumunske, a jezik im je rumunski „što se i popisom iz

⁵³⁶ v. faksimile od 1 do 23 na kraju poglavlja „Nacionalni saveti vlaške nacionalne manjine i školstvo u procesu asimilacije Rumuna (Vlaha) istočne Srbije”. Faksimili su preuzeti sa sajta: <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=1866.0>.

1910. utvrđuje”. U ovom dopisu je još rečeno da o tome ne postoji naredba ni od koje vlasti, već ih sveštenici upisuju tako svako prema svome nahodaženju. Na kraju dokumenta br. 12 od 10. decembra 1913. godine ministar prosvete piše ministru narodne privrede dopis (drugi koncept dopisa, sa ispravkama ministra), u kojem, prema mišljenju Pauna Durlića, donosi solomonsko rešenje: „...da se formulari državne statistike za popis žitelja udese tako, da se ne mora utvrđivati u zvaničnim aktima postojanje ‘rumunske’ narodnosti u Srbiji, pošto je u susednim krajevima Rumuniji (istočni deo Srbije) narod, i ako govori vlaški, svestan o svome pripadanju srpskom narodu i šta više u većim masama zna srpski”.

6.3.2. Kako su Rumuni (Vlasi) istočne Srbije nacionalno tretirani u državnim dokumentima Srbije nakon Drugog svetskog rata (1945–1999)

Referat pod naslovom „Rad Milovana Pejanovića – OZNA (1948–1949?)” i podnaslovom „VLASI – Stenografske beleške iz Negotina (prvi primerak 1951–1952?)”, koji se čuva u Istorijskom muzeju „Timočka Krajina” u Zaječaru pod signaturom (pisana ćirilicom) IAZ-ZSP-V₂-Z/₁-Z/₄₅, objavljen je u prvom (2009) i drugom izdanju (2014) knjige „Vlasi u dokumenzima Zaječarskog istorijskog arhiva” (prir. Slavoljub Gacović). U tom referatu je, pored ostalog, Pejanović zapisao: „Od 1945. godine u Zaječaru i Požarevcu postavljeno je pitanje narodnosne grupe. U Zaječaru je bila stvorena partijska komisija koja je trebala da prouči to pitanje i da radi na stvaranju uslova za razvoj Vlaha kao narodnosne grupe. Ta komisija bavila se pitanjima pisanja gramatike vlašskog jezika, skupljanjem vlaških umotvorina, izdavanjem lista ‘Vorba nostra’ i sl. Janko Simeonović izdao je i zbirku pesama na vlaškom. Nastojalo se da se stvori azbuka i pravopis po ugledu na banatske Rumune.” Međutim, „ta komisija, prema onome što smo saznali od članova partije iz Zaječara koji su u njoj učestvovali, nije to pitanje dobro proučeno niti se bavila prošlošću tog kraja i prošlošću Vlaha. *Oni su smatrali da su Vlasi u tom kraju starosedeooci*”.⁵³⁷ Zatim stoji da su „seoski komiteti

⁵³⁷ Vlasi u dokumentima, 55.

[...] imali stav da komunisti u ovim selima treba da pišu u rubriku nacionalnost – Vlah. Tu je bilo otpora i neshvatanja. Neki nisu hteli da pišu Vlah, nego su stavili da su Srbi.”⁵³⁸

Dakle, „u pogledu nacionalnog opredeljenja kod Vlaha, kao što je moglo da se vidi iz napred izloženih činjenica, nema drugih osećanja, sem da se smatraju Srbima. *Kod ljudi u ovim selima se smatra uvredom ako se nazivaju Vlasima*”. Ali, i pored toga što ne vole da ih tako zovu „u Kupuzištu i Brznoj Palanci vole da slušaju pesme o Hajduk Veljku i zidanju Skadra na Bojani na *vlaškom jeziku*... Sva ova nacionalna osećanja i deklarisanje Srbima, pored toga što se *u skoro svim kućama govori vlaški*, ima svog istorijskog opravdanja u razvoju i životu Vlaha za zadnjih nekoliko vekova.”⁵³⁹

Sreten Petrović nam u istoj knjizi objavljenih izvora o tzv. Vlasima iz istočne Srbije govori zbog čega je i kako je došlo do „izmišljanja” novih nacija. On, između ostalog, kaže: „Bilo te sramota što si Srbin, i u tome sklopu pak na periferiji partije ili iz partije čak su *izmišljali nove nacije na bazi Srba ili Hrvata*. Na primer Jovan Popović izmislio je vojvođansku naciju, ili recimo hercegovačku ili muslimansku naciju. Pošto smo mi Srbi a preovlađuju Vlasi, pa da ne zaostanemo počele su onda priče. I mi Srbi koliko nas je bilo iz ovog kraja (tj. iz istočne Srbije – S. G.) počeli smo da vodimo diskusiju o Vlasima i Vlaškom pitanju.”⁵⁴⁰ Tako su vremenom nastali Vlasi istočne Srbije, preteče današnje vlaške nacionalne manjine. Sreten Petrović kaže da „on (tj. Vlah – S. G.) pod srbinom podrazumeva srpsko državljanstvo”. Pa tako i „dan danas naši Vlasi kada su u pitanju druge nacije i Srbi kao neka celina, oni sebe ne izlučuju od Srba, i samo sebe nazivaju Rumun kada je u pitanju lokalni naziv...”, a „pitanje jezika je drugi krupan faktor kod Vlaha”,⁵⁴¹ kaže Sreten Petrović u stenografskim beleškama iz 1952–1953. godine. Na kraju svoje rasprave Sreten Petrović navodi: „Ja mislim da utvrdimo koja je nacionalna svest naših Vlaha, da se istorijski pokaže put formiranja njihove svesti, i da kažemo njihova svest je ta i ta, na osnovu toga i

⁵³⁸ Vlasi u dokumentima, 71.

⁵³⁹ Vlasi u dokumentima, 73.

⁵⁴⁰ Vlasi u dokumentima, 139-140.

⁵⁴¹ Vlasi u dokumentima, 96-100.

toga...⁵⁴² Dakle, pedesetih godina prošloga veka srpski komunisti nisu još uvek bili načisto s tim koju nacionalnu svest imaju „Vlasi” istočne Srbije, srpsku, vlašku ili rumunsku.

Povodom toga Živan Vasiljević kaže: „Činjenica [je] da smo mi i pre rata i za vreme rata vodili izvesnu praktičnu politiku u odnosu na Vlahu”.⁵⁴³ Rekao bih da se izvesna praktična politika denacionalizacije tzv. Vlahu nastavila i posle rata, u vreme socijalističke izgradnje. No, kako bismo danas mogli biti određeniji s obzirom na nacionalnu svest tzv. Vlahu, iz stenografskih beleški ću navesti iskaz Radomira Pajkića u kojem stoji da je u današnjem čistom srpskom selu „Rajcu [...] bilo oko 28 porodica koje su vezane familijarno za Rumuniju, tako da su pre I svetskog rata i posle njega odlazili u Rumuniju i održavali veze sa njima. I sada ima u Mihajlovcu oko 10 porodica koje su familijarno vezane za Rumuniju.”⁵⁴⁴ Nastavljajući se na iskaz Radomira Pajkića o Mihajlovčanima, Nikola Račić kaže da „1928. godine kada se Dunav zamrzao čitavo selo (Mihajlovac – S. G.) je išlo u neke svadbe.”⁵⁴⁵ Povodom toga je ponovo reagovao Živan Vasiljević, komentarišući vrstu muzike koju tzv. Vlasi najradije slušaju. On o tome kaže: „Interesantan je detalj ove rumunske muzike koju slušaju... To pokazuje siromaštvo naših stvari koje ga vode na to da sluša Bukurešt...”⁵⁴⁶

U dokumentu koji je „izrađen sa Brankom Radićem i Zoranom Markovićem iz kabineta Saveznog ministra M.[argit] Savović” 1999. godine, tj. nepunih godinu dana pre dolaska DOS-a na vlast, navodi se da „Vlasi u SRJ, imajući u vidu istorijske, etničke, kulturne, verske i druge činjenice, ne predstavljaju nacionalnu manjinu, već etničku grupu, sa posebnim specifičnostima i osobinama, i u tom smislu, u bilateralnim kontaktima, treba ukazivati na neodrživost stava o istom etničkom poreklu Rumuna i Vlahu”.⁵⁴⁷

Pored toga, u istom dokumentu se kaže da „treba insistirati na činjenici da se vlaška etnička grupa na tlu severoistočne Srbije nije

⁵⁴² *Vlasi u dokumentima*, 113.

⁵⁴³ *Vlasi u dokumentima*, 138.

⁵⁴⁴ *Vlasi u dokumentima*, 122.

⁵⁴⁵ *Vlasi u dokumentima*, 122.

⁵⁴⁶ *Vlasi u dokumentima*, 172.

⁵⁴⁷ *Vlasi u dokumentima*, 223.

oblikovala u posebnu narodnosnu kategoriju (kao nacionalna manjina), već se njen razvoj kroz istoriju, odvija u pravcu spontanog, nenasilnog integrisanja u srpsku naciju i srpsku, odnosno jugoslovensku državu”.⁵⁴⁸ Sve u svemu, najkraće rečeno, vlasti u Srbiji nisu vidno promenile svoj stav prema rom stanovništvu sa prostora istočne Srbije što se tiče njegove nacionalne i jezičke pripadnosti.

6.3.3. Kako su Rumuni (Vlasi) istočne Srbije tretirani u novinskim člancima i medijima od dolaska političke koalicije DOS-a na vlast do formiranja prvog saziva Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine (2000–2006)

Materijal koji je ovde predstavljen nije prikazan hronološkim redosledom, već po značaju, odnosno najpre će biti izneseno mišljenje Petra Lađevića, direktora Službe za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije, zatim mišljenje univerzitetskog profesora Nikole Pavkovića iz Beograda, pojedinih lidera „vlaških” partija i „vlaških” nevladinih organizacija i na kraju mišljenje episkopa Eparhije timočke, novinara, dopisnika i saradnika republičkih i lokalnih dnevnih i nedeljnih listova.

Intervju s Petrom Lađevićem o nacionalnom identitetu i jeziku vlaške nacionalne manjine

Povodom mnogih reakcija na tekst pod nazivom „Vapaj ugnjetanih ili vlaški ekstremizam”, objavljen u 12 broju lista „Timoćanin”, o ovoj temi je u Beogradu novinarka Slavica Marković razgovarala s gospodinom Petrom Lađevićem, direktorom Službe za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije. Dati intervju pod naslovom „Vlaška manjina uživa sva prava u Srbiji“ objavljen je u celosti na 8. i 9. strani lista „Timoćanin” razgovarala (br. 14 od 15. decembra 2007. godine).

Na pitanje „koliko je u ovom momentu vlaški ekstremizam stvarno realan i da li postoji opasnost od novog žarišta sukoba na teritoriji Srbije...” Lađević, između ostalog, odgovara; „Naše zakono-

⁵⁴⁸ Vlasi u dokumentima, 223.

davstvo omogućava svakoj nacionalnoj manjini da u sferi kulturne autonomije u četiri oblasti: obrazovanju, kulturi, upotrebi službenog jezika i pisma i upotrebi medija, formira svoja kolektivna prava. Formiranjem Nacionalnog saveta svaka nacionalna manjina je dobila pravo na svoju manjinsku samoupravu, što je veoma važno. Na teritoriji istočne Srbije deluju dva nacionalna saveta, i to: *Rumunski nacionalni savet*, kroz kancelariju u Kladovu, i *Nacionalni vlaški savet*. Postavlja se pitanje da li ta dva nacionalna saveta predstavljaju istu manjinu ili ta dva saveta predstavljaju dve nacionalne manjine... Jednom rečju, u istočnoj Srbiji egzistira i rumunska i vlaška nacionalna manjina. Ni jedna od te dve manjine ne može polagati pravo na drugi identitet.”⁵⁴⁹

Na sledeće pitanje novinarke Slavice Marković „da li se može govoriti o školovanju vlaške nacionalne manjine na maternjem jeziku”, Lađević odgovara: „Svakako da, ali se to može dogoditi samo sa standardizacijom vlaškog jezika, koju može *da odradi* Vlaški nacionalni savet.” Na to novinarka postavlja sledeće pitanje u vidu konstatacije: „Nacionalni vlaški savet je nedavno prihvatio rumunski književni jezik i pismo kao vlaško pismo”, na šta Lađević odgovara: „Prihvatanje rumunskog jezika kao vlaškog je protivzakonito i prevazilazi ulogu Nacionalnog vlaškog saveta.”⁵⁵⁰

Dakle, ako smo dobro shvatili, Nacionalni savet Vlaha može *da odradi* standardizaciju „vlaškog” jezika, ali ne može doneti odluku o prihvatanju rumunskog književnog jezika i pisma kao maternjeg jezika „Vlaha”, jer je time prevazišao svoje ingerencije, ili drugačije rečeno, Nacionalni savet Vlaha ne može doneti odluku kojim to maternjim jezikom govore „Vlasi”, ali se zato može baviti komplikovanim lingvističkim pitanjima standardizacije „vlaškog jezika”.

Poslednje pitanje novinarke Slavice Marković u navedenom intervjuu glasi: „Da li Vam je poznato da postoje pokušaji internacionalizacije, da tako kažemo, vlaškog pitanja?” Lađević, između ostalog, odgovara sledećim rečima: „Osnovna logička greška tih pokušaja internacionalizacije je što tvrde da su Vlasi Rumuni, dakle početak internacionalizacije počiva na polaznoj primesi koja je

⁵⁴⁹ *Timočanin*, br. 14, 15. decembar 2007, 8.

⁵⁵⁰ *Timočanin*, br. 14, 15. decembar 2007, 8.

neodrživa, a to je da su Vlasi Rumuni. To nije samo logička, već i činjenična greška, jer dovoljno je videti kako su se ti ljudi na popisu izjasnili i kojim jezikom govore.”⁵⁵¹

Naravno, izjašnjavanjem na popisu se ne može videti ili upoznati gramatička struktura bilo kojeg jezika, pa ni tzv. vlaškog. Izjašnjavanje na popisu kojim jezikom govorimo uslovljeno je i jezikom kojim je popisni list ispisan, odnosno na kom jeziku se postavlja pitanje. Ukoliko na srpskom jeziku postavite pitanje „Vlahu” sa prostora istočne Srbije: *Koji ti je maternji jezik?*, na srpskom će odgovor biti *vlaški*, ali ukoliko mu isto pitanje postavite na maternjem jeziku, odgovor će biti *rumâñește/rumâñește* 'rumunski'. To je problem sinonimije koju srpske vlasti nipošto ne prihvataju, a kojom se zlokoriste u deobi rumunske nacionalne manjine na prostoru istočne Srbije.

Mišljenje univerzitetskog profesora Nikole Pavkovića o nacionalnom identitetu i jeziku vlaške nacionalne manjine

U članku „Tragom jednog upozorenja borskih socijalista – CIA opet rovari” s podnaslovom „Lideri novoformiranih vlaških partija, potpomognuti pojedincima iz Rumunije, nastoje da izbrišu vlaški etnos, i da ovu etničku grupu prikažu kao Rumune. Vlasi nisu Rumuni, kaže profesor dr Nikola Pavković”, koji su potpisali novinar Večernjih novosti M. Radetić i dopisnik iz Zaječara Z.[oran] Cvijetićanin, između ostalog, piše: „Reč je o izrazito romanskoj etničkoj grupi u okviru srpske nacije, čiji se pripadnici nacionalno deklariraju kao Srbi – kaže profesor etnologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu dr Nikola Pavković. Njihovo stapanje sa Srbima nije rezultat nekakve srpske politike, već istorijskih prilika i sredine u kojoj žive. U svome selu, recimo, osećaju se Vlasima, ali se izvan tog okruženja nacionalno opredeljuju kao Srbi.”⁵⁵² Mišljenje prof. Pavkovića nije prihvatljivo, jer je, nažalost, asimilacione politike u Srbiji prema etničkim manjinama oduvek bilo, a sprovodila se putem škole, crkve, vojske, administracije i medija, o čemu sam nešto više

⁵⁵¹ *Timoćanin*, br. 14, 15. decembar 2007, 9.

⁵⁵² *Večernje novosti*, utorak, 21. mart 2000, 6.

napisao u prvoj svesci pete knjige *Od povlašениh Srba do vlašskog jezika*.⁵⁵³ Nekoliko redova dalje prof. Pavković kaže: To je, u svakom slučaju, posebna etnička grupa koja govori jednim dijalektom starorumunskog jezika.” Pored toga, navodi da „Vlasi” imaju „vrlo specifičnu kulturu, kod koje su jake primese prehrišćanskih verovanja”. Uz to, „Vlasi neguju kult domaćeg sveca, kao Srbi, i slave krsnu slavu kao Srbi”. Sve što je ovde prof. Pavković rekao naginje teoriji da su Vlasi poreklom Srbi.

A da bi nas u to uverio, prof. Pavković navodi istraživanja koja „je posle Prvog svetskog rata radio Tihomir Đorđević”, a koja ukazuju na to „da Vlasi nisu Rumuni, već žitelji istočne Srbije koji su pred Turcima pobjegli čak do Erdeljskih planina, i vraćajući se u Srbiju, primali jezik i običaje od Rumuna”. Zatim navodi da je „Milivoje Bašić zabeležio ... još krajem prošlog veka kazivanja samih Vlaha da su poreklom s Kosova, i da su u staro doba bili Srbi, ali su se u Ugarskoj porumunili i vratili u srpske krajeve”.⁵⁵⁴ Sve u svemu, „Vlasi” sa prostora istočne Srbije bili su Srbi, koji su se, bežeći pred Turcima „do Erdeljskih planina [...] u Ugarskoj porumunili” i tako postali Vlasi.

Pored toga, „profesor Pavković deli Vlahe u Jugoslaviji na tri kategorije: Prvu čine ostaci starobalkanskog romanizovanog stanovništva, koje se slaviziralo u srednjovekovnim srpskim državama; drugu – ostaci raspršene romanske grupe po Balkanskom poluostrvu, u koju spadaju Čincari, Karakačani, Meglenski Vlasi i Ćići, a treću – Vlasi severoistočne Srbije, koji imaju veze s rumunskim Vlasima”.⁵⁵⁵ U kakvoj su vezi „Vlasi severoistočne Srbije [...] s rumunskim Vlasima”, autori novinskog članka nisu rekli ili je prof. Pavković to izostavio. Takođe, ne može se dokučiti na kom su prostoru današnje Rumunije obitavali „rumunski Vlasi”. Ili prof. Pavković nije naveo taj podatak ili su ga možda autori novinskog članka izostavili.

Nadalje, sumnjam da bi prof. Pavković koristio termin *pro-Rumuni* u iskazu koji navode novinari Radetić i Cvijetićanin, a koji u celosti glasi: „Iako današnji pro-Rumuni tvrde da oni govore

⁵⁵³ Slavoljub Gacović, *Od povlašениh Srba do vlašskog jezika*, knj. 5–1, 151–384.

⁵⁵⁴ *Večernje novosti*, utorak, 21. mart 2000, 6.

⁵⁵⁵ *Večernje novosti*, utorak, 21. mart 2000, 6.

rumunski, mi kažemo da govore vlaški, jer su fonetske i leksičke razlike znatne – kaže Pavković.⁵⁵⁶ Pouzdano iz ličnog iskustva znam (sa zajedničkog terena u Ceremošnji) da Pavković ne zna ni jotu bilo „vlaškog”, bilo rumunskog jezika, te nije pozvan da o tome govori. To da „taj jezik, uostalom, kipti od srbizama”, kako prof. Pavković kaže, samo govori o posrbljavanju maternjeg jezika kojim govore „Vlasi”, taman to bio „vlaški” ili rumunski jezik.

Autorima ovde navedenog novinskog članka potkrala se i jedna greška prilikom navođenja da „u ‘Beloj knjizi o Vlasima’ ... koju je jula 1998. izdao Forum za kulturu Vlaha sa sedištem u Boru, stoji da su Vlasi etnos koji traje već dva milenijuma (?) i da su, u stvari, Rumuni.”⁵⁵⁷ Zašto je to greška? Prvo, „Bela knjiga o Vlasima” ima više verzija, a uredio ih je predsednik Nevladine organizacije „Forum za kulturu Vlaha” Dragomir Dragić i sve ih posedujem u sopstvenoj biblioteci kao poklon urednika, ali nijedna od verzija nikad nije ugledala svetlost dana, tj. nikad nije odštampana, i ni u jednoj verziji, Dragić nije izneo „da su Vlasi etnos koji traje dva milenijuma”, osim što je rekao, a i danas to uvek kaže, da su današnji Vlasi s obzirom na jezik Rumuni XVIII veka.

U ovom članku dvojice navedenih autora piše da je „na nedavnom simpozijumu u Temišvaru (pretpostavljam da je to bilo u jesen 1999. godine – S. G.) [...] Kristea Sandu Timok, izjavio da su pripadnici rumunske nacije u Timočkoj krajini lišeni svih prava, te je u završnoj deklaraciji zatražena odgovarajuća podrška rumunske javnosti, crkve i države”.⁵⁵⁸ Navedeni iskaz ne mogu ni potvrditi ni opovrgnuti, budući da nemam potrebne informacije o tome.

Stavovi partijskih lidera i novinara, dopisnika i saradnika o nacionalnom identitetu i jeziku vlaške nacionalne manjine

Povodom fonetskih i leksičkih razlika između rumunskih i „vlaških” govora koje je pomenuo prof. Pavković, ukoliko su to njegove reči, Slobodan Đurđević, advokat iz Bora i predsednik Vlaške demokratske unije (osnovane oktobra 1999. godine), koja predstavlja

⁵⁵⁶ *Večernje novosti*, utorak, 21. mart 2000, 6.

⁵⁵⁷ *Večernje novosti*, utorak, 21. mart 2000, 6.

⁵⁵⁸ *Večernje novosti*, utorak, 21. mart 2000, 6.

političku organizaciju Vlaha istočne Srbije, iznosi suprotno mišljenje o jeziku „Vlaha” te, kako nam prenosi dopisnik Brana Filipović iz Bora, kaže: „Vlasi iz tog dela Srbije [...] po mnogo čemu slični su ili bliski Rumunima u Banatu i Vlasima u severozapadnoj Bugarskoj koji se ‘nastavljaju’ na krajinske Vlahe. Te tri ‘enklave’ povezuju, prema Vlaškoj demokratskoj uniji, ista narečja rumunskog jezika i dijalekta. Vlasi na jugu Balkana, prema toj tvrdnji, govore drugim dijalektima.”⁵⁵⁹ Nakon izjave da „Vlasi” istočne Srbije u međusobnoj komunikaciji upotrebljavaju ista narečja rumunskog jezika s Rumunima u Banatu i Vlasima u severozapadnoj Bugarskoj, koji se nastavljaju na Vlahe u (Negotinskoj) Krajini, Đurđević, nekoliko redova dalje, kaže: „Konkretno: kada se razgovara o obrazovanju na maternjem jeziku, za početak bi bilo dovoljno uvođenje vlašskog maternjeg jezika u školske programe s elementima nacionalne istorije, umetnosti i kulture.” Dakle, i pored toga što zna, da „Vlasi” koriste „ista narečja rumunskog jezika i dijalekta”, Đurđević traži da se uvede *vlaški maternji jezik sa elementima nacionalne kulture*, tj. Rumuni tzv. Vlasi umesto svog *rumunskog jezika* moraju učiti tzv. *vlaški jezik*.

Što se tiče izjašnjavanja „Vlaha” na popisu 2002. godine, Đurđević kaže: „*Vlasi treba da se deklariraju kao Vlasi*, s obzirom na to da se tako tradicionalno označavaju u srpskom službenom jeziku. Ukoliko bi se izjasnili kao Rumuni i da se u popisu izbriše naziv Vlah, to bi, najverovatnije, dovelo do asimilacije i nestanka naše autohtone populacije u Srbiji. U tom slučaju, naši ljudi ne bi se deklarirali kao Rumuni, već kao Srbi. Svakako, treba zadržati i termin Rumun za sve koji se tako osećaju.”⁵⁶⁰ U vezi s ovim valja podsetiti da je Firović svojevremeno na svojoj TV „Fira” u emisiji „Ko su Vlasi” izjavio: „*Vlasi su uvek bili Srbi i [...] mi smo ovde Vlasi samo da ne bismo sutra bili, ne daj Bože, Rumuni.*”⁵⁶¹ Dakle, Đurđević se boji da svi Vlasi ne postanu Srbi, ukoliko se od njih traži da se na popisu deklariraju kao Rumuni, a Firović zna da su svi Vlasi (od)uvek bili Srbi, ali se deklariraju kao Vlasi zato da ne bi postali Rumuni.

⁵⁵⁹ *Danas*, 28. septembar 2001.

⁵⁶⁰ *Danas*, 28. septembar 2001.

⁵⁶¹ Slavoljub Gacović, *O povlašćenih Srba do vlašskog jezika*, knj. 5–1, 431, nap. 1184.

Saradnica Blica iz Kladova S.[lavica] K.[určan] objavila je 2002. godine iskaz Dragiše Kostandinovića, da „Od donošenja zakona o nacionalnim manjinama, koji je na dnevnom redu Savezne skupštine, *Demokratski pokret Rumuna Srbije* očekuje da se brojnoj populaciji Rumuna, takozvanih Vlaha, na širem prostoru istočne Srbije, između Dunava, Morave i Timoka prizna status rumunske nacionalne manjine. Ova etnička zajednica u našoj zemlji želi, pre svega, da sačuva svoj nacionalni kulturni identitet i zbog toga se zalaze za fakultativno uvođenje rumunskog jezika u osnovne škole i bogoslužjenje u pravoslavnim hramovima na ovom jeziku – rekao je Dragiša Kostandinović, portparol ove stranke.” Najkraće rečeno, Vlasi su Rumuni, a njihov maternji jezik je rumunski, koji fakultativno treba uvesti u osnovne škole i u pravoslavne hramove za rumunske vernike.

Izveštavajući sa Naučnog skupa „Vlasi na Balkanu”, koji je održan 7. aprila 2002. godine u Zaječaru, dopisnik „Politike” S.[tojan] Todorović iznosi da „glasnogovornici timočkog vlaškog življa na javnom skupu u Zaječaru zahtevaju da se Vlasi-Rumuni u svim pravima potpuno izjednače sa pripadnicima nacionalne manjine Rumuna u Banatu. Za to se juče zalagao i Pavel Domonji, potpredsednik Helsinškog odbora za ljudska prava u Novom Sadu. Domonji je rekao da ni sadašnje vlasti Srbije i Jugoslavije nemaju dovoljno sluha za opravdane zahteve Vlaha.”⁵⁶²

Pored toga, dopisnik lista „Glas javnosti” S.[lavica] M.[arković] obaveštava nas da je „na simpozijumu [...] pročitano i pismo Sonje Biserko, predsednika Helsinškog odbora za ljudska prava u kome se kaže da ukoliko srpske vlasti ne prihvate rešenje vlaškog problema može doći do etničke mobilizacije i sukoba...”⁵⁶³

Dok nas Todorović u nastavku svog članka obaveštava da je „rodonačelnik Demokratskog pokreta Rumuna Srbije pukovnik Dimitrije Kračunović [...] poručio da on i njegova stranka nemaju nikakvih separatističkih pretenzija, već da žele samo da se Rumuni (Vlasi) školuju na maternjem jeziku i da se na tom jeziku informišu i imaju veroispovest. Naravno, uz postojanje srpskog službenog jezika”, „savetnik u Saveznom ministarstvu nacionalnih i etničkih zajednica

⁵⁶² *Politika*, br. 31763, ponedeljak, 8. april 2002.

⁵⁶³ *Glas javnosti*, subota, 8. april 2002.

Goran Bašić je rekao da će i nacionalna prava Vlaha biti bolje regulisana osnivanjem nacionalnih veća...⁵⁶⁴

U iznošenju stava Bore Dimitrijevića, direktora Narodnog muzeja u Zaječaru, nagovešten je i lični stav dopisnika Stojana Todorovića, koji kaže: „Gotovo da se nije čuo glas Bore Dimitrijevića, direktora Narodnog muzeja u Zaječaru, da i o ovoj temi treba razgovarati trezvenije, onako kako se i sada razgovara u narodu. Zajednički život Srba i Vlaha već gotovo dva veka uzima se kao primer sloge. Zašto je sada nekome potrebno da sve to kvari, da unosi razdor i nepoverenje?”⁵⁶⁵ Dakle, ako Rumuni (Vlasi) sa prostora istočne Srbije traže svoja ustavom zagarantovana kolektivna prava koja već odavna imaju njihovi saplemenici u srpskom Banatu, onda oni kvare suživot Srba i „Vlaha”; bili su dobri, gotovo savršeni dok nisu tražili svoja kolektivna manjinska prava. Zar se suživot među tzv. Vlasima i Srbima mora nužno kvariti ukoliko „Vlasi” dobiju svoja kolektivna manjinska prava?

U članku dopisnice lista „Revija 92” Jasne Jojić iz Bora pod naslovom „Hoće li istočna Srbija doživeti reprizu kosovskog scenarija” stoji: „Vlasi oduvek odbacuju stav da su Rumuni i da je naša susedna država njihova matica, objašnjava Đurđević, - Zato se mi nadalje moramo boriti ne samo za sva prava i interese Vlaha kao ogromne nacionalne manjine u Srbiji, već i protiv onih koji bi da Rumunima daju legitimitet da jednog dana zatraže deo srpske teritorije pod izgovorom da nju većinski naseljava njihov živalj, kao što su to uradili Albanci na Kosovu.”⁵⁶⁶ U huškačkom maniru se Jasna Jojić pita: „Ko je osnovao ’žute beretke’ i Vlašku oslobodilačku vojsku”?, kao da je to već svima poznata činjenica, a ne notorna laž, kojom bi se „Vlasi” zaplašili i na popisu stanovništva SRJ 2002. godine radi „suživota” sa Srbima, a na štetu svojih kolektivnih manjinskih prava, izjasnili kao Srbi. Uostalom, u jednom anterfileu svog članka Jojićeva navodi da su „Vlasi ušli u sukob sa prorumunima i boje se posledica uredbe Vlade Srbije o osnivanju Saveta nacionalnih manjina”, što je opet notorna laž koja je imala za cilj da odvrati „Vlahe” od izbora za

⁵⁶⁴ *Politika*, br. 31763, ponedeljak, 8. april 2002.

⁵⁶⁵ *Politika*, br. 31763, ponedeljak, 8. april 2002.

⁵⁶⁶ *Revija 92*, 3. decembar 2002, 16–17.

Nacionalni savet i svojih kolektivnih manjinskih prava koja bi na taj način mogli ostvariti. U vezi s tim, moramo se podsetiti da te 2002. godine srpske vlasti nisu dale tzv. vlaškim odrganizacijama iz istočne Srbije da zajedno sa Rumunima iz srpskog Banata osnuju Nacionalni savet u Vršcu. Tada je već bila osmišljena igra da se tzv. Vlasi primoraju na formiranje posebnog Nacionalnog saveta Vlaha sa sedištem u Negotinu tek 2006. godine.

U drugom anterfileu svog članka Jojićeva iznosi i mišljenje bivšeg predsednika SRJ (1993–1997) Zorana Lilića, koji je, ukoliko su to njegove reči, izjavio u junu 2000. godine, da je „u ovom regionu (misli na region Timočke Krajine – S. G.) [...] na poslednjem popisu bilo 178 hiljada stanovnika, od toga se samo njih 9000 ili pet odsto izjasnilo da nisu Srbi. Ali oni se nisu izjasnili ni kao Rumuni ili pripadnici neke druge nacionalnosti, već samo kao ostali [...] i istakao, – u ovom kraju ne žive Rumuni već Vlasi... Postoji apsolutno argumentovano neprijateljsko i nedopustivo mešanje Rumunije u unutrašnje stvari naše zemlje čiji je cilj izazivanje etničkih razdora i potpomaganje destabilizacije Srbije. On je ocenio da je cilj takvog delovanja ubeđivanje sveta da na prostoru istočne Srbije *živi obespravljena rumunska nacionalna manjina* koja ne uživa svoja prava i na to dodao da na ovom prostoru *nikada nije postojala rumunska nacionalna manjina*.⁵⁶⁷ Naprotiv, rumunska nacionalna manjina je postojala na prostoru istočne Srbije, ako ne ranije, a ono sigurno od 1718. godine, kada su sa prostora Almaša, Transilvanije, Oltenije itd. zabeležene imigracije Rumuna na tlu istočne Srbije. Lilić je trebalo da kaže da rumunska nacionalna manjina na prostoru istočne Srbije nikad nije bila priznata od strane srpskih vlasti, pa za njega zato nikad nije ni postojala.

Jojićeva navodi i mišljenje predsednika borskih socijalista i člana glavnog odbora SPS-a, Radoslava Terzića, koji je „rekao [...] da će socijalisti raditi na suzbijanju neprijateljske delatnosti iz Rumunije. On je tom prilikom prozvao i *Demokratski pokret Rumuna Srbije* da su promenom naziva svog pokreta ‘izbrisali Vlahe’ koji nastanjuju Timočku krajinu i zapitao se zašto se pokret više ne zove ‘Demokrat-

⁵⁶⁷ *Revija* 92, 3. decembar 2002, 16–17.

ski pokret Vlaha i Rumuna’.”⁵⁶⁸ Pa valjda zato što su čelnici Demokratikog pokreta Vlaha i Rumuna najzad uvideli da u samom nazivu njihove partije postoji podela na Vlahe i Rumune, protiv čega se inače zalažu u svom programu, tj. zalažu se „da su Vlasi Rumuni”.

Saradnik „Blica” iz Zaječara D.[ragomir] M.[ladenović] javlja da je „centar Bora osvanuo [...] prošle nedelje oblepljen plakatima žute boje. Autor i potpisnik napisa na plakatima, Nevladina organizacija iz Zaječara Ariadnae filum – Društvo za kulturu Vlaha-Rumuna severo-istočne Srbije, ovim putem založila se za uvođenje rumunskog jezika u škole [...] O inicijativi uvođenja rumunskog jezika u škole Slavoljub Gacović, predsednik NVO Ariadnae filum, kaže: – Ovo je jedna od akcija rada na projektu ‘osvešćivanja’ Vlaha-Rumuna.... Sve to nije moguće bez uvođenja književnog, literarnog jezika, budući da ljudi ne poznaju pisanu reč na svom jeziku. Zato je bitno da se rumunski jezik uvede u škole, tamo gde ima potrebe za tim, jer jedino na taj način će biti omogućeno mladima da nauče i književni jezik.”⁵⁶⁹

Novinar „Timočke krimi revije” i dopisnik Blica S[lavica]. M[arković] nas, u identičnim tekstu pod naslovom „Srbi ne ugožavaju Vlahe – Episkop timočki Justin o pritiscima da se Vlasi izjasne kao Rumuni”, obaveštava iz Bora da je „Njegovo preosveštenstvo episkop timočki Justin upozorio [...] da ‘neke organizacije i pojedinci vrše pritisak’ na vlaško stanovništvo u Timočkoj Krajini kako bi se na popisu stanovništva (2002. godine – S. G.) izjasnili kao Vlasi-Rumuni...”, da bi potom izneo: „Nikada nisam primetio da su Vlasi u Timočkoj Krajini ugroženi. Sve potiče iz inostrane kuhinje, akcije su potpomognute finansijski sa tendencijom destabilizacije ovog regiona [...] On kaže da je ovo samo ‘usputna faza’ jer je krajnji cilj *rumunizacija vlašskog stanovništva*”, i nastavlja da „prilikom dosadašnjih popisa, ovdašnji Vlasi su se izjašnjavali ili kao pravoslavni Srbi ili pravoslavni Srbo-Vlasi. Nikada se, međutim, nije dogodilo da se neko izjasni kao Vlah-Rumun. Ovakvim prisiljavanjem, svesno se iskrivljuju istorijske činjenice koje govore da su mnogi preci današ-

⁵⁶⁸ *Revija* 92, 3. decembar 2002, 16–17.

⁵⁶⁹ *Blic*, 19. decembar (sreda) 2001.

njih Vlaha dali svoj život za otadžbinu – kazao je Justin.⁵⁷⁰ Ukoliko su „Vlasi” ili „Srbo-Vlasi”, kako ih Justin krštava, dali svoje živote za otadžbinu, zašto za uzvrat nikada nisu dobili svoja kolektivna prava od te iste otadžbine. Međutim, to Justin kao crkveni poglavar Eparhije timočke, verujem, ne može znati, jer manjinska prava nisu u njegovoj nadležnosti, i zato, neka ubuduće dopusti da se o tome brine svetovna vlast Srbije i njene odgovarajuće institucije.

6.3.4. Kako su Rumuni (Vlasi) istočne Srbije nacionalno tretirani u Parlamentu Srbije i medijima i u Evropskoj povelji o regionalnim ili manjinskim jezicima za vreme prvog saziva Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine (2006–2010)

Ministar Milan Marković i narodni poslanici u Parlamentu Srbije o nacionalnom identitetu i jeziku vlaške nacionalne manjine

Povodom objavljenog članka „Vapaj ugnjetavanih ili vlaški ekstremizam” u časopisu „Timoćanin” (br. 12 od 15. novembra 2007) predstavnici Parlamenta Srbije raspravljaju o Vlasima ili Rumunima istočne Srbije. Iz transkripta te rasprave iznosim mišljenja o identitetu, nacionalnoj pripadnosti i jeziku „Vlaha” narodnog poslanika Aleksandra Vučića (Srpska radikalna stranka), ministra za Državnu upravu i lokalnu samoupravu Milana Markovića (Demokratska stranka), narodnog poslanika Miletića Mihajlovića (Socijalistička partija Srbije), Ninoslava Dimitrijevića (Socijalistička partija Srbije) i Vlastimira Bađevića (Demokratska stranka), i to redosledom kojim su ovde navedeni.

Aleksandar Vučić: „... Izašao sam zbog veoma značajne stvari, zabrinut posle razgovora sa predstavnicima vlaške nacionalne manjine u Srbiji. Onih Vlaha koji Srbiju doživljavaju kao svoju otadžbinu, pre svega sa Dragoslavom Zejkeskovićem koji živi u Zlotu i drugim predstavnicima Vlaha koji ne žele da im država daje ili nameće

⁵⁷⁰ Blic, 5. april 2002; *Timočka krimi revija*, br. 123, 15. april 2002.

rumunski jezik kao maternji jezik, pošto vlaški jezik nije rumunski i oni ne umeju da pišu rumunskim jezikom.”

Rekao bih da „Vlasi” o kojima je aktuelni predsednik Srbije Aleksandar Vučić govorio u Parlamentu krajem 2007. godine ne umeju da pišu ni rumunskim jezikom ni vlaškim, pošto su pismenost stekli jedino školovanjem na srpskom. Utoliko više, čudnovata je Vučićeva briga o „Vlasima” „koji ne žele da im država daje ili nameće rumunski jezik kao maternji”, jer se nije brinuo o njima ni kada im je država Srbija davala ili nametala srpski jezik kao maternji pa su ga svejedno morali učiti u školskim klupama. Što se tiče Srbije kao otadžbine svih „Vlaha”, to nije sporno, samo ona nije njihova matica, kao što danas propovedaju „vlahisti”, već je to Rumunija. Na kraju krajeva, Vučić nije ni ekspert za romanske jezike pa da može reći da „vlaški jezik nije rumunski”. To bi jedino mogao reći neko od profesora sa katedri za rumunistiku Filološkog fakulteta u Beogradu ili Filozofskog fakulteta u Novom Sadu.

Vučić još navodi da je „ministar Ljajić ... savesno obavljajući svoj posao i svoju dužnost rekao da članom 6. Statuta s obzirom na činjenicu da do sada nije izvršena standardizacija vlašskog jezika, predložimo da naziv pravnog lica⁵⁷¹ bude ispisano samo na srpskom jeziku, a po obavljenoj standardizaciji i na standardizovanom mater-njem jeziku Vlaha”. Pitam se zašto Rasim Ljajić nije „savesno obavljajući svoj posao i svoju dužnost” za svoje Bošnjake u Srbiji prihvatio srpski jezik nego je morao usvojiti „bošnjački”, jezik Bošnjaka iz Bosne i Hercegovine. I opet se pitam, zar time Ljajić ne ide „na dalje rasparčavanje srpskog nacionalnog tkiva”, kako je to Vučić rekao kada se radi o „Vlasima”? Kada se radi o Bošnjacima i bošnjačkom jeziku u granicama Srbije, Vučić nema primedbi.

Upućujući svoju raspravu ministru Milanu Markoviću Vučić kaže: „Zahvaljujući vašim odlukama, čekaju svi mogući pritisci koji su već vršeni od Saveta Evrope govoreći da u istočnoj Srbiji ne žive Vlasi, već žive Rumuni, pa vas čeka mnogo obeležavanja od škola do bolnica i svega drugog na rumunskom jeziku koji niko u istočnoj Srbiji, sem Kračunovića i Gacovića, [...] neće razumeti, ali je država nekome učinila važnu uslugu, a sebi i svom narodu pravu medvedu

⁵⁷¹ Nacionalni savet Vlaha.

uslugu.” U ovom delu transkripta Vučić razotkiva da nipošto ne želi Rumune u istočnoj Srbiji, već jedino Vlahe, pored ostalog i zato što oni nemaju standardizovan jezik pa se njime ne mogu obeležavati škole i bolnice, kao što se mogu rumunskim standardnim jezikom po zahtevu Saveta Evrope.

Deo transkripta Vučićevog govora gde kaže da se odlukom ministra Markovića o beleženju naziva na rumunskom jeziku narodu čini medveđa usluga, otkriva da on misli na srpski narod, pa proizlazi da rumunski narod sa prostora istočne Srbije nije Markovićev, bez obzira na to što je on ministar svih građana Srbije, te stoga treba da obezbedi kolektivna prava za sve podjednako.

Još jednom u svom obraćanju narodnim poslanicima u Parlamentu Srbije, Vučić kaže: „Vlasi jesu autohtoni narod i Vlasi moraju da postoje”, što aludira na stanovište da Rumuni, valjda, moraju nestati. U istom tonu Vučić nastavlja: „Neki bi da kažu – oni pišu rumunskim jezikom, odnosno rumunskim pismom i govore rumunskim jezikom, koji Vlasi uopšte ne poznaju. Neke sličnosti ima u jeziku. Pismo standardizovano vlaško nema, oni uopšte ne razumeju šta piše na rumunskom jeziku.” Na svu sreću, sličnosti između tzv. vlaškog i rumunskog jezika koje pominje Vučić mnogo su veće od onih među dvama srpskim dijalektima. Uostalom, kada Vučić autoritativno kaže da „neke sličnosti ima u jeziku” tzv. Vlaha i Rumuna, stiće se dojam da on odlično poznaje i „vlaški” i rumunski, a s obzirom na to da pominje „sličnosti”, mogao bi nas podučiti i o (tobožnjim) razlikama. Što se tiče izjave da „oni (tj. Vlasi – S. G.) uopšte ne razumeju šta piše na rumunskom”, nije ni čudo kada časa rumunske pismenosti nisu stekli u školama na prostoru istočne Srbije. To valjda isto važi i za Srbe koji ne bi znali da čitaju na srpskom da srpsku pismenost nisu stekli u školskim klupama.

Na sve primedbe koje Vučić iznosi na rad ministra Markovića od njega dobija sledeći odgovor: „Mi u Ministarstvu nismo ni ovlašćeni niti vršimo standardizaciju jezika... Verovatno vam je poznato da su oni bili pred utuženjem Srbije, pred evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu.”⁵⁷² Dobro smo proučili i naše šanse u tom

⁵⁷² *Danas*, 19. mart 2007, br. 3460, 7; *Danas*, 21. mart 2007, br. 3462; *Danas*, 23. mart 2007, br. 3464; *Blic*, 21. mart 2007; *Kurir*, 21. mart 2007.

eventualnom sporu ... Želim da vam kažem, da nas je tužio Evropski sud za ljudska prava, šanse za Srbiju bi bile nula da se u tom sporu odbrani. Nismo imali izbora nego da poštujemo njihova prava i da registrujemo Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine ne ulazeći pri tom u pitanje upotrebe jezika.” Ovde moram napomenuti da je Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu na čelu sa Zoranom Lončarom odugovlačilo sa registracijom Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine više od godinu dana. U svom daljem obraćanju Marković kaže Vučiću: „Podsetiću vas da je u Srbiji u nekom prethodnom periodu registrovana egipatska nacionalna manjina,⁵⁷³ pa mi recite da može egipatska, a ne može vlaška.”

Povodom „vlaškog pitanja” za reč se javio i narodni poslanik SPS-a Miletić Mihajlović, koji kaže da „od najranije istorije... nikada se taj entitet nije smatrao Rumunima... Ja želim da kažem, koliko je meni poznato, da Vlasi nikada neće pristati i želeti da budu Rumuni. Dakle, za postojanje jedne nacionalne manjine kao što vam je poznato, potrebno je da postoji matična država. Vlasima matična država nije Rumunija.” Pošto, po mišljenju Mihajlovića, „Vlasi” nemaju matičnu zemlju, a ni Rumunija to nije, zaključak je da oni ne mogu biti nacionalna manjina. Ne znam po koji put treba da navedem pisane istorijske izvore koji jasno kazuju o rumunskom jeziku među tzv. Vlasima s leve i desne obale Dunava i o njihovom domaćem etničkom nazivu Romani/Români. Razume se da jezik Vlaha istočne Srbije još u vreme VI–VIII veka prestaje biti latinski i da je već u XV veku uveliko rumunski jezik, koji je samo podsećao na latinski. Zašto rumunski jezik, a ne vlaški? Zato što Flavio Bjondo (1392–1463), humanista i sekretar papske kurije, pominje i oblast Dunava kojoj su susedi *Pribrežni Dačani ili Vlasi*, koji, kako se priča, ističu s ponosom da su *rimskoga porekla* (*Et qui e regione Danubio item adiacenti Ripenses Daci, sive Valachi, originem, quam ad decus prae se ferunt praedicantque Romanam*), a koji se služe lošom, prostom gramatikom koja podseća na latinsku (*quae vulgari communique gentis suae more dicunt, rusticam male grammaticam redoleant latinitatem*).⁵⁷⁴ Bjondo

⁵⁷³ *Evropa*, 29. mart 2007, br. 155, 34.

⁵⁷⁴ Alexandru Marcu, *Riflessi di storia rumena in opere italiane dei secoli XIV e XV*, *Ephemeris Dacoromana*, I (1923) (= Marcu, *Riflessi*), 362–363: „Et qui e regione

nabraja mnoge narode, a među njima i „Romane (= Români – S. G.), koji su po krvi vlaškoga roda” (*ac Romano ortos sanguine Ula-chos*).⁵⁷⁵

O tome govori i episkop *Nicolaus Machinensis* iz Modruše (*Modrussa*) (Nikola Modruški) u Dalmaciji, koji u svom delu *De bellum Gothorum* ističe: „Vlasi donose kao argument njihovog porekla činjenicu da... govore od postanka narodni jezik, naime latinski, čiju upotrebu nisu odmah zanemarili; i kada se susreću s tuđincima, koji pokušavaju da razgovaraju (s njima), pitaju (ih) ako znaju da govore *romana*”,⁵⁷⁶ odnosno *română* 'rumunski'.

Još bolje o tome govore Francesco della Valle (Frančesko dela Vale), Jan Laski, Giovanandrea Gromo (Đovani Andrea Gromo) i Gáspár Héltai (Gašpar Heltai), koji potvrđuju da se svi Vlasi u XVI veku smatraju „*romanima*”, povodom toga što „*oni na svom jeziku sebe nazivaju romani* (= Români – prim. S. G.) i ako neko pita zna li neko da govori na njihovom vlaškom jeziku, oni kažu na ovaj način, *sti rominesti*, odnosno *znaš li rumunski*, iz razloga što se njihov jezik iskvario”⁵⁷⁷ u odnosu na latinski.

Dva italijanska anonimna putnika XVI veka zabeležila su takođe zanimljive impresije o jeziku i poreklu Vlaha: „Ovaj narod, iako je grčke veroispovesti, ipak je prijatelj romanskoga imena, koliko zbog iskvarenog jezika latinskog toliko i zbog mišljenja koje imaju da potiču od Romana i romanskim imenom se međusobno nazivaju”. Pored toga, „*smatraju uvredom naziv Vlah i ne vole da budu nazvani*

Danubio item adiacenti Ripenses Daci, sive Valachi, originem, quam ad decus prae se ferunt praedicantque Romanam, loquela ostendunt, quos catholice christianos Roman quotannis et Apostolorum lumina invisentes, aliquando gavisi sumus ita loquentes audiri, ut, quae vulgari communique gentis suae more dicunt, rusticam male gram-maticam redeant latinitatem.”

⁵⁷⁵ Alexandru Marcu, *Riflessi*, 363; Ș. Bârsănescu, *Conștiința latinității la români în lumina unui valoros document (sec. XV)*, *Analele Științifice ale Universității Al. I. Cuza, Filozofice, Economice, Justifice*, XII (1966), 85–91: „Epirotas Macedonas Peloponnenses Graecos Moesos Ripenses et, ut nostris utar nostrae aetatis vocabulis, Albanenses Sclavones Bosnenses Graecos More incolae et Serviae Bulgaros ac Romano ortos sanguine Ula-chos.”

⁵⁷⁶ Adolf Armbruster, *Romanitatea Românilor. Istoria unei idei*, București, 1993², 64 (= Armbruster, *Romanitatea*); M. Dogaru, G. Zbucnea, *O istorie a românilor de pretutindeni*, București, 2004, 56 (= M. Dogaru, G. Zbucnea, *O istorie*).

⁵⁷⁷ Mircea Dogaru, G. Zbucnea, *O istorie*, 56.

drugom rečju osim Romani”,⁵⁷⁸ odnosno *Români/Rumâni* „Rumuni”, kako se i u istočnoj Srbiji danas međusobno nazivaju na maternjem jeziku.⁵⁷⁹

Ista je situacija i u XVII veku, kada Topeltin, sa prostora Transilvanije iznosi: „*Vlasi [...]* sebe nazivaju *Rumunima*.”⁵⁸⁰ Identična situacija je i sa Vlasima istočne Srbije, koji sebe na maternjem jeziku nazivaju *Rumâni* „Rumuni” i kažu da govore rumunski, što se može videti po kazivanju poznatog geografa Marsiljija, koji 1696. godine putujući Dunavom govori i o Rumunima koji žive na prostoru *a Ramis montis Aemi a Carpati* i koji govore: *corruptoque nomine Ruminest vocant, et lingua est*.

Takođe, Johan Tunman, govoreći o prostoru severoistočne Srbije i severozapadne Bugarske u XVIII veku, kaže: „I Valahi s one strane Dunava (...) su jedan veliki narod i u velikom broju (...) poznati pod imenom Vlasi i nalazimo i tragove njihovog govora iz VI veka; međusobno se nazivaju *Rumani* ili *Rumuni*.”⁵⁸¹

Toliko o narodnom poslaniku Miletiću Mihajloviću i njegovom poznavanju internog naziva (etnonima) i naziva za jezik koji „Vlasi”

⁵⁷⁸ Mircea Dogaru, G. Zbucnea, *O istorie*, 56.

⁵⁷⁹ Vlasi Dalmacije u XVI veku govorili su romanski, što se jasno vidi – kaže Konstantin Jireček – „iz jedne vesti u mletačkog geografa Domenika Negrija (Dominici Marii Nigri Veneti Geographiae commentariorum libri XI, Basileae, 1557, 103). In Coruatia, jednoj 'regio montana', koja 'Turcorum crebris incursionibus deserta iacet' i prostire se do reke Cetine, stanovahu po Negriju 'homines proceri corporis ac ualidi, uenusti facie et qui latina, licet corrupte, inter loquendum non pauca proferant uocabula, seque Romanos fuisse ibique prioribus temporibus in coloniam deductos pertinaciter asseuerant'. Potomci Vlaha ili Murlaka (Murlachi), koje su Frankapani preselili 1450–1480. sa kopna na ostrvo Krk (list. 1465, 1468 Mon. hist. jur. 6, 244–246, 254–255), biće da su u selima Dubačnici i Poljici zaboravili svoj rumunski ('po vlašku') tek u XIX veku. Miklošić je objavio dve molitve na rumunskom, navodno iz Poljica (Wanderungen der Rumunen, str. 8–9, isp. i 5); te iste molitve (in lingua Poglizana) objavio je tu skoro i Jagić po nekoj starijoj zabelešci oko 1824. u AslPh. 22 (1900), 621–622. S ovim su u vezi kolonije Rumuna na istoku Istre” (v. K. Jireček, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*, Zbornik Konstantina Jirečeka, knj. II, Beograd, 1962, 47).

⁵⁸⁰ Lorenz Töppelt, *Origines et occasus Transylvanorum*, Lyon, 1667, cit. prema Florian Copcea, *Istoriografia românilor din Serbia de sud-est*, Craiova, 2008, 17.

⁵⁸¹ Johann Thunmann, *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen Völker*, Leipzig, 1774, cit. prema Florian Copcea, *Istoriografia românilor din Serbia de sud-est*, Craiova, 2008, 22.

upotrebljavaju. Nažalost, ništa bolje nije ni sa sledećim poslanicima koji su uzeli učešća u diskusiji o „vlaškom pitanju”.

Sledeći narodni poslanik SPS-a iz Negotina, koji je doprineo diskusiji o identitetu „Vlaha” i njihovom jeziku jeste Ninoslav Dimitrijević. On kaže da Vlasi „sebe vide isključivo kao etničku grupu pripadnika srpskog naroda, odnosno građana Srbije koji ne znaju ovaj problem”, što dakle znači, da su „Vlasi” nekada bili Srbi koji su povlašćeni na prostoru današnje Rumunije i koji se još uvek nisu u potpunosti resrbizacijom vratili srpskom nacu. U sledećoj rečenici Dimitrijević kaže „da se vlaški dijalekt razlikuje u mnogome od rumunskog književnog jezika”. Razlike vlaškog dijalekta u odnosu na rumunski književni jezik nisu veće od razlika pojedinih srpskih dijalekata u odnosu na srpski književni jezik. Dimitrijević prilikom svog izlaganja kaže još „da su Vlasi jedna heterogena populacija, kojih ima i u Rumuniji, Bugarskoj, Hrvatskoj, Velikoj Britaniji, u Albaniji i tako dalje.” Ovde je, mora se reći, Dimitrijević pod uticajem knjige „*Etnogeneza nastanka Vlaha*” s podnaslovom „*Vlasi i balkanski narodi*” Vojislava Stojanovića, koja je 2007. godine doživela svoje prvo izdanje u Negotinu. U toj knjizi se etnogenetski povezuju Kelti Britanije i Vlasi sa prostora istočne Srbije. Budući da su Vlasi za Ninoslava Dimitrijevića jedna heterogena populacija, on kaže da je i „vlaški” dijalekt takođe „jedan heterogeni dijalekt koji se uglavnom uklapa u jezičke konstelacije država u kojima Vlasi žive, pa imamo dijalekt istarski, aromunski i tako dalje”. Poslanik Dimitrijević je očigledno donekle obavešten, ali nedovoljno da bi o „Vlasima” sa prostora istočne Srbije mogao trezveno i pre svega argumentovano govoriti. On potom govori o popisu iz 2002. godine, kada se u opštini Negotin od 57.000 stanovnika njih „3.000 izjašnjavaju kao Vlasi, ali građani države Srbije”, što je valjda normalno, kao što je normalno da Srbi u Rumuniji budu građani Rumunije. Drugačije i ne može biti. Koje god nacionalnosti bili, svi koji imaju stalno mesto boravka u Srbiji i rođenjem stečeno državljanstvo, njeni su građani.

Vlasta Bađević, narodni poslanik DS-a, priključivši se raspravi, između ostalog, kaže: „Imate u istočnoj i severoistočnoj Srbiji negde oko 142 sela koja su čisto vlaška sela. U tim selima gde žive isključivo Vlasi, a uzeću primer recimo Halova kod Zaječara gde se 70 ili 80% ljudi izjašnjava kao Srbi, a stotinak kao Rumuni i 70 kao

Vlasi. Verovatno sam nešto malo i pogrešio... Mislim da nije dobro da mi ovde ili bilo gde na drugom mestu ograničavamo pravo Vlasima da se izjašnjavaju bilo kao Srbi, bilo kao Vlasi, bilo kao Rumuni. Inače sam Vlah koji se izjašnjava kao Srbin. Mislim da to niko nema prava da mi oduzme, zato što su se i moji roditelji i moji pradedovi tako izjašnjavali. Zašto je došlo do toga to je drugo pitanje.” E to drugo pitanje, zašto i kako je došlo do toga da se mnoštvo Rumuna deklariraju kao Srbi, naziva se denacionalizacija i srbizacija koja je smišljeno izvršena putem škole, crkve, vojske, administracije, sudstva i popisa stanovništva o čemu je više rečeno i u prvoj knjizi *Od povlašćenih Srba do vlašskog jezika* (5–1). Takođe mislim da Bađević nema kopije popisa ili bilo koji drugi dokument kojim može dokazati da su se i njegovi pradedovi deklarirali kao Srbi, ali to je opšte mesto kojim sebe želi opravdati, to je valjani razlog, smatra Bađević, zbog čega se i on, vezujući sebe tradicijom, poput svojih pradedova, deklariraju kao Srbin.

Još je zanimljivije kada je Bađević u žaru diskusije rekao: „Pre nekoliko godina DS je podnela amandman na Povelju o regionalnim i manjinskim jezicima, a koju smo trebali da usvojimo u Saveznom parlamentu. Moja malenkost je dobila podršku DS za taj amandman, a taj amandman je predvideo da se uvede vlaški jezik... Neću da govorim koje su političke stranke govorile negativno o vlaškom jeziku, bilo je utrkiivanja. Jezik i pismo. Trebalo je priznati postojanje vlašskog jezika, a argumentacija je bila, pa nije standardizovan, ali znamo da ni romski nije standardizovan pa je opet ušao u tu povelju.”⁵⁸² Ovde Bađević navodi da je dobio podršku DS-a kada je lično podneo amandman na Povelju o regionalnim i manjinskim jezicima, kojim je „predvideo da se uvede vlaški jezik”. Svi poslanici u Saveznom parlamentu su kritikovali taj amandman iz razloga što „vlaški” jezik „nije standardizovan”. Međutim, ono što nije prošlo u Saveznom parlamentu prošlo je nekoliko godina kasnije u Parlamentu Srbije, tj. u Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. Nađeno je Solomonsko rešenje, pa je umesto „vlašskog” jezika u školske klupe na mala vrata ušao *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*, bez standardizacije. Dapače, pišu se i udžbenici na nestandardizovanom

⁵⁸² *Zapis*, 1. februar 2006, 4–5.

„vlaškom govoru”. Ono što nije uspjelo Demokratskoj stranci uspjelo je Socijalističkoj partiji Srbije, koja je u drugom sazivu 2010. godine preuzela Nacionalni savet Vlaha uz prečutnu podršku Srpske napredne stranke.

Nekoliko meseci nakon iznetih stavova narodnih poslanika u Parlamentu Srbije „o vlaškom pitanju” *Koalicija Ujedinjeni Vlasi Srbije – Dr Predrag Balašević* izlazi po prvi put na parlamentarne izbore u Srbiji pod rednim brojem 12. Prema odluci Republičke izborne komisije potrebno je najmanje 3.000 sudski overenih potpisa birača za podnošenje izborne liste. Na lokalne izbore Koalicija samostalno izlazi u opštini Bor, Kladovo, Negotin, Majdanpek, Boljevac, Žagubica, Golubac, Kučevo, Petrovac i Čuprija, a u opštini Svilajnac i Žabari na lokalnim listama su članovi VDSS u široj koaliciji demokratskih stranaka. Suprotno tome, „u opštini Petrovac i Golubac desile su se neprimerene situacije u demokratskoj Srbiji: Opštinske izborne komisije u pomenutim gradovima nisu prihvatile listu *Ujedinjeni Vlasi Srbije* kao listu koalicije stranaka nacionalnih manjina, što nedvosmisleno govori da se na lokalnom nivou u pojedinim sredinama istočne Srbije ne poštuju prava vlaške nacionalne manjine u pogledu izbornog prava koje je zagarantovano ustavom Republike Srbije. O ovom događaju je upoznata posmatračka misija OEBS-a koja je prisutna u Srbiji.”⁵⁸³ Opštinske izborne komisije u opštini Petrovac na Mlavi i Golubac, gde su na vlasti lideri SPS-a, dve godine nakon ovog događaja pokrenule su inicijativu da u drugom sazivu 2010. godine preuzmu Nacionalni savet Vlaha, o čemu više u poglavlju: *Izborne liste i politika formiranja svih saziva Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine u procesu asimilacije rumunske nacionalne manjine u istočnoj Srbiji*.

Pored angažovanih lidera SPS-a u Petrovcu na Mlavi i Golupcu oko neprihvatanja liste *Ujedinjeni Vlasi Srbije*, ubrzo je doneta i „odluka Ustavnog Suda Srbije da se obustavi primena Republičke Izborne komisije da je nacionalnim manjinama potrebno najmanje 3.000 sudskih overenih potpisa birača za podnošenje izborne liste”, što je, razume se, „šokiralo pripadnike Vlaške zajednice.” To je bila „inicijativa Srpske Radikalne stranke da je i manjinama, kao i drugim

⁵⁸³ *Borski problem*, br. 105, 7, 23. april 2008.

podnosiocima izbornih lista, potrebno 10.000 overenih potpisa”, koja je „u najmanju ruku diskriminatorna i sramotna. Očito je da (i) radikalima nije stalo da manjine učestvuju u parlamentu”,⁵⁸⁴ kaže se u saopštenju za medije koje je dala Koalicija Ujedinjenih Vlaha Srbije. Nadalje u saopštenju stoji: „Ova odluka, da se ukinu privilegovane pozicije stranaka nacionalnih manjina, određene principom pozitivne diskriminacije, istovremeno vrši i povredu njihovih ljudskih prava, zagarantovanih Ustavom Republike Srbije, koji predviđa da nacionalne manjine imaju svoje predstavnike u Parlamentu Srbije. Odluka svakako šteti interesu stranaka manjina, ali je i u suprotnosti sa Ustavom, koji kaže da se postignuti nivo ljudskih prava ne može snižavati.”⁵⁸⁵ „Iz tog razloga male manjinske zajednice imaju ozbiljan problem da izađu na ove izbore, jer će im biti teško da prikupe 10.000 potpisa, tako da se njihov glas neće čuti u Parlamentu Srbije. Očito da to nekome i odgovara u Srbiji”. „Što se tiče Koalicije Ujedinjenih Vlaha Srbije ona je nastavila da prikuplja potpise za podnošenje izborne liste RIK i prikupiće u predviđenom zakonskom roku 10.000 overenih potpisa i učestvovala na izborima zakazanim 11. 05. 2008. godine”,⁵⁸⁶ izjavljuju za štampu lideri Koalicije Ujedinjenih Vlaha Srbije.

Rasim Ljajić, Aniko Muškinja-Hajnrih, Živoslav Lazić, Dušan Prvulović i Dragoslav Zajkasković o nacionalnom identitetu i jeziku vlaške nacionalne manjine u novinskim člancima

Na portalu „Politike” u članku „Vlasi istočne Srbije – od asimilacije do rumunizacije” Marko Albunović piše o identitetu i jezičkoj pripadnosti „Vlaha”, kao i o rumunskoj crkvi u istočnoj Srbiji, gde pored svog, iznosi i mišljenje Živoslava Lazića, Aniko Muškinje Hajnrih i Rasima Ljajića.

Albunović počinje sa konstatacijom da je „i pored pokušaja standardizovanja vlašskog, Nacionalni savet vlaške manjine odlučio da je njihov maternji jezik rumunski”. Svoj stav da su „vlaški” i

⁵⁸⁴ *Borski problem*, br. 104, 5, 22. april 2008.

⁵⁸⁵ *Borski problem*, br. 104, 5, 22. april 2008.

⁵⁸⁶ *Borski problem*, br. 104, 5, 22. april 2008.

rumunski jezik dva različita jezika Albinović dopunjuje tekstem u kojem piše da su „Rumunski evroparlamentarci nedavno ... ponovo pokušali da internacionalizuju pitanje položaja rumunske manjine u istočnoj Srbiji, proglašavajući Vlahe za Rumune i optužujući Srbiju za grubo kršenje njihovih prava. Takođe, početkom maja, na poziv Asme Jahangir, specijalnog izvestioca Ujedinjenih nacija o slobodi veroispovesti, u Beogradu se u sedištu misije UNDP-a razgovaralo o problemima koje Rumunska pravoslavna crkva ima u istočnoj Srbiji.”⁵⁸⁷ Dakle, evroparlamentarci proglašavaju „Vlahe za Rumune”, a oni, što proizlazi iz Albinovićevih reči, to nisu. Albinović potom iznosi mišljenje Živoslava Lazića, koji, pored ostalog, kaže da je priča o rumunizaciji Vlaha u istočnoj Srbiji ksenofobična i da potiče od ljudi zlih namera.⁵⁸⁸

Suprotstavljajući stanovište Beograda Lazićevom stavu Albinović kaže: „S druge strane, stanovište da Vlasi i Rumuni jesu odvojene zajednice ne samo u pogledu nacionalnog identiteta, nego i jezičke pripadnosti, zapravo je stav zvaničnog Beograda. Dok Vlasi Beogradu zameraju na otvorenoj diskriminaciji i pokušaju asimilacije, Beograd smatra da su pojedini vlaški aktivisti i previše bliski sa zvaničnim i nezvaničnim predstavnicima rumunske države, koji navodno agituju među Vlasima istočne Srbije da se na predstojećem popisu stanovništva 2011. godine izjasne kao Rumuni.”⁵⁸⁹

Nakon navedenog stava Beograda o nacionalnoj i jezičkoj pripadnosti „Vlaha”, Albinović u nastavku za „Politiku” iznosi lično mišljenje Aniko Muškinje Hajnrih, državnog sekretara u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, koja kaže: „Očekujemo da predstavnici rumunske države ne vrše pritisak i da ne nameću vlaškoj populaciji rumunski nacionalni identitet jer bi, pored kršenja međunarodnih standarda u oblasti ljudskih i manjinskih prava, to bilo u suprotnosti sa odredbama Sporazuma između Savezne vlade SR

⁵⁸⁷ www.politika.rs/scc/clanak/87404/Vlasi-istocne-Srbije-od-asimilacije-do-rumunizacije (nedelja, 17. 5. 2009).

⁵⁸⁸ www.politika.rs/scc/clanak/87404/Vlasi-istocne-Srbije-od-asimilacije-do-rumunizacije (nedelja, 17. 5. 2009).

⁵⁸⁹ www.politika.rs/scc/clanak/87404/Vlasi-istocne-Srbije-od-asimilacije-do-rumunizacije (nedelja, 17. 5. 2009).

Jugoslavije i Vlade Rumunije o saradnji u oblasti zaštite nacionalnih manjina.”⁵⁹⁰

Albunović zatim iznosi zahteve „Vlaha”, dajući objašnjenje da je „pitanje položaja Vlaha u Srbiji za sada [...] skoncentrisano na tri suštinska zahteva. Prvi je njihovo priznavanje kao nacionalne manjine rumunskog naroda koja živi u istočnoj Srbiji, drugi je pravo na obrazovanje Vlaha na rumunskom jeziku, i treći, najosetljiviji zahtev, jeste pravo na bogoslužjenje na rumunskom jeziku, što bi u praksi značilo formiranje eparhije Rumunske pravoslavne crkve u Timočkoj krajini, ili proširenje područja delovanja Rumunskog pravoslavnog vikarijata u Vršcu.” Takođe navodi da je „Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine osnovan [...] 2006. godine” i da je „u svom dosadašnjem radu bio [...] suočen sa značajnim podelama po pitanjima identiteta i jezičke pripadnosti Vlaha. Stav Ministarstva za ljudska i manjinska prava da ‘vlaški jezik nije standardizovan’ i da ‘među pripadnicima vlaške nacionalne manjine nema saglasnosti o standardizaciji tog jezika’, nije smetao Savetu da proglasi rumunski književni jezik za maternji jezik Vlaha, i da preporuči njegovo uvođenje u službenu upotrebu i obrazovni sistem u Srbiji. I zaista, već od septembra će rumunski jezik u nekim oblastima istočne Srbije postati izborni predmet.”⁵⁹¹ Albunoviću je najverovatnije bio predložen zahtev Nacionalnog saveta Vlaha upućen Ministarstvu prosvete u kojem se traži da rumunski jezik bude izborni predmet u školama istočne Srbije, a morao je videti i spiskove učenika po naseljima čiji su roditelji tražili da uče rumunski jezik, zato je i napisao da će „već od septembra” 2009. godine „vlaška” deca imati izborni predmet „rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture”, ali se to nije dogodilo zbog nedostatka razumevanja, pre svega u Ministarstvu prosvete.

Povodom izostanka rumunskog jezika kao izbornog predmeta u školama istočne Srbije 2009. godine „predsednik Nacionalnog saveta vlaške manjine, inače član Demokratske stranke i predsednik opštine Veliko Gradište” Živoslav Lazić izjavljuje: „Ne znam zašto bi nekome

⁵⁹⁰ www.politika.rs/scc/clanak/87404/Vlasi-istocne-Srbije-od-asimilacije-do-rumunizacije (nedelja, 17. 5. 2009).

⁵⁹¹ www.politika.rs/scc/clanak/87404/Vlasi-istocne-Srbije-od-asimilacije-do-rumunizacije (nedelja, 17. 5. 2009).

smetalo da vlaška deca uče rumunski jezik kao izborni predmet. Pa to je jedan ili dva časa nedeljno, da ne zaborave svoje poreklo.” Albinović se na Lazićevo izlaganje nadovezuje konstatacijom da „Vlasi predstavljaju izrazito većinsko stanovništvo u 150 sela istočne Srbije. Pored rumunskog jezika, među Vlasima se poslednjih godina širi i uticaj Rumunske pravoslavne crkve, čiji je dolazak na ovo područje obeležila serija sukoba između lokalnih Srba i Vlaha, ali i među samim Vlasima.”⁵⁹² Očigledno je da on ovde huškački govori o seriji „sukoba između lokalnih Sba i Vlaha, ali i među samim Vlasima” kojih u stvarnosti nikada nije bilo.

Albinović nakon toga prenosi izjavu Rasima Ljajića, bivšeg ministra u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, koju je dotični dao za „Politiku” i koja glasi da je „položaj Vlaha u istočnoj Srbiji ‘daleko od ugroženog’, te da je pokušaja internacionalizacije ‘vlaškog pitanja’ bilo i u vreme njegovog mandata. ‘I tada su rumunski poslanici u Evropskom parlamentu pokušavali da internacionalizuju pitanje položaja Vlaha u istočnoj Srbiji i njihovu navodnu diskriminaciju, za koju odgovorno tvrdim da ne postoji. To je i tada, a verujem i sada, bio odraz unutrašnjih političkih odnosa u samoj Rumuniji, jer je to pitanje idealno za sticanje jeftinih političkih poena’ – kazao je Ljajić.”⁵⁹³

Albinović je Ljajićevim rečima završio članak zaključivši da „izboru Rumunije, a ne Srbije kao matične države Vlaha, svakako ide u prilog i što je Rumunija danas članica EU, pa mladi Vlasi, koji na osnovu života u pograničnim oblastima lako dobijaju rumunski pasoš, mogu nesmetano da putuju Evropom”.⁵⁹⁴ Razume se da zaključak sa rumunskim pasošima koji se, maltene, dele šakom i kapom, nije istinit. On je to pomešao možda sa bugarskim pasošima koji se dele građanima Srbije, bilo da su prema etničkom poreklu Bugari, Vlasi, Rumuni ili Srbi, i građanima Makedonije, ukoliko uspeju dokazati da su nekada njihovi preci imali bugarsko državljanstvo. Prvi rumunski

⁵⁹² www.politika.rs/scc/clanak/87404/Vlasi-istocne-Srbije-od-asimilacije-do-rumunizacije (nedelja, 17. 5. 2009).

⁵⁹³ www.politika.rs/scc/clanak/87404/Vlasi-istocne-Srbije-od-asimilacije-do-rumunizacije (nedelja, 17. 5. 2009).

⁵⁹⁴ www.politika.rs/scc/clanak/87404/Vlasi-istocne-Srbije-od-asimilacije-do-rumunizacije (nedelja, 17. 5. 2009).

pasoši dodeljeni su građanima Srbije rumunskog etničkog porekla tek 2018. godine, i to samo retkim aktivistima nevladinih organizacija koji su doprineli promovisanju kolektivnih prava Rumuna (Vlaha) sa prostora istočne Srbije.

Albunović se u „Politici” još jednom pojavio s člankom istog naslova „Vlasi istočne Srbije – od asimilacije do srbizacije”, ali s podnaslovom „Međunacionalne tenzije”, gde izveštava da je „Vlaško-srpski spor oko bogoslužjenja započeo [...] 2002. godine” i da je „maja 2005. godine grupa vernika Srpske pravoslavne crkve sprečila [...] udruženje Savez Vlaha Srbije da u manastiru Koroglaš obeleži 610 godina od bitke koju je na Rovinama kod Negotina protiv Turaka vodio vlaški vojvoda Mirča, organizatori zamerili predstavnicima sela Bučja što su program najavljivali i na „vlaškom” jeziku, smatrajući da se time vrši rumunizacija Srbije.”⁵⁹⁵ Da je kojim slučajem rečeno da najava na rumunskom predstavlja rumunizaciju tzv. Vlaha, to ne bi bilo ništa novo – rečeno je nebrojeno puta, ali da „najava programa na vlaškom predstavlja ‘rumunizaciju Srbije,’” verovatno mogu da objasne samo „vlahisti” i srpske vlasti.

Veljko Miladinović je u nedeljniku „NIN” objavio tekst s pretencioznim nadnaslovom „Istočnosrbijanska kriza”, naslovom „Šta hoće Vlasi” i podnaslovom „U Negotinu izabrano rukovodstvo Vlaškog nacionalnog saveta. Pobedila struja koju ‘opozicija’ optužuje za rumunizaciju Vlaha u Srbiji”. U njemu navodi mišljenje „Dušan(a) Prvulović(a), direktor(a) Saveza Vlaha Srbije, krovne organizacije koja okuplja Vlahe”, koji „ističe da je najveći problem što mnogi Vlasi ne znaju šta su, ili se plaše da to priznaju. ‘Događa mi se da me pitaju zašto mi treba da budemo nacionalna manjina? Pa šta da budemo – većina?’ Jezik kojim govore Vlasi u istočnoj Srbiji je jezik, po Prvuloviću, kojim su Rumuni nekada govorili...”⁵⁹⁶

Međutim, sa Prvulovićem se „ne slažu svi Vlasi. Nosilac ‘b’ ‘Vasi za Vlahe’, koja je osvojila trećinu mesta u Savetu, Siniša Maksimović, oštro je optužio suparnike za rumunizaciju Vlaha. ‘Šta će nam posebno pismo, kad možemo da pišemo po Vuku – kao što govorimo’, kaže Maksimović”, na šta mu Živoslav Lazić, predsednik

⁵⁹⁵ *Politika*, ponedeljak, 18. maj 2009, 5 (redakcija@politika.rs).

⁵⁹⁶ *NIN*, 6. april 2006, 31.

Nacionanog saveta Vlaha, koji je izabran sa liste „a”, odgovara optužbom: „Interesantno je da nas Maksimović optužuje za rumunizaciju, kad je taj isti Siniša Maksimović bio elektor na osnivačkoj skupštini Rumunskog nacionalnog saveta. On je bivši policajac, i neću više ništa da kažem...”⁵⁹⁷

„Siniša Davidović, takođe član ove („b” – S. G.) liste, rekao je da su oni isključivo Vlasi. ‘Mi živimo u našoj Srbiji, a Rumunima, iako nemam ništa protiv njih, neka je daleko lepa kuća.’ [...] Na pitanje zašto rumunska vlada u program za prekogranične Rumune uključuje vlaške organizacije, pored postojećih rumunskih, Dušan Prvulović odgovara: ‘Sam termin Vlah ne postoji u vlaškom rečniku. Radi se o sinonimima, a ta opsednutost Srba sinonimijom unosi konstantnu zabunu. Isto kao što Rom i Ciganin znače isto, tako se može posmatrati i odnos Rumun i Vlah.’”⁵⁹⁸

Na osnovu intervjua s Dragoslavom Zajkeskovićem, predsednikom Demokratske zajednice srbijanskih Vlaha iz Zlota kod Bora, i ujedno članom Nacionalnog saveta Vlaha sa liste „b”, Nevenka Stojčević u dnevnom listu „Pravda” početkom oktobra 2007. godine objavljuje tekst s naslovom „Rumunizacija – Dok se Vlasi ne dosete”. Na provokativno i, rekao bih, intrigantno pitanje novinarkе Stojčević: „Možete li da navedete bar jedan čvrst dokaz kulturnog genocida nad vlaškom nacionalnom manjinom u Srbiji?” Zajkesković odgovara: „Mogu da navedem mnogo dokaza, ali evo najnovijeg. Na sednici Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, održanoj 22. septembra ove godine (2007 – S. G.) u Negotinu, od ukupno 21 člana, 12 je glasalo da Vlasi u Srbiji u službenoj upotrebi koriste rumunsko pismo, dok je pet bilo protiv.”⁵⁹⁹

Da li se tu uopšte radi o kulturnom genocidu i zašto bi bio kulturni genocid ako su članovi Nacionalnog saveta Vlaha većinom glasova izglasali jezik kojim inače „Vlasi” istočne Srbije kao svojim maternjim jezikom međusobno komuniciraju, Zajkesković nije obrazložio.

⁵⁹⁷ *NIN*, 6. april 2006, 31.

⁵⁹⁸ *NIN*, 6. april 2006, 31.

⁵⁹⁹ *Pravda*, 3. oktobar (sreda) 2007.

Nakon dobijenog odgovora novinarka pita: „Da li je moguće da u Srbiji postoji neka nacionalna manjina koja nije ugrožena od većinskog naroda?” Zajkeskovićev odgovor glasi: „Na žalost mnogih – moguće je! Srbijanski Vlasi ugroženi su jedino od nevladinih organizacija koje finansira država Rumunija sa ciljem da uz pomoć prorumunskih Vlaha od nas naprave rumunsku nacionalnu manjinu. Dakle, svaka ugroženost Vlaha od Srba bila bi čista izmišljotina”, zaključuje Zajkesković, na šta novinarka postavlja još intrigantnije pitanje: „Imate li podršku vlaške većine u Srbiji u pokušaju da razobličite i sprečite nasilnu rumunizaciju?” Zajkesković na to odgovara: „Podrška me ohrabruje, jer u Srbiji od Velikog Gradišta do Čuprije postoji 149 vlaških naselja i oko 50 naselja u kojima Vlasi žive sa drugim narodima. To znači da je Vlaha u Srbiji veći broj od onoga koji se tako zvanično izjašnjava.” Takva izjava Zajkeskovića očigledno govori o velikom broju Vlaha koji se izjašnjavaju kao Srbi, verovatno zbog dvestogodišnje asimilacije i srbizacije Rumuna istočne Srbije, ali mu to ne smeta da u prethodnoj izjavi kaže da bi „svaka ugroženost Vlaha od Srba bila [...] čista izmišljotina”. Pored toga, Zajkesković nadalje kaže: „Pri tom, Srbija je naša matica, mi smo u njoj uvek bili konstitutivan narod...”⁶⁰⁰ Ako su „Vlasi” zaista konstitutivan narod, zašto to nije spomenuto u kakvom dokumentu Republike Srbije?

Na jedno od mnogih pitanja novinark Stojčević: „Jeste li o rumunizaciji obavestili nadležne institucije države Srbije, i ako jeste kako su nadležni reagovali?”, Zajkesković daje sledeći odgovor: „Prvo se obraćamo javnosti, zato što je na parlamentarnim izborima 2006. godine Demokratska stranka sa predsednikom Borisom Tadićem na čelu prihvatila podršku prorumunski orijentisane Vlaške demokratske stranke Srbije i pored činjenice da u njenom programu piše da je duhovna matica svih Vlaha država Rumunija.”⁶⁰¹

Sledeće, ujedno i poslednje pitanje postavljeno u navedenom intervjuu glasi: „Da li Vaša partija podržava neku političku opciju u Srbiji?”, a odgovor Zajkeskovića je sledeći: „Demokratska zajednica srbijanskih Vlaha je, na istim tim izborima, podržala Srpsku radikalnu

⁶⁰⁰ *Pravda*, 3. oktobar (sreda) 2007.

⁶⁰¹ *Pravda*, 3. oktobar (sreda) 2007.

stranku. Jedini razlog za to je istorijska istina da je Srbija Vlasima matica, a radikali se bore za interese Srbije, među kojima je očuvanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta prioritet. Međutim, DZSV kao politička partija koja zastupa interese Vlaha poziva sve političke stranke većinskog srpskog naroda, a prevashodno SRS, da nam pomognu da ostanemo na svojim vekovnim ognjištima. Samim tim sačuvaćemo i našu Srbiju. Radikali su shvatili našu problematiku i našu poruku, i svesrdno nam pomažu na očuvanju našeg identiteta. Mi bismo voleli da to urade i sve stranke sa demokratskim predznakom.”⁶⁰² Dakle, pozivaju se sve stranke većinskog naroda na vlasti ili u opoziciji da podrže raspolučeni identitet Vlaha, koji je takav zahvaljujući dvovekovnoj asimilacionoj politici koju sprovodi srpska vlast.

I na kraju u anterfileu svog članka Nevenka Stojčević navodi „čuvene Vlahe” koje je Zajkesković imenom i prezimenom pomenuo pored onih bezimenih Vlaha koji su na mnogim ratištima ginuli u odbrani Srbije, a to su: „veliki Karađorđev harambaša u Prvom srpskom ustanku [...] Paulj Matejić”, zatim Zajkeskovićev „čukundeda Novak Zajkesković”, koji se „vratio [...] sa Solunskog fronta posle sedam godina.” Nakon toga nas Zajkesković opominje: „Ne zaboravite ni velika imena vlaških Cincara Branislava Nušića, Jovana Sterije Popovića, Koče Popovića, akademika Pavla Savića, pa i čuvene advokatske porodice Fila.”⁶⁰³

Zajkesković se u nabranju „čuvenih Vlaha” zasigurno ugledao na negotinskog profesora istorije Vojislava Stojanovića, koji na isti način u svojoj knjizi „Etnogeneza nastanka Vlaha” nabraja među „poznatim Vlasima, Cincarima i Arumunima [...] i istorijske ličnosti poput Spartaka, Miloša Obilića, kapetana Miše Anastasijevića, Nikole Pašića i majke Tereze. Prema njegovim izvorima, i u svetu literature, muzike, nauke i filma mnoštvo je onih koji su istog porekla, a najznamenitiji su Stevan Stojanović Mokranjac, Branko Radičević, Stevan Sremac, Jovan Jovanović Zmaj, Branislav Nušić, Mihajlo Pupin, Aleksandar – Saša Petrović, Aleksandar Vučo, Bata Paskaljević i Taško Načić” – prenosi reči Vojislava Stojanovića

⁶⁰² *Pravda*, 3. oktobar (sreda) 2007.

⁶⁰³ *Timočanin*, 15. septembar 2007, 12.

novinar koji se potpisao inicijalima Ž.R.D. u članku „Vlasi nisu Rumuni” za dnevni list „Kurir”.⁶⁰⁴

Spomenuvši složenicu „vlaški Cincari” Zajkesković upućuje na mogućnost postojanja, recimo, srpskih Cincara, i ko zna kakvih još. Pored toga, stiče se utisak da Zajkesković ne pravi razliku između Vlaha Dakorumuna sa prostora istočne Srbije od Vlaha Aromuna sa današnjih državnih prostora Makedonije, Bugarske, Grčke i Albanije.

Jasna Jojić u listu „Timoćanin” 15. septembra 2007. godine objavljuje mišljenje Dragoslava Zajkeskovića o tome šta „Vlasi” iz istočne Srbije nisu, a ne šta jesu. Zajkesković navodi: „Pre nego što bilo šta kažem, želim da naglasim da Vlasi ne potiču od Rumuna. Upoznat sam do detalja sa stavovima prorumunski orijentisanih Vlaha i oni nas stavljaju u isti koš sa Rumunima. Vlasi ne potiču od Rumuna, oni su autohtoni narod. Ideje koje propagiraju, pre svih, Dragomir Dragić i Kračunović, sputavaju Vlahe da razmišljaju kao svoj narod i teraju ih da prihvate Rumuniju kao zemlju maticu.”

Zajkeskovićeva konstatacija da su „Vlasi” autohtoni, pretpostavljam, u odnosu na Srbe, tačna je, jer je kolevka „Vlaha” ceo Balkan, ali je „Vlasima” sa prostora istočne Srbije zasigurno Rumunija matica, jer je njih veliko mnoštvo imigracijom sa prostora današnje Rumunije stiglo na današnji prostor Srbije nakon 1718. godine. Tačna je i konstatacija da „Vlasi” ne potiču od Rumuna. Zašto? Zato što su Vlasi Rumuni.

***Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima
(2009) i njena primena u Srbiji u pogledu nacionalnog
identiteta i jezičke pripadnosti vlaške nacionalne manjine***

Kada se radi o identitetu „vlaške” nacionalne manjine i njenoj jezičkoj pripadnosti iz Izveštaja Komiteta eksperata o Povelji i Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope o primeni Povelje u Srbiji izdvajam sledeći tekst: „Sporenja o nacionalnom identitetu Vlaha godinama su prisutna među pripadnicima vlaške nacionalne manjine. U severoistočnoj Srbiji nesmetano deluju udruženja Vlaha koja na javnim skupovima i tribinama ističu rumunsko poreklo Vlaha i

⁶⁰⁴ Kurir, 30. januar (utorak) 2007, 9.

zahtevaju uvođenje rumunskog jezika u službenu upotrebu u opštinama gde živi vlaško stanovništvo, obrazovanje i informisanje na rumunskom jeziku, itd. Postoji i određeni broj organizacija koje ističu samobitnost Vlaha. Nadležni državni organi nisu u svom dosadašnjem delovanju ulazili u takve debate, stojeći na stanovištu da vlasti Republike Srbije ne mogu i ne smeju da ulaze u rasprave o nacionalnom identitetu, da ne smeju da arbitriraju u sporenjima o nacionalnom identitetu pojedinih zajednica, niti da bilo kojoj nacionalnoj zajednici nameću nacionalni identitet. Bilo kakvo podržavanje aktivnosti od strane vlasti Republike Srbije značilo bi da vlasti Republike Srbije podržavaju pojedina gledišta o nacionalnom identitetu, odnosno, značilo bi nametanje nacionalnog identiteta.”⁶⁰⁵

Sve rečeno u tekstu može se prihvatiti kao tačna izjava u vezi s primenom Evropske povelje u Srbiji, osim dela teksta koji govori o nemešanju državnih organa Republike Srbije u nacionalno i jezičko određenje vlaške nacionalne manjine. Naime, u vreme prvog saziva Nacionalnog saveta Vlaha (2006–2010) donesena je odluka o uvođenju rumunskog jezika za učenike vlaške nacionalnosti, koju su vlasti Republike Srbije opstruisali na sve moguće načine sve vreme podržavajući manjinu (5 od mogućih 21) u Nacionalnom savetu Vlaha koja je tvrdila da su Vlasi autohtoni, da je njihova matica Republika Srbija i da je njihov jezik „vlaški”, drugačiji od rumunskog, te ga zato treba standardizovati. To je delimično i učinjeno kada su 2010. godine Nacionalni savet Vlaha preuzele partije većinskog naroda na vlasti, tako što je umesto „vlaškog” jezika u školskom sistemu Srbije prihvaćen kao izborni predmet Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture.

Nadalje izdajem sledeće: „Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine u svom dosadašnjem radu bio je suočen sa značajnim podelama koje su posledica različitih stavova članova Saveta u pogledu identiteta i jezičke pripadnosti Vlaha.” Razume se da su „najveća razmimoilaženja nastupila [...] nakon odluke Saveta da je rumunski književni jezik maternji jezik Vlaha i da ga treba uvesti u službenu upotrebu i u obrazovni sistem u Republici Srbiji. Značajni

⁶⁰⁵ Strazbur, 6. maj 2009. godine, ECRML (2009) 2. Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima – Primena povelje u Srbiji.

broj pripadnika Saveta (5 od mogućih 21 – S. G.) bio je protiv te odluke jer ona protivreči rezultatima popisa stanovništva iz 2002. godine.”⁶⁰⁶ Zatim se navodi da je „Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine [...] u alternativnom izveštaju o sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina SE”, koji je takođe pisan 2007. godine, stao na stanovište da „narodni govor Vlaha severoistočne Srbije [...] po svojim obeležjima odstupa od rumunskog književnog jezika” (NGO Report by Network of Committees for Human Rights in Serbia – CHRIS, 2007. p. 5), odnosno da se „većina Vlaha ne služi savremenim rumunskim jezikom” (NGO Report by Network of Committees for Human Rights in Serbia – CHRIS, 2007. p. 83).” Istina je da „narodni govor Vlaha severoistočne Srbije odstupa od rumunskog književnog jezika” poput svih narečja bilo kog jezika u svetu i normalno je da se „većina Vlaha ne služi savremenim rumunskim jezikom”, jer im tokom 200 godina njihovog bivstvovanja u istočnoj Srbiji to nije bilo omogućeno.

Povodom popisa stanovništva i jezika „Vlaha” rečeno je da „rezultati popisa stanovništva govore da rumunski i vlaški jezik nisu isti”. Naravno, i ovom prilikom nije objašnjeno kako rezultati popisa mogu govoriti o tome da rumunski i „vlaški” jezik nisu isti. Kojom su statističkom metodom statističari mogli utvrditi razliku. Nakon navedene rečenice o različitim jezicima u „Vlaha” i Rumuna rečeno je da bi „izjednačavanje rumunskog i vlašskog jezika predstavljalo [...] nametanje identiteta suprotno slobodno izraženoj volji individua na popisu stanovništva i stoga bi bilo u suprotnosti sa svim međunarodnim standardima u oblasti ljudskih i manjinskih prava (npr. suprotno članu 3. Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina Saveta Evrope).” Kako se „izjednačavanje rumunskog i vlašskog jezika” može dovesti u vezu s nacionalnim identitetom? Mnoštvo svetskih antropologa koji se bave identitetom kažu da jezik ne treba dovoditi u vezu s identitetom. Primera radi, Švajcarci imaju švajcarski identitet, ali nemaju švajcarski jezik, isto je sa Amerikancima, Brazilcima, Argentincima, Austrijancima, stanovnicima Monaka itd.

⁶⁰⁶ Strazbur, 6. maj 2009. godine, ECRML (2009) 2. Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima – Primena povelje u Srbiji.

6.3.5. Kako su Rumuni (Vlasi) istočne Srbije nacionalno tretirani u vreme drugog i trećeg saziva Nacionalnog saveta Vlaha (2010–2018)

Deklaracija drugog saziva Nacionalnog saveta Vlaha o nacionalnom identitetu i jeziku vlaške nacionalne manjine

Tekst Deklaracije Nacionalnog saveta Vlaha o ostvarivanju i unapređenju prava vlaške nacionalne zajednice u 12 tačaka potpisali su 7. novembra 2009. godine: predsednik Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine Radiša Dragojević,⁶⁰⁷ zamenik predsednika Igor Janković,⁶⁰⁸ potpredsednici Miletić-Tića Mihajlović,⁶⁰⁹ Dragan Balašević,⁶¹⁰ Neli Đorđević,⁶¹¹ Miodrag Marković⁶¹² i dr Dragi Damnjanović.⁶¹³

Pošto su nabrojani svi evropski standardi, konvencije i zakoni o kolektivnim pravima nacionalnih zajednica i Ustava Srbije, kao i Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, „Nacionalni savet Vlaha, u ime vlaške nacionalne zajednice u stavu 1 navodi: „Pripadnici Vlaške nacionalne zajednice insistiraju na svom nacionalnom identitetu sa svim svojim posebnostima koje proizilaze iz dvomilenijumske istorije. Koreni Vlaha potiču iz vremena pre dolaska Rimljana na Balkansko poluostrvo...”⁶¹⁴ Koreni Vlaha se verovatno mogu naći i na Balkanskom poluostrvu, ali svakako ne pre dolaska Rimljana već nakon dolaska Rimljana i njihove romanizacije ilirskih i tračkih plemena. Dvomilenijumska istorija koju podržavaju (kvazi)istoričari neoromantičari i članovi Nacionalnog saveta Vlaha neodrživa je usled nedostatka validnih pisanih izvora, kao što se ne

⁶⁰⁷ Predsednik opštine Petrovac na Mlavi, predstavnik SPS-a.

⁶⁰⁸ Inženjer za drumski i gradski saobraćaj u Boru, predstavnik SPS-a.

⁶⁰⁹ Nastavnik geografije u petrovačkoj gimnaziji, predsednik Opštinskog odbora SPS Petrovac na Mlavi i narodni poslanik u Parlamentu Srbije.

⁶¹⁰ Vlasnik hotela „Etno Centar” na Rtnju i više butika u Beogradu, član Glavnog odbora SNS i predstavnik kabineta predsednika Srbije Tomislava Nikolića u razgovorima o položaju rumunske i vlaške manjine u Srbiji.

⁶¹¹ Direktor JKP „Usluge” u Boljevcu, predstavnik URS-a.

⁶¹² Profesor u Školi za osnovno i srednje obrazovanje „Jelena Majstorović” u Zaječaru, predstavnik Pokreta „Živim za Krajinu – Boško Ničić”.

⁶¹³ Predsednik opštine Žagubica, predstavnik SPS-a.

⁶¹⁴ www.nacionalnisavetvlaha.rs/dokumentideklaracija.html

može govoriti ni o njihovom viševjekovnom nacionalnom identitetu na prostoru istočne Srbije. O nacionalnom identitetu se može govoriti nakon dvovekovnog asimilacionog procesa. On je konačno prihvaćen među „Vlasima” istočne Srbije formiranjem Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine 2006. godine. Proces formiranja vlaške nacije u denacionalizovanim glavama Rumuna istočne Srbije odvijao se, uz višedecenijsku podršku i pomoć državnih struktura vlasti Srbije, i nametanjem eksternog naziva *Vlah* umesto internog naziva *Rumân* (Rumun), posebno nakon Drugog svetskog rata.

U drugom stavu se navodi da je „stanje svesti Vlaha u Srbiji čvrsto ... okrenuto opredeljenju i brizi za očuvanjem svoje samobitnosti i identiteta”.⁶¹⁵ Stanje svesti „Vlaha” u Srbiji je, rekao bih, čvrsto okrenuto opredeljenju da sprovodi sopstvenu asimilaciju, kao i opredeljenju i brizi za očuvanjem tako stečene izolacije i razorenog identiteta.

„Niko nema prava da na pripadnike vlaške nacionalne manjine vrši pritisak i nameću im rumunski nacionalni identitet”,⁶¹⁶ rečeno je u trećem stavu. Obrnuto bi se takođe moglo reći da niko nema prava da na pripadnike rumunske nacionalne manjine vrši pritisak i nameće im vlaški nacionalni identitet, ali se to ipak događa u poslednjih 200 godina, posebno nakon 1948. godine. Nažalost, u navedenom vremenskom periodu odredbe „sporazuma između Vlade SR Jugoslavije i Vlade Rumunije o saradnji u oblasti zaštite nacionalnih manjina, koji predviđa da je pripadništvo nacionalnim manjinama zasnovano na slobodnom i ličnom izboru”,⁶¹⁷ a koji se pominje u Deklaraciji drugog saziva Nacionalnog saveta Vlaha, nije bilo, pa su srpske vlasti radile na asimilaciji bez ikakvih prepreka.

U preostalih devet stavova Deklaracije, da ih ne navodim sve posebno, rečeno je da su vlaški i rumunski dva posebna jezika, da treba raditi „na stvaranju uslova za očuvanje, napredovanje i korišćenje maternjeg vlašskog jezika (jezik kojim Vlasi govore i koji razumeju)”, što „podrazumeva veliki posao i proces na standardizaciji vlašskog jezika...” i da je „do završetka standardizacije, službeni jezik

⁶¹⁵ www.nacionalnisavetvlaha.rs/dokumentideklaracija.html

⁶¹⁶ www.nacionalnisavetvlaha.rs/dokumentideklaracija.html

⁶¹⁷ www.nacionalnisavetvlaha.rs/dokumentideklaracija.html

Vlaha [...] samo srpski jezik koji je inače službeni jezik na celoj teritoriji Republike Srbije”.⁶¹⁸ I pored toga što je srpski jezik službeni jezik na teritoriji Srbije, Mađari, Bošnjaci, Rusini, Romi i ostale nacionalne manjine nisu prihvatile da im službeni jezik bude srpski. Pored toga, rečeno je da je „u nastavnim programima neophodno [...] ugraditi sadržaje iz istorije, kulture i običaja Vlaha, a takođe potrebno je raditi na stvaranju boljih uslova i pretpostavki za školovanje dece Vlaha”,⁶¹⁹ što se, verovatno, čini na srpskom službenom jeziku, budući da je tek 2014. godine iznađeno rešenje da se među tzv. Vlasima prihvati izborni predmet Vlaški jezik sa elementima nacionalne kulture.

Najbogubniji stav (9) po tzv. Vlahe, donesen u Deklaraciji drugog saziva Nacionalnog saveta Vlaha, jeste da će se „kroz rad konsultativnog odbora” unaprediti „saradnja sa Srpskom pravoslavnom crkvom u cilju zadovoljavanja potreba naših vernika i nalaženja mogućnosti za bogoslužjenje na jeziku Vlaha”.⁶²⁰ Članovima Nacionalnog saveta se mora oprostiti jer oni to rade zato što ne znaju da je Srpska pravoslavna crkva najzaslužnija za asimilaciju rumunofonog stanovništva na prostoru istočne Srbije u proteklih dvesta godina. Takođe, zanimljiv je i stav u kojem je rečeno da će Nacionalni savet Vlaha raditi „na očuvanju i negovanju dosadašnjeg vekovnog saglasja zajedničkog življenja Srba i Vlaha u našoj zajedničkoj državi koju Vlasi smatraju svojom maticom”.⁶²¹ Problem je samo u tome što je to „vekovno saglasje” sa srpskim narodom, koje često pominje Miletić-Tića Mihajlović, podpredsednik Nacionalnog saveta Vlaha i narodni poslanik SPS u Parlamentu Srbije, uvek bilo na štetu tzv. Vlaha, jer ih na popisima ima sve manje i manje. Svakako, vrlo je bitna i konstatacija članova Nacionalnog saveta Vlaha da je matica „Vlaha” Srbija, a ne Rumunija, zbog teorije njihovih (kvazi)historičara novoromantičarskog rafinmana koji tvrde da su „Vlasi” poreklom Kelti, ako ne i sami Kelti, za razliku od Rumuna, koji su nastali od romanizovanih Dako-Tračana. Vlaški jezik, kako tvrdi Vojislav Sto-

⁶¹⁸ www.nacionalnisavetvlaha.rs/dokumentideklaracija.html

⁶¹⁹ www.nacionalnisavetvlaha.rs/dokumentideklaracija.html

⁶²⁰ www.nacionalnisavetvlaha.rs/dokumentideklaracija.html

⁶²¹ www.nacionalnisavetvlaha.rs/dokumentideklaracija.html

janović u svojoj knjizi,⁶²² nalazi osnove u keltskom jeziku koji je romanizovan, dok je rumunski nastao od latinskog jezika.

Ovde bih dodao da, recimo, Austrijanci imaju svoj nacionalni identitet, imaju i svoju držvnost, dapače imali su i imperiju za razliku od Nemaca, koji su bili rascepkani u niz manjih i većih kneževina sve do ujedinjenja u XIX veku, ali svejedno nemaju austrijski jezik već nemački, dok tzv. Vlasi istočne Srbije nisu nikada imali svoju državnost, naprotiv postali su u svom celovitom opsegu integralni deo Srbije 1833. godine, ali oni, po nalogu svojih mentora iz srpskih vlasti moraju učiti „vlaški” jezik, odnosno „vlaški” govor, koji nipošto ne sme biti rumunski, iako njime međusobno komuniciraju.

***Rumuni (Vlasi) sa prostora istočne Srbije
o nacionalnom identitetu i jeziku vlaške nacionalne manjine
na internet forumima i u rukopisima lidera***

Ako iko želi da se informiše o tzv. vlaškom pitanju, ne treba da mimoiđe internet sajt <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/>, koji uređuje Paun Durlić. Na ovom sajtu je započeta rasprava tzv. forumaša o prikrivanju „vlaškog” identiteta i o prezrivom stavu većinskog naroda u Srbiji prema „vlaškoj” kulturi i „vlaškom” jeziku. U toj raspravi forumaš d’Pasujoni (Slobodan Golubović) 20. novembra 2008. godine kaže: „U tom delu zemlje (misli na istočnu Srbiju – S. G.) Vlasi su oduvek imali lošiju poziciju i dominantni Srbi smatrali su ih primitivnim, zaostalim, glupim i prljavim. Zato su Vlasi u javnosti sistematski prikrivali svoj etnički identitet. I obrnuto, neprestano su naglašavali svoju sposobnost da se snađu u modernoj srpskoj kulturi i drugima su se predstavljali kao Srbi. Vlaški identitet postao je neka vrsta tajne, iako su u samoj zajednici svi znali ko ‘ustvari’ jeste Vlah, a ko nije. Pošto je povezan s nepoželjnim i navodno neizmenjivim ličnim osobinama, za vlaški identitet može se reći da je stigmatizovan. Onaj koga prepoznaju kao Vlaha odmah će važiti kao inferioran u odnosu na Srbe, i to je naravno jedan od osnovnih razloga za prikrivanje vlašskog identiteta. Osim toga i sami

⁶²² Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*.

Vlasi su prihvatili mišljenje dominantne grupe, prezriv stav prema vlaškoj kulturi i ne žele da uče decu vlaškom jeziku.”⁶²³

Povodom navedenog teksta d’Pasujonija forumaš LilBeat 11. aprila 2009. godine iznosi svoje mišljenje: „Evo moje kratke price na ovu temu: Ja sam rođen 1982. godine u Boru. Vlaski jezik nikada nisam ucio sistematski... Ako se zapitam zasto ja ne znam govoriti vlaski, odgovor na to pitanje me vraca na period osnovne ili srednje skole kada sam prvi put to upitao majku i ona mi dala odgovor. Ne mogu je citirati, ali njen odgovor je bio otprilike ovakav: Nisam vas (moju sestru i mene) ucila vlaski, jer biste posle teze naucili srpski u skoli i imali problema. Ja znam koje sam probleme imala i kako su me deca zezala... Jednom me je baka pitala (mislim da sam imao do 10 godina): ‘Tu še ješč?’ - ja sam odgovorio ‘Srbin’ - baka je rekla ‘Nu, tu ešč rumîñ’ (nadam se da sam pravilno iskoristio karaktere da napisem ono sto mi je ostalo i kako mi je ostalo u secanju)... Sa bakom izgleda kao da sam imao potpuno suprotno stavove kada se pogleda iz prve. Medjutim, ja sam govorio na srpskom, a baka na rumuñešće (tj. rumunskom – S. G.). Ko je imao pravo - baka ili ja? Mozda baka (ako je to rumîñ imalo znacenje u smislu etnicke pripadnosti i porekla(?)), mozda ja (ako sam mislio na drzavljanstvo i etnicku pripadnost u smislu ‘zavis u drzavi koja nosi ime [...], naziv za tebe je po imenu drzave...’ ili smo mozda oboje bili u pravu jer su znacjenja bila takva da se nisu izključivala međusobno. Plus, govorili smo različitim jezicima iako smo razumeli jezik na kome onaj drugi govori. Imam par vršnjaka u familiji koji se stopostotno izjašnjavaju kao Srbi i nikako drugačije ne može biti. Zaključio bih da iz ovih ličnih priča postoji bar u mojoj porodici prihvaćeno to mišljenje da je Vlah nešto niže.”⁶²⁴

Na tekst LilBeat-a ponovo reaguje d’Pasujoni 5. maja 2009. godine kaže: „Svemu tome doprinose i mnogi stereotipi koji postoje o Vlasima, počev od ‘bezazlenih’ viceva... U toj svojoj nameri da budu bolji ljudi se identifikuju sa onim što smatraju da će im dati veće šanse za uspeh. Najteže je biti ono što jesi!”⁶²⁵ Na opasku d’Pasujonija o

⁶²³ www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic...

⁶²⁴ www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic...

⁶²⁵ www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic...

većem uspehu Vlaha ako se deklariraju kao Srbi, što po mišljenju obojice predstavlja pojavu prikrivanja identiteta (nacionalne mimikrije), forumaš LilBeat 17. februara 2013. godine piše: „Pojava prikrivanja identiteta se lepo može videti ako se posmatraju zvanični popisi dostupni u *elektronskoj biblioteci*[...] (<http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=164>) koja se nalazi na adresi <http://pod2.stat.gov.rs/ElektronskaBiblioteka/Pre-traga.aspx> i ako ukucate 1921. (dobićete – S. G.) PDF dokument u kome postoje Rumuni i Cincari, samo Vlaha nema, i to 159 i nešto hiljada od kojih najviše u okruzima Krajina, Timok i Pozarevac. A onda ako ukucate 1953. dobićete PDF dokument u kome nema Rumuna i Cincara, već samo Vlaha, tu po Krajini i u Makedoniji. I taj broj je negde oko 28 hiljada. Eto toliko o prikrivanju identiteta i lomim se sada da dam svoje zaključke na osnovu ovih pisanih činjenica. Ostavicu da svako za sebe zaključi da li je bilo sakrivanja? Da svako razmisli kako je Kraljevina SHS gledala na stanovništvo Krajine i Timoka, a kako FNRJ. Kako danas mi koji smo potomci tih ljudi koji su se 1921. izjasnili kao Rumuni, sada se izjavljamo kao Vlasi, nakon 60 godina od uvođenja termina Vlah u demografiju ovih prostora (od 1948.) i kako nam je tesko da malo iskopamo, a lako da na slavama bulaznimo o ovom problemu samo na osnovu svog nahodjenja i stanja pijanstva.”⁶²⁶

U kontekstu rasprave o verodostojnosti jugoslovenskih popisa stanovništva pridružio se i forumaš Vlad (Vladan Nikolić) 23. februara 2013. godine, koji kaže: „Po meni je ključan popis stanovništva iz 1931. godine, čiji precizni rezultati kod nas nikad nisu objavljeni! Rezultate ovog popisa objavljuju Nemci (**Kopija naslovne stana popisa stanovništva iz 1931. godine**), na osnovu arhivske građe koju su zaplenili okupacijom Kraljevine Jugoslavije”, a u nastavku dodaje: „Pogledajmo šta, između ostalog, piše u predgovoru (**Kopija predgovora popisa stanovništva iz 1931. godine**): *„Kao što se pokazalo zauzimanjem Beograda 1941. godine, identična sveska, koja je pored konfesionalnih sadržala i jezičke podatke, kao i u slučaju Popisa iz 1921. godine, bila je dovršena i predata korekturi, ali je njeno objavljivanje izostalo, pa su obelodanjeni samo podaci o*

⁶²⁶ www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic...

konfesiji. Uvid u brojke nam otkriva razlog skrivanja ovih podataka: Njih treba tražiti na prvom mestu u porastu broja albanskog stanovništva (sa 439 657 1921. godine na 505 259 1931. godine), na drugom mestu zbog, **kroz očigledan popisni teror**, prouzrokovan pad broja stanovnika određenih naroda koji bi prevazilazio racionalno objašnjivu meru i mogao je da deluje vrlo kompromitujuće. (Broj Nemaca je pao sa 505 790 na 499 769, **dok je najveći pad zabeležen u odnosu na timočke Rumune sa 147.248 na 57.330**).⁶²⁷

Dragomir Dragić, predsednik najstarije nevladine organizacije „Forum za kulturu Vlaha” u Boru, kada govori o kolektivnim pravima „Vlaha” sa prostora istočne Srbije, u svom rukopisu kaže: „Na srpskom jeziku etnički nazivi za pripadnike rumunske (vlaške) zajednice istočne Srbije su: Vlah, Vlasi; Vlahinja, Vlahinje i vlaški jezik. Samosvojna vlaška etnička imena unutar vlaške zajednice u vlaškim govorima mogu biti (zapisano u APhi-u) u izgovoru Rumuna (Vlaha) Ungurjana samo: Rumân, Rumân; Rumână, Rumâne; lîmba rumânească ili rumânească. Apsolutno je sporno da se to prekrsti na rumunskom (vlaškom) jeziku u Vlah, Vlași, Vlașkanj, Vlașkinjorci itd, a jezik u lîmba vlaha ili lîmba vlahă i tome sl. Ako toga ima, onda mora da se dalje fragmentira postojeća vlaška zajednica na dva ili više entiteta, tj. novih izmišljenih imena. Primer je poznat sa Așkalijama i Egipcânimâ u odnosu na celinu romske zajednice. Šaljivo rečeno, pojavljuju se danas i naše 'Vlaškalije'!” – kaže Dragić.

Za kraj ovog podpoglavlja navešću i nekoliko redova iz knjige Igora Novakovića i Nenada Đurđevića u kojima su izložili sve opcije koje o pitanju identiteta i maternjeg jezika rumunskog stanovništva iznosi elita, uslovno rečeno, vlaške ili vlaško-rumunske zajednice. Dakle, po mišljenju njih dvojice „jedan deo elite vlaške zajednice zastupa teoriju (u velikoj meri potkrepljenu istorijskim izvorima i naučnim radovima) da su njihovi preci uglavnom naseljeni iz kneževine Vlaške i Moldavije na teritoriju istočne Srbije tokom dvadesetogodišnje austrijske uprave nad današnjom severnom Srbi-

⁶²⁷ Wilfried Krallert, *Die Gliederung der Bevölkerung des ehemaligen Jugoslawien nach Muttersprache und Konfession: nach den unveröffentlichten Angaben der Zählung von 1931*, Publikationsstelle – Wien: Selbstverl. der Publ.-Stelle, 1943, 3. (Prevod i podvlačenje: Vladan Nikolić).

jom, odnosno Braničevskim regionom i Negotinskom krajinom u prvoj polovini XVIII veka (koji su bili sastavni deo novoformirane oblasti Temišvarski Banat, koja je postojala do 1738). Druga grupa zastupa tzv. autohtonsko stanovište (poziva se uglavnom na antičke i srednjovekovne istorijske izvore) da su Vlasi potomci romanizovanog stanovništva koje je obitavalo na teritoriji istočne Srbije pre dolaska Slovena na Balkan. Treća grupa (takođe se pozivajući na stavove nekoliko istoričara) smatra da današnje stanovništvo skoro u celosti vodi poreklo od Srba, koji su pred turskom najezdom odbegli na teritoriju današnje Rumunije, gde su se delimično 'odnarodili' da bi se potom vratili u istočnu Srbiju.⁶²⁸

6.3.6. Kako su Rumuni (Vlasi) istočne Srbije po nacionalnom, jezičkom i verskom pitanju tretirani u srpskim medijima u vreme drugog i trećeg saziva Nacionalnog saveta Vlaha (2010–2018)

Svima je poznato da su, između ostalog, „masovni mediji neosporno sredstvo za ideološku reprodukciju”.⁶²⁹ Mediji usađuju i „društenomitološke konstrukcije” u kojima su „populistička razina i propagandna razina jako povezane”.⁶³⁰ Zato nas ne treba čuditi što „su za savremene političke režime važan instrument moći elektronski masovni mediji: državna televizija i državni radio u službi državne stranke”,⁶³¹ koja je trenutno na vlasti.

Zbog toga je i „stupanj do kojeg se agresivne snage nacionalizma šire unutar zajednice pod velikim uticajem državne strukture. Pojačavanje se najbrže događa u nedemokratskim sredinama, gde elite kontrolišući medije i rasprostrirući informacije mogu širiti svoje ideje bez smetnje. Zbog nepostojanja alternativnih izvora informacija i

⁶²⁸ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 47, nap. 36.

⁶²⁹ Jan Blommaert, *The debate is closed*, u: J. Blommaert (ur.), *Language Ideological Debates*, Berlin/New York, 1999, 430.

⁶³⁰ Juri Lewada, *Der 'Homo sovieticus' als sozialer Mythos*, u: C. Friedrich/B. Menzel (ur.), *Osteuropa im Umbruch*, Frankfurt am Main i dr., 1994, 46.

⁶³¹ Dieter Segert, *Die Grenzen Osteuropas*, Frankfurt/New York, 2002, 265.

javne debate, ekstremne snage nacionalizma jednako zavladaju elitama i masama”.⁶³²

Semantika nacionalne mržnje kao i uterivanje nesigurnosti srpskom stanovništvu i „vlaškim” poltronima iz redova vladajućih partija većinskog naroda na prostoru istočne Srbije od tobožnje „rumunizacije Vlaha” uvedena je političkim diskursom i raspirivana je svakodnevno pomoću masovnih medija. Bez ostatka su ujednačene radio-stanice, televizijski kanali, novine i časopisi bliski režimu bili motor velike kampanje trovanja i huškanja, kojom su se potpirivali nepoverenje i mržnja srpskog stanovništva prema rumunskoj zajednici sa prostora istočne Srbije, koja je istovremeno htela – ne htela preimenovana u vlašku nacionalnu manjinu. Prilično retki razumni glasovi i razborita pera onih koji su pokušavali da objektivno informišu i argumentovano zastupaju svoje mišljenje bili su bez oklevanja potisnuti ili vredani najgorim pogrđama: plaćenici, izdajnici, špijuni, odmetnici, komunisti itd.,⁶³³ a pokatkad i likvidirani, poput Slavka Ćuruvije, koji je ubijen na Uskrs 1999. godine, tokom NATO bombardovanja, i čije ubistvo nakon 20 godina još nije rasvetljeno.⁶³⁴

Uticaji medija su bili veliki, jer „dosežu brojniju publiku i veći raspon populacije”, povremeno i veći od obrazovnog sistema, koji je još jedan nosilac pokušaja strukturnih jezičkih promena i konačnog formiranja tzv. vlašskog jezika odozgo,⁶³⁵ zloupotrebivši Nacionalni savet Vlaha, koji se nalazi u rukama „vlaških” poltrona iz redova vladajućih partija većinskog naroda.

Novinski članci i javne debate o tzv. vlaškom identitetu i vlaškom jeziku, koji se u školskom sistemu Srbije sveo na *vlaški govor*, u sebi stapaju *politički diskurs* srpskih nacionalista, *narodsko mišljenje* „vlahista” i *lažirana akademska mišljenja*⁶³⁶ pojedinih profesora sa Filozofskog fakulteta u Beogradu (Saša Nedeljković) i

⁶³² Charles Kupchan, *Introduction: Nationalism Resurgent; Conclusion*, u: C. Kupchan (ur.), *Nationalism and nationalism in the New Europe*, Ithaca, 1–14, 1995, 183.

⁶³³ Mario Vargas Llosa, *Nationalismus als neue Bedrohung*, Frankfurt am Main, 2000, 79.

⁶³⁴ https://sr.wikipedia.org/sr-el/Славко_Ћурувија

⁶³⁵ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 359.

⁶³⁶ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 359.

Instituta za slavistiku Ruske akademije nauka (Maksim Maksimović Makarcev) kako bi se pošto-poto veštački napravio jaz između rumunskog jezika i tzv. vlaškog govora, koji se na sve načine protažira od strane srpskih organa vlasti.

***Rumuni (Vlasi) sa prostora istočne Srbije
o nacionalnom identitetu, jeziku i drugim pitanjima vlaške
nacionalne manjine u srpskim medijima***

Na sajt <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/207067/Nemamo-nikakve-veze-s-Rumunima> za „Vesti online” postavljen je 3. marta 2012. godine tekst naslovljen „Nemamo nikakve veze s Rumunima” s podnaslovom „Mi se ne borimo ni za jezik, ni za otepljenje od Srbije”. To su zapravo izjave koje voditeljka/reporter nepoznatog imena dobija u intervjuu od Žike Lazarevića „iz Jasenova kod Despotovca, koji u svom kraju organizuje sve aktivnosti Nacionalnog saveta Vlaha”.

Na samom početku voditeljka/reporter počinje intervju tvrdnjom da je „protivljenje Rumunije da Srbija postane kandidat za prijem u Evropsku uniju dok ne poboljša položaj vlaške manjine zbunio ... Vlahe koji žive u Srbiji”, a potom u vidu pitanja konstatuje: „Da li su oni posebna nacionalna manjina, imaju li sličnosti sa Rumunima, u poreklu ili jeziku...”

Na pitanje „kako je došlo do toga da baš Rumuni uslovljavaju srpsku kandidaturu i da li je tačno da postoji ‘vlaško pitanje’?”, voditeljka/reporter dobija sledeći odgovor: „Ma kakvi Rumuni, oni samo pokušavaju nešto da učare! To je politika. Mi smo najstariji narod na Balkanu. Došli smo pre Slovena. I nemamo nikakve veze sa Rumunima. Ni jezik nam nije isti, a Vlasi, za razliku od Rumuna, nemaju azbuku – ocenjuje Lazarević za ‘Vesti’.”

Dakle, voditeljka/reporter pita jedno, a Lazarević odgovara drugo, a iz pitanja se stiče utisak da su može biti i Englezi, recimo, ili Španci mogli uslovljavati srpsku kandidaturu za ulazak u EU i pored toga što engleske ili španske nacionalne zajednice nema u Srbiji. Bez obzira na pitanje koje je voditeljka postavila, Lazarević odgovara što mu drago: čas kaže da „Vlasi” nisu Rumuni, čas da su najstariji na Balkanu, a potom da su došli pre Slovena. Bilo bi zanimljivo postaviti

mu pitanje – odakle su „Vlasi” došli ako već nisu starosedeoci. Čovek koji stiće penziju na privremenom radu u Švajcarskoj, koja nije članica EU, zna(?) da ni jezik, pretpostavljam, „vlaški”, nije isti s rumunskim, samo zato što „Vlasi, za razliku od Rumuna, nemaju azbuku”. Na pitanje voditeljke/reportera: „Zbog čega je rezultat bio takav i kako su se u vašem kraju izjašnjavali na prošlogodišnjem popisu?”, Lazarević odgovara da se „u Vojvodini uvek izjašnjavaju kao Rumuni”, a „u despotovačkoj i svilajnačkoj opštini gotovo svi su se izjašnjavali kao Vlasi”. Da li se u Vojvodini „Vlasi” izjašnjavaju kao Rumuni ili se Rumuni izjašnjavaju kao Rumuni i da li se ti isti „Vlasi” u opštini Svilajnac i Despotovac izjašnjavaju kao „Vlasi”, ostaje pitanje bez odgovora. Ako se, po mišljenju Lazarevića, Rumuni u Vojvodini izjašnjavaju kao Rumuni, to onda nije trebalo ni reći, jer je to valjda i očekivano. A ukoliko misli da se „Vlasi” u Vojvodini uvek izjašnjavaju kao Rumuni, koji je razlog da se u ostatku Srbije, odnosno u opštini Svilajnac i Despotovac uvek izjašnjavaju kao „Vlasi”? Po čemu se onda međusobno razlikuju „Vlasi” i Rumuni, ukoliko je to isti narod, koji se u Vojvodini izjašnjava kao Rumuni, a u istočnoj Srbiji kao Vlasi?

Konstatacija koju Lazarević daje na kraju svog odgovora da su „Vlasi ... radni ljudi” koji su se „najčešće ... naseljavali kraj većih reka” i da se oni „bave svojim poslom i imaju sva prava kao i Srbi” dolazi u koliziju s drugom njegovom konstatacijom koja glasi: „Mi se ne borimo ni za jezik, ni za otcepljenje od Srbije. To je naša zemlja.” Ako „Vlasi” imaju sva (kolektivna) prava kao i Srbi, oni onda imaju svoj (rumunski) maternji jezik, pa deo rečenice u kojoj kaže da se „Vlasi” ne bore za jezik potpuno je nepotrebna. Uostalom, odakle mu pravo da u ime tzv. Vlaha govori o tome da nemaju potrebe za maternjim jezikom? Doduše, i deo konstatacije u kojoj kaže da se „Vlasi” ne bore za otcepljenje nije ni u kakvoj vezi s prethodnim delom o jeziku. A tek je deo rečenice da su se „Vlasi” naseljavali kraj velikih reka besmislen, budući da „Vlasi” u istočnoj Srbiji uglavnom žive u brdskim i planinskim predelima neovisno o bilo kojim i bilo kakvim rekaama, velikim ili malim. Lazarević očito pati od sindroma krivice jer kad god bi „Vlasi” od srpskih vlasti tražili ostvarenje svojih kolektivnih prava, bili su odmah napadani i optuživani da traže otcepljenje kao Albanci na Kosovu. To je misao koja je ugrađena u

kolektivno pamećenje te se i Lazarević brže-bolje brani iako ga niko ne napada. Naprotiv, voditeljka ga je samo pitala kakvo je bilo izjašnjavanje „Vlaha” na popisima 2002. i 2011. godine. Konstatacija u kojoj kaže: „To je naša zemlja”, misleći na Srbiju kao otadžbinu, domovinu, opet govori o strahu da će neko „Vlasima” reći: „Marš iz Srbije”, što je i bilo napisano na zidu kancelarije NVO „Ariadnae filum” u Boru 2003. godine.⁶³⁷

Na voditeljkinu pitanje, koje je ujedno i konstatacija: „Sve (je) upropašćeno”, Lazarević daje sledeći odgovor: „U Srbiji je sve upropašćeno. Privreda je gotovo zamrla. Mislite li da će nekoga iz EU biti briga ako i ovo malo firmi propadne? To je zapadni sistem. Kad neko propadne, niko ne obraća pažnju. Naša država živi od nameta i poreza. Evo, uskoro će povećati PDV. Neprestano nešto poskupljuje, a plate ostaju iste. Ko to može da izdrži?! – pita Lazarević.”

Na sledeće pitanje voditeljke: „Da li su Vlasi za ulazak Srbije u Evropsku uniju”, Lazarević odgovara: „Nisu. Ja sam radni vek proveo u Davosu u Švajcarskoj i znam šta to znači. U Srbiji s platom od 300 evra teško može da se živi kao u Evropskoj uniji. Kad postanemo članica, plate će biti još manje. A najvažnije je da naša svest nije na tom nivou”, tj. na nivou Evropske unije. Iz rečenog se stiče utisak da se u Evropskoj uniji bolje živi s platom od 300 evra nego u Srbiji. Pored toga, „Vlasi”, po mišljenju Lazarevića, nisu za ulazak Srbije u Evropsku uniju, jer svest u Srbiji nije na odgovarajućem nivou. Međutim, to što je on mogao da živi u Švajcarskoj ceo radni vek je, pretpostvljam, zato što Švajcarska nije deo Evropske unije ili možda zato što je njegova svest daleko iznad one u Srbiji. Voditeljka brže-bolje, zbunjena njegovim odgovorom, pita: „Kako to mislite?”, a njegov odgovor o stanju svesti u njegovoj otadžbini, o Srbiji i srpskom seljaku, bio je poražavajući: „Pođimo od jednostavne pretpostavke.

⁶³⁷ *Glas javnosti*, 4. (utorak) februara 2003: „Osvanuo grafit na sedištu vlaške NVO u Boru – Pogrdno i o Vlasima”: „BOR – Kancelarija vlaške NVO ‘Ariadnae filum’ – Društva za kulturu Vlaha-Rumuna severoistočne Srbije osvanula je juče sa grafitom: ‘Marš iz Srbije’. Nepoznati počinioči su, kako se pretpostavlja, na ovaj način reagovali zbog žutih letaka NVO, kojima je pre mesec dana bio izlepljen centar grada, a u kojima se pripadnici vlaške manjine pozivaju da se založe za primenu Zakona o nacionalnim manjinama. Zakon, između ostalog, podrazumeva upotrebu maternjeg jezika u školama i u crkvi, kao i osnivanje radio i TV stanica na jeziku manjina.” Tekst i foto: Lj. Trifunović.

Ko će srpskom seljaku zabraniti da zakolje svinju koju je sam odgajio u svom oboru i ko će mu zabraniti da peče rakiju od svojih šljiva i u svom kazanu? Niko! O čemu onda pričamo?!” – pita Lazarević voditeljku. Eto, toliko od Lazarevića o lepom životu većinskog naroda i kolektivnim pravima „vlaške” nacionalne manjine u njihovoj otadžbini Srbiji.

Radio-televizija Srbije, Srpska pravoslavna crkva, Nacionalni savet Vlaha i Informativna služba Vlaške narodne stranke o nacionalnom identitetu, jeziku i rumunskoj crkvi među pripadnicima „vlaške” nacionalne manjine

U subotu, 2. jula 2016. godine, Radio-televizija Srbije (Dnevnik 020716 RTS. *Jezikom mržnje i provokacija protiv Vlaha. Medijska kampanja RTS protiv Vlaha*) „objavila je u udarnom terminu na drugom dnevniku jedan od najgnusnijih medijskih napada na Vlahe severoistočne Srbije. Napad je organizovan u sprezi sa Srpskom Pravoslavnom Crkvom i pojedincima iz političkih partija koje su preuzele Vlaški Nacionalni Savet. RTS je kao javni servis svih građana odavno izgubio tu reputaciju i postao medij na nivou tabloida i senzacionalističkih glasila raznih interesnih grupa. Situacija je gora nego 90-ih godina 20-og veka. Poslednjih nekoliko meseci kulminira gubitkom svakog osećaja za realnost, objektivnost, i mesto koje RTS kao javni servis u društvu treba da ima. Umesto toga sa RTS-a ponovo imamo hajku na one koji nisu po volji nekome u vlasti. RTS se pretvara u propagandnu mašinu interesnih grupa na vlasti koje manipulacijom javnosti žele da održe lošu situaciju u društvu, stvarajući atmosveru straha, nepoverenja i mržnje. Ovaj put RTS se obrušio na Rumune (Vlahe) severoistočne Srbije i susednu Rumuniju... Cilj priloga je stvaranje nesigurnosti i nepoverenje među pripadnicima vlaške manjine, izazivanja osećaja krivice kod onih koji u skladu sa ustavom i zakonima, rade sve ono što je u svakom civilizovanom društvu uobičajeno. Prilog predstavlja školski primer pokušaja stvaranje podela u Vlaškoj (Rumunskoj) zajednici severoistočne Srbije. Politika agresivne asimilacije se više ne može sakriti.

Na ovom primeru je postala otvorena i jasna u svoj svojoj primitivnosti.”⁶³⁸

Tako počinje kritika koju je dala Informativna služba Vlaške narodne stranke (VNS) u vezi s prilogom koji je prikazan na drugom Dnevniku RTS-a 2. jula 2016. godine. U nastavku teksta izneću transkript priloga RTS-a u celini, a samo ću fragmentarno dati komentar Informativne službe VNS-a, kako bi se moglo prosuditi na koji način je državna televizija manipulisala informacijama o „vlaškoj” nacionalnoj manjini.

Reporter 1: „Zbog nekanonskog delovanja rumunskih sveštenika u istočnoj Srbiji, Srpska pravoslavna crkva u sporu je sa rumunskom crkvom, koja ne poštuje teritorijalni princip i bogoslužjenja, osim u srpskom delu Banata. Obavlja ih i tamo gde ne bi smela u Timočkoj Krajini i Braničevskom okrugu. Zato SPC najavljuje prekid odnosa. Stručnjaci smatraju da je iza sukoba namera Rumunije da rumunizuje vlašku manjinu i da je zato, ali i zbog drugih zahteva koje Bukurešt postavlja Beogradu na putu ka Uniji, neophodna intervencija naše države.”

Informativna služba VNS: „Koji to stručnjaci smatraju ‘da je iza sukoba namera Rumunije da rumunizuje vlašku manjinu’!? Zašto se ne pomenu imenom i prezimenom i iz koje oblasti takav stručnjak treba biti da bi izneo takvu besmislicu? Svima je poznato da je stanovništvo istočne Srbije romanizovano još u starom veku, dok se rumunska nacija(?) formirala tokom srednjeg veka. Stoga je besmisleno ponovno romanizovanje ili rumunizovanje nekoga ko to već jeste...” „Kakva se to intervencija traži i protiv koga? Koliko zlonamerna može biti jedna državna institucija kada traži intervenciju protiv sopstvenih građana samo zato što ti isti građani od svoje države traže da poštuje sopstveni zakon i ustav a pre svega sopstvene građane vlaške (rumunske) nacionalnosti? Šta bi bio cilj takve intervencije? Da li građani treba da odustanu od svojih građanskih prava samo zato što vlast nema volju da to sprovede ili nema sposobnosti? Očigledno je da je rešavanje ‘intervencijama’ u Srbiji pravilo kada god su u pitanju ključni problemi

⁶³⁸ Navedenim tekstom Informativna služba Vlaške narodne stranke počinje svoj kritički prikaz priloga RTS-a koji se u celosti može pročitati na sajtu: <http://www.tolerancija.rs/medijska-kampanja-rt-s-protiv-vlaha/i> http://www.zajednica.vlahasrbije.com/medijska_kampanja_protiv_vlaha_na_rts_u.html i videti na YouTube.

društva. Gde nas je to dovelo kao i štetne posledice toga vidimo na svakom koraku.”

Reporter 2: „U malom svilajnačkom selu Bobovu pre 5 godina preko noći privatna kuća postala je rumunska crkva. Ovu improvizovanu bogomolju posećuje stotinak Vlaha.

Meštani Bobova, opština Svilajnac:

Sagovornik 1: „Pa ja sam išao par puta tamo, ne mogu da kažem, sveštenici su onako realni i dobro rade njihov posao, sve je to pravoslavno.”

Informativna služba VNS: „Očigledno se ne radi o verniku RPC već o nekome ko je iz radoznalosti prisustvovao verskoj službi RPC, kako onda takvi sagovornici mogu biti merodavni na ovu temu?”

Sagovornik 2: „Nemamo mi ništa protiv toga, ali imali smo protiv kada su oni počeli da tu vrše tu agresiju, da agresivno nastupaju na stanovništvo, da se izjašnjavaju kao Rumuni.”

Informativna služba VNS: „Zašto ovde nije data reč i onima o kojima se raspravlja, pre svega Rumunskoj pravoslavnoj crkvi, njenim sveštenicima, vernicima i predstavnicima autentičnih vlaških organizacija? Po gebelsovskim principima huškačke propagande data je reč međutim građanima koji nikave veze sa RPC nemaju, ali imaju da kažu ... nešto “negativno” o tome... Kako je neko mogao da vrši bio kakvu agresiju na bilo koga ako je rumunskom stanovništvu preporučivano da se izjasni kao rumunsko? Na popisu su mnoge grupacije imale svoje kampanje, uključujući i nacionalne manjine, šta je tu sporno? Svako će se na kraju izjasniti onako kako želi, ovde je problem što država svojim pristrasnim delovanjem decenijama izaziva krizu identiteta i tako produkuje veoma nestabilne rezultate popisa naročito u pogledu nacionalne i etničke opredeljenosti. Nije li upravo ova emisija ‘agresivan’ nastup u pogledu nacionalnog identiteta gde se jednim otvorenim negativnim stavom stvara osećaj krivice kod pripadnika rumunske nacionalne manjine i time jako psihičko opterećenje da nije dobro biti njen pripadnik.”

Reporter 2: „Pritisaka je bilo i da se rumunski prihvati kao maternji jezik, potvrđuju u Nacionalnom savetu Vlaha. Građenje crkava vide kao suptilniji način rumunizovanja ove nacionalne manjine.”

Radiša Dragojević, predsednik Nacionalnog saveta Vlaha: „Postoji jedan, rekao bih, primamljiviji oblik vrbovanja naših pripadnika, a to je vršenje raznih obreda, pre svega krštavanje dece ili služenje opela sa minimalnim naknadama ili bez naknada.”

Višnja Višnjić: „Prema poslednjem popisu, u Srbiji živi nešto više od 35.000 Vlaha, uglavnom u Istočnoj Srbiji i imaju status nacionalne manjine. Sa druge strane Dunava, u Rumuniji, Vlasi nemaju pravo na samoopredeljenje i smatraju se delom rumunskog naroda.”

Informativna služba VNS : „Ponašanje Radiše Dragojevića prema Rumunima (Vlasima) u Srbiji jeste vrhunac cinizma, i predstavlja ogledalo odnosa vlasti prema vlaškoj manjini. Radi se o čoveku koji je skoro ceo svoj radni vek proveo u sistemu vlasti, pripadniku Socijalističke Partije Srbije i većitom predsedniku svega čime je moglo da se predsedava u opštini Petrovac. Radiša Dragojević i Miletić Mihajlović, koji je takođe jako dugo ‘dežuran’ u opštinskoj ali i republičkoj vlasti ispred iste partije, postali su od pre nekoliko godina i ‘dežurni’ dušebrižnici Vlaha. Njihovi rezultati dugogodišnje vladavine su poražavajući. Partija čiji su oni članovi dovela je Srbiju od jedne perspektivne zemlje do potpune propasti, opština Petrovac je međutim u još gorem stanju nego neke okolne. Dakle u njihovu nesposobnost ne treba sumnjati. Sadašnji sastav Nacionalnog saveta kojeg gospodin Dragojević vodi, najmanje brine o vlaškoj nacionalnoj manjini. Ovaj savet se uglavnom bavi time da se ničim ne bavi, osim kada treba povremeno, uglavnom bez razloga, napadati susednu Rumuniju, i one koji ukazuju na aktuelene probleme Vlaha. Ovi iracionalni napadi uspešno prikrivaju nesposobnost saveta i njihovu osnovnu nameru – da se postupak nestajanja vlaške manjine odvija neometano.

Kako shvatiti da čak ni nakaradni tzv. ‘Vlaški govor’ koji (Nacionalni) savet propagira, nije uveden ni u jednoj školi u regionu gde Radiša Dragojević ima vlast. Zato se međutim, uspešno blokiraju zahtevi stotina roditelja koji svake godine zahtevaju rumunski. Ali o tome Radiša Dragojević, a i RTS čute i izvrću činjenice objavljivanjem poluistina. Zašto ovde nije tačno rečeno ko je i kako ‘vršio pritisak da se rumunski prihvati kao maternji jezik’ osim što je besmisleno, jer po prirodi stvari rumunski jezik i jeste maternji jezik Rumunima, ova izjava je kontradiktorna, jer se verovatno odnosi na zahteve roditelja da se njihovoj deci u školskom sistemu Srbije obezbedi maternji rumunski jezik, protiv čega Radiša Dragojević, ali i njegova Socijalistička partija vode besomučnu kampanju. Za njega je dakle opravdani zahtev roditelja da sistem poštuje ustav i zakon, pritisak, a on sebe očigledno doživljava kao nekoga ko državu treba da odbrani od sopstvenih građana. Da li će to uraditi pomenutim intervencijama koje reporter pominje na početku priloga?

Ne čudi nas, Socijalistička partija Srbije ima dugu istoriju iskustava intervencija protiv svojih, ali i tuđih građana, masovne grobnice naših sugrađana iz skorijih sukoba izranjaju na najčudnijim mestima o kojima naravno gospodin Dragojević ne zna ništa, mada je njegova partija 25 godina na vlasti. Očigledno je koliko je sistem vlasti u Srbiji zastranio kada ne shvata da uloga države nije disciplinovanje građana, i sprovođenje nečijih bolesnih ideja, već organizovano sprovođenje zajedničkih interesa i ostvarivanje najvećeg mogućeg stepena zahteva njenih građana. Ovo jeste lako ako se ima dobra namera, ali je jako naporno i zahteva sposobne ljude, a po dosadašnjim rezultatima gospodin Dragojević i njemu slični sigurno nisu ovome dorasli.

Radiši Dragojeviću i tzv. Vlaškom nacionalnom savetu smetaju i vernici Rumunske pravoslavne crkve, mada vernici Srpske pravoslavne crkve u Rumuniji imaju svu podršku Rumunije i neometan rad srpske pravoslavne crkve. U Srbiji Vlaški nacionalni savet sebe doživljava kao velikog spasioca Srbije od zlonamerne rumunske crkve. Zašto Radiša Dragojević koji nije vernik Rumunske pravoslavne crkve uopšte komentariše njen rad, i zašto mu smeta kada rumunska crkva svojim besplatnim obredima za siromašne građane pokušava da im pomogne da prebrode situaciju u koju ih je dovela upravo nesposobna vlast Radiše Dragojevića i njemu sličnih koji su zemlju ekonomski uništili, a građane uveli u nezapamćeno siromaštvo i bedu. Ali o ovome naravno RTS i Dragojević čute, njima je kriva rumunska crkva što vrši verske službe svojim vernicima.

Komentar da u Rumuniji žive Vlasi kojima nije dozvoljeno samoopredeljenje je besmislen sam po sebi i pokazuje nestručnost voditeljke koja bi trebalo da zna da se radi o Rumunima u sopstvenoj državi i da je mogućnost samoopredeljenja Rumuna u Rumuniji jednostavno besmislica. Činjenicu je da Vlasi sebe na svom vlaškom jeziku nazivaju Rumunima. Voditeljka verovatno ne zna ili zlonamerno 'zaboravlja'. Osim toga svi etnički Rumuni u Rumuniji se izjašnjavaju kao Rumuni, voditeljki je to izgleda nepoznato i očigledno čudno.

Vlaški nacionalni savet koji je skoro 6 godina u rukama velikih političkih partija sa presudnim uticajem SPS, ruinirao je sve što je mogao na temu vlaškog identiteta. Vlaška manjina danas je zahvaljujući njima u mnogo gorem stanju nego pre."

Reporter 2: „Isti status Rumuni žele za Vlahe u Srbiji, smatraju upućeni.”

Dušan Janjić, Forum za etničke odnose: „Rumunski jezik je deo politike koncepta nacije i pretvaranja etničkih grupa u Rumune.”

Informativna služba VNS: „Još jedna izjava koja je istrgnuta iz konteksta i pravi školski primer manipulacije informacijama. Najpre, radi se o etničkim grupama koje pripadaju Rumunima (romanizovanim starosedeocima Balkana), te to ne može biti sporno. Na šta bi inače ličila izjava, da se srpski jezik koristi kao deo politike koncepta nacije, pretvarajući razne etničke grupe u susednim zemljama, koje nikada nisu bile u sastavu Srbije, u Srbe? Dobar primer je upravo Rumunija, gde postoji srpska manjina na teritoriji koja nikada nije bila u sastavu Srbije, ali njih rumunska televizija ne pokušava da ubedi da su oni posebna slovenska manjina koju Srbija želi da “srbizira” već je svima jasno da se radi o Srbima bez obzira na velike dijalektološke i kulturološke razlike uzrokovane viševjekovnim razvojem van Srbije.

Po ovoj logici RTS-a trebalo bi da se Srbima u susednim državama izmišlja novi jezik na osnovu dijalekata kojim tamo govore, tako bi eventualni deo vojvođanskih Srba u Mađarskoj ili Rumuniji dobio neki svoj hipotetički “vojvođanski jezik, Šumadinci nekakav “šumadjski”, Hercegovci “hercegovački” – što je besmislica, međutim na primeru Vlaha (Rumuna u istočnoj Srbiji) ovako nešto se intenzivno forsira čime je Srbija došla u politički konflikt sa susednom Rumunijom, ali i sa međunarodnom zajednicom.

Samo srpskoj vlasti nije logično da romansko stanovništvo Balkana priča romanskim jezikom, interno nazvanim rumunskim (limba romana) odnosno na srpskom – rumunski jezik.”

Reporter 2: „Rumuni koriste svaku priliku da uslovljavaju Srbiju kada je reč o pristupanju Evropskoj Uniji, kažu nadležni.”

Suzana Paunović, direktorka Kancelarije za ljudska i manjinska prava: „Ne može se dijalog o nekim otvorenim pitanjima voditi kroz bilo kakvu politiku uslovljavanja, a sigurno ne na štetu Srbije.”

Informativna služba VNS : „Nekompetentnost i neznanje obuhvatilo je sve pore srpske vlasti, te nas ovakvi komentari i ne čude, naročito ako imamo u vidu koliko smo daleko odmakli u, sada već izvesno, našem antologijskom pristupanju Evropskoj Uniji. U ovom kontekstu potpuno je nejasno za šta je ova institucija nadležna.

Rekord u procesu pridruživanja EU za sada drži Turska, kao što vidimo obzirom na način razmišljanja ljudi kojima je ovo ozbiljno pitanje povereno, očigledno je da ćemo biti još jedan ‘neuspešni kandidat’. Pozicija i mogućnost manipulacije javnim mnjenjem ne daje nikakav autoritet i značaj

gospođi Paunović da izvrće činjenice, već to čine rezultati kojih ona, nažalost, nema. Srbija je po pitanju približavanja EU u neprekidnim političkim konfliktima sa susedima upravo zbog neprofesionalnog vođenja ovog procesa. Od perspektivnog regiona s kraja 20 veka, Srbija je zahvaljujući nekompetentnoj vlasti dospela na začelje Evropskih procesa u svim domenima. Suzana Paunović ovakvim stavovima samo dokazuje da jednostavno ne razume posao kojim se bavi, ili ima zle namere i da će svakim danom ostanka na toj poziciji nanositi štetu srpskoj politici.

Srbija ne vodi nikakav dijalog sa Rumunijom, Srbija pokušava da vodi monolog u kome će diktirati svoje uslove onima kojima želi da se pridruži. Dakle Srbija želi u EU ali pod srpskom uslovima! Šta ćemo onda tamo? To bi značilo da bi bilo dobro da se u Srbiji ništa značajno ne promeni, i to ne samo u domenu ljudskih prava. Međutim, čak i da je ovo prihvatljivo, bilo bi besmisleno, jer Srbija upravo želi u EU kako bi stepen uređenja društva bio kao kod onih koji su već tamo. Rumunija je jedan uzoran primer na koji se treba ugledati, a ne kritikovati. EU nam tu nudi "besplatan recept" šta treba raditi da bismo dospeli ne pre svega u EU već na nivo društvene razvijenosti tih zemalja, koji će nam dalje garantovati sve druge oblike razvoja. U tom slučaju naši bi zahtevi bili ispunjeni te ne bi postojao problem.

Za tako nešto potreban je ipak naporan i stručan rad, srpska vlast na to nije spremna niti sposobna, način (ne)shvatanja evropskih vrednosti jasno vidimo na našem primeru. Očigledno je da je proces pridruživanja EU u Srbiji shvaćen kao jeftina reklama za glasačku mašineriju, i samo onoliko koliko to može biti korisno vlasti, a ne Srbiji kao državi.

Gospođa Paunović pokušava praktično da okrivi susednu Rumuniju zbog toga što Srbija ne poštuje prava sopstvenih građana rumunske (vlaške) nacionalnosti!? Trend da zbog sopstvene nesposobnosti krivimo nekog drugog nije ništa novo u srpskoj politici. Nepogršivost srpske politike ne treba dovoditi u pitanje, zar ne? ... Najšokantnije u ovoj izjavi, direktora kancelarije za ljudska prava je da nam se otkriva pravi, nažalost, jako mračan i primitivan stav te institucije, a to je, da su manjine šteta za Srbiju. Kako drugačije tumačiti izjavu: 'Ne može se dijalog o nekim otvorenim pitanjima voditi kroz bilo kakvu politiku uslovljavanja, a sigurno ne na štetu Srbije.' Kako zahtev bilo koga da se međusobno poštujemo može biti uslovljavanje i šteta za državu? Kako zahtev Srbiji da poštuje prava sopstvenih građana može biti šteta, ako Srbija želi u EU gde su građanska prava jedan od stubova razvoja i napretka. Pre svega, zašto je to pitanje Srbija uopšte otvorila, kada imamo

izuzetno dobre zakone u toj oblasti koje samo treba dosledno primenjivati? Kome u vlasti to nije od interesa i zašto Srbija dovodi sebe u ovakve situacije? ... Srbiji će biti onoliko dobro koliko to bude svim njenim građanima, a manjine su najosetljiviji 'merni instrument' tog stanja. Nikada zemlja poput Srbije neće biti uspešna ako svi njeni građani ne budu istinski ravnopravni, niti propaganda državne televizije može izmeniti našu realnost."

Reporter 2: „Ipak, rumunski ambasador u Srbiji tvrdi da Srbi i Rumuni imaju čvrste bilateralne odnose i ne vidi razlog za spor crkava.”

Daniel Banu, ambasador Rumunije u Srbiji: „Uvereni smo da svi građani Srbije treba da imaju pravo u ispovedanju religije jer je to garantovano Ustavom i Međunarodnim pravom.”

Episkop bački Irinej, portparol Srpske pravoslavne crkve: „Sporno je to što je naša crkva organizovana kao i svaka druga crkva u svetu teritorijalno, znači ne nacionalno. Kada bi bila na nacionalnom, onda bismo recimo već ovde, u Novom Sadu ili Beogradu, mogli da imamo 30 do 50 pravoslavnih crkava, jer razni ljudi, razne nacionalnosti pripadaju istoj crkvi.”

Informativna služba VNS : „Još jedno nevešto podmetanje. Zašto se ovde isistiranje SPC na srednjevekovnim crkvenim pravilima želi podići na nivo bilateralnih odnosa Srbije i Rumunije, ni Rumunska niti Srpska pravoslavna crkva nisu deo vlasti u dotičnim državama već se radi o nevladinim organizacijama koje mogu, a i ne moraju da imaju odnose, to ne treba da se tiče vlasti niti građana. Ipak, Ambasador jasno kaže da su religijske slobode zagarantovane što znači da Srbija nema prava da selektivno uvodi crkvene zakone jedne religijske zajednice protiv druge, niti da ikoga prisiljava da bude vernik Srpske pravoslavne crkve, kao što to čini u slučaju Rumuna istočne Srbije. Međutim, zašto bi se Ambasador jedne tuđe zemlje pitao za prava građana Srbije? Rumunija jeste matična zemlja Vlaha (Rumuna), ali u ovom slučaju radi se o građanima Srbije, koja o njima i treba da brine.

Zašto je za ovu temu bitno kako je organizovana Srpska pravoslavna crkva i zašto se Srpska pravoslavna crkva uopšte pita o problemima vernika Rumunske pravoslavne crkve? Uplitanje Srpske pravoslavne crkve kao svojevrsnog 'dežurnog vlasnika' svih Vlaha i samododeljenog prava da priča u ime Vlaške manjine je u najmanju ruku nepristojno. Pa ipak hajdemo redom, da vidimo šta je to ovde Episkop Irinej izjavio.

Ako je Srpska pravoslavna crkva organizaovana teritorijalno, kakve to veze ima sa Rumunskom pravoslavnom crkvom, i sa građanskim pravima

Rumuna u istočnoj Srbiji? Na koji način su ove dve teme realno povezane? Svaka crkva ima svoje vernike i mogu neometano delovati u najvećem delu sveta gde su na vlasti iole demokratski režimi. Tako Srpska pravoslavna crkva deluje i u Rumuniji. Ne samo da je tamo Rumunska pravoslavna crkva ne ometa, već joj pomaže a država Rumunija finansira rad Srpske pravoslavne crkve! Nasuprot tome u Srbiji Rumunskoj pravoslavnoj crkvi onemogućava rad i Srpska pravoslavna crkva, ali i državne institucije, što ne bi smelo da se dešava. Na ovaj način krše se elementarna načela modernih sekularnih država, a srpske institucije se stavljaju na stranu jedne religijske zajednice, što je "školski" primer diskriminacije građana na religijskoj i etničkoj osnovi. Ovakvo ponašanje je krajnje necivilizovano, ružno i predstavlja primitivizam najgore vrste koje iskazuju kako SPC tako i srpske institucije, prema delu sopstvenih građana i prema prijateljskoj zemlji Rumuniji i njenim institucijama od kojih imaju svo poštovanje.

Srpska pravoslavna crkva deluje na skoro svim kontinentima gde ima vernike. Tako postoji u Americi, Kanadi, Australiji, Južnoj Africi, zemljama EU. Kako se onda ovde uklapa 'teritorijalni princip', da li je teritorija SPC i Rumunija ili Amerika, koje već imaju svoje sopstvene pravoslavne crkve? O ostalim zemljama da i ne pričamo, osim što neometano deluje, u najvećem delu sveta Srpska pravoslavna crkva dobija pomoć od tih država koje su uglavnom katoličke ili protestantske i po pravilu dobija verske objekte na korišćenje ako nije u stanju da ih izgradi. Paradoksalno je da ponegde SPC koristi iste crkve zajedno sa drugim crkvama pa i sa Rumunskom, međutim to isto SPC nikome ne dozvoljava u svojim objektima ni u svetu niti u Srbiji. Reklo bi se školski primer "svoje ne damo tuđe hoćemo".

Najveća besmislica je ipak primedba o 'opasnosti' od brojnosti crkava odnosno 30-50 crkva kako je rečeno. Najpre ovde je očigledno da SPC, građanske slobode shvata kao opasnost, opasno je dakle prema SPC slobodno ispovedanje religije, odnosno da svaka religijska zajednica ima svoju crkvu, uključujući i sestrinske pravoslavne crkve. Ovaj način razmišljanja jeste tipičan za rani srednji vek gde su crkve bile deo vlasti i izazivale teške sukobe ... ali nije racionalno za današnjicu u 21-om veku. Religijski fanatizam u sistemu vlasti nikome nije donelo dobro, to je odavno proglašeno zabudom, a srednji vek dobom mračnjaštva i nazadnjaštva. Crkve su izbačene iz vlasti u svim demokratskim i razvijenim zemljama. Zašto onda u Srbiji to još uvek nije slučaj, zašto se ovde interes Srpske pravoslavne

crkve, kao jedne, praktično nevladine organizacije, poistovećuje sa interesom države, a SPC se grubo meša u sve elemente državne politike?

Svejedno, 30-50 crkava ne bi ni bio moguće, pošto na svetu postoji manje od 30 pravoslavnih crkava. Čak i sa onima koje nisu priznate, ovaj je broj nedostižan, jer u Srbiji ne žive svi narodi koji imaju pravoslavne vernike.

I na kraju kome bi smetale sve te crkve, u svakom gradu u demokratskom svetu, čiji deo želimo biti. Postoji na desetine crkava i verskih objekata raznih religija, iz kog razloga to u Srbiji ne može? Naročito ako se ima u vidu da su Vlasi u Srbiji starosedeooci, a ne imigranti kao što je to primer i sa mnogim vernicima u Evropi pa i na drugim kontinentima, gde im je uprkos tome religija neometano dozvoljena nezavisno od statusa. Zašto onda Srbija ne dozvoljava svojim građanima da kod kuće rade ono što svi drugi mogu već ih teraju kod 'suseda', odnosno Vlasi su primorani da idu na službu u Srpsku pravoslavnu crkvu, budući da se delovanje njihove rumunske ograničava. Neverovatna diskriminacija, budući da sve druge manjinske, odnosno religijske zajednice u Srbiji mogu slobodno da ispovedaju religiju uključujući i pojedine zajednice na nivou sekti. Ovo ponižavanje sopstvenih građana nema nikakvo uporište u iole demokratskom ponašanju jedne zemlje i stvara nepoverenje među građanima. Kome to treba? ... Ponovo imamo očigledan pokušaj stvaranja podela u Vlaškoj zajednici na 'poštene' i 'nepoštene' Vlahe, odnosno na one kojima je moguće po potrebi 'brisati patos' i one koji se stalno nešto bune da vlast ne valja mada je na ekranima RTS-a sve savršeno, pa zašto da tamo neki Vlasi kvare tu idilu?"

Repoter 2: „Posle nekoliko neuspešnih pregovora, iz Srpske pravoslavne crkve najavljuju prekid odnosa sa rumunskom crkvom. Stručnjaci smatraju da to pitanje treba da se reši na državnom nivou, inače će Vlasi ostati prepušteni rumunskom uticaju. A da uticaj nije nimalo slab potvrđuju u Nacionalnom savetu. Kažu da je stipendiranje učenika i studenata iz Istočne Srbije, pod uslovom da prihvate rumunsko državljanstvo, postalo već masovna pojava.”

Informativna služba VNS : „Ovde osim izvrtanja činjenica imamo i očiglednu laž. Odnosi srpske i rumunske crkve nisu uopšte relevantni za temu manjinskih i ljudskih prava, već smo to ranije i obrazložili, očigledno je međutim da je voditeljka pristrasna i da rumunsku crkvu ne doživljava kao svoju kao, još jednu od (pravoslavnih) crkava koja postoji u Srbiji. Pitanje odnosa crkava nije moguće rešiti na državnom nivou pošto crkve nisu državne već su nezavisne i pripadaju vernicima, samim tim je ovo besmislica.

Uloga države je da svima obezbedi ravnopravnost u ispovedanju religije i da sankcioniše one koji to sprečavaju bilo to i Srpska pravoslavna crkva ako je to slučaj. O ovome međutim RTS ne raspravlja.

Voditeljka je otvoreno lagala izjavom da „je stipendiranje učenika i studenata iz istočne Srbije, pod uslovom da prihvate rumunsko državljanstvo, postalo već masovna pojava”. Svima je poznato da Rumunija ne daje državljanstva po etničkom principu, da je veoma teško dobiti rumunsko državljanstvo, a da se prema pripadnicima svoje manjine u Rumuniji ponašaju kao prema ostalim strancima. Tako ni studenti rumunske manjine iz inostranstva nemaju nikakva posebna prava u odnosu na ostale. Program Rumunije prema kojima finansira studiranje za pripadnike njihove manjine zamišljen je kao pomoć sunarodnicima van granica. Uči u ovaj program nije lako, često se dešava da pripadnici srpske ili drugih nacionalnosti zbog boljeg uspeha u prethodnom školovanju izbace sa liste Vlahe koji onda ne dobijaju stipendiju. Ovaj program nije nimalo ‘prijateljski’ nastrojen prema Vlasima, naročito ne tako da im se na ‘izvolite’ nude pasoši jedne strane zemlje, bila ona njima i matična, kao što to RTS i voditeljka lažu.

Iz istočne Srbije je za poslednjih 20 godina studije u Rumuniji prema ovom programu završilo oko 2.000 osoba, niko od njih nije dobio državljanstvo samo na osnovu studija niti je to moguće, dok se mnogobrojni zahtevi etničkih Vlahe (Rumuna) iz istočne Srbije za dvojnim državljanstvom jednostavno odbijaju.

Očigledan je cilj emisije bio da se nastavi sa širenjem dezinformacija i laži o Vlasima severoistočne Srbije, a da se prikrije prava istina o ovoj manjini. Krajnji rezultat je potpuna asimilacija i nestanak ove rumunske manjine, ali istovremeno i pranje ruku od odgovornosti države za sveukupno katastrofalno stanje u celoj Srbiji čime se lažima poput ove uspešno odvrća pažnja građana sa bitnih stvari. Svakom poznavaoцу prilika jasno je o čemu se radi.

Ovde se ne radi pre svega o kršenju prava jedne nacionalne manjine od strane vlasti. To je samo posledica. Glavni tok je u suštini napad na jedan deo građana Srbije kojem je kao slaba tačka detektovana njihova pripadnost manjini. Ovde se radi o široj pojavi poslednjih godina, koja koincidira sa intenzivnim propadanjem države Srbije. Napadi na sopstvene građane od strane nesposobne i šizofrene vlasti postali su svakodnevnica u Srbiji.

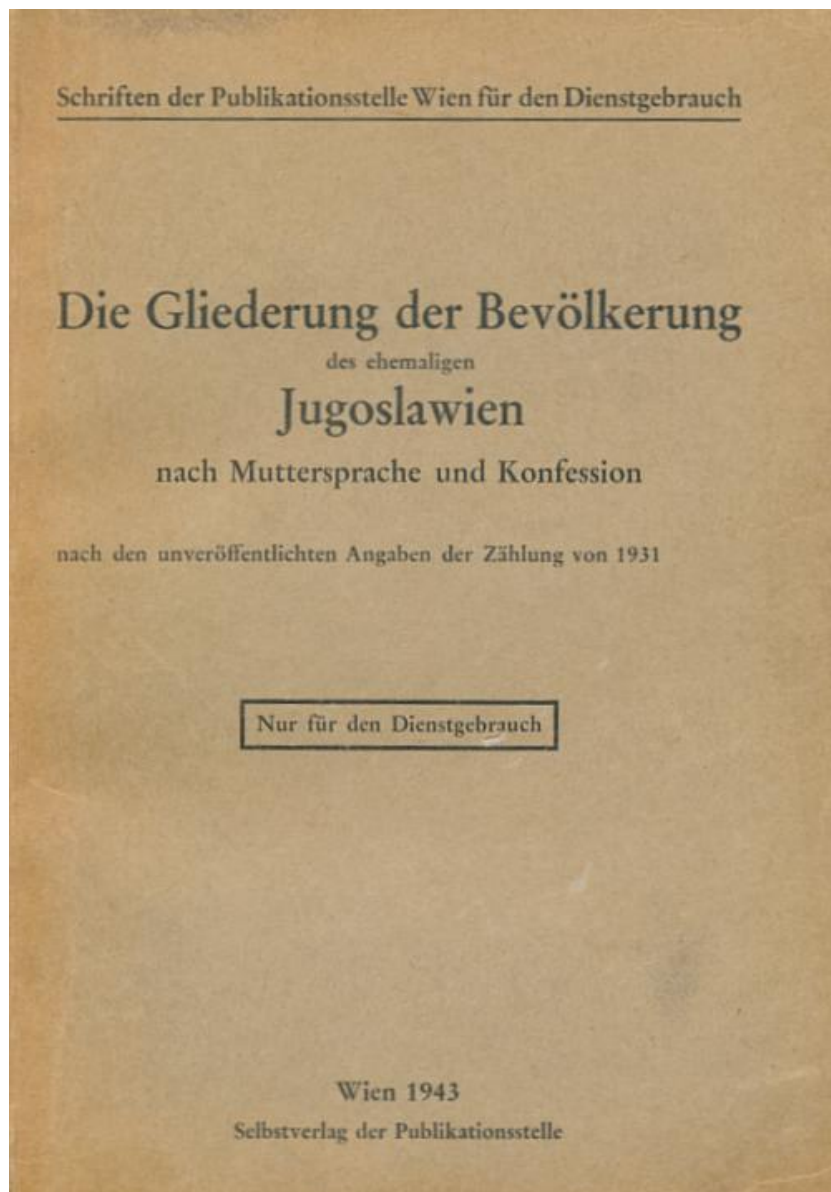
RTS ovde ne napada Rumune (Vlahe) istočne Srbije samo kao neku ‘problematičnu’ manjinu sa kojom srpsko društvo treba da se obračuna, već kao deo građana Srbije, koji su laka meta zbog svoje pozicije. Srpska vlast

poslednjih godina, klizeći u rasulo koje je sama izazvala odbijanjem da se u državi izvedu bilo kakve reforme, pokušava da zamaskira realno stanje u zemlji izazivanjem ovakvih tenzija. Enormni problemi, afere, svakodnevno kršenje zakona i svih moralnih normi od strane vlasti, postali su svakodnevnica i deo su miljea u kojima se dešava i napad na vlašku manjinu.

*Vlast u Srbiji na ovaj način samo dokazuje svoju nesposobnost. Potreba da prikriju državni kriminal kao i neznanje i nekompetentnost da se rešavaju realni problemi nadoknađuje time što izaziva nove, kako bi taj haos iskoristila za svoje potrebe. Lov u 'mutnom' je oduvek bio siguran za onog ko zna šta treba da ulovi.*⁶³⁹

Da ponovim, kritiku priloga na RTS-u koji je bio emitovan 2. jula 2016. godine o „Vlasima” sa prostora istočne Srbije, Rumunskoj pravoslavnoj crkvi i drugim pitanjima u vezi s identitetom i jezikom ove nacionalne manjine u Srbiji potpisala je Informativna služba Vlaške narodne stranke sa sedištem u Boru. Navedeni prilog RTS-a može se pogledati na YouTube: tpknewss.altervista.org/medijska-kampanja-protiv-vlaha-severoistocne-srbije-na-rt-s-u-...

⁶³⁹ http://www.zajednicavlahasrbije.com/medijska_kampanja_protiv_vlaha_na_rts_u.html ; <http://www.tolerancija.rs/medijska-kampanja-rt-s-protiv-vlaha/>

**Kopija naslovne strana popisa stanovništva
iz 1931. godine**

Vorwort

Die am 31. März 1931 in Jugoslawien durchgeführte Bevölkerungszählung besitzt deshalb heute noch besonderes Interesse, weil seither in den Gebieten des ehemaligen Jugoslawien noch keine Erhebung über Stand und Zusammensetzung der Bevölkerung durchgeführt wurde, so daß immer wieder auf die Ziffern von 1931 zurückgegriffen werden muß. Diese Ziffern sind im übrigen, soweit sie die Gliederung der Bevölkerung nach der Muttersprache enthalten, nie veröffentlicht worden. Die erste im Gebiet des jugoslawischen Staates unternommene Zählung hatte am 31. Jänner 1921 stattgefunden und ihre vorläufigen Ergebnisse hinsichtlich der ortsweisen Gesamteinwohnerzahl wurden 1924 veröffentlicht (*Résultats préliminaires du recensement de la population dans le royaume des Serbes, Croates et Slovènes du 31 janvier 1921*, hg. v. statistischen Staatsamt, Sarajewo, Staatsdruckerei 1924), die endgültigen Ergebnisse erschienen 1932 (*Résultats définitifs du recensement de la population du 31 janvier 1921*, hg. v. statistischen Hauptamt d. Königreichs Jugoslawien, Sarajewo, Staatsdruckerei 1932) unter ortsweiser Angabe von Muttersprache und Konfession. Von der Zählung von 1931 wurden dagegen nur die Ziffern der ortsweisen Konfessionsgliederung veröffentlicht (*Résultats définitifs du recensement de la population du 31 mars 1931*, Bd. 2, *Population de fait par confessions*, hg. v. statistischen Hauptamt des Königreichs Jugoslawien, Belgrad, Staatsdruckerei 1938). Wie sich nach der Besetzung Belgrads 1941 zeigte, war ein gleicher Band wie der über die Zählung des Jahres 1921 bereits fertiggestellt und bis zur Korrektur gediehen, der neben der konfessionellen auch die sprachliche Gliederung enthielt, doch war dann seine Herausgabe unterblieben und nur die Konfessionsdaten wurden veröffentlicht. Ein Einblick in die Ziffern zeigt auch die Gründe dieser Geheimhaltung: Sie sind erstens in der starken Zunahme des albanischen Volkstums (von 439.657 im Jahre 1921 auf 505.259 im Jahre 1931), zweitens wohl aber auch in den durch offensichtlichen Zählungsterror bewirkten Abnahmen einiger Volksgruppen zu suchen, die über das erklärbare Maß hinausgingen und kompromittierend wirken mußten. (Die Zahl der Deutschen nahm von 505.790 auf 499.969 ab, am stärksten aber war die Abnahme der Timokrumänen von 147.248 auf 57.330.) Das Rohmaterial der Zählung 1931 sowie auch ein großer Teil der Zwischenberechnungen und Ortstabellen ist unter der Feldzugseinwirkung 1941 verlorengegangen, erhalten haben sich aber die bėzirkswisen Tabellen, welche Muttersprache und Konfession kombiniert angeben und damit

7. O „VLAŠKOM” PISMU I OBMANI STANDARDIZACIJE „VLAŠKOG” JEZIKA

„Dodajmo na kraju da nacionalizam, i kada se bavi jezikom, po pravilu to čini u kombinaciji sa drugim preokupacijama i ciljevima. U tim slučajevima jezik zapravo služi samo kao paravan iza koga se biju bitke oko nacionalnih, političkih, demografskih, ekonomskih i drugih društvenih pitanja – to jest, oko svega što jezik simbolizuje.”

Ranko Bugarski

„Mnogi na južnoslavenskim prostorima misle da će izgubiti status nacije ako ne nazivaju jezik imenom vlastite nacije [...] Takav stav – da tek postojanje zasebnog jezika dokazuje da postoji zasebna nacija – nije ispravan, što nam odmah ilustriraju primeri brojnih nacija koje govore isti jezik kao i neke druge nacije...”

Snježana Kordić

7.1. LINGVISTIČKA MERILA I „VLAŠKI JEZIK”

7.1.1. Rumunski jezik u istočnoj Srbiji u vrtlogu srpske politike i njenog eksponenta Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine

Odavna su u Srbiji nastupila „nesojska vremena”, koja su isturila u prvi plan i ljude koji su uobličavani u skladu s modelima nastalim u njima. Ista pamet našla se na svim pozicijama na kojima se o narodnoj sudbini odlučuje. Tako se, nakon preuzimanja drugog po redu formiranog Nacionalnog saveta Vlaha (2010) od strane onih koji su po meri partija i lidera većinskog naroda, dojučerašnjim Rumunima (Vlasima) lako menja svest o nacionalnoj i svakoj drugoj pripadnosti,

jer se u te svrhe koriste plodovi nastali u okviru dvovekovne, dobro osmišljene agresivne asimilacione politike.

Nažalost, svedoci smo toga da je Srbija i u trećem milenijumu plodno tlo za formiranje „novih” nacionalnih manjina i „novih” njima odgovarajućih jezika i očigledno unikatan svetski lingvistički primer, prevashodno na osnovu toga što se oni koji se bave lingvistikom o jeziku ništa ne pitaju ili pak sami ne žele da učestvuju u poduhvatima njegovog formiranja. O tome, nažalost, odlučuju samo političari na vlasti i njima pridvorni, a potpomožu im često i oni iz opozicije s idejama na koji način da naučno lingvističko i sociolingvističko pitanje skrenu na političko ili, bolje rečeno, politikantsko, koje je duboko zavađeno sa svim principima ne samo lingvistike već i nauke uopšte. Da je tako, pokazuje nam s kakvom je lakoćom maternji jezik Rumuna (Vlaha) istočne Srbije od rumunskog preimenovan u „vlaški jezik”,⁶⁴⁰ za šta kao paravan služi Nacionalni savet Vlaha, koji se od 2010. godine nakon drugog po redu formiranja, nalazi u rukama pojedinaca koji su dugogodišnji članovi i visoki funkcioneri partija većinskog naroda na vlasti.

Preimenovanje bilo kog jezika, u našem slučaju rumunskog (*limba rumâñască, rumâñeșce*) u tzv. vlaški (*limba vlaha/vlahă*), ničim i nigde nije objašnjeno. „Vlahisti”,⁶⁴¹ kao jezički secesionisti i propagatori novog „vlaškog” jezika smatraju da su preimenovanjem rumunskog jezika u „vlaški” dobili poseban jezik u odnosu na rumunski. Pojedini „vlaški” pisci koji su početkom XXI veka izabrali

⁶⁴⁰ Termin *vlaški*, kojim se upućuje na jezik Rumuna istočne Srbije, nije najsrećniji, te ga stoga beležimo ili pod navodnicima ili s odredbom tzv. Osnovni razlog je to što se on u jeziku govornika naziva *rumâñeșce* i ne postoji pod određenjem „vlaški” ni u kakvom obliku (on se kao vlaški javlja od 1945. godine, o čemu v. poglavlje ove knjige pod naslovom *Nacionalni saveti vlaške nacionalne manjine i školstvo u procesu acimilacije Rumuna (Vlaha) na prostoru istočne Srbije*). Drugi razlog je taj što se vlaškim jezikom naziva arumunsko, odnosno cincarsko narečje u Makedoniji i Albaniji, ali i generalno rumunski jezik sa svim njegovim narečjima i dijalektima. „Vlaški” je eksterni naziv, odnosno termin koji upotrebljavaju drugi narodi kako bi označili rumunofono stanovništvo.

⁶⁴¹ „Vlahistima” nazivam one koji nisu profesionalni lingvisti i u službi su politike. Ova leksema ima suprotno značenje od onog koje imaju lekseme poput srbista (lingvista koji proučava srpski jezik), slavista, germanista, romanista, kroatista, anglista, bugarista, rumunista itd.

put apatridstva svoj otklon od rumunske matice iskazivali su stavom da jezik nije bitan za njih ako domovinom smatraju zemlju u kojoj žive, a ne onu iz koje potiču njihovi preci. Likovali su u vezi s postavljanjem svog neprimerenog laičkog teksta o mestu i značaju „vlaškog” jezika koji pripada porodici romanskih jezika na portal Vikipedije. Treba ipak naglasiti da je Vikipedija samo elektronski medij koji nije meritoran da prosuđuje o bilo kojem jeziku, a posebno ne o novoformiranim tezama „vlahista”. U slučaju da prosuđuju da je njihov poduhvat ispravan, mogli bi se npr. obratiti Kongresnoj biblioteci u Vašingtonu, odnosno Komitetu ISO 629-2 i izvršiti međunarodnu kodifikaciju „vlaškog” jezika. Ipak se „posebni kodovi dodeljuju na osnovu lingvističkih razlika, a ne na osnovu političkih ili geografskih.”⁶⁴² Uostalom, poseban *lingvistički kod* nemaju npr. ni „američki engleski” ni „australijski engleski”. I montenegristi su tražili kod za tzv. crnogorski jezik, pa ga, na njihovu žalost, nisu dobili. Da ponovim, po ko zna koji put, današnji prostor istočne Srbije pokrivaju dva prostorno velika dijalekta dakormunskog narečja rumunskog jezika: banatski i muntensko-oltenski, koji se prostiru daleko izvan granica Srbije, tako da na tom prostoru ne postoji nikakva jezička posebnost koja bi se mogla smatrati jezičkom varijantom, a kamoli posebnim „vlaškim jezikom”. Kada bi „vlahisti” imali treći romanski dijalekt ili poddijalekt koji se pritom prostire samo na teritoriji istočne Srbije i koji bi, uz to, u mnogo čemu odstupao od navedenih rumunskih dijalekata, onda bi se moglo govoriti o vlaškoj varijanti rumunskog jezika, ali, na njihovu žalost, takav (treći) (pod)dijalekt na prostoru istočne Srbije ne postoji. Prema tome, tzv. vlaški jezik niti je nov jezik niti je varijanta postojećeg rumunskog jezika. On na prostoru istočne Srbije egzistira u vidu dva dijalekta rumunskog jezika, u okviru kojih se razlikuje više govora. Ukoliko bi se govorniku rumunskog jezika ponudio govoreni ili pisani odlomak iz „vlaškog jezika” sa prostora istočne Srbije, koji bi, pretpostavimo, razumeo „vrlo malo (možda 10%)”, onda bi se moglo govoriti „o različitim jezicima”, a ukoliko bi razumeo „skoro sve (70% i više)”

⁶⁴² <https://www.alo.rs/vesti/drustvo/ne-postoji-crnogorski-jezik-to-je-dijalekat.../vest>

onda bi se moglo reći da se „radi o dijalektima istog jezika”.⁶⁴³ Ukoliko bi se ispostavilo da razumljivost ponuđenog odlomka iznosi preko 85%, onda se nesumnjivo može govoriti o jedinstvenom rumunskom jeziku. Još je 70-ih godina prošlog veka razvijena pouzdana metoda o procentualnom merenju razumljivosti jezika. Njenim razvijanjem su se još 1951. godine počeli baviti američki lingvisti Vegelin i Haris. Po toj metodi, ispitanik „mora odgovoriti na pitanja o sadržaju koherentnog teksta ili izoliranih rečenica”.⁶⁴⁴ Tražiti od Komiteta ISO 629-2 da se „ozakoni ime nepostojećeg jezika isto je kao kada bi od Međunarodne unije za čistu i primenjenu hemiju (IUPAC) zatražili da u Mendeljejev Periodični sistem unese oznaku nepostojećeg hemijskog elementa”.⁶⁴⁵

Po mišljenju Veselina Matovića, preimenovanje jezika samo po sebi „ne mora proizvesti ni normativnu destabilizaciju jezika, ali direktno uzrokuje destrukciju svega ostalog: nacionalne svijesti, sistema vrijednosti, kulturnog obrasca, modela društvenog ponašanja, preimenovanje kulturnog nasleđa, reviziju istorije, jednom riječju – suštinski ugrožava cjelokupnu egzistenciju naroda. [...] Zapravo, preimenovanje jezika, kao i nametanje tuđeg pisma jednom narodu, bez obzira na to od koga to dolazilo, od tuđina ili iznutra, od ‘zla domaćega’, pouzdan je znak namjere da se taj narod uništi, ako ne fizički, a ono – da se poricanjem njegovog identiteta i neminovnim otuđenjem njegove kulturne baštine, učini nepostojećim”.⁶⁴⁶ Utoliko više, jezik „Vlaha” ne sme biti suma novčanih apoena kojima se „vlahisti” služe u etničkom poslovanju s identitetom, jer, „jezik je suma života i kulture jednoga naroda, i razvoj jezika znači visine, poeziju mišljenu, govorenu, pisanu.”⁶⁴⁷

⁶⁴³ Robert M. W. Dixon, *The rise and fall of languages*, Cambridge, 1997, 8, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 106.

⁶⁴⁴ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 106–107.

⁶⁴⁵ www.sedmica.me/crnogorski-udzbenici-puni-falsifikata-fasisoidnih-poruka/

⁶⁴⁶ Veselin Matović, *Ćirilica i latinogorica*, Podgorica–Nikšić: Književna zadruga Srpskog narodnog vijeća, NVU Aktiv profesora srpskog jezika i književnosti, Nikšić, 2013, 167–168.

⁶⁴⁷ Isidora Sekulić, *Govor i jezik*, u: *Sabrana dela Isidore Sekulić*, knj. 11, Novi Sad, Matica Srpska, 1966, 118.

Situacija nastala zbog novoimenovane „vlaške nacionalne manjine” i „vlaškog jezika” na prostoru istočne Srbije može se prevazići jedino podizanjem svesti rumunofonih govornika o rumunskom karakteru istočne Srbije i o njenom rumunskom kulturnom nasleđu kroz principijelno delovanje nevladinih organizacija, političkih partija, kulturnih institucija, izdavačkih kuća, itd., uz izmenu postojećeg školskog i drugog zakonodavstva i, razume se, uz veliku i iskrenu međusobnu saradnju odgovarajućih institucija vlasti Republike Srbije i Rumunije. To je jedini način da se asimilacioni proces i deoba rumunskog nacionalnog bića na rumunsko i „vlaško” u istočnoj Srbiji jednom za sva vremena zaustavi.

U vezi s jezikom treba održati jedan naučni skup pod okriljem Rumunske akademije nauka na kojem valja doneti odluku da rumunska jezička politika ne bude meritorna samo na prostoru Rumunije, već na svekolikom rumunskom prostoru – da parafraziram reči predsednika Matice srpske Dragana Stanića sa skupa održanog u SANU 2013. godine, a koje se tiču politike srpskog jezika koja bi važila i van državnih granica Srbije. Njeno delovanje je neophodno ne samo u Rumuniji i Moldaviji, tj. u onim državama u kojima se građani eksplicitno opredeljuju za rumunski jezik, već na svim meridijanima gde živi rumunofono stanovništvo, kakva im god etnička imena nadevali na inostranim jezicima. S obzirom na politička zbivanja koja su usmerena na ugrožavanje rumunskog jezika i istorijskog kontinuiteta Rumuna na prostoru istočne Srbije, treba reći da je veoma važno da rumunska jezička politika pokaže poseban odnos i pokloni posebnu pažnju onima koji se trude da na tom prostoru očuvaju tradicionalno ime (rumunskog) jezika.

7.1.2. Ime jezika – opšti principi, nedoumice i procesi u formiranju „vlaškog jezika” na prostoru istočne Srbije

Za određivanje šta jeste a šta nije jedan jezik uzimaju se u obzir različiti kriterijumi: „najvažniji su *lingvistički* (sistemsko-lingvistički – kakva je gramatička struktura datog jezika, genetski – iz čega je nastao dati jezik, odnosno šta mu je osnovica, zatim tipološki i komunikacijski – koliko je dati jezik razumljiv govornicima drugoga jezika, tj. koliki je stepen razumljivosti uslovljen sličnostima i

razlikama između jezičkih sistema),⁶⁴⁸ potom *sociolingvistički* (jezik posmatran u kontekstu društva, jezičkog planiranja i jezičke politike, gde [u nekim slučajevima] važan segment zauzima ideološko-politički koncept primijenjen na jezik i jezičku praksu – koji bi trebalo da proističu, ili da budu u koincidenciji, u saglasnosti, ili u ‘dosluhu’ sa lingvističkim)”.⁶⁴⁹ U knjizi *Jezik i kultura* Ranko Bugarski piše da se „jezici [...] klasifikuju prema poreklu (genetski), prostoru (arealno), strukturi (tipološki) i funkcijama (sociolingvistički)”, a „podložni su kako sinhronijskim varijacijama (teritorijalnim, socijalnim i funkcionalnim) tako i stalnim dijahronijskim promenama na svim nivoima strukture”.⁶⁵⁰ Normalno, postavlja se pitanje gde se u svemu navedenom nalazi „vlaški jezik” i šta taj naziv predstavlja, podrazumeva ili pokriva. Bilo koji jezik, pa čak i rumunski govori u istočnoj Srbiji, koji su „vlahisti” (lingvistički ideolozi) preimenovali u „vlaški jezik”, „u savremenoj civilizacijskoj praksi ne može se zamisliti bez jezičkog planiranja, normiranja i standardizacije, odnosno jezik treba biti proizvod ozbiljne, naučno utemeljene, stručno osmišljene jezičke

⁶⁴⁸ Maria Huțanu, Annemarie Sorescu-Marinković, *Graiul vlah în școlile din Serbia răsăriteană: provocări și perspective*, u: *Philologia Jassynensia*, An XI, Nr 2 (22), 2015, p. 2003: „S lingvističkog gledišta, rumunofona zajednica iz istočne Srbije upotrebljava jednu arhaičnu varijantu rumunskog jezika i obuhvata, prema skorašnjim etnološkim i etnolingvističkim istraživanjima, četiri dijalektalne grupe: Ungurjani, Carani, Munteni i Bufani. Ungurjani upotrebljavaju govor usko povezan s banatskim dijalektom rumunskog jezika, dok govor Carana ima mnogo zajedničkih elemenata s muntenskim dijalektom; suživot Ungurjana i Carana doveo je stvaranja jednog prelaznog govora Muntena, u kojem dominiraju banatski uticaji. Posebnu grupu čine Bufani, koji su se poslednji doselili iz Rumunije i koje su danas Ungurjani gotovo u potpunosti lingvistički asimilovali.” – preveo S. G. (Din punct de vedere lingvistic, comunitatea românofonă din Serbia răsăriteană folosește o variantă arhaică a limbii române și cuprinde, conform celor mai recente cercetări etnologice și etnolingvistice, patru grupuri dialectale: ungureni, țărani, munteni și bufani. *Ungureni* vorbesc un grai strâns legat de subdialectul bănățean al limbii române, în timp ce *graiul țăranilor* are multe elemente în comun cu subdialectul muntean; coabitarea dintre ungureni și țărani a dus la apariția unui grai de tranziție, cel al *muntenilor*, în care trăsăturile bănățene predomină. Un grup distinct îl constituie *bufanii*, ultimii sosiți din România, care astăzi sunt aproape complet asimilați lingvistic de ungureni” /Petrović-Rignault 2005, Sikimić 2005, Sorescu-Marinković 2012b, Durlić 2013/).

⁶⁴⁹ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, Beograd: *Srpska književna zadruga*, kolo CVIII, knjiga 726, 2016, 341.

⁶⁵⁰ Ranko Bugarski, *Jezik i kultura*, Biblioteka XX vek, knj. 147, Beograd, 2005, 12.

politike, adekvatne jezičkoj situaciji lingvističkoj i sociolingvističkoj”,⁶⁵¹ što se u svemu potire s onim što rade „vlahisti”, poput primarijusa dr Siniše Čelojevića (ginekolog-akušer), Dušana Firovića (bez struke), Slobodana Golubovića d’Pasujonija (nastavnik fizike), Milene Golubović (master etnologije-antropologije), Časlava Radukanovića (nastavnik muzičke kulture), Dragana Andrejevića (nesvršene studije istorije umetnosti⁶⁵²) i drugih.

Naziv jezika je primarno lingvističko, tj. terminološko pitanje, ali, kako se može videti iz brojnih sociolingvističkih studija, može biti i politički problem, ako se ne želi stabilna jezička situacija, kao u slučaju rumunskog jezika i njegovog preimenovanja u „vlaški jezik”. Mnogi autori sociolingvističkih studija kažu da *ime jezika* treba biti u skladu sa *strukturnogenetskim kodom*, odnosno *jezičkom suštinom*, zatim sa *tradicionalno-kulturnom identifikacijom* i *imenovanjem*, kao i sa *naučno-stručnom ekspertizom* i naposljetku sa *opštedruštvenom prihvatljivošću* – pa na osnovu svega navedenog treba proizaći *jezička politika*.⁶⁵³ Međutim, kao što ćemo, nadam se, i pokazati, politika vezana za preimenovanje jezika među „vlahistima” unutar Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine (= Nacionalni savet Vlaha), ne nalazi uporište ni u jednom od navedenih faktora.

Prvo: strukturno-genetski i tipološki govorno područje Rumuna, tzv. Vlaha na prostoru istočne Srbije sasvim se lepo uklapa u širi govorni areal rumunskog jezika, čineći njegov neraskidivi deo s obzirom na ishodište i strukturu jezika.

⁶⁵¹ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 341.

⁶⁵² Na internet sajt www.nacionalnisavetvlaha.rs/jezikipismo.html postavljen je 31. oktobra 2012. godine tekst Dragana Andrejevića sa sledećim naslovom: *Jezik i pismo kao najbitnija obeležja nacionalnog identiteta Vlaha*. Andrejević je, pored pseudoistorijskih izjava o naciji, identitetu itd., o „vlaškom jeziku” napisao: „[...] mreža kulturnih modela jedne nacije naznačena je u jeziku, koji izražava tu naciju, odnosno jezik otkriva civilizacijske vrednosti; tako da se priroda jedne ne odražava u jeziku, dok je, s druge strane, jezik ono što u velikoj meri čini suštinu nacije [...] Svi zainteresovani lingvisti su kao naučni radnici pozvani i dobrodošli da u okviru svoje naučne discipline istražuju i proučavaju govor Vlaha Istočne Srbije. Oni su takođe pozvani da daju svoj sud o govoru Vlaha, ali im to ne daje za pravo da određuju kako će Vlasi govoriti i pisati na svom jeziku u međusobnoj komunikaciji.”

⁶⁵³ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 341–342.

Drugo: ništa se na jezičkom planu, barem što se tiče rumunskih govora istočne Srbije, ne završava u granicama današnje istočne Srbije. Što se areala istočne Srbije tiče, sastavljen je od različitih dijalekata i govora, i nijedan od njih nije *samo tzv. vlaški*, kako „stručni tim” Nacionalnog saveta Vlaha želi prikazati u nekim kvazinaučnim predstavljajima u medijima (TV Istok – Salaš, TV Fira – Zaječar, TV Bor – Bor i drugi).

Treće: tradicionalno, jezik rumunofonog stanovništva na prostoru sadašnje istočne Srbije naziva se oduvek samo *rumâhêșce*, *lîmba rumâhască* (rumunski jezik), što ima utemeljenje u narodnom imenovanju.

Četvrto: opštedruštvena prihvatljivost podrazumeva da se jezik zove onako kako ga rumunofono stanovništvo istočne Srbije naziva u međusobnoj komunikaciji, premda za filologe ovaj kriterijum ne predstavlja jedan od važnijih kriterijuma u jezičkom planiranju.⁶⁵⁴

Dakle, naziv jednog jezika ne može se preimenovati u zavisnosti od ambijenta i pritisaka, medijskih i mnogih drugih, u kojima se „promoviše” pitanje „vlaškog jezika”. S obzirom na nepostojanje naučnih i istorijski jasno utemeljenih kriterijuma za različita imenovanja jednog istog jezika, ime „vlaškog jezika” pokušava se opravdati i obrazložiti *nacionalnim pravom*, a zatim se novoformirana i novonastala jezička situacija pokušava projektovati na istorijskojezički plan i na formiranje nove „vlaške” nacionalne svesti.

Obrazloženja o promeni imena rumunskog jezika na prostoru istočne Srbije su neutemeljena su i „nevezana za primarne i osnovne postulate na kojima se zasniva zdrava, naučno i kulturološki utemeljena jezička politika i nauka o jeziku”.⁶⁵⁵ Ono što se najčešće čuje u prilog preimenovanju rumunskog jezika u vlaški jeste da „*svako ima pravo da zove jezik svojim imenom*”,⁶⁵⁶ što je u svetskoj praksi, izuzev prostora Balkana (Hrvatska, Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora), nezabeleženo *pravo*. Ono je prvi put u praksi istaknuto od širokog kruga hrvatskih lingvista, književnika i kulturnih poslenika u okviru *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* pre

⁶⁵⁴ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 342.

⁶⁵⁵ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 343.

⁶⁵⁶ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 343.

pedeset godina (1967). Pozivajući se na Grešela, Snježana Kordić navodi: „Tim oštrije treba ustvrditi da se još u doba *Deklaracije* iz 1967. radilo o jednom *ad hoc* izmišljenom pravu. Nijedna deklaracija prava UNO-a ili UNESCO-a, ni jedna regionalna konvencija o zaštiti ljudskih prava ili prava manjina (KSZE-a/OSZE-a ili Vijeća Evrope) ne zna za takvo pravo za samoodređivanje imena jezika”.⁶⁵⁷ U skladu s tim treba naglasiti da i jezik „ima pravo” na svoje ime, odnosno ne može se na silu, bez ikakvog validnog argumenta i kriterijuma menjati njegovo ustaljeno ime. Kada bi bez ikakvog argumenta i kriterijuma mogli preimenovati ime jezika, i Amerikancima bi uspjelo da preimenuju engleski jezik, kao što bi Austrijancima to isto uspjelo s nemačkim, Brazilcima s portugalskim, Argentincima sa španskim itd.

Dakle, pravo za kojim se posezalo jeste da svaka *nacija ima pravo da svoj jezik zove „imenom nacije”*, međutim, vodeći se Jakobsenovim stavovima, Snježana Kordić ukazuje na činjenicu da „mišljenje da postoji nekakvo pravo naroda na određivanje imena jezika predstavlja pogrešno shvaćanje odnosa između nacije i jezika. Naime, naroda koji govore isti jezik kao i neki drugi narod, ‘ima toliko da ih ne treba nabrajati’”,⁶⁵⁸ i zato nema nikakvih razloga zbog kojih bi se Nacionalni savet Vlaha i njemu priklonjena ministarstva u Srbiji „pozivali na nekakvo nepostojeće pravo prema naciji”.⁶⁵⁹ „Kad bi se jezik nazivao prema naciji, a nekoliko nacija govori istim jezikom, onda bi bilo nekoliko naziva za isti jezik, što je neprihvatljivo u znanosti, jer sugerira da se radi o više jezika.”⁶⁶⁰ Odluka da se jezik naziva prema naciji ne bi bila naučna, nego politička

⁶⁵⁷ Bernhard Gröschel, „Postjugoslavische Amtssprachenregelungen – Soziolinguistische Argumente gegen die Einheitlichkeit des Serbokroatischen?”, *Srpski jezik* 8/1–2 (2003) 164, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, Rotulus Universitas, Durieux, Zagreb, 2010, 121.

⁶⁵⁸ Per Jacobsen, „Forum”, *Studi Slavistici* 3 (2006), 319, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, Rotulus Universitas, Durieux, Zagreb, 2010, 121.

⁶⁵⁹ Per Jacobsen, „Forum”, *Studi Slavistici* 3 (2006), 319, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, Rotulus Universitas, Durieux, Zagreb, 2010, 121.

⁶⁶⁰ Bernhard Gröschel, „Bosnisch oder Bosniakisch? Zur glottonymischen, sprachpolitischen und sprachenrechtlichen Fragmentierung des Serbokroatischen”, U: H. Waßner (ur.), *Lingua et linguae. Festschrift für Clemens-Peter Herbermann zum 60. Geburtstag*, Aachen (2001), 175, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 121.

odluka, ističe Kordićeva, a takva „odluka još ne čini jezik. Isto tako ne može ime napraviti od nekoliko jezika jedan ili od jednog nekoliko”.⁶⁶¹

Kao argument ovome mogu poslužiti primeri u mnogim zemljama gde i među velikim i među malim nacijama ne zovu jezik kojim se služe „imenom svoje nacije nego uzimaju uobičajeno i naslijeđeno ime za jezik”, pa zato, valjda, „ne postoji: austrijski, američki, australijski, novozelandski, brazilski, kubanski, meksički, argentinski, kanadski”⁶⁶² itd., već samo engleski, španski i portugalski jezik. Ne obazirući se na dokazanu naučnu ispravnost naziva *rumunski jezik*, „vlahisti” veruju da se ne sme zabranjivati pripadnicima nijedne nacije, uključujući i „vlašku” nacionalnu manjinu, da svoj jezik nazivaju svojim nacionalnim imenom – „vlaški jezik”. I oni su doista u pravu kada kažu da se narodu ne može narediti ili zabraniti da svoj jezik naziva kako mu drago, ali proizvoljni naziv ili preimenovanje koje vredi za „vlašku” nacionalnu manjinu ne vredi za lingviste, jer naziv bilo kog jezika, pa i „vlaškog”, mora biti lingvistički opravdan.

Međutim, u Srbiji nije preimenovan samo rumunski jezik u „vlaški”, već i rumunska nacionalna manjina u „vlašku nacionalnu manjinu”. Tu je problem odnosa *nacija – jezik* i ime(novanje) jezika, a argument da „svaka nacija ima pravo da svoj jezik zove svojim imenom [...] kao i nasilno nametanje takvog rešenja, danas se posmatra i kao ‘jezički aparthejd’”.⁶⁶³ Da nacija nije „nešto prirodno i bogomdano, kojoj je kao takav prirodan i jezik”,⁶⁶⁴ vidimo na primeru stvaranja „vlaške nacionalne manjine” u Srbiji. Mada, ako prihvatimo postojanje „vlaške nacionalne manjine”, trebalo bi se zapitati gde se nalazi „vlaška nacionalna većina”, tj. „vlaška nacija”, odakle bi po prirodi stvari potekla manjina nazvana istim imenom. U vezi s navedenim odnosom između naziva nacije, tj. nacionalne manjine, i naziva jezika, vladajuće elite u Srbiji uz pomoć medija prave paniku, razume

⁶⁶¹ Daniel Blum, *Sprache und Politik*, Heidelberg, 2002, 153, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 110.

⁶⁶² Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 344–345.

⁶⁶³ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 345.

⁶⁶⁴ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 345.

se, lažnu, da će propasti nacija, tj. *vlaška nacionalna manjina*, navodno zbog sveopšte *rumunizacije*⁶⁶⁵ „vlaškog jezika”.

Mnogi eminentni istraživači pokazuju da nacije „ne nastaju same od sebe, nego ih naprave države i nacionalisti”,⁶⁶⁶ pa prema tome, mit je shvatanje da je nacija „prirodni, bogom dati oblik klasificiranja ljudi”.⁶⁶⁷ Naciju svojom aktivnošću stvaraju političari u sprezi s angažovanim promoterima nacije. Nako, na primer, tek konstituisanu vlašku nacionalnu manjinu promovišu članovi Nacionalnog saveta Vlaha uz pomoć angažovanih (kvazi)istoričara koji stvaraju mit o dvomilenijumskoj istoriji „domicilnih Vlaha” na prostoru istočne Srbije. Oni navode da žele odbraniti „Vlahe” od tobožnje rumunizacije i time prikrivaju svoje namere potpunog asimilovanja rumuno-fonog stanovništva sa datog prostora. Njihov zadatak je pošto-poto „napraviti naciju unutar nezavisne države”,⁶⁶⁸ u našem slučaju, Srbije. To, svakako, ne žele priznati ljudi koji su u tome najviše angažovani,⁶⁶⁹ to jest, srpske institucije i njihovi partneri iz rumunske (vlaške) zajednice angažovani u Nacionalnom savetu Vlaha. Dakle, od Rumu-na, tzv. Vlaha istočne Srbije, stvara se „vlaška nacionalna manjina” unutar nezavisne države Republike Srbije, koju

⁶⁶⁵ Politika, 18. (nedelja) maja 2009. Na portalu Politike (postavljeno u 22h) pod naslovom „Vlasi istočne Srbije – od asimilacije do rumunizacije” rečeno je da „Srbija pričom o ‘rumunizaciji’ gura prst u oko jednoj prijateljskoj zemlji sa kojom nikada nije bila u sukobu. Teza o rumunizaciji potiče od ljudi zlih namera čija je zapravo želja asimilacija Vlaha – tvrdi Živoslav Lazić, predsednik Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine. Lazić je za ‘Politiku’ nastojanja ‘nekih u Srbiji’ da dokažu da su Vlasi i Rumuni dve odvojene zajednice nazvao ‘ksenofobičnim’.”

⁶⁶⁶ Ernest Gellner, *Nationalismus*, Berlin, 1999, 10, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 184–185.

⁶⁶⁷ Ernest Gellner, „Nationalism in Eastern Europe”, *New LeftReview* I/189, September – October (1991), 77, preuzet iz Eric J. Hobsbawm, *Nationen und Nationalismus*, Frankfurt am Main/New York, 1991, 21, a cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 184–185.

⁶⁶⁸ Hugh Seton-Watson, *Nations and States: An Enquiry into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism*, London, Published by Methuen, 1977, 3, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 184–185.

⁶⁶⁹ Ulrich Ammon, „Sprache – Nation und die Plurinationalität des Deutschen”, A. Gardt (ur.), *Nation und Sprache. Diskussion ihres Verhältnisses in Geschichte und Gegenwart*, Berlin/New York, 2000, 522, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 184–185.

lideri smatraju svojom maticom, što ovu manjinu čini konstitutivnom nacijom/nacionalnom manjinom. Naime, pomoću pisanja istorije i drugih (političkih) aktivnosti došlo je do formiranja „vlaške” nacionalne manjine, ili još bolje rečeno, do nje se došlo naracijom. Sreća je što tzv. Vlasi nemaju sopstvenu državu, kao npr. Crnogorci, jer bi, da je imaju, uneli naziv „vlaški jezik” (l'imba vlaha, l'imba vlahă) u svoj Ustav kao što su to učinili Crnogorci. Prema mišljenju lingvistkinje Jelice Stojanović: „**Ustavom se**, kao što je poznato, **ne stvara jezik**, niti je puko upisivanje imena za jezik dokaz njegovog postojanja.”⁶⁷⁰ Neupućeni „vlahisti” bi ipak mogli pomisliti „da je ustavno proglašavanje službenog jezika znak da postoji jezik kojim oni govore”,⁶⁷¹ iako „proglašavanje službenim jezikom neke države nije kriterij za postojanje ili nepostojanje nekog standardnog jezika”,⁶⁷² koji tzv. Vlasi još nemaju, tj. još ga nisu standardizovali, normirali i društveno verifikovali. Ali ko zna, stekli su status nove nacije, tj. nacionalne manjine, i dobili nov „vlaški” jezik, odnosno, stekli su kulturnu autonomiju, pa će vremenom steći i autonomiju, po ugledu na postojeću AP Vojvodinu i bivšu AP Kosovo i Metohiju.

Dajući primer Muslimana, koji su od narodnosti uspeli da dođu do nacije, Bošnjaka, s težnjom da dobiju i državu, Zoran Čvorović u svom radu takođe opominje vlasti Srbije da ta „balkanska zakonitost treba da posluži kao nauk kada država Srbija preduzima mere za afirmaciju vlaške manjine”,⁶⁷³ čime se približava mojoj tezi da bi „Vlasi”, koji svugde najavljuju da je njihova matična zemlja država Srbija, mogli kao konstitutivni narod, koji ima i svoj „vlaški jezik”, jednoga dana zatražiti nešto više. Čak je i bivši ambasador Rumunije u Beogradu, Daniel Banu, istakao da „naziv Vlaha ne pripada samo Rumunima-Vlasima iz Srbije, odnosno Timočke Krajine, nego svim Rumunima na Balkanu sve do Crnog mora”, podsetivši srpsku javnost „da je neprihvatljiva veštačka podela na Vlahe i Rumune, koja se

⁶⁷⁰ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 349.

⁶⁷¹ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 349–350.

⁶⁷² Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 111.

⁶⁷³ Zoran Čvorović, „Odnos Rumunije prema vlaškom pitanju u pristupnim pregovorima Srbije sa Evropskom unijom: pravni i politički aspekt”, u: *Anatomija rumunske politike*, (ur.) Zoran Milošević, Šabac, Centar akademske reči, 2017, 228.

praktikuje u Srbiji”.⁶⁷⁴ O tome više u poglavlju *Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine i politika formiranja identiteta „Vlaha” u procesu asimilacije Rumuna sa prostora istočne Srbije*.

U prilog formiranju novih nacija i nacionalnih manjina, takoreći ni iz čega, briljantna Snježana Kordić izričito kaže da „nacije nisu zadate poviješću... Nisu zadate ni jezikom.”⁶⁷⁵ One ne postoje kao istorijski entiteti „nego ih se napravi tamo gdje se želi, one se [...] izmisle”.⁶⁷⁶ Takođe, „veza nacije i jezika je jednako malo data prirodom kao i shvaćanje veće grupe ljudi da su jedna nacija”⁶⁷⁷, jer, iz ličnog iskustva svi znamo da „ima mnogo nacija koje nemaju zaseban jezik”,⁶⁷⁸ ali zato u Srbiji čak i veštački, na silu stvorena „vlaška nacionalna manjina” (i ne samo ona) mora imati „vlaški jezik” kao jezik odvojen od rumunskog, da se ne bi kojim slučajem izvršila „rumunizacija” tzv. Vlaha, kažu aktivisti, purifikatori i cenzori „vlaškog jezika”.

Oni bdiju nad njim da se kojim slučajem u njega ne unese koja rumunska reč, tj. neologizam, ali se zato umesto „vlaških” reči koje tobože nedostaju u „vlaškom jeziku” mogu slobodno koristiti srpske reči. Naime, Odbor za obaveštavanje i izdavačku delatnost Nacionalnog saveta Vlaha daje 11. maja 2011. godine *Saglasnost* u kojoj je „donet jedinstven zaključak i sugestija da *reči i pojmovi koji nemaju prevod na vlaški jezik budu čitane srpskim, a ne rumunskim jezikom*” (v. Faksimil saglasnosti, br. 1), jer se time, po mišljenju „vlahista”, neće izvršiti srbizacija „vlaškog jezika”, ali ako se kojim slučajem koristi rumunski jezik, onda se vrši rumunizacija „vlaškog”. Sva je sreća da proizvoljnost preimenovanja rumunskog jezika u „vlaški jezik” na prostoru istočne Srbije ne vredi za lingviste i filologe Srpske

⁶⁷⁴ <http://www.zajednicavlahasrbije.com/intervjudanijelanumart2013.html>

⁶⁷⁵ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 184–185.

⁶⁷⁶ Andreas Gardt, „Nation und Sprache. Aufriß des Themas”, A. Gardt (ur.), *Nation und Sprache. Die Diskussion ihres Verhältnisses in Geschichte und Gegenwart*, Berlin/New York (2000), 2, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 184–185.

⁶⁷⁷ Paul Wiesinger, „Nation und Sprache in Österreich”, A. Gardt (ur.), *Nation und Sprache. Die Diskussion ihres Verhältnisses in Geschichte und Gegenwart*, Berlin/New York (2000), 525, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 184–185.

⁶⁷⁸ Hans Kohn, *Die Idee des Nationalismus*, Hamburg, 1962, 20.

akademije. Međutim, veliki srpski „patriota” Vlastimir Trujić, doktor političkih nauka iz Temišvara, u zborniku radova „Anatomija rumunske politike”⁶⁷⁹ za lingviste i filologe Srpske akademije kaže da su „samozvani mudraci SANU” i da „papagajski blebeću o ‘roman-skom karakteru’ vlašskog jezika i naroda, iako oni sami ne poznaju niti jednu reč drevnog ili modernog vlašskog govora!”⁶⁸⁰ Dakle, iskonstrui-sano i duhovno devastirano „vlaštvo”, tj. posrbljena i asimilovana „vlaška elita”, koja je minorna u odnosu na rumunsku (sa prostora Rumunije), pokazuje netoleranciju, sumnjičavost i odbojnost prema rumunskom jeziku, što je nametnuto od strane srpskih i prosrpskih nacionalista u „vlaškim” redovima.

Formiranje nove *vlaške nacionalne manjine*, čija je matica Republika Srbija, a ne Rumunija, očigledno je podržano od strane institucionalizovanog državnog (srpskog) nacionalizma koji je sveprisutan i među članovima Nacionalnog saveta Vlaha nakon izbora 2010. godine.

⁶⁷⁹ Urednik zbornika je Zoran Milošević. On je za navedeni zbornik radova okupio mnoge ruske, beloruske, ukrajinske i srpske autore, istomišljenike u promovisanju sveslovenskog jedinstva, a protiv opstanka rumunskog naroda u Srbiji, Ukrajini, Belorusiji, Rusiji, Moldaviji, pa čak i u Rumuniji: Sanja Šuljagić (Beograd), Vladimir Korobov (Kijev, Ukrajina), Tamara Semjonova Guzenkova (Moskva, Rusija), Mihail Borisovič Smolin (Moskva, Rusija), Vjačeslav Anatoljevič Sodolj (Pridnjestrovlje, Ukrajina), Biljana Stojković (Beograd), Vladislav Gulevič (Moskva, Rusija), Dmitrij J. Muza (Donjeck, Rusija), Vlastimir Trujić (Temišvar, Rumunija), Ilija Petrović (Novi Sad), Dragoljub Petrović (Beograd), Zoran Čvorović (Kragujevac), Miša Stojadinović (Beograd), Dragan Trailović (Beograd), Oleg Genadijevič Kazak (Minsk, Belorusija), A. A. Košakov (Njižgorod, Rusija), Kiril Ševčenko (Minsk, Belorusija), Oleg Rudolfovič Ajrapetov (Moskva, Rusija), Nenad Blagojević, Boris Subašić, Vlad-Marko Tollea, Jovan Pejín (Temišvar, Rumunija), Slobodan Jarčević i Siniša Čelojević (Negotin). Na sajtu: <https://eubd.edu.ba/prof-dr-zoran-milosevic-izabran-u-zvanje-akademika/> piše sledeće: „Dana 31. marta (2017) skupština Međunarodne slovenske akademije iz Moskve jednoglasno je usvojila referat o izboru u zvanje akademika, **prof. dr Zorana Miloševića, dekana Fakulteta političkih nauka Evropskog univerziteta Brčko distrikta** (EUBD je osnovan 2011). Profesora Miloševića je za akademika predložila grupa kolega iz Minska (Belorusija), a zbog njegovog vanrednog doprinosa u proučavanju slovenskih naroda, kao i zbog aktivnog promovisanja ideje sveslovenskog jedinstva.”

⁶⁸⁰ Vlastimir Trujić, *Srbi, Vlasi i Rumunija: od Vladislava do Nikole*, u: *Anatomija rumunske politike*, prir. Zoran Milošević, Šabac, Centar akademske reči, 2017, 159.

Kontekstualni odnos na relaciji *narod – jezik – nacija*, koliko god bio kompleksan i različit u istorijskim i savremenim okvirima, „treba da bude zasnovan na zdravim, realnim i nevještačkim odnosima, odnosima koji nijesu silom i neprirodno stvoreni i nametnuti”,⁶⁸¹ kaže Jelica Stojanović i nastavlja: „Nekada se riječ jezik, u stvari, mogla upotrebljavati i u značenju narod i u značenju jezik, nacije su formirane i stvarane u novije, ili čak 'najnovije' vrijeme (na različitim, nerijetko i vještačkim osnovama)”.⁶⁸² Vođena razmišljanjima Brojlija,⁶⁸³ Snježana Kordić u svojoj raspravi s Pranjkovićem piše: „Netko će možda pomisliti da je pravljenje nacije samo osvještavanje već postojećeg naroda te da je taj narod ionako oduvijek činio jednu naciju, samo toga nije bio svjestan. Potrebno je stoga istaknuti da proučavanja naroda u prošlosti pokazuju 'da između tih naroda i suvremenih nacija nema direktne ili čak determinističke veze'. Pogrešno je 'povezivanje narodnog i nacionalnog s povijesnog gledišta.'”⁶⁸⁴

Karakteristika savremenog razumevanja odnosa nacije ili nacionalne manjine i „jezika jeste da ti odnosi ne moraju (i ne treba, ako su u neskladu, pogotovo kada su u pitanju nove 'vještačke nacije') da se podudaraju”.⁶⁸⁵ Naime, vezivanje politike i nacionalnog predznaka za jezik jeste odlika i marksističkog i komunističkog miljea, pa nije čudo što se u demokratskoj, parlamentarnoj i višepartijskoj Srbiji nakon 2000. godine takvo mišljenje podražava prilikom formiranja „vlaške nacionalne manjine” i „vlaškog jezika”. Kada Milorad Pupovac govori o odnosu puke politike i ogoljenog nacionalnog predznaka za jezik među marksistima i komunistima, on kaže: „*Oto Bauer* i *Karl Renner*, marksisti iz perioda Druge internacionale, vide jezik samo u njenoj konstitutivno-političkoj funkciji: za njih je on jedan od osnovnih konstituenata nacionalnog bića... Ovakvo promišljanje jezika naslijedili su od marksista Druge internacionale i marksisti u Rusiji,

⁶⁸¹ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 346.

⁶⁸² Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 346.

⁶⁸³ John Breuilly, *Nationalismus und moderner Staat*, Köln, 1999, 242.

⁶⁸⁴ Snježana Kordić, *U službi politike* (odgovor I. Pranjkoviću), u: *Književna republika* 3/7–8, Zagreb (2005), 185. Ovaj citat je u celosti upotrebila i Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 346.

⁶⁸⁵ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 347.

odnosno u Sovjetskom savezu (a pod uticajem Sovjeta prihvatili su ih i jugoslovenski komunisti – S. G.). Kao i za Bauera i Renea i za Lenjina (Staljina, Tita i drugih – S. G.) jezik je bitna komponenta nacionalnog bića.”⁶⁸⁶ On je isto tako važan i u okviru institucionalizovanog državnog (srpskog) nacionalizma koji je sveprisutan i među članovima drugog saziva Nacionalnog saveta Vlaha 2010. godine.

U vezi s identičnim problemom preimenovanja srpskog jezika, Jelica Stojanović u uvodnoj studiji (*Srpski jezik i državno-nacionalni projekti u 19. i 20. vijeku*) svoje knjige (*Put srpskog jezika i pisma*) pokazuje kako je na prostorima Vukovog srpskog jezika, kasnije nazvanog srpskohrvatskim usled formiranja „različitih nacija i država (na starim, djelomično novim, ili gotovo potpuno novim osnovama) bilo popraćeno usložnjavanjem jezičke politike, što je nerijetko dovodilo do potiranja i(li) zanemarivanja naučnih kriterija zarad političkih (a i politikantskih) projekata (za što je jezik služio kao jedno od najvažnijih sredstava)...”, što je u vezi i s problemom obrazlaganja novih imena za isti jezik (hrvatski, bošnjački/bosanski i crnogorski jezik), koja otvaraju nova pitanja u vezi sa suodnosom jezika i nacije, kao i „negiranja etničkog karaktera srpskog jezika”.⁶⁸⁷ To će reći, ukoliko rumunsku nacionalnu manjinu s prostora istočne Srbije preimenujemo u tzv. vlašku nacionalnu manjinu, neizostavno se i rumunski jezik mora preimenovati u „vlaški jezik”, a opšte je poznato da „postoje (samo) tri relevantna kriterijuma za određivanje identiteta bilo kojeg jezika, i to dva čisto lingvistička: *strukturni* (kakva je gramatička struktura datog jezika) i *genetski* (iz čega je nastao dati jezik, odnosno šta mu je osnovica), i jedan sociolingvistički: *komunikativni* (koliko je dati jezik razumljiv govornicima drugoga jezika)”.⁶⁸⁸ Ti kriterijumi nedvosmisleno ukazuju na činjenicu da „vlaški jezik” nije različit od rumunskog jezika, već se radi o istom „lingvističkom jeziku”.

Iako je navedeni termin gotovo pleonastičan, on je više nego potreban da bi se mogao odrediti „politički jezik”. Kao što sam naveo,

⁶⁸⁶ Milorad Pupovac, *Lingvistika i ideologija*, Novi Sad, Književna zajednica Novog Sada, 1986, 94.

⁶⁸⁷ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, XVII.

⁶⁸⁸ Miloš Kovačević, *Put srpskog jezika i pisma satkan od stranputica* (Predgovor), u: Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, XVII–XVIII.

identitet „lingvističkog jezika” počiva na (socio)lingvističkim kriterijumima: *strukturnom, genetskom i komunikativnom*. Ako se navedeni kriterijumi podudaraju kod više idioma, onda možemo reći da oni ne predstavljaju različite jezike, već potpadaju pod isti „lingvistički jezik”, dok je „politički jezik” onaj koji ne udovoljava navedenim naučnim kriterijumima, jer se preimenovanjem ne dobija poseban jezik, nego najviše varijanta istoga jezika, pa je takav jezik onda lingvistički jedinstven a normativno nejedinstven. Zašto? Zato što se u njegovoj realizaciji u različitim državama susreću normativne nepodudarnosti koje se ne reflektuju u *pravopisu*. Te normativne nesaglasnosti ne ukidaju lingvističko jedinstvo jezika, nego mu pribavljaju status policentričnog jezika, kao što je rumunski jezik, čijom se donedavnom normativnom varijantom može smatrati *moldavski jezik* u Moldaviji.

Budući da opravdanje imena za jezik nisu mogli naći u naučnim kriterijumima, tzv. Vlasi istočne Srbije unutar Nacionalnog saveta Vlaha od 2010. godine do danas najčešće se u odbrani postojanja imena jezika različitog od rumunskog pozivaju na „pravo svakoga naroda da svoj jezik naziva vlastitim imenom”. Međutim, potpuna analiza devet međunarodnih dokumenata, koje su donele evropske institucije i Ujedinjene nacije, u kojima se pominju i jezička prava, vezuje se za jezička prava pojedinaca ili za jezička prava nacionalnih manjina, ali se nigde ne pominje „pravo naroda na vlastito ime jezika”, što važi i za nacionalne manjine. To pseudopravo izmislili su, kako je već rečeno, hrvatski filolozi još 1967. godine u *Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, čime se pokušavao opravda(va)ti status književnog jezika za „hrvatski”, a potom sledstveno tome za „bosanski/bošnjački” i „crnogorski jezik”. Srpske vlasti odatle preuzimaju taj nenaučni politički kriterijum i primenjuju ga na rumunski jezik kojim govore Rumuni (Vlasi) s prostora istočne Srbije, preimenujući ga u „vlaški jezik”, zaboravljajući pritom da tim „jezikom” na nivou dijalekta govori rumunofono stanovništvo i u srpskom i u rumunskom Banatu (banatski dijalekat), a na prostoru Oltenije u Rumuniji (muntensko-oltenski dijalekt). Može se reći da se na dijalekatskoj ravni govorni prostor istočne Srbije sasvim lepo uklapa i uklapao se kroz istoriju u širi kontinuum rumunskog jezika čineći njegov neraskidivi deo. Ni jedan govor niti dijalekt „vlaškog

jezika” ne završava se na granicama istočne Srbije, jer ga ima, rekao sam već, u srpskom i rumunskom Banatu, u severozapadnom delu Bugarske i u današnjoj Olteniji u Rumuniji ili, još bolje rečeno, jezičke izoglose se ne poklapaju sa teritorijom istočne Srbije gde je „smešten” tzv. vlaški jezik.

Nasuprot istorijskom nasleđu i tradiciji, poslednjih nekoliko godina (od 2010) na delu je svojevrsan eksperiment u vezi sa statusom i identitetom rumunskog jezika na prostoru istočne Srbije. „Vlaški jezik” se nameće formalno i na silu, prvo kao ime, u školskom sistemu kao nastavni predmet, i u drugim sferama: plakatima, jelovnicima, flajerima itd., potom formalno-pravnim postupcima, nametanjem imena preko različitih akata koje je doneo i donosi Nacionalni savet Vlaha od 2010. godine do danas i, na kraju, preko potpuno promašenog i bezuspešnog kvazipokušaja standardizovanja, tj. otklona od već postojećeg standarda rumunskog jezika.

Za sada tzv. Vlasi, okupljeni oko Nacionalnog saveta Vlaha od 2010. godine, projekat „vlaški jezik” ne mogu poistovetiti sa državom Srbijom, koliko je god prisvajali kao svoju maticu, iz prostog razloga što se ona naziva Srbija, pa samim tim ona može biti jedino matična država Srba, a ne i Vlahi, jer bi u tom slučaju država Srbija trebalo da se zove Vlahija, ili možda Srbovlahija.

Ti „novokomponovani” Vlasi istočne Srbije čine još jednu fatalnu grešku, čime dalje idu u improvizaciju i nenaučnost, pa *banatski i muntensko-oltenski dijalekt* dakorumunskog narečja rumunskog jezika za potrebe udžbenika preimenovaše u *krajinsko-timočko narečje* i u *homoljsko-braničevsko narečje* ugledavši se, može biti, na *Udžbenik maternjeg jezika za prvi razred opšte gimnazije* Rajke Glušice i Dajane Ševaljević (Podgorica, 2006), u kojem „sretamo ‘neonaimenovanje’ dijalekata u Crnoj Gori” na „govore sjeverozapadne Crne Gore”, što je, zapravo, deo istočnohercegovačkog dijalekta, i „zetsko-gornjopolimski govor”.⁶⁸⁹ Ta pošast preimenovanja jezika i dijalekata nije, dakle, počela među tzv. Vlasima istočne Srbije, već među Hrvatima u Hrvatskoj, Bošnjacima ili Bosancima u Bosni i Hercegovini i među Srbima (Crnogorcima) u Crnoj Gori.

⁶⁸⁹ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 43, 44.

Nacionalni ideolozi – „vlahisti” – koji bez lingvističkog obrazovanja forsiraju različita imena kako bi sugerisali da se radi o različitim jezicima, pa su se verovatno s tim ciljem štampali *Gramatika vlaškog jezika* i *Vuorbarj*, tj. Rečnik, o čijim dometima valja pročitati mišljenje Ane Samardžić u desetom poglavlju ove knjige, gde se raspravlja o izdanjima Nacionalnog saveta Vlaha. *Vuorbarj* d’Pasujonija je diletantski, lingvistički ili filološki neutemeljen rečnik kojim se valjda htela pokazati sva različitost između „vlaškog” i rumunskog vokabulara, a obeležava ga i nedefinisana načela po kojima je raden. Nisu navedeni izvori odakle se crpila građa za rečnik i po kojim kriterijumima bi se to moralo raditi ubuduće. Zanimarivana je teritorijalna i stilaska raslojenost leksike, izmišljane su nove reči, budući da se nije znala ni granica između mesnog govora i (pod)dijalekta. Međutim, pojavljivanje ovakvih paranormativnih rečnika podržana je i podsticana u srbijanskom društvu od strane političkog establišmenta koji je svojim ponašanjem doprineo padu morala i etike, vidljivim u svim porama društva. To je, mora se priznati, „plodno tlo” i za samozvane „jezikoslovce” poput Slobodana Golubovića d’Pasujonija,⁶⁹⁰ Ljubiše Niculovića (Ljubiša lu Boža Kići),⁶⁹¹ Zorana Živanovića Žaka,⁶⁹² koji i pored toga nemaju nikakvo opravdanje za nekompetentnost, jer je činjenica da su svojim neznanjem naneli veliku štetu i umnogome opteretili javnu komunikaciju u vezi s pitanjem maternjeg jezika „Vlaha” s prostora istočne Srbije.

Da bi se radilo o tzv. *vlaškom jeziku*, različitom u odnosu na rumunski, potrebno je mnogo više od različitog imenovanja jezika. U nastavku ću parafrazirati njeno stav Snježane Kordić o Hrvatu poliglota po rođenju zbog znanja srpskog, bosanskog i crnogorskog jezika, i reći da je i Rumun (Vlah) iz istočne Srbije poliglota po rođenju, jer pored tzv. vlaškog jezika zna još i rumunski, a doskora je

⁶⁹⁰ Slobodan Golubović, *Vuorbarj: vlaško-srpski rečnik: krajinsko-timočko narečje* (Sinđ alu Čeloju / d’Pasujoni), Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha; Negotin, Udruženje za očuvanje identiteta, jezika, kulture i tradicije Vlaha „Gergina”, 2013.

⁶⁹¹ Ljubiša lu Boža Kići, *Vlaško-srpski rečnik: Vorbarju vlarumînjesk*, Bor, 2015. (Ćir.)

⁶⁹² Zoran Živanović Žak, *Srpsko – vlaški rečnik sa kratkom gramatikom* (prevodilac: Mirjana Jovanović). Publikacija ne sadrži ni mesto izdanja (s. l.), godinu izdanja (s. l.), CIP i ISBN broj koji daje Narodna biblioteka Srbije (Beograd).

znao i moldavski jezik (*limba moldovenească*), tj. do njegovog uki-danja od strane Ustavnog suda Republike Moldavije 2013. godine. No, šalu na stranu, nekoliko jednodelnih lingvonima (*rumunski*, done-davno *moldavski*, a sada *vlaški*) nisu za lingvistiku prihvatljivi, jer bi oni sugerisali da se radi o nekoliko jezika, što nije slučaj. S obzirom na to da je teško menjati sadržaj jezika, poseže se za promenom njegovog imena, ali to ne daje željene i očekivane rezultate među „vlahistima” i rumunofobičnim srpskim nacionalistima, koji su se infiltrirani u sve sfere vlasti od opštinskih do republičkih, kao i u sam Nacionalni savet Vlaha, da bi lakše protažirali *državni institucionalizovani nacionalizam*.

Jakobsen navodi da su „konfuziju oko naziva jezika [...] stvorile političke elite pojedinih zemalja”⁶⁹³ radi podrške ideji formiranja novih nacija ili nacionalnih manjina, kao što je npr. uradila Republika Srbija („vlaška nacionalna manjina” – čija je matica Srbija – naspram rumunske; „bunjevačka nacionalna manjina” naspram hrvatske; „aškalijska nacionalna manjina” naspram romske itd.) formiranjem nacionalnih saveta i za „nove” nacionalne manjine koje su prethodno bile na udaru višedecenijske srpske agresivne asimilacione politike. Budući da lingvisti u Srbiji nisu uticali na nazive jezika ili govora koji se koriste u narodu, „vlahisti” su to uradili i bez pomoći lingvista tako što su rumunski jezik (*l'imba rumâńască*, *l'imba rumâńă*) odlučili nazvati „vlaški jezik” (*l'imba vlaha*, *l'imba vlahă*). „Vlahisti” pak nisu u stanju da na osnovu (socio)lingvističkih kriterijuma dođu do zaključka da se među govornicima istočne Srbije, bilo da ih nazivaju „Vlasima” ili Rumunima, radi o različitim jezicima, jer oni o (socio)lingvističkim kriterijumima ne znaju ništa, nego umesto njih koriste bilo šta proizvoljno, pa „nastaje utisak kao da im je dovoljno što se neka tvrdnja može izreći pa da već može poslužiti kao dokaz”.⁶⁹⁴ Neko će možda pomisliti da nije vredno kritički se osvrnuti na sve te „vlahističke” tvrdnje, „jer one potcenjuju mentalne sposobnosti čitatelja”.⁶⁹⁵ Dokins (Dawkins) napominje da „nije sve što se kaže u obliku gramatički ispravne rečenice smisleno niti zaslužuje

⁶⁹³ Per Jacobsen, „Forum”, *Studi Slavistici* 3 (2006), 320, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 133.

⁶⁹⁴ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 136.

⁶⁹⁵ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 137.

pažnju.”⁶⁹⁶ Međutim, ako kritički osvrt na dela „vlahista” izostane, oni se na njih pozivaju, ponavljajući da ona nisu osporena. Oni će činiti sve da ideju „vlaškog jezika” (*l'imba vlaha*) uz pomoć škole i drugih sredstava, koja im ministarstva Republike Srbije stavljaju na raspolaganje, prošire i utvrde u narodu. Na taj način se sa vlaške strane manifestuje *jezički nacionalizam* (politizovana jezička svest)⁶⁹⁷ u obliku *vlahocentrizma*, jer je naziv Vlah (pl. Vlasi), smatraju „vlahisti”, nadnacionalni naziv koji nadomešćuje sve nazive (Cincari, Aromuni, Rumuni, Moldavci, Faršerioti, Istrorumuni, Meglenorumuni itd.) romanofonih govornika Balkanskog poluostrva, pa je tako i „vlaški jezik” (*l'imba vlaha*) u odnosu na ostale nadređen jezik. Oni to nisu nigde izričito istakli, ali se može pročitati između redova ne samo onoga što su rekli u svojim intervjuima ili u informativnim emisijama na lokalnim radio-televizijskim stanicama već i na osnovu odluka koje donose u vezi s identitetom i jezikom, a koje se navode kako u 12 tačaka u *Deklaraciji* tako i u drugim dokumentima donesenim na sednicama Nacionalnog saveta Vlaha u Petrovcu na Mlavi, Zaječaru i Negotinu.⁶⁹⁸ Takav zaključak se posebno nameće nakon analize promotivnog video-klipa *Vlasi*, koji je snimljen krajem 2012. godine.⁶⁹⁹ Glumica Vesna Stanković⁷⁰⁰ je, usled politički profilisanog

⁶⁹⁶ R. Dawkins, *Der Gotteswahn*, Berlin, 2007, 81, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 137.

⁶⁹⁷ Istorijski i idejni kontekst olakšava poimanje snage i tvrdokornosti jezičkog nacionalizma kroz noviju istoriju i u naše vreme.

⁶⁹⁸ www.nacionalnisavetvlaha.rs/.../Deklara%20Nacionalnog%20saveta%20/Vlaha.pdf

⁶⁹⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=7-RsNTfUmQY>. Scenario, glas i režija: Vesna Stanković, predsednik Odbora za kulturu Nacionalnog saveta Vlaha; producent Radiša Dragojević, predsednik Nacionalnog saveta Vlaha; montažer Čedomir Stavrić.

⁷⁰⁰ <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=1447.msg7405#sg7405>. Paun Durlić je istaknuti član rumunske (vlaške) zajednice, diplomirao na Odeljenju za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, direktor je Muzeja u Majdanpeku u dva mandata, odličan poznavalac jezika i kulture Vlaha sa prostora istočne Srbije (ima objavljenih članaka 31 i knjigu *Sveti jezik vlašskog hleba. Slikovnica sa rečnikom u 40 slika*). On sledećim rečima kritikuje video-klip o Vlasima koji je režirala glumica Vesna Stanković, predsednica Odbora za kulturu Nacionalnog saveta Vlaha: „To je najcrnje agit-propovsko nasilje nad istinom, sačinjeno u interesu one male grupe jadnika koji kao partijski arlekin stoluju u našem Savetu, i koji čekaju mrvice sa srpske podaničke trpeze za podrepaško vikanje kako Vlasi i Rumuni nikada nisu imali ničega zajedničkog...”

nasilja nad istinom, u navedenom video-klipu „*vlašku*” *nacionalnu manjinu* sa prostora istočne Srbije poistovetila s *aromunskom nacionalnom manjinom* s juga Balkana, nabrajajući mnoge znamenite ličnosti iz Grčke, Srbije i Makedonije (BJRM – PJRM), među kojima su: Riga od Fere, Nikola Pašić, Taško Načić, Stevan Mokranjac, Branislav Nušić, Jovan Sterija Popović, Jovan Jovanović Zmaj, Mihajlo Pupin, Hajduk Veljko, Vasko Popa i Toše Proeski.⁷⁰¹ Na stranu to što među navedenim ličnostima ima i onih koje ne pripadaju ni aromunskoj ni „vlaškoj” zajednici sa prostora istočne Srbije.

U zaključnom saopštenju s jednog beogradskog skupa (2013) o pitanju srpskog jezika u Crnoj Gori, sve što je rečeno može se doslovno primeniti na problem koji se tiče rumunskog jezika i rumunske zajednice u istočnoj Srbiji, a to je „da se problemi najbolje mogu rješavati ‘u punoj saradnji nadležnih ministarstava i nacionalnih saveta, s jedne (tj. srpske – S. G.) strane, i naučnih i stručnih ustanova, sa druge’ (tj. i srpske i rumunske strane – S. G.), te da se problemi, između ostalog, ispoljavaju i ‘u nedovoljnoj i neadekvatnoj zaštiti jezičkih i identitetskih prava’ (Rumuna, tzv. Vlaha – S. G.) [...] izvan (Rumunije – S. G.) i dr’. I dalje: ‘Ministarstvo kulture i Ministarstvo prosvete (Rumunije – S. G.) trebalo bi da utvrde program jezičke politike (u okviru programa identitetske, kulturne i obrazovne i ukupne državne politike), koji će usaglašeno voditi imajući u vidu potrebe očuvanja jedinstvenog (rumunskog – S. G.) jezičkog prostora...’”.⁷⁰² Nažalost, institucije i organizacije čiji bi zadatak i obaveza bili očuvanje rumunskog jezika, kako na teritoriji Rumunije tako i na teritoriji Srbije (pre svega mislim na katedre rumunistike u Beogradu i Novom Sadu, Učiteljski fakultet u Vršcu itd.), nisu se angažovale u tom pogledu i shodno tome nisu učinile ništa.

Takođe, mislim da se ono što je Ivan Negrišorac rekao (2014) o srpskoj jezičkoj politici u Crnoj Gori povodom pukog preimenovanja srpskog jezika u crnogorski može reći i za rumunski jezik u istočnoj Srbiji, a to je da rumunska „jezička politika mora iskazati jasan stav prema do sada nezabeleženom fenomenu prostog preimenovanja jezika i pokušaja izgradnje veštačkih jezičko-standardnih sistema u

⁷⁰¹ <https://www.youtube.com/watch?v=7-RsNTfUmQY>

⁷⁰² Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 376–377.

čijem oblikovanju se unose dodatni, komunikacijski suvišni činioci razlike i, pritom, potpuno se izostavlja početno ime tog jezika”.⁷⁰³

7.1.3. O neuspeloj kodifikaciji i standadizaciji „vlaškog jezika” i o „vlaškim dijalektima” i njihovoj upotrebi

Kodifikacija označava beleženje upotrebne norme u adekvatnim publikacijama, a to su u prvom redu *gramatike* i *rečnici*, a potom *pravopisi*. Ipak, pravopisi su u drugom planu, jer *rečnici* i *gramatike* opisuju jezik, a *pravopis* ne opisuje jezik, nego *način zapisivanja jezika*.⁷⁰⁴ Međutim, to pravilo je izokrenuto kod „vlahista”, jer se „vlaški jezik” koristio u „standardološkoj literaturi” bez upotrebne norme, bez ikakvih pravila beleženja tog jezika.

Mnogi „vlahisti” u prilog svojoj tezi da su rumunski jezik i tzv. vlaški jezik dva posebna jezika navode da je proces standardizacije rumunskog jezika tekao od sredine XIX veka pa nadalje, a da su se tzv. Vlasi doselili iz Vlaške (rum. *Țara Românească*, *Valahia*, *Vlașca*) u prvoj polovini XVIII veka bez standardizovanog jezika. Međutim, u internacionalnoj usporedbi taj argument je neodrživ. Npr. „kodificiranje norme se kod latinoameričkih varijanti španjolskog i portugalskog rano odvojilo od europskog polaznog idioma, pogotovo što se tiče leksika, a ipak se zbog toga u romanistici ne govori o nekom argentinskom ili brazilskom jeziku”.⁷⁰⁵

„Teorija policentričnosti dakle obuhvaća situacije kada se neki jezik kodificira na više mjesta i pritom postoje razlike među centrima kodifikacije, ali te razlike nisu tolike da bi se moglo govoriti o različitim standardnim jezicima.”⁷⁰⁶ Kodifikacija rumunskog jezika imala je dva centra: jedan je bio u Bukureštu (Rumunija), a drugi u Kišinjevu (Moldavija), gde je jezik dugi niz godina nosio naziv *moldavski jezik*. Sada se situacija ponavlja: jedan centar kodifikacije ostaje Bukurešt (Rumunija), pošto je i tzv. moldavski jezik postao

⁷⁰³ Ivan Negrišorac, *Srpska jezička politika: osnovni preduslovi i važnost konsenzusa*, Zbornik Instituta za srpski jezik SANU II, Srpski jezik i aktuelna pitanja jezičke politike, Institut za srpski jezik SANU, Beograd 2014, 19.

⁷⁰⁴ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 91.

⁷⁰⁵ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 93.

⁷⁰⁶ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 94.

rumunski, a drugi se pojavljuje u Petrovcu na Mlavi (istočna Srbija). Međutim, razlike između rumunskog i „vlaškog” jezika neznatne su pa se zato ne može govoriti ni o varijantama jednog jezika, a kamoli o različitim jezicima.

Da li su govornici rumunskog jezika, koji su se opredelili da govore jezik koji zaista govore, „autohtoni srbijanski Vlasi” i ako jesu, da li su oni nosioci „modela za standardnojezičku normu” i da li neko planira da i njima nametne „model za vlašku standardnojezičku normu” ili možda oni nisu „autohtoni srbijanski Vlasi”?! Šta ako „autohtoni srbijanski Vlasi”, kao i mnogi drugi „autohtoni građani”, imaju isti „opšti jezički sloj”, i šta ako neki „autohtoni srbijanski Vlasi” nisu nosioci ovog „opšteg jezičkog sloja”, jer granice sadašnje istočne Srbije nisu granice dijalekatskih izoglosa, niti je dijalekatski prostor istočne Srbije jedinstven. Te iste dijalekatske izoglose i dijalekti uopšte nastavljaju se i na prostor severozapadne Bugarske (duž desne obale Dunava), srpskog Banata, rumunskog Banata, Erdelja i Oltenije/Muntenije u današnjoj Rumuniji.

Kako je objavljeno u „Odluci o standardizaciji vlašskog jezika” krajem 2015. godine, „ekspertska grupa” „vlahista” se u vezi sa *standardizacijom „vlaškog jezika”* poziva na mišljenje prof. dr Saše Nedeljkovića s katedre za etnologiju-antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu i na mišljenje istraživača s Instituta za slavistiku Ruske akademije nauka Maksima Maksimovića Makarceva. Tako su i oni iz „ekspertske grupe” za crnogorski jezik u čijem se sastavu, osim Hrvata Josipa Silića (lingviste u penziji) i Crnogorca Milenka Perovića (filozof/sociolog iz Novog Sada) našla i Ukrajinka Ljudmila Vasiljeva, „(o kojoj, s obzirom na postignuća u nauci o jeziku, ne znamo – ništa, ali znamo da je ... Vojislav Nikčević proglašavao ... doktorom crnogorskog jezika u Ukrajini)”.⁷⁰⁷

Navedenog Rusa Maksima Maksimovića Makarceva su „vlahisti” unutar Nacionalnog saveta Vlaha krajem 2015. godine proglasili „ekspertom za balkanske jezike, kojim se vlaški jezik smatra posebnim jezikom, koji pripada grupi istočnih romanskih jezika”,⁷⁰⁸ baš kao što

⁷⁰⁷ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 387.

⁷⁰⁸ U dokumentu „Odluka o standardizaciji vlašskog jezika”, 3; <http://www.paun.durlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=2080.msg8881;topicseen#msg8881> (Preuzeto 26. 11. 2015).

su „ekspertske grupe” za crnogorski jezik proglasile Ukrajinku Ljudmilu Vasiljevnu *doktorom crnogorskog jezika*. Ne znam da li je Ljudmila Vasiljevna doista doktor crnogorskog jezika, ali u odgovoru Maksima Maksimovića Makarceva na imejl Pauna Durlića stoji: „*Nikada nisam izrazio nikakve tvrdnje o statusu vlaškog jezika u političkom smislu, a ne mogu da komentarišem ništa ni o njegovom odnosu sa bilo kojim drugim jezikom... Moram da dodam da kada govorim o ‘vlaškom jeziku’, ja koristim autonim zajednice, a korišćenje ove definicije nije izjava o statusu samog idioma*”. Ali, ko zna, možda je i on u međuvremenu postao doktor „vlaškog jezika” u Rusiji kao što je Vasiljevna doktorirala na crnogorskom u Ukrajini.

Sa „vlahistima” i njihovom „ekspertskom grupom” nikada se ne zna, jer su, sudeći po izdanjima *Vuorbarja*, tj. Rečnika, i *Gramatike vlaškog jezika*, koji još uvek nigde nisu verifikovani, rešili da radikalno krenu sa *vlahizacijom* „vlaškog jezika”, što znači otići korak dalje od rumunskog, odnosno biti korak bliže srpskom jeziku i to neologizmima koje treba preuzeti iz srpskog, a ne iz rumunskog jezika. Pisati „vlaški jezik” znači pisati istovremeno u jednom dokumentu na oba dijalekta (banatski dijalekt, tj. braničevsko-homoljski dijalekt vlahista i oltensko-muntenski dijalekt, tj. krajinsko-timočki dijalekt vlahista), odnosno pisati bez pravopisnih normi i standarda. Kao proizvod svih lingvističkih kretanja, u stvari političkih projekcija „vlahista”, nastao je kaos od „standardološke literature” „vlaškog jezika”, tek da se nastavi besmislenost njihovog političkog projekta. Tokom udarničke godine „vlahista” (2013) najpre se pojavio *udžbenik* „Vuorba ši kultura Vlaha” (autor: Milena Golubović), zatim *priručnik* „Govorim vlaški - Vorbăsk ljimba vlahă - Vorbjesk ljimba vlahă” (autor: Slobodan Golubović d’Pasujoni),⁷⁰⁹ pa *rečnik* „Vuorbarj – Vlaško srpski rečnik” (autor: Slobodan Golubović d’Pasujoni)⁷¹⁰ i na kraju „Gramatika vlaškog jezika” (autor: Nadica N. Jovanović).⁷¹¹ Od svekoliike produkcije „standardološke literature” „vlahista” samo je *udžbenik* u ponovljenom izdanju na brzinu odštampao Zavod za udžbenike – Beograd, na čijim je koricama pisalo „Vlaški ... govor”

⁷⁰⁹ <http://www.gergina.org.rs/projekat/predgovorGovorim.html>

⁷¹⁰ <http://www.gergina.org.rs/projekat/predgovorRečnik.html>

⁷¹¹ <http://www.gergina.org.rs/projekat/predgovorGramatika.html>

(Vuorba [...] Vlaha). Udžbenik je usvojilo i verificovalo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije 2014. godine, rekao bih, ne bez dogovora s određenim strukturama iz vrha vlasti.

Udžbenici su „važni za obnavljanje i učvršćivanje kolektivne svesti, (i) homogenizaciju sećanja”⁷¹² tek formirane „vlaške” nacionalne manjine, a u stanju sukobljenosti između većinskog naroda i rumunske nacionalne manjine udžbenici mogu biti „instrument usadi-vanja starih antagonističkih mentalnih matrica i u svest novih gene-racija”.⁷¹³ Ostali pokušaji „vlahista” ostali su bez priznavanja, odnosno bez verifikacije navedenog Ministarstva, dok se sa izradom *Pravopisa „vlaškog jezika”* nije ni krenulo. Dakle, naponi učinjeni u radu na „standardološkoj literaturi” nisu urodili plodom kako bi se u jesen 2014. godine mogao u nastavi pojaviti dugo najavljivani predmet *Vlaški jezik* sa elementima nacionalne kulture, te je od strane „odgovornog” Ministarstva odobren samo predmet *Vlaški govor* sa elementima nacionalne kulture, što je, valjda, jedinstven primer u svetu da se za govor pišu, udžbenik, priručnik i ostala „standardološka literatura” i da govor može imati narečja („Homoljsko-Braničevsko narečje i Krajinsko-Timočko narečje”, kako stoji u Odluci o standar-dizaciji vlašskog jezika). Najadekvatniju i najpouzdaniju analizu navedenih normativnih priručnika dala je Ana Samardžić u desetom poglavlju *Kritička analiza leksikografske i udžbeničke produkcije na „vlaškom” i o „vlaškom” jeziku*, koja zaključuje da je izrada dvaju normativnih priručnika „vlaškog jezika”: *Vuorbarja* (Rečnika) i *Gramatike*, kao i dvaju udžbenika za prvi i drugi razred osnovne škole, veliki promašaj, jer sve što je s teorijsko-metodološke strane novo u tim priručnicima može se okarakterisati kao naučno neuteme-ljeno i može se opravdati samo krilaticom o „jedinstvenom vlaškom jeziku” među svim jezicima u Evropi, ako ne i u svetu, koju su tako napadno isticale glavne perjanice među „vlahistima”, u koje ubrajam

⁷¹² Radmila Novaković, Goran Tepšić, *O potrebi istraživanja stereotipa i mitova u srpsko-albanskom sukobu*, u: „Etnički stereotipi i nacionalni mitovi kao prepreka pomirenju u srpsko-albanskim odnosima” (ur. Goran Tepšić, Radmila Nakarada, Mirjana Vasović), Beograd, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka, 2015, 13.

⁷¹³ Radmila Novaković, Goran Tepšić, *O potrebi istraživanja stereotipa*, 13.

Sinišu Čelojevića, Slobodana Golubovića dPasujonija, Milenu Golubović, Nadicu N. Jovanović, Dragana Andrejevića i druge.

Još je davne 1815. godine u *Recenziji I i II knjige Vidakovićevo* „Ljubomira u Jelisijumu”, objavljenoj u *Srpskim novinama*, a u vezi s jezičkim pravilima srpskoga jezika i izmišljanja novog srpskog jezika Vuk Stefanović Karadžić napisao: „Vsi narodi, i sami jazičnici knigi svoja po gramatijskim spisaša, u nas po pravilam babi Smiljani pišutsja”,⁷¹⁴ da bi u nastavku rekao: „Samo su oni spisatelji i književnici naši navalili, da ispravljaju i da popravljaju jezik, koi ne znaju narodnog jezika, pa im se čini, da e lakše nov ezik načiniti; nego svoj maternijj naučiti. Istina je da još niko do danas nije novog ezika načinijo, niti ga e moguće načiniti; ali e njima zaista lakše nov ezik graditi, nego svoj učiti: zašto novij učiti: zašto novij oni grade 'po pravilam babi Smiljani', a svoj bi morali učiti po pravilima, koja se ne mogu promenjivati kako koi oće.”⁷¹⁵ Navedene Vukove misli, izrečene a potom i objavljene pre dvesta i više godina, odišu još uvek svežinom i u celosti se mogu odnositi na „vlahiste” i njihov odnos prema svom maternjem jeziku, jer bi oni radije da nov grade nego da rumunski nauče. Vuk jezičke lakrdijaše na drugom mestu opominje kao da kletvu kazuje: „Koj Spisatelj [...] greši protiv govora svog naroda, onaj greši protiv pravila svoga jezika”.⁷¹⁶

Još jednom bih naveo Vukove reči, ovoga puta u vezi s njegovim zahtevom da se ne mešaju dijalekti srpskog jezika prilikom pisanja, što se i od „vlahista” glatko može zahtevati, jer oni to upravo rade u svojoj dosadašnjoj „standardološkoj literaturi” tako što mešaju banatski (tj. braničevsko-homoljski dijalekt, kako ga oni nazivaju) i oltensko-muntenski dijalekt (tj. krajinsko-timočki dijalekt prema njihovoj terminologiji). Vuk povodom toga kaže: „Ja ne prezirem ni jednoga narečja jezika našega ali mislim, da ih ne valja miješati, nego

⁷¹⁴ Vuk Stef. Karadžić, *Pismenica serbskoga iezika. Po govoru prostoga naroda. Napisana Vukom Stefanovićem Serbancem*, U Vienni, 1814. *Predslavlje*, u Vuk Stef. Karadžić, *Sabrana dela Vuka Stefanovića Karadžića* XII, *O jeziku i književnosti* I, Beograd, Prosveta, 1968, 183 (= Karadžić XII/I, 1968).

⁷¹⁵ Karadžić XII/I, 1968, 183.

⁷¹⁶ Karadžić XII/I, 1968, 126.

da se valja postojano držati onoga, kojim se počne pisati...”⁷¹⁷ I dalje: „Kad se dakle jedne riječi u narodu govore dvojako i trojako, ne treba li onda spisatelji da pišu onako, **kao što je najpravičnije...** Ko je za ovaj posao, naći će on, kako to biva **po svojstvu jezika**; a ko za to nije, onome će sve smetati, a ništa mu ne može pomoći”⁷¹⁸ baš kao i našim „vlahistima”, koji su daleko od (po)zna(va)nja vlastitog jezika.

Rumunski jezik (tzv. Vlaha u istočnoj Srbiji) u Rumuniji i Moldaviji standardizovan je i samim tim je postao nadregionalni jezik, čime se razlikuje od *dijalekata*,⁷¹⁹ koji se forsiraju u pisanju udžbenika na „vlaškom jeziku”. Rumunski jezik na prostoru istočne Srbije bio bi, nakon standardizacije i norme koju „vlahisti” žele sprovesti, preimenovan u „vlaški jezik”, što bi trebalo biti moguće tek s uvođenjem u školski i obrazovni sistem Republike Srbije.⁷²⁰ Međutim, kako su udžbenici i knjige za nastavu „vlaškog govora” pisani dijalektima (tzv. homoljsko-braničevski i timočko-krajinski dijalekt) pre standardizacije i kodifikacije, on je *de facto* ostao na nivou dijalekta, odnosno nije postao jezik. Da bi se tobože „standardni jezik” lakše učio, nastaje „standardološka literatura” (*Gramatika vlašskog jezika* pisana na srpskom jeziku i *Vuorbarj: Srpsko-vlaški rečnik*; obe publikacije obuhvataju leksiku dva dijalekta tzv. vlašskog jezika), koja još ne obuhvata *pravopis*. U svojoj navedenoj „standardološkoj literaturi” (gramatika, rečnici) nisu opisane *upotrebne norme*, jer standardizacija ne bi trebalo biti „izmišljanje i nametanje normi”, kako tvrde „vlahisti”, već kodifikovanje jezičkih normi predstavlja zapravo zapisivanje onoga što je već prihvaćeno⁷²¹ i što se već nalazi u jezičkoj upotrebi.

Mogućnost korišćenja standardnog „vlaškog jezika” u najraznovrsnijim područjima društvenog života, npr. u nauci, novinarstvu, opštinskoj administraciji (gde su ispunjeni zakonski uslovi), književ-

⁷¹⁷ Vuk Karadžić, *Sabrana dela Vuka Karadžića XIV. O jeziku i književnosti III*, Beograd, Prosveta, 2001, 16 (= Karadžić XIV/III, 2001).

⁷¹⁸ Karadžić XIV/III, 2001, 169.

⁷¹⁹ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 69.

⁷²⁰ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 71

⁷²¹ Michael Hundt, „Grammatikalität – Akzeptabilität – Sprachnorm. Zum Verhältnis von Korpuslinguistik und Grammatikalitätssurteilen”, F. Lenz/S. Schierholz (ur.), *Corpuslinguistik in Lexik und Grammatik*, Tübingen (2005), 22, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 73.

nosti, svakodnevnoj komunikaciji itd. pokazala bi da je on naspram dijalekata i sociolekata *polivalentan* i *polifunkcionalan*.⁷²² Sve što su do sada napisali „vlahisti”, napisali su na svoja dva novoimenovana dijalekta i na srpskom jeziku, tako da se još uvek ne zna kako izgleda standardni „vlaški jezik”.

Hoće li doći do prevage jednog ili drugog zagovornika (Slobodana Golubovića dPasujonija i Siniše Čelojevića), jednog ili drugog narečja (braničevsko-homoljskog i timočko-krajinskog) prilikom standardizacije „vlaškog jezika”, teško je reći. Možda će „vlaški jezik” i dalje ostati na nivou narečja, koja „skoro uvek ima(ju) pejorativno značenje”, zato što je narečje „često jezik koji nije politički uspeo”.⁷²³ Zagovornici oba narečja „vlaškog jezika” defini-tivno treba da dođu do zajedničkog dogovora koje će narečje odnosno dijalekat biti osnov normiranog i standardizovanog „vlaškog jezika”, tj. mora se odabrati jedno od dva navedena narečja, što će u bliskoj budućnosti možda biti klica razdora među „vlahistima” u formiranju „vlaškog jezika”, jer „zapisivanje ‘dijalekata’ nije jednostavan posao”.⁷²⁴ Dokazivanju „vlaškog jezika” priključio se i Orsat Ligorio, docent na katedri za klasične jezike Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, zajedno sa svojim saradnikom Nikolom Golubovićem. Oni su koautori još neobjavljene studije s naslovom „Vlaški jezik u istočnoj Srbiji” s podnaslovom „Rečnik i etimološki rečnik borsko-majdanpečkog vlaškog dijalekta u istočnoj Srbiji” (*The Wallachian of Eastern Serbia: Dictionary and Etymological Dictionary of the Vlach Dialect of Bor-Majdanpek in Eastern Serbia*),⁷²⁵ koju su zatim preimenovali u „Vlaški idiolekt istočne Srbije” (*A Vlach Idiolect of Eastern Serbia*).⁷²⁶ „Sukobi oko jezika su česta pojava u savremenom svetu... Takve borbe nisu samo sukobi oko jezika; ali značajno je da

⁷²² Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 73, 74.

⁷²³ Einar Haugen, *Dialect, language, nation*, u: *American Anthropologist*, 68, 1966, 922–935.

⁷²⁴ Majkl Bilig, *Banalni nacionalizam*, preveo s engleskog Veselin Kostić, u: Biblioteka XX vek, Beograd, 2009, 69.

⁷²⁵ https://www.academia.edu/32704195/The_Wallachian_of_Eastern_Serbia. Preuzeto 12. 2. 2018. 13.50.

⁷²⁶ https://www.academia.edu/32704195/The_Wallachian_of_Eastern_Serbia. Preuzeto 25. 1. 2018. 9.13.

se one vode putem jezika [...] Bez zajedničkih pojmova, koji se mogu prenositi u posebne jezike i narečja, ti sukobi ne bi bili vođeni u svom nacionalističkom vidu. Na prvom mestu među takvim pojmovima su same ideje ‘jezika’ i ‘dijalekta’. Ti izrazi se moraju reprodukovati u svakom jeziku kojim se njegovi govornici služe da bi tvrdili kako poseduju poseban jezik i kako oni, sledstveno tome, čine posebnu naciju, čije su unutrašnje govorne razlike samo puke ‘dijalekatske’ razlike.”⁷²⁷

„Vlahisti” unutar Nacionalnog saveta Vlaha trebalo bi da propagiraju standardni rumunski jezik, a ne izmišljene „vlaške” dijalekte, jer razlika između (standardizovanog) rumunskog jezika u Rumuniji i (nstandardizovanog) „vlaškog jezika” u istočnoj Srbiji je, u lingvističkom (i sociolingvističkom) smislu, manja od one između starostokavskog i novoštokavskog narečja, koje je uzeto za osnovicu (standardnog) srpskog jezika.⁷²⁸ Uostalom, „jezici kojima govori nekoliko nacija daju tokom vremena nacionalne *jezičke varijante*, prvenstveno na fonetskoj i leksičkoj ravni, delom i na gramatičkoj, ali ne ugrožavaju međusobnu razumljivost”.⁷²⁹ Govornici sa prostora Rumunije, Moldavije, Bugarske, Mađarske, srpskog Banata i onih sa prostora istočne Srbije, kojim god dijalektima dakorumunskog narečja govorili, međusobno se daleko bolje razumeju nego unutar same Srbije, npr. govornika šumadijsko-vojvođanskih govora sa govornicima prizrensko-južnomoravskih govora. Govornici tih najudaljenijih govora u Srbiji teško bi se razumeli bez (po)zna(va)nja standardnog srpskog jezika.

Razlike u izgovoru na osnovu kojih laici utvrđuju da li je nešto rečeno na „vlaškom” ili na rumunskom – kao npr. vl. feće – rum. fete, vl. dimiñață – rum. dimineață, vl. će fać (še faš) – rum. ce faci, vl. Dumñezău (Dumñeđău) – rum. Dumnezeu – samo su razlike u odnosu na standardni jezik. Reč je o fonološkim procesima koji se odvijaju u okviru dijalekata rumunskog jezika i na prostoru Rumunije, a svakako i Moldavije, Mađarske, Ukrajine, Bugarske, srpskog Banata itd. Zatim, pravopis rumunskog se ne ravna po izgovoru, dok bi se

⁷²⁷ Majkl Bilig, *Banalni nacionalizam*, 71.

⁷²⁸ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 76.

⁷²⁹ Hans-Jürgen Mattusch, *Vielsprachigkeit: Fluch oder Segen für die Menschheit?*, Frankfurt am Main, 1999, 74, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 78.

„pravopis” „vlaškog”, ako bude sačinjen od strane „vlahista”, ravnao po izgovoru. Zato se i po izgovoru i po eventualnom pravopisu, ako ga bude, može videti ko je s kog prostora, kao što se može prepoznati da li je reč o američkoj ili britanskoj varijanti engleskog, o nemačkoj ili o austrijskoj varijanti nemačkog jezika itd.

Kako piše Snježana Kordić u svojoj studiji *Jezik i nacionalizam*, „usprkos razlikama karakteristično je za varijante (samo u slučaju kada bi „vlaški jezik” u Srbiji bio bog zna na koji način standardizovan – S. G.) da su ‘te posebnosti prvenstveno ograničene na rječničko blago i njegovo značenje te da su naspram zajedničke jezične osnove s riječima, glasovima, oblicima, značenjima i izgradnjom rečenice ipak brojčano toliko male da se i nadalje radi samo o *jednom jeziku*, koji ima svoje varijante vezane za države’.⁷³⁰ To se očituje u uzajamnoj razumljivosti pa zato npr. austrijski nije zaseban jezik.”⁷³¹ Dakle, „vlaški jezik” bi mogao biti varijanta rumunskog jezika samo u slučaju kada bi se vezao za svoju (vlašku) državu i kada se prilikom standardizacije ne bi koristio ni banatski, ni muntensko-oltenski dijalekt, nego neki treći *science fiction* (pod)dijalekt.

Između varijanata engleskog jezika su npr. razlike u izgovoru mnogo veće nego što su razlike između varijanata rumunskog jezika, ali razlike između varijanata engleskog ne dovode do formiranja novih jezika kao što se to dešava sa rumunskim jezikom „U Australiji se naspram Britanije u govoru više reducira, pa pitanje *Did you go to the party?* zvuči u Australiji *Jergoda the party?*, pitanje *What is your problem?* zvuči *Woss jer problem?*”⁷³² Zatim, „vokabular varijanata engleskog jezika također se razlikuje, npr. u Americi *elevator* umjesto britanskog *lift*; *restroom* umjesto *toilet*; *fall* umjesto *autumn*; *cookie* umjesto *biscuit*; *gas* umjesto *petrol*; *candies* umjesto *sweets*; *can* umjesto *tin*; *to call (up)* umjesto *to ring (up)*. U Americi su nastala i

⁷³⁰ Peter Wiesinger, „Die deutsche Sprache in Österreich”, P. Wiesinger (ur.), *Das österreichische Deutsch*, Wien/Köln/Graz (1988), 10, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 83.

⁷³¹ Peter Wiesinger, „Die deutsche Sprache in Österreich”, 27–28, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 83.

⁷³² H.-J. Mattusch, *Vielsprachigkeit: Fluch oder Segen für die Menschheit?*, Frankfurt am Main, 1999, 75, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 87.

skraćivanja poput *gonna* umjesto *going to*, *wanna* umjesto *want to*.⁷³³ U oblasti morfologije se „za izražavanje prošlosti daje u Americi prednost oblicima *burned*, *dreamed*, a u Britaniji oblicima *burnt*, *dreamt*... U sintaksi se također razlikuju, npr. u Americi se koristi *do* zajedno s *have* u pitanjima, stavlja se *would* uz glagol koji dolazi zajedno s *wish*, pa rečenice u Americi glase *Do you have a pencil?*, *I wish I would have done it*, a u Britaniji *Have you got a pencil?*, *I wish I had done it*.⁷³⁴ Razlike poput gore nabrojanih postoje u svim policentričnim jezicima.”⁷³⁵ Uostalom, vlaški u istočnoj Srbiji se ne može nazvati zasebnom varijantom ili jezikom samo zato što ima više posuđenica iz srpskog, niti se moldavski može odrediti kao poseban jezik samo zato što u njemu ima više posuđenica iz ukrajinskog i ruskog jezika, a to se doista može argumentovano dokazati.⁷³⁶ Iste zaključke donosi i nemački lingvista Grešel kada govori o specifičnostima nemačkog u južnom Tirolu koji sadrži veliki broj italijanskih posuđenica u odnosu na druge delove austrijskog nemačkog gde tih posuđenica nema.⁷³⁷

Sve naučne falsifikate, sve političke „ujdurme”, sva negiranja mnogih naučnih argumenata na račun argumenata srpske političke elite pri nametanju „vlaškog” etničkog i jezičkog statusa nauštrb rumunskog etničkog i jezičkog statusa u istočnoj Srbiji, treba detaljno i naučno raspraviti i razotkri(va)ti javnosti. U vezi s tim ovde bih parafrazirao Ekmečićevu ocenu, koju je, doduše, izneo u vezi s jezičkim (ne)prilikama u Crnoj Gori, ali bi se mogla odnositi i na „vlaški jezik” u istočnoj Srbiji, a to je da on nije sramota samo jednog naroda, nego cele civilizacije.

Primere preimenovanja jezika nalazimo i u daljoj prošlosti na bivšem južnoslovenskom prostoru. Tako „Hrvatski sabor 1867. godine

⁷³³ H.-J. Mattusch, *Vielsprachigkeit*, 75, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 87–88.

⁷³⁴ H.-J. Mattusch, *Vielsprachigkeit*, 75, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 88.

⁷³⁵ Hans-Jürgen Mattusch, *Vielsprachigkeit: Fluch oder Segen für die Menschheit?*, Frankfurt am Main, 1999, 75, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 87–88.

⁷³⁶ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 88.

⁷³⁷ Bernhard Gröschel, *Das Serbokroatische zwischen Linguistik und Politik. Mit einer Bibliographie zum postjugoslavischen Sprachenstreit*, München, 2009, 281.

glasa ogromnom većinom za zakonsku osnovu po kojoj se 'jezik hrvatski iliti srpski izjavljuje jezikom službenim u trojednoj kraljevini...', a ravno nakon sto godina, tj. „1967. pojavljuje se (od širokog kruga hrvatskih lingvista, književnika, kulturnih poslenika) *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, u kojoj se traži da se *hrvatski jezik* ustavom proglasi za *samostalan*”⁷³⁸ jezik u odnosu na srpski i protivu te nelogičnosti napisano je sijaset radova i knjiga, kako od strane srpskih tako i od strane hrvatskih i inostranih lingvista i filologa.

Pored toga, čak se i hercegovački ili istočnohercegovački dijalekt, koji je Vuk odabrao za književni/standardni, u Hrvatskoj danas imenuje drugačije od ustaljenog, pa se npr. kod zadarskog lingviste Dalibora Brozovića i zagrebačkog lingviste Stjepana Babića on naziva: „novoštokavski sustav”, „standardna novoštokavština”, „srednjojužnoslavenski sistem” itd., što bi trebalo da predstavlja „autohtoni hrvatski dijalekt”⁷³⁹ zbog čega s pravom negoduju mnogi srpski i pojedini hrvatski lingvisti, a to što se u istočnoj Srbiji Rumunima i rumunskom jeziku oduzima ime tako što ih nazivaju Vlasima, a njihov jezik vlaški, čime se oni odvajaju od rumunskog nacionalnog bića, jezika i kulture sa prostora srpskog Banata, Bugarskog Podunavlja i Rumunije, nikome ne smeta, ni srpskim ni rumunskim lingvistima, kulturolozima ili kojim drugim stručnjacima.

Dakle, za sto godina se u Hrvatskoj srpskohrvatskog jezika uspeo instalirati hrvatski jezik (s novim nazivima istočnohercegovačkog dijalekta), koji je samostalan u odnosu srpski jezik, a u istočnoj Srbiji se po istom principu, za kudikamo manje vremena, od rumunske narodnosti i rumunskog jezika, kako je u svim srpskim popisima zabeleženo (v. Kartu dela Srbije gde se govori rumunski jezik po popisu iz 1921, br. 04), političkim malverzacijama srpskih vlasti stiglo do „vlaške nacionalne manjine” i „vlaškog jezika” (s novim nazivima za banatski i muntensko-oltenski dijalekt), koji je tobože samostalan u odnosu na rumunski narod i rumunski jezik.

Može se još jedna usporedba napraviti, i to s projektom formiranja *bosanskog jezika* kao državnog jezika na prostoru Bosne i

⁷³⁸ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 11, 18–19.

⁷³⁹ Miloš Kovačević, *Srpski jezik i srpski jezici*, SKZ – BIGZ, Beograd 2003, 150.

Hercegovine, započetim u vreme vladavine Benjamina Kalaja (1883–1903), a koji je na delu i u novije vreme u Bosni i Hercegovini još od 1991, kada se pristupilo „standardizaciji bosanskog jezika”⁷⁴⁰, kao i „posle promene identiteta od muslimanskog u bošnjački 1993”, kada su „prvi priručnici bosanskog jezika [...] rađeni na osnovu Kalajevog iz 1883. godine”.⁷⁴¹

Tako se projekat „vlaškog jezika” kao jezika *vlaškog naroda* ili *narodnosti* na prostoru istočne Srbije, započet u doba komunista 1945. godine, nastavio u novije vreme nakon 2010. godine kao jezik „*vlaške nacionalne manjine*”. U posleratnom periodu komunisti su oformili i komisiju koja je trebalo da sastavi gramatiku, rečnik i pravopis „vlaškog jezika”, a kada su 2010. godine Nacionalni savet Vlaha preuzeli asimilovani pripadnici rumunske zajednice, koji su većinom članovi partija većinskog naroda na vlasti, oformljen je Odbor Nacionalnog saveta Vlaha za službenu upotrebu jezika i pisma (predsednik je primarijus dr Siniša Čelojević, ginekolog-akušer), čiji su članovi i simpatizeri 2013. godine odštampali *Gramatiku vlašskog jezika*, *Vuorbarj – vlaško-srpski rečnik*, udžbenik, priručnik, pesmarice, druge knjige s istorijskom tematikom (2007. i 2014)⁷⁴² i novinske članke (2015),⁷⁴³ koji bi trebalo da ukažu na postojanje tzv. Vlaha na

⁷⁴⁰ Vesna Požgaj Hadži (ur.), *Jezik između lingvistike i politike*, Biblioteka XX vek, knj. 210, Beograd, 2013, 126.

⁷⁴¹ Milorad Ekmečić, *Dugo kretanje između klanja i oranja. Istorija Srba u novom veku (1492–1992)*, Beograd, Evro-Đunti, 2011, 315.

⁷⁴² Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka (sic!) Vlaha: Vlasi i balkanski narodi*, Negotin, Estetika, 2007; Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha; Kulturno-prosvetni centar „Petrovac na Mlavi”, 2014.

⁷⁴³ Andrijana Maksimović (u razgovoru s dr Gordanom Bojkovićem, istoričar), *O poreklu Vlaha* (1): *Ponosni Vlasi – interkulturalno Braničevo*, u: Reč naroda, utorak 18. avgust 2015, 10; Andrijana Maksimović (u razgovoru s Draganom Andrejevićem), *O poreklu Vlaha* (2): *Ponosni Vlasi – interkulturalno Braničevo*, u: Reč naroda, utorak 18. avgust 2015, 11; Andrijana Maksimović, *Vlasi u Srbiji: Ponosni Vlasi – interkulturalno Braničevo*, u: Reč naroda, utorak 25. avgust 2015, 10; Andrijana Maksimović (u razgovoru s Radišom Dragojevićem, predsednik Nacionalnog saveta Vlaha), *Na zadatku ostvarivanja prava i sloboda: Ponosni Vlasi – interkulturalno Braničevo*, u: Reč naroda, utorak 1. septembra 2015, 16; Andrijana Maksimović, *Neosporiv vlaški identitet: Ponosni Vlasi – interkulturalno Braničevo*, u: Reč naroda, utorak 1. septembra 2015, 17; Andrijana Maksimović (u razgovoru sa Slobodanom Golubovićem dPasujoni, profesor fizike), *Vlaški jezik u istočnoj Srbiji: Ponosni Vlasi*

Balkanu (nastalih od romanizovanih Kelta) i na njihov „vlaški jezik”, koji je tu opstajao, kako kažu, dve hiljade godina, tj. sve vreme od rimskih osvajanja do danas.⁷⁴⁴ Zato „vlaška” nacionalna manjina ima potrebu za legitimisanjem svog identiteta u mitu selektivne istorije u kojoj je ona nastala od Kelta pre najmanje 2000. godina.⁷⁴⁵ Zato je potrebno „kritički se suočiti s mitovima o istoriji pomoću kojih se u pseudonaučnim publikacijama”,⁷⁴⁶ poput onih Vojislava Stojanovića i Miodraga D. Perića, nastoji dokazati da je (vlaška) nacionalna manjina nastala od Kelta pre više od 2000. godina. Na osnovu navedenih pseudonaučnih publikacija „prilikom gostovanja u informativnoj emisiji na RTV Istok⁷⁴⁷ uoči prve promocije prvih knjiga objavljenih na usvojenom vlaškom pismu, Siniša Čelojević je rekao: ‘Mi Vlasi smo narod koji je već 2000 godina opstao ovde. Znači, sačuvao je svoj identitet’”, koji je, inače po mišljenju svih „vlahista”, bio i ostao nepromenjen dva milenijuma, a to se moglo ostvariti jedino „jačanjem jezika”, čime se „jednovremeno vrši i očuvanje identiteta”, iznosi Čelojević.⁷⁴⁸ Dakle, očuvanje dvomilenijumskog identiteta „Vlaha” postignuto je „jačanjem jezika”, koji je takođe morao biti nepromenljiv toliko vekova. Fascinantno! Čelojević bi morao pročitati satiričnu pripovetku Radoja Domanovića „Marko Kraljević po drugi put među Srbima” kako bi bolje razumeo promene narodnog/nacionalnog identiteta koje nastaju tokom vekova, ili pak tekst Saše Nedeljkovića,

– *interkulturalno Braničevo*, u: Reč naroda, utorak 8. septembra 2015, 20; Andrijana Maksimović (u razgovoru sa primarijusom dr Sinišom Čelojevićem, ginekolog-akušer), *Pišem vlaški: Ponosni Vlasi – interkulturalno Braničevo*, u: Reč naroda, utorak 8. septembra 2015, 21.

⁷⁴⁴ <http://recnaroda.co.rs/kategorije/ponosni-vlasi-vlasimaruos/>; Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka (sic) Vlaha: Vlasi i balkanski narodi*, Negotin, Estetika, 2007.

⁷⁴⁵ Richter Malabotta, „*Semantics of War in Former Yugoslavia*”, B. Busch/H. Kelly-Holmes (ur.), *Language, Discourse and Borders in the Yugoslav Successor States*, Clevedon 2004, 82.

⁷⁴⁶ Sebastian Riedel, „*Kriegsgeschichte(n). Interpretationen zum Jugoslawienkrieg*”, F. Wenninger/P. Dvorak/K. Kuffner (ur.), *Geschichte macht Herrschaft*, Wien 2007, 23.

⁷⁴⁷ Gostovanje doktora (ginekologije) Siniše Čelojevića u emisiji „Objektiv” na RTV Istok početkom februara 2013. godine. Snimak emisije je dostupan i na internet adresi: <http://www.youtube.com/watch?v=g-3D3SYzlfU>.

⁷⁴⁸ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, Beograd, samostalno izdanje, 2014, 160–161.

koji, između ostalog, kaže sledeće: „Identitet je [...] proces; to nikada nije završena stvar [...] stvari se neprekidno menjaju i to je nešto što svi jako teško prihvatamo”,⁷⁴⁹ a „vlaholozi” izgleda i ne razumeju. Doista, trebalo bi da se pod hitno informišu o tome kako se politički „izgrađuju” nacionalni identiteti,⁷⁵⁰ a kako jezici nastaju normiranjem⁷⁵¹ i da li je to kauzalno povezano, jer u praksi znamo da ima nacija sa više jezika (npr. Švajcarci) i jednog jezika (npr. engleski, nemački, španski, portugalski itd.) u više nacija. Dakle, etnicitet ili nacija/nacionalna manjina nisu „ni u kakvoj nužnoj vezi s određenim ‘objektivnim’ kriterijumima”⁷⁵² kao što su jezik, tradicionalna kultura i drugo. „Ako ovakvu argumentaciju izvedemo do kraja, dobijamo čist konstruktivizam” i „onda moramo zaključiti da ‘sve može da prođe’ – da ćemo biti u stanju da zamislimo *bilo koji* etnički identitet”, pa i *vlaški*, koji nije ništa drugo do *konstrukt* nastao za potrebe etničkog poslovanja, kao što su npr. „*konstrukti* – (druge vrste, nastali kao – S. G.) tvorevine istorijskih prilika ...”⁷⁵³

U nastavku je po ko zna koji put Čelojević u spomenutoj emisiji izgovorio nekoliko stavova u ime Nacionalnog saveta Vlaha, a to je da su „Vlasi državljani Srbije”, da su „po nacionalnoj pripadnosti Vlasi”, da je njihov „jezik vlaški”, da je njihova „matična domovina [...] Srbija”, i, naravno, čuvenu rečenicu kojom „vlahisti” ističu svoju lojalnost do altruizma, braneći se tako od mogućih nacionalističkih etiketiranja da su *separatisti*: „Mi to uvek kažemo. Nikad nismo imali

⁷⁴⁹ Saša Nedeljković, „Prilog za proučavanje identiteta Vlaha u Boru u antropološkoj perspektivi”, u: *Dobro je za mišljenje, ali je komplikovano za jelo: Nedovoljno jasni pojmovi i pojave našeg zavičaja, tumačeni iz ugla etnologije i antropologije*, ur. Dragan Stojmenović, Bor, Narodna biblioteka Bor, 2013, 123.

⁷⁵⁰ Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet*, preveo s engleskog Slobodan Đorđević, Beograd, Biblioteka XX vek, br. 99, 1998.

⁷⁵¹ Momčilo D. Savić, *Banatski dijalekat u poređenju sa rumunskim govorima u Srbiji*, Actele simpozionului. Banatul Iugoslav – trecut istoric și cultural (Begejci/Torak, 8. novembar 1997. godine), Novi Sad, 1998.

⁷⁵² Edwin Ardener, „*Social anthropology and population*”, u: Edwin Ardener, *The Voice of Prophecy and Other Essays*, ed. Malcolm Chapman, Oxford, Blackwell, 1899, 1974, 109–127.

⁷⁵³ Thomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, s engleskog prevela Aleksandra Bajazetov-Vučen, u: Biblioteka XX vek, br. 143, Beograd, 2004, 160.

problema sa većinskim narodom, uvek ćemo lepo sarađivati...”⁷⁵⁴ Zaista je tako, „vlahisti” i njihovi prijatelji nemaju moralnih problema u vezi s činjenicom što se vršila i što se i dalje vrši asimilacija rumunofonog stanovništva istočne Srbije. I pre formiranja drugog saziva NSV-a mnogobrojni poltroni, a po formiranju „vlahisti”, oduvek su lepo sarađivali sa srpskim vlastima u nametanju osmišljene asimilacione politike rumunofonom stanovništvu istočne Srbije.

Razlike između jednoplemenih „Vlaha” i Rumuna nije moguće ustanoviti na osnovu tradicionalne kulture, jer je ona zajednička, a još se manje može ustanoviti na osnovu jezičkih razlika, jer one objektivno ne postoje. Razlike se mogu definisati jedino ako se „kultura” i „jezik” poimaju „kao oblik svesti koju ljudi imaju o [...] sebi”,⁷⁵⁵ a svest je konstrukt, kao i pripadnost ovoj ili onoj nacionalnoj svesti. Svest se, dakle, formira prema trenutnim, ovim ili onim političkim potrebama. Tako se i „vlaška nacionalna manjina”, koja je nastala koliko zbog jakog državnog (srpskog) nacionalizma toliko i zbog slabe politički angažovane elite među Rumunima (Vlasima) istočne Srbije, može „objasniti ne kao ‘prirodna vrsta’ nego kao pojmovna realnost”.⁷⁵⁶

Uloga jezika u očuvanju etničkog identiteta, a danas i nacionalnog identiteta Rumuna (Vlaha) s prostora istočne Srbije, može ostati stabilna kroz mnogo generacija, može da jača ili slabi sa dalekosežnim promenama relevantnim za ovu etnonacionalnu zajednicu. Jaćaće kada druge karakteristike kao što su, recimo, religija i običaji, izgube svoju snagu, a slabiće u situacijama zamene jezika, odnosno kada etnonacionalna zajednica Rumuna (Vlaha) s prostora istočne Srbije pređe na neki drugi jezik, tačnije srpski. „Ovaj jezički scenario veoma je raširen, a i osetljiv, jer oslikava sudbinu nebrojenih etnojezičkih skupina širom zemaljske kugle u procesu asimilacije, pri čemu jezik služi kao pouzdan pokazatelj. Te manjinske populacije često su autohtone, kao npr. Lužički Srbi (u Nemačkoj – S. G.), Retoromani u Švajcarskoj, Arbanasi u Grčkoj, Eskimi na Grenlandu,

⁷⁵⁴ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 161.

⁷⁵⁵ Filip Putinja, Žoslin Stref-Fenar, *Teorije o etnicitetu*: Dodatak, Fredrik Bart, *Etničke grupe i njegove granice*, Preveo s francuskog Aljoša Mimica, u: Biblioteka XX vek, knj. 93, Beograd, 1997, 67.

⁷⁵⁶ Filip Putinja, Žoslin Stref-Fenar, *Teorije o etnicitetu*, 67.

Ainu u Japanu. U Jugoslaviji je najdrastičniji primer Vlaha, kojih je prema popisu iz 1981. godine bilo 135.000 – od kojih je svega 32.000 prijavilo vlaški kao maternji jezik, a svi ostali srpski.⁷⁵⁷ Ovde treba naglasiti da su današnji Rumuni (Vlasi) s prostora istočne Srbije nastali mešavinom autohtonih i alohtonih doseljeničkih grupa s područja današnje Rumunije tokom XVIII i XIX veka.

Izvorni rumunski govor Rumuna (Vlaha) s prostora istočne Srbije biva ugrožen dejstvom demografskih, ekonomskih, političkih i drugih pritisaka u cilju srbizacije i sveopšte asimilacije njihovog etnonacionalnog identiteta. Prvi deo njihovog asimilacionog procesa jeste period kada prolaze kroz fazu dvojezičnosti, a drugi kada tokom dužeg vremenskog perioda ucelo prelaze na drugi, tj. srpski jezik. Lingvista Ranko Bugarski uveren je da se „pri tome [...] asimilacija može iznutra doživljavati kao nepoželjna i nametnuta” – to je faza njihove dvojezičnosti, „ili pak kao korisna jer vladanje prestižnim jezikom šire okoline omogućava socioekonomski boljitak”⁷⁵⁸ – to je faza kada oni ucelo prelaze na srpski jezik.

Propadanjem druge Jugoslavije formiraju se nove balkanske zajednice držav(ic)a (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Crna Gora), iliti nacija. Kao epilog toga dolazi do razaranja jezika unutar Republike Hrvatske, Republike Bosne i Hercegovine i Republike Crne Gore tako što se umesto uobičajenog termina srpskohrvatski jezik unutar navedenih držav(ic)a proglašavaju samostalni hrvatski, bosanski/bošnjački i crnogorski jezik. Nakon odvajanja Crne Gore iz Državne zajednice Srbije i Crna Gore 2006. godine usvaja se jula 2010. godine u skupštinskoj proceduri Crne Gore *Zakon o opštem obrazovanju*, kojim se „crnogorski jezik” proglašava službenim jezikom u Crnoj Gori. Srbija je s pravom to doživela kao razaranje srpske nacije i srpskog jezika, ali joj to nije smetalo da po istom principu na unutrašnjem planu nastavi proces podele rumunske nacionalne manjine i rumunskog jezika na rumunsku manjinu i rumunski jezik u srpskom Banatu (Vojvodina) i „vlašku” manjinu i „vlaški jezik” u istočnoj Srbiji. U Srbiji je uz pomoć Nacionalnog

⁷⁵⁷ Ranko Bugarski, *Nova lica jezika: sociolingvističke teme*, Biblioteka XX vek, knj. 128, Beograd, Knjižara krug, 2009, 48–49.

⁷⁵⁸ Ranko Bugarski, *Nova lica jezika*, 49.

saveta Vlaha, koji su preuzele partije većinskog naroda na vlasti (SPS, SNS), novoformiranoj „vlaškoj nacionalnoj manjini” nametnut „vlaški jezik”, kao što je u Crnoj Gori raspolućenom (Njegoševom) srpskom narodu na Srbe i Crnogorce nametnut „crnogorski jezik”.

Čak i „na dijalekatskom planu pokušava se ‘formulisati’ zajedništvo i istovjetnost dijalekatskog prostora Crne Gore, koje je, prema predstavljanju u Crnoj Gori, kompaktno i odvojeno od ostalog dijalekatskog (srpskog) prostora”. Naime, „prostor Crne Gore se, odvojen od ostalog, dijeli na dva dijalekta, novonaimenovana kao ‘jugoistočno crnogorski’ (tj. „zetsko-gornjopolimski” – S. G.) i ‘sjevero-zapadno crnogorski’” (tj. „govori sjeverozapadne Crne Gore” – S. G.). Na sličan ili skoro istovetan način „vlahisti” na dijalekatskom planu pokušavaju formulisati zajedništvo i istovjetnost dijalekatskog prostora istočne Srbije, koje je tobože jedinstveno i odvojeno od ostalog dijalekatskog rumunskog prostora. Naime, „vlahisti” su po ugledu na montenegriste na prostoru istočne Srbije instalirali dva novoimenovana dijalekta: „krajinsko-timočki dijalekt” i „braničevsko-homoljski dijalekt” tako što su preimenovali banatski i muntensko-oltenski dijalekt rumunskog jezika.

Tako u udžbeniku „Govor i kultura Vlaha” („Vuorba ši kultura Vlaha”) autorke Milene Golubović, zatim u priručniku „Govorim vlaški” (Vorbăsk ljimba vlahă – Vorbjesk ljimba vlahă) i rečniku „Vuorbarj – vlaško-srpski rečnik” autora Slobodana Golubovića dPasujonija i u gramatici „Gramatika vlašskog jezika” autorke Nadice N. Jovanović, srećemo istovremeno dva novoimenovana dijalekta, a ne srećemo „vlaški jezik” iz istočne Srbije. Prostor istočne Srbije se (čim ga odvoje od celokupnog dakorumunskog narečja) deli na dva dijalekatska tipa (zatvorena u granicama istočne Srbije): „krajinsko-timočki dijalekt”, (a to je doista deo muntensko-oltenskog dijalekta rumunskog jezika, koji lingvisti prepoznaju u govorima istočne Srbije – od istočnih obronaka Miroč planine do granice s Bugarskom) i „braničevsko-homoljski dijalekt” (opet novo naimenovanje „dijalekta” omeđenog u granicama istočne Srbije, koji je zapravo deo banatskog dijalekta rumunskog jezika, koji lingvisti i balkanolozi⁷⁵⁹ prepo-

⁷⁵⁹ Momčilo D. Savić, *Banatski dijalekat u poređenju sa rumunskim govorima u Srbiji*, Actele simpozionului. Banatul Iugoslav – trecut istoric și cultural

znaju u govorima istočne Srbije – od istočnih obronaka Miroč planine do reke Morave).

Dakle, ovo bi prema navedenom trebalo da budu dva „autohtona vlaška dijalekta”, što je u skladu s teorijom „vlahista” o autohtonim Vlasima i „vlaškom jeziku” s prostora istočne Srbije,⁷⁶⁰ što je zapravo „projektovanje iskonstruisane sadašnjice na (daleku) istoriju i prošlost, tj. pokušaj falsifikovanja jezičkih i istorijskih činjenica, istorijskog kontinuiteta”⁷⁶¹ rumunske zajednice i rumunskog jezika iz istočne Srbije, u kojem je pohranjena istorija jednog naroda i kojim je izrečena vizija kolektivne sudbine.

„Igru” koja je u Crnoj Gori (ne)uspešno nametnuta srpskom narodu preimenovanjem srpskog jezika u „crnogorski” s novoimenovanim autohtonim crnogorskim dijalektima („jugoistočno crnogorski” i „sjeverozapadno crnogorski”) Srbija nameće rumunskoj nacionalnoj manjini preimenovanjem rumunskog jezika s njegovim dijalektima

(Begejci/Torak, 8. novembar 1997. godine), Novi Sad, 1998; Marijana Petrović-Rignault, *A propos du futur et de la modalité: description du futur en valaque – dialecte daco-roumain de Serbie orientale*, Balcanica XXXV, Belgrade 2005; Gustav Weigand, *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebiets*, Leipzig, Barth, 1909; Momčilo Savić, *Poslednji Obrenovići u narodnoj poeziji na vlaškom jeziku istočne Srbije*, u: Timočka buna 1883. i njen društveno-politički značaj za Srbiju XIX veka, Beograd, 1986; Monica Huțanu, Annemarie Sorescu-Marinković, *Graiul vlah în școlile din Serbia răsăriteană: provocări și perspective*, u: Philologica Jassyensia, An. XI, Nr. 2 (22); Annemarie Sorescu-Marinković, *Românii din Timoc astăzi. Ființe mitologice*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2012; Gustav Weigand, *Die rumänischen Dialekte der kleinen Walachei, Serbiens und Bulgariens*, Leipzig, Johann Ambrosius Barth, 1899; Emil Petrovici, *Note de folclor de la Români din Valea Mlavei (Sîrbia)*, Anuarul arhivei de folclor VI, Cluj; Biljana Sikimić, *Običaj „kumačenje” kod Vlaha i Srba u severoistočnoj Srbiji i južnom Banatu (problemi etnolingvističkih istraživanja)*, Исследования по славянской диалектологии 7, Москва 2001; Биљана Сикимич, *Полевые исследования „влахов” северо-восточной Сербии*, Актуальные вопросы балканского языкознания, Санкт-Петербург 2003; Biljana Sikimić, *Etnolingvistički pristup vlaškoj duhovnoj kulturi – običaj „kumačenje”*, Actele simpozionului. Banatul, trecut istoric și cultural. Timișoara – Novi Sad – Reșița 2005; Annemarie Sorescu, Biljana Sikimić, *Din lexicul dialectal al satului Gradskovo*, Lumina LVI/4–5–6 (47–48–49), Novi Sad, 2003. itd.

⁷⁶⁰ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka (sic!) Vlaha: Vlasi i balkanski narodi*, Negotin, Estetika, 2007; Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha; Kulturno-prosvetni centar „Petrovac na Mlavi”, 2014.

⁷⁶¹ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 46.

(banatski i muntensko-oltenski subdijalekt) na prostoru istočne Srbije u „vlaški jezik” s novoimenovanim „autohtonim vlaškim dijalektima” („krajinsko-timočki dijalekt” i „braničevsko-homoljski dijalekt”), što je „jedan apsurd, proizvod neozbiljne politike”.⁷⁶²

Da još jednom rezimiramo, ono što je srpskom narodu i srpskom jeziku rađeno u Hrvatskoj od 1867. do 1967. godine i ponovo se radi od 1991. godine, potom ono što je rađeno u Bosni i Hercegovini u vreme Kalajevog režima (1883–1903) i ponovo se radi nakon 1993. godine, ili pak ono što se u novije vreme radi u Crnoj Gori od 2006. godine, rumunskoj zajednici i rumunskom jeziku rađeno je u istočnoj Srbiji za vreme komunističkog režima (od 1945. do 60-ih godina XX veka) i ponovo se radi nakon 2010. godine u Republici Srbiji, koja deklarativno teži evropskim vrednostima.

Traži se kriterijum jezičke autonomije, pod kojom se podrazumeva postojanje svesti da je „vlaški jezik” istočne Srbije jedinstven i nezavisan od bilo kog drugog jezika, pa i od rumunskog. Rumunski jezik u takvoj perspektivi ima status *Abstand-jezika* (*Abstand-sprachen*),⁷⁶³ njegov status jezika „vlahisti” ne dovode u pitanje, ali „vlaškom” jeziku, tvrdeći da je on različit od rumunskog, pribavljaju status *Ausbau-jezika* (*Ausbausprachen*, tj. posebnog), koji počiva na nametnutoj društvenoj svesti u čijoj je podlozi namerno naglašavanje razlika i plansko udaljavanje strukture jednog idioma od njemu genetski srodnog idioma. No, sva je sreća za rumunski jezik što „vlahisti” u svojim objavljenim „delima” do sada nisu naneli velike štete i njemu, ali su na svoju sramotu pokazali veliko neznanje koje, i pored toga, srpska politička elita podržava uvođenjem predmeta Vlaški govor s elementima nacionalne kulture u osnovni sistem obrazovanja i vaspitanja Republike Srbije uz prećutno (ne)prihvatanje kako srpskih tako i rumunskih lingvista i filologa.

Mora se ipak naglasiti da, dok se i za „najblažu stručnu doradu već postojećeg (srpskog – S. G.) jezika i njegovog standarda angažuju [...] timovi i komisije velikog broja lingvista i relevantne institu-

⁷⁶² Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 363.

⁷⁶³ Dovoljna jezička razlika između bilo koja dva varijeteta predstavljaju *različite jezike*, tj. *Abstand-jezike*.

cije”⁷⁶⁴ u Crnoj Gori, među članovima Nacionalnog saveta Vlaha na stručnoj doradi već postojećeg rumunskog jezika u istočnoj Srbiji angažuju se „vlahisti” – jezički secesionisti u sopstvenom jeziku, ljudi sa margina koji svojim dosadašnjim radom ničim nisu zadužili naučne discipline ili struke u kojima delaju, a ima tu lekara ginekologa, nastavnika fizike, nastavnika muzičke kulture, nastavnika razredne nastave, etnologa-antropologa, profesora istorije, doduše i onih *bez svršenih studija*. Što će reći, sastalo se društvo *lako ćemo daleko od lingvističkih zvanja i znanja*, najpre da preimenujemo rumunski jezik u „vlaški”, a potom i da pišemo gramatiku, udžbenike i rečnik „vlaškog jezika” „vlaškim dijalektima” „vlaškim pismom”. Neko će čitajući njihova „dela” reći da se ne treba čuditi njihovom (ne)znanju jer su im toliki dometi, što je prihvatljivo, ali će neko pridodati da među tzv. Vlasima istočne Srbije nema pismenijih, obrazovanijih i stručnijih pojedinaca, lingvista i filologa koji bi i stručno i pismeno ukazali o kojem se jeziku radi na ponos struke i nauke, a zapravo ima.⁷⁶⁵

7.1.4. Razlozi „vlahista” da služe politici srpskih nacionalista i o jezičkom nacionalizmu, etnocentrizmu, mitu, purizmu i populizmu

Višestruki su razlozi ustrajavanja „vlahista” u služenju politici srpskih nacionalista: prvo, angažman jezičkih secesionista se i finansijski honorise (Nacionalni savet Vlaha se finansira iz budžeta Republike Srbije), drugo, oni mogu imati razne privilegije u društvu: napredovanje u karijeri, nagrađivanje novčanim premijama, prihodi od udžbenika, gramatika, rečnika i drugih knjiga koje su oni ili njihovi poslušnici napisali, a ministarstvo odobrilo. Na ovom mestu valja

⁷⁶⁴ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, Beograd: *Srpska književna zadruga*, kolo CVIII, knjiga 726, 2016, 354: „U ovom savjetu, osim ponekog politički angažovanog lingviste, lingvista i nema – u ovo radno tijelo ušli su, u principu, svi lingvisti koji su uopšte pristali da budu sastavni dio ovog ‘poduhvata’ (kojim treba formirati ‘crnogorski jezik’ – S. G.).”

⁷⁶⁵ Dr Ksenija Kolerović, doktorirala na Univerzitetu u Mančesteru (Engleska); dr Marijana Petrović Rignault, doktorirala na Sorboni (Francuska), i dr Ana Samardžić, doktorirala na Univerzitetu „Adam Mickjevič” u Poznanju (Poljska).

naglasiti da „vladajuća ideologija nagrađuje autore kad svoje pisanje prilagode interesima te ideologije, ona umnaža njihove riječi putem udžbenika, šireći ih na taj način među populacijom laika”.⁷⁶⁶ Pritom, finansiranje udžbenika ne mora pošto-poto biti iz državne kase jer postoje privrednici poreklom Rumuni iz istočne Srbije koji se zbog izvesnog etničkog poslovanja priklanjaju perjanicama „vlaške” nacionalne manjine i finansijski podržavaju takve projekte radi podmićivanja političke strukture i umiljavanja srpskim vlastima, pri čemu svoju privrednost neretko razvijaju u Rumuniji, što je paradoksalno. Na taj način se oni prikazuju srpskim patriotama. Zatim, „vlahisti”, koji primaju platu iz državnog budžeta Srbije, pripadaju jednom delu društva koje je „egzistencijalno ovisnije o režimu, osjetljivije na svoj društveni status i podložnije implicitnim ili eksplicitnim političkim ucjenama, pa kada jednom identificiraju neku jezičnu praksu (što je u ovom slučaju formiranje „vlaškog jezika” – S. G.) kao poželjnu, prigrlje je kako bi demonstrirali svoju lojalnost sustavu vrednota”,⁷⁶⁷ koji vlast u Srbiji podržava i nameće.

Formiranjem Nacionalnog saveta Vlaha, koji je od 2010. godine u rukama specifično profilisanih srpskih nacionalista iz redova rumunofonog stanovništva, uz podršku i pomoć demokratski legitimisane državne vlasti i klerikalno-nacionalistički nahuškane većine unutar Srpske pravoslavne crkve, počela je nova faza kulturne i ideološke hegemonije nad Rumunima (Vlasima) istočne Srbije, koja se neuspelim prevarama okušala i u standardizaciji „vlaškog jezika”. Najhitniji zadatak navedenim udruženim snagama bilo je radikalno odvajanje „vlaškog” od rumunskog – koji su lingvistički jedan isti jezik, ali su se, kažu „vlahisti”, kulturno, istorijski i politički razvijali kao dva samostana jezika. Ovaj njihov zaključak je, između ostalog, sporan i zbog političkih i ideoloških okolnosti koje danas vladaju u Srbiji. Na osnovu relevantne literature i vlastitog poznavanja standardnog rumunskog jezika i njegovih govora konstatujem još jednom da su „vlaški” i rumunski jedan isti jezik, koji Rumuni (Vlasi) istočne Srbije na svom maternjem jeziku nazivaju „rumunski jezik” (*limba română* /

⁷⁶⁶ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 191.

⁷⁶⁷ Ivo Žanić, *Hrvatski na ujetnoj slobodi. Jezik, identitet i politika između Jugoslavije i Evrope*, Zagreb 2007, 57; Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 336–337.

l'imba rumânească), a Srbi na svom maternjem jeziku „*vlaški jezik*”. Ukoliko takvo stanovište „vlahisti” ne prihvataju, onda oni svom narodu, tj. Rumunima (Vlasima) u istočnoj Srbiji, odriču znanje vlastitog maternjeg jezika time što im umesto autonima rumunski jezik nameću srpski naziv „vlaški jezik” (*l'imba vlaha*, *l'imba vlahă*). Razume se, „vlahisti” ne ostaju samo na preimenovanju svog maternjeg jezika, već uvode mnoge srpske reči u svoj rečnik, ne prihvatajući rumunske neologizme, kako se „vlaški” ne bi kojim slučajem *rumunizovao*. Moram priznati i to da su u mnogo čemu „vlahisti” kopirali hrvatske puriste, savetnike i cenzore za jezik, ali ne zato što su prepisali sve od hrvatskih „kolega”, već zato što su načini razmišljanja i fabrikovanja laži manje-više isti. U situaciji kada „jezično planiranje doprinosi ‘više’ jačanju (jezičkog – S. G.) nacionalizma nego internacionalnosti, nadamo se da će pozitivne vrednosti premošćavanja komunikacijskih barijera nadvladati nad opasnostima nacionalističkih pokušaja da se (podeli i – S. G.) izolira jezička zajednica”.⁷⁶⁸ Kako bih prikazao svu oštrinu sukoba između rumunista i „vlahista”, tj. između profesionalnih lingvista i laika purista, navešću Amonove reči: „Puristički rat unutar nacionalne varijante u osnovi [je] građanski rat, jer se u prvom redu odvija između članova iste nacije”,⁷⁶⁹ uz veliko angažovanje srpskih nacionalista.

Može se komotno reći da politička elita u Srbiji i pojedini „intelektualci oblikuju i aranžiraju nacionalne konflikte pomoću manipuliranja etničkim pamćenjem, simbolima i mitovima; [...] To posebno važi za bivšu Jugoslaviju”,”⁷⁷⁰ a mit je „idealna građevinski materijal za populističko-nacionalističku mobilizaciju,”⁷⁷¹ koji se prenosi pomoću škole, posebno u nastavi *vlaškog govora s* (novokreiranim) *elementima nacionalne kulture* „Vlaha”, zatim pomoću knji-

⁷⁶⁸ Joan Rubin and Björn H. Jernudd, „Introduction”, J. Rubin/B. Jernudd (ur.), *Can Language Be Planned?*, Hawaii 1971, XVIII, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 245.

⁷⁶⁹ Ulrich Ammon, *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz: das Problem der nationalen Varietäten*, Berlin/New York, 1995, 186, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 43.

⁷⁷⁰ Adam D. Smith, *Nations and Nationalism in a Global Era*, Cambridge, 1995, 79, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 328.

⁷⁷¹ Dieter Segert, *Die Grenzen Osteuropas*, Frankfurt/New York, 2002, 264, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 343.

ževnosti, koja je doduše u povelju,⁷⁷² potom falsifikovane istorije⁷⁷³ ili drugih društvenih nauka. Škola ima veliku ulogu u širenju nacionalizma jer „emocionalni patriotizam koji leži u osnovi nacionalizma počinje unutar porodice i nastavlja se u učionici na času istorije”.⁷⁷⁴ Pored škole, poznato je da su i „masovni mediji neosporno sredstvo za ideološku repliku”⁷⁷⁵ jer „usađuju ‘društvenomitološke konstrukcije’” u kojima su „populistička razina i propagandna razina jako povezane jedna s drugom”.⁷⁷⁶ Ipak, u vezi s formiranjem *vlaške nacionalne manjine* svi navedeni faktori (srpski nacionalisti iz redova rumunofonog stanovništva, demokratski deklarirani državni činovnici i klerikalno-nacionalistički nahuškana većina unutar SPC) najviše su najviše suiskoristili temu jezika, jer je on „kao malo što drugo pogodan za političko mobiliziranje i može se instrumentalizirati za ili protiv određenih političkih ciljeva. Na tom potencijalu baziraju se jezični nacionalizam i jezična politika”.⁷⁷⁷

Politička mobilizacija i instrumentalizacija „vlaškog jezika” na prostoru istočne Srbije, koji po svim lingvističkim i sociolingvističkim kriterijumima pripada rumunskim dijalektima dakorumunskog narečja rumunskog jezika, vrši se, sasvim sigurno, radi potiranja rumunske zajednice, koja je decenijama bila na udaru srpske agresivne asimilacione politike. Takođe, i radi formiranja tzv. Vlaha, koji su formiranjem svog Nacionalnog saveta dobili status „vlaške nacionalne manjine”, što se među „vlahistima”, nažalost, veličalo i smatralo

⁷⁷² Drăgana alu Jovănjenu, ZAR NIJE JOVĂNJELU? *Elvis alu Ćobanu*, Negotin, Nacionalni savet Vlaha; Udruženje „Gergina”, 2013; *Povjestij dje kopij povješć đikopij*. Krajinsko-timočko narečje: Sină alu Šeloju; Homoljsko-braničevsko narečje: dPasujoni, 2013. Priče u ovoj knjizi pisane su ćirilskim ili latiničkim „vlaškim pismom”.

⁷⁷³ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka (sic!) Vlaha: Vlasi i balkanski narodi*, Negotin, Estetika, 2007; Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha; Kulturno-prosvetni centar „Petrovac na Mlavi”, 2014.

⁷⁷⁴ Louis L. Snyder, *The New Nationalism*, New York, 1968, 364.

⁷⁷⁵ Jan Blommaert, „The debate is closed”, J. Blommaert (ur.), *Language Ideological Debates*, Berlin/New York, 1999, 430.

⁷⁷⁶ Joseph Lewanda, „Der ‘Homo sovieticus’ als sozialer Mythos”, C. Friedrich/B. Menzel (ur.), *Osteuropa im Umbruch*, Frankfurt am Main i dr., (1994), 46, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 356.

⁷⁷⁷ Daniel Blum, *Sprache und Politik*, Heidelberg, 2002, 1, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 328.

velikim uspehom. Proces asimilacije, bolje reći, intenzivne *vlahizacije* rumunske zajednice, započeo je u Srbiji krajem Drugog svetskog rata. Tada su na „vlaškom jeziku” pevane i objavljivane partizanske pesme,⁷⁷⁸ da bi se po završetku rata proces nastavio štampanjem agitprop parola na „vlaškom jeziku” (v. Faksimili parola, br. 515, 516, 617, 518, 519, 520). Bila je formirana i komisija iz redova „vlaških” komunista, koja je trebalo da radi na pisanju *gramatike*, *rečnika* i *pravopisa*,⁷⁷⁹ dakle, svega onoga što je bilo potrebno za denacionalizaciju rumunske zajednice sa prostora istočne Srbije. Ipak, borba titoista i staljinista u vreme Rezolucije Informbiroa 1948. godine donekle je usporila projekat *vlahizacije* na račun *srbizacije rumunske zajednice* u istočnoj Srbiji, sve do formiranja Nacionalnog saveta Vlaha 2010. godine, kada je projekat ponovo intenziviran uz punu podršku deklarativno demokratski orijentisanih institucija vlasti.

ИА35-Г-5-IX-515. Са ну ње зујтам чă власту трăбијă сă фијă њн мањилѣ луми (Ne zaboravimo da vlast treba da bude u rukama naroda)

⁷⁷⁸ Ј(анку) лу Моана Симеоновић, *Канћикатоарја партізањаска*, Зајшерј, 1946.

⁷⁷⁹ *Vlasi u dokumentima zaječarskog istorijskog arhiva* (1945–1999): Odabrana dela o istoriji Vlaha istočne Srbije u pet knjiga, knj. 3 (priredio Slavoljub Gacović), Zaječar, Matična biblioteka „Svetozar Marković”, 2014, 128–129.

ИАЗ5-Г-ІХ-516. Lucru nostru al măi mare astăz iastă: să lucrăm mult măi tare de cât până acuma (Naš najveći posao danas jeste: da radimo mnogo više no što smo dosad)

ИАЗ5-Г-ІХ-517. Să căpătăm mâncare de lucratori, păntru că s-avem iepcin fabricaturi (Da dobavimo hranu za radnike, kako bismo imali jeftine proizvode)

ИАЗ5-Г-ІХ-518. Dacă vrem să avem alături de lucrat pamântu și alce fabricaturi, trabiiă să nu lasăm lucratori sa fomiază (Ako želimo imati pored rada na zemlji i druge proizvode, ne treba da ostavimo radnike da gladuju)

ИА35-Г-IX-519. Ној сѧ дѧм ла фѧбриѧ лѧнѧ да ѧл'е ноуѧ сѧ ѧе да
ѧѧсѧтурѧ (Ми да дамо фабрику вуну,
а оне нама да дају тканину)

ИА35-Г-IX-520. Даѧ врем сѧ ну мѧј фијѧ реквиѧиѧиѧ ѧѧ алѧе даѧиѧѧ трѧбиѧѧ
сѧ плаѧѧм порезѧ оал ѧе ѧл ката држава наоѧтрѧ ноуѧ (Ако ѧелимо да виѧе
не буде реквизиѧиѧе и других даванѧа, треба да платимо
све порезе које траѧи наѧа нова држава)

Takva vrsta jezičkog i svakog drugog nacionalizma opisuje se „ne samo u političkim govorima i traktatima, nego i u znanstvenim knjigama [...] kao primitivizam, zaostalost, reakcionarnost, zabluda ili bolest, a nadilaženje nacionalizma smatra se napretkom, pa i preduvjetom duhovne civilizacije”⁷⁸⁰. Preimenovanje jezika i „odbacivanje temeljnih ljudskih vrijednosti moguće je pod utjecajem (jezičkog i druge vrste – S. G.) nacionalizma jer on ‘pretjerano i isključivo ističe vrijednost nacije na račun moralnih i etičkih vrijednosti’”⁷⁸¹. Nacionalizam bilo koje vrste „je ‘stanje svijesti kada se smatra da najvišu lojalnost pojedinac duguje naciji-državi’”⁷⁸², iznosi u svom delu „O jeziku i nacionalizmu” hrvatska lingvistkinja Snježana Kordić, pozivajući se na radove Smita, Bluma, Lemberga, Šnajdera i drugih.

⁷⁸⁰ Eugen Lemberg, *Nationalismus*, I, Reinbek, 1964, 7, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 328.

⁷⁸¹ Louis L. Snyder, *The New Nationalism*, New York, 1968, 2, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 329.

⁷⁸² Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 329.

„Vlahisti” mogu privući javnu pažnju u vreme sveopšteg porasta populizma i nacionalizma u Srbiji ako znaju, prvenstveno preko medija (radija i televizije), sebe profilisati u pobornike srpskih nacionalnih interesa time što će elitu unutar rumunske zajednice u istočnoj Srbiji okarakterisati kao izdajničku i podmićenu, a njen jezik preves(la)ti u „vlaški”. Činjenica da „Vlasi” i Rumuni iz istočne Srbije govore istim jezikom ne ugrožava ni rumunsku ni tzv. vlašku nacionalnu manjinu, ni državu Srbiju, niti ima bilo kakvih negativnih posledica po govornike. Budući da se radi o jednom jeziku, postavlja se pitanje kada će zdrav razum i smisao za političku realnost prevladati nacionalističku ideologiju srpskih nacionalista i „vlahista”, njihovih političkih poltrona (koji se nalaze na po puta u procesu asimilacije da od Rumuna postanu Srbi). Ovde ću navesti Dokinsa – ukoliko se dva suprotna stava, o vlaškoj i rumunskoj zajednici i o njihovom jeziku u istočnoj Srbiji zastupaju jednakom žestinom, ne mora istina nužno biti u sredini, jer može biti da jedna od sukobljenih strana doista ima pravo.⁷⁸³

Takozvani *jezički šovinizam* među „vlahistima” često je deo „*etnogeneze nastanka Vlahi*” (kako glasi naslov knjige Vojislava Stojanovića iz Negotina),⁷⁸⁴ odnosno *nacionalnog preporoda*. On je često na zajedničkom zadatku s politički agresivnim „vlahistima” radi preimenovanja rumunskog u „vlaški jezik” pri čemu do izražaja dolaze purističke tendencije, tj. neprihvatanje rumunskih neologizama već srpskih. Aktuelni primeri *jezičkog šovinizma* jesu nastojanja „vlahista” da se rumunski jezik na tlu istočne Srbije podeli na dva jezika, rumunski i „vlaški”. Primer *jezičkog šovinizma*, koji je još aktuelan, jeste nastojanje „da se srpskohrvatski jezik podeli na dva jezika, na hrvatski i na srpski”,⁷⁸⁵ a ako se tome pridodaju bosan-ski/bošnjački i crnogorski jezik, onda se srpskohrvatski jezik deli na četiri jezika.

Kombinacija jezičkog nacionalizma i populizma među srpskim nacionalistima i „vlahistima” ne iznenađuje, jer je utvrđeno da „populizam ima dodirnih tačaka s nacionalizmom i rasizmom”⁷⁸⁶ i da

⁷⁸³ Richard Dawkins, *Der Gotteswahn*, Berlin 2007, 529.

⁷⁸⁴ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka (sic!) Vlahi: Vlasi i balkanski narodi*, Negotin, Estetika, 2007.

⁷⁸⁵ Helmut Glück, *Mitzler Lexikon Sprache*, Stuttgart, ², 652.

⁷⁸⁶ Urs Altermatt, *Das Fanal von Sarajevo*, Paderborn i dr., 1996, 200.

„nacionalizam i rasizam imaju dva lica”:⁷⁸⁷ prvo je *institucionalizovani nacionalizam*, koji sprovede srpski nacionalisti unutar srpskih institucija, čime se na određen način oblikuje drugi – *populizam* – među „vlahistima”, koji se onda koristi kao argument za nužnost *institucionalizovanog nacionalizma* u Srbiji. Pisanje udžbenika i drugih knjiga u službi *vlahizacije* rumunske zajednice u istočnoj Srbiji „nanosi dalekosežnu štetu na razini obrazovanja, jer usađuje novim generacijama (Rumuna – S. G.) neznanstvene tvrdnje o jeziku, naciji, povijesti i kulturi.”⁷⁸⁸

„Lingvistima i sveučilišnim profesorima (svugde, pa i u Srbiji – S. G.) moralo (bi) biti važno je li naziv jezika lingvistički opravdan i je li tvrdnja o različitosti jezika zasnovana na lingvističkim kriterijima. To je zato što se od sveučilišnih profesora lingvistike očekuje da lingvistički obrazuju studente, kako bi ovi nakon završenog studija obrazovali u školama široke mase i tako podizali razinu općeg znanja.”⁷⁸⁹ Ne bi trebalo da oni zatvaraju oči pred etničkim poslovanjem državnih ustanova (Zavod za udžbenike u Beogradu) i „vlahista”, koji su udruženim snagama objavili (kvazi)udžbenik „Govor i kultura Vlahi” („Byopба шй култура Влаха”) za prvi razred osnovne škole, pa umesto *rumunskog* uvode „*vlaški*” jezik u obrazovni sistem Republike Srbije kao izborni predmet pod nazivom *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*. Ukoliko autor nekog udžbenika dozvoli sebi da iz bilo kojih razloga: patriotskih, političkih ili religijskih, makar „i u najmanjoj mjeri krivotvori istinu, njegovo ime se mora izbrisati s liste znanosti”, ističe Snježana Kordić,⁷⁹⁰ ali šta uraditi s „vlahistima”, koji ne mogu biti izopšteni iz naučnog sveta, jer mu inače ne pripadaju?

S obzirom na to da „se nacionalizam i purizam obično pojavljuju zajedno, jednakog intenziteta, i odgovaraju na uticaje iz istog izvora”,⁷⁹¹ a to je srpski institucionalizovani nacionalizam, ne iznenađuje što je *vlaški purizam* usmeren protiv rumunskih reči, jer je

⁷⁸⁷ *Neuer Nationalismus*, Münster, 1994, 20.

⁷⁸⁸ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 369.

⁷⁸⁹ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 366.

⁷⁹⁰ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 371.

⁷⁹¹ George Thomas, „*The Relationship Between Slavic Nationalism and Linguistic Purism*”, u: *Canadian Review of Studies in Nationalism*, 16/1–2 (1989), 6.

i nacionalizam „vlahista”, koji se pokazuje na delu u negiranju rumunskog jezika u istočnoj Srbiji, pod dirigentskom palicom srpskih nacional-patriota usmeren protiv opstanka Rumuna u istočnoj Srbiji. Kako je cilj purizma „ispuniti očekivanja nacionalizma, političke ideologije”,⁷⁹² „vlahisti”, su podršku širenja purizma imali u srpskim političkim krugovima (SPS, SNS, DS), jer jer u to vreme jezička politika nije bila isključivo u rukama lingvista.⁷⁹³

Shvatanje odnosa lingvistike, demokratije i etike kod „vlahista” se mora preispitati, jer lingvistički kriterijumi u vezi s postojanjem bilo kojeg jezika u svetu, pa tako i s „vlaškim” jezikom u istočnoj Srbiji, nemaju nikakav odnos s demokratskim načelima i etikom odgovornosti. Naučno istraživanje i nastava se ne mogu izvoditi na *demokratskim* principima, to jest uslovljeni osećanjima i mislima *onih kojih se tiče*, a u našem slučaju to su mase naivnih „vlaško-govornika” predvođenih „vlahistima”, koji treba da odstupe pred znanjem lingvističkih eksperata. U skladu s naučnom *etikom*, lingvistika je tu da *onima kojih se tiče* razjasni koliko ima (ne)istine u njihovim laičkim predodžbama, a ne da ih učvršćuje u njihovim zabrudama. U vezi s ovim pitanjem Snježana Kordić navodi primer u kojem kaže: „Nitko neće ozbiljno zastupati mišljenje da kod dijagnoze i terapije bolesti treba dati prednost, naspram metoda akademske medicine, metodama narodske medicine koje su bolesniku kao ‘onome koga se tiče’ poznate.”⁷⁹⁴ U vezi s pitanjem jezika, tamo gde demokratija nastupa, nauka odstupa i obratno. Grešel navodi da „demokratija uvek implicira povlastice za većinu i ograničene mogućnosti za manjinu”, a u nastavku kaže da je „baš posledica demokratskog principa što između jezika sa znatno različitim brojem govornika formalna *ravnopravnost* nigde ne rezultira stvarnom *jednakošću* u svim jezičkim domenima”.⁷⁹⁵ „Populistima kao opravdanje za sve (što rade – S. G.) služe ‘mase’, na koje se često pozivaju, a još češće ih instrumentali-

⁷⁹² Maciej Czerwiński, *Język – ideologia – naród. Polityka językowa w Chorwacji a język mediów*, Kraków, 2005, 39.

⁷⁹³ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 19.

⁷⁹⁴ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 367.

⁷⁹⁵ Bernhard Gröschel, *Das Serbokroatische zwischen Linguistik und Politik. Mit einer Bibliographie zum postjugoslavischen Sprachenstreit*, München 2009, 39–40.

ziraju.”⁷⁹⁶ „Nasuprot tome, znanstveni pristup (u vezi s jezikom ili tradicionalnom kulturom – S. G.) osveštava ulogu mani-pulacije i demagogije”,⁷⁹⁷ koju u našem slučaju sprovode „vlahisti” i „vlaholozii” u oblikovanju glasa „vlaške nacionalne manjine” i tzv. „volje naroda”, te pokazuje da je glas „vlaške nacionalne manjine” samo fikcija.

7.1.5. Oспоравanje rumunskog maternjeg jezika „Vlaha” iz istočne Srbije zbog kulturno-civilizacijske nadgradnje i jezičkih razlika na nivou leksike

„Vlahisti”, kao eksponenti istomišljenika u Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i u Ministarstvu državne uprave i lokalne samouprave Republike Srbije, misle da će izgubiti status „vlaške nacionalne manjine” ako jezik ne nazovu imenom vlastite nacionalne manjine, tj. ako ne tvrde da se radi o „vlaškom jeziku”, bez obzira na neznatne jezičke razlike u odnosu na rumunski (nestandardni) jezik. Stav da tek postojanje zasebnog jezika dokazuje zasebnu naciju nije ispravan s obzirom na to da ima primera brojnih nacija koje govore isti jezik. S jedne strane, 64% Austrijanaca, Nemaca i Švajcaraca govore nemačkim jezikom, a zasebne su nacije, a s druge strane jedinstvena švajcarska nacija koristi četiri jezika, tj. u svakom kantonu se zna ili francuski ili nemački ili italijanski ili retoromanski. Dakle, neispravno je poistovećivati naciju i jezik, kao što je neispravno opisivati etnicitet pomoću kulturnih ili socijalnih sadržaja.⁷⁹⁸ Pojam nacije među političarima u Srbiji, i ne samo među njima, još uvek se romantičarski shvata, tako da se država i narod sa svojim nacionalnim jezikom moraju podudarati s državnim granicama. Otuda se u Srbiji još uvek raspravlja „kolika Srbija treba biti”, a ne „kakva treba biti”,⁷⁹⁹ pa se po istom kalupu novoformiranoj *vlaškoj nacionalnoj manjini* nameće politika stvaranja „vlaškog jezika”.

⁷⁹⁶ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 367–368.

⁷⁹⁷ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 368.

⁷⁹⁸ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 170, 171.

⁷⁹⁹ Latinka Perović, *Dominantna i neželjena elita: Beleške o intelektualnoj i političkoj eliti u Srbiji (XX–XXI)*, II izdanje, Beograd, Dan Graf, 2016, 424, 428, 437; Olga Popović-Obradović, *Kakva ili kolika država, Ogledi o političkoj i društvenoj*

Iz tih je razloga najpre Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, a potom i Kancelarija za ljudska i manjinska prava, na svako-jake načine terala političku elitu Rumuna (Vlaha) iz istočne Srbije da formira Nacionalni savet Vlaha 2006. godine, čime je posredno formirana nova „vlaška nacionalna manjina” (o tome više u poglavlju: *Izborne liste i politika formiranja nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine u procesu asimilacije rumunske zajednice sa pro-stora istočne Srbije*). Ipak, Nacionalni savet Vlaha u rukama rumunske (vlaške) elite donosi odluku da je maternji jezik ove manjine zapravo rumunski jezik i da ga treba uvesti u obrazovni sistem Republike Srbije, kako na području srpskog Banata tako i na području istočne Srbije, zbog čega tadašnji direktor Službe za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije Petar Lađević osporava upis Nacionalnog saveta Vlaha u Registar saveta nacionalnih manjina Republike Srbije. U tom kontekstu mu novinarka Slavica Marković u intervjuu za list „Timoćanin” (15. XII 2007) postavlja sledeće pitanje: „Da li se može govoriti o školovanju vlaške nacionalne manjine na maternjem jeziku?”, a Lađević spremno odgovara: „Svakako da, ali se to može dogoditi samo sa *standardizacijom vlašskog jezika*, koju može da odradi Vlaški nacionalni savet.” Međutim, pitanje je da li standardizaciju „vlaškog jezika” može da „odradi Vlaški nacionalni savet” u kojem nema ni lingvista ni filologa, što znači ni romanista ni rumunista. Standardizacija, svakako, nije posao za političke istomišljenike, već za jezičke znalce. Nadalje Slavica Marković kaže: „Nacionalni vlaški savet je nedavno prihvatio rumunski književni jezik i pismo kao vlaško pismo”, na šta Lađević odgovara: „Prihvatanje rumunskog jezika kao vlašskog je protivzakonito i prevazilazi ulogu Nacionalnog vlašskog saveta.”⁸⁰⁰ Dakle, „vlahisti” unutar Nacionalnog saveta Vlaha mogu da odrade *standardizaciju „vlaškog jezika”*, ali je „prihvatanje rumunskog jezika kao vlašskog protivzakonito”, mada, koji god zakon konsultovali, nigde nećete naći paragraf u kojem piše da kvazilingvisti unutar Nacionalnog saveta smeju i mogu izvršiti *standardizaciju „vlaškog jezika”*, niti ima paragrafa u kojem piše da je

istoriji Srbije XIX–XXI veka, priredila i predgovor napisala Latinka Perović, Beograd, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2009.

⁸⁰⁰ *Timoćanin*, br. 14 (15. XII 2007), 8, 9.

„prihvatanje rumunskog jezika kao vlašskog protivzakonito”. Uostalom, „prihvatanje rumunskog jezika” značilo bi prihvatanje rumunskog kao rumunskog, a ne „kao vlašskog”. Lađević misli da među tzv. Vlasima istočne Srbije nema onih koji znaju i čitaju srpske zakone i koji su, između ostalog, nešto i naučili o svojim pravima. U nastavku intervjua Lađević kaže da je protiv „prihvatanja rumunskog jezika kao vlašskog”, zato što je „protivno [...] slobodno izraženoj volji ljudi na popisu. Naime, više njih se izjasnilo da govori vlaškim jezikom nego što se izjasnilo da su pripadnici vlaške nacionalne manjine.” Dakle, Lađević misli da se maternji jezik kojim govore „Vlasi” može demokratskom većinom preimenovati u „vlaški jezik”, baš kao što se demokratski mogu izjašnjavati građani Srbije jesu li, primera radi, „Vlasi”, Srbi ili Rumuni. Na njegovu žalost, o kojem jeziku je reč prosuđuju lingvisti i sociolingvisti, ali ne po „izraženoj volji naroda”, već na osnovu određenih znanja i činjenica. Naravno, Lađević je (ne)namerno ispustio da kaže kako je popis tzv. Vlaha istočne Srbije rađen na srpskom, tj. na pitanje *koji je maternji jezik Vlaha*, bilingvalni Rumuni ili tzv. „Vlasi” koji znaju i srpski, odgovaraju na srpskom da im je *maternji jezik vlaški*, a da su kojim slučajem mogli odgovoriti na svom maternjem jeziku, odgovorili bi da im je maternji jezik *l'imba rumânească (rumâneșce)*, tj. rumunski jezik. Na drugom mestu u intervjuu Lađević kaže da „Vlasi ne smeju vlasizirati one koji su se izjasnili kao Rumuni, niti Rumuni smeju rumunizirati one koji su se izjasnili kao Vlasi”, odnosno „obe manjine u okviru našeg zakona mogu da ostvaruju sva svoja prava u sferi kulturne autonomije...”⁸⁰¹ Ja bih nakon ove izjave Lađevića pitao: ko je u zadnjih dvesta godina podelio rumunsku zajednicu u Srbiji na Vlahe (u istočnoj Srbiji) i Rumune (u srpskom Banatu)? Zar to nije ciljano radila srpska administracija na popisima Srbije, upravo onim popisima na kojima Lađević insistira da su Vlasi – Vlasi, a Rumuni – Rumuni? Ovim navodima Lađević je objasnio shvatanje srpske političke elite o povezanosti nacije i jezika, a to je da svaka nacija, makar i izmišljena u srpskoj administraciji, poput „vlaške nacionalne manjine”, mora imati isti prefiks (vlaški) u nazivu jezika.

⁸⁰¹ *Timočanin*, br. 14 (15. XII 2007), 8, 9.

Međutim, i pored velikih nastojanja srpskih vlasti u sprezi sa svojim poltronima iz Nacionalnog saveta Vlaha, neznatna jezička razlika na nivou leksike između „vlaškog” i rumunskog jezika rezultira međusobnom razumljivošću, a „s međusobnom razumljivošću kao odlučujućim kriterijem za pripadnost idioma istom jeziku povezan je nedostatak bilingvizma između govornika tih idioma (tj. između rumunskog i tzv. vlaškog – S. G.). Međusobna razumljivost i nepostojanje bilingvizma stoje u korelaciji sa strukturnom sličnošću idioma koju je utvrdila *sistemska lingvistika*. Sve tri navedene činjenice su karakteristične za jezičke oblike klasificirane u lingvistici kao (eventualno moguće – S. G.) varijante.”⁸⁰²

Što se tiče leksike, tu je i Vuk Stefanović Karadžić, počev od najranije faze, ostavljao veliku slobodu, shvatajući da leksičke razlike nisu nešto što bi smetalo jedinstvenosti i jednoobraznosti jezika. On u vezi s tim navodi: „A što jedni zovu djevojku curom, a drugi ložicu kašikom, to je mala razlika u govoru”⁸⁰³ da bi se govorilo o dva posebna jezika. Uostalom, Ranko Bugarski kaže da „rečnik jednog jezika dosta verno odražava kulturne datosti i potrebe zajednice koja njime govori, ali se takva usklađenost u mnogo manjoj meri nalazi kod gramatičkih sistema, koji su stabilniji i merodavniji deo jezičke strukture. *Dublji identitet jednog jezika ne ogleda se toliko u prirodi sadržaja koje on izražava, i koji su registrovani u rečniku*, koliko u osobenom načinu njihovog izražavanja, što je stvar gramatičke forme.”⁸⁰⁴

U vezi s tzv. kulturno-civilizacijskom nadgradnjom, jezičke razlike na kojima „vlahisti” insistiraju postoje i unutar drugih jezika, pa se svejedno zbog tih razlika oni ne klasifikuju kao različiti jezici.⁸⁰⁵ U rumunskom u istočnoj Srbiji postoje leksičke razlike koje variraju od dijalekta do dijalekta i od govora do govora, npr. za leksemu **miš** u muntensko-oltenskom dijalektu (munt.-olt.) postoji *șocăce*, a u banatskom (ban.) *îrce* (Brestovac), **Sveti Đorđe** se u uglavnom u munt.-olt.

⁸⁰² Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 372; v. i: B. Gröschel, *Das Serbokroatische zwischen Linguistik und Politik. Mit einer Bibliographie zum postjugoslavischen Sprachenstreit*, München 2009, 148.

⁸⁰³ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 61.

⁸⁰⁴ Ranko Bugarski, *Jezik i kultura*, Biblioteka XX vek, knj. 147, Beograd, 2005, 19.

⁸⁰⁵ Ranko Bugarski, *Jezik i kultura*, 19.

kaže *Svići Ghiorge*, a u ban. *Sân-Țorđ* (Podgorac), **vinograd** je u munt.-olt. *vije* (Halovo), a u ban. *vinje* (Brestovac), za **prozor** se u munt.-olt. kaže *ferjastă* (Halovo), a u ban. *penđeră* (Šarbanovac, Zlot, Podgorac), za sneg se u munt.-olt. koristi leksema *zăpadă* (Halovo), a u ban. *înuă* (Šarbanovac, Zlot), **oblak** se u munt.-olt. naziva *noore* (Halovo), a u ban. *nuvâr* (Metovnica), **korito** je u munt.-olt. *postavă* (Halovo), a u ban. *carl'iță* (Šarbanovac, Zlot), **naramak** (sena) se u munt.-olt. kaže *maldăr* (Halovo), a u ban. *sarsînă* (Metovnica), **dud** je u munt.-olt. *dud* (Halovo), a u ban. *iagod/iagud* (Dobra Voda), **zavesa** je u munt.-olt. naziva *perđa(ua)* (Halovo), a u ban. *feroancă* (Metovnica), **sarma** je u munt.-olt. *sarmă* (Halovo), a u ban. *perișoară/gogoloaie* (Nikoličevo), što svakako ne znači da se u oltenskim govorima ne sreće i *perișoară/pirișoară*, **krompir** je u munt.-olt. *krâmpel/krâmpiel* (Halovo), a u ban. *brobde* (Gornjane), **čistim** se u munt.-olt. kaže *čist'esc* ili *curățasc* (Halovo), a u ban. *sârui* (Velika Jasikova), **kukurek** je u munt.-olt. naziva *bujgațâl* (Halovo), a u ban. *cutcurieg* (Šarbanovac, Metovnica), **džemper** je u munt.-olt. *gemper* (Halovo) a u ban. *burcă/șoflancă* (Šarbanovac, Metovnica), **roze** se u munt.-olt. kaže *balgiu* (Halovo), a u ban. *roznă/bielcă* (Šarbanovac), **potok** se u munt.-olt. kaže *ogaș* (Halovo), a u ban. *pârâu/părău* (Podgorac), **kukuruz** je u munt.-olt. *porumb* (Halovo), a u ban. *cucuruđ* (Metovnica), **kačamak** je u munt.-olt. *mămăliğă* (Halovo), a u ban. *col'âașă* (Krivelj), **gajde** su u munt.-olt. *čimpoi* (Halovo), a u ban. *carăbi* (Podgorac), **sač** je u munt.-olt. *țăst* (Halovo), a u ban. *șirin* (Metovnica), za **psovati** se u munt.-ban. kaže *înjur* (1. l. jd. prez. Halovo) a u ban. *sudăi* (Zlot, Šarbanovac), za **peškir** se u munt.-ban. kaže *cârpă* (de șcers, Halovo), a u ban. *prosop* (Bigrenica), **čekati** je u munt.-olt. *așcepta* (Halovo), a u ban. *adăsta* (Beljajka), **stolica** je u munt.-olt. *scaun* (Halovo) / *sândălie* (Šipikovo), a u ban. *scamn* (Metovnica), itd. Navedene leksičke razlike ne pobijaju činjenicu da se radi o rumunskim dijalektima (a ponekad samo o sinonimiji iste leksike) na prostoru istočne Srbije, koje nalazimo i na području današnje Rumunije, a ne o dva samostalna jezika, tzv. vlaškom (nестandardizovanom) i rumunskom (standardizovanom) jeziku.⁸⁰⁶

⁸⁰⁶ Leksičke razlike na kojima vlahisti grade tezu o dva različita jezika, tzv. vlaškom

„Vlahisti” će na kraju reći da se na (socio)lingvističkom planu radi o kulturno-civilizacijskoj nadgradnji kada žele pokazati da se radi o različitim jezicima, tzv. vlaškom i rumunskom, ali i Argentinci npr. imaju različitu kulturno-civilizacijsku nadgradnju u odnosu na Špance, a ipak koriste (standardni) španski jezik, pored više indijanskih jezika (kečuanski, guarani i mapuče), kojima se služe kao maternjim.

7.1.6. Regionalne posebnosti izgovornog i leksičkog karaktera kao osnov za formiranje „vlaškog jezika”

U sociolingvistici je poznato da jezik može biti policentričan, tj. nejedinstven, pa unutar njega postoje razlike uslovljene time što ga govori nekoliko različitih nacija u različitim državama (koje tzv. Vlasi nemaju). Na taj način bi „vlahisti” s pridruženim srpskim nacionalistima mogli da opravdaju stvaranje nove „vlaške nacionalne manjine” u odnosu na rumunsku, ali razlike između „vlaškog jezika” i rumunskog u tom slučaju ne ugrožavaju međusobno sporazumevanje između tih „nacija” pa se zato radi o istom jeziku. Međutim, „vlahisti” bi da imaju i posebnu „naciju” i poseban „jezik”, što je, moramo priznati, na bivšem jugoslovenskom prostoru veoma moderno, ali pogrešno u kontekstu najčešće rabljene pretpostavke na relaciji: *jezik – nacija – država*. Naime, Crnogorci su proglasili crnogorski jezik, Bošnjaci bosanski,⁸⁰⁷ Hrvati hrvatski i Srbi srpski, stoga što smatraju

(nестandardizovanom) i rumunskom (standardizovanom), postoje i u nemačkom jeziku kada se npr. upoređuje nemačka i austrijska varijanta, ali svejedno te varijante se ne smatraju različitim (standardnim) jezicima. Na primer „*bolnica* se u Njemačkoj naziva *Krankenhaus*, što nije standardno u Austriji, gdje se kaže *Spital*, prvi mjesec u godini se u Njemačkoj naziva *Januar* a u Austriji *Jänner*, u Njemačkoj se *parlament* naziva *Bundestag* a u Austriji *Nationalrat*, u Njemačkoj se *premijer* naziva *Ministerpräsident* a u Austriji *Landeshauptmann*, u Njemačkoj se *uplatnica* naziva *Zahlkarte* a u Austriji *Erlagschein*, u Njemačkoj se *matura* naziva *Abitur* a u Austriji *Matura*” itd., v. Peter Wiesinger, „Die Entwicklung des Verhältnisses von Mundart und Standardsprache in Österreich”, W. Besch/O. Reichmann/S. Sonderegger (ur.), *Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung*, Berlin/New York, 1939–1949, 1985, 1943, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 249–250.

⁸⁰⁷ Vesna Požgaj Hadži (ur.), *Jezik između lingvistike i politike*, 117: „Danas kod bosanskohercegovačkih lingvista dominira shvaćanje po kojem se radi o jednom jeziku sa tri standarda ili, riječima hrvatskog lingvista Ive Pranjkovića, o velikim

da *nacija* koja ima *državu* mora imati i svoj *jezik*. Međutim, sve navedene nacije su ranije živele u svojim federalnim republikama, a govorile su jednim policentričnim srpskohrvatskim jezikom. Uostalo, u svetu ima preko 6.000 jezika, a oko 200 država.

Dakle, regionalne posebnosti, i izgovorne i leksičke naravi, postojale su davno i pre nego što je rumunski jezik u XIX veku standardizovan – već u XIV veku postoji poseban maramureški rumunski pisani jezik (*Codicele de la leud* 1391/1392), čije su se posebnosti u leksici, morfologiji i drugome do danas u govoru održale, a na drugim prostorima koji se danas nalaze unutar Rumunije ili Moldavije koristili su se i posebni pisani jezici, o čemu govore mnogi srednjovekovni dokumenti (ostali su tragovi posebnog pisanog jezika sa prostora Negotinske Krajine iz prve polovine XIX veka), što samo govori o *teritorijalnoj raslojenosti*, jer raslojenost rumunskog jezika „uvjetovana je faktorima koji su stariji od današnjih nacija”,⁸⁰⁸ da ne govorim o nacionalnoj manjini poput *vlaške*, koja je za potrebe srpske asimilacione politike stvorena politički tek 2006. godine formiranjem Nacionalnog saveta Vlaha.

Reči, izgovor i druga obeležja karakteristična za pojedine govore koji se čuju u mnogim regionima istočne Srbije, Rumunije, Moldavije, Transnistrije itd. pokazuju iz koje sredine potiče govornik, ali to ne ide u prilog „vlahistima”, koji bi zbog minimalnih razlika u leksici ili posebnosti u izgovoru sve te govore proglasili posebnim jezicima. Sve različitosti u leksici i njenom izgovoru na određenim područjima samo su *markeri* različitih govora istoga jezika, jer je i pored markera međusobna razumljivost kod govornika „izrazito visoka što s drugim (socio)lingvističkim kriterijumima dokazuje da se radi o jednom te istom jeziku”.⁸⁰⁹

dijelom istoj ili posve sličnoj jezičnoj sirovini, koju odlikuju tri standardnojezične pojavnosti.”

⁸⁰⁸ Izraz *regionalna policentričnost* preuzeo sam od Rajfenštajna koji ga je prvi put upotrebio pišući o policentričnosti nemačkog jezika u: Ingo Reiffenstein, *Das Problem der nationalen Varietäteten*, Zeitschrift für deutsche Philologie 120/1 (2001), 88.

⁸⁰⁹ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 147; v. i: Ulrich Ammon, *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz: das Problem der nationalen Varietäten*, Berlin/New York 1995, 2–11.

Često se ne radi ni o arhaizmima, regionalizmima ili neologizmima, već o leksemama koje pripadaju sociolektima istog jezika koji se vezuju za određeni društveni status, profesiju itd., u pogledu obima vokabulara, načina izražavanja i jezičke kulture. Zato u međusobnoj komunikaciji rumunofonog stanovništva ruralne sredine sa prostora istočne Srbije i rumunofonog stanovništva urbanih centara Rumunije nastaju hijatusi u sporazumevanju, na osnovu čega se dolazi do zaključka da se radi o dva posebna jezika. Takvi primeri se najčešće navode kao neoborivi dokazi o postojanju dva odelita idioma. Verujem da bi sociolekatske posebnosti u srpskom jeziku takođe bile očigledne na relaciji obrazovanih ili neobrazovanih stanovnika urbane ili ruralne sredine.

Takođe je poznato da „osobenosti lokalne ili regionalne kulture čuvaju svoj izraz u lokalizmima, regionalizmima i dijalektizmima narodnog jezika”, što je slučaj rumunskih govora, a „na drugom kraju internacionalna kultura i savremena tehničko-tehnološka civilizacija ostavljaju svoj beleg u opštoj leksici, stručnim terminologijama i frazeologiji standardnog jezika”,⁸¹⁰ što je slučaj sa standardnim rumunskim jezikom, na kojem se školuju njegovi izvorni govornici.

„Vlahisti” pokušavaju da relativizuju (socio)lingvističke kriterijume za utvrđivanje da li se radi o „vlaškom jeziku” ili o rumunskom. Oni, takođe, zanemaruju i kriterijum međusobne razumljivosti „vlaškog” i rumunskog jezika. Po njima je najverovatnije kod međusobne razumljivosti presudna želja da se neko razume. O ovom kriterijumu piše Ivo Žanić, redovni profesor na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu.⁸¹¹ Možda je želja za međusobnim razumevanjem potrebna, ali kad bi ona bila presudna za razumevanje stranih jezika, čas posla bismo znali mnoge jezike, a potreba za profesorima ili prevodiocima bi nestala. Međutim, stoji činjenica da svakog čoveka veoma dobro razume određena grupa ljudi koja pripada jednom narodu, u našem slučaju rumunskom narodu, čije je stanje svesti političkim sredstvima podeljeno u više nacija, koje su rasprostranjene u više država (rumunska u Rumuniji, moldavska u Moldaviji, „vlaška” u istočnoj

⁸¹⁰ Ranko Bugarski, *Jezik i kultura*, Biblioteka XX vek, knj. 147, Beograd, 2005, 20.

⁸¹¹ Ivo Žanić, *Hrvatski na uvjetnoj slobodi. Jezik, identitet i politika između Jugoslavije i Europe*, Zagreb 2007, 9.

Srbiji itd.). Ipak, kod utvrđivanja da li se radi o različitim jezicima, Hajnc Klos nabraja sledeće kriterijume: *međusobna (ne)razumljivost, fonološke razlike, znatne razlike u morfologiji i sintaksi te rečničko blago*.⁸¹²

Snježana Kordić nas obaveštava da takva situacija postoji u Italiji „... jer talijanski poluotok siječe jedna linija koja je u romanistici dobro poznata kao linija od La Spezia do Rimini, tj. od istoka Ligurije do Jadranskog mora. Dijalekti sjeverno od te linije su po porijeklu i svojstvima *zapadnoromanski*, a južno od linije *istočnoromanski*. U istočnoromanske dijalekte ubraja se i toskanski, koji je postao standardni talijanski jezik. Tako taj istočnoromanski standard kao nadregionalni jezik pokriva i teritorij na kojem se govore zapadnoromanski dijalekti sjevera. Slična jezična situacija ne postoji nigdje u Europi”,⁸¹³ pa prema tome, ni na Balkanskom poluostrvu kada je u pitanju rumunski jezik, koji, koliko je poznato, ima četiri narečja: dakorumunsko (od istočne Srbije do Pridnjestrovlja), arumunsko (Albanija, Makedonija, Grčka i Bugarska), meglenorumunsko (oblast Meglena u Makedoniji) i istrorumunsko (nekoliko naselja u Istri – Hrvatska).

Standardizacija „vlaškog jezika” trebalo bi da ide u susret standardizovanom rumunskom jeziku, jer je namera standardizacije da se ljudi međusobno sporazume(va)ju na što većem prostoru, a ne obrnuto, da se uz pomoć standardizacije „vlaškog jezika” radi na međusobnom nesporazumevanju Rumuna (eksterni srpski naziv: Vlah/Vlasi) iz istočne Srbije i Rumuna iz srpskog Banata, Rumunije i Moldavije.

Da bi „vlaški jezik” bio poseban jezik, trebalo bi uzeti kao osnovicu standarda, na primer, banatski dijalekt (tzv. *homoljsko-braničevski dijalekt* „vlahista”), kojim govore Rumuni, tzv. Vlasi Ungurjani iz istočne Srbije, na prostoru od Morave do istočnih obronaka Miroč planine, odnosno na prostoru Braničeva, Stiga, Zvižda, Mlave, Homolja, Resave, Morave, Crne Reke i Poreča. Međutim, čak i tada „vlaški jezik” ne bi bio poseban jezik, jer govornika

⁸¹² Heinz Kloss, „Abstandsprachen und Ausbausprachen”, J. Göschel i dr. (ur.), *Zur Theorie des Dialekts: Aufsätze aus 100 Jahren Forschung*, Wiesbaden 1976, 303–304.

⁸¹³ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 153.

banatskog dijalekta (tzv. *homoljsko-braničevski dijalekt* „vlahista”) ima nekoliko miliona u Rumuniji. Muntensko-oltenski dijalekt (tzv. *timočko-krajinski dijalekt*) uzet je za osnovicu standardnog rumunskog jezika, kojim se kao službeni jezik koristi kod Rumuna na prostoru srpskog Banata, Rumunije, Moldavije i Pridnjestrovlja.

Kada bi „vlahisti” okupljeni oko Nacionalnog saveta Vlaha hteli da svoj „vlaški jezik” odvoje i getoiziraju u odnosu na rumunski, kojim govori preko 25 miliona ljudi, onda bi trebalo da se odreknu svog tzv. *timočko-krajinskog dijalekta*, koji se prostire na Timočku Krajinu, odnosno na oblast Timoka, Krajine i Ključa, i svog tzv. *homoljsko-braničevskog dijalekta*, koji su u lingvistici poznati kao *banatski* i *muntensko-oltenski* dijalekti rumunskog jezika. Prema tome, standardizovati nekakav „vlaški jezik” u istočnoj Srbiji samo zato što se na srpskom jeziku rumunofoni govornici nazivaju „Vlasi” nemoguća je misija za romaniste i rumuniste, a kamoli za „vlahiste”. To bi bilo kao da spajate kajkavski ili čakavski sa štokavskim narečjem. Da je to lingvistički bilo ostvarivo, reformista Vuk Stefanović Karadžić bi to i uradio još sredinom XIX veka, a da su se Štrosmajer i njegovi ilirci u Zagrebu odlučili da standardni jezik Hrvata bude kajkavski, pitanje je da li bi došlo do ujedinjenja čakavske Dalmacije, kajkavske Hrvatske i štokavske Slavonije. Ilircima, sa Štrosmajerom na čelu, svakako je bilo stalo do ujedinjenja, a „vlahistima”, na čelu s Milenom Golubović, Slobodanom Golubovićem dPasujonijem, Sinišom Čelojevićem, Draganom Andrejevićem i drugim atašeima za širenje „vlauštine”,⁸¹⁴ nije stalo ni do jedinstvenog rumunskog jezika ni do jedinstvenog rumunskog naroda. Na njima je da pošto-poto sprovedu ono što je odlučeno u Beogradu, a to je da se rumunska nacionalna manjina u Srbiji „pocepa” na dve, rumunsku u srpskom Banatu i „vlašku” u istočnoj Srbiji, a da se jezik po istom principu podeli na rumunski i „vlaški”. Sve je to vođeno dirigentskom palicom srpskih nacional-patriota i njima pridvornih u redovima „vlaške nacionalne manjine”, a njihova zadnja namera je da

⁸¹⁴ Izraz *vlauština* prvi je upotrebio P. Doboljub (Filaret, iguman manastira Vratne) u svom radu: *Srpski odzarci iz rumunske istorije*, Vesnik Srpske crkve I, Beograd 1897, 13.

„vlašku nacionalnu manjinu” vremenom asimiluju u većinski narod, dok bi tzv. vlaški jezik jednom za svagda nestao iz istočne Srbije.

Na karti (v. 02. Negotinska krajina, Ključ i deo Vlaške – migracije rumunskog (vlaškog) stanovništva) koju je sačinio Paun Durlić prikazana su naselja sa prostora današnje Rumunije (Vlaška = Țara Românească), odakle su se Rumuni, tzv. Vlasi, doselili na prostor Negotinske Krajine i Ključa tokom XVIII i XIX veka. Durlić navodi da je spisak sela sačinjen prema knjizi Koste Jovanovića⁸¹⁵ i da su se sva mesta, osim onih pod br. 4, 9, 10, 24, 27, 28, 29, 35 i 44, nalazila u okrugu Mehedinți (Județul Mehedinți), koji je danas širi i obuhvata deo Almaša u Banatu. Mesta *Staro Patoci* (45), koje se pominje u knjizi Koste Jovanovića, nema u Rumuniji, pa Durlić pretpostavlja da je reč o naselju *Staropatoci* iz okoline Vidina u Bugarskoj.

Na ponuđenoj karti može se videti odakle su doseljenici došli i kojim su jezikom međusobno mogli komunicirati na području današnje Rumunije, tj. nekadašnje Vlaške ili, kako su je njeni žitelji nazivali, *Țara Românească* („Rumunija”). Durlić na osnovu svojih istraživanja ukazuje na svu beslovesnost Siniše Čelojevića i drugih „gerginaša”, koji kažu da „Vlasi” iz istočne Srbije i njihov „vlaški jezik” nemaju nikakve veze s Rumunima i rumunskim jezikom. Sam naziv njegove familije *Čelojești*, koje je sadržano u njegovom prezimenu *Čelojević* (Sină a lu Celoiu) ukazuje na mesto *Čeloj* (*Celei*), odakle su, po predratnom istraživanju Koste Jovanovića i po skorašnjem istraživanju Pauna Durlića, došli u Prahovo precizno *Čeloještija*, tj. *Čelojevića*. „*Čelojești, Gržobești* (9. k., Sv. Arhandeo) *su iz Čeloja u Rumuniji, gde su imali kumstvo*”,⁸¹⁶ navodi Kosta Jovanović, a Durlić veli da je taj detalj „važan zbog toga što su u tom *Čeloju* prave ‘*radačine*’ (tj. koreni – S. G.) gospodina Čelojevića, Prahovljanina i predsednika Odbora za službeni upotrebu jezika i pisma VNS-a, i čini mi se istovremeno, i prvog čoveka NVO ‘Gergina’, dakle bojovnika iz prvih redova šarlatanskog pokreta Vlasijonaca i ‘*radačinstva*’ (tj. autohtonista – S. G.), koji, jelte, ‘nikad nisu bili jedno’ sa Rumunima!”⁸¹⁷ U to je ime Čelojević, ponesen svojim

⁸¹⁵ Kosta Jovanović, *Negotinska krajina i Ključ*, SKA, Beograd 1940, 72–74.

⁸¹⁶ Kosta Jovanović, *Negotinska Krajina i Ključ*, 205.

⁸¹⁷ www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic...

ne(po)zna(va)njem istorije, napisao: „Rumunija, koja svoju istoriju nije imala, prisvajala je Vlahe, da bi popunila svoje istorijske rupe. Samo zbog toga nas ‘vole’ Rumuni, jer su bez nas tikva bez korena!”,⁸¹⁸ i nastavlja: „Mi Vlasi [...] uvek smo smatrali Srbiju našom matičnom domovinom”, gde Čelojević očigledno meša domovinu s maticom.

O poreklu i matici tzv. Vlaha indirektno govore i nazivi naselja odakle su se na prostor Negotinske Krajine i Ključa doselili tokom XVIII i XIX veka. O nazivima naselja znamo na osnovu istraživanja Koste Jovanovića, koja je Paun Durlić uspešno locirao u pograničnom okrugu Mehedinci i dalje u Rumuniji i Bugarskoj.⁸¹⁹

Uostalom, i Cvijić u svojoj raspravi „Antropogeografski problemi Balkanskog poluostrva” navodi: „važan sastojak’ stanovništva istočne Srbije su **vlaški** doseljenici, kojih ima samo u njenom severnom delu, do planine Rtnja i Tupižnice”. On za njih kaže da su „poreklom iz banatskog Almaša, Erdelja, Vlaške i Moldavije”,⁸²⁰ tj. sa područja današnje Rumunije i Moldavije, čiji stanovnici danas koriste rumunski (standardni) jezik. Ovakvi i slični navodi iz rasprava srpskih

⁸¹⁸ Siniša Čelojević, *Ideologija udruženja Vlaha „Gergina” iz Negotina*, u: *Anatomija rumunske politike*, priredio Zoran Milošević, Šabac, Centar akademske reči, 2017, 400.

⁸¹⁹ www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic...: „1. Alanga (*Halânga*), 2. Ardžintija (*Argetoia* ?), 3. Atrnjaci (*Atarnaci*), 4. Babojica (*Băbăița*), 5. Baja de Arama (*Baia de Aramă*), 6. Balta Verde (*Balta Verde*), 7. Balta Verde ili Olt (?), 8. Batoci (*Batoți*), 9. Bonduk (*Bondoți* ?), 10. Braila (*Brăila*), 11. Breznica (*Bresnița*), 12. Bukura (*Bucura*), 13. Burila (*Burila*), 14. Verčerova (*Vecerova*), 15. Gruja (*Gruia*), 16. Gura Vaji (*Gura Văii*), 17. Dančeu (*Danceu*), 18. Devesile (*Devesel*), 19. Đingalaš („*Di lângă Alaș*“ ?), 20. Židoštica (*Jidoștița*), 21. Izvor (*Izvoarele*), 22. Inova (*Hinova*), 23. Jalovica (*Ilovița*), 24. Košući (*Coșești*), 25. Krajova (*Craiova*), 26. Krivina (*Crivina*), 27. Ljeu (*Leu*), 28. Mocacaja (*Moțățel*), 29. Ogradena (*Ogradena*), 30. Olt (*Olt*), 31. Ontarija (?), 32. Ostrovo Veliko (*Ostrovu Mare*), 33. Ostrovo Korbovo (*Ostrovu Corbului*), 34. Oc (?), 35. Padija (*Padea*), 36. Papuk (*Papuci*), 37. Pristol (*Pristol*), 38. Prunišor (*Prunișor*), 39. Rečez (*Recea*), 40. Rogoš (*Rogova* ?), 41. Selišteni (*Selișteni*), 42. Simijan (*Șimian*), 43. Skapau (*Scăpău*), 44. Skela (*Schela*), 45. Staro Patoci (*Staropatica*, Vidinski okrug, Bugarska), 46. Straheja (*Strehaia*), 47. Turn Severin (*Turnu Severin*), 48. Flamanda (*Flămânda*), 49. Ciganaš (*Țigănași*), 50. Čeloj (*Celei*) i 51. Šer (?).”

⁸²⁰ Mihajlo Kostić, *Poreklo i kompozicija stanovništva u selima istočne Srbije: Prilog geogr. stanov. SR Srbije*, u: Zbornik radova Geografskog instituta „Jovan Cvijić”, knj. 25, Beograd, 1974, 86.

autora moraju biti faktor otrežnjenja „vlahista” i ostalih perjanica Nacionalnog saveta Vlaha od teorije da se „Vlasi” iz istočne Srbije, ne pomerivši se se s mesta, nalaze na tim prostorima već 2000 godina i da zato nemaju nikakvih dodirnih tačaka sa Rumunima, bilo da je u pitanju zajednička istorija, tradicionalna kultura ili maternji jezik.

7.1.7. Vrednosni kriterijum ili samoprocena izvornih govornika

Takozvani vrednosni kriterijum, odnosno samoprocena govornika o sopstvenom jeziku nije utemeljena na naučnim principima, „jer ‘govornik prosuđuje svoj jezik ne prema lingvističkim ili drugim objektivnim kriterijima, nego prema subjektivnim kriterijima’”,⁸²¹ a kod govornika je „svest o jeziku vrednosna kategorija i stoga subjektivna, sa svim neodređenostima koje proizilaze iz subjektivnosti”,⁸²² pa se „zbog te subjektivnosti ‘percipiranje jezičke situacije od strane govornika ne mora podudarati sa stvarnom situacijom’”.⁸²³ Naprotiv, „lingvisti i društveni psiholozi koji su istraživali narodne stavove ustanovili su da su tvrdnje ljudi o jeziku netačne i da su često u kontradikciji s njihovom stvarnom upotrebom jezika”.⁸²⁴

Zato vrednosni kriterijum, odnosno samoprocena govornika o sopstvenom jeziku, a u našem slučaju je reč o grupi laika koju sam prozvao „*vlahistima*”, nije u (socio)lingvistici kriterijum pri određivanju nekog jezika. „Smatrati neki idiom ‘jezikom zato što ga njegovi govornici (u slučaju „vlaškog jezika” „*vlahisti*” i njihovi privrženici – S. G.) tako procenjuju, bilo bi kao npr. smatrati neki politički sistem

⁸²¹ Gudrun Schubert, „Einzelaspekte neuer Mehrsprachigkeit im ehemaligen Jugoslawien”, *Sociolingvistica* 11, 1997, 84, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 116.

⁸²² Harald Haarmann, *Kleines Lexikon der Sprachen*, München, 2002², 11, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 116.

⁸²³ Jean Aitchison, „Assessing Language Status: Some Problems”, U. Ammon/M. Hellinger (ur.), *Status Change of Languages*, Berlin/New York, 1992, 494, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 116.

⁸²⁴ James Milroy/Lesley Milroy, *Authority in Language*, London/New York, 1999³, 15, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 116.

demokratskim zato što ga njegova populacija procenjuje takvim...”⁸²⁵ Dakle, vrednosni kriterijum samoprocene jezika kojim govore Rumuni (Vlasi) istočne Srbije od strane „vlahista” ili „vlaholingvista” (tj. vlaholjinbista – naziv Pauna Durlića) nije prihvatljiv. U vezi s tim pitanjem se na Rumune (Vlahe) istočne Srbije vrše pritisci od strane srpskih medija tako što se u programima lokalnih radio-televizijskih stanica puštaju izjave stanovnika iz „vlaških” sela, najčešće bez osnovnoškolskog obrazovanja, koji na pitanje da li razumeju govor na rumunskim radio-televizijskim stanicama, odgovaraju da (ne)razumeju, pri čemu treba imati u vidu književni rumunski jezik i sve neologizme koji su nastali nakon standardizacije rumunskog jezika. Prema tome, „mišljenje govornika o vlastitom idiomu i o drugim idiomima, stavovi proizišli iz toga i zaključci o vrednosti zbog neizbežne subjektivnosti u njima i zbog izvanjezičke (tj. političke – S. G.) motivacije principijelno nisu prikladni za lingvističku klasifikaciju s ciljem diferenciranja između različitih jezika s jedne strane i varijanata istog jezika s druge strane”⁸²⁶ Poistovetiti laičke stavove o jeziku sa sociolingvističkim stavovima bilo bi isto što i poistovetiti alhemiju s hemijom, astrologiju s astronomijom ili vračeve s fakultetski školovanim lekarima – kaže Snježana Kordić,⁸²⁷ a povodom vrednosnih kriterijuma govornika o sopstvenom jeziku Trask navodi da je „uobičajeni stav među lingvistima [...] da ta narodna uverenja nisu ništa više nego zabavni komadići neznalačkih gluposti”⁸²⁸ Napomenuću da samoprocenu govornika i Najnc Klos odbacuje govoreći: „Taj stav koji se zasniva na osjećajima i koji se ubraja u područje laičkog jezikoslovlja je doduše znanstveno beznačajan”⁸²⁹ i dodaje da

⁸²⁵ Ulrich Ammon, *Towards a Descriptive Framework for the Status/Function (Social Position) of a Language within a Country*, U. Ammon (ur.), *Status and Function of Languages and Language Varieties*, Berlin/New York, 1989, 31.

⁸²⁶ Bernhard Gröschel, *Das Serbokroatische zwischen Linguistik und Politik. Mit einer Bibliographie zum postjugoslavischen Sprachenstreit*, München, 2009, 147.

⁸²⁷ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 118.

⁸²⁸ Robert Lawrence Trask, *Key concepts in language and linguistics*, London/New York, 1999, 96, 97.

⁸²⁹ Heinz Kloss, „*Abstandsprachen und Ausbausprachen*” [*Abstand-languages and Ausbau-languages*]. (ur.) Göschel, Joachim; Nail, Norbert; van der Elst, Gaston. *Zur Theorie des Dialekts: Aufsätze aus 100 Jahren Forschung. Zeitschrift für*

svakako „neće neki jezični oblik koji lingvisti jednoznačno klasifikuju kao dijalekt postati jezik zato što njegovi govornici zastupaju mišljenje da se radi o 'jeziku'”,⁸³⁰ kao što to čine „vlahisti”. Rekao bih da je to samo jedan od mnogih iracionalnih stavova „vlahista”, koji zaboravljaju da zadatak (socio)-lingvistâ nije primena narodnog pristupa jeziku nego naučno utemeljenog pristupa, za šta je potrebno i obrazovanje.

Procena izvornih govornika, pod uticajem „vlahista” koji im nameću „vlaški jezik”, jeste da imaju veću kompetenciju kod prosuđivanja „sopstvene” jezičke problematike i otuda se pojavljuju autori van lingvističke struke, koji pišu udžbenike „Вуорба шй култу-па Влаха” (Milena Golubović), priručnike „Govorim vlaški – Vorbăsk rumînjesc – Ворѡјеск румѣњешѣ” (Slobodan Golubović dPasujoni), rečnike „Vuorbarj – vlaško-srpski rečnik” (Isti), slikovnice „Panda învacă kung-fu” (Isti), i „Ворбарју вларумѣњеск-србјеск” (Ljubiša lu Boža Kići), gramatike vlašskog jezika (Nadica N. Jovanović) i predgovore „O položaju vlašskog jezika i njegovim dijalektima”, „Bez vlašskog identiteta...” (Dragan Andrejević) itd. Međutim, takvoj proceni izvornih govornika, tj. „vlahista” (Siniša Čelojević – Sină a lu Čeloju) i njihovih saradnika može se suprotstaviti mišljenje ruskog sociolingviste Vahtina da „u *sociolingvističkim kontekstima* lingvisti koji prosuđuju status vlastitog mater-njeg jezika često pokazuju veću podložnost emocijama prema predmetu svog istraživanja, a posledica toga je veći stupanj politiziranosti njihovih izjava.”⁸³¹

7.1. 8. Rumunski jezik u istočnoj Srbiji između istine i obmane (sociolingvistička analiza)

Sociolingvistika je deo lingvistike. Neki „vlahisti” kažu da se, ako ne na osnovu lingvističkih kriterijuma, a ono na osnovu sociolin-

Dialektologie und Linguistik, Beihefte, n.F., Heft 16. Wiesbaden: F. Steiner, 1976, 306, cit. prema Snježana Kordić, Jezik i nacionalizam, 118.

⁸³⁰ Heinz Kloss, *Die Entwicklung neuer germanischer Kultur-cprachen von 1800 bis 1950*, München 1978², 27, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 118.

⁸³¹ Bernhard Gröschel, *Das Serbokroatische zwischen Linguistik und Politik. Mit einer Bibliographie zum postjugoslavischen Sprachenstreit*, München 2009, 2.

gvističkih kriterijuma tzv. vlaški jezik razlikuje od rumunskog. Međutim, oni ne znaju da je sociolingvistika „poddisciplina lingvistike koja se bavi uzajamnim odnosima između društvene strukture i jezične strukture, a zadatak joj je pokazati sistematsku povezanost jezične i socijalne strukture te utvrditi uzročne odnose u jednom ili u drugom smjeru. *Sociolingvistika* je interdisciplinarni projekt *sociologa*, *lingvista*, *psihologa* i *antropologa* koji konstituira jedan zajednički predmet proučavanja”.⁸³² Kao što je rečeno u definiciji, „sociolingvistika sadrži komponente četiriju naučnih disciplina, ali ne i politike.” Da sociolingvistika nema nikakve suodnose s politikom valja naglasiti, po mišljenju Snježane Kordić, „jer pojedini balkanski filolozi (i „vlahisti” s njima – S. G.) žele politiku predstaviti kao sociolingvistički kriterij iako ona to nije.”⁸³³ Naime, „odavno su predstavnici opšte lingvistike [...] obrazložili i razglasili nalaz da su jezičkopravne i naposljetku *politički motivisane odredbe o statusu idioma irelevantne za pitanje njihove klasifikacije kao zasebnih jezika*”.⁸³⁴

„Odgovor na pitanje da li se radi o jednom standardnom jeziku ili o nekoliko dobiva se primjenom (socio)lingvističkih kriterija. Kao što je poznato,⁸³⁵ postoje tri kriterija: jedan je istraživati kakav je omjer podudarnosti i razlika između dotičnih idioma (*sistemskolingvistički*, tj. tipološki kriterij), drugi je mjeriti međusobnu razumljivost između govornika tih idioma (*komunikacijski kriterij*), treći je da li je za nadregionalni tj. standardni jezik uzet isti dijalekt ili ne (*genetski kriterij*)”.⁸³⁶ Uostalom, ako je *sistemskolingvistička podudarnost* „vlaš-kog jezika” s rumunskim velika, a međusobna razumljivost između njihovih govornika manje-više potpuna, onda je to isti jezik. Osim toga, kada je procenat identičnosti naspram razlika velika, a

⁸³² Theodor Lewandowski, *Linguistisches Wörterbuch*, Heidelberg/Wiesbaden, 1990⁵, 979, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 109.

⁸³³ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 109.

⁸³⁴ B. Gröschel, *Das Serbokroatische zwischen Linguistik und Politik. Mit einer Bibliographie zum postjugoslavischen Sprachenstreit*, München, 2009, 349–350.

⁸³⁵ Roman Jakobsen, „O strukturalno-lingvističkim konstantama srpskohrvatskog jezika (*inventar fonema i fonotaktička struktura*)”, B. Ostojić (ur.), *Jezička situacija u Crnoj Gori – norma i standardizacija*, Podgorica, 2008, 27.

⁸³⁶ Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 97.

jeste velika, onda se radi o istom jeziku. Osnovni leksički fond takođe pokazuje da je reč o jednom jeziku, a šta ulazi u osnovni leksički fond definisao je Moris Svodeš sastavivši listu od sto osnovnih reči koje označavaju delove ljudskog tela (oko, kosa, srce, usta), životinje (riba, pas), radnje (jesti, piti), brojeve (jedan, dva, tri), zamenice (ja, ti, on) itd., pa se i po tom principu „vlaški” i rumunski jezik ubrajaju u isti jezik⁸³⁷ „ako imaju najmanje 81% zajedničkog osnovnog leksičkog fonda”.⁸³⁸ Kada bi tzv. Vlasi uspešno standardizovali svoj „vlaški jezik” (na muntensko-oltenskom dijalektu) imali bi s rumunskim 100% zajedničkog osnovnog leksičkog fonda. Pored toga, i struktura sloga dokazuje da se radi o jednom jeziku jer je ona ista bez obzira na to je li reč o standardnom rumunskom jeziku u Rumuniji ili o tzv. vlaškim govorima u istočnoj Srbiji. Zajedničko dakorumunsko narečje i za Rumune i za tzv. Vlahe ostavlja malo mogućnosti za kreiranje većih razlika i eventualno daljih udaljavanja, bez obzira na želje „vlahista” i velike podrške srpskih političkih struktura. Može neko od „vlahista” reći da se dakorumunsko narečje sa svojim muntensko-oltenskim dijalektom, koji je uzet za standardni rumunski jezik u Rumuniji, razlikuje od dakorumunskog narečja sa dijalektima koji će eventualno biti upotrebljeni prilikom standardizacije „vlaškog jezika” u istočnoj Srbiji, ali čak i kad bi to bio slučaj, ne bi se moglo zbog toga tvrditi da je reč o različitim standardnim jezicima, jer, kao što je

⁸³⁷ Navedimo delove ljudskog tela, životinja, radnji, brojeva, zamenica itd. najpre na tzv. vlaškom, a potom na rumunskom jeziku po APhi standardu, između kojih stavljamo znak jednakosti: *ochi* = *ochi* „oko”, *păr* = *păr* „kosa”, *înimă* = *inimă* „srce”, *gură* = *gură* „usta”, *pește* = *pește* „riba”, *câine* = *câine* „pas”, *mâncă* = *mâncă* „jesti”, *bia* = *bea* „piti”, *unu* = *unu* „jedan”, *doi* = *doi* „dva”, *trei* = *trei* „tri”, *ieu* (*io* - dijalektizam) = *ieu* „ja”, *tu* = *tu* „ti”, *iel* = *iel* „on” itd; v. i: Slavoljub Gacović, *De la latină la română. Teritoriul formării limbii românilor* (Conferință științifică internațională), Turnu Severin – Drobeta, 20–21. mai 2012, u: Mehedinți – istorie, cultură și spiritualitate. Identitate, cultură și tradiții comune în spațiul transfrontalier România – Serbia, București, 2012, 18–85.

⁸³⁸ Heinz Kloss, „*Abstandsprachen und Ausbausprachen*” [*Abstand-languages and Ausbau-languages*]. (ur.) Göschel, Joachim; Nail, Norbert; van der Elst, Gaston. *Zur Theorie des Dialekts: Aufsätze aus 100 Jahren Forschung. Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik*, Beihefte, n.F., Heft 16. Wiesbaden: F. Steiner, 1976, 303.

već rečeno, radi se o jednom jeziku, budući da su „vlaški” govori deo rumunskog jezika.

Kriterijum međusobne razumljivosti bilo na osnovu lingvističkog, bilo na osnovu sociolingvističkog kriterijuma, pokazuje da se radi o jednom jeziku, rumunskom. Kad bi se počelo govoriti o zasebnom „*vlaškom jeziku*” u odnosu na rumunski (u užem smislu te reči ili čak kao *langue*), to bi značilo udvarati se nacionalizmu „Vlaha”, tj. napola asimilovanih Rumuna, i Srba, jer sam jezik jeste i ostaje, lingvistički zasnovano, samo jedan, koji se jedino može normirati u dve ili više varijanata. Jer, kao što kaže Kembel: „Jezik je svaki lingvistički entitet [...] između kojeg i drugih takvih entiteta vlada međusobna nerazumljivost”.⁸³⁹ To ne bi mogli izmeniti ni ciljani zahvati u jezik od strane „vlahista” i njihovih „prijatelja” iz redova srpskih političara, koji bi najradije da koliko sutra „vlašku nacionalnu manjinu” prevedu u srpsku većinu. Prosto rečeno, kad bi „vlahisti” pokušali izbaciti iz svog „vlaškog jezika” osnovicu na kojoj je formiran standardni rumunski jezik, a to je muntensko-oltenski dijalekt (tzv. krajinsko-timočki dijalekt „vlahista”), ostao bi samo banatski dijalekt (tzv. braničevsko-homoljski dijalekt „vlahista”) kao jedina osnovica na kojoj bi eventualno izgradili „vlaški jezik”. Ta osnovica je u stvari presudna, jer i kod Klosa nalazim podatak da se tek pošto su izabrane različite dijalekatske osnovice može govoriti o različitim *Ausbau-jezicima*⁸⁴⁰ među koje on ubraja češki i slovački, danski i švedski, bugarski i makedonski.⁸⁴¹ Međutim, čak i kad bi „vlahisti” pokušali da za formiranje „vlaškog jezika” uzmu banatski dijalekt kao osnovicu, u tome ne bi uspeli: prvo zato što i banatski dijalekt pripada dakorumunskom narečju, i drugo, zato što u Rumuniji ima još nekoliko miliona govornika banatskog dijalekta, koji se, uzgred rečeno, na popisima ne deklarišu kao „Vlasi”.

Na kraju ovog poglavlja preporučujem čitaocima da se upoznaju s raspravom etnologa Pauna Durlića, u kojoj žestoko kritiku-

⁸³⁹ Lyle Campbell, *Historical linguistics. An introduction*, Edinburgh, 1998, 165, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 104.

⁸⁴⁰ Minimalna jezička udaljenost između standardnih varijeteta *različitih jezika*, tj. *Ausbau-jezika*.

⁸⁴¹ Heinz Kloss, „*Absandsprachen und Ausbausprachen*”, J. Göschel i dr. (ur.), *Zur Theorie des Dialekts: Aufsätze aus 100 Jahren Forschung*, Wiesbaden, 1976, 312.

je protagoniste Nacionalnog saveta Vlaha u vezi s „vlaškim jezikom”, koja je nastala tokom 2013. godine i koja se može pronaći na internet stranici koju on uređuje, <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=676.0>.

7.2. KOMUNISTIČKA KAMPANJA KONSTITUISANJA „VLAŠKE” NACIONALNE MANJINE I STANDARDIZACIJE „VLAŠKOG” JEZIKA U ISTOČNOJ SRBIJI

7.2.1. Začetak ideje konstituisanja nacionalne manjine „Vlaha” i standardizacije „vlaškog jezika” nakon Drugog svetskog rata među komunistima

Ideja srpskih vlasti da se formira „vlaški” jezik i konstituiše „vlaška” narodnosna grupa ili narodnost, odnosno „vlaška” nacionalna manjina umesto rumunske u istočnoj Srbiji, nije nastala konstituisanjem drugog saziva Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine 2010. godine. Ona je nastala u vreme komunističkog režima, odnosno nakon 1945. godine. Kako bih to dokazao, neću navoditi stanovišta pojedinih autora iz literature, koja je ionako oskudna o navedenim pitanjima, već ću se poslužiti objavljenim arhivskim dokumentima.⁸⁴²

Tako je u referatu koji je Bogoljub Stojadinović Tane, delegat iz Požarevca, predstavio na Osnivačkom kongresu KP Srbije (8–12. IV 1945) rečeno da „od 350.000 stanovnika, Vlaha ima blizu 150.000... To je jedna grupa, koja govori [...] *vlaškim jezikom*. Oni u svojim kućama govore isključivo *vlaškim jezikom*... Mnoge žene i devojke, naročito stare žene u Zviždu, govore samo *vlaški* i ne znaju uopšte srpski...”⁸⁴³ Ovde ćemo se načas zaustaviti s navođenjem i reći da nigde u zvaničnim dokumentima pre 1945. godine, a to su Popis stanovništva u Kraljevini SHS iz 1921. i Popis stanovništva u Kraljevini Jugoslaviji iz 1931. godine, nije rečeno da ima 150.000 Vlaha, niti je igde zabeleženo da oni govore „vlaškim jezikom”. U Popisu

⁸⁴² *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva: (1945–1999)*, priredio Slavoljub Gacović, Zaječar, Matična biblioteka „Svetozar Marković”, 2014, 17–210.

⁸⁴³ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 17–19.

stanovništva iz 1921. godine stoji podatak da ima 231.068 stanovnika sa maternjim rumunskim ili cincarskim jezikom, a u popisu stanovnika iz 1931. godine rečeno je da ima 147.248 stanovnika opet sa maternjim rumunskim ili cincaskim jezikom. Dakle, niti je u državnim dokumentima pre Popisa stanovništva iz 1948. godine zabeleženo da ima „Vlaha” niti da oni govore „vlaškim jezikom”.

Bogoljub Stojanović u svom referatu kaže: „Njihov je jezik vrlo siromašan. Oni imaju možda 3.000 reči... Veliki broj reči se slaže sa rumunskim jezikom... Svoje pismo nemaju... Mi smo postavili pitanje da li se oni mogu smatrati kao rumunska manjina. Ali to oni nisu.”⁸⁴⁴ Prvo, jezik „Vlaha” nije uopšte siromašan, što se može videti na sajtu <http://www.paundurlic.com/vlaski.recnik/> u *Vorbar: on-line rečnik vlaške kulture*, po broju unetih reči, a poslednju 4931. reč, koja pripada osnovnom fondu, uneo je Paun Durlić 26. jula 2018. godine. Ukoliko se napravi poređenje tzv. vlaškog osnovnog leksičkog fonda sa rumunskim koristeći *Rumunsko-srpskohrvatski rečnikom* dr Radua Flore može se doći do sledećeg rezultata: Slovo A – 255 reči, Ă – 3, B – 188, C – 468, D – 201, E – 13, F – 142, G – 149, H – 126 (27 u „vlaškim” govorima, jer se u odomaćenim rečima izgubilo „H”), I – 126, Î – 284, J (Ž) – 31, K – 4, L – 134, M – 248, N – 192, O – 106, P – 408, R – 255, S – 543, Ș (Š) – 87, T – 333, Ț (C) – 40, U – 88, V – 165, W – 4, Z – 107, ukupno oko 4700 reči osnovnog fonda. Zaključak da nemaju svoje pismo, još je jedna od mnogih neistina. Naprotiv, oni danas imaju latiničko pismo, ali im u školama na prostoru istočne Srbije nije dato da uče svoj maternji jezik pa prema tome ni svoje pismo. Jasno mi je pitanje koje su komunisti sebi postavljali: „Da li se oni (tj. „Vlasi” – S. G.) mogu smatrati kao rumunska manjina”, ali mi nije jasno na osnovu čega je donesen zaključak da „to oni nisu”.

Stojanović nadalje iznosi: „Ta grupa (vlaškog stanovništva – S. G.) nastanjena je u našem kraju (tj. u istočnoj Srbiji – S. G.) još pre nego što su Slaveni naselili Balkan. U zajednici sa Rumunima, u jednoj državi, živeli su samo za vreme Rimljana i za vreme Turaka, koji su držali Balkan. Otada, oni su živeli neprestano u saobraćaju sa Srbima i razvoj rumunskog naroda nije imao nikakvog uticaja na

⁸⁴⁴ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 17–19.

razvoj Vlaha u našim krajevima...”⁸⁴⁵ Iz navedenog citata stiču se sledeći zaključci: da su „Vlasi” u istočnoj Srbiji bili nastanjeni pre dolaska Slovena na Balkan, tj. pre konačne doseobe 614. godine, zatim da su u državnoj zajednici s Rumunima živeli kao dva posebna entiteta i to još u vreme Rimljana, kao i u vreme Turaka, koji su držali Balkan, a otada, tj. nakon oslobođenja od Turaka, „Vlasi” žive „neprestano u saobraćaju sa Srbima”, pa otuda „razvoj rumunskog naroda nije imao nikakvog uticaja na razvoj Vlaha” u istočnoj Srbiji.

Najpre da razjasnimo da „Vlasi” nisu mogli živeti na današnjem prostoru istočne Srbije pre dolaska Slovena na Balkan (614), jer ih do desetog veka pisani izvori ne pominju kao poseban entitet. „Vlasi” nisu mogli da žive u državnoj zajednici sa Rumunima za vreme Rimljana, jer ih u tom periodu nije bilo. Oni su takoreći bili u embrionalnom razvoju kao romanizovano stanovništvo Balkana. Da ne govorimo o tome da se u istorijskim izvorima „Vlasi” poistovećuju s Rumunima. Musović u vezi s tim donosi nekoliko zapisa, jedan iz 1534, koji glasi: „Vlasi se sad zovu Romanima’ (Valachi nunc se Romanos vocant)”;

drugi iz 1570: „Vlasi, koji se Romanima imenuju’ (Valachi, qui se Romanos nominant)”;

i treći zapis iz 1574, koji glasi: „Oni koji žive u Moldaviji, Vlaškoj i dijelu Transilvanije smatraju sebe potomcima Romana i svoj jezik nazivaju romanešte’ (Ceux du pays se disent vrais successeurs des Romains et nomment leur parler romanechte).”⁸⁴⁶

O tome da su Vlasi i Rumuni jedno te isto posredno se može saznati i iz programskog teksta Dositeja Obradovića „Pismo Haralampiju” (1783), u kojem kaže da „jednim istim jezikom govore [...] žitelji crnogorski, dalmatinski, hercegovački, bosanski, serbijski, horvatski (kromje muža), slavonski, sremski, bački i banatski (osim Vlaha).”⁸⁴⁷ Dakle, banatske Rumune Dositej naziva Vlasima, baš kao što se u istočnoj Srbiji Rumuni nazivaju Vlasima. Konstatcija da „Vlasi” žive neprestano u saobraćaju sa Srbima (i na prostoru istočne

⁸⁴⁵ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 17–19.

⁸⁴⁶ Željko Brankov Musović, *Genetika, istorija i bajke*, archive.org edition, Copyright 2018, 207.

⁸⁴⁷ Miloš Kovačević, *Put srpskog jezika i pisma satkan od stranputica* (Predgovor), u: Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, Beograd, Srpska književna zadruka, kolo CVIII, knjiga 726, 2016, XI.

Srbije) tek nakon odlaska Turaka, takođe je neprihvatljiva, jer su Srbi u saobraćaju s „Vlasima” živeli i u vreme Vidinske despotovine i u vreme Vidinskog sandžaka na današnjem prostoru istočne Srbije. O tome govore mnogi vizantijski i latinski srednjovekovni izvori, kao i srpske srednjovekovne darovnice i zakoni, turski popisni defteri XV i XVI veka i zakonski propisi. Tokom XV i XVI veka istovremeno se pominju Srbi Braničeva i Timočke Krajine uz braničevske i vidinske Vlahe. Stojanović u svom referatu ne pominje viševjekovne učestale migracije rumunofonog stanovništva unutar karpatsko-staroplaninskog areala. Kada se govori o razvoju rumunskog naroda i njegovom beznačajnom uticaju na razvoj „Vlaha” u istočnoj Srbiji, ne pominje se nigde vremenski period. Pretpostavljam da se to odnosi na period od osnivanja Kneževine Srbije do danas, ali se pritom zaboravljaju reke imigranata na području istočne Srbije, o kojima postoje ne samo istorijski pisani izvori⁸⁴⁸ već i objavljeni radovi srpskih istoričara koji ukazuju na činjenicu da je najveći deo „Vlaha” poreklom sa prostora današnje Rumunije. Ako i ostavimo po strani doseljavanja s kraja XV i tokom XVI i XVII veka, treba uzeti u obzir makar ona u periodu od 1718. do 1739. godine, za vreme dominacije Austrije nad Oltenijom (Mala Vlaška) i severnom Srbijom, kao i ona posle ustanka u Transilvaniji 1784. godine i terora kome su bili izloženi ustanici u Transilvaniji, kojima ni posle toga (1791) nije mnogo pomogao *Supplex libellus valachorum* o vlaškim pravicama, koji je bio upućen austrijskom caru Josifu II. Do doseljavanja „Vlaha” sa prostora današnje Rumunije dolazilo je i posle Organskog regulamenta iz 1832. godine za vreme ruskog protektorata u Vlaškoj i Moldaviji. O tome bi se mogla napisati obimna studija, ali to ne bi išlo u prilog „vlahistima” unutar nacionalnog saveta Vlaha i njihovim kvaziistoričarima koji protažiraju dvomilenijumski razvoj „Vlaha” na prostoru istočne Srbije. A upravo smo videli otkada i od koga potiče ideja da su „Vlasi” i Rumuni živeli u isto vreme u Rimskom carstvu. Kelti su naknadno pridodati konstrukt o dvomilenijumskom postojanju „Vla-

⁸⁴⁸ *Arhivska građa za naselja u Srbiji u vreme prve vlade kneza Miloša: (1815–1839)*, Skupio i uredio Tih. R. Đorđević, u : Prvo odeljenje, naselja i poreklo stanovništva, knj. 22 (po arhivskim dokumentima), uredio Jovan Cvijić, Beograd – Zemun, Grafički zavod „Makarije” a.d, 1926, 15, 21, 77, 105–156, 205, 370–374, 396, 410, 437–440.

ha” na prostoru istočne Srbije iz pera srednjoškolskog profesora istorije u penziji Vojislava Stojanovića u knjizi *Etnogeneza nastanka Vlaha* s podnaslovom *Vlasi i balkanski narodi*, o čemu više u poglavlju ove knjige *Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine i njegova izdavačka politika u oblasti istorije i antropologije u procesu asimilacije Rumuna sa prostora istočne Srbije*.

Bogoljub Stojanović u svom referatu piše: „Oni (tj. Vlasi – S. G.) govore na svom jeziku: ‘Ja sam Rumun’... Žene ne znaju da govore srpski, nego samo vlaški... Ima ljudi koji znaju srpski, ali ga ipak slabo znaju... ako na konferenciji govori Vlah, vlaškim jezikom, onda vlada veliko interesovanje...”⁸⁴⁹ Kako je moguće da „Vlasi” na svom jeziku kažu da su Rumuni, a da pritom ne govore rumunski, već „vlaški” i kojim su zaumnim promišljanjima komunisti mogli doći na ideju da oni nisu Rumuni i da zato treba konstituisati „vlašku” narodnosnu grupu i „vlaški” jezik, i pored toga što na jednom mestu u svom referatu Bogoljub Stojanović kaže da im se „veliki broj reči ... slaže sa rumunskim jezikom”, a „veliki broj reči su pozajmili od srpskog i prepravili ga na svoj vlaški jezik”?⁸⁵⁰ On ne pominje da se to „pozajmljivanje” moglo dogoditi jedino žestokom asimilacijom, koja je ostvarena putem državne administracije, škole, crkve i vojnog drila nad „Vlasima” za vreme trogodišnjeg služenja vojnog roka.

Povodom referata Bogoljuba Stojanovića Edvard Kardelj navodi: „Drug nam je juče u diskusiji vrlo lepo izneo pitanje Vlaha u Srbiji”, te navodi da njima treba „dati sva prava, razvijati nacionalnu kulturu”. Milovan Đilas je u vezi s istim referatom rekao: „Postavlja se pitanje Vlaha u Srbiji. Neki drug je juče rekao da Vlasi imaju tri hiljade reči i zbog toga im treba bogatiji rečnik, tojest srpski. Ne, treba im dati njihove škole, da na svom vlastitom jeziku obogate i razvijaju svoju individualnu kulturu.” Vidi se iz navedenih citata da su i Kardelj i Đilas veoma oprezni kad se radi o jeziku „Vlaha”, oni ne pominju „vlaški” jezik, ali su za to da Vlasi imaju sva kolektivna prava, da obogate svoj vlastiti jezik, razvijaju nacionalnu kulturu, da imaju svoje škole poput bilo koje druge nacionalne manjine.

⁸⁴⁹ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 17–19.

⁸⁵⁰ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 18.

U pojedinim segmentima referat Milovana Pejanovića *Vlasi – Stenografske beleške iz Negotina* (prvi primerak 1951–1952?), koji je nastao za potrebe OZNE u vreme Informbiroa 1948/1949. godine,⁸⁵¹ može se pokuditi ili pohvaliti, ali „vlahistima” svakako ne može biti od koristi za njihovu teoriju o dvomilenijumskom bivstvovanju „Vlaha” na prostoru istočne Srbije. Evo šta o poreklu „Vlaha” i o vremenu njihovog dolaska na prostor istočne Srbije kaže Pejanović.

„Među Vlasima koji danas naseljavaju severo-istočnu Srbiju sudeći po svemu nema potomaka onih starosedelaca koje su Srbi zatekli doselivši se u te krajeve [...] I zaista, i Kučevo i Braničevo, bili su pre najezde Turaka gusto Srbima naseljeni, ali su im ratovi u drugoj polovini XV veka znatno proredili stanovništvo. Godine 1481. kada su knez Pavao Zmaj (i) Despot Vuk, preveli preko 50.000 duša u Banat, ovi su krajevi morali ostati gotovo sasvim pusti. Tako je stvorena mogućnost za naseljavanje narodom iz drugih krajeva, tim pre što su doline Morave, Mlave, Peka i Timoka rodnošću vazda imale dovoljno privlačne snage za okolne stanovnike. Vlasi u ovu oblast počinju da se naseljavaju u drugoj polovini XVIII veka. Iz Sibirja su se počeli naglo doseljavati tek za vreme vlade Franje Josipa, pred Kočinu Krajinu usled velikih nasilja koja su vršili nad njima i osвете pobesnelih feudalaca posle pobune seljaka u tom kraju pod Horijom. Doseljenici iz Sibirja naselili su se po Kučevu i Braničevu, a prešli su ponegde i u vodopadu Timočku. Da je ovo doseljavanje bilo kasnijeg datuma svedoči nam i izveštaj egzarha Maksima pisan 1773. godine, u kome su pobrojana sva sela što su onda u Braničevu i Kučevu postojala pa im je pomenut i broj stanovnika i njihova narodnost [...] Kučevski i Braničevski Vlasi zovu se Ungurjani što pokazuje da su se doselili iz Mađarske. Oni govore narečjem kojim se govori u Sibirju. Doseljavanje Vlaha iz Vlaške u jačem opsegu počelo je po oslobođenju Srbije, a njihova najjača seoba po izlaganju V. Karića pada tek posle 1832. godine, usled pojačanja feudalnih okova u Vlaškoj. Doseljenici iz Vlaške zovu se Carani.”⁸⁵² Dakle, navodi Pejanovića su decidni u vezi s tim odakle su i u kom vremenu bili doseljeni „Vlasi”, kao i s

⁸⁵¹ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 21–61.

⁸⁵² *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 42–43.

obzirom na to da među njima „nema potomaka onih starosjedelaca koje su Srbi zatekli”.

U vezi sa *slavom* (rum. *praznic, sârbătoare/sârbătoare, zî mare* „velikden”) i drugim običajima Pejanovićevo izlaganje ne govori u prilog teoriji o srpskom poreklu „Vlaha”, već upravo suprotno: „Po dolasku u ove krajeve Vlasi su primili mnoge običaje od Srba. Svi slave *slavu* i to bolje nego što to čine Srbi. Oni danas slave *slavu* onako kako su je ranije slavili Srbi. Retko da koja kuća ne slavi po nekoliko *slava*, pa čak i ženinu *slavu*.”⁸⁵³ Pejanović ne propušta priliku da navede „krivce” za takvu srbizaciju i asimilaciju pa kaže: „Crkva je učinila dosta kod Vlaha na primeni srpskih običaja, jezika itd.”⁸⁵⁴ Naravno, u pojedinim segmentima svoga referata Pejanović preteruje kada npr. kaže: „Pogrebni običaji, svadbeni i drugi su takođe primljeni od Srba. Retko se mogu naći stare vlaške igre... I u nošnji su mnogo izgubili od onoga što su doneli u ove krajeve”⁸⁵⁵ itd.

Po Pejanovićevom mišljenju: „U nacionalnom pogledu Vlasi se osećaju Srbima. To oni kažu i među sobom. Kako ranije, tako i danas oni negoduju kada se nazivaju Vlasima”,⁸⁵⁶ što je, rekao bih, sasvim normalno, jer se međusobno na svom maternjem jeziku inače nazivaju Rumân/Rumân („Rumun/Rumuni”), kako je naveo Bogoljub Stojanović. Nakon tih rečenica Pejanović nalazi razlog takvom izjašnjavanju „Vlaha” u sledećem: „Oni su u Srbiji imali i uživali sva prava kao i Srbi”,⁸⁵⁷ a najveće pravo „Vlaha” je sasvim sigurno bilo da se „osećaju Srbima”. Naravno, Pejanović ne govori ništa o „Vlasima” koji su morali pohađati srpske škole sa nastavom isključivo na srpskom jeziku, zatim voditi svoju decu na krštenje u srpsku crkvu gde dobijaju isključivo srpska imena i koja im nameće srpsku *slavu* i uveliko utiče na posrbljavanje svih njihovih tradicionalnih praznika.

Pejanović kaže da je „od 1945. godine u Zaječaru i Požarevcu postavljeno [...] pitanje narodnosne grupe” pa je zato „u Zaječaru [...] bila stvorena partijska komisija”, koja se bavila „pitanjima pisanja gramatike vlašskog jezika, skupljanjem vlaških umotvorina, izdava-

⁸⁵³ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 49.

⁸⁵⁴ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 49.

⁸⁵⁵ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 49.

⁸⁵⁶ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 50.

⁸⁵⁷ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 50.

njem lista 'Vorba nostra' i sl. Janko Simeonović izdao je i zbirku pesama na vlaškom. Nastojalo se da se stvori azbuka i pravopis po ugledu na banatske Rumune."⁸⁵⁸ U vezi s „vlaškim” jezikom Pejanović kaže da je na tome radio i Kristea Sandu Timok koji je „rastura(o) propagandni materijal i radi(o) na pridobijanju ljudi i uvođenju vlašskog jezika u školama, na pisanju gramatike, itd”.⁸⁵⁹ To je bila ona frakcija komunista među Srbima i „Vlasima” koji su radili na konstituisanju „vlaške” narodnosne grupe i uspostavljanju „vlaškog” jezika među Rumunima (Vlasima) s prostora istočne Srbije. Pejanović zasigurno ne pripada toj frakciji komunista, već onoj koja smatra da se rumunsko (vlaško) stanovništvo treba posrbiti i otuda iznosi stav da je „pokušaj (konstituisanja „vlaške” narodnosne grupe i „vlaškog” jezika – S. G.) bio bez realnih osnova”, jer su članovi komisije „smatrali da su Vlasi u tom kraju starosedeoci”,⁸⁶⁰ kao što nakon šezdeset i više godina smatraju „vlahisti” unutar Nacionalnog saveta Vlaha.

Kada se govori o jeziku „Vlaha”, Pejanović kaže: „Jezik kojim govore Vlasi razlikuje se od jezika kojim govore rumunska sela u pograničnim krajevima”,⁸⁶¹ a potom navodi odakle potiču te razlike u jeziku, pa u nešto dužem tekstu daje objašnjenje: „Rumuni su od XVIII veka naovamo nastojali da iz svog jezika izbace veliki broj srpskih i slovenskih reči [...] Od kraja XVIII veka Rumuni zamenjuju srpske reči latinskim i francuskim i pod tim uticajem postepeno nastaju razlike u govoru između Rumuna i Vlaha koji su se doselili u naše krajeve.”⁸⁶² U vezi s rerumunizacijom rumunskog jezika Pejanović posredno govori o tome da su rumunski i „vlaški” jezik zapravo bili jedan jezik, ali da je po čišćenju rumunskog jezika od slovenskih reči na prostoru današnje Rumunije postao rumunski jezik.

Pejanović u nastavku svog referata navodi da je „vlaški govor [...] jako siromašan”, a potom da „on sadrži najviše oko 1.500 reči”, odnosno upola manje reči nego što nalazimo kod Bogoljuba Stojanovića. Sve što Pejanović kaže o „vlaškom” govoru u nekoliko narednih rečenica zapravo je posredna priča o srbizaciji i asimilaciji, a

⁸⁵⁸ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 50.

⁸⁵⁹ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 60.

⁸⁶⁰ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 50.

⁸⁶¹ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 51.

⁸⁶² Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 51.

svedoči i o njegovom nepoznavanju zemljoradničke i rodbinske nomenklature kod „Vlaha”.

Pejanović kaže i sledeće: „Verovatno preko 50% reči kojima se služe („Vlasi” – S. G.) u govoru su srpske. Nekad ih upotrebljavaju pravilno, a vrlo često srpski koren dobija sufiks ili prefiks roman-ski”,⁸⁶³ što samo govori o posrbljavanju „vlaškog” govora u školskim klupama, gde je „vlaški” izopšten i zabranjen kod đaka „vlaškog” porekla. Pejanović u nastavku kaže: „Oni koji su izučavali vlaški jezik kao i oni koji su sa njima u čestom kontaktu (kažu) da je većina (reči) iz oblasti zemljoradnje srpskog porekla” i dodaje da „to svedoči da su oni te izraze doneli prilikom doseljavanja (sa prostora današnje Rumunije – S. G) u ove krajeve.”

Međutim, netačno je zaključiti da je kod „Vlaha” sva zemljoradnička nomenklatura „srpskog porekla” i da je ona donesena sa područja doseljavanja, tj. s dašnjeg prostora Rumunije. Navešću primere zemljoradničkih naziva (položaji, oruđa, aktivnosti i pomoćni elementi) koje koriste „Vlasi” s prostora istočne Srbije, a koji potiču iz latinske starine: **cîmp** s. n ’polje, poljana, usevi’ (dr., ar. *cîmp/u/*) < lat. *campus*, -um; **ara** vb. tranz. ’(uz)orati, poorati’ (dr., ir. *ara*) < lat. *arare*; **arat** s. n ’oranje’ (dr. /arh./, ar., mgl. *arat*) < lat. *aratrum*; **arătură** s. f ’oranje, (izorana) njiva’ (dr. *arătură*) < lat. *aratura* (< *aro*); **sapă** s. f ’motika’ (dr., ar., mgl. *sapă*) < lat. *sappa*, -am; **săpa** vb. tranz., intrans. ’(o)kopa(va)ti, ikopavati; potkopavati’ (dr. *săpa*) < lat. *sappare* (< *sappa*);⁸⁶⁴ **săpătură** s. f (dr. *săpătură*) ’(is)kopa(va)nje’ < lat. *sappatura*; **sămănătură** s. f ’usev, (zasejano) polje’ (dr. *semănătură*) < lat. *seminatura*; **sămînță** s. f ’seme, potomstvo’ (dr. *sămînță*) < lat. *sementia*; **tăia** vb. tranz., intrans., refl. ’(od)seći; preseći; klati; skratiti; krojiti; iseći (se); ubiti (se)’ (dr. *tăia*) < lat. *taliare* (< *talia*); **săceră** s. f ’srp’ (dr. *seceră*) < lat. *sicilis*, -em; **săcera**

⁸⁶³ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 51.

⁸⁶⁴ Alfred Ernout – Antoine Meillet, *Dictionnaire étimologique de la langue latine. Histoire des mots*. Quatrième édition, Paris, 1959, 594 (DELL); H. Mihăescu, *E îndreptăţită reconstituirea?*, u *Omăgiu lui Alexandru Rosetti*, Bucureşti, 1965, 570 (Mihăescu, *Reconst.*); Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân general şi etimologic*. *Dictionnaire aroumain (macédo-roumain) général et étymologique*. Deuxième édition augmentée, Bucureşti, 1974, 1051 (DDA); Theodor Capidan, *Meglenoromânii*, III, 1936, 256/257 (Capidan, *Megl.*, III); Sextil Puşcariu, *Studii istroromâne*, III, Bucureşti, 1929, 131 (Puşcariu, *St. istr.*, III).

vb. tranz. 'žnjeti' (dr. *secera*) < lat. *siciliare*; **scoaće** vb. tranz. 'izvući, skinuti (cipele)' (dr. *scoate*) < lat. *excotere* (= *excutere*); **scutura** vb. tranz., refl. '(o)tresti (se), prodrmati; istresti (se); opasti (lišće)' (dr. *scutura*) < lat. **excutulare* (= *excutere*); **cul'eğe/re** s. f 's(a)kupljanje, branje' (dr. *culege/re*) < lat. *colligere*; **aduna** vb. tranz. refl. '(s)kupiti (se), sabirati, pribirati; (na)gomilati (se)' (dr., ar. *adun/a/re*, mgl. *dun, dunari*) < lat. *adunare* (*ad* + *unare* < *unus*, -a, -um);⁸⁶⁵ **astrînga** vb. tranz. 'sakupiti, skupiti (na gomilu)' (dr. *astrînge*) < lat. *adstringere*; **strînga** vb. tranz., refl. 'skupiti (se), stegnuti (se)' (dr. *strînge*) < lat. *stringere*; **lega** vb. tranz., refl. '(s)vezati (se), privezati (se), zavezati (se)' (dr. *lega*) < lat. *ligare*; **dez'lega** vb. tranz. 'odvezati, razvezati, (o)drešiti' (dr. *dezlega*) < lat. *disligare*; **legătură** s. f 'vez(iv)a(nje), svežanj; povoj, zavoj' (dr. *legătură*, ar., mgl. *ligătură*) < lat. *ligatura*; **furcă** s. f 'preslica; vile (rogulje)' (dr., ar. mgl. *furcă*) < lat. *furca*; **arije** s. f 'gumno, guvno, area/l' (dr., ar. /arh./ *arie*) < lat. *area* (*aria*); **trăiera** vb. tranz. '(o)vršiti, žeti' (dr. *treiera*) < lat. *tribulare* (< *tribulum*); **vîntura** vb. tranz. 'vejati (zrnevlje)' (dr. *vîntura*) < lat. *ventulare* (= *ventilare*); **moară s.f.** 'mlin; vodenica' (dr., ar. mgl. *moară*) < lat. *mola*; **măcina** vb. tranz., refl. '(sa)mleti; (raz)drobiti' (dr. *măcina*) < lat. *mac(h)inare* (< *machina*); **falce** s. f 'srp, kosa' < *falx*; **černe** vb. tranz. (dr. *cerne*) 'proseja(va)ti' < lat. *cernere*; **cute** s. f 'kremen' < lat. *cos, cotis*; **piuă** s. f 'stupa, avan' < lat. *pil(l)a*; **ciur(el)** s. n 'rešet'o' (dr. *ciur*) < lat. *cribrum*; **căpăstru** s. m (dr. *căpistere* s. f) 'malo korito u kojem se prosejava brašno' < lat. *capisterium*; **jug** s. n 'jaram' < lat. *iugium*; **agru** s. m (arh. i reg.) 'njiva, oranica' < lat. *ager*; **ogor** s. n 'polje, njiva, ugar' < lat. *agrum*;⁸⁶⁶ **grîu** s. n 'pšenica, žito' (dr. *grîu*, ar. *grîn*, mgl. *grău*) < lat. *granum*; **grîne** s. f pl. 'žitna polja; žitarice' (dr., ar. *grîne* 'žito, žitarice') < lat. vulg. *granae* (gen. *granarum*); **grăunce** s. m 'zrno, zrnce; bobica' (dr. *grăunte, grînuțu*, mgl. *gărnuț*) < lat. **granuceum*; **săcară** s. f 'raž' (dr. *secară*, ar., mgl.

⁸⁶⁵ DELL, 748; H. Mihăescu, *La langue latine dans le Sud-Est de l'Europe*, Bucarest-Paris, 1978, 296 (Mihăescu, *Lg. lat.*); *Dicționarul limbii române*, tom I, 1re partie (A–), București, 1913, 50–51 (DA, I, 1); Alejândro Ciorănescu, *Diccionario etimológico rumano*, La Laguna-Madrid, 1966, 9 (DER); *Scurt dicționar etimologic* Redacteurs I. Raevski, M. Gabinski, Chișinău, 1978, 20 (SDE); DDA, 109–110; Capidan, *Megl.*, III, 120–121.

⁸⁶⁶ Iancu Fischer, *Latina dunăreană*, 148–149.

sicară) < lat. vulg. *secala* < lat. *secale*;⁸⁶⁷ **orz/orđ** s. n 'ječam' (dr., ir. *orz*) < lat. *hordeum*; **mei** s. n 'proso' (dr. *mei*) < lat. *milium*; **spic** s. n 'klas' (dr., mgl. *spic*) < lat. *spicum*; **spica** vb. intrans. 'klasati' (dr. *spica*) < lat. *spicula* (< *spica*); **însپica** vb. intrans. 'klasati (o pšenici)' (dr. *însپica*) < lat. *inspicare* (< *spica*) itd.

Naravno, Pejanoviću to nije dovoljno pa tvrdi da „Vlasi” u „vlaškom” govoru „nemaju ni izraze za rodbinske veze, i njih su primili od Srba”, što je notorna neistina, jer termini vezani za porodicu, rodbinu, vaspitanje i odgajanje kod „Vlaha” s prostora istočne Srbije takođe potiču iz latinske starine: **fămil'ia** s. f 'porodica' (dr. *familie*) < lat. *familia* (< *famulus*); **fămeie** s. f 'žena' (dr. /reg./ *fămeie*) < lat. *famula*; **muier** s. f 'supruga, žena' (dr. *muier*) < lat. *mulier*, -erem;⁸⁶⁸ **tată** s. m 'otac' (dr., ar., mgl. *tată*, it., šp., port. *tata*) < lat. *tata*; **mumă** s. f 'majka, mama' (dr. *mumă/mamă*) < lat. *mamma*; **mamă** s. f 'baba, majčina majka' (dr., ar., mgl. *mamă*, *mumă*) < lat. *mama*, -anis; **părinće** s. m 'roditelj, otac' (dr. *părinte*) < lat. *parens*, -entem; **fiu** s. m 'sin' (dr. *fiu*) < lat. *filius*; **fiică** s. f 'ćerka' (dr. *fi*, *fiică*) < lat. *filia*; **fraće** s. m 'brat' (dr., ar., ir. *frate*) < lat. *frater*, -trem; **soră** s. f 'sestra' (dr., ar., mgl. *soră*, ir. *sora*) < lat. *soror*, -oris;⁸⁶⁹ **ńepot** s. m 'unuk; sinovac, nećak, bratić, sestrić, bratućed' (dr. *nepot*, ar., mgl. *nipot*) < lat. *nepos*, -otem; **ńepoată** s. f 'unuka, bratanica, sestričina; nećaka, sinovica' (dr. *nepoată*, ar., mgl. *nipoată*) < lat. *pop. nipota*;⁸⁷⁰ **unc**, s. m 'stric, ujak; čika, čiča' (dr. *unchi*) < lat.

⁸⁶⁷ Mihăescu, *Lg. lat.*, 170; I. - A. Cadrea et Gheorghe Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, București, 1931, 1131 (CADE); DER, 745; SDE, 374; DDA, 1081–1082; Capidan, *Megl.*, III, 264.

⁸⁶⁸ DELL, 215; Ion-Aurel Candrea – Ovid Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine*. Fasc. I–IV (*a-putea*), București, 1914, 575 (DELR); DA, II, 1, 95–96; DER, 324; SDE, 454; Ov. Densusianu, *Opere*, II, București, 1975, 746 (Densusianu, *ILR*); Al. Rosetti, *istoria limbii române*, I (*De la origini pînă în secolul al XVII-lea*). *Deuxième édition corrigée et augmentée*, Bucarest, 1978, 598 (Rosetti, *ILR*); DDA, 543, 571; Capidan, *Megl.*, III, 125.

⁸⁶⁹ CADE, 1176–1177; DER, 776; SDE, 392; DDA, 1103; Capidan, *Megl.*, III, 270; Pușcăriu, *St. istr.*, III, 197.

⁸⁷⁰ Mihăescu, *Lg. lat.*, 217, 293; DELR, 1225; DER, 562; SDE, 278; Gheorghe Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfîrșitul sec. al X-lea – începutul sec. al XIV-lea)*, București, 1974, 128–129 (DLRV); *Dicționarul elementelor românești din*

avunculus; **mătușă** s. f – **matușoń** s. m 'tetka, strina' / 'tetak, teča' (dr. *mātușă*) < lat. *amita*/**amitus* + *-ușă/ușoń*; **văr, vară** s. m i f 'brat i sestra od strica ili tetke' (dr. *văr, vară*, ar., mgl. *ver*) < lat. *verus, vera*;⁸⁷¹ **cumnat** s. m 'šurak' (dr., ar., mgl., ir. *cumnat*) < lat. *cognatus*;⁸⁷² **cumnată** s. f 'šurakinja' (dr. *cumnată*) < lat. *cognata*; **socru** s. m 'svekar, tast' (dr., ar., mgl. *socru*) < lat. *socer, socrus*; **soacră** s.f. 'svekrva; tašta, punica' (dr., ar., mgl. *soacră*) < lat. *socra*; **cus cru** s. m 'prijatelj, prika' (dr., ar., mgl. *cus cru*, ir. *cuscri*) < lat. *consocer, consocrus*; **cus cră** s. f 'prija' (dr., ar., mgl. *cus cră*) < lat. *consocera*;⁸⁷³ **gînere** s. m 'zet' (dr. *gînere*) < lat. *gener, -erum*; **noră/nuroră** s. f 'snaha, snaja' (dr., ar, mgl. *noră*, dr. /arh./ *nuroră*) < lat. *norus*;⁸⁷⁴ **vitreg, -ă** adj. „koji nije u krvnom srodstvu već postaje srodnik brakom jednog od roditelja (dr. *vitreg, -ă*, alb. *vitërk*) < lat. *vitricus, vitrica*; **spuriu** s. m 'kopile, nelegitimno/nezakonito dete, vanbračno dete' (dr. *spur/șpur*) < lat. *spurius, -a, -um*; **împefi** vb. tranz. '(za)prositi' (dr. *împefi/pefi*) < lat. **inpetire*; **nuntă** s. f 'svadba, svatovi-' (dr., ar., mgl. *nuntă*, ir. *nunț/i/*) < lat. *nuptiae* (< *nubo*);⁸⁷⁵ **însura** vb. refl. '(o)ženiti se, udomiti se' (dr. *însura*, ar. *nsor*, ir. /ă/ *nsura*) < lat. **inuxorare* (< *in* + *uxorare* < *uxor*);⁸⁷⁶ **mărita** vb. tranz., refl. 'uda(va)ti se, udomiti se' (dr. *mărita*) < lat. *maritare* (< *maritus*); **fin, fină** s. m 'kum(če)' (dr. *fin* m, *fină* f) < lat. *filianus* (<

documentele slavo-române (1374–1600), București, 1981, 155 (DELROM); DDA, 896; Capidan, *Megl.*, III, 206.

⁸⁷¹ CADE, 1402; DER, 884–885; SDE, 81; DDA, 1261; Capidan, *Megl.*, III, 325.

⁸⁷² DELL, 430; Mihăescu, *Lg. lat.*, 292; DELR, 438; DA, I, 2, 978; Alexandru Graur, *Etimologii românești*, București, 1963, 81–82 (Graur, *Etimologii*); SDE, 216; DLRV, 93; DELROM, 61; DDA, 405; Capidan, *Megl.*, III, 108; Pușcariu, *St. istr.*, III, 108.

⁸⁷³ DELL, 630–631; Mihăescu, *Lg. lat.*, 174, 221, 242, 293; CADE, 1168, 1171; DER, 269, 272; SDE, 219, 389–390; DDA, 421, 110, 1102; Capidan, *Megl.*, III, 90, 269; Pușcariu, *St. istr.*, III, 108, 133, 325.

⁸⁷⁴ DELL, 452; Mihăescu, *Lg. lat.*, 217, 293; DLR, VII, 1, 484–485; DER, 566; SDE, 280; DDA, 905; Capidan, *Megl.*, III, 208.

⁸⁷⁵ Mihăescu, *Lg. lat.*, 294; DELR, 1260; DER, 568; SDE, 281; DDA, 916; Capidan, *Megl.*, III, 209; Pușcariu, *St. istr.*, III, 125.

⁸⁷⁶ DELL, 758; Mihăescu, *Lg. lat.*, 294; DELR, 870; SDE, 510; DDA, 907; Capidan, *Megl.*, III, 20; Pușcariu, *St. istr.*, III, 117, 303, 317.

filius);⁸⁷⁷ **naş, naşă** s. m 'kum, kuma' (dr. *naş* m, *naşă* f) < lat. *nascor*; **soţ/soţu** s. m 'suprug, muž' (dr. *soţ*) < lat. *socius*; **soţie** s. f 'supruga, žena' (dr. *soţie*, *soaţă/soţie*) < lat. *socia*;⁸⁷⁸ **căsător**, s. m „čovjek (sa kućom), domaćin” (dr. *căsătoriu* 'kućevan') < lat. **casatorius* (< *casa*); **căsători** vb. refl. tranz. 'skućiti (se)' (dr. *căsători*) < lat. *casarire*; **creşte** vb. intranz., tranz. '(na)rasti, izrasti; razvi(ja)ti se' (dr. *creşte*) < lat. *crescere*; **legăna** vb. tranz., refl. 'ljuljati (se), (u)ljuljkivati (se), ljuljuškati (se); klatiti (se)' (dr. *legăna*, ar., mgl. *leagăn*, *ligănare*) < lat. **liginare* (*ligare*)⁸⁷⁹ itd.

Iz referata *Problem rada sa Vlasima* sekretara SK SKS u Negotinu Pauna Šerbanovića, koji je nastao 1951/1952. godine, predstavio bih nekoliko njegovih vrednosnih sudova. Prvi je: „Od 294.000 stanovnika u Timočkoj oblasti ima oko 145.000 Vlaha ili 49%”, a drugi: „U Beogradskoj oblasti živi oko 80.000 Vlaha a ima ih nešto i u Kragujevačkoj oblasti /Resavski srez i još neki/.”⁸⁸⁰ Šerbanović ovde navodi oko 225.000 „Vlaha” uz objašnjenje da se do navedenih brojki „došlo utvrđivanjem broja stanovnika u vlaškim selima, jer se znaju koja su, a popis uopšte nije uzet u obzir”,⁸⁸¹ čime dobijamo potvrdu da popisi nisu bili validni, ne samo zato što se navodno „Vlasi u nacionalnom pogledu osećaju Srbima” već i zato što je stigmatizacija „Vlaha” u Srbiji između popisa iz 1953. i popisa iz 1961. godine bila najžešća u periodu nakon Drugog svetskog rata.

Sledeći vrednosni sud Šerbanovića jeste da tzv. Vlasi „ispoljavaju apsolutan otpor prema bilo kom pokušaju rumuniziranja”, a takav otpor, prema Šerbanovićevom mišljenju, „ima i svog istorijskog opravdanja u pogledu Vlaha, njihovom zajedničkom životu i borbi sa srpskim narodom (protiv zajedničkih neprijatelja) od kada žive u

⁸⁷⁷ DELL, 234; Mihăescu, *Lg. lat.*, 292; DELR, 601; DER, 329; SDE, 457; DDA, 656; Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–III, (re.) Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, Zagreb, 1971–1974, 658 (SER, II).

⁸⁷⁸ DELL, 387; Mihăescu, *Lg. lat.*, 294; DELR, 1050, 1051; Densusianu, *ILR*, 789, 798; Rosetti, *ILR*, 593; DLR, VI, 279; DER, 505, 777; SDE, 272, 392; DDA, 782; Capidan, *Megl.*, III, 183; Puşcariu, *St. istr.*, III, 121.

⁸⁷⁹ DELR, 973 (< lat. **leviginare* < *levis* + *aginare*); DA, II, 2, 137–138; Rosetti, *ILR*, 192; DEX, 493; SDE, 232; DDA, 733; Capidan, *Megl.*, III, 168.

⁸⁸⁰ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 73.

⁸⁸¹ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 74.

Srbiji”.⁸⁸² Konstatacija da su „Vlasi” rame uz rame ginuli u svim ratovima koje je vodila Srbija tačna je, ali pomena o tome nema u knjigama, a bogohulno je i pomišljati da bi to negde moglo biti zapisano u udžbenicima istorije. Uostalom, kakve su dobiti od toga imali „Vlasi” osim što su svoje živote dali za domovinu u kojoj nisu uživali nikakva kolektivna prava narodnosne grupe.

Ovde je značajno navesti da se rumunizacija „Vlaha”, koja je inače među „vlahistima” unutar Nacionalnog saveta Vlaha i simpatizerima ideje o dvomilenijumskom bivstvovanju „Vlaha” na prostoru istočne Srbije danas veoma popularna, pojavljuje već pedesetih godina XX veka. Nažalost, Šerbanović nigde ne navodi aktore i sredstva kojima se vrši navedeno „rumuniziranje” „Vlaha” u posleratnom periodu, osim ako to nije „pokušaj popa Suvejke” i drugih tokom Drugog svetskog rata, za koji i sam kaže da je „kata-strofalno propao”.

Sledeći vrednosni sud Šerbanovića u ovom referatu glasi: „Doseljavanje Vlaha u severoistočnu Srbiju iz Ugarske, Erdelja, Rumunije pada krajem XVII veka pa kroz čitav XVIII vek i nešto izuzetno u XIX veku”,⁸⁸³ što se nipošto neće svideti „vlahistima”, koji protažiraju ničim potvrđenu teoriju da su „Vlasi” na prostoru istočne Srbije dočekali s Keltima i Tračanima dolazak Rimljana, odnosno da „Vlasi” obitavaju na prostoru istočne Srbije u kontinuitetu od praistorije do danas.

Kada je reč o „vlaškom” jeziku, Šerbanović u ovom referatu ističe da što se tiče „kulturno-prosvetnog rada u vlaškim selima [...] Treba više koristiti agitaciju na vlaškom jeziku...”, ali da „list na vlaškom jeziku nema potrebe izdavati, jer je to pre svega vezano sa velikim tehničkim poteškoćama, a osim toga, u vlaškom jeziku postoje dva dijalekta, koji se prilično razlikuju (ungurjanski i caranski). Najbolje je da se što više štampe unese (među „Vlasima” – S. G.) na srpskom jeziku. Nužno je da se ide sa organizovanjem knjižnica, čitaonica i drugih institucija sa knjigama, listovima, časopisima i drugim materijalima na srpskom jeziku, jer je to jedini put za unošenje i usvajanje jedne šire kulture, koja se na vlaškom jeziku ne može

⁸⁸² *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 74.

⁸⁸³ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 74–75.

dati.”⁸⁸⁴ Ne smemo zaboraviti da je Šerbanović pisao ovaj referat, kao što je naglašeno na naslovnoj strani, 1951/1952. godine, u periodu kada još nije u potpunosti bila napuštena ideja o konstituisanju „vlaške” narodnosti (narodnosne grupe) i „vlaškog” jezika, ali se već uveliko pomaljala ideja da „Vlasima” s prostora istočne Srbije uz pomoć agitacije valja „nakalemiti” srpsku nacionalnu svest, a da im umesto „vlaškog” treba dati srpski jezik, „jer je to jedini put za unošenje i usvajanje jedne šire kulture”, koju „Vlasi” nisu mogli imati držeći se svog maternjeg jezika. Ovde valja naglastiti da su ideje u vezi s napuštanjem „vlaškog” jezika, koje je Šerbanović izneo u svom sledećem referatu nastalom nakon 1955, suprotne gorenavedenim stavovima i u mnogo oštrijem tonu formulisane, jer je to bilo u periodu između popisa iz 1953. i 1961. godine, tj. u vreme kada je u potpunosti bila napuštena ideja o promovisanju „vlaškog” jezika („Vlaški jezik nema uopšte neku perspektivu. On mora postepeno da se gubi i odumire”, navodi Šerbanović u VII „konstataciji” sledećeg referata) i bila zamenjena idejom promovisanja srpskog jezika među „Vlasima”.

U narednim pasusima navodim niz „konstatacija” koje je Paun Šerbanović, sekretar CK-a SKS u Negotinu, naveo u sledećem referatu pod naslovom *Materijal za analizu stanja u vlaškim selima* (1951–52). Referat je inače nastao nakon 1955. godine, što ćemo saznati iz teksta koji govori o obilasku „8 vlaških sela u Brzopalanačkoj i Štubičkoj opštini (Kupuzište, Velesnica, V. Kamenica, Ljubičevac, Grabovica, B. Palanka, Plavna i Malajnica)”.

U svojoj I konstataciji Šerbanović navodi: „U pogledu političkog položaja Vlaha u bivšoj Jugoslaviji ne bi se moglo reći da je bilo prema njima pojava ugnjetavanja ili diskriminacije na nacionalnoj osnovi. Ali je bilo pojava potcenjivanja i nipodaštavanja Vlaha kao primitivnih i zaostalih ljudi”, a pri navođenju primera potcenjivanja kaže da je toga „bilo naročito dosta u staroj Jugoslovenskoj vojsci, gde je veći deo Vlaha bio izložen potsmehu i maltretiranju, zbog zaostalosti, slabog vladanja srpskim jezikom itd. Bilo je takođe izvesnog omalovažavanja Vlaha od strane pojedinih

⁸⁸⁴ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 79–80.

ljudi iz gradova [...] i srpskih sela.”⁸⁸⁵ Prosto rečeno, klimu stigmatizacije u srpskom društvu pre Drugog svetskog rata osećao je na svojoj koži svaki „Vlah” s prostora istočne Srbije i ne bih se složio da sve to nije bilo na nacionalnoj osnovi.

U II konstataciji Šerbanović kaže: „Posle rata je bilo lutanja u partijskim rukovodstvima (OK-u I Sreskom komitetu) oko toga šta su Vlasi, da li su nacija, narodnosna grupa i sl... Seoski komiteti su imali stav da komunisti u ovim selima treba da pišu u rubriku nacionalnost – Vlah... Prilikom popisa stanovništva u svim ovim selima su se svi (sem jednog malog broja u Plavni...) deklarirali da su Srbi, čak i neki stari ljudi i žene koji ne znaju uopšte srpski.”⁸⁸⁶

U III konstataciji o navedenim selima Paun Šerbanović navodi: „Sada ima nepismenih do 30 godina oko 450 (nedostaju podaci za 3 sela).” Zatim kaže da „veći deo ovih koji su prošli kroz analfabetske tečajeve, naročito žene, opet su zaboravili da čitaju i pišu, pre svega zbog toga što nisu naučili jezik, a zatim što više nisu ni obnavljali ono što su naučili”.⁸⁸⁷ Budući da je među „Vlasima” bilo dosta nepismenih, komunistička vlast je htela makar i analfabetskim tečajevima opismeniti sve i tako ih dovesti korak bliže posrbljavanju. U navedenim je „vlaškim” selima je, prema Šerbanovićevom navođenju, „pre rata [...] radilo u svim školama 18 prosvetnih radnika, sada rade 42”, što nedvosmisleno ukazuje na veliku pažnju srpskih vlasti usmerenu na opismenjavanje, tj. srbizaciju „Vaha”.

U IV konstataciji o pitanju „nacionalnog opredeljenja kod Vlaha, kao što je moglo da se vidi iz napred izloženih činjenica, nema drugih osećanja sem da se smatraju Srbima. Kod ljudi u ovim selima se smatra uvredom ako se nazivaju Vlasima”,⁸⁸⁸ što je normalno nakon višedecenijskog nacionalnog šikaniranja koje je bilo usko povezano s etničkim nazivom Vlah, iako uvreda zbog naziva Vlah dolazi i otuda što su interno sebe na svom maternjem jeziku nazivali Rumân (‘Rumun’). Šerbanović kaže da je „borba protiv IB-a ... naišla na punu podršku ljudi u ovim selima i ona je znatno doprinela podizanju i jačanju patriotskog raspoloženja kod ljudi u ovima

⁸⁸⁵ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 63.

⁸⁸⁶ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 64.

⁸⁸⁷ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 66.

⁸⁸⁸ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 66.

selima.”⁸⁸⁹ Verujem da drukčije nije moglo, a nije se ni smelo, jer bi inače završili svoj život, poput mnogih, u internaciji na Golom otoku. Strahom se izgradilo i jačalo srpsko patriotsko raspoloženje među „Vlasima”.

Šerbanović u VI konstataciji iznosi: „Vlaški jezik se ne upotrebljava u školama i uopšte je mišljenje da ga ne treba upotrebljavati. Čak ni u pripravnom razredu... Učitelji Vlasi ne koriste vlaški jezik u školi i bolje je što ga ne koriste, jer bi to samo štetilo. Bilo je izvesnih pojava da su neki učitelji Vlasi (npr. u V. Kamenici) na zdravstvenim tečajevima sa omladinkama obavljali nastavu i propitivanja na vlaškom jeziku... Međutim... i ako bi mogao da bude slabiji rezultat... ne bi trebalo da se ovako radi u ovim slučajevima, jer je korisnije da i kroz ove tečajeve omladinke bolje nauče srpski jezik...”⁸⁹⁰ Ovih nekoliko rečenica dovoljno govori u prilog tome koliko se značaja pridavalo *posrbljavanju* „vlaške” ženske omladine, jer je žena smatrana glavnim akterom održavanja tradicionalne kulture i „vlaškog” jezika, tj. bila je stub tradicionalne kulture i kamen spoticanja na putu ka potpunoj *srbizaciji* i *asimilaciji*.

Šerbanović navodi i sledeće: „U političkom i javnom životu se smanjuje istupanje na vlaškom jeziku... zbog toga što je otežano šire izražavanje... zbog njegove oskudnosti u pojmovima i izrazima. Sami Vlasi diskutuju i govore vlaški na zborovima i konferencijama [...] Vlaški jezik nema uopšte neku perspektivu. On mora postepeno da se gubi i odumire... Zbog toga nema nikakvog smisla, bez naročite potrebe veštački gurati neka istupanja i delovanje na vlaškom jeziku. O školama je već napred bilo reči da ne bi u njima trebalo koristiti vlaški jezik, čak ni u pripravnom razredu. Za štampu i radio takođe ne dolazi u obzir upotreba vlaškog jezika. Isto tako otpada i korišćenje vlaškog jezika na izvesnim kulturnim priredbama, u jednočinkama i sl... Ostaje još pitanje upotrebe vlaškog jezika u usmenoj agitaciji i političkim istupima”. On navodi da se „toga [...] nerado prihvataju i Vlasi intelektualci i uzdignutiji aktivisti...”⁸⁹¹ Sve u svemu, „vlaški” jezik u periodu nakon 1953. godine bio je smetnja, on je pošto-poto

⁸⁸⁹ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 67.

⁸⁹⁰ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 68.

⁸⁹¹ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 68–69.

trebalo da nestane na račun srpskog jezika, tj. forsirane i dirigovane srbizacije i asimilacije „Vlaha” na prostoru istočne Srbije.

Šerbanović u sedmoj konstataciji kaže da „crkva nema nekog većeg uticaja u vlaškim selima” i da je „opšta [...] ocena da i u ovim selima idu daleko manje u crkvu nego pre rata”, navedeno je npr. da je „od 16 sklopljenih brakova u Grabovici bilo [...] dva slučaja da su posle toga išli u crkvu na venčanje, a u 1955. godini od 12 sklopljenih brakova (bio je – S. G.) jedan slučaj venčavanja u crkvi.”⁸⁹²

Iz knjiga rođenih i venčanih zna se da su u vreme komunističke vlasti nakon 1945. godine u velikom broju prestala krštavanja dece u crkvama i da je bio mali broj crkvenih venčanja u „vlaškim” selima istočne Srbije, ali je u vezi s tim navedena i 1955. godina. Na osnovu tog navoda dolazimo do zaključka da referat Pauna Šerbanovića nije mogao nastati „1951–1952?” godine, kao što piše u naslovu rukopisa. Zato je rukopis, verujem, mogao nastati tek koju godinu nakon 1955. godine. Vreme formiranja „vlaške” nacije, narodnosti ili narodnosne grupe i „vlaškog” jezika trajalo je u periodu od 1945. do 1948. godine. U tom periodu se formira komisija za pisanje gramatike, rečnika, pravopisa i prikupljanja tvorevina tradicionalne kulture „Vlaha”, izlazio je list „Vorba noastră”, počeo je sa radom Radio Zaječar koji je emitovao program na „vlaškom” jeziku i dr. Zatim, nakon Informbiroa, od 1948. do 1953. godine nastupa period odumiranja i napuštanja ideje o konstituisanju „vlaške” narodnosti i „vlaškog” jezika i ponovnog promovisanja stare ideje da su „Vlasi” deo srpske nacije, da im treba dati srpski jezik i tome slično, jer, kao što je rečeno u šestoj Šerbanovićevoj konstataciji: „Vlaški jezik nema uopšte neku perspektivu,” te zbog toga „on mora postepeno da se gubi i odumire” i da „nema nikakvog smisla ... veštački gurati neka istupanja i delovanje na vlaškom jeziku”.

Dakle, period nakon 1953. godine, u kojem je Paun Šerbanović napisao referat o *analizi stanja u vlaškim selima* na teritoriji brzopalanačke i šubičke opštine, period je između dva popisa stanovništva iz 1953. i iz 1961. godine, kada je istovremeno bila preduzeta najžešća kampanja protiv „vlaškog” jezika, koji je u svim porama društva trebalo da bude zamenjen srpskim jezikom. Navedimo samo da je na

⁸⁹² Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 69.

popisu iz 1953. bilo popisano svega 28.047 „Vlaha” (27.877 „Vlaha” sa „vlaškim” maternjim jezikom i 169.670 „Srba” sa „vlaškim” maternjim jezikom = 197.547 stanovnika Srbije koji koriste maternji jezik „Vlaha”), a samo osam godina kasnije, na popisu iz 1961. godine, bilo je popisano svega 1338 „Vlaha”, dok je u vreme forsiranja ideje o konstituisanju „vlaške” narodnosne grupe/narodnosti i „vlaškog” jezika na popisu iz 1948. godine bilo popisano 93.440 „Vlaha”. Naravno, kako je presija srpskih vlasti vremenom bivala slabija ili jača, „Vlaha” je na popisima bivalo više ili manje (1971 – 14.653; 1981 – 25.535; broj „Vlaha” se smanjuje u vreme ratnih razaranja 1991 – 17.672; povećava se nakon demokratskih promena 2002 – 40.054, i opet smanjuje 2011 – 35.330, što se dogodilo usled ubistva premijera dr Zorana Đinđića 12. marta 2003. godine i ponovnog sunovrata demokratskih načela u Srbiji).

Na sledećim stranicama ću iz rukopisa pod naslovom *Stenografske beleške* (str. 87–176) navesti mišljenja mnogih učesnika sa sastanaka kojima je predsedavao Živan Vasiljević. Rukopis je, kako piše na naslovnoj strani dokumenta, nastao 1952/1953. godine, ali Vidan Aćimović, jedan od učesnika na navedenim sastancima kaže: „Čini mi se, sada posle 10 godina oslobođenja, i danas još uvek vidimo da mala deca u većini slučajeva u tim porodicama govore vlaški.” Deo rečenice u kojem je rečeno: „sada posle 10 godina oslobođenja”, uverava me, ako je verovati Aćimoviću, da je rukopis najverovatnije nastao 1955. godine ili koju godinu kasnije. To je (drugi) period od 1953. do 1961. godine u kojem se, posle Drugog svetskog rata, vrši najžešća srbizacija i asimilacija „Vlaha”. To je vreme kada se umesto konstituisanja nove „vlaške” narodnosne grupe ili narodnosti „Vlasi” prevode u Srbe, a umesto „vlaškog” jezika forsira se srpski. Smatram da će se, ukoliko se stavovi učesnika, tj. visokih funkcionera na vlasti iz *Stenografskih beleški* smeste u određeni vremenski okvir, bolje razumeti njihove poruke u vezi s upotrebom „vlaškog” jezika, najčešće „u javnom i političkom životu” ili u vezi s pitanjem koje otvara „problem upotrebe vlašskog jezika u školama...”⁸⁹³ itd.

⁸⁹³ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 161.

Milenko Stojanović, jedan od učesnika na mnogim sastancima kojima je predsedavao Živan Vasiljević, u vezi s „Vlasima” na prostoru istočne Srbije kaže: „Vlaško pitanje se ističe (među komunistima – S. G.) tek početkom [...] 1945. godine primenom nekih staljinističkih postavki na nacionalno pitanje, prvo se postavilo da su Vlasi nacija za sebe. Nacionalno vlaško pitanje treba rešiti na taj način što bi im trebalo dati škole, štampu, jezik i sve ono ostalo što pripada naciji, čak i eventualno i svoju autonomiju. Međutim, praksa je pokazala [...] da to nije nacija nego narodnosna grupa koja treba da se formira u naciju. I u tom smislu u Zaječaru je formiran neki odbor sa zadatkom da prvo osnuje list koji će da se širi u vlaška sela. Drugo, da ta grupa izradi vlašku gramatiku, azbuku i pismo i da pokrene pitanje otvaranja vlaških škola.”⁸⁹⁴ Edvard Kardelj negoduje povodom mišljenja koje je izneo u svom referatu Bogoljub Stojanović i u vezi s tim kaže da „*tamošnji narod nema nacionalnosti, ali da ne možemo razvijati njihovu kulturu, pošto je ona vrlo slaba nego im pružiti srpsku kulturu, znači, drugim rečima, ne dati im ništa. Tu treba zauzeti pravilan stav. Dati sva prava (i) razvijati (njihovu) nacionalnu kulturu...*”⁸⁹⁵ Povodom navedenog referata na isti način reaguje i Milovan Đilas, koji kaže da „Vlasima” treba dati škole kako bi na svom maternjem jeziku obogatili i razvijali svoju individualnu kulturu.”⁸⁹⁶ Ovakvi stavovi su se mogli čuti (u prvom periodu) od 1945. do vremena Informbiroa 1948. godine.

S obzirom na isti vremenski period Božidar Đurić navodi: „Pored ‘Vorba Nostra’, radio stanice (u Zaječaru – S. G.), popunjavanja anketnih listova i raznih drugih dokumenata, bilo je pravilo da se na sreskim konferencijama istupa malo na srpskom malo na vlaškom jeziku. Takođe su i skečevi prevedeni na vlaški jezik kao i neke jednočinke”,⁸⁹⁷ dok se Živan Vasiljević u (drugom) periodu od 1948. do 1953. godine pita kakav stav treba zauzeti povodom „upotrebe vlašskog jezika u školama”,⁸⁹⁸ a Milenko Stojanović mu na to

⁸⁹⁴ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 137–138.

⁸⁹⁵ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 22.

⁸⁹⁶ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 22–23.

⁸⁹⁷ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 142.

⁸⁹⁸ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 161.

odgovara: „S kojim sam god Vlahom govorio, oni su govorili – kakva vlaška škola, hoćemo vašu školu...”⁸⁹⁹

Međutim, nije baš sve bilo tako jednostavno kako su komunisti želeli prikazati. Milenko Stojanović na jednom mestu objašnjava zbog čega se „Vlasi” deklariraju kao Srbi i zbog čega ne žele „vlašku školu”: „Baš kod popisa [...] pojavljivali su se vrlo loši istupi protiv tog pisanja Vlah: govori Vlaški ali je Srbin i oseća se da je Srbin. *Tada sam ja video taj strah od Rumuna, on kaže – pišete Vlah jer hoćete da me proterate u Rumuniju.*”⁹⁰⁰ Ja se ne bih složio sa Stojanovićem da postoji „strah od Rumuna”, naprotiv, postoji strah od od srpskih vlasti, od komunista da će onoga ko se deklariraju kao „Vlah” ili nedajbože Rumun proterati u Rumuniju s ognjišta na kojem se njegova porodica nalazi, može biti, 200 ili 300 godina, što zavisi od vremena doseljavanja s prostora današnje Rumunije. U drugom iskazu povodom iste teme Milenko Stojanović navodi primer koji je suprotan prethodnom primeru, tj. navodi primer učitelja koji se pošto-poto želi deklarirati „Vlahom”: „Kod nas je jedan učitelj i on se nikako ne slaže zbog čega službenik unutrašnjih poslova ne dozvoljava, da se na ličnoj karti opredeli da je Vlah. *Zatim u svim školama zabranjena je upotreba vlašskog jezika, u pripravnim razredima takođe, a on se međutim, s tim ne slaže.* Ne razume zbog čega.”⁹⁰¹

No, što se tiče rumunskog jezika, tokom XIX veka na prostoru današnje Rumunije rumunski jezik doživljava reromanizaciju izbacivanjem slovenskih i unošenjem latinskih, francuskih i italijanskih reči i izraza, a na prostoru Srbije se u to vreme dodatno srbizuje putem škole, o čemu svedoči Rajko Đoković: „Imamo prilično masovnu pojavu da žene i stari ljudi u kući razgovaraju vlaški, ali ima pojava da se roditelji obrate na vlaškom jeziku, a deca odgovaraju na srpskom”, a potom daje objašnjenje takvoj pojavi: „Očito je da su sve osmogodišnje i šestogodišnje škole napravile revoluciju u tome.”⁹⁰² Međutim, Slobodan Urošević nam donosi dva primera (jedan iz vremena pre II svetskog rata, a drugi primer posle II svetskog rata) koji pokazuju da „vlaški” još uvek ima primat u odnosu na srpski

⁸⁹⁹ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 119.

⁹⁰⁰ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 137–138.

⁹⁰¹ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 173.

⁹⁰² *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 170.

jezik. Primer iz vremena pre Drugog svetskog rata: „Znam da su neke sudije 1937. i 1938. godine govorili na vlaškom jeziku na dva zbora, a i oni su pokušavali da uhvate kontakt. To je bio zbor JRZ (Jugoslovenska radikalna zajednica – S. G.) i oni su govorili na vlaškom”,⁹⁰³ a drugi primer je iz vremena posle Drugog svetskog rata: „Kod nas se desilo da je Savet za privredu u Jabukovcu zasedao i diskutovao na vlaškom jeziku.”⁹⁰⁴ Mišljenje Sretena Vučkovića o „vlaškom” jeziku koji „se razvijao i razvio se toliko koliko je mogao da se razvije u njihovom primitivnom elementu... za pastirski život” nije prihvatljivo, jer ga svakodnevna praksa opovrgava. Uostalom, kako bi se „vlaški” jezik mogao osavremeniti ako nikad nije bio uveden u školski sistem na prostoru istočne Srbije? Normalno je da Sreten Vučković sledi direktive Komunističke partije Srbije kada kaže da „vlaški” jezik „za škole uopšte ne dolazi u obzir, da bi se stvarale neke vlaške škole, niti za kakve publikacije.” On misli da „vlaški” jezik treba da „u dogledno vreme postane tipično dvojezičan elemenat... Vlaški jezik će sam po sebi da odumre...”, a potom pravilno rasuđuje da će „vlaški jezik [...] da nestane tamo gde je Vlahinja postala dvojezični elemenat”.⁹⁰⁵ Na pitanje zašto „vlaški” jezik opstaje u „vlaškim” naseljima na prostoru istočne Srbije Strahinja Popović odgovara sledeće: „Žena u kući govori vlaški zato što je jedva u osnovnoj školi naučila srpski jezik, uđe u kuću i živi pored baba i dede i onda stalno govori vlaški jezik.”⁹⁰⁶

U arhivskom dokumentu pod nazivom *Ručno pisane beleške o selima (Kobišnica, Mokranje, Kovilovo, Bukovče, Srbovo, Zlokuće, Veljkovo i Crnomasnica)* ima zanimljivih podataka koji su prikupljeni u navedenim selima o pitanju upotrebe „vlaškog” jezika, čitanja lista „Vorba Nostra” i drugim problemima „vlaške” zajednice na prostoru istočne Srbije. Navedimo nekoliko primera: „*Vorbu nostru su rado primali i čitali*” u Bukovči, Crnomasnici, Veljkovu, Zlokući, Mokranju i Kobišnici, gde su „*rado [...] slušali radio Zaječar na vlaškom jeziku*”, zatim se „*dosta [...] rasturala Vorba nostra*”, a „*bilo je govora da će i školski udžbenici da budu na vlaškom*”, dok su se „u

⁹⁰³ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 144.

⁹⁰⁴ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 169.

⁹⁰⁵ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 161–162.

⁹⁰⁶ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 164.

JNA ljudi [...] pisali da su Vlasi".⁹⁰⁷ Svugde je „narod [...] govorio („vlaški” – S. G.) i to shvatio kao izraz ravnopravnosti”⁹⁰⁸ sa Srbima. U Mokranju „ljudi radije na zborovima slušaju vlaški jezik jer se lakše izražavaju” i „traže da Vlasi govore na vlaškom”.⁹⁰⁹ Za selo Srbovo je rečeno da su „ljudi voleli [...] da čitaju novine, ali nisu voleli da uče školu na rumunskom”.⁹¹⁰ To je rečeno kao da su voleli da uče školu na srpskom, a zna se da ih je zakon na to naterao. Povrh toga, srpskim vlastima, tj. školskim inspektorima, nije smetalo što su u školskoj knjižici u rubrici za maternji jezik nastavnici „Vlasima” umesto „vlaškog” redovno dopisivali *srpski jezik*. Posebno treba istaknuti da se u Srbovu „na zborovima [...] govori na vlaškom, a kada kogod dođe sa strane onda govore na srpskom i pričaju. Retko kad kući govore sa decom srpski već samo vlaški. Radije na konf. slušaju vlaški.”⁹¹¹

Poslednji dokument u vezi s „Vlasima” i njihovim „vlaškim” jezikom koji ćemo ovde predstaviti javnosti nastao je 1999. godine „u saradnji sa Brankom Radićem i Zoranom Markovićem iz Kabineta saveznog ministra M(argetit) Savović”.⁹¹² M. Savović je postala ministar za ljudska i prava manjina u pokrajinskoj vladi, potom je ušla i u kabinet Radoja Kontića, kratko kao ministar bez portfelja, a onda je dobila stari resor – ljudska prava. U zavisnosti od prilike, Margit Savović navodi: „Manjine imaju sva prava” ili „Prava manjina kod nas su po najvišim standardima” itd.

U spomenutom dokumentu se navodi da „vlaška etnička grupa naseljava područje severoistočne Srbije... Takođe naseljavaju pogranične delove Rumunije i Bugarske, odnosno bugarski deo Dobrudže (duž desne obale Dunava) i deo južne Rumunije uz granicu sa SRJ i Bugarskom”, a što se tiče njihovog jezika „Vlasi govore svojim (vlaškim) jezikom, koji se kao poseban pominje u istorijskim izvorima još u srednjem veku” i „u osnovi je latinsko-romanski jezik, koji je arhaičan, sa siromašnim leksičkim fondom, u procesu je nestajanja i sa

⁹⁰⁷ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 190.

⁹⁰⁸ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 195.

⁹⁰⁹ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 201.

⁹¹⁰ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 196.

⁹¹¹ *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 202.

⁹¹² *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, 210.

jakim primesama jezika naroda u koji su se inkorporisali... U sve tri države gde žive Vlasi, proces asimilacije u većinski narod je permanentan... U Rumuniji se tretiraju kao Rumuni, a u Bugarskoj kao Bugari”, pa bi se, po inerciji, moglo zaključiti da se u Srbiji tretiraju kao Srbi, što se doista i potvrđuje u delima mnogih srpskih autora. Uostalom, to se može pročitati i u ovde navedenom dokumentu, gde je rečeno: „U Srbiji je tokom vekova, proces inkorporisanja vlaškog stanovništva u srpsko nacionalno biće, tekao prirodno i spontano, podstaknut istom veroispovešću, crkvama sa srpskim sveštenstvom, školama sa srpskom nastavom i jednakim tretmanom u administraciji i drugim oblicima društveno-političkog života.”⁹¹³ Stiće se utisak da srpska nacija i državnost postoje vekovima, a znamo da se srpska državnost počela formirati u prvim decenijama XIX veka, kao i srpska nacija, tako da proces inkorporisanja „Vlaha” u srpsko nacionalno biće nije mogao da teče „tokom vekova”, čime se, pretpostavljam, aludira na Vlahe srednjovekovnog razdoblja nemanjičke Srbije, koji ni u kakvom pogledu nemaju dodirnih tačaka s današnjim „vlaškim” stanovništvom iz istočne Srbije.

Na osnovu navedenih i drugih dokumenata iz beogradskih arhiva Dragoljub Petrović zaključuje da je „konceptija o vlaškoj individualnosti imala [...] podršku kod velikog dela revolucionarnog javnog mnjenja Srbije. *Insistiralo se na upotrebi vlaškog jezika, na kome su pisane neke publikacije, na zborovima u vlaškim selima izbegavao se srpski jezik*”⁹¹⁴ itd., ali treba reći da je to bilo samo u prvom periodu koji je trajao od 1945. do 1948. godine, a u drugom (1948–1953) i trećem (1953–1961) periodu sa vlahizacije rumunskog stanovništva iz istočne Srbije prešlo se na srbizaciju i asimilaciju. Uostalom, u periodu od 1945. do 1948. godine „u partijskim organizacijama važno je pravilo da se komunisti vlaškog porekla u svojim dokumentima legitimišu kao Vlasi”.⁹¹⁵ U prvom vremenskom

⁹¹³ Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva, 205.

⁹¹⁴ Dragoljub Petrović, *Iredenta fašističke Rumunije u severoistočnoj Srbiji 1941–1944. godine*, u: *Jugoslovenski istorijski časopis*, br. 3–4, Beograd 1966, 43.

⁹¹⁵ Dragoljub Petrović, *Iredenta fašističke Rumunije u severoistočnoj Srbiji 1941–1944. godine*, u: *Jugoslovenski istorijski časopis*, br. 3–4, Beograd 1966, 43–44; *Vlasi u dokumentima zaječarskog istorijskog arhiva (1945–1999)*, priredio Slavoljub Gacović, Zaječar 2009, (Problem rada sa Vlasima 1, str. 44, nap. 67).

periodu bilo je i predloga o otvaranju vlaških škola, dok je u prvom i drugom vremenskom periodu Radio Zaječar davao emisije na vlaškom jeziku, a u Zaječaru je, pored toga, izlazio i list „Vorba nostra”, pisan narečjem Vlaha Ungurjana.

Još tokom „revolucije, kao i prilikom oslobođenja (nastavlja Petrović – S. G.), naponi revolucionarnih snaga usmereni su ka što neposrednijem prilaženju vlaškom stanovništvu i njegovom uključenju u jedinstveni narodnooslobodilački front.⁹¹⁶ *Prvi put su se u istoriji na vlaškom jeziku držali zborovi.*⁹¹⁷ Mnogi proglasi i leci okružnih i sreskih komiteta – poverenstva, organa narodne vlasti i vojnih organa pisani su dvojezično. *Na vlaškom jeziku su sastavljene i puštane u narod parole, a nekoliko partizanskih pesama je takođe komponovano na narečju Vlaha Ungurjana.*⁹¹⁸ U partizanskim odredima, pogotovu onim koji su pretežno sastavljeni od Vlaha: *Boljevačkom, Zviškom, Majdanpečkom, vlaški jezik bio je prvi put u slobodnoj upotrebi u jednoj jugoslovenskoj vojnoj jedinici.* Ova politika koju je revolucija sprovodila u severoistočnoj Srbiji bila je potencirana, između ostalog, i opasnošću od rumunske iredente.”⁹¹⁹ U svemu što je rečeno, a posebno u delu rečenice gde je spomenuta rumunska iredenta, nalazi se nukleus formiranja Vlaha kao posebnog entiteta u odnosu na Rumune, i vlašskog jezika, koji se tobože razlikuje od rumunskog.

7. 3. EVROPSKE POVELJE, ZAKONI SRBIJE I „VLAŠKI JEZIK”

Iako naizgled iskače iz konteksta zadate teme, u ovom potpoglavlju počinjemo s pitanjem zaštite manjina nakon Prvog svetskog rata, koji je, „vođen u znaku narodnosti predstavljao prekretnicu u međunarodnoj zaštiti manjina” unutar granica novoformiranih nacionalnih država. Međutim, kako se „nije svima moglo dati obećano pravo na samoodređenje, nađena je zamena, koja je već bila oprobana

⁹¹⁶ AZRPS – OKZa-41; AZRPS – PKS-461.

⁹¹⁷ AVII – Nda-52-11-38.

⁹¹⁸ AZRPS – OKZa-91. 126.

⁹¹⁹ Dragoljub Petrović, *Iredenta fašističke Rumunije u severoistočnoj Srbiji 1941–1944. godine*, u: Jugoslovenski istorijski časopis, br. 3–4, Beograd 1966, 49.

tokom ranijih vekova – zaštita manjina”.⁹²⁰ Zaštita nacionalnih manjina bila je na mirovnoj konferenciji u Parizu predata u nadležnost komisiji za novoformirane države i manjine, koja je „do 31. maja 1919. izradila nacrt konvencije o zaštiti manjina i predala ga delegaciji Kraljevine SHS koja ga je odbila sa obrazloženjem da bi njegovo prihvatanje značilo prećutno priznanje da Srbija nije ispunila Berlinski ugovor. Time je započeo otpor Jugoslavije prihvatanju obaveza zaštite manjina.”⁹²¹ Napokon je, pod pritiscima zapadnih zemalja, dakle, ne svojom političkom voljom, „jugoslovenska vlada [...] rešila da 5. decembra 1919. potpiše mirovni ugovor sa Austrijom i propratnu konvenciju o zaštiti manjina”,⁹²² gde je u prvoj glavi predviđeno „da članovi 2-8. konvencije budu priznati kao osnovni zakon sa kojim drugi zakonski akti ne smeju biti u protivnosti; [...] čl. 9. obavezuje Jugoslaviju da u gradovima i srezovima u kojima ‘stanuju u znatnoj meri’ pripadnici manjina, dâ ‘shodne olakšice’ da bi se **manjinskoj deci obezbedila nastava u osnovnoj školi na maternjem jeziku, uz učenje i ‘zvaničnog jezika’**, dok će se u mestima i srezovima ‘nastanjenim u znatnoj meri’ pripadnicima manjina, izdvajati srazmeran deo iz budžeta za vaspitne, verske i dobrotvorne ciljeve; [...] čl. 10. sve ove obaveze stavlja pod garanciju Društva naroda i onemogućava njihovo menjanje bez saglasnosti većine Saveta Društva naroda.”⁹²³

„Značajno je primetiti da je član 9. važio samo ‘za teritorije dodeljene Srbiji ili Državi SHS posle 1. januara 1913. godine.”⁹²⁴ Po jugoslovenskom tumačenju, koje je dosledno primenjivano tokom celog razdoblja između dva svetska rata, to je značilo da su manjine u južnim delovima zemlje izuzete iz zaštite.⁹²⁵ „Očigledno je da je ovo bilo tumačenje u skladu sa željama vladajućih krugova. Ono međutim nije nipošto imalo podlogu u samoj konvenciji u kojoj se jasno kaže da član 9. neće važiti na teritorijama koje je Srbija, odnosno Jugo-

⁹²⁰ Zoran Janjetović, *Deca careva, pastorčad kraljeva*, Beograd, INIS, 2005, 137.

⁹²¹ Zoran Janjetović, *Deca careva*, 137–138.

⁹²² Zoran Janjetović, *Pitanje zaštite nacionalnih manjina u Kraljevini SHS na konferenciji mira u Parizu 1919–1920*, Beograd, 1968, 52, 200–206.

⁹²³ Zoran Janjetović, *Deca careva*, 20.

⁹²⁴ Zoran Janjetović, *Deca careva*, 139.

⁹²⁵ AJ, 38, 93/225.

slavija dobila posle 1. januara 1913. – što praktično znači samo na srpskim teritorijama od pre balkanskih ratova. To znači da *po konvenciji samo Vlasi severoistočne Srbije nisu imali pravo na školovanje na maternjem jeziku i udeo u javnim sredstvima za vaspitne, verske i dobrotvorne svrhe*”,⁹²⁶ dok su Rumuni u Banatu uživali pored „konvencije koju je Kraljevina SHS sklopila sa savezničkim silama [...] i konvenciju o regulisanju pitanja manjinskih osnovnih škola u oba dela Banata sa Rumunijom 1933”.⁹²⁷ Ali, i pre ove konvencije, odnosi s Rumunijom su od 1921. bili saveznički, pa se zbog toga javila i „potreba regulisanja položaja rumunskih škola u jugoslovenskom i srpskih u rumunskom Banatu.”⁹²⁸

Uz opšte garancije jednakosti za sve građane u Vidovdanskom ustavu rečeno je još da se „*Manjinama druge rase i jezika daje [...] osnovna nastava na njihovom materinskom jeziku*”,⁹²⁹ što će detaljno biti regulisano zakonom. Ni ovom odredbom nisu obuhvaćeni Rumuni (Vlasi) istočne Srbije. Valja naglasiti da je to jedini pomen nacionalnih manjina u Vidovdanskom ustavu, dok se u Oktroisanom ustavu iz 1931. manjine uopšte ne pominju. Svakako treba reći i to da je pored uredbi, naredbi, uputstava i drugih akata privremenog značaja broj pravnih akata kojima je regulisan položaj nacionalnih manjina u Kraljevini Jugoslaviji beznačajan, jer su „jugoslovenske vlade [...] nerado preuzimale međunarodne obaveze po pitanju manjina, čak i kada su bili u pitanju bilateralni sporazumi sa prijateljskim zemljama kao što je bila Rumunija”.⁹³⁰ Zapravo, Jugoslavija se „uvek predstavljala kao jednonacionalna zemlja, dok je prisustvo nacionalnih manjina umanjivano – po broju i značaju (na popisima stanovništva 1921. i 1931. godine – S. G.), pa i po zastupljenosti u pravnim aktima. Pored toga, jugoslovenske vlasti nisu želele da sebi vezuju ruke zakonima, već su se trudile da što veći broj pitanja regulišu uredbama, naredbama i drugim propisima koje su mogle lako opozvati, ukinuti ili izmeniti.”⁹³¹

⁹²⁶ Zoran Janjetović, *Deca careva*, 140.

⁹²⁷ Zoran Janjetović, *Deca careva*, 141.

⁹²⁸ Zoran Janjetović, *Deca careva*, 141–142.

⁹²⁹ *Ustav Kraljevine SHS*, u: Službene novine Kraljevine SHS, 289, 28.VI 1921.

⁹³⁰ Zoran Janjetović, *Deca careva*, 142–143.

⁹³¹ Zoran Janjetović, *Deca careva*, 142–143.

U posleratnoj Jugoslaviji „problem ravnopravnosti jezikâ naroda i ‘narodnosti’ i *pravo građana da se koristi maternjim jezikom* u postupcima pred organima vlasti i u javnom saobraćaju bili su načelno proklamovani, kao politički princip i ustavno načelo, još na II zasedanju AVNOJ-a (29. novembra 1943. god. u Jajcu – S. G.), a zatim i u Ustavu od 1946. i u Ustavnom zakonu od 1953, *međutim, ova načela nisu bila sasvim sprovedena u život*”.⁹³²

Na isti način je i „Ustav iz 1963. [...] utvrdio *načelo ravnopravnosti jezikâ i pisama naroda i slobodne i ravnopravne upotrebe jezikâ manjina*. Pitanje ravnopravnosti jezikâ jugoslovenskih naroda i nacionalnih manjina i upotrebe maternjeg jezika regulisano je na više mesta i na više nivoa: a) Građanima je zajemčena slobodna upotreba svog jezika (član 41), kao ravnopravnost jezika naroda Jugoslavije i njihovih pisama...; b) Član 42, stav 1, jemčio je građaninu slobodu izražavanja svoje narodnosti i kulture, kao i slobodu upotrebe svog jezika”, a u glavi 7, koja se odnosila na ustavnost i zakonitost, rečeno je da „neznanje jezika na kome se vodi postupak ne sme biti smetnja za odbranu i ostvarivanje prava...”⁹³³

U Ustavu iz 1963, član 43, stav 1, rečeno je da je „svakoj narodnosti (nacionalnoj manjini) zajemčeno [...], u cilju ostvarivanja slobode građana na izražavanje svoje narodnosti i kulture, *pravo da slobodno upotrebljava svoj jezik*, razvija svoju kulturu i da radi toga osniva organizacije i uživa druga Ustavom utvrđena prava”.⁹³⁴ „*Nejasno je bilo kako ostvariti pravo upotrebe maternjeg jezika* u postupcima pred organima i organizacijama koji su vršili javne poslove (na primer, u sudskom, upravnom i administrativno-prekršajnom postupku)”.⁹³⁵ Dakle, „*ravnopravna upotreba jezika manjina bila je političko pitanje koje je, uprkos ustavnim načelima, još uvek ostalo nedovoljno razrađeno*”. Ustav je, naime, utvrdio da „*pripadnici manjina imaju pravo da slobodno upotrebljavaju svoj jezik*, kao oblik

⁹³² Slobodan P. Selinić, *Srbija i jezički sukob u Jugoslaviji* 1967, Beograd, Institut za noviju istoriju Srbije, 2017, 23.

⁹³³ Slobodan P. Selinić, *Srbija i jezički sukob*, 24.

⁹³⁴ *Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, 24. Navodi preuzeti iz: Slobodan P. Selinić, *Srbija i jezički sukob*, 25.

⁹³⁵ AJ, 507/XXIIIA, k. 2/1–4, dokument 2, Materijal razmatran; Teze o problemu... Navodi preuzeti iz: Slobodan P. Selinić, *Srbija i jezički sukob*..., 25.

ostvarivanja slobode građana na izražavanje svoje narodnosti i kulture”,⁹³⁶ a republičkim ustavima je ostavljeno da bliže odrede meru i način ostvarivanja ovog ustavnog načela.

Potom je „Savezna skupština [...] usvojila Rezoluciju na sednici Saveznog veća i Organizaciono-političkog veća aprila 1969,” u čijem je tekstu pisalo da je „*ravnopravnost jezika i pisama naroda i narodnosti proizašla iz samog 'društvenog bića Jugoslavije' kao višenacionalne socijalističke zajednice ravnopravnih naroda i narodnosti...*” Rezolucija se pozivala „na ustavne odredbe (članovi 41, 42, 43, 131 i 157 Ustava SFRJ) i ustavni amandman 19, tačke 2 i 3. Tim načelima su zagarantovani ravnopravnost jezika naroda Jugoslavije i njihovih pisama, *ravnopravnost jezika naroda i narodnosti na području na kome su živele narodnosti*, pravo građanina da slobodno upotrebljava svoj jezik i pismo, pravo pripadnika narodnosti da u skladu sa ustavima republika i zakonima upotrebljavaju svoj jezik pri ostvarivanju svojih prava i dužnosti.”⁹³⁷

Shodno jezičkoj regulativi, politika posleratne socijalističke Jugoslavije prema jezičkim manjinama uzima se u usporedbi s drugim evropskim državama i danas za uzor,⁹³⁸ ali, nažalost, svi savezni i republički ustavi, republički zakoni i podzakonska akta, koji su ovde delimično navedeni, nisu se odnosili i na *Rumune (Vlahe) iz istočne Srbije*, jer oni nisu bili priznati kao *narodnost*, odnosno kao *nacionalna manjina*, već kao *etnička manjina*, sve do 2002/2006. godine, za razliku od Rumuna u Banatu, čiji je status nacionalne manjine bio regulisan još u vreme Kraljevine Jugoslavije.

7. 3.1. Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima i njena ratifikacija u Državnoj zajednici Srbija i Crna Gora

Kako bih ukazao na politiku koja se vodi prema jeziku rumunofonog stanovništva istočne Srbije, predstavicu hronološkim sledom neke od dosadašnjih aktivnosti svih Nacionalnih saveta Vlaha

⁹³⁶ Slobodan P. Selinić, *Srbija i jezički sukob*, 25–26.

⁹³⁷ Slobodan P. Selinić, *Srbija i jezički sukob*, 369.

⁹³⁸ Bernhard Gröschel, *Das Serbokroatische zwischen Linguistik und Politik. Mit einer Bibliographie zum postjugoslavischen Sprachenstreit*, München, 2009, 72.

u periodu od 2006. do 2018. godine. Te aktivnosti su uslovljene nametnutom asimilacionom politikom koju sprovode odgovarajuća resorna ministarstva Republike Srbije, i koju naslućujemo u Izveštajima Komiteta eksperata SE. Slutim da je politika Srbije prema jezicima „novih” manjina našla svoju „podršku” i u pojedinim nedorečenim odredbama *Evropske povelje o regionalnim ili manjin-skim jezicima*, kao i u drugim dokumentima evropske provenijencije. I domaće zakonodavstvo, koje se uglavnom formira pod pritiscima Evropske unije, „iz političkih, a ne humanih ili prosvetnih razloga”,⁹³⁹ ne ide u prilog očuvanju jezika „novih” nacionalnih manjina, što se vidi na primeru „Vlaha”, koji su ništa drugo do preimenovani Rumuni s prostora istočne Srbije. Ali, kada je već stvorena nova „vlaška” nacionalna manjina, ona mora imati i nov „vlaški” jezik, smatraju srpske vlasti. Uz sve to, poznata je i nadasve slaba implementacija zakonskih normi koje uređuju složene odnose većinskog naroda prema „novim” nacionalnim manjinama u Republici Srbiji.

Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima. Nakon Okvirne konvencije za zaštitu manjina u Strazburu usvojena je i *Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima* i zatim ratifikovana 1992. godine od strane država Saveta Evrope, a 2005. godine usvojen je zakon o njenoj ratifikaciji u Državnoj zajednici Srbije i Crne Gore.⁹⁴⁰

Od ratifikacije navedene Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima u zemljama Evropske unije do ratifikacije u Državnoj zajednici Srbije i Crne Gore proteklo je 13 godina. Do prvog Izveštaja Komiteta eksperata o Evropskoj povelji i do prve Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope o primeni Evropske Povelje od 6. maja 2009. godine, koji su odraz politike, zakonodavstva i prakse koja se primenjivala u vreme posete Srbiji marta 2008. godine, proteklo je još nekoliko godina. Srbija se u XX i početkom XXI veka ponašala i ponaša po ugledu na evropske zakone s kraja XVIII i onih iz XIX veka, ali u tome, moramo priznati, nije bila sama ni u XX veku.

Navešćemo nekoliko primera. Prava čoveka i građanina koja su sadržana u Deklaraciji (*La Déclaration des droits de l'homme et du*

⁹³⁹ Zoran Janjetović, *Deca careva*, 217.

⁹⁴⁰ „Službeni list SCG – Međunarodni ugovori”, br. 18/2005.

citoyen) Francuske revolucije od 26. avgusta 1789. godine „nisu obuhvatala i pravo Bretonaca i pripadnika okcitanskog jezičkog područja da se u školama Francuske služe vlastitim jezikom”.⁹⁴¹ U XIX veku „velški i južni škotski bili su zvanično zabranjeni u britanskim školama”.⁹⁴² Na isti način je i „Argentinska vlada [...] donela mere protiv upotrebe velškog jezika u Patagoniji”.⁹⁴³ Nažalost, „suzbijanje manjinskih jezika nije ograničeno na ranu istoriju nacionalizama”⁹⁴⁴, jer srećemo primere i s kraja XX veka. Francuska je, na primer, potpisala *Evropsku povelju o regionalnim i manjinskim jezicima* još 1999. godine, ali je još uvek nije ratifikovala, zbog čega je pod stalnim optužbama za zapostavljanje većeg broja manjinskih jezika na svojoj teritoriji, među kojima su *alzaški, baskijski, bretonski, flamanski, katalonski, korzikanski i okcitanski*. Turski ustav iz 1982. godine, na primer, „izričito zabranjuje da se bilo koja politička partija bavi ‘odbranom, unapređivanjem ili širenjem bilo kojeg neturskog jezika ili kulture’”,⁹⁴⁵ a „turska vlada zvanično poriče da su njeni kurdski građani Kurdi i da kurdski jezik postoji”.⁹⁴⁶ Kada je „indonežanska vlada zauzela Istočni Timor, ona je zvanično zabranila da se timurski predaje u školama”.⁹⁴⁷ Takođe, vlade Italije, plašeći se separatizma i izdataka za subvencije u vezi s manjinskim jezicima, oglašivale su se jedna za drugom o zahteve furlanskih i sardinijskih aktivista, koji se godinama bore da furlanski i sardinijski dobiju status jezika.⁹⁴⁸ Politika zabrane učenja rumunskog jezika među Rumunima (Vlasima) iz istočne Srbije bila je sprovedena tokom XIX i XX veka tako što im

⁹⁴¹ Majkl Bilig, *Banalni nacionalizam*, 58.

⁹⁴² v.: Victor Kiernan, *The British Isles: Celt and Saxon*, u: M. Teich and R. Porter (eds), *The National Question in Europe in Historical Context*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.

⁹⁴³ v.: Glyn Williams, *The Welsh in Patagonia*, Cardiff, University of Wales Press, 1991.

⁹⁴⁴ Majkl Bilig, *Banalni nacionalizam*, 58.

⁹⁴⁵ Nader Entessar, *The Kurdish mosaic of discord*, u: *Third World Quarterly*, 11 (1989), 83–100.

⁹⁴⁶ Nader Entessar, *The Kurdish mosaic of discord*, 83–100.

⁹⁴⁷ v.: John Pilger, *Distant Voices*, London, Vintage, 1994.

⁹⁴⁸ v.: Daniele Petrosino, *National and regional movements in Italy: the case of Sardinia*, u: J. Coakley (ed.), *The Social Origins of Nationalist Movements*, London, Sage, 1992.

se nije priznavala narodnost, tj. rumunski nacionalni identitet, pa samim tim ni njihov maternji jezik nije bio priznat. Zapravo, isti jezik se pod uticajem srpskih vlasti u srpskom Banatu naziva rumunski, a u istočnoj Srbiji „vlaški”, kao što se u Kataloniji i u nekim drugim delovima Španije jezik naziva *katalonski*, „ali ne i u Valensiji, čije vlasti insistiraju da se tamo govori zaseban jezik, *valensijski*”.⁹⁴⁹

Pored navedenih primera, ima i zemalja u kojima je ratifikacija Evropske povelje promenila status pojedinih jezika. Tako je npr. u „Švedskoj [...] ozvaničen jezik *mijenkeli*, dotad smatran nižerazrednim dijalektom finskog, a u Norveškoj je posle stručnih debata kao zaseban jezik priznat *kvin*, prethodno svrstavan u lokalne oblike finskog [...] Takođe su preduzeti koraci u pravcu revitalizacije nekih praktično već ugaslih jezika – *kornvolškog*, keltskog jezika jugoza-padne Engleske [...] i *manskog* na ostrvu Man u Irskom moru”,⁹⁵⁰ dok je u „Nemačkoj ... konačno službeno priznat kao zaseban regionalni jezik *donjonemački*”.⁹⁵¹ Zatim, „u Holandiji su priznati *limburški* i *donjo-saksonski*, takođe prethodno tretirani kao dijalekti”, dok je „u Poljskoj [...] unapređen status *kašupskog*, a u Španiji naročito *baskijskog*”.⁹⁵² Tako se u opštoj pomami priznavanja novih varijeteta pojedinih već standardizovanih jezika i formiranja novih u zemljama Evropske unije, primeni Evropske povelje pridružila i Srbija tako što će velikim angažovanjem srpske administracije hrvatski uspešno podeliti na hrvatski i „bunjevački”, romski na romski, „eđiptski” i „aškalijski”, i rumunski na rumunski u srpskom Banatu i „vlaški” na prostoru istočne Srbije.

Kada se to više nije moglo skrivati pred očima evropske javnosti, Vlada Republike Srbije je, za vreme predsednika Vojislava Koštunice, rumunskoj nacionalnoj manjini sa prostora istočne Srbije, vešto prikrivajući svoju asimilacionu politiku formiranjem Nacionalnog saveta Vlaha 2006. godine, nametnula identitet „vlaške” nacionalne manjine, dok je za vreme predsednika Vlade Mirka Cvetkovića, a po izboru drugog saziva Nacionalnog saveta Vlaha 2010. godine,

⁹⁴⁹ Ranko Bugarski, *Jezici u potkrovlju*, Biblioteka XX vek, knj. 227, Beograd, Knjižara krug, 2016, 28.

⁹⁵⁰ Ranko Bugarski, *Jezici u potkrovlju*, 31.

⁹⁵¹ Ranko Bugarski, *Jezici u potkrovlju*, 31.

⁹⁵² Ranko Bugarski, *Jezici u potkrovlju*, 32.

takozvanoj „vlaškoj nacionalnoj manjini” nametnula „vlaški jezik” kao maternji.

Izveštaj Komiteta eksperata i Preporuka 2009. U prvom krugu *Izveštaja Komiteta eksperata* o primeni *Evropske povelje* u Srbiji od 6. maja 2009. godine u tački 23 navodi se da je „vlaški [...] tradicionalno prisutan u istočnoj Srbiji, u dolinama Timoka, Velike Morave i Dunava”, da „prema popisu stanovništva, 40.054 lica pripada vlaškoj nacionalnoj manjini od kojih 92% govori *vlaškim kao maternjim jezikom*”, i da „većina lica koja pripada *vlaškoj nacionalnoj manjini* (39.953) živi u centralnoj Srbiji”.⁹⁵³

U Izveštaju o statusu „vlaškog jezika prema Povelji” u tački 34 rečeno je da su „pripadnici vlaške nacionalne manjine podeljeni [...] oko pitanja da li je *vlaški jezik samostalan jezik* ili je *varijanta rumunskog jezika*”. Ovde moram napomenuti da je ta veštačka podela, koju je nažalost bez ikakve provere Komitet eksperata prihvatio, formirana na osnovu *vrednosnog kriterijuma*, tj. na osnovu *samoprocene govornika, laika, o sopstvenom jeziku koja nije utemeljena na naučnim principima*, jer „govornik prosuđuje svoj jezik ne prema lingvističkim ili drugim objektivnim kriterijumima, nego prema subjektivnim kriterijumima”.⁹⁵⁴ Dakle, kod govornika „vlaškog jezika” je upravo „svest o jeziku vrednosna kategorija i stoga subjektivna, sa svim neodređenostima koje proizlaze iz subjektivnosti”.⁹⁵⁵ Normalno je da se „zbog te subjektivnosti percipiranje jezičke situacije od strane govornika („vlaškog jezika” – S. G.) ne mora podudarati sa stvarnom situacijom”.⁹⁵⁶ U Izveštaju je rečeno i sledeće: „U lokalnim organima *vlaški* nije u službenoj upotrebi zato što *srpski organi smatraju da je standardizacija vlašskog preduslov*.”⁹⁵⁷ Ovde imamo očigledan primer koji pokazuje kako srpske vlasti javno priželjkuju i podržavaju *standardizaciju vlašskog*. „Suprotno tome, za vreme posete

⁹⁵³ www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/.../izvestaj_komiteta_eksperata_srpski.doc

⁹⁵⁴ Gabriella Schubert, *Einzelaspekte neuer Mehrsprachigkeit im ehemaligen Jugoslawien*, Sociolinguistica 11 (1997), 84.

⁹⁵⁵ Harald Haarmann, *Kleines Lexikon der Sprachen*, München, 2002², 11.

⁹⁵⁶ Jean Aitchison, *Assessing Language Status: Some Problems*, U. Ammon/M. Hellinger (ur.), *Status Change of Languages*, Berlin/New York, 1992, 494.

⁹⁵⁷ Alternativni izveštaj, str. 28; www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/.../izvestaj_komiteta_eksperata_srpski.doc

na licu mesta Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine (u prvom sazivu, 2006–2010 – S. G.) podržao je stav da je *vlaški varijanta rumunskog, a ne nezavisan jezik*.⁹⁵⁸ Shodno tome, *Nacionalni savet* (vlaške – S. G.) nacionalne manjine *se zalaže za službenu upotrebu rumunskog jezika* u opštinama Kučevo, Žagubica, Bor i Boljevac, *a ne za standardizaciju vlašskog jezika*. [...] Komitet eksperata smatra da srpski organi treba da razjasne ovo pitanje. U svetlu informacija dostupnih Komitetu eksperata i bez prosuđivanja o ovom pitanju unapred, u ovom izveštaju vlaški će se posmatrati kao jezik pokriven delom II Povelje”, a u svojoj preporuci „*Komitet eksperata podstiče srpske organe da razjasne status vlašskog jezika prema Povelji u saradnji sa govornicima*”.⁹⁵⁹ U poslednjoj rečenici Izveštaja Komitet eksperata iznosi stav da će „bez prosuđivanja o ovom pitanju [...] vlaški [...] posmatrati kao jezik”, odakle se može izvesti sintagma „vlaški jezik”, kojom je preimenovan *rumunski jezik*, što Komitet eksperata radi „bez prosuđivanja”, što će reći, bez promišljanja. U preporuci se, takođe, ponovo upotrebljava sintagma „vlaški jezik”, s preporukom da se o njegovom statusu izjasne srpske vlasti u saradnji s govornicima, koji, da ponovim, nisu kvalifikovano merodavni da odlučuju o pitanjima u vezi s jezikom. Da je kojim slučajem Komitet eksperata konsultovao neku od katedara za romanistiku ili rumunistiku, verujem da u svom Izveštaju ne bi koristio sintagmu „vlaški jezik”.

Nadalje, u tački 44 *Izveštaja* rečeno je da su „Upotreba i zaštita manjinskih jezika [...] posebno regulisane tačkom 79, u skladu s kojom, lica koja su *pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo*, između ostalog, *da koriste svoj jezik i pismo*, da se administrativni postupci vode na njihovom jeziku i da se obrazuju na svom jeziku”, ali samo ukoliko pripadnici nacionalnih manjina ne unose subjektivni kriterijum kao vrednosnu kategoriju o kom pismu i jeziku je reč. Ustav Srbije štiti „posebna pojedinačna ili kolektivna prava” manjina (75.1) i predstavnicima nacionalnih manjina daje pravo da „učestvuju u donošenju odluka ili da nezavisno odlučuju o određenim pitanjima

⁹⁵⁸ Alternativni izveštaj, str. 4, 5, 28, 61; www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/.../izvestaj_komiteta_eksperata_srpski.doc.

⁹⁵⁹ www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/.../izvestaj_komiteta_eksperata_srpski.doc.

vezanim za svoju kulturu, obrazovanje, informisanje i službenu upotrebu jezika i pisma”, ali nije rečeno da mogu odlučiti o kojem jeziku i pismu je reč bez konsultacije s jezičkim ekspertima.

U tački 45 Izveštaja Komiteta eksperata kaže se da je „Srbija [...] osnovala *samoupravna tela koja imaju nadležnosti u vezi sa promovisanjem regionalnih ili manjinskih jezika* (nacionalne savete nacionalnih manjina, v. 7.4)”. Međutim, samoupravno telo, u konkretnom slučaju Nacionalni savet Vlaha, može samostalno promovisati regionalni ili manjinski jezik bez pomoći lingvista (romanista, ako ne i rumunista) samo ukoliko je jasno o kom standardnom jeziku je reč. Zakon nigde ne predviđa da Nacionalni savet Vlaha može promovisati „vlaško pismo”, ili još gore, normirati i standardizovati „vlaški jezik”, bez adekvatne pomoći odgovarajućih naučnih institucija.

Dok se u tački 53 istovetnog Izveštaja u vezi s medijima kaže: „Srpski organi podržavaju emitovanje na *vlaškom jeziku* na Negotinskoj nezavisnoj televiziji (vesti) i na Radio Zaječaru.⁹⁶⁰ Takođe, postoji i program na *vlaškom jeziku* koji emituje privatni Radio Doina (Grabovica)” kod Negotina. U svim tačkama u *Izveštaju* uporno se koristi sintagma „vlaški jezik”, koja nije adekvatna, s obzirom na činjenicu da govornici koriste naziv *lîmba rumâncă* (rumunski jezik), što je, da još jednom napomenemo, jedini naziv koji se upotrebljava među tzv. Vlasima istočne Srbije – drugi naziv nikada ne upotrebljavaju u svom svakodnevnom govoru, pa se, prema tome, sintagma „vlaški jezik” sve vreme nameće rumunofonom stanovništvu istočne Srbije. Očigledno je da „srpski organi podržavaju emitovanje na *vlaškom jeziku*” kako bi i uz pomoć lokalnih medija nametnuli „vlaški jezik”, na osnovu kojeg bi izgradili „vlašku nacionalnu svest” kod rumunofonog stanovništva istočne Srbije.

Uz gore navedena zapažanja (v. 1.4.3) u *Izveštaju* i s obzirom na nejasan status „*vlaškog jezika*” u Povelji, u 53. tački Izveštaja Komiteta eksperata o primeni Evropske povelje u Srbiji rečeno je i sledeće: „Komitet eksperata primećuje da mere za unapređenje *vlaškog jezika* koje se trenutno primenjuju ne reflektuju na odgovarajući način povoljan demografski položaj vlašskog (relativno veliki broj govornika, kompaktna naselja)”. U ovome delu se po ko zna koji put

⁹⁶⁰ Prvi periodični izveštaj, str. 122 (str. 107).

provlači sintagma „vlaški jezik”, čime se, i vlasti u Srbiji i „vlahisti” unutar Nacionalnog saveta Vlaha ohrabruju u svojim namerama da preimenuju rumunski jezik u tzv. vlaški jezik.

Kako u Srbiji postoje tri modela obrazovanja na regionalnom ili manjinskom jeziku, u tački 56 Izveštaja o primeni Evropske povelje u Srbiji rečeno je da se „nastava [...] može odvijati na regionalnom ili manjinskom jeziku, dvojezično (sa srpskim), ili na srpskom uz mogućnost učenja regionalnog ili manjinskog jezika sa elementima nacionalne kulture (oko 2–4 sata nedeljno)”, dok u 63. tački ovog izveštaja stoji da se „vlaški jezik” ne uči ni po jednom od tri moguća modela u Srbiji, bez obzira na to što su po rečima „predstavnik govornika vlaškog jezika,⁹⁶¹ roditelji [...] bezuspešno tražili *uvođenje nastave na vlaškom jeziku* (npr. u selu Ranovcu⁹⁶²)”, pa se „vlaški [...] trenutno uči samo u okviru nekoliko privatnih kurseva”.⁹⁶³ Uzevši u obzir demografski položaj *vlaškog jezika* i postojeće zahteve za nastavu *vlaškog jezika*,⁹⁶⁴ Komitet eksperata smatra da bi srpski organi trebalo da preduzmu hitne korake kako bi obezbedili odgovarajuća sredstva i osmislili oblike nastave *vlaškog jezika* na svim nivoima u opštinama gde se on koristi.”⁹⁶⁵ Na ovaj način su srpske vlasti bile okuražene da preuzmu Nacionalni savet Vlaha u drugom sazivu uz pomoć partija većinskog naroda (SPS, SNS, DS) na vlasti i da rumunske govore na prostoru istočne Srbije (pre)imenuju u izborni predmet pod nazivom Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture.

⁹⁶¹ *Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima: primena povelje u Srbiji (A. Izveštaj Komiteta eksperata o Povelji, B. Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope o primeni Povelje u Srbiji)*, Strazbur, 6. maj 2009. godine. ECRML (2009) 2.

⁹⁶² U *Zahtevu potpisanih roditelja sela Ranovca* može se videti da su tražili da se u nastavu uvede rumunski jezik (v. Br. 3/1. Faksimil zahteva roditelja iz Ranovca na kraju osmog poglavlja o školstvu), ali Komitet eksperata vazda pominje „vlaški jezik”.

⁹⁶³ O privatnim kursovima rumunskog književnog jezika u istočnoj Srbiji v. napomenu 226.

⁹⁶⁴ Svi postojeći zahtevi u vreme prvog saziva Nacionalnog saveta Vlaha (2006–2010) tražili su isključivo nastavu rumunskog jezika, a ne „vlaškog”, kako se pominje u navodima.

⁹⁶⁵ *Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima* (ECRML 2009), 2.

Ovde moram istaći da Komitet eksperata u svom Izveštaju od 19. marta 2009. godine svuda navodi sintagmu „vlaški jezik”, a radi se zapravo o rumunskom jeziku, koji je preimenovan u „vlaški”. Istovremeno su se od 2002. do 2009. godine na prostoru Timoka održavali kursevi rumunskog jezika,⁹⁶⁶ a ne „vlaškog”, kako je rečeno u Izveštaju. Povodom toga su eksperti pre 2009. obilazili teren radi prikupljanja materijala za svoj Izveštaj, pa su se mogli informisati o kom jeziku je reč. U Izveštaju se pominju i zahtevi roditelja za

⁹⁶⁶ U tački 63 Izveštaja od 19. marta 2009. godine rečeno je: „Vlaški se trenutno uči samo u okviru nekoliko *privatnih kurseva*”, a u suštini su to bili kursevi rumunskog jezika, koji se izučavao van protokolarne nastave. Kako Nacionalni savet Vlaha o pitanju rumunskog jezika nije naišao na razumevanje srpskih vlasti, NVO „Ariadnae filum” sa sedištem u Boru je zajedno sa Resurs centrom u Boru organizovala kurs *rumunskog jezika*, koji se održavao od 1. jula do 31. decembra 2007. godine u prostorijama Resurs centra u Boru, u okviru projekta koji je finansirao Institut rumunske kulture (Institutul Cultural Român) u Bukureštu. Kursevi rumunskog jezika van redovne nastave održavani su u gradovima istočne Srbije i pre i posle Izveštaja iz 2009. godine. Prvi takav kurs za buduće studente koji će studirati na fakultetima u Rumuniji održan je u Kladovu tokom 2004. godine kada je u ediciji *Rečnici bez navedenog autora* bio objavljen i „Studentski priručnik za rumunski jezik – rečnik – srpsko-rumunski: sârb-român” u izdanju Agencije „Trajan” (Kladovo), gde je kao izdavač potpisan Dragiša Kostandinović. Aprila 2004. godine u ediciji *Priručnici* autor Dragiša Kostandinović u izdanju Agencije „Trajan” (Kladovo) objavljuje „Priručnik za predavanja iz rumunskog jezika: čitanje – govor = Manual pentru cursuri de limba română: citire – vorbire”, gde je kao izdavač takođe potpisan Dragiša Kostandinović. S praksom održavanja kurseva za rumunski književni jezik van protokolarne nastave u Srbiji nastavilo se i 2012, 2013. i 2014. godine u oblasti Morave i Braničeva. Kurseve je, prema projektu, organizovalo „Društvo za jezik, kulturu i religiju Rumuna iz doline Morave” sa sedištem u Isakovu (opština Čuprija) u saradnji sa Departmanom za Rumune van Rumunije (Bukurešt), koji je finansijski podržao projekat. Kursevi su bili održani u Petrovcu na Mlavi, Velikom Gradištu, Golupcu, Donjem Milanovcu, Isakovu (opština Čuprija), Beogradu, Bobovu (opština Svilajnac) i Porodinu (opština Žabari). Predavači su bili: Eudenijsa-Rodika Buobu Luj, prof. rumunskog jezika i teologije i ujedno koordinator projekta; Jasmina Glišić iz Žitkovice (opština Golubac), prof. filozofije; Dragutin Stevkić iz Donjeg Milanovca; Dragoljub Anđelković iz Strižilova (opština Jagodina), Bianca-Nicoleta Malea i Luciana Diana Lucaciu (Temišvar). O rumunskoj tradiciji i običajima predavanja je držala profesorka Lidija Maršanu, o istoriji profesor Florijan Lika, o geografiji univerzitetski profesor Nicolaje Ilinka, a o muzici Kristian Trajkovski (Majdanpek), profesor muzike. Nakon završenih kurseva bila je organizovana ekskurzija do crkve Densuš, manastira Prislöp, utvrđenja Janka Hunjadija (Iancu de Hunedoara), manastira Lajnič, do opere Brankušija u Trgu Žiu (Târgu Jiu) i do manastira Tismane.

uvodenje, ali ne „vlaškog jezika”, kako je rečeno, već izbornog predmeta *Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture* u spomenutom selu Ranovcu. To nam dokazuje i prepis faksimila (v. Prepis faksimila, br. 2) *Zahteva Nacionalnog saveta vlaške nacional-ne manjine da se u mestima naseljenim vlaškim stanovništvom* za školsku 2009/2010. godinu uvede *izborni predmet rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture* i faksimil *Zahteva potpisanih roditelja* rumunofonih govornika istočne Srbije. Ti zahtevi su bili dostavljeni Ministarstvu prosvete, Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, Savetu Evrope i Arhivi nacionalnog saveta Vlaha. Prema tome, sintagma „vlaški jezik”, koja se tako često pominje u Izveštaju Komiteta eksperata umesto sintagme *rumunski jezik*, koja se mogla naći na svakom dokumentu koji je Nacionalni savet Vlaha slao Savetu Evrope, može biti shvaćena u smislu favorizovanja sintagme „vlaški jezik” i u suprotnosti sa zahtevima Nacionalnog saveta Vlaha da se uvede „*izborni predmet rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture*, po predlogu odbora za obrazovanje Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, a na osnovu odluke br. 74/05-09/07 od 22. 09. 2007. godine, kojom je Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine odredio da je *rumunski književni jezik, jezik vlaške nacionalne manjine*”.⁹⁶⁷ Uostalom, u tački 218 drugog Izveštaja, od 19. marta 2009. godine, piše da je „u svom prvom izveštaju, Savetodavni komitet [...] utvrdio da postoje rupe u vezi sa nastavom na i nastavom određenih manjinskih jezika. On je podstakao organe da analiziraju zahtev koji su izneli Vlasi iz severnoistočne Srbije”,⁹⁶⁸ a zahtevi su u to vreme bili da se u školama Srbije uvede izborni predmet *Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture* tamo gde „Vlasi” žive. Pa kad je tako, zašto onda eksperti u navedenom Izveštaju uvek koriste sintagmu „vlaški jezik”? O pitanju jezika u tački 223 Izveštaja piše da su „predstavnici nacionalnih manjina [...] ukazali da su [...] njihovi zahtevi naišli na jak otpor u opštini gde žive u značajnom broju. Ovo je posebno slučaj u vezi sa zahtevom koji Vlasi redovno iznose u vezi

⁹⁶⁷ Faksimil zahteva roditelja, br. 1, zaveden 16. 1. 2009. godine, odštampan je na stranicama ove knjige u *Prilozima*.

⁹⁶⁸ Savetodavni komitet okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina: Drugo mišljenje za Srbiju, usvojeno 19. marta 2009. godine, član 218.

sa uvođenjem nastave na njihovom jeziku”,⁹⁶⁹ a jezik koji je podržao Nacionalni savet Vlaha bio je *rumunski (književni) jezik sa elementima nacionalne kulture*.

Zahtev Nacionalnog saveta Vlaha za uvođenje rumunskog jezika sa elementima nacionalne kulture u mestima naseljenim vlaškim stanovništvom, zaveden pod br. 455/09 od 16. januara 2009. godine, bio je poslat Ministarstvu Prosvete – Sektoru za predškolsko i osnovno obrazovanje i vaspitanje, ali je greškom stigao na adresu Ministarstva za ljudska i manjinska prava, koje povodom toga obaveštava Nacionalni savet Vlaha svojim dopisom (v. Prepis faksimila, br. 4) pod br. 610.00-00046/2009-06 od 18. februara 2009. godine

U isto vreme o pitanju transnacionalne razmene u Preporukama, tačka 68, u Izveštaju Komiteta eksperata rečeno je sledeće: „Srpski organi nisu dostavili podatke za *vlaški jezik*.” Opet se pominje „vlaški”, a ne rumunski jezik. U navedenim Preporukama, tačka 68, u Izveštaju Komiteta eksperata naglašava se da je unapređenje transnacionalne razmene, pored one sa „*srodnim državama, veoma značajno ostvariti i sa susednim državama u kojima se ovi* (regionalni ili manjinski – S. G.) *jezici koriste u identičnom ili sličnom obliku*”, a jedina srodna i susedna država u kojoj se koristi „vlaški jezik” tzv. Vlahi „u identičnom ili sličnom obliku” jeste Rumunija.

Može se reći da „u Srbiji postoji bogata jezička različitost sa 15 regionalnih ili manjinskih jezika, od kojih 10 ima posebnu zaštitu prema Delu III *Povelje*: albanski, bosanski, bugarski, hrvatski, mađarski, romski, *rumunski*, rusinski, slovački i ukrajinski”, dok „ostale jezike [...] pokriva Deo II (*Povelje* – S. G.): češki, nemački, makedonski, *vlaški* i bunjevački”, ali je „status vlaškog i bunjevačkog prema Povelji [...] nejasan” pa je „od Srbije [...] zatraženo da razjasni ovo pitanje”.⁹⁷⁰

Ovde je svima koji se ozbiljno bave jezikom tzv. Vlaha u istočnoj Srbiji jasno da je Komitet eksperata, time što je u Deo II *Povelje* svrstao *vlaški*, a u Deo III *Povelje* svrstao *rumunski*, već odredio status „vlaškog jezika” odvojivši ga od rumunskog, a

⁹⁶⁹ Savetodavni komitet okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina: Drugo mišljenje za Srbiju, usvojeno 19. marta 2009. godine, član 223.

⁹⁷⁰ *Rezime*, pod A. u: *Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima*: (ECRML 2009), 2.

istovremeno se u svim *preporukama* od vlasti u Srbiji traži razjašnjenje statusa „vlaškog jezika”.

Ukoliko je status jezika kojim govore tzv. Vlasi istočne Srbije nejasan Komitetu eksperata, koji, uzgred rečeno, u svom timu nema ni lingviste, na osnovu kojih kriterijuma ga uvek naziva „vlaški”, a nikad rumunski, osim ako ne smatra da naziv jezika mora biti istovetan s nazivom nacije ili nacionalne manjine? To bi onda bilo u koliziji s prihvaćenim lingvističkim normama u svetu ili sa gledištima socijalne antropologije, jer postoje nacije kao što su, na primer, austrijska, švajcarska, brazilska i argentinska, ali ne postoje jezici s istovetnim nazivima, pa se u službenoj upotrebi navedenih nacija koristi nemački, francuski, italijanski, portugalski i španski jezik.

Uostalom, kako Srbija može razjasniti status jezika tzv. Vlaha istočne Srbije ako se još vodi spor jesu li „Vlasi” posebna nacionalna manjina ili je to samo eksterni (srpski) naziv, tj. sinonim za rumunsku nacionalnu manjinu u istočnoj Srbiji? U *Komentarima Republike Srbije o Izveštaju Komiteta eksperata o primeni Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima u Srbiji u skladu sa odeljkom 16.3 Povelje* rečeno je da „nadležni državni organi nisu u svom dosadašnjem delovanju ulazili u takve debate, stojeći na stanovištu da vlasti Republike Srbije ne mogu i ne smeju da ulaze u rasprave o nacionalnom identitetu.” Takođe, „ne smeju da arbitriraju u sporenjima o nacionalnom identitetu pojedinih zajednica, niti da bilo kojoj nacionalnoj zajednici nameću nacionalni identitet”. „Bilo kakvo podržavanje aktivnosti od strane vlasti Republike Srbije značilo bi da [...] podržavaju pojedina gledišta o nacionalnom identitetu, odnosno, značilo bi nametanje nacionalnog identiteta”. Na konto toga dolazim do zaključka da vlasti Republike Srbije ne mogu razjasniti status jezika koji tzv. Vlasi istočne Srbije koriste u svakodnevnoj upotrebi. Međutim, da srpske vlasti nisu neutralne i da i te kako arbitriraju, može se zaključiti iz *Komentara Republike Srbije o Izveštaju Komitetu eksperata*, gde se u tački 34, pored ostalog, kaže: „Lokalni organi ne koriste vlaški službeno zato što srpski organi smatraju da je *standardizacija vlašskog preduslov*”, što je u to vreme bilo suprotno mišljenju Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, koji „je podržao stav da je vlaški varijanta rumunskog, a ne nezavisan jezik” i da se „shodno tome, Savet nacionalne manjine [...] zalaže za službenu

upotrebu rumunskog u opštinama Kučevo, Žagubica, Bor i Boljevac, a ne za standardizaciju vlašskog jezika”. Prema tome, vlasti Republike Srbije, svojim insistiranjem „*da je standardizacija vlašskog preduslov*” za službenu upotrebu jezika u pojedinim opštinama, i te kako arbitriraju i „podržavaju pojedina gledišta o nacionalnom identitetu”, tj. rumunofonim govornicima istočne Srbije nameću „vlaški nacionalni identitet” i „vlaški jezik”.

U *Prilogu 2* spomenutih Komentara Republike Srbije na Izveštaj Komiteta eksperata rečeno je da je prvi saziv Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine (2006–2010) u svom radu bio suočen s podelama koje su posledica različitih stavova članova Saveta u pogledu identiteta i jezičke pripadnosti Rumuna, tzv. Vlaha. Najveća razmimoilaženja nastupila su nakon odluke Nacionalnog saveta da je *rumunski književni jezik maternji jezik Vlaha i da ga treba uvesti u službenu upotrebu i u obrazovni sistem u Republici Srbiji*. Za takvu odluku je glasalo 16 članova Saveta, a njih petoro, s podrškom vlasti Republike Srbije, bilo je protiv takve odluke, koja, po njihovom mišljenju, protivreči rezultatima popisa stanovništva iz 2002. godine. To posredno govori da je i unutar Nacionalnog saveta Vlaha bilo onih (5 članova) koji povezuju jezik s nacionalnom manjinom, odnosno, imaju stav da ako postoje „Vlasi”, onda mora postojati i „vlaški jezik”.

Pored toga, Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine je u alternativnom izveštaju o sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina Saveta Evrope, koji je takođe pisan 2007. godine, zauzeo stanovište da „narodni govor Vlaha severoistočne Srbije [...] po svojim obeležjima odstupa od rumunskog književnog jezika” (NGO Report by Network of Committees for Human Rights in Serbia – CHRIS, 2007, 5), odnosno da se „većina Vlaha ne služi savremenim rumunskim jezikom” (NGO Report by Network of Committees for Human Rights in Serbia – CHRIS, 2007, 83).⁹⁷¹

Navedeni Izveštaj NGO sektora u kojem stoji da se „većina Vlaha ne služi savremenim rumunskim jezikom” ne govori u prilog tome da se „većina Vlaha” služi „vlaškim jezikom”, već u središte pažnje stavlja činjenicu da rumunofonom življu istočne Srbije nikada

⁹⁷¹ www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/.../izvestaj_komiteta_eksperata_srp-ski.doc.

nije bila omogućena nastava na maternjem jeziku od strane srpskih vlasti, koji bi u tom slučaju jedino mogao biti *savremeni rumunski jezik*. Pored toga, tačno je da „narodni govor Vlaha severoistočne Srbije [...] po svojim obeležjima odstupa od rumunskog književnog jezika”, jer se nalazi na nivou banatskog i muntensko-oltenskog poddijalekta koji se i danas koriste u Rumuniji (Banat i Oltenija). Od savremenog rumunskog jezika odstupaju i drugi njegovi dijalekti i govori. Ista je situacija sa govorima prizrensko-timočke dijalekatske zone, koji po svojim obeležjima odstupaju od srpskog književnog jezika, pa ipak, nikom od lingvista (srbista) nije palo na pamet da kaže kako srpsko stanovništvo prizrensko-timočke oblasti koristi „torlački jezik”, a ne srpski, i to samo zato što se stanovništvo navedene oblasti naziva Torlacima. Tako ni lingvistima (romanistima ili rumunistima) nije palo na um da govore rumunskog stanovništva istočne Srbije nazivaju „vlaški jezik” samo zato što ih okolno (srpsko) stanovništvo naziva Vlasima. Uostalom, svi govori ili dijalekti bilo kog jezika u svetu svojim obeležjima odstupaju od standard(izova)ne norme. Takve ideje o „novim” nacionalnim manjinama s odgovarajućim „novim” jezicima na teritoriji Republike Srbije promovišu samo pojedini iz redova srpske političke elite, dok ih je veći deo ujedinjen s poltronima iz samog jezgra rumunofonih žitelja istočne Srbije i kameleonima, koji su na momente bliski „vlahistima”, a na momente ih kritikuju.

Tako je bilo i na poslednjem jugoslovenskom popisu iz 1981. godine, kada je zabeležena najveća diskrepancija među „Vlasima” s prostora istočne Srbije, „jer se čak 135.000 onih koji su prijavili vlaški maternji jezik svega njih 32.000 izjasnilo kao Vlasi” (a ostali, može se zaključiti, u velikoj većini kao Srbi), što govori „o poodmakloj fazi procesa asimilacije Vlaha u većinsko okolno stanovništvo, ali i o masovnom prijavljivanju etničkih Vlaha za članstvo u prestižnoj nacionalnoj populaciji”,⁹⁷² a vrlo je moguće i zbog etničkog poslovanja. Drugim rečima, „Vlasi” su ili asimilovani ili zbog „bekstva od društvene stigme, pretežno upisuju srpsku [...] nacionalnost, uz odgovarajući jezik” pa stvarni broj etničkih „Vlaha” po svoj prilici „višestruko nadmašuje broj tako deklarisanih”.⁹⁷³ Drugi primer s

⁹⁷² Ranko Bugarski, *Jezici u potkrovlju*, 55.

⁹⁷³ Ranko Bugarski, *Jezici u potkrovlju*, 55

popisa iz 2002. godine, „gde postoji znatnije odstupanje u korist jezika jeste ranije pomenuti vlaški sa 55.000 govornika prema 40.000 iskazanih Vlaha”.⁹⁷⁴ Dakle, „diskrepancija je mnogo manja nego 1981. godine, ali je u istom pravcu”. Naime, „govornici vlaškog ovde su uključivali, pored 37.000 samih Vlaha, i 15.000 izjašnjenih kao Srbi, uz nešto Jugoslovena i Roma; na drugoj strani, Vlasi su osim vlaškog u manjoj meri govorili srpski (3.000). Zanimljivo je da je tada u Srbiji bilo nešto više popisanih Vlaha nego u SFRJ dvadesetak godina ranije, dok je broj govornika vlaškog više nego prepolovljen. Ovo valjda znači da jezička asimilacija ubrzano hvata korak sa etničkom – ako se kod ovakvih grupa, koje pokazuju izrazite oscilacije na sukcesivnim popisima, uopšte mogu pouzdano izvoditi bilo kakve generalizacije.”⁹⁷⁵

„Prema rezultatima popisa stanovništva iz 2002. godine, na kojem su građani Republike Srbije slobodnom voljom odgovarali i na pitanja o nacionalnoj pripadnosti i o maternjem jeziku, u Republici Srbiji živi 40.054 Vlaha i 34.576 Rumuna, a broj lica koja su se izjasnila da im je maternji jezik vlaški je 54.818 dok je broj govornika rumunskog jezika 34.515. Od 40.054 Vlaha, 91,89% se izjasnilo da im je maternji jezik vlaški, 7,71% se izjasnilo da im je maternji jezik srpski, a 0,30% se izjasnilo da im je rumunski maternji jezik.” Zar se u Komentarima Republike Srbije o Izveštaju Komiteta eksperata o primeni Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima u Srbiji sme i može govoriti o tzv. popisnim principima ili o većinskom principu (tj. principu većine) ili o demokratskim principima prilikom određivanja suštine bilo kog jezika, pa i „vlaškog” na prostoru istočne Srbije? Naprotiv, u spomenutim *Komentarima* se može govoriti samo o pitanju nacionalnog opredeljenja, jer je to lični izbor pojedinca pa države nemaju pravo da se mešaju, tj. (da) nameću identitete pojedincima. To je i potvrđeno u Zapisniku s II sednice Međuvladine mešovite komisije, kao i u drugim dokumentima Saveta Evrope i Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS).

Kada određujemo status jezika, pa bio on i „vlaški”, onda se ne mogu uvažavati gorenavedeni principi demokratije, odnosno ne može

⁹⁷⁴ Ranko Bugarski, *Jezici u potkrovlju*, 57.

⁹⁷⁵ Ranko Bugarski, *Jezici u potkrovlju*, 57.

se uvažavati Bartova antropološka teorija o određenju nacije ili nacionalne manjine.⁹⁷⁶ O statusu jezika tzv. Vlaha istočne Srbije moraju se uvažavati unutrašnja pravila jezika o kojima kompetentno mogu govoriti samo lingvisti (romanisti i rumunisti), a ne „vlahisti”.

Dakle, u Komentarima Republike Srbije o Izveštaju Komiteta eksperata „rezultati popisa stanovništva govore da rumunski i vlaški jezik nisu isti i da je broj govornika tih jezika različit. Izjednačavanje rumunskog i vlaškog jezika predstavljalo bi nametanje identiteta suprotno slobodno izraženoj volji individua na popisu stanovništva i stoga bi bilo u suprotnosti sa svim međunarodnim standardima u oblasti ljudskih i manjinskih prava (npr. suprotno članu 3. Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina Saveta Evrope).” Ako doista postoji univerzalno pravilo da se po nazivu nacije mora nazvati i njen jezik, zašto se, recimo, na popisima u Austriji uvek popisuju Austrijanci, ali ne i austrijski jezik ili zašto se na popisima u Švajcarskoj uvek popisuju Švajcarci, ali ne i švajcarski jezik, već se, u zavisnosti od kantona, pojavljuju nemački, francuski, italijanski ili retoromanski jezik. Ali, kako bi Srbija u ovome mogla biti u saglasnosti s drugim državama Evrope, kada se i po drugim pitanjima koje treba rešavati ona razlikuje od drugih!

Doista se ne može navesti primer u kojoj zemlji zapadne Evrope, Amerike ili Azije rezultati popisa određene nacije određuju jezik kojim govore njeni građani, osim u zemljama bivše Jugoslavije (Crnogorci crnogorski, Bošnjaci bosanski, Srbi srpski i Hrvati hrvatski umesto svi srpskohrvatski, Aškalije aškalijski umesto romski, Bunjevci bunjevački umesto srpskohrvatski, pa tako i Vlasi moraju vlaški umesto rumunski). O tome su u svim zemljama sveta vazda odlučivali samo lingvisti. Među njima se ne mogu naći oni koji kažu da je „vlaški jezik” u odnosu na rumunski po neakvim lingvističkim parametrima različit, osim gospode u Komitetu eksperata, političke elite Srbije i njoj pridruženih „vlahista”, koji su jezik tzv. Vlaha nazvali „vlaškim jezikom”. Stanovništvo se na popisu može nacionalno deklarirati po svojoj volji, mada su tzv. Vlasi taj naziv prihvatili

⁹⁷⁶ Fredrik Barth, *Ethnic groups and boundaries. The social organization of culture difference*. Oslo, Universitetsforlaget, 1969; Filip Putinja, Žoslin Stref-Fenar, *Teorije o etnicitetu*: Dodatak, Fredrik Bart, *Etničke grupe i njihove granice*, preveo s francuskog Aljoša Mimica, u: Biblioteka XX vek, knj. 93, Beograd, 1997, 67.

tek nakon višedecenijske razgradnje njihovog rumunskog identiteta, srbizacije i sveopšte agresivne asimilacije. Ako se pak procenjuje status jezika kojim „Vlasi” govore, onda tu procenu ne treba da obavljaju njegovi izvorni govornici,⁹⁷⁷ već samo lingvisti i socio-lingvisti, osim ukoliko politika Srbije ne nalaže da se rumunsko stanovništvo i rumunski jezik u istočnoj Srbiji ne preimenuje u „vlaško” stanovništvo i „vlaški jezik”, a izgleda da baš to nalaže. Čak i da je politika u pitanju, naziv bilo kog jezika u svetu ne proističe nužno iz istoimenog naziva nacije. Ljudska i manjinska prava, tj. pravo svakog pojedinca na samoopredeljenje i subjektivno osećanje o pripadnosti određenoj naciji ili nacionalnoj manjini nemaju nužno dodirnih tačaka sa lingvističkim određenjem nekog jezika.⁹⁷⁸

U prilog tezi da naziv jezika ne proističe nužno iz naziva nacije Ranko Bugarski kaže: „Neupućenima ovo razdvajanje etniciteta i maternjeg jezika može izgledati nepotrebno, polazeći od pretpostavke (zapravo bi se moglo reći: dogme) da se podaci o jeziku mogu direktno i pouzdano izvoditi iz etničke pripadnosti, tako da Mađari govore mađarski, Turci turski, Vlasi vlaški, Romi romski, i slično u svim drugim slučajevima.”⁹⁷⁹

Sada bih, pre prikaza Izveštaja Komiteta eksperata o primeni Povelje iz 2014. godine (za period 2010–2012), predstavio tekst Preporuke, koju je NSVNM 16. novembra 2009. godine (v. Prepis faksimila Preporuka NSVNM, br. 5) doneo povodom održavanja konferencije „Primena Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Srbiji – Rezultati monitoringa i preporuke sa posebnim osvrtom na obrazovanje i učešće manjina u javnom životu”. Na osnovu ovog teksta može se zaključiti da se zakoni Republike Srbije u vezi s maternjim jezikom u obrazovanju, u službenoj upotrebi jezika i u medijima ne sprovode kada je u pitanju „vlaška” nacionalna manjina.

Izveštaj Komiteta eksperata i Preporuka 2014. Periodični izveštaj o primeni Povelje za period 2010–2012. godine, tj. u vreme

⁹⁷⁷ O tome više na stranicam ove knjige u podpoglavlju: 7.7. Vrednosni kriterijum ili samoprocena izvornih govornika.

⁹⁷⁸ O tome više na stranicama ove knjige u podpoglavlju: 7.1. Lingvistička merila i „vlaški jezik”.

⁹⁷⁹ Ranko Bugarski, *Jezici u potkrovlju*, 53.

drugog saziva Nacionalnog saveta Vlaha sa sedištem u Petrovcu na Mlavi, koji su preuzele političke partije većinskog naroda na vlasti (SPS, DS, SNS, G17+, Pokret za Krajinu – Boško Ničić i druge), urađen je u Kancelariji za ljudska i manjinska prava decembra 2014. godine. U uvodnom delu Izveštaja rečeno je da su u njegovoj izradi učestvovali sledeći državni organi:⁹⁸⁰ Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Ministarstvo pravde i državne uprave, Ministarstvo kulture i informisanja i Ministarstvo spoljnih poslova. Kako bi uzele učešće izradi Izveštaja o primeni Povelje, pozvane su i jedinice lokalne samouprave koje imaju manjinski jezik u službenoj upotrebi, a pozivu su se odazvali samo grad Zaječar i opština Kladovo. Pored toga, svoj doprinos izradi Izveštaja dali su i Republički zavod za statistiku, Republička radiodifuzna agencija i Republički geodetski zavod. I pored toga što su svi nacionalni saveti nacionalnih manjina bili pozvani da se priključe izradi Izveštaja, Nacionalni savet Vlaha nije učestvovao. Pozvana su i udruženja građana koja se bave zaštitom prava „vlaške” nacionalne manjine, među kojima su: „Forum Vlaha”, Bor; Udruženje Vlaha „Primovara”, Zlot; Zajednica Vlaha „Paulj Matejić”, Melnica; Udruženje „Gergina”, Negotin; a svoje priloge dostavili su samo „Forum Vlaha” iz Bora, Udruženje Vlaha „Primovara” iz Zlota i Udruženje „Gergina” iz Negotina.

U uvodnom delu Izveštaja takođe stoji da je za njegovu izradu bio upotrebljen Ustav Republike Srbije, koji je izglasan 2006. godine, zatim mnogi zakoni, podzakonski propisi i strateški dokumenti, kao i Međunarodni sporazum između Savezne vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Rumunije o saradnji u oblasti zaštite nacionalnih manjina („Službeni list SCG – Međunarodni ugovori”, broj 14/04).

Statistički podaci o demografskoj strukturi stanovništva u ovom Izveštaju sadržani su u odeljku 2.1.2. (*Statistički podaci o demografskoj strukturi stanovništva*), gde je navedeno da je prema popisu iz 2011. godine popisano 35.330 građana vlaške nacionalne pripadnosti, a 43.095 govornika „vlaškog maternjeg jezika” od čega „42.917 ili

⁹⁸⁰ U trećem izveštaju o primeni Povelje koriste se nazivi državnih organa koji su svoje priloge za njegovu izradu dostavljali pod navedenim nazivima, u skladu s tada važećim Zakonom o ministarstvima (jul 2012). Donošenjem novog Zakona o ministarstvima (april 2014), pojedinim ministarstvima izmenjene su nadležnosti i sledstveno tome nazivi.

99,59% govornika nastanjuje istočne delove centralne Srbije. Najviše ih je u Negotinu – 16,78% od ukupnog broja, Boru (13,47%), Petrovcu na Mlavi (12,86%), Kučevu (10,82%), Zaječaru (7,37%), itd.” U nastavku je data tabela u kojoj su prikazani podaci „o nacionalnoj pripadnosti govornika *vlaškog jezika*”.

Govornici vlaškog jezika		
Nacionalna pripadnost	Maternji jezik - vlaški	
	Broj	%
<i>Srbi</i>	12.156	28,21
Bugari	4	0,009
<i>Vlasi</i>	28.918	67,10
Jugosloveni	24	0,06
Romi	332	0,77
<i>Rumuni</i>	67	0,16
<i>Cincari</i>	3	0,006
Ostali	175	0,41
<i>Nisu se izjasnili</i>	1.150	2,67
Nepoznato	266	0,62
Ukupno	43.095	100,00

**Nacionalna pripadnost govornika „vlaškog jezika”
prema popisu iz 2011. godine**

U 35. tački odeljka 2.2 (*Aktivnosti nacionalnih saveta nacionalnih manjina*) prikazane su i aktivnosti Nacionalnog saveta Vlaha, od kojih izdvajam: „Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine doneo je početkom 2012. godine odluku o *vlaškom pismu* sa azbukom od 35 slovnih znakova, čija varijanta je prethodno usvojena na *Izvršnom odboru Nacionalnog saveta*, na predlog *Udruženja ‘Gergina’ iz Negotina*. *Vlaška azbuka* ima latiničnu i ćiriličnu verziju” i za osnovu ima „*vlaški govorni jezik*”, rečeno je u navedenom odeljku Izveštaja, kako bi se uspešno očuvala „oba postojeća *narečja vlaškog jezika* (*homoljsko-braničevsko narečje i krajinsko-timočko narečje*)”, „kao i da se svi naponi ulože na *revitalizaciju vlaškog jezika*”. Veoma je čudno da jezik koji je tek ugledao svetlost dana podleže nekakvoj revitalizaciji koju će u delo sprovesti najverovatnije članovi Nevladine

organizacije „Gergina”, u kojoj nema nijednog lingviste, ali zato ima lekara, muzičara, profesora fizike, inženjera i drugih. Opredeljenje za navedenu revitalizaciju „vlaškog jezika” izraženo je u *Platformi Nacionalnog saveta* u tački 6, pod nazivom *Normiranje vlaškog jezika*”.

U tački 67 odeljka 2.6. Izveštaja (Sprovođenje Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope – CM/RecChL/2013/3)⁹⁸¹ piše: „U školskoj 2012/2013. godini za pripadnike nacionalnih manjina u osnovnom obrazovanju organizovana je nastava predmeta *Maternji jezik sa elementima nacionalne kulture za govornike svih manjinskih jezika* koji potpadaju pod Drugi deo Povelje, *izuzev za govornike vlaškog i nemačkog jezika. Govornici vlaškog imali su mogućnost da kroz realizaciju pilot projekta izučavaju Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*, koji bi trebalo da bude uveden u obrazovni sistem Republike Srbije od školske 2014/2015. godine.”

Odlučna akcija unapređenja „vlaškog jezika” u tački 78 odeljka 3.1.1 sprovedena je putem obezbeđivanja finansijskih sredstava iz budžeta Republike Srbije. Tzv. vlaška nacionalna manjina je 2010. godine dobila 7.492.237 dinara, 2011. godine 7.482.728 dinara i 2012. godine 7.486.041 dinar za sve aktivnosti. Šire informacije o primeni Povelje za „vlaški jezik” mogu se naći u odeljku 3.2.2. Naime, u tački 115 odeljka 3.2.2 rečeno je sledeće: „Vlaški jezik nije u službenoj upotrebi ni u jednoj jedinici lokalne samouprave, budući da u periodu na koji se odnosi *Izveštaj* još uvek nije bilo utvrđeno *pismo za vlaški jezik*.” Na ovom mestu treba postaviti sledeće pitanje – ako „vlaški jezik” nije u službenoj upotrebi zbog još uvek neutvrđenog pisma, zašto u vremenu nakon utvrđenog pisma, tj. nakon 2012. godine, „vlaški jezik” nije nigde u službenoj upotrebi zaključno s 2018. godinom? U vezi s tim sijaset pitanja postavlja i primarius dr Siniša Čelojević, ginekolog-akušer, inače predsednik Udruženja „Gergina” i član Izvršnog odbora Nacionalnog saveta Vlaha.⁹⁸² U tački 116

⁹⁸¹ Preporuka 2: obezbeđenje nastave o/na jezicima koji potpadaju pod Drugi deo Povelje u okviru modela obrazovanja na manjinskim jezicima u svim odgovarajućim fazama.

⁹⁸² Siniša Čelojević, *Ideologija udruženja Vlaha „Gergina” iz Negotina*, u: *Anatomija rumunske politike*, priredio Zoran Milošević, Vršac, Centar akademske reči, 2017, 402: „Postavlja se pitanje, zbog čega predstavnici vlasti, kao i drugim

odeljka 3.2.2 rečeno je da „u istom periodu nije postojalo ni obrazovanje govornika *vlaškog jezika* na maternjem jeziku”, pa da je povodom toga „Nacionalni savet *vlaške nacionalne manjine* preduzeo [...] niz aktivnosti koje treba da omogućće organizovanje *obrazovanja govornika vlaškog jezika na svom jeziku*”.

Međutim, i pored niza aktivnosti koje je preduzeo Nacionalni savet Vlaha, u obrazovni sistem Republike Srbije ušao je na zadnja vrata samo „*vlaški govor*” sa elementima nacionalne kulture, a ne „*vlaški jezik*” koji se sve vreme pominje u svim izveštajima Komiteta eksperata Saveta Evrope i u izveštajima Republike Srbije. To će reći da sav višegodišnji trud „*vlahista*” u vezi s izdavanjem udžbenika, gramatike i rečnika nije urodio plodom. Da li zbog toga što Republika Srbija nema volje i namere da započne nastavu na „*vlaškom jeziku*” ili zato što „*vlahisti*” i njima pridruženi univerzitetski profesori, među kojima nema lingvista i filologa, nisu uspeli normirati i standardizovati „*vlaški jezik*”? Ja verujem da je posredi i jedno i drugo, tj. niti je Srbija ozbiljna u nameri da „*udene*” nastavu na „*vlaškom jeziku*”, niti „*vlahisti*” i njima pridruženi imaju znanja da „*vlaški govor*” ili bolje rečeno, govore (kojih ima koliko i naselja tzv. Vlaha) pretoče u „*vlaški jezik*”.

Pored niza aktivnosti u vezi s obrazovanjem „govornika *vlaškog jezika*” preduzetih od strane Nacionalnog saveta Vlaha, u Izveštaju (tačka 116 odeljka 3.2.2) piše da je „preduzetim merama u oblasti informisanja i kulture *država* (Srbija – S. G.) *ohrabrivala upotrebu*

manjinama (Romima, Bunjevcima i slično), i nama Vlasima ne omogućće standardizaciju jezika i pisma? Uvođenje predmeta ‘*Vlaški govor sa elementima nacionalne (vlaške) kulture*’ u obrazovni sistem Srbije takođe je oponiran od strane školskih vlasti, jer su načelnici školskih uprava u pojedinim okruzima pokazali nedovoljno interesovanje, neadekvatno su roditelji obavesteni i sl., tako da je u relativno malom broju škola uveden ovaj predmet. Na javnom servisu mi Vlasi, poput drugih manjina, nemamo emisije. O Vlasima se govori samo u kontekstu *vlaške magije*. Da li mi Vlasi imamo neko štampano glasilo? Naravno NE! A posle (Drugog svetskog – S. G.) rata dve godine su štampane novine na *vlaškom* (VORBA NOASTRĂ) u Zaječaru. Službena upotreba jezika nije zaživela u onim opštinama gde žive Vlasi, shodno zakonskoj regulativi. Da li su imena naselja i gradova u tim opštinama napisana dvojezično? Naravno NE! Da li su imena institucija napisana dvojezično? Naravno NE! Da li se u pravoslavnim hramovima, gde su sveštenici Vlasi, bogoluzenje odvija na maternjem jeziku Vlaha (*vlaškom*)? Takođe NE!...”

vlaškog jezika, kroz sufinansiranje projekata iz tih oblasti”, pa se na osnovu toga nameće pitanje, nije li država Srbija time odustala od politike nemešanja i nefavorizovanja bilo koje strane, „vlaške” ili rumunske, jer je rečeno: „Bilo kakvo podržavanje aktivnosti od strane vlasti Republike Srbije značilo bi da [...] podržavaju pojedina gledišta o nacionalnom identitetu, odnosno, značilo bi nametanje (u konkretnom slučaju vlaškog – S. G.) nacionalnog identiteta”, pa samim tim i govora, kojim se tzv. Vlasi istočne Srbije služe u svakodnevnoj upotrebi. No, izgleda da je država Srbija ipak prešla preko svih zakona pomažući „Vlasima” u promovisanju „vlaškog jezika”.

Istog mišljenja je i Zoran Čvorović, koji kaže da „ništa manje nacionalno nije bezopasna ... politika vlade kojom se daje aktivna podrška Nacionalnom savetu Vlaha, koga čine oni predstavnici vlaške manjine koji se verbalno bore za autohtonost Vlaha, kao nacionalne zajednice koja je etnički, istorijski i lingvistički različita od rumunskog naroda. Uz podršku države Srbije ovaj Savet je završio posao na izradi pisma i standardizaciji vlaškog govora, a otpočelo se sa osposobljavanjem prosvetnog kadra za nastavu na predmetu *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture* i njegovim uvođenjem u škole.”⁹⁸³ Po mišljenju Čvorovića, „današnje srpske vlasti prilikom donošenja odluke o aktivnoj podršci države afirmaciji vlaške manjine nisu ozbiljno konsultovale [...] rezultate najozbiljnijeg terenskog istraživanja područja Negotinske Krajine i Ključa koje je između dva rata uradio Cvijićev đak Kosta Jovanović, da bi se naučno obrađenim činjenicama ozbiljno osporile teze o postojanju Vlaha kao posebnog etničkog individualiteta”,⁹⁸⁴ čime bi se, valjda, osporile i teze o endemičnoj autohtonosti „vlaškog jezika”.

U nastavku svog rada Čvorović iznosi da „je istorijski opstanak posebnog vlaškog etničkog individualiteta nemoguć” i da „rad na afirmaciji vlaške manjine (i „vlaškog jezika” – S. G.) ne predstavlja ništa drugo nego prvu fazu kriptorumunizacije Istočne Srbije”.⁹⁸⁵ Ipak,

⁹⁸³ Zoran Čvorović, *Odnos Rumunije prema vlaškom pitanju u pristupnim pregovorima Srbije sa Evropskom unijom: Pravni i politički aspekt*, u: *Anatomija rumunske politike*, priredio Zoran Milošević, Šabac, Centar akademske reči, 2017, 227; O ovom zborniku više na sajtu: www.carsa.rs/anatomija-rumunske-politike/.

⁹⁸⁴ Zoran Čvorović, *Odnos Rumunije prema vlaškom pitanju*, 227.

⁹⁸⁵ Zoran Čvorović, *Odnos Rumunije prema vlaškom pitanju*, 228.

mislim da je pomisao o tobože skrivenoj rumunizaciji Vlaha neodrživa, jer govoriti o rumunizaciji već rumunofonih „Vlaha” iz istočne Srbije isto je kao kada bismo govorili o tzv. srbizaciji srbofonih Rascijana (Rašana) raške oblasti. To su samo sinonimi istog naroda ili, ako hoćete, nacije, bilo da se radi o Rumunima tzv. Vlasima, bilo da se radi o Srbima tzv. Rascijanima (Rašanima). A sada ćemo nastaviti sa tabelom iz Izveštaja u kojoj su „sadržani [...] podaci o dužini emitovanja *radio programa na vlaškom jeziku*, kao i podaci o *radio stanic*i u pogledu tipa emitera”.

Radio stanica	Dužina programa na mesečnom nivou u satima	Tip emitera
Radio Petrovac, Petrovac na Mlavi	30	Stanica lokalne ili regionalne zajednice
Radio Požarevac, Požarevac	16	Stanica lokalne ili regionalne zajednice
Radio Puls, Despotovac	8	Komercijalna stanica
Radio „F-kanal”, Zaječar	15	Komercijalna stanica
Radio Zvižd, Kučevo	4	Komercijalna stanica

Dužina emitovanja radio programa na „vlaškom jeziku” na mesečnom nivou

U tački 118 odeljka 3.2.2 u Izveštaju iz 2014. godine rečeno je da su „iz republičkog budžeta izdvojena [...] sredstva za sufinansiranje projekata/programa iz oblasti javnog informisanja na *vlaškom jeziku*”. Fikcija o postojanju „vlaškog jezika” često se ponavlja, ne bi li time postala stvarnost, ali, avaj, ne može se jezik graditi na spekulacijama „vlahista”. U vezi s govorom tzv. Vlaha istočne Srbije vekovima funkcioniše samo naziv *lîmba rumânașcă* (rumunski jezik), a ne *lîmba vlahă* (vlaški jezik), koji im se nameće. U daljem razmatranju iz Izveštaja navodim tabelu u kojoj su prikazani podnosioci projekata/programa, nazivi projekata i visina odobrenih sredstava iz republičkog budžeta Srbije. Navedene projekte je odobrio Nacionalni savet

Vlaha, te je vlastima Srbije po volji promovisanje „vlaškog jezika” i svega drugog s kvalifikatorom „vlaški” u svom nazivu.

Podnosilac projekta/programa	Naziv projekta	Odobrena sredstva
2010. godina		
UTP Siti doo, Radio Čičica 89,1 MHZ, Svilajnac	„Vorba Rumunska” – „Vlaška reč”, 52 emisije	332.800
Doo Radio Magnum 18, Zaječar	Radio magazin „Iz riznice vlaške tradicije”	281.666
Društvo za emitovanje RTV programa „Sezam”, RTV Sezam, Bor	Festival vlaške izvorne muzike „Vlaška bisernica 2010”, serijal od 30 radijskih i TV emisija	197.000
2011. godina		
A.D. Timočka televizija i radio, Timočki radio, Zaječar	„Vlaška šarenica” i „Nedelja na vlaškom”	700.000
UTP Siti doo, Radio Čičica, Svilajnac	In Lumina – U narodu	317.600
2012. godina		
Doo Radio Magnum 18, Zaječar	Aktuelnosti iz Timočke krajine	325.000

Podnosioci programa, nazivi projekta i odobrena sredstva za promovisanje „vlaškog jezika” 2010–2012. godine

U tački 119 odeljka 3.2.2 u Izveštaju iz 2014. godine prikazana je i tabela s podacima „o dužini emitovanja televizijskog programa na vlaškom jeziku, kao i podaci o TV stanicu u pogledu tipa emitera.”

TV stanica	Dužina programa na mesečnom nivou u satima	Tip emitera
TV Bor, Bor	4	Stanica lokalne ili regionalne zajednice
TV „F-kanal”,	10	

Zaječar		Komercijalna stanica

Dužina emitovanja TV programa na „vlaškom jeziku”

U tački 120 odeljka 3.2.2 u Izveštaju iz 2014. godine rečeno je da su „Iz republičkog budžeta izdvojena [...] sredstva za sufinansiranje projekata/programa iz oblasti javnog informisanja na *vlaškom jeziku*”, koji, i pored napora „vlahista” i javne podrške tadašnjeg predsednika Republike Srbije Tomislava Nikolića,⁹⁸⁶ još uvek nije normiran i standardizovan, pa se u emisijama ovde navedenih radio-televizijskih stanica mogu čuti svakojake nepravilnosti u govoru spikera i njihovih sagovornika.

Koliko se polagalo na znanje maternjeg jezika Rumuna (Vlaha) vidi se po nazivima radio-televizijskih emisija koje su maltene 99% na srpskom jeziku, a ako je koji naziv emisije u navedenim tabelama napisan na „vlaškom”, odnosno rumunskom jeziku, onda je on pogrešno napisan. Na primer, „Radio Čičica” u Svilajncu aplicirao je s projektom za emisiju pod nazivom „Vorba Rumunska”, koji je napisan pola na rumunskom pola na srpskom, a trebalo je da glasi „Vorba rumânașcă”. Pritom, prevod naziva nije „Vlaška reč”, kako je u tabeli navedeno, već „Rumunska reč”, što je sasvim jasno iz samog naslova. Isto se može zaključiti i u vezi s nazivom emisije „Vorba vlahilor”, s kojom je aplicirao TV „Folk disk” u Salašu; opet je „Radio Čičica” u Svilajncu aplicirao s emisijom pod nazivom „În lumina”, koji je preveden „U narodu”. Ako se držimo prevoda, onda je naziv emisije trebalo da glasi „În lume”, jer naziv „În lumină”, kako valja biti zapisan, treba prevesti „U svetlosti”; takođe, naziv emisije „Săptămâna” treba biti napisan „Săptămâna”, a prevod „Sedmica” je napokon korektan; RTV „F-kanal” u Zaječaru aplicirao je s emisijom pod nazivom „Vorba noastră”, koji bi trebalo da glasi „Vorba noastră”, a prevod koji nije dat u ovom bi slučaju glasio „Naša reč”, i na kraju televizija „Mlava-mediji” iz Petrovca na Mlavi aplicirala je s audio-vizuelnom emisijom pod nazivom „Buna dăo”, koji, pretpostavljam, u banatskom dijalektu treba glasiti „Bună ziua” – „Dobar dan”.

⁹⁸⁶ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/365385/Nikolic-i-Volebek-Pitanja-manjina-nisu-prepreka-na-evropskom-putu-Srbije>.

Ovo malo primera koje sam naveo iz prethodno prikazanih tabela ukazuje na sveopšte neznanje prilikom korišćenja tzv. vlaškog jezika, koji ništa drugo ne predstavlja do mnoštvo govora dva dijalekta (banatski i muntensko-oltenski) rumunskog jezika, koji će vazda biti kamen spoticanja u kulturnom i duhovnom razvitku rumunske (vlaške) zajednice istočne Srbije ukoliko tzv. Vlasi ne prihvate standardni rumunski jezik.

Podnosilac projekta/programa	Naziv projekta	Odobrena sredstva
2010. godina		
RTV Kladovo, Kladovo	„Vlasi i vlaški običaji u Podunavlju”, serijal od 6 polučasovnih emisija	392.800
Društvo za emitovanje RTV programa „Sezam”, RTV Sezam, Bor	Festival vlaške izvorne muzike „Vlaška bisernica 2010”, serijal od 30 radijskih i TV emisija	197.000
Folkdisk doo, Zaječar, TV Folkdisk Salaš, Zaječar	„Saptamana” – „Sedmica”	300.000
2011. godina		
JP „Šrič”, Bor	Pola veka tradicije	300.000
A.D. „Timočka radio televizija”, Zaječar	„Vlaška šarenica” i „Nedelja na vlaškom”	700.000
2012. godina		
D.o.o. za radio i televiziju „F-kanal”, Zaječar	Vorba nostra	150.000
TV Folk disk d.o.o, Zaječar	Vorba Vlahilor – Vlaška reč	150.000
Privredno društvo Pekton (RTV Zvižd), Kučevo	Kreativni klub	350.000
Mlava-mediji, Petrovac na Mlavi	Audio-vizuelna produkcija „Buna džao”	500.000

**Podnosioci projekta, nazivi i odobrena sredstva
za programe na „vlaškom jeziku”**

U tački 123 odeljka 3.2.2 u Izveštaju iz 2014. godine naglašeno je da se finansijska podrška odnosila i „na projekte iz [...] oblasti kulture u vezi sa **vlaškim jezikom**”.

Godina	Oblast kulturno-umetničkog stvaralaštva koja se projektom podržava	Broj odobrenih projekata	Odobrena sredstva
2010.	Kulturne manifestacije	2	130.000
2011.	Kulturne manifestacije	3	250.000
2012.	Kulturne manifestacije	2	250.000

**Finansijska sredstva za projekte u oblasti kulture
na „vlaškom jeziku”**

Pored navedene finansijske pomoći, dodeljena su i sredstva za sufinansiranje projekata kao što su: „Koracima predaka idemo u budućnost (Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine); Festival vlaške izvorne pesme, Očuvanje tradicije vlaške kulturne baštine kroz manifestacije ‘Susreti sela’, (Centar za kulturu opštine Bor); Treći festival izvorne vlaške muzike ‘Negotin 2011’ (Udruženje ‘Gergina’, Negotin)” itd., što je navedeno u tački 124 odeljka 3.2.2 *Izveštaja* 2014. godine. I dok se nebrojeno puta u svim mogućim *Izveštajima* pominje „vlaški jezik”, u obrazovni sistem Republike Srbije uveden je „vlaški govor”, verovatno „zato što nije završen proces normiranja jezika”, kažu sagovornici istraživačkog tima ISAC fonda, ali „nepostojanje norme otvara pitanja načina i valjanosti postupka izrade plana, programa i udžbenika”, kažu istraživači ISAC fonda Igor Novaković i Nenad Đurđević.⁹⁸⁷

U sledećem odeljku 3.3.2 navedenog Izveštaja iz 2014, koji se odnosi na period od 2010. do 2012. godine „*Komitet eksperata poziva*

⁹⁸⁷ Igor Novaković i Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi i status vlaške nacionalne manjine u Srbiji: Studija praktične politike*, Beograd, ISAC fond, 2015.

srpske organe vlasti da bez odlaganja preduzmu neophodne mere za promovisanje i zaštitu vlaškog jezika u javnom životu, primenjujući diferenciran pristup usaglašen sa željama onih koji govore taj jezik."

U tački 173 navedenog odeljka rečeno je da su „Usvajanjem *vlaškog pisma*⁹⁸⁸, kako je već istaknuto, *ispunjeni [...] preduslovi za upotrebu tog jezika* u svim sferama društvenog života". Ovde je, čini se, opravdano postaviti pitanje: zašto se onda taj „jezik" ne upotrebljava? Odgovor glasi: zato što bi upotreba bila *po pravilima babe Smiljane*, a ne po usvojenim pravopisnim normama. Rečeno je još da „država preduzima mere za promovisanje i zaštitu vlaškog jezika, od kojih su najznačajnije one na polju obrazovanja na *vlaškom jeziku*", a ja bih rekao da država može promovisati samo fikciju o postojanju vlaškog jezika, jer ukoliko doista postoji „vlaški jezik", zašto je Republika Srbija umesto jezika uvela u nastavu predmet „*Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*". Naravno da je „Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine glavni [...] pokretač tih inicijativa", ali, zar on radi nešto bez dopuštenja Ministarstva prosvete i uopšte poslenika državne administracije Republike Srbije?

Kad već pominjemo odeljak 3.2.2 i tačku 173 navedenog odeljka u Izveštaju iz 2014. godine u vezi s promovisanjem, zaštitom i upotrebom „vlaškog" jezika u obrazovnom sistemu Republike Srbije, moramo se podsetiti da je Međuvladina mešovita komisija Srbije i Rumunije na sastanku 1. marta 2012. godine u Briselu uz posredovanje EU potpisala Zapisnik (Protokol) u kojem, između ostalog, stoji i sledeće: „Za rumunsku stranu su neprihvatljivi pokušaji standardizacije takozvanog vlaškog jezika, koji se razlikuje od rumunskog jezika, radi njegovog korišćenja u obrazovanju i administraciji". Povodom toga „srpska strana je podvukla da Republika Srbija nema nadležnosti u pogledu standardizacije jezika". Postavlja se pitanje u kom zakonu ili podzakonskom aktu, uredbi ili u kojem drugom dokumentu članovi Nacionalnog saveta Vlaha, ovde nazvani „vlahisti", imaju nadležnosti u pogledu standardizacije „vlaškog" jezika ili u pogledu deljenja diploma nastavnom osoblju o poznavanju takvog jezika. Takav akt, uredba ili zakon prema kome su „vlahisti" stekli pravo da standardizuju „vlaški" jezik ne postoji, ali ih to nije sprečilo

⁹⁸⁸ v. stav 35 Trećeg izveštaja o primeni Povelje.

da se bave lingvističkim pitanjima (pismo, udžbenik, gramatika, rečnik i dr.) u periodu od 2012. do 2014. godine. Srpske vlasti ih u tome nisu pokušavale sprečiti, već su ih svojom logistikom i te kako podržale. Potpisivanje Protokola bio je uslov rumunske strane, da bi gornji dom parlamenta Rumunije 2. aprila 2012. godine izglasao dugo čekanu ratifikaciju Srbijinos SSP.⁹⁸⁹

Uostalom, u navedenoj tački 173 Izveštaja iz 2014. godine stoji da je država Srbija preduzela najznačajnije mere „na polju obrazovanja na **vlaškom jeziku**”, a već u sledećoj tački 174, koju navodim u celosti, rečeno je sledeće: „Usvojeni [...] plan i program za predmet **Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture** za prvi razred osnovne škole koji je odobren od nadležnog ministarstva (2013), dok je plan i program za drugi, treći i četvrti razred usvojio Nacionalni prosvetni savet (2014). U saradnji sa NVO „Gergina” iz Negotina i Fondom za otvoreno društvo iz Beograda, 2013. godine organizovana su dva seminara za edukaciju prosvetnih radnika za izvođenje nastave *Vlaškog govora sa elementima nacionalne kulture*. Taj program je uvršten u *Katalog akreditovanih programa obuke za školsku 2014/2015. i 2015/2016. godinu koji je izdao Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja*. Navedene uspešno sprovedene aktivnosti na polju usvajanja plana i programa, kao i obuke nastavnika, omogućile su realizaciju pilot projekta izučavanja predmeta *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture* u osnovnim školama. U drugom polugodu školske 2013/2014. godine nastavu tog predmeta je pohađao 131 učenik u školama u sedam opština istočne Srbije (Boljevac, Bor, Žagubica, Zaječar, Majdanpek, Negotin i Petrovac na Mlavi).” Po sprovedenoj proceduri, „Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja je 2014. godine odobrilo udžbenik za prvi razred

⁹⁸⁹ Srpsko-rumunski odnosi i status vlaške manjine u Srbiji, Beograd, 2015, 20–25, na: <http://www.isac-fond.org/download/RS-RU-Odnosi.pdf>. U navedenom Protokolu konstatovane su sve primedbe rumunske strane, uz pristanak Srbije da ih ispuni. Naime, Srbija se, između ostalog, „obavezala da u okviru prava na slobodu nacionalnog i kulturnog identiteta ne sprečava identifikaciju vlaškog stanovništva u Istočnoj Srbiji sa Rumunima” (Zoran Čvorović, *Odnos Rumunije prema vlaškom pitanju u pristupnim pregovorima Srbije sa Evropskom unijom: Pravni i politički aspekt*, u: *Anatomija rumunske politike*, priredio Zoran Milošević, Šabac, Centar akademske reči, 2017, 216), odnosno da treba prihvatiti sinonimiju etnonima Vlah (Vlasi) s etnonimom Rumun (Rumuni).

osnovne škole pod nazivom Vuorba ši kultura Vlaha (Govor i kultura Vlaha – S. G.), koji je štampan u izdanju Zavoda za udžbenike. Očekuje se da se u obrazovni sistem već od školske 2014/2015. godine uvede kao izborni predmet *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*. Osim aktivnosti u oblasti obrazovanja, Nacionalni savet *vlaške nacionalne manjine* je, u skladu sa svojim ovlašćenjima, najavio da će predložiti utvrđivanje *vlaškog jezika i pisma kao službenog jezika u pojedinim jedinicama lokalne samouprave*.” U školskim klupama Republike Srbije se još uvek podučava govor, a ne jezik. Bez normiranja i standardizacije nema službenog jezika, ali kada je u pitanju Srbija, možda se takav poduhvat može izvesti „vlaškom magijom”. Ali i pored toga, sve što je navedeno u Izveštaju iz 2014. godine bile su „mere koje država Srbija sprovodi u oblasti informisanja i kulture radi promocije i zaštite *vlaškog jezika*”. Rekao bih da navedene mere države Srbije u oblasti informisanja i kulture, koje tobože idu u prilog zaštiti i promociji „vlaškog jezika”, inače nepostojećeg na mapi sveta u lingvističkom i sociolingvističkom smislu, zapravo idu u prilog promociji i utemljenju tzv. *vlaške nacionalne manjine* nauštrb *rumunske nacionalne manjine* i *rumunskog jezika*, u čemu i Komitet eksperata Saveta Evrope ima svoje zasluge.

Izveštaj Komiteta eksperata i Preporuke 2015–2016. Izveštaj Komiteta eksperata Saveta Evrope o primeni Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima, usvojen 4. novembra 2015. godine, i Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope o primeni Povelje u Srbiji, usvojene u Strazburu 27. aprila 2016. godine, prethodni su dokumenti kojima završavam ovo potpoglavlje.

U Preporuci br. 1 rečeno je da treba „ojačati obuku nastavnog osoblja i obezbediti odgovarajuće nastavne materijale za sve regionalne ili manjinske jezike”, a u tački 20 iste preporuke navedeno je da su vlasti Republike Srbije podržale izdanje „udžbenika za novi predmet ***Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture***” i da su „organizovani i seminari za obuku nastavnog osoblja za ovaj predmet”.

Nadalje, u Preporuci br. 2 naglašeno je da treba „obezbediti nastavu jezika/na jezicima iz Dela II [Povelje – S. G.] u okviru modela obrazovanja na manjinskim jezicima na svim odgovarajućim

nivoima”, a u tački 25 iste preporuke stoji: Nastavni plan i program usvojeni su za predmet *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture* koji se uči od 1. do 4. razreda osnovne škole. Tokom školske 2013/2014, predmet je predavan kao pilot projekat, a u školskoj 2014/2015. godini uveden je kao izborni predmet u osnovno obrazovanje.” Posebno je istaknuto da se „*vlaški jezik* [...] još ne koristi na predškolskom ili srednjem nivou obrazovanja”, a svedoci smo da predmeta „*vlaški jezik sa elementima nacionalne kulture*” nema ni u predškolskom, ni u osnovnoškolskom, ni u srednjoškolskom obrazovanju, jer je umesto njega u nastavnom planu i programu usvojen izborni predmet „*Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*”.

U trećem poglavlju (3.1) nalazi se „Ocena Komiteta eksperata u pogledu Dela II Povelje” gde je pored ostalih jezika (albanski, bosanski, bugarski, bunjevački, hrvatski, češki, nemački, mađarski, makedonski, romski, rumunski, rusinski, slovački, ukrajinski) naveden i „*vlaški jezik*”, o kojem se raspravlja u četiri tačke (57, 58, 59. i 60).

U 57. tački rečeno je: U drugom evaluacionom izveštaju Komitet eksperata ‘poziva vlasti Republike Srbije da usvoje strukturiranu politiku zaštite i promovisanja vlašskog jezika i da unaprede njegovu upotrebu u javnom životu’” i da su u tom evaluacionom izveštaju dodatno zatražene „detaljnije informacije o upotrebi vlašskog jezika u medijima”.

Zatim je u 58. tački rečeno da su „u trećem periodičnom izveštaju, vlasti Republike Srbije obavestile [...] o sufinansiranju pet radijskih programa na vlaškom jeziku koji se emituju ukupno 73 sata mesečno i dva televizijska programa u trajanju od 14 sati mesečno. Takođe su podržani programi audio i video produkcije, kao i programi u oblasti kulture.”

O pitanju preporuka u vezi s promovisanjem „vlašskog jezika” Komitet eksperata u 59. tački iznosi da su „organi državne uprave, u trećem periodičnom izveštaju” naveli „da će *Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine* podneti zahtev za uvođenje vlašskog u službenu upotrebu u neke jedinice lokalne samouprave”, što se obistinilo prilikom obilaska terena, jer su „predstavnici nacionalnog saveta pokazali [...] veliko interesovanje za javno isticanje topografskih naziva na vlaškom”, pa povodom toga „Komitet eksperata poziva

vlasti Republike Srbije da podrže inicijative usmerene na usvajanje naziva mesta na vlaškom jeziku". Izgleda da u svemu tome Komitet eksperata Saveta Evrope ima neadekvatnu dioptriju pa ne vidi da državna vlast Srbije ne želi, pod isprikom da jezik nije standardizovan, udovoljiti predstavnicima Nacionalnog saveta Vlaha u isticanju topografskih naziva na „vlaškom jeziku”, jer „vlašskog jezika” zapravo nema i da je umesto jezika, pored silnih „intelektualnih” naprezanja „vlahista”, u nastavi prihvaćen samo „vlaški govor” koji se, i pored odštampanog udžbenika „Ljimba ši kultura Vlaha” (Govor i kultura Vlaha) i sertifikovanih diploma od strane Nevladine organizacije „Gergina” iz Negotina, predaje bez normiranja i standardizacije, jer se tog prljavog posla neće prihvatiti nijedan lingvista kome je iole stalo do svoje struke i imena.

Naravno, o promociji „vlašskog jezika” u oblasti medija i kulture u tački 60 rečeno je da „uprkos pozitivnim inicijativama u oblastima medija i kulture, upotreba i vidljivost *vlašskog jezika* u javnom životu u Istočnoj Srbiji i dalje je na osnovnom nivou”, pa na osnovu takvih zaključaka „Komitet eksperata [...] traži od vlasti Republike Srbije da izrade i primene strategiju za promociju *vlašskog jezika* u različitim oblastima javnog života, u saradnji sa onima koji tim jezikom i govore”.

Sve bi među „Vlasima” moglo da se promoviše, pa i „vlaški” ako se radi o govoru, mada i tu postoje znatne prepreke na nivou leksike koja je različita od sela do sela i koja je dobrim delom zamenjena srpskom. Ali, ukoliko govor „Vlaha” žele podići na jedan viši nivo, na nivo pismenosti, onda nastaju Tantalove muke, ne samo zbog mnoštva grafema koje su u opticaju, paralelno s onima koje je promovisao Nacionalni savet Vlaha, već i zato što jezik „Vlaha” ne može biti normiran ili standardizovan, a da se posle tog jalovog posla ne dođe do saznanja da je to isto što i rumunski jezik. To srpska državna vlast sa pridruženim „vlahistima” iz Nacionalnog saveta Vlaha, koji se nalazi u rukama čelnika pojedinih partija većinskog naroda, nipošto ne želi. Njima je „vlaški jezik” samo isprika da se rumunski jezik ne uvede u obrazovni sistem na prostoru istočne Srbije i da se problem „Vlaha” i „vlašskog jezika” odloži na duže vreme, tj. dok Srbija ne bude u boljoj političkoj situaciji da može konačno rešiti ili, još bolje, anulirati pitanje „Vlaha”, odnosno dok vremenom ne

budu asimilovani i zadnji rumunski (vlaški) žitelji sa prostora istočne Srbije.

Izveštaj o primeni Povelje (u daljem tekstu: Izveštaj), za period 2013–2015. godine, podnela je 2017. Republika Srbija Generalnom sekretaru Saveta Evrope u skladu sa članom 15 *Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima*. *Izveštaj* je rađen u Kancelariji za ljudska i manjinska prava u skladu sa Revidiranom skicom za trogodišnje periodične izveštaje (MIN-LANG (2009) 8), koju je usvojio Komitet ministara Saveta Evrope 6. maja 2009. godine.⁹⁹⁰ U njemu su iznete *Informacije o primeni Povelje na manjinske jezike za koje nisu preuzete obaveze iz Dela III Povelje*. Među tim informacijama na 19. i 20. strani u tački 40 poglavlja 2.7. *Sprovođenje Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope (CM/RecChL (2016)3)*, navodi se, između ostalog, tabela s informacijama koliko je koja nacionalna manjina izdala udžbenika za izborni predmet *Maternji jezik (ili govor) sa elementima nacionalne kulture*.

Škol-ska god.	Bug. ezik	Mađ. ezik	Ukr. jezik	Češ. jezik	Mak. ezik	Slov. ezik	Bunj. govor	Vlaški govor
2013 /14	1	3	2	1	0	4	2	0
2014 /15	1	3	9	1	0	6	8	0
2015 /16	3	3	9	1	1	7	8	1

Udžbenici za izborni predmet Maternji jezik sa elementima nacionalne kulture

⁹⁹⁰ Četvrti periodični izveštaj o primeni Povelje urađen je u Kancelariji za ljudska i manjinska prava. U njegovoj izradi učestvovali su sledeći državni organi: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Ministarstvo pravde, Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave, Ministarstvo kulture i informisanja, Ministarstvo spoljnih poslova, Služba Koordinacionog tela Vlade Republike Srbije za opštine Preševo, Bujanovac i Medveđa, kao i pokrajinski organi Autonomne Pokrajine Vojvodine: Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine – nacionalne zajednice i Pokrajinski sekretarijat za kulturu, javno informisanje i odnose s verskim zajednicama.

Što se tiče podataka o udžbenicima za izborni predmet *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*, u tabeli su navedeni pogrešni podaci, jer je udžbenik *Ljimba šî kultura Vlaha* za prvi razred osnovne škole izašao iz štampe još 2013. u izdanju Nacionalnog saveta Vlaha i Nevladine organizacije „Gergina” i ponovljeno je 2014. u izdanju Zavoda za udžbenike (Beograd) s odobrenjem Ministarstva prosvete, dok je udžbenik za drugi razred osnovne škole odštampan tek 2016, pa je razumljivo da on ne može biti prikazan u tabeli koja se odnosi na period 2013–2015. godine.

Na 20. strani u tački 41 navedenog Izveštaja govori se o primeni Evropske povelje u vezi s novim „Zakon(om) o udžbenicima, sa jasno utvrđenim obavezama učesnika u procesu izdavanja udžbenika i odgovarajućih nastavnih materijala”, što bi, između ostalog, doprinelo i „efikasnijem obezbeđenju udžbenika za obrazovanje na manjinskim jezicima”. U vezi s tim tokom 2016. godine, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i Zavod za udžbenike, kao javni izdavač, potpisali su „trojne sporazume – *Memorandum o saradnji* u oblasti obezbeđivanja udžbenika za osnovno obrazovanje na jezicima nacionalnih manjina” sa Nacionalnim savetima Albanaca, Bošnjaka, Bugara, Mađara, Rumuna, Rusina, Slovaka i Hrvata. U tim sporazumima je navedeno koliko će koja nacionalna manjina kao potpisnica Memoranduma dobiti udžbenika.⁹⁹¹ Očigledno je da sa Rumunima (Vlasima) iz istočne Srbije, koji nastavu pohađaju na srpskom jeziku, nije potpisan takav Memorandum. Zakonom o udžbenicima definisani su standardi kvaliteta udžbenika (član 15), kao i lista ocenjivača rukopisa udžbenika (član 21), gde je rečeno sledeće: „Članovi posebne komisije za izbor Liste ocenjivača moraju biti stručnjaci iz oblasti

⁹⁹¹ U sporazumima je definisan broj izdavanja udžbenika za nastavu, i to: na albanskom – 35 udžbenika i 8 objedinjenih dodataka; na bosanskom – 14 udžbenika i objedinjenih dodataka; na bugarskom – 11 udžbenika (prevodi sa srpskog); na mađarskom – 7 udžbenika (od toga jedan prevod sa srpskog); na rumunskom – 6 udžbenika (od toga dva prevoda sa srpskog); na rusinskom – jedan udžbenik; na slovačkom – dva udžbenika (od toga jedan prevod sa srpskog), na hrvatskom – 17 udžbenika (od toga devet prevoda sa srpskog). Sporazumima je takođe predviđeno da se za svaku sledeću školsku godinu definišu i realizuju prioritetni nedostajući udžbenici, čime se omogućuje da se udžbenički fond na manjinskim jezicima dopunjuje dinamikom koja maksimalno angažuje raspoložive resurse.

obrazovanja i vaspitanja [...] koji poseduju kompetencije iz određenog predmeta odnosno stručne oblasti.” Kompetentnih iz oblasti „vlahistike” nije bilo, ali to nije sprečilo „komisiju koju iz redova zaposlenih formira Zavod” (član 24),⁹⁹² iako u njoj nije bilo nijednog stručnjaka iz navedene „stručne oblasti” („vlahistike”) da dâ pozitivnu ocenu za rukopis udžbenika *Govor i kultura Vlaha*, kao što nije imala problem ni autorka Milena Golubović da ga napiše. Nažalost, u Zakonu o udžbenicima nije definisano ko može pisati udžbenike, pa su tu priliku, uz moralnu podršku i finansijsku pomoć Ministarstva prosvete, iskoristili „vlahisti”, kojima očigledno nije smetalo ne(po)zna(va)nje didaktike i metodike, oblasti koje se moraju uzeti u obzir prilikom pisanja udžbenika, kao što se mora znati i govor Rumuna (Vlaha) iz istočne Srbije.

U tački 43 Izveštaja iz 2017. godine rečeno je: „Za učenike koji nastavu pohađaju na srpskom jeziku, izučavanje manjinskih jezika omogućeno je uvođenjem u nastavu izbornog predmeta *Maternji jezik sa elementima nacionalne kulture*. Prema podacima kojima raspolaže Kancelarija za ljudska i manjinska prava, u školskoj 2015/2016. godini, ovim modelom obrazovanja izučava se 14 *manjinskih jezika*”, među kojima je naveden i „vlaški”, mada se u đačkim klupama umesto *jezika* uči *govor*. U 91. tački poglavlja 3.2.2. *Vlaški govor* rečeno je da „vlaški” još nije standardizovan, ali da i pored toga „Republika Srbija ohrabruje ili olakšava njegovu upotrebu u pojedinim oblastima u kojima standardizacija jezika nije uslov za njegovu primenu”. Međutim, u proteklim godinama smo mogli smo videti da se „vlaški govor”, osim što se uvodi u oblast obrazovanja, koristi i za pisanje udžbenika,⁹⁹³ priručnika,⁹⁹⁴ rečnika⁹⁹⁵ itd., pa se postavlja pitanje, ako za to „standardizacija jezika nije uslov”, za šta je onda uslov? Pitanje je i na koji način bi se standardizacija „govora” mogla sprovesti i kome bi ona bila od koristi ako se bez nje, kao što vidimo, mogu pisati

⁹⁹² <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Закон-о-уџбеницима.pdf>.

⁹⁹³ Milena Golubović, *Vuorba ši kultura Vlaha*, Petrovac na Mlavi, NSVNM, NVO „Gergina”, 2013.

⁹⁹⁴ Slobodan Golubović dPasujoni, *Govorim vlaški - Vorbäsk ljmiba vlahä - Vorbjesk ljmiba vlahä*, Petrovac na Mlavi, NSVNM, NVO „Gergina”, 2013.

⁹⁹⁵ Slobodan Golubović dPasujoni, *Vuorbarj – Vlaško srpski rečnik*, Petrovac na Mlavi, NSVNM, NVO „Gergina”, 2013.

udžbenici, priručnici, rečnici, gramatike i druge knjige narodnih pripovedaka,⁹⁹⁶ basni,⁹⁹⁷ zagonetki,⁹⁹⁸ pesama za decu⁹⁹⁹ i novinski članci.¹⁰⁰⁰

Nadalje, u 92. tački odeljka 3.2.2. *Vlaški govor* u četvrtom periodičnom Izveštaju iz oktobra 2017. godine piše da je putem pilot projekta organizovano izučavanje izbornog predmeta *Vlaškog govora sa elementima nacionalne kulture* 2013/2014. godine u sedam osnovnih škola, a da je „na predlog Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja usvojilo [...] nastavni plan i program vlaškog govora sa elementima nacionalne kulture za nastavu od prvog do četvrtog razreda osnovne škole,¹⁰⁰¹ što

⁹⁹⁶ Dragana alu Jovānjenju, *Elvis alu Ćobanu*, Negotin, Nacionalni savet Vlaha; Udruženje „Gergina”, 2013. *Povestij dje kopij povješć dī kopij*. Krajinsko-timočko narečje: Sinā alu Šeloju; Homoljsko-braničevsko narečje: dPasujoni, 2013. Priče u ovoj knjizi pisane su ćirilčkim ili latiničkim „vlaškim pismom”.

⁹⁹⁷ *Povestij dje kopij = Povješć dī kopij*, Sinā alu Čeloju (krajinsko-timočko narečje), dPasujoni (homoljsko-braničevsko narečje), Negotin, 2013, 4–48.

⁹⁹⁸ Kīrsta alu Jovan/Nenju = Krsta Stanković Njenjulović, Vlasta alu Abraš = Vlastimir Abrašević, *Aša a vorbit aj bātīrnj = Tako su govorili stari = Aša a vorbit ai bātīrni*, Negotin, NVO „Gergina”, 2016, 7–93.

⁹⁹⁹ dPasujoni, *Panda ĩnvacā kung-fu*, Petrovac na Mlavi: Nacionalni savet Vlaha; Negotin: NVO „Gergina”, 2013, 6–37.

¹⁰⁰⁰ Andrijana Maksimović (u razgovoru s dr Gordanom Bojkovićem, istoričar), *O poreklu Vlaha* (1): *Ponosni Vlasi – interkulturalno Braničevo*, u: Reč naroda, utorak 18. avgust 2015, 10; Andrijana Maksimović (u razgovoru s Draganom Andrejevićem), *O poreklu Vlaha* (2): *Ponosni Vlasi – interkulturalno Braničevo*, u: Reč naroda, utorak 18. avgust 2015, 11 itd.

¹⁰⁰¹ „*Službeni glasnik Republike Srbije – Prosvetni glasnik*”, god. LXII, br. 14, Beograd, 26. avgust 2013, str. 1 (Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture – I razred osnovne škole). Pravilnik o dopuni pravilnika o nastavnom planu i programu za prvi i drugi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja, Član 1: U *Pravilniku o nastavnom planu i programu za prvi i drugi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja* (*‘Prosvetni glasnik’*, br. 10/04, 20/04, 1/05, 3/06, 15/06, 2/08, 2/10, 7/10, 3/11, 7/11, 1/13 i 4/13), posle odeljka: *‘Češki jezik sa elementima nacionalne kulture’*, dodaje se odeljak koji glasi: *‘Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture’*, koji je ođštampan uz ovaj pravilnik i čini njegov sastavni deo.”

Od operativnih zadataka koji su navedeni u odeljku *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture* izdvajam: „Sistematsko bogaćenje rečnika vlaškog govora novim rečima i izrazima”, koji će verovatno biti preuzeti iz vokabulara srpskog jezika, pa će „vlaški“ govor za sto i više godina biti donekle sličan torlačkim i šopskim govorima jugoistočne Srbije.

je omogućilo organizovanje redovne nastave”. Ovde se opravdano postavlja pitanje kako su nastavni planovi mogli biti usvojeni bez sastavljanja pravopisa i bez potrebne jezičke standardizacije, jer „nepostojanje norme otvara pitanja načina i valjanosti postupka izrade plana, programa i udžbenika”, kažu istraživači ISAC fonda Igor Novaković i Nenad Đurđević.¹⁰⁰²

Samim uvođenjem izbornog predmeta *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture* (za prvi razred osnovne škole) u nastavni plan i program Republike Srbije Ministarstvo prosvete razotkriva „cilj nastave vlašskog govora sa elementima nacionalne kulture”, što je, razume se, i cilj srpske administracije, a to je „da se putem usmenog izražavanja bogate, usavršavaju i neguju specifičnosti vlašskog govora” i „da se upoznaju kulturne tekovine Vlaha”. Iz navedenog se razotkriva da srpskoj administraciji nije stalo do opismenjavanja tzv. Vlaha na njihovom maternjem jeziku, pa je zato u obrazovni sistem Srbije uvela *govor*, a ne *jezik*. Srpska administracija potencira specifičnosti „vlašskog govora”, na osnovu kojih bi se sve više udaljavao od zajedničkih jezičkih osobina koje ima sa rumunskim jezikom ili, još bolje rečeno, traže se i vešto nalaze, tj. konstruišu se i nameću poddijalekatske forme koje udaljavaju „vlaški” od rumunskog, umesto da se traže i nalaze forme zbližavanja „vlašskog” s rumunskim, čime bi se njegova vrednost povećala u svim vidovima komunikacije (svakodnevne, kulturne, društvene, političke, poslovne, itd.). Favorizovane specifične „vlaške” kulturne tekovine bi se vremenom stopile s onim tekovinama koje su u međuvremenu nastale usled viševjekovnog zajedničkog bitisanja „vlašskog” i srpskog stanovništva tokom XVIII, XIX i XX veka. Te bi specifične „vlaške” kulturne tekovine ozračene srpskim istovremeno bile faktor udaljavanja od sveopštih rumunskih kulturnih tekovina, koje su se samostalno razvi(ja)le u periodu nakon dugotrajne imigracije „Vlaha” na područje današnje Srbije, od 1718. pa sve do prijema Rumunije u Evropsku uniju.

Nadalje, u 92. tački navedenog odeljka u Izveštaju iz 2017. godine stoji sledeće: „Prema podacima školskih uprava, u sprovedenoj anketi se oko 500 ispitanih roditelja/učenika izjasnilo da su

¹⁰⁰² Igor Novaković i Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi i status vlaške nacionalne manjine u Srbiji: Studija praktične politike*, Beograd, ISAC fond, 2015.

zainteresovani za izučavanje *Vlaškog govora sa elementima nacionalne kulture*. Međutim, nije bilo moguće organizovati nastavu za sve zainteresovane, imajući u vidu da Vlasi žive na teritoriji 20 opština u Republici Srbiji. Tako je u školskoj 2015/16. godini, nastava organizovana u sedam osnovnih škola, u sedam lokalnih samouprava (Bor, Žagubica, Zaječar, Majdanpek, Malo Crniće, Negotin i Petrovac na Mlavi)”, što znači da je od „skoro 60 prosvetnih radnika iz 18 opština u Srbiji u kojima se govori vlaški”,¹⁰⁰³ tek sedmero dobilo priliku da drži časove izbornog predmeta *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*. Oprečni podaci izneti na sajtu NVO „Gergine” 2013. godine govore o tome da „će, nakon usvajanja vlaškog pisma, 24. januara, prošle godine (2012 – S. G.) i štampanja prvih izdanja publikacija na vlaškom jeziku, ove jeseni (2013 – S. G.), vlaški govor ući i u osnovne škole u Zlotu, Boru, Kučevu, Zaječaru, Grljanu, Svilajncu, Petrovcu na Mlavi, Salašu, Velikom Izvoru, Boljevcu, Prahovu, Kobišnici i Negotinu”,¹⁰⁰⁴ tj. u 13 osnovnih škola, što je očigledno bila želja „vlahista”, jer je u 93. tački Izveštaja iz 2017. godine po školskim godinama prikazana tabela u kojoj nalazimo realne podatke o broju jedinica lokalne samouprave, škola, odeljenja i učenika.

Školska godina	Broj jedinica lokalne samouprave	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
2013/14	-	-	-	-
2014/15	5	5	5	84
2015/16	7	7	15	194

Koliko je jedinica lokalne samouprave, škola, odeljenja i učenika pohađalo nastavu *Vlaškog govora* 2013/2014 – 2015/2016.

Istakao bih da je u 94. tački Izveštaja rečeno da će Nacionalni savet Vlaha predložiti „nastavni plan i program za nastavu od petog do osmog razreda, kako bi proces bio zaokružen na nivou osnovnog obrazovanja”. U sledećoj, 95. tački je u vezi s tim rečeno da se „ne

¹⁰⁰³ www.gergina.org.rs/index.php/o-nama/dokumenti

¹⁰⁰⁴ www.gergina.org.rs/index.php/o-nama/dokumenti

planira preduzimanje mera na uvođenju nastave *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture* u srednjim školama sve dok izučavanje ovog predmeta ne bude omogućeno za sve zainteresovane učenike u osnovnom obrazovanju” i dok se „za nastavu u svim razredima osnovne škole [...] ne obezbede osnovni udžbenici”. Drugim rečima, proteći će dosta vode Dunavom, a „vlaškog jezika” neće biti ni u osnovnim ni u srednjim školama, ali će, svejedno, nastavni planovi i programi, udžbenici i drugi priručnici biti pisani za „vlaški govor”, razume se, bez pravopisnih normi i standarda, jer se u Izveštaju za osnovnu i srednju školu to i ne postavlja kao uslov. Zato se tek u 96. tački povodom standardizacije kaže da „visoko obrazovanje za izučavanje vlašskog jezika nije organizovano zbog toga što taj jezik još uvek nije standardizovan”.

U 96. tački Izveštaja je, pored iznetog, rečeno još i da se „proučavanje i istraživanje vlašskog odvija [...] u okviru naučno-istraživačkih ustanova”, mada se iz navedenog teksta ne može znati da li se radi o istraživanju „vlaškog” govora ili „vlaškog” jezika, pa će tek u sledećoj rečenici biti jasno da će „naučnoistraživački rad u vezi sa vlaškim biti publikovan u knjizi *A Vlach Idiolect of Eastern Serbia*” autora dr Orsata Ligorija [...] i Nikole Golubovića”, koji „vlaški”, rekao bih po narudžbi, ne tretiraju ni kao *govor* ni kao *jezik*, već kao *vlaški idiolekt*,¹⁰⁰⁵ koji u lingvistici predstavlja ukupnost govornih osobina karakterističnih za jednog čoveka, odnosno individualni oblik jezika – varijetet jezika jedinstven za pojedinca – i razlikuje se od dijalekta po tome što dijalekt predstavlja zajednički skup lingvističkih karakteristika što ih deli grupa ljudi. Idiolekt je obično zasnovan na standardnom dijalektu uz primese razgovornog jezika (*kolokvijalizmi*) i interdijalekata. Državna administracija Srbije je i u ovome pristrasna, podržavajući sve što je održivo (i neodrživo), samo da maternji govor (jezik) tzv. Vlaha ne bude rumunski jezik, jer bi se onda morala priznati i sinonimija naziva „Vlah” i Rumun.

U 96. tački se takođe nagoveštava pokretanje „multidisciplinarnog naučnoistraživačkog projekta u oblasti vlašskog jezika i kulture pod nazivom ‘Problemi savremene kulture Vlaha u Srbiji’”, a do realizacije će, obećavaju Nacionalni savet Vlaha i Filozofski fakultet u

¹⁰⁰⁵ https://www.academia.edu/32704195/The_Wallachian_of_Eastern_Serbia

Beogradu, doći „po obezbeđenju finansijskih sredstava”. Realizacije sličnih projekata u vreme prvog saziva Nacionalnog saveta Vlaha, koji je izglasao da je maternji jezik Vlaha rumunski jezik, nije bilo ni u nagoveštajima, što govori o tome da je državna administracija Srbije pristrasna tako što podržava „vlaški govor”, a ne rumunski jezik, kao i samostalnu „vlašku” nacionalnu manjinu, za koju se tvrdi da nema nikakve veze s rumunskom.

U sledećoj 97. tački Izveštaja rečeno je da se „radio program na vlaškom [...] emituje na četiri radio stanice: Radio „F-kanal”, Zaječar; Radio Zvižd, Kučevo; Radio Hit, Salaš i Radio „Saška radio”, Mosna u ukupnom trajanju od 152 sata emitovanja programa na mesečnom nivou. TV program se emituje na šest televizijskih stanica: RTV Bor, Bor; TV Homolje, Žagubica; TV „F-kanal”, Zaječar; TV Kučevo, Kučevo; TV Kladovo, Kladovo i Televizija Istok, Salaš u ukupnom trajanju od 185 sati emitovanja programa na mesečnom nivou”, što takođe ukazuje na veliku podršku državne administracije u formiranju, rekao bih, endemične, vlaške nacionalne manjine putem audiovizuelnih medija. U vreme prvog saziva Nacionalnog saveta Vlaha, koji je podržao rumunski jezik u obrazovnom sistemu Srbije kao maternji jezik „Vlaha”, zatraženo je da program na rumunskom jeziku sa Televizije Vojvodina bude reemitovan na Televiziji Bor za gledaoce na prostoru istočne Srbije, ali srpska administracija za to nije imala sluha i volje.

Nakon navođenja radio-televizijskih stanica koje ukupno imaju 337 časova na „vlaškom” govoru, u sledećoj, 98. tački Izveštaja navedena je tabela u kojoj su prikazani podnosioci projekata, nazivi projekata, vrsta medija i iznos sredstava koja su 2013, 2014. i 2015. godine na konkursima Ministarstva kulture i informisanja dobijena za programe na „vlaškom govoru”, što nije bio slučaj kada je trebalo podržati rumunski jezik kao maternji jezik „vlaške” nacionalne manjine.

Godi na	Podnosilac projekta	Naziv projekta	Vrsta medija	Iznos sredstava
2013	Od Mlava-medija	Vesti na vlaškom jeziku	TV	320.000

	Preduzeće za radiodifuziju „Saška radio” doo	„Ljudi govore da ne bi zaboravili- Lumja vorbjašće sa nu zaujće”	radio	285.659
	Istok company doo	Sedmica- Saptamana	TV	400.000
	Ad „Timočka televizija i radio”	Vlaški mozaik	radio i TV	336.650
2014	Preduzeće za radio difuziju „Saška radio” doo	Govorimo i slušajmo da ne bi zaboravili – Vorbim š sa askultam ka sa nu zaujtam	radio	300.000
	Istok company doo	Sedmica - Saptamana	TV	800.000
	RTV Majdanpek ad	Majdanpečki Vlasi	radio	240.000
	RTV Kladovo	Informativni program na vlaškom jeziku i Putevi vlaške kulture	TV	340.000
2015	Agencija za poslovne aktivnosti audio i video proizvodnju promet i prevodilaštvo „Slike života” pr	Slike života - Svetlost na istoku	produkcija	921.600
	Doo „Radio Magnum 18“	„Vorbim sa nunji zojtam” - Govorimo da ne zaboravimo	radio	300.000

	NIPD „Reč naroda” ad	Ponosni Vlasi - interkulturalno Braničevo	štampa	300.000

Podnosioci i nazivi projekata, vrsta medija i iznos sredstava za programe 2013, 2014. i 2015. na „vlaškom govoru”

Zatim je u 99. tački Izveštaja data „tabela koja sadrži pregled projekata iz oblasti kulturne delatnosti u vezi sa vlaškim, sufinansiranih iz sredstava Ministarstva kulture i informisanja”.

Godina	Oblast	Broj projekata	Sredstva
2013	Više umetničkih oblasti	1	50.000
	Muzičko stvaralaštvo	2	200.000
2014	Više umetničkih oblasti	1	50.000
	Muzičko stvaralaštvo	2	350.000
2015	Više umetničkih oblasti	1	100.000
	Muzičko stvaralaštvo	2	300.000

Umetničke oblasti, broj projekata i sredstva utrošena 2013, 2014. i 2015. u vezi sa „vlaškim”

Rumunska (vlaška) tradicionalna kultura, bilo da je reč o muzičkom stvaralaštvu, bilo da je u pitanju više umetničkih oblasti, kako je navedeno u tabeli, preimenovana je od srpske administrativne vlasti u „vlašku” tradicionalnu kulturu, čime se vrši atak na etničku i nacionalnu svest Rumuna (Vlaha) iz istočne Srbije.

U 100. tački Izveštaja stoji da „vlaški govor nije u službenoj upotrebi ni u jednoj jedinici lokalne samouprave u Republici Srbiji [...] zbog procesa standardizacije vlašskog koji je u toku”. Prepreka svemu je uvek standardizacija „vlaškog”, ali se nikad ne navodi šta standardizacija podrazumeva.

Promoteri „vlaškog jezika”, pa bili oni i tzv. eksperti Komiteta, koji nam Evropa nameće, mada smo donedavno imali svoje, komunističke komitete, zaboravljaju da u promovisanju najmanji udeo ima škola, koja je uvek na tuđem jeziku bila, tako da govor(e) Rumuna

(Vlaha) istočne Srbije niko nije mogao niti će moći uniziti i izopačiti kao što to danas mogu „vlahisti” unutar NSV-a i njihovi sledbenici „koji posećuju stranice na fejsbuku udruženja ‘Gergine’” i koji izjavljuju: „Ama Vlaški je Vlaški i to je to... Vlaški je i sličan i Španskom. Pa nismo Španci! Nemojte pogrešno da me shvatite, ja nemam ništa protiv Rumuna, oni su mi jako dragi. Al da sam Rumunka, nisam...!”¹⁰⁰⁶ Ko posle ovih navoda može reći da sledbe-nica gerginaša nema čvrst i odlučan stav, demokratska načela, ljubav prema bližnjima, razborite i mudre zaključke koji se mogu svesti na sledeće: „Vlaški je Vlaški”, „Vlaški je sličan Španskom”, ali „Vlasi nisu Španci”, „Rumuni su Vlasima dragi”, ali „Vlasi nisu Rumuni”.

Srpske škole nisu mogle izvitoperiti rumunske govore („vlaški jezik”) istočne Srbije, jer i danas vidimo da su velika čulnost i namučena pamet dali tim govorima kontrapunkt, vođenje misli i osećanja na nekoliko planova odjedared. U „vlaškom” načinu izražavanja, kako ga „vlahisti” nazivaju, ima nečeg zemaljskog, seljačkog, bliskog, ali ima, ispod ili iznad toga, i nečega što je govor duha, iako mu potpuno nedostaje savremena tehnička terminologija i uopšte neologizmi kojih ima u (savremenom) rumunskom standardnom jeziku.

Politika asimilacije i surovi društveni odnosi nisu omogućili rumunskom (vlaškom) življu istočne Srbije da ima dostojanstven život. Kako ubogi život Rumuna (Vlaha) u istočnoj Srbiji nije imao kulturnih formi (pri čemu ne mislim na takmičenja sela s folklornim ansamblima), ni društvenih radova, sve tekovine duha išle su u jedini mogućni izraz, u silno afektivan *govor*. Sve srpsko što je tokom nekoliko vekova ušlo u govor rumunofonih govornika istočne Srbije bilo je davno savladano kao živa klica. Osim srpskog, u „vlaškim” govorima istočne Srbije taloženi su različiti uticaji, vekovima prisutni na vaskolikim balkansko-karpatkim prostorima. Ono čime se govori Rumuna (Vlaha) u istočnoj Srbiji razlikuju od govora i standardnog rumunskog jezika nipošto nije značajno u jezičkom smislu da bi se na tim razlikama mogao načiniti „vlaški jezik”, jer iz hrastovog žira

¹⁰⁰⁶ <http://sr-rs.facebook.com/pages/GERGINA-Udruženje-za-ocuvanje-kulture-i-tradicije-Vlaha>, preuzeto iz: Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, Beograd, Samostalno izdanje, 2014, 157.

jedino hrast može izniknuti, gde god i koliko god daleko pao od matičnog stabla. U govorima rumunofonih govornika sa prostora istočne Srbije nalazimo lekseme prohujalih naroda, ponajviše srpskih pod uticajem srpske škole i svakodnevne komunikacije u srpskom okruženju, ali sve je to nedovoljno da bi se mogao formirati nov jezik, koji „vlahisti”, u skladu sa svojim (ne)znanjima nazvaše „vlaškim” i pritom misle da vlaški ne znači rumunski. Zajednička iskustva i znanja koja leže u rumunofonim govorima s desne i leve obale Dunava, poražavaju, zato što je u tim izrazima hiljade niti telesnog i duhovnog iskustva utkano vekovima (npr. *și apa în fântână la soare fierbe* – „i voda u izvoru na suncu kuva”, *mult s-a-npuțânat porumbu* – „mnogo je omalilo kukuruza”, *lautariu plânge cu lăută* „violinista plače violinom”). Dok je drugi svet umeo čitati i pisati, rumunofono stanovništvo istočne Srbije je vekovima unazad umelo govoriti.

Uostalom, ako su Rumuni tzv. Vlasi doseljeni u istočnu Srbiju iz srednjovekovne Vlaške, kako su je u inostranim pisanim izvorima nazivali, jer se u domaćim nazivala Țara românească (Rumunska zemlja = Rumunija), dok još nije bilo pomena o naciji, svejedno došavši u istočnu Srbiju nisu mogli postati nešto drugo ili toliko različiti od svojih predaka. Doista, tamo su morali ostaviti svoja sela i njive, kuće i groblja, ali su u gorko stisnutim zubima poneli svoj jezik, koji se i danas na prostorima sa kojih su došli naziva rumunski (*românește/românește*), nikako „vlaški”, a prostor na koji su se doselili, gde su njihov govor razumeli, postao je njihov zavičaj i život i koliko god zvučalo paradoksalno, današnje rumunofono stanovništvo istočne Srbije je, mogu reći, istovremeno nastalo imigracijom i emigracijom istog autohtonog elementa sa karpatsko-staroplaninskog areala, i bilo ga je oduvek i na levoj i na desnoj obali Dunava.

Nabrajajući najviše duhovne vrednosti svog naroda, Rumuni (Vlasi) sa prostora istočne Srbije često prijateljima inostranog porekla, ali i bližnjima, zaboravljaju reći osnovnu vrednost u kojoj je sve ostalo utkano, a to je njihov narodni jezik, koji vlaškim jezikom nazivaju ne samo Srbi već i delimično posrbljeni Rumuni, tzv. Vlasi. To ga ne čini različitim od rumunskog, jer se i druge stvari u jeziku različito nazivaju, ali su po svojim semantičkim vrednostima iste.

Rumuni (Vlasi) istočne Srbije, kojima se danas nameće srpski (eksterni) naziv Vlasi i „vlaški jezik” umesto rumunskog, tokom XX

veka su u više navrata, počev od 18. decembra 1912. godine u Bukureštu¹⁰⁰⁷, zatim 1. novembra 1918. u Kišinjevu¹⁰⁰⁸, 8. marta 1918. u Parizu¹⁰⁰⁹, 23. aprila 1941 ponovo u Bukureštu¹⁰¹⁰, 26. jula 1945¹⁰¹¹, 3. maja 1946,¹⁰¹² pa sve do 9. februara 1947. godine u listu „Selo”,¹⁰¹³

¹⁰⁰⁷ Nicolae Iorga, *Discursuri parlamentare*, volum I, partea a II-a, București, 1939, 93: *Beseda Nikolaia Jorge u Parlamentu Rumunije povodom situacije Rumuna iz Srbije*; Arhivele nationale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 80, f. 19: *Memorandum Atanasija Popovića prezentovan u Parlamentu Rumunije od strane Nikolaja Jorge*.

¹⁰⁰⁸ Arhivele naționale Istorice Centrale, fond O. Ghibu, dosar 534, p. 123–127 (francuski jezik).

¹⁰⁰⁹ Arhivele naționale Istorice Centrale, fond Ion Pelivan, dosar 745, f. 1–2 (francuski jezik).

¹⁰¹⁰ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Germania, volumul 82, f. 271–276.

¹⁰¹¹ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Iugoslavia, 1945–1949, volumul 2, nepaginiran. Memorandum je adresiran maršalu i predsedniku Jugoslavije Josipu Bozu Titu u vezi s otvorenim zahtevom za školovanje i versku službu na rumunskom jeziku u Krajinskom, Timočkom, Moravskom i Požarevačkom okrugu.

¹⁰¹² Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Iugoslavia, minorități, 1945–1947, Volumul 2, nepaginiran. Ovo je izveštaj ambasadora Tudora Vijanua ministru vanjskih poslova, G. Tartareskuu u vezi sa situacijom rumunskih škola i govornog jezika u jugoslovenskom Banatu i Dolini Timoka.. Iz tog Izveštaja iznosim sledeće: „U vreme razgovora sa državnim podsekretarom gospodinom Kostom Grubašićem, koji sam vodio za stolom i kasnije, ukazala se mogućnost razgovora i o timočkim Rumunima, koji se nalaze u evidentno inferiornijoj poziciji u odnosu na one u jugoslovenskom Banatu [...] Gospodin Grubašić je mišljenja da populacija rumunskog porekla (**populația de obârșie românească**) u Dolini Timoka (**Valea Timocului**) govori danas jedan rumunsko-srpski dijalekt (**vorbește astăzi un dialect româno-sârb**) koji bi činio njen nacionalni jezik te bi bi školovanje timočkih Rumuna uskoro moglo da se razvija na tom dijalektu, čim se budu odredile njegove gramatičke norme i napisali elementarni udžbenici koji su potrebni...” Kao što se može zaključiti na osnovu navoda iz izveštaja rumunskog ambasadora u Beogradu gospodina Tudora Vijanua, ideja o posebnom jeziku u odnosu na rumunski jezik nije nikakva novina. „Cepanje” rumunskog identiteta na rumunski s rumunskim jezikom u jugoslovenskom Banatu i na „vlaški” s „vlaškim jezikom” u istočnoj Srbiji počelo je od 1945. do 1948. godine i ponovo se na tome radi od 2010. godine, tj. otkad se Nacionalni savet Vlaha nalazi u rukama članova i funkcionera partija (SPS i SNS) većinskog naroda na vlasti.

¹⁰¹³ Petar Mundrić, učitelj i poslanik, objavio je članak „Vlasi Timočkog okruga” u listu „Selo” 9. februara 1947. godine, u kojem, između ostalog, navodi: „Vlasi nastanjeni na prostoru između Dunava, Timoka, Crne Reke i Mlave trebalo bi da prema jeziku budu deo rumunskog naroda koji obitava na levoj obali Dunava, a po religiji, slavi (patron kuće) [...], ovo se ne može odrediti. U Srbiji, Makedoniji,

upućivali zahteve u kojima su tražili škole i veronauku u crkvama na maternjem jeziku, kao i druga prava koja su dobila njihova braća u srpskom Banatu. Ništa od toga pak nisu uspjeli ostvariti i ostali su bez ikakvih manjinskih prava do formiranja prvog Nacionalnog saveta Vlaha 2006. godine, koji je od strane srpskih vlasti zamišljen kao organ koji će uz pomoć resornih ministarstava sprovesti *vlahizaciju rumunskog življa i jezika* na prostoru istočne Srbije pod parolom da se po svaku cenu mora sprečiti „*rumunizacija*” tzv. *Vlaha*. Međutim, kada je srpska vlast uvidela da se u vezi s pitanjem *vlahizacije Rumuna (Vlaha) istočne Srbije* ne može ništa uraditi u prvom sazivu Nacionalnog saveta Vlaha, ona je brže-bolje za drugi saziv Nacionalnog saveta Vlaha na izborima 2010. godine uključila partije većinskog naroda na vlasti (SPS, SNS, DS, G17+, Pokret živim za Krajinu – Boško Ničić i druge) i preuzela *Savet* u svoje ruke, da bi potom ubrzo nastavila sprovoditi svoju politiku *denacionalizacije* i *vlahizacije Rumuna (Vlaha) istočne Srbije* uz pomoć „neki(h) „političar(a) iz drugih vlaških političkih organizacija” koje „se bave stvarima koje nisu u njihovom domenu. Bave se pitanjima kulture, pitanjima jezika, a time treba da se bave institucije, time treba da se bave naučnici, lingvisti, kulturolozi. Na nama je [...] da stvorimo politički ambijent...”, iznosi Miroslav Grujić u petoj emisiji „Vlaški mozaik” na Timočkoj televiziji u Zaječaru 2013. godine.¹⁰¹⁴

Dakle, trend denacionalizacije i agresivne asimilacione politike koja se vodila prema Rumunima, tzv. Vlasima istočne Srbije, a koja je

Bugarskoj i Grčkoj postoji više grupa Vlaha [...] Ove grupe nose sledeća imena: Crnovunci, Kucovlasi, Karavlahi, Vlahi, Cincari, Karaguni, itd. [...] Kada bi se ozbiljno proučavalo poreklo navedenih grupa, po svoj prilici bi se stiglo do zaključka da Vlasi i druge slične grupe sa desne obale Dunava nisu jedan te isti narod s Rumunima sa leve obale Dunava. Srbi srednjovekovnog razdoblja su pod nazivom Vlasi razume(va)li sve grupe čobana iz okoline, koje nisu bile sačinjene od Srba, iako su obitavale na desnoj obali Dunava, ali nisu bile deo rumunskog naroda, jer su bile starosedelačke.” Navedeno štivo sam preuzeo, u sopstvenom prevodu, iz zbornika dokumenata, cit. prema *Românii de la sud de Dunăre: documente* („Rumuni južno od Dunava: dokumenti”), (ur.) Stelian Brezeanu/Gheorghe Zbucea, București, 1997, 352, dokumenti br. 160, 163.

¹⁰¹⁴ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, Beograd, Samostalno izdanje, 2014, 159.

započeta još u vreme Kneževine Srbije i trajala u vreme Kraljevine Srbije, Kraljevine SHS i Kraljevine Jugoslavije između dva svetska rata, nastavila se i u vreme FNRJ i SFRJ, o čemu sam nešto rekao u prvoj svesci pete knjige: *Od povlašćenih Srba do vlašskog jezika* (2016). Takav asimilacioni trend se nastavlja u državi nakon raspada Jugoslavije, kako god se ona zvala, a u kojoj živi rumunofono stanovništvo smešteno na prostoru od Morave na zapadu do srpsko-bugarske granice na istoku.

7.3.2. Zakoni Republike Srbije u vezi s preuzetim obavezama o službenoj upotrebi „vlašskog jezika” i pisma

Pored Ustava izglasanog u Skupštini 2006. godine, i pre i posle toga doneseni su mnogi zakoni koji definišu prava nacionalnih manjina. Među njima je i Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisama iz 1991. godine („Službeni glasnik RS”, br. 45/91, 53/93 – dr. zakon, 67/93 – dr. zakon, 48/94 – dr. zakon, 101/05 – dr. zakon i 30/10), koji u svojim osnovnim odredbama, član 1, stav 1, propisuje da je u Republici Srbiji u službenoj upotrebi srpski jezik, dok je u stavu 3 navedenog člana rečeno: „Na područjima Republike Srbije na kojima žive pripadnici nacionalnih manjina *u službenoj upotrebi* su, istovremeno sa srpskim jezikom *i jezici i pisma nacionalnih manjina*, na način utvrđen ovim zakonom”. Taj zakon je odmah po donošenju stupio na snagu i važio je za „stare manjine”, dok su „nove manjine”, odnosno nacije koje su ostale van granica novoformiranih država, mogle koristiti svoja prava tek nakon formiranja Nacionalnih saveta. Međutim, Rumuni (Vlasi) istočne Srbije nisu bili ni „stare” ni „nove manjine” pa svoja prava nisu mogli ostvariti ni po formiranju Nacionalnog saveta 2006. godine, pošto im srpske vlasti nisu dopuštale učenje maternjeg (rumunskog) jezika u školi, niti uvođenje istog jezika *u službenu upotrebu*, insistirajući na tzv. *vlaškom pismu i jeziku* koji treba standardizovati.

Ono što bih izdvojio u ovom zakonu, a od posebnog je značaja za službenu upotrebu jezika i pisma nacionalnih manjina, nalazimo u članu 11, stav 1: „Na teritoriji jedinice lokalne samouprave gde tradicionalno žive pripadnici nacionalnih manjina, njihov jezik *i pismo može biti u ravnopravnoj službenoj upotrebi*” „Jedinica lokalne samo-

uprave će obavezno svojim statutom uvesti u ravnopravnu *službenu upotrebu jezik i pismo nacionalne manjine* ukoliko procenat pripadnika te nacionalne manjine u ukupnom broju stanovnika na njenoj teritoriji dostiže 15% prema rezultatima poslednjeg popisa stanovništva”, rečeno je u članu 11, stav 2 ovog zakona. No, i pored toga što je tzv. Vlaha na popisima 2002. i 2011. godine bilo preko 15% u opštini Bor, Boljevac, Žagubica, Kučevo itd., zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma nikad nije (pro)funkcionisao ni u vreme prvog saziva (2006–2010), ni u vreme drugog i trećeg saziva Nacionalnog saveta Vlaha (2010–2018), niti će ubuduće, jer tzv. vlaška nacionalna manjina, po „tihom” odluci republičkih organa vlasti i njihovih čelnika, može imati samo „*vlaški govor*”, koji, obratite pažnju, *ima dva dijalekta*, što ukazuje na endemično (ne)znanje „vlahista”, među kojima ima i onih sa izuzetnim osećajem za *etničko poslovanje*, budući da štampaju knjige i udžbenike na *govoru (svoje) porodice dPasujoni* iz sela Duboke, koje „je uglavnom naseljeno Srbima (prema popisu stanovništva iz 2002. godine)”.¹⁰¹⁵

U članu 11, stav 4, stoji: „Na teritorijama iz stava 2. imena organa koji vrše javna ovlašćenja, nazivi jedinica lokalne samouprave, naseljenih mesta, trgova i ulica i drugi toponimi ispisuju se i na jeziku dotične nacionalne manjine, prema njenoj tradiciji i pravopisu”, čime se aludira da jezik bilo koje manjine mora biti tradicionalan, tj. da je lingvistički određen godinama unazad i normiran pravopisom. Međutim, zakon ne predviđa šta valja činiti ukoliko nacionalna manjina, poput „vlaške” u istočnoj Srbiji, nije nikada bila upoznata sa kodifikacijom, normiranjem i standardizacijom svojih govora, pa prema tome ne može imati *tradiciju i pravopis* koji je predviđen Zakonom o službenoj upotrebi jezika i pisma određene nacionalne manjine. Uostalom, zakon određuje *jezik* u službenoj upotrebi, a ne *govor* koji među „Vlasima”, po zaumnoj odluci Nacionalnog saveta Vlaha, ima i dva dijalekta.

Potom, Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina iz 2009. godine („Sl. glasnik RS”, br. 72/2009), izmenjen 2014. godine („Sl. glasnik RS”, br. 20/2014 – odluka US, 55/2014), propisuje u članu 10, tačka 6 da „nacionalni savet (može da – S. G.) osniva

¹⁰¹⁵ [https://sr.wikipedia.org/sr-el/Дубока\(Кучево\)](https://sr.wikipedia.org/sr-el/Дубока(Кучево)).

ustanove, udruženja, fondacije, privredna društva u oblastima kulture, obrazovanja, obaveštavanja i *službene upotrebe jezika i pisma*”, ali u zakonu nigde nije naglašeno da nacionalni savet određuje o kom je pismu i jeziku reč. Zatim, navedeni zakon u članu 13, tačka 2 propisuje da „Nacionalni savet predlaže Nacionalnom prosvetnom savetu program osnovnog i srednjeg obrazovanja i vaspitanja za jezik nacionalne manjine i jezik, odnosno govor, nacionalne manjine sa elementima nacionalne kulture”. I ovom prilikom se, takođe, predlaže samo program obrazovanja i vaspitanja ukoliko je jezik određene nacionalne manjine, razume se, lingvistički i sociolingvistički određen, a nije rečeno da se bilo koji nacionalni savet bavi određivanjem i standardizacijom jezika. Član 14, tačka 2 propisuje da „ministar nadležan za poslove obrazovanja daje odobrenje za korišćenje domaćih ili unesenih udžbenika na jeziku nacionalne manjine u obrazovno-vaspitnom radu, na predlog nacionalnog saveta”, ali i ovom prilikom je jasno da nacionalnom savetu nisu određene ruke u vezi s lingvističkim određenjem jezika i pisma. Takođe se u članu 22, tačka 3 kaže da „Nacionalni savet predlaže utvrđivanje jezika i pisma nacionalne manjine kao službenog jezika i pisma u jedinici lokalne samouprave”, dakle, radi na utvrđivanju jezika koji će biti u službenoj upotrebi, a ne na formiranju novog jezika i pisma, a potom njegovom normiranju i standardizaciji.

Pored navedenog, povodom prava koja Nacionalni savet stiče zakonom, postavlja se pitanje u kojoj meri i na koji način se vrši implementacija navedenih zakona u vezi s rumunskom (vlaškom) nacionalnom manjinom sa prostora istočne Srbije.

7.4. ODLUKE I AKTIVNOSTI NACIONALNOG SAVETA VLAHA I STANDARDIZACIJA „VLAŠKOG JEZIKA”

7.4.1. Odluke i aktivnosti Nacionalnog saveta Vlaha koje su manje-više, posredno ili neposredno vezane za „vlaški jezik” i pismo

Osnovno pitanje vezano za „politički spor oko samosvojnosti Vlaške nacionalne manjine jeste pitanje jezika i pisma Vlaha kao

važnih identitetskih odrednica.” U rumunskoj (vlaškoj) zajednici istočne Srbije vlada spor da li Rumuni (Vlasi) „treba da imaju poseban jezik i pismo u odnosu na Rumune, odnosno da li razlike postoje u dovoljnoj meri da bi se vlaški govori standardizovali u poseban jezik s odgovarajućim pismom.”¹⁰¹⁶ „Predstavnici Republike Srbije, što zvanično što nezvanično, zastupali su stav da vlaška manjina u Srbiji govori vlaškim jezikom.”¹⁰¹⁷ „Međunarodne institucije i organizacije koje su pokazale zavidan interes za pitanja jezika i pisma Vlaha”, kao što su Savet Evrope, OEBS i Evropska unija svojom Rezolucijom 1632 iz 2008,¹⁰¹⁸ preporukom 1845 iz 2008.¹⁰¹⁹ i Rezolucijom o primeni Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina Saveta Evrope iz 2011. godine (CM/ResCMN/2011/), posvećene su „pre svega principu nenametanja identiteta od strane vlasti, te omogućavanju slobodnog izbora i ostvarivanju prava nacionalnih manjina predviđenih zakonom”.¹⁰²⁰

Značajan je „izveštaj misije EU iz avgusta 2012. u kojem je istaknuto da vlaška manjina u Srbiji ima pravo na standardizovan jezik s naglaskom da odluku o tome mora doneti ‘nacionalna manjina, bez nepotrebnog uplitanja vlasti’”¹⁰²¹, kao i da „centralna vlast treba da bude ‘spremna da ponudi podršku za završetak procesa standardizacije i sprovede ga ukoliko zahtev za to istaknu predstavnici vlaške zajednice u Srbiji’”. Dakle, „vlast u Srbiji treba biti spremna da ‘olak-

¹⁰¹⁶ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 47.

¹⁰¹⁷ „Vlasi istočne Srbije – od asimilacije do rumunizacije”, *Politika*, 18. 5. 2009, internet (12. 1. 2015) <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Vlasi-isticne-Srbije-od-asimilacije-do-rumunizacije.lt.html> i „SE: Srpska delegacija je zadovoljna”, internet portal B92, 2. 10. 2008, internet (12. 1. 2015) <http://www.b92.net/srbija2020/vesti/tema.php?id=171&start=30&navid=321669>.

¹⁰¹⁸ Resolution 1632 (2008) *Situation of national minorities in Vojvodina and of the Romanian ethnic minority in Serbia*. Parliamentary Assembly of the Council of Europe <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/AdoptedText/ta08/ERES1632.htm>.

¹⁰¹⁹ Recommendation 1845 (2008), *Situation of national minorities in Vojvodina and of the Romanian ethnic minority in Serbia*. Parliamentary Assembly of the Council of Europe <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/AdoptedText/ta08/ERES1632.htm>.

¹⁰²⁰ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 51.

¹⁰²¹ Rainer Hofmann, Dalibor Jilek, Francesco Palermo, *Expert Mission Report*, European Union, 30. August 2012, 21; http://www.hnv.org.rs/docs/pristupanje_srbije_eu/final_report_14_sept_2012.pdf.

ša (uključujući i pomoć međunarodnih organizacija) stvaranje neutralne i nepristrasne atmosfere za postizanje sporazuma”¹⁰²².

Srbija je, kao što se može videti na osnovu „izveštaj(a) misije EU iz avgusta 2012”, pozvana da stvori neutralnu i nepristrasnu atmosferu radi postizanja sporazuma unutar podeljene rumunske (vlaške) nacionalne manjine sa prostora istočne Srbije. Međutim, suprotno tome, srpske vlasti su bile posvećene principima nametanja „vlaškog” identiteta rumunskoj nacionalnoj manjini u istočnoj Srbiji, pa su povodom toga pojedine rumunske (vlaške) nevladine organizacije zajedno s Vlaškom demokratskom strankom Srbije (VDSS) 25. februara 2013. godine poslale protestno pismo Gordani Stamenić i Bogdanu Aureskuu, kopredsedavajućima Međuvladine mešovite komisije Republike Srbije i Rumunije, i Knutu Volebeku, visokom komesaru OEBS-a za pitanje nacionalnih manjina (v. Faksimil protestnog pisma, br. 6).

Pored organizacija koje su već navedene u Faksimilu protestnog pisma, mnoštvo drugih organizacija takođe smatra da je Republika Srbija prekoračila svoja ovlašćenja pomažući i finansijski „vlahiste” u štampanju udžbenika za prvi razred osnovne škole, koji je odobren od Ministarstva prosvete za predmet Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture, zatim na svakovrsnoj pomoći Nevladinoj organizaciji „Gergina” u promovisanju „vlaškog pisma” i izdavanju sertifikata (diploma) učiteljima koji bi trebalo da drže nastavu „vlaškog govora” ili „vlaškog jezika” *bez ikakvih standardnojezičkih pravila*. Ministarstvo prosvete takođe pomaže Nacionalnom savetu Vlaha u lažnom normiranju i skandaloznom pokušaju standardizacije, zatim u stvaranju „medijskog mraka” u vezi s pritiscima koji se vrše na sveštenike Rumunske pravoslavne crkve i na aktiviste rumunskih (vlaških) organizacija. Ono pruža pomoć i u radu na formiranju „vlaške nacionalne svesti”, koja ide nauštrb rumunske nacionalne svesti u istočnoj Srbiji itd.

Rumunska akademija nauka se u svojoj Deklaraciji 2012. godine oštro protivi standardizaciji „vlaškog jezika” jer opravdano smatra

¹⁰²² Rainer Hofmann, Dalibor Jilek, Francesco Palermo, *Expert Mission Report*, European Union, 30. August 2012, 21; http://www.hnv.org.rs/docs/pristupanje_srbije_eu/final_report_14_sept_2012.pdf.

da je „‘kulturalna’ inicijativa lokalnih lidera Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine od januara 2012. godine u nametanju projekta grafije ‘vlaškog’ jezika beskorisna [...] zato što alfabet već postoji – to je alfabet rumunskog jezika. Alfabet rumunskog jezika je, uostalom, u upotrebi u pisanim medijima, u literarnim i naučnim knjigama u Vojvodini. Bilo da se nazivaju Rumunima ili Vlasima, govorni jezik je jedan isti – rumunski jezik, izražen u dve dako-rumunske varijante, oltenskog i banatskog tipa.” (v. Faksimil, br. 7: Declarația Academiei române cu privire la limba vlahilor, anexa nr. 2).¹⁰²³

Deklaracija Rumunske akademije nauka podstaknuta je protestnim pismom u kojem je šesnaest rumunskih nevladinih organizacija iz Srbije (v. Faksimil Protesnog pisma, br. 12)¹⁰²⁴ iskazalo svoje negodovanje u vezi s uvođenjem „vlaškog jezika” i pisma u obrazovni sistem Republike Srbije, što se nameće „vlaškoj nacionalnoj manjini”, o čemu su govorili i stručnjaci ISAC fonda: „Ovaj stav

¹⁰²³ „Inițiativa ‘culturală’ din ianuarie 2012. a liderilor locali ai Consiliul Național al Minorității Naționale Vlahe de a impune un proiect de grafie a limbi ‘vlahe’ este inutilă, deoarece alfabetul există – este cel al limbi române. Alfabetul limbii române este folosit, de altfel, în presa scrisă, în cărțile literare și științifice din Voivodina. Fie că sunt denumiți români sau vlahi, limba vorbită este una și aceeași – limba română, exprimată prin cele două variante dacoromâne, cel de tip oltense și cel bănățean.”

¹⁰²⁴ To su sledeće organizacije: *Društvo „Sandu Timok” roditelja i učenika koji žele da uče rumunski jezik u školi* – Žitkovica (predsednik Jasmina Glišić); *Društvo za rumunski jezik iz Vojvodine – Republika Srbija* – Novi Sad (predsednik Lučijan Marina); *Rumunska narodna partija* – Bor (predsednik dr Predrag Balašević); *Društvo za očuvanje kulture kulture Vlaha-Rumuna „Ariadnae filum”* – Bor (predsednik Zaviša Žurž); *Pravoslavni protopopijat Rumunske crkve „Dacia Ripensis”* – Negotin (sveštenik protopop Bojan Aleksandrović, vikar Timoka); *Društvo za jezik, kulturu i religiju Rumuna iz Moravske doline* – Isakovo (sveštenik Jel Bobu Luj, predsednik); *Zajednica Rumuna Srbije* – Vršac (Stevan Mihailov, predsednik O.R.S.); *Inicijativa Rumuna* – Brestovac kod Bora (predsednik Bojan Barbucić); *Društvo za očuvanje kulture Vlaha-Rumuna „Trajan”* – Kladovo (dr Dragiša Konstantinović, predsednik); *Društvo „In medias res”* iz Pančeva (predsednik Valentin Mik); *Evropski forum za kulturu i istoriju Rumuna – Filijala Srbija* – Beograd (predsednik Filijale Novica Njagojević); *Internacionalni zakonodavni komitet* – Petrovac na Mlavi (predsednik Dragan Demić); *Društvo za očuvanje kulture Rumuna „Dunav”* – Kladovo (predsednik Tihan Matasarević); *Evropski centar za kulturu „Mihaj Eminescu”* – Žitkovica (predsednik Ivica Glišić); *Preporod Rumuna* – Boljevac (predsednik Vlada Savić) i *Humanitarni komitet za prava čoveka* (C.R.I.S.) – Negotin (predsednik Dušan Prvulović).

zastupa i veliki broj vlaških organizacija i pojedinaca u istočnoj Srbiji, od kojih su neki bili članovi iz prvog *Vlaškog nacionalnog saveta konstituisanog 2006, koji je većinom glasova i doneo odluku da je maternji jezik Vlaha rumunski. Sledeće godine, isti nacionalni savet podneo je inicijativu za početak obrazovanja na rumunskom jeziku, (ali se to, usled opstrukcije srpskih vlasti, nije dogodilo – S. G.), a [...] nakon sledećih izbora (2010 – S. G.), novi saziv Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine (je) u potpunosti promenio stav.*¹⁰²⁵ Naime, „*novoizabrani Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine 2010. godine poništava odluku prethodnog saziva Saveta i usvaja vlaški jezik za zvanični. Kako vlaški jezik nije standardizovan, Savet je na sebe preuzeo i obavezu da jezik standardizuje, kao i da usvoji posebno pismo... Nova većina smatrala je da je vlaški jezik poseban u odnosu na rumunski (iako mu je srodan), odnosno da, za razliku od rumunskog jezika, nije prošao proces 'reromanizacije', zbog čega, u poređenju s književnim rumunskim, ima arhaičan leksički okvir, sa dosta reči iz neromanskih jezika u aktivnoj upotrebi.*”¹⁰²⁶ Nekoliko godina nakon navedene odluke Nacionalnog saveta Vlaha jedan među mnogim istoričarima neoromantičarskog pravca u Srbiji, Miodrag D. Perić, o „vlaškom” jeziku piše da je „jezik, kojim Vlasi danas u Srbiji govore idiom (dijalekt), proizišao iz balkanskog latiniteta, naravno delom iz rumunskog, a delom sa primesama iz neromanskog jezika, on je dovoljno specifičan da se smatra maternjim jezikom Vlaha”.¹⁰²⁷ U zaključku svoje knjige Miodrag D. Perić ponavlja „istorijsku istinu”, koju „vlahisti” vole čuti, da je „vlaški jezik [...] maternji jezik Vlaha u Srbiji”, kao i konstataciju da je „srodnost u jeziku sa današnjim Rumunima [...] očigledna”, ali da se „i pored srodnosti sa rumunskim jezikom, vlaški jezik [...] razlikuje od rumunskog jezika”, nakon čega navodi još da se „razlika [...] posebno manifestuje u izboru nekih suglasnika ispred nepčanih samoglasnika (reče – reše, unde – unde, limba – ljinba, mine – minje, dute – duće)”.¹⁰²⁸ Suvišno je bilo šta reći o (ne)znanju ovog profesora istorije države i prava s Pravnog fakulteta

¹⁰²⁵ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 48–49.

¹⁰²⁶ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 49.

¹⁰²⁷ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha i Kulturno-prosvetni centar „Petrovac na Mlavi”, 2014, 109–110.

¹⁰²⁸ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 224.

u Prištini (1991–1993) i naučnog saradnika Instituta za političke studije u Beogradu (2005–2007), koji je inače doktorirao na Pravnom fakultetu u Skoplju (1991) sa temom „Istorisko-pravne aspekti na odnosite pomegu Srpskata pravoslavna crkva i Makedonskata pravoslavna crkva”. Ali to nije sve, jer je „odlukom Saveta definisano [...] i da jezik ima dva narečja, krajinsko-timočko i braničevsko-homoljsko, i da će, kako je to određeno Statutom Nacionalnog saveta usvojenim 2010, uslediti standardizacija vlaškog jezika, a da će do tada Savet koristiti srpski jezik kao zvanični”.¹⁰²⁹

„Proces normiranja vlaškog jezika (što je, prema sagovornicima istraživačkog tima ISAC fonda, niži nivo od standardizacije) planiran je u sledećem periodu kao glavni cilj. Međutim, iako proces normiranja nije završen, Nacionalni savet počeo je projekat uvođenja predmeta vlaški govor s elementima nacionalne kulture u osnovne škole, čime je iskorišćena jedna od dve zakonske mogućnosti u vezi s obrazovanjem na maternjem jeziku. Oba stava predstavljaju ipak samo dva suprotstavljena pola u debati. Neki pripadnici vlaške nacionalne manjine već nekoliko decenija zalažu se za otvaranje široke diskusije o pitanju vlaškog jezika i pisma, u kojoj bi se uključile, pre svega, domaće naučne institucije, ali i svi ostali zainteresovani. U tom smislu ističe se predlog Pauna Es Durlića, etnologa iz Majdanpeka i urednika Forumu Vlaha Srbije,¹⁰³⁰ nezaobilaznog internet izvora o ovim temama. Durlić je izneo stanovište da je potrebno očuvati lokalne vlaške govore i kroz obrazovanje i kroz pismo. Pritom, on ne zastupa stav da vlaški govori predstavljaju osnovu jezika različitog od rumunskog, ali naglašava i da je književni rumunski, zbog manjka interakcije, Vlasima u Srbiji stran.¹⁰³¹ Durlić smatra da su Vlasi u etničkom i kulturnom smislu dako-romansko stanovništvo (potomci populacije čiji je najveći deo stvorio Rumuniju i rumunsku naciju), ali da su u identitetskom smislu prihvatili (tj. nametnuli su im u asimilacionom procesu – S. G.) srpsku nacionalnu svest pošto nisu bili deo procesa

¹⁰²⁹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 49.

¹⁰³⁰ <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php>

¹⁰³¹ Paun Es Durlić, *Kompendijum za uvođenje vlaškog jezika u osnovne škole*, 1.

*formiranja rumunske nacije (za razliku od Rumuna u srpskom delu Banata).*¹⁰³²

„Paun Es Durlić je u svom *Kompendijumu za uvođenje vlašskog jezika u osnovne škole* predložio da se za zapisivanje vlaških govora, a radi očuvanja specifičnog regionalnog identiteta Vlaha u Srbiji, koristi azbuka, odnosno abeceda, zasnovana na fonetskom principu (jedno slovo, jedan glas) uz korišćenje rešenja APhi (*Association Phonetique Internationale*) [...] za zapisivanje dijalekata. Takođe, predložio je i da se u *osnovnoškolsko obrazovanje, tokom prva četiri razreda, uvede nastava na vlaškom govoru (odnosno lokalnim dijalektima) i pismima (latiničnom i ćiriličnom) na kojima ih je moguće zapisati, kao i nastava književnog rumunskog jezika i pisma i unapređeno obrazovanje o vlaškim govorima od 5. do 8. razreda.*“¹⁰³³

Bilo kako bilo, uživanje autonomije „u tri od četiri oblasti u nadležnosti nacionalnih saveta (obrazovanje na *maternjem jeziku*, informisanje i *službena upotreba jezika i pisma*) za vlašku manjinu pod znakom je pitanja pošto i dalje traje *debata o standardizaciji odnosno normiranju vlašskog jezika*. U međuvremenu, u drugoj polovini 2012. godine u Briselu, na neformalnom sastanku između predstavnika Srbije i Rumunije i uz posredovanje visokog komesara za nacionalne manjine OEBS-a, ambasadora Knuta Volebeka, dogovoreno je praktično sprovođenje *Zapisnika Međuvladine mešovite komisije potpisanog 2012, što je podrazumevalo uvođenje obrazovanja na rumunskom jeziku za sve zainteresovane učenike, kao i reemitovanje emisija TV Vojvodina na rumunskom jeziku na Televiziji Bor*. Time je deo tzv. vlaške zajednice koji se smatrao Rumunima ili njima bliskim, zahvaljujući međunarodnom sporazumu dobio mogućnost da se obrazuje i informiše na rumunskom jeziku.“¹⁰³⁴ Međutim, državna administracija u Srbiji je sve vreme na sve načine ometala i otežavala školovanje na rumunskom jeziku, po dobrom starom običaju.

¹⁰³² Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 49–50.

¹⁰³³ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 50.

¹⁰³⁴ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 51–52.

7.4.2. Prvi, drugi i treći saziv Nacionalnog saveta Vlaha i rumunski ili „vlaški jezik”.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine u prvom sazivu doneo je odluku 22. 9. 2007. godine, pod brojem 74/05-09/07, kojom je odredio da je *rumunski književni jezik jezik vlaške nacionalne manjine*, a na osnovu ovlašćenja koja Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine crpi iz člana 75 i 79 Ustava Srbije, člana 10, 13 i 19 stav 7 Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina i člana 16 stav 1, tačka 13 Statuta Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine. Nakon toga je, 16. januara 2009. godine, Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine doneo odluku koja je poslata Ministarstvu prosvete, da se u mesta naseljena vlaškim stanovništvom za školsku 2009/2010. godinu uvede *izborni predmet rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture*, po predlogu Odbora za obrazovanje Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, a na osnovu napred navedene odluke. U daljem tekstu ovog Zahteva kaže se: „Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine je započeo sve potrebne pripremne radnje za uvođenje *rumunskog jezika sa elementima nacionalne kulture* u škole, te će u skladu sa tim svaki zahtev za uvođenje rumunskog jezika sa elementima nacionalne kulture, upućen osnovnim školama gde postoje zakonski uslovi za uvođenje maternjeg jezika, slati i Ministarstvu prosvete kako bi nadležno ministarstvo zajedno sa Nacionalnim savetom vlaške nacionalne manjine tj. ovlašćenim reprezentativnim organom vlaške nacionalne manjine, preduzelo sve potrebne radnje iz svojih zakonskih ovlašćenja radi ispunjenja ustavnih i zakonskih prava vlaške nacionalne manjine.” Ovaj Zahtev je bio dostavljen Ministarstvu prosvete, Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, Savetu Evrope i Arhivi Nacionalnog saveta Vlaha (v. Prepis faksimila, br. 2).

Međutim, i pored odgovora Ministarstva prosvete, koji je umesto ministra prof. dr Žarka Obradovića uredno potpisao gospodin Mitrović, s obećanjem da će „Ministarstvo prosvete, u skladu sa zakonom definisanim nadležnostima, obavestiti školske uprave i škole da pri izradi liste izbornih predmeta uvrste i predmet *Maternji jezik sa elementima nacionalne kulture – Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture*” (v. Faksimil, br. 4), stvari nisu krenule s mrtve tačke.

Počela je uobičajena opstrukcija srpskih vlasti, od službenika Ministarstva prosvete do direktora osnovnih škola, sve dok na sledećim izborima 2010. godine Nacionalni savet Vlaha nisu preuzele partije većinskog naroda na vlasti. Da je bilo opstrukcije, vidimo na osnovu *prepisa faksimila od 10. avgusta 2009. godine*, u kojem Nacionalni savet Vlaha ponovo obaveštava Ministarstvo prosvete o potrebi uvođenja predmeta Rumunski jezik sa elementima nacionalne *kulture* u određene osnovne škole, s navođenjem njihovih naziva i naziva naselja uz priložene Zahteve roditelja dece koja bi pohađala nastavu, i direktno, na osnovu Urgencije od 10. avgusta 2009. godine, koju ćemo dati u celosti u prepisu (v. Prepis faksimila Urgencije, br. 8).

Osnovna prepreka u obrazovanju na maternjem jeziku „vlaške nacionalne manjine” u Srbiji jeste spor u vezi sa „standardizacijom/normiranjem” „vlaškog jezika”, koji se vodio između Nacionalnog saveta Vlaha i Ministarstva prosvete i Ministarstva za nacionalne manjine. Spor se ticao pitanja da li je vlaške govore potrebno normirati i standardizovati u poseban jezik ili te govore treba tretirati samo kao poddijalekte rumunskog književnog jezika. Članovi prvog saziva Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine doneli su odluku po predlogu Odbora za obrazovanje Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, a na osnovu odluke br. 74/05-09/07 od 22. 9. 2007. godine, da je jezik Vlaha rumunski, međutim, od 2008. do 2010. nastava na rumunskom jeziku za zainteresovane đake nije počela ni u jednoj školi, iako je, prema iskazima samih članova tadašnjeg saveta, uspostavljena komunikacija s Ministarstvom prosvete tokom 2009. godine, što se, uostalom, može videti na osnovu prethodno navedenih arhivalija, tj. prepisa faksimila sa zahtevima roditelja, kao i na osnovu faksimila dopisa, zahteva i urgencija Nacionalnog saveta Vlaha Ministarstvu prosvete Republike Srbije.

Pored već navedene opstrukcije Ministarstva prosvete, celokupni proces uvođenja nastave na rumunskom jeziku za učenike rumunske (vlaške) nacionalnosti zaustavljen je preuzimanjem Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine 2010. od strane „vlahista” koji su poništili odluku prethodnog saziva saveta, insistirajući na tome da je jezik „Vlaha” „vlaški”. Inicijative nekih vlaških udruženja o uvođenju rumunskog jezika kao izbornog predmeta ponavljaju se još od 2004. godine, ali praktičnih rezultata nije bilo sve do potpisivanja Zapisnika

Međuvladine mešovite komisije, a zatim i dogovora predstavnika Srbije i Rumunije uz posredovanje visokog komesara Volebeka iz 2012. godine.¹⁰³⁵ Nakon toga je školske 2012/2013. godine započelo uvođenje izbornog predmeta *Rumunski jezik s elementima nacionalne kulture* samo na prostoru Timočke Krajine, a ne na celokupnom prostoru istočne Srbije.

Dakle, dogovor predstavnika Srbije i Rumunije s Volebekom o uvođenju rumunskog jezika odvijao se tek nakon usvojene odluke o „vlaškom pismu” januara 2012. godine. Nakon toga je *Odbor za obrazovanje Nacionalnog saveta Vlaha* ubrzo formirao tim s koordinatorom Slobodanom Golubovićem (dPasujoni) radi formiranja predloga školskog plana i programa, kao i odgovarajućih udžbenika potrebnih za uvođenje predmeta *Vlaški govor s elementima nacionalne kulture*.¹⁰³⁶ Ukratko, srpske vlasti su u dogovoru s Nacionalnim savetom Vlaha prethodni dogovor s Volebekom od januara 2012. godine o uvođenju rumunskog jezika među Rumunima (Vlasima) istočne Srbije na taj način dezavuisale.

Izborni predmet Rumunski jezik s elementima nacionalne kulture uvodi se školske 2013/2014. godine u obrazovni sistem Repu-

¹⁰³⁵ Vlastimir Vujić, *Otkrivena cena EU kandidature* (Protokol Rumunija–Srbija – Šta Beograd priznaje, a šta će morati da prizna), u Pečat: List slobodne Srbije, 17.05.2012; <http://www.pecat.co.rs/2012/05/otkrivena-cena-eu-kandidature/>: „Beograd se potom obavezao na promenu državnog zakonodavstva da bi omogućio odgovarajuće i direktno zastupništvo rumunske nacionalne manjine u Parlamentu Republike Srbije, treći zahtev iz Protokola je da Srbija nema pravo uplitanja kod pitanja identifikacije etničkih Rumuna u Srbiji sa Vlasima ili Rumunima (u protivnom promovisala bi veštačke razlike među njima). Četvrti zahtev je da u svakom naselju u Istočnoj Srbiji gde su ispunjeni zakonski uslovi za to – rumunski jezik uvede u službeni upotrebu i postavi natpise na tom jeziku na javnim ustanovama. Peta obaveza Srbije iz potpisanog Protokola je da u skladu sa zakonom organizuje predstavnicima rumunske nacionalne manjine u Timočkoj krajini obrazovanje svih stepena na maternjem jeziku, sredstva informisanja, lokalnu administraciju, kao i crkvene obrede na rumunskom jeziku. Šesta, poslednja obaveza koju Srbija mora da ispuni je da Beograd, koji do sada nije reemitovao programe na rumunskom jeziku iz Vojvodine u Istočnu Srbiju – od sada to mora da čini.”

¹⁰³⁶ Prema rečima sagovornika ISAC fonda, insistiralo se na terminu *govor*, a ne *jezik* zato što nije završen proces normiranja jezika. Međutim, nepostojanje norme otvara pitanja načina i valjanosti postupka izrade plana, programa i udžbenika.

blike Srbije, i to samo na prostoru Timočke Krajine, a u avgustu 2013. godine Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja Republike Srbije odobrava predloženi plan i program za prvi razred osnovne škole Odbora za obrazovanje Nacionalnog saveta Vlaha, pa se i izborni predmet Vlaški govor s elementima nacionalne kulture progresivno uvodi u nastavu. Namera Odbora za obrazovanje je da se svake naredne godine objavi po jedan novi udžbenik koji odgovara razredu koji pohađa ta ista generacija. „Ovi potezi, od jezika do kreiranja plana i programa i udžbenika, naišli su na oštre kritike, uslovno rečeno, prorumunskih i drugih organizacija i pojedinaca koji su se zalagali za ‘institucionalniji’ pristup čitavom pitanju.”¹⁰³⁷

Dok su na instaliranju i promovisanju predmeta *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*, tj. na planu i programu i udžbeniku za prvi razred osnovne škole, radili Ministarstvo prosvete, Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja Republike Srbije i Nacionalni savet Vlaha, u proces uvođenja predmeta Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture za Rumune (Vlahe) istočne Srbije bili su aktivno uključeni Rumunski nacionalni savet, Ministarstvo prosvete, kao i Odsek za rumunski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. „Posle početnih poteškoća oko uvođenja predmeta, u vezi s vremenom održavanja nastave, rasporedom po školama, brojem prijavljenih učenika itd, i oko anketiranja učenika, tokom 2014/15. proces se manje-više ustalio i prema rečima sagovornika istraživačkog tima ISAC fonda, funkcioniše bez većih problema.”¹⁰³⁸

Uvođenje izbornog predmeta *Vlaški govor* u osnovne škole prati nedostatak stručnog kadra, pa je „Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja doneo [...] odluku da nastavnici u osnovnim školama kojima je vlaški maternji ili ga dobro znaju, mogu da predaju i *vlaški govor s elementima nacionalne kulture* ukoliko završe prethodno akreditovani trodnevni seminar ‘*Pređi preko, upoznaj govor i kulturu Vlaha*’ u organizaciji Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine i uz podršku Udruženja za očuvanje identiteta, kulture, tradicije i jezika Vlaha ‘Gergina’ iz Negotina. Međutim, postavlja se pitanje da li je za predavanje potpuno novog predmeta dovoljan tako organizovan

¹⁰³⁷ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 52–53.

¹⁰³⁸ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 53.

seminar, bez angažovanja naučnih institucija Republike Srbije."¹⁰³⁹ Pitanje istraživačkog tima ISAC fonda sasvim je opravdano, a odgovor jasan. „Tako organizovan seminar” nije dovoljan „bez angažovanja naučnih institucija Republike Srbije”, ali, na žalost „vlahista” i njihovih istomišljenika u srpskoj vlasti, rekao bih da u naučnim institucijama Srbije ne postoje ni razmišljanja o davanju akreditovanih diploma nastavnicima za „vlaški govor” ili „vlaški jezik”.

U vezi s uvođenjem pomenutih predmeta iskrslu su mnogobrojni problemi, a jedan od njih je i način „anketiranja učenika za izborni predmet, pošto Ministarstvo prosvete nije obezbedilo istovetne anketne listiće”,¹⁰⁴⁰ pa su s tim u vezi „prema svedočenjima sagovornika istraživačkog tima ISAC fonda, obe strane (i predstavnici Nacionalnog saveta i predstavnici, uslovno rečeno, prorumunskih organizacija) imale [...] pritužbe na nejasno ili tendenciozno formulisan sadržaj anketnih listića u različitim školama, što je navelo Ministarstvo prosvete da juna 2014. obezbedi jedinstveni obrazac za ankete koji je prosleđen školskim upravama i školama”.¹⁰⁴¹ Međutim, „odluka o ponuđenim predmetima jeste na školskim odborima, pa nacionalni saveti treba da ‘lobiraju’ kod odbora da se maternji jezik nacionalne manjine uvrsti u ponudu škole, a na osnovu realnih parametara (brojnost nacionalne manjine, broj zainteresovanih roditelja itd.)”.¹⁰⁴²

Pored slabe tačke u vezi s lobiranjem nacionalnih saveta kod školskih odbora, problem je i to što se „maternji jezik s elementima nacionalne kulture javlja i kao izborni predmet s drugim nejezičkim predmetima koji mogu biti veoma interesantni za učenike, kao što je informatika”, pa bi bilo „poželjno [...] da maternji jezik s elementima nacionalne kulture bude ponuđen samostalno, a ne kao jedan od izbornih predmeta...”¹⁰⁴³

Od formiranja drugog saziva Nacionalnog saveta Vlaha (NSV) 2010. godine (sedište je u Petrovcu na Mlavi) često se u štampi moglo

¹⁰³⁹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 50.

¹⁰⁴⁰ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 53–54.

¹⁰⁴¹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 53–54.

¹⁰⁴² Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 53–54.

¹⁰⁴³ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 53–54.

čitati i u medijima slušati o „*vlaškom pismu*” i o *normiranju i standardizaciji „vlaškog jezika*”, mada se o tome dosta govorilo i neposredno posle Drugog svetskog rata (1945–1948),¹⁰⁴⁴ kao i u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava¹⁰⁴⁵ za vreme prvog saziva Nacionalnog saveta Vlaha (2006–2010), najpre sa sedištem u Negoti-nu, a potom u Boru.

Nacionalni savet Vlaha je „tokom 2011. godine, [...] organizovao [...] više panel diskusija i konferencija na temu vlaškog jezika i vlaškog pisma. Organizovana je javna rasprava na temu vlaškog pisma, nakon čega je 24. januara 2012, Nacionalni savet Vlaha usvojio vlaško pismo, u ćirilichnoj i latiničnoj varijanti, u ravnopravnoj upotrebi” (v. Faksimil Vlaško pismo, br. 13a, 13b).¹⁰⁴⁶ Te informacije nalazimo i u knjizi *Etnički identitet Vlaha* (2014) Milene Golubović, koja kaže: „Predlagač latinične verzije [...] bio je Slobodan Golubović, moj otac, ćirilichne, Časlav Radukanović”,¹⁰⁴⁷ nastavnik muzičke kulture, ali i u Odluci o standardizaciji (normiranju) vlaškog jezika donesenoj krajem 2015. godine.¹⁰⁴⁸ Rečeno je da se „pismo [...] sastoji od 35 znakova, i njime je, prema tvrdnjama autora, moguće zapisivati reči oba vlaška narečja”. Međutim, u istoj Odluci o standardizaciji iz 2015. godine navodi se da „*Nacionalni savet ponuđeno rešenje smatra ‘početnim korakom u ponovnom traganju za konačnim vlaškim pis-*

¹⁰⁴⁴ *Vlasi u dokumentima zaječarskog istorijskog arhiva*, knj. 3, u: *Odabrana dela o istoriji Vlaha istočne Srbije u pet knjiga*, prir. Slavoljub Gacović, Zaječar, Matična biblioteka „Svetozar Marković”, 2014, 50: „Od 1945. godine u Zaječaru i Požarevcu postavljeno je pitanje narodnosne grupe. U Zaječaru je bila stvorena partijska komisija koja je trebala da prouči to pitanje i da radi na stvaranju uslova za razvoj Vlaha kao narodnosne grupe. Ta komisija bavila se pitanjima pisanja *gramatike vlašskog jezika, skupljanjem vlaških umotvorina, izdavanjem lista ‘Vorba nostra’* i sl. Janko Simeonović izdao je i zbirku pesama na vlaškom. Nastojalo se da se stvori *azbuka i pravopis po ugledu na Banatske Rumune.*”

¹⁰⁴⁵ *Timoćanin*, br. 14 (15. XII 2007), 8, 9.

¹⁰⁴⁶ <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=2080.msg8881;to-piceen#msg8881>

¹⁰⁴⁷ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, Beograd, Autorsko izdanje, 2014, 148.

¹⁰⁴⁸ <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=2080.msg8881;to-piceen#msg8881>

mom do kojeg će se stići daljim usavršavanjem, nadogradnjom i primenom”¹⁰⁴⁹, razume se, ukoliko to bude po volji srpskim vlastima.

U vezi s tzv. vlaškim pismom zanimljivo je navesti da je Milena Golubović još „kao desetogodišnja devojčica listala oćev crveni rokovnik u kome su bile ispisane reći vlaškog govora u Branićevsko-homoljskom regionu” i da je tom prilikom pitala oca: „Kako to da za sve ove godine nije usvojeno pismo za zapis (sic!) reći vlaškog govora?”, a otac joj je odgovorio da „*kako bi neko pismo postalo zvanićno, ono mora da proće odrećenu proceduru, da o njemu mora da se veća u relevantnim institucijama.*”¹⁰⁵⁰ Desetogodišnja Milena je, moram priznati, kao pravi *Wunderkind* postavila odlićno pitanje ocu, a otac, ushićen pameću svoje ćerke, dao iskren i nadasve taćan odgovor. E sad, do kakvih je „tektonskih” poremećaja došlo u ovoj porodici pa je Milenin otac Slobodan Golubović desetak godina kasnije odustao od gorenavedenog odgovora, ne znam. Moglo bi se reći „da nema te nacionalne vrednosti koju primitivni, merkantilni nacionalizam neće nastojati da svede na svoju meru...”¹⁰⁵¹ Tako je „oćev crveni rokovnik u kome su bile ispisane reći vlaškog govora u Branićevsko-homoljskom regionu” ugledao svetlost dana kao *Vuorbarj*, tj. *Vlaško-srpski rećnik* dPasujonija,¹⁰⁵² i tako se, verujem, iskristalisala ideja o branićevsko-homoljskom dijalektu, na osnovu kojeg je bilo lako osmisлити i krajinsko-timoćki dijalekt „vlaškog jezika”, kojim je *na mnogaja ljeta* „Vlasima” istoćne Srbije zacrtana svetla budućnost. „Sve u svemu, verzija vlaškog pisma usvojena (je) od strane zvanićne institucije

¹⁰⁴⁹ Odluka Nacionalnog saveta Vlaha od 24. 1. 2012.

¹⁰⁵⁰ Milena Golubović, *Etnićki identitet Vlaha*, Beograd, Autorsko izdanje, 2014, 150.

¹⁰⁵¹ Ranko Bugarski, *Nova lica jezika*, 70.

¹⁰⁵² Ovde ću navesti nešto primera slova A i Ž iz navedenog rećnika. (A) a avut ‘imao je’, aāla ‘onaj’, abaće / abatje ‘skreće, usmerava’, abatut/indjirjeptat ‘usmeren’, abušilja / pje burtā ‘puzeći’, aćej / mā ĩnbrak ‘odevam, oblaćim’, aćejatu / ĩnbrākāmintja ‘odevanje’, adu ‘donesi’, aduk ‘donosim’, adus ‘donet’, aduše/aduće ‘donosi’, aduše la / aduće / aduće ku ‘slići, lići na’, afatĳa / ĩnkārkatā ‘trudna’ itd. (Ž): žukatorj ‘koji dobro igra, živahan’, žukatorju ‘igrać’, žuljeašće/batjepšpuku ‘žulja’, žuljit/bātut ‘nažuljan’, žuljitura/bātātura ‘nažuljeno mesto’, žuordaljja/zāržālĳja ‘kajsija’ itd. Iz priloženog se vidi da nastavnik fizike nije vićan pisanju Rećnika (Vuorbarja).

vlaške manjine u Srbiji”,¹⁰⁵³ navodi Milena Golubović, ali bih još dodao da je to veoma skaredno izvedeno, bez ijednog lingviste ili filologa. U prilog tezi o velikim razlikama između rumunskog i „vlašskog jezika” Milena Golubović kaže da „mnogi Vlasi [...] koji svoj jezik percipiraju i doživljavaju različitim od rumunskog izbegavaju da kažu ‘*rumînjeaşce*’“ (rumunski) i da „više vole izraze ‘*ljimba vlah*’ i ‘*vorbăsk vlaški*’“¹⁰⁵⁴ (*vlaški jezik i govorim vlaški*), što je notorna neistina, koja, doduše, lako ide uz veliko neznanje kada su u pitanju vrednosni kriterijumi govornika (laika) o sopstvenom jeziku, koji su, po mišljenju lingvista, samo „zabavni komadići nezналаčkih gluposti.”¹⁰⁵⁵ Uostalom, razmišljanje profesora sa Katedre za etnologiju i antropologije Filozofskog fakulteta u Beogradu Saše Nedeljkovića, inače mentora Milene Golubović, ne podudara se njenim. On kaže: „Vlasi za sebe nikad ne koriste pojam ‘Vlah’ u međusobnom govoru; u vlaškom jeziku tradicionalno ne postoji ta reč, već se za označavanje svoje zajednice koristi neka varijanta izraza ‘Rumunj’.”¹⁰⁵⁶ Nedeljković ovde govori istinu. Naime, naziv kojim Rumuni (Vlasi) sa prostora istočne Srbije nazivaju sebe je *Rumân – Rumân* ‘Rumun – Rumuni’. Taj naziv upotrebljavaju i Rumuni (Vlasi) u Bugarskoj sa desne obale Dunava sve do Crnog mora.

Milena Golubović navodi primer nekog mladića s Fejsbuka koji se „pobunio i rekao kako je njegov jezik vlaški”, jer je mislio „da se radi o knjizi nastaloj u produkciji i pod pokroviteljstvom prorumunski orijentisanih članova zajednice, samo zato što je naslov bio napisan na sledeći način: Govorim vlaški – Vorbăsk rumînjeaşce”¹⁰⁵⁷ (v. Faksimil korica knjige: „Govorim vlaški = Vorbăsk rumînjeaşce = Борбѣцк румѣештје”, br. 9).

¹⁰⁵³ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 149.

¹⁰⁵⁴ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 151–152.

¹⁰⁵⁵ Robert Lawrence Trask, *Key concepts in language and linguistics*, London/New York, 1999, 96, 97.

¹⁰⁵⁶ Saša Nedeljković, *Prilog za proučavanje identiteta Vlaha u Boru u antropološkoj perspektivi*, u: *Dobro je za mišljenje, ali je komplikovano za jelo: Nedovoljno jasni pojmovi i pojave našeg zavičaja*, tumačeni iz ugla etnologije i antropologije, ur. Dragan Stojmenović, Bor, Narodna biblioteka Bor, 2013, 133.

¹⁰⁵⁷ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 150–152.

Vođena idejom da je „vlaški jezik” drugačiji od rumunskog, a ne znanjem da je u pitanju isti jezik, Golubovićeva navodi da je posetila Biljanu Sikimić „u njenoj kancelariji na Balkanološkom institutu” i da joj je, pored rečnika rumunskog, Biljana nudila i „‘Vorbarj’ Ljubiše Niculovića Kićija (dipl. inž. rudarstva), uz obrazloženje da joj taj rečnik pomaže (olakšava) u razumevanju govora Vlaha, istovremeno tvrdeći kako vlaški jezik nije ništa drugo do arhaična verzija rumunskog jezika”.

Tom prilikom je Biljana Sikimić „isticala da vlaški jezik ne postoji, niti da tako nešto može postojati kao zaseban jezik u odnosu na rumunski, nesvesno istovremeno priznajući kako govor Vlaha ne može da razume onaj ko poznaje samo rumunski jezik i ko nije upoznat i sa rečima sadržanim u ‘Vorbrju’”.¹⁰⁵⁸

Sasvim je razumljivo da je svaki dijalekatski govor različit u odnosu na bilo koji standardizovani jezik i očekivano je da balkanolog i lingvista Biljana Sikimić ima *Dicționar* standardizovanog rumunskog jezika i *Vorbarj*, tj. Rečnik nestandardizovanih banatskih govora Rumuna (Vlaha) Ungurjana autora Ljubiše Niculovića (Ljubiša lu Boža Kići) radi informisanja i boljeg razumevanja tih govora, a ne radi toga da bi učila „vlaški jezik”. Uostalom, zato su i objavljeni mnogi rečnici dijalekata i govora srpskog jezika.¹⁰⁵⁹

¹⁰⁵⁸ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 150–151.

¹⁰⁵⁹ Jakša Dinić, *Rečnik timočkog govora*, u: Srpski dijalektološki zbornik, XXXIV, (ur.) Pavle Ivić, Beograd, SANU i Institut za srpskohrvatski jezik, 1988, 7–335; Jakša Dinić, *Dodatak rečniku timočkog govora*, u: Srpski dijalektološki zbornik, XXXVI, (ur.) Pavle Ivić, Beograd, SANU i Institut za srpskohrvatski jezik, 1990, 3–42; Jakša Dinić, *Rečnik timočkog govora (drugi dodatak)*, u: Srpski dijalektološki zbornik, XXXVIII, (ur.) Pavle Ivić, Beograd, SANU i Institut za srpskohrvatski jezik, 1992, 1–208; Jakša Dinić, *Timočki dijalektološki rečnik*, Beograd, Institut za srpski jezik SANU: Monografije 4, 2008, 1–921; Ljubiša Rajković Koželjac, *Rečnik timočkog govora*, Negotin, Književno-izdavačko društvo „Leksika”, 2014, 13–649; Dragoslav Manić Forski, *Lužnički rečnik*, Babušnica, Dom kulture, 1997, 11–100; Milija Stanić, *Uskočki rečnik*, Beograd, Naučna knjiga, I–1990, 1–532, II–1991, 1–543; Momčilo Zlatanović, *Rečnik govora juga Srbije (provincijalizmi, dijalektizmi, varvarizmi i dr.)*, Vranje, Aurora, 2011, 17–555; Novica Živković, *Rečnik pirotskog govora*, Pirot, Muzej Ponišavlja, 1987, 1–176; Dragoljub Zlatković, *Rečnik pirotskog govora*, 1–2 (576+604), Beograd, Službeni glasnik, 2015: Drago Čupić, Željko Čupić, *Rečnik govora Zagarača*, Srpski dijalektološki zbornik, knj. 44, 1997; Gligorije Elezović,

Milena Golubović bi trebalo imati uvid u bibliografiju Biljane Sikimić i znati da je ona išla na terenska istraživanja i među govornike banatskog poddijalekta, tj. među tzv. Vlahe Ungurjane (*Rumâni Ungureni*) bez tumača/prevodioa najmanje deceniju pre nego je Ljubiša Niculović objavio svoj *Vorbarj*, koji bi joj, po mišljenju Milene Golubović, olakšao razumevanje „vlaškog jezika”. Ali „što je babi milo to joj se i snilo”.

„Predlog Nacionalnog saveta u vezi s vlaškim pismom žestoko je kritikovao veći deo društveno aktivnih pripadnika vlaške zajednice”. Samo „neslaganje oko normiranja jezika i usvajanja vlašskog pisma, s refleksijama na poreklo Vlaha, daje zamah daljem raskolu u vlaškoj zajednici koji je prenet i na međudržavni nivo”.¹⁰⁶⁰ Igor Novaković u ime istraživačkog tima ISAC fonda (The International and Security Affairs Centre) i Nenad Đurđević u ime Foruma za etničke odnose u svojoj knjizi *Srpsko-rumunski odnosi i status vlaške nacionalne manjine u Srbiji: Studije praktične politike* predlažu da „zarad opstanka specifičnog vlašskog identiteta, jezika i kulture (ma kako ih posmatrali: kao deo rumunskog nacionalnog korpusa ili kao autohtone pojave) potreban je dijalog koji bi potpomogle i podržale Srbija i Rumunija, ukoliko se pripadnici vlaške zajednice za to opredele” i, naravno, „koliko je god to moguće, potrebno je političke i ekonomske interese i zloupotrebe pojedinaca i grupa ostaviti po strani kako bi se ovo pitanje rešilo na najbolji način za vlašku zajednicu”.¹⁰⁶¹

U studiji praktične politike autori koje smo poimence naveli iznose mišljenje da bi „bilo [...] dobro da se pitanjima pisma i normiranja jezika pristupi ‘u dobroj volji’, to jest da se organizuje široka javna rasprava u kojoj bi učestvovalе zainteresovane strane, *relevantne naučne institucije koje bi trebalo da iznedre predlog rešenja za jezik i pismo prihvatljiv za većinu*”, dok bi „uloga Srbije i Rumunije trebalo da bude savetodavna”.¹⁰⁶²

Rečnik kosovsko-metohiskog dijalekta 1–2, Beograd: Srpska kraljevska akademija, 1932–1935. itd.

¹⁰⁶⁰ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 50.

¹⁰⁶¹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 50.

¹⁰⁶² Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 50.

**Učesnici seminara „Afirmacija kulturalnosti kroz inkluzivno obrazovanje vlaške nacionalne manjine u Negotinu 20–22. IX 2013.
v. www.gergina.org.rs/index.php/o-nama/doku-menti**

Sve u svemu, Nacionalni savet Vlaha na čelu sa „vlahistima” (Siniša Čelojević, Slobodan Golubović dPasujoni, Časlav Radukanović, Dragan Andrejević i drugi) „izvan pozvanih (stručnih i naučnih) institucija, odlučuje o jezičkim pitanjima”¹⁰⁶³ umesto da se, na primer, formira *Savet za normiranje vlašskog jezika* sa lingvistima/romanistima/rumunistima ili da se pošalje dopis s molbom za pomoć katedra za romanistiku i rumunistiku Filološkog fakulteta u Beogradu i Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, kao što je npr. Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore 23. novembra 2007. godine u vezi sa standardizacijom crnogorskog jezika poslalo dopis dekanu Filozofskog fakulteta da istaknuti naučni radnici i stručnjaci za pojedine oblasti napišu pravopis, gramatiku i rečnik. Ali šta će „vlahistima”

¹⁰⁶³ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 353.

dopisi stručnim i naučnim institucijama kada oni sopstvenim snagama rešavaju problem pisma, zatim pišu gramatiku, rečnik i udžbenik bez pravopisa i bilo kakve druge norme!

Učesnici seminara „Afirmacija multikulturanosti kroz inkluzivno obrazovanje vlaške nacionalne manjine u Negotinu 9–10. XI 2013.v. www.gergina.org.rs/index.php/o-nama/doku-menti

Štaviše, na službenom sajtu Nacionalnog saveta Vlaha Dragan Andrejević, perjanica Nacionalnog saveta Vlaha, kategorički izjavljuje sledeće: „Svi zainteresovani lingvisti su kao naučni radnici pozvani i dobrodošli da u okviru svoje naučne discipline istražuju i proučavaju govor Vlaha Istočne Srbije. Oni su takođe pozvani da daju svoj sud o govoru Vlaha, ali im to ne daje za pravo da određuju kako će Vlasi govoriti i pisati na svom jeziku u međusobnoj komunikaciji.”¹⁰⁶⁴ Andrejević ne zna da jezik naroda koji se u srednjovekovnim

¹⁰⁶⁴ www.nacionalnisavetvlaha.rs/jezikipismo.html

poveljama pominje pod imenom Vlasi nema nikakve veze s današnjim, a društvena, kulturna i politička realnost koja je stajala iza tih imena danas je radikalno drugačija. No, Andrejević veruje da je tzv. vlaški jezik bio i ostao nepromenjen vekovima, kao i tzv. vlaški narod iz istočne Srbije koji on predstavlja i brani od tzv. rumunizacije uz pomoć revnosnih članova Nacionalnog saveta Vlaha. Na svu sreću, merodavniji i pozvaniji u ovoj oblasti Patrik Giri, profesor emeritus srednjovekovne istorije na Univerzitetu u Kaliforniji (Los Angeles), rasuđuje da „do početka osmog veka, iako su se drevna imena nekih naroda koji su se pojavili u kasnoj antici i dalje koristila, njihov sadržaj i značenje radikalno su se promenili”.¹⁰⁶⁵ Dakle, „rađanje (novih – S. G.) naroda (pa i tzv. Vlaha u ranom srednjem veku – S. G.) poklapalo se sa vremenom u kojem su se ovi zasebni (danas – S. G.) prepoznatljiviji jezici odvojili od svog zajedničkog germanskog, slovenskog, romanskog ili grčkog roda, da bi formirali jezičku i kulturnu zajednicu”.¹⁰⁶⁶ Nažalost, „vlahisti” i „vlaholozi” Nacionalnog saveta Vlaha nisu svesni da na njihove ideje o tzv. Vlasima i tzv. vlaškom jeziku utiče „filološki zasnovana naučna istorija, upregnuta u službu nacionalizma, (koja – S. G.) vodi [...] natrag do perioda između trećeg i 11. veka”, a to je „period [...] kada se u Evropi mogu lokalizovati nove jezičke grupe”.¹⁰⁶⁷ Patrik Giri nas uverava da „istorija evropskih naroda u kasnom starom i na početku srednjeg veka (kada se i Vlasi širom Balkanskog poluostrva počinju pominjati u pisanim izvorima – S. G.), nije priča o primordijalnom času nego o trajnom procesu. To je priča o političkom prilagođavanju i manipulisanju sa nasleđenim imenima (pojedinih naroda – S. G.) i predstavama prošlosti da bi se stvorila sadašnjost i budućnost”,¹⁰⁶⁸ što „vlahisti” permanento čine, insistirajući na dvomilenijumskom postojanju Vlaha i „vlaškog jezika” u istočnoj Srbiji. Upravo je suprotno od toga, „to je istorija stalne promene, radikalnih diskontinuiteta i političkih i kulturnih krivudanja, maskiranih nanovo ponovljenim prilagođava-njima starih reči (tj. naziva naroda – S. G.) da bi se definisale

¹⁰⁶⁵ Patrick Geary, *Mit o nama: Srednjovekovno poreklo Evrope*, Beograd, Cenzura, 2007, 205.

¹⁰⁶⁶ Patrick Geary, *Mit o nama*, 51.

¹⁰⁶⁷ Patrick Geary, *Mit o nama*, 52–53.

¹⁰⁶⁸ Patrick Geary, *Mit o nama*, 212–213.

nove realnosti”¹⁰⁶⁹ uverava nas Giri. Po njegovom mišljenju, „Franci ‘rođeni pokrštenjem Klovisa’ nisu Franci Karla Velikog ili onog francuskog naroda za koji se Jean Le Pen nadao da će ga okupiti oko svog političkog pokreta. Srbi koji su se pojavili na raspadnutim ostacima avarskog carstva nisu narod koji je poražen u bici na Kosovu 1389. godine niti su to Srbi koje je Slobodan Milošević pozvao na nacionalno širenje.

Albanske žrtve Miloševićeve Srbije nisu Iliri Balkana iz šestog veka.”¹⁰⁷⁰ Isto tako ni Vlasi spomenuti u poveljama srpskih vladara, vizantijskih careva i hrvatskih velmoža na prostoru Balkana nipošto nisu tzv. Vlasi sa prostora istočne Srbije, a ni jezik im nije isti. Giri nas uverava da ovaj proces stalnih previranja i promena nije završen, tj. narodi Evrope i njihovi jezici su u neprestanom „procesu razvoja i tako mora uvek biti”.¹⁰⁷¹

U priču o standardizaciji tobože „dvomilenijumskog” trajanja „vlaškog jezika”, koji se ničim nije dao promeniti, „vlahisti” su

lažima i obmanama pokušali da uvuku Sašu Nedeljkovića, redovnog profesora na Katedri za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, i Maksima Maksimovića Makarceva, istraživača na Institutu za slavistiku Ruske akademije nauka (o čemu ćemo nešto

¹⁰⁶⁹ Patrick Geary, *Mit o nama*, 212–213.

¹⁰⁷⁰ Patrick Geary, *Mit o nama*, 212–213.

¹⁰⁷¹ Patrick Geary, *Mit o nama*, 212–213.

kasnije), i još neke lingviste iz Balkanološkog instituta SANU, ali su ostali kratkih rukava, pa su morali sami da prionu na posao, što im bez ikakvog lingvističkog znanja nije palo teško, mada su im rezultati bili mršavi. O tome više Ana Samardžić u desetom po-glavlju ove knjige, gde se kritički sagledavaju „vlaški” rečnici, udžbenici i druga izdanja Nacionalnog saveta Vlaha vezana za „vlaški” jezik. Francuski filozof Etjen Bono de Kondilak je još u XVIII veku tvrdio da „svaki jezik izražava karakter onog naroda koji ga govori”, a Fihte je u svom *Četvrtom obraćanju* dodao da su „samo [...] Nemci od svih ‘neo-Evropljana’ ostali na originalnoj prvobitnoj teritoriji svojih predaka i zadržali svoj originalni jezik”,¹⁰⁷² čime je začeta teorija krvi i tla kojoj je pridodat jezik. Dragan Andrejević, kao uostalom i ostali „vlahisti”, izgleda nije svestan činjenice da su „široj Evrope, pogubni uticaji filološke metode identifikovanja naroda pomoću jezika bili [...] ogromni”.¹⁰⁷³ Zato su antropolozi koji se bave etničkim i nacionalnim identitetima učinili veliki zaokret svojim relevantnim dokazima da jezik nije objektivna komponenta u formiranju nacionalne svesti bilo kog naroda.

Šta je još u vreme pre Odluke o standardizaciji iz 2015. godine uradio Nacionalni savet Vlaha (NSV) obaveštava nas prima+rijus dr Siniša Čelojević¹⁰⁷⁴ u svom intervjuu Politici od 1. februara 2012. godine, gde kaže da je „usvojena varijanta vlaškog pisma, koju je prethodno, na predlog Udruženja građana ‘Gergina’ iz Negotina, već usvojio Izvršni odbor Nacionalnog saveta Vlaha i da je reč o pet dodatnih znaka na srpsku azbuku, karakterističnih za *vlaški jezik*. To su muklo A i I, karakteristični za *Krajinsko-timočki dijalekat*, kao i Dz, Šj i Žj koji su, uz prva dva, karakteristični za *Braničevsko-homoljsko narečje*. Vlaška azbuka ima latiničnu i ćiriličnu verziju i za osnovu ima postojeći *vlaški govorni jezik* i dobro je polazište za *nomenklaturu* i *standardizaciju vlaškog jezika*, na kojoj će se [...]

¹⁰⁷² Patrick Geary, *Mit o nama*, 41.

¹⁰⁷³ Patrick Geary, *Mit o nama*, 48.

¹⁰⁷⁴ U tom periodu je bio načelnik ginekološko-akušerskog odeljenja Zdravstvenog centra u Negotinu, inače predsednik Vlaške demokratske stranke u Negotinu i Izvršnog odbora Nacionalnog saveta Vlaha, zatim predsednik Odbora Nacionalnog saveta Vlaha za službeni upotrebu jezika i pisma i predsednik udruženja „Gergina”, koje se bavi očuvanjem kulture, jezika, tradicije i običaja Vlaha.

‘raditi u narednom periodu’’, obećava Čelojević. Svakako uz „pomoć referentnih ustanova, kao što su Srpska akademija nauka i Filološki fakultet u Beogradu, biće nastavljena standardizacija jezika kojim govore (po mišljenju Čelojevića – S. G.) pripadnici vlaške nacionalne manjine”.¹⁰⁷⁵

To je bilo zaključeno na sednici Izvršnog odbora Nacionalnog saveta Vlaha u Negotinu još 10. decembra 2011. godine. Članovi Udruženja „Gergina”, kako je rečeno u navedenom Čelojevićevom intervjuu za „Politiku”, „napravili su i *vlaško-srpski frazeološki rečnik*, koji na stručan način predstavlja već dobro poznate izraze i fraze, kako među *vlaškim*, tako i među *srpskim stanovništvom* ovog dela Srbije. Osim toga, članovi Udruženja („Gergina” – S. G.) užurbano rade i na kompletiranju *vlaško-srpskog rečnika*.”¹⁰⁷⁶ Od silnih obećanja i naklapanja do kraja 2012. godine ostvarilo se jedno veliko ništa.

Međutim, godine 2013. „vlahisti” NVO „Gergina” na čelu sa Sinišom Čelojevićem (uz aminovanje Nacionalnog saveta Vlaha) okupili su „skoro 60 prosvetnih radnika iz 18 opština u Srbiji u kojima se govori vlaški”, i svi su „nakon dva višednevna seminara, stekli [...] sertifikat kojim će u osnovnim školama uskoro moći da **izvode nastavu** iz izbornog predmeta ***Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture***”. „**Nastava na vlaškom jeziku** deo je šestomesečnog projekta, vrednog 32.000 dolara, kojeg Udruženje ‘Gergina’ realizuje u saradnji sa ‘Fondom za otvoreno društvo’ Srbije, a koji podrazumeva niz značajnih akcija na afirmisanju multikulturalnosti u Srbiji, kroz inkluzivno obrazovanje vlaške nacionalne manjine”.¹⁰⁷⁷

U vezi sa *seminarom* „vlahisti” su u mnogo čemu „kopirali” *kurs* koji je organizovao Ministarstvo za prosvjetu i nauku Crne Gore. Naime, „u avgustu 2011. godine, kako nije bilo nikog sa diplomom ‘crnogorskog jezika’, Ministarstvo za prosvjetu i nauku je (paralelno sa prihvatanjem planova za nastavni predmet koji su nazvali crnogorski jezik i štampanjem udžbenika na čijim koricama takođe piše crnogorski jezik) organizovalo *kurs za obuku crnogorskog jezika*, koji

¹⁰⁷⁵ *Politika*, 1. II 2012.

¹⁰⁷⁶ *Politika*, 1. II 2012.

¹⁰⁷⁷ www.gergina.org.rs/index.php/o-nama/doku-menti

je trajao dva dana (tj. 180 minuta), a 'polaznici' su dobijali potvrdu da su pohađali seminar 'Crnogorski jezik u nastavi' i time sticali 'pravo' da predaju isti. Seminar je pohađalo preko 2000 profesora srpskog jezika i učitelja. Istovremeno, oni koji nijesu pohađali 'seminar' pozivani su sa biroa (ili iz škola) samo da dođu i podignu 'novu diplomu', koja ih je gotova čekala (bez 'doškolovanja')."¹⁰⁷⁸

Da li je to *déjà vu* ili ne, teško je reći, ali vođena logikom Ministarstva za prosvjetu i nauku Crne Gore u vezi s formiranjem *ad hoc* kadrova za „crnogorski jezik”, Nevladina organizacija „Gergina” je oba edukativna seminarra održala u Negotinu 20–22. septembra i 9–10. novembra 2013. godine. Na njima su edukovani pre svega učitelji i nastavnici osnovnih škola s područja opština Negotin, Bor, Zaječar, Donji Milanovac, Žagubica, Požarevac, Malo Crniće i Kučevo, i stekli „znanja” i **sertifikate (diplome)** kako bi mogli držati nastavne jedinice za izborni predmet Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture. Smeju li „vlahisti” iz NVO „Gergina” u Negotinu deliti diplome o poznavanju „vlaškog jezika” bez ikakve provere znanja polaganjem ispita pred fakultetskim profesorima – dobrim poznavateljima „vlaškog” govora ili jezika? Umesto odgovora postavlja se pitanje: a zašto ne bi? To nije jedinstvena pojava na teritoriji bivše Jugoslavije. Postoji „jedna jezična škola u Zagrebu”, koja, recimo, „prodaje diplome za ‘ovjerene prevoditelje srpskog jezika’; nekakav ispit, međutim, kandidati ne moraju polagati”.¹⁰⁷⁹

Kako je rečeno na sajtu, nastavno osoblje se čas priprema za „nastavu iz izbornog predmeta ‘Vlaški govor...’”, čas za „nastavu na vlaškom jeziku”.¹⁰⁸⁰ Rekao bih da se i sami „vlahisti” ne mogu opredeliti šta će zbrda-zdola edukovani prosvetari predavati deci u školi – „vlaški govor” ili „vlaški jezik”. Prosvetnim radnicima je,

¹⁰⁷⁸ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 365–366; Doduše, Crnogorcima se mora dati primat i priznati inventivnost u poslovima u vezi s jezikom jer je još „u septembru (2007. godine – S. G.) ... započela (a i završena) farsa oko polaganja ‘crnogorskog jezika’ kao uslova za dobijanje državljanstva Crne Gore. Ispit su (uz uplatu od 100 evra) polagali i fakultetski obrazovani ‘podnosioci zahteva’, koji su cijelog svog školovanja učili, a i [...] govorili srpski jezik.”

¹⁰⁷⁹ Sinan Gudžević, „Der serbo.kroatische Sprachkrieg”, *Blätter für deutsche und internationale Politik* 8, 1996, 982, cit. prema Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, 17.

¹⁰⁸⁰ www.gergina.org.rs/index.php/o-nama/doku-menti

rekao bih, jasno da oni u četiri dana, koliko su trajala oba edukativna seminara (održano je šest nastavnih jedinica u trajanju od 270 minuta), nisu mogli biti pripremljeni za nastavu, ali su zato dobili *sertifikate (diplome)* od strane NVO „Gergina” za držanje nastave izbornog predmeta Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture, bez obzira na to što pravopisa, tj. norme i standarda za taj (pseudo)jezik još nema. Prema tome, svaki nastavnik koji je pohađao navedeni seminar moraće predavati po čuvenoj maksimi „ko se kako snađe”, koja se u srpskom društvu kotira bolje od bilo kojih regula. Dakle, NVO „Gergina” dodeljuje sertifikate (diplome) za „vlaški govor” ili „vlaški jezik” po ugledu na Britanski savet ili Servantesov, Francuski i Geteov institut (British Council, Instituto Cervantes, Institut Français, Goethe Institut) za engleski, španski, francuski i nemački jezik, s tom razlikom da su u navedenim institutima predavači svetskih jezika (univerzitetski) profesori – anglisti, hispanisti, frankofonisti i germanisti, a predavači „vlaškog” su „vlahisti” (tj. nastavnik fizike, etnolog-antropolog, nastavnici razredne nastave, doktor ginekologije, nastavnik muzičke kulture, pa i oni bez svršenih studija). Ali šta da se radi, nastavnici to žmureći prihvataju zato što nemaju dovoljan broj časova, pa će im nastavne jedinice „vlaškog”, bio on *govor* ili *jezik*, doprineti da imaju pun fond časova i kakva-takva primanja. Dakle, za širenje (pseudo)jezika, odnosno „vlaškog” umesto rumunskog, među rumunofonim đacima u školama istočne Srbije posebnu krivicu stavljam na dušu nastavnicima rumunskog (vlaškog) porekla koji umesto da ostanu pouzdani čuvari sopstvenog (etničkog) kulturnog nasleđa, etičkih načela i duhovnih vrednosti, što im je bila i profesionalna i moralna obaveza, oni su se čas posla prekvalifikovali u svojevrzne kulturtregere – nosioce i propagatore „vlaške” kulture i jezika, tj. aktivne propagatore srpske asimilacione politike. Onaj drugi deo nastavnika koji nije uzeo učešća u ovoj nečasnoj raboti – naviknut na višedecenijsku neprikosnovenost vlasti i navodnu uzaludnost borbe protiv njenog autoriteta koju nisu nikad lično isprobali – okreću glavu, rezignirano se mireći sa svime što direktno ne ugrožava njegov sitni materijalni interes, sigurnost zaposlenja i kakvu-takvu egzistenciju.

No, bilo kako bilo, na sajtu NVO „Gergina” čitamo da su na ovim seminarima, pored aktivnosti u vezi s izdavanjem udžbenika, priručnika, rečnika i drugih knjiga, u okviru projekta „Afirmacija

multikulturalnosti kroz inkluzivno obrazovanje vlaške nacionalne manjine” obrađene sledeće oblasti: „Multikulturalnost i obrazovanje” (predavač nije naveden), „Upoznavanje sa osobenostima govora Vlaha” (predavač Slobodan Golubović dPasujoni), „Primer realizacije jedne nastavne jedinice” (predavač Tatjana Dražilović, magistar metodičko-pedagoških nauka),¹⁰⁸¹ „Upoznavanje sa usmenim narodnim stvaralaštvom Vlaha” (predavač Milena Golubović, dipl. etnolog-antropolog, koja o usmenom stvaralaštvu redak još nije objavila), „Korelacija sadržaja izbornog predmeta ‘Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture’ sa drugim nastavnim predmetima” (predavač Aleksandra Milovanović, doktorirala je 2015. godine s tezom „*Kulturološki aspekt razvoja Rajačkog kulturnog turizma*”, do danas jednu reč nije objavila o elementima nacionalne kulture tzv. Vlaha istočne Srbije)¹⁰⁸² i „Upoznavanje sa osobenostima *narodne tradicionalne*”¹⁰⁸³ kulture Vlaha” (predavač Milena Golubović, koja ništa još

¹⁰⁸¹ Ako se uopšte možemo osloniti na informacije koje vlahisti pružaju u svojim dokumentima ili koje možemo pročitati na njihovim sajtovima, jedino Tatjana Dražilović, magistar metodičko-pedagoških nauka, ima adekvatna znanja za predmet Primer realizacije jedne nastavne jedinice, koji je održala na seminarima u Negotinu, mada bez stečenog iskustva u profesiji sa učenicima „vlaške” nacionalnosti, a ostali predavači su laici ili još uvek na početku svoje karijere da bi uopšte validno mogli predavati poverene im predmete.

¹⁰⁸² Aleksandra Milovanović je rođena 1973. godine u Zaječaru. Diplomirala je na Učiteljskom fakultetu u Vranju, a specijalističke akademske studije na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. Školske 2011/2012. godine na Fakultetu za kulturu i medije Megatrend univerziteta upisala je doktorske studije. Tokom doktorskih studija Aleksandra Milovanović je objavila više radova, među kojima se izdvajaju: **1)** Milovanović, A., *Uloga i značaj karantina u očuvanju narodnog zdravlja Istočne Srbije tokom prve polovine XIX veka*, Baštinik br. 14, Istorijski arhiv Negotina, Negotin, 2011 (M53); **2)** Plavšić, N., Milovanović, A., *Protokol magistrata Nahije porečke (1828–1832)*, Istorijski arhiv Negotina, Negotin, 2012 (M44); **3)** Ilić, S., Urunović, M., Milovanović, A., Stevanović, M., *Investment value of grape wine growth and wine production in Serbia*, 3rd International Symposium of Natural Resources Management, Zaječar, 30–31. 10. 2013 (M33). Aleksandra Milovanović je tokom 2015. godine doktorirala s tezom: „Kulturološki aspekt razvoja Rajačkog kulturnog turizma” na Fakultetu za Kulturu i medije Univerziteta Džon Nezbit u Beogradu.

¹⁰⁸³ Kada se govori o kulturi jednog naroda, može se upotrebiti reč: *narodna ili tradicionalna*, jer osim *narodne kulture*, koja može imati svoju viševjekovnu tradiciju, druge kulture s tradicijom nema.

nije objavila o narodnoj ili o tradicionalnoj kulturi tzv. Vlaha istočne Srbije).¹⁰⁸⁴

Budući da je edukacija prosvetnih radnika bila improvizacija do satire, a „vlaški jezik”, i pored velikog truda koji su uložili „vlahisti”, ostao nepotkrepljen ozbiljnim studijama na polju lingvistike, leksikografije i ortografije, bio je neprihvatljiv za Ministarstvo prosvete, koje je našlo solomonsko rešenje tako što je u obrazovni sistem Republike Srbije školske 2013/2014. godine uvelo predmet „Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture”, a ne „vlaški jezik”, koji je ostao na *standby*-u do njegove standardizacije.

Ali, ovaj, Udruženje „Gergina” iz Negotina i Nacionalni savet Vlaha u Petrovcu na Mlavi dobili su mogućnost, verujem ne bez dopuštenja ljudi iz srpske vrhovne vlasti, da u okviru projekta „Afirmacija multikulturalnosti kroz inkluzivno obrazovanje vlaške nacionalne manjine” preduhitre standardizaciju „vlaškog jezika”, za koju je tek krajem 2015. godine rečeno da će uslediti u narednom periodu, što će reći, na kukovo leto, pa su zajedničkim snagama brže-bolje tokom 2013. godine odšampali udžbenik koji je realizovan u okviru navedenog projekta, čiji je pokrovitelj „Fond za otvoreno društvo” u Srbiji. Udžbenik „Reč i kultura Vlaha” („Byopбa шй кyлтypa Влaxa”) s podnaslovom „Udžbenik iz predmeta vlaški govor sa elementima nacionalne kulture za prvi razred osnovne škole” piše mlada autorka Milena Golubović, ali ne latinicom, već „povlašenom” srpskom ćirilicom, a izdavači su NVO „Gergina” i Nacionalni savet Vlaha. Izdanje ovog udžbenika je, ne bez dogovora s određenim strukturama vlasti, ponovo odšampao *Zavod za udžbenike* (Beograd) i Nacionalni savet Vlaha u drugoj polovini 2014. godine, nakon što je „Ministar prosvete Republike Srbije rešenjem br. 650-02-22/2014-06 od 10. juna 2014. godine odobrio navedeni udžbenik za izdavanje i upotrebu u prvom razredu osnovne škole”.

Stopama Milene Golubović krenuo je i njen otac Slobodan Golubović, koji iste 2013. godine pod pseudonimom dPasujoni potpisuje priručnik „Govorim vlaški = Vorbäsk rumînjeşce = Ворбјеск румйњештје” u izdanju Nacionalnog saveta Vlaha i NVO „Gergina” iz Negotina. Ovde valja napomenuti da su dPasujoni i

¹⁰⁸⁴ www.gergina.org.rs/index.php/o-nama/doku-menti

njegova ćerka Milena u svom pregalaštvu imali podršku prof. dr Saše Nedeljkovića, koji u svom imejlu upućenom Paunu Durliću kaže da je njegova podrška vlaškoj zajednici u vezi sa standardizacijom bila očigledno pogrešno shvaćena od strane autora napred navedenih knjiga.

No, vratimo se autorskom poduhvatu dPasujonija. Naime, u naslovu njegovog priručnika „Govorim vlaški = Vorbăsk rumînjeşce = Ворбјеск румињеште” potkrala se „greška”, a budne oči srpskih nacionalpatriota su to primetile, pa je priručnik pod pokroviteljstvom „Fondacije za otvoreno društvo” u Srbiji morao biti ponovo odštampan s izmenjenim naslovom: „Govorim vlaški = Vorbăsk ljmiba vlahă = Ворбјеск љимба влахă”.

Iste 2013. godine odštampan je i „Vuorbarj”, s podnaslovom „Vlaško-srpski rečnik”, a potpisao ga je ponovo pseudonimom autor dPasujoni (Slobodan Golubović). Rečeno je da u njemu možemo naći i „definisan normiran način zapisivanja reči na oba dijalekta...” Dakle, navedeni „Vuorbarj” dPasujonija bio bi, da je znalački urađen, drugi *dijalekatski rečnik*¹⁰⁸⁵ kod tzv. Vlaha istočne Srbije, a ne *rečnik* tzv. *vlaškog jezika*. U vezi s tim logično bi bilo pretpostaviti da je *definisao normu zapisivanja reči „vlaških dijalekata”*, a ne *normu „vlaškog jezika”*, koji i pored silnih obećanja „vlahista” još nije standardizovan. Međutim, u dPasujonijevom „Vuorbarju” nema ni traga o bilo kakvom normiranju *dijalekata* ili *jezika*. To je knjiga kojom bi „vlahisti” trebalo da se stide, jer ukazuje na njihovo ogromno neznanje. Uostalom, da je dPasujoni ikada uzeo u ruke rečnik bilo kog jezika (srpskog, rumunskog, engleskog itd.), verujem da nikada ne bi napisao ono što je napisao.

Na tome se nisu zaustavili članovi Nacionalnog saveta Vlaha pa su 2013. godine brže-bolje odštampani i „Gramatiku vlaškog jezika” autorke Nadice N. Jovanović, koja, poput ostalih autora, nije ni diplomirani lingvista ni filolog, već nastavnik razredne nastave. Tačnije, Nadica Jovanović je diplomirala na Fakultetu za menadžment u Zaječaru 2000 i, verujem da je sa tom diplomom, jer drugu nije

¹⁰⁸⁵ Prvi dijalekatski rečnik je napisao Ljubiša lu Boža Kići, *Vlaško-srpski rečnik = Vlarumînjesk-srbjesk vorbarju*, Bor, Lj. Niculović, 2004, 11–267.

navela, radila jedno vreme u osnovnoj školi „Veljko Vlahović” u Turiji, na radnom mestu nastavnika nemačkog jezika.

U razgovoru s Draganom Arandelovićem, sekretarom Fakulteta za menadžment u Zaječaru, dobio sam odgovor da na tom fakultetu nikada nije postojala katedra za nemački jezik. Pored toga, zanimljivo je navesti da se Nadica N. Jovanović obratila i Sekretarijatu Filozofskog fakulteta u Novom Sadu avgusta 2009. godine s molbom da joj se „omogući polaganje ispita iz RUMUNSKOG JEZIKA” kako bi „proverom znanja iz rumunskog jezika pokazala” da je „osposobljena za rad u Osnovnoj školi”.¹⁰⁸⁶

Iz svega navedenog logično je zaključiti da je s diplomom Fakulteta za menadžment u Zaječaru Nadica stekla potrebna znanja da u Osnovnoj školi „Veljko Dugošević” u Turiji bude nastavnik nemačkog jezika, a da ju je provera znanja rumunskog jezika na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu osposobila za pisanje gramatike, ali ne rumunskog, već vlaškog jezika. Da bih potvrdio gornje navode, u Prilozima navodim **faksimil molbe (br. 10)** kojom se Nadica Jovanović obratila Sekretarijatu Filozofskog fakulteta u Novom Sadu i **faksimil korica (br. 11)** *Gramatike vlaškog jezika*. Poput dosadašnjih, i ovaj poduhvat objavljivanja *Gramatike vlaškog jezika* u korist asimilacionih procesa, a na štetu rumunskog jezika, izneli su Nacionalni savet Vlaha i Nevladina organizacija „Gergina” uz finansijsku podršku Soroša.

I tako unedogled, redaju se nastavnici fizike, muzike i razredne nastave, primarijus ginekologije, master etnologije-antropologije i menadžer, koji s neadekvatnom diplomom, kao i oni s nesvršenim studijama, pišu udžbenike, knjige i predgovore o tzv. *vlaškom jeziku* ili daju upute i podršku onima koji ih pišu, i sve to bez napisanog *Pravopisa*, tj. bez *definisanih normi „vlaškog jezika”*, a norme (standardnojezičke) mogu biti *ortoepske*, *ortografske*, *morfološke*, *leksičke*, *sintaksičke* i *stilističke*, koje predstavljaju skup propisanih i obaveznih pravila upotrebe jezika. Norma je, zapravo, merilo jezičke ispravnosti i uzor svima kako da govore i pišu određenim jezikom

¹⁰⁸⁶ Navodi su preuzeti sa faksimila Molbe (br. 10).

kada jedna zajednica dostigne određeni nivo civilizacijskog razvoja, pa ima potrebu za *standardizacijom jezika*.¹⁰⁸⁷

Zanimljivo je da u svim dosadašnjim udžbenicima ili knjigama „*vlaški jezik*” nije predstavljen kao celovit jezik, tj. kao standardni (književni) jezik, jer su sva dosadašnja spomenuta izdanja pisana na kvazidijalektima „*vlašskog jezika*” koje su „*vlahisti*” Nacionalnog saveta Vlaha po samo njima spoznatim istinama nazvali: *Krajinsko-timočki dijalekt* i *Braničevsko-homoljski dijalekt*, ili su pak pisana srpskim jezikom, Prema tome, i da su „*vlahisti*” definisali neke norme, a nisu, mogli su definisati samo *dijalekatske norme* svojih kvazidijalekata, a ne *jezičke norme*.

Na koricama spomenutog udžbenika „*Vuorba šī kultura Vlaha*” Milene Golubović, koji oponaša „udžbenike na čijim koricama je stajalo ‘*crnogorski jezik*’”¹⁰⁸⁸, navodi se u prevodu „govor Vlaha” umesto „*vlaški jezik*”, a unutar korica ovog udžbenika se „*vlaška (kvazi)norma*”, da parafraziram Jelicu Stojanović, pokušava nametnuti putem nastave u školama istočne Srbije, doduše tek nekoliko godina nakon izdavanja crnogorskih udžbenika, jer je „*vlahistima*” valjda toliko vremena trebalo da prirede gradivo „*vlaške (kvazi)norme*” i ponove crnogorski „*uspeh*”. Projekat se, kako protiv srpskog jezika u Crnoj Gori tako i protiv rumunskog jezika u istočnoj Srbiji, promišljeno, sistematično i postojano sprovodi pod dirigovanim centralizovanim mehanizmom administracije.¹⁰⁸⁹

U svom vremenski nemerljivom poduhvatu Milena Golubović nije sama, sa njom su: dr Saša Nedeljković, redovni profesor

¹⁰⁸⁷ www.riznicasrpska.net/vukijezik/index.php?topic=67.0 : Jezička standardizacija je proces utvrđivanja jezičke norme jedne jezičke zajednice i stvaranja standardnog (književnog) jezika. *Pravila utvrđuju poznavaoce jezika (lingvisti) na osnovu društvenih potreba i interesa čitave jezičke zajednice. To je značajno kulturološko, nacionalno [...] pitanje koje se u određenom istorijskom trenutku rešava na osnovu jezičke realnosti, tradicije i interesa cele jezičke zajednice ili naroda.* Najčešće se za zajednički standardni jezik izabere jezički varijetet koji je, zbog određenih razloga, najprihvatljiviji za jezičku zajednicu. Standardni jezik ne ukida dijalekte, ali govorom obrazovanih ljudi, upotrebom u školi i sredstvima masovne komunikacije potiskuje dijalekatske govore.

¹⁰⁸⁸ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 369.

¹⁰⁸⁹ Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, 371.

Filozofskog fakulteta u Beogradu sa Katedre za etnologiju i antropologiju; dr Miloš Antonović, vandredni profesor *Filozofskog fakulteta* u Beogradu sa Katedre za istoriju (Opšta istorija srednjeg veka i pomoćne istorijske nauke); dr Maksim Maksimović Makarcev, naučni saradnik *Instituta za slavistiku* pri Ruskoj akademiji nauka; mr Tatjana Dražilović, profesor razredne nastave u Beogradu, i Danijela Pejčić, profesor razredne nastave u OŠ „Stevan Mokranjac” u Kobišnici. Poput autorke, niko od recenzenata nije lingvista ili filolog sa Katedre za romanistiku ili rumunistiku Filološkog fakulteta u Beogradu ili Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, da ne trošimo reči o magistrima i profesoricama razredne nastave u osnovnim školama, koje su dale pozitivnu recenziju za navedeni udžbenik.

Ovde posebno ističem imena dvojice recenzenata, prof. dr Saše Nedeljkovića i dr Maksima Maksimovića Makarceva, koji su, kako ćemo videti, u prepisci s Paunom Durlićem izjavili da nisu poznavaoici „vlaškog jezika” i da zato nisu učestvovali u njegovoj standardizaciji, kao što se navodi u Odluci o standardizaciji vlašskog jezika, koja je 23. oktobra 2015. godine odštampana u 88. broju „Službenog glasnika” Republike Srbije.

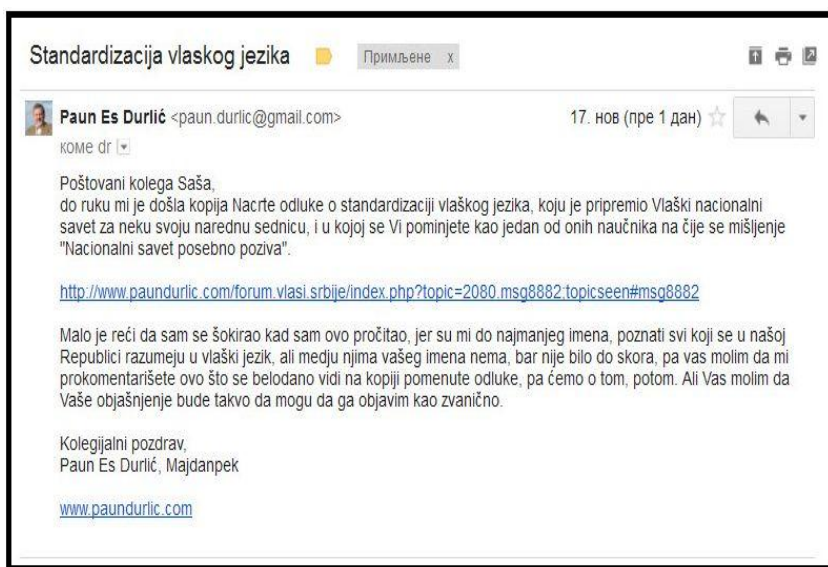
Dakle, Nacionalni savet Vlaha nije uspeo pridobiti sagovornike u referentnim ustanovama, odnosno u Srpskoj akademiji i na Filološkom fakultetu u Beogradu, kao što je rečeno 2011–2012. godine u vezi sa „standardizacijom vlašskog jezika” (osim navedenih profesora s Katedre za etnologiju i istoriju, koji su recenzenti udžbenika „Vuorba šî kultura Vlaha”). U „Odluci o standardizaciji vlašskog jezika” iz 2015. godine, čiju kopiju faksimila i prepis donosim, piše sledeće:

Nacionalni savet Vlaha posebno se poziva na mišljenje akademika Ruske akademije nauka Maksima Maksimovića Makarceva eksperta za balkanske jezika, kojim se vlaški jezik smatra posebnim jezikom, koji pripada grupi istočnih romanskih jezika, kao i stručno mišljenje prof. dr Saše Nedeljkovića, redovnog profesora Filozofskog fakulteta u Beogradu.

„Nacionalni savet Vlaha posebno se poziva na mišljenje akademika Ruske akademije nauka Maksima Maksimoviča Makarceva eksperta za balkanske jezike, kojim se vlaški jezik smatra posebnim jezikom, koji pripada grupi istočnih romanskih jezika, kao i na stručno mišljenje prof. dr Saše Nedeljkovića, redovnog profesora Filozofskog fakulteta u Beogradu.”

Razume se, i ovom prilikom se „vlahisti” služe lažima i prevarama ne bi li prevarili neuke među „Vlasima”, ali su, na njihovu žalost, ubrzo raskrinkani zahvaljujući Paunu Durliću, dipl. etnologu muzeja u Majdanpeku, koji je dopisujući se s navedenim profesorom Nedeljkovićem i tobože ruskim akademikom Makarcevom, došao do saznanja da se u vezi sa standardizacijom „vlaškog jezika” članovi Nacionalnog saveta Vlaha služe falsifikatima.

Povodom dela Odluke o standardizaciji vlaškog jezika, u kojem se pominje prof. dr Saša Nedeljković s Katedre za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Durlić je uputio molbu putem imejla da prof. Nedeljković prokomentariše pozivanje Nacionalnog saveta Vlaha na njegovo stručno mišljenje u vezi sa standardizacijom.

*„Poštovani kolega Saša,
do ruku mi je došla kopija Nacrta odluke o standardizaciji vlašskog jezika, koju je pripremio Vlaški nacionalni savet za neku svoju narednu sednicu, i u kojoj se Vi pominjete kao jedan od onih naučnika na čije se mišljenje 'Nacionalni savet posebno poziva'.*

<http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=2080.msg882.topis.seen#msg8882>

Malo je reći da sam se šokirao kad sam ovo pročitao, jer su mi do najmanjeg imena, poznati svi koji se u našoj Republici razumeju u vlaški jezik, ali među njima vašeg imena nema, bar nije bilo do skora, pa vas molim da mi prokomentarišete ovo što se belodano vidi na kopiji pomenute odluke, pa ćemo o tom, potom. Ali Vas molim da Vaše objašnjenje bude takvo da mogu da ga objavim kao zvanično.

*Kolegijalni pozdrav,
Paun Es Durlić, Majdanpek*

Ovde prikazujem kopiju i prepis teksta Durlićevog imejla koji je poslao prof. dr Saša Nedeljković: www.paundurlic.com, a u nastavku i kopiju imejla i prepis koji je Durliću kao odgovor poslao uvaženi prof. dr Saša Nedeljković.

zvanicno saopstenje

Примљене x

Sasa NEDELJKOVIC

16.05 (пре 20 сати)

коме мени

хрватски > српски Преведи поруку

Искључи за: хрватски x

Postovani kolega Durlicu,

Evo zvanicnog saopstenja:

"Sa prilicnim iznenadjenjem sam saznao da je Nacionalni savet Vlaha svoju Odluku o standardizaciji jezika bazirao, izmedju ostalog, i na mom 'strucnom misljenju'. Polaskan sam znacajem koji mi Nacionalni savet Vlaha ovim pridao, ali moram da istaknem da je rec o nesporazumu. Ja nisam lingvista, pa samim tim ne mogu da dam strucno misljenje po pitanju standardizacije vlasskog jezika. Osim toga, ja vlasski jezik ne govorim. Iako sam tokom godina vise puta proucavao vlassku zajednicu, i uvek zdusno podrzavao napore njenih clanova ili pripadnika da se izbore za svoja prava i poboljsaju svoj položaj, ne mogu da dam sud o bilo kom pokusaju da se vlasski jezik standardizuje. Ja napore da se situacija u vezi sa vlasskim jezikom unapredi u nacelu podrzavam, ali ta podrška u strucnom smislu ne znaci mnogo. Spreman sam za saradnju sa vlasskom zajednicom i Nacionalnim savetom Vlaha, ali moj doprinos moze biti iskljucivo u etnoantropoloskom, a ne i lingvisticom smislu. Verovatno je moja podrška naporima pojedinih clanova vlasske zajednice da daju doprinos resavanju pitanja vlasskog jezika protumacena kao moja podrška određenom konkretnom rešenju. To, medjutim, nije ispravno tumacenje mojih postupaka. Postoji vise razlicitih misljenja o tome sta treba uraditi sa vlasskim jezikom, odnosno sta vlasski jezik jeste, a ja u toj polemici kao (ne)strucnjak ne mogu da se stavim ni na jednu stranu."

Srdacan pozdrav

Sasa Nedeljkovic

„Poštovani kolega Durliću,
Evo zvaničnog saopštenja:

*‘Sa prličnim iznenađenjem sam saznao da je Nacionalni savet Vlaha svoju Odluku o standardizaciji jezika bazirao, između ostalog, i na mom ‘stručnom mišljenju’. Polaskan sam značajem koji mi Nacionalni savet Vlaha ovim pridao, ali moram da istaknem da je reč o nesporazumu. **Ja nisam lingvista, pa samim tim ne mogu da dam stručno mišljenje po pitanju standardizacije vlaškog jezika. Osim toga, ja vlaški jezik ne govorim.** Iako sam tokom godina više puta proučavao vlašku zajednicu, i uvek zdušno podržavao napore njenih članova ili pripadnika da se izbore za svoja prava i poboljšaju svoj položaj, ne mogu da dam sud o bilo kom pokušaju da se vlaški jezik standardizuje. Ja napore da se situacija u vezi sa vlaškim jezikom unapredi u načelu podržavam, ali ta podrška u stručnom smislu ne znači mnogo. **Spreman sam za saradnju sa vlaškom zajednicom i Nacionalnim savetom Vlaha, ali moj doprinos može biti isključivo u etnoantropološkom, a ne i lingvističkom smislu.** Verovatno je moja podrška naporima pojedinih članova vlaške zajednice da daju doprinos rešavanju pitanja vlaškog jezika protumačena kao moja podrška određenom konkretnom rešenju. To, međutim, nije ispravno tumačenje mojih postupaka. Postoji više različitih mišljenja o tome šta treba uraditi sa vlaškim jezikom, odnosno šta vlaški jezik jeste, a ja u toj polemici kao (ne)stručnjak ne mogu da se stavim ni na jednu stranu.’*

*Srdačan pozdrav
Saša Nedeljković”*

S obzirom na to da se Nacionalni savet Vlaha u svojoj Odluci o „standardizaciji” vlaškog jezika na ključnom mestu poziva na stručno mišljenje dvojice eminentnih naučnika među kojima se nalazi, kako stoji u Odluci, i spomenuti „akademik Ruske akademije nauka” Maksim Maksimovič Makarcev, kojeg priređivač Odluke o navodnoj „standardizaciji” smatra „ekspertom za balkanske jezike” koji „vlaški jezik smatra posebnim jezikom, koji pripada grupi romanskih jezika”, Durliću nije bilo teško da dođe do njegovog CV-a, da ga upozna sa

delom *Odluke* Nacionalnog saveta Vlaha u kome se on direktno pominje, počev od zvanja pa do stručnog mišljenja, i da ga zamoli da ova saznanja o sebi i svojim navodnim postupcima u vezi sa standardizacijom prokomentariše. U nastavku je najpre iznesen Durlićev prevod za one koji ne znaju ruski, a zatim kopija odgovora koju je Durlić dobio od Makarceva.

„Poštovani gospodine Durliću,

Iako ne znam ništa o dokumentu koji navodite u Vašem pismu, verujem da je došlo do nesporazuma oko mog naučnog zvanja. Ja sam istraživač na Institutu za slavistiku Ruske akademije nauka, ali ne i akademik. Nikada nisam izrazio nikakve tvrdnje o statusu vlaščkog jezika u političkom smislu, a ne mogu da komentarišem ništa ni o njegovom odnosu sa bilo kojim drugim jezikom. Osim toga, ja ne mogu da komentarišem odluku Nacionalnog saveta Vlaha, ali znam da u njemu postoje ljudi koji odlično vladaju vlaškim jezikom, pišu knjige i udžbenike na tom jeziku, i žele samo dobro vlaškoj zajednici.

Moram da dodam da kada govorim o "vlaškom jeziku," ja koristim autonim zajednice, a korišćenje ove definicije nije izjava o statusu samog idioma.

*S poštovanjem,
Maksim Makartsev”*

Maxim Makartsev

00.09 (пре 13 сати)

☆ ↶ ↷

руски

>

српски

Прикажи преведену поруку

Не преводи аутоматски за језик: руски

Уважаемый господин Дурлич,

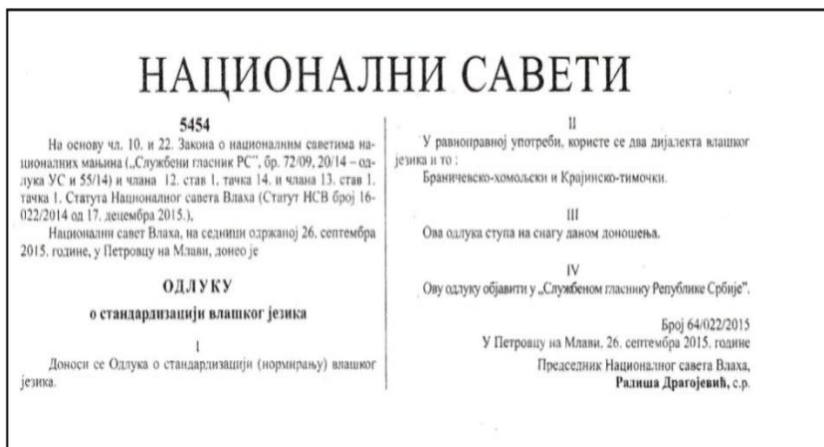
Хотя я не знаю, что за документ Вы цитируете в своем письме, я считаю, что произошло некоторое недоразумение касательно моего научного звания. Я научный сотрудник Института славяноведения Российской академии наук, но не академик. Я никогда не высказывал никаких утверждений о статусе владского языка в **политическом** измерении и не могу комментировать его отношения с каким бы то ни было другим языком. Кроме этого, я не могу комментировать решение Национального совета владов, но знаю, что в нем есть люди, которые превосходно владеют владским языком, пишут на этом языке книги и учебники и хотят только блага владскому сообществу.

Добавлю, что говоря о "владском языке" я использую автоном этой общности и использование этого определения не является высказыванием о статусе этого idioma.

С уважением,
Максим Макартцев

Po svemu sudeći, Nacionalni savet Vlaha na svojoj sednici 26. septembra 2015. usvaja Odluku o tzv. „standardizaciji”, koja je zasnovana na prevarama. Ta odluka o navodnoj standardizaciji „vlaškog jezika” predstavlja skandaloznu *obmanu* javnosti od strane neodgovornih članova Nacionalnog saveta Vlaha. Moglo bi se reći da su priređivači Odluke falsifikovali mišljenje dvojice uglednih naučnika – prof. dr Saše Nedeljkovića i Maksima Maksimovića Makarceva, koji su svojim izjavama datim vlasniku Foruma Paunu Durliću demantovali da imaju ikakve veze sa „vlaškim jezikom”, štaviše, da ga ne (po)znaju, te da samim tim izjave koje im Nacionalni savet Vlaha pripisuje u vezi sa standardizacijom nikada nisu mogli objaviti ili dati u nekoj drugoj formi!

Kao što se može videti na dole prikazanoj kopiji, konačan epilog jeste da je Odluka o standardizaciji „vlaškog jezika” i pored svih mogućih laži, obmana i falsifikata, objavljena 23. oktobra 2015. godine u 88. broju „Službenog glasnika” Republike Srbije.

Ostaje pitanje da li je izjava profesora Saše Nedeljkovića koju je dao Paunu Durliću iskrena. Smatram da nije jer je on u jednom svom radu, s kojim su članovi NSV-a svakako bili upoznati, napisao da „*Vlasi* imaju realan osnov za svoj identitet – *poseduju jezik, koji jeste sličan rumunskom [...], ali to jeste poseban jezik koji ima svoje*

osobine”.¹⁰⁹⁰ Prema tome, Nedeljković je, po mom mišljenju, i te kako podržao ideju „vlahista” da je „vlaški jezik” poseban jezik u odnosu na rumunski. U istom radu Nedeljković podržava i standardizaciju „vlaškog jezika” te kaže: „Unutar vlašskog naroda postoji više narečja ili dijalekata. Da bi se postiglo jedinstvo [...] *neophodno je izvršiti standardizaciju jezika...*”¹⁰⁹¹ Što se tiče realnog osnova za „vlaški” identitet koji Nedeljković nedvosmisleno povezuje s „vlaškim jezikom”, rečeno je da „*Vlasi za sebe nikad ne koriste pojam ‘Vlah’ u međusobnom govoru; u vlaškom jeziku tradicionalno ne postoji ta reč, već se za označavanje svoje zajednice koristi neka varijanta izraza ‘Rumunj’.*”¹⁰⁹² Prema tome, Nedeljkovićeva izjava data Paunu Durliću u kojoj kaže: „*Ja nisam lingvista, pa samim tim ne mogu da dam stručno mišljenje po pitanju standardizacije vlašskog jezika. Osim toga, ja vlaški jezik ne govorim*”, izjava je koju je dao za sajt www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php ne bi li ostao čistog obraza pred naučnom javnošću.

Podrška ideje o postojanju posebnog „vlaškog jezika” i o potrebi njegove standardizacije, koju je profesor Nedeljković izneo u svom radu, nastala je usled plodne saradnje s porodicom Golubović. Naime, Slobodan Golubović dPasujoni, član Nacionalnog saveta Vlaha, održao je predavanje „Upoznavanje sa govorom Vlaha” na Katedri za etnologiju-antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu januara 2012. godine zahvaljujući susretu s profesorom Nedeljkovićem, koji je, po svoj prilici, upriličila njegova ćerka Milena Golubović.¹⁰⁹³ Saradnja se nastavila, pa je profesor Nedeljković 2014. godine dao pozitivnu recenziju za štampanje udžbenika „*Byopba шй култура Влaha*” (Govor i kultura Vlaha) autorke Milene Golubović, koja je kod profesora na Katedri za etnologiju-antropologiju završila i master studije.

¹⁰⁹⁰ Saša Nedeljković, *Prilog za proučavanje identiteta Vlaha u Boru u antropološkoj perspektivi*, u: Dobro je za mišljenje, ali je komplikovano za jelo: Nedovoljno jasni pojmovi i pojave našeg zavičaja, tumačeni iz ugla etnologije i antropologije, ur. Dragan Stojmenović, Bor, Narodna biblioteka Bor, 2013, 129.

¹⁰⁹¹ Saša Nedeljković, *Prilog za proučavanje identiteta Vlaha*, 132.

¹⁰⁹² Saša Nedeljković, *Prilog za proučavanje identiteta Vlaha*, 133.

¹⁰⁹³ https://sr-rs.facebook.com/permalink.php?story_fbid=263768010363558&id...

Za one koji se prvi put susreću s predstavom koju Nacionalni savet Vlaha ima o „standardizaciji”, a naročito za one koji ne poznaju realno stanje „vlaških govora” na čitavom području na kojem žive Vlasi, odnosno Rumuni istočne Srbije (*Rumâni, ănamu rumâneșc*), navodim, negde fragmentarno, a negde parafrazirajući, komentar Pauna Durlića s njegovog sajta: [www.paundurlic.com/ forum.vlasi.srbije/ index.php](http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php).

Podela „vlaškog jezika” na dva dijalekta – homoljsko-braničevski i krajinsko-timočki – koji ne obuhvataju niti sve vlaške dijalekte, niti sva vlaška područja ne mogu biti predmet nastave u osnovnim školama, zato što „vlaški jezik” po definiciji Nacionalnog saveta Vlaha ne postoji kao jedinstven jezik. Naime, jasno je svakome ko čak i površno poznaje istočnu Srbiju da ova podela niti obuhvata sve postojeće vlaške dijalekte, niti obuhvata celokupan prostor na kome žive Vlasi. *Porečka Reka i Crna Reka* ostaju izvan ove podele, jer ove pokrajine geografski ne pripadaju ni Krajini, ni Timoku, ni Homolju, ni Braničevu, a istovremeno njihov dijalekat uveliko odudara i od oltensko-muntenskog dijalekta rumunskog jezika, kojim govore Vlasi Carani na istoku i od banatskog dijalekta rumunskog jezika, kojim govore Vlasi Ungurjani na zapadu. Govor tzv. Vlaha Crne Reke ne može se svrstati u „krajinsko-timočki” dijalekt, jer se on po nizu specifičnih dijalekatskih crta razlikuje od govora tzv. Vlaha Carana u Timoku niže Zaječara, a dakako i od istih govora u Negotinskoj Krajini i Ključu, pa je mnogo bliži govoru tzv. Vlaha u Porečkoj Reci i Gornjem Peku. Govor tzv. Vlaha Porečke Reke čini jedinstvenu oblast banatskog dijalekta, koji je prelaz između oltensko-muntenskog na istoku i banatskog na zapadu. Nažalost, ova područja su ostala izvan date „dijalektološke” karte nazovieksperata Nacionalnog saveta Vlaha, kao što su i oblasti Mlava, Čuprija, Resava, Stig, Zvižd i Pomoravlje ostale izvan nelogičnih odrednica „Braničevo” i „Homolje”. Važna je i činjenica da samo Homolje nije u pogledu dijalekata jedinstveno područje, jer jedna grupa naselja ima isti dijalekt kao i sela u oblasti Porečke Reke i Crne Reke. Takođe, i područje Crne Reke je dijalektološki šareno, jer postoji grupa sela s elementima oltensko-muntenskog dijalekta, kao i manja grupa sa izrazitim banatskim crtama u govoru.

Kao što se može zaključiti iz priloženog, rumunski dijalekti, pa čak i govori pojedinačnih sela, imaju svojih specifičnosti i u oltensko-muntenskoj zoni govora na istoku i u banatskoj zoni govora na zapadu, te kao takvi ne mogu biti predmet izučavanja u okviru osnovnoškolske nastave na nivou jednog tobože standardizovanog „vlaškog jezika”, utoliko više što nema ni izrađenog pravopisa. Jednom rečju, Nacionalni savet Vlaha u svojim delovanjima nije načinio nikakav pomak osim što je jezikom bez pravopisa i bez standardizacije štampao knjige koje mogu služiti na porugu i njima, ali, nažalost, i rumunofonom stanovništvu istočne Srbije, koje će nemarom i nebrigom o sopstvenoj egzistenciji, duhovnoj i fizičkoj, uskoro nestati s tog prostora. „Vlahisti” ne pojme da je rumunski jezik, koji su oni po svojoj meri preimenovali u „vlaški”, kao i svaki drugi jezik, mala vasiona u kojoj se kriju svi pojmovi života, sva tradicionalna kultura naroda. Ne shvataju da je jezik živa i tvoračka materija i da se menjanjem jezika menja i narod i duša njegova. Ukoliko shvataju, njihovo se delovanje može objasniti samo ličnom korišću, budući da su se urotili i protiv sopstvenog jezika i protiv sopstvenog naroda, ne uzimajući u obzir činjenicu da je svaki jezik neponovljiva kolektivna manifestacija ljudskog duha.¹⁰⁹⁴

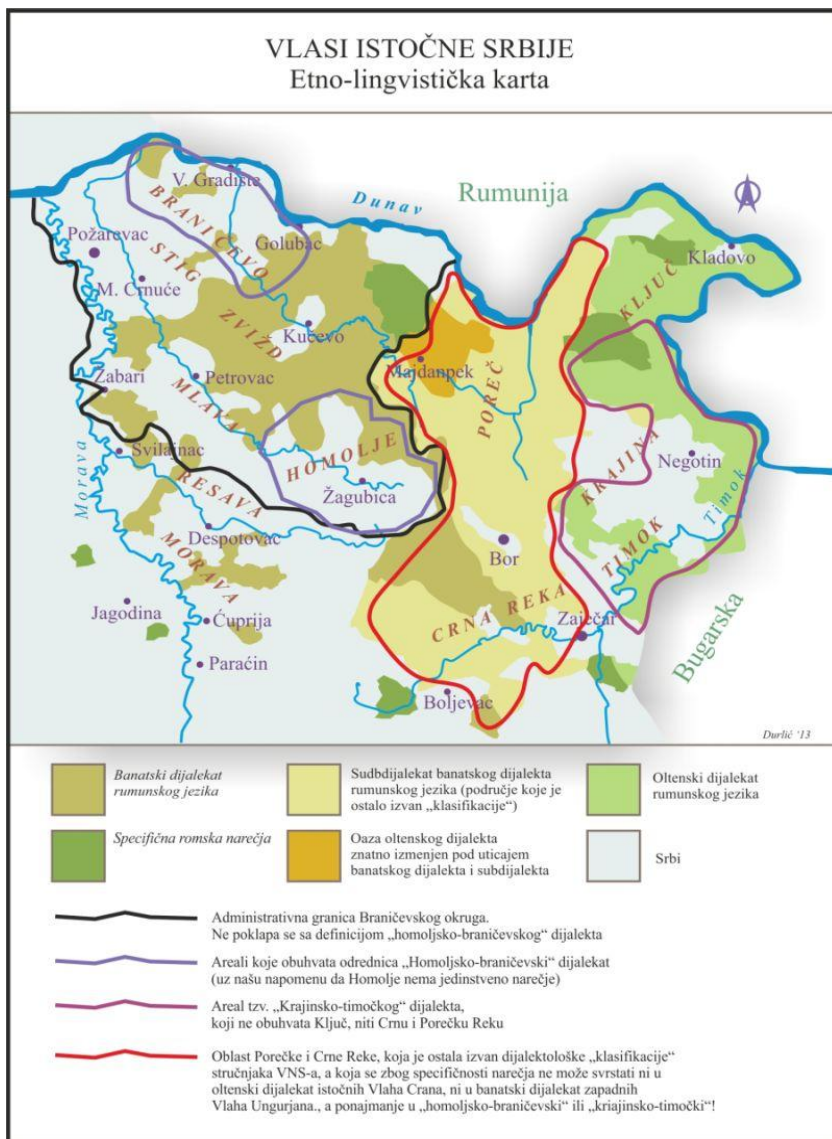
Dodajmo na kraju da jezički etnonacionalisti i kada se bave jezikom, „po pravilu to čine u kombinaciji sa drugim preokupacijama i ciljevima. U tim slučajevima jezik zapravo služi samo kao paravan iza koga se biju bitke oko nacionalnih, političkih, demografskih, ekonomskih i drugih društvenih pitanja – to jest, oko svega onoga što jezik simbolizuje”.¹⁰⁹⁵

¹⁰⁹⁴ Ranko Bugarski, *Nova lica jezika*, 157.

¹⁰⁹⁵ Ranko Bugarski, *Nova lica jezika*, 78.

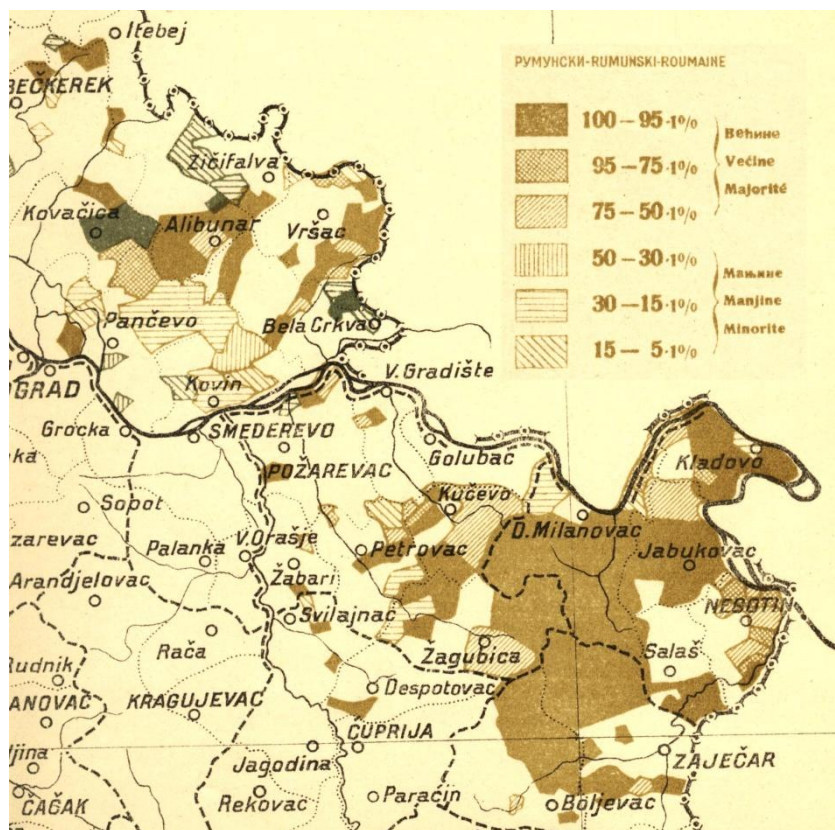

02. Karta Negotinske krajine, Ključa i dela Vlaške – migracije rumunskog (vlaškog) stanovništva. Vidi:
<http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=676.0>

03. Karta podela „vlaškog jezika” na dva dijalekta koja ne obuhvataju niti sva vlaška narečja, niti sva vlaška područja.

Vidi: www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php.

04. Karta dela Srbije gde se govori rumunski jezik
po popisu iz 1921. godine

NACIONALNI SAVET VLAHA
ODBOR ZA OBAVEŠTAVANJE
I IZDAVAČKU DELATNOST
U Zaječaru,
dana 11.05.2011.godine

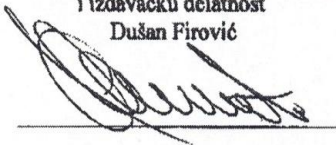
SAGLASNOST

Dana 11.05.2011. godine u Zaječaru održan je sastanak Nacionalnog saveta Vlaha, odbora za obaveštavanje i izdavačku delatnost. Tokom sastanka pregledan je video materijal pod nazivom „Retrospektiva“ na Vlaškom jeziku koji je dostavila Radio televizija Bor 10.05.2011. godine, sa ciljem davanja mišljenja i saglasnosti da navedena emisija može da se emituje na programu Radio televizije Bor, kao emisija namenjena Vlaškoj nacionalnoj manjini.

Nakon odgledanog materijala i konsultacija članova odbora za Obaveštavanje i izdavačku delatnost, donet je jedinstven zaključak i sugestija da reči i pojmovi koji nemaju prevod na vlaški jezik budu čitane srpskim a ne rumunskim jezikom, a sve u cilju boljeg razumevanja gledalaca navedenog TV programa i televizije.

Odbor za obaveštavanje i izdavačku delatnost je takođe doneo odluku da navedeni video materijal može da se emituje na Radio televiziji Bor kao emisija namenjena Vlaškoj nacionalnoj manjini, a da će ubuduće kao i do sada uz saradnju sa navedenom televizijom pratiti proizvodnju priloga na Vlaškom jeziku, i blagovremeno davati sugestije ukoliko za to bude bilo potrebe.

Predsednik odbora za obaveštavanje
i izdavačku delatnost
Dušan Firović

Faksimil Saglasnost, br. 1. Arhiva NSVNM

**NACIONALNI SAVET VLAŠKE NACIONALNE MANJINE
CONSILIUL NAȚIONAL AL MINORITĂȚII NAȚIONALE RUMÂNE
NATIONAL COUNCIL OF VLACH (ROUMANIAN) NATIONAL MINORITY**

Bor, Bobijeva 15, uslužni telefon +381 30 496 688, +381 30 496 689, +381 30 496 690,
e-mail: savetvlaha@gmail.com

BOR

Br. _____

Dana 16.01.2009.godine

Ministarstvo Prosvete
Sektor za predškolsko i osnovno obrazovanje i vaspitanje

Predmet: Zahtev Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine da se u mestima naseljenim vlaškim stanovništvom uvede rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture

*Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine doneo je odluku da se u mesta naseljena vlaškim stanovništvom za školsku 2009/2010 godinu uvede **izborni predmet rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture**, po predlogu odbora za obrazovanje Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, a na osnovu odluke br. 74/05-09/07 od 22.09.2007. godine, kojom je Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine odredio da je **rumunski književni jezik, jezik vlaške nacionalne manjine**, a na osnovu ovlašćenja koja Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine crpi iz a 75. Ustava Srbije i a 79. Ustava Srbije, a 10. Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, a 13. Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, a 19. stav 7. Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, a 16. stav 1. tačka 13. Statuta Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine.*

U skladu sa napred navedenim obaveštavamo vas o odluci Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine i zahtevamo da Ministarstvo prosvete

preduzme sve mere da vlaška nacionalna manjina u što kraćem periodu započne konzumiranje svojih ustavnih i zakonskih prava na obrazovanje na svom maternjem jeziku. **Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine je započeo sve potrebne pripremne radnje za uvođenje rumunskog jezika sa elementima nacionalne kulture u škole**, te će u skladu sa tim svaki zahtev za uvođenje rumunskog jezika sa elementima nacionalne kulture, upućen osnovnim školama gde postoje zakonski uslovi uvođenje maternjeg jezika, slati i Ministarstvu prosvete kako bi nadležno ministarstvo zajedno sa Nacionalnim savetom vlaške nacionalne manjine tj. ovlašćenim reprezenativnim organom vlaške nacionalne manjine, preduzelo sve potrebne radnje iz svojih zakonskih ovlašćenja radi ispunjena ustavnih i zakonskih prava vlaške nacionalne manjine.

Dostavljeno:

Ministrastvu prosvete,
Ministarstvu za ljudska i manjinska prava,
Savetu Evrope,
Arhivi.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine
Predsednik, Živoslav Lazić

Živoslav Lazić

NACIONALNI SAVET VLAŠKE NACIONALNE MAJININE
CONSILIUL NAȚIONAL MINORITĂȚI NAȚIONALE ROMÂNE

Broj:

270/2009 god.

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ

Број: 610-00-00046/2009-06

Датум: 18. 02. 2009.

Београд

Немањина 22-26

NACIONALNI SAVET VLAŠKE NACIONALNE MAJININE

Broj:

20 god.

NACIONALNI SAVET VLAŠKE NACIONALNE MAJININE
CONSILIUL NAȚIONAL MINORITĂȚI NAȚIONALE ROMÂNE

Broj:

249/01-02/09

22.02.2009 god.

НАЦИОНАЛНИ САВЕТ ВЛАШКЕ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ

- председнику, Живославу Лазићу -

БОР

Бобијева 15

ПРЕДМЕТ: Захтев за реализацију изборног наставног предмета Румунски језик са елементима националне културе за ученике влашке националне мањине

У вези са Вашим захтевом број 455/09 од 16. јануара 2009. године, обавештавамо Вас да Министарство просвете поступа у складу са чланом 71. и 79. Устава Србије („Службени гласник РС“, број 98/2006), чланом 4. став 1. и 2. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС“, бр. 62/03, 64/03-исправка, 58/2004, 62/2004-исправка, 79/05-др.закон и 101/05-др. закон) и чланом 5. став 5. Закона о основној школи („Службени гласник РС“, број 50/92).

Такође, обавештавамо Вас да ће Министарство просвете, у складу са законом дефинисаним надлежностима, обавестити школске управе и школе да при изрази листе изборних предмета уврсте и предмет *Матерњи језик са елементима националне културе - Румунски језик са елементима националне културе*.

МИНИСТАР
Др Жарко Обрадовић
Др Жарко Обрадовић

Faksimil, br. 4. Arhiva NSVNM**NACIONALNI SAVET VLAŠKE NACIONALNE MANJINE
CONSILIUL NAȚIONAL AL MINORITĂȚII NAȚIONALE RUMÂNE
NATIONAL COUNCIL OF VLACH (ROUMANIAN) NATIONAL MINORITY**

Bor, Bobijeva 15, uslužni telefon +381 30 496 688, +381 30 496 689, +381 30 496 690,

e-mail: savetvlaha@gmail.com

BOR

Dana 16.11.2009. godine

„Preporuke NSVNM, povodom održavanja konferencije ‘Primena Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Srbiji – Rezultati monitoringa i preporuke sa posebnim osvrtom na obrazovanje i učešće manjina u javnom životu’

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine smatra da je stanje sloboda, prava i zaštite nacionalnih manjina nejednako na teritoriji Republike Srbije, te da je stepen zaštite nacionalnih manjina u centralnoj Srbiji drastično manji od stepena zaštite u AP Vojvodini. Kao primer za napred navedeno stanje, Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine navešće iz vlastitog iskustva, a za period od donošenja rezolucije 1632 Saveta Evrope do 16.11.2009. godine.

Primer:

Obrazovanje

Zahtevom ministarstvu prosvete Republike Srbije za uvođenje predmeta ‘Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture’ u osnovne škole Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine je 16.01.2009. godine inicirao proces obrazovanja na maternjem jeziku vlaške nacionalne manjine. Osim

jednog odgovora ministarstva prosvete u kome obaveštava NSVNM da vlaška nacionalna manjina ima pravo na obrazovanje na maternjem jeziku i da će obavestiti školske uprave i škole o istom, resorno ministarstvo i pored više urgencija po zahtevu nije odgovaralo na iste. U sledećem periodu NSVNM je obrazovao kadrove koji bi predavali napred navedeni predmet na Filozofskom fakultetu, na katedri za romanistiku u Novom Sadu. NSVNM je zatim blagovremeno podneo zahteve u 12 osnovnih škola, ali do danas nijedna škola nije donela odluku o uvođenju predmeta 'Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture' u svoj nastavni plan i program, osim O.Š. 'Jovan Šerbanović' iz Ranovca, ali tek za sledeću školsku godinu. Iz svega gore napisanog zaključujemo da organi Republike Srbije nemaju namere da ispune obaveze preuzete Okvirnom konvencijom o zaštiti nacionalnih manjina i Evropske Povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima Saveta Evrope po pitanju obrazovanja na maternjem jeziku.

Službena upotreba jezika

Rumunski jezik kao jezik vlaške nacionalne manjine nije uveden u službenu upotrebu u opštinama u kojima vlaška nacionalna manjina ima pravo po zakonu iz razloga što su organi Republike Srbije, kako republički tako i lokalni onemogućili isto stvaranjem atmosfere zastrašivanja vlaške nacionalne manjine. Naime organi lokalne samouprave grada Bora su zabranili korišćenje rumunskog jezika na smotri folkloru i običaja u selu Bučju, kako bi stvorili situu u kojoj se niko ne bi usudio da zahteva službenu upotrebu jezika kada ne sme ni da govori javno svojim jezikom. Pri svakom pomenu uvođenja rumunskog jezika u službenu upotrebu podiže se hajka protiv Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, jer navodno rumunizuje vlašku-rumunsku nacionalnu manjinu. U takvoj atmosferi nema ni govora o pravu na upotrebu maternjeg jezika u javnom životu.

Mediji

Trenutno postoje samo dva elektronska medija koji imaju jedan deo programa na rumunskom-vlaškom jeziku i to su RTV 'Bor' iz Bora, RTV 'Krajina' iz Negotina i Radio 'Petrovac' iz Petrovca na Mlavi. U Opštini Bor je u koaliciji na vlasti Vlaška demokratska stranka Srbije, te vlaška nacionalna manjina ima deo programa na maternjem jeziku. U toku je formiranje

redakcije na rumunskom jeziku. RTV 'Krajina' iz Negotina ima eksperimentalni program na rumunskom jeziku i zavisí od ostvarivanja projekta. Što se tiče Radia 'Petrovac' iz Petrovca na Mlavi koji daje vesti na rumunskom-vlaškom jeziku, kvalitet programa je ravan nuli, te više služi za nipodaštavanje i ismevanje vlaške nacionalne manjine nego radi zadovoljenja prava vlaške nacionalne manjine. Korist od programa na rumunskom-vlaškom jeziku u Opštini Petrovac na Mlavi imaju samo koji žele da sačuvaju vlast u lokalnoj samoupravi, jer pod maskom zaštite prava vlaške nacionalne manjine, štite Radio 'Petrovac' od gašenja i vestima, koje su mešavina srpskog i rumunskog-vlaškog jezika obezvređuju isti prikazujući ga nedostojnim postojanja. Elektronski mediji koji su u svom programu imali deo u kome je puštana muzika na rumunskom-vlaškom jeziku su desetkovani, pa se rumunski jezik teško može čuti na radiju i televiziji u istočnoj Srbiji. Što se tiče pisanih medija oni ne postoje na rumunskom-vlaškom jeziku. Nacionalni saveti nemaju dovoljno sredstava da bi samostalno osnivali medije koji bi emitovali programme na maternjem jeziku, niti pisane medije.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine ocenjuje da je Republika Srbija načinila mali pomak u omogućavanju nacionalnim manjinama da koriste prava i slobode propisane kako Okvirnom konvencijom o zaštiti nacionalnih manjina i Evropske Povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima Saveta Evrope donošenjem Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, ali nije siguran da će se u praksi zakon sprovoditi, jer su i do sada postojali propisi koji su omogućavali nacionalnim manjinama da koriste svoja prava, ali se to nikad nije odnosilo na vlašku nacionalnu manjinu, koja se sada više nego ikad onemogućava u korišćenju svojih prava.

Preporuke :

1. Organi Republike Srbije treba da omoguće pravo na obrazovanje na rumunskom jeziku vlaškoj nacionalnoj manjini. U skladu sa tim nadležni organi Republike Srbije treba da pozovu na odgovornost ona lica koja su grubo onemogućila vlaškoj nacionalnoj manjini pravo na obrazovanje na maternjem jeziku kako bi pokazali rešenost da sprovedu u delo obaveze preuzete Okvirnom konvencijom o zaštiti nacionalnih manjina i Evropske Povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima Saveta Evrope. Na taj način će novi službenici u državnim organima pokazati više volje da poštuju Ustav i zakone Republike Srbije koji inkorporiraju napred navedene konvencije.

2. Nadležni organi Republike Srbije treba da stvore povoljnu atmosferu kako bi vlaška nacionalna manjina bila omogućena da koristi svoj maternji jezik u javnom životu. Od najveće je važnosti da se nađe način kojim bi se uveo rumunski jezik u opštine, gde za to postoje zakonski uslovi mimo volje političkih opcija u lokalnoj samoupravi.

3. Vlada Republike Srbije treba da stvori mogućnost kroz odvajanje sredstava za stvaranje medija i održavanje istih, preko kojih će vlaška nacionalna manjina ostvariti prava zagarantovana Okvirnom konvencijom o zaštiti nacionalnih manjina i Evropske Povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima Saveta Evrope na korišćenje maternjeg jezika u medijima. Postoji i mogućnost reemitovanja programa na rumunskom RTV Vojvodina na teritoriji istočne Srbije, koja do sada nije iskorišćena.”

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine
Predsednik, Živoslav Lazić

Živoslav Lazić

- GORDANA STAMENIĆ, KOPRESEDAVAJUĆA MEĐUVLADINE MEŠOVITE KOMISIJE ZA NACIONALNE MANJINE REPUBLIKE RUMUNIJ E I SRBIJE
- BOGDAN AURESKU, KOPRESEDAVAJUĆI MEĐUVLADINE MEŠOVITE KOMISIJE ZA NACIONALNE MANJINE REPUBLIKE RUMUNIJ E I SRBIJE
- KNUOT VOLEBEK, VISOKI KOMESAR OEBS ZA PITANJE NACIONALNIH MANJINA

Poštovani,

Kao predstavnici organizacija i udruženja koje se već dugi niz godina bave očuvanjem kulturnog i etničkog identiteta Vlaha (kako, od Popisa stanovništva iz 1948. godine na ovamo, službeno glasi naziv naše zajednice na srpskom jeziku), odnosno Rumuna (kako sebe nazivamo na svom maternjem jeziku i kako smo službeno bili popisivani do kraja Drugog svetskog rata), koristimo ovu priliku da vam skrenemo pažnju na težak položaj u kome se nalazi naša nacionalna zajednica.

Pre svega, želimo ukazati na činjenicu da je na delu proces veštačke podele zajednice na Vlahe i Rumune sa ciljem stvaranja konfuzije, čiji je krajnji ishod dovršetak davno započetog procesa asimilacije. Očigledno je da iza projekta veštačke podele, stoje određene državne institucije, političke partije većinskog naroda i, na žalost - Srpska Pravoslavna Crkva.

Izneo ćemo kratak hronološki prikaz dešavanja u prilog izrečenih tvrdnji. Organizovanje Vlaha kroz udruženja građana i političkih partija sa nacionalnim predznakom, poklapa se sa uvođenjem višestranačja u Srbiji početkom devedesetih. Ni jedna od organizacija koje su radile na nacionalnom osvešćivanju pripadnika naše zajednice nije, kroz svoj program, isticala postojanje dve odvojene zajednice u istočnoj Srbiji – vlaške i rumunske!

Nakon pada Miloševićevog totalitarnog režima, i priznavanja Vlasima statusa „Nacionalne manjine“, vlaške organizacije konstituišu Nacionalni savet Vlaske nacionalne manjine. Već na početku, državna administracija, na čelu sa tadašnjim šefom Kancelarije za ljudska prava i nacionalne manjine Vlade Republike Srbije, Petrom Lađevićem, uslovljava registraciju Nacionalnog saveta, između ostalog, „korišćenjem srpskog jezika do 'standardizacije vlašog jezika i pisma'“. Državna administracija je ovde jasno prekršila Zakon, jer je protivno volji izabranih predstavnika zajednice, uslovlila registraciju Saveta „standardizacijom vlašog jezika i pisma“. Ovim činom je državna administracija grubo prekršila kulturnu autonomiju vlaške manjine, koja joj je zagarantovana Ustavom i zakonima Republike Srbije.

Naglašavam da je Nacionalni savet Vlaske nacionalne manjine registrovan tek pod pretnjom podnošenja tužbe Međunarodnom sudu pravde u Strazburu, 18 meseci nakon njegovog konstituisanja!

Da paradoks bude veći, uprkos odsustvu iole ozbiljnijih organizacija koje bi, u to vreme, insistirale na etnolingvističkoj odvojenosti Vlaha od Rumuna, činovnici resornog ministarstva, u javnost plasiraju tvrdnju da tadašnji sastav Nacionalnog saveta, tobože, „ne izražava volju većine pripadnika vlaške zajednice“!

Jedan od takvih je sigurno Petar Antić, bivši sekretar u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava. Pitamo se odakle je Petar Antić znao da Nacionalni savet „nema podršku većine u zajednici“. Ako je Savet izabran glasovima većine elektora, delegiranih potpisima pripadnika vlaške zajednice, sa kojom namerom je gospodin Antić to isticao?

Ispostaviće se da je to bio samo uvod u dalja dešavanja.

Raspisivanje izbora za Nacionalni savet Vlaske nacionalne manjine, izazvao je porast interesovanja za tzv. „vlaško pitanje“ kod mnogih pojedinaca koji se nikada ranije nisu interesovali za ovu temu.

Neki od njih su iskazivali otvoreno protivljenje bilo kakvom vidu ostvarivanja manjinskih prava naše zajednice, u prvi plan jasno ističući analogiju sa separatističkim težnjama koje su devedesetih dovele do raspada SFRJ.

Radi se o funkcionerima političkih partija i organizacija većinskog naroda, koji su se do raspisivanja izbora za Nacionalni savet, javno deklarirali etničkim Srbima.

Izbore za Nacionalni savet obeležilo je grubo uplitanje partija većinskog naroda. Javna je tajna da su svoje liste na izborima za Nacionalni savet istakle: Socijalistička partija Srbije, Demokratska stranka, Srpska napredna stranka, G17+, Pokret Boška Ničića i druge.

Ove partije upisuju svoje članove, aktiviste i potencijalne glasače u poseban birački spisak vlaške nacionalne manjine, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost (upisan je toliki broj pripadnika većinskog naroda, da su čak u pojedinim srpskim selima ispunjeni uslovi za otvaranje glasačkog mesta) . Uprkos neravnomernoj izbornoj utakmici, u kojoj su liste partija većinskog naroda imale punu logističku i finansijsku pomoć partijskih struktura, te brojnih nepravilnosti, pa i krađe na izborima, pobjedu je odnela lista „Zajednica Vlaha Srbije – Dr Predrag Balašević“. Treba podsetiti da je iza liste „Zajednica Vlaha Srbije – Dr Predrag Balašević“ stalo rukovodstvo bivšeg saziva Nacionalnog saveta.

Stvaranjem post-izbornih koalicija, Savet preuzimaju funkcioneri političkih partija većinskog naroda, čije se interesovanje za probleme nacionalne manjine svodi na vreme trajanja sednica Nacionalnog saveta.

Posebno treba imati u vidu da se radi o ljudima u poodmaklim godinama, sa velikim stažom u političkom životu naše zemlje, koje je pitanje Vlaha zainteresovalo danom raspisivanja izbora za Nacionalni savet .

Takođe, odgovorne funkcije u Savetu uzurpiraju osobe koje se i dalje javno deklariraju kao Srbi sa srpskim maternjim jezikom, čija je matična zemlja Srbija.

Na ovaj način praktično su iz Vlašskog nacionalnog saveta isključeni pripadnici zajednice, a rukovođenje je prepušteno deklarisanim Srbima.

Kao što se i moglo očekivati, jedna od prvih odluka novog rukovodstva Saveta bila je ispunjenje uslova koji je, od strane državne administracije, uporno nametan tokom prethodnog perioda – da do „standardizacije vlašskog jezika i pisma“, zvanični jezik Nacionalnog saveta Vlaške manjine bude – srpski!

Bez konsultovanja stručne javnosti, lišeni ikakvih kompetencija, novo rukovodstvo Nacionalnog saveta dodeljuje sebi ovlašćenja koja nisu propisana Zakonom o Nacionalnim savetima. Donosi se skandalozna odluku o „standardizaciji vlašskog pisma“. Time se sramno banalizuje i ponižava naučni sistem u Srbiji a vlaška nacionalna manjina izvruga ruglu.

Usput se ignorišu stručne preporuke i mišljenja etnologa Pauna ES Durlića i istoričara dr Slavoljuba Gacovića, obojice pripadnika vlaške zajednice i najeminentnijih istraživača kulture, običaja, porekla i jezika istočnosrbijanskih Vlaha, odnosno Rumuna . Važno je istaći da nijedan od njih nije član nijedne političke ili nevladine organizacije, što bi eventualno moglo dovesti u pitanje njihovu objektivnost.

Pojašnjenja radi, ono što u Savetu zovu „vlaško pismo“, predstavlja, zapravo, srpsku verziju ćirilicnog i latiničnog pisma, dopunjenog slovima iz rumunske abecede.

Koliko ozbiljnosti ima u donošenju „novog vlašskog pisma“, najbolje pokazuje činjenica da je predsednik Odbora za službenu upotrebu jezika i pisma Dr Siniša Čelojević po struci ginekolog-akušer a da su „stručnjaci“ koji su osmislili novo „vlaško pismo“ Časlav Radukanović, nastavnik muzičkog vaspitanja i Slobodan Golubović, nastavnik fizike.

Skandaloznost postupka „standardizacije“ najbolje ilustruje činjenica da su prvi udžbenici na „vlaškom jeziku“, umesto punim imenom i prezimenom, što je običaj svuda u svetu, potpisani pseudonimom koji na internet forumima koristi jedan od tvoraca „vlaške azbuke“.

Ostaje nejasno da li će Zavod za udžbenike i nastavna sredstva dozvoliti da se vlaška deca edukuju iz takvih „udžbenika“, rađenih mimo svih važećih normi obrazovnog sistema, koji bi predstavljali ruglo za sam obrazovni sistem Srbije.

No, poučeni dosadašnjim iskustvom da je, kada smo mi Vlasi u pitanju – sve moguće i sve dozvoljeno, ne bi nas nikako iznenadilo da Zavod za udžbenike, zažmuri na oba oka, i dozvoli da nam se deca edukuju baš iz takvih „udžbenika“, autora pseudonimaca što i njih čini pseudoudžbenicima.

Mi, dole potpisani predstavnici vlaških organizacija, tražimo da nam se odgovori zbog čega državna administracija uporno izbegava dijalog sa autentičnim predstavicima Vlaha, odnosno organizacijama koje se decenijama istinski bore za očuvanje etničkog i kulturnog identiteta ove zajednice.

Izričito poručujemo da ne pristajemo da nam se, kao legitimni predstavnici, poturaju partijski funkcioneri i biznismeni srpske nacionalnosti koji postaju Vlasi „samo da sutra ne bi bili Rumuni“, kako je izjavio Dušan Firović-predsednik Odbora za informisanje Nacionalnog saveta .

Isto tako ne pristajemo da Vlahe u državnoj delegaciji Republike Srbije predstavlja gospodin Dragan Balašević, koji je, po sopstvenom priznanju, „ortodoksní Srbin“. Ortodoksnim Srbima poručujemo da im nije mesto u Nacionalnom savetu Vlaške manjine.

Pozdravljamo interesovanje koje u novije vreme pokazuje Nacionalni savet Rumuna za uvođenje dopunske nastave na rumunskom jeziku u severoistočnoj Srbiji.

Postavljamo, međutim, pitanje zbog čega se Rumunski nacionalni savet držao po strani počevši od 2004. godine, kada je prvi put iskazana zainteresovanost za nastavu na rumunskom jeziku, a posebno u periodu između 2009-2013. Godine, kada je iskazano najveće interesovanje roditelja.

Zašto niko iz Rumunskog saveta tada nije podržao roditelje koji su izrazili želju da im deca pohađaju časove rumunskog jezika sa elementima nacionalne kulture?

Podsećamo, usput, da Rumunski nacionalni savet nije prava adresa na koju se zvaničnici države Srbije trebaju obratiti zarad rešavanja problema naše zajednice. Tim pre što u Rumunskom nacionalnom savetu ne sedi niko iz istočne Srbije, dok je broj onih koji su glasali na izborima za Rumunski nacionalni savet u istočnoj Srbiji zanemarljiv. Takođe, Vlaški nacionalni savet je upravo formiran zbog specifičnosti vlaške odnosno rumunske zajednice južno od Dunava u odnosu na Rumune u Vojvodini. Stoga Rumunski nacionalni savet nema legitimitet da predstavlja Vlahu odnosno Rumune južno od Dunava.

Smatramo da je pitanje našeg maternjeg jezika suviše ozbiljna stvar da bi se o tome raspravljalo na „demokratski način“, uzimajući kao relevantan faktor predrasude, samovolju i neobaveštenost pripadnika dela zajednice.

Taj problem se ne može rešiti izglasavanjem „vlaške azbuke“ od strane nekompetentnih, partijski instruisanih članova Nacionalnog saveta, od kojih, da stvar bude gora, pojedinci ne poznaju niti govore jezik koji pretenduju da „standardizuju“. Tražimo da se ovaj problem reši na ozbiljan i stručan način, uključivanjem relevantnih institucija i stručnjaka iz oblasti romanske filologije.

Izražavamo punu podršku početku televizijskog programa na rumunskom jeziku putem RTV Bor. Smatramo, međutim, da desetominutni program koji se emituje jednom sedmično ne zadovoljava potrebe naše zajednice. Takođe nas čudi da je navedena kuća prekinula sve odnose sa predstavnicima naših organizacija, članova radne grupe koja je pokrenula „pilot emisiju“, i napravila elaborat o izradi i emitovanju emisija na maternjem jeziku Vlahu. U isto vreme navedena TV stanica tesno saradjuje sa predstavnicima Nacionalnog saveta Vlahu i državnih institucija.

Zahtevamo da se u dogledno vreme, krene sa emitovanjem ovakvih emisija na našem maternjem jeziku putem televizijskih stanica koje signalom pokrivaju čitavo područje na kome živi naša populacija. Podsećamo da Televizija Bor svojim signalom ne pokriva ni celokupnu opštinu Bor, u kojoj se nalaze 12 od ukupno 200 naselja koje nastanjuje naša zajednica.

Protestujemo protiv emitovanja emisije na tzv. „vlaškom jeziku“ putem RTV Bor i Televizije F kanal iz Zaječara. Upozoravamo da ovu emisiju uređuje jedan jedini čovek koji za ovo nije ni stručan ni kompetentan. Pošto tzv. „standardizacija vlaškom jezika“ još uvek nije dovršena, jezik koji se u ovim emisijama koristi je mešavina vlaških i srpskih reči sa gramatikom koja se menja od emisije do emisije po slobodnom nahođenju ovog televizijskog radnika. Ovo je skandal, i predstavlja kršenje elementarnih pravila emitovanja programa u odnosu na propise Republičke Radiodifuzne Agencije i Zakona Republike Srbije o radio difuziji. Upadljivo insistiranje na tudicama iz jezika većinskog naroda čak i tamo gde u našem govoru još uvek postoje živi izrazi, i poigravanje gramatikom, dovodi u pitanje ozbiljnost čitavog projekta. Pripadnici naše zajednice, ovu emisiju, doživljavaju kao uvredu i izvrgavanje ruglu našeg maternjeg jezika.

Zbog ovoga zahtevamo da se ovakve emisije na tzv. "vlaškom jeziku" odmah ukinu.

Insistiramo na tome da se, u saradnji sa redakcijom na rumunskom jeziku RTV Vojvodina, oformi posebna redakcija koju bi činili i predstavnici naših organizacija, i koja bi radila na kreiranju emisija koje odgovaraju potrebama naše zajednice.

Mi, dole potpisani predstavnici vlaških organizacija, iskazujemo oštar protest zbog odsustva bogoslužjenja na maternjem jeziku naše zajednice. Skrećemo pažnju da pitanje verskih sloboda spada u elementarna ljudska prava.

Ne ulazeći u versko opredeljenje bilo kog člana naše zajednice, ističemo da je za nas nedopustivo kršenje verskih sloboda vernika Rumunske Pravoslavne Crkve. Asolutno je neprihvatljivo da se delovanje Rumunske Pravoslavne Crkve ograničava na prostor Autonomne pokrajine Vojvodine.

U tom kontekstu osuđujemo otvoreno stavljanje države na stranu Srpske Pravoslavne Crkve.

Ceneći da živimo u sekularnoj državi, u kojoj je Crkva odvojena od Države, odbacujemo licemerno pozivanje državne administracije na „crkvene kanone koji važe među pravoslavnim crkvama“.

Srbija nije ni Vatikan a ni Iran da bi crkveni velikodostojnici odlučivali o izdavanju građevinskih dozvola, odnosno nečijem pravu da sluša bogoslužjenje na maternjem jeziku, niti o tome na kom delu teritorije će se

primenjivati Zakon o verskim zajednicama, odnosno Ustav Republike Srbije. Smatramo da je u pogledu Zakona i Ustava Srbija celovita i jedinstvena i da oni moraju jednako važiti na njenoj celoj teritoriji.

Najnoviji primer nedopustivog ponašanja, kako lokalne, tako i državne administracije, je izdavanje naloga Rumunskoj Pravoslavnoj Crkvi u Malajnici za rušenje zvonika i ograde. Istovremeno, pompezno, putem lokalnih TV stanica, najavljuje se finansijska pomoć SO Negotin i resornog ministarstva u Beogradu Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi, sa ciljem izgradnje hramova SPC u čisto vlaškim selima u toj opštini. Posebno izdvajamo selo Malajnicu, sada već kultno mesto za pripadnike naše zajednice, u kome je izgrađen prvi hram gde se bogoslužjenje odvija na našem maternjem jeziku.

Kap koja je prelila čašu našeg nezadovoljstva su, svakako, nedavni događaji u Golupcu, odnosno direktno stavljanje policije u službu Srpske Pravoslavne Crkve.

Podsetićemo da je meštaniu sela Krivača, gospodinu Andriji Raduloviću, koji je insistirao da opelo na sahrani svoje majke služe sveštenici Rumunske Pravoslavne Crkve, istog dana stigao poziv za informativni razgovor iz Policijske stanice u Golupcu.

Da stvar bude grotesknija, sveštenike Rumunske Pravoslavne Crkve je, pri povratku, zaustavila policijska patrola u Golupcu. Policajci su preuzeli tražena dokumenta i zatim se udaljili. Odmah za tim, iz parkiranoj automobila, koji je čekao u blizini, izašao je sveštenik SPC sa dvojicom dvojicom pratilaca i uputili se ka zaustavljenom automobilu. Nameravali su, očigledno, da se fizički razračunaju sa sveštenicima Rumunske pravoslavne crkve, uputivši im pritom salvu uvreda i pretnji koje nimalo ne priliče svešteničkom pozivu. Pošto su sveštenici Rumunske Pravoslavne Crkve zadržali prisebnost ne odgovarajući na provokaciju, sveštenik Spske Pravoslavne Crkve je sa svojim pratiocima ubrzo otišao. Policajci su, nakon udaljevanja sveštenika SPC, došli i vratili dokumenta sveštenicima Rumunske Pravoslavne Crkve, poručivši im da mogu da nastave put.

Naglašavamo da ovo nije izolovan slučaj. Policijska presretanja i legitimisanje povorke koja ispraća pokojnika na večni počinak, odnosno pozivi na informativni razgovor ožalošćenih članova porodice, predstavlja vid torture sa kojim su se članovi naše zajednice i u prošlosti više puta suočavali.

Tome treba dodati prizivanje krvopričica i pretnju oružanim sukobom od strane lokalnog sveštenika SPC u emisiji „Eksplodiz“ na televiziji „Prva“ koji je išao toliko daleko da je Republiku Rumuniju optužio da ima teritorijalne pretenzije na istočnu Srbiju. Ni na ovaj ispad niko u Srbiji nije reagovao.

Nedopustivo je da se u doba obeležavanja 1700 godina od donošenja Milanskog edikta, u zemlji koja pretenduje na članstvo u Evropskoj Uniji, vrši progon hrišćana koji ne traže ništa drugo do mogućnosti da se Bogu mole na svom maternjem jeziku.

Evidento je tabuiziranje naše nacionalne zajednice. Stvaranje tzv. medijskog mraka i odsustvo blagovremene i adekvatne reakcije nadležnih državnih organa, ali i većine medija u zemlji povodom nekih dešavanja koji se, najblaže rečeno, mogu nazvati pokušajima direktnih zastrašivanja naših aktivista.

Neke od njih posebno navodimo:

Masovna policijska privođenja usred noći i mimo svih propisa lica koja su se, u opštini Petrovac na Mlavi, upisivala u Poseban birački spisak Vlaške nacionalne manjine. Istim povodom, pokretanje krivičnog postupka protiv funkcionera naših organizacija, koji ni do danas nisu okončani. Pretnje i zastrašivanje predstavnika crkvenih odbora Rumunske Pravoslavne Crkve, pa čak i oružani napad na kuću našeg istaknutog člana, odnosno predsednika Crkvenog odbora Rumunske pravoslavne crkve Dragoslava Marijacića iz sela Šipikovo u opštini Zaječar. Ovaj slučaj je zataškán. Ni jedan medij u Srbiji se nije usudio da išta izveštava o ovom incidentu. Istraga nikada nije završena, niti ima nagoveštaja da se rasvetli pozadina ovog incidenta.

Sa žaljenjem konstatujemo da u Srbiji, u čijem su stvaranju naši preci aktivno učestvovali i u čije su temelje položili svoje živote, još uvek ne postoji klima tolerancije. Pad Miloševićevog režima nije, na žalost, doneo suštinsko poboljšanje.

Po formiranju nove vladajuće koalicije tokom 2012 godine, u više navrata pismeno smo tražili prijem kod najviših državnih zvaničnika, počev od resornih ministara pa sve do potpredsednika i predsednika Vlade i Države. Na naše zahteve niko nije odgovorio. Ovakvo ponašanje državne administracije doživljavamo kao veliko poniženje. Naše organizacije se decenijama bave očuvanjem vlašskog identiteta. Zato sebe smatramo autentičnim predstavnicima Vlaha. Za razliku od drugih, koji su se do pre nekoliko godina oštro protivili sadašnjim trendovima u sferi manjinskih prava, a sada se predstavljaju kao zaštitnici vlaške manjine. Takvo ponašanje je najočiglednije u slučaju rukovodstva Nacionalnog saveta Vlahu. Ovo je jedan od rečitijih primera odnosa države i vlasti prema legalnim i legitimnim predstavnicima Vlahu u Srbiji.

Nacionalni savet Vlaške manjine, u ovakvom sastavu, ne štiti interese izjašnjenih, već po potrebi određenih državnih struktura – izmišljenih Vlaha!

Zbog toga ovakav Savet ne možemo smatrati najvišim organom kulturne autonomije vlaške manjine!

Uzevši u obzir navedene činjenice, veoma nas čude i brinu nedavne izjave kopredsednice Mešovite međuvladine komisije, gospođe Gordane Stamenić o navodnom napretku i visokom nivou ispunjenja nacionalnih prava Vlaha i Rumuna u Srbiji! Interesantno izlaganje o saradnji dva Nacionalna saveta, vlaščkog i rumunskog, znajući da je vlaški nacionalni savet pod apsolutnom kontrolom Državne administracije. Pitamo se nije li ista situacija i kada je reč o Nacionalnim savetom Rumuna? Može li doći i do sličnih manipulacija i sa pripadnicima rumunske manjine u Vojvodine? Posebno nas čudi odsustvo želje gospođe Stamenić da se, prilikom nedavne poste Boru, lično sretne sa predstavnicima naših organizacija i upozna sa problemima koje smo u ovom pismu izneli.

Insistiramo zbog toga da se prilikom razgovora koji će voditi delegacije Republike Rumunije i Republike Srbije, uvažavaju argumenti koje, u ime organizacija koje predstavljamo, iznosimo u ovom pismu.

U Boru, 25.02.2013. godine

S poštovanjem,

Ariadnae Filum- Društvo za kulturu Vlaha-Rumuna Srbije

Filip Balserić

Vlaška Demokratska Stranka Srbije

Filip Balserić

Društvo Rumuna-Vlaha "Traian"

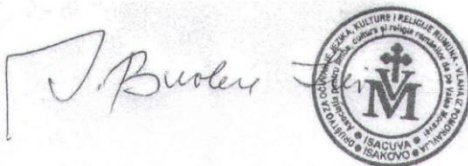

Filip Balserić

Rumunski pravoslavni protoprezviterat Priobalne Dakije

Društvo za kulturu jezik i religiju Vlaha-Rumuna Pomoravlja

Udruženje pravoslavnih žena „Sfânta Maxima“

Centar za ruralni razvoj- Vlaška kulturna inicijativa

**Faksimil protesnog pisma nevladinih organizacija i VDSS, br. 6.
Arhiva NVO „Ariadnae filum”**

Anexa nr. 2

ACADEMIA ROMÂNĂ

**DECLARAȚIA ACADEMIEI ROMÂNE
CU PRIVIRE LA „LIMBA VLAHILOR”**

Academia Română a luat cunoștință de unele acțiuni desfășurate în ultimul timp, care pun sub semnul întrebării unitatea limbii. Ca apărătoare și păstrătoare a unității limbii române, Academia Română respinge ideea existenței unei limbi diferite a vlahilor din Valea Timocului, ca și tentativa de a se introduce un nou alfabet.

Dunărea n-a reprezentat o graniță pentru populația românească de pe cele două laturi ale ei. În Valea Timocului, delimitată de Dunăre, Morava și Timoc, există o masivă populație românească, populație care prezintă o evidentă apropiere, în ceea ce privește limba, cu graiurile din Banat și Oltenia. Comunitatea de limbă, de obiceiuri, de religie, de creație și manifestare artistică, de mentalitate dintre românii din cele trei teritorii este de netăgăduit, indiferent de originea populației românești de la sudul fluviului – menținerea ei de la începuturile romanizării ori migrarea ei din nordul Dunării.

Încercarea de a scinda pe românii de la sudul Dunării în români și vlahi nu se poate întemeia pe o bază științifică. Limba vorbită de acești români sud-dunăreni este o varietate a limbii române, a dialectului dacoromân. Structura gramaticală este aceeași cu a limbii române în întregul ei, iar fondul de cuvinte este, de asemenea, același.

Anexa nr. 2

Diferențele de rostire și de inventar lexical sunt nesemnificative, înregistrându-se doar prezența mai mare a unor elemente sârbești, adoptate mai ales în ultimele 6-7 decenii. Diferențele dintre aceste graiuri de la sudul Dunării și cele din Oltenia ori Banat sunt comparabile cu cele dintre graiurile oltenești și cele din Crișana sau Maramureș. Prin urmare, nu este vorba despre limbi diferite, nici măcar despre dialecte diferite ale unei aceleiași limbi, ci doar despre varietăți diatopice ale dialectului dacoromân.

Inițiativa „culturală” din ianuarie 2012 a liderilor locali ai Consiliului Național al Minorității Naționale Vlahe de a impune un proiect de grafie a limbii „vlahe” este inutilă, deoarece alfabetul există – este cel al limbii române. Alfabetul limbii române este folosit, de altfel, în presa scrisă, în cărțile literare și științifice din Voivodina. Fie că sunt denumiți români sau vlahi, limba vorbită este una și aceeași – limba română, exprimată prin cele două variante dacoromâne, cel de tip oltenesc și cel bănățean.

**NACIONALNI SAVET VLAŠKE NACIONALNE MANJINE
CONSILIUL NAȚIONAL AL MINORITĂȚII NAȚIONALE RUMÂNE
NATIONAL COUNCIL OF VLACH (ROUMANIAN) NATIONAL MINORITY**

Bor, Bobijeva 15, uslužni telefon +381 30 496 688, +381 30 496 689, +381 30 496 690,

e-mail: savetvlaha@gmail.com

BOR

Br. _____

Dana 10.08.2009.godine

Ministarstvo Prosvete
Sektor za predškolsko i osnovno obrazovanje i vaspitanje

U R G E N C I J A

Predmet: Zahtev za realizu izbornog nastavnog predmeta rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture za učenike vlaške nacionalne manjine

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine je dana 16.01.2009. godine podneo Ministarstvu prosvete zahtev da se u mestima naseljenim vlaškim stanovništvom uvede rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture, a u vezi sa tim Ministarstvo prosvete je aktom br. 610-00-00046/2009-06 od 18. 02. 2009. godine obavestilo Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine da će Ministarstvo prosvete Republike Srbije postupiti u skladu sa zakonom definisanim nadležnostima po pitanju uvođenja predmeta rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture za učenike vlaške nacionalne manjine, te da će obavestiti školske uprave i škole, da pri izradi liste izbornih predmeta uvrste i predmet maternji jezik sa elementima nacionalne kulture – Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture. Ministarstvo prosvete do današnjeg dana nije obavestilo školske uprave o zahtevu Nacionalnog saveta vlaške

*nacionalne manjine, jer se akt kojim se obaveštavaju školske uprave zagubio u Ministarstvu.*¹⁰⁹⁶

U vezi sa napred navedenim Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine smatra da je početak nastave iz predmeta maternji jezik sa elementima nacionalne kulture – Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture, za početak nove školske godine u septembru 2009. godine ugrožen, te da postoji mogućnost da se zbog neažurnosti ministarstva početak nastave iz napred navedenog predmeta odloži za sledeću godinu.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine protestuje zbog neažurnosti Ministarstva prosvete i obaveštava nadležno ministarstvo da će preduzeti sve Ustavom i Zakonima Republike Srbije propisane mere za ostvarenje prava vlaške nacionalne manjine na učenje maternjeg jezika u osnovnim školama.

Dostavljeno:

*Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, Kancelariji Saveta Evrope u Beogradu,
Kancelariji OEBS u Beogradu,
Ambasada Rumunije,
Arhivi.*

*Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine
Predsednik, Živoslav Lazić*

¹⁰⁹⁶ Zahtevi sadrže nazive pojedinih škola i naselja s rumunskim (vlaškim) življem, zatim imena i prezimena roditelja s jedinstvenim matičnim brojem građana i njihove potpise, radi saglasnosti da njihova deca školske 2009/2010. godine uče *Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture*. Nazivi škola, naselja i broj roditelja u zagradi su: Osnovna škola „Jovan Šerbanović” – Ranovac (30), Osnovna škola „Branca Paunović” – Rašanac (14), Osnovna škola „Ugrin Branković” – Neresnica (23), Osnovna škola „Ugrin Branković” – Bukovska (9), Osnovna škola „Joca Milosavljević” – Strižilo (4), Osnovna škola „Jovan Šerbanović” – Laznica (29), Osnovna škola „Moša Pijade” – Osanica (7), Područno odeljenje u Gradskovu Osnovne škole „15 Maj” u Malom Jasenovcu (22), Osnovna škola „15 Maj” – Mali Jasenovac (1) i Područno odeljenje u Šipikovu Osnovne škole „15 Maj” u Malom Jasenovcu (8), sveukupno ima 147 roditelja.

Hubert Gacović

**Prepis faksimila Urgencije NSVNM od 10. 08. 2009, br. 8.
Arhiva NSVNM**

Nadica Jovanović,
Ul. Svetog Save 63, 12240 Kučevo
Tel: 012 851 158, 064 36 77 474

SEKRETARIJATU FILOZOFSKOG FAKULTETA

Ja, Nadica Jovanović, rođena 12.07.1965. godine, JMBG: 1207965768510. Diplomirala sam na FAKULTETU ZA MENADŽMENT u Zaječaru, 2000. Trenutno radim u osnovnoj školi "VELJKO DUGOŠEVIĆ" u Turiji, na radnom mestu nastavnika Nemačkog jezika.

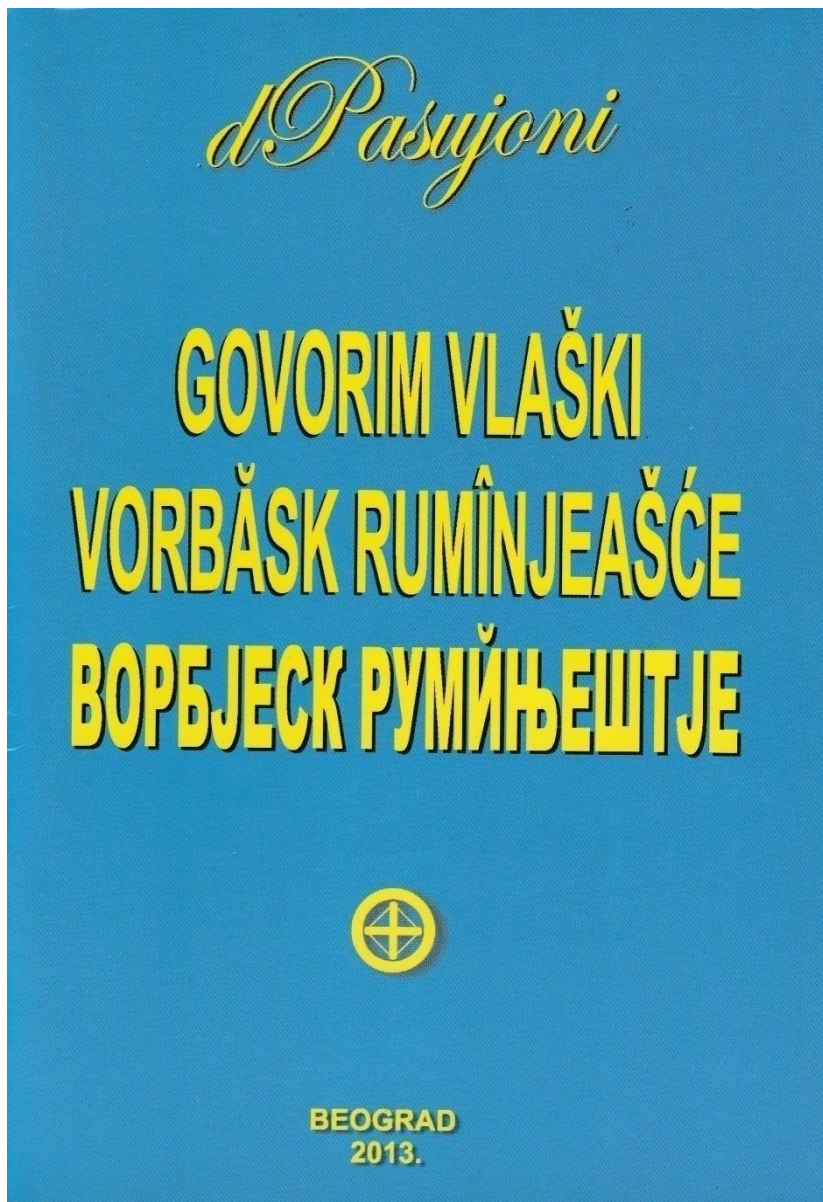
Molim Filozofski fakultet da mi omogući polaganje ispita iz RUMUNSKOG JEZIKA. Ovom proverom znanja iz rumunskog jezika pokazala bih da sam osposobljena za rad u Osnovnoj školi.

Nadica Jovanović

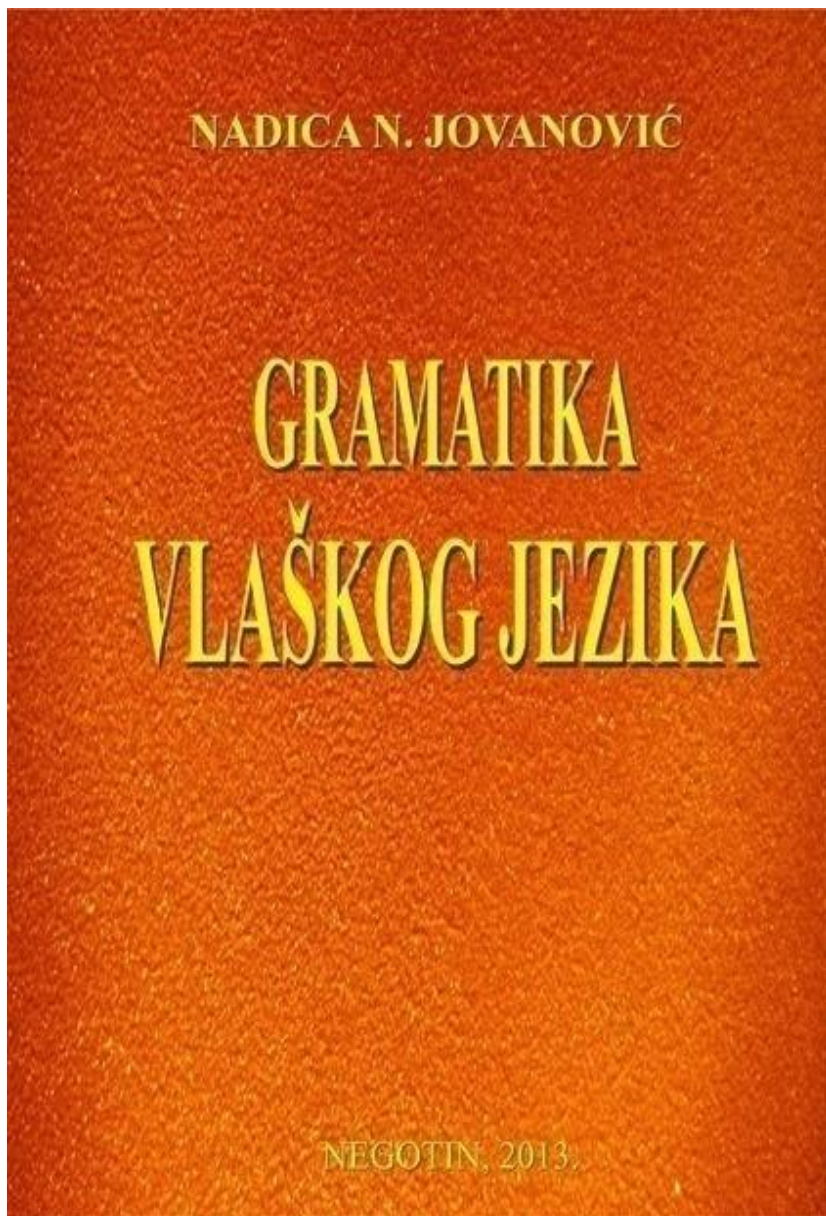
Jovanović

U Novom Sadu,
august 2009, godine

Faksimil molbe, br. 10. Arhiva NSVNM

Faksimil korica, br. 9.

Faksimil korica, br. 11.

Stimate Domnule Academician Ionel Valentin Vlad, Președinte al Academiei Române,

Stimați domni Academicieni membri ai Biroului Prezidiului Academiei Române,

Ne adresăm cu rugămintea să participați activ la soluționarea problemelor Românilor din Serbia de Răsărit (numiți de Sârbi Valahi). După cum este cunoscut, Românii din Serbia de Răsărit se confruntă cu o criză a identității. Separați de Țara-Mamă, fără posibilitatea învățării nestingerite a limbii materne în școli, cu slujirea cu multe dificultăți a serviciilor religioase în limba română, această entitate a rămas la un nivel scăzut de cunoaștere a limbii române literare, respectiv a vorbirii limbii cu caracteristicile comunității rurale. Totodată, lipsa de informații și constanța îngreunare sau lansarea falsurilor despre originea acestei comunități, despre cultura populară, migrări, constituie un factor important care contribuie la criza identității și asimilarea treptată a acestei entități.

În trecutul apropiat, ceea ce a contribuit la faptul că membrii acestei comunități naționale să nu-și cunoască originea și să îl aducă într-o și mai mare încurcătură a fost nimic altceva decât sistemul artificial înșușit de reprezentare ortografică a dialectului limbii române în care vorbesc cetățenii din rândurile acestei etnii, sistem întemeiat pe limba sârbă, cu caractere chirilice.

De asemenea, crearea normelor gramaticale în formă rudimentară, cu adăugarea lexicului pentru termenii care nu sunt prezenți în acest dialect dar sunt împrumutați ei fiind de fapt caracteristici pentru limba sârbă. Ideea creatorului acestui monstru lingvistic a fost crearea unei noi limbi, care amintește de crearea limbii moldovenești în urma ocupării sovietice a Basarabiei.

Pe această cale, creatorii amintiți, sprijiniți de Consiliul Național al Minorității Naționale Valahe din Serbia, iar prin aceasta indirect și prin sprijinul acordat de oficialitățile Republicii Serbia, au reușit să editeze unele publicații și texte în primul rând pentru copii, respectiv să asigure introducerea dialectului valah ca un obiect de învățământ facultativ în școli, cu material didactic tipărit cu caractere chirilice. Se poate observa faptul că acest monstru lingvistic este girat de Consiliul Național pentru Educație, și sunt puse obstacole în fața unui proces de definire a identității românești de către locuitorii din răsăritul Serbiei, proces care a început să iasă de sub controlul autorităților din Serbia.

Despre absurditatea acestui proiect vorbește de la sine și faptul că, pentru scrierea acestui grai valah cu litere noi care au fost inventate, au fost angajați un ginecolog și un profesor de fizică. Însă, dat fiind faptul că pentru proiect a fost necesar să se asigure un sprijin lingvistic, iar dintre oamenii de știință români și sârbi din zonă nimeni nu a dorit să-și jertfească reputația în cadrul acestei afaceri „cvasi” științifice, pentru aceste necesități a fost angajat pe bază politică un anumit slavist rus Makarov. Aceasta nu constituie doar inducerea în eroare a comunității noastre ci și umilirea acesteia.

Din păcate, asemenea evenimente își au dedesubturile politice în colaborare cu membrii Consiliului Național al Minorității Naționale Valahe din Serbia.

Dat fiindcă noi considerăm că aceste induceri în eroare trebuie rezolvate cu precădere în cadrul instituțiilor științifice și nici într-o altă parte, apelăm la Dumneavoastră la fel cum apelăm și la Academia Sârbă de Științe și Arte să fie oferite unele răspunsuri vizând soluționarea problemei prezente.

În numele celor care doresc să se îndrepte situația aceasta nefirească și umilitoare pentru noi, subscriem următoarele organizații:

Asociația „SANDU TIMOC” a părinților care doresc ca și copiii să învețe limba română în școli.

Iasmina GLIȘICI, președinta Asociației

Iasmina GLIȘICI

Societatea de Limba Română din Voivodina – Republica Serbia

Lucian MARINA, președintele S.L.R.

Partidul Neamului Românesc

Dr. Predrag Balazević

Balazević

Societatea pentru Păstrarea Culturii Valahilor-Românilor „Ariadne Fillum”

Zaviša JURJ, președintele Societății

Zaviša Jurj

Protopopiatul Ortodox al Bisericii Române Dacia Ripensis

Părintele Protopop Boian ALEXANDROVICI, Vicar al Timocului

Boian Alexandrovici

Asociația pentru Limba, Cultura și Religia Românilor de pe Valea Moravei / Isacova

Părintele Iel BOBU LUI, președintele Asociației

Iel Bobu Lui

Comunitatea Românilor din Serbia

Stevan MIHAILOV, președintele C.R.S.

Inițiativa Românilor din Serbia

Boian BARBUTICI

Boian Barbutici

Societatea pentru Păstrarea Culturii Valahilor-Românilor „Traian”– Kladovo

Dr. Dragișa KONSTANTINOVICI, președintele Societății

Dragișa Konstantinovic

Asociația „In medias res” din Panciova

Valentin MIC, președintele Asociației

Valentin Mic

Forumul European pentru Cultura și Istoria Românilor - Filiala Serbia
Novița NIAGOEVICI, președintele Filialei Serbia

Comitetul Legislativ Internațional
Dragan DEMICI

Societatea pentru Păstrarea Culturii Românilor „Dunărea”
Tihan MATASAREVICI

Centrul European pentru Cultură „Mihai Eminescu”
Ivița GLIȘICI

Renașterea Românilor
Vlada SAVICI, președintele asociației

Comitetul Human pentru Drepturile Omului – C.R.I.S.
Dušan RÂRVULOVICI

**Faksimil Protestnog pisma rumunskih organizacija iz Srbije
upućenog Rumunskoj akademiji 2012. godine, br. 12.
Arhiva Društva „Sandu Timok”**

ВЛАШКА ЋИРИЛИЦА

A,a	Ă,ă	Б,б	В,в	Г,г	Д,д	Ђ,ђ
Е,е	Ж,ж	Ѓ,ѓ	З,з	Дз,дз	И,и	Ј,ј
Ј,ј	К,к	Л,л	Љ,љ	М,м	Н,н	Њ,њ
О,о	П,п	Р,р	С,с	Т,т	Ћ,ћ	У,у
Ф,ф	Х,х	Ц,ц	Ч,ч	Џ,џ	Ш,ш	Ш,ш

13a. Vlaško ćirilčko pismo – Skrisu ćirilik al vlah (Ćirilica vlahă).

Crveno zaokružena slova je nemoguće napisati. Vidi:

www.nacionalnisavetvlaha.rs/saopstenjeizvrsnogodbora.html

VLAŠKA LATINICA

A,a	Ă,ă	B,b	C,c	Ć,ć	Č,č	D,d
Dz,dz	Đ,đ	Dž,dž	E,e	F,f	G,g	H,h
I,i	Î,î	J,j	K,k	L,l	Lj,lj	M,m
N,n	Nj,nj	O,o	P,p	R,r	S,s	Š,š
Š,š	T,t	U,u	V,v	Z,z	Ž,ž	Ž,ž

13b. Vlaško latiničko pismo – Skrisu lătinik al vlah (Latinica vlahă). Crveno zaokružena slova su direktno preuzeta iz rumunskog književnog i dijalektološkog pisma. Vidi:

www.nacionalnisavetvlaha.rs/saopstenjeizvrsnogodbora.html

8. O ŠKOLOVANJU „VLAHA” PRE I POSLE FORMIRANJA NACIONALNOG SAVETA VLAHA

Retorika je bila saveznica slobodi i tiraniji, služila je demokraciji i demagogiji. Koristila je forum i hram, pravdu i propovijed. Arena se čula dalje od areopaga.

Predrag Matvejević

Ukoliko se osvrnemo na školovanje dece Rumuna (Vlaha) sa prostora istočne Srbije, možemo nešto reći:

1) o školovanju dece rumunske narodnosti u Kraljevini Srbiji isključivo na srpskom jeziku školske 1882/1883. godine na osnovu rada Bogoljuba Jovanovića, objavljenog u Prosvetnom glasniku za 1886. godinu;¹⁰⁹⁷

2) fragmentarno o školovanju dece „vlaške” narodnosti na srpskom jeziku u periodu nakon Drugog svetskog rata na osnovu izveštaja za školsku 1949/1950 i 1950/1951. godinu, koji su bili sačinjeni prema zahtevu okružnih narodnih odbora timočke oblasti;¹⁰⁹⁸

3) o školovanju dece rumunske (vlaške) nacionalne manjine u srpskim školama na rumunskom jeziku i na vlaškom govoru sa elemen-tima nacionalne kulture, koje je počelo u vreme isteka drugog i početka trećeg saziva Nacionalnog saveta Vlaha u školskoj 2014/2015. godini.¹⁰⁹⁹

8.1. Školovanje učenika rumunske narodnosti krajem XIX veka u Kraljevini Srbiji

¹⁰⁹⁷ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti u Kraljevini Srbiji*, u: Prosvetni glasnik za 1886. godinu, god. VII (Sv. XVI, 685–690; Sv. XVII, 725–728 ; Sv. XVIII, 759–766).

¹⁰⁹⁸ IAZ-ONOTOZ-A-9685/5.

¹⁰⁹⁹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi i status vlaške nacionalne manjine u Srbiji: Studija praktične politike*, Beograd, ISAC fond, 2015, 79.

Bogoljub Jovanović u uvodnom delu rada „Školovanje dece rumunske narodnosti u Kraljevini Srbiji” kaže; „Poznato je da u Srbiji ima stanovnika rumunske narodnosti. Po popisu iz 1866. godine bilo je takvih stanovnika 127.545.” U okrugu krajinskom je bilo ukupno 70.293 stanovnika, od kojih 24.446 (34.78%) Srba i 42.954 (61.11%) Rumuna, u okrugu Crnorečkom 53.824 stanovnika – 25.894 (48.60%) Srba i 26.056 (48.90%) Rumuna, u okrugu Požarevačkom bilo je svega 140.796 stanovnika – 87.757 (62.33%) Srba i 48.571 (34.50%) Rumun, u okrugu Čuprijskom 55.884 stanovnika – 45.383 (81.21%) Srba i 9.827 (17.58%) Rumuna.¹¹⁰⁰

Nakon navođenja statističkih podataka o stanovništvu rumunske narodnosti u okruzima istočne Srbije Bogoljub Jovanović kaže: „Kao što se vidi iz ovih brojeva najviše Rumuna ima u okruzima koji se graniče sa kraljevinom Rumunijom. Kad su se u Srbiju doselili Rumuni to nije još dovoljno ispitano i objašnjeno.” I nastavlja: „Ne upuštajući se dalje u ispitivanje ovoga predmeta, mi smo radi da ovde pokažemo jedan drugi momenat od ne maloga interesa, t. j. na meru u kojoj se školuju deca rumunska, poređujući to sa školovanjem srpske dece.”¹¹⁰¹

Podaci kojima je Jovanović raspolagao uzimani su s početka školske 1882/1883, a bili su izloženi po okruzima koji su bili sačinjeni od srezova, a srezovi opet od naselja, tj. školskih opština, u kojima je bilo učenika rumunske narodnosti. Tako **okrug krajinski** ima u svom sastavu *srez brzopalanački, ključki, krajinski i crnorečki*.

U *srezu brzopalanačkom* postojala je *Brzopalanačka škola* (2 mesta) sa ukupno 87 učenika (39 srpske i 48 rumunske narodnosti); *Mihailovačka škola* (2 mesta) sa ukupno 62 učenika (2 srpske i 60 rumunske narodnosti); *Plavnjanska škola* (1 mesto) sa ukupno 32 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti; *Praovska škola* (1 mesto) sa ukupno 56 učenika (55 rumunske narodnosti) i *Džanjevska škola* (1 mesto) sa ukupno 50 učenika (1 srpske i 49 rumunske narodnosti).

¹¹⁰⁰ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 685.

¹¹⁰¹ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 685.

U Brzopalanačkom srezu bilo je ukupno 287 učenika (42 srpske i 245 rumunske narodnosti).¹¹⁰²

U srezu ključkom postojala je *Velikovrbička škola* (2 mesta) sa ukupno 51 učenikom (6 srpske i 45 rumunske narodnosti); *Velikokamenička škola* (2 mesta) sa ukupno 40 učenika (1 srpske i 39 rumunske narodnosti); *Grabovička škola* (2 mesta) sa ukupno 50 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti; *Kladovska škola* (2 mesta) sa ukupno 175 učenika (79 srpske i 96 rumunske narodnosti); *Kladušnička škola* (2 mesta) sa ukupno 42 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti; *Korbovska škola* (3 mesta) sa ukupno 56 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti; *Petrovoselska škola* (1 mesto) sa ukupno 26 učenika (25 srpske i 1 rumunske narodnosti); *Rtkovska škola* (1 mesto) sa ukupno 41 učenikom, pri čemu su svi rumunske narodnosti; *Sipska škola* (1 mesto) sa ukupno 31 učenikom, pri čemu su svi rumunske narodnosti; *Tekijska škola* (1 mesto) sa ukupno 102 učenika (16 srpske i 86 rumunske narodnosti).

Ukupno je u Ključkom srezu bilo 614 učenika (127 srpske i 487 rumunske narodnosti).¹¹⁰³

U srezu krajinskom postojala je *Brusnička škola* (2 mesta) sa ukupno 51 učenikom (30 srpske i 21 rumunske narodnosti); *Velikojasikovska škola* (2 mesta) sa ukupno 49 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti; *Kobišnička škola* (2 mesta) sa ukupno 92 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti; *Lučka škola* (3 mesta), sa ukupno 36 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti; *Mokranjska škola* (1 mesto) sa ukupno 33 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti; *Radujevačka škola* (4 mesta) sa ukupno 70 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti i *Rogljevska škola* (3 mesta) sa ukupno 31 učenikom (21 srpske i 10 rumunske narodnosti).

Ukupno je u Krajinskom srezu bilo 362 učenika (51 srpske i 311 rumunske narodnosti).¹¹⁰⁴

U porečkorečkom srezu postojala je *Golubinjska škola* (1 mesto) sa ukupno 30 učenika (25 srpske i 5 rumunske narodnosti); *Gornjanska škola* (1 mesto) sa ukupno 32 učenika (2 srpske i 30

¹¹⁰² Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 685–686.

¹¹⁰³ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 686–687.

¹¹⁰⁴ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 687.

rumunske narodnosti); *Donjomilanovačka škola* (3 mesta) sa ukupno 122 učenika (105 srpske i 17 rumunske narodnosti); *Klokočevačka škola* (2 mesta) sa ukupno 26 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti; *Rudnoglavska škola* (1 mesto) sa ukupno 41 učenikom (1 srpske i 40 rumunske narodnosti) i *Crnajska škola* (2 mesta) sa ukupno 48 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti.

Ukupno je u Porečkorečkom srezu bilo 299 učenika (133 srpske i 166 rumunske narodnosti).¹¹⁰⁵ Dakle, u svim je navedenim srezovima okruga krajinskog na početku 1882/1883. školske godine bilo ukupno 1562 učenika (353 srpske i 1209 rumunske narodnosti).¹¹⁰⁶

U **okrug** **crnorečkom** ima samo dva sreza, i to *boljevački* i *zaječarski*.

U *srezu boljevačkom* postojala je *Valakonjska škola* (1 mesto) sa ukupno 43 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti; *Zlotska škola* (1 mesto) sa ukupno 160 učenika (4 srpske i 156 rumunske narodnosti); *Maloizvorska škola* (1 mesto) sa ukupno 26 učenika (12 srpske i 14 rumunske narodnosti); *Lasovska škola* (2 mesta) sa ukupno 34 učenika (18 srpske i 16 rumunske narodnosti); *Lukovska škola* (1 mesto) sa ukupno 28 učenika (22 srpske i 6 rumunske narodnosti) i *Podgoračka škola* (1 mesto) sa 53 učenika (4 srpske i 49 rumunske narodnosti).

Ukupno je u boljevačkom srezu bilo 344 učenika (60 srpske i 284 rumunske narodnosti).¹¹⁰⁷

U *srezu zaječarskom* postojala je *Borska škola* (1 mesto) sa ukupno 19 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti; *Brestovačka škola* (1 mesto) sa ukupno 51 učenikom, pri čemu su svi rumunske narodnosti; *Bučjanska škola* (1 mesto) sa ukupno 22 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti; *Grljanska škola* (2 mesta) sa ukupno 66 učenika (28 srpske i 38 rumunske narodnosti); *Kriveljska škola* (1 mesto) sa ukupno 42 učenika, pri čemu su svi rumunske narodnosti; *Oštreljska škola* (1 mesto) sa ukupno 46 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti i *Slatinska škola* (1 mesto) sa ukupno 35 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti.

¹¹⁰⁵ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 688.

¹¹⁰⁶ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 688.

¹¹⁰⁷ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 689.

Ukupno je u zaječarskom srezu bio 281 učenik (28 srpske i 253 rumunske narodnosti). Možemo svesti da je u oba sreza okruga crnorečkog bilo 625 učenika (88 srpske i 537 rumunske narodnosti).¹¹⁰⁸

Okrug požarevački podeljen je u sedam srezova: *golubački, zviški, mlavski, moravski, omoljski, požarevački i ramski*.

U *golubačkom srezu* postojala je *Braničevska škola* (4 mesta) sa ukupno 88 učenika (65 srpske i 23 rumunske narodnosti); *Golubačka škola* (10 mesta) sa ukupno 99 učenika (71 srpske i 28 rumunske narodnosti); *Dobranska škola* (2 mesta) sa ukupno 29 učenika (25 srpske i 4 rumunske narodnosti) i *Zelenička škola* (4 mesta) sa ukupno 41 učenikom (28 srpske i 13 rumunske narodnosti).

Ukupno je u srezu golubačkom bilo 257 učenika (189 srpske i 68 rumunske narodnosti).¹¹⁰⁹

U *zviškom srezu* postojala je *Volujska škola* (1 mesto) sa ukupno 25 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti; *Dubočka škola* (1 mesto) sa ukupno 35 učenika (1 srpske i 34 rumunske narodnosti); *Kučajinska škola* (2 mesta) sa ukupno 41 učenikom (22 srpske i 19 rumunske narodnosti); *Kučevska škola* (2 mesta) sa ukupno 65 učenika (35 srpske i 30 rumunske narodnosti); *Mišljenovačka škola* (2 mesta) sa ukupno 48 učenika (28 srpske i 20 rumunske narodnosti) i *Neresnička škola* (2 mesta) sa ukupno 44 učenika (2 srpske i 42 rumunske narodnosti).

Ukupno je u zviškom srezu bilo 258 učenika (88 srpske i 170 rumunske narodnosti).¹¹¹⁰

U *mlavskom srezu* postojala je *Dobrinjska škola* (4 mesta) sa ukupno 34 učenika (26 srpske i 8 rumunske narodnosti); *Dubočka škola* (1 mesto) sa ukupno 28 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti; *Kladurovska škola* (1 mesto) sa ukupno 38 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti; *Kobiljska škola* (2 mesta) sa ukupno 31 učenikom, pri čemu su svi rumunske narodnosti; *Manastirička škola* (1 mesto) sa ukupno 31 učenikom, pri čemu su svi rumunske narodnosti; *Melnička škola* (1 mesto) sa ukupno 53 učenika, od kojih

¹¹⁰⁸ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 725.

¹¹⁰⁹ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 725–726.

¹¹¹⁰ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 726–727.

su svi rumunske narodnosti; *Petrovačka škola* (3 mesta) sa ukupno 151 učenicom (139 srpske i 12 rumunske narodnosti); *Ranovačka škola* (1 mesto) sa ukupno 73 učenika (3 srpske i 70 rumunske narodnosti); *Rašanačka škola* (1 mesto) sa ukupno 41 učenicom, pri čemu su svi rumunske narodnosti i *Stamnička škola* (2 mesta) sa ukupno 36 učenika (16 srpske i 20 rumunske narodnosti).

Ukupno je u mlavskom srezu bilo 516 učenika (184 srpske i 332 rumunske narodnosti).¹¹¹¹

U *moravskom srezu* postojala je *Arnautpopovačka škola* (3 mesta) sa ukupno 33 učenika (20 srpske i 13 rumunske narodnosti); *Vlaškodolska škola* (1 mesto), koju je pohađalo 69 učenika (29 srpske i 40 rumunske narodnosti); *Porodinska škola* (1 mesto) sa ukupno 53 učenika (6 srpske i 47 rumunske narodnosti); *Pro'vska škola* (4 mesta) sa ukupno 70 učenika (38 srpske i 32 rumunske narodnosti); *Rakinačka škola* (1 mesto), koju je pohađao 41 učenik (33 srpske i 8 rumunske narodnosti) i *Sibnička škola* (2 mesta) sa ukupno 39 učenika (33 srpske i 6 rumunske narodnosti). U *moravskom srezu* je ukupno bilo 305 učenika (159 srpske i 146 rumunske narodnosti).¹¹¹²

U *omoljskom srezu* postojala je *Bliznička škola* (3 mesta) sa ukupno 29 učenika (9 srpske i 20 rumunske narodnosti); *Žagubička škola* (1 mesto) sa ukupno 95 učenika (31 srpske i 64 rumunske narodnosti); *Jasikovska škola* (3 mesta) sa ukupno 34 učenika (3 srpske i 31 rumunske narodnosti); *Krepoljinska škola* (2 mesta) sa ukupno 39 učenika (23 srpske i 16 rumunske narodnosti); *Loznička škola* (1 mesto) sa ukupno 33 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti; *Osanička škola* (1 mesto) sa ukupno 34 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti i *Sigačka škola* (2 mesta) sa ukupno 22 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti.

Ukupno je u *omoljskom srezu* bilo 286 učenika (66 srpske i 220 rumunske narodnosti).¹¹¹³

U *požarevačkom srezu* postojala je *Bratovačka škola* (1 mesto) sa ukupno 41 učenicom (37 srpske i 4 rumunske narodnosti); *Brežanska škola* (1 mesto) sa ukupno 48 učenika (33 srpske i 15

¹¹¹¹ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 727.

¹¹¹² Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 727–728.

¹¹¹³ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 759.

rumunske narodnosti); *Velikoselska škola* (2 mesta) sa ukupno 133 učenika (83 srpske i 50 rumunske narodnosti); *Lučička škola* (4 mesta) sa ukupno 61 učenikom (54 srpske i 7 rumunske narodnosti); *Malo-crnićska škola* (1 mesto) sa ukupno 46 učenika (32 srpske i 14 rumunske narodnosti); *Poljanska škola* (1 mesto) sa ukupno 47 učenika (16 srpske i 31 rumunske narodnosti); *Salakovačka škola* (2 mesta) sa ukupno 49 učenika (36 srpske i 13 rumunske narodnosti); *Trnjanska škola* (3 mesta) sa ukupno 53 učenika (35 srpske i 18 rumunske narodnosti) i *Šapinska škola* (2 mesta) sa ukupno 36 učenika (26 srpske i 10 rumunske narodnosti).

Ukupno je u požarevačkom srezu bilo 514 učenika (352 srpske i 162 rumunske narodnosti).¹¹¹⁴

U *ramskom srezu* postojala je *Kasiljevska škola* (7 mesta) sa ukupno 57 učenika (21 srpske i 36 rumunske narodnosti); *Makačka škola* (2 mesta) sa ukupno 54 učenika (45 srpske i 9 rumunske narodnosti); *Rabrovska škola* (4 mesta) sa ukupno 52 učenika (39 srpske i 13 rumunske narodnosti); *Ramska škola* (1 mesto) sa ukupno 23 učenika (8 srpske i 15 rumunske narodnosti) i *Srednjevaska škola* (3 mesta) sa ukupno 40 učenika (34 srpske i 6 rumunske narodnosti).

Ukupno je u *ramskom srezu* bilo 226 učenika (147 srpske i 79 rumunske narodnosti).

U celom **požarevačkom okrugu** na početku 1882/1883. školske godine bilo je ukupno 2.362 učenika (1.185 srpske i 1.177 rumunske narodnosti).¹¹¹⁵

Kao što kaže Dragoljub Jovanović: „Ostaje još da vidimo kako stoji okrug *čuprijski* u pogledu školovanja rumunske dece. U sva tri sreza ovoga okruga bilo je 1882-83. godine svega *devet* škola, koje su pohodili i rumunski đaci.”¹¹¹⁶

U *despotovačkom srezu* postojala je *Beljajska škola* (2 mesta) sa ukupno 40 učenika (11 srpske i 28 rumunske narodnosti); *Dvoriška škola* (1 mesto) sa ukupno 46 učenika (32 srpske i 14 rumunske narodnosti) i *Medvedska škola* (5 mesta) sa ukupno 48 učenika (43 srpske i 5 rumunske narodnosti).

¹¹¹⁴ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 759–760.

¹¹¹⁵ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 760–761.

¹¹¹⁶ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 762.

Ukupno je u despotovačkom srezu bilo 134 učenika (86 srpske i 48 rumunske narodnosti).¹¹¹⁷

U *paraćinskom srezu* postojala je *Bigrenička škola* (2 mesta) sa ukupno 40 učenika (4 srpske i 36 rumunske narodnosti) i *Senjska škola* (7 mesta) sa ukupno 58 učenika (50 srpske i 8 rumunske narodnosti).

Ukupno je u paraćinskom srezu bilo 98 učenika (54 srpske i 44 rumunske narodnosti).¹¹¹⁸

U *resavskom srezu* postojala je *Bobovska škola* (3 mesta) sa ukupno 30 učenika, od kojih su svi rumunske narodnosti; *Vojštanska škola* (4 mesta) sa ukupno 36 učenika (32 srpske i 4 rumunske narodnosti); *Dubnička škola* (2 mesta) sa ukupno 30 učenika (22 srpske i 8 rumunske narodnosti) i *Troponjska škola* (3 mesta) sa ukupno 35 učenika (21 srpske i 14 rumunske narodnosti).

Ukupno je u resavskom srezu bio 131 učenik (75 srpske i 56 rumunske narodnosti).¹¹¹⁹

U **ćuprijskom okrugu** na početku školske 1882/1883. godine bilo je ukupno 363 učenika (215 srpske i 148 rumunske narodnosti).

Bogoljub Jovanović piše: „U onim školama dakle, koje su imale učenike od obe narodnosti, bilo je Rumuna relativno više nego Srba”,¹¹²⁰ što govori o asimilacionom procesu i srbizaciji putem škole, kojem su decenijama bili podvrgnuti Rumuni sa prostora istočne Srbije, jer se nastava odvijala isključivo na srpskom jeziku. I doista, kada saberemo učenike u svim okruzima, ukupno je bilo 4912 učenika, od kojih je 1841 učenik bio srpske i 3071 učenik rumunske narodnosti.

Ako se ove cifre uporede s brojem stanovnika srpske ili rumunske narodnosti u navedena četiri okruga prema popisu iz 1884. godine, odnosno popisu koji je najbliži vremenu školske 1882/1883. godine (*Prvi popis u Kraljevini Srbiji iz 1884. godine* u dosad navedenim okruzima popisuje Rumune, a ne Vlahe. Tako je u *okrugu kragujevačkom* (52.019), *požarevačkom* (57.568), *ćuprijskom* (10.621)

¹¹¹⁷ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 762–763.

¹¹¹⁸ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 763.

¹¹¹⁹ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 763–764.

¹¹²⁰ Bogoljub Jovanović, *Školovanje dece rumunske narodnosti*, 764.

i *crnorečkom* (28.351) popisano ukupno 149.559 Rumuna,¹¹²¹ dok je u istim okruzima bilo 236.793 Srba, pa bi odnos izražen u procentima bio 38,71% prema 61,29% u korist Srba), vidi se da je mnogo veći broj učenika rumunske narodnosti (2,053%) u odnosu na broj učenika srpske narodnosti (0,78%) slušao nastavu isključivo na srpskom jeziku o srpskoj kulturi i istoriji srpskog naroda, čime se vršila žestoka asimilacija i srbizacija rumunske mladeži na prostoru istočne Srbije. O tome piše i Mađar J. Sabo u knjizi koju je objavio u Budimpešti 1875. godine. On kaže da su „Vlasi Srbije vredni hrišćani koji se tvrdoglavo drže nošnje i svog jezika” i pored toga što „imaju dva puta više škola i crkava od Srba”, kao i to da je „jezik nastave u ovim školama – isključivo – srpski”.¹¹²²

O školovanju, odnosno posrbljavanju i asimilaciji Rumuna (Vlaha) istočne Srbije putem nastave na srpskom jeziku u rumunskim (vlaškim) naseljima, pisao je i rumunski istoričar K. Konstante (C. Constante) u svom delu „*Rumuni u timočkoj i moravskoj dolini*” (*Românii din Valea Timocului și a Moravei*) na osnovu podataka za školsku 1900. godinu. On o stanju zatečenom 1900. godine kaže: „Dok je u četiri najnaseljenije srpske oblasti, u Vranju, Užicu, Čačku i Toplici u 791 selu bilo samo 105 škola sa 206 učitelja, u one četiri oblasti u kojima žive i Rumuni za 509 sela nije bilo manje od 397 škola sa 716 učitelja. Sa 397 škola i 716 srpskih učitelja bez ijedne rumunske škole i bez ijedne rumunske crkve, s jedne strane nije ni čudo što se rumunski jezik kojim govore ovi Rumuni ne podudara s našim, kako oni kažu. Opet, s druge strane, počele da nestaju nošnja, običaji i verovanja, kao što su počele neke narodne pesme.”¹¹²³ Manji

¹¹²¹ *Državopis Srbije*, sv. VI, 259, 263 i 267.

¹¹²² J. Szabo, *Note de călătorie din Serbia, din punct de vedere geografic și etnografic*, Budapesta, 1875, preuzeto iz knjige: F. Copcea, *Istoriografia românilor din Serbia de sud-est*, Craiova, 2008, 36, 44.

¹¹²³ C. Constante, *Românii din Valea Timocului și a Moravei*, u: *Românii din Timoc*, Vol. I, Timișoara, Marinesa, 1929 [2008], 240, preuzeto iz: Monica Huțanu, Annemarie Sorescu-Marinković, *nGraiul vlah în școlile din Serbia răsăriteană: provocări și perspective*, u: *Dosar: Românistica – stare de fapt* (XII), 203/204: „Pe când în patru dintre cele mai populate județe sârbești și anume: Vrania, Ujița, Ciaciac și Toplița, în 791 sate nu erau decât 105 școli cu 206 învățători, în cele patru județe în care locuiesc și românii, pentru 509 sate nu erau mai puțin de 397 școli cu 716 învățători. 397 școli și 716 învățători sârbi fără nicio școală românească și nicio

broj škola (105) i učitelja (206) u većem broju naselja (791) u oblastima sa čisto srpskim žiteljima naspram većeg broja škola (397) i učitelja (716) u daleko manjem broju naselja (509), u kojima pored srpskog živi i rumunsko (vlaško) stanovništvo, jasno ukazuje na nameru srpskih vlasti da se što brže i uspješnije izvrši posrbljavanje i asimilacija rumunskog (vlaškog) stanovništva istočne Srbije.

8.2. Školovanje učenika „vlaške” narodnosti sredinom XX veka u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji

Ovde ćemo na osnovu arhivskih dokumenata,¹¹²⁴ tj. izveštaja za školsku 1949/1950. i 1950/1951. godinu, koji su krajnje oskudni, navesti jedan primer školovanja učenika „vlaške” narodnosti sredinom XX veka u vreme Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Najpre su komunističke vlasti u FNRJ odlučile da rumunsku zajednicu sa prostora istočne Srbije imenuju *vlaška narodnosna grupa* koja govori *vlaškim jezikom*. „U Zaječaru je bila stvorena partijska komisija koja je trebala da prouči to pitanje i da radi na stvaranju uslova za razvoj Vlaha kao narodnosne grupe. Ta komisija bavila se pitanjima pisanja gramatike vlašskog jezika...”¹¹²⁵ i svime što je bilo potrebno kako bi se tzv. vlaški jezik mogao instalirati u školski sistem na prostoru istočne Srbije.

Od takve namere se odustalo nakon Informbiroa 1848. godine, kada je odlučeno da „vlašku” narodnost valja instalirati kao deo srpske nacije sa srpskim jezikom. Istovremeno se odustalo i od standardizacije vlašskog jezika, a vlaška tradicionalna kultura je vremenom trebalo

biserică românească, nu e de mirare dacă pe de o parte limba românească vorbită de acești români nu se va mai lăsa cu a noastră, cum zic ei, iar pe de alta, vor începe să dispară portul, datinele și credințele, cum au început să dispară unele cântece populare.”

¹¹²⁴ Svih 5 dokumenata čuvaju se u Arhivu „Timočka Krajina” u Zaječaru pod signaturom IAZ-NOOTZ-A-9685/5. Dokumenti su nastali tako što je Oblasni narodni odbor slao zahtev mesnim narodnim odborima da im se šalju informacije o broju školovanih Vlaha (vrsta škole itd.), a onda je te izveštaje tabelarno prikazao na osnovu prikupljenih podataka u Oblasnom Narodnom Odboru Zaječar poverenik Saveta za prosvetu i kulturu Jovan Radosavljević, koji je to morao proslediti Ministarstvu za prosvetu i kulturu u Beogradu.

¹¹²⁵ *Vlasi u dokumentima*, 2014, 50.

da bude zamenjena srpskom. Zbog takvog zauzetog stava okružni narodni odbori timočke oblasti Zaječar (ONOTOZ) imali su potrebe za izveštajima školskih uprava u kojima je trebalo biti navedeno koliko učenika vlaške narodnosti pohađa nastavu na srpskom jeziku u naseljima na prostoru istočne Srbije da bi se na njih moglo delovati otvaranjem narodnih knjižnica, analfabetskih i drugih kurseva za one starije koji su prerasli osnovnoškolsko obrazovanje, a sve radi sveopšteg posrbljavanja i asimilacije „Vlaha”. Takva politika denacionalizacije „Vlaha” dala je očekivane rezultate, što se ubrzo moglo videti na popisu stanovništva iz 1961. godine, kada se „deklarisalo” svega 1.338 „Vlaha”. Nakon svršene asimilacije pripadnika rumunske (vlaške) zajednice, kako je smatrala srpska vlast, bilo je besmisleno, posebno nakon ukidanja pripravnih razreda u osnovnim školama šezdesetih godina, da „vlašku” manjinu uopšte treba formirati i podržavati na prostoru istočne Srbije.

Na prvoj tabeli, koja je naslovljena „Od oslobođenja do kraja 1949-50. završilo je školovanje”, nalaze se sređeni podaci za svaki sreski narodni odbor (Boljevac, Bor, Brza Palanka, Brusnik, Donji Milanovac, Zaječar, Kladovo i Negotin) i za svaki gradski narodni odbor (Bor, Zaječar i Negotin) na prostoru timočke oblasti Zaječar. Za svaki sreski narodni odbor osim Knjaževca, na čijoj teritoriji nije bilo učenika vlaške narodnosti, i za gradski narodni odbor ponaosob, prikazano je koliko učenika vlaške narodnosti je završilo osnovnu školu (3487 m. + 2843 f. = ukupno 6330), osmoletku – niže i više razrede, gde uglavnom fale podaci, gimnaziju – niže (317 m. + 125 f. = ukupno 442) i više razrede (26 m. + 7 f. = ukupno 33), srednje stručne škole (30 m. + 16 f. = ukupno 46) i višu pedagošku školu i fakultete (6 m. + 1 f. = ukupno 7). Na kraju tabele sabrani su učenici vlaške narodnosti svih škola, posebno muškog i posebno ženskog pola, koji su završili školovanje do kraja školske 1949/1950. godine, što je uneseno u posebnu kolonu za svaki sreski i gradski narodni odbor.

Od oslobođenja do kraja 1949-50. završilo je školovanje

12.	11.	10.	9.	8.	7.	6.	5.	4.	3.	2.	1.	N	G	O	Z	S

Od oslobođenja do kraja 1949.-50. završilo školovanje u:		Osnovne škole		Osmoletke		Gimnazije		Srednje stručne škole		VPŠ i fakulteti							
				Niži razredi	Viši raz.	Niži razredi	Viši razredi										
SNO Boljevac	/	/	/	/	/	/	/	/	/	3	1	4	3	1			
SNO Bor	581	504	1085	117	75	192							1	/			
SNO Brza Palanka	571	308	879				6	3	9	3	/	3	6	2	8	/	/
SNO Brusnik	307	318	625				10	1	11	4	/	4	4	4	4	/	/
SNO D. Milanovac	246	200	446				8	9	17	11	7	18	/	/	/	/	
SNO Zaječar	333	333	666				6	/	6	/	/	/	/	/	/	/	
SNO Kladowo	627	532	1159				21	3	24	/	/	/	/	/	/	/	
SNO Knjaževac	/	/	/				/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
SNO Negotin	745	630	1375				12	3	15	6	2	8	1	1	2	2	/
GNO Bor	37	18	55				192	75	267	5	/	5	9	5	14	/	/
GNO Zaječar	/	/	/				/	/	/	/	/	/	7	5	12	/	/
GNO Negotin	/	/	/				59	33	92	8	15	13	/	2	2	/	/

Ukupno							
4	6	2	8				
1	699	579	1278				
/	/	/	/				
/	325	319	644				
	265	216	481				
	339	333	672				
	648	535	1183				
	/	/	/				
2	766	636	1402				
/	243	98	341				
/	7	5	12				
/	67	40	107				

U narednoj tabeli naslovljenoj „Podaci o učenicima i studentima ‘Vlasima’ školske 1950-51. godine” na isti način su prikazani podaci za svaki sreski narodni odbor (Boljevac, Bor, Brza Palanka, Brusnik, Donji Milanovac, Zaječar, Kladovo, Knjaževac i Negotin) i za svaki gradski narodni odbor (Bor, Zaječar i Negotin) timočke oblasti Zaječar. Za svaki sreski i gradski narodni odbor za školsku 1950/1951. godinu od prikazano je koliko ima učenika „Vlaha” muškog i ženskog pola u osnovnim školama (3742 m. i 3674 f. = ukupno 7416 đaka), u osmoletki – niži razredi (1391 m. i 1509 f. = ukupno 2900 đaka) i u osmoletki – viši razredi (373 m. i 266 f. = ukupno 639 đaka), u gimnaziji – niži razredi (260 m. i 112 f. = ukupno 372 đaka) i u gimnaziji – viši razredi (39 m. i 16 f. = ukupno 63 đaka), u srednjim stručnim školama (72 m. i 32 f. = ukupno 104 đaka) i na višoj pedagoškoj školi i fakultetima (30 m. i 2 f. = ukupno 32 studenta).

Podaci o učenicima i studentima „Vlasima” školske 1950-51. godine

Broj đaka u škola											
Gimnazije Viši raz.				Srednje stručne škole				V.P.Š. i fakulteti			
M	Ž	Sv	M	Ž	Sv	M	Sv	M	Ž	Sv	
-	-	8	-	-	4	1	4	-	-	1	32
-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	3	
9	2	8	4	-	4	3	4	3	-	3	
-	-	-	9	-	9	01	9	-	-	01	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2	1	3	3	1	4	3	4	-	-	3	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
41	8	22	11	8	61	01	61	2	-	21	
6	-	6	62	91	54	-	54	-	-	-	
4	1	5	7	1	9	-	9	-	-	-	
4	4	8	7	9	31	-	31	-	-	-	

SNO GNO		Osnovne škole												Osmoletke																
		Osnovne škole						Niži raz.						Viši raz.						Niži raz.										
								M	Ž	Sv	M	Ž	Sv	M	Ž	Sv	M	Ž	Sv											
1.	SNO-Boljevac	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2.	SNO-Bor	771	736	1507	172	197	369	75	56	131	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3.	SNO-Brza Palanka	471	427	898	470	505	975	110	58	168	16	3	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4.	SNO-Brusnik	287	303	590	3	-	3	2	-	2	33	14	47	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5.	SNO-D. Milanovac	581	588	1169	302	308	610	100	66	166	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6.	SNO-Zaječar	349	309	658	-	-	-	-	-	-	19	7	26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7.	SNO-Kladovo	791	796	1587	88	99	187	19	38	61	28	89	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8.	SNO-Knjaževac	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9.	SNO-Negotin	444	485	929	356	400	756	67	67	134	42	14	56	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10.	GNO-Bor	42	28	70	-	-	-	-	-	-	72	29	101	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11.	GNO-Zaječar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	7	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12.	GNO-Negotin	6	2	8	-	-	-	-	-	-	15	10	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ukupno		3742	3674	7416	1391	1509	2900	373	266	639	260	112	372	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

U trećoj tabeli naslovljenoj „Podaci o Vlasima – intelektualcima” nalaze se podaci za svaki sreski narodni odbor (Boljevac, Bor, Brza Palanka, Brusnik, Donji Milanovac, Zaječar, Kladovo, Knjaževac i Negotin) i za svaki gradski narodni odbor (Bor, Zaječar i Negotin) timočke oblasti Zaječar. Za svaki sreski i gradski narodni odbor prikazano je koliko ima „Vlaha” muškog i ženskog pola sa završenim fakultetom (ukupno 23 m. i 1 f.), koliko ima studenata na fakultetima i Višoj pedagoškoj školi (ukupno 37 m. i 2 f.), sa završe-

nom srednjom školom (ukupno 36 m.), sa završenom učiteljskom školom (ukupno 20 m. i 2 f.), sa završenom poljoprivrednom školom (123 m. i 8 f.) i sa završenim srednjim stručnim školama (14 m. i 2 f.).

Podaci o Vlasima – intelektualcima

	SNO GNO	Sa svršenim fakultetima				Studenti fakulteta i V.P.Š.				Srednja škola				Učiteljska škola				Poljoprivredna škola				Srednja stručna škola			
		M	Ž	Sv	M	Ž	Sv	M	Ž	Sv	M	Ž	Sv	M	Ž	Sv	M	Ž	Sv	M	Ž	Sv	M	Ž	Sv
1.	SNO-Boljevac	3	1	4	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	1	-	1	1	1	1	1	2
2.	SNO-Bor	3	-	3	-	6	-	6	15	-	15	2	1	3	2	1	32	1	33	6	-	-	-	-	6
3.	SNO-Brza Palanka	1	-	1	1	-	1	3	-	3	-	-	-	-	-	-	5	-	5	-	-	-	-	-	-
4.	SNO-Brusnik	1	-	1	10	-	10	5	-	5	1	-	1	20	-	20	3	-	20	3	-	-	-	-	3
5.	SNO-D. Milanovac	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6.	SNO-Zaječar	1	-	1	6	-	6	-	-	-	3	1	4	10	1	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7.	SNO-Kladovo	4	-	4	1	-	1	4	-	4	4	-	4	16	-	16	3	-	16	3	-	-	-	-	3
8.	SNO-Knjaževac	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9.	SNO-Negotin	6	-	6	5	-	5	6	-	6	6	-	6	23	3	26	1	1	26	1	1	1	1	1	2
10.	GNO-Bor	1	-	1	2	-	2	-	-	-	-	-	-	4	-	4	-	-	4	-	-	-	-	-	-
11.	GNO-Zaječar	3	-	3	6	2	8	3	-	3	3	-	3	12	3	15	-	-	15	-	-	-	-	-	-
12.	GNO-Negotin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ukupno		23	1	24	37	2	39	36	-	36	20	2	22	123	8	131	14	2	131	14	2	14	2	16	16

Pored iznetih podataka o deci „Vlaha” koja su se sredinom XX veka školovala isključivo na srpskom jeziku, navešću podatak da su za period od 1960. do 1965. godine samo u Timočkoj Krajini radile 164 četvororazredne škole u svim manjim naseljima, 23 petorazredne, šestorazrednih je bilo 7, a osmorazrednih 55 škola, pa je u osnovnim školama nastavom na srpskom jeziku bilo obuhvaćeno 35.886 učenika, a u Porečkom srezu evidentirano 9 osnovnih škola sa 1046 učenika i jedna osmogodišnja škola sa 503 učenika, ukupno 1549 učenika.¹¹²⁶

Tako je bilo s otvaranjem škola, i to najpre u rumunskim (vlaškim) naseljima, a potom i u srpskim u vreme kneza Miloša u Kneževini Srbiji, tako je bilo u Kraljevini Srbiji i Jugoslaviji, isto je bilo i u vreme posleratne komunističke Jugoslavije. Sela sa rumunskim (vlaškim) stanovništvom imala su prvenstvo u otvaranju škola u kojima se nastava odvijala isključivo na srpskom jeziku. Ne bih rekao da Rumuni (Vlasi) nisu nikada tražili nastavu na maternjem rumunskom jeziku,¹¹²⁷ kao što kaže Tihomir Đorđević, već im to nikada nije bilo omogućeno. Tolike škole nisu bile tu da bi se Rumuni (Vlasi) istočne Srbije izvukli iz zaostalosti i „da se u njih usadi obrazovanost”, već da se „Vlasi posrbe, osveste i pripitome”, i da se „Vlasi oduče od njihovog maternjeg jezika”, kako je rekao učitelj Nikola Stojanović u referatu koji je još 1882. godine čitao na zboru „omoljskih učitelja”.¹¹²⁸

Asimilacija u đačkim klupama nastavljena je i u periodu komunističke vlasti, u vreme nakon Informbiroa (nakon 1848). Pejanović u vezi s tim kaže da je 50-ih godina XX veka veliki broj „*opismenjen*

¹¹²⁶ Jovica Orlović, Vene Stojmenov, *Kulturno-prosvetne prilike u Porečkoj opštini*, Razvitak, god. XIII, br. 3, Zaječar (1973), 96.

¹¹²⁷ George Zbucnea, Cezar Dobre, *Românii timoceni: destin istoric și documente*, București, Editura DC Promotions, 2005, 60: „Noi nu suntem sârbi, tocmai precum românii din Ungaria nu sunt unguri și cei din Rusia, ruși... Ei nu ne lăsau să învățăm în școli limba noastră, nu ne lăsau să ne facem biserici românești, să avem gazete românești și alte de acestea.” (Mi nismo Srbi, kao što Rumuni iz Ugarske nisu Ugri i oni iz Rusije nisu Rusi... Oni nam nisu dali da u školi učimo svoj jezik, da gradimo rumunske crkve, da imamo rumunske novine i slično – u prevodu S. G.).

¹¹²⁸ *Srbiziranja i organizacija škola, Nikola Stojanović, učitelj Jasikovački čitao na zboru „omoljskih učitelja” 27 decembra 882, u: Učitelj, god. II, Beograd 1883, 88, 90.*

posle oslobođenja. Otvoren je veći broj osmogodišnjih škola u većim vlaškim selima (u Timočkoj oblasti od 30 osmogodišnjih škola 20 je u većim vlaškim selima).¹¹²⁹ On navodi; „U Timočkoj oblasti od oslobođenja je opismenjeno 17.399 Vlaha, od toga 12.507 žena.” Rečeno je da „za vlaška sela stoji ne samo zadatak opismenjavanja preostalih analfabeta već i borba da opismenjani kao i drugi organizovanije čitaju štampu i druge stvari i ujedno da na taj način uče i jezik”,¹¹³⁰ pa je zato u vlaška sela počela pristizati srpska štampa, koju su seoski poštari jedanput ili dvaput nedeljno distribuirali klubovima mesnih zajednica i seoskim knjižnicama i čitaonicama.¹¹³¹ Đaci iz rumunskih (vlaških) sela pohađali su pripreme/pripreme razrede „gde uče najpre jezik”, tj. srpski (srpskohrvatski), ali se na tome nije stalo u posrbljavanju, već je predloženo „da se priđe organizovanju dečjih zabavišta u većim vlaškim selima gde bi ... učitelji pored rada sa pripremnim razredom, učili jeziku i decu u zabavištu.”¹¹³² Mile Stojanović (Boljevac) kaže da su u periodu posle rata „imajući u vidu [...] zaostalog Vlaha” bili „organizovani raznorazni tečajevi, kursevi, podizane su škole. Na primer na terenu Boljevca osnovane su dve osmogodišnje škole, dok ih u srpskim selima tada još nije bilo... U Podgorcu je podignuta jedna škola i pored toga 3 – 4 reonske četvororazredne osnovne škole, tako da su sada sva deca obuhvaćena”¹¹³³ procesom srbizacije i asimilacije. „Nasuprot tome, pre rata je bilo 3 – 4 učitelja u Podgorcu a sada ih ima 10, 7 u osmogodišnjoj školi a 3 u četvororazrednoj. U tim vlaškim selima [...] sa znanjem školskog nadzornika donose se rešenja s tim da su [...] obavezni da pohađaju školu”.¹¹³⁴

Potvdu o uspesima posrbljavanja, tj. o zatiranju maternjeg jezika Rumuna (Vlaha) istočne Srbije u srpskim školama sredinom XX veka,

¹¹²⁹ Vlasi u dokumentima, 2009, 82.

¹¹³⁰ Vlasi u dokumentima, 2009, 83–84.

¹¹³¹ Slavoljub Gacović, Stevan Veljković, *Od čitališta do Narodne biblioteke u Zaječaru* (1866–1996), Zaječar, Matična biblioteka „Svetozar Marković”, 2001, 220: „Valja naglasiti da od 24 knjižnice i čitaonice u opštini Zaječar radio-aparata nije bilo u Gradskovu, Zvezdanu, Leskovcu, Nikoličevu i Šipikovu, a televizora nema samo u Prliti. Ova audio-vizuelna sredstva bila su najčešće smeštena u čitaonicama...”

¹¹³² Vlasi u dokumentima, 2009, 83–84.

¹¹³³ Vlasi u dokumentima, 2009, 146.

¹¹³⁴ Vlasi u dokumentima, 2009, 146.

dobijamo i od aktiviste Rajka Đokovića, koji kaže: „Imamo prilično masovnu pojavu da žene i stari ljudi u kući razgovaraju vlaški, ali *ima pojava da se roditelji obrate na vlaškom jeziku a deca odgovaraju na srpskom. Očito je da su sve osmogodišnje i šestogodišnje škole napravile revoluciju u tome.*”¹¹³⁵ Međutim, to nije bilo dovoljno komunističkim vlastima u Srbiji, već je, kako navodi Mile Stojanović, „u svim školama zabranjena [...] upotreba vlašskog jezika”, kao i „u pripravnim razredima”.¹¹³⁶

Strahinja Popović, koji je bio zadužen za Negotinsku Krajinu i Ključ, navodi koliko je đaka Rumuna (Vlaha) pohađalo nastavu koja se 50-ih godina XX veka odvijala isključivo na srpskom jeziku: „Studenata sada ima 40, u učiteljskoj školi sada 60 učenika Vlaha, u srednjoj poljoprivrednoj 7, u Gimnaziji u Negotinu 107, u Srednjo-tehničkoj školi 26, u Srednjoj ekonomskoj školi 12, u srednjim medicinskim školama 22. I ova cifra nije tačna. U osmogodišnjim školama 4.505 dece, u šestogodišnjoj školi 2.422, u osnovnim školama uči u selima 3.240 đaka Vlaha.”¹¹³⁷ On kaže da je samo „zdravstvene kurseve završilo 811 omladinki, i to je samo za biv. krajinski srez. Opismenjeno (je) prema podacima 5.118 (Vlahinja – S. G.) u srezu krajinskom, računajući od oslobođenja”¹¹³⁸ do pedesetih godina XX veka.

Paun Šerbanović, zadužen za borsku opštinu, kaže: „Mi već imamo osmogodišnje škole u svim vlaškim selima”,¹¹³⁹ gde se takođe odvijalo *posrbļjavanje* rumunske (vlaške) dece putem školskog programa na srpskom jeziku. Kako je Živan Vasiljević, zvani Marko, na sastanku komunista Timočke Krajine, na kojem se raspravljalo o problemima u radu sa Rumunima (Vlasima), ukazao na to da se među Rumunima (Vlasima) uglavnom sluša program Radio Bukurešta, Sreten Vučković predlaže „da se vidi ko sve barata sa radio aparatima po čitaonicama... a s druge strane *da se organizuje u čitaonicama da primaju redovno program*”¹¹⁴⁰ Radio Beograda itd.

¹¹³⁵ Vlasi u dokumentima, 2009, 170.

¹¹³⁶ Vlasi u dokumentima, 2009, 173.

¹¹³⁷ Vlasi u dokumentima, 2009, 147.

¹¹³⁸ Vlasi u dokumentima, 2009, 147.

¹¹³⁹ Vlasi u dokumentima, 2009, 151.

¹¹⁴⁰ Vlasi u dokumentima, 2009, 173.

8.3. Školovanje učenika rumunske i „vlaške” nacionalne manjine početkom XXI veka u Republici Srbiji

Važno je istaći da *Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina* iz 2002. godine članom 9 obezbeđuje „pravo na školovanje na maternjem jeziku”¹¹⁴¹ u svim „institucijama predškolskog, osnovnog i srednjeg vaspitanja i obrazovanja”, dok se u članu 13 istog zakona ostavlja „mogućnost dvojezične nastave ili nastave na srpskom jeziku s predmetom izučavanja jezika (ili govora) nacionalne manjine s elementima nacionalne istorije i kulture za pripadnike nacionalne manjine”,¹¹⁴² a „drugim zakonima se propisuje minimalni broj učenika u odeljenjima, s tim da broj učenika može biti i manji ukoliko ga odobri nadležno ministarstvo”.¹¹⁴³ Takođe, važno je naglasiti da „u izradi nastavnog plana i programa za potrebe nastave predmeta koji izražavaju posebnost nacionalnih manjina na jeziku nacionalnih manjina [...] obavezno učestvuju nacionalni saveti... Nacionalne manjine imaju mogućnost korišćenja udžbenika na svom maternjem jeziku tako što će prevesti udžbenike koji se koriste u nastavi na srpskom jeziku, izraditi svoj udžbenik”, kao što je uradila „vlaška” nacionalna manjina, „ili uvesti udžbenike iz ‘zemlje matice’”.¹¹⁴⁴ „Osnovna prepreka za obrazovanjem na maternjem jeziku vlaške nacionalne manjine u Srbiji” bio je spor oko „standardizacije/normiranja vlašskog jezika, odnosno pitanja da li je vlaške govore potrebno standardizovati/normirati u poseban jezik ili taj govor treba tretirati samo kao dijalekat rumunskog književnog jezika.”¹¹⁴⁵

Prvi, drugi i treći saziv Nacionalnog saveta Vlaha

Prvi saziv Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine odlučio je „da je jezik Vlaha rumunski, međutim, od 2008. do 2010. nastava na rumunskom jeziku za zainteresovane đake nije počela ni u

¹¹⁴¹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 40–41.

¹¹⁴² Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 41.

¹¹⁴³ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 41.

¹¹⁴⁴ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 41–42.

¹¹⁴⁵ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 52.

jednoj školi, iako je, prema tvrdnjama samih članova tadašnjeg saveta, uspostavljena komunikacija s Ministarstvom prosvete tokom 2009. godine”.¹¹⁴⁶ Uvidom u arhivska dokumenta prvog saziva Nacionalnog saveta Vlaha iz 2007, 2009. i 2010. godine, stiče se utisak da su istraživači ISAC fonda bili dobro obavešteni. Naime, uspostavljanje komunikacije Saveta sa Ministarstvom očigledno je u dokumentima, međutim, istraživači ISAC fonda nisu izneli argumente zbog čega ta komunikacija nije dala rezultate u vezi s uvođenjem rumunskog jezika sa elementima nacionalne kulture u obrazovni sistem na prostoru istočne Srbije.

Ukoliko se pogledaju dokumenti NSV, iz njih se lako može razaznati opstrukcija Ministarstva prosvete Republike Srbije. Deo rečenice istraživača ISAC fonda u kojoj piše da: Celokupni proces uvođenja nastave na rumunskom jeziku za učenike vlaške nacionalnosti zaustavljen je”,¹¹⁴⁷ nije tačan, jer proces uvođenja nastave na rumunskom jeziku za učenike „vlaške” nacionalnosti zapravo nije ni počeo. Opstrukcija Ministarstva prosvete bila je „kupovanje vremena” sve dok se 2010. godine u NSV nisu instalirali članovi partija većinskog naroda na vlasti (SPS, SNS i drugi), čime je umesto departizacije, o kojoj se toliko raspreda, izvršena partizacija nacionalnog saveta.

Demant koji je Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine dao „povodom članka koji je objavljen na str. 8 lista ‘Politika’ od subote 26. 09. 2009. godine pod nazivom ‘Đaci nezainteresovani za rumunski jezik’”, a koji je bio zaveden pod delovodnim br. 289/00-09-09 u Boru 28. septembra 2009. godine, predstavlja dokument *par excellence* kojim se mogu posvedočiti opstruiranja Ministarstva prosvete RS tokom 2009. godine. U demantima je rečeno sledeće:

„Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine Srbije sa sedištem u Boru demantuje navode Ministarstva prosvete Republike Srbije, jer nisu u potpunosti tačni.

Naime, tačan je navod *Ministarstva prosvete Republike Srbije* da je *Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine Srbije* blagovremeno, dana 16.01.2009. godine podneo zahtev za pohađanje izbornog

¹¹⁴⁶ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 52.

¹¹⁴⁷ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 52–53.

predmeta: **Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture**. U vezi sa tim, *Ministarstvo prosvete* je aktom br. 610-00-00046/2009-06 od 18.02.2009. godine obavestilo *Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine Srbije* da će *Ministarstva prosvete Republike Srbije* postupiti u skladu sa zakonom definisanim nadležnostima po pitanju uvođenja rumunskog jezika sa elementima nacionalne kulture za učenike vlaške nacionalne manjine, te da će obavestiti školske uprave i škole, da pri izradi liste izbornih predmeta uvrste i predmet ***Maternji jezik sa elementima nacionalne kulture – Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture***.

Dana 02.06.2009. godine *Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine Srbije* ponavlja zahtev *Ministarstvu prosvete* i dostavlja potpise roditelja koji traže uvođenje rumunskog jezika u osnovne škole gde njihova deca pohađaju nastavu. Zahtev je ponovljen, jer *Ministarstvo prosvete* nije obavestilo školske uprave i škole, da pri izradi liste izbornih predmeta uvrste i predmet ***Maternji jezik sa elementima nacionalne kulture – Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture***.

Bilo je od veoma velike važnosti da *Ministarstvo prosvete* obavesti školske uprave i škole, jer bi na taj način stvorilo atmosferu u kojoj se načelnici školskih uprava i direktori škola ne bi brinuli za svoj položaj i funkciju zbog uvođenja rumunskog jezika u škole.

Jasmina Mihajlović Glišić, predsednik Odbora za obrazovanje *Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine Srbije*, od početka juna meseca 2009. godine je urgirala kod *Ministarstva prosvete* da se obaveštenje dostavi školama i školskim upravama. U jednom trenutku dobila je obaveštenje da je *Ministarstvo prosvete* poslalo dopis školskim upravama. Međutim, pri proveru kod školskih uprava dobila je informaciju da nikakvo obaveštenje nije stiglo u školske uprave, te se ispostavilo da je akt kojim je trebalo da se obaveste školske uprave bio zagubljen u *Ministarstvu* i da se nikako nije mogao naći. Po premeštanju na drugo radno mesto službenika *Ministarstva prosvete* koji je radio po zahtevu *Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine Srbije*, stvari se pokreću sa mrtve tačke i, napokon, *Ministarstvo* u poslednji čas krajem avgusta 2009. g. obaveštava školske uprave u Požarevcu i Zaječaru.

U skladu sa obaveštenjem koje je Ministarstvo prosvete poslalo školskim upravama Nacionalni savet, blagovremeno tj. u vreme kada se roditelji anketiraju po pitanju izbornih predmeta, podneo je zahteve osnovnim školama sa potpisima roditelja. Školska uprava u Zaječaru je postupila po zakonu i poslala obaveštenje školi u Malom Jasenovcu, u kojoj su roditelji odustali od svog zahteva jer im je bilo predloženo da njihova deca neće učiti Engleski jezik ukoliko budu izabrali predmet Rumunski jezik. Stvar je komplikovanija u Školskoj upravi u Požarevcu. Na traženo objašnjenje od strane direktora škola kojima je Nacionalni savet poslao zahtev, Školska uprava u Požarevcu je 9. septembra 2009. godine poslala dopis školama da „mogu“ (a obavezni su) da uvrste u listu predmeta izborni predmet Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture.

Direktori škola u Kučevu i Golubcu, koje su pod jurisdikcijom školske uprave u Požarevcu prekršili su zakon zato što nisu anketirali roditelje na zakonom propisan način. Konkretno, direktor škole u Golubcu nije izvršio anketu, već je obavestio Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine Srbije da je Školski odbor doneo odluku da ne izvrši dopunu školskog programa. Direktorica škole u Kučevu je zakazala roditeljski sastanak za učenike sela Bukovska na kome je javno anketirala roditelje, gde im je prvo održala govor u kome je tvrdila da oni nisu Rumuni već Vlasi i da im ne treba rumunski jezik, te da je Nacionalnom savetu vlaške nacionalne manjine od strane Ministarstva prosvete savetovano da standardizuje vlaški jezik (što nije istina). Na taj način direktorica Osnovne škole u Kučevu je izvršila pritisak da se roditelji ne izjasne da žele da im deca pohađaju predmet Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture. I pored toga, za nastavni predmet Rumunski jezik izjasnila su se tri roditelja koja imaju četvoro učenika u gore navedenoj školi. Direktori škola u ostalim školama pod jurisdikcijom *Školske uprave u Požarevcu* nisu do današnjeg dana odradili ankete sa roditeljima, a na takvo kršenje zakona *Školske uprave u Požarevcu* ne reaguje, niti reaguje *Ministarstvo prosvete* kome je *Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine Srbije* podneo zahtev za hitan sastanak povodom ovog gorućeg problema.

Dakle, postoji volja roditelja da im deca u školi uče Rumunski jezik u školama, o čemu svedoče i potpisi roditelja. Što se tiče broja

dece u po razredima u vlaškim selima, on retko gde prelazi 10 učenika. Po zakonu ukoliko postoji manji broj od propisanog, odobrenje daje ministar prosvete, ali samo ako se traži celokupna nastava na rumunskom ili dvojezična nastava. U ovom slučaju nije bilo potrebno da u razredu ima 15 učenika u skladu sa članom 5. st. 5 Zakona o osnovnoj školi.

Imajući u vidu racionalizaciju koju je pokrenulo Ministarstvo prosvete, možemo reći da je ona mogla da se odradi po principu pozitivne diskriminacije i da se razredi spoje od prvog do četvrtog i od petog do sedmog, što je Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine i zatražilo. Ali izgleda da racionalizacija neće proći jedino tamo gde zasigurno može.

Republika Srbija je Rezolucijom 1632 Saveta Evrope obavezna da omogući vlaškoj-rumunskoj manjini sva manjinska prava, a između ostalih i pravo na obrazovanje, a ovo je još jedan od primera kršenja prava vlaške nacionalne manjine Srbije.” (**Br. 2. Faksimil Demanta**) Demant je u ime Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine potpisao predsednik Živoslav Lazić.

Opstrukcije republičkih organa počele su još prilikom upisa u nacionalni registar nacionalnih manjina Republike Srbije. Naime, Nacionalni savet Vlaha je formiran 4. marta 2006. godine, a tek je nakon skoro godinu i po dana, tačnije avgusta 2007. godine, upisan u Registar nacionalnih saveta Republike Srbije. Na isti način je opstruirano uvođenje izbornog predmeta Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture u obrazovni sistem Republike Srbije za učenike „vlaške” nacionalne manjine od školske 2009/10. godine pa sve do školske 2013/14. godine, kada je u obrazovni sistem Republike Srbije istovremeno bilo omogućeno uvođenje dva izborna predmeta: Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture i Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture. Nakon što su NSV preuzeli članovi partija većinskog naroda (SPS, SNS i drugi) 2012. godine usvojena je „odluka o vlaškom pismu, a zatim je Odbor za obrazovanje Nacionalnog saveta formirao tim s koordinatorom Slobodanom Golubovićem na čelu”.¹¹⁴⁸ Odbor je potom radio na školskom planu i programu, kao i na pripremi „odgovarajućih udžbenika, za uvođenje predmeta

¹¹⁴⁸ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 52–53.

Vlaški govor s elementima nacionalne kulture”.¹¹⁴⁹ Prema rečima „sagovornika Isac fonda, insistiralo se na terminu govor, a ne jezik, zato što nije završen proces normiranja jezika”.¹¹⁵⁰ Međutim, „nepostojanje norme otvara pitanje načina i valjanosti postupka izrade pla-na, programa i udžbenika”, kažu Igor Novaković i Nenad Đurđević u svojoj studiji.¹¹⁵¹

Još u avgustu 2013. godine „Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja Republike Srbije odobrio je predloženi plan i program za prvi razred osnovne škole”,¹¹⁵² kojim se izborni predmet Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture uvodi u školski sistem Republike Srbije. „Predmet se ne uvodi linearno već progresivno, od generacije učenika koja je upisala prvi razred školske 2014/15. godine, i namera Odbora je da se svake naredne godine objavi po jedan novi udžbenik koji odgovara razredu koji pohađa ta ista generacija.”¹¹⁵³ Naravno, svi potezi „od jezika do kreiranja plana i programa i udžbenika, naišli su na oštre kritike prorumunskih (uslovno rečeno) i drugih organizacija i pojedinaca koji su se zalagali za ‘institucionalniji’ pristup čitavom pitanju.”¹¹⁵⁴

Jedan od problema u vezi s uvođenjem navedenog izbornog predmeta u osnovnoškolski sistem Republike Srbije jeste i nedostatak stručnog kadra. „Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja doneo je odluku da nastavnici u osnovnim školama kojima je vlaški maternji ili ga dobro znaju, mogu da predaju i vlaški govor s elementima nacionalne kulture ukoliko završe prethodno akreditovani trodnevni seminar ‘*Predi preko, upoznaj govor i kulturu Vlaha*’ u orgaanizaciji Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine i uz podršku Udruženja za očuvanje identiteta, kulture, tradicije i jezika Vlaha ‘Gergina’ iz Negotina. Međutim, postavlja se pitanje da li je za predavanje potpuno novog predmeta dovoljan tako organizovan seminar, bez angažovanja naučnih institucija Republike Srbije.”¹¹⁵⁵ Ovde valja reći da Nacional-

¹¹⁴⁹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 52–53.

¹¹⁵⁰ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 52–53.

¹¹⁵¹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 52–53.

¹¹⁵² Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 52–53.

¹¹⁵³ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 52–53.

¹¹⁵⁴ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 52–53.

¹¹⁵⁵ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 50.

ni savet Vlaha sa sedištem u Petrovcu na Mlavi nije ničim učestvovao u pripremanju nastavnog osoblja na seminarima u Negotinu za izborni predmet Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture. Seminari su bili održani 2013. godine isključivo u organizaciji NVO „Gergina” iz Negotina uz finansijsku pomoć Fonda za otvoreno društvo iz Beograda. Na seminarima su bili prisutni samo oni članovi NSVNM koji su bili i članovi NVO „Gergina” (Čelojević, Golubović, Andrejević i drugi).

Istovremeno uvođenje izbornog predmeta Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture u školski sistem Republike Srbije jedna je od najspornijih tačaka rasprave između vlaških organizacija različite orijentacije. Zapravo, od „2004. godine ponavljaju se inicijative nekih vlaških udruženja (uz podršku zainteresovanih roditelja) za uvođenje rumunskog jezika kao izbornog predmeta u škole u istočnoj Srbiji. Na osnovu odredaba potpisanog *Zapisnika Međuvladine mešovite komisije*, a zatim i pomenutog dogovora predstavnika Srbije i Rumunije uz posredovanje visokog komesara Volebeka iz 2012, započeto je uvođenje predmeta rumunski jezik s elementima nacionalne kulture krajem školske 2013/14.”¹¹⁵⁶ Valja reći da se do 2012. obavljalo nezvanično i nezavisno anketiranje roditelja u vezi s uvođenjem ovog jezika u škole, ali rezultata nije bilo (**Faksimil zahteva roditelja iz Ranovca, Gradskova, Malog Jasenovca, Osanice, Laznice, Bukovske, Neresnice, Rašanca – Arhiva NSVNM**). „U proces su aktivno bili uključeni Rumunski nacionalni savet, Ministarstvo prosvete, kao i Odsek za rumunski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Novom Sadu.”¹¹⁵⁷

Doduše, još 2009. godine bio je upriličen seminar za nastavno osoblje „vlaškog” identiteta u Golupcu, kako bi se bolje upoznalo s rumunskim jezikom i pripremilo za nastavu izbornog predmeta Rumunski jezik s elementima nacionalne kulture s učenicima „vlaške” nacionalnosti. Predavanja su bila upriličena u organizaciji Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, a podučavanje i proveru znanja s izdavanjem licenci obavljali su profesori sa Katedre za rumunistiku

¹¹⁵⁶ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 53.

¹¹⁵⁷ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 53.

Filozofskog fakulteta u Novom Sadu avgusta 2009. godine.¹¹⁵⁸ Zbog opstrukcije srpskih vlasti, Školske uprave u Požarevcu i pojedinih osnovnih škola u tom regionu nastava izbornog predmeta Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture nije počela školske 2009/2010. godine. Nakon opstrukcije s upisom u Registar nacionalnih manjina i uvođenja izbornog predmeta, zatim u vezi s vremenom održavanja nastave, rasporedom po školama, brojem prijavljenih učenika itd. i anketiranjem učenika tokom 2014/2015. sve se manje-više ustalilo i funkcionise, ali uz izvesne probleme s anketnim listićima i samim anketiranjem budući da Ministarstvo prosvete nije obezbedilo istovetne anketne listiće. Obe strane, tj. i predstavnici Nacionalnog saveta i predstavnici, uslovno rečeno, prorumunskih organizacija, „imale su pritužbe na nejasno ili tendenciozno formulisan sadržaj anketnih listića u različitim školama, što je navelo Ministarstvo prosvete da juna 2014. obezbedi jedinstveni obrazac za ankete koji je prosleđen školskim upravama i školama. Dakako, odluka o ponuđenim predmetima jeste na školskim odborima, pa nacionalni saveti treba da ‘lobiraju’ kod odbora da se maternji jezik nacionalne manjine uvrsti u ponudu škole, a na osnovu realnih parametara (brojnost nacionalne manjine, broj zainteresovanih roditelja itd.).”¹¹⁵⁹ Takođe, problem je bio i to što se „maternji jezik s elementima nacionalne kulture javlja i kao izborni predmet s drugim nejezičkim predmetima koji mogu biti veoma interesantni za učenike, kao što je informatika, recimo. Poželjno je da maternji jezik s elementima nacionalne kulture bude ponuđen samostalno, a ne kao jedan od izbornih predmeta, kao i da tako bude uklopljen u raspored časova da učenici bez većih problema mogu da prisustvuju času”,¹¹⁶⁰ a da to ne bude nastava npr. za prvake koja će

¹¹⁵⁸ Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine Ambasadi Rumunije u Beogradu 21. 9. 2009. godine šalje Obaveštenje o toku postupka za uvođenje rumunskog jezika sa elementima nacionalne kulture u osnovnim školama u severoistočnoj Srbiji, gde je, pored ostalog, rečeno: „U proteklom periodu Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine je organizovao seminare pri Filozofskom fakultetu, na katedri romanistike u Novom Sadu te su na tim seminarima osposobljeni i licencirani učitelji koji bi trebalo da predaju predmet maternji jezik – rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture.”

¹¹⁵⁹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 53–54.

¹¹⁶⁰ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 53–54.

početi na drugom kraju grada u 20.00 i to bez pratnje i obezbeđenog đačkog prevoza.

„Potpuni podaci o broju učenika koji pohađaju predmete rumunski jezik s elementima nacionalne kulture i vlaški govor s elementima nacionalne kulture u školskoj 2014/15. godini”, Igor Novaković i Nenad Đurđević prikazali su u sledećoj tabeli:¹¹⁶¹

Rumunski jezik s elementima nacionalne kulture

Školska uprava Požarevac

Osnovne škole

Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
5 (-1)	6 (-1)	69

Gimnazije

Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
1	2	26

Srednje stručne i tehničke škole

Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
1	1	12

Školska uprava Zaječar

Osnovne škole

Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
6	8	117

Gimnazije

Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
1	2	14

Srednje stručne i tehničke škole

Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika

¹¹⁶¹ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 79.

4	4	71

Vlaški govor s elementima nacionalne kulture

Školska uprava Požarevac

Osnovne škole

Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
1	1	8

Školska uprava Zaječar

Osnovne škole

Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
3	4	76

Stav istraživačkog tima ISAC fonda u vezi s navedenom podelom rumunske (vlaške) zajednice na Rumune i „Vlahe” jeste da je „način uvođenja predmeta toliko važnog za kolektivni identitet štetan za vlašku zajednicu u celini, te da gruba podela u obrazovanju, bez prethodnog obuhvatnog dijaloga o pitanjima jezika, standardizacije, pa i višeslojnosti identiteta, neminovno vodi ka slabljenju regionalnih i kulturnih specifičnosti vlaške zajednice”,¹¹⁶² kao i to da „učenje isključivo rumunskog jezika i nacionalne kulture, bez izučavanja lokalnog istorijskog, jezičkog i kulturnog nasleđa, neminovno deli zajednicu. Takođe, učenje normiranih vlaških govora i kulture može samo da se osnaži ukoliko bi učenici imali priliku da uče i rumunski jezik, koji je vlaškom sigurno najsrodniji (ako se već ne smatra istovetnim, odnosno književnim standardom jezika kom pripadaju vlaški govori).”¹¹⁶³

U vezi sa predmetom pod nazivom Vlaški govorom s elementima nacionalne kulture postoji dokument u kome su navedeni nazivi osnovnih škola i naselja u kojima će se odvijati nastava sa imenima i prezimenima nastavnog osoblja koje će držati nastavu. Dokument je predsedniku Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine Radiši

¹¹⁶² Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 54.

¹¹⁶³ Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi*, 2015, 54.

Dragojeviću poslao ministar prosvete prof. dr Tomislav Jovanović, a povod je: „Pripremna nastava za uvođenje predmeta Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture u prvi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja”. U dokumentu piše: „U vezi sa Vašim dopisom, broj 022-43/13. obaveštavamo Vas o sledećem: Nacionalni prosvetni savet doneo je *Odluku broj 612-00-133/73/2013-06. od 25.6.2013. godine*, o davanju pozitivnog mišljenja na nastavni program za izborni predmet Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture, za prvi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja. Na osnovu člana 79, stav 4, Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS” br. 72/2009. 52/11 i 55/13) ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja doneo je Pravilnik o dopuni pravilnika o nastavnom planu i programu za prvi i drugi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik”, broj 14. od 26 avgusta 2013. godine). U skladu sa tim i Vašim zahtevom za realizaciju pripremne nastave za uvođenje predmeta Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture u prvi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja daje saglasnost za sprovođenje pripremne nastave u 10 osnovnih škola:”

	Osnovna škola	Mesto	predmetni nastavnik
1	„Moša Pijade”	Žagubica, odeljenje u Osanici, opština Žagubica	Neša Nečić
2	„Branko Perić”	Rudna Glava, opština Majdanpek	Velibor Filipović
3	„Jovan Šerbanović”	Ranovac, opština Petrovac na Mlavi	Marijana Modrlanović
4	„Profesor Brana Paunović”	Rašanac, opština Petrovac na Mlavi	Marijana Modrlanović
5	„Petar Radovanović”	Zlot, opština Bor	Svetomirka Žonjić Kosjer
6	„Dušan Radović”	Bor, odeljenje u Luki, opština Bor	Vesna Žikić
7	„Stevan Mokranjac”	Kobišnica, opština Negotin	Daniela Pejčić
8	„Vera Radosavljević”	Negotin, opština Negotin	Slobodanka Petrović

9	„Đorđe Simeonović”	Podgorac, opština Boljevac	Lalica Trailucić
10	„Vladislav Petković Dis”	Grljan, opština Zaječar	Jasmina Firović

U tabeli koju su Novaković i Đurđević prikazali postoji jedna osnovna škola u Školskoj upravi Požarevac, a u tabeli koju je sačinilo Ministarstvo prosvete po zahtevu Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine na teritoriji iste uprave postoje 4 osnovne škole u kojima će biti uveden predmet Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture. Naravno, prema tabeli koju donose Novaković i Đurđević ne možemo znati koje su to škole i u kom mestu se nalaze, ali imamo broj učenika i razreda, a u tabeli koju je dalo Ministarstvo prosvete nema broj učenika.

Prema Novakovićevoj i Đurđevićevoj tabeli na području Školske uprave Zaječar postoje 3 osnovne škole s brojem učenika, bez navedenih naziva škola i mesta gde se one nalaze, a u tabeli koju za isto područje donosi Ministarstvo postoji 6 osnovnih škola u kojima će se izvršiti realizacija nastave za uvođenje gorenavedenog predmeta. U tabeli Ministarstva navedeni su nazivi škola i mesta u kojima se nalaze, kao i imena i prezimena predmetnih nastavnika, ali bez broja učenika. Reklo bi se da je tabela koju donosi Ministarstvo prosvete ona kojoj treba verovati, jer su podaci kojima se u njoj barata dobijeni od Nacionalnog saveta Vlaha koji je, valja pretpostaviti, informisaniji od članova istraživačkog tima ISAC fonda. Međutim, problematično je to što podataka o broju učenika i razredima nema u tabeli Ministarstva, jer je dokument nastao 15. januara 2014. godine, dakle, pre nego što je izvršeno anketiranje učenika. Tako se, nažalost, dolazi do zaključka da je tabela Ministarstva prosvete sačinjena ne na osnovu validnih podataka dobijenih od osnovnih škola i iskazanih želja učenika s potpisima njihovih roditelja u anketnim listićima, već na osnovu želja „vlahista”, članova Nacionalnog saveta Vlaha. Reč je o željama Nacionalnog saveta Vlaha, a ne o stvarnim mogućnostima i znanjima nastavnog osoblja, koje bez ikakvih validnih sertifikata, kada se radi o nastavnom planu i programu, valja ostvariti.

Škole po meri „vlahista” u Nacionalnom savetu Vlaha, koje su u saglasju s Ministarstvom prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

„usađuju i nacionalistički i preskriptivistički odnos prema jeziku”,¹¹⁶⁴ koji tek treba kodifikovati i standardizovati na osnovu dva tzv. „vlaška dijalekta”, a „učitelji koji su naučili, a zatim podučavaju tu varijantu žigosaće druge varijante kao *pogrešne* ili društveno neprihvatljive”.¹¹⁶⁵ Zato u Srbiji, pored medija i ustanova kulture, „obrazovni sistem očito ostaje osnovno sredstvo za jezičko-ideološku kontrolu”¹¹⁶⁶ mladih naraštaja.

S obzirom na takvu situaciju školstva u Srbiji, potrebno je podsetiti političare na „obavezu države i njenih regija da podrže ozbiljno obrazovanje, koje se treba upravljati prema solidnim naučnim kriterijumima istinitosti, a ne prema partikularnim interesima određenih”¹¹⁶⁷ grupacija – bilo političkih, stručnih ili religijskih. „Nekritičko prenošenje tvrdnji za koje je dokazano da su pogrešne suprotno je od obrazovanja, to je ‘izopačeno učenje’, manipulacija”.¹¹⁶⁸ Škola na taj način zaglupljuje društvo i „zato je *poboljšavanje obrazovnog sistema* pored uklanjanja velikih društvenih (prvenstveno ekonomskih) problema najvažniji zadatak sadašnjosti”.¹¹⁶⁹

¹¹⁶⁴ Robert Brock Le Page / Andrée Tabouret-Keller, *Acts of identity*, Cambridge, 1985, 236.

¹¹⁶⁵ Robert Brock Le Page / Andrée Tabouret-Keller, *Acts of identity*, Cambridge, 1985, 236.

¹¹⁶⁶ Jan Blommaert, „The debate is closed”, J. Blommaert (ur.), *Language Ideological Debates*, Berlin/New York, 1999, 436.

¹¹⁶⁷ Michael Schmidt-Salomon, *Manifest des evolutionären Humanismus*, Aschaffenburg, 2006, 138.

¹¹⁶⁸ Michael Schmidt-Salomon, *Manifest des evolutionären Humanismus*, Aschaffenburg, 2006, 137.

¹¹⁶⁹ Michael Schmidt-Salomon, *Manifest des evolutionären Humanismus*, Aschaffenburg, 2006, 49.

5-III-51

Chama

Namena ovoga sp. 9685 od 20-XII-50 trg. ug-
danje kao izgovor o preminulom Bracuna
u bane neposredno
Og bac kao izgovor u bane, am
nada ga se u bane gvođa u cregeton:

1) Komarac gvođa u bane u bane gvođa
nada u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa
nada u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa
nada u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa

a) Komarac u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa
u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa

b) Komarac u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa
u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa

c) Komarac u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa
u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa

d) Komarac u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa
u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa

e) Komarac u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa
u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa

Ovaj u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa
u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa
u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa
u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa

Za broj - bareba - nagovorje
gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa

 U bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa

U bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa
U bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa
U bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa
U bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa

Henka:
Camil Misko -
Zakladi.

U bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa
U bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa
U bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa
U bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa u bane gvođa

Br. 1/2. Faksimil o školovanju dece vlaške narodnosti

Spemnja - Bracen

Topoj Gora i okolina 1950/51.

CNO	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne	Osnovne

Br. 1/4. Faksimil o školovanju dece vlaške narodnosti

1949/50		1950/51		1951/52		1952/53		1953/54		1954/55		1955/56		1956/57		1957/58		1958/59		1959/60		1960/61		1961/62		1962/63		1963/64		1964/65		1965/66		1966/67		1967/68		1968/69		1969/70		1970/71		1971/72		1972/73		1973/74		1974/75		1975/76		1976/77		1977/78		1978/79		1979/80		1980/81		1981/82		1982/83		1983/84		1984/85		1985/86		1986/87		1987/88		1988/89		1989/90		1990/91		1991/92		1992/93		1993/94		1994/95		1995/96		1996/97		1997/98		1998/99		1999/00		2000/01		2001/02		2002/03		2003/04		2004/05		2005/06		2006/07		2007/08		2008/09		2009/10		2010/11		2011/12		2012/13		2013/14		2014/15		2015/16		2016/17		2017/18		2018/19		2019/20		2020/21		2021/22		2022/23		2023/24		2024/25		2025/26		2026/27		2027/28		2028/29		2029/30		2030/31		2031/32		2032/33		2033/34		2034/35		2035/36		2036/37		2037/38		2038/39		2039/40		2040/41		2041/42		2042/43		2043/44		2044/45		2045/46		2046/47		2047/48		2048/49		2049/50		2050/51		2051/52		2052/53		2053/54		2054/55		2055/56		2056/57		2057/58		2058/59		2059/60		2060/61		2061/62		2062/63		2063/64		2064/65		2065/66		2066/67		2067/68		2068/69		2069/70		2070/71		2071/72		2072/73		2073/74		2074/75		2075/76		2076/77		2077/78		2078/79		2079/80		2080/81		2081/82		2082/83		2083/84		2084/85		2085/86		2086/87		2087/88		2088/89		2089/90		2090/91		2091/92		2092/93		2093/94		2094/95		2095/96		2096/97		2097/98		2098/99		2099/00		2100/01		2101/02		2102/03		2103/04		2104/05		2105/06		2106/07		2107/08		2108/09		2109/10		2110/11		2111/12		2112/13		2113/14		2114/15		2115/16		2116/17		2117/18		2118/19		2119/20		2120/21		2121/22		2122/23		2123/24		2124/25		2125/26		2126/27		2127/28		2128/29		2129/30		2130/31		2131/32		2132/33		2133/34		2134/35		2135/36		2136/37		2137/38		2138/39		2139/40		2140/41		2141/42		2142/43		2143/44		2144/45		2145/46		2146/47		2147/48		2148/49		2149/50		2150/51		2151/52		2152/53		2153/54		2154/55		2155/56		2156/57		2157/58		2158/59		2159/60		2160/61		2161/62		2162/63		2163/64		2164/65		2165/66		2166/67		2167/68		2168/69		2169/70		2170/71		2171/72		2172/73		2173/74		2174/75		2175/76		2176/77		2177/78		2178/79		2179/80		2180/81		2181/82		2182/83		2183/84		2184/85		2185/86		2186/87		2187/88		2188/89		2189/90		2190/91		2191/92		2192/93		2193/94		2194/95		2195/96		2196/97		2197/98		2198/99		2199/00		2200/01		2201/02		2202/03		2203/04		2204/05		2205/06		2206/07		2207/08		2208/09		2209/10		2210/11		2211/12		2212/13		2213/14		2214/15		2215/16		2216/17		2217/18		2218/19		2219/20		2220/21		2221/22		2222/23		2223/24		2224/25		2225/26		2226/27		2227/28		2228/29		2229/30		2230/31		2231/32		2232/33		2233/34		2234/35		2235/36		2236/37		2237/38		2238/39		2239/40		2240/41		2241/42		2242/43		2243/44		2244/45		2245/46		2246/47		2247/48		2248/49		2249/50		2250/51		2251/52		2252/53		2253/54		2254/55		2255/56		2256/57		2257/58		2258/59		2259/60		2260/61		2261/62		2262/63		2263/64		2264/65		2265/66		2266/67		2267/68		2268/69		2269/70		2270/71		2271/72		2272/73		2273/74		2274/75		2275/76		2276/77		2277/78		2278/79		2279/80		2280/81		2281/82		2282/83		2283/84		2284/85		2285/86		2286/87		2287/88		2288/89		2289/90		2290/91		2291/92		2292/93		2293/94		2294/95		2295/96		2296/97		2297/98		2298/99		2299/00		2300/01		2301/02		2302/03		2303/04		2304/05		2305/06		2306/07		2307/08		2308/09		2309/10		2310/11		2311/12		2312/13		2313/14		2314/15		2315/16		2316/17		2317/18		2318/19		2319/20		2320/21		2321/22		2322/23		2323/24		2324/25		2325/26		2326/27		2327/28		2328/29		2329/30		2330/31		2331/32		2332/33		2333/34		2334/35		2335/36		2336/37		2337/38		2338/39		2339/40		2340/41		2341/42		2342/43		2343/44		2344/45		2345/46		2346/47		2347/48		2348/49		2349/50		2350/51		2351/52		2352/53		2353/54		2354/55		2355/56		2356/57		2357/58		2358/59		2359/60		2360/61		2361/62		2362/63		2363/64		2364/65		2365/66		2366/67		2367/68		2368/69		2369/70		2370/71		2371/72		2372/73		2373/74		2374/75		2375/76		2376/77		2377/78		2378/79		2379/80		2380/81		2381/82		2382/83		2383/84		2384/85		2385/86		2386/87		2387/88		2388/89		2389/90		2390/91		2391/92		2392/93		2393/94		2394/95		2395/96		2396/97		2397/98		2398/99		2399/00		2400/01		2401/02		2402/03		2403/04		2404/05		2405/06		2406/07		2407/08		2408/09		2409/10		2410/11		2411/12		2412/13		2413/14		2414/15		2415/16		2416/17		2417/18		2418/19		2419/20		2420/21		2421/22		2422/23		2423/24		2424/25		2425/26		2426/27		2427/28		2428/29		2429/30		2430/31		2431/32		2432/33		2433/34		2434/35		2435/36		2436/37		2437/38		2438/39		2439/40		2440/41		2441/42		2442/43		2443/44		2444/45		2445/46		2446/47		2447/48		2448/49		2449/50		2450/51		2451/52		2452/53		2453/54		2454/55		2455/56		2456/57		2457/58		2458/59		2459/60		2460/61		2461/62		2462/63		2463/64		2464/65		2465/66		2466/67		2467/68		2468/69		2469/70		2470/71		2471/72		2472/73		2473/74		2474/75		2475/76		2476/77		2477/78		2478/79		2479/80		2480/81		2481/82		2482/83		2483/84		2484/85		2485/86		2486/87		2487/88		2488/89		2489/90		2490/91		2491/92		2492/93		2493/94		2494/95		2495/96		2496/97		2497/98		2498/99		2499/00		2500/01		2501/02		2502/03		2503/04		2504/05		2505/06		2506/07		2507/08		2508/09		2509/10		2510/11		2511/12		2512/13		2513/14		2514/15		2515/16		2516/17		2517/18		2518/19		2519/20		2520/21		2521/22		2522/23		2523/24		2524/25		2525/26		2526/27		2527/28		2528/29		2529/30		2530/31		2531/32		2532/33		2533/34		2534/35		2535/36		2536/37		2537/38		2538/39		2539/40		2540/41		2541/42		2542/43		2543/44		2544/45		2545/46		2546/47		2547/48		2548/49		2549/50		2550/51		2551/52		2552/53		2553/54		2554/55		2555/56		2556/57		2557/58		2558/59		2559/60		2560/61		2561/62		2562/63		2563/64		2564/65		2565/66		2566/67		2567/68		2568/69		2569/70		2570/71		2571/72		2572/73		2573/74		2574/75		2575/76		2576/77		2577/78		2578/79		2579/80		2580/81		2581/82		2582/83		2583/84		2584/85		2585/86		2586/87		2587/88		2588/89		2589/90		2590/91		2591/92		2592/93		2593/94		2594/95		2595/96		2596/97		2597/98		2598/99		2599/00		2600/01		2601/02		2602/03		2603/04		2604/05		2605/06		2606/07		2607/08		2608/09		2609/10		2610/11		2611/12		2612/13		2613/14		2614/15		2615/16		2616/17		2617/18		2618/19		2619/20		2620/21		2621/22		2622/23		2623/24		2624/25		2625/26		2626/27		2627/28		2628/29		2629/30		2630/31		2631/32		2632/33		2633/34		2634/35		2635/36		2636/37		2637/38		2638/39		2639/40		2640/41		2641/42		2642/43		2643/44		2644/45		2645/46		2646/47		2647/48		2648/49		2649/50		2650/51		2651/52		2652/53		2653/54		2654/55		2655/56		2656/57		2657/58		2658/59		2659/60		2660/61		2661/62		2662/63		2663/64		2664/65		2665/66		2666/67		2667/68		2668/69		2669/70		2670/71		2671/72		2672/73		2673/74		2674/75		2675/76		2676/77		2677/78		2678/79		2679/80		2680/81		2681/82		2682/83		2683/84		2684/85		2685/86		2686/87		2687/88		2688/89		2689/90		2690/91		2691/92		2692/93		2693/94		2694/95		2695/96		2696/97		2697/98		2698/99		2699/00		2700/01		2701/02		2702/03		2703/04		2704/05		2705/06		2706/07		2707/08		2708/09		2709/10		2710/11		2711/12		2712/13		2713/14		2714/15		2715/16		2716/17		2717/18		2718/19		2719/20		2720/21		2721/22		2722/23		2723/24		2724/25		2725/26		2726/27		2727/28		2728/29		2729/30		2730/31		2731/32		2732/33		2733/34		2734/35		2735/36		2736/37		2737/38		2738/39		2739/40		2740/41		2741/42		2742/43		2743/44		2744/45		2745/46		2746/47		2747/48		2748/49		2749/50		2750/51		2751/52		2752/53		2753/54		2754/55		2755/56		2756/57		2757/58		2758/59		2759/60		2760/61		2761/62		2762/63		2763/64		2764/65		2765/66		2766/67		2767/68		2768/69		2769/70		2770/71		2771/72		2772/73		2773/74			

Br. 1/5. Faksimil o školovanju dece vlaške narodnosti

**NACIONALNI SAVET VLAŠKE NACIONALNE MANJINE
CONSILIUL NAȚIONAL AL MINORITĂȚII NAȚIONALE RUMĂNE
NATIONAL COUNCIL OF VLACH (ROUMANIAN) NATIONAL MINORITY**

Bor, Bobijeva 15, službeni telefon +381 30 496 688, +381 30 496 689, +381 30 496 690,
e-mail: savetvlaha@gmail.com

Delovodni br. 289/00-09-09
Bor, 28. septembar 2009. g.

Dnevni list „POLITIKA“
MAKEDONSKA br. 29
11000 BEOGRAD

**D E M A N T I
NACIONALNOG SAVETA
VLAŠKE NACIONALNE MANJINE SRBIJE**

Predmet: Demanti povodom članka koji je objavljen na str. 8 lista „Politika“ od subote 26.09.2009. godine pod nazivom „**Đaci nezainteresovani za rumunski jezik**“

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine Srbije sa sedištem u Boru demantuje navode Ministarstva prosvete Republike Srbije, jer nisu u potpunosti tačni.

Naime, tačan je navod *Ministarstva prosvete Republike Srbije* da je *Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine Srbije* blagovremeno, dana 16.01.2009. godine podneo zahtev za pohađanje izbornog predmeta: **Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture.**

U vezi sa tim, *Ministarstvo prosvete* je aktom br. 610-00-00046/2009-06 od 18.02.2009. godine obavestilo *Nacionalni savet*

vlaške nacionalne manjine Srbije da će *Ministarstva prosvete Republike Srbije* postupiti u skladu sa zakonom definisanim nadležnostima po pitanju uvođenja rumunskog jezika sa elementima nacionalne kulture za učenike vlaške nacionalne manjine, te da će obavestiti školske uprave i škole, da pri izradi liste izbornih predmeta uvrste i predmet ***Maternji jezik sa elementima nacionalne kulture – Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture.***

Dana 02.06.2009. godine Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine Srbije ponavlja zahtev Ministarstvu prosvete i dostavlja potpise roditelja koji traže uvođenje rumunskog jezika u osnovne škole gde njihova deca pohađaju nastavu.

Zahtev je ponovljen jer *Ministarstvo prosvete* nije obavestilo školske uprave i škole, da pri izradi liste izbornih predmeta uvrste i predmet ***Maternji jezik sa elementima nacionalne kulture – Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture.***

Bilo je od veoma velike važnosti da Ministarstvo prosvete obavesti školske uprave i škole, jer bi na taj način stvorilo atmosferu u kojoj se načelnici školskih uprava i direktori škola ne bi brinuli za svoj položaj i funkciju zbog uvođenja rumunskog jezika u škole.

Jasmina Mihajlović Glišić, predsednik Odbora za obrazovanje Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine Srbije, od početka juna meseca 2009. godine je urgirala kod Ministarstva prosvete da se obaveštenje dostavi školama i školskim upravama. U jednom trenutku dobila je obaveštenje da je Ministarstvo prosvete poslalo dopis školskim upravama. Međutim, pri proveru kod školskih uprava dobila je informaciju da nikakvo obaveštenje nije stiglo u školske uprave, te se ispostavilo da je akt kojim je trebalo da se obaveste školske uprave bio zagubljen u Ministarstvu i da se nikako nije mogao naći.

Po premeštanju na drugo radno mesto službenika Ministarstva prosvete koji je radio po zahtevu Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine Srbije, stvari se pokreću sa mrtve tačke i, napokon, Ministarstvo u poslednji čas krajem avgusta 2009. g. obaveštava školske uprave u Požarevcu i Zaječaru.

U skladu sa obaveštenjem koje je Ministarstvo prosvete poslalo školskim upravama Nacionalni savet, blagovremeno tj. u vreme kada se roditelji anketiraju po pitanju izbornih predmeta, podneo je zahteve osnovnim školama sa potpisima roditelja.

Školska uprava u Zaječaru je postupila po zakonu i poslala obaveštenje školi u Malom Jasenovcu, u kojoj su roditelji odustali od svog zahteva jer im je bilo predočeno da njihova deca neće učiti Engleski jezik ukoliko budu izabrali predmet Rumunski jezik.

Stvar je komplikovanija u Školskoj upravi u Požarevcu.

Na traženo objašnjenje od strane direktora škola kojima je Nacionalni savet poslao zahtev, Školska uprava u Požarevcu je 9. septembra 2009. godine poslala dopis školama da „mogu“ (a obavezni su) da uvrste u listu predmeta izborni predmet Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture.

Direktori škola u Kučevu i Golubcu, koje su pod jurisdikcijom školske uprave u Požarevcu prekršili su zakon zato što nisu anketirali roditelje na zakonom propisan način. Konkretno, direktor škole u Golubcu nije izvršio anketu, već je obavestio Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine Srbije da je Školski odbor doneo odluku da ne izvrši dopunu školskog programa.

Direktorica škole u Kučevu je zakazala roditeljski sastanak za učenike sela Bukovska na kome je javno anketirala roditelje, gde im je prvo održala govor u kome je tvrdila da oni nisu Rumuni već Vlasi i da im ne treba rumunski jezik, te da je Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine od strane Ministarstva prosvete savetovano da standardizuje vlaški jezik (što nije istina).

Na taj način direktorica Osnovne škole u Kučevu je izvršila pritisak da se roditelji ne izjasne da žele da im deca pohađaju predmet Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture. I pored toga, za nastavni predmet Rumunski jezik izjasnila su se tri roditelja koja imaju četvoro učenika u gore navedenoj školi.

Direktori škola u ostalim školama pod jurisdikcijom *Školske uprave u Požarevcu* nisu do današnjeg dana odradili ankete sa roditeljima, a na takvo kršenje zakona *Školske uprave u Požarevcu* ne reaguje, niti reaguje *Ministarstvo prosvete* kome je *Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine Srbije* podneo zahtev za hitan sastanak povodom ovog gorućeg problema.

Dakle, postoji volja roditelja da im deca u školi uče Rumunski jezik u školama, o čemu svedoče i potpisi roditelja.

Što se tiče broja dece u po razredima u vlaškim selima, on retko gde prelazi 10 učenika. Po zakonu ukoliko postoji manji broj od

propisanog, odobrenje daje ministar prosvete, ali samo ako se traži celokupna nastava na rumunskom ili dvojezična nastava. U ovom slučaju nije bilo potrebno da u razredu ima 15 učenika u skladu sa članom 5. st. 5 Zakona o osnovnoj školi.

Imajući u vidu racionalizaciju koju je pokrenulo Ministarstvo prosvete, možemo reći da je ona mogla da se odradi po principu pozitivne diskriminacije i da se razredi spoje od prvog do četvrtog i od petog do sedmog, što je Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine. Ali izgleda da racionalizacija neće proći jedino tamo gde zasigurno može.

Republika Srbija je Rezolucijom 1632 Saveta Evrope obavezna da omogući vlaškoj-rumunskoj manjini sva manjinska prava, a između ostalih i pravo na obrazovanje, a ovo je još jedan od primera kršenja prava vlaške nacionalne manjine Srbije.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine
Predsednik, Živoslav Lazić

Živoslav Lazić

Br. 2. Faksimil Demanta NSVNM

ZAHTEV

Mi dole potpisani građani, čija deca pohađaju Osnovnu školu „Jovan Šerbanović” Ranovac, zahtevamo da naša deca od školske 2009/2010 kao izborni predmet izučavaju predmet: „rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture“.

	IME I PREZIME	JMBG	SVOJERUČNI POTPIS
1	TOPICA RADOVANOVIC	091260763818	<i>[Signature]</i>
2	SLADAN JANKOVIC	190196763828	<i>[Signature]</i>
3	DRAGAN BUTIC	131069763815	BUTIC DRAGAN
4	SLOBODAN VASILJEVIC	1308970763811	<i>[Signature]</i>
5	DRAGAN BICLANOVIC	2502971860025	<i>[Signature]</i>
6	TIHOMIR TOMIC	1910939763822	<i>[Signature]</i>
7	DRAGAN JANKOVIC	1008971763822	<i>[Signature]</i>
8	SINIŠA ROKULOVIC	141396763813	<i>[Signature]</i>
9	JUGOSLAV VUJIC	2101968763823	<i>[Signature]</i>
10	GORAN NIKOLAJEVIC	311009157635713	<i>[Signature]</i>
11	SASA SERKOVIC	1206968763818	<i>[Signature]</i>
12	IVICA MILICAVLJEVIC	2608970763811	<i>[Signature]</i>
13	MODRAG MODRIENOVIC	3001960763820	<i>[Signature]</i>
14	ŽIKIJA MARKIJEVIC	1401948763832	<i>[Signature]</i>
15	BATA PAVANOVIC	170196763820	<i>[Signature]</i>
16	SLADAN FILIPOVIC	1003971763822	<i>[Signature]</i>
17	ZLATKO CVETKOVIC	1508968763831	<i>[Signature]</i>
18	SLADAN KRINULOVIC	0602972763810	KRINULOVIC SLADAN
19	DEJAN VASILJEVIC	1106969763811	<i>[Signature]</i>
20	NEBOJŠA TRULIC	2602970763821	<i>[Signature]</i>
21	NIKOLAI KRINULOVIC	2805971763812	<i>[Signature]</i>
22	DUŠAN OBRKOVIC	2106955763810	<i>[Signature]</i>
23	DRAGIJE VELICOVIC	290196763810	<i>[Signature]</i>
24	RAJAN BUDINIREVIC	2305970763822	<i>[Signature]</i>
25	DRAGAN BROJCEVIC	031169763813	BROJCEVIC DRAGAN
26	LEOPOLJ PETROVIC	1808971763831	PETROVIC LEOPOLJ
27	JOŽE JEVTIĆ	3110091763818	<i>[Signature]</i>
28	SRADAN ILIC	2105976763822	<i>[Signature]</i>
29	DEJAN JANKOVIC	2711968763811	<i>[Signature]</i>
30	LJUPCE KRINULOVIC	1812973763810	<i>[Signature]</i>

Br. 3/1. Faksimil zahteva roditelja iz Ranovca,
Arhiva NSVNM

J. DO IV - RAZRED

ZAHTEV

Mi dole potpisani građani, čija deca pohađaju Osnovnu školu „^{15 MAJ} GRADSKOVU“ iz ^{GRADSKOVA} ~~MARČA~~ ^{GRADSKOVA} zadržavamo da naša deca od školske 2009/2010 kao izborni predmet izučavaju predmet: „Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture“.

	IME (IME OCA) PREZIME	JMBG	SVOJERUČNI POTPIS
1	Slaviša Ljubomir Đorđević	1106976750002	<i>[Signature]</i>
2	Sahja SAVA PEVLJONIC	1204979755013	<i>[Signature]</i>
3	BOJAN JOVAN Mandrićević	1109973750026	<i>[Signature]</i>
4	SLAVONKA SLOBODAN Đorđević	1202971755014	<i>[Signature]</i>
5	DANIJELA SLAVIMIR BADEVIĆ	3011978755022	<i>[Signature]</i>
6	JORDAN Jovan Stas	3010874750011	<i>[Signature]</i>
7	JORDAN Jovan Stas	3010874750011	<i>[Signature]</i>
8	ĐORĐEVIĆ TRAJKO MIHAIK	1802972750027	<i>[Signature]</i>
9			
10			
11			
12			
13			
14			
15			
16			
17			
18			
19			
20			
21			
22			
23			
24			
25			
26			
27			
28			
29			
30			

Br. 3/4. Faksimil Zahteva roditelja iz Gradskeva,
Arhiva NSVNM

ZAHTEV

Mi dole potpisani građani, čija deca pohađaju Osnovnu školu „15-MAY
ipikauu” iz Malog Jasenovca izjavljujemo da naša deca od školske 2009/2010
kao izborni predmet izučavaju predmet: „Rumunski jezik sa elementima
nacionalne kulture“.

	IME (IME OCA) PREZIME	JMBG	SVOJERUČNI POTPIS	
1	TOBOŠAREVIĆ Milica Slavica	09027575 0012	<i>Tobosarevic</i>	PRED
2	NOVAKOVIĆ Vjekoslav ZAVRKA	230297370028	<i>V. Novakovic</i>	PRED +
3	DRAGOSLAV DIMITRIJE MARIJIC	1307396275001	<i>Dragoslav Dimitrijevic</i>	I + III
4	STOJANOVIĆ A. NEJAN	1601983950015	<i>Stojanovic</i>	PRED
5	GORAN JONICIC	0305974750028	<i>Joncic Goran</i>	PRED
6	PERKATA TOMA PETROVIC	1104861750028	<i>Petrovic</i>	PRED
7	DUKOVIĆ MARIJA DEJAN	0402972750027	<i>Marija Dujakovic</i>	II
8	ZIVANOVIĆ ALEKSA SANJA	2012981755028	<i>Zivanovic Sanja</i>	IV
9				
10				
11				
12				
13				
14				
15				
16				
17				
18				
19				
20				
21				
22				
23				
24				
25				
26				
27				
28				
29				
30				

Br. 3/5. Faksimil Zahteva roditelja iz Malog Jasenovca,
Arhiva NSVNM

ZAHTEV

Mi dole potpisani građani, čija deca pohađaju Osnovnu školu „5. MAJ
 u GRADSKOJ „ iz Malog Jasenovca, zahtevamo da naša deca od školske 2009/2010
 kao izborni predmet izučavaju predmet: „Rumunski jezik sa elementima
 nacionalne kulture“.

	IME (IME OCA) PREZIME	JMBG	SVOJERUKNI POTPIS
1	Olivera Dubravka Đorđević	110697650012	[Signature]
2	Sahja Sava Perulović	12041979255013	Perulović Sahja
3	Behan Jovan Mandrićević	2109375750026	Mandrićević Behan
4	Slavonika Slobodan Razićević	0002941755014	Razićević Slavonika
5	Edvard Đorđić Rukonut	2912979755033	Edvard Rukonut
6	Zorica Zdravko Koprivica	0101089475779	Koprivica Zorica
7	SASABHristović	1804971750013	[Signature]
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14			
15			
16			
17			
18			
19			
20			
21			
22			
23			
24			
25			
26			
27			
28			
29			
30			

Br. 3/7. Faksimil Zahteva roditelja iz Malog Jasenovca,
 Arhiva NSVNM

ZAHTEV

Mi dole potpisani građani, čija deca pohađaju Osnovnu školu „*Osanica*“ iz *Osanice* zahtevamo da naša deca od školske 2009/2010 kao izborni predmet izučavaju predmet: „Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture“.

	IME (IME OCA) PREZIME	JMBG	SVOJERUČNI POTPIS
1	KEUBOPAR, (UBAH) TOMUT	0502965764416	<i>[Signature]</i>
2	SIVONIC IBERICA	0605470764418	<i>[Signature]</i>
3	ŽELJKO RNJAVIC	0803970764416	<i>[Signature]</i>
4	MARIĆ SLAVIŠA	0212971764411	<i>[Signature]</i>
5	PATRIC JANKO	2501970764417	<i>[Signature]</i>
6	TOMUCAN MURDANUS	2909961764423	<i>[Signature]</i>
7	STOJANOVIC MIROSLAV	1302972764417	<i>[Signature]</i>
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14			
15			
16			
17			
18			
19			
20			
21			
22			
23			
24			
25			
26			
27			
28			
29			
30			

Br. 3/8. Faksimil Zahteva roditelja iz Osanice,
Arhiva NSVNM

↓ RAZRED

ZAHTEV

Mi dole potpisani građani, čija deca pohađaju Osnovnu školu „JOVAN ŠERANOVIC“ iz LAZNICE, zahtevamo da naša deca od školske 2009/2010 kao izborni predmet izučavaju predmet: „Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture“.

	IME (IME OCA) PREZIME	JMBG	SVOJERUČNI POTPIS
1	ARNOLDJEL V. PAUCANIC	1703958764418	<i>Arnold V. Paucan</i>
2	PIPOVSKI DRAGI DERVIŠEVIĆ	0507971764411	<i>Pipovski Dragi</i>
3	Fajnić Jago	0802973764412	<i>Fajnić Jago</i>
4	SUJANA (J) DERVIŠEVIĆ	0310980757919	<i>S. Dervišević</i>
5	VLADIMIROV DEJAN	0208965764415	<i>Dejan Vladimirov</i>
6	Željko Blažić	0	<i>Željko Blažić</i>
7	BRANKO VUČIĆ	0604954764412	<i>Branko Vučić</i>
8	BRANKO VUČIĆ	0709986764416	<i>Branko Vučić</i>
9	SELJAKović Vuk	0510967764414	<i>Vuk Seljaković</i>
10	SPASIĆ Blagoj	2002754764418	<i>Blagoj Spasić</i>
11	VLADIMIROV DEJAN	2711968764412	<i>Dejan Vladimirov</i>
12	TIHOMIR VOŠIĆ	2908960764418	<i>Tihomir Vošić</i>
13	STANISLAV GABRIEL		<i>Stanislav Gabriel</i>
14	TRIFUNOVIĆ SREBRO	2404952752910	<i>Srebko Trifunović</i>
15	KOTIĆ ZULICA	20135506	<i>Zulica Kotić</i>
16	NOVAČIĆ CILICAN	1807956764416	<i>Cilican Novačić</i>
17	LIUBIŠA B. KERIĆ	0302945764425	<i>Liubiša B. Kerić</i>
18			
19			
20			
21			
22			
23			
24			
25			
26			
27			
28			
29			
30			

Br. 3/11. Faksimil Zahteva roditelja iz Laznice,
Arhiva NSVNM

IV razred

ZAHTEV

Mi dole potpisani građani, čija deca pohađaju Osnovnu školu „Vojin
Beuković“ iz Bukovske zahtevamo da naša deca od školske 2009/2010
 kao izborni predmet izučavaju predmet: „Rumunski jezik sa elementima
 nacionalne kulture“.

	IME (IME OCA) PREZIME	JMBG	SVOJERUČNI POTPIS
1	DRAGANA VOJIN PREDIĆ	1902955769418	Dragana Vojin.
2	STANIŠA ALEKSANDAR LACKOVIĆ	3007980463515	Staniša Lacković
3	VEZDAN (KOSTA) BUZEJIC	2104977763514	Vezdan Buzetić
4	MARIANA (MARIJA) BUZEJIC	2711171111121	Marija Buzetić
5	GOLICA (KOSTA) BUZEJIC	0102980768519	Golica Buzetić
6			
7			
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14			
15			
16			
17			
18			
19			
20			
21			
22			
23			
24			
25			
26			
27			
28			
29			
30			

Br. 3/15. Faksimil Zahteva roditelja iz Bukovske,
 Arhiva NSVNM

I 242.220

ZAHTEV

Mi dole potpisani građani, čija deca pohađaju Osnovnu školu „UGREN BRANKOVIĆ“ iz NERESNICE zahtevamo da naša deca od školske 2009/2010 kao izborni predmet izučavaju predmet: „Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture“.

	IME (IME OCA) PREZIME	JMBG	SVOJERUČNI POTPIS
1	SASA (TONA) VERMEŠANIN	0405475763528	<i>Sasa Vermešanin</i>
2	JASNA (LUBOMIRA) BLAŽEVIĆ	0905980768519	<i>Jasna Blažević</i>
3	ZORICA (RADOSLAV) DRIKIC	5112975768523	<i>Zorica Drikić</i>
4	JELENA (JOVAN) ANTONIJEVIĆ	2206980767013	<i>Jelena Antonijević</i>
5	ĐUSICA (DRAGISAI) DOBRUČIĆ	1110962757921	<i>Đusica Dobručić</i>
6	OLIVERA (MILUTIN) STEPA NOVIĆ	2808980757913	<i>Olivera Stepanović</i>
7	DRAGANA (TOMISLAV) TRUNOVIĆ	101982767010	<i>Dragana Trunović</i>
8	NIKOLICA (KONSTANTIN) STANIČIĆ	129771	<i>Nikola Stanić</i>
9	NEBOJSA (BRANISLAV) JOVANOVIĆ	090196676312	<i>Nebojša Jovanović</i>
10	NIKOLETA (IJE) PRILOVIĆ	2611980065045	<i>Nikoleta Prilović</i>
11	FRANJEVA (JASNA) LAZAREVIĆ	0412983767024	<i>Franjeva Lazarević</i>
12	SRDAN (MILENTIJE) BULUČIĆ	0402972763528	<i>Srdan Bulučić</i>
13			
14			
15			
16			
17			
18			
19			
20			
21			
22			
23			
24			
25			
26			
27			
28			
29			
30			

Br. 3/17. Faksimil Zahteva roditelja iz Neresnice,
Arhiva NSVNM

ZAHTEV

Mi dole potpisani građani, čija deca pohađaju Osnovnu školu „Branu Paunović” u Rašanču, zahtevamo da naša deca od školske 2009/2010 kao izborni predmet izučavaju predmet: „Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture“.

II razred

	IME I PREZIME	JMBG	BROJ DECE U ŠKOLI	SVOJERUČNI POTPIS
1	ZAČEVIĆ SAŠA	0809972763722	1	<i>[Signature]</i>
2	PEJČIĆ VESELYKO	0605973763810	1	<i>[Signature]</i>
3	SAŠA STANUŠEVIĆ	1701978763814	1	<i>[Signature]</i>
4	LOJZE NJIČIĆ	1009973764456	1	<i>[Signature]</i>
5	DEČANJ BOŠIĆEVIĆ	1407966763811	1	<i>[Signature]</i>
6				
7				
8				
9				
10				
11				
12				
13				
14				
15				
16				
17				
18				
19				
20				
21				
22				
23				
24				
25				
26				
27				
28				
29				
30				

9. O IZDAVAČKOJ POLITICI SVIH SAZIVA NACIONALNOG SAVETA VLAHA

*„Nisam znao ništa o knjigama
kad sam izašao iz majčinog krila,
i hoću da umrem bez knjiga,
s rukom čoveka u mojoj ruci.”*

M. Buber

9. 1. RASPRAVE, BROŠURE I KNJIGE O RUMUNSKOJ (VLAŠKOJ) ISTORIJI, NACIONALNOJ KULTURI I KOLEKTIVNIM PRAVIMA

9.1.1. Rasprave, brošure i knjige objavljene pre formiranja i van okvira Nacionalnog saveta Vlaha

U periodu pre formiranja Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine (NSV) bilo je pojedinih autora među tzv. timočkim Rumunima (Vlasima) koji su objavljivali svoje rasprave i knjige, najčešće o temama iz folkloristike, etnologije, muzikologije, lingvistike i istorije, ali se mogao čuti i glas onih koji su u ime nacionalnog pokreta, partija ili nevladinih organizacija iznosili svoje stavove u objavljenim i/ili arhiviranim interpelacijama, apelima, manifestima, memorandumima i izjavama za javnost o uskraćenim kolektivnim pravima Rumuna (Vlaha) sa prostora istočne Srbije. Među njima je bilo autsajdera, odnosno onih koji nisu iz struke i onih koji su s adekvatnim akademskim zvanjima, a, pretpostavljamo, i znanjima, ali je i među jednim i drugima bilo onih koji su sa manje ili više uspeha pisali o navedenim temama ili radili na poboljšanju kolektivnih prava koja se tiču navedenog etnosa.

Među onima koji su se pojavili poslednjih decenija XIX i u prvim decenijama XX veka naveo bih Jovana Popovića, kafedžiju iz sela Mihajlovca u Brzopalanačkom srezu, koji je kao „narodni poslanik za vreme naprednjačke vladavine bio podneo Narodnoj skupštini i

jednu interpelaciju, sa kojom je tražio da Vlasi dobiju svoje škole i crkve”.¹¹⁷⁰ Ovdje svakako valja navesti i Atanasija Popovića Furnika, doktora filozofije, koji je od decembra 1912. do 1919. godine pisao apele i memorandume: „Apel u ime Rumuna iz Srbije ka vladi i skupštini Rumunije” (*Apel în numele românilor din Serbia către guvernul și parlamentul României*),¹¹⁷¹ „Od Rumuna iz Srbije – treća vrsta izbeglica” (*De la românii din Serbia – A treia categorie de refugiați*),¹¹⁷² „Rumuni iz Srbije čekaju pravdu” (*Românii din Serbia așteaptă și ei dreptatea*),¹¹⁷³ „Rumuni preko Dunava i preko Nistra pred Mirovnom konferencijom” (*Românii de peste Dunăre și de peste Nistru în fața Conferinței de Pace*),¹¹⁷⁴ „Problem Rumuna iz Srbije” (*Problema românilor din Serbia*),¹¹⁷⁵ „Dozvolite nam da se žalimo” (*Lăsați-ne să ne strigăm durerea*),¹¹⁷⁶ „Pretenzije Rumuna iz Srbije” (*Pretențiile românilor din Serbia*),¹¹⁷⁷ „Rumunija sutra i Rumuni iz Srbije” (*România de mâine și românii din Sebia*),¹¹⁷⁸ „Nova Rumunija i Rumuni iz doline Timoka” (*România nouă și românii din Valea Timocului*),¹¹⁷⁹ „Predstavka Rumuna iz Srbije” (*Memoriul românilor*

¹¹⁷⁰ Vlasi u dokumentima, 2009, 62.

¹¹⁷¹ Dr. Atanasie Popovici, *Apel în numele românilor din Serbia către guvernul și parlamentul României*, u: Gheorghe Zbucă, Cezar Dobre, *Românii Timoceni*, Volumul 3, București, 2005, 5–9.

¹¹⁷² Atanasie Furnica (Dr. A. Popovici), *De la românii din Serbia – A treia categorie de refugiați*, u: Tribuna, București, 17. I 1916.

¹¹⁷³ Dr. A. Popovici, *Românii din Serbia așteaptă și ei dreptatea*, u: România Nouă, Chișinău, Nr. 187, 11. X 1918.

¹¹⁷⁴ Dr. Atanasie Popovici, *Românii de peste Dunăre și de peste Nistru în fața Conferinței de Pace*, Chișinău, Anul ..., Nr. 195, 20. X 1918.

¹¹⁷⁵ Dr. A. Popovici, *Problema românilor din Serbia*, u: România Nouă, Chișinău, Anul II, Nr. 209, 6. XI 1918.

¹¹⁷⁶ Dr. Atanasie Popovici, *Lăsați-ne să ne strigăm durerea*, u: România Nouă, Chișinău, Anul II, Nr. 211, 8. XI, 1918.

¹¹⁷⁷ Dr. Atanasie Popovici, *Pretențiile românilor din Serbia*, u: România Nouă, Chișinău, Anul II, Nr. 222, 10. XI, 1918.

¹¹⁷⁸ Dr. A. Popovici, *Lăsați-ne să ne strigăm durerea*, u: România Nouă, Chișinău, Anul II, Nr. 218, 17. XI 1918.

¹¹⁷⁹ Dr. Atanasie Popovici, *România nouă și românii din Valea Timocului*, u: România Nouă, Chișinău, Anul II, Nr. 220, 20 XI, 1918.

din Serbia),¹¹⁸⁰ „Rumuni iz Srbije” (*Românii din Serbia*),¹¹⁸¹ „Rumuni iz Jugoslavije” (*Românii din Yugoslavia*)¹¹⁸² itd.

Od autora rumunskog (vlaškog) porekla koji su počeli objavljivati svoje rasprave 40-ih godina prošloga veka na osnovu materijala koji su prikupili od Rumuna (Vlaha) s prostora istočne Srbije treba navesti književnika, istraživača i istoričara Savu Jankovića Grljanca (*Gârleanu*). Rođen je 23. januara 1923. godine u Grljanu, gde je i završio osnovnu školu, a gimnaziju u Zaječaru. Nakon Drugog svetskog rata odlazi na studije u Rumuniju, gde ostaje da živi. U Bukureštu radi kao istraživač u Institutu za jugoistočnu Evropu, a bio je i dopisnik časopisa „Razvitak” (Zaječar). Od 1973. godine živi u izgnanstvu u Švedskoj, gde postaje član Švedskog udruženja književnika imigranata. Za vreme svog života objavio je mnoštvo članaka na srpskom, rumunskom i engleskom jeziku u mnogim rumunskim, srpskim i američkim časopisima o rumunskom narodu i njegovim običajima u Timočkoj Krajini. Bio je borac za očuvanje rumunskog jezika u Timočkoj Krajini, a dok je bio u izgnanstvu, svoje tekstove je potpisivao kao Sava Gârleanu, odnosno Sava Grljanac.¹¹⁸³

¹¹⁸⁰ Dr. Atanasie Popovici, *Memoriul românilor din Serbia*, u: Gheorghe Zbucnea, Cezar Dobre, *Românii Timoceni*, Vol. 3, Bucureşti, 2005, 82-90.

¹¹⁸¹ Atanasie Popovici, *Românii din Serbia*, *Românismul*, Anul I, Nr. 3, Bucureşti, 1913.

¹¹⁸² Atanasie Popovici, *Românii din Yugoslavia*, în *Banatul*, V, Nr. 1 din 1930, 25–27.

¹¹⁸³ <http://www.miscarea.net/libertatea-in-dreapta-stanga.htm>; <http://www.immi.se/kultur/authors/balkan/garleanu.htm>; <http://www.miscarea.net/libertatea-dreapta-dunarii.htm>; <http://miscarea.net/libertatea-mos-radul-stirban.htm>; https://sr.wikipedia.org/sr-el/Sava_Jankovi%C4%87#Reference: Sava I. Gârleanu: *Der Volks-aufstand unter Tudor Vladimirescu* (1821); Ibid. *Wissenschaftlicher Verlag*, Bukarest 1968; Ibid, Haiducie şi haiduci de Gârleanu, Sava I.; Haiducul Nicolae Grozea de Gârleanu, Sava I.; Tudor Vladimirescu: viaţa şi fapta sa de Gârleanu, Sava I.; Răscola populară condusă de Tudor Vladimirescu (1821) de Gârleanu, Sava I.; Sava Janković, *Vlaška narodna pesma o Stojanu Buljubaši*, god. 9/1969, br. 6, 48; *Manojla Zidojla: Starinska pesma zabeležena u Vodniku (Rumunija) od Marije Blašić-Nimice*, zabeležio Sava Janković, *Razvitak*, god. 9/1969, br. 3, 52; *Majstorul Manojlja = Majstor Manojlo* (prevod s vlaškog), zabeležio Sava Janković od Milovana Trailovića iz Lubnice, *Razvitak*, god. 9/1969, br. 3, 48–50; *Majstorul Manojlja = Majstor Manojlo* (prevod s vlaškog), zabeležio Sava Janković od Đorđa Mikucića iz Grljana, *Razvitak*, god. 9/1969, br. 3, 51–52; *Stojan Bulibaša* (vlaška narodna pesma), *Zapisao*

Navešćemo i Kristea Sandua Timoka (Cristea Sandu Timoc), koji je rođen 8. septembra 1916. godine u selu Zlokuća kod Negotina, gde završava četiri razreda osnovne škole na srpskom jeziku. Prešavši granicu, pohađa školu na rumunskom jeziku u Turnu Severinu (1929–1932), Trgu Žiju i Krajovi 1937. godine. Od 1945. do 1949. godine studira na Pravnom fakultetu u Bukureštu i istovremeno pohađa pedagošku sekciju na Akademiji za trgovinu i industriju kao i Fakultet „Maksim Gorki”.

U vreme Drugog svetskog rata radi u Ministarstvu inostranih poslova i propagande Rumunije vodeći kulturne aktivnosti u Komitetu Rumuna Timočana, čiji je predsednik od 1942. do 1944. godine, a od 1946. do 1948. godine nalazi se u Ambasadi Rumunije u Beogradu. Jedno vreme je istraživač u Institutu za balkanske studije, a 1949. godine je dobio nameštenje profesora u najstarijoj poljoprivrednoj školi sa smerom zootehnike u Čakovu (Tamiš) i u srednjoj školi za devojke u Temišvaru (1951–1953). Krajem 1953. godine uhapšen je kao špijun titoista i oteran na izdržavanje kazne od pet godina teškog rada, a potom i na šest godina teške robije s konfiskacijom imovine. Po završetku robije angažovan je kao sekretar-šef i bibliograf na Agronomskom fakultetu u Temišvaru, potom je prebačen kao pravni savetnik u Uniunea Județeană a Cooperativelor de Consum Banat, odakle je i penzionisan. Kao član Društva „Astra România” zadužen za Banat, Đerdap i Rumune u rasejanju postavljen je za generalnog sekretara ove organizacije sa sedištem u Temišvaru.¹¹⁸⁴ Mora se reći da

Sava Janković, Razvitak, god. 9/1969, br. 6, 49–55; *Hajduk Veljko* (odlomci vlaške narodne pesme), zabeležio Sava Janković, Razvitak, god. 10/1970, br. 2, 59; *Hajduk Veljko i Stojan Abraš* (vlaška narodna pesma), zabeležio Sava Janković, god. 10/1970, br. 2, 54–58.

¹¹⁸⁴ Cristea Sandu Timoc je objavio: *Poezii populare de la românii din Valea Timocului*, Introducere de N. Cartoian, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1943; *Istoria românilor timoceni*, Vârșeț (Serbia), Editura Nădejdea, 1944; *Tragedia românilor de peste hotare* (9-13 milioane), Timișoara, Editura Astra Română, 1994; *Mărturiile de la românii uitați* (9-13 milioane), Timișoara, Editura Astra Română, 1995; *Istoria neamului românesc*, Timișoara, 2003; *Istoria românilor timoceni din Serbia și Bulgaria*, ed. ziarului Nădejdea, Vârșeț, 1944, ediția 2003; *Răscoala românilor timoceni dieni din Imperiul Turcesc / 1876*, Floare de latinitate: revistă de cultură și spiritualitate românească editată de Consiliul Minorității naționale Române din Serbia și Munte Negru, An. 3, nr. 4/5, 2006, p. 40/44; *O ce veste minunată!*:

objavljeni radovi do sada navedenih autora nisu bitnije uticali na očuvanje i razvoj rumunske nacionalne svesti u istočnoj Srbiji.

Zatim se, 80-ih godina prošloga veka, pojavljuju autori nove generacije poput Pauna Durlića, diplomiranog etnologa i višegodišnjeg direktora Muzeja u Majdanpeku, rodom iz Rudne Glave. Durlić je objavljivao radove iz oblasti folkloristike, etnografije i etnologije: *Djurdjevdan u Rudnoj Glavi* (1982); *Vlaške zagonetke iz Rudne Glave i okoline*, *Vlaške poslovice i izreke iz Rudne Glave i okoline* (1984); *Tri vlaške narodne pripovetke iz Rudne Glave* (1985); *Vlaške poslovice, izreke, kletve i pitalice iz Porečke Reke, Basme iz Gornjeg Poreča* (1987); *Prokazivanje knjige „Veliki koraci” ili skaska o dve babice* (1988); *Legende i predanja o Milošu Obiliću kod Vlaha severoistočne Srbije* (1989); „*Duoj frac*” – vlaška verzija mitološke priče o Usudu, *Kult mrtvih kao osnova za određenje religije Vlaha* (1995); *Leska kao muški apotropејon porečkih Vlaha* (1996), *Pokladni priveg* (1997), *Nebeska tela u kultu mrtvih kod Vlaha Porečke Reke* (1997); *Porodični priveg u Laznici i Slava („praznik”) kod Vlaha Porečke Reke* (1998); *Magijska statistika i alibi – dva aspekta dugovečnosti magije kod Vlaha* (1999); *Rokovnik za 2002. godinu sa etno-kalendarom Vlaha istočne Srbije* (2001); *Rajska sveća u kultu mrtvih kod Vlaha u istočnoj Srbiji* (2002); *Nebeska tela i obred „marturija” u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije* (2003); *Vlaška pesma o Hajduk Veljku iz Topolnice u Porečkoj Reci* (koautor Biljana Bojković – 2004); *Vlaška mitološka pesma o poreklu zla iz Rašanca na Mlavi* (koautor Biljana Bojković – 2005); *Elementi titanomahije u vlaškim mitološkim pemama* (2006), *Sveti jezik vlaškog hleba – Slikovnica sa rečnikom u 40 slika* (2010) itd. Pored toga, Paun Durlić je urednik sajta www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/in-dex.php, s kojeg se mogu preuzeti radovi, rasprave, literatura i neobjavljeni etnografski materijali s najraznovrsnijom tematikom o Rumunima (Vlasima) sa

(colindatul la români din Timoc: Serbia și Bulgaria), Lumina, An. 60, nr. 4, 2007, p. 451/456; *Vlahi sunt români. Documente inedite*, 1997; *Memoriul românilor din Serbia de N-E Yugoslavia – The Memorial of the Romanians from North-West Serbia Iugoslavia* (Congresul FUEN), Praga, mai 1998. <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=1369.0>; http://www.crispedia.ro/Cristea_Sandu_Timoc; http://openlibrary.org/authors/OL1466/Cristea_Sandu_Timoc?sort=old#editions.

prostora istočne Srbije, kao i „Vorbar – on-line leksikon vlaške kulture”, koji se može naći na sajtu <http://www.paundurlic.com/vlaski.recnik/index.php>.

Istih godina svojim monografijama i radovima iz oblasti folkloristike, etnografije, etnologije, istorije, unutrašnje politike i lingvistike, koji se tiču Rumuna (Vlaha) sa prostora istočne Srbije pojavljuje se i moja malenkost, diplomirani arheolog i istoričar, magistar pomoćnih istorijskih nauka i doktor istorije, rodom iz Halova kod Zaječara. Iz svoje bibliografije izdvajam najpre monografije koje se posredno ili neposredno bave Rumunima (Vlasima) s prostora istočne Srbije: *Etimologija neslovenskih osnova u ojkonimiji Vidinskog sandžaka XV i XVI veka* (1993), *Ratni dnevnik Todora Srbovića* (1995), *Razgraničenje naisopoliske (niške) i akviske (prahovske) regije s ubikacijom gradova iz VI veka* (1997), *Putevi istine: Polemika o vrednosti jednog naučnog rada* (1999), *Petrecătura (pesma za ispraćaj pokojnika) u Vlaha Ungurjana* (2000), *Bajanja u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije* (2002), *Kud se dedoše Rumuni Tihomira Đorđevića* (2008), *Od Rimljana i latinskog do Rumuna Timočana i rumunskog* (2008), *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva (1945–1999)* (2009), *Sakralni objekti ugrovlaških vojvoda na području Timočke zone = Obiecte sacrale ale voievozilor Ugrovlahi în spațiul zonei Timocului* (2011), *Romanizacija i romanско stanovništvo timočke zone od I do XVI veka*, knj. I–III (2012), *Petecătura – cântec de petrecut mortul la românii ungureni din Serbia* (2012), *De la cetățenii romani la populația română în zona Timocului (sec. I–XIV)* (2013), *Odabana dela o istoriji Vlaha istočne Srbije u pet knjiga – Neslovenske ojkonimiji Vidinskog sandžaka XV i XVI veka*, knj. 1 (2014), *Odabana dela o istoriji Vlaha istočne Srbije u pet knjiga – Od Rimljana i latinskog do Rumuna Timočana i rumunskog*, knj. 2 (2014), *Odabana dela o istoriji Vlaha istočne Srbije u pet knjiga – Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva*, knj. 3 (2014), *Odabana dela o istoriji Vlaha istočne Srbije u pet knjiga – Kud se dedoše Rumuni Tihomira Đorđevića*, knj. 4 (2014), *Odabana dela o istoriji Vlaha istočne Srbije u pet knjiga – Od povlašanih Srba do vlašskog jezika: O poreklu i postojbini, o seobama, o srbizaciji i asimilaciji, o maternjem jeziku i o popisima Rumuna (Vlaha) istočne Srbije*, knj. 5/1 (2016).

Od radova objavljenih u časopisima i zbornicima u zemlji i inostranstvu u kojima se raspravlja o Rumunima (Vlasima) sa prostora istočne Srbije izdavam: *Vampir u verovanjima sela Halova* (1985), *Mitski tragovi u baštini sela Halova* (1985), *Prilog toponomastičkoj etimologiji na tlu Timočke Krajine* (1985), *Motivi grčkih, rimskih i legendi sa istoka u folklornom nasleđu sela Halova* (1985), *O bajanju i vraćanju u Vlaha istočne Srbije* (1986), *Kasnoantički lokaliteti knjaževačkog dela Stare planine* (1998), *Kasnoantički lokaliteti na Staroj planini* (1998), *Priča gospodnja* (1999), *Preventivno prizivanje dualnog teonima Neba i Zemlje upotrebom divizme u kađenju svadbene trpeze Vlaha severoistočne Srbije* (2000), *Prožimanja demona smrti i sudbine samodive i demona smrtonosne zarazne bolesti čume – koautorstvo s Darinkom Gacović* (2000), *L'arbre cosmique dans la culture Valaque du nord-est de la Serbie* (2000), *Otkuda reč neimar u epici Balkana?* (2000), *Basma „za odvajanje” samrtnika od mrtvih i živih rođaka u Vlaha severoistočne Srbije* (2001), *Bajanja u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije* (2001), *Odjeci drevnih mitova u basmama tipa voda ili vino gospodnje u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije* (2002), *The term of the ethnos Greeks as an identifier of the Vlach ethnos in the Balkans* (2002), *Elementi mita o bogu Dionisu i drugih antičkih mitova u basmama tipa priča gospodnja kod Vlaha severoistočne Srbije* (2002), *Diskusija* (2003), *Stanovništvo timočke zone od srednjobalkanskih plemena u predrimsko doba do dolaska Slovena* (2003), *Etnosi u svetlu toponomastike na prostoru istočne Srbije i zapadne Bugarske* (2003), *Stanovništvo timočke zone od dolaska Slovena do kraja XVI veka* (2004), *Odnos romanskog stanovništva s doseljenim slovenskim, srpskim i bugarskim plemenima od V do XV veka* (2007), *Vlahii sau româinii timoceni limba acestora și lipsa lor de drepturi* (2008) *Istorijski događaji u Timočkoj zoni od vidinskog kneza Šišmana do prvih popisnih deftera turske vlasti* (2008), *O etnonimu Torlak i o romanskoj i turkmenskoj osnovi etnogeneze Torlaka i Šop(ov)a* (2008), *Hrišćanstvo, crkvena organizacija i sakralni objekti u procesu romanizacije Timočke zone do VII veka* (2009), *O socijalnoj ili etničkoj kategoriji Vlaha* (2010), *Zakoni Vlaha i njihova autonomija u srednjovekovnom i turskom periodu* (2011), *De la latină la română. Teritoriul formării limbii rumânilor* (2012), *Termenul etnosului grecii ca un identificator al*

etnosului vlahii în Balcani (2012), *Influențe politice și culturale ale Valahiei asupra Despotatului de la Vidin în Evul mediu* (2014), *Contextul cultural și instituțional al dezvoltării culturii românilor (vlahilor) din Serbia de est* (2016), *Moștenirea culturală a românilor din Serbia de răsărit văzută prin obiceiurile rituale grindia și petrecătura* (2017) itd.

Rasprave i monografska dela Pauna Durlića i Slavoljuba Gacovića poznate su široj čitalačkoj publici i stručnoj i naučnoj javnosti iz navedenih oblasti i uveliko su doprinela rasvetljavanju običaja i verovanja, istorije i jezika Rumuna (Vlaha) sa prostora istočne Srbije, a imala su uticaja i na buđenje (ili formiranje) rumunske (vlaške) nacionalne svesti.

Godine 2000, s dolaskom na vlast demokratskih snaga u Srbiji pojavljuju se pojedini priređivači ili autori koji uglavnom nemaju adekvatna akademska zvanja i znanja poput Ljubiše Niculovića (Ljubiša lu Boža Kići), diplomiranog inženjera rudarstva rodom iz Tande, koji 2000. godine u sopstvenom izdanju bez recenzija priređuje za štampu knjigu *Albina: Povješč vlarumünješć* na „vlarumunskom” jeziku (*vlarumünješće*),¹¹⁸⁵ zatim 2004. godine objavljuje *Vlaško-srpski rečnik = Vlarumünjesk-srbjesk vorbarju*, takođe na „vlarumunskom” jeziku u sopstvenom izdanju bez recenzija,¹¹⁸⁶ 2006. godine objavljuje *Jevangelja sfüntě = Vlaški prevod Biblije* na „vlarumunskom” jeziku u sopstvenom izdanju bez recenzija.¹¹⁸⁷ Isti autor bez godine i mesta izdanja objavljuje knjigu *Vlaške pesme* na „vlarumunskom” jeziku u sopstvenom izdanju bez recenzija,¹¹⁸⁸ a potom 2010. godine objavljuje dopunjeno izdanje knjige *Vlaške pesme = Künčekatoarja* na „vlarumunskom” jeziku, takođe u sopstvenom izdanju bez recenzija.¹¹⁸⁹

¹¹⁸⁵ *Albina: Povješč vlarumünješć*, Povješčilji lja adunat šu karća di štampě a sprimit Ljubiša lu Boža Kići, Bor, Izdanje autora, 2000, [87] str.

¹¹⁸⁶ Ljubiša Niculović (Ljubiša lu Boža Kići), *Vlaško-srpski rečnik = Vlarumünjesk-srbjesk vorbarju*, Bor, Lj. Niculović, 2004, 267 str.

¹¹⁸⁷ *Jevangelja sfüntě : vlaški prevod Biblije*, Prevod sa srpskog Ljubiša lu Boža Kići, Bor, Lj. Niculović, 2006, 319 str.

¹¹⁸⁸ Ljubiša Niculović (Ljubiša lu Boža Kići), *Vlaške pesme*, Bor, Lj. Niculović, 2012, 108 str.

¹¹⁸⁹ Ljubiša Niculović (Ljubiša lu Boža Kići), *Vlaške pesme = Künčekatoarja*, Bor, Donvas/Izdanje autora, 2012, 150 str.

Nakon prvog priređivačkog poduhvata Ljubiše Niculovića, pojavljuje se 2001. godine Bratislav Paunović, po profesiji učitelj rodom iz Batinca kod Čuprije, koji u sopstvenom izdanju bez recenzija objavljuje knjigu *Vlasi kroz vekove*.¹¹⁹⁰ Ubrzo nakon Paunovićevog izdanja 2002. godine se pojavljuje brošura Dragomira Dragića, diplomiranog inženjera mašinstva rodom iz Krivelja, pod naslovom: *Bilten – deset godina Foruma za kulturu Vlaha*, u kojoj, između ostalog, na dvadesetak strana iznosi svoje odgovore na pitanja o problemima Vlaha ili Rumuna u istočnoj Srbiji.¹¹⁹¹ Brošura je objavljena u Boru, a izdavač je NVO „Forum za kulturu Vlaha”.¹¹⁹² Iste 2002. godine Dragić je na srpskom i rumunskom jeziku u Helsinškim sveskama, br. 14, razume se, u izdanju Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji objavio i dvojezičnu raspravu *Vlasi ili Rumuni iz Istočne Srbije i „vlaško pitanje”* s podnaslovom *Pitanja i odgovori = Rumânii sau Români din Serbia de Răsărit și „Întrebarea Rumânească”: întrebări și răspunsuri*.¹¹⁹³ Godine 2004. (I izdanje) Dragić objavljuje brošuru *Istraživanje zaturene istine o Vlasima*¹¹⁹⁴ u izdanju Foruma i bez recenzije, 2007. (II izdanje), takođe u izdanju Foruma bez recenzije, objavljuje brošuru s istim naslovom i podnaslovom *I deo*.¹¹⁹⁵ Iste godine Dragić objavljuje knjigu *Istraživanje zaturene istine o Vlasima: II deo s podnaslovom Prilog za prevazilaženje neobaveštenosti o Vlasima i pisanju na vlaškom*¹¹⁹⁶ i brošuru *Vlachorum (Blachorum) – Conditio sine qua non* s podnaslo-

¹¹⁹⁰ Bratislav Paunović, *Vlasi kroz vekove*, Batinac, B. Paunović, 2001, 312 str.

¹¹⁹¹ Dragomir Dragić, *Bilten – deset godina Foruma za kulturu Vlaha*, Bor, Forum za kulturu Vlaha, 2002, 71 str.

¹¹⁹² Recenzent je prof. dr Čedomir Čupić.

¹¹⁹³ Dragomir Dragić, *Vlasi ili Rumuni iz Istočne Srbije i „vlaško pitanje”: pitanja i odgovori = Rumânii sau Români din Serbia de Răsărit și „Întrebarea Rumânească”: întrebări și răspunsuri*, Beograd, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2002, 59 str.

¹¹⁹⁴ Dragomir Dragić, *Istraživanje zaturene istine o Vlasima: I deo*, Bor, Forum za kulturu Vlaha, 2004, 29 str.

¹¹⁹⁵ Dragomir Dragić, *Istraživanje zaturene istine o Vlasima: I deo*, Bor, Forum za kulturu Vlaha, 2007, 34 str.

¹¹⁹⁶ Dragomir Dragić, *Istraživanje zaturene istine o Vlasima: II deo: Prilog za prevazilaženje neobaveštenosti o Vlasima i pisanju na vlaškom*, Bor, Forum za kulturu Vlaha, 2007, 68 str.

vom *Vlaški neophodan uslov za bilo koji rad*.¹¹⁹⁷ Obe knjige objavljene su u izdanju Foruma bez recenzija. Dragić se u svojim publikacijama manje-više bavi osnovnim pitanjima kolektivnih prava Rumuna (Vlaha) s prostora istočne Srbije.

U međuvremenu se 2004. godine pojavila knjiga *Noi și vorba noastră*¹¹⁹⁸ na rumunskom književnom jeziku autora Bože Abraša (Boja Abraș) i Grigorea Zajčereanua (Grigore Zăicereanu) u izdanju Nevladine organizacije „Ariadnae filum” u Boru. U njoj se, pored zabeleženih sećanja i autorskih pesama, mogu naći poslovice, izreke, Gramatika rumunskog jezika („Gramatica limbii române”) i Rečnik Vlaha („Dicționarul vlahilor”). Isti autori (Grigore Zăicereanu i Boja Abrașevici) objavili su 2007. godine knjigu na rumunskom književnom jeziku *Isânovățul în spațiu și timp*¹¹⁹⁹ (/Veliki/ Jasenovac u prostoru i vremenu) u izdanju Banatul Montan iz Rešice u Rumuniji. Knjiga je klasična monografija sela s pridodatim genealoškim tabelama nekih familija, faksimilima dokumenata i porodičnim fotografijama.

Stanoje Njagojev (Stanoie lu Niagoe) je objavio knjigu pesama *Primovară perdută* (Izgubljeno proleće) 2006. godine,¹²⁰⁰ u izdanju Nevladine organizacije „Ariadnae filum” (Bor) u ediciji „Românii uități” (Zaboravljeni Rumuni) „na rumunskom jeziku, onim kojim se govori u njegovom selu” (*în limba rumâniască așa cum să vorbește la iel în sat*), a to je selo Šipikovo kod Zaječara.

Te 2007. godine pojavljuje se i knjiga Vojislava Stojanovića, diplomiranog profesora istorije rodom iz Srbova kod Negotina, pod naslovom *Etnogeneza nastanka Vlaha* i podnaslovom *Vlasi i balkanski narodi*.¹²⁰¹ U ovoj knjizi autor iznosi tezu da su „Vlasi” na prostoru istočne Srbije keltskog, a ne tračkog ili dako-tračkog porekla. Svoju tezu pokušava dokazati na osnovu neznano kojih antičkih pisanih

¹¹⁹⁷ Dragomir Dragić, *Vlachorum (Blachorum): Conditio sine qua non: Vlaški neophodan uslov za bilo koji rad*, Bor, Forum za kulturu Vlaha, 2007, 44 str.

¹¹⁹⁸ Grigore Zăicereanu, Boja Abraș, *Noi și vorba noastră*, Zăiceri, Ariadnae filum, 2004, 253 str.

¹¹⁹⁹ Grigore Zăicereanu, Boja Abrașevici, *Isânovățul în spațiu și timp*, Reșița, Editura Banatul Montan, 2007, 208 str.

¹²⁰⁰ Stanoje Njagojević, *Primovară perdută*, Bor, Ariadnae filum, 2006, 51 str.

¹²⁰¹ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha: Vlasi i balkanski narodi*, Negotin, Estetika, 2007, 273 str.

izvora, na osnovu nepoznatih običaja i verovanja među Keltima, koje nalazi kod „Vlaha”, na osnovu nepostojećih keltskih reči i izraza koje samo on nalazi u francuskom i „vlaškom” jeziku, a ponajviše na osnovu sumnjivih pretpostavki i insinuacija koje nalazi u delu *Predanja i znanja o starom Balkanu* Branka Gavele i, svakako, bez konsultacija drugih rasprava i publikacija o lokalitetima s keltskim materijalnim artefaktima na bivšem jugoslovenskom prostoru.

Nakon Stojanovićeve knjige 2014. godine se u izdanju Viće Mitrovića u Ranovcu kod Petrovca na Mlavi pojavljuje knjiga *Pră valja Kăluculuj* = *Pră va'lea căluțului* = *Pe valea Căluțului* s podnaslovom *Dečje vlaške pesme*. U knjizi je svaka pesma napisana najpre latiničkim pismom koje protažira Nacionalni savet Vlaha, zatim APHI-em i naposljetku standardnim pismom rumunskog jezika, čime je naglašeno da se radi o istom jeziku. U knjizi su navedeni zapisivači (Slavica Jović Kolerović, Dragomir Dragić, Filip Paunjelović, Dragan Stojanjelović i Vića Mitrović Mitra), a kazivači nisu. Mesto i vreme kazivanja takođe nedostaje, tj. ko je kome, gde i kada kazivao određenu pesmu. Zatim, knjiga nema recenzije iz redova onih koji se profesionalno bave dečjim folklorom i nema priređivača koji bi, verujem, izostavio koledarsku pesmu koja pripada godišnjem ciklusu običaja, zatim bi izostavio lascivne i šaljive pesme koje ne pripadaju dečjem folkloru, zagonetke i priče, molitvu Oče naš, da ne pominjem roditeljski amanet/testament koji je preuzet iz aromunskog folkloru itd.

Takođe u izdanju Viće Mitrovića u Ranovcu svetlost dana je ugledala i knjiga *Pră valja Kăluculuj II* s podnaslovom *Vlaške priče i umotvorine za decu*. Prvo poglavlje *Vlaške narodne priče iz Mlave* zapisala je Slavica alu Koljeronji ćiriličkim pismom koje protažira Nacionalni savet Vlaha. Umesto priča, kako stoji u naslovu knjige, tu su uredno zabeležene najpre poslovice, poređenja, pitalice, bajalice, šale, zagonetke, basne i legende (9–18), pa tek onda nekoliko narodnih priča (19–38) i to bez navođenja imena mesta, kazivača i datuma kazivanja, tj. gde su, od koga su i kada su zabeležene. U nastavku prvog poglavlja Vića Mitrović beleži svoje narodne priče tako što svaku najpre zapisuje abecedom koju preporučuje Nacionalni savet Vlaha, a potom književnom normom rumunskog jezika, uredno beležeći na kraju svake priče ime kazivača i datum kazivanja (39–61).

Drugo poglavlje *Mitovi, bajke i narodne priče iz Homolja* beleži Dragan M. Stojanjelović, takođe najpre latiničkim pismom Nacionalnog saveta Vlaha, a potom književnom normom rumunskog jezika s navođenjem imena kazivača i datumom kazivanja. U trećem poglavlju se objavljuju pesme iz mlavskog kraja koje su u interpretaciji Slavice Jović Kolerović bile tonski snimljene i arhivirane u RTV Vojvodine 1979. godine. Pesme je s tonskih zapisa trans-kribovao Dragan M. Stojanjelović latiničkim pismom Nacionalnog saveta Vlaha, a potom književnom normom rumunskog jezika. Nažalost, ni ova knjiga nema priređivača pa zato i ovom prilikom podnaslov knjige ne pokriva sve što se u knjizi može naći, jer niti su sve navedene umotvorine za decu, niti su pesme u trećem poglavlju pesme za decu. Ali i pored navedenih propusta materijal koji je zabeležen u ovim dvema knjigama višestruko je koristan za sve buduće istraživače folkloru, kao i za buduće antologičare rumunskih (vlaških) narodnih pesama, pripovedaka i svih navedenih umotvorina.

Nevladina organizacija „Gergina” iz Negotina izdala je 2016. godine knjigu *Aša a vorbit aj bătrînj = Tako su govorili stari = Aša a vorbit ai bătrâni*, koju su priredili Krsta Stanković Njenjulović i Vlastimir Abrašević. Knjiga sadrži, rekao bih, poslovice i izreke, pri čemu je svaka napisana latiničkim pismom Nacionalnog saveta Vlaha, zatim je dat prevod na srpski jezik i na kraju je zapis ponovljen književnom normom rumunskog jezika. Celokupan materijal u knjizi naveden je redosledom srpske abecede, a recenzenata nema ili nisu navedeni.

To su uglavnom bila izdanja koja su se bavila folklorom, leksikografijom, etnografijom, etnologijom, istorijom i lingvistikom, kao i problemima kolektivnih prava Rumuna (Vlaha) s prostora istočne Srbije, a priređivači ili autori navedenih publikacija potiču iz redova rumunske (vlaške) zajednice u istočnoj Srbiji.

9.1.2. Brošure i knjige objavljene u izdanju Nacionalnog saveta Vlaha

Prvi saziv Nacionalnog saveta Vlaha (2006–2010). Nakon formiranja Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine (NSV) pojavljuju se i prva izdanja koja su ugledala svetlost dana zahvaljujući

njegovoj finansijskoj podršci. U izdanju prvog saziva Nacionalnog saveta Vlaha 2008. godine objavljena je knjiga Slavoljuba Gacovića *Kud se dedoše Rumuni Tihomira Đorđevića s podnaslovom Kritički osvrt na knjigu Tihomira R. Đorđevića „Istina u pogledu Rumuna u Srbiji” i na njen pogovor priređivača Radomira D. Rakića „Tihomir R. Đorđević i Vlasi”*. U knjizi se mogu naći srednjovekovni pisani istorijski izvori u kojima se pominju rumunofoni „Vlasi” s današnjeg prostora istočne Srbije, toponimija s rumunskim osnovama i antroponimija koja ukazuje na „Vlahe” s istog prostora, nomenklatura običaja i njihova provenijencija, kao i lokalna predanja, balade i motivi koji se u njma pominju, formiranje Vlaške episkopije početkom XI veka i njeni episkopalni centri, kneževi ugrovlaških zemalja kao ktitori crkava na tlu istočne Srbije, popisi Rumuna (Vlaha) u Srbiji i sve ono što ukazuje na izvestan kontinuitet koji je prožet učestalim migracijama unutar karpatsko-staroplaninskog areala. Iste godine u izdanju Nacionalnog saveta Vlaha objavljena je i knjiga *Od Rimljana i latinskog do Rumuna Timoćana i rumunskog* istog autora.¹²⁰² U njoj se govori o teritoriji formiranja jezika Rumuna (Vlaha) s prostora istočne Srbije na osnovu latinskih, vizantijskih i drugih pisanih izvora od VII veka pa nadalje, kao i o fonetskom razvoju, morfologiji, leksici i pozajmicama u latinskom i rumunskom jeziku, o uticaju rumunskog jezika na prizrensko-timočke, belogračičko-brezničke i severnomakedonske govore, a potom i o rumunskoj leksici u toponimiji prizrensko-timočkih govora. Treću po redu knjigu u izdanju prvog saziva Nacionalnog saveta Vlaha isti je autor priredio 2009. godine pod naslovom *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva: (1945–1999)*.¹²⁰³ Dokumenti koji su priređeni u ovoj knjizi govore uglavnom o naporima čelnih ljudi komunističke partije u formiranju i nametanju vlaške nacionalne svesti rumunskoj zajednici na prostoru istočne Srbije.

Pored navedenih knjiga, Nacionalni savet Vlaha je 21. januara 2008. godine doneo Rešenje o finansijskoj podršci projektu „Vlaški obredni hleb i pomane” te je autoru projekta Paunu Durliću prosle-

¹²⁰² Recenzenti su: prof. dr Ileana Magda i prof. dr Gligorije Zaječaranović.

¹²⁰³ Recenzenti su: prof. dr Ljubodrag Dimić i prof. dr Zoran Đorđević.

đeno 250.000 dinara (**Prepis faksimila Rešenja o finansijskoj podršci projekta Pauna Durlića, br. 1**).¹²⁰⁴

Nažalost, o finansijskoj podršci Nacionalnog saveta Vlaha nema ni pomena u knjizi *Sveti jezik vlašskog hleba* s podnaslovom *Slikovnica sa rečnikom u 40 slika*, koju je 2010. godine izdala Balkan-Kult fondacija u Beogradu, a koja je nastala na osnovu prikupljenih podataka po navedenom projektu Pauna Durlića.

Drugi i treći saziv Nacionalnog saveta Vlaha (2010–2018). U vreme drugog i trećeg saziva Nacionalnog saveta Vlaha pojavljuje se veći broj izdanja koja ćemo hronološkim redom navesti. Zahvaljujući finansijskoj podršci drugog saziva Nacionalnog saveta Vlaha 2011. godine objavljena je knjiga *Албина* s podnaslovom *Повјешћ вларумѣњеш* = *Vlaške pripovetke* priređivača Ljubiša lu Boža Kići.¹²⁰⁵ Knjiga je napisana srpskom ćirilicom, uz nekoliko dodatih grafema. Ovu ćirilicu priređivač naziva *vlaoljica*. On najpre predstavlja pismo kojim piše, zatim govori o „vlaškom” jeziku i daje kratku gramatiku „vlaškog” jezika, odnosno imenice, zamenice, poređenje prideva, pomoćne glagole i brojeve, pa tek onda slede zabeležene pripovetke.

Najveća produkcija knjiga u kojima se kao izdavač pojavljuje Nacionalni savet Vlaha nastala je 2013. godine. Prva u nizu tih knjiga jeste *Vuorbarj: vlaško-srpski rečnik* autora [Slobodana Golubovića], koji se potpisao imenom familije d’Pasujoni, i koautora [Siniše Čelojevića], koji je potpisan na „vlaškom” Sinā alu Čeloju. Kao izdavač se pored Nacionalnog saveta Vlaha pojavljuje i „Udruženje za očuvanje identiteta, jezika, kulture i tradicije Vlaha – [Gergina]” iz Negotina.¹²⁰⁶ Na naslovnoj strani ovog rečnika naglašeno je da je reči „Krajijsko timočkog narečja” uneo Siniša Čelojević, a „Braničevsko homoljskog narečja” Slobodan Golubović. Knjiga je odštampana bez recenzija. Zbog načina zapisivanja reči u *Vuorbarj* leksikologija bi navedeno delo svrstala u dijalektološke rečnike. O „dometima” i promašajima ovog rečnika „vlaških” narečja dvojice čelnih ljudi Nacionalnog saveta Vlaha, kao i o drugim izdanjima Saveta koja su u

¹²⁰⁴ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 101.

¹²⁰⁵ *Албина : Повјешћ вларумѣњеш* = *Vlaške pripovetke*, [priredio] Ljubiša lu Boža Kići, Negotin, Nacionalni savet Vlaha, 2011, 133 str.

¹²⁰⁶ d’Pasujoni, *Vuorbarj : vlaško-srpski rečnik*; Sinā alu Čeloju, *Krajijsko timočko narečje*, Beograd, 2013, 122 str.

neposrednoj vezi s „vlaškim” jezikom, piše Ana Samardžić u desetom poglavlju ove knjige.

Godine 2013. je u izdanju Nacionalnog saveta Vlaha objavljena i brošura *Govorim vlaški = Vorbăšk rumînjeaşce = Борбјеск румѣњештје* autora [Slobodana Golubovića] koji se potpisao imenom familije d’Pasujoni i koautora za „Krajinsko-timočko narečje” [Siniše Čelojevića], koji je na „vlaškom” potpisan kao Sină alu Čeloju. Izdavač je pored Nacionalnog saveta Vlaha i ovom prilikom „Udruženje za očuvanje identiteta, jezika, kulture i tradicije Vlaha – Gergina” u Negotinu, dok je pokrovitelj „Fondacija za otvoreno društvo, Srbija = Fund for an open society, Serbia”.¹²⁰⁷ Obe navedene knjige nemaju recenzente.

Kako bi se što bolje promovisala nacionalna kultura „Vlaha” s prostora istočne Srbije, Nacionalni savet Vlaha 2013. godine finansira objavljivanje brošure *Panda învacă kung fu* (Panda uči kung fu), koju potpisuje Slobodan Golubović imenom familije d’Pasujoni. Od kakvog su značaja za tradicionalnu kulturu Vlaha *panda* (medved), koji se hrani mladicama i listovima bambusa u centralno-zapadnoj i jugozapadnoj Kini, i kineska borilačka veština *kung fu*, nažalost nije poznato. U brošuri s navedenim naslovom mogu se naći autorske pesme Slobodana Golubovića d’Pasujonija o slonu, vidri, plovki, nilskom konju, lisici, pčeli, medvedu i tek na kraju pesma *Panda uči kung fu*, koja je verovatno nastala pod uticajem crtanog filma *Kung fu Panda* režisera Marka Ozborna i Džona Stivensona. Suizdavač ove brošure je i ovom prilikom Udruženje „Gergina” u Negotinu, čiji je predsednik Siniša Čelojević,¹²⁰⁸ a recenzije, kao i za dve prethodne knjige, ne postoje.

Nakon više objavljenih brošura i knjiga autora Golubovića i koautora Čelojevića, Nacionalni savet Vlaha i Udruženje „Gergina” objavljuju knjigu *Gramatika vlašskog jezika* autorke Nadice N.

¹²⁰⁷ d’Pasujoni, *Govorim vlaški = Vorbăšk rumînjeaşce = Борбјеск румѣњештје*; Sină alu Čeloju, *Krajinsko timočko narečje*, Beograd, 2013, 37 str.

¹²⁰⁸ d’Pasujoni, *Panda învacă kung fu*, Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha; Negotin, Udruženje za očuvanje identiteta, jezika, kulture i tradicije Vlaha „Gergina“, 2013, 44 str.

Jovanović¹²⁰⁹ i brošuru *Elvis alu Ćobanu* autorke Dragane Jovanović (Drăgana alu Jovănjenu).¹²¹⁰ Iste godine se pojavljuje iz štampe knjiga pripovedaka za decu *Повјестџџ дје коџџ = Povešč dĭ kopij* autora Sină alu Ćeloju (Siniša Ćelojević) za Krajinsko-timočko narečje i koautora d'Pasujonija, tj. Slobodana Golubovića za Homoljsko-braničevsko narečje u izdanju Nacionalnog saveta Vlaha i Udruženja „Gergina”.¹²¹¹

Konačno je 2013. godine, u izdanju Udruženja „Gergina” i Nacionalnog saveta Vlaha objavljen i udžbenik *Вуорба иџ култура Влаха* (Govor i kultura Vlaha) autorke Milene Golubović, u okviru projekta *Afirmacija multikulturalnosti kroz inkluzivno obrazovanje vlaške nacionalne manjine*, čiji je pokrovitelj bila „Fondacija za otvoreno društvo, Srbija = Fund for an open society, Serbia”.¹²¹² Zatim je poduhvat ponovljen 2014. godine tako što je udžbenik Milene Golubović ponovo objavljen pod istim naslovom i pridodatim podnaslovom *Удџбенџ из предмета Влашки говор са елементџма националне културе за прџи разред основне школе*, ali sada u izdanju Zavoda za udžbenike u Beogradu i Nacionalnog saveta Vlaha sa sedištem u Petrovcu na Mlavi.¹²¹³ Okuražena svojim prvcem, Milena Golubović, master etnologije i antropologije, još jednom se

¹²⁰⁹ Nadica N. Jovanović, *Gramatika vlašskog jezika*, Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha; Negotin, Udruženje za očuvanje identiteta, jezika, kulture i tradicije Vlaha „Gergina”, 2013, 60 str. O ovoj knjizi je nešto više rečeno u poglavljima: *Nacionalni saveti Vlaha i „vlaški jezik” u procesu asimilacije Rumuna sa prostora istočne Srbije* i *Nacionalni saveti Vlaha i njihova izdavačka politika u procesu asimilacije Rumuna sa prostora istočne Srbije*.

¹²¹⁰ Dragana Vojinović (Drăgana alu Jovănjenu), *Elvis alu Ćobanu*, Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha; Negotin, Udruženje za očuvanje identiteta, jezika, kulture i tradicije Vlaha „Gergina”, 2013, 44 str.

¹²¹¹ *Povjestij dje kopij = Povešč dĭ kopij*. Sină alu Ćeloju, Krajinsko-timočko narečje; d'Pasujoni, Homoljsko-braničevsko narečje. Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha; Negotin, Udruženje za očuvanje identiteta, jezika, kulture i tradicije Vlaha „Gergina”, 2013, 49 str.

¹²¹² Milena Golubović, *Вуорба иџ култура Влаха*, Negotin, Udruženje za očuvanje identiteta, jezika, kulture i tradicije Vlaha „Gergina”; Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha, 2013, 83 str.

¹²¹³ Milena Golubović, *Вуорба иџ култура Влаха: Уџбенџ из предмета Влашки говор са елементџма националне културе за прџи разред основне школе*, Београд, Завод за уџбенџџ; Петровац на Млави, Национални савет Влаха, 2014, 83 str.

2014. godine pojavljuje kao autor i samostalni izdavač knjige pod nazivom *Etnički identitet Vlaha*,¹²¹⁴ koja je nastala „na premisama iznetim u master radu *Etnički identitet kao materijalni i simbolički resurs: određenje odnosa moći kroz upotrebu identiteta Vlaha severoistočne Srbije* (mentor: prof. dr Saša Nedeljković)”.¹²¹⁵ Recenzenti su prof. dr Saša Nedeljković i prof. dr Slobodan Naumović sa Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Pored biobibliografskih napomena o autoru knjiga Milene Golubović d’Pasujoni sadrži recenzije, zaključak, izvore¹²¹⁶ i literaturu, kao i četiri poglavlja (Uvod, 13–38; Teorijske postavke, 39–86; Predstavljanje etnografske građe, 87–185 i Analiza, 186–209) u kojima raspreda o temi i ciljevima istraživanja, o sagovornicima, o metodologiji – teorijskim smernicama istraživanja, o sindromu dvostrukog i n-tostrukog pripadnika, o teorijsko-analitičkoj perspektivi, o pojmu etničke i/ili nacionalne manjine, o određenju ključnih relacija u identitetskom procesu, o instrumentalizaciji „etničkog” i o etničkom biznisu, o pristupima istraživanju etničkog identiteta, kao i o „vlaškom pitanju”, o delovanju rumunskih aktivista, o formiranju i radu Nacionalnog saveta Vlaha prvog i drugog saziva, o susretima predsednika i premijera Srbije i Rumunije, o mitu povodom teškoća u uspostavljanju komunikacije između predstavnika različitih „struja” mišljenja, o autoritetu Vlaljne, o SPC i RPC, kao i o „vlaškim” vernicima, o odnosu prema narodnoj religiji Vlaha, o Rusaljama kao simbolu, o raspravama u vezi s vlaškim pismom i jezikom, o obrazovanju vlaške nacionalne manjine i o prvom seminaru za nastavnike predmeta *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*.

Povodom mnogih pitanja o kojima Milena Golubović piše u svojoj knjizi, vodeći se relevantom literaturom, na što objektivniji način iznosim zaključke o mnogim temama o kojima je ona pisala u navedenim poglavljima svoje knjige nastojeći da čitaocu prikažem njenu subjektivnost, manipulaciju i nepoznavanje izvora. O svemu

¹²¹⁴ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, Beograd, M. Golubović, 2014, 229 str.

¹²¹⁵ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha...*, 3.

¹²¹⁶ To su: sajтови, snimci, vesti i obaveštenja s interneta, jutjuba, emisije, predavanja, novinski članci, brošure, objavljena arhivska građa (koju je uredio Slavoljub Gacović), popisne knjige i diplomski rad Milene Golubović.

tome više u poglavljima: 4. *Politička klima, štampa i mediji pre i posle formiranja Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine 2006. godine*, 5. *Izborne liste i politika formiranja Nacionalnih saveta vlaške nacionalne manjine u procesu asimilacije Rumuna sa prostora istočne Srbije*, 6. *Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine i politika formiranja identiteta „Vlaha” u procesu asimilacije Rumuna sa prostora istočne Srbije*, 7. *Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine i „vlaški jezik” u procesu asimilacije Rumuna sa prostora istočne Srbije* i 8. *Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine i školstvo u procesu asimilacije Rumuna sa prostora istočne Srbije*.

Razmatranja koja se ne nalaze u okviru prethodno navedenih poglavlja knjige prikazujem unutar teksta s podnaslovom *Kritički prikaz pojedinih navedenih knjiga čiji su autori rumunskog (vlaškog) etničkog porekla*, koji predstavljam u poglavlju *Nacionalni savet Vlaha i njegova izdavačka politika u oblasti istorije i antropologije radi asimilacije rumunske zajednice sa prostora istočne Srbije*.

Iste 2013. godine u izdanju Nacionalnog saveta Vlaha i Kulturno-prosvetnog centra u Petrovcu na Mlavi pojavila se knjiga *Vlasi severoistočne Srbije* autora Miodraga D. Perića¹²¹⁷ u kojoj, bez obzira na naslov koji autora ograničava na prostor severoistočne Srbije, govori i o Vlasima Drugog bugarskog carstva s prostora Makedonije i Grčke, o Vlasima koji su učestvovali u borbi protiv Vizantije, zatim pominje Vlahe pastire/stočare srpske srednjovekovne države, a kada tu i tamo spomene Vlahe u severoistočnoj Srbiji, onda se, recimo, poziva na delo *Istorija Vizantije* Georgija Ostrogorskog, koji ih u navedenom delu uopšte ne pominje. Perić pominje Vlahe u Prvom i Drugom srpskom ustanku, ali nije jasno na osnovu kojih izvora ili literature, pošto ih dela srpskih autora ne beleže. Stavova toga tipa i neosnovanih zaključaka u Perićevoj knjizi ima na pretek pa ćemo o njima govoriti u daljem tekstu.

Milena Golubović se 2016. godine ponovo pojavljuje kao autor udžbenika, pretpostavljam, za drugi razred osnovne škole, jer ga objavljuje pod naslovom *Vuorba šî kultura Vlaha 2* (Govor i kultura Vlaha 2) u izdanju Nacionalnog saveta Vlaha. Navedeni udžbenik je

¹²¹⁷ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha i Kulturno-prosvetni centar, 2014, VIII, 256 str.

realizovan u okviru projekta „Mnogi mogu mnogo, niko sam ne može sve = Mulc puot mulće, njima singur nu poaće tuoće”, koji takođe finansira „Fond za otvoreno društvo u Srbiji” = Fund for an open society, Serbia”.¹²¹⁸ Udžbenik se od prvog razlikuje po tome što je razdjeljen na poglavlja: *Vuorba Vlaha* (3–45 str.), *Kultura šî tradicija Vlaha* (46–63 str.) i *Literatura Vlaha* (64–71 str.). U ulozi urednika navedenog udžbenika pojavljuje se Slobodan Golubović, autor više publikacija u izdanju Nacionalnog saveta Vlaha i otac Milene Golubović, koji, pretpostavljam, smatra da nema potrebe za bilo kakvim recenzentima udžbenika, pošto su njih dvojje „jedini” ako ne i „najbolji poznavaoi” oba „vlaška narečja” i „vlaške” kulture.

Uostalom, od kakve su koristi bili recenzenti poput prof. dr Saše Nedeljkovića,¹²¹⁹ prof. dr Miloša Antonovića,¹²²⁰ dr Maksima Maksimovića Makarceva,¹²²¹ mr Tatjane Dražilović,¹²²² profesorice razredne nastave i mr Daniele Pejčić,¹²²³ profesorice razredne nastave za knjigu *Вуорба шîй култура Влаха : Уџбенѝк из предмета Влашки говор са елементима националне културе за први разред основне школе*, ako se zna da nijedan red nisu napisali o jeziku i tradicionalnoj kulturi „Vlaha” sa prostora istočne Srbije, pa je sasvim razumljivo što su odustali od dalje saradnje s Milenom Golubović u svojstvu recenzenata njenog udžbenika za drugi razred osnovne škole.

9. 2. KRITIČKI PRIKAZ POJEDINIH KNJIGA ČIJI SU AUTORI RUMUNSKOG (VLAŠKOG) ETNIČKOG POREKLA

Knjige koje će ovde biti prikazane podeljene su u dve grupe. U prvoj će biti prikazana knjiga Vojislava Stojanovića s naslovom *Etnogeneza nastanka Vlaha* i podnaslovom *Vlasi i balkanski narodi*,

¹²¹⁸ Milena Golubović, *Vuorba šî kultura Vlaha*, Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha, 2016, 71 str.

¹²¹⁹ Redovni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu – uža naučna oblast: etnologija i antropologija.

¹²²⁰ Vanredni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu – uža naučna oblast: opšta istorija srednjeg veka i pomoćne istorijske nauke.

¹²²¹ Naučni saradnik Instituta za slavistiku Ruske akademije nauka.

¹²²² Profesor razredne nastave.

¹²²³ Profesor razredne nastave.

objavljena u vlastitom izdanju autora 2007. godine u Negotinu, druga je knjiga Miodraga D. Perića *Власи североисточне Србије*, objavljena 2014. godine u izdanju Nacionalnog saveta Vlaha i Kulturno-prosvetnog centra u Petrovcu na Mlavi i treća je knjiga Milene Golubović *Etnički identitet Vlaha*, takođe objavljena u vlastitom izdanju autorke 2014. godine u Beogradu. Obe navedene knjige koje govore o *nastanku* i *istoriji* „Vlaha” predstavljaju temelj na kojem čelnici Nacionalnog saveta Vlaha grade sliku o autohtonim „Vlasima” koji su ili nastali od Kelta ili ih poistovećuju s Keltima. Na taj način oni projektuju nastanak „Vlaha” na prostoru istočne Srbije u praistorijsko razdoblje, svakako pre dolaska Rimljana, a njihov *jezik* je u knjizi Vojislava Stojanovića poistovećen s keltskim jezikom. Dok su u prve dve knjige autori utanačili etnogenezu, istoriju i donekle jezik „Vlaha”, koji nisu ni približno bliski s etnogenezom, istorijom i jezikom Rumuna, dotle u trećoj knjizi autorka Milena Golubović sve vreme pokušava dokazati poseban *identitet* „Vlaha” s prostora istočne Srbije koji ne predstavlja konstrukt srpskih vlasti, budući da zastupa stanovište da nisu ni u kakvoj srodnosti s Rumunima.

U drugoj grupi knjiga, koje je u desetom poglavlju ove knjige prikazala dr Ana Samardžić s Univerziteta „Adam Mickjevič” u Poznanju (Poljska), nalaze se udžbenici, priručnici, gramatike, rečnici i druge knjige i brošure iz oblasti leksikografije i lingvistike, koje bi, prema mišljenju „vlahista”, mogle poslužiti nastavnom osoblju prilikom pripreme za izborni predmet Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture.

9. 2.1. O knjizi „Etnogeneza nastanka Vlaha” Vojislava Stojanovića

Knjiga je konglomerat svega i svačega i obuhvata vremenski period od IV do III veka pre Hrista do stvaranja druge Jugoslavije. Čega sve ima u ovoj knjizi možete saznati u njenom sadržaju gde su navedeni sledeći podnaslovi: Starobalkanski narodi u predrimsko doba; Kelti na Balkanskom poluostrvu; Antički pisani izvori o najstarijoj istoriji, običajima i mentalitetu Kelta (mentalitetu Vlaha); Vlaške-keltske-francuske reči i izrazi; Tračanske reči; Rimski osvaja-

nja Balkanskog poluostrva i organizacija vlasti; Sloveni i starosedeooci – naseljavanje Balkanskog poluostrva; Slovenske države na Balkanu, Južni Sloveni i Vlasi; Zajedničke rumunsko-južnoslovenske reči kao dokaz zajedničkog života i uzajamna asimilacija; Vizantijsko carstvo; Srednjovekovna srpska država Nemanjića; Obnovljeno Drugo bugarsko carstvo i odnosi na Balkanu; Osmanlijska (turska) osvajanja Balkanskog poluostrva, Vlasi i balkanski narodi pod turskom vlašću; Vlasi, turska uprava i turska vlast; Istorijski podaci Jovana Cvijića o Vlasima; Vlasi i Srbi u Prvom i Drugom srpskom ustanku; Doprinos Vlaha u formiranju srpske nacionalne države; Događaji u Srbiji od 1815 – 1903; Kralj Petar I Karađoređević, Balkanski ratovi i Prvi svetski rat 1914–1918; Vlasi Kraljevine SHS – Jugoslavije; Građanski rat 1941–1945, Rezolucija Informbiroa i odnosi FNRJ i zapadnih sila; Tradicija, običaji, verovanja i praznoverice Vlaha i Najpoznatiji Vlasi, Cincari, Arumuni, Aramani i Morlaci.

To je doista jedan galimatijas i zato što se sve vreme čas govori o Vlasima u Dalmatinskom primorju, čas o onima u Makedoniji i Grčkoj, čas o onima u istočnoj Srbiji i tako ih sve redom međusobno poistovećuje, a zatim sve njih čas smatra izdancima Kelta, čas izravno Keltima. Tome se ne treba čuditi, jer među svojim „stručnim saradnicima” Vojislav Stojanović navodi *diplomirane inženjere elektrotehnike Miroslava Lekića i Slobodana Dinulovića, Nadicu Lekić, diplomiranog inženjera tehnologije, istoričara umetnosti Draganu Katić, Milana Valića diplomiranog inženjera tehnologije i inženjera Krstu Rajkovića*.¹²²⁴ Od kakve su mu koristi bili navedeni inženjeri elektrotehnike i tehnologije i istoričar umetnosti kao „stručni saradnici” u pisanju etnogeneze i istorije Vlaha koji su nastali od Kelta, teško je razumeti, uostalom, kao i celokupno štivo Stojanovićeve monografije. Zato ću kritički prikazati one delove u knjizi u kojima Stojanović iznosi tezu o keltskom poreklu „Vlaha”, o „vlaškim” običajima keltskog porekla i o keltskom jeziku koji je sličan „vlaškom”.

9.2.1.1. O relaciji Kelta i „Vlaha” u istorijskom kontekstu

¹²²⁴ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha...*, 5.

Na prvim stranicama svoje knjige Stojanović iznosi jednu od svojih zabluda kao kultivisanu drskost s mogućim i verovatnim tragičnim posledicama: „Nesumnjivo je da u svojoj prošlosti Vlasi najviše sarađuju i uzajamno se asimiliraju sa Dačanima, Srbima, Bugarima, Grcima i Hrvatima.”¹²²⁵ Stojanović to iznosi bez ikakve uspostavljene hronologije. On nas obaveštava da su „Vlasi” oduvek bili poseban narod u odnosu na gore navedene i da su se uzajamno asimilirali s Dačanima i Grcima, kao i s novopridošlim Srbima, Bugarima i Hrvatima, odnosno oni su sve vreme tu, od praistorije do danas. „Razdvojeni na Balkanskom poluostrvu, egzistirajući u svim novokomponovanim državama, Vlasi su ‘dobrovoljno?’ prihvatili da su u Bugarskoj-Bugari, u Srbiji-Srbi, u Rumuniji-Rumuni i u istočnoj Srbiji-Vlasi.”¹²²⁶ Nije li malo čudno reći da su „Vlasi” prihvatili dobrovoljno da u Rumuniji postanu Rumuni, u Bugarskoj Bugari, u Srbiji Srbi, a da su samo u istočnoj Srbiji ostali Vlasi, kao da istočna Srbija nije deo Srbije? Šta ih je to omelo da ni u istočnoj Srbiji nisu postali Srbi? Da li nam to Stojanović govori da su „Vlasi” u istočnoj Srbiji imali sve na raspolaganju, škole, štampu, administraciju i medije na maternjem („vlaškom”) jeziku, i da su zato uspešno odoleli asimilacionim procesima i sačuvali svoj „vlaški” identitet? Pre će biti da su današnji „Vlasi” s prostora istočne Srbije Rumuni, kojima je usled agresivne asimilacione politike, koja traje već 200 godina, nametnut egzonim Vlah.¹²²⁷

Svoju tezu o Keltima koji su postali „Vlasi” ili su bili „Vlasi” i imali sličan jezik pre rimskih osvajanja Balkanskog poluostrva, Stojanović gradi na osnovu nekoliko rečenica u navedenoj knjizi Branka Gavele, koji nije ni slutio na koji način će one odzvanjati u glavama promotera novih nacionalnih manjina u Srbiji početkom XXI veka. Gavela u svojoj knjizi govori o Keltima kao pobednicima Rima, koji su idući ka Anadoliji, „na Balkanu [...] izgubili i snagu i slavu i ostali, kao ostaci jedne snažne vojske, u planinama Srbije, Grčke, Bugarske i Rumunije kao ‘Walah’ – ‘Vlasi’, kako su ih nazivali stari

¹²²⁵ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 7.

¹²²⁶ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 8.

¹²²⁷ Slavoljub Gacović, *Od povlašćenih Srba do vlašskog jezika*, Beograd, Centar Fabula nostra; Negotin, Književno-izdavačko društvo Leksika, 2016.

Germani.¹²²⁸ Na osnovu navedene Gaveline rečenice stiče se dojam da su u planinama Srbije, Grčke, Bugarske i Rumunije pre dolaska Kelta živeli i Germani koji su starosedeoćima preneli naziv *Walah* – *Vlah*, kojim su oni nazivali Kelte. Međutim, suprotno Gavelinom mišljenju, Vojislav Stojanović u jednoj rečenici navodi da su „Germani [...] nazvali Kelte (Gale), Valah, po jednom plemenu, Volče, koje je živelo u današnjoj Švajcarskoj (Retia)”, a u drugoj rečenici, koja je u suprotnosti s prvom, kaže da „Ime Vlah vuče korene od jednog keltskog plemena koje su Rimljani zvali Volsa, a Germani Nafos”. Da li je od germanskog naziva *Walah* nastao etnonim *Vlah*, kako tvrdi Gavela, ili je etnonim *Vlah*, po Stojanovićevom mišljenju, nastao od imena keltskog plemena koji su Germani nazivali sad Volče sad Nafos ili su možda nastali od imena keltskog plemena kojeg su Rimljani nazivali Volsa? Tu dilemu je trebalo da razreši Vojislav Stojanović.

Kada se govori o poreklu etnonima *Vlah*, mnogo pozvaniji lingvisti i istoričari poput Tomašeka, Arvintea, Armbrustera, Lazaroua i Mirdite dele istovetno mišljenje da dolazi od imena velikog keltskog naroda *Volcae*. Cezar prvi u svom delu pominje keltsko pleme *Volcae Tectosages*, koji su osvojili plodne oblasti oko šume zvane Hercinija (Orcinija u Eratostena), koja se nalazi na području Germanije. Dakle, imenom *Volcae* se nikada nisu nazivala sva keltska plemena, pa da je kao takvo to ime moglo stići s Keltima u (srednje) Podunavlje, panonsku i karpatsku oblast. Naprotiv, Cezar *Volcae Tectosages* locira na određenom prostoru u vreme njegovog osvajanja Galije. Naime, „To pleme se do dana današnjega u tome kraju (na plodnom zemljištu oko spomenute šume Hercinije preko Rajne u Germaniji – S. G.) zadržalo i slovi kao veoma pravedno, a uživa i ratnu slavu (*quae gens ad hoc tempus his sedibus sese continet summamque habet iustitiae et bellicae laudis opinionem*)”, navodi Cezar.¹²²⁹

Na isti način o njima pišu i Tit Livije,¹²³⁰ Strabon,¹²³¹ Plinije Stariji,¹²³² Ptolemej¹²³³ i Justin.¹²³⁴ Tim imenom su Germani najpre

¹²²⁸ Branko Gavela, *Predanja i znanja o starom Balkanu...*, 81.

¹²²⁹ G.J. Caesar, *Bell. Gall.*, VI, 24, 1–3

¹²³⁰ T. Liv. XXI, 26, 6.

¹²³¹ Strabo IV, 1, 12–13.

¹²³² Plin. n. h., III, 4, 33, 36, 37.

nazivali svoje južne i zapadne keltske susede **Walhos*, a kasnije su se tako nazivali samo stanovnici italijanskog poluostrva *Walscher*. To ime je posvedočeno u izvorima od III veka pre Hrista i odnosilo se na južnofranačke Kelte, a krajem IV i početkom V veka etnonimom *Valhos* se počinju imenovati Romani, Francuzi, Italijani, odnosno sve one populacije koje u srednjovekovnom razdoblju, poput Dubrovčana, na primer, govore jedan od neolatinskih jezika.¹²³⁵

Danas „Ime Vlah, Valah etničko je ime za Arumunje, Meglenorumenje i Istrorumenje, ali ne i za Dakorumunje,”¹²³⁶ a rumunofoni govornici s prostora istočne Srbije dakorumunskog su etničkog porekla, nastali uglavnom imigracijom nakon 1718. godine s prostora današnje Rumunije. Tako da je teorija srednjoškolskog profesora istorije Vojislava Stojanovića o tzv. Vlasima sa prostora istočne Srbije koji su keltskog porekla, a možda i izravno Kelti, više nego apsurdna.

Sve to pak nije smetalo prof. dr Svetlani Radovanović da kao mentor podrži doktorsku tezu Aleksandra D. Kneževića, koji je na Geografskom fakultetu Univerziteta u Beogradu postao doktor demografije, odbranivši doktorsku disertaciju s temom „Istorijsko-demografske i etnodemografske osnove razvitka stanovništva istočne Srbije”. On je, naime, u svojoj tezi, bez ikakve provere, prihvatio mišljenje Vojislava Stojanovića, koji Vlahe iz istočne Srbije poistovećuje s Keltima.¹²³⁷

No, vratimo se Gaveli. Na drugom mestu u svojoj knjizi, suprotno onome što je izneo u prethodnom navodu, Gavela navodi da „Mi ne znamo, a malo je verovatno da ćemo ikad pouzdanije saznati, koliki je bio broj Kelta koji su se iz Podunavlja, iz panonske i karpatске oblasti, spustili na jug, do Makedonije, Trakije i Grčke. Još manje smo obavešteni o broju Kelta koji su se s juga povlačili na

¹²³³ Ptolem., II, 10, 9.

¹²³⁴ Iust., XXXII, 3, 9, 12–15.

¹²³⁵ Zef Mirdita, *Vlasi: starobalkanski narod*, Zagreb, Hrvatski institut za povijest, 2009, 26.

¹²³⁶ Zef Mirdita, *Vlasi: starobalkanski narod*, 25.

¹²³⁷ Aleksandar D. Knežević, *Istorijskodemografske i etnodemografske osnove razvitka stanovništva istočne Srbije : doktorska disertacija*, Beograd, 2013, 99–111 ; www.gef.bg.ac.rs/nastavnici-i-saradnici/aleksandar-knezevic; www.academia.edu/34006168/FLOTANTNE_ETNICKE_GRUPE_U...

sever, prema Dunavu i panonsko-karpatkom basenu. Naime, dok jedni izvori govore o povlaćenju Kelta, posle poraza kod Delfa, 279. godine, na sever, drugi antički izvori navode podatke o prelasku ostataka Brenosove vojske u Trakiju. Polibije (IV, 45) i Tit Livije (XXXVIII, 16) saopštavaju da su se ostaci ove vojske iz Trakije povukli u Frigiju”,¹²³⁸ kao i „na sever, najpre u Makedoniju, a zatim u Podunavlje (cf. Polyb. IV, 45; Tit. Liv. XXXVIII, 16; Appian, Illyr., IV).”¹²³⁹ Mada nas „Diodor sa Sicilije (savremenik Cezara i Avgusta) i Justin (iz doba dinastije Antonina, II vek n. e.) obaveštavaju [...] da su Kelti kod Delfa doživeli takav poraz i bili izloženi takvom uništenju da ‘niko od tolike vojske nije preostao da čuva bar sećanje na toliki poraz’ (*nemo ex tanto exercitu [...] velut ad memoriam tantae cladis superesset* – Iustin, XXIV, 8, 13-16; cf. Diodor, XXII, 8, DII).”¹²⁴⁰

Dakle, u prethodno citiranom tekstu Gavela nigde, ni jednom rečju, kao ni antički izvori koje citira, ne navodi Kelte koji bi se prilikom spuštanja na jug ili povlačenja na sever, našli „u planinama Srbije” ili na planinskom području istočne Srbije, još manje na prostoru Homolja. Tako nešto bez ijednog argumenta tvrdi samo Vojislav Stojanović, koji kaže da „Ime, običaji, folklor, verovanja i praznoverja [...] dokazuju da su etnički ‘substrati’ balkanskih Vlaha, svojim poreklom, vezani za Kelte”, pa nastavlja da „Poreklo romanskih elemenata treba tražiti u njihovim keltskim precima, a ne u romanizaciji Balkana, koju su bez trajnih posledica pokušali da izvrše rimski osvajači. Istočna Srbija, posebno patrijarhalni predeli Homoljskih planina, jasno ukazuju na daleko keltsko poreklo.”¹²⁴¹ Stojanović navedeni tekst pola prepisuje od Gavele, a drugu polovinu sam smišlja. Kako drugačije razumeti rečenicu u kojoj kaže da „Poreklo romanskih elemenata” kod Rumuna (Vlaha) s prostora istočne Srbije „treba tražiti u njihovim keltskim precima, a ne u romanizaciji Balkana”, nego kao jedno domišljanje bez ikakvih argumenata. Stojanovićevo interpretiranje daleke prošlosti je neprihvatljivo čak i u kontekstu mitološke svesti koja na mističan način anticipira mnoga

¹²³⁸ Branko Gavela, *Predanja i znanja o starom Balkanu*, Beograd, Nolit, 1978, 93.

¹²³⁹ Branko Gavela, *Predanja i znanja o starom Balkanu*, 114.

¹²⁴⁰ Branko Gavela, *Predanja i znanja o starom Balkanu*, 113–114.

¹²⁴¹ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 44.

znanja i dešavanja, a kamoli u kontekstu istorijske ili lingvističke stvarnosti.

Stojanović u svojoj knjizi piše da „Pod rimsku vlast nisu još uvek pali (72. godine – S. G.) svi Skordisci, ostaci Tribala, Mezi oko Timoka i istočno od Timoka. Ovi podaci nam kazuju da su se u Trakiji, Makedoniji i Dardaniji, Kelti još uvek održali kao posebna etnička celina i to u planinskim predelima. *To isto važi i za planinske teritorije istočne Srbije.*”¹²⁴² Međutim, ako su Skordisci živeli na planinskim područjima Karpatskog basena, Trakije, Makedonije i Dardanije kao rudari, za planinsko područje istočne Srbije se to ne može reći. Petar Popović 1992. godine kaže da „*U brdovitim predelima istočne Srbije keltskih nalaza nema*. Srešćemo ih tek u ravničarskim oblastima oko Dunava, nizvodno od Kladova i Turnu Severina, odnosno daleko od planinskih predela današnje istočne Srbije. Materijal otkriven u jugozapadnoj Olteniji i rezultati novih istraživanja na području Ključa pokazuju koncentraciju keltskih nalaza koje po svemu treba dovesti u vezu sa Malim Skordiscima koje pominje Strabon. *Osnovne odlike prostora koji naseljavaju Skordisci su, dakle, ravnica i velike reke*”.¹²⁴³ Ovde valja napomenuti da pleme Skordiska ne predstavlja keltsku, već mešovitu populaciju sastavljenu od pripadnika više naroda, Kelta, Ilira i panonskih plemena.¹²⁴⁴ Skordiska je bilo i na desnoj obali Dunava, recimo na ušću Morave i Mlave, ali nakon velike pobede rimskog vojskovođe Kornelija Scipiona Azijagena nad Skordiscima oko 84. godine pre Hrista, njih više nije bilo, jer ih je „skoro uništio i prinudio da se povuku na dunavska ostrva i levu obalu te reke.”¹²⁴⁵ Kako je romanizacija stanovništva na današnjem prostoru istočne Srbije mogla otpočeti tek s formiranjem provincije Mezije (Moesia – 14. godine n.e., Moesia Superior i Moesia Inferior – 86. godine n.e.), u kojoj Kelta, odavno nema, „Vlasi” Vojislava

¹²⁴² Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 51.

¹²⁴³ Petar Popović, *Skordisci od pada Makedonije do rimskog osvajanja*, u: *Skordisci i starosedeooci u Podunavlju = Scordisci and the native population in the middle Danube region*, ed. Nikola Tasić, Beograd, 1992, 96.

¹²⁴⁴ N. Majnarić – Pandžić, *Investigations into the La Tene period in northern Croatia: 1970. – 2003.*, Celts on the margin: studies in European cultural interaction, 7th century BC-1st century AD: dedicated to Zenon Woźniak, Krakow, 2005, 73.

¹²⁴⁵ Petar Popović, *Skordisci od pada Makedonije do rimskog osvajanja*, 97.

Stojanovića nisu mogli poteći od Kelta, a još manje da su bili isto što i Kelti. Prema tome, romanizovano domorodačko stanovništvo koje se u srednjovekovnom razdoblju u pisanim izvorima pominje pod imenom „Vlasi” nema veze s praistorijskim Keltima srednjeg Podunavlja.

No, vratimo se još jednom rečenici u kojoj Vojislav Stojanović veli da su se u povratku s juga, nakon poraza kod Delfa, Kelti naselili i u planinama istočne Srbije i da su se bavili stočarstvom živeći u miru sa starosedecima. Suprotno tome, Gavela nam predočava da „Polibije navodi da Kelti ceo život provode u ratovanju i zemljoradnji”,¹²⁴⁶ kojom se u III-II veku pre Hrista nisu mogli baviti u prašumama istočne Srbije, posebno ne na području Homolja, gde ih nije ni bilo. Istina je samo da na tom području danas žive „Vlasi”, ali njihova osnovna privredna grana nije zemljoradnja, već stočarstvo i druge delatnosti. Doduše, Strabon na jednom mestu kaže da su Kelti „snabdevali Italiju velikim količinama vunene odeće i usoljenog svinjskog mesa [...] zato što su gajili mnogo stoke, svinja, a naročito ovaca”,¹²⁴⁷ ali taj podatak se odnosi na Kelte u Galiji i svakako na period „pre početka velikih migracija”¹²⁴⁸ ka predelima jugoistočne Evrope.¹²⁴⁹

Stojanović kaže da su „Planine, ovce [...] omogućili Vlasima opstanak u periodu rimskog ropstva, kada se formira vlaški etnos.”¹²⁵⁰ Iz ove kratke ali veoma konfuzne rečenice, mada je cela knjiga takva, ne može se shvatiti, kako su Vlasi opstali „u periodu rimskog ropstva, kada se formira vlaški etnos”. Pitanje je, kako su „Vlasi” mogli opstati u vreme „rimskog ropstva”? Može se jedino reći da su planine i ovce na mnogim prostorima između Karpata i Jadrana omogućile opstanak ilirotračkih plemena od kojih je procesom romanizacije nastalo roma-

¹²⁴⁶ Branko Gavela, *Predanja i znanja o starom Balkanu*, 80.

¹²⁴⁷ Strab. IV, 13.

¹²⁴⁸ Branko Gavela, *Predanja i znanja o starom Balkanu*, 133.

¹²⁴⁹ Pored Kelta koji se bave stočarstvom Stojanović kaže da se „Najveći deo srednjobalkanskih plemena ... bavilo stočarstvom” i da su „Starosedecima ... planine i stoka (najviše ovce) predstavljali jedini izlaz opstanka”, a onda suprotno tome navodi da su: „Starosedeci ... često, porez rimskoj državi plaćali u žitu” (Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 43). Doista zanimljiva konstatacija, bave se stočarstvom koje im je „jedini izlaz opstanka”, ali porez Rimljanima plaćaju u žitu. Da je Stojanović rekao da starosedeci porez plaćaju mlečnim proizvodima, bilo bi donekle i prihvatljivo ukoliko su se većim delom bavili stočarstvom.

¹²⁵⁰ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 63.

nizovano stanovništvo koje se u srednjovekovnim poveljama pominje pod imenom „Vlasi”. Rimljani nisu dočekali X vek na balkanskom prostoru da bi se mogli sresti s „Vlasima”, koji se tek tada pominju u pisanim istorijskim izvorima, a opet nisu mogli ni porobiti „Vlahe” barabar s porobljenim ilirskim i tračkim plemenima kada se zna da su tek njihovom romanizacijom mogli nastati „Vlasi”. Kako u istoj rečenici može govoriti o opstanku „vlaškog” etnosa pod rimskim ropstvom i o „vlaškom” etnosu čiji se nukleus tek formira pod rimskim ropstvom. Može se jedino reći da su se „Vlasi” formirali tokom dugog istorijskog procesa, asimilacijom iliro-tračkih plemena, koja se ogleda u latinizaciji njihovih jezika i romanizaciji njihovih kultura.

Pored toga, Stojanović pominje Kelte kao rudare koji su „Zahvaljujući rudnom bogatstvu Karpata i istočne Srbije, podstakli ... i razvoj metalurgije gvožđa”.¹²⁵¹ Ovde je Stojanović smetnuo s uma u istočnoj Srbiji nema otkrivenih i istraženih keltskih lokaliteta koji bi ukazali na preradu gvožđa. Nema ni angota, šljake, tj. otpada pri taljenju rude gvožđa, pa ni metalurgije gvožđa kao u karpatskoj oblasti. Polazeći od sadašnjeg stanja među „Vlasima” u Homolju i uopšte u istočnoj Srbiji, Stojanović govori o Keltima iz III–II veka pre Hrista, kojih je doista bilo samo u Podunavlju i panonsko-karpatskoj oblasti. Međutim, to Stojanoviću ne odgovara, pa kaže da „Deo Kelta kako je već ranije istaknuto, ostaje u Pomoravlju i Dunavsko – karpatskom prostoru”,¹²⁵² misleći pritom na one Kelte koji nisu pošli u pohod na Apolonovo svetište u Delfima 279. godine pre Hrista. Kako bi svoja domišljanja potkrepio on u istoj rečenici navodi hipotezu Branka Gavele koja glasi: „Jedan deo Kelta je ostao u Podunavlju i pre Brenosovog odlaska na jug.”¹²⁵³ Tu vidimo, da umesto *Podunavlja* koje navodi Gavela, Stojanović podmeće *Pomoravlje* ne bi li nekako Kelte smestio na današnji prostor istočne Srbije.

Dok Gavela kaže da Polibiju treba pokloniti puno poverenje, navodeći Tita Livija (*Polybium secuti sumus, non incertum auctor-*
rem),¹²⁵⁴ Stojanović kaže da su „podaci koje Polibije daje o Keltima

¹²⁵¹ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 43.

¹²⁵² Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 25.

¹²⁵³ Branko Gavela, *Iliri i Kelti u Podunavlju i na Balkanu*, Godišnjak grada Beograda, VII, 19, 1960.

¹²⁵⁴ Tit. Liv. XXX, 45, 5.

[...] potpuno netačni. Iz mržnje prema njima, on (Polibije – S. G.) bi voleo da svi Kelti nestanu sa istorijske pozornice”.¹²⁵⁵ Stojanović objašnjava da Polibije to čini iz mržnje prema Keltima i daje tačne podatke, pretpostavljam, iz ljubavi prema njima ili zato što ih pošto-poto želi uklopiti u svoju tezu po kojoj su Kelti postali „Vlasi”, odnosno, naziv Kelt/Kelti i „Vlah/Vlasi” su sinonimi. Stojanović, koji je preko 2000 godina udaljen od vremena o kojem govori, uverava nas u svoju ničim dokumentovanu interpretaciju istorije. Ona bi, verovatno, trebalo da bude prihvatljivija od istorije koju nam pripoveda grčki istoričar Polibije, koji je, uzgred rečeno, od događaja koje opisuje vremenski udaljen nepunih sto godina (Polibije, 203–120. pre. n. e). Naravno, nasuprot Stojanoviću, Gavela i na drugom mestu u svojoj knjizi navodi da je „Polibije [...] verodostojan izvor za mnoga razdoblja i mnoge događaje antičkog doba. Tu vrlinu mu priznaje i Ciceron, kad kaže ‘da ga smatra jednim od najboljih autora istoriografskih dela’, a Tit Livije preporučuje da se u proučavanju antičke istorije oslanjamo na Polibija, jer ‘zaslužuje više poverenja od svih ostalih pisaca’ (upor. Polyb. II, 17, 11; Cicero, *De offic.*, III, 32, 113; Tit Liv. XXX, 45, 5).”¹²⁵⁶ Dakle, svaku Gavelinu reč koja se oslanja na antičke pisane izvore Vojislav Stojanović izokreće i navodi kako mu kad drago, i to čini na svim stranicama svoje knjige ne bi li praiistorijske Kelte nekako vaskrsnuo u ovovremene „Vlahe” sa prostora istočne Srbije. Istovremeno preuzima sve Gaveline pretpostavke koje mu odgovaraju, odnosno koje se uklapaju u njegovu tezu o „Vlasima”, koji su na Balkanu oduvek bili isto što i Kelti.

Stojanović pored Polibija kritikuje i druge antičke autore kao i nadasve poštovana imena u svetu nauke (istoričare i lingviste) ne navodeći ni jedan validan protuargument. Ovde ću navesti nekoliko primera: „Mnogi grčki i rimski istoriografi, nastavljajući sa prikazivanjem ‘iskrivljene i tendenciozne slike’ o Tribalima i Keltima, ističu da su se Tribali nakon Aleksandrovog pohoda i dolaska Kelta, iselili na nova staništa.”¹²⁵⁷ Zatim: „Još jedanput treba istaći, da su istorijski podaci rimskih istoričara o Keltima tendenciozni, puni mržnje i često

¹²⁵⁵ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 42.

¹²⁵⁶ Branko Gavela, *Predanja i znanja o starom Balkanu*, 80.

¹²⁵⁷ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 20.

stereotipni. Rimljani su za to imali dosta razloga pogotovu, kada se ima u vidu da su protivu Kelta ratovali više od pet vekova...¹²⁵⁸ Stojanović takođe kaže: „Konstantin Jireček¹²⁵⁹ izvodi sledeći pogrešni zaključak ‘Naravno, pastirima nije teško padalo odlazak u dalje krajeve. Oni nađoše nova sedišta u Rodopima, Hemu, Makedoniji i Tesaliji koja se krajem srednjeg veka zvala ‘Velika Vlahija’, u Epiru, po celoj Srbiji, gde ne izostaju ni u jednoj manastirskoj povelji od XII do XIV veka [...] isto onako kao što se današnji Makedorumuni nazivaju Aramani, Sloveni su ih nazivali Vlasima’...¹²⁶⁰

Stojanović je kritičan i prema lingvistici i lingvistima te kaže: „Lingvistika kao naučna disciplina daje svoj doprinos otkriću istorijske istine. Pavle Ivić je lingvistikom pokušao da objasni poreklo Vlaha. ‘Pitanje kolevke rumunskog etnikuma je sporno. Po jednom shvatanju taj se etnikum obrazovao u današnjoj Rumuniji, a po drugom južno od Dunava, u severnoj Bugarskoj, a možda u severoistočnoj Srbiji. U svakom slučaju, jasno je da su Vlasi dospeli naknadno kao veoma pokretljivi planinski stočari, premeštajući se u potrazi za ispašom’¹²⁶¹ [...] Još jedanput ističem da je njegov pristup istorijskoj prošlosti Vlaha, nacionalistički pristup [...] On ne poznaje ni istorijske izvore ni geografiju. Ako je želeo da piše o Vlasima, trebao je da konsultuje arheologe, istoričare, klasične filologe...¹²⁶² Na ovaj način Stojanović daje nagoveštaj čitaocima da je on (Stojanović) upravo to činio, tobože je konsultovao arheologe, istoričare i klasične filologe, pa je zato došao do epohalnog otkrića da su Vlasi Kelti antičkog perioda ili čak praistorijskog razdoblja.

„Primenjujući sistem dedukcije, podsetiću”, kaže Stojanović, na „hipotezu Branka Gavele. On tvrdi da se deo Kelta nakon privremenog osvajanja i pljačkanja Rima pod Brenosom I, prebacio preko Jadranskog mora na Balkansko poluostrvo, u svojoj kolonizatorskoj ekspanziji. Pomenuti deo Kelta tu zatiče ilirska plemena. Naseljavaju teritoriju Primorja i Dalmacije (Morlaci), deo Crne Gore i Albanije, gde su se kao Vlasi u malom broju i danas održali. Vlaški katuni i

¹²⁵⁸ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 22.

¹²⁵⁹ Konstantin Jireček, *Istorija Srba*, 86.

¹²⁶⁰ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 57.

¹²⁶¹ Pavle Ivić, *Književni i narodni jezik kod Srba*, u: *Istorija Srba*, knj. II, 530.

¹²⁶² Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 111.

Vlasi na ovim teritorijama kako Branko Gavela tvrdi i za Vlahe Istočne Srbije, su ‘supstrati’ dalekih predaka Kelta.”¹²⁶³ Gavela to nikad nigde nije tvrdio i ustvrdio, već je izneo pretpostavku. Stojanović u nastavku piše: „Vlasi su ‘gospodari planinskih visina’, od praistorije do danas.”¹²⁶⁴ Dakle, i „Vlasi” istočne Srbije su „supstrati [...] Kelta [...] od praistorije do danas”, kao što su to i Morlaci (Morovlasi) Dalmatinske Zagore, Armani Makedonije i Grčke, Faršerioti Albanije i tzv. Vlasi iz Vlaške (Țara românească), pošto Stojanović svuda nalazi Kelte. Stojanovićeva teza da Kelte, tj. Vlahe, nalazi svuda po Balkanu, pomalo podseća na onu Vukovu *Srbi svi i svuda* iz prve polovine XIX veka.

Na 237. stranici svoje knjige Stojanović navodi još jednu konfuznu rečenicu: „Vlasi su narod koji je nastao sintezom svih Tračana [...] i Kelta... Rimska osvajanja na Balkanu i opasnost Starobalkanaca da postanu robovi i ljudi druge kategorije, zbližila je Starobalkanace i ‘dala proizvod’, koji nazivamo Valah, Vlasi, Cincari, Aromuni, Aramani i Rumuni.”¹²⁶⁵ Stojanović se ovde ponavlja i kaže da su svi Vlasi Balkana, od Grčke na jugu do Ćićarije na zapadu i do Karpata na severu, kakvi god bili njihovi nazivi, nastali „sintezom svih [...] Tračana i Kelta”. Po ovoj logici tzv. Vlasi sa prostora istočne Srbije nisu nikakva etnička posebnost u odnosu na Aromune, Meglenoromune, Faršerioti i Morlake (Morovlahe) koje nalazimo južno od Dunava ili na Rumune severno od Dunava. Ako je tako, na osnovu čega se Stojanović sa članovima Nacionalnog saveta Vlaha ograđuje od bilo kakvih veza sa Rumunima sa prostora Rumunije, sa kojima navodno nemaju ničeg zajedničkog, ni jezik, ni kulturu, ni tradiciju, ni istoriju?

Nešto dalje Stojanović kaže: „Osvajanja Rimljana i privremena romanizacija, ostavili su malo tragova u životu, običajima i verovanjima Vlaha. Romanizacija je obuhvatila sve Vlahe Balkanskog poluostrva... Romanizacija nije uspela da potisne stare trako-keltske običaje i druidsku tradiciju.”¹²⁶⁶ U prvoj rečenici ovog pasusa Stojanović kaže da je bila privremena romanizacija koja je malo uticala na

¹²⁶³ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 110.

¹²⁶⁴ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 111.

¹²⁶⁵ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 237.

¹²⁶⁶ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 237.

„Vlahe”, iz čega proizlazi da su Rimljani privremeno romanizovali već postojeće „Vlahe”, koji su valjda isto što i Kelti i nisu nastali u procesu romanizacije Tračana (i Kelta), kako je u prethodnoj rečenici nagovestio. U drugoj rečenici kaže da je romanizacija obuhvatila sve Vlahe Balkanskog poluostrva, čime se, dakle, još jednom potvrđuje teza da su po Stojanoviću Vlasi isto što i Kelti koji su postojali i pre romanizacije. Nasuprot tome, u trećoj rečenici Stojanović anulira prethodne dve rečenice time što kaže da romanizacija nije uspela da potisne „trako-keltske običaje i druidsku tradiciju”. S obzirom da tu svoju, najblaže rečeno, neargumentovanu tezu često ponavlja u knjizi, očekuje se da da o tim trako-keltskim običajima i druidskoj tradiciji nešto i kaže. Nažalost, s obzirom na to pitanje ostajemo kratkih rukava jer on nigde i ne nagoveštava druidsku tradiciju ili filozofiju, šta god to bilo, niti u kojim je običajima „Vlaha” danas prepoznatljiva.

Stojanović piše i sledeće: „Nastavljajući keltsku tradiciju, Vlasi nisu nikada težili stvaranju države. Kao što su nekada Kelti verovali druidima, tako oni danas više veruju crkvenim institucijama, nego državi... Poštujući druidsku narodnu filozofiju, više se boje greha nego ovozemaljske kazne.”¹²⁶⁷ Prvo, Stojanović navodi da Vlasi poput Kelta nisu imali državu, što nije tačno, jer su i jedni i drugi težili tome i imali su svoje države. Navodeći mišljenje Kamila Žilijana, jednog od najboljih poznavalaca istorije antičkih Kelta, Gavela kaže da su oni samo u srednjoj Evropi imali četiri države: država Helvecana na prostoru između Majne, Rajne i Švapske Jure (Ptol. II, 11; Plin. XII, 5; Tacit, Germ. 28), država Boja na većem delu panonsko-karpatkog basena (Strab. VII, 13; Tacit, Germ. 28; Vell. Paterc. II, 109), država Volsca i Tektosaga između Hercinske šume, Alpa i Čeških planina (Strab. VII, 1, 5; Caes. VI 24, 2-3) i država Tauriska između Alpa, Drave i Dunava.¹²⁶⁸ Polibije piše „da su grupe Kelta koje su se naselile u Trakiji osnovale jednu jedinstvenu kraljevinu (Polib. IV, 46)”.¹²⁶⁹ „Vlasi” su takođe bili na čelu pobune protiv Vizantije (Romanije) 1186. godine i formirali Drugo bugarsko ili Vlaško-bugarsko carstvo. Drugo, prema Stojanovićevom mišljenju, Vlasi danas veruju crkvenim

¹²⁶⁷ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 238.

¹²⁶⁸ Branko Gavela, *Predanja i znanja o starom balkanu*, 132, po delu: Camille Julian, *Histoire de la Gaule*, I, 297.

¹²⁶⁹ Branko Gavela, *Predanja i znanja o starom balkanu*, 132.

institucijama, ali to verovanje „nije verske prirode, koliko je to milenijumska tradicija strahopoštovanja mudraca – druida”.¹²⁷⁰ Treće, može se zaključiti da Vlasi i danas poštuju „druidsku narodnu filozofiju” jer se boje greha kojeg, doduše, nikad nema u domenu filozofije, posebno ne u oblasti druidske narodne filozofije (?), jer su Druidi bili sveštenička klasa, promatrali su zvezde radi kalendara, pa ih pre možemo zvati astrolozima (grč. αστρολογία – nauka o zvezdama) nego li filozofima.¹²⁷¹ Da je Stojanović čitao Polibija, koji o Keltima kaže da „nisu poznavali nijednu vrstu nauke ni umetnosti”,¹²⁷² pa, verujem, ni filozofiju, on ne bi pisao o filozofiji druida. Stojanović na jednom mestu u svojoj knjizi kaže: „Druidi proučavaju prirodu, bave se filozofijom i etikom.”¹²⁷³ Međutim, Žan Markal ističe „da su Kelti sve do primanja hrišćanstva bili, u suštini, amoralni, lišeni osećanja potrebe za moralnim institucijama”.¹²⁷⁴ I tako unedogled, jer koju god stranicu Stojanovićeve knjige da otvorite, naći ćete nerazmrsivo i nesagledivo neznanje.

Evo još nekoliko rečenica u kojima Stojanović ukazuje na „Vlahe” i pre dolaska Rimljana na Balkan: „Vlasi Balkanskog poluostrva, postaju rimski građani počev od 212. godine. Podelom Rimskog carstva 395. godine, najveći deo Vlaha, postaju vizantijski građani. Tipičan primer je i Grigorije Camblak, učeni Vlah, vizantijski građanin koji je boravio na dvoru despota Stefana Lazarevića.”¹²⁷⁵ Stojanović najpre govori o Vlasima koji 212. dobijaju rimsko građansko pravo, a potom da su 395. godine ti isti Vlasi postali

¹²⁷⁰ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 241.

¹²⁷¹ Druidi su bili sveštenička klasa u zajednicama starih Kelta i obitavali u većem delu zapadne Evrope, severno od Alpa, kao i na Britanskim ostrvima. Svako pleme Kelta i Gala imalo je druida koji je obavljao dužnosti sveštenika, sudije, iscelitelja i učitelja. Druidi su bili politeisti, ali su puno pažnje posvećivali i elementima prirode, kao što su Sunce, Mesec i zvezde, tražeći u njima „znakove”. Takođe su poštovali hrast, izvesne šumarke, vrhove određenih brda, kao i neke potoke, jezera i vrste biljaka – praktikovali su izvesne oblike animizma. Vatra je smatrana simbolom nekoliko božanstava i bila je povezana sa Suncem i pročišćenjem.

¹²⁷² Polibije II, 17, 12.

¹²⁷³ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 240.

¹²⁷⁴ Branko Gavela, *Predanja i znanja o starom balkanu*, 208, po delu: Jean Markale, *Les Celtes*, 461.

¹²⁷⁵ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 237.

vizantijski građani te bi u kontekstu toga bilo normalno da je Stojanović naveo nekog učenog Vlaha iz III ili IV veka, a ne Camblaka, učenog Vlaha sa dvora despota Stefana Lazarevića, koji je došao u Srbiju nakon bitke kod Angore 1402. godine i postao iguman manastira Visoki Dečani u prvoj deceniji XV veka. Srednjovekovnih učenih Vlaha možemo naći na dvoru Vizantijskog carstva i drugih balkanskih zemalja već u XII veku, ali se, kao što rekoh, oni ne mogu naći u III ili IV veku, jer još uvek ne postoje kao poseban etnikum. Vlasi se u izvorima pominju tek u prvim decenijama X veka. Stojanović dalje navodi da „Dolaskom Južnih Slovena na donji Dunav i Balkan, saradnja Vlaha i Slovena, takođe ostavlja tragove u jeziku Vlaha, od Karpata i donjeg Dunava, do istočne Srbije, Makedonije, Bugarske, severne Grčke, Dalmacije i Istre.”¹²⁷⁶ Stiče se utisak da Stojanović svuda vidi monolitne Vlahe, tj. jedinstvene u svemu, pa i u „vlaškom” jeziku. Ako je tako, ko je i u kom vremenu izvršio rumunizaciju današnjih „Vlaha” u Rumuniji koji sad navodono žele rumunizovati „Vlahe” u istočnoj Srbiji.

Stojanović kaže: „Druidi su vodili i brigu o društvenim odnosima, očuvanju svesti o svom nacionalnom jedinstvu. U vlaškom mentalitetu, verovanjima, odnosu prema prirodi i tradiciji, nailazimo na ‘fosile’ uticaja druida. Takvi ‘fosili’ su prisutni u običajima Vlaha, i što je interesantno i istinito, u ritualima i savetima vlaških vračara.”¹²⁷⁷ Koji su to „fosili uticaja druida” koje Stojanović nalazi „u običajima Vlaha”, u njihovom „mentalitetu” i „verovanjima”, a koje često pominje u svojoj knjizi, ne znam, jer ih nikad, ama baš nikad ne navodi! Takođe je nepoznato nauci na koji način su druidi „vodili brigu o [...] očuvanju svesti o svom nacionalnom jedinstvu”, ako znamo da je nacija ili nacionalna svest konstrukt političke elite i da je kod mnogih naroda nastala u drugoj polovini XVIII i tokom XIX veka. Naprosto, nacionalnog jedinstva nije bilo u vreme egzistiranja praistorijskih Kelta.

Ako razni Jarčevići i Deretići mogu naći Srbe pre Adama i Eve, zašto Stojanović, kao njihov kolega (kvaziistoričar neoromantičarskog opredeljenja) ne može reći da su Vlasi postojali pre Rimljana, baš zato

¹²⁷⁶ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 237.

¹²⁷⁷ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 240.

što su „mnogi narodi [...] Kelte nazivali Valah (Vlasi)”, i da su tim Keltima/Vlasima druidi „vodili brigu o [...] očuvanju svesti o svom nacionalnom jedinstvu”?

Stojanović na 57. stranici svoje knjige piše: „Baveći se stočarstvom i živeći na nadmorskim visinama u naseljima iznad 700 metara nadmorske visine, Vlasi su sačuvali sebe i svoje porodice od Huna, Gota i drugih naroda...”¹²⁷⁸, a na 253. stranici: „Dvomilenijumske uslove života i privrednu delatnost Vlaha, određuju uslovi, koji su im nametnuli mnogobrojni osvajači Balkana – Rimljani, Goti, Huni, Avari, Južni Sloveni i Turci Osmanlije.”¹²⁷⁹ Dakle, dve dijametralno suprotne rečenice s oprečnim zaključcima u kojima je najpre rečeno da su „Vlasi” sačuvali sebe i svoje porodice od Huna, Gota i drugih naroda „baveći se stočarstvom” u naseljima „iznad 700 metara nadmorske visine”, a potom da su im uslove života odredili i nametnuli upravo Huni, Goti i drugi narodi poput Rimljana, Avara, Južnih Slovena i Turaka Osmanlija. Stojanović „Vlahe” i ovom prilikom smešta u vreme hunskih i gotskih prodiranja na Balkan, a invazija Gota bila je u drugoj polovini III veka, dok Atila i njegovi Huni žare i pale gradove na današnjem prostoru istočne Srbije prodirući do Niša u prvoj polovini V veka. U to vreme se jedino može govoriti o romanskom i romanizovanom stanovništvu Balkana, koje se u vreme ikonoklastičkih vladara (726–780) nazivalo „Richini ili jednostavno *Vlahorichini* i *Sagudatii*”. O tome se više može pročitati u rukopisu koji je ruski vizantolog Uspenski otkrio u manastiru Kastamonita na Svetoj gori (Athos), a prešampao ga Tomašek (Tomaschek) u časopisu *Sitzungsberichte der Phil-Hist. Classe der Kaiserlichen Akad. d. Wissenschaften* od 2. novembra 1881 pod naslovom *Zur Kunde der Hömus Halbinsel* (str. 474–476, S. 311 Nota 16). Romansko stanovništvo se pod nazivom „Vlasi” pominje u carskoj hronici (Kratka istorija – Sinopsis istorion) protovestijara Jovana Skilice u drugoj polovini X veka (976) na mestu zvanom „Lepi hrastovi”, između Kostura i Prespe, gde je ubijen Samuilov brat David. Tada je piscima srednjovekovnog razdoblja etnonim „Vlah” bio prepoznatljiv

¹²⁷⁸ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 57.

¹²⁷⁹ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 253.

naziv novoformiranog etnosa.¹²⁸⁰ Recimo i to da se romansko stanovništvo s nazivom *Romani* pominje i u *Miracula Sancti Demetri* II 618. i 685. godine.¹²⁸¹ Da je Vlaha bilo u to vreme, pomenuo bi ih pisac „Čuda Svetog Dimitrija (Solunskog),” upravo kao što pominje druga plemena i narode, među kojima i *Sermisiane* (Sermisiano),¹²⁸² napola varvarizovano romansko stanovništvo koje se pod imenom *Vlasi Sremljani* pominje u srpskim poveljama nakon više stotina godina, tačnije u prvoj polovini XIV veka.¹²⁸³

Stojanović bezbroj puta „Vlahe” smešta i deset vekova pre njihove pojave na istorijskoj sceni. Za njega su još Kelti bili „Vlasi”, tako da, kaže on: „Od teritorija naseljenih Vlasima, u periodu Velike seobe naroda, počev od 375. godine, najviše su stradale Mezija i Trakija.” On pominje da su „Vlasi [...] živeli u Ilirskoj prefekturi koja se prostirala od Grčke na jugu do Dunava na severu”,¹²⁸⁴ mada znamo da je prefektura formirana 318. godine, zatim podeljena 379. godine (Zapadni i Istočni Ilirik) i kao takva ušla u sastav Istočne rimske imperije, odnosno Vizantije (Romanije) 395. godine. Dakle, sve vreme trajanja prefekture Ilirik (318–395) Vlasi se još uvek ne pominju u pisanim istorijskim izvorima.

Navešću na kraju još dve Stojanovićeve rečenice. Jednu u kojoj kaže da su „Vizigoti i Ostrogoti [...] naselili Vizantijsko carstvo i ugrozili [...] opstanak njenih građana – Vlahi”, i drugu u kojoj kaže da „balkanska duhovna tolerancija Rige od Fere, vuče korene njegovog porekla u filozofiji i ponašanju njegovih predaka, keltskih sveštenika i filozofa, druida”.¹²⁸⁵ Najpre treba reći da su se stanovnici Romanijskog (Vizantijskog) carstva u vreme navale Vizigota i Ostrogota nazivali Romeji, a ne „Vlasi”, da su stanovnici bili njihovi podanici, a ne

¹²⁸⁰ Vasile Diamandi – Aminceanul, *Români din Peninsula balcanică*, București, Somino, 1999, 21–22; Valentin Băluțoiu, *Istoria românilor din sudul dunării*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2010, 38.

¹²⁸¹ Franjo Barišić, *Čuda Dimitrija solunskog kao istorijski izvori*, Beograd, SAN, Posebna izdanja knj. CCXIX, Vizantološki institut knj. 2, 1953, 126–136.

¹²⁸² Slavoljub Gacović, *Romanizacija i romansko stanovništvo Timočke zone od I do XVI veka*, Bor, Muzej rudarstva i metalurgije Bor, 2008, knj. II–1, 111.

¹²⁸³ Slavoljub Gacović, *Neslovenske osnove u ojkonomiji Vidinskog sandžaka XV i XVI veka*, Zaječar, Matična biblioteka „Svetožar Marković”, 2014, 127–128.

¹²⁸⁴ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlahi*, 57.

¹²⁸⁵ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlahi*, 109.

građani, jer građani nastaju tek demokratizacijom društva i formiranjem nacija krajem XVIII i tokom XIX veka. Naravno, smelost izjave koju je Stojanović izneo u drugoj rečenici potiče od njegovog svekolikog nemerljivog neznanja. On povezuje balkansku duhovnu toleranciju Rige od Fere, koji je živio u XIX veku, s filozofijom keltskih druida, koji su živeli u praistoriji (La Tène, 500 – 0).

9.2.1.2. O relaciji Kelta i „Vlaha” u religiozno-magijskom kontekstu

Nakon rasprave povodom Stojanovićevih ideja o relaciji Kelta i Vlaha u istorijskom kontekstu ovde prikazujem „vlašku” tradicionalnu kulturu, u kojoj Stojanović tobože nalazi mnoštvo elemenata iz keltske starine, koje delimično usvaja iz knjige Branka Gavele *„Predanja i znanja o starom Balkanu”*,¹²⁸⁶ a delimično ih formira na osnovu svojih maštarija, prohteva i želja, bez ikakvih validnih argumenata.

Kao potvrdu svojih nebuloznih zaključaka Stojanović navodi da su „običaji i verovanja naroda zabačenih planinskih delova istočne Srbije postali predmet izučavanja mnogih Velšana, Iraca i Škotlandana. U letnjim mesecima mnogi od njih posećuju zabačena naselja i salaše homoljskih planina. Utvrdili su da se običaji Homolja podudaraju (uz male razlike) sa običajima u njihovim krajevima... Slično je i sa karpatskim basenom u Rumuniji, Trnovom i planinskim bespućima Stare planine u Bugarskoj, planine u Makedoniji i Olimp i planine u severnoj Grčkoj.”¹²⁸⁷ Stojanović, međutim, nije naveo nijednog Velšanina, Irca ili Škotlandanina koji u letnjim mesecima proučava „vlaška” verovanja po Homolju. Mogao je navesti makar jednu njihovu raspravu o podudaranju njihovih velških, irskih i škotskih verovanja sa „vlaškim” verovanjima na Balkanu. O tim senzacionalnim otkrićima bi, verujem, preko noći saznala naučna javnost, a svetska štampa i mediji bi izveštavali o tome. No, Stojanoviću nije dovoljno samo Homolje, pa kaže da je slična situacija i u Rumuniji na Karpatima, u Trnovu, na Staroj planini, u Makedoniji, na Olimpu i Pindu. Dakle, Kelti i njihova kultura umrežili su Balkansko poluo-

¹²⁸⁶ Branko Gavela, *Predanja i znanja o starom Balkanu*, Beograd, Nolit, 1978.

¹²⁸⁷ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 251.

strvo, pa gde god se u srednjovekovnom razdoblju ili danas pominju „Vlasi”, u antičkom periodu su bili Kelti/Vlasi. Na taj način Stojanović govori da su sve rumunofone grupe na Balkanu keltskoga porekla, što ne ide u prilog njegovoj teoriji da su „Vlasi” sa prostora istočne Srbije autohtoni i da nemaju veze sa rumunofonim stanovništvom iz današnje Rumunije.

Kada Stojanović sa paušalnih zaključaka prelazi na konkretne običaje i verovanja u „Vlaha” na prostoru istočne Srbije, čije korene nalazi u keltskim verovanjima, on sebi postavlja pitanje: „Koji su to keltski običaji i keltska verovanja kod Vlaha istočne Srbije?”, a zatim bez navođenja izvora i literature, daje sledeću konstataciju: „Analizom i upoređivanjem običaja i verovanja Vlaha, nedvosmisleno možemo utvrditi da su ovi običaji keltski.” Naravno, koji su to identični običaji „Vlaha” i Kelta bili predmet Stojanovićeve uporedne analize nismo saznali. U nastavku Stojanović paušalno navodi nešto iz posmrtnih običaja kod „Vlaha”, ali ne navodi ništa iz keltskih posmrtnih običaja koji bi mogli biti predmet uporedne analize. On kaže: „Kod vlaških pomana voda se nosi, deli prosipa za sedam dana, četrdeset dana, šest meseci i godinu dana”, da bi potom izvršio poređenje: „Kod Kelta velike magične posude su punjene vodom, koje takođe imaju magičnu moć”, te nastavlja: „Velike posude su iz praktičnih razloga kod Vlaha zamenjene kofama.” Ovako je najverovatnije trebalo da glasi odgovor na pitanje koje Stojanović sebi postavlja. Dakle, „velike magične posude” kod Kelta i male kofe kod „Vlaha” koje su punjene vodom potvrđuju identične običaje kod današnjih „Vlaha” sa prostora istočne Srbije i praistorijskih Kelta. Zanimljivo? Nakon ovakve Stojanovićeve uporedne analize identičnih običaja kod „Vlaha” i Kelta ostajem bez teksta. To su, verujem, visoke nauke kojima se mogu baviti samo odabrani iz redova „vlahista” i „vlahologa”.

Kada Stojanović kaže da „izvesni religiozno – magijski rituali Vlaha, sačuvani [...] u narodu u planinskim krajevima istočne Srbije, potiču iz keltske religije i druidskih magičnih i ceremonijalnih rituala”,¹²⁸⁸ on zapravo preuzima Gavelinu pretpostvku da „neki religiozno-magijski rituali, sačuvani u obredima i verovanju prostog naroda u planinskim krajevima istočne Srbije, u kome živi vlaški etnički

¹²⁸⁸ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 43.

elemenat, potiču iz keltske religije i druidskih magičkih i ceremonijalnih rituala.”¹²⁸⁹

Osnovu za takvu pretpostavku Gavela nalazi u adoraciji, tj. u poštovanju izvora kod „Vlaha” sa prostora istočne Srbije. Takva Gavelina izjava je, razume se, ishitrena i bez ikakvih (validnih) činjenica. Vojislav Stojanović se svojom maštovitom slobodnom interpretacijom eventualnih događaja često nadovezuje na Gaveline jalove konstrukcije koje sam naveo u prethodnoj rečenici. Osnovu za takvu pretpostavku Gaveli pružaju dva razloga. Jedan je razlog „ritual adoracije izvora”, koji je neposredno posmatrao na jednom izvoru „čija se voda uliva u Zlotsku reku”. Kako je Gavela bio upoznat s raspravom Klaudijusa Vajoa „Le culte des sources dans la Gaule antique” (Paris 1932), komentarišući njegov tekst, kaže: „Kult izvora je imao opšti značaj, rasprostranjen je na svim kontinentima i vezan je, gotovo bez izuzetka, za ista ili slična verovanja koja proizlaze iz značaja izvora za ljude uopšte... Vaillat daje opširniji istorijski presek ovoga religiozno-magijskog običaja, prateći ga od Mesopotamije i Egipta, preko Sirije, Palestine, Homerove Grčke i kulta Fonsa u Rimu do antičke Galije.” Pritom, „Vaillat insistira na autohtonosti ovog kulta kod starih Gala (na području današnje Francuske – S. G.) i isključuje mogućnost da su ga Gali primili od Rimljana (o. c. 111)”.¹²⁹⁰ U nastavku mu Gavela zamera nepoznavanje iščezlih i živih „tragova ovoga kulta u religiji, mitologiji i magiji balkanskih starosedelaca”, jer bi „možda [...] u njima pronašao i neku vezu između kulta izvora antičkih Gala i onih starobalkanskih populacija za koje pouzdano znamo da su živele ‘anamax’ sa balkanskim Keltima”.¹²⁹¹ Gavela ovome autoru zamera i na nepoznavanju običaja „balkanskih starosedelaca”, mada povodom toga ni sam ništa nije uradio.

Naravno, opšte je poznato da su izvori u svim religijama sveta bili poštovani kada su se za to stvorili kulturno-socijalno-istorijski uslovi. „Vlasi” su svoja verovanja nasledili od svojih predaka (ilirotračkih plemena), što je karakteristično i za druge narode. To nasleđe je, međutim, evoluiralo, menjalo se i prilagođavalo, pa verovati da

¹²⁸⁹ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 174.

¹²⁹⁰ Branko Gavela, *Predanja i znanja o starom Balkanu*, 174.

¹²⁹¹ Branko Gavela, *Predanja i znanja o tarom Balkanu*, 175.

„neki religiozno-magički rituali sačuvani u obredima i verovanju prostog naroda istočne Srbije, u kome živi vlaški etnički elemenat” potiču iz keltske religije druidskih vremena previše je i za Gavelu, posebno ako znamo da su proučavanja druidskih magijskih i ceremonijalnih rituala veoma oskudna i malo poznata, te se ni dobri poznavaoци keltske (tradicionalne) kulture ne bi usudili da donose konkretnije zaključke.

Stojanović takođe tvrdi da su „Kelti ... poštovali praznik *Ursale*. *Ursale*, Vlasi kao i njihovi preci Kelti, poštuju i danas – to su *Ursătorilji*. *Ursale* su prema tome, *Suđenice*.”¹²⁹² Prvo, ako uopšte postoji praznik *Ursale*, on ne može imati veze sa suđenicama, jer one nisu praznik, one su mitološka bića koja određuju čovekovu sudbinu. Drugo, keltska mitologija je mnogobožачка i deli se na: galsko-britansko-romansku (107 bogova), irsku (83 bogova), škotsku (8 bogova), velšku (47 bogova) i Tuata De Danon mitologiju (80 bogova), što znači da ukupno obuhvata 325 bogova i boginja, među kojima nema nijednog s imenom *Ursale*.¹²⁹³

„Živeći mlenijumima po planinskim, šumovitim terenima... kod Vlaha se javlja verovanje u kult duha ‘*Muma Păduri*’ (majka šume ili šumska vila... *Muma Păduri* je kod Kelta-Vlaha *vila Raviojla*. Kod Kelta u Velsu i Škotskoj i što je interesantno kod Engleza, reč *raviojl* u prevodu znači, raskalašan. Ovo je objašnjenje ‘refleksa’ keltske prošlosti kod Vlaha.”¹²⁹⁴ Prvo, reč *raviojl* ‘raskalašan’ ne postoji u engleskom jeziku, a ukoliko je mislio na reč *ravishing* ‘raskošno, zanosno, zadivljujuće’, ona nema veze s vilama. *Vile Raviojle* nikada nije bilo u verovanjima ili usmenoj književnosti „Vlaha” sa prostora istočne Srbije. Ona se jedino pominje u srpskoj deseteračkoj epskoj narodnoj pesmi „Kraljević Marko i vila Raviojla”.¹²⁹⁵ Drugo, u dosada objavljenim radovima nikad i nigde se *Muma Pădurii* ‘šumska majka’ ne poistovećuje sa vilom *Raviojloj*¹²⁹⁶ – to je još jedna Stojanovićeva pošalica puna sarkazma.

¹²⁹² Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 245.

¹²⁹³ sr.wikipedia.org/sr-el/Келти

¹²⁹⁴ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 245.

¹²⁹⁵ <https://www.sastavi.net/2015/02/marko-kraljevic-i-vila-raviojla...>

¹²⁹⁶ Slobodan Zečević, *Šumska majka*, Razvitak, god. 8/1968, br. 5, 97–98.

Nadalje Stojanović kaže: „U mitologiji Vlaha, otkrivam mnoga tumačenja druida. Vlasi se zvezdama i nebeskim telima obraćaju kao nebeskim silama, koja ukoliko žele da nešto promene, ispunjavaju sve želje. Vlaška astrologija je druidska tradicija, – kontakt sa zvezdama, suncem, mesecom, zvezdom Danicom...”¹²⁹⁷ Kada bi tako bilo, a nije, značilo bi da su *kosmogonijska verovanja* kod „Vlaha”¹²⁹⁸ isto što i „*vlaška astrologija*” druidske provenijencije.

U istom maniru nizanja neistina Stojanović kaže: „Iz istorijske prošlosti, znamo da je vojnička moć Kelta i Tračana počivala na velikoj ulozi konjice. Zato su Rimljani u dvovekovnom iscrpljujućem ratu, teškom mukom uspjeli da ih pokore. *Sāntuaderi* su možda ‘maglovita sećanja’ na borbu dalekih predaka.”¹²⁹⁹ Odakle navedenom autoru podatak da Sveti Todor (Sāntuaderi) mogu biti „maglovita sećanja na borbu dalekih predaka” protivu Rimljana i na osnovu kojih informacija iznosi tezu da su mitološki konjanici savremenog rumunskog folklora odsjaj istorijske stvarnosti dalekih antičkih vremena. Ovo je očigledan primer kako Stojanović mitologiju „Vlaha” pretvara u istoriju Kelta, koja mu predstavlja osnovu u rasvetljavanju tzv. dvomilenijumskog identiteta „Vlaha”.

Međutim, to nije sve, jer Stojanović piše i da je „jedan od najpoznatijih tračkih bogova [...] Savadije ili *Sabazije*... ‘*Trački konjanik*’ je prikazan sa psima, jelenima i lavovima (u mozaicima u tračkim grobovima). Sva tračka plemena su slavila Sobazija.”¹³⁰⁰ Da bi potvrdio svoje stavove, Stojanović iznosi sledeće: „Prema zapisima mnogih rimskih istoričara, Tračani i Kelti su slavili Savadija, tračkog konjanika. Savadije je dokaz zajedničkog života Tračana i Kelta i njihove zajedničke odbrane od Rimljana. Tribali i Mezi, tračka plemena u istočnoj Srbiji i severnoj Bugarskoj utiču na Scordisce – Scordisci prihvataju kult boga Savadija, danas kod Vlaha, Sāntuaderi.”¹³⁰¹

Kao što se iz prethodnih redova može zaključiti, frižansko božanstvo ***Sabazije*** prikazano na konju kod Stojanovića se poistove-

¹²⁹⁷ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 246.

¹²⁹⁸ Paun Es Durlić, *Nebeska tela i obred „marturija” u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije*, Razvitak, br. 213–214, Zaječar, 2003, 122–146.

¹²⁹⁹ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 246.

¹³⁰⁰ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 246.

¹³⁰¹ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 247.

čuje sa *Tračkim konjanikom*, koji se na nekim stelama pominje pod nazivom *Trački heros*, a on potom oba božanstva poistovećuje sa „Svetim Todorima” (rum. Sântoageri) iz rumunskog folklora.¹³⁰² Međutim, Sabazije (stgrč. Σαβάζιος [*Sabá-zios*]) frižansko je božanstvo čiji je orgijastički kult prihvaćen u grčkom svetu krajem V veka pre Hrista i često je poistovećivan sa Dionisom, dok su se svetišta Sabazijeveg kulta nalazila u Frigiji i Lidiji,¹³⁰³ a ne u istočnoj Srbiji.

Za razliku od Sabazija, *Trački konjanik* je tračko božanstvo, svemogućí bog koji leči i spasava, zaštitnik stada i vegetacije. Njegovo pravo ime je nepoznato. Najčešće se naziva *heros*. Poistovećuje se sa Asklepijem, Apolonom, Dionisom ili Silvanom, a tesno je povezan sa Resom, ali ne i sa Sabazijem. Sačuvan je veliki broj likovnih predstava tog božanstva. To su najčešće votivni reljefi od IV veka pre Hrista do IV veka posle Hrista, na kojima je predstavljen kao mladić na konju zaogrnut karakterističnim ogrtačem koji leprša na vetru. *Trački konjanik* je na stelama prikazan kako u desnoj ruci drži kratko koplje kojim ubija vepa. Svojom levom rukom najčešće drži uzde, štit ili liru. Na reljefima se ispred konja nalazi drvo oko kojeg je obavijena zmija koju konj gazi prednjom nogom. Pokraj konjanika je često predstavljen i pas koji napada divljeg vepa. Na natpisima u podnožju predstava najčešće se dodaju epiteti *kirios* (gospodar), *soter* (spasilac), *iatros* (lekar), a pokatkad i *megas theos* (veliki bog), kao i tračko božanstvo *Darzalas* koje je poštovano u Odesosu (Varna na Crnom moru). Svetišta *Tračkog herosa* najčešće se nalaze pod vedrim nebom, pokraj izvora,¹³⁰⁴ a njegov pandan u hrišćanskoj religiji može biti samo *Sveti Georgije* (rum. Sân-Žorđ, Svići Ghiorghie), koji je prikazan na konju kako gazi i ubija aždahu (Azi-Dahaka), kao što *Trački konjanik* gazi zmiju.

Sântoader (Sveti Todor) ili *Caii lui Sântoader* (Konji Svetog Todora), koje pominje Stojanović, predstavljaju mitske konjanike u rumunskom folkloru, a Rumuni (Vlasi) sa prostora istočne Srbije, kao

¹³⁰² Petar Kostić, *Običaji o Todorovoj suboti u Negotinskoj krajini*, Razvitak, god. 8/1968, br. 3–4, 70–73.

¹³⁰³ Dragoslav Srejšović, Aleksandrina Cermanović-Kuzmanović, *Rečnik grčke i rimske mitologije*, II izdanje, Beograd, SKZ, 1987, 375.

¹³⁰⁴ Aleksandrina Cermanović-Kuzmanović, Dragoslav Srejšović, *Leksikon religija i mitova Drevne Evrope*, Beograd, Savremena administracija, 1992, 539.

i oni sa prostora Rumunije, srpskog Banata, Moldavije i severne Bugarske njihovog predvodnika nazivaju „*Sântoaderul al/cel Mare*” (Sveti Todor Veliki) ili „*Sântoaderul al/cel Șchiop*” (Sveti Todor Čopavi). Prema tome, *Sveti Todor*i mogu biti samo odraz *Podunavskih konjanika*, koji se mogu videti jedino na (kamenim) ikonama sa prostora gde su obitavali Dačani.

Stojanović majstorski izvodi zaključak kako „kod Vlaha Đurđevdan i rituali vezani za ovaj praznik, potiče iz daleke tračansko-keltske prošlosti”¹³⁰⁵, a da potom uopšte ne pokaže o kojim se obredima radi. U sledećem pasusu konstatuje: „Nastavljajući keltsko-druidsku tradiciju, Vlasi odaju velike, konstantne počasti kultu mrtvih”. U vezi s tim zbrda-zdola daje opis kulta mrtvih kod „Vlaha” sa prostora istočne Srbije, ali o „keltsko-druidskoj tradiciji” u kultu mrtvih kod „Vlaha” ništa ne govori. Može biti zato što je kult mrtvih u Kelta poistovećen s kultom mrtvih u „Vlaha”, kao što su i Kelti u njegovoj koncepciji „Vlasi”. Usputno rečeno, voleo bih da vidim kako to „Vlasi” odaju „velike [...] počasti kultu mrtvih”. Možda je ipak u pitanju *lapsus linguae*, te da je hteo reći da „Vlasi” u kultu mrtvih odaju velike počasti dušama blaženopočivših.

Novi pasus Stojanović počinje rečenicom: „Na ‘drugom svetu’ potrebni su hrana, voda, odeća i svetlost... Sledeći keltsku tradiciju, rituale i običaje, Vlasi dele mrtvima sve što misle da im je potrebno na ‘onom svetu’ – kolo i muziku, voće, povrće ...” Iz navedenog bi čitaoci mogli steći utisak da su „Vlasi” na onom svetu vesela družina vegetarijanaca. Stojanović kao vrhunski znalac keltske i „vlaške” tradicije, rituala i običaja nijedan red, osim navedene knjige pune besmislica, nije napisao ni o Keltima ni o „Vlasima”, dakle, ni o njihovoj tradiciji, ritualima, običajima, a još manje o keltskom i „vlaškom” jeziku, o kojem na stranicama svoje knjige takođe govori. Tako u celoj knjizi navodi najpre rečenicu-dve o Keltima i njemu dragim druidima, o njihovoj narodnoj tradiciji i filozofiji, o čijim načelima ništa ne govori, a zatim navodi nekoliko rečenica o „Vlasima”, koje se nikako ne mogu povezati s onim što je prethodno rečeno o Keltima i druidima. Kako bi se mogla pročitati navedena knjiga, potrebno je

¹³⁰⁵ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 249.

posedovati i izvesnu dozu mazohizma i propratiti je od praistorije sve do perioda Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

„Svuda kod Vlaha istočne Srbije, Bugarske, Makedonije i severne Grčke su se održali mnogi rituali i običaji koji nas upućuju na daleka verovanja i običaje Kelta. Ovi običaji i rituali su se održali u Irskoj, Velsu, Normandiji i Bretanji u Francuskoj. Svi oni predstavljaju ‘reflekse’ keltske prošlosti.”¹³⁰⁶ Iz ovog galimatijasa možemo saznati: 1) da su se verovanja i običaji Kelta održali kod svih „Vlaha” na Balkanu, ali i ovom prilikom smo uskraćeni saznanja koji su to običaji; 2), da su „Vlasi” svih navedenih područja istog etničkog porekla, tj. istih keltskih korena, ako ne i sami Kelti; 3) treće, da su svi običaji svih balkanskih „Vlaha” identični s običajima u Irskoj, Velsu, Normandiji i Bretanji u Francuskoj, mada ni za jedan običaj nije naveden naziv, a kamoli deskripcija. Postavlja se pitanje zašto Stojanović običaje u Škotskoj nije naveo kao identične „vlaškim” običajima na Balkanu, kada se pouzdano zna da je i tamo bilo Kelta.

Međutim, da „Vlasi” sa celokupnog prostora Balkanskog poluostrva nisu izravno bili Kelti niti su genetski nastali od Kelta dokazuju i najnovija genetska istraživanja kojima se došlo do rezultata da su po haplogrupi „I2a1b Vlasi iz kneževine Vlačke (XIV–XV vijek) [...] istog porijekla kao i Vlasi iz Zete, Bosne, Dalmacije...!”¹³⁰⁷ Dakle, priča da su „Vlasi” Kelti ili su genetski nastali od Kelta nema potvrda u genetici, jer „keltska” haplogrupa R1b koja je najzastupljenija među današnjim Velšanima, Škotima, Ircima i nekadašnjim Galima, a danas Francuzima, zanemarljiva među „Vlasima” na Balkanu; zatim priča da su „Vlasi” Kelti ili su nastali od Kelta te je i njihov jezik sličan keltskom, nema potvrda ni u jeziku, ni u tradicionalnoj (duhovnoj) kulturi „Vlaha” na Balkanu.

Bez ijedne činjenice Stojanović iznosi još jedan od mnogih ispraznih zaključaka, a on glasi: „Nastavak druidske tradicije i filozofije je još jedan od uzroka dvomilenijumskog opstanka Vlach.”¹³⁰⁸ Za njega su „Kelti-Vlasi”, kako ih naziva u svojoj knjizi, nepromenljivi večno opstajući narod koji putuje hodnicima vremena

¹³⁰⁶ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 250.

¹³⁰⁷ Željko Brankov Musović, *Genetika, istorija i bajke*, archive.org edition

Copyright 2018, 207.

¹³⁰⁸ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 248.

ne dotaknuvši se dve hiljade godina ičega što bi ih moglo dovesti do bilo kakvih promena ili razvoja u etničkom, kulturnom, verskom i duhovnom smislu.

Pored svih neprimerenih zaključaka Stojanović navodi: „Danas kod Vlaha, kult *Merkurijilji* zauzima vidno mesto u verovanjima i poštovanju”, a takav kult kod Rumuna (Vlasha), barem onih sa prostora istočne Srbije, doista ne postoji. Stojanović potom navodi da su „keltski bogovi [...] imali svoje OKULTOVANE likove – SIMULACRA”,¹³⁰⁹ nakon čega u fusnoti (br. 323) daje sledeće objašnjenje: „Lakra kod Vlaha je mesto gde teče mali potočić. Nekad označava određeni prostor, deo bašte koju stalno zalivaju vodom iz potočića. Kada neki zdušno plače, Vlasi kažu, *lăkrămjază*.”

Moram najpre napomenuti da nijedna *lakra* nije zabeležena u toponimiji, hidronimiji, oronimiji ili ojkonimiji u atarima naselja na prostoru istočne Srbije gde žive Rumuni (Vlasi), niti se izraz *lakra* može naći u „vlaškom” jeziku kao gradivna imenica, a drugo, „kada neko zdušno plače, „Vlasi” za to imaju reč *plânge* 'plače', a izraz *lăkrămjază*, koji Stojanović navodi, znači 'suzi' < rum. *lacrămă/la-crimă* 'suza' (npr. *lăcrămează ochii* 'suze oči'). Sve što je rečeno o nekakvim *simulacrama* keltskih bogova nema nikakve veze s imenicama koje je iz vokabulara „vlaškog” naveo Stojanović.

U vezi sa tim *simulacra*-ma Stojanović piše i sledeće: „Svake godine u proleće, ljudi iz ovog sela (Srbovo kod Negotina – S. G.) noseći korpe sa posnom hranom, se okupljaju kod *Pjatra lu stuđena*, postavljaju jelo na travi, pale sveće i dele svecima ono što su poneli. Nakon pomenutog rituala, započeli bi zajednički ručak. Ovaj ritual je nazvan 'POMANA ALJILOJ'.”¹³¹⁰ Pogrešno je navedeno, ali nije reč o grešci nastaloj usled kucanja već isključivo neznanja. U Srbovu, kao i u drugim selima u kojima žive Rumuni (Vlasi), daje se *Pomana al'ilor* 'Daća alama', a ne svecima. Uostalom, i sam naziv obreda „govori” kome se *pomana* prinosi. Daće se daju na močvarnim mestima (rum. *lac* < lat. *lacus* 'jezero; močvara; figurativno mnogo vode') ili pored kakvog izvora (rum. *fântână* < lat. *fontana* 'zvor') Primera radi, na mestu *Lacu lu Ghigă* u selu Halovu kod Zaječara daje

¹³⁰⁹ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 240.

¹³¹⁰ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 240.

se *Pomana al'ilor* 'Daća alama'. A mitološka bića *ale* ili *hale*, zabeleženo je u Rječniku Vuka Karadžića, „predvode gradobitne oblake”. U selu Srbovu *Pomana al'ilor* se davala na mestu *Pjatra lu stuđena* 'Kamen studene (vode)' (< stuđena < srp. studena /voda/), kao što je Stojanović i naveo. To su zapravo ostaci tračkih verovanja u boga pod imenom *Zeus Allai*, koje je potvrđeno na antičkim lapidarnim spomenicima u Trakiji (Bugarska).¹³¹¹ Takvi obredi kraj vode nemaju nikakve veze sa Stojanovićevim izmišljenim *simulacra*-ma, tj. komadima kamena na kojima su ili pored kojih su druidi tobože vršili keltske religiozne rituale.

Stojanović potom nastavlja: „Hrišćanska politika rimskih i vizantijskih careva je doprinela da svi Vlasi u Carstvu prihvate hrišćansku religiju... Hrišćanska crkva je i tada (govori o vremenu Prvog vasiljenskog sabora u Nikeji iz 325. godine – S. G.) kao i danas, prećutno prihvatila mnoge paganske 'običaje Vlaha', preobučenih u hrišćansko ruho.” Po ko zna koji put Stojanović „Vlahe” smešta u vreme rimskih careva, odnosno u vreme Nikejskog sabora 325. godine. On, dabome, ne zna da se „Vlasi” kao formiran etnos u vizantijskim (romanijskim) izvorima pominju tek u drugoj polovini X veka (976).¹³¹²

Prema Stojanovićevom mišljenju, „najpoznatija episkopska sedišta kod Vlaha su Viminacijum, Aquae i Trnovo”.¹³¹³ Viminacijum je, znamo, porušen još u vreme hunskih razaranja, a njegovo (raznorodno) romansko stanovništvo odvedeno je u Panoniju sredinom V veka (441). Istu sudbinu dele i Aquis, Horeum Margi, Meridium, Ratiaria i drugi episkopski centri koji su u to vreme porušeni, a njihovo stanovništvo raseljeno.¹³¹⁴ Ove episkopije, dakle, nestaju još u

¹³¹¹ Slavoljub Gacović, *Prilog toponomastičkoj etimologiji na tlu Timočke krajine*, u: Razvitak, god. XXV, maj–jun 1985, br. 3, 97–99.

¹³¹² Wilhelm Tomaschek, *Zur Kunde der Hömus Halbinsel*, u: *Sitzungsberichte der Phil.-Hist. Classe der Kaiserlichen Akad. d. Wissenschaften* (2. novembra 1881), 474–476 (S. 311 Nota 16).

¹³¹³ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 58.

¹³¹⁴ Slavoljub Gacović, *Romanizacija i romansko stanovništvo Timočke zone od I do XVI veka*, Bor, Muzej rudarstva i metalurgije Bor, 2008, knj. I, 160; Marcell. com. Chron. IX, 3 (Anno 441): *Hunnorum reges numerosis suorum cum milibus Illyricum irruerunt Naisum Singidunum aliasque civitates oppidaque Illyrici plurima exciderunt*; Chron. Pasch. I, 583, 12-15 (P 315 c). Anno 442; Prisc. Frg. 2, p. 280,

vreme kada se o „Vlasima” ni u naznakama ne može govoriti. Svi pisani istorijski izvori su u tome eksplicitni, odnosno ne ostavljaju mesta za bilo kakve spekulacije kvaziistoričara. U navedenim periodima možemo govoriti o dalekim precima „Vlaha”, tj. o (raznorodnim) romanizovanim starosedeoćima Balkana, pre svega mislim na ilirska i traćka plemena, kao i na Dardance, ukoliko se prihvati teza Fanule Papazoglu o njihovom posebnom etničkom identitetu.¹³¹⁵

„Dolaskom južnih Slovena na Balkansko poluostrvo i njihova saradnja sa Vlasima”¹³¹⁶ doprinosi njihovoj hristijanizaciji”, kaže Stojanović. Najpre moramo ukazati na činjenicu da slovenska plemena ne mogu sarađivati sa „Vlasima” jer se „Vlasi” još uvek ne pominju na prostoru Vizantijskog (Romanijskog) carstva krajem VI i početkom VII veka. Štaviše, i kada bi ih bilo, ne vidim u vezi sa čim bi mogli sarađivati sa Slovenima. Sloveni su došli osvajati i naseljavati prostor koji su oduzeli precima „Vlaha”, tj. romanskom (i romejskom) stanovništvu sa prostora Vizantije (Romanije). Dakle, krajem VI i početkom VII veka, kada se odvijaju slovenske doseobe na prostoru današnje istočne Srbije, možemo govoriti samo o romanskom/romanizovanom i romejskom stanovništvu, a o Vlasima se može govoriti, kako je već navedeno, tek u drugoj polovini X veka.

U drugoj deceniji IX veka na prostoru Timoka pominje se (bezimenih) sedam slovenskih plemena, zatim Severci i „rod Timoćana” (*gens Timocianorum*), koji bi, prema mojim istraživanjima, mogao predstavljati geografski naziv sveukupnog stanovništva sa prostora timočkog sliva, tj. autohtonog romanskog stanovništva i pridošlica slovenskog porekla koji su tu živeli od VI/VII veka do druge decenije IX veka, kada su i zabeleženi u (franaćkim) *Ajnhardovim analima*.¹³¹⁷

11–14; Prisc. Frg. 1 (p. 575 De Boor): καὶ περαιωθέντες τὸν Ἰστρον πόλει καὶ φρούρια πλείστα ἐπιτῶποταμῶ ἐκάκωσαν. ἐνοίξαι τὸ Βιμινάκιον εἰλον· πόλις δὲ αὕτη τῶν ἐν Ἰλλυριοῖς Μυσῶν. Mezi su ovom prilikom domorodaćko romanizovano stanovništvo provincije Mezije, koje je u vizantijskim izvorima XII veku nazvano i Vlasima.

¹³¹⁵ Fanula Papazoglu, *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba: Tribali, Autarijati, Dardanci, Skordisci i Mezi*, Sarajevo, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1969, 101–208.

¹³¹⁶ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 58.

¹³¹⁷ *Извори за българската история VII, Латински извори за българската история II*, София, БАН, 1960, 34–35.

Zapravo, vreme od VII do X veka jeste vreme kada se u izvorima pominju mnogi nazivi plemena koja se nalaze na putu (re)definisanja i formiranja svog etničkog identiteta. Naime, na prostoru Evropskog kontinenta u periodu od VI do X veka nastaje proces koji će romansko stanovništvo, rasejano među novopridošlim narodima po bivšim rimskim provincijama, (re)definirati u nove narode koji će neretko biti imenovani nazivima antičkih naroda (npr. Mezijci, Dačani), a pokatkad i novim nazivima (Vlahorinhini, Sermisijani, Vlasi itd).

Stojanović u svojoj knjizi navodi i sledeće: „Učenici Konstantina (Ćirila) i Metodija su ubrzano mogli širiti hrišćanstvo na Balkanskom poluostrvu, zahvaljujući i doprinosu, koji su dali i Vlasi.” Učenici Metodijevi, Gorazd, Kliment, Naum, Anđelar i dr. doista su lepo primljeni u Preslavu, na dvoru bugarskog cara Borisa Mihaila, uz čiju su pomoć širili hrišćanstvo i slovensku pismenost u Bugarskoj, ali moram priznati da mi nije jasna Stojanovićeva misao u kojoj iznosi da su „Vlasi” dali doprinos učenicima Konstantina (Ćirila) i Metodija u širenju hrišćanstva na prostoru istočne Srbije. Metodijevi učenici šire hrišćansku veroispovest na slovenskom jeziku ćiriličkim pismom te iz svega navedenog proizlazi – kako su etnički rumunofoni „Vlasi” mogli širiti veroispovest na slovenskom jeziku? Nije mi poznato da je u literaturi išta rečeno, makar u naznakama, da se među učenicima Ćirila i Metodija nalazio neki rumunofoni „Vlah” ili da se „Vlasi” sa bilo kojeg područja Balkanskog poluostrva pominju u kontekstu hristijanizacije slovenskih plemena šireći tako ćiriličko pismo i slovenski jezik.

Po ko zna koji put Vojislav Stojanović ponavlja svoju „mantru” da „običaji, folklor, mitologija i praznoverica balkanskih Vlaha, naročito onih u istočnoj Srbiji, nedvosmisleno ... ukazuju na daleko i neposredno keltsko poreklo – to nakon studioznih analiza običaja Vlaha, tvrdi doktor Branko Gavela.”¹³¹⁸ Međutim, istina je da Gavela nikad nije na bilo koji način, a kamoli studiozno, analizirao običaje „Vlaha”. Nakon toga slede isprazni zaključci tipa: „Sasvim je izvesno da su se religiozno-magijski rituali Kelta, sačuvali u obredima i verovanjima u planinskim delovima istočne Srbije, u kome živi vlaški etnički element – tako to tvrdi i Branko Gavela u svom delu ‘Znanja i

¹³¹⁸ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 241.

predznanja o starom Balkanu'.¹³¹⁹ Najpre bih želeo da istaknem da je Stojanović izmislio naslov Gaveline knjige jer on glasi *Predanja i znanja o starom Balkanu*. Zatim, Branko Gavela nikad nije ni ovlaš proučavao običaje, folklor, mitologiju i praznoverice bilo kojih Vlaha na Balkanu, pa ni ovih sa prostora istočne Srbije, niti se posebno bavio običajima i mitologijom Kelta da bi validno mogao usporediti te dve kulture. Gavela je u vezi s Keltima objavio doktorsku tezu *Keltski oppidum Židovar* s podnaslovom *Prilog kulturnoj istoriji naše zemlje protoistorijskog doba* davne 1952. godine, u kojoj nema ni pomena o običajima i mitologiji Kelta. Gavelina knjiga, odakle Stojanović crpi ideju o tobožnjoj vezi Kelta i Vlaha, nosi naslov, kao što je rečeno, *Predanja i znanja o starom Balkanu*, a objavljena je 1977. godine.¹³²⁰ Gavela u toj knjizi rudimentarno, na popularan način govori o Pelazgima, Minićima, Ilirima, o uzrocima i vremenu dolaska Kelta u Dakiyu, Trakiju, Panoniju (Vojvodinu), o napadu na Delfe i njihovom povlačenju dolinom Morave prema Dunavu, o državnim teritorijama Kelta u Trakiji itd. Može se reći da je Gavela ostavio otvorenim sva pitanja koja je u svojoj knjizi razmatrao. U knjizi malog formata (A5) na 225 strana on govori o navedenim narodima, njihovoj istoriji, državama, kraljevima i o slici karaktera i mentaliteta Kelta, koju formira prema antičkim pisanim izvorima, a pretpostavku o današnjim Vlasima koji bi mogli biti potomci praistorijskih Kelta iznosi u zaključku na poslednjoj, 225. strani, u nekoliko rečenica koje je Stojanović iskoristio da bi lažirao čitavu „Etnogenezu nastanka Vlaha” (sic!).

9.2.1.3. O keltskim jezičkim prežicima u govorima Rumuna (Vlaha) iz istočne Srbije

Ukoliko su Kelti i „Vlasi” istog etničkog porekla, s istom tradicionalnom kulturom, mitologijom i verovanjima, kako tvrdi Stojano-

¹³¹⁹ Vojislav Stojanović, *Etnogenezu nastanka Vlaha*, 241.

¹³²⁰ Pored navedenih, Branko Gavela je objavio sledeće monografije: *Osnovi preistoriske arheologije: paleolit-neolit-bronza-halštat*, 1952; *Preistoriska arheologija. Deo 1*, 1956. (više kasnijih izdanja pod nazivom *Praistorijska arheologija*); *Fidija: klasična epoha helenske umetnosti*, 1962; *Istorija umetnosti antičke Grčke*, 1969. (više kasnijih izdanja); *Paleolit Srbije*, 1988. i *Etrurci: istorija, kultura, umetnost*, 2007.

vič na mnogim mestima u svojoj knjizi, onda im je i jezik morao bio „sličan”?! Ovdje citiram dve Stojanovićeve rečenice koje ću u nastavku teksta prokomentarisati: „Rimljani su se najkraće zadržali u Dakiji – zato je tu njihov uticaj i najmanji. Zajednički život nastavljaju Dako-Geti, Tračani i Galo-Skordisci, formirajući tokom vekova (kao i do rimskih osvajanja), specifičnu kulturu i jezik, sličan vlaškom jeziku.”¹³²¹ Dakle, ako se u prvoj rečenici govori o (Trajanovoj) Dakiji, gde su se Rimljani najkraće zadržali (106–271), u drugoj rečenici se pominje zajednički život Dako-Geta, Tračana i Galo-Skordiska, koji u toj Dakiji **formiraju** „specifičnu kulturu i **jezik, sličan vlaškom**”.

Ukoliko je moguće da je jezik koji je sličan „vlaškom”, tj. govorima „Vlaha” sa prostora istočne Srbije, inače nastao, ako sam dobro shvatio, posle odlaska Rimljana iz (Trajanove) Dakije, „kao i do rimskih osvajanja” (deo iz zagrada jedino tako mogu uklopiti u ostatak rečenice), pitam se kojim su jezikom govorili spomenuti miksovarvari (Dako-Geti, Tračani i Galo-Skordisci) u vreme rimske okupacije, od 106. do 271. godine. Dakle, jezik miksovarvara, koji je, po mišljenju Stojanovića, „sličan vlaškom jeziku”, nastao je u Dakiji pre dolaska Rimljana i po njihovom odlasku, a u vreme njihove vlasti, do toga, pretpostavljam, nije moglo doći. Ako je doista bilo tako, kako to da lingvisti o toj sličnosti ništa ne znaju? Znači li to da je jezik današnjih „Vlaha” sa prostora istočne Srbije, koji po mišljenju „vlahista” nije isti što i rumunski, nastao na prostoru Trajanove Dakije, tj. današnje Rumunije? Ako je tako, gde je onda nastao (literarni) rumunski jezik? Mora da je nastao na današnjem prostoru istočne Srbije! Da budem iskren, ništa u Stojanovićevoj rečenici ne razumem, a verujem da je ni najveći umovi današnjice ne bi uspeli rastumačiti. Uostalom, i Gavela, kojeg Stojanović voli da citira (kako je njemu drago), iznosi da „keltske populacije ni u Galiji ni izvan nje nisu predstavljale jedinstven narod” i one „nisu imale ni jedan jedini zajednički jezik”,¹³²² što potvrđuje, kako navodi Gavela, „podatak koji nalazimo u Strabonovoj

¹³²¹ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 9.

¹³²² <https://hr.wikipedia.org/wiki/Kelti>

geografskoj hrestomatiji, koji kaže ‘da svi Kelti nemaju isti naglasak u govoru, ni isti jezik’ (Strab. IV, 1) ”.¹³²³

Kako bi Stojanović dokazao svoju tezu o sličnosti jezika „Vlaha” sa jezikom Kelta, u podnaslovu *Vlaške – keltske – francuske reči i izrazi* navodi reči (po sluhu) na osnovu kojih bi trebalo zaključiti da su Kelti preci „Vlaha” i Francuza i da zato ima toliko zajedničkih reči u francuskom i „vlaškom” jeziku. U svom pregnuću Stojanović je morao biti okuražen i onim što je Branko Gavela o prežicima keltskog jezika rekao u svojoj knjizi: „Uopšte rečeno, proučavanja relikata i ‘fosila’ keltskog jezika u balkanskom i helenističkom svetu predstavljaju oblast istraživačkog rada čiji su rezultati, do sada, svedeni i ograničeni više na niz retkih i malobrojnih spekulativnih dedukcija, nego na pozitivna znanja o tome da li su i šta su starobalkanski narodi usvojili i sačuvali iz keltskog jezičkog tezaura.”¹³²⁴ Pročitavši ovu Gavelinu konstataciju u kojoj stoji da se nije puno uradilo na proučavanju relikata i „fosila” keltskog jezika na balkanskom prostoru koje bi, svakako, dovelo do pozitivnih znanja „o tome da li su i šta su starobalkanski narodi usvojili i sačuvali iz keltskog jezičkog tezaura”, Stojanović se, oseća pozvanim i dovoljno kompetentnim poznavocem keltskog jezika, pa se brže-bolje prihvata posla koji podrazumeva predstavljanje mnoštva reči koje su i danas, prema njegovim uverenjima, prisutne u francuskom i „vlaškom” jeziku sa prostora istočne Srbije, samo zato što su, kako on smatra, keltskog porekla. Od 84 reči koje je Stojanović u svojoj knjizi naveo, a među njima ima i onih koje su u više navrata navedene (npr. colin – kulmja, colin – koljindā i coline – kulmja, urs – urs, l’aur – urs itd.), nijedna nije keltskog porekla.¹³²⁵

U nastavku ću polumasnim slovima označiti francuske i rumunske reči onako kako ih je Stojanović zapisao, sa njegovim prevodom na srpski, bez ikakve izmene, a zatim ću iste reči napisati na francuskom i rumunskom književnom jeziku, ukazaću na njihovu etimologiju kako bih pokazao da navedene reči ne potiču iz keltskog, već ponajviše iz klasičnog latinskog jezika.

¹³²³ Branko Gavela, *Predanja i znanja o starom Balkanu*, Beograd, Nilit, 1978, 108-109.

¹³²⁴ Branko Gavela, *Predanja i znanja o starom Balkanu*, 175.

¹³²⁵ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 46–47.

kolin – kulmije – brdo

fr. colline n. 'brdo', rum. cúlme (cúlmi), s. f. – 'vrh, kresta; sleme' < lat. culmen (Diez, I, 133; Puşcariu 437; Candrea-Dens., 431; REW 2376; DAR).

ongl – ungije – nokat

fr. ongle 'nokat', rum. únghie (-ii), s. f. 'nokat' < lat. ũngŭla (Cipariu, *Gram.*, 47; Puşcariu 1817; REW 9071).

lorej – urejkja – uvo

fr. oreille f. 'uvo', uréche (-chi), s. f. 'uvo' < lat. aurícŭla (Diez, I, 295; Puşcariu 1829; REW 793).

vomisma – varsă – povraćati

fr. vomissement m. 'povraćanje', vomir vb. 'povraćati, povratiti', rum. vârsă (-s, át), vb. 'polivati; proliti; prosipati; povraćati; prevrnuti (kola)' < lat. vĕrsāre 'prevrnuti' (Diez, I, 442; Puşcariu 1861; REW 9252).

los – osu – koska

fr. os m. 'kost', rum. os (oáse), s. n. 'kost; koštica; skelet' < lat. ossum (Puşcariu 1226; Candrea-Dens., 1290; REW 6114).

verse – varsă – sipati

fr. verser vb. 'sipati, naliti, uliti, natočiti; prosuti, izliti, proliti; fig. sipati, sasuti', rum. vârsă (-s, át), vb. 'sipati; rasipati; prosipati' < lat. vĕrsāre 'prevrnuti' (Diez, I, 442; Puşcariu 1861; REW 9252).

eskalie – scară – stube

fr. escalier m. 'stepenice; stepenište', rum. scără (-ări), s. f. 'stubište' < lat. scala (Puşcariu 1543; REW 7637).

il plu – pluaja – pada kiša

fr. pleuvoir vb. 'padati (o kiši)', rum. plouă (-uă, plouát), vb. impers. 'pada kiša' < lat. plovĕre, narodni oblik od pluĕre (Puşcariu 1342; Candrea-Dens., 1413; Densusianu, *Hlr.*, 78; REW 6610), rum. ploaie, s. f. < lat. *plovĭa < pluvia (Diez, I, 322; Diez, *Gramm.*, I, 155; Densusianu, *Filologie*, 448; Tiktin; REW 6620).

imon – minćje – laže

Francusku reč s navedenom Stojanovićevom grafijom nisam uspeo naći u francuskom jeziku, a rum. minți, vb. „lagati” < lat. mentio, mentire (Pușcariu 1090; Candrea-Dens., 1132; REW 5496).

tire – trađe – vuče

fr. tirer vb. 'vući, povući; izvući', rum. trăge (-g, -as), vb. 'vući, povući' < lat. *tragere, vulgarna varijanta od trahēre (Pușcariu 1752; REW 8841).

demen – mâne – sutra

fr. demain adv. 'sutra', rum. mâine adv. 'sutra' < lat. mănē (Diez, I, 261; Pușcariu 1083; Candrea - Dens., 1116; REW 5294).

menu – mânca – jesti

fr. manger vb. 'jesti, pojesti', rum. mîncă (mănînc, mîncăt), vb. < lat. *manucāre. Redukovana forma od manducāre, verovatnija je nego od *manicāre (Diez, I, 262; Pușcariu 1022; Candrea-Dens., 1127; REW 5592).

carp – crap – veliki šaran

fr. carpe f. zool. 'šaran', rum. crap (crápi), s. m. 'šaran' (Cyprinus carpio) < lat. carpa (Diez, I, 114; Diez, *Gramm.*, I, 32; Philippide, *Principii*, 66). Međutim, ne treba odbaciti ni hipotezu prema kojoj je ona autentična balkanska leksema, budući da je kao strana ušla u latinski leksički fond, a Meje i Ernu je povezuju s nazivom Dačana sa Karpata (DER 1958–1966).

vandr – vinde – prodavati

fr. vendre vb. 'proda(va)ti, trgovati', rum. vînde (vînd, vîndút), vb. < lat. vendēre (Pușcariu 1892; REW 9190).

cresti – krjastă – kresta

fr. crête f. 'kresta, ćuba; greben; uzvišica', rum. creastă (créste), s. f. 'greben, vrh; kresta (kod petla)' < lat. crīsta (Pușcariu 410; Candrea-Dens., 403; REW 2330; DAR).

urda – urda – gruševina

Francusku reč s navedenom Stojanovićevom grafijom nisam uspeo naći u francuskom jeziku; rum. úrdă (-de), s. f. 'vrsta sira koji se dobija kuvanjem surutke'. Reč je nepoznatog porekla. Možda treba početi od tur. *hurde* 'talog, droždina', jer se radi o suvim ostacima iz surutke. Istorijski, ova solucija je moguća, jer su mnogi stočarski termini turskog porekla, upor. *čoban*, *maja*, *odaja*, *kačkavalj* itd. Ostale hipoteze nisu ubedljivije: iz dačkog (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1874, 105; Hasdeu, *Cuv. din Bătrâni*, I, 307); iz tračkog **urida*, povezano s grč. οὐρὸς 'surutka' (Philippide, II, 739; Pascu, *Arch. Rom.*, VI, 224; Pascu, I, 192); iz alb. *urdhë* 'bršljan' (Weigand, *Jb.*, XVI, 229); tradicionalna balkanska reč, povezana s alb. *udhós* 'sir' (Hoeg 152); iz grč. ὀρώδης 'gruševina' (Giuglea, *Dacor.*, III, 582-87; Diculescu, *Elementele*, 454) primamljiva je hipoteza, ali fonetski nije moguća.

chuka / čuaka – strmo brdo

Francusku reč s navedenom Stojanovićevom grafijom nisam uspeo naći u francuskom jeziku, a rum. cioacă (cioci), s. f. „brdo” i ciúcă (-ci), s. f. označava „vrhunac, vrh”. Reč *čuka* se nalazi u svim balkanskim jezicima. Jedinствена eksplikacija koja je moguća jeste da je to jedna ekspresivna tvorevina; upor. *cioc* „vrh, kljun” (upor. Capi-dan, *Dacor.*, II, 462, koji identitet mnogih tvorevina svodi na alb. *čuka*), dok su druga objašnjenja neprihvatljiva.

urs – urs – medved

fr. ours m. zool. 'medved', rum. urs (-și), s. m. 'medved' < lat. ūrsus (Pușcariu 1836; REW 9089).

pule – puj – pile

fr. poulet m. 'pile', rum. pui¹, pui, s. m. 'pile' < lat. *pulles (= pullus). Izvor: DEX '98 (1998).

saemain – săptămână / sedmica

fr. semaine f. 'sedmica, nedelja', rum. săptămînă (-ni), s. f. 'sedmica, nedelja' < lat. sēptimāna (Diez, I, 382; Pușcariu 1513; REW 7834).

soleie / suarje / sunce

fr. soleil m. 'sunce', rum. soäre (-óri), s. m. < lat. sōlem (Pușcariu 1601; REW 8059).

vash / vacă / krava

fr. vache f. 'krava', rum. vacă (-ci), s. f. < lat. vacca (Pușcariu 1848; REW 9109).

plē – pljivješće – čupati travu, plevi.

fr. plē (piši: plein, -e) ima značenje 'pun', na rum. plin 'pun'. Ukoliko govorimo o glagolu *pleviti*, on na francuskom glasi sarcler vb. '(o)pleviti, iskoreniti'; rum. pliví (plivésc, plivít), vb. < starosl. *plěviti „brati; čupati”.

nua – nuk – drvo oraha

fr. noyer m. bot. 'orah (stablo)', rum. nuc (núci), s. m. < lat. nux, nūcis (Pușcariu 1197; Candrea-Dens., 1252; REW 6009).

large – larg – širok

fr. large adj. 'širok', rum. larg (lărgă), adj. < lat. largus (Pușcariu 943; Candrea-Dens., 950; REW 4912; DAR).

larm – lacrămă - neprekidne suze

fr. larme f. „suza”, rum. lacrămă, s. f. < lat. lacrīma (Pușcariu 931; Candrea-Dens., 938; REW 4824; DLRLC (1955-1957).

comensans – kunuašće – poznaje

fr. connaissez od connaître, vb. „upznati, poznavati”, a rum. cunoaște (cunósc, cunoscut), vb. 'upoznati' < lat. co-gnō-scēre, posredstvom vulg. *connōscēre (Pușcariu 447; Candrea-Dens., 446; REW 2031; DAR).

voudre – vrjau - želiti

fr. voudrais od vouloir vb. „hteti”, a rum. vreá (vreáu, vrut), vb. „želi, hoće” < lat. volēre, vulgarna je forma umesto velle (Diez, I, 448; Cihac, I, 319; Pușcariu 1920; REW 9180).

croasman – răscruce – raskrsnica

Fracuska reč koja je bliska Stojanovićevom grafičkom zapisu je croasement m. 'graktanje', koja nema veze s navedenom rum.

răscruce, răscruci, s. f. 'raskršće' < pref. ră- + cruce < lat. crux, -cis „krst”.

stna – stână – stado

Francusku reč s navedenom Stojanovićevom grafijom nisam uspeo naći u francuskom jeziku, a rum. stîna f., pl. „stado” potiče od starosl. stanŭ „stanište” (rum. băcie, tîrlă, cîșlă).

pai – pai – slamka

fr. paille f. 'slama; slamka', rum. pái (páie), s. n. 'slamka; slama', potiče od lat. pālea (Diez, I, 301; Pușcariu 1248; Candrea-Dens., 1310; REW 6161).

sheval – cal – konj

Francuska reč s navedenom Stojanovićevom grafijom sheval nije istog porekla s rum. cal (-ai), s. m. 'konj' koja ptiče od lat. caballus (Diez, I, 119 și *Gramm.*, I, 9; Pușcariu 252; REW 1440; Candrea-Dens., 209; DAR).

pomeni – pomană – daća

Francusku reč s navedenom Stojanovićevom grafijom nisam uspeo naći u francuskom jeziku, a rum. pomână (poméni), s. f. 'daća' < sl. poměnu 'pamćenje' (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 37; Cihac, II, 275; cf. Schneeweiss, *REB*, I, 166).

magie – măghie – magija

fr. magie f. 'magija, vračanje, bajanje, čini', rum. *magie f. 'magija, bajanje, vračanje, čini' < lat. magia.

mansonge – minće – prevara

Francuska reč s navedenom Stojanovićevom grafijom nije istog porekla s rum. minți (mințit, mințit), vb. 'lagati; prevariti' < lat. mentire (Pușcariu 1088; Candrea-Dens., 1135; REW 5510).

cinestesi – sânte – oseća

Francusku reč s navedenom Stojanovićevom grafijom nisam uspeo naći u francuskom jeziku, a po semantici to je fr. sentir vb. „osećati; osetiti”, rum. simți (-mț, -ît), vb. „osećati” < lat. sentire (Pușcariu 1590; REW 7824).

uroc – urât – ružan

Francusku reč s navedenom Stojanovićevom grafijom nisam uspeo naći u francuskom jeziku, a rum. urât, -ă adj. „ružan, -na” i urî, urâsc, vb. „mrziti; ružan biti“ < lat. *horrire (= horrere, horrescere) (DEX 1998).

oj – ojkj – oko

Ova reč se u Stojanovićevom tekstu ponavlja dva puta. Fr. œil (pl. yeux) m. „oko; pogled”, rum. ôchi¹ (ochî), s. m. ’oko’ < lat. oc(u)lus (Puşcariu 1217; Candrea-Dens., 1279; REW 6038; DEX ’09 /2009/).

to jour – în tuată zăua – svaki dan.

Ovome ne vidim razlog navođenja. Šta je Stojanović ovim primerom hteo reći?

palettes – paleta – podloga

fr. palette f. ’paleta’, rum. *palétă f. ’(slikarska) paleta’ < lat. pala [*pagela] ’lopata’ (Scriban 1939).

l’automne – tuamnă – jesen

fr. automne m. ’jesen’, rum. toamnă (-ne), s. f. ’jesen’ < lat. autumnus (REW 812).

prouniers – prun – drvo šljive

fr. prunier m. bot. „šljiva (stablo)”, rum. prun (prûni), s. m. ’(drvo) šljive’ < lat. prûnus (Puşca-riu 1392; Candrea-Dens., 1453; REW 6800).

cerf – cerb – jelen

fr. cerf m. zool. ’jelen’, rum. cerb s. m. ’jelen’ < lat. cervus ’jelen’. Izvor: MDA2 (2010).

batailles – bătaie – bitka

fr. bataille f. ’bitka, boj, borba’, rum. bătălie, s. f. ’bitka; tuča’ < lat. battālia, redukovana forma od battuālia (Puşcariu 194; REW 995; Candrea-Dens., 147; DAR).

plaine – plin – puno

Francuska reč *plaine* f. s grafijom koju je zapisao Stojanović je „ravnica”, a trebao je navesti fr. *plein*, -e adj. „pun, napunjen,

ispunjen, ceo, čitav; potpun”, rum. plin (plînă), adj. „pun” < lat. plenus „ispunjen; pun” (Pușcariu 1337; Candrea-Dens., 1405; REW 6596).

sort – soartă – vrsta

fran. *sorte* ‘vrsta, rod’, rum. *soarte* (-órți), s. „vrsta; posteljica (kada se krava oteli)” < lat. *sörtem* (sors, gen. *sortis*) (Pușcariu 1603; REW 8107).

large – larg – širok

fr. *large* adj. ‘širok; prostran’, rum. *larg* (lărgă), adj. < lat. *largus* (Pușcariu 943; Candrea-Dens., 950; REW 4912; DAR).

mound – mund – mormânt – morminț u predelima Homolja

Francuske reči s navedenim Stojanovićevim grafijama nisam uspeo naći u francuskom jeziku, a rum. *mormînt* (-mînte), s. n. ‘grob’ < lat. *mōnūmentum* ili *mōnīmentum* (Densusia-nu, *Hlr.*, 193; Pușcariu 1109; Candrea-Dens., 1153; REW 5672; Bonfanti, *Cah. S. Pușcariu*, II, 125).

ier – jerj – juče

fr. *hier* ‘juče’, rum. *iéri* adv. ‘juče’ < lat. *hēri* (Pușcariu 707; Candrea-Dens., 809; REW 4115a; DAR).

miel – mnjerja – med

fr. *miel* ‘med’, rum. *mîére* f. bez pl. < lat. *mel*, **mélis* ‘med’.

vandr – vinde – prodavati

fr. *vendre* ‘prodavati’, rum. *vînde* (vînd, vîndút), vb. ‘prodavati, prodati’ < lat. *vendēre* (Pușcariu 1892; REW 9190).

ange – ănderi – anđeli

fr. *ange* ‘anđeo’, rum. *îngér* (înger), s. m. ‘anđeo’ < lat. *ángelus* (Pușcariu 851; Candrea-Dens., 859; REW 458a; DAR), stgrč. *ággelos* ‘anđeo’.

baia – baja – banja

fr. *bain* (*prendre un bain*) ‘kupati se’ (*baia* ne postoji u francuskom jeziku), rum. *baie*¹, *băi*, s. f. ‘banja; kupanje, banjanje’ < lat. *bálneum*; *bannea* (= *balnea*).

foin – fn – seno

fr. foin m. 'seno; trava (nepokošena)', rum. fîn (fînuri), s. n. 'pokošena (i osušena) trava, seno' < lat. fĕnum (Puşcariu 612; Candrea-Dens., 589; REW 3247; DAR).

dans – danc – kolo

fr. danse f. 'igra, ples' (glagol *danser* 'plesati'), rum. dans, dansuri, s. n. 'pokret tela u ritmu muzike'. [Narodna varijanta danţ s. n.] < fr. danse.

pleurer – plănde – plakati

fr. pleurer vb 'plakati; oplakivati, žaliti; kukati, roniti suze', rum. plîng, plîns, a plînge v. intr. < lat. plāngere 'plakati, udari u plač'. Izvor: Scriban (1939).

le ne – nas – nos

fr. nez m. 'nos', rum. nas (násuri), s. n. 'nos, organ za miris' < lat. nāsus (Puşcariu 1154; Candrea-Dens., 1205; REW 5842).

le ku – kotu – lakat

fr. coude m. 'lakat', rum. cot n., pl. coate 'lakat' < lat. cúbitus i cúbitum (Scriban 1939).

len – lna – vuna

fr. laine f. 'vuna', rum. lînă (lânuri), s. f. < lat. lana (Puşcariu 974; Candrea-Dens., 991; REW 4875; DAR).

urs – urs – medved

fr. ours m. zool. 'medved', rum. urs (-şi), s. m. < lat. ūrsus (Puşcariu 1836; REW 9089).

pund – pod – most

fr. pont m. 'most', rum. púnte, punţi, s. f. 'konstrukcija od drveta, kamena, betona ili metala koja povezuje dve obale preko neke reke ili radi nastavka puta preko neke provalije' < lat. pons, -ntis. Izvor: DEX (2009).

marie – măritată – udata

fr. marié (glagol *marier* 'oženiti se') adj. 'oženjen, udata' (elle est mariée 'ona je udata'), rum. măritată adj. 'udata' od mărită,

mărit, vb. refl. 'udati se' < lat. *maritare* (DEX 2009); mărit¹, măriți, s. m. 'mladoženja, muž'; mire < lat. *maritus* (DEX 2009).

grand – grămada – gomila

fr. *grand*, -e a. 'velik; visok', grămádă (grămézi), s. f. „gomila, kup' < sl. (bg., sb.) *gramada* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 20; Miklosich, *Lexicon*, 141; Berneker 345; DAR).

prei – plaj – pašnjaci

fr. *prairie* f. 'livada, pašnjak, rudina; prerija', rum. plái (pláiuri), s. n. 'plato, visoravan, viši deo jedne teritorije pokrivena pašnjacima; pašnjak; predeo; planinski put, putanja' < gr. *plagion*, moguće preko lat. **plagium*, upor. lat. *plagia* 'obala' i 'poljana' (Candrea-Dens., 1400; REW 6564; Pascu, I, 144; Pascu, *Suf.*, 406; Philippide, II, 729; Diculescu, *Elementele*, 490; Graur, *BL*, VI, 108; upor. S. Pop, *Geopolitica și geoistoria*, II, 54–61; DLRLC 1955-1957).

pas cu pas – pas ku pas – korak po korak

fr. *pas à pas* m. 'korak po korak', rum. pas³, pași (pas cu pas 'korak po korak'), s. m. 'korak' < lat. *passus* (DEX 2009).

curt – skurt – kratak

fr. *court* a. 'kratak; nizak, malen', rum. scurt, -ă, scurți, -te, adj., adv., s. f. 'kratak, kratko'. Verovatno iz lat. **excurtus* (= *curtus*) ili iz lat. *scurta* (nastao regresijom) (DEX 2009).

van – vnt – vetar

fr. *vent* m. 'vetar', rum. vânt, vânturi, s. n. 'vetar' < lat. *ventus* 'vetar' (DEX 1998).

mange – mănă – jesti

fr. *manger* vb. 'jesti, pojesti; hraniti se', rum. mîncă (mănînc, mîncăt), vb. 'jesti, pojesti' < lat. **manucāre*, redukovana forma od *manducāre*, verovatnije je nego od **manicāre* (Diez, I, 262; Pușcariu 1022; Candrea-Dens., 1127; REW 5592).

buar – bjerja – piće

fr. *boire* vb. 'piti; zapiti, propiti' (boisson 'piće'), rum. bere² s. f. 'činjenica je da bi pio; piće' rum. băutură 'piće', tj. 'pijenje' i rum. bére¹, beri, s. f. 'pivo' < nem. *Bier* 'pivo'. Izvor: (DEX 2009).

bocal – bokal – bokal

fr. bocal m. 'staklenka, bokal', rum. bocál (bocale), s. n. 'bokal'. To je reč koja je najverovatnije ušla u rumunski sa raznih strana, upor. fr. bocal (iz it. boccale) (DER 1958–1966).

entre – ăntră noj – između

fr. entre prep. 'među, između', rum. între prep. 'između' i rum. regionalizam ăntră prep. 'između' (Scriban 1939) < lat. inter (Puşcariu 890; Candrea-Dens., 878; REW 4485a; DAR; up. Moser 434).

lac – lak – stajaća voda

fr. lac 'jezero', rum. lac¹, lacuri, s. n. 'velika površina stajaće vode; jezero' < lat. lacus. Izvor: DEX (2009).

baton – băţ – motka

fr. bâton m. 'štap, prut, batina, motka', rum. primitiv *băt (cf. bătă) s. n. 'štap, prut, batina, motka' (Şăineanu, ed. VI /1929/) i rum. bate (bătút, út), vb. 'tući, udarati; lupa na vrata; udara čekićem' < lat. battĕre, iz klasičnog battuĕre (Diez, I, 59; Puşcariu 192; REW 996; Candrea-Dens., 144; DAR).

raviojl – raskalašan – ova keltska reč koju koriste i Englezi nas podseća na Miloša Obilića i vilu Raviojlu po Miroč planini. Ostajem bez komentara.

morava – je keltski naziv za reku. Ostajem bez komentara.

Daleko složenija obrada svih ovde navedenih reči sa derivatima iz rumunskog jezika i sa uporednim primerima iz makedorumunskog, meglenorumunskog, aromunskog i istrorumunskog, zatim sa primerima iz provansalskog, katalonskog, španskog, portugalskog, italijanskog, kalabrijskog, vegliotskog i rede iz starogrčkog, vizantijskog grčkog, novogrčkog, albanskog i mađarskog jezika, izostavljena je, ali se može preuzeti sa <https://www.dexonline.ro/>.

Ovde valja predočiti Stojanoviću da „'genetski' Kelti preovlađuju u Portugaliji (56%), Španiji (69%), Francuskoj (59%) i Velikoj Britaniji (~70%), a u Njemačkoj i Austriji (45 i 32%) ih ima puno više nego Germana (16 i 12%), ali u svakoj od tih zemalja njihovi maternji jezici su romanski, ili germanski”, a „broj originalnih keltskih reči u tim jezicima je zanemarljiv – čak i u engleskom ih je ostalo manje od

stotinu”.¹³²⁶ Dakle, i pored toga što se keltska haplogrupa R1b nalazi u velikom procentu prilikom sprovedene DNK analize među stanovnicima gore navedenih zemalja, keltskih reči u portugalskom, španskom, francuskom, engleskom i nemačkom jeziku neznatan je i naprosto zanemarljiv. Kako je Stojanović mogao i pomisliti da će u rumunofonih „Vlaha” sa prostora istočne Srbije naći iti jednu keltsku reč, ne znam. Istina je, međutim, da se objavljivanjem rezultata jugoistočno-evropskog genetskog istraživanja 2005. godine pokazalo da je zastupljenost „slovenskog gena”, odnosno haplogrupe R1a, „na prostorima Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Kosova i Makedonije na nekom prosečnom nivou od oko 16%”,¹³²⁷ ali se većinsko stanovništvo, osim albanskog na Kosovu, i pored većeg uдела neslovenskog genetskog porekla (balkansko-dinarska /„iliriska”/ haplogrupa I2a – 31,9%; „balkanski ogranak severnoafričke” haplogrupe E1b1b – 18,4%; „keltska” haplogrupa R1b – 8,4%; „skandinavsko-germanska” haplogrupa I1a – 6,7%; „mediteransko-kavkasko-semitska” haplogrupa J2a – 3,5%; „mediteransko-kavkasko-semitska” haplogrupa J2b – 4,1% i „kavkaska” haplogrupa G2a – 2,4%) u navedenim zemljama, usled nacionalne propagande, oseća Hrvatima, Bošnjacima, Srbima i Makedoncima, tj. precima Južnih Slovena, i imaju standardizovani hrvatski, bošnjački, srpski i makedonski jezik, koji (lingvistički i sociolingvistički) predstavljaju jedan policentrični srpskohrvatski ili hrvatskosrpski jezik izuzimajući makedonski.

9.2.1.4. O tračkim jezičkim prežicima u govorima Rumuna (Vlaha) iz istočne Srbije

Nakon navedenog podnaslova o francuskim i „vlaškim” rečima koje, navodno, potiču iz keltskog jezika, naveo je Vojislav Stojanović i podnaslov *Neke tračanske reči*, u okviru kojeg, razume se, ne spominje nijednu trač(ans)ku reč. Na samom početku ovog poglavlja on je predstavio objašnjenje toponima *Derdap*, koji, po njegovoj pare-

¹³²⁶ Željko Brankov Musović, *Genetika, istorija i bajke*, archive.org edition Copyright 2018, 168, a u napomeni 159. navodi: Piotr Stalmaszczyk, *Celtic elements in English vocabulary* – A critical reassessment, 1–6, University of Lodz.

¹³²⁷ Željko Brankov Musović, *Genetika, istorija i bajke*, archive.org edition Copyright 2018, 11.

timologiji, potiče iz „vlaškog” *đer dă apă* „hladno je zbog vode”. Objašnjenje toponima Đerdap je na istom nivou (ne)znanja kao i objašnjenje hidronima *Morava* – za koji navodi da je „keltski naziv za reku”. U nastavku prikazujem Stojanovićeve primere tzv. trač(ans)kih reči koje on poistovećuje sa rumunskim rečima (**bold**).¹³²⁸ Naravno, i ovom prilikom među navedenim rečima ponajviše ima onih koje potiču iz klasičnog latinskog jezika.

Đerdap – đer dă apă – hladno je zbog vode.

Đerdap < tur. gerdapi „gvozdена vrata” (DEX 2009).

brâu – pojas

rum. brâu, *brâie, brâuri*, s. n. 'pojas' [Narodna varijanta brână s. f.], up. alb. bres, brezi.

moș – starac

rum. moș (móși), s. m. 'starac; deda; predak'. Verovatno potiče od lat. annōsus 'natovaren godina', s finalnim konsonantom koji je modifikovan analogijom prema pl., kao u *cossus* > *coș*. Afereza grafeme *a-* nije nemoguća, up. *amita* > *măt-(ușe)*, dok je promenu **noș* > *moș* teže objasniti. Generalno je prihvaćeno da je to autohtona reč (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 10; Hasdeu, *Cuv. din Bătrâni*, I, 294), identična s alb. *moșë* 'čovek u godina; starac' (Philippide, II, 724; Pascu, II, 223; P. Papahagi, *Jb.*, XII, 539; cf. Iordan, *Dift.*, 208; Rosetti, II, 118).

cuib – gnezdo

rum. cuib, cuiburi, s. n. 'gnezdo' < lat. *cubium. (DEX 2009).

gutuie – dunja

rum. gutuie, -ui f., 'dunja' < lat. cotōnea i cydōnia [*cydōnium malum*] (Scriban 1939).

rață – plovka

rum. ráță, rațe s. f. 'plovka, patka', up. alb. rosë, sh. raca (DEX 1998).

¹³²⁸ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 47–48.

gură / usta

rum. gúră, guri s. f. 'usta' < lat. gula 'dušnik, grkljan; grlo' (DEX 2009).

trândăfir – ruža (Makedonci preuzeli od Vlaha Cincara)

rum. trandafir, trandafiri s. m. 'ruža' < ngrč. triandá-fillo 'trideset listova' (DEX 2009).

pućina – kaca

rum. pútină, putini, s. f. 'kaca' < lat. *putina (DEX 2009).

grâu – žito

rum. grâu s. m. 'žito' < lat. granum 'žito' (DEX 2009).

cuscru – tast – prijatelj

rum. cúscru (cúscri) s. m. 'tast' < lat. consoc(e)rum (DER 1958–1966).

sapă – motika

rum. sápa¹, sape s. f. 'motika' < lat. sappá (DER 1958–1966).

gaină – kokoška

rum. găină, găini s. f. 'kokoška' < lat. gallīna (Pușcariu 694; Candrea-Dens., 709; REW 3661; DAR).

nuntă – svadba

rum. núnță (núñți) s. f. 'svadba' < lat. nuptiae (Pușcariu 1208; Candrea-Dens., 1260; REW 5999).

ćinār – mlad

rum. tînăr (-ră) adj. 'mlad' < lat. tēnēr, posredstvom narodnog oblika *tēnērus (Pușcariu 1734; REW 8645).

cap – jarac (Capulovic)

rum. țap (-pi) s. m. 'jarac'. Među mnogim hipotezama u vezi s etimologijom ove reči najverovatnija je da će biti ekspresivna kreacija (REW 9599; Pedersen, Z. *vergl. Sprachwiss.*, XXXVI, 347); up. *Copus gloss. lat.*, V, 503, 27: „Hircus caper *zappu* dicitur” i dalm. *zapo*, alb. *škjap*, *cap* (Bartoli, II, 258; Capidan, *Raporturile*, 551; Graur, *Rom.*, LVI, 265; Rohlf, *Differenzierung*, 67). Ovaj naziv označava '(životinju sa) dugim rogovima'.

tufă – velika šuma

rum. tufă (-fe) s. f. 'mlada lisnata šuma', tufar s. m. 'lisnik' < lat. tufa (Puşcariu 1769; Philippide, II, 656; REW 8973).

cal – konj

rum. cal, cai s.m. 'konj' < lat. caballus (DEX 1998). Stojanović u svom delu gde tobože navodi keltske reči piše da rum. zoonim *cal* potiče iz keltskog, a ovde da potiče iz tračkog.

iapă – kobila

rum. iápă, iépe s. f. 'kobila' < lat. equa (Puşcariu 755; Candrea-Dens., 795; REW 2883; DAR).

berbec – ovan

rum. berbéc, berbéci s. m. 'ovan' < lat. berbēcem, acuz., vulg. iz *vervex* (Diez, *Gramm.*, I, 7; Puşcariu 200; Koerting 1328; Densuşianu, *Rom.*, XXXIII, 275; Candrea-Dens., 158; DAR; REW 9270).

frumos – lep, krasan

rum. frumós (frumoásă) adj. 'lep, krasan' < lat. formōs-us (Puşcariu 665; Candrea-Dens., 655; REW 3450; DAR).

băiat – mladić

rum. băiát (băiėti), s. m. 'momak, mladić'. Polazeći od lat. *balliator, der. băiat je normalan (up. *împărat* < *imperator*). Možda se radi o *ba(i)liatus, kao što možda ukazuje calabr. *vajazzu* 'sluga, seljak', *bajazza* 'laka žena' (DER 1958–1966).

copil – dete (musko)

rum. copil¹, copii s. m. 'dete (bastard)'. Po mišljenju Skoka, reč je ilirotračka indoevropskog porekla i sačuvala se u originalnom obliku u albanskom jeziku (alb. gl. *pjell* 'rađam' s pref. *ko-* = sanskrt. *ka-* 'rdavo'; prema tome **ko-* + *pelnos* 'rdavo rođeni'), odakle je u doba vlaško-albanskog nomadstva po katunima u balkanskim planinama prenesena u ostale balkanske jezike, dok Mejer zastupa mišljenje o romanskom poreklu ove reči od lat. *copilis* 'dete koje je rodila krčmarica' (Gacović, *Diskusija o mitskom i kulturnom u toponimiji*, u: Etno-kulturološki zbornik, knj. VIII, Svrljig 2003, 75).

mușcă – ujeda

rum. mușcă (múșc, mușcát) vb. 'ujedati, gristi'; nesigurnog porekla. Pretpostavlja se od lat. *muticāre < mutīre 'mrmljati; gundati'. Generalno je prihvaćeno polazište od lat. *muccicāre, umesto *mūccūlare < mūccus (Candrea, *Rom.*, XXXI, 313; Pușcariu 1136) ili iz lat. *musceus* ukršten sa *morsicāre* 'gnječiti' (Pușcariu, *Jb.*, XI, 61; REW 5767).

frică – strah

rum. frică s. f. 'strah' < gr. phrikē (DEX 2009).

vis – san

rum. vis (vise) s. n. < lat. vīsum (Densusianu, *Hlr.*, 195; Pușcariu 1960; REW 9383).

buric – pupak

rum. buríc, burice s. n. 'pupak' < lat. *umbulicus (= umbilicus) (DEX 2009).

burtă – stomak

rum. búrtă, burți s. f. 'stomak; abdomen'; nepoznatog porekla. (DLRLC 1955–1957).

suacră – svekrva

rum. soacră, soacre s. f. 'svekrva' < lat. socra (= socrus) (DEX 2009).

noră – snaha

rum. nóră (nuróri) s. f. 'snaha' < lat. nōrus, narodni oblik od nūrus (Densusianu, *Hlr.*, 78; Pușcariu 1190; Candrea-Dens., 1244; REW 6000).

naică – stariji (brat)

rum. náică s. f. (Reg.) 'brat' < srp. najka (DEX 2009)

găleată – veca kofa

rum. găleată (gălêți) s. f. 'kofa' < lat. gallēta (Candrea, *Rom.*, XXXI, 311; Densusianu, *Filologie*, 447; Candrea, *Éléments*, 73; Pușcariu 697; Candrea-Dens., 715; REW 3656; DAR; Battisti, III, 1752).

dudăie – grmi

rum. dudăi (reg.) vb. 'tutnjiti; oterati' < rum. *duduiălă* s.f. [GOLESCU, Î. 144 / V: (reg.) ~dăi~ / pl. ~iéli / E: *du-
dui* + -ială] (MDA 2, 2010).

fragi – jagode

rum. frágă (-gi) s. f. 'jagoda' < lat. *fragum* (Pușcariu 639; Candrea-Dens., 630; REW 3480; DAR).

țuc – ljubim

rum. țuc, -á v. tr. (var. od a țocăi) 'ljubiti' < srp. *cukati* 'ljubiti' (Scriban 1939).

tâmâiuară – ljubicica

rum. tâmâioára, tâmâioare s. f. 'ljubičica' < rum. *tâmâie* 'tam-njan' < verovatno od lat. **thymanea* (DEX 1998).

bărbat – muz

rum. bărbát (bărbáti) s. m. 'muž' < lat. *barbatus* (Pușcariu 183; REW 946; Candrea-Dens., 134; Densusianu, GS, II, 314; DAR).

mânios – ljut

rum. mâníos, -oasă, mânioși, -oase ad. 'ljut(it)' < rum. *mânie* 'ljutnja' + os < lat. *mania* (DEX 2009).

năcaz – muka

rum. necáz (lok. var. năcaz), necazuri s. n. 'muka, teškoća' < sl. *nacazŭ* (DEX 2009).

aleasă – izabrana

rum. alés², -easă, aleși, -se adj., s. m. i f. 'izabran' < rum. *alege* < lat. *allegere* (= *eligere*) (DEX 1998).

gândește – misliti

rum. gândí, gândesc vb. 'misliti' < magh. *gond* (DEX 2009).

zăua – dan

rum. zi, zile s. f. [Var.: zúuă s. f.] < lat. *dies* (DLRM 1958).

sat – selo

rum. sat (sáte) s. n. 'selo' < lat. *fossatum* (DER 1958–1966).

însurat – ozenjen

rum. însurá (însór, însurát) vb. 'oženiti (se)' < lat. uxoriāri (Cipariu, *Elemente*, 72; Otto, *Rom. Forsch.*, VI, 427; Philippide, *Principii*, 108; Pușcariu 874; Candrea-Dens., 870; REW 9107; DAR).

ars – izgoreo

rum. árde (a ~) vb., ind. prez. 1 sg. i 3 pl. *ard*, im-perf. 3 sg. *ardeá*, perf. s. 1 sg. *arséi*, 1 pl. *árserăm*; conj. prez. 3 *să árdă*; imper. 2 sg. tranz. *árde*, intrans. *arzi*, 2 pl. *árdeți*; part. *ars* < lat. aredere (DOOM 2, 2005).

pădure – šuma

rum. pădure (pădúri), s. f. < lat. padulem umesto paludem (Diez, II, 51; Schuchardt, *Vok.*, I, 29; Pușcariu 1243; Candrea-Dens., 1306; REW 6183).

stâlp – krst na grobu

rum. stâlp, stâlpi s. m. 'izdeljano, ukrašeno i crvenom bojom ofarbano drvo fiksirano na grobu' < sl. stlúpŭ (DEX 2009).

văruică – prijateljica

rum. văr (véri) s. m. 'brat (od strica), (od tetke), bratić, bratućed' < lat. (consobrinus) vērus (Cipariu, *Gram.*, 27, 11; Pușcariu 1856; REW 9262).

Navedene reči s njihovim tumačenjima i navedenom literaturom preuzeo sam takođe sa sajta: <https://www.dexonline.ro/>.

9.2.1.5. O „rumunsko-slovenskim rečima” u govorima Rumuna (Vlaha) istočne Srbije

Stojanoviću nije dovoljno navođenje keltskih i „tračanskih” reči, kojih u njegovoj knjizi nema, pa u podnaslovu *Zajedničke rumunsko-južnoslovenske reči kao dokaz zajedničkog života i uzajamne asimilacije* navodi i „rumunsko-južnoslovenske reči”. Razume se da i ovom prilikom Vojislav Stojanović zapravo ne navodi „rumunsko-južnoslovenske reči”, već slovenske u većem i staroslovenske u manjem broju, zatim latinske, i sporadično grčke, grč.-vizantijske, novogrčke, mađarske, albanske, turske, bugarske i srpske, koje jesu

„potvrda zajedničkog života”, ali ne „i uzajamne asimilacije”, jer ako navedene reči nalazimo samo u rumunskim (vlaškom) govorima sa prostora istočne Srbije to samo govori o narušavanju rumunskog (vlaškog) vokabulara na navedenom prostoru usled nametnutih asimilacionih procesa putem škole, administracije, crkve, žandarmerije, sudstva, medija itd.¹³²⁹ Nakon nabrojanja rumunskih (vlaških) i srpskih reči koje ukazuju na zajednički život i tobožnju „uzajamnu asimilaciju”, Stojanović nam pojašnjava da su one „dokaz da su Dačani i Sloveni sarađivali u praistoriji, do seobe Slovena”.¹³³⁰ On dalje piše: „Znamo da su Sloveni živeli iza Karpata i da su se graničili sa Dačanima... što je rezultiralo u formiranju nekih zajedničkih reči i izraza.”¹³³¹ Dakle, vreme i mesto saradnje između Dačana i Slovena odvijalo se na severoistočnim padinama Karpata i to pre doseljavanja slovenskih plemena na Balkan, a to je, po mišljenju Stojanovića, „rezultiralo u formiranju nekih zajedničkih reči i izraza”. Pitam se, kako su mogle nastati „rumunsko-južnoslovenske reči” (82 str.) ako se govori o kontaktu Dačana i Slovena?! Stojanović je, nema sumnje, ubeđen da su Dačani govorili rumunski (vlaški) jezik i pre nego su njihovu zemlju preplavile rimske legije sa kojima je tek mogao otpočeti proces romanizacije dačkih plemena. Ako je tako, onda su Dačani isto što i Rumuni, i to još pre dolaska Rimljana, a vreme njihovog opstanka na istim prostorima traje od antičkih vremena do danas. Takođe se postavlja pitanje kako su „južnoslovenske reči” mogle nastati među Slovenima pre njihovog dolaska na Balkan, tj. pre nego su postali Južni Sloveni. Postavlja se i pitanje jesu li Sloveni u zakarpatskom arealu znali i „zapadnoslovenske reči” pre nego su postali Zapadni Sloveni. Moram priznati da su svekolika znanja koja mi stoje na rasloganju ograničena u odnosu na (ne)znanja koja u svojoj knjizi iznosi Vojislav Stojanović.

U nastavku navodim tzv. „rumunsko-južnoslovenske reči” (**bold**) iz Stojanovićeve knjige i rečenicu u kojoj kaže, da su „zajedničke latinske reči [...] izostavljene”, a nije ih izostavljao ni

¹³²⁹ Slavoljub Gacović, *Od povlašnih Srba do vlaškog jezika: O poreklu i postojbini, o seobama, o srbizaciji i asimilaciji, o maternjem jeziku i popisima Rumuna (Vlaha) istočne Srbije*, 5–1, Beograd, Fabula nostra, 2016, 151–384.

¹³³⁰ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 83.

¹³³¹ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 83.

ranije. Naravno, latinske reči ni ovom prilikom nisu izostavljene, jer od 52 reči koje je naveo deset potiču iz klasičnog latinskog jezika (*acóló* 'tamo', *măcină* '(sa)mleti', *roáde* 'gristi', *sat* 'selo', *iéri* 'juče', *teritóriu* 'teritorija', *túfă* 'lisnata grana', *cînd* 'kada', *vedeá* 'videti' i *cumpărá* 'kupiti').

bogat – bogat

rum. bogát, -ă, bogați, -te adj., s. m. i f. 'bogat' < sl. bogatŭ. DEX 2009.

a colo – okolo

rum. acóló adv. 'tamo'. – Var. *acoló*, *cólo*, *coló*, (*a*)*coloşa* \ lat. *eccum illōc (Philippide, *Principii*, 92; Pușcariu 15; Candrea-Dens., 12; REW 4270; DAR).

priveam – pogledam

rum. priví, privesc vb. 'gledati' < sl. praviti (DEX 2009).

ziduri – zidovi

rum. zid, ziduri s. m. 'zid' < sl. zidŭ (DEX 2009).

temelji – temelji

rum. temelí vb. 'temeljiti, konstituisati, kreirati, utemeljiti' < sl. temelĭ (Sinonime 2002).

oglindă – ogledalo

rum. oglíndă f., pl. -zi 'ogledalo' < starosl. *oglanda (Scriban 1939).

gospodării – gospodari(ti)

rum. gospodări [At: I. IONESCU, C. IV / Pzi: ~*re*sc / E: gospo-
dar] 1 vb. intransitiv 'gospodariti, upravljati' < sl. gospodar + suf. -ie. Izvor: DEX '09 (2009).

mačină – mlesti

O reč se ponavlja kod Stojanovića. Rum. măcină (măcin, măcinát), vb. '(sa)mleti' < lat. machināre ili macināre, iz klasičnog lat. machīnāri (Densusianu, *Hlr.*, 192; Pușcariu 1009; Candrea-Dens., 1036; REW 5206), [Lat. MACHINARI, samleti (up. na natpisima, MOLA MACHINARIA)] (DER 1958–1966; Șăineanu, ed. a VI-a, 1929).

roade – rađa – rađati

rum. roáde, rod vb. tranz. i intrans. „glodati” < lat. rodere (DEX 2009). Stojanović je trebao navesti rum. *rodi, rodesc*, vb. intransitiv ’rađa plodove, rađati’. Reč ne potiče iz srpskog kako iznosi Stojanović.

trebuie – trebati

Ova se reč ponavlja u Stojanovića. Rum. *trebuie* (retko -*îește*) vb. ’trebati’ < starosl. *trěbovati* ’trebati’ < *trěbŭ* (Șăineanu, ed. a VI-a 1929).

sărac – siromasan

rum. *sărác* ~*că* (~*ci*, ~*ce*), adj. / s. m. ’siromah’ < sl. *sirakŭ* (Șăineanu, ed. a VI-a, 1929).

drumul – drum, put

rum. *drum* (*drúmuri*) s. n. ’put’ < grč. *δρόμος* ili posredstvom sl. *drumŭ*. Vokalizam iz rum. mogao bi se objasniti jonskom formom *δροῦμος* (Diculescu) (DER 1958–1966).

satele – sela

rum. *sat* (*sáte*) s. n. ’selo’ < lat. *fossatum* (DER (1958–1966)).

sălașe – salaš

rum. *sălăș*, *sălașe* s. n. ’salaš’ [Pl. *sălașuri*] < mađ. *szállás* (DEX 2009).

ieri – juče

rum. *iéri* adv. ’juče’ < lat. *hēri* (Pușcariu 707; Candrea-Dens., 809; REW 4115a; DAR).

plugul – plug

rum. *plug* ~*uri* n. ’plug’ < sl. *plugŭ* (NODEX 2002).

lopătă – lopata

rum. *lopătă*, *lopeți* s. f. ’lopata’ < sl. *lopata* (DEX 2009).

primit/o / – primiti

rum. *primí*, *primesc* vb. tranz. ’primiti (nekoga ili nešto)’ < sl. *primati* (DEX 2009).

vatră – vatra (to je ognjište)

rum. vatră, vetre s. f. 'ognjište' < alb. vatrë (DEX 2009).

vremea – vreme

rum. vreme (-m/ur/i) s. f. 'vreme' < sl. vrěmę (Cihac, II, 466; Conev 36).

livádă – livada

rum. livádă (livézi) s. f. 'livada, pašnjak' < ngrč. λιβάδι(ov), posredstvom sl. livada (Miklosich, *Slav. Elem.*, 28; Miklosich, *Lexicon*, 336; Cihac, II, 174; Pușcariu, *Lr.*, 260); moguće je da je direktni derivat iz ngrč. (Roesler 571; Murnu 33; Pascu, II, 58) (DER 1958–1966).

topit – topiti

rum. topí, topesc vb. refl. și tranz. '(iz)topiti' < sl. topiti (DEX 2009).

teritoriul – teritorija

rum. teritóriu, teritorii s. n. 'teritorija' < lat. territorium (DEX 1998).

slobozite – osloboditi

rum. slobozí, slobód vb. tranz. 'osloboditi, pustiti' < sl. oslobodi (DEX 2009).

mănăstiri – manastir

rum. mănăstíre, mănăstiri s. f. 'manastir' posredstvom sl. monastyř < grč. monastirion (DEX 2009).

haiduci – hajduci

rum. haidúc (haidúci) s. m. 'vojnik pešadije ugarske vojske; čuvar; čovek van zakona koji se bavi pljačkom' < mađ. *hajdú*, pl. *hajdúk* (Cihac, II, 503), odakle tur. *haydud* 'mađarski radnik'; možda je primljen iz tur. (Lokotsch 781; Ronzevalle 82) ili iz sl. (Miklosich, *Slav. Elem.*, 51; DAR).

ctitor – ktitor

rum. ctítor (ctítori) s. m. 'osnivač; ličnost koja konstruiše i stara se o jednoj crkvi, ktitor' < gr. κτίτωρ, uporedo i posredstvom sl. *ktitorī* (Vasmer, *Gr.*, 65 i 85).

vinovat – vinovnik

rum. vinovát, -ă, vinovați, -te adj. 'vinovan, kriv' < sl. vinovatŭ (DEX 2009).

strins – stegnut

rum. strâns², -ă, strânși, -se adj., adv., s. f. 'stegnut; vezan; tesno' < lat. stringere + suf. -ură (DRAM 2015).

năvală – navală

rum. năvăli, năvălesc vb. intrans. 'navaliti, napadati' < sl. navaljati (DEX 2009).

dușman - dușmani

rum. dușmán, -ă, dușmani, -e s. m. i f., adj. 'osoba koja mrzi nekoga ili nešto; neprijatelj' < tur. düşman (DEX 2009).

tufe – guste šume (prezime Tufegdžić)

rum. tufă, tufe s. f. 'lisnata biljka sa gustim granama; grana; grm, šibljak, žbun' (up. fr. touffe) < lat. tufa (Pușcariu 1769; Philippide, II, 656; REW 8973; Meyer, *Neugr. St.*, IV, 66).

crovul – krov

rum. crov(an) s.n., pl. -urî (sîrb. krov, vsl. krovŭ 'pokrivač', sîrb. skrovište) 'udubljenje; rupa; padina' < starosl. krovŭ 'pokrivač' (Scriban 1939).

graniță – granica

rum. grăniță, granițe s. f. 'granica između dve države' < bug., srp. granica. Izvor: DEX '98 (1998)

gospodar – gospodar

rum. gospodár, gospodari s. m., adj. < bg., srp. gospodar (DEX 2009).

trebuie – treba, potrebno

rum. trebuí, 3. l. trébuie, vb. 'trebati' < sl. trěbovati (DEX 2009).

mirosi – miris

rum. miros s. n. 'miris' < gr. vizant. myros (Șăineanu, ed. a VI-a, 1929).

rînd - red

rum. rînd, rînduri s. n. 'red' < sl. rendŭ 'redosled' (Șăineanu, Scriban; Miklosich, Cihac, up. DER; DEX, MDA).

rodul – rod (njive)

rum. rod, roade s. n. 'plod' < sl. rodŭ (DEX 2009).

când – kada

rum. cînd adv. i conj. 'kad' < lat. quando (Pușcariu 364; REW 6932; Candrea-Dens., 344; DAR).

baltă – bara

rum. baltă, bălți s. f. 'plitka stajaća voda, bara; livada u kojoj na pojedinim mestima stagnira voda'. Verovatno potiče od sl. blato (up. alb. b a l t ë) (DEX 1998).

pornese – pocinje

rum. porní (pornésc, pornít) vb. '(za)početi, krenuti' < sl. porinati „podsticati, pobuditi” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 38; Cihac, II, 318).

năpădită – napadnuta

rum. năpădí, năpădesc vb. 'napadati' < sl. napasti, -padja (DEX 2009).

pohor – pehar

rum. pahár, pahare s. n. 'pehar, čaša' < mađ. pohár (DEX 2009).

poveste – priča – povest

rum. povéste (povéști) s. f. 'priča, pripovetka' < sl. pověsti (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 36; Cihac, II, 454).

brăzdată – brazdati

rum. brăzdát, -ă, brăzdați, -te adj. 'izbrazdan' < sl. brazda (DEX 1998).

văzind – videti

rum. văzând je gerund (glagolska imenica) rum. vedeá (-văd, văzút), vb. 'videti' < lat. vīdere (Pușcariu 1850; REW 9391).

trăiește – traje

rum. trăi (-ăesc, -ît) vb. 'živeti' < sl. trajati '(po)trajati, istrajati, opstati' (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 419; Șeineanu, *Semasiol.*, 191; Tiktin).

raciu – rakija

rum. rachiu, rachiuri s. n. 'rakija' < tur. rakı (DEX 2009).

cumpără – kupiti

rum. cumpără (cumpăr, át) vb. 'kupiti, kupovati' < lat. compărăre (Pușcariu 433; Candrea-Dens., 439; REW 2094; DAR).

Navedene rumunske reči s njihovim tumačenjima preuzeo sam sa sajta <https://www.dexonline.ro/>. Razume se da ovaj prikaz knjige Vojislava Stojanovića nije ni izbliza priveden kraju. O knjizi se može govoriti sa više aspekata. Ona se može čitati i zato da bi se znalo kakve knjige ne treba pisati. Knjiga pored ostalog ukazuje na obrazovnu inferiornost njenog autora, kao i onih koji zdušno prihvataju njene ideje u svojim delima, dajući joj na taj način veću prohodnost među čitaocima. Knjiga može biti veoma opasna i zbog ideja koje pronosi među čitaocima, koji su inače o „Vlasima” i „vlaškom pitanju” sa prostora istočne Srbije veoma slabo informisani.

9. 3. O knizi „Vlasi severoistočne Srbije”**Miodraga D. Perića**

Dok komentarišem pojedine segmente Perićeve knjige, preuzimam u celosti naslove koje je autor koristio u svojoj knjizi ne menjajući ni jotu. To činim zato da bi čitaoci stekli uvid kojim hronološkim redosledom Perić iznosi svoje viđenje istorije „Vlaha” sa prostora severoistočne Srbije, kao i zato da bi se stekao uvid o čemu je Perić pisao u okviru određenih naslova.

9.3.1. Postanak autohtonih Vlaha severoistočne Srbije i doseljavanje Srba na Balkansko poluostrvo

Perić kaže da su „Vlasi severoistočne Srbije [...] autohtona etnička zajednica na prostoru gde vekovima žive i veže ih kolektivni

identitet, koji se manifestuje u istoriji, jeziku, religiji, kulturi”.¹³³² Ukoliko sam dobro razumeo, Perić hoće da kaže da su „Vlasi severoistočne Srbije” autohtona etnička zajednica koja se nalazi na istom prostoru vekovima i da se očuvala bez ikakvih promena u njenom etničkom sastavu od antičkih vremena do danas. Ovo gledište je Perić u celosti preuzeo iz knjige srednjoškolskog profesora Vojislava Stojanovića iz Srbova kod Negotina (*Etnogeneza nastanka Vlaha*), koji takođe ne navodi nijedan istorijski izvor i nijednu bibliografsku jedinicu koja bi išla u prilog njegovoj tezi da su „Vlasi” autohtona etnička zajednica koja je egzistirala u isto vreme s Tračanima i Keltima (mada u više navrata „Vlahe” poistovećuje i s Keltima), i da su oni istodobno s ostalim srednjobalkanskim plemenima vodili žestoke borbe protiv Rimljana. To je jedan galimatijas sazdan od manjih i većih neistina koje se mogu naći u Stojanovićevoj knjizi, a koji se reflektuje i u Perićevom delu. Jezik, religija i kultura rumunofonih „Vlaha” istočne Srbije prostiru se i na teritoriji cele Rumunije. Prema tome, ti vidljivi objektivni faktori etniciteta ne mogu biti pokazatelji autohtonosti „vlaške” etničke ili nacionalne zajednice ukoliko su oni isti i u Rumuniji.

Perić, između ostalog navodi da su „među Tračanima, ratoborni Besi iz severoistočne Srbije ... bili poslednji koje su Rimljani pokorili 15. godine p.n.e.”¹³³³ Istina je, međutim, da su Besi (na grčkom: *Βησσοί*, *Βιεσσοί*, *Βέσσοι*; na latinskom: *Bessi*, *Biessi*) tračko pleme koje je naseljavalo deo planine Pangej, tačnije, jugozapadni deo Rodopa (antički Orbel). Plinije Stariji saopštava o Besima, koji žive na prostoru između reke Strume i Meste,¹³³⁴ a drugu grupu Besa spominje Klaudije Ptolemej, koji ih smešta između reke Visle i Karpata.¹³³⁵ Nakon drugog ustanka Besa protiv Rimske imeperije 11. godine p. n. e. jedan deo Besa se preselio na prostor današnje Dobrudže, o čemu nas obaveštava Ovidije u svom delu *Tristia* II 10, koji ih je sreo u

¹³³² Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha: Kulturno-prosvetni centar, 2014, 3.

¹³³³ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 5

¹³³⁴ Pliny IV. 11–40

¹³³⁵ http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Gazetteer/Periods/Roman/_Texts/Ptolemy/3/5*.html

vreme svog izgnanstva u Tomisu (današnja Konstanca u Rumuniji) na Crnom moru (antički Pontus Euxinus).¹³³⁶

Mnogo se šta može prikupiti u antičkim izvorima o tračkim Besima, ali se nigde ne može naći podatak da su trački Besi ikada živeli na današnjem prostoru severoistočne Srbije, kako piše Perić. Nije tačan ni podatak da su trački Besi konačno savladani od rimske vojske 15. godine p. n. e. za vreme ustanka na čelu s njihovim žrecom iz svetilišta Vologes, jer su se trački Besi digli na ustanak protivu Rimljana i 11. godine p. n. e., kada su i konačno savladani.

Među mnogim Perićevim biserima nalazi se i ovaj: „Rimski vojnici su bili smešteni kod lokalnog stanovništva i morali su sami da se snabdevaju potrebštinama. Vremenom, vojnici su mogli da poseduju zemlju i da razviju svoje sopstvene proizvode i trgovačke aktivnosti.”¹³³⁷ Stiče se utisak da su rimski vojnici kao pravi turisti „bili smešteni kod lokalnog stanovništva” u njihovim naseljima, ali su se jadni pritom morali sami snabdeti potrebstinama. Rimski vojnici su može biti toliko bili dragi lokalnom stanovništvu da su im oni i zemlju dali u posed kako bi mogli da „razviju svoje sopstvene proizvode” kojima su mogli i trgovati. Toliko izvitoperenog i neznalačkog promišljanja o tome kako je doista mogao izgledati susret rimske vojske s domorocima Balkanskog poluostrva prilikom njihovog porobljavanja, da je suvišno bilo šta reći. To Periću nije dovoljno, pa nastavlja da su „veze Rimljana sa domorodačkim stanovništvom [...] bile česte i redovne što je omogućilo brzu romanizaciju domorodačkog stanovništva koje je živelo mahom u malim naseljima i selima severoistočne Srbije”.¹³³⁸ Po ovako predstavljenom scenariju izgleda da su domoroci u miroljubivom druženju i časkanju s Rimljanima naučili latinski jezik i prihvatili rimsku kulturu i da je to bio put do sveopšte latinizacije i romanizacije balkanskih plemena. Međutim, u sledećoj rečenici nam govori da su „Tračani i Kelti [...] izgubili identitet koji su imali do uspostavljanja rimske vlasti na Balkanskom poluostrvu, jer su im Rimljani nametnuli svoj jezik i kulturu i oni su stekli identitet ‘Vlaha’ koji su očuvali do naših dana”.¹³³⁹ Dakle, Rimljani su nametnuli

¹³³⁶ St. Byz. c. 618; Strabo, 7. fr. 59.

¹³³⁷ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 5.

¹³³⁸ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 5–6.

¹³³⁹ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 6.

Tračanima i Keltima svoj jezik i kulturu, a oni umesto da steknu identitet Rimljana i nauče latinski jezik, stiču identitet „Vlaha” i, pretpostavljam, nauče „vlaški jezik”. To je, mora se priznati Periću i njegovom saborcu Vojislavu Stojanoviću, jedinstven primer u svetu nastanka identiteta jednog naroda ili, još bolje, „etnogeneze nastanka Vlaha” na prostoru severoistočne Srbije sa „dvomilenijumskom tradicijom”.

Po mišljenju Perića: „Vlah” je pojam nemačkog porekla kojim su se najpre nazivali Galo-Romani a zatim i svi drugi narodi koji su govorili romanski, blizak francuskom ‘Velon’ u Belgiji i ‘Velšu’ koji se u nemačkom jeziku odnosi kako na Italijane, tako i na Francuze. Pojam su preuzeli Sloveni, potom Grci i na kraju Turci. Tako je pojam ‘Vlasi’ u svim balkanskim jezicima postao sinonim za ‘nomadske stočare’¹³⁴⁰.¹³⁴¹ Dakle, „Vlasi” su bili najpre Galo-Romani, zatim Italijani i Francuzi, a kada su pojam „Vlah” počeli upotrebljavati Sloveni, Grci i Turci, on je označavao samo „nomadske pastire” koji, izgleda, nisu imali narodnost. Kako je to moguće? Pa zar bilo koja socijalna struktura stanovništva ne pripada nekoj etničkoj strukturi? Kada se govori o pojmu „Vlah” u istočnoj Srbiji, zbog čestih unutrašnjih migracija u karpatsko-staroplaninskom arealu, on je uvek označavao rumunofono stanovništvo, bez obzira na to kojoj je socijalnoj strukturi ono pripadalo.

Perić ponavlja toliko puta već napisanu zabludu u srpskoj istoriografiji da su „pod najezdom Srba potomci romanizovanih starosedelaca Balkanskog poluostrva – Vlasi, bili [...] prinuđeni da se povlače u planine i da se bave planinskim stočarskim životom.”¹³⁴² Dakle, u planinama se „Vlasi” bave „planinskim stočarskim životom”, odnosno oni postaju vlasi-stočari koji osim socijalnih nemaju nikakva etnička obeležja, a nakon njihove dvomilenijumske istorije na prostoru istočne Srbije oni nekakvom čarolijom opet uspevaju da steknu etnički identitet „Vlaha”. Perić nastanak etničkih „Vlaha” objašnjava i na sledeći način: „Veći deo njihovih predaka bili su Srbi koji su zbog turske najezde, ratova i nasilja tokom 15. 16. i 17. veka prešli preko

¹³⁴⁰ N. Trifon, *Cincari, narod koji nestaje*, Beograd, Srpsko-cincarsko društvo, 2014, 41.

¹³⁴¹ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 6.

¹³⁴² Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 7.

Dunava u Vlašku, Banat, Moldaviju i Erdelj, tamo su se *povlasili* odnosno u novom okruženju izgubili su srpski jezički identitet i prihvatili su *romanski jezik* i *vlaški nacionalni identitet*.”¹³⁴³ Dakle, „Vlah” je bilo i preko Dunava, u Vlaškoj, Banatu, Moldaviji i Erdelju, a oni su, pretpostavljam, formiranjem Kraljevine Rumunije postali Rumuni, a ovi u istočnoj Srbiji ostali i dalje „Vlasi” te su valjda zato oni danas autohtoni.

Evo još nekoliko rečenica u kojima Perić iznosi svoje ideje o etnogenezi Vlaha: „S obzirom na vrlo velike jezičke, kulturne i verske razlike Vlasi su nekoliko vekova egzistirali izolovano od srpskih rodova i plemena. Tokom vremena, te su razlike nestajale a etničko ukrštanje Srba i tih stočara, kroz čitav srednji vek nazivane Vlasima, bilo je sve jače. Kako je naseljavanjem Srba u severoistočnoj Srbiji bilo razvijeno etničko telo Vlaha, proces asimilacije Vlaha, kada je jednom počeo, tekao je tokom srednjeg veka.”¹³⁴⁴ Kako je uopšte moguće napisati rečenicu u kojoj se kaže da se naseljavanjem Srba (u severoistočnoj Srbiji) razvija etničko telo „Vlaha”? Zar pre toga nije rečeno da su „Vlasi” samo stočari koji su se ukrštali sa Srbima? To bi trebalo da bude jedna od mnogih teorija „vlahista” i „vlahologa” kako su nastali „Vlasi” koji na prostoru severoistočne Srbije obitavaju već dve hiljade godina, kako to iznose u svojim delima Perić i Stojanović. Uzgred rečeno, pitam se koja su to srpska plemena bila među kojima su, prema Perićevoj tvrdnji, živeli Vlasi?

U nastavku Perić kaže: „Hrišćanska politika rimskih i vizantijskih careva je doprinela da svi Vlasi severoistočne Srbije, teritorijalno su pripadali episkopijama na čijem su terenu živeli.”¹³⁴⁵ Perić poput Stojanovića ne odustaje od teze da su „Vlasi” s Keltima i Tračanima dočekali rimske osvajače, pa je zato na teritoriju formiranja episkopija početkom IV veka, pretpostavljam, u Viminacijumu, Aquisu, Meriduiumu, i Horreum Margiu, tj. na današnjem prostoru istočne Srbije, umesto romanizovanog stanovništva tadašnje Priobalne Dakije (Dacia Ripensis) smestio „Vlahe”, koji su do danas ostali živeti na istom prostoru. Perić kaže da je „hristijanizacija Vlaha i Srba ... značajna za

¹³⁴³ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 222.

¹³⁴⁴ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 7–8.

¹³⁴⁵ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 8.

njihov verski identitet”, a nakon nekoliko redova kaže: „Vlasi u severoistočnoj Srbiji nisu imali potrebe da se hristijaniziraju, jer su već od IV veka ako ne i pre hristijanizirani”,¹³⁴⁶ čime potvrđuje ono što sam rekao u prethodnim redovima, a to je da Vlahe smešta na prostor istočne Srbije i pre dolaska Rimljana, odnosno u vreme Tračana i Kelta. Naravno, Periću ne smeta što se na Balkanu, „Vlasi [...] prvi (?) put javljaju u grčkim izvorima 976. : ‘...παρά τινων Βλαχων ὀδιτών’ (Skilica)...”,¹³⁴⁷ kako navodi Musović, koji je stavio znak pitanja u zagradi zato što Uspenski i Tomašek pominju *Vlahorinchine* (Βλαχορηχίνοι) na Athosu još u VIII veku, za vreme ikonoklastičkih vizantijskih careva (726–780).

Perić nadalje navodi: „Dolaskom Srba u severoistočnu Srbiju i njihov zajednički život i saradnja sa Vlasima, doprinela je da se Srbi kao pagani upoznaju sa hrišćanskom religijom.”¹³⁴⁸ Niti su Srbi u vreme dolaska na Balkan mogli sarađivati sa Vlasima, niti su mogli imati zajednički život. Prvo, zato što Vlahu prilikom dolaska Srba još nema, barem se u izvorima ne pominju, odnosno oni u to vreme još uvek nisu antičkim autorima bili prepoznatljivi kao posebna etnička grupa, a drugo, i da ih je bilo, Srbi su, valjda, došli da osvoje „vlašku zemlju”, a ne da bi sarađivali i imali zajednički život s njima. Naposljetku, doseobom slovenskih plemena, pa i Srba, romanizovano stanovništvo, tj. preci budućih Vlaha, po mišljenju Perića, moralo je pobeći iz svojih uređenih naselja i gradova u planinska bespuća kako bi preživelo invaziju. O tome Perić govori u sledećoj rečenici: „Na srednjem Balkanu u planinskim ‘oazama’ živeli su hrišćanski Vlasi [...] U procesu saradnje i asimilacije sa Slovenima u uzajamnim recipročnim uticajima, Vlasi su ubrzali proces hristijanizacije slovenskih

¹³⁴⁶ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 9.

¹³⁴⁷ Željko Brankov Musović, *Genetika, istorija i bajke*, archive.org edition Copyright 2018, 158, koji ovde navodi: Zef Mirdita, *Balkanski Vlasi u svijetlu podataka bizantskih autora*, Zagreb 1995; *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*, tom III (Jovan Skilica), Beograd, Vizantološki institut, Posebna izdanja, knj. 10, 1966, 75–76.

¹³⁴⁸ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 8. Perić ovde daje napomenu: „V. Stojanović, *Etnogeneza Vlaha: Vlasi i balkanski narodi*, Vojislav Stojanović, Negotin, 2007, 58.”

masa. Hrišćanstvo je u 'oazama' ostalo zato što su ostali i Vlasi.¹³⁴⁹ Proces *saradnje* tzv. Vlaha sa Slovenima ne ide pod ruku s *asimilacijom*, a asimilacija ne predstavlja *uzajamni recipročni uticaj*, tj. *saradnju*. Da je bilo uzajamnih recipročnih uticaja, svaka etnička zajednica bi ostala pri svom etničkom identitetu, tj. „Vlasi” bi ostali „Vlasi” s izvesnim slovenskim uticajima, a Sloveni bi ostali Sloveni s izvesnim „vlaškim” uticajima, a saradnja među pripadnicima dveju etničkih grupa ne podrazumeva nužno asimilaciju jedne grupe. Saradnja pre govori o integraciji npr. slovenskog življa u „vlaški”, ali se to nije dogodilo. Uostalom, Perić na drugom mestu u svojoj knjizi sam pobija svoju tezu o tobože nekakvoj *saradnji* ili *uzajamnim recipročnim uticajima* između „Vlaha” i Slovena pa otvoreno iznosi: „Brojno stanje Vlaha u severoistočnoj Srbiji za vreme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca odnosno Kraljevine Jugoslavije (1918–1941) teško je utvrditi zbog neminovnog procesa posrbljavanja”,¹³⁵⁰ tj. asimilacije. Ali, ko zna, možda Perić posrbljavanje „Vlaha” ne smatra asimilacijom. Samo koju rečenicu dalje Perić kaže da je „broj Vlaha i Cincara na teritoriji Kraljevine SNS (valjda SHS – S. G.) određen [...] prema maternjem jeziku popisom iz 1921. godine”, a potom nastavlja da je „popisom od 31.01.1921. godine bilo [...] 142.773 stanovnika Srbije kojima su maternji jezici vlaški i cincarski”. Ovo je još jedna od mnogih neistina koje možemo pročitati na stranicama Perićeve knjige. Naime, tačna je samo konstatacija da su građani Srbije na popisu iz 1921. godine po nacionalnosti bili određeni „prema maternjem jeziku”, ali nije tačno da su bili popisani „Vlasi” i „Cincari”, odnosno „vlaški” i „cincarski” jezik, jer je prema zvaničnoj statistici bio popisan *rumunski* i *cincarski*.¹³⁵¹

9.3.2. Vlasi severoistočne Srbije u sastavu Prvog bugarskog carstva, Samuilovog carstva i Vizantije

¹³⁴⁹ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 9.

¹³⁵⁰ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 70.

¹³⁵¹ *Prethodni rezultati popisa stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca: 31. januara 1921. godine*, Sarajevo, Državna štamparija, 1924, 51–53, 56, 57, 58, 66–68, 69, 70, 73–74, 75.

Po mišljenju Perića: „Značajne promene na Balkanu su se desile 679-680. godine, invazijom Bugara pod vođstvom kana Asparuha. Narod tatarskog porekla stvara državu između planine Balkan i Dunava.”¹³⁵² Zašto su se dolaskom Bugara desile značajne promene na Balkanu nije rečeno i da li je dolazak Bugara bio značajniji od dolaska Slovena, ako znamo da je od tih Bugara danas ostalo samo ime (etnonim), odnosno nakon nepuna dva veka svi su već bili poslovenjeni.

Sledeća Perićeva rečenica u kojoj kaže: „Etničke granice Bugara, Slovena i Vlaha su tokom vremena nestale, zajednička država je jačala”¹³⁵³, takođe je besmislena, jer ništa nije rečeno u korist koje etnije su nestale etničke granice Bugara, Slovena i Vlaha kako bi mogla da jača zajednička država. Takođe, nije rečeno, kako se zvala ta država, na kojim prostorima i u kom vremenskom intervalu je nastala. Nakon toga kaže: „Bugarska kratkotrajna vladavina severoistočnom Srbijom je imala malog uticaja na promenu etničkih odnosa između Srba i Vlaha.”¹³⁵⁴ Kao prvo, bugarska vladavina u dobrom delu istočne Srbije (istočno od Miroč planine), nije trajala kratko, jer se ona tu zatekla od kana Asparuha i Kruma do konačnog pada Vidinske despotovine pod turskom vlašću 1396. godine, a kao drugo, od kakve je koristi pominjanje Srba i Vlaha u istočnoj Srbiji pod bugarskom vlašću?

Perić najpre kaže da su „Vlasi [...] u Samuilu videli vojskovođu koji će ih osloboditi vizantijske vlasti – zato su Vlasi masovno učestvovali u ratu protiv Vizantije”, a zatim na sledećoj strani kaže: „Vizantijski car Vasilije vodio je računa o običajima Vlaha, prilikama i ekonomskoj realnosti u osvojenim oblastima.”¹³⁵⁵ Postavlja se pitanje otkuda Periću informacija da su „Vlasi” istočne Srbije učestvovali na strani Samuila protiv Vizantije, i otkuda informacija da je vizantijski vasiljevs Vasilije II Bugaroubica (976–1025) vodio brigu o njihovim običajima, prilikama i ekonomiji. Može se jedino reći da je vodio računa o verskom pitanju kod Vlaha, jer je za njih svojim

¹³⁵² Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 10.

¹³⁵³ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 10.

¹³⁵⁴ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 10.

¹³⁵⁵ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 13–14. Perić ovde daje napomenu: „N. Trifon, *Cincari*, 132. ”

sigilionom 1019. godine na prostoru tek formirane teme Bugarska u okrilju Ohridske arhiepiskopije uspostavio Vlašku episkopiju sa sedištem u Vreanoti (Vreanotes), odnosno u Vranju,¹³⁵⁶ na čijem čelu se pominje „Ioan, jerej presvete episkopije Vlaha”.¹³⁵⁷ Kako episkopija nije mogla biti formirana za socijalnu skupinu stočara, zaključujem da su „Vlasi” morali biti etnička kategorija, tj. romanizovano starosedelačko stanovništvo.

U sledećoj rečenici Perić kaže: „Autonomija Vlaha garantuje primenu njihovog običajnog prava koje se zove ‘ius valahorum’ ili vlaški zakon.” U kom je latinskom (ili vizantijskom) izvoru je Perić našao izraz „ius valahorum”, koji se odnosi na vreme vladanja vizantijskog vasilaksa Vasilija II Bugarubicu, nije nigde rekao, ali ne zato što je omaškom zaboravio reći, već zato što toga nigde nema u izvorima. U sledećoj rečenici kaže da su „u vizantijskoj imperiji, Vlasi [...] bili generalno izuzeti od obavezne službe, plaćali su porez u stoci i stočarskim proizvodima”, čime je, verujem, hteo reći da su „Vlasi” bili oslobođeni obavezne (vojne) službe zbog svojih fiskalnih obaveza, a nakon nekoliko rečenica kaže: „Ispunjavanje vojne obaveze povlačilo je izvesne privilegije, naročito fiskalne”, i da je „samo [...] jedan deo Vlaha u Vizantiji koristio [...] te beneficije – stratiotisi o kojima se nedovoljno zna.”¹³⁵⁸ Kod Perića su „Vlasi” jednom bili oslobođeni fiskalnih davanja, a drugi put oslobođeni obavezne (vojne) službe. Pretpostavljam da je to u zavisnosti od knjiga koje trenutno čita, tj. u jednoj je verovatno moglo pisati da su „Vlasi” zbog fiskalnih davanja bili oslobođeni obavezne (vojne) službe, a u drugoj knjizi je možda pisalo obratno.

Perić kaže da su „Vlasi u severoistočnoj Srbiji [...] do našeg vremena ostali najtvrdokorniji pravoslavci, bez obzira na neke paganske relikte u verovanjima koje je hrišćanska pravoslavna vera

¹³⁵⁶ *Documenta ad ecclesias Blacorum*, 24–25; H. Gelzer, *Ungedruckte und wenig bekannte Bistumverzeichnisse der orientalischen Kirche*, BZ, 1, 1892, 256–257.

¹³⁵⁷ *Documenta ad ecclesias Blacorum*, 24–25; И. Снегаров, *История на охридската архиепископия*, т. 1: *От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците*, София, 1995², 192.

¹³⁵⁸ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 13–14. Perić ovde daje napomenu: „N. Trifon, *Cincari*, 132.”

prihvatila”.¹³⁵⁹ Za ovu rečenicu Perić daje napomenu u kojoj upućuje na delo Georgija Ostrogorskog *Istorija Vizantije* (Beograd, 1969, 219), u kojem nema ni pomena o Vlasima „u severoistočnoj Srbiji”. Naime, Vlasi se u navedenom delu Ostrogorskog (1969) pominju na 378. strani gde je rečeno da su se „mnogobrojni Vlasi širili [...] u dunavskim pokrajinama, u Makedoniji i Tesaliji, koja se i zvala Velika Vlaška” i na 379. strani u napomeni 3 gde je rečeno da „N. Banesku... preko glose T. Skutariota, kao i preko prepiske Kalojana s Inocentijem III, prelazi ćutke, braneći tezu da su tvorci Drugog bugarskog carstva bili Vlasi, preci današnjih Rumuna” i da se „teško [...] može sumnjati u to da je Drugo bugarsko carstvo bilo bugarsko carstvo, ali to ne znači opet da u tadašnjoj Bugarskoj nije bilo [...] nikakvog vlašskog stanovništva”. Vlaška se pominje jedino na 523. strani, gde stoji: „Erdeljski vojvoda Jovan Hunjadi, slavni Sibirjanin Janko naših narodnih pesama, izvojevao je u Srbiji, Vlaškoj i Erdelju više pobeda nad Turcima...”, i na 524. strani, gde je rečeno da je „srpski despot dobio [...] ponovo svoju državu, a zavisnost Vlaške od Osmanlija donekle je ublažena.” Dakle, u spomenutom delu Ostrogorskog pominju se Vlasi (Aromuni) iz okoline Velikog Trnova, koji su digli ustanak protiv Vizantije 1186. godine, i srednjovekovna Vlaška (danas Oltenija u Rumuniji) 1444. godine.

9.3.3. Vlasi severoistočne Srbije u sastavu Drugog bugarskog carstva i srpske srednjovekovne države

Perić o ustanku s kraja XII veka, kao što sam nagovestio u prethodnom pasusu, kaže: „Godine 1185. u Bugarskoj izbija veliki ustanak pod vođstvom Petra i Arsena. Ustanak je bio uspešan i Bugarska se u potpunosti oslobodila Vizantije. Stvoreno je Drugo bugarsko carstvo. Drugo bugarsko carstvo zahvatilo je dolinu Timoka i deo istočne Srbije – deo Vlaha i Srba severoistočne Srbije.”¹³⁶⁰ Povodom ovih nejasnih rečenica Perić ponovo upućuje na delo Georgija Ostrogorskog *Istorija Vizantije* (Beograd, 1969, 379) u kojem nema ni pomena o „Vlasima severoistočne Srbije”, koji su

¹³⁵⁹ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 14.

¹³⁶⁰ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 15.

tobože spomenuti u kontekstu pobune, koja se, uzgred rečeno, nije dogodila u Bugarskoj već u Vizantiji, i to protiv cara Isaka II Andela, a njene vođe Petar i Asen, ne Arsen, koje su imale prestonicu u Trnovu vlaškog su porekla, tj. Aromuni sa Balkan planine (Haemus), koja je daleko od severoistočne Srbije. Da je pobuna bila u Bugarskoj, ustanici se ne bi digli protiv vizantijskog vasillevsa, već protiv bugarskog. Kada se govori o prostorima istočno od Velike Morave, oni nisu bili deo srednjovekovne Srbije sve do osamdesetih godina XIII veka, kada je Braničevo, odnosno teritorija između Velike Morave i Porečke reke, pripala Dragutinovoj Srbiji. Istina je da su Vlasi sa Balkan planine na čelu s Petrom (Teodor) i Asenom uz pomoć Kumana sa prostora srednjovekovne Vlaške (Țara Românească) formirali Drugo bugarsko carstvo na teritoriji Vizantije nakon 1186. godine. Međutim, nigde u navedenom delu Georgija Ostrogorskog ne piše da je „Drugо bugarsko carstvo zahvatilo [...] dolinu Timoka i deo istočne Srbije”. Neupućeni čitaoci iz Perićevih konfuznih rečenica mogu (pogrešno) razumeti da su vođe ustanka Petar i Asen bili iz redova Vlaha „severoistočne Srbije”. Posebno zato što nakon rečenice u kojoj navodi delo Georgija Ostrogorskog Perić piše o Milutinu i Dragutinu u Braničevu i o srpskim izvorima koji, kako on kaže, rasvetljavaju određene aspekte Vlaha u predosmanskom periodu. Ovde izdvaja Hilendarsku osnivačku povelju koju izdaje Stefan Nemanja (tada monah Simeon) 1198. godine, kojom poklanja devet zemljoradničkih naselja, „a od Vlaha Radovo sudstvo i Đurđevo, svega Vlaha 170”, zatim navodi Dečanske hrisovulje, izdate u periodu od 1330. do 1343/1345. godine, u kojima pored zemljoradničkog navodi i „stočarsko (vlaško) stanovništvo” itd. Naravno, „stočarsko (vlaško) stanovništvo” hilendarskog i dečanskog vlastelinstva kao socijalna kategorija nema nikakve veze sa „Vlasima” severoistočne Srbije o kojima Perić tobože piše. Vlasi u mnogim srpskim srednjovekovnim hrisovuljama i „Zakon Vlahom” koji Perić navodi opet nemaju nikakve veze sa srednjovekovnim ili današnjim „Vlasima” severoistočne Srbije. Perić kaže da su se u „srpskoj srednjovekovnoj državi u razvijenom feudalizmu Vlasi [...] bavili odgajanjem ovaca, konja i stoke, dok se srpska populacija bavila zemljo-

radnjom”¹³⁶¹, ali zaboravlja reći da Vlasi današnje severoistočne Srbije, posebno oni od Miroč planine do Timoka, nikada nisu bili deo srpske srednjovekovne države. Mogao se uveriti u to da je samo pogledao istorijske karte u višetomnom delu *Istorija srpskog naroda* (Beograd, knj. I/1981; knj. II/1982; knj. III–1/1993; knj. III–2/1993; knj. IV–1/1986; knj. IV–2/1986; knj. V–1/1981; knj. V–2/1981; knj. VI–1/1983; knj. VI–2/1983). Što se tiče dela rečenice u kojoj Perić, najkraće rečeno, piše da su „Vlasi” stočari, a Srbi zemljoradnici, pna je samo ponavljanje onoga što mnogi srpski istoričari i etnografi često pišu u svojim delima, a to je „da su postojali etnički (rumunski) Vlasi i ‘socijalni’ (srpsko/slovenski) ‘vlasi’”, i to samo zato „što su u XIV i XV vijeku govorili slovenski jezik, imali, uz ostala, i slovenska imena, kao i zbog činjenice da su Vlasi u srednjem vijeku (većinom) bili stočari”, a potom su od strane srpskih istoričara i etnologa morali biti „izmišljeni ‘Srbi-stočari’ i ‘Srbi-zemljoradnici’”¹³⁶².

Perić u nastavku piše da u „Zakonu Vlahom” banjske povelje razlikuju dve društvene kategorije vlaha: vojnike i čelatore... Na istom vlastelinstvu zaseljačeni vlasi koji sela imaju bili (su) dužni da tri dana kose seno i prevezu po tovar žita i vina.”¹³⁶³ Perić ovde piše o socijalnoj strukturi vlaha nemanjićke Srbije, a ne o etničkoj kategoriji Vlaha koji su pripadali Vidinskoj despotovini i koji su u vreme turske vlasti u izvorima nazivani *Vidinski Vlasi*. Zatim piše o vlasima banjske ili svetoarhandelovske hrisovulje u kojoj su „vlasi [...] uvršteni u tri kategorije: poklonici, vlasi ubogi i ini vlasi”,¹³⁶⁴ s kojima se ne mogu poistovetiti „Vlasi” severoistočne Srbije. Perić i sam na 20. strani svoje knjige piše da da „u srpskim srednjovekovnim poveljama iz doba Nemanjića naziv Vlaha nije bio etnička kategorija već socijalna kategorija kojom su označavani pastiri – stočari”.¹³⁶⁵ Zašto onda piše o srednjovekovnim vlasima srpske države koje smatra socijalnom kategorijom, umesto da piše o „Vlasima” istočne Srbije koji su etnička/nacionalna kategorija? Da bi na to nakalemio rečenicu

¹³⁶¹ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 17.

¹³⁶² Željko Brankov Musović, *Genetika, istorija i bajke*, archive.org edition, Copyright 2018, 159.

¹³⁶³ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 17.

¹³⁶⁴ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 17–18.

¹³⁶⁵ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 20.

koja ničim nije povezana s prethodnim *vlasima*, a u kojoj kaže: „U nekim sredinama severoistočne Srbije deo autohtonih Vlaha je asimilacijom – srbiziran odnosno gubio je etnička obeležja Vlaha i sticao je nov ‘srpski’ identitet.”¹³⁶⁶ Da li su Vlasi severoistočne Srbije autohtoni zato što pripadaju korpusu istih vlaha iz srpskih srednjovekovnih hrisovulja? Ukoliko su zbog toga autohtoni, onda oni ne mogu biti srbizirani, jer je Perić prethodno rekao da su oni samo socijalna kategorija, verovatno srpskog naroda. Nakon ove u svakom pogledu obesmišljene rečenice koja je kontradiktorna prethodnim rečenicama, Perić nastavlja rečenicom u kojoj kaže: „Mišljenja smo da su romanizovani potomci Tračana i Kelta – autohtoni Vlasi na prostoru severoistočne Srbije u svojoj blizu dvomilenijumskoj istoriji, uprkos tome što je jedan njihov deo posrbljen u dovoljno velikom broju očuvali svoj etnički identitet u preosmanskom, osmanskom i post-osmanskom periodu do našeg vremena”¹³⁶⁷ Dakle, autohtoni „Vlasi [...] severoistočne Srbije” su autohtoni jer su nastali od Tračana i Kelta, dok su drugi *vlasi* kao socijalna kategorija nastali od Srba. Kako su onda ti autohtoni Vlasi nastali od Tračana i Kelta živeli istovremeno s Tračanima i Keltima u svojoj „dvomilenijumskoj istoriji”, dok *vlasi pastiri – stočari* srednjovekovne Srbije nisu autohtoni, jer su, mora biti, nastali mnogo vekova kasnije nakon dolaska Srba na Balkan. Sve je Perić pomešao koristeći literaturu koja govori o „Vlasima” kao socijalnoj kategoriji i o „Vlasima” kao etničkoj kategoriji. Hteo je pošto-poto da izmiri srpske autore koji „Vlahe” smatraju isključivo socijalnom kategorijom i one koji Vlahe severoistočne Srbije smatraju etničkom kategorijom. Da je tako, vidi se u sledećoj Perićevoj rečenici gde kaže: „Neki naši naučnici kao što je D. S. Petrović, postojanje Vlaha u severoistočnoj Srbiji objašnjavaju samo njihovim doseljavanjem iz Rumunije i Banata u epohi poznog feudalizma.” On na to dodaje: „Tim doseljavanjem Vlaha samo je dopunjena brojnost etničke ‘vlaške’ populacije u severoistočnoj Srbiji.”¹³⁶⁸ Dakle, doseljavanjem iz Rumunije i Banata autohtoni „Vlasi” severoistočne Srbije postaju brojniji. To znači da je „Vlaha”

¹³⁶⁶ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 20.

¹³⁶⁷ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 21.

¹³⁶⁸ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 21.

koji su nastali od Tračana i Kelta bilo i u Rumuniji i u Banatu. Ali onda ne razumem po čemu su „Vlasi” istočne Srbije autohtoni i posebni u odnosu na ove koji dolaze iz Rumunije i Banata. Ako su isti, onda „potvrda etničkih obeležja Vlaha kao nacionalne manjine u Republici Srbiji” ne može biti „njihov vlaški jezik,¹³⁶⁹ običaji, folklor...” itd., jer su oni, mora biti, isti i kod onih „Vlaha” koji dolaze iz Rumunije i Banata. Ovde bih se složio sa Musovićem i rezultatima koje donosi u svojoj knjizi *Genetika, istorija i bajke* da su „I2a1b Vlasi iz kneževine Vlaške (XIV–XV vijek) [...] istog porijekla kao i Vlasi iz Zete, Bosne, Dalmacije... !”,¹³⁷⁰ kojima bih priključio i „Vlahe” sa prostora istočne Srbije, Bugarske, Makedonije, Grčke i Albanije, jer i oni, možemo reći, najvećim delom potiču od istog pretka imajući u vidu rezultate genetskih istraživanja. Uostalom, poklapanje muntenskog dijalekta u današnjoj Rumuniji, u istočnom delu istočne Srbije i u vidinskoj oblasti u Bugarskoj s najvećom zastupljenošću haplogrupe I2a1b dovoljno govori da su ljudi na navedenom prostoru istog genetskog porekla, bez obzira na podgrupu kojoj pripadaju.

9.3.4. Vlasi severoistočne Srbije u sastavu Osmanskog carstva

¹³⁶⁹ <http://www.paundurlic.com/vlaski.recnik/smrt-celarec.php?id=75>: „Najtužniji dokaz da vlaški jezik umire pre vremena jeste pojava da se umesto još uvek živih i svim Vlasima poznatih reči, sve češće u govoru koriste reči iz srpskog jezika, koje, povlašene, ne samo što ubijaju vlaški jezik, nego ga pretvaraju u nakazu, zbog koje se čestiti Vlasi stide, a sa kojom zlurada srpska politika tera sprdnju i ponižava Vlahe, jer dopušta da se ova jezička rugoba koristi u medijima, i uči u školama kao ‘standardizovani’ vlaški jezik, pod skradnim i uvredljivim nazivom ‘ljimba vlah’” ! (= „Cea mai tristă dovadă că limba rumân’ască se stinge este faptul că, pe lângă cuvintele rumân’ești încă vii și cunoscute tuturor, tot mai frecvent se folosesc cuvinte din limba sârbă. Acestea nu doar că sufocă limba rumân’ască, ci o transformă într-un monstru de care rumân’ii se rușinează și cu care clasa politică sârbească rău intenționată îi umilește pe rumân’i, permițând ca această pocitanie lingvistică să fie folosită în mass-media și să pătrundă în școală drept limbă „standardizată”, sub denumirea grotescă și ofensatoare de ‘limbă vlah’”!). Razume se da tzv. vlaški jezik nije međunarodno priznat i zato nema međunarodni kod ISO 639-1 i ISO 639-2.

¹³⁷⁰ Željko Brankov Musović, *Genetika, istorija i bajke*, archive.org edition, Copyright 2018, 207.

Perić i u ovom poglavlju ponavlja ono što je o vlasima kao stočarima rekao u prethodnom poglavlju: „Turski izvori iz druge polovine XV i prve polovine XVI veka, vlasima nazivaju isključivo stanovnike Srbije – stočare, koji su imali poseban fiskalni status u okviru Osmanskog carstva, stečen vršenjem vojne službe... U ovom delu knjige pojam Vlaha upotrebljava se isključivo kao odrednica za socijalnu kategoriju, stanovništva Srbije – stočara...”¹³⁷¹ Perićeva konstatacija, razume se, ne može biti prihvaćena, zato što turski izvori XV–XVI veka i Rumune sa prostora Oltenije, Moldavije, Transilvanije i Banata nazivaju „Vlasima”. „Vlasima” zatim nazivaju i rumunofone žitelje Dalmacije, Istre, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Makedonije, Albanije, Grčke i Bugarske, koji se i Morlacima, Donjim Vlasima, Aromunima, Meglenorumunima, Faršeriotima, Istrorumunima (Rumerima) nazivaju. Dakle, u turskim defterima *vlasima* se ne nazivaju *stočari*, koji su pored toga „isključivo stanovnici Srbije”, niti su jedinstveni i autohtoni s dvomilenijumskom tradicijom, kako smatraju „vlahisti”.

Perić pominje sledeće: „Zemlju za naseljavanje, *vlas*i su dobijali preko svojih starešina, knezova i primićura... Sandžak-beg je sa knezovima utvrđivao obaveze *Vlaha*... (D. Bojanić, *Jadar u XVI i XVII veku*, u: *Jadar u prošlosti*, Loznica, 1985, 80–83). Pod svojim starešinama primićurima *vlas*i su u Smederevskom i Vidinskom sandžaku i u osmanskome periodu sačuvali svoju lokalnu samoupravu.”¹³⁷² Ovde Perić piše o isključivo socijalnoj kategoriji, tj. o vlasima stočarima na prostoru Jadra, što se očigledno vidi iz literature koju je naveo. Međutim, oni se ne mogu poistovetiti sa Vidinskim „Vlasima”, tj. sa „Vlasima” sa prostora istočne Srbije i severozapadne Bugarske, mada Perić u drugoj rečenici navodi socijalnu kategoriju vlaha stočara Smederevskog i Vidinskog sandžaka. Perić nigde ne navodi etničke „Vlahe” sa prostora istočne Srbije iz turskog perioda koji bi mogli biti preci današnjih etničkih „autohtonih Vlaha” na prostoru istočne Srbije, čime u potpunosti nestaje njihova dvomilenijumska autohtonost. Samim tim on sam opovrgava svoju tezu koju

¹³⁷¹ Miodrag D. Perić, *Vlas*i severoistočne Srbije, 22.

¹³⁷² Miodrag D. Perić, *Vlas*i severoistočne Srbije, 25.

zdušno zastupa da su današnji „Vlasi” sa prostora istočne Srbije potomci autohtonih „Vlaha”, koji tu obitavaju već dve hiljade godina.

U istom poglavlju, suprotno onome da su *vlasi stočari samo socijalna kategorija stanovništva*, Perić u nastavku piše da su „Vlasi kao etnička društvena kategorija i Srbi u severoistočnoj Srbiji osetili [...] sve posledice te (turske – S. G.) okupacije... Oblici otpora Vlaha i Srba u severoistočnoj Srbiji protiv turske vlasti bili su: učešće u hajdučkim akcijama protiv turske vlasti..., kao i u Prvom srpskom ustanku (1804–1813) i Drugom srpskom ustanku (1815)...”¹³⁷³ Dakle, do malopre *vlasi stočari kao socijalna kategorija* najedanput postaju „*Vlasi kao etnička društvena kategorija*”, koji zajedno sa Srbima dižu bune i ustanke protiv turske vlasti. Odakle sad oni? Da nisu ti etnički „Vlasi” odnekuda doseljeni, jer ako jesu, onda gube pravo na ekskluzivnost, tj. autohtonost, ili su na neznano koji način od socijalne postali etnička kategorija stanovništva. Ali, evo Perićevog objašnjenja u sledećoj rečenici gde kaže da „[...] deo Vlaha i Srba iz severoistočne Srbije prelazi Dunav i naseljava planinske prostore južnih Karpata, Almaša i Erdelja. Mali deo Vlaha i Srba, uglavnom iz nizijskih delova Krajine i Ključa prelazi Dunav i naseljava nizijske delove Vlaške”,¹³⁷⁴ gde se „povlašuje”, tj. postaje *etnička kategorija stanovništva*, a potom povlašten vraća na prostor istočne Srbije.

9.3.5. Doseljavanje Vlaha u severoistočnu Srbiju iz Transilvanije (Erdelja), Banata, Vlaške i Moldavije za vreme Austrijske okupacije severne Srbije (1718-1739) i Kneževine i Kraljevine u 19. veku

Da su „Vlasi” nastali od Srba i vlaha stočara „povlašivanjem”, Perić potvrđuje u ovom poglavlju sledećim rečenicama: „Po mestu iz koga dolaze Vlasi se dele na Ungurjane i Carane. Ungurjani (Ungurean) su Vlasi koji dolaze iz Transilvanije (Erdelja) i Banata, odnosno iz ondašnje Ugarske... Carani (taran – zemljoradnik, seljak) dolaze 1721. i 1722. godine kada i Ungurjani iz Male Vlaške.”¹³⁷⁵ Zatim piše

¹³⁷³ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 30–31.

¹³⁷⁴ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 31.

¹³⁷⁵ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 33.

da je „naseljavanje Vlaha sa prostora Vlaške, Erdelja i Moldavije [...] teklo za vreme prve vlade kneza Miloša Obrenovića (1815–1839)”. Ovde je rečeno sa kojih prostora i u kom periodu se „Vlasi” naseljavaju na prostor istočne Srbije, a u sledećoj rečenici Perić nam objašnjava njihovo poreklo, rekavši: „Svi Vlasi koji su se naselili u krajeve severoistočne Srbije nemaju jedinstveno poreklo. Veći deo njihovih predaka bili su Srbi, koji su zbog turske najezde ratova i nasilja tokom 15. 16. i 17. prebegli iz severoistočne Srbije preko Dunava u Vlašku, Erdelj i Moldaviju, tamo su se povlasili odnosno izgubili su srpski jezički identitet i prihvatili su romanski jezik i vlaški nacionalni identitet.”¹³⁷⁶ Pretpostavljam da su to bili Srbi s etničkim statusom, a ne oni socijalnog statusa. Odatle i zaključak da je deo „Vlaha” nastao od Srba koji su se „povlasili”, a „deo Vlaha koji su se doselili u krajeve severoistočne Srbije, bili su potomci autohtonih Vlaha severoistočne Srbije, koji su zbog turske najezde, ratova i nasilja tokom 15. 16. i 17. veka prebegli iz severoistočne Srbije preko Dunava u Vlašku, Erdelj i Moldaviju. Ti Vlasi čiji su preci bili autohtoni Vlasi severoistočne Srbije očuvali su van severoistočne Srbije segmente svog kolektivnog vlaškog nacionalnog identiteta i vratili su se kao Vlasi u severoistočnu Srbiju u 18. i 19. veku.” Dakle, od XV do XIX veka „autohtoni Vlasi” sa prostora istočne Srbije nisu rumunizovani na tlu današnje Rumunije.

Obrni-okreni, „Vlasi” koji su prebegli severno od Dunava tokom XV, XVI i XVII veka očuvali su „segmente svog kolektivnog vlaškog nacionalnog identiteta” kojeg su, izgleda, bili svesni još u srednjovekovnom razdoblju, i pored toga što su, po mišljenju Perića, bili socijalna kategorija, tj. vlasi stočari. Perić zatim nastavlja: „Sa većim delom Vlaha čiji su preci bili Srbi i autohtoni Vlasi severoistočne Srbije, u severoistočnu Srbiju u XVIII i XIX veku doselio se sa prostora današnje Rumunije i manji deo Vlaha rumunskog porekla čiji su etnički koreni vezani za Dačane koji su u starom veku živeli na prostoru današnje Rumunije”¹³⁷⁷ (V. Stojanović, *Etnogeneza Vlaha: Vlasi i balkanski narodi*, Negotin, Autorsko izdanje, 2007, 243). Ne osvrćući se na sve besmislice iznesene u prethodnim rečenicama,

¹³⁷⁶ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 37.

¹³⁷⁷ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 37–38.

pitam se da li Perić želi reći da su Dačani živeli isključivo severno od Dunava i da su od njih nastali tzv. Vlasi „rumunskog porekla”. Možda on zapravo želi da kaže da su Dačani bili prisutni samo na prostoru Burebistine Dakije i da nikad nisu obitavali na prostoru današnje istočne Srbije, gde su se, po njegovom i Stojanovićevom mišljenju, formirali „autohtoni Vlasi” istočne Srbije od Kelta i Tračana. Perić svakako ne zna da je još Dion Kasije potvrdio da „Dačani žive na obema stranama Dunava” i da se „i oni [...] preko Dunava nazivaju Dačanima, bilo da su Geti ili Tračani iz *dačkog roda*, koji je nekada naselio i oblast Rodopa”.¹³⁷⁸ Spomenuo bih i Dačane koje je Plaucije Silvan u drugoj polovini I veka pobedio, a zatim 100.000 njih preselio na desnu obalu Dunava, tj. na teritoriju rimske provincije Mezije (Moesia).¹³⁷⁹ Po Eutropijevom kazivanju, „provinciju Dakiju, koju je Trajan s one strane Dunava sačinio, [Aurelijan] je napustio [...] i evakuisao je Rimljane iz gradova i sa polja Dakije,¹³⁸⁰ smestivši ih posred Mezije, s desne strane Dunava [...] kao što su nekad bili s leve”,¹³⁸¹ pa se zato može govoriti o rimskom stanovništvu, koje je svojevremeno u Dakiju bilo dovedeno,¹³⁸² i o romanizovanim Dačanima, koji su samo pospešili proces romanizacije u provinciji *Gornja Mezija* (Moesia Superior), odnosno u novoformiranim provincijama, *Prva Mezija* (Moesia Prima) i *Nova Dakija* (Dacia Nova),¹³⁸³ koje su se prostirale i na današnjem prostoru istočne Srbije.

¹³⁷⁸ Cass. Dio. LI, 22, 7: /Kad govori o Dačanima, Dion Kasije kaže da su oni u neku ruku Skiti i da žive s obe strane Istra.

¹³⁷⁹ CIL XIV 3608.

¹³⁸⁰ Vl. Iliescu, *Părăsirea Daciei în lumina izvoarelor literare*, Studii și cercetări de istorie veche, XXII, București, 1971, 2.

¹³⁸¹ Eutr. Breviarium ab urbe condita IX 15, 1: *Provinciam Daciam, quam Traianus ultra Danubium fecerat, intermisit, vastato omni Illyrico et Moesia, desperans eam posse retineri: abductosque Romanos ex urbibus et agris Daciae, in media Moesia collocavit; et est in dextra Danubio in mare fluenti, cum antea fuerit in laeva.*

¹³⁸² Eutr. Breviarium ab urbe condita VIII 6, 1–2: *Defuncto Traiano, Aelius Hadrianus creatus est princeps ... et de Assyria ... revocavit exercitus ... Idem de Dacia facere conatum amici deterruerunt, ne multi cives Romani Barbaris traderentur, propterea quod Traianus, victa Dacia, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas; Dacia enim diuturno bello Decibali viris fuerat exhausta.*

¹³⁸³ Naime, prebacivanjem stanovnika Trajanove Dakije (Antoninus Pius: *Dacia Parolisensis, Apulensis i Malvensis*) na prostor provincije *Moesia Superior* i *Moesia*

Za Perića nisu održiva mišljenja nekih naučnika o pitanju nastanka „Vlaha” istočne Srbije, pa s tim u vezi kaže: „Mislim da dosadašnja tvrđenja nekih naučnika nisu održiva da istorija Vlaha u severoistočnoj Srbiji počinje od vremena njihovog doseljavanja 1721/22. godine do kraja XIX veka. Polazeći od činjenice da su kao autohtona etnička grupa Vlasi nastali romanizacijom simbioze Tračana i Kelta od strane Rimljana, skoro pre pune dve hiljade godina, kao odrednicu početka istorije Vlaha severoistočne Srbije treba uzeti vreme nastanka autohtonih Vlaha severoistočne Srbije za vreme rimske vladavine severoistočnom Srbijom. Autohtoni Vlasi severoistočne Srbije sa svojim identitetom postoje od nastanka, pre skoro pune dve hiljade godina do danas.”¹³⁸⁴ Perić, naime, apriori polazi od pretpostavke da su „Vlasi” istočne Srbije „autohtona etnička grupa” – to je njemu kamen temeljac na kojem jedino može doći do sledeće pretpostavke – da su „Vlasi” nastali „romanizacijom simbioze Tračana i Kelta”. Ako se zapitamo šta je simbioza i može li ona biti između Tračana i Kelta, odgovor je sledeći: Simbioza je međusobno dejstvo dve različite vrste organizama koje žive u bliskoj zajednici dug vremenski period uspostavljena zbog koristi barem jednog od njih. Vrste odnosa u simbiozi u zavisnosti od korisnosti zajednice po organizme koji je čine mogu biti: *parazitizam* – jedan organizam ima koristi, a drugi štetu; *komensalizam* – jedan organizam ima koristi, a drugi nema ni koristi, ni štete i *mutualizam* – dejstvo među organizmima koje je povoljno za oboje. Simbiotski odnosi i njihovo uspostavljanje predstavlja bitan faktor u evoluciji populacija vrsta. Dakle, simbioza nije mogla postojati, jer i Tračani i Kelti nisu organizmi, već narodi. Među njima je jedino mogao otpočeti najpre dugotrajni proces integracije što se donekle može videti u antičkim dvojnim etnonazivima, da bi dolaskom Rimljana Tračani i Kelti bili latinizirani i romanizirani, tj. asimilovani. Iz Perićeve konstatacije nameće se i zaključak da su Tračani i Kelti simbiozom dali „Vlahe”, koje su potom Rimljani romanizovali i to „pre pune dve hiljade godina”.

Inferior formirao je Aurelijan sledeće provincije, *Moesia Prima*, *Dacia Nova* i *Moesia Secunda*, da bi kasnije umesto provincije *Dacia Nova* formirao dve, *Dacia Ripensis* i *Dacia Mediterranea*; v. Gh. Zbucnea, *Românii timoceni – Rumuni u Timočkoj krajini*, Timișoara, 2002, 21–23.

¹³⁸⁴ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 38–39.

Dakle, po Perićevom izlaganju, nije romanizacija Tračana i Kelta dovela do formiranja etničke grupe „Vlaha”, već je „simbioza” između Tračana i Kelta iznedrila „Vlahe” na prostoru stočne Srbije. Na osnovu gore navedenih pretpostavki Perić zaključuje da se tako nešto moglo dogoditi još „za vreme rimske vladavine severoistočnom Srbijom”. Rečenica je tako sročena da se jedino može razumeti da su Rimljani vladali severoistočnom Srbijom. Pa ako je tada postojala Srbija, a znamo da nije, morali su postojati i Srbi, koji su morali biti porobljeni od Rimljana, a znamo da nisu.

U vezi s pitanjem „Vlaha”, koji su navodno nastali „simbiozom” Tračana i Kelta pre dve hiljade godina, upoznajmo se sa rezultatima DNK testiranja koja su od 2005. do 2012. godine obuhvatala 580 državljana Srbije, kako bismo videli koji je procenat svih haplogrupa prisutan unutar njenih granica: balkansko-dinarska („ilirski”) haplogrupa I2a, koja je zastupljena u mnogo većem procentu kod svih „Vlaha” na Balkanu, ima 31,9%; „balkanski ogranak severnoafričke” haplogrupe E1b1b sa najvećom koncentracijom na Kosovu (+45%) ima 18,4%; „slovenska” haplogrupa R1a ima samo 16,4%; „keltska” haplogrupa R1b ima 8,4%; „skandinavsko-germanska” haplogrupa I1a ima 6,7%; „mediteransko-kavkasko-semitska” haplogrupa J2a (zastupljena i kod Jevreja, Grka, Libanaca, Jermena, Sirijaca itd.) ima 3,5%; „mediteransko-kavkasko-semitska” haplogrupa J2b ima 4,1% i „kavkaska” (centar u Gruziji) haplogrupa G2a, koja je nešto zastupljena u Turskoj, Italiji, Portugaliji i Crnoj Gori (~2%), ima 2,4%. Dakle, dosadašnjim DNK testiranjem dokazano je da je kod 580 ispitanih stanovnika na teritoriji Srbije „keltska” haplogrupa R1b zastupljena sa svega 8,4%.¹³⁸⁵ Prema tome, teorija o Vlasima koji su genetski nastali „simbiozom” od Kelta i Tračana na teritoriji istočne Srbije apsurdna je i naučno neargumentovana.

Po mišljenju Miodraga Perića: „Dejstvom više faktora (u asimilacionom procesu – S. G.) tokom XIX i XX veka Vlasi severoistočne Srbije kao etnička grupa romanske kulture inkorporisali su se u srpsku naciju.”¹³⁸⁶ To se, smatra on, može dokazati toponomastikom i zato

¹³⁸⁵ Željko Brankov Musović, *Genetika, istorija i bajke*, archive.org edition, Copyright 2018, 9, 22.

¹³⁸⁶ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 41.

navodi: „Toponomastika u severoistočnoj Srbiji ide u prilog pretpostavci da romanska komponenta nije preovlađujuća u etnogenezi Vlaha. Skoro sva vlaška sela u severoistočnoj Srbiji imaju srpska imena...”¹³⁸⁷ Očigledno je da Perić nije imao u rukama mnoga monografska dela i studije koje prikazuju obilje toponima, hidronima, oronima, ojkonima, sanktorema itd. koji ukazuju na romanski supstrat i adstrat ne samo u istočnoj Srbiji već u celom prizrensko-timočkom arealu, a ne manjkaju ni u južnoj i zapadnoj Srbiji.¹³⁸⁸

Perić iznosi: „Svi Vlasi u severoistočnoj Srbiji imaju porodičnu slavu, koja je specijalno srpski običaj i koji zovu srpskom rečju praznik. S druge strane Rumuni u Rumuniji ne poznaju taj običaj. Vlasi u Srbiji ne znaju ništa o Rumuniji, njenim istorijskim događajima ili ličnostima.”¹³⁸⁹ Na svu sreću postoje obaveštenja o radovima mnogih autora koji daju svoja viđenja o slavi, a koja nisu u saglasnosti sa radovima pojedinih srpskih etnologa.¹³⁹⁰ Što se tiče naziva *praznik*,

¹³⁸⁷ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 40.

¹³⁸⁸ Aleksandar Loma, *Iz toponimije Srbije*, u: Onomatološki prilozi, VI, Beograd, SANU, Odeljenje jezika i književnosti, Odbor za onomastiku, 1985; Aleksandar Loma, *Jezička prošlost jugoistočne Srbije u svetlu topomastike*, u: Govori prizrensko-timočke oblasti i susjednih dijalekata, Niš, Filozofski fakultet u Nišu, Institut za srpski jezik SANU Beograd, Centar za naučna istraživanja SANU i Univerziteta u Nišu, 1994; Dorin Gamulescu, *Toponimi rumunskog porekla u Crnoj Reci*, Zbornik za filologiju i lingvistiku XXX/2, Novi Sad, 1976; Slavoljub Gacović, *Etimologija neslovenskih osnova u ojkonimiji Vidinskog sandžaka XV i XVI veka*, Zaječar, 1993; Slavoljub Gacović, *Od Rimljana i latinskog do Rumuna Timočana i rumunskog*, Vol. I–III Bor, NSVNM, 2008; Slavoljub Gacović, *Romanizacija i romansko stanovništvo Timočke zone XV i XVI veka*, knj. I–III, Bor, Muzej rudarstva i metalurgije, NVO Ariadnae filum, 2012; Zvezdana Pavlović, *Hidronomski sistem sliva Južne Morave*, Beograd, SANU – Biblioteka južnoslovenskog filologa, knj. 10, 1994; Zvezdana Pavlović, *Hidronimija Srbije*, Beograd, SANU – Biblioteka južnoslovenskog filologa, knj. 13, 1996, itd.

¹³⁸⁹ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 41. Preuzeto iz: M. Vušković, *Prilog proučavanja života vlaškog stanovništva u požarevačkoj nahiji tokom prve vlade kneza Miloša Obrenovića (1815–1839)*, u: Braničevski glasnik, 7, Požarevac, 2010, 138–139.

¹³⁹⁰ Otilia Hedeşan, *La célébration de la maison (praznicul) chez les roumains*, Slave, zavetine i druge srodne proslave stanovništva istočne Srbije i susjednih oblasti / Četvrti međunarodni naučni simpozijum u organizaciji Etno-kulturološke radionice – Svrlijig i Etnografskog instituta SANU iz Beograda, Svrlijig, 20–23. avgusta 1998, Svrlijig: Etno-kulturološka radionica, 1998, 55–60; Valentin Mic, *Obiceiurile de iarnă*

on je doista preuzet iz srpskog vokabulara u procesu srbizacije „Vlaha” pod velikim pritiscima Srpske pravoslavne crkve. On je zamenio naziv *sărbătoare* s istovetnom semantikom ’praznik’ i taj se naziv još uvek može čuti među Vlasima (Rumunima) na prostoru istočne Srbije (*Noi avem măi mul țe sărbători decât srii ce au* „Mi imamo više praznika nego što Srbi imaju”). Što se tiče druge Perićeve konstatacije, on je samo delimično u pravu, jer „Vlasi” nisu imali nastavu na maternjem (rumunskom) jeziku pa samim tim ni priliku da u celosti budu upoznati sa istorijskim događajima i ličnostima svoje nacionalne istorije, ali su je makar delimično upoznali iz narodnih pesama, baladičnih formi, gde su svirači (*lăutari*) često opevali mnoge istorijske ličnosti (pojedine vladare, feudalce i hajdučke starešine srednjovekovne Vlaške, Moldavije i Transilvanije) i pojedine događaje iz rumunske nacionalne istorije.¹³⁹¹

la româinii din Valea Timocului, Libertatea, An. 60, nr. 52 (dec. 2005), 11; Slobodan Zečević, Praznik (Slava) u severoistočnoj Srbiji, Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu, knj. 31–32, (1968–1969), Beograd: Etnografski muzej, 1969, 397–408; Slobodan Zečević, Zavetina u severoistočnoj Srbiji, Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu, knj. 36, Beograd: Etnografski muzej, 1973, 43–65; Мирко Барјактаровић, 1998, *О пореклу и коренима слава*. – у: Етнокултуролошки зборник, књ. IV, Сврљиг, 1998, 37–42; Петко Христов, *Обичности и празници: Служби, слави, свбори и курбани в јужнославјанското село през първата половина на XX век*, Етнографски институт с музей БАН, София, 2004, 7–222; Petar Vlahović, *Krsna slava i njena uloga u porodičnom i društvenom životu kod Srba*, u: Etno-kulturološki zbornik, knj. IV, Svrlijig, 1998, 23–32 itd.

¹³⁹¹ Slavoljub Gacović, *Kud se dedoše Rumuni Tihomira Đorđevića: Kritički osvrt na knjigu Tihomira R. Đorđevića „Istina u pogledu Rumuna u Srbiji” i na njen pogovor priređivača Radomira D. Rakića „Tihomir R. Đorđević i Vlasi”*, Zaječar, MB „Svetozar Marković“, Zaječar, 2014, 50–53: Ovde „otkrivamo i površno poznavanje rumunskog folklora Srbije, u kojem su se doista očuvala predanja o vojvodama ugrovlaških zemalja, koja srećemo i danas u baladama rumunskih (vlaških) lautara. Veliki broj balada očuvanih kod Rumuna Timočana očuvao se i kod Rumuna severno od Dunava. Tako je ‘Vojnik Stanislav’ (Stanislav Voinicu), poznat u baladama Rumuna Timočana zabeležen i u nekoliko varijanti iz Muntenije i Moldavije, a ‘Mokanu’ (Mocanu) je takođe zabeležen kako u varijantama iz Srbije tako i u varijantama iz Muntenije i Moldavije. Pominju se ‘Antofica Viorov’ (Antofită a lui Vioară) u varijantama iz Srbije, kao i u onima iz Oltenije i Muntenije, ‘Mizalkuca Mizal kralj’ (Mizălcuță Mizăl craiu), ispevan u baladama Rumuna Timočana, pojavljuje se i u varijantama iz Muntenije. Motivi kao što su: ‘Stari Starac’ (Moșnean bătrân) u varijantama iz Muntenije, ‘Dinul i Vojkica’ (Dinu și Voichița) u

Perić, između ostalog, kaže: „Srpska istorijska tradicija očuvala se kod Vlaha severoistočne Srbije ništa manje nego kod samih Srba. Vlaške legende (usmena predanja) koliko i srpske legende čuvaju sećanja na istorijske ličnosti ili događaje stare srpske istorije, Kraljeviću Marku, Kosovskom boju, Milošu Obrenoviću, Starini Novaku...”¹³⁹² Istina je, međutim, da „vlaške legende (usmena predanja)” ne čuvaju sećanja na istorijske ličnosti i događaje iz stare

varijantama iz Muntenije, Moldavije i Maramureša, ili ‘Oleaku’ (*Oleacu*) u varijantama iz Muntenije, komitata Turdeai Maramureša, itd. pojavljuju se i u baladama Rumuna Timočana. Motivi, kao što su na primer: ‘Crni Vojvoda’ (*Negru Vodă*), ‘Ošišani’ (*Tunsu*) ‘Žianu’ (*Jianu*), ‘Ćerka Bana Magureanua’ (*Fica lui Banu Măgureanu*), zatim ‘Janko Ugrin’ (*Iancu Unguru*), koga opkoljavaju:

‘Şapte sate jumătate
Țara Românească toată
și Craina jumătate,’

‘Sedam sela i još pola
Država Rumunija cela
i Krajina jošte pola,’

zabeleženi u baladama Rumuna Timočana, predstavljaju još jedan dokaz o Đorđevićevim paušalnim ocenama. Zanimljiva je i balada Rumuna Timočana ‘Hajduk Miu’ (*Miu Aiducu*), u kojoj se nalaze sećanja o ‘dvoru vojvode Stefana’ (*curtea lui Ștefan Vodă*), moldavskoga vladara s kraja XV i početka XVI veka, kao i sećanja na ‘boljare države Moldavije’ (*boerii țării Moldoviei*), takođe i balada ‘Majstora Manojla’ (*Meșterul Manole*), u kojoj su očuvane reminiscencije i o ‘gradu Poenaru’ (*cetatea Poenari*), u kojem je stolovao veliki parkalab Georgina (*Gergina, castellanus castri de Poynar*), onaj isti koji je sa vojvodom ugrovaških zemalja, Radulom IV Velikim (*Radul cel Mare*, 1495–1508), zidaio crkvu manastira Lapušnja i Krepičevac u podnožju Rtnja. Mnogi od navedenih motiva prešli su iz rumunskih balada u srpske balade, kao na primer sećanja na rumunskog ‘vojvodu Dana’ (*Dan Voevod*) s kraja XIV ili polovine XV veka, ili obrnuto iz srpskih u rumunske, kao što je balada o Bolanu Dojčinu (*Doiecin*), koji je u varijantama severno od Dunava nazvan ‘Dončilo’ (*Doncilă*). Tako možemo navesti niz primera sve do balada u kojima se pominju junaci Prvog srpskog ustanka, kao što su: ‘Stojan Buljubaša’ (*Stoian Bulibașa*), koji se u rumunskim baladama pominje i severno od Dunava sve do oblasti Teleormana. U svim varijantama te balade sačuvala su sve lokalne pojedinosti srpske balade: ‘Beg iz Kladova’ (*Begu din Cladova*), Stojanov ‘kum Karapandža’ (*Nași-su Cărpancea*), ‘Pasmandži-Aga’ (*Pasmangi-Aga*), ‘Negotin’ (*Nigotin oraș bogat*), ‘Kapetan iz Krajine’ (*Căpitanul din Craina*) negotinske, ‘Beg iz Ada-Kalea’ (*Begu din Ada*), ‘Ninica iz Bregova’ (*Niniță din Bregova*), zatim sela, kao što su: ‘Prahovo, Velika Jasikova, Čokonjar, Veliki Jasenovac, Kobišnica’ (*Prahova, Isăcova, Ciocănari, Isnovăț, Cobișnița*). Pored Stojana Buljubaše, još poznatija je balada o Hajduk-Veljku (*Aiduc Velco*) i njegovom pobratimu Abrašu (*Abraș*), koja se takođe javlja u rumunskom folkloru severno od Dunava, itd.”

¹³⁹² Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 40–41.

srpske istorije. Još niko od autora koji se bave tradicionalnom kulturom Vlaha nije zabeležio legende o Kraljeviću Marku, Kosovskom boju, Starini Novaku ili Milošu Obrenoviću, koji, usput rečeno, ne pripada istorijskim ličnostima iz „stare srpske istorije” već početka XIX veka.

Ni Perićeva konstatacija da „sve vreme, od Prvog srpskog ustanka do danas Vlasi severoistočne Srbije zadovoljni svojim ekonomskim, socijalnim i pravnim statusom doživljavaju Srbiju kao svoju domovinu”,¹³⁹³ ne može se prihvatiti bez primedbi. Naime, istina je samo da „Vlasi” sa prostora istočne Srbije doživljavaju Srbiju kao svoju domovinu, ali su ih srpske vlasti uvek doživljavale kao građane drugog reda. A o zadovoljstvu svojim ekonomskim, socijalnim i pravnom statusu nema ni govora. Istočna Srbija je u privrednom smislu oduvek bila na začelju srpske privrede, da ne govorimo o jugoslovenskoj privredi. Najveći izvoz radne snage 60-ih i 70-ih godina XX veka na „privremeni rad” u zemlje zapadne Evrope bio je iz redova „vlaškog” stanovništva sa prostora istočne Srbije.

Dodvorničkom naracijom Perić po ko zna koji put ponavlja istu misao: „Vlasi severoistočne Srbije uvek su bili lojalni prema zvaničnoj politici srpske i jugoslovenske države. Kroz istoriju Vlaha u srpskoj i jugoslovenskoj državi (za vreme postojanja Jugoslavije) od XIX veka do danas odnosi sa Srbima nisu bili opterećeni sukobima već uzajamnom saradnjom, tolerancijom i poštovanjem.”¹³⁹⁴ Sve što se da zaključiti iz dokumenata jeste da su „Vlasi” od strane srpskih vlasti oduvek i uvek smatrani Srbima koji su prešli preko Dunava, tamo se „povlasili” i kao takvi vratili na prostor istočne Srbije. A o tobožnjoj saradnji „Vlaha” i Srba svi daju izjave, mada bez ijednog argumenta koji bi se mogao dobiti na osnovu kakvog validnog istraživanja na terenu.

Perić opet piše: „Za vreme duge vlaško-srpske simbioze, počev od srednjeg veka istorija Vlaha severoistočne Srbije je utkana u istoriju srpskog naroda.”¹³⁹⁵ Ako pretpostavimo da se vlaško-srpska „simbioza” doista mogla odvijati vekovima, onda treba reći da je ona

¹³⁹³ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 41–42.

¹³⁹⁴ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 41–42.

¹³⁹⁵ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 42.

bila na štetu „Vlaha” a u korist Srba. Perić navodi: „Istorija Vlaha severoistočne Srbije XIX i XX veka je neodvojiva od istorije Srba u XIX i XX veku. Tokom XIX i XX veka Vlasi severoistočne Srbije su zajedno sa Srbima rame uz rame na jednoj strani ratovali”¹³⁹⁶ u svim ratovima u kojima je učestvovala Srbija od Prvog srpskog ustanka (1804–1813) do Nato agresije (1999), što i jeste istina. Sasvim je normalno da „Vlasi” koji žive u državnoj zajednici sa Srbima imaju neodvojivu, tj. zajedničku istoriju ratova protiv istih neprijatelja, kako Perić kaže, „rame uz rame” za svoju domovinu, jer druge domovine, treba i to reći, doista nemaju. Ali, nažalost, to krvoproliće „Vlaha” nije urodilo plodom na polju njihovih kolektivnih prava. Uostalom, njihova zajednička borba za slobodu svoje domovine, „rame uz rame” sa srpskim narodom, nije spomenuta ni u jednom udžbeniku istorije. Perić, zapravo, sve vreme piše ili preuzima iz srpske istorije ono što je o Srbima rečeno i tom i takvom štivu uz Srbe pridodaje „Vlahe” bez ikakve argumentacije, jer nje doista nema u srpskoj literaturi. „Vlasi” nikad i nigde nisu spomenuti i onda ih Perić kalemi svuda gde se pominju Srbi.

9.3.6. Vlasi severoistočne Srbije u Osmanskom carstvu u predustaničko doba i njihov doprinos stvaranju moderne srpske države za vreme Prvog srpskog ustanka (1804–1813)

Perić, recimo, navodi sledeće: „Među srpskim ustaničkim starešinama iz severoistočne Srbije, Milenkom Stojkovićem, Petrom Teodorovićem Dobrnjcem, Momiom, Ilijom Stošićem i još nekim bio je i Paulj Matejić, Vlah iz vlaškog sela Melnice”,¹³⁹⁷ mada na drugom mestu piše da je „Matejić Paulj (Pavle), verovatno povlašćeni Srbin, rođen [...] u Melnici (Petrovac na Mlavi)”¹³⁹⁸ Da je Paulj Matejić doista „Vlah”, kao što je rečeno, ili povlašćeni Srbin, Perić ne navodi nijedan izvor, ni jednu bibliografsku jedinicu, osim da potiče „iz vlaškog sela Melnice”. Pa i da se deklariseo kao „Vlah”, on u Prvom srpskom ustanku nije neposredno predstavljao interese „Vlaha”, već

¹³⁹⁶ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 42.

¹³⁹⁷ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 46.

¹³⁹⁸ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 205.

srpskih ustanika i njihovih vođa. Uostalom, i danas možete naći mnoge poslanike u parlamentu Srbije ili na nekim drugim visokim državnim funkcijama koji su rođeni u nekom „vlaškom” selu, ali su oni na tim položajima zato što su, npr. članovi Srpske napredne stranke ili Socijalističke partije Srbije, ili zato što dobri znalci u svom poslu, a ne zato što su poreklom „Vlasi” iz „vlaških” sela. Oni nisu predstavnici „Vlaha” u parlamentu Srbije i ništa nisu uradili na poboljšanju njihovih kolektivnih prava, kao što to rade poslanici Bošnjaka ili Mađara za svoje sunarodnike. Poslanici i funkcioneri u državnoj administraciji Srbije rođeni u „vlaškim” selima ne predstavljaju „Vlahe” niti nužno rade na poboljšanju njihovih kolektivnih prava, već predstavljaju stranačke interese i rade na ostvarivanju stranačkih ciljeva i zadataka koji su neretko na štetu kolektivnih prava „Vlaha”. Perić kaže da su se „od početka Prvog srpskog ustanka do njegovog sloma (od 1804. do 1813) Vlasi zajedno sa Srbima¹³⁹⁹ severoistočne Srbije borili [...] protiv Turaka za nacionalno i socijalno oslobođenje”,¹⁴⁰⁰ što je, pretpostavimo, tačno, ali jesu li u toj borbi „Vlasi” doista ginuli za svoje nacionalno oslobođenje? Kako bi potvrdio svoju prethodnu misao, Perić u sledećoj rečenici piše: „Primeri radi, Vlasi i Srbi zajedničkim snagama su pobedili Turke u bitkama na Ivankovcu (1805), Deligradu (1806), Štubiku i Malajnici (1807)...”¹⁴⁰¹ Perić to pretpostavlja, jer o zajedničkoj borbi „Vlaha” sa srpskim ustanicima protivu Turaka u navedenim bitkama nije ništa rečeno u srpskim udžbenicima istorije ili u publikacijama koje se bave tom tematikom. Osim gore navedenog teksta u okviru ovog poglavlja na osam sledećih stranica više nije bilo pomena o „Vlasima”. Perić je nadalje pisao o istoriji srpskog naroda, o Praviteljstvujućem sovjetu, o voždu Karađorđu, o istorijskom razvitku policijske vlasti u Srbiji (1793–1869), o sudovima i njihovom uređenju, o srpskom sveštenstvu i uopšte o procesu izgradnje moderne srpske države, ali ne i o Vlasima.

¹³⁹⁹ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 147.

¹⁴⁰⁰ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 47.

¹⁴⁰¹ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 47.

9.3.7. Vlasi severoistočne Srbije u sastavu Srbije od Drugog srpskog ustanka (1815) do kraja Prvog svetskog rata (1918)

I u okviru ovog potpoglavlja navešću samo one rečenice gde se kojim slučajem pominju Vlasi, mada ih u kontekstu u kojem se pominju kod Perića u literaturi nema. Perić piše: „Osmi član Bukureškog ugovora (sklopljen 16/28. maja 1812. godine – S. G.) odnosi se na Srbiju. Porta je ovim ugovorom obećala da će Srbima (ovo se odnosi i na Vlahe) koji su učestvovali u Prvom srpskom ustanku dati amnestiju... Bez obzira što sultan nije ispunio obaveze prema Srbima i Vlasima, član 8. Bukureškog ugovora je predstavljao relevantnu osnovu u daljoj borbi vođstva srpske države za regulisanje pravnog statusa Srbije.”¹⁴⁰²

Nakon navedenih rečenica u kojima Perić bez ikakvih osnova u pravnim aktima uz Srbe pominje Vlahe, on u nastavku kaže: „Članom 5. Akermanske konvencije Porta se obavezala da odmah ispuni obaveze po članu 8. Bukureškog ugovora [...] na osnovu kojih će Srbi uživati povlastice.”¹⁴⁰³ Ovde je očigledno Perić izostavio Vlahe, jer se u knjizi G. Jakšića, *Evropa i vaskrs Srbije* (1804–1834, koju on obilato koristi, Vlasi doista ne pominju ni u jednom članu Bukureškog ugovora ili Akermanske konvencije iz 1826. godine.¹⁴⁰⁴ Sve vreme Perić piše o odnosima ustaničke Srbije i Turske carevine, a u tim odnosima Vlasi nisu ni jednom rečju spomenuti, posebno ne u 8. članu Bukureškog ugovora iz 1812. godine, što se može videti u prepisu faksimila ovog dokumenta koji ovde preuzimam sa sajta: www.ius.bg.ac.rs/drakitic/VIII_clan_Bukureskog_ugovora.doc

¹⁴⁰² Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 54.

¹⁴⁰³ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 54.

¹⁴⁰⁴ Perić u knjizi „Vlasi severoistočne Srbije” (str. 53-66) i u članku „Vlasi severoistočne Srbije u sastavu Srbije od Drugog srpskog ustanka (1815) do kraja Prvog svetskog rata (1918)” (str. 79-85), koji je kao koautor potpisao sa Brankom Nadovezom, naučnim savetnikom Instituta za noviju istoriju Srbije u Beogradu, poslao je operativnom uredniku Agimu J. Januziu za časopis „Arhivsko nasleđe” (17. mart 2017.). Naime, tekst članka je s neznatnim, rekao bih, lektorskim izmenama, Nadoveza preuzeo iz navedene knjige Miodraga Perića („Vlasi severoistočne Srbije”), koja je bila objavljena još 2014. godine u Petrovcu na Mlavi. Dakle, u Perićevoj knjizi Nadoveza se potpisao kao recenzent, a u gore navedenom članku koji je objavljen u časopisu „Arhivsko nasleđe” (god. XII, br. 12, Zaječar 2017) potpisao se kao koautor.

*Bukureški ugovor između Rusije i Turske
maja 1812. god.*

VIII ČLAN

-razložen tematski-

Premda se po članu IV preliminarara [preliminarni tekst Ugovora, prim. D.R.] ne valja sumnjati da će Visoka Porta, po ssvojim osnovima, prema Srbima, kao prema narodu odavno njoj podložnom i platežnom, blago i velikodušno postupati, opet se je, smatrajući na to što su isti Srbi u ovom poslednjem ratu učestvovali, za spravedljivo delo našlo, da se u smotrenju njihove bezbednosti učine svečani ugovori. Po tome Visoka Porta daje Srbima punu i neokrnjenu amnestiju, i po tome ne može njihovo spokojstvo ni na koji način biti narušeno zbog prošlih događaja.

Tvrdnje [utvrđenja, prim. D.R.] koje su Srbi u svojoj zemlji povodom rata pograbili, a nisu pre ograđene bile, ukoliko nisu od potrebe, biće porušene i poravnjane, a Visoka Porta će, kao i pređe, već postojavše tvrdnje, zamkove i ostala tvrda mesta u svoju vladu preuzeti, ista artiljerijom, municijom i ostalim vojenim pripremama snabdeti, i, kako sama za dobro nađe, garnizonom ispuniti. Nu da ti garnizoni ne bi prema Srbima nikakvih nepravednih ugnjetavanja činili, Visoka će Porta, iz osećanja saučešća prema Srbima, u nameštanju ovih garnizona pokazati umerenost koliko god to bude potrebno na narodnu sigurnost.

Osim toga, Visoka Porta će Srbima, na njihovu molbu, dati one iste koristi koje imaju ostali njeni podanici u ostrvima Arhipelaga i drugim predelima.

Naposletku će Visoka Porta Srbima posvedočiti svoju velikodušnost ostavljajući njima samima upravu njihovih unutrašnjih poslova, nalažući im samo umeren danak, koji će primati iz njihovih ruku neposredno, i sporazumevši se s narodom srpskim o naredbama za ovaj posao potrebnim.

Prevod sa francuskog citiran prema :

Stojan Novaković

Vaskrs države srpske i druge studije

Klasici jugoslovenskog prava, Sl. list SFRJ, Beograd 1986.

str. 133, nap. 105

U Perićevoj knjizi nadalje piše da je „sultan [...] 1833. godine Hatišerifom ustupio Srbiji teritorije šest nahija, među kojima i Krajinsku nahiju”, da bi se u sledeću rečenicu umetnuli „Vlasi”: „Tako su se definitivno svi Vlasi severoistočne Srbije našli u srpskoj državi.”¹⁴⁰⁵ Ispada da su se „Vlasi” našli/nalazili u severoistočnoj Srbiji i pre pripajanja Krajinske nahije „srpskoj državi” 1833. godine. Zato se ne može reći „svi Vlasi severoistočne Srbije”, jer severoistočne Srbije još nije bilo ni pre ni posle 1833. godine. O pojmu severoistočne Srbije se može govoriti tek kada Srbija stekne državnost i severno od Dunava nakon Pariške konferencije 1919. godine. Uostalom, prostor takozvane Krajinske nahije je u srednjovekovnom razdoblju bio unutar granica Vidinske despotovine do 1396. godine, a od tada pod turskom upravom sve do 1833. godine, kada je pripao Kneževini Srbiji. Područje istočno od bila Miroč planine nije nikada bilo pod upravom srednjovekovne srpske države, pa prema tome ne možemo o tom prostoru tako ni pisati ni govoriti. U nastavku Perić piše: „Vlasi sa desne obale Timoka ostaju u sastavu Vidinskog sandžaka.”¹⁴⁰⁶ Dakle, prethodna rečenica u kojoj Perić kaže da su se „svi Vlasi severoistočne Srbije našli u srpskoj državi” nije tačna, jer tek nakon priključenja Vlaha sa desne obale Timoka istočnoj Srbiji može se govoriti o njihovom sveukupnom priključenju Kneževini Srbiji, mada i nakon toga mnoga „vlaška” sela ostaju i dalje u sastavu današnje Bugarske.

Perić kaže: „Sve vreme do stvaranja prve Jugoslavije 1918. godine Vlasi severoistočne Srbije su bili ravnopravni sa Srbima u svim sferama života...”¹⁴⁰⁷ Međutim, istina je da je umesto ravnopravnosti bilo agresivne dvestogodišnje asimilacione politike prema „Vlasima” istočne Srbije, na šta sam ukazao u prvoj svesci ove knjige.¹⁴⁰⁸ Uostalom, i sam Perić razotkriva agresivnu asimilacionu politiku Srbije kada kaže da je „tačan broj Vlaha u Srbiji teško [...] utvrditi s obzirom na neprekidno gubljenje segmenata kolektivnog

¹⁴⁰⁵ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 55.

¹⁴⁰⁶ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 55.

¹⁴⁰⁷ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 57

¹⁴⁰⁸ Slavoljub Gacović, *Od povlašениh Srba do vlaškog jezika*, Beograd, Centar Fabula nostra; Negotin, Književno-izdavačko društvo Leksika, 2016, 151–384.

nacionalnog identiteta Vlaha.¹⁴⁰⁹ I doista, da je „ravnopravnosti” bilo, ne bi bilo gubljenja „kolektivnog [...] identiteta Vlaha”. Perić, između ostalog, iznosi da je „Rusija [...] bila priznati zaštitnik Srbije i Srba i Vlaha kao pravoslavnih hrišćana”, zatim da je „vojska Srbije u rusko-turskom ratu (1877–1878) [...] bila multietnička jer su nju činili Srbi i Vlasi”.¹⁴¹⁰ Ukoliko je tako, zašto to u tadašnjim državnim dokumentima ili školskim udžbenicima nije nigde zabeleženo i zar u srpskoj vojsci nije bilo i Bugara i Albanaca i drugih etnija koje je valjalo spomenuti?

Zašto Perić govori o demokratskoj slici „Vlaha u Srbiji” koja se može „u nekoliko pratiti [...] kroz zvanične popise stanovništva u srpskoj i južnoslovenskoj državi”, sledećim rečima: „Posle stvaranja Rumunije kao nacionalne države (1859) od kneževine Vlaške i Moldavije i od dotadašnjih Vlaha i Moldavaca (koji su se takođe sami nazivali Vlasima)”, i da su „Vlasi [...] u Srbiji zvanično nazivani u državnoj statističkoj službi i popisima stanovništva ‘Rumunima’”.¹⁴¹¹

Prvo, demokratska slika o „Vlasima” u Srbiji se nipošto ne može sagledati u popisima stanovništva u Srbiji, jer su oni uveliko lažirani, o čemu sam više govorio u prvoj svesci ove knjige (npr. 159.510 Rumuna je popisano 1895. u istočnoj Srbiji, a samo 1.338 „Vlaha” je popisano 1961. godine).¹⁴¹² Drugo, ukoliko je Rumunija formirana od kneževine Vlaške i Moldavije, a rumunska nacija od „dotadašnjih Vlaha i Moldavaca (koji su se takođe sami nazivali Vlasima)”, zašto „Vlasi” istočne Srbije, koji su se migracijom doselili nakon 1718. godine sa istih prostora gde je nastala rumunska nacija, nisu danas u Srbiji priznati kao rumunska nacionalna manjina? Treće, stanovnici Vlaške su svoju domovinu na svom maternjem jeziku uvek nazivali *Țara rumânească* („Rumunska zemlja”) nikad Vlaška, a sebe, kao i oni u Moldaviji, nisu nikada „nazivali Vlasima” već uvek Moldavcima (*moldovenii*) ili Rumunima (*rumânii*), kao što su sebe oduvek nazivali i u istočnoj Srbiji. Naime, Rumune sa prostora istočne Srbije su drugi narodi nazivali Vlasima.

¹⁴⁰⁹ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 61.

¹⁴¹⁰ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 61.

¹⁴¹¹ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 61.

¹⁴¹² Slavoljub Gacović, *Od povlašćenih Srba do vlašskog jezika*, knj. 5–1, Beograd, Centar Fabula nostra; Negotin, Književno-izdavačko društvo Leksika, 2016, 151–384.

Perić takođe iznosi da je „za Vlahe Balkanskog poluostrva, rezultat Prvog balkanskog rata bio [...] potpuno oslobođenje od turske vlasti”, ali ne zato da bi formirali sopstvenu državnu teritoriju, jer istovremeno „Makedonski Vlasi-Cincari ulaze u sastav Kraljevine Srbije, bugarski Vlasi Aromuni sa Rodopa i dela Trakije ulaze u sastav Bugarske, grčki Vlasi Aramani iz nekadašnje Dušanove ‘Velike Vlahiotske’, ulaze u sastav Grčke”. Ovde su spomenuti svi „Vlasi”, tj. Aromuni sa juga Balkanskog poluostrva, koji, nažalost, nakon Prvog balkanskog rata nisu stekli svoja kolektivna prava i slobodu. Umesto turske vlasti bila im je nametnuta vlast i asimilaciona politika novoformiranih nacionalnih država, Srbije, Bugarske i Grčke.

Govoreći o stradanju i vojevanju srpske vojske u Prvom i Drugom balkanskom ratu protivu Turaka i Bugara, Perić ima potrebu da kaže kako je „Vojska Srbije [...] u Drugom balkanskom ratu 1913. godine imala velike žrtve jer su i (u) tom ratu kao i u Prvom balkanskom ratu Vlasi i Srbi dali svoje živote”.¹⁴¹³ Takvu misao o učešću „Vlaha” u navedenim ratovima Perić je navodno preuzeo iz knjige Vojislava Stojanovića,¹⁴¹⁴ koji takođe za to nema potvrda u izvorima i literaturi. Neosporno je da je u Timočkoj diviziji prvog poziva i u Dunavskoj diviziji drugog poziva izginulo mnoštvo „Vlaha” sa prostora istočne Srbije, ali je neosporna istina da o „Vlasima” nema ni pomena u dokumentima ili literaturi, jer ih je državna administracija i vojna uprava smtrala „povlašćenim” Srbima. Imena i prezimena poginulih „Vlaha” u balkanskim ratovima ili u Prvom svetskom ratu navedena su jedino na spomenicima koji su naknadno podignuti u „vlaškim” selima. U *Rezimeu* svoje knjige, prihvatajući mišljenje s kraja XIX i početka XX veka, Perić kaže: „Svi Vlasi koji su se doselili u severoistočnu Srbiju u 18. i 19. veku nemaju jedinstveno poreklo. Veći deo njihovih predaka bili su Srbi koji su zbog turske najezde, ratova i nasilja tokom 15, 16. i 17. veka prešli preko Dunava u Vlašku, Banat, Moldaviju i Erdelj, tamo su se *povlasili* odnosno u novom okruženju izgubili su srpski jezički identitet i prihvatili su *romanski jezik i vlaški nacionalni identitet*.”¹⁴¹⁵

¹⁴¹³ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 63.

¹⁴¹⁴ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 169–172.

¹⁴¹⁵ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 222.

Ako su Srbi napustili srpski jezik i *povlasili se* prihvativši *romanski jezik* na prostoru današnje Rumunije, kako su mogli steći *vlaški nacionalni identitet*, a ne *romanski* ili možda *rumunski nacionalni identitet*? Uostalom, nigde nije objašnjeno kako je potom od *romanskog jezika* nastao „vlaški”. Ali, vratimo se pogibiji „Vlaha” 1912. i 1913. godine koju Perić navodi zapostavljajući činjenicu da se u statistici Srbije „Vlasi” ne pominju ni pre ni posle balkanskih ratova, sve do 1948. godine, jer se u tom vremenskom intervalu na popisima sa prostora istočne Srbije pominju kao Rumuni. No, bilo da su „Vlasi” ili Rumuni sa prostora istočne Srbije ginuli u ratovima koje je vodila Srbija, oni nigde nikada nisu spomenuti u dokumentima, tako da Perićevo nagađanje ili navođenje onoga što je napisao njegov prethodnik Vojislav Stojanović nema osnova u ozbiljnoj srpskoj literaturi o ratovima koje je Srbija vodila tokom XIX i XX veka.

Periću pak nije dovoljno što pominje „Vlahe” u slavnim bitkama Srbije 1912. i 1913. već navodi da su „poseban doprinos u balkanskim ratovima za teritorijalno proširenje Srbije dali [...] Vlasi severoistočne Srbije kao učesnici tih ratova.” Kakav je to „poseban doprinos” Vlaha bio, Perić ništa kaže. Odakle su preuzeti podaci ili na osnovu kojih izvora je Perić mogao obračunati da su u bici kod Legeta u sastav Timočke elitne divizije Vlasi učestvovali sa 70%, a da su ostalih 30% činili Srbi? Perić je posle takve ničim nepotvrđene izjave dao sebi oduška da kaže kako je „Nekoliko puta brojnija Austro-ugarska vojska sa artiljerijskom vatrom i silovitim jurišima svih rodova vojske na *zamorene vlaške vojnike* slamala [...] otpor Timočke divizije.” U glorifikaciji Vlaha Perić je potpuno zaboravio spomenuti onih 30% Srba, a što se tiče *vlaških vojnika*, mada ih u literaturi nema, oni su pre bili *zamorci* srpske Vrhovne komande nego li *zamoreni*. Kada se govori o povlačenju preko neprohodnih albanskih planina, Perić opet navodi da je spasavanju „mnogih života Srba i Vlaha [...] doprineo svojim angažovanjem prijatelj Srbije Esad-paša”. Potom kaže da je „na ostrvu Krfu dnevno [...] umiralo od 100 do 200 Srba i Vlaha, prema podacima jednog katoličkog biskupa sa francuske krstarice Waldech Rousseau”¹⁴¹⁶ gde opet u napomeni navodi Vojislava Stojanovića i njegovu knjigu „Etnogeneza nastanka Vlaha”. U

¹⁴¹⁶ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 66.

nastavku kaže da nije poznato „koliko je Vlaha podleglo tifusu i drugim bolestima na Krfu i Vidu”, jer „svi su ubrajani u Srbe” što je jedna od retko tačnih Perićevih konstatacija, budući da su „Vlasi” u očima srpskih vlasti smatrani (povlašćenim) Srbima.

9.3.8. Vlasi severoistočne Srbije u sastavu prve Jugoslavije (1918–1941)

Perić kaže da je budući da je „... Srbija bila u sastavu prve Jugoslavije (1918–1941), istorija Vlaha severoistočne Srbije je integralni deo istorije prve Jugoslavije”.¹⁴¹⁷ Ovo je takođe jedna od mnogih neprihvatljivih Perićevih konstatacija, jer po popisima iz 1921. i 1931. godine (v. Popis stanovništva Jugoslavije 1931. u nemačkom izdanju iz 1943. godine¹⁴¹⁸) na prostoru istočne Srbije nema popisanih Vlaha ni vlaškog jezika. Popisani su samo rumunofoni govornici, odnosno rumunski i cincarski, a „Vlasi” sa prostora istočne Srbije se prvi put pojavljuju u popisima tek od 1948. godine.

Perić dalje iznosi: „Krajem Prvog svetskog rata izraženije su rumunske pretenzije na čitav Banat i na teritoriju severoistočne Srbije... Nosioći ove propagandne akcije među Vlasima, pored ubačenih agenata, javljaju se najčešće pojedini učitelji, sveštenici i trgovci čija se delatnost ogledala u rasturanju dobijenih spisa iz Rumunije i deklarisanjem rumunske nacionalnosti.”¹⁴¹⁹ Krajem velikog rata pretenzije Rumunije na Banat i istočnu Srbiju bile su koliko i srpske severno od Dunava, na današnjem prostoru srpskog i rumunskog Banata, a što se tiče onih koji su vršili propagandu, jasno je, kao i prilikom buđenja bilo koje nacionalne svesti, da su to bili najobrazovaniji slojevi društva, učitelji, sveštenici i trgovci. Suština je ovde u tome da nam Perić ponovo, po ko zna koji put, umesto Rumuna istočne Srbije, podmeće Vlahe, o kojima, kako je već rečeno, nigde nije bilo pomena u državnim popisima do 1948. godine.

¹⁴¹⁷ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 68.

¹⁴¹⁸ Wilfried Krallert, *Die Gliederung der Bevölkerung des ehemaligen Jugoslawien nach Muttersprache und Konfession : nach den unveröffentlichten Angaben der Zählung von 1931*, Publikationsstelle. - Wien : Selbst-verl. der Publ.-Stelle, 1943, 3. (Preveo: Vladan Nikolić)

¹⁴¹⁹ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 68.

Uostalom, i Perić sam navodi da su „Vlasi i Cincari zvanično nazivani Rumunima u jugoslovenskoj statističkoj službi i popisima”.¹⁴²⁰ Iz tog vremenskog perioda imamo i knjige rođenih u kojima sveštenici SPC, posebno oni ruskog porekla koji su u Srbiju (Jugoslaviju) izbegli nakon Oktobarske revolucije (1917), upisuju novorođene u selima s rumunskim življem kao Rumune s rumunskim maternjim jezikom pa su ministar prosvete i crkvenih dela Ljubomir Jovanović (1913) i episkop Timočke eparhije dr Emilijan Piperković (1927) svojim preporukama zabranili takvu pojavu.¹⁴²¹

Perić iznosi konstataciju da su „monarhističko kapitalističku prvu Jugoslaviju kao državu realno [...] podržavali Srbi, Vlasi i Srpska pravoslavna crkva sa svojom organizacijom i vernicima”,¹⁴²² ali on za to nema potvrda, jer se „Vlasi” u bilo kom kontekstu nigde ne pominju u literaturi, a još manje se mogu naći u nekom izvornom dokumentu. Zatim navodi da su „između dva svetska rata Vlasi severoistočne Srbije bili [...] angažovani u raznim političkim dešavanjima, te i revolucionarnim pokretima u predvečerje Drugog svetkog rata”.¹⁴²³ Perić navodi i sledeće: „Prilikom govora dr Milana Stojadinovića u Negotinu, Vlasi i Srbi su kandidatu Jugoslovenske radikalne

¹⁴²⁰ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije...*, 70.

¹⁴²¹ U Preporuci ministra prosvete i crkvenih dela Ljubomira Jovanovića, koja je poslata Ministarstvu narodne privrede (CBr. 1034, Zavesti u pov. protokol, 10. decembar 1913), između ostalog, piše: „imajući u vidu naše državne interese, čast mi je predočiti Vam potrebu, da se formulari državne statistike za popis žitelja udese tako, da se ne mora utvrđivati u zvaničnim aktima postojanje 'rumunske' narodnosti u Srbiji.”

Takođe, u preporuci pod nazivom *Upisivanje narodnosti u crkvenim protokolima* (Eparh. br. 1784, 23. novembar 1927), koju je poslao episkop dr Emilijan Piperković sveštenicima Timočke eparhije, piše: „Povodom slučajeva da su pojedini sveštenici, naročito ruski, koji su u službi naše Eparhije, ne poznavajući narodnosne odnose stavljali u crkvene protokole narodnost rumunsku za pojedine rođene, venčane i umrle ili maternji jezik rumunski, a s obzirom na to što u našoj Eparhiji ne postoji niti ima stanovništva koje govori isključivo stranim jezikom nego naprotiv srpskim jezikom, a u nekim krajevima naše Eparhije pored srpskog i kakvim domaćim dialektima zbog svojih istorijskih pograničnih veza, preporučuje se svemu sveštenstvu: da u buduće u crkvenim protokolima i listićima za državnu statistiku stavlja u odnosnim rubrikama da je dotična osoba srpske narodnosti i srpskog materinskog jezika.”

¹⁴²² Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 70.

¹⁴²³ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 70.

zajednice dali veliku podršku pesmom i parolama. Na izborima je 1935. godine pobedio kandidat JRZ V. Kazimirović, Vlah iz sela Jabukovca koji je izabran za poslanika Narodne skupštine¹⁴²⁴, ali koji nikad u Skupštini nije tražio kolektivna prava za „Vlahe” istočne Srbije. A zašto nije? Zato što je znao da će završiti kao narodni poslanik iz „vlaškog” sela Mihajlovca u vreme vlade ministra Milutina Garašanina. Naime, bio je „neki Jova Popović, kafedžija iz sela Mihajlovca, okruga krajinskog koji je bio narodni poslanik. On je za vreme naprednjačke vladavine podneo Narodnoj skupštini jednu interpelaciju, sa kojom je tražio da naši Srbo-Vlasi dobiju svoje škole i crkve. Kad je poč. Milutin Garašani ministar to doznao, on pozove Jovu kod svoje kuće, pa ga ovako upitao? 'A jeli ti Jovo? Šta si ti ono tražio od Skupštine za naše Srbo Vlahe?'. Poslanik Jova videći da je Garašani uzbuden i ljut na njega našao se bio u čudu, počeo se izvinjavati, ali nije znao šta će da mu odgovori. 'Čuješ ti Jovo' – rekao mu je ministar Milutin Garašani – 'Ako još danas ne trgneš u Skupštini onu tvoju ludu interpelaciju, znaj Jovo' i u tom trenutku Garašani je izvadio svoj revolver iz fijke i rekao Jovi da će ga on ovim revolverom na mestu ubiti...’¹⁴²⁵ Bilo je angažovanih „Vlaha” istočne Srbije i posle Drugog svetskog rata, kao i pre i posle petooktobarske revolucije 2000. godine. Meni bi često u nekom razgovoru znali reći: *Pa dobro, Gacoviću, zar Nebojša Gicić nije Vlah iz Halova, Ivan Anasonović, Stanko Čokonjarević, kao i mnogi drugi Vlasi, koji obavljaju značajne funkcije u opštinskim i republičkim organima vlasti?* I doista, to se uvek potezalo kao argument. Uvek je bilo pojedinaca rođenih u selima s „vlaškim” življem ili onih koji su po majci i ocu „vlaškog” porekla, koji su bili politički angažovani u Komunističkoj ili Socijalističkoj partiji, Demokratskoj stranci, u Srpskom pokretu obnove, u Radikalnoj stranci kao i u drugim partijama većinskog naroda koje u svojim partijskim programima, nažalost, nisu imale ni slovo o poboljšanju kolektivnih prava „Vlaha” sa prostora istočne Srbije. Dakle, pojedinaca među „Vlasima” istočne Srbije koji su često bili politički angažovani u partijama većinskog

¹⁴²⁴ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 72, preuzeto iz knjige: Vojislav Stojadinović, *Etnogeneza nastanka Vlaha*, 190–191.

¹⁴²⁵ Jovan Đokić, *Kroz naselja s.i. Srbije, Banata i susednih krajeva: istoriska etnografska opažanja*, Beograd 1934, 381.

naroda svakako je bilo, ali su svi morali biti politički podobni, a to je, između ostalog, značilo da su bili deklarirani Srbi. Perić takođe navodi da je „većina Srba i Vlaha” podržavala „Stojadinovićevu i unutrašnju (antihrvatsku) i spoljnu politiku”.¹⁴²⁶ Pa zar je moglo drugačije biti u vreme kada su po „vlaškim” selima vršene presije i racije od strane žandara kako bi se zaplenila literatura na rumunskom jeziku – maternjem jeziku Rumuna, kako su „Vlasi” sa prostora istočne Srbije bili popisani u zvaničnoj statistici sve do 1948. godine.

9.3.9. Vlasi severoistočne Srbije u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji u Jugoslaviji (1941–1945), drugoj Jugoslaviji (1945–1992), trećoj Jugoslaviji (1992–2003), i državnoj zajednici Srbije i Crne Gore (2003–2006)

Perić piše: „Među zarobljenicima bilo je mnogo Vlaha, iz severoistočne Srbije i timočkih sela, najviše je bilo Srba... Vlasi su tačno znali ko od zarobljenika nije Vlah.”¹⁴²⁷ Međutim, da stanovništvo u rumunskim (vlaškim) naseljima od Velike Morave do granice sa Bugarskom sebe ne smatra rumunskim, kako bi onda jerej Milorad R. Popović, paroh radujevački, u Letopisu Radujevačke parohije mogao opisati opšte veselje pripadnika „rumunske nacije” sledećim rečima: „[...] 1941, god. [...] Na Spasovdan, 29. maja, stiže jedna lađa sa zarobljenicima našim koji su pušteni (iz nemačkih logora smeštenih u Rumuniji – S. G.) kao pripadnici rumunske nacije (’kao Rumuni’). Žalosna slika naše nacionalne svesti... Čim stiže brod sa zarobljenicima (’Rumunima’) zaorila se rumunska pesma, poklici Rumuniji, Antanesku, pop Đoki... Na rukama i prsima trake sa rumunskom trobojkom. Pod utiskom tog oslobođenja, rumunske propagande, materijalne pomoći iz Rumunije, u selima, pa i u Radujevcu, razvi se živa agitacija u korist Rumunije...”¹⁴²⁸ I u ovom tekstu su „pripadnici rumunske nacije”, a zatim je u zgradama zabeleženo („kao Rumuni”)

¹⁴²⁶ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 72.

¹⁴²⁷ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 80.

¹⁴²⁸ Jerej Milorad Popović, paroh radujevački, *Letopis Radujevačke parohije – Sreza Negotinskog, Oblasti Timočke*, u: Baštinik, Godišnjak Istorijskog Arhiva Negotin, br. 14, Negotin, 2011, 268, 277, 278.

pod navodnicima, što bi, po mišljenju jereja Milorada Popovića, Perića i drugih, imalo istu semantičku vrednost „kao Vlasi”, odnosno povlašeni Srbi, što potvrđuje određenjem „žalosna slika naše nacionalne svesti”, misleći pritom na žalosnu sliku nacionalne svesti Srba, koji su, eto, pod okriljem „rumunske propagande” i zbog „materijalne pomoći iz Rumunije” čas posla postali „Rumuni”.¹⁴²⁹

„Vlasi severoistočne Srbije nisu bili jedinstveni na ratnom i političkom polju. Jedan deo Vlaha severoistočne Srbije je često regrutovan u Nedićevu vojsku i graničnu stražu. Drugi deo Vlaha severoistočne Srbije je bio u četničkim jedinicama Draže Mihailovića. Treći deo Vlaha severoistočne Srbije je bio u partizanskim jedinicama.”¹⁴³⁰ Ove činjenice koje iznosi Perić tačne su, i one najrečitije govore o žestokoj asimilacionoj politici srpske vlasti prema Rumunima (Vlasima) sa prostora istočne Srbije. Uostalom, o navedenim podelama se može govoriti i među Srbima. Perić u nastavku kaže: „Vlasi iz Timočke krajine sa desne obale Timoka, istočne i centralne Makedonije su regrutovani u bugarsku vojsku”,¹⁴³¹ što ukazuje na to da Perić Rumune (Vlahe) sa prostora istočne Srbije poistovećuje sa Arumunima (Vlasima) istočne i centralne Makedonije. „Njih je Bugarska smatrala Bugarima”,¹⁴³² navodi Perić. Dodao bih da je na isti način Srbija „Vlahe” sa prostora istočne Srbije smatrala Srbima ili povlašениm Srbima. Perić piše i da je „deo Vlaha severoistočne Srbije [...] stradao u borbama između četnika i partizana u toku NOR-a i socijalističke revolucije u Jugoslaviji”,¹⁴³³ čemu bih dodao da su „Vlasi” istočne Srbije stradali i u borbama protiv „Vlaha” severozapadne Bugarske, odnosno ginuli su podjednako vođeni interesima srpske i bugarske politike, što je i sam Perić rekavši da je „postojala opasnost da u eventualnom oružanom napadu na Jugoslaviju nađu se u ratu Vlasi iz Bugarske i Rumunije protiv Vlaha iz Jugoslavije”,¹⁴³⁴ misleći pritom na vreme Informbiroa 1948. godine. Ovde valja

¹⁴²⁹ Slavoljub Gacović, *Od povlašениh Srba do vlaškog jezika*, Beograd, Centar Fabula nostra; Negotin, Književno-izdavačko društvo Leksika, 2016, 345–346.

¹⁴³⁰ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 82.

¹⁴³¹ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 82–83.

¹⁴³² Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 83.

¹⁴³³ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 83.

¹⁴³⁴ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 89.

primetiti da Perić poistovećuje Rumune iz Rumunije s onima iz Bugarske i Jugoslavije nazivajući ih sve Vlasima. Perić, pritom, nigde u svojoj knjizi ne pominje stradanja Rumuna (Vlaha) sa prostora istočne Srbije koji su vođeni političkim ciljevima Velike Srbije protiv onih iz Bugarske u Srpsko-turskom ratu (1876–1878), u Drugom Balkanskom ratu (1913) i u mnogim bitkama koje su vođene tokom Prvog svetskog rata (1914–1918).

Perić opet ima potrebu da kaže kako su „Vlasi sevetoistočne Srbije bili [...] veoma aktivni u političkom životu za vreme druge, Socijalističke Jugoslavije, Savezne Republike Jugoslavije i Državne zajednice Srbije i Crne Gore (1945–2003)”¹⁴³⁵ i da je „bio [...] zapažen broj Vlaha severoistočne Srbije na visokim partijskim funkcijama”,¹⁴³⁶ ali, rekao bih, jedino ukoliko su se deklarirali kao Srbi i radili na ostvarivanju političkih ciljeva partija većinskog naroda, koje nipošto nisu vodile računa o kolektivnim pravima „Vlaha”. Doista se mogu navesti mnogi aktivisti koji su po rođenju „Vlasi”, ali su mogli biti politički angažovani samo ako su se deklarirali kao Srbi, što se i danas događa. Mnogi „Vlasi” su kao članovi SPS-a bili predsednici pojedinih opština u istočnoj Srbiji ili članovi Parlamenta Srbije, ali su se na opštinskim sajtozima uvek izjašnjavali kao Srbi sa srpskim maternjim jezikom (Miletić Mihajlović-Tića, Dragi Damnjanović, Radiša Dragojević i mnogi drugi). Takve „Vlahe” danas vidimo na čelnim pozicijama II i III saziva Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine.

Perić najpre izjavljuje da su „Vlasi severoistočne Srbije uprkos velikim društvenim promenama sačuvali [...] svoj nacionalni identitet zahvaljujući ključnim etničkim odrednicama kao što su jezik i vera, što im je omogućilo osećaj subjektivne pripadnosti vlastitog etnokulturnom identitetu bez obzira na istorijske okolnosti u kojima su se nalazili”, a potom izjavljuje nešto potpuno suprotno, da su „Vlasi u severoistočnoj Srbiji ... vremenom postali flotantna kategorija dvojnog identiteta, koja se na popisima najčešće izjašnjava za Srbe, stavljajući tako u prvi plan državljanstvo u odnosu na etničko poreklo i nacio-

¹⁴³⁵ Ovde valja reći da se Državna zajednica Srbije i Crne Gore konačno raspala 2006, a ne 2003. godine, kako Perić navodi.

¹⁴³⁶ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 97.

nalnost”¹⁴³⁷ Bilo bi zanimljivo da je na ovom mestu Perić objasnio kojeg su etničkog porekla „Vlasi”, a koje su nacionalnosti i, svakako, u kojem suodnosu se nalazi etničko poreklo, nacionalnost i državnost „Vlaha” sa prostora (severo)istočne Srbije.

9.3.10. Vlasi severoistočne Srbije u Republici Srbiji

Perić kaže da „pored činjenice da je jezik, kojim Vlasi danas u Srbiji govore idiom (dijalekt), proizašao iz balkanskog latiniteta, naravno delom iz rumunskog, a delom sa primesama iz neromanskog jezika, on je dovoljno specifičan da se smatra maternjim jezikom Vlaha”, a u nastavku donosi primer kojim želi potvrditi svoju tezu da „u okruženju na Balkanskom poluostrvu ima i većih sličnosti između pojedinih dijalekata u osnovi istog jezika koji su dobili status posebnih jezika svojih etnita”¹⁴³⁸ Perić najpre iznosi tezu da je „vlaški jezik” proizašao delom iz balkanskog latiniteta, delom iz rumunskog jezika, a delom iz „neromanskog jezika”, pa se stiče utisak da je balkanski latinitet postojao istovremeno s rumunskim jezikom i sa, samo Periću znanim „neromanskim jezikom”. Perić očigledno misli na srpsko-hrvatski jezik iz kojeg su nastali srpski, hrvatski, bosanski i crnogorski jezik. Po istoj logici smatra da „u osnovi (iz) istog jezika”, koji je svakako rumunski, može nastati „vlaški” jezik, kao što je svojevremeno iz tog jezika nastao „moldavski”, koji je pre nekoliko godina ukinut odlukom Ustavnog suda Republike Moldavije. Perić je smetnuo s uma da je hrvatski nastao kao službeni jezik tek formiranjem hrvatske države, bosanski nakon formiranja bosanske države, a crnogorski, koji je još u povoju, tek formiranjem crnogorske države, baš kao što je i bivši moldavski jezik nastao formiranjem moldavske države na teritoriji bivše Kraljevine Rumunije. Međutim, na teritoriji Republike Srbije osim formirane Republike Kosovo, koju Srbija još uvek ne priznaje, nije formirana „Vlaška republika”, ali je zato formirana „vlaška” nacionalna manjina, čija je matica, po mišljenju članova Nacionalnog saveta Vlaha, Republika Srbija, a oni smatraju da se mora formirati i „vlaški” jezik. Pretpostavljam da su formiranje „Vlaš-

¹⁴³⁷ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 99.

¹⁴³⁸ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 110.

ke republike” ostavili budućim generacijama nacionalno osvešćenih „Vlaha”. Da se kojim slučajem „Srbi ne dosete”, Perić je morao naglasiti, onako dodvornički, da će Nacionalni savet Vlaha učiniti „sve na očuvanju i negovanju dosadašnjeg vekovnog saglasja zajedničkog življenja Srba i Vlaha u našoj zajedničkoj državi Srbiji, koju Vlasi smatraju svojom domovinskom maticom”.¹⁴³⁹ Perić ovde kaže da su „Vlasi” i Srbi živeli u „vekovnom saglasju”, a na prethodnim stranicama kaže da „Vlasi u Srbiji nisu uživali nikakva prava u obrazovnoj, kulturnoj, religijskoj i medijskoj sferi”.¹⁴⁴⁰ Po ko zna koji put, pitam se kako „Vlasi” mogu biti nacionalna manjina u „svojoj domovinskoj matici”? A ukoliko jesu, opet se pitam, kako to da su samo Srbi konstitutivni narod u Srbiji? Uostalom, ako su „Vlasi” manjina u Srbiji, u kojoj se to zemlji nalazi „vlaška” većina? To pitanje su vlaški stratezi rešili na sledeći način – oni kažu da se „Vlasi” oduvek nalaze na prostoru istočne Srbije, unazad dva milenijuma, odnosno da su istovremeno živeli s Tračanima, Rimljanima i Keltima, a pokatkad su nastali od Tračana i Kelta, koji su čas bili „Vlasi”, čas preci današnjih „Vlaha”.¹⁴⁴¹

„Vlasi severoistočne Srbije su visoko pozicionirani u državi Srbiji”, kaže Perić, ali je zaboravio reći – samo ako su nacionalno opredeljeni kao Srbi. „Ilustracije radi, ima narodnih poslanika, pripadnika vlaške nacionalne manjine u Narodnoj Skupštini”,¹⁴⁴² ali samo u ime partija većinskog (srpskog) naroda, a ne u ime „Vlaha” istočne Srbije.

9.3.11. Jezik Vlaha severoistočne Srbije

O jeziku „Vlaha” istočne Srbije govorio sam u ovoj knjizi u poglavlju *Nacionalni saveti vlaške nacionalne manjine i „vlaški jezik” u procesu asimilacije Rumuna sa prostora istočne Srbije*, ali je, smatram, zanimljivo ukazati čitaocima na pojedine kontradiktorne stavove koje je Perić izneo o jeziku „Vlaha” u svojoj knjizi. Prva

¹⁴³⁹ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 110.

¹⁴⁴⁰ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 105.

¹⁴⁴¹ Vojislav Stojanović, *Etnogeneza nastanka Vlaha : Vlasi i balkanski narodi*, Negotin, Estetika, 2007.

¹⁴⁴² Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 111.

Perićeva rečenica glasi: „Jezik je 'najvidljivije' etničko obeležje, neodvojivi deo i ključna komponenta nacionalnog identiteta.”¹⁴⁴³ Ova rečenica, ali i mnoge druge, napisane su pod uticajem dela Adama D. Smita (A. D. Smit, *Nacionalni identitet*, Biblioteka XXI vek, Beograd, 1989). Sve one govore o nacionalnom identitetu bez ijedne rečenice iz koje bismo saznali nešto o jeziku „Vlaha” istočne Srbije. Potom, pod uticajem studije Milovana Radakovića, Perić kaže: „Značaj jezika ogleda se u tome što jedan narod ne mora imati sopstvenu državu ali ako sačuva svoj jezik po kome se razlikuje od drugih, sačuvao je onaj minimum neophodan za održavanje nacionalnog identiteta, dok s druge strane, jedan narod može imati svoju teritoriju, ali ako se tokom vremena iz bilo kog razloga odrekao svog i prihvatio drugi jezik, doći će postepeno do asimilacije i gubljenja nacionalnog identiteta.”¹⁴⁴⁴ (On u nastavku, opet pod uticajem već navedenog dela Adama Smita¹⁴⁴⁵, navodi da „mnoge različite nacionalnosti govore istim jezikom, kao što se i u okviru jedne etničke zajednice upotrebljava više jezika, zbog čega jezik nije uvek dovoljan kriterijum za ocenu pripadnosti određenoj nacionalnosti”.¹⁴⁴⁶ Perić u nastavku kaže da „jezik kao obeležje nacionalnog identiteta, ne mora obavezno biti poseban jezik, već to može biti neki sopstveni modalitet zajedničkog jezika (npr. nemačkog jezika), pa se obeležja posebnog nacionalnog identiteta mogu očuvati istovremeno sa korišćenjem zajedničkog jezika zbog određenih prednosti tog jezika na planu međunarodne šire i bolje komunikacije”.¹⁴⁴⁷

Da zaključimo, u prvoj rečenici Perić kaže: „Jezik je 'najvidljivije' etničko obeležje, neodvojivi deo i ključna komponenta nacionalnog identiteta”, a u poslednjoj ovde navedenoj rečenici: „Jezik kao obeležje nacionalnog identiteta, ne mora obavezno biti poseban jezik...” U maniru sociolingviste i sociologa, koristeći navedena dela, Perić drugačije rečeno iznosi da Vlasi mogu biti

¹⁴⁴³ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 112.

¹⁴⁴⁴ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 113; M. Radaković, *Komponente nacionalnog i evropskog identiteta*, Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2012, 90.

¹⁴⁴⁵ Adam D. Smit, *Nacionalni identitet*, Biblioteka XXI vek, Beograd, 1989, 66.

¹⁴⁴⁶ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 113.

¹⁴⁴⁷ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 113.

posebna nacionalna zajednica u odnosu na rumunsku zajednicu, ali „jezik kao obeležje nacionalnog identiteta, ne mora obavezno biti poseban jezik”, tj. Vlasi ne moraju imati „vlaški” jezik „zbog određenih prednosti (rumunskog – S. G.) jezika na planu međunarodne šire i bolje komunikacije”. On daje primer „Austrijanaca koji govore nemački”¹⁴⁴⁸ jezik. Međutim, u prethodnoj rečenici Perić je rekao da se „značaj jezika ogleda [...] u tome što jedan narod ne mora imati sopstvenu državu”, imajući na umu posve sigurno „Vlahe” istočne Srbije koji nemaju svoju državu, da bi u nastavku rečenice rekao: „ali ako sačuva svoj jezik po kome se razlikuje od drugih”, a drugi u odnosu na Vlahe mogu biti samo Srbi iz njihovog okruženja, onda je, po Perićevom mišljenju tzv. Vlah „sačuvao [...] minimum neophodan za održavanje nacionalnog identiteta”,¹⁴⁴⁹ koji može biti „vlaški” isto koliko i rumunski nacionalni identitet.

U okviru ovog poglavlja Perić nadalje govori o jugoslovenskim popisima od 1948. do 2011. godine i o „Vlasima” i „vlaškom” jeziku, ali opet ništa ne kaže o prirodi tog „vlaškog” jezika da bi tek na kraju poglavlja rekao sledeće: „Vlaški jezik je najvidljivije obeležje kolektivnog nacionalnog identiteta Vlaha severoistočne Srbije”, s objašnjenjem: „Vlaški jezik kao maternji jezik Vlaha u Srbiji je proizašao iz balkanskog latiniteta”, a navodeći i da se „razlikuje ... od rumunskog jezika”. Najzad daje i neverovatno objašnjenje: „Razlika se posebno manifestuje u izgovoru nekih suglasnika ispred nepčanih samoglasnika (rece-reše, unde-unde, limba-ljinba, mine-minje, dute duće)”¹⁴⁵⁰ navodeći rad Tihomira Đorđevića *Kroz naše Rumune* (187. str). O jezičkom pitanju u nastavku navodi sledeće: „Ungurjani umekšavaju izvesne samoglasnike osobito – t, ispred nekih vokala (e, i): frate-frace, lapte-lapće. Osim toga, Ungurjani umekšavaju č u š: še vre? – dok carani: če vre,”¹⁴⁵¹ pri čemu navodi rad Ljubiše Rajkovića Koželjca *Crna Reka – antropogeografska građa iz zaostavštine Marinka Stanojevića* (Zaječar, 1975, 97–98). Perić je ovde zaboravio reći da Ungurjana (Banaćana) pored onih u istočnoj Srbiji, ima i u

¹⁴⁴⁸ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 113.

¹⁴⁴⁹ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 113.

¹⁴⁵⁰ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 117.

¹⁴⁵¹ Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 117.

srpskom i u rumunskom Banatu, i to u mnogo većem broju, i da i oni imaju ista pomenuta umekšavanja u odnosu na standardni rumunski jezik, ali svedjedno svoj jezik nazivaju rumunski, a sebe Rumunima.

U poglavlju o jeziku „Vlaha” Perić još kaže: „Ćirilično pismo je pismo koje Vlasi koriste od početka svoje pismenosti, kroz vizantijsko nasleđe. U osnovi radi se o grčkom alfabetu iz koga je preuzeto 26 slovnih znakova, po principu jedno slovo – jedan znak. Konstatuje se da je ćirilično pismo istorijsko pismo Vlaha na Balkanu, obzirom na prvi pisan dokument na ćirilici još iz 1392. godine.”¹⁴⁵²

Dakle, pre pisanog ćiriličnog dokumenta iz 1392. godine Rumuni (Vlasi) na Balkanu su bili nepismeni. Ako „vlahisti” doista veruju da su „Vlasi” nastali od Kelta (i Tračana) u procesu romanizacije do IV veka, a postali građani Rimske imperije još 212. godine, kako onda objašnjavaju (ne)pismenost „Vlaha” pre nastanka ćirilice u IX/X veku. Uostalom, dokument iz 1392. godine o kome Perić piše je dokument iz Jeuda (*Codicele de la Ieud* „Zbornik /rukopisa/ iz Jeuda”), koji je nastao 1391–1392. godine (6900. od osnivanja sveta).¹⁴⁵³ Na Perićevu žalost, navedeni dokument nije nastao južno od Dunava među „Vlasima” sa prostora istočne Srbije, već severno od Dunava među Rumunima iz Maramureša, pa se u svojoj argumentaciji Perić mora odreći ćiriličkog dokumenta koji pominje, osim ukoliko ne stavlja znak jednakosti između „Vlaha” sa prostora istočne Srbije i Rumuna iz Maramureša u Rumuniji, gde je dokument nastao, što je dijametralno suprotno njegovim gledištima o „Vlasima” koji nisu isto što i Rumuni.

9.3.12. Religija Vlaha severoistočne Srbije

U tekstu pod ovim naslovom Perić zapravo piše o običajima, ritualima i verovanjima „Vlaha”, ponajviše o samrtnom ritualu, o elementima samrtne obredne prakse u ciklusu kalendarskih običaja i o krsnoj slavi. Povodom teksta u kojem Perić piše o napred navedenim običajima umesto komentara naveo bih nekoliko njihovih objavljenih

¹⁴⁵² Miodrag D. Perić, *Vlasi severoistočne Srbije*, 119.

¹⁴⁵³ Najstariji tekst pisan na rumunskom jeziku ćiriličkim grafemama je manuskript koji sadrži legendu Nedelje i de omilije u vezi s Velikim četvrtkom i uskršnjom nedeljom i čuva se u Biblioteci Rumunske akademije.

radova i knjiga,¹⁴⁵⁴ kao i rasprava o slavi¹⁴⁵⁵ pozvanih autora od Perića, koji je u obe navedene oblasti nepoznat stručnoj i naučnoj javnosti.

¹⁴⁵⁴ Slavoljub Gacović, *Vampir u verovanjima sela Halova*, u: Razvitak, januar–februar 1985, God. XXV, Br. 1, 78–82; Ibid., *Mitski tragovi u baštini sela Halova*, u: Razvitak, mart–april 1985, God. XXV, br. 2, 74–80; Ibid., *Motivi grčkih, rimskih i legendi sa istoka u folklornom nasleđu sela Halova*, u: Razvitak, novembar–decembar 1985, God. XXV, br. 6, 86–92; Ibid., *O bajanju i vraćanju u Vlahu istočne Srbije*, u: Razvitak, maj–jun 1986, God. XXVI, br. 3, 88–99; Ibid., *Priča gospodnja*, u: Zbornik za zdravlje: Iz istorije narodne medicine i zdravstvene kulture (IV i V naučni skup), Zaječar 1989. i 1997, 259–270; Ibid. (koautor Darinka Gacović), *Prožimanja demonu smrti i sudbine Samodive i demonu smrtonosne zarazne bolesti čume*, u: Zbornik Za zdravlje: Iz istorije narodne medicine i zdravstvene kulture (VI naučni skup), Rajačke pivnice 1999, 287–297; Ibid., *Preventivno prizivanje dualnog teonima neba i zemlje upotrebom divizme u kađenju svadbene trpeze Vlahu severoistočne Srbije*, u: Zbornik Za zdravlje: Iz istorije narodne medicine i zdravstvene kulture (VI naučni skup), Rajačke pivnice 1999, 275–286; Ibid., *Basma „za odvajanje“ samrtnika od mrtvih i živih rođaka u Vlahu severoistočne Srbije*, u: Zbornik Za zdravlje: Iz istorije narodne medicine i zdravstvene kulture (VII naučni skup), Rajačke pivnice 2000, 239–250; Ibid., *L'arbre cosmique dans la culture Valaque du nord-est de la Serbie*, in: Ethnoses and cultures on the Balkans, International Conference, Bulgaria (Trojan, 23–26. 8. 2000), Sofia, 2000, Vol. 1, 113–127; Ibid., *Otkuda reč neimar u epici Balkana?*, u: Glasnik Etnografskog instituta, Br. XLIX, Beograd, 2000, 155–160; Ibid., *Odjeci drevnih mitova u basmi tipa Voda ili vino gospodnje u kultu mrtvih kod Vlahu severoistočne Srbije*, u: Etno-kulturološki zbornik, Br. VII, Svrlijig, 2001–2002, 143–148; Ibid., *The term of the ethnos greeks as an identifier of the vlach ethnos in the Balkans*, u: Македонски фолклор – Macedonian folklor, Год. XXX, бр. 61, Скопје, 2002, 5–11; Ibid., *Elementi mita o bogu Dionisu i drugih antičkih mitova u basmama tipa Priča gospodnja kod Vlahu severoistočne Srbije*, u: Razvitak, br. 207/208, Zaječar, 2002, 112–120; Ibid., *Bajanja u kultu mrtvih kod Vlahu severoistočne Srbije*, u: Etnologie, №. 4, София, Дружество ДИОС – Балкански институт по етнология, 2001, 162–280; Ibid., *De la latină la română. Teritoriul formării limbii românilor* (Conferință științifică internațională), Turnu Severin – Drobeta, 20–21. mai 2012, In: *Mehedinți – istorie, cultură și spiritualitate. Identitate, cultură și tradiții comune în spațiul transfrontalier România – Serbia*, București, 2012, 18–85.

¹⁴⁵⁵ Vladislav Skarić, *Postanak krsnoga imena*, u: Zb O krsnom imenu, Beograd, Prosveta, 1985, 287–330; Miloje Vasić, *Slava – Krsno ime*, u: Zb O krsnom imenu, Beograd, Prosveta, 1985, 209–260; Radoslav Grujić, *Crkveni elementi krsne slave*, u: Zb O krsnom imenu, Beograd, Prosveta, 1985, 407–485; Slobodan Zečević, *Praznik (slava) u severoistočnoj Srbiji*, u: Zb O krsnom imenu, Beograd, Prosveta, 1985, 122–135; Milan Đ. Milićević, *Kućanska slava*, u: Zb O krsnom imenu, Beograd, Prosveta, 1985, 75–121; Aleksandar Mitrović, *Krsno ime nije ni patarenskog, ni*

9.3.13. Kultura Vlaha severoistočne Srbije

U ovom poglavlju Perić piše o izradi crepulja, o nošnji, folkloru, tj. o muzici i narodnim igrama. O svemu ovome ne bih dao svoj komentar, a čitaoci, posebno oni iz struke koji budu pročitali knjigu, razumeće zbog čega.¹⁴⁵⁶

9.3.14. Znamenite ličnosti vlaškog porekla u istoriji Vlaha severoistočne Srbije

Perić u poglavlju pod ovim naslovom piše o istomišljenicima, članovima Nacionalnog saveta Vlaha, od kojih navodi i Dragana Andrejevića za koga veli da je pohađao studije istorije umetnosti, ali nigde ne pominje da ih je završio, tj. diplomirao. Perić piše da je Andrejević ceo život posvetio fotografiji i navodi mnogobrojne nagrade koje je dobio, ali ne kaže ništa u vezi s njegovim predgovorima, pogovorima i napisima koje na sajtu Nacionalnog saveta Vlaha ili na Fejbuk stranici NVO „Gergina” objavljuje o „vlaškom jeziku”, o etnogenezi „Vlaha” istočne Srbije, o hrišćanstvu kod Vlaha i o tome kojoj su crkvi pripadali u prošlosti. On je „ekspert” u svim oblastima koje se tiču Vlaha na Balkanskom poluostrvu iako nije odslušao nijedan seminar iz oblasti istorije, sociologije, lingvistike, sociolingvistike, antropologije i svih drugih istorijskih disciplina o kojima inače voli pisati. U stručnim i naučnim časopisima u zemlji i inostran-

srpskog, ni pravoslavnog postanka, u: Zb O krsnom imenu, Beograd, Prosveta, 1985, 277–286; Petar Ž. Petrović, *Krsno ime*, u: Zb O krsnom imenu, Beograd, Prosveta, 1985, 17–26; Ć. Truhelka, *Larizam i krsna slava*, u: Zb O krsnom imenu, Beograd, Prosveta, 1985, 342–406, i mnogi drugi autori u Zb. *O krsnom imenu*, urednik Svetlana Velmar-Janković, Beograd, Prosveta, 1985, 7–533; Sreten Petrović, *Magija i životni krug u običajima i verovanju Svrljiga*, Svrljig, Etno-kulturološka radionica, Kulturna istorija Svrljiga, knj. VII, 2016, 140–149; Dragan Demić, *Grada za poznavanje slave («praznjika») kod Vlaha u Mlavi*, u: Zbornik radova „Viminacivm”, 12, Požarevac, Narodni muzej Požarevac, 2001, 255–261, itd.

¹⁴⁵⁶ Olivera Mladenović, „Narodne igre derdapskog stanovništva”, Zbornik radova Etnografskog instituta SANU, 7 (1974), Etnografski institut SANU, Beograd, str. 91–108; Bratislav Petrović, *Tradicionalno odevanje Vlaha: od poslednjih decenija XIX veka do savremenog doba*, Bor: Muzej rudarstva i metalurgije, 1998, itd.

stvu nema nikakvih podataka o njegovoj bibliografiji. I tako je redom o mnogima je Perić pisao, a da se o njima ne bi moglo reći da su znamenite ličnosti, npr. Slobodan Perić, Vojislav Stojanović, Siniša Čelojević i drugi. Ovde izuzimam nekoliko njih koje je Perić pomenuo i koji zavređuju mesto među znamenitim ličnostima „vlaškog”, porekla bez obzira na činjenicu jesu li se opredelili kao „Vlasi”. To su pre svega Đorđe Golubović, Miroslav Demić, Dušan Jovanović, Petar Jovanović, Staniša Milošević, Momir Paunović i Olga Purić Daskalović.

Pročitavši ove dve navedene knjige o istoriji „Vlaha severoistočne Srbije” izneo sam ovde svoje komentare, uvidevši da istorija nije više učiteljica života, kako su nas učili i često ponavljali u školi, već da je, i po mišljenju Vojina Dimitrijevića,¹⁴⁵⁷ postala „poslušno đache koje stalno mora da uči nove lekcije i da se koriguje u skladu s nekim ‘važnijim’ interesima, od kojih kao da su poslednji oni koji se tiču istinitosti i tačnosti.” Svima koji će pročitati ove dve navedene knjige biće „očigledno da za ideologiju, politiku i društvene i nacionalne interese istorija ne predstavlja nauku u kojoj se znanja i uviđanja samo produbljavaju i obogaćuju već da je to priča koja služi drugim svrhama, koja se stalno ponovo priča u skladu s interesima i namerama pripovedača, kao bajka narodu pred spavanje”.¹⁴⁵⁸

9.4. O knjizi „Etnički identitet Vlaha”

Milene Golubović

Milena Golubović je svoju knjigu podelila u nekoliko celina : I – Uvod, II – Teorijske postavke, III – Predstavljanje etnografske građe i IV – Analiza. Razume se da svaka od navedenih celina ima više

¹⁴⁵⁷ Vojin Dimitrijević je rođen u Rijeci 1932 (u to vreme Italija, danas Hrvatska), a preminuo u Beogradu 2012. Bio je profesor prava, javni intelektualac, istaknuti borac za ljudska prava i jedan od najuglednijih srpskih stručnjaka za međunarodno pravo i međunarodne odnose. Profesor Dimitrijević je bio dugogodišnji direktor Beogradskog centra za ljudska prava, član Instituta za međunarodno pravo (*Institut de Droit international*), počasni doktor Univerziteta Mekgil (Montreal, Kanada) i Univerziteta Kent (Kenterberi, Velika Britanija), i nosilac francuskog ordena Legije časti.

¹⁴⁵⁸ Vojin Dimitrijević, *Predgovor: Istorijska muka od istorijske istine*, (prir.) Vojin Dimitrijević, u: *Novosti iz prošlosti: Znanje, neznanje, upotreba i zloupotreba istorije*; Beograd, Beogradski centar za ljudska prava, 2010, 7.

naslova, a najrazuđenija celina sa 28 naslova je *Predstavljanje etnografske građe*. Pored navedenih celina knjiga sadrži i slovo o autoru, recenzije, zaključak i literaturu. U ovoj knjizi sam zadržao naslove Mileninih celina i pojedine skraćene naslove unutar svake celine s fragmentima teksta koje sam komentarisao.

9.4.1. Teorijske postavke

Na koji način teorijski promišlja o percepciji „Vlaha” Milena Golubović možemo pročitati u sledećem pasusu njene knjige: „Interesantno je primetiti – kaže ona – da predstavnici zajednice, aktivni u kulturno-političkoj sferi, u svojim izlaganjima ne navode, niti primećuju kao spornu činjenicu da Vlasi nisu nacija. Ne postavlja se pitanje: ‘Ako smo mi određeni kao nacionalna manjina, kojoj naciji onda pripadamo? Zar mi nismo etnička manjina?’ Izostanak tih pitanja je indikativan, a može se vrlo jednostavno objasniti. Jedno od objašnjenja je da većina Vlaha sebe doživljava kao pripadnika srpske nacije. Srbija je njihova država, njihova domovina. Dakle, deo koji preferira na naciju, u imaginarijumu se dovodi u vezu sa Srbijom, što dalje vodi isključivanju zapitanosti. Sa druge strane, prorumunski orijentisani predstavnici zajednice koji u svojim izjavama nastoje da izjednače Rumune i Vlahe, ne žele da budu deo Nacionalnog saveta Rumuna, već deo Nacionalnog saveta Vlaha. Iako u ovom stavu postoji logična nedoslednost, prorumunski orijentisani Vlasi je ne prepoznaju kao potencijalnu nelogičnost. Prepoznaju sebe kao posebnost u odnosu na pripadnike rumunske nacije, a ujedno i kao njima jednake. Na taj način, očigledno, žele da naprave distanscu u odnosu na srpsku naciju. Ipak, ni kod njih ne dolazi do izražaja činjenica da Vlasi nisu nacija, jer u sopstvenom imaginarijumu percipiraju sebe kao pripadnike rumunske nacije, ali u etničkom smislu ne doživljavaju sebe kao Rumune, već kao Vlahe. Dakle, u ovom slučaju ne dolazi do zapitanosti, jer je dilema rešena tako što je pripadnost srpskoj naciji, zamenjena pripadnošću rumunskoj. U

izvesnoj meri može se prepoznati percepcija nacije u onom obliku koji se u literaturi označava kao ‘građanski model nacije’.”¹⁴⁵⁹

U navedenim rečenicama Milena iznosi definicije o etničkom ili građanskom modelu nacije onako kako o tome pišu autori u savremenim antropološkim studijama. Međutim, ona polazi od pogrešnih postavki, prvo da niko ne postavlja pitanje *kojoj naciji pripadaju „Vlasi” ako su vlaška nacionalna manjina*, a drugo da neko postavlja pitanje *zar mi nismo etnička manjina?* Jednom rečenicom ću dati odgovor na oba pitanja – i na nepostavljeno i na postavljeno. Najpre bih rekao da su „Vlasi” *etnička nacionalna manjina* i sebe uopšte ne percipiraju kao „građanski model nacije”, kako navodi Golubovićeve. U Srbiji ni među većinskim stanovništvom nije uspostavljen „građanski model nacije”, već „etnički model nacije”, pa je isti model uspostavljen kod nacionalnih manjina. Nije istina da „prorumunski Vlasi” žele da naprave distancu između sebe i Rumuna. Rumunima (Vlasima) sa prostora istočne Srbije srpske vlasti nisu omogućile da zajedno sa Rumunima u Vojvodini formiraju *Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine* u Vršcu 2002. godine. To se dogodilo i pored toga što su na sastanku održanog u prostorijama NVO „Ariadnae filum” u ulici Miloša Obilića 48 u Zaječaru lideri Rumuna (Vlaha) iz istočne Srbije (Dimitrije Kračunović, Predrag Balašević, Slavoljub Gacović, Zaviša Žuržić i Bojan Barbučić) i Rumuna iz Vojvodine (Ion Sfera, Nică Ciobanu, Ion Cizmaș, Pavel Greoneanț, Marin Gașpar, Aurel Berlovan i Cornel Mata), uz podršku prisutnih delegata iz Ministarstva za prekogranične Rumune (Eugen Popescu i Viorel Badea), 8. oktobra 2002. godine potpisali sporazum o formiranju jedinstvenog Nacionalnog saveta rumunske nacionalne manjine u Jugoslaviji.¹⁴⁶⁰ Pošto im nije dozvoljeno da formiraju

¹⁴⁵⁹ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, Beograd, Autor, 2014, 42–43, nap. 37.

¹⁴⁶⁰ Na zajedničkoj sednici predstavnika Rumuna Vojvodine (*Zajednice Rumuna u Jugoslaviji, Alijanse vojvođanskih Rumuna*) i predstavnika Rumuna istočne Srbije (*Demokratskog pokreta Rumuna Srbije, Društva za kulturu Vlaha-Rumuna severoistočne Srbije „Ariadnae filum”, Rumunskog kulturno-informativnog centra*) održanoj dana 8. oktobra 2002. godine u Zaječaru, a povodom izbora i konstituisanja Nacionalnog saveta Rumuna u Jugoslaviji postignut je sporazum koji je u celosti naveden u petom poglavlju: *Izborne liste i politika formiranja Nacionalnog saveta*

Nacionalni savet Rumuna s Rumunima iz Banata, lideri rumunskih političkih partija iz istočne Srbije (Dimitrije Kračunović i Predrag Balašević), kojima je od strane srpske administracije nametnut naziv „Vlah”, nisu hteli prepustiti tzv. Vlahe daljim asimilacionim procesima u Srbiji pa su došli na ideju da prihvate „manje zlo” koje im se nudi od strane Petra Lađevića, direktora Službe za ljudska i manjinska prava vlade RS (2006), tj. pristali su da formiraju Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine 26. jula 2006. godine sa sedištem u Negotinu, koje je potom prebačeno u Bor.¹⁴⁶¹ Nisu ni slutili da će na taj način ići na ruku vlastima u Srbiji, odnosno da će to što čine biti u korist asimilacije Rumuna (Vlaha) sa prostora istočne Srbije, koje su uz pomoć partija većinskog naroda na vlasti 2010. godine (DS, SNS, SPS, G17+ itd.) preuzele Nacionalni savet Vlaha od njenih lidera iz prvog saziva. Po uspostavljenju drugog saziva lideri NSV odmah su nametnuli srpski jezik u javnim nastupima dok se tobože ne izvrši kodifikacija i standardizacija „vlaškog” jezika. Potom su školske 2014. godine uspele uvesti u školski sistem Srbije izborni predmet Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture, kao da „Vlasi” imaju jedan govor, a istina je da svako naselje u kojem žive ima svoj govor, kao što npr. i u jugoistočnom delu Srbije postoje govori u okviru „prizrensko-timočkog dijalekta” srpskog jezika, o čemu nalazimo potvrde npr. u Rečnicima timočkog, leskovačkog i vranjanskog govora. Deo „Vlaha” koji sebe percipira kao deo srpske nacije je onaj koji je podlegao viševjekovnoj agresivnoj asimilacionoj politici koja se i danas sprovodi u Srbiji, a svesniji deo „Vlaha” koji sebe percipira kao deo rumunske nacije je onaj koji nije podlegao beskompromisnoj asimilaciji. Da je njihova domovina Srbija, prihvataju i jedni i drugi, ali je onima koji sebe percipiraju kao deo srpske nacije nametnuta ideja da je Srbija, pored toga što je njihova domovina, oduvek bila i njihova matica, njihova kolevka. Po njihovom neargumentovanom mišljenju „Vlasi” su nastali i opstali na prostoru na kojem danas žive već 2000 godina. Bili su tu i pre dolaska Rimljana barabar sa Keltima

vlaške nacionalne manjine u procesu asimilacije rumunske zajednice sa prostora istočne Srbije.

¹⁴⁶¹ Intervju Slavica Marković sa Petrom Lađevićem, direktorom Službe za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije, *Vlaška manjina uživa sva prava u Srbiji, Timoćanin*, 15. decembar 2007, 8–9.

i Tračanima i zato njihovi nacionalni ideolozi koji prihvataju istoriju kao rekonstrukciju prošlosti iz dela Vojislava Stojanovića i Predraga D. Perića tvrde da oni nemaju veze sa Rumunima iz Rumunije. Zato bih rekao da nema orijentisanih predstavnika „zajednice koji u svojim izjavama nastoje da izjednače Rumune i Vlahu”, tj. nema onih koji tobože žele da rumunizuju „Vlahu”. Rumunizovanje „Vlaha” se, od strane srpskih vlasti, lažno prikazuje u javnosti kako bi se istovremeno moglo raditi na posrbljavanju Rumuna, a ukoliko to ne ide željenim tokom, makar na povlašćavanju Rumuna sa prostora istočne Srbije. Takođe, podmeću se laži o tobožnjoj rumunizaciji Vlaha kako bi se lažno moglo „svedočiti” o tobože autohtonim Vlasima.

Kada Milena govori o naciji kod „Vlaha” ona iznosi da „Tokom istorije Vlasi nisu oformili naciju” i da „Ne postoji vlaška nacija”, jer „Vlasi figuriraju kao grupa koja se može označiti kao etnička, a ne kao nacija” i da „postoji razlika i neusklađenost između termina koji se koriste u svakodnevnici i administraciji i onih koji se koriste u naučno-istraživačke svrhe”,¹⁴⁶² a ja bih naglasio da razlika i neusklađenost postoji u narodu jedino između etnonima Rumun/Rumuni (Rumân/Rumâni) kojim sebe nazivaju rumunofoni govornici i egzonima Vlah/Vlasi, kojim srbofoni govornici nazivaju rumunofone govornike. Termini, etnička grupa i nacija, o kojima govori Milena Golubović, se ne koriste u narodu. Narod se ne bavi antropološkim istraživanjima pa da ima potrebe za rabljenjem navedenih termina. To su termini koji su u opticaju isključivo među istraživačima u „naučno-istraživačke svrhe” i među službenicima u administraciji. Prema tome, Milenina konstatacija da „Vlasi” istočne Srbije nisu formirali naciju je tačna, ali je trebala navesti i uzrok tome, a uzrok neformiranja „vlaške nacije” je zato što „Vlasi” pripadaju rumunskoj naciji. Samim tim formiranje „vlaške” nacionalne manjine od strane srpskih vlasti je diskutabilan termin, on je politički nametnut rumunskoj zajednici u istočnoj Srbiji.

Uostalom, termin (egzonim) „Vlah” bio je nametnut rumunofonim govornicima Balkana u mnogim skriptorijumima srednjovekovnih evropskih samostana, u notarijatima i državnim kancelarijama sve do XVI veka, nakon čega je otklonjen, jer su se „Vlasi” Balkana „vratili izvornom značenju imena”. Na primer, u jednom izvoru iz

¹⁴⁶² Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, Beograd, Autor, 2014, 43.

1534. godine zapisano je: „Vlasi se sad zovu Romanima” (*Valahi ninc se Romanos vocant*), u drugom izvoru iz 1570. godine je rečeno: „Vlasi koji se Romanima imenuju” (*Valachi, qui se Romanos nominant*), a u trećem izvoru iz 1574. godine stoji: „Oni koji žive u Moldaviji, Vlaškoj i dijelu Transilvanije smatraju sebe potomcima Romana i svoj jezik nazivaju romanskim” (*Ceux du pays se disent vrais successeurs des Romains et nomment leur parler romanechte*),¹⁴⁶³ tj. *românește* (*romanechte*), kako bi danas rekli Rumuni.

Kada govori o određenju bilo koje „etničke grupe”, Milena Golubović iznosi stav da će „na različite načine ... određenju etničke grupe pristupiti zastupnik primordijalističkog učenja i onaj koji je naklonjeniji konstruktivističkom sagledavanju stvarnosti i identitet-skih procesa [...] Primordijalisti će etničku grupu posmatrati kao datost, kao nešto što postoji nezavisno od njenih članova. Pripadnikom grupe postaje se rođenjem i isključena je mogućnost izbora [...] Dakle, istraživanje je bilo usmereno ka traženju objektivnih (materijalnih) uzoraka i činjenica vezanih za etnicitet. To se menja sa pojavom konstruktivističkog pristupa [...]”¹⁴⁶⁴

Tačno je da je razlika između primordijalista i konstruktivista velika, ali zar knjige Vojislava Stojanovića (*Etnogeneza nastanka Vlaha: Vlasi i balkanski narodi*) i Miodraga D. Perića (*Vlasi severo-istočne Srbije*), kojima utoljuju svoju žeđ etnički stratezi „Vlaha” (za poznavanjem konstruktivističkim pristupom formirane „vlaške” zajednice smeštene na prostoru istočne Srbije) nisu napisane u najboljem maniru primordijalista i zar to nisu perjanice onih koji se nalaze u Nacionalnom savetu Vlaha. Golubovićeva citira reči svoga profesora Saše Nedeljkovića da se „etnička pripadnost gradi i održava u ljudskom umu”,¹⁴⁶⁵ ali zar se i takva „konstrukcija” u našem umu ne

¹⁴⁶³ Željko Brankov Musović, *Genetika, istorija i bakle* (archive.org edition Copyright 2018), 207, a u napomeni 190 navodi: Tranquillo Andronico in Endre Veress, *Fontes rerum transylvanicarum ... Magyar Tudományos Akadémia*, Budapest, 1914, S. 204; *Monumenta Hungariae Historica, Scriptorum II*, 1857, 120; *Voyage fait par moy, Pierre Lescalopier l'an 1574 de Venise a Constantinople*. (M. Šamić)

¹⁴⁶⁴ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, Beograd, Autor, 2014, 46–47.

¹⁴⁶⁵ Saša Nedeljković, *Čast, krv i suze*, Beograd, Zlatni zmaj, 2007, 26, cit. prema Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, Beograd, Autor, 2014, 46–47.

„gradi” na osnovu „objektivnih (materijalnih) uzoraka i činjenica vezanih za etnicitet”. Uostalom, zar vlasti u Srbiji neće navesti „objektivne činjenice” kao što su jezik, tradicionalna kultura itd. na osnovu kojih se konstruktivističkim pristupom govori o srpskoj naciji. Dakle, u ljudskom umu gde se konstruktivističkim pristupom dolazi do bilo koje nacije mora postojati i neka relevantna objektivna činjenica.

Golubovićeva kaže da se „sa razvojem konstruktivističkog i instrumentalističkog pristupa naglasak [...] prebacuje ne toliko na definisanje etničke grupe, koliko na određenje pojma etničkog identiteta. Posmatra se način na koji pojedinac objektivizuje, problematizuje i racionalizuje svoj etnicitet.”¹⁴⁶⁶ To stoji, ali čak i objektivizacija, problematizacija i racionalizacija etniciteta mora se eksplicirati činjenicama, ne može se bez ikakvih činjenica formirati ljudska misao o bilo čemu, a nekmoli o etnicitetu „Vlaha”.

Pored toga, Milena Golubović u svojoj knjizi kaže da „za odnos prema jeziku kao kriterijumu određuje se da li članovi zajednice imaju sopstveni jezik ili ga dele sa drugom grupom. U slučajevima kada postoji sopstveni jezik, utvrđuje se da li je on razvijen na nivou književnog jezika ili je u stadijumu govornog vernakulara. Na kraju, šesti kriterijum je etnička/nacionalna svest. Smatra se da je svest etnička ukoliko njena osnova obuhvata jezik i kulturu. Politička je ukoliko grupa poseduje sopstvenu odvojenu političku zajednicu”,¹⁴⁶⁷ a politička zajednica je država onih koji vladaju i onih nad kojima se vlada. No, počnimo s odgovorom na pitanje „da li članovi („vlaške” – S. G.) zajednice imaju sopstveni jezik ili ga dele sa drugom grupom.”¹⁴⁶⁸ Jezička povezanost „vlaških” govora sa prostora istočne Srbije s ostalim trima granama balkanskih romanskih dijalekata (istro-rumunski, meglenorunumunski, aromunski) neosporiva je u svetu nauke, a razlike između „vlaških” govora i standardnog rumunskog jezika na kojima insistiraju „vlahisti” ne postoje ni na jednoj razini lingvističke strukture – fonetskoj/fonološkoj, morfološkoj, leksičkoj i sintaktičkoj, niti na nivou sociolingvističkih parametara, jer međusobna razum-

¹⁴⁶⁶ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, Beograd, Autor, 2014, 49.

¹⁴⁶⁷ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, Beograd, Autor, 2014, 51–52.

¹⁴⁶⁸ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, Beograd, Autor, 2014, 51–52.

ljivost govornika „vlaških” govora sa prostora istočne Srbije sa bilo kojim govornikom dakorumunskog dijalekta standardnog rumunskog jezika iznad 80%. Naime, zbog mnogo vekova (od 1718 →) odvojenog jezičkog razvoja i uticaja susednih jezika, u „vlaškim” govorima sa prostora istočne Srbije razvile su se neznatne strukturne i leksičke inovacije koje ga čine (jedinstvenim) varijetetom rumunskog jezika, nipošto posebnim jezikom.

Što se tiče „etničke/nacionalne svesti” Rumuna (Vlaha) sa prostora istočne Srbije, o kojoj govori Golubovićeva, ona je usko povezana s potpisivanjem Protokola *Međuvladine mešovite komisije Srbije i Rumunije* na sastanku 1. marta 2012. godine u Briselu uz posredovanje EU, kojim se Srbija „obavezala da u okviru prava na slobodu nacionalnog i kulturnog identiteta *ne sprečava identifikaciju vlaškog stanovništva u Istočnoj Srbiji sa Rumunima*”.¹⁴⁶⁹ Ta primedba rumunske strane bila je uslov Srbiji, da bi gornji dom parlamenta Rumunije 2. aprila 2012. godine izglasao dugo čekanu ratifikaciju Srbijinog SSP.¹⁴⁷⁰ U Protokolu su konstatovane sve primedbe rumunske strane, uz pristanak Srbije da ih ispuni, što do danas još nije učinjeno.

O povezanosti etniciteta i nacionalizma, koji predstavljaju konstrukte, možemo se obavestiti u knjizi Vladimira Ribića *Podeljena nacija* u kojoj se ukazuje na ispoljavanje srpskog nacionalizma krajem XX veka. U njoj su razmotreni odnosi koji su izgrađeni između nacionalizma i njegove povezanosti sa nacionalnim institucijama kao što su univerzitet, Srpska akademija i Srpska pravoslavna crkva, budući da te institucije „u društvu važe za čuvare nacionalnog identiteta”,¹⁴⁷¹ ali, nažalost, samo srpskog. Poznato je da „nacionalističke ideje definišu intelektualci, koji su često organizovani u nacionalne

¹⁴⁶⁹ Zoran Čvorović, *Odnos Rumunije prema vlaškom pitanju u pristupnim pregovorima Srbije sa Evropskom unijom: Pravni i politički aspekt*, u: *Anatomija rumunske politike*, priredio Zoran Milošević, Šabac, Centar akademske reči, 2017, 216.

¹⁴⁷⁰ Srpsko-rumunski odnosi i status vlaške manjine u Srbiji, Beograd, 2015, 20–25, u: <http://www.isac-fond.org/download/RS-RU-Odnosi.pdf>.

¹⁴⁷¹ Vladimir Ribić, *Podeljena nacija : srpski nacionalizam i politički sukobi u Srbiji 1990-2000*, (Etnološka biblioteka, knj. 16), Beograd, Srpski genealoški centar, 2005, 15.

institucije. Dalje usmeravanje i realizacija nacionalističkih ideja je dužnost političara, koji upravljaju ili pretenduju da upravljaju državom”.¹⁴⁷²

Po mišljenju Vladimira Ribića, „nacionalizam je bio usko povezan sa intelektualcima”¹⁴⁷³ od samog početka njegovog nastajanja. Svakako, „signifikantan je i odnos između etniciteta i visoko-obrazovanih predstavnika zajednice. Među liderima etniciteta najčešće se javljaju upravo škola, crkva, mediji i različita kulturna društva.”¹⁴⁷⁴ U slučaju „vlaške” etničke zajednice ne postoji „vlaška” nacija. Međutim, to ne znači da „odnos i osećanja koja se grade prema srpskoj naciji s jedne strane i rumunskoj sa druge, kao sopstvenoj naciji, ne postoje. Nacionalne institucije ovih dveju nacija su akteri u polemikama o vlaškom pitanju.”¹⁴⁷⁵

No, i pored toga što „ne postoji vlaška nacija” Golubovićevoj ne smeta postojanje „vlaške” nacionalne manjine. Naprotiv, ona polazi od stanovišta da je „vlaška” etnička zajednica sama po sebi datost na prostoru istočne Srbije, koja je nacionalno neopredeljena i otuda samostalno, po svojoj volji, gradi odnos i osećanja koliko prema srpskoj toliko prema rumunskoj naciji, u oba slučaja kao prema sopstvenoj naciji. Autorka apriori odbacuje činjenicu da je „vlaška” etnička zajednica konstrukt nastao u okrilju rumunske zajednice sa prostora istočne Srbije uz pomoć agresivne asimilacione politike srpskih vlasti tokom XIX–XX veka s ciljem da se rumunska etnička zajednica raspe u dve, rumunsku i „vlašku”. U tome se konačno uspeklo formiranjem Nacionalnog saveta Vlaha 2006. godine i njegovim preuzimanjem od strane partija većinskog naroda na vlasti na izborima 2010. godine. Naime, Milena Golubović govori o posledicama, odnosno o raspolućenoj rumunskoj zajednici u Srbiji, ali ne pominje uzroke, a uzroci su koliko srpske vlasti i institucije (admi-

¹⁴⁷² Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, Beograd, Autor, 2014, 63.

¹⁴⁷³ Vladimir Ribić, *Podeljena nacija : srpski nacionalizam i politički sukobi u Srbiji 1990-2000*, (Etnološka biblioteka, knj. 16), Beograd, Srpski genealoški centar, 2005, 54.

¹⁴⁷⁴ Mirjana Pavlović, *Konceptualizacija strategije i realizacija etničkog/nacionalnog identiteta u istorijskom diskursu*, Glasnik etnografskog instituta SANU LIX (1), 2011, 37.

¹⁴⁷⁵ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, Beograd, Autor, 2014, 62.

nistracija, žandarmerija, sudstvo, škola, crkva, mediji i različita kulturna društva) koje su radile na formiranju „vlaškog” identiteta među Rumunima istočne Srbije, toliko i rumunske vlasti i institucije koje nisu prstom mrdnule u sprečavanju istog.

9.4.2. Pojam (etničke i/ili nacionalne) manjine

Milena Golubović prihvata mišljenje Saše Nedeljkovića da se „prema političkom kriterijumu, pod pojmom manjina podrazumevaju ... zajednice koje su manjina u datom društvu, ali koje imaju svoju zemlju maticu (državu), zemlju u kojoj je njihova zajednica većinska. Prema etnološkom kriterijumu, pod manjinom podrazumevaju se sve zajednice koje pokazuju određenu kulturnu posebnost. Po tome manjine su i etničke grupe koje nemaju matičnu državu: takve zajednice mogu nastanjivati samo jednu zemlju ili, pak, više zemalja, i u svima njima predstavljati manjinu.”¹⁴⁷⁶

Međutim, etnološki kriterijum „vlaške” zajednice u istočnoj Srbiji ne dopušta formiranje „vlaške” nacionalne manjine, jer ta zajednica nema „određenu kulturnu posebnost” u odnosu na „rumunsku zajednicu” sa prostora Rumunije i Moldavije. Zato „vlaškoj” zajednici u istočnoj Srbiji ne može biti zemlja matica država Srbija, jer je ona zemlja matica (država) srpskog naroda. Uostalom, Golubovićevo lepo kaže da se „etnička manjina [...] definiše kao grupa koja je brojčano inferiorna i politički nedominantna u odnosu na ostatak populacije u određenom društvu/državi, koja se pritom reprodukuje kao etnička kategorija...”,¹⁴⁷⁷ a ne kao nacionalna manjina „prema političkom kriterijumu”, koja je od strane Saše Nedeljkovića ovde lepo definisana u prvoj rečenici.

9.4.3. Odnosi moći

Saša Nedeljković ukazuje na Galbrajtovu podelu moći, koja se, po njegovom mišljenju, može podeliti na prinudnu moć (uspostavljaju

¹⁴⁷⁶ Saša Nedeljković, *Čast, krv i suze*, Beograd, Zlatni zmaj, 2007, 30-31, cit. prema Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, Beograd, Autorsko izdanje, 2014, 65.

¹⁴⁷⁷ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 66.

se sankcije ili se preti njihovim uvođenjem), kompenzacijsku (nagrađivanje i pružanje podstreka) i uslovnu moć (uticanje na uverenja i verovanja kroz nagovaranja, veru i obrazovanje),¹⁴⁷⁸ a pod uticajem bilo koje od navedenih moći Rosens nam skreće pažnju na činjenicu da će mnogi ljudi iskazati spremnost za promenu sopstvenog etničkog identiteta ukoliko tako mogu da ostvare vlastitu korist, a Milena Golubović dodaje da „instrumentalistički pristup etnicitetu naglašava njegovu vrednost kao resursa čijim se korišćenjem mogu zadobiti određene privilegije”.¹⁴⁷⁹ Na ovaj način Milena Golubović posredno ukazuje na ljude koji koriste obeležja etničkog identiteta „Vlaha” u etničkom biznisu radi sticanja određene materijalne dobiti. Takvi se ljudi nalaze u drugom i trećem sazivu *Nacionalnog saveta Vlaha* koji se nikada pre 2010. godine nisu bavili jezikom i tradicionalnom kulturom ove etničke/nacionalne manjine, ali im to ne smeta da preko noći postanu pobornici „vlaškog” jezika, „vlaške” tradicionalne kulture i dvomilenijumske autohtonosti „Vlaha” na prostoru istočne Srbije, zbog čega je Srbija postala i matica „vlaške” nacionalne manjine. Golubovićeva i sama ukazuje „na postojanje etničkog biznisa koji se javlja kada institucije zadužene za manjinska, građanska i uopšteno, ljudska prava koriste specifičnosti određene etničke zajednice zarad svog afirmisanja u društvu i sticanja određene materijalne dobiti”.¹⁴⁸⁰ Upravo je ovom rečenicom autorka dala opis „vlahista” koji su zaduženi za standardizaciju „vlaškog” jezika, pisanje udžbenika i uopšte za formiranje „vlaškog” nacionalnog identiteta. Među njima se mogu navesti Vojislav Stojanović, Miodrag D. Perić, Slobodan Golubović, Milena Golubović, Dragan Andrejević, Časlav Radukanović, Siniša Čelojević i drugi „stručnjaci iz domena društvenih i humanističkih nauka, istoričari, lingvisti, etnolozi-antropolozi i slično” koji, po mišljenju Milene Golubović „u svom radu mogu da pretvore osobenosti određenog društva i kulture u dobro koje im služi za profesionalno (simboličko) afirmisanje i za ostvarivanje materijalne koristi”.¹⁴⁸¹ Pored navedenog, i Saša Nedeljković u svom radu ukazuje

¹⁴⁷⁸ Saša Nedeljković, *Kultura i nasilje: pojmovi i paradigme*, Baštinik, Kruševac, 2011, 45.

¹⁴⁷⁹ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 72.

¹⁴⁸⁰ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 80.

¹⁴⁸¹ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 81.

upravo na stručnjake poput onih gorena-vedenih koji pisanjem radova (najčešće „polunaučnih”) o sopstvenoj etničkoj zajednici nastoje da opravdaju političke ciljeve koje zastupaju kao političari ili lideri zajednice. On isto tako upućuje i na istraživače koji imaju vrlo malo ili nemaju nikakvog bliskog kontakta sa grupom kojoj pripadaju, ali prilikom opisivanja svoje zajednice koriste naučna analitička sredstva, a ujedno i svoje etničko poreklo, kao resurs za pospešivanje karijere.¹⁴⁸²

Povodom materijalne koristi od formiranja „vlaškog” identiteta među Rumunima sa prostora istočne Srbije Milena Golubović kaže sledeće: „Svaki pripadnik zajednice ima izgrađeno sopstveno viđenje porekla, jezika i kulture Vlaha na osnovu kojeg gradi doživljaj sopstvenog identiteta...”¹⁴⁸³ Rekao bih da „sopstveno viđenje porekla, jezika i kulture” bez validnih argumenata stečenih uvidom u istorijsku građu ne može biti merilo bilo čijeg i bilo kojeg identiteta, pa bio on i „vlaški”. Kao što ne može pojedinac, „koristeći [...] etnički identitet kao resurs [...], proizvoditi različite ‘teorije’ o specifičnostima grupacije i identiteta njenih članova” ukoliko mu je istina prioritet, jer „te ‘teorije’ potom mogu biti iskorišćene za zadobijanje materijalne i simboličke dobiti”,¹⁴⁸⁴ zaključuje Golubovićeva ukazujući „na to da sam etnički identitet, u svojoj nematerijalnoj formi, može biti resurs iz kojeg se crpi ekonomski benefit”,¹⁴⁸⁵ što „vlahisti” upravo i čine. „Sama polemika o identitetu Vlaha u političkoj i javnoj sferi često označavana kao ‘vlaško pitanje’ može takođe, figurirati kao resurs”, a „ljudi koji se bave razmatranjem identiteta Vlaha postaju bisnismeni samo u kontekstu etničkog poslovanja i korišćenja identiteta kao primarnog dobra.”¹⁴⁸⁶ „Vlaško pitanje” kao resurs etničkog poslovanja najbolje je prihvaćeno u porodici dPasujonija. Milena Golubović (dPasujoni) „pretplatila” se na pisanje udžbenika za izborni predmet Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture, pri čemu i ne zna govor o kojem, tj. na kojem, piše udžbenike, a njen otac Slobodan

¹⁴⁸² Saša Nedeljković, *Looking for the right formula: studies of ethnicity in Serbia*, Antropologija 12, sv. 2, Beograd, 2012, 282.

¹⁴⁸³ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 80.

¹⁴⁸⁴ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 80.

¹⁴⁸⁵ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 80.

¹⁴⁸⁶ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 82.

Golubović se „pretplatio” na pisanje rečnika, priručnika, bojanki i svega što je potrebno u nastavi za navedeni izborni predmet.

9.4.4. pristupi istraživanju etničkog identiteta

Saša Nedeljković, profesor na Odeljenju za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, kaže da se etnički identitet može istraživati „objektivno, spolja, pa se tada posmatraju objektivni parametri identiteta (jezik, religija, običaji) i subjektivno, analizom subjektivnog doživljaja samih pripadnika koji svojim etničkim simbolima i društvenoj praksi uopšte daju sasvim specifično značenje; može se ispitivati institucionalni nivo etničkog identiteta (programi i projekti zvaničnih organizacija i udruženja, mediji, itd.) i individualni nivo identifikacije, tj. način prihvatanja i razrade (i prerade) institucionalnih modela identiteta od strane pojedinca i užih grupa”.¹⁴⁸⁷

Njegov kolega starije generacije sa iste katedre, profesor Dušan Bandić, u svom radu „Etnos” razmatrao je obrasce „biološkog”, „egzistencijalnog” i „duhovnog” zajedništva konstatujući da „prethodna analiza jasno pokazuje da je svaka definicija etnosa, koja polazi od njegovih ‘objektivnih’ svojstava, u principu neprihvatljiva”. Ograđujući se od svog stava u sledećoj rečenici kaže: „To, naravno, ne znači, da etničko zajedništvo uopšte ne počiva na realnim okvirima. Naprotiv: takvi okviri postoje, ali ne uvek u istoj meri i na isti način.”

Prema njegovom mišljenju, „kod nekih etničkih zajednica dominira samo jedan od ‘udružujućih’ obrazaca (‘biološki’, ‘egzistencijalni’, ‘duhovni’), kod drugih se opet ti obrasci javljaju u različitim kombinacijama”.¹⁴⁸⁸ Dakle, etničko jedinstvo počiva na zajedničkim objektivnim osnovama (jezik, religija, običaji), ali u interakciji sa subjektivnim doživljajem etničkih simbola svakog pripadnika bilo koje etničke/nacionalne zajednice ponaosob. Objektivni parametri identiteta posebno dolaze do izražaja kada npr. pripadnici rumunske (vlaške) zajednice dolaze u kontakt sa pripadnicima srpske ili koje druge zajednice, na samoj granici prilikom susreta Mi i Oni, koja

¹⁴⁸⁷ Saša Nedeljković, *Čast, krv i suze*, Beograd, Zlatni zmaj, 2007, 28–29.

¹⁴⁸⁸ Dušan Bandić, *Etnos*, u: *Etnološke sveske* IV, Beograd, 1982, 46.

inače i sama podleže promenama. Antoni Smit kaže da „ne smemo prenatraglasiti promenljivost etničkih granica ili fluidnost njihove kulturne sadržine. Time bismo se lišili sredstava za objašnjavanje vaspostavljanja etničkih veza i zajednica [...] i njihove očevidne trajnosti kraj svih promena granica i kulture u konkretnim slučajevima. Time bismo ukinuli mogućnost konstituisanja identiteta koji nisu bili samo uzastopni prolazni trenuci u percepcijama, stavovima i sentimentima subjekata identifikacije.”¹⁴⁸⁹

9.4.5. Nacionalni savet Vlaha u periodu 2006–2010. godine

Milena Golubović navodi: „Nacionalni savet Vlaha je osnovan 4. marta 2006. godine. Članovi saveta su izglasani putem elektorske skupštine. Na elektorskim izborima postojale su dve izborne liste, tzv. A i tzv. B. lista... Predstavници A liste zagovarali su prorumunske stavove vezane za etnički identitet, jezik i kulturu Vlaha (isticanje jednakosti između Vlaha i Rumuna). Budući da nije bio pisan jezik, predstavnici ove struje nastojali su da vlaški jezik stave pod okrilje rumunskog književnog jezika i da pismo rumunskog književnog jezika postane pismo vlaškog jezika. Takođe, zastupali su stanovište da je Rumunija zemlja matica svih Vlaha iz severoistočne Srbije. Stavovi predstavnika tzv. B liste bili su u opoziciji u odnosu na prethodno navedene. Važno je napomenuti da se i jedni i drugi (predstavnici i A i B liste) izjašnjavaju između ostalog kao Vlasi. Razlika je u tome što se predstavnici tzv. B liste suprotstavljaju tezi da zvanični jezik Vlaha bude rumunski. Takođe, oni smatraju da je Srbija jedina zemlja koju Vlasi načelno mogu smatrati zemljom maticom.”¹⁴⁹⁰

U ovih nekoliko rečenica Milena je sasvim spontano ukazala na mnoge predrasude i pogrešne postavke koje su unapred donesene. Prvo, predstavnici A liste ne mogu zagovarati prorumunske stavove, jer sebe inače, na maternjem jeziku, nazivaju Rumunima (Rumâni). To je isto kao kada biste rekli da Srbi zagovaraju prosrpske stavove. Zato prorumunske stavove mogu imati samo lica koja sebe na maternjem jeziku ne nazivaju i ne doživljavaju Rumunima. Drugo,

¹⁴⁸⁹ Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet*, 45.

¹⁴⁹⁰ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 100.

niko ne ističe jednakost između Vlaha i Rumuna, već sinonimiju ta dva navedena etnonima. To su lekseme koje pripadaju istoj vrsti reči, imaju različite izraze, a sadržaj im se potpuno ili delimično podudara, kao npr. *jezikoslovlje – lingvistika, računar – kompjuter, težnja – tendencija, tuga – žalost* itd. Treće, Golubovićeva polazi od pogrešne postavke da „vlaški” jezik postoji, pa se zato oni koji zagovaraju „prorumunske stavove” trude da „vlaški jezik stave pod okrilje rumunskog književnog jezika”. Ne može se staviti nijedan jezik pod okrilje nekog drugog jezika, recimo francuski pod okrilje engleskog, itd. To ne može biti jer govori Rumuna sa prostora istočne Srbije, koje Srbi zovu „Vlasima”, po lingvističkim i sociolingvističkim merilima pripadaju banatskom i muntenskom dijalektu dakorumunskog narečja rumunskog jezika. Takođe, nije istina da se predstavnici A grupe s tobože „prorumunskim” stavovima „izjašnjavaju između ostalog kao Vlasi”. Oni se vazda izjašnjavaju kao Rumuni (Rumâni), a prihvataju i egzonim koji im je nametnut tokom viševjekovnog suživota sa Srbima, što je plod dvovekovne asimilacione politike srpskih vlasti. Predstavnici A grupe koji sebe nazivaju i smatraju Rumunima zastupaju stanovište da im je „Rumunija zemlja matica, zbog istovetne tradicionalne kulture sa Rumunima u Rumuniji i Moldaviji i zbog istovetnih govora koji se mogu čuti u srpskom i rumunskom Banatu i Olteniji-Munteniji (npr. oblast Dolž/Dolj) na prostoru Rumunije.

9.4.6. Nacionalni savet Vlaha od 2010. godine

Milena Golubović da su „na naslovnoj strani (sajta Nacionalnog saveta Vlaha – S. G.) postavljeni ... izveštaji i obaveštenja o odlukama donetim na sednicama Nacionalnog saveta Vlaha, kao i klip promotivnog filma o Vlasima nastao u produkciji NSV-a. U video klipu se, između ostalog, ukazalo i na viđenje Vlahe”,¹⁴⁹¹ koji pripadaju etničkom korpusu Aromuna, a ne tzv. Vlaha istočne Srbije. Naime, glumica Vesna Stanković je u politički profilisanom nasilju nad istinom u navedenom video-klipu „vlašku” zajednicu sa prostora istočne Srbije poistvetila s *aromunskom zajednicom* sa juga Balkana, nabrajajući mnoge znamenite ličnosti iz Grčke, Srbije i Makedo-

¹⁴⁹¹ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 101.

nije.¹⁴⁹² Na stranu to što među navedenim ličnostima ima i onih koji ne pripadaju aromunskoj ili „vlaškoj” zajednici sa prostora istočne Srbije.

O identitetu se govori „u tekstu ‘*Pravo nacionalne manjine na sopstveni identitet*’¹⁴⁹³”, prilikom argumentovanja sopstvenog izlaganja o etničkom identitetu Vlaha, odnosno o njegovom poreklu i istoriji autor Dragan Andrejević poziva se u nekoliko slučajeva na istorijske izvore, istorijska dela, istoričare, etnologe i druge autore iz sličnih društvenih disciplina... Ukratko, reč je o percepciji Vlaha kao Vlaha, odnosno kao samosvojne zajednice koja je na prostoru istočne Srbije starosedelačka... Poziva se na istorijske izvore uopšteno, kao na primer: ‘Vlasi su nastali pre oko 2000 godina, u procesu romanizacije, južno od Dunava i prema istorijskim izvorima opstali su na ovom prostoru u kontinuitetu do danas.’¹⁴⁹⁴

Prilikom sopstvenog „izlaganja o etničkom identitetu Vlaha” Dragan Andrejević se, prema rečima Milene Golubović, u nekoliko slučajeva poziva „na istorijske izvore, istorijska dela, istoričare, etnologe i druge autore iz sličnih društvenih disciplina”. Bilo bi veoma korisno da je ona i navela makar jedan istorijski izvor ili jedno delo na osnovu kojeg Andrejević percipira „Vlahe kao Vlahe”, pripadnike zajednice koja je nastala „pre oko 2000 godina”, ili da je makar navela jednog istoričara, među kojima ne ubrajam njegove „pobratime” Vojislava Stojanovića i (*Etnogeneza nastanka Vlaha*) i Miodraga D. Perića (*Vlasi severoistočne Srbije*), koji u svojim knjigama govore o dvomilenijumskoj istoriji „Vlaha” sa prostora istočne Srbije. Istina je, međutim, da je Dragan Andrejević tek nakon odlaska u starosnu penziju i učlanjenja u Nevladinu organizaciju „Gergina” sa sedištem u Negotinu postao „veliki poznavalac” istorije, jezika i tradicionalne kulture „Vlaha”. Nažalost, Andrejević je počeo objavljivati svoje predgovore i pogovore u izdanjima Nacionalnog saveta Vlaha tek kada je 2010. godine postao član drugog saziva Nacionalnog saveta Vlaha. Pre toga se u „vlaškoj” zajednici ništa nije znalo o Andrejeviću i njegovom proučavanju „Vlaha”, jer pre 2010. godine on, doista, nije

¹⁴⁹² <https://www.youtube.com/watch?v=7-RsNTfUmQY>

¹⁴⁹³ <http://www.nacionalnisavetvlaha.rs/sopstveniidentitet.html>

¹⁴⁹⁴ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 107–108.

ništa napisao o bilo čemu, a nekmoli o jeziku i tradicionalnoj kulturi „Vlaha” sa prostora istočne Srbije.

Miodrag D. Perić, doktor istorije iz redova onih koji tvrde da su „Vlasi” nastali na prostoru istočne Srbije pre 2000. godina, o svom saborcu za kolektivna prava „Vlaha” Draganu Andrejeviću kaže da je „publicista i likovni kritičar”, koji „istražuje istorijsku građu vezanu za identitet i poreklo Vlaha”, koju je, može biti, objavio u svojim likovnim kritikama ili publicističkim delima, mada Perić nije naveo ni jednu njegovu bibliografsku jedinicu. Ne zna se ni u kom istorijskom izvoru je Andrejević nalazio podatke o „Vlasima” koji su opstali na prostoru istočne Srbije „u kontinuitetu do danas” oko 2000. godina.

Kada govori o nezavisnom razvoju i etnogenezi „Vlaha”, Milena Golubović iznosi da „Vlasi naročito poslednjih 300 godina imaju nezavisan razvoj i posebnu etnogenezu u odnosu na Rumune (koja se ogleda u specifičnom sociološkom, kulturnom, etničkom, etnološkom, političkom i lingvističkom nezavisnom razvoju.)” Pitanje je ko je „Vlasima” smetao da u prethodnih 1700. godina „imaju nezavisan razvoj i posebnu etnogenezu u odnosu na Rumune”. Ona u nastavku kaže: „Vlasi danas imaju, kao građani sve u okviru zvaničnog sajta sadašnjeg saziva NSV-a [...] Mogu se pronaći tekstovi kao što su: ‘Platforma vlaške zajednice’, već pomenuti tekst Dragana Andrejevića ‘Pravo vlaške nacionalne manjine na sopstveni identitet’, potom tekst Siniše Čelojevića, ‘Jezik i pismo kao najbitnija obeležja nacionalnog identiteta Vlaha’, dokumenti s informacijama o konsultacijama predstavnika vlade Republike Srbije i Rumunije o pravima pripadnika nacionalnih manjina održanim pod pokroviteljstvom Knuta Volebeka, visokog komesara za nacionalne manjine OEBS-a¹⁴⁹⁵, o sednicama različitih odbora u NSV-u (posebno je značajna sednica Odbora za obrazovanje na kojoj je pokrenuto uvođenje predmeta ‘*Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*’ u obrazovni sistem Republike Srbije), obaveštenja o promociji prvih izdanja knjiga na usvojenom vlaškom pismu, saopštenja i obraćanja Dragana Balaše-

¹⁴⁹⁵ „Konsultacije su održane 22. i 23. oktobra 2013. god. u Holandiji.”

vića,¹⁴⁹⁶ potpredsednika NSV-a, itd. Jedno od važnijih saopštenja NSV-a nosi naziv 'Mi smo Vlasi drugi ne želimo biti'.¹⁴⁹⁷

Kada se govori o tristogodišnjem nezavisnom razvoju i posebnoj etnogenezi „Vlaha” u odnosu na Rumune, ne može se govoriti o njihovom sociološkom, kulturnom, etničkom, etnološkom, političkom i lingvističkom *razvoju*, već o *stagnaciji* svih navedenih oblasti zbog dvovekovnog asimilacionog procesa koji je kontinuirano sproveden od strane srpskih vlasti.

O tristogodišnjem razvoju „Vlaha” nezavisno od Rumuna Milena Golubović piše na osnovu teksta *Pravo vlaške nacionalne manjine na sopstveni identitet*, koji je napisao i postavio na sajt Nacionalnog saveta Vlaha nesvršeni student istorije umetnosti Dragan Andrejević, potom i na osnovu teksta *Jezik i pismo kao najbitnija obeležja nacionalnog identiteta Vlaha*, koji je napisao ginekolog-akušer Siniša Čelojević, zatim na osnovu saopštenja Dragana Balaševića *Mi smo Vlasi drugi ne želimo biti*, u kojem autor bez relevantnog fakultetskog obrazovanja raspreda o nacionalnoj pripadnosti „Vlaha” sa prostora istočne Srbije, potom i bazirajući se na intervju *Neka nas Rumunija više ostavi na miru* u nedeljnom listu *Naše Novine*,¹⁴⁹⁸ kao i na osnovu dokumenata sa sednica različitih odbora, posebno sa sednice Odbora za obrazovanje na kojoj nije nikad prisustvovao nijedan lingvista ili sociolingvista, ali je svejedno na njoj pokrenuto uvođenje izbornog predmeta *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture* u obrazovni sistem Republike Srbije.

U već navedenom intervjuu *Neka nas Rumunija više ostavi na miru*, objavljenom u nedeljnom listu *Naše novine*, Dragan Balašević je, pored ostalog pomenuo da je „Vlasima država-matica Srbija”, a zatim da su „Vlasi [...] Stari Balkanski narod koji živi u Bugarskoj, Makedoniji, Grčkoj, ima ih i u Istri čak, pa zašto onda Rumunija nije potegla to pitanje u relaciji sa ovim zemljama?!”¹⁴⁹⁹

¹⁴⁹⁶ „Neka saopštenja Dragana Balaševića, potpredsednika sadašnjeg saziva NSV-a su: *Vlasi nisu Rumuni niti je rumunski jezik vlaški* (<http://www.nacionalnisavetvlaha.rs/reagovanjabalasevic2.html>), *Dragan Balašević – Nemojte više da branite Vlahe* (<http://nacionalnisavetvlaha.rs/reagovanjabalasevic.html>).”

¹⁴⁹⁷ <http://www.nacionalnisavetvlaha.rs/saopstenjemismovlasi.html>

¹⁴⁹⁸ www.nasenovine.net

¹⁴⁹⁹ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 112-113, nap. 196.

Ove dve rečenice su kontradiktorne. Ukoliko se prihvati mišljenje Dragana Balaševića da je država Srbija matica „Vlaha”, onda su oni na prostorima gorenavedenih zemalja doseljeni iz Srbije. Problem je, međutim, da o takvim velikim migracijama izvori i pera znanstvenika čute, pa bi Balašević i Andrejević to morali da pojašne.

Ukoliko se prihvati drugo Andrejevićevo mišljenje, da su „Vlasi” stari balkanski narod koji živi u svim navedenim zemljama (Bugarskoj, Makedoniji, Grčkoj), onda su sve te zemlje njihove matične zemlje, što je opet kontradiktorno s teorijom „vlahista” da su „Vlasi” na prostoru istočne Srbije autohtona etnička (nacionalna) manjina u odnosu na sve druge. Ta manjina će uz pomoć „vlahista” iz redova Nacionalnog saveta Vlaha standardizovati „vlaški” jezik, koji će, dok se to ne obavi, biti u nastavi kao izborni predmet „Vlaški govor sa elementima nacionaalne kulture”.

Na Andrejevićevo pitanje „zašto onda Rumunija nije potegla to pitanje (rumunskog identiteta – S. G.) u relaciji sa ovim (gore navedenim – S. G) zemljama” dajem sledeći odgovor: zato što nijednoj od navedenih zemalja nije palo na pamet da Aromune, Meglenorumune i Istorumune proglašava Vlasima, tj. vlaškom nacionalnom manjinom, zloupotrebivši potom taj egzonom, kako bi im nametnuli standardizaciju „vlaškog” jezika. U nauci, po mišljenju jednih, njihovi dijalekti (aromunski, meglenorumunski i istrorumunski) pripadaju rumunskom jeziku, a po mišljenju drugih ti dijalekti predstavljaju posebne jezike.¹⁵⁰⁰

9.4.7. „Vlaško pitanje” kao tema susreta između predsednika Republike Srbije i Republike Rumunije krajem 2011. i početkom 2012. god.

Milena Golubović kaže da još „početkom 2012. godine politički vrh Republike Rumunije rešavanje ‘vlaškog pitanja’ postavlja kao uslov za davanje saglasnosti Srbiji za dodelu statusa kandidata za članstvo u Evropskoj uniji. U martu 2012. i tokom pregovora u Briselu, mediji su intenzivno izveštavali o tome.¹⁵⁰¹ Sažetak vesti

¹⁵⁰⁰ <https://balcanoslavica.mk/index.php/balcanoslavica/article/view/110/90>

¹⁵⁰¹ *Izgubljeni u prevodu*, NIN, br. 3193, 08. mart 2012.

vezanih za 'vlaško pitanje' objavljen na internet portalu RTS-a krajem februara 2012. godine glasio je: 'Rumunija je u Briselu ponovo aktuelizovala priču da li su Rumuni i Vlasi isto.'¹⁵⁰² Ona zatim navodi da „podeljena mišljenja o vlaškom nacionalnom identitetu postoje i u Istočnoj Srbiji gde živi znatan broj Vlaha...”, i da je u vezi s tim „predsednik Nacionalnog saveta Vlaha Radiša Dragojević rekao ... da Vlasi smatraju da nisu obespravljeni u Srbiji i ne prihvataju da bilo ko, bilo pojedinci ili država, govori o njihovim pravima niti ucenjuje Srbiju”¹⁵⁰³. „Nekoliko nedelja kasnije u istom listu izlazi i članak Snežane Ilić¹⁵⁰⁴ 'Sitan novac na političkoj berzi', koji počinje konstatacijom: „Rumunsko uslovljavanje kandidature Srbije za EU napokon je privuklo pažnju javnosti na vlaško pitanje. Ono u Srbiji danas ima dva aspekta: ljudsko-pravni i politički. Neosporno je da u sistemu zaštite manjinskih prava vlaška manjina ne uživa gotovo nikakva prava u obrazovnoj, kulturnoj, religijskoj i medijskoj sferi. Samo jedna ilustracija te činjenice: ne postoji nijedan razred sa nastavom na maternjem jeziku Vlaha u istočnoj Srbiji, gde su Vlasi skoncentrisani u 144 naseljena mesta.”¹⁵⁰⁵ Dakle, Dragojevićev stav da da „Vlasi smatraju da nisu obespravljeni u Srbiji” nije mišljenje tzv. Vlaha, već onih članova drugog saziva Nacionalnog saveta Vlaha koji su u izjavama za javnost vođeni ličnim koristima i etničkim biznisom.

Snežana Ilić je u istom članku ukazala „na podele unutar vlaške etničke zajednice po pitanju identitetskog određenja kao i na dileme da li je vlaški jezik autohtoni jezik ili dijalekat rumunskog jezika” i pritom „smatra da će bez rešavanja jezičkog pitanja implementacija manjinskih prava teško otpočeti”¹⁵⁰⁶. Snežana Ilić ističe da je „podela među Vlasima [...] toliko oštra da se nameće potreba za obukom angažovanih članova vlaške zajednice u oblasti kulture dijaloga i

¹⁵⁰² Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 116.

¹⁵⁰³ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 116.

¹⁵⁰⁴ http://danas.rs/danas.rs/dijalog/sitan_novac_na_politickoj_berzi.46.html?news_id=236900&action=print

¹⁵⁰⁵ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 117-118.

¹⁵⁰⁶ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 118.

mirnog rešavanja sporova, kao i za aktivnijim uključivanjem države u rešavanju tog pitanja”.¹⁵⁰⁷

U vezi s potpisivanjem Briselskog sporazuma Snežana Ilić piše: „Što se političkog konteksta tiče, ohrabruje potpisivanje sporazuma Tadić-Basesku”, mada time „pitanje statusa Rumunske pravoslavne crkve nije rešeno i ona ostaje diskriminisana južno od Vojvodine”.¹⁵⁰⁸

Povodom „vlaškog pitanja” i dešavanja na relaciji Srbija–Rumunija Marčel Dragan, dugogodišnji sekretar Nacionalnog saveta Rumuna, rekao je: „Problem vlaške nacionalne manjine nije od juče i ja sam više nego siguran da se ovaj problem treba rešiti u okviru dogovora dveju prijateljskih susednih država, jer to je tradicija do sada pokazala.”¹⁵⁰⁹ Doista problem nije od juče, on je viševekovni, a što se tiče tradicije, dogovor između Rumunije i Srbije, inače „dveju prijateljskih susednih država”, nikada nije postignut, barem što se tiče Rumuna, tzv. Vlaha, koji su srpskim vlastima oduvek trn u oku.

Obavešteni smo da je „Miletić Mihajlović iz Odbora za međunacionalne odnose Skupštine Srbije rekao ... da Vlasi nemaju osećaj pripadnosti rumunskom nacionalnom identitetu već imaju osećaj sopstvenog vlašskog identiteta”.¹⁵¹⁰ Istina je, međutim, da „Vlasi” nemaju „vlaški” sopstveni identitet! On im se, da ponovim, nameće tokom dvovekovnog agresivnog asimilacionog procesa uz pomoć srpske administracije, crkve, škole, žandarmerije i sudstva, a od 2010. godine i putem Nacionalnog saveta Vlaha, na šta smo ukazali u prvoj svesci pete knjige *Od povlašćenih Srba do vlašskog jezika* (Beograd, 2016, 151–384).

U dnevnom listu *Danas* povodom potpisivanja Briselskog sprazuma (1. mart 2012) između predsednika Srbije Borisa Tadića i predsednika Rumunije Trajana Baseskua „objavljen je članak ‘Vlaško pitanje’, autora Svetislava Basare”, u vezi s kojim Milena Golubović u napomeni 203 piše: „U ovom članku o ‘vlaškom pitanju’ se govori u svetlu međunarodne zavere. Rumuni se nazivaju izdajicama, a izdaja se dovodi u vezu sa njihovim latinskim poreklom. Vlasi su

¹⁵⁰⁷ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 118.

¹⁵⁰⁸ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 118.

¹⁵⁰⁹ *Vlaško pitanje*, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/-1054008/Vla%C5%A1ko+pitaje.html>

¹⁵¹⁰ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 117.

predstavljani kao Srbi koji govore ‘pomalo nerazumljivim dijalektom’.”¹⁵¹¹ Kako su „Vlasi” latinskog porela postali Srbi to nije razjašnjeno u tekstu Svetislava Basare, a nije rečeno ni kom jeziku pripada „pomalo nerazumljivi dijalekt” kojim oni svakodnevno komuniciraju.

9.4.8. Mit o teškoćama u uspostavljanju komunikacije između predstavnika različitih „struja” mišljenja

Milena Golubović navodi: „Prorumunski orijentisanim akterima najviše se zamera što svoje ciljeve žele da ostvare pomoću institucija rumunske države.”¹⁵¹² Šta bi drugo „Vlasi” mogli da urade ako znaju da se srpska politika prema njima odnosila, poput Basare u svom članku,¹⁵¹³ kao prema Srbima koji govore „pomalo nerazumljivim dijalektom” srpskog jezika.

Golubovićeva iznosi da su „patriotsko osećanje i privrženost srpskoj državi izuzetno [...] izraženi kod većine Vlaha. Preci mnogih Vlaha služili su u srpskoj državi i poginuli za otadžbinu Srbiju. Međutim i oni koji nemaju pretke ratnike, kao zemlju svojih predaka vide isključivo Srbiju. Na moje pitanje od kada vaša porodica živi na ovim prostorima, većina informanata je odgovorila bez dvoumljenja i vrlo kratko ‘Odvajkada!’.”¹⁵¹⁴ Kakvo pitanje, takav i odgovor. Reč „odvajkada” se najčešće koristi kad ne postoji argumentovan odgovor. Takode, reč „odvajkada” ne možemo smatrati validnom istorijskom činjenicom. Uostalom, šta bi drugo mogli reći laici, ljudi koji inače ne poznaju svoje pretke (*strāmoš*) dalje od pradede (*paramoš*) ili, eventualno, dalje od čukundede (*moš de moš*), kojima je viševekovna srpska politika denacionalizacije obrisala i ono malo što su poneli iz svoje matice o sebi i svojim precima?

Što se tiče stradanja Rumuna (Vlaha) sa prostora istočne Srbije u ratovima koje je Srbija vodila tokom XIX i XX veka – tačno je da su stradali za svoju domovinu, ali je pitanje je šta su za svoja stradanja

¹⁵¹¹ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 117.

¹⁵¹² Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 122.

¹⁵¹³ [http://www.danas.rs/danasrs/kolumnisti/vlaško_pitanje.881.html?news_id=235-](http://www.danas.rs/danasrs/kolumnisti/vlaško_pitanje.881.html?news_id=235-161)

161

¹⁵¹⁴ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 122.

dobili od svoje domovine. Jesu li dobili svoja kolektivna prava, škole na maternjem jeziku ili možda crkve? Nisu ni jedno ni drugo ni treće. Dobili su asimilaciju i srbizaciju. Jesu li negde spomenuti kao stradalnici u školskim udžbenicima? Razume se da nisu jer su oduvek smatrani „povlašnim” Srbima koji međusobno komuniciraju, kako piše Svetislav Basara, „pomalo nerazumljivi(m) dijalekt(om)” srpskog jezika. Interesantno je to što je većim delom dijalekt kojim govore „Vlasi” razumljiv Rumunima. Bilo bi pravo čudo da nije razumljiv Srbima posle viševekovne srbizacije i asimilacije, jer deca rumunske (vlaške) nacionalnosti kao svoj maternji jezik u školama u Srbiji uče samo srpski jezik, a o Južnim Slovenima uče kao o svojim precima.

Na osnovu kojih istraživanja i argumenata Milena Golubović može izneti konstataciju da je „neosporno [...] da o prorumunski orijentisanim akterima drugi predstavnici vlaške etničke zajednice imaju negativno mišljenje i da često između ove dve strane dolazi do nesuglasica i svađa”.¹⁵¹⁵ Rekao bih da je negativno mišljenje o tobože „prorumunski orijentisanim akterima” ona sama dobila vaspitanjem u porodici dPasujonija te ih naknadno pripisuje predstavnicima „vlaške” etničke zajednice. Rekao bih da je normalno da i jedni i drugi imaju možda suprotstavljena mišljenja o nacionalnoj pripadnosti ili o maternjem jeziku, ali da jedni o drugima imaju negativno mišljenje ne stoji. Pre će biti da se o „Vlasima” razmišlja kao o već upola asimilovanim, posrbljenim Rumunima sa prostora istočne Srbije.

U daljem tekstu ona piše da „postoje i predstavnici zajednice koji vole biti u ‘neutralnoj’ poziciji, pa za svoje prijatelje imaju i zastupnike prorumunske i prosrpske i vlaške ‘struje mišljenja’”, a onda navodi primer jednog dede „iz okoline Negotina koji za sebe tvrdi da je zvanično Srbin a nezvanično Vlah, i koji smatra da se svi Vlasi moraju izjašnjavati kao Srbi, jer ako bi Vlasi rekli da su Vlasi, po njegovom mišljenju, ostalo bi malo Srba, a to, kako dalje veli, nije dobro za Srbiju, koja mora imati Srbe.”¹⁵¹⁶ Ovo je više nego karikaturalno. Golubovićeva navodi dedu „iz okoline Negotina” koji je etnički/nacionalno asimilovan i dezorijentisan. Nije jasno šta je Golubovićeva htela reći primerom koji se nikako ne može odnositi na

¹⁵¹⁵ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 122.

¹⁵¹⁶ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 122–123.

one „koji vole biti u ‘neutralnoj’ poziciji”. Uostalom, ona navodi i razgovor sa svojim rođakom, „koji je istakao da se ne slaže sa mojim (tj. Milene Golubović – S. G.) ocem po pitanju odnosa Vlaha i Rumuna. Za razliku od mog oca, ovaj rođak rumunsko uplitanje u dešavanja u vlaškoj zajednici doživljava kao nešto pozitivno”.

Milena Golubović kaže da je „tokom terenskog rada i razgovora sa članovima vlaške zajednice saznala [...] da se *prorumunski orijentisani Vlasi*, od strane Vlaha koji to nisu, doživljavaju kao ljudi koji ‘nisu uspjeli u životu’, da su kroz političko delovanje i uspostavljanje kontakata sa institucijama u Rumuniji ‘postigli nešto’, a da bi u protivnom bili ‘niko i ništa’.”¹⁵¹⁷ Dakle, za Milenu Golubović su čak i oni Rumuni sa prostora istočne Srbije koji se izjašnjavaju kao Rumuni samo „prorumunski orijentisani Vlasi”, a istina je da kada se tim tzv. Vlasima obratiš na njihovom maternjem jeziku, oni sebe nazivaju Rumân (Rumuni), pa bi se zato pre moglo govoriti o *provlaški orijentisanim*, tj. napola asimilovanim *Rumunima*.

Među takve „nevoljnike” koji „nisu uspjeli u životu” o kojima „vlaška” etnička zajednica ima „negativno mišljenje” Milena Golubović svrstava bezimenog propagatora koji se zalaže za „izgradnju rumunske pravoslavne crkve u Braničevskom okrugu”. Na njenu žalost, taj propagator je kao sveštenik Rumunske pravoslavne crkve uspešno priveo kraju izgradnju crkve i crkvenog parohijskog doma u Braničevskom okrugu, a vernicima je poznat pod imenom Jel Buobu Luj (Iel Buobu Lui). Zatim, „za borski region, kao primer se navodi Zaviša Žurž”, koji već deceniju i po istrajava sa svojom Nevladinom organizacijom „Ariadnae filum” dajući plamičak nade onima koji još uvek nisu izgubili svoj etnički/nacionalni identitet, dok se za Negotinski kraj pominje sveštenik Bojan Aleksandrović, za koga se kaže da je „najpre činodejstvovao u sklopu SPC, a ... potom ... postao jedan od sveštenika RPC”.¹⁵¹⁸ Istina je, međutim, da je Aleksandrović, kojeg Milena pominje kao sveštenika, zapravo protojerej stavrofor i vikar Rumunske pravoslavne crkve za istočnu Srbiju koji je sagradio sedam crkava za „Vlahe” u istočnoj Srbiji, u kojima uspešno činodejstvuju sveštenici Rumunske pravoslavne crkve.

¹⁵¹⁷ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 123.

¹⁵¹⁸ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 123–124.

Milena Golubović izjavljuje da je „među sagovornicima bilo i onih koji su tvrdili kako se zvanično izjašnjavaju kao Srbi, a nezvanično kao Vlasi; potom, onih koji se i zvanično i nezvanično deklariraju kao Vlasi; oni koji vrše izjednačavanje Vlaha i Cincara; kao i onih koji su stavljali znak jednakosti između Vlaha i Rumuna”.¹⁵¹⁹ Ona je navela šarolika nacionalna osećanja Rumuna (Vlaha) sa prostora istočne Srbije, ali uzrok tome nije spomenula, a uzrok je, pored agresivne asimilacione politike koju Srbija vodi, i njihovo slabo obrazovanje, pa otuda i nizak nivo svesti da pripadaju korpusu rumunskog naroda. O tome Nada Raduški kaže: „Vlasi, posle romske nacionalnosti, imaju najviše neškolovanih – gotovo svako drugo lice (55,1%). Kod ove etničke grupe najviše je lica koja imaju 4-7 razreda osnovne škole (13.461).”¹⁵²⁰ Sa završenom srednjom stručnom spremom među Vlasima ima 4.856 lica (13,9%), a što se tiče fakultetskog obrazovanja, Nada Raduški navodi da „najmanje udela lica sa najvišom stručnom spremom imaju Vlasi”, sa višom školom 310 lica i sa visokom školom (fakultetom) 276 lica (1,7% = 0,9% žene i 2,4% muškarci).¹⁵²¹

TABELA ŠKOLOVANIH „VLAHA” NA POPISU 2002.¹⁵²²

Nacionalnost	Ukupno	Bez škole	1–3 razreda	4–7 razreda
VLASI	34.968	4.452	1.357	13.461
Osnovna	Srednja	Viša	Visoka	Nepoznato
9.398	4.856	310	276	858

Ukoliko znamo da je i tako mali procenat školovanih Rumuna (Vlaha) slušalo nastavu od osnovne škole pa do fakulteta isključivo na srpskom jeziku bez ijedne nastavne jedinice na maternjem rumunskom jeziku, onda je jasno otkuda tolika nacionalna šarolikost. Zato se mora reći da su to ljudi koji nemaju nikakvu moć odlučivanja u društvu.

¹⁵¹⁹ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 126–127.

¹⁵²⁰ Nada Raduški, *Nacionalne manjine u Centralnoj Srbiji: Etničke promene i demografski razvoj*, Beograd, Institut društvenih nauka, 2007, 138.

¹⁵²¹ Nada Raduški, *op. cit.*, 2007, 144.

¹⁵²² Nada Raduški, *op. cit.*, 2007, 141.

Štaviše, oni se nalaze na marginama, nema ih u organima odlučivanja i kreiranja značajnih poduhvata u vlastitoj sredini.

Milena Golubović dobro primećuje sledeće: „Dok se u slučaju predstavnika organizacija – nauka, naučne, državne i međunarodne institucije visoko valorizuju i uzimaju kao tela koja treba da presude, verifikuju i pomognu u definisanju određenih stavki u diskursu, kod onih koji to nisu (koji nisu društveno angažovani) ne postoji ta težnja. Osobe koje su van političkih okvira delovanja, naučno znanje i autore koji su pisali o Vlasima ne percipiraju kao nešto što u procesu određenja identiteta ima veću vrednost od onoga što je, kako je jedna informantkinja izjavila, njena baba kazivala.”¹⁵²³ Nažalost, i u vezi s ovim pitanjem Milena Golubović ne navodi uzroke takvih razmišljanja Rumuna (Vlaha) istočne Srbije, a oni se definitivno nalaze u njihovoj još uvek mitologizovanoj svesti i u visokoj stopi neobrazovanih. Moram reći da se među onima koji žele uključenje nauke (naučnih i međudržavnih institucija) u verifikovanju i pomoći pri definisanju jezika, kulture i identiteta Rumuna (Vlaha) sa prostora istočne Srbije nalaze upravo oni kojima „vlahisti” pripisuju tzv. „rumunizaciju Vlaha”, a oni koji se drže premise da su „Vlasi Vlasi” prizivaju u pomoć neznanje i iskaze svojih asimilovanih predaka.

9.4.9. Autoritet Vljane – „Vljane su zakon, a zakon treba poštovati!”

Milena Golubović često „priča” sa svojim sagovornicima, pa je tako jednom prilikom „došlo [...] do priče da se veruje da su čuveni Argonauti u potrazi za zlatnim runom zasigurno prolazili kroz naše krajeve, a kao argument navođene su dve stavke. Zlatno runo se dovodi u vezu s ispiranjem zlata na reci Pek, koje se nekada vršilo pomoću runa, dok se za Amazonke na koje su Argonauti naišli tvrdi kako su morale biti ‘naše Vljane’.”¹⁵²⁴

U gorenavedenoj rečenici Golubovićeva u razgovoru sa svojim sagovornicima na terenu istočne Srbije, možda u okolini Negotina, Kladova ili Homolja, ne znamo tačno jer ona nikada ne navodi mesto i

¹⁵²³ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 127.

¹⁵²⁴ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 132.

vreme razgovora niti imena svojih sagovornika, dolazi do zaključka da su Argonauti u potrazi za zlatnim runom prolazili kroz naše krajeve, da se zlatno runo dovodi u vezi s ispiranjem zlata na reci Pek i da su Amazonke bile „naše Vljane”. Sve bi to bilo lepo da Argonauti nisu tražili zlatno runo, koje u grčkoj mitologiji predstavlja krzno krilatog ovna Krisomalosa (Χρυσόμαλλος), u Kolhidi, koja nije locirana na prostoru istočne Srbije, pa, samim tim, ni u porečju reke Pek. U grčkoj mitologiji su Amazonke (grč. Αμαζόνες) pripadnice drevnog naroda žena ratnika. Herodot njihovu postojbinu smešta u region koji se graniči sa zemljama koje su naseljavali Skiti i Sarmati, a ukoliko su Skitija (Scythia) i Sarmatija (Sarmatia) bile smeštene severoistočno od Crnog mora (Ponta) i severno od Partije (Parthia) oko Kaspijskog mora, ne znam kako bi Amazonke, koje su spomenute u Herodotovom delu 440. godine pre n. e., mogle biti „naše Vljane”. Međutim, ovakve laičke sudove po mnogim pitanjima u vezi sa rumunofonim stanovništvom istočne Srbije Milena Golubović često iznosi u svom radu.

9.4.10. Prekodunavska i južnobalkanska braća

Povodom video-klipa o Vlasima Milena Golubović kaže: „Na Forumu Vlasi Srbije krajem 2012. godine neki pripadnici zajednice komentarisali su promotivni video klip o Vlasima nastao u produkciji sadašnjeg saziva Nacionalnog saveta Vlaha. Filmu su upućene mnoge kritike. Film je takođe bio povod da se iznesu i određeni stavovi o načinu na koji neki Vlasi percipiraju svoju (ne)povezanost s jedne strane Rumunima i druge Arumunima, odnosno Cincarima.”¹⁵²⁵

Povodom navedenog video-klipa Milena iznosi mišljenje Vladana Nikolića (forumas Vlad): „Ovo što govori Vesna Stanković je modifikovani tekst iz Paunove slikovnice o obrednim hlebovima.”¹⁵²⁶ Delovi koji bi eventualno asocirali na bilo kakvu vezu sa prekodunavskom na(šo)m braćom su jednostavno izostavljeni, a pridodate

¹⁵²⁵ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 134.

¹⁵²⁶ Paun Es Durlić, *Sveti jezik vlaškog hleba: slikovnica sa rečnikom u četrdeset slika*, Beograd, Balkankult fondacija, 2010.

su izvesne nebuloze koje predstavljaju niz želja onih koji vode taj Savet.”¹⁵²⁷

U daljem komentaru Vladan Nikolić kaže: „Ovaj ‘Savet’ bez ikakvog obzira prisvaja poznate Cincare u dnevno-političke svrhe... Da su kontaktirali cincarske organizacije u cilju ‘uspostavljanja veza’, siguran sam da bi im Cincari objasnili ko su Arumuni, a ko Dakorumuni. Ovaj video klip je žalostan da žalosniji ne može da bude. On je ogledalo ovih koji nam vode Nacionalni savet. Tuga božja čime se sve služe da bi opravdali svoju ‘posebnost’ i ‘autohtonost’.”¹⁵²⁸

Milena Golubović potom navodi tekst Dejana Balkanovića (forumas Volcae), koji kaže: „Šta će njima veze sa prekodunavskom na(šo)m braćom, kada su ONI stvorili tako JAKE veze sa južno-balkanskom na(šo)m braćom sa kojima teško da se i razumeju međusobno. Važno im je da su Rumuni Rumuni, a Vlasi Vlasi pa makar to bili i Vlasi Cincari. Izgleda da su pobrkali nešto i da im nije jasno gde im je mesto, inače srodnost između Vlaha-Rumuna i Vlaha-Aromuna nije sporna, niti je sporno da i danas deo Aromuna sebe smatra delom rumunskog naroda, ali kako su u video klipu prikazali stvari, držeći se samo naziva Vlaha, ispade da smo mi isto što i Vlasi Cincari.”¹⁵²⁹

Golubovićeva kaže da je „tokom terenskog rada i razgovora sa informantima, dobijala [...] i odgovore koji umnogome oponiraju iznetim stavovima. Naime, isticana je vrlo velika bliskost između Vlaha severoistočne Srbije i Aromuna Makedonije i Grčke. Jedan mladić iz okoline Kladova se zalagao i za to da Vlasi severoistočne Srbije preuzmu kao svoju himnu – himnu Cincara... ‘Ako se smatramo Vlasima, onda je sve to naše!’. Taj mladić je stupio u kontakt sa Cincarima Makedonije, što ga je podstaklo da ih percipira kao bliske Vlasima svoga kraja. Zatim, jedna gospođa s kojom sam razgovarala istakla je kako su njoj Vlasi iz Grčke vrlo bliski.”¹⁵³⁰

Bliskosti između „Vlaha” istočne Srbije i onih iz Makedonije i Grčke svakako postoje. Dodao bih da bliskosti ima i sa onima iz

¹⁵²⁷ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 134.

¹⁵²⁸ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 134–135.

¹⁵²⁹ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 134–135.

¹⁵³⁰ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 135.

Albanije i Bugarske, ali postoje i velike razlike. Ovi u istočnoj Srbiji npr. govore dakorumunskim narečjem, a oni Makedonije, Grčke, Albanije i južne Bugarske govore arumunskim i meglenorumunskim narečjem. Zatim nošnja, običaji, folklor, narodna muzika i sve ostalo je veoma raznolik.¹⁵³¹ Što se tiče sporazumevanja, NN informator iz okoline Kladova nije rekao na kom se jeziku sporazumevao, pretpostavljam, sa prijateljima na Fejsbuku, Cincarima iz Makedonije – da li na makedonskom, srpskom ili što je verovatnije na engleskom, koji je danas *lingua franca* u celom svetu. Zbog toga još manje mogu shvatiti na osnovu čega je NN „Vlah” iz Kladova mogao zaključiti da su „Vlasi” istočne Srbije bliski sa Cincarima Makedonije. Što se tiče himne i njenog preuzimanja, Cincari „Vlahe” iz istočne Srbije svakako ne percipiraju kao Cincare već kao Rumune. „Preuzimanje” himne od Aromuna (Cincara) moramo imenovati krađom, intelektualnim lopovlukom! Zato možda tzv. „preuzimanje” opravdava poznatu „vlašku” krilaticu „fură, fraće, făr-dă frică” („kradi, brate, bez straha”), kojom se opisuju Rumuni (Vlasi) sa prostora istočne Srbije, a nastala je pod uticajem srpskog stereotipa da su „Vlasi” lopovi. Zatim, NN gospođi, koja takođe percipira „Vlahe” iz istočne Srbije kao bliske „Vlasima” iz Grčke, treba reći da ono što nam se čini da je blisko zna biti tako udaljeno. Doista, NN informatori Milene Golubović imaju pravo da misle šta god žele o identičnosti „Vlaha” sa prostora istočne Srbije i onih iz Makedonije i Grčke, ali autori naučnih studija moraju biti dobro informisani u pogledu svoje struke.

¹⁵³¹ Božana Ćirić, „Vlaška i srpska nošnja u Boru i okolini”, *Razvitak*, god. 3/1963, br. 3, 47–58; Jelena Arandelović-Lazić, „Nošnja u Krajini”, *Mokranjčevi dani* 1966. Zbornik radova sa savetovanja etnologa i folklorista u Negotinu, Negotin, Zaječar, 1967, 77–84; *Ibid.*, „Narodna nošnja u Negotinskoj Krajini”, *Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu*, knj. 31–32 (1968–1969), Beograd: Etnografski muzej, 1969, 263–296; *Ibid.*, „Narodna nošnja (u okolini Bora) i okolina”, knj. I, Bor, 1973, str. 310–318; *Ibid.*, „Narodna nošnja u Đerdapu”, *Zbornik radova Etnografskog instituta*, knj. 7. Beograd, 1974, 25–44; Radmila Lazarević, „Likovna svojstva narodne nošnje”, *Razvitak*, god. 10/1970, br. 6, 111–112; Olivera Vasić, „Nazivi igara u selima Krajine i Ključa”, *Razvitak*, god. 32/1992, br. 3–4 (188–189), 128–131; *Ibid.*, „Nastanak i prenošenje igre „Manastirjanka” u selima đerdapskog Podunavlja: Prilog proučavanju savremenih vlaških igara”, *Razvitak*, 31/1991, br. 4–5, 97–99, itd.

9.4.11. SPC i RPC i „vlaški” vernici

Koristeći se često Fejsbuk profilima Golubovićeva kaže: „Kada se na profilima na fejsbuku pokrenu pitanja odnosa između SPC i RPC, vrlo česti su komentari poput: ‘Srpska pravoslavna crkva je naša crkva. Ja sam Vlah, ali nisam Rumun.’ Nekoliko dana nakon objave prvog članka,¹⁵³² u *Večernjim novostima* pojavljuje se novi tekst na temu – ‘Rumuni otimaju vlaške vernike’ [...] Naime, po već pomenu-tom protokolu potpisanom u Briselu 2012, srpska država se obavezala da će obezbediti Rumunima u istočnoj Srbiji bogoslužjenje na rumunskom jeziku, što se ne podudara sa teritorijalnom podelom jurisdikcija dveju crkava... U tekstu je naznačeno kako veći deo vlaškog stanovništva na aktivnosti rumunskih sveštenika gleda kao na pokušaj rumunizacije Vlaha, čemu se oni sami odupiru nastojeći da ostanu verni SPC i liturgiji na srpskom jeziku.”¹⁵³³

Ovde Golubovićevo tobože iznosi mišljenje „Vlaha”, a to je da „veći deo vlaškog stanovništva na aktivnosti rumunskih sveštenika gleda kao na pokušaj rumunizacije Vlaha”. Naravno, na osnovu čega je formirano takvo mišljenje među „Vlasima” sa prostora istočne Srbije, nije nas udostojila odgovora. Da li je „rumunizacija Vlaha” njen lični konstrukt na osnovu lične ideološke percepcije? Da, rekao bih da Milena Golubović podmeće svoje pretpostavke o tzv. rumunizaciji „Vlaha” kako bi izbegla da objektivno govori o srbizaciji Rumuna (Vlaha) i o asimilacionom procesu koji se nalazi u završnoj fazi, što se može zaključiti na osnovu dela rečenice u kojoj Golubovićevo kaže da sami Vlasi odupiru procesu rumunizacije nastojeći da ostanu verni SPC i liturgiji na srpskom jeziku. Pitam se, ima li većeg dokaza o posrbljenim, asimilovanim Rumunima (Vlasima) sa prostora istočne Srbije od toga da, osim što su morali prihvatiti nametnuti egzonim „Vlah”, oni žele da slušaju liturgiju „na srpskom jeziku”.

To što „u središtu Srpske crkve kažu da su sveštenici RPC uglavnom domaći Vlasi, koji su kao sveštenici Srpske pravoslavne

¹⁵³² Vlasi na udaru Rumuna, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/društvo/aktuelno.290.html:455276-Vlasi-na-udaru-Rumuna>

¹⁵³³ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 139–140.

crkve prevrnuli šubaru i prešli pod komšijsko okrilje”¹⁵³⁴ samo govori o tome da je počeo proces etničkog/nacionalnog otrežnjenja, ali je to, nažalost, mali postotak ljudi. A to što su „hramovi u kojima služe ... privatne kuće u selima”¹⁵³⁵ nedvojbeno govori o preuzimanju hramova od strane SPC nakon prisajedinjenja šest nahija Kneževini Srbiji 1833. godine i pored toga što su ti hramovi bili građeni sredstvima „vlaških” seoskih zajednica u kojima su liturgiju služili rumunski sveštenici na rumunskom jeziku. Milena Golubović zaobilazi činjenicu da je SPC iz hramova u „vlaškim” selima zamenila sve crkvene knjige na rumunskom s knjigama na crkvenoslovenskom i srpskom jeziku. Naravno, sveštenicima SPC i Mileni Golubović smeta što se sveštenici RPC „ne libe [...] da posle obreda lokalno stanovništvo zagovara da se izjašnjavaju kao rumunsko i da umesto vlašskog koriste rumunski jezik”,¹⁵³⁶ ali joj ne smeta da sveštenici SPC propovedaju reč božju na srpskom jeziku među „Vlasima”, verovatno zato što ih smatraju povlašenim Srbima.

Nije učinjeno ništa u vezi s potpisanim protokolom u Briselu 2012. godine po kojem se Srbija, pored ostalog, „obavezala da će obezbediti Rumunima u istočnoj Srbiji bogosluženje na rumunskom jeziku”, ali je zato uz pomoć Ministarstva pravde Republike Srbije – Uprave za crkvena i verska pitanja, Nacionalni savet Vlaha, koji je u rukama članova partija većinskog naroda na vlasti, zatražio od SPC da se bogosluženje u selima s rumunofonim stanovništvom odvija na „vlaškom” jeziku. Povodom toga je najpre održan sastanak 6. novembra 2017. godine u Ministarstvu pravde Republike Srbije – Uprava za crkvena i verska pitanja, a potom je „6. februara 2018. godine, na poziv Njegove Svetosti Patrijarha Srpskog, gospodina Irineja, Sveti Sinod Srpske Pravoslavne Crkve održao sednicu u Beogradskoj patrijaršiji u čijem su radu iz redova Nacionalnog saveta Vlaha, učestvovali Radiša Dragojević, predsednik NSV, Dragan Andrejević, predsednik Odbora za verska pitanja NSV, Dr Siniša Čelojević, član Izvršnog odbora NSV, inače predsednik Udruženja “Gergina”, i Miletić Mihajlović, potpredsednik NSV, a tema sednice je bila –

¹⁵³⁴ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 140.

¹⁵³⁵ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 140.

¹⁵³⁶ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 140.

uvodenje vlaškog jezika u bogosluženje SPC, kao i nekanonsko delovanje Rumunske crkve na teritoriji istočne Srbije”.¹⁵³⁷

9.4.12. Odnos prema narodnoj religiji Vlaha

Ovde ću prokomentarisati nekoliko rečenica u kojima Milena Golubović navodi: „Najveći utisak na slavama na mene su ostavljali trenuci kada gazdarica kuće ‘naminje’ slavsku trpezu što živima, što mrtvima. Dok ‘naminje’, svi prisutni ćutke je slušaju... U tom naminjanju dok gazdarica govori o mrtvima, ona u stvari priča o porodičnim precima i o svim važnim ljudima koji su bili bliski sa porodicom, a koji su preminuli... U današnje vreme sve više gazdarica ‘ubrzava’ naminjanje izgovarajući ‘*уш њу моу каве мрјеаба цѹ ца дѹа дѹ помана*’ (‘i svima kojima treba da se nameni’, prevod M. G.).”¹⁵³⁸

Golubovićeva je u ovim rečenicama pomešala *slavu*, tj. *praznic* ili *sârbătoare/sârbătoare* kako „Vlasi” nazivaju slavu, i *pomanu* „da-ću”, koja se ne „naminje” već *namenjuje*. Naime, slava u „vlaškim” kućama počinje *preslavom*, koju Rumuni (Vlasi) istočne Srbije nazivaju *cină* ili *șina praznicului (sârbătorii)*, koja počinje adoracijom (klanjanjem domaćina ili domaćice 44 puta u kutku sobe iza vrata), a potom svečanom večerom. Prvi dan slave zove se *trupu praznicului (sârbătorii)*, drugi dan *coada praznicului (sârbătorii)* i treći dan koji se zove *trăncăneal'il'i*, kada se na slavsku trpezu iznose ostaci hrane koji se namenjuju dušama upokojenih predaka. Slavom se pre svega slavi određeni svetac. Zato se u prizrensko-timočkim govorima slava naziva svetac (svetac). Slava je namenjena napretku, boljitku kuće u kojoj se slavi, dok se pomane namenjuju isključivo upokojenim dušama. Rečenica u kojoj Milena Golubović kaže da „gazdarica govori o mrtvima” i da tom prilikom „ona u stvari priča o porodičnim precima [...] koji su preminuli” „istrgnuta” je iz konteksta kulta mrtvih kod Rumuna (Vlaha) istočne Srbije. Njemu nema mesta na slavi (*praznicu cășii* ili *sârbătoarea cășii*) kojom se slavi patron (određeni svetac) određenog zemljišta (imanja), ponavljam, s molbama za

¹⁵³⁷ <http://www.nacionalnisavetvlaha.rs/svetisinodspcinsv.html>

¹⁵³⁸ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 143.

boljitak porodice. Da je to rečenica kojoj je mesto u kultu mrtvih kod Rumuna (Vlaha) istočne Srbije potvrđuje i rečenica kojom se, kako veli Milena Golubović, „ubrzava” naminjanje” izgovarajući: „*‘uî ly mou cape mpjeaba cû cǎ dǔa dǔ nomana’* (‘i svima kojima treba da se nameni’, *prevod M. G.*)”. Povodom toga valja naglasiti da je Golubovićeva ovde pokazala neznanje maternjeg („vlaškog”) jezika ne samo zbog pisma kojim je to napisala već i zbog pogrešno napisanih reči i lošeg prevoda. Ovde ću izneti ispravljen tekst radi onih koji se služe banatskim govorom (*graiul bănăţean*) rumunskog jezika, koji „vlahisti” nazivaju vlaški jezik: *şî lu toţ care trebăşe sî sǎ dǎa dǐ pomană* (i svima kojima treba da se daje pomen/daća – *prevod S. G.*). Neprihvatljiva je rečenica u kojoj Golubovićeva navodi da „gazdarica kuće ‘naminje’ slavsku trpezu što živima, što mrtvima”. Da ponovim, slava je u Rumuna (Vlaha) sa prostora istočne Srbije uvek bila posvećena svecu koji treba da u svakom pogledu pospeši napredak kuće. Milena Golubović navodi da kad gazdarica „govori o mrtvima ona u stvari priča o porodičnim precima”. Treba reći i to da su preci preci i da nema porodičnih i neporodičnih predaka, posebno kada se radi o kućnoj slavi (*praznicu căşii* ili *sârbătoarea căşii*) jedne porodice.

Milena u jednoj od rečenica kaže: „[...] kao devoјčica koja pušta vodu bila sam aktivni učesnik i na drugim pomanama.”¹⁵³⁹ Onaj ko nije upućen u ritual „oslobađanja vode sa svedočenjem” (*slobăzātu api cu mărturiја*) pomislio bi da to obavlјaju devoјčice. Međutim, istina je da devoјčica prilikom obavlјanja navedenog rituala može biti jedino „svedok” (*martor/e*) koji na zahtev starije žene (*babă јertată*) koji glasi: „da budeš svedok” (*să fi mărturiје*), odgovara: „da budem” (*să fiu*). To je svekolika „aktivna uloga” devoјčice koja nosi vodu u posmrtnom ritualu.

Milena Golubović iznosi i to „da kada se razmatra religijski aspekt identiteta Vlaha osim SPC i RPC, potrebno je uzeti u obzir i religijski sistem koji postoji kod vlašskog stanovništva, a koji nije striktno vezan za oficijelne crkvene organizacije, tj. narodnu religiju Vlaha”,¹⁵⁴⁰ ali zaboravlјa, a, može biti, i ne zna, da se preko Dunava među Rumunima u današnјoj Rumuniji (Banatu, Olteniji itd.) i

¹⁵³⁹ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 144.

¹⁵⁴⁰ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 144–145.

Moldaviji poštuje identičan religijski sistem¹⁵⁴¹ kao kod tzv. Vlaha istočne Srbije,¹⁵⁴² zbog čega se on ne može uzeti u obzir prilikom sagledavanja tobože posebnog dvomilenijumskog identiteta „Vlaha” istočne Srbije.

Golubovićeva kaže da je „vrlo [...] važno razlikovati narodnu religiju Vlaha od magije i magijskih funkcionera – vračeva i vračara. Vračevi se u vlaškoj etničkoj zajednici percipiraju kao oni koji su van

¹⁵⁴¹ Ion Ciubotaru, *Obiceiurile funebre din Moldova în context național*, Iași, Editura universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014; Simion Florea Marian, *Înmormântarea la români: studiu etnografic*, București, Editura Saeculum I.O., 2000; Marie Capdecemme, *Viața morților: despre fantomele de ieri și de azi*, traducere de Luminița Brăileanu, Iași, Polirim, 2003; Ion Ghinoiu, *Lumea de aici, lumea de dincolo: ipostaze românești ale nemuriri*, București, Editura Fundației culturale române, 1999; Vasile Șişu, *Odiseea sufletului: epos funerar românesc*, Drobeta-Turnu Severin, Centrul județean de creație populară Mehedinți, 2001; N. Panea – Mihai Fîfor, *Cartea românească a morții*, Drobeta – Turnu Severin, 1998; Vasile Șişu, *Cântece rituale funerare din județul Mehedinți*, Răstimp, Revistă de cultură și tradiție populară, anul I, nr. 3, Turnu-Severin, 1998; Cornel Boteanu, *Cântecul zorilor din Plaiul Cloșani: epos funerar mehedințean*, Craiova, Editura MM Craiova, 2008; Ion H. Ciubotaru, *Marea trecere: repere etnologice în ceremonialul funebru din Moldova*, București, Editura „Grai și suflet – cultura națională”, 1999; Marie-Louise von Franz, *Visele și moartea*, traducere din limba germană Anca Bodogae, Studiu introductiv Lavinia Bârlogeanu, București, Nemira Publishing House, 2015, itd.

¹⁵⁴² Nicolae Bot, *Contribuții la studiul raportului dintre cîntecul ceremonial de înmormîntare și bocet*, Analele Societății de limba română, br. 5, Zrenjanin, 1974; Nicolae Bot, *Strigarea Zorilor în Banatul Iugoslav*, „Lumina”, anul XXII, Nr. 1–3, Zrenjanin, 1968; Niță Fracile, *Tužbalica kod Rumuna u okolini Vršca*, Zbornik 1. Kongresa jugoslovenskih etnologov in folkloristov 2 (Rogaška Slatina 1983), Ljubljana, 1983; Slavoljub Gacović, *Petrecătura (pesma za ispraćaj pokojnika) u Vlaha Ungurjana*, Zaječar, Matična biblioteka „Svetozar Marković”, 2000; Ibid., *Priča Gospodnja*, Za zdravlje: iz istorije narodne medicine i zdravstvene kulture: IV i V naučni skup (Zaječar 1989. i 1997), Zaječar, 1999; Ibid., *Putevi istine: polemika o vrednosti jednog naučnog rada*, Zaječar, Matična biblioteka „Svetozar Marković”, 1999; Ibid., *Bajanja u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije*, Beograd, Čigoja štampa, 2002; G. Lifa, *Zorile*, „Tibiscus”, 1993; O. Păun, *Motivul „amînării” în cîntecul Zorilor*, Analele Societății de limba română, br. 8, Zrenjanin, 1977; G. Sulițeanu, *Elementul narativ și aspectul muzical în cîntecele funebre ale Românilor și Sîrbilor din zona „Porțile de fier” (Gerdap)*, Radovi simpozijuma o jugoslovensko-rumunskim uzajamnostima u oblasti narodne književnosti (Pančevo), Pančevo, Libertatea, 1974; Milan Vlajin, *Karakteristike muzičkog folklor iz okoline Negotina*, „Mokranjčevi dani” 1967, Negotin, 1969, itd.

religijskog segmenta.”¹⁵⁴³ Kao prvo, narodna religija „Vlaha” je istovetna s narodnom religijom Rumuna, pa, prema tome, ona ne može biti marker prilikom etničke ili nacionalne identifikacije „Vlaha”. Nije tačna ni njena tvrdnja da vračevi i vračare nisu deo narodne religije „Vlaha” istočne Srbije. Da je kojim slučajem prelistala knjigu *Bajanja u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije* (Beograd, Čigoja štampa, 2002) najverovatnije ne bi iznela takvu premisu.

9.4.13. O vlaškom pismu

O „vlaškom” pismu i jeziku rekao sam nešto više u poglavlju *Nacionalni savet Vlaha i „vlaški jezik” u procesu asimilacije Rumuna istočne Srbije*. Ovde ću dati komentar samo na pojedine „premise” koje je Milena Golubović iznela „o vlaškom pismu”. Pošto se od *paunice*, ćiriličkog pisma Pauna Durlića, i *vlaoljice*, latiničkog pisma Ljubiše Niculovića Kićija, odustalo, Nacionalni savet Vlaha je prihvatio latiničku verziju „vlašskog” pisma čiji je tvorac Slobodan Golubović, nastavnik fizike iz Duboke kod Kučeva, i ćiriličku verziju „vlašskog” pisma čiji je tvorac Časlav Radukanović, nastavnik muzičkog vaspitanja iz Radujevca kod Negotina.

U jednoj rečenici Milena Golubović kaže: „Kada sam odrasla, shvatila sam da su (Slobodan Golubović i Paun Durlić – S. G.) zapravo raspravljali o tome kako je najbolje zapisivati reči iz vlašskog jezika, jer u to vreme ovaj jezik nije imao svoje pismo.”¹⁵⁴⁴ Pre svega, treba reći da govori „Vlaha” istočne Srbije ne mogu biti „vlaški jezik”, jer oni i lingvistički i sociolingvistički pripadaju banatskom i muntenško-oltenskom dijalektu dakormunskog narečja rumunskog jezika. Zatim konstatacija Milene Golubović da „u to vreme ovaj jezik nije imao svoje pismo” takođe je besmislena, jer bez „vlašskog” jezika koji ni danas nije međunarodno kodifikovan i standardizovan, nemoguće je govoriti o „vlaškom” pismu, mada je pokušaja bilo i još uvek ih ima. Uostalom, neuspela kodifikacija i standadizacija „vlašskog jezika” i pisma dogodila se u Srbiji još 1945. godine. „Sve u svemu, verzija vlašskog pisma usvojena od strane zvanične institucije vlaške manjine

¹⁵⁴³ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 145.

¹⁵⁴⁴ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 148.

u Srbiji” takođe je besmislena, zato što u njoj nema nijednog lingviste ili filologa.

Ovde bih prokomentarisao još nekoliko rečenica Milene Golubović. Jedna je: „Mnogi Vlasi koji ne žele biti Rumuni i koji svoj jezik percipiraju i doživljavaju različitim od rumunskog izbegavaju da kažu ‘rumînjeašće’”. Druga je: „Više vole izraz ‘ljimba vlaha’ ili ‘vorbăšk vlaški’”. Treća je: „Na terenu, u razgovorima često sam nailazila na stavove ljudi, Vlaha, bilo da su društveno angažovani ili ne, da treba govoriti ‘ljimba vlaha’ i ‘vorbăšk vlaški’ kako bi se jednom za svagda ‘stavila tačka’ na polemike i zloupotrebe izjave ‘vorbăšk rumînjeašće’ u cilju transponovanja Vlaha u Rumune”, a četvrta je: „Po istoj logici terminima ‘Vla’ i ‘Vlajna’, koji su s vremenom postali sastavni deo vlaškog jezika, sve se više daje prednost u odnosu na termine ‘Rumîn’ i ‘Rumîna’.”¹⁵⁴⁵

Vlasi koji ne žele biti Rumuni imaju pravo da budu šta god hoće, ali gramatičku strukturu „svog jezika” ne mogu percipiranjem i doživljavanjem da promene u „vlašku”, a to da izbegavaju „da kažu ‘rumînjeašće’” čista je laž Milene Golubović koju izgovara i u drugoj rečenici, kada kaže da Rumuni (Vlasi) istočne Srbije „više vole izraz ‘ljimba vlaha’ ili ‘vorbăšk vlaški’”. Na terenu je Milena mogla razgovarati sa šačicom NN gerginaša, pošto imena svojih kazivača ili sagovornika koji su može biti i izneli svoje stavove „da treba govoriti ‘ljimba vlaha’ i ‘vorbăšk vlaški’”, nikad ne obelodanjuje. Time neće ni za trenutak, a kamoli „za svagda”, staviti tačku na izjave „vorbăšk rumînjeašće ili vorbesc rumânește”, koje se jedino i čuju među Rumunima (Vlasima) istočne Srbije ukoliko međusobnu komunikaciju obavljaju na nekom od lokalnih (rumunskih) govora. Termin „Vla” i „Vlajna” nisu nikada postali deo „vlaškog jezika”, gde funkcioniše jedino Rumân i Rumîna, budući da se na prostoru istočne Srbije mogu čuti samo rumunski arhaični govori XVIII–XIX veka. Pored toga, egzonom „Vla” i Vlajna”, augmentativ „vlaurda ili „vlauștina” u srpskom se koriste samo s omalovažavanjem umesto „Vlah” i „Vlahinja”, kao što se naziv „Vlaj (Vlaji), Vlajnja” za Morovlahe u Dalmaciji može čuti među Dalmatincima (Dalmošima i Bodulima).

¹⁵⁴⁵ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 152.

9.4.14. Rasprave oko vlaškog pisma i jezika – nastavak započete priče

„Društveno angažovan predstavnik zajednice koji zastupa stav da su Vlasi Vlasi, a koji je predsjednik Odbora za službenu upotrebu jezika i pisma u sadašnjem sazivu NSV-a, u skoro svim javnim nastupima (davanjem intervjua za RTV F, RTV Bor, RTV Istok; u govorima na promocijama i tome slično),” Siniša Čelojević, navodi: „Mi Vlasi smo narod koji je već 2000 godina opstao ovde. Znači, sačuvao je svoj identitet.’ ‘Ne dozvoljavamo da niko nama nameće identitet. Mi cenimo Rumune, to je naša prijateljska zemlja, Bugare... Ali ne može niko da kaže da su Vlasi i Rumuni jednako, isto. Ne može! Mi smo Vlasi, oni su Rumuni. Nikakav znak jedankosti, bilo kakva crta. Nije to sinonimija.’ ‘[...] Moramo da jačamo identitet Vlaha. Da se ljudi ne stide da kažu da su Vlasi. Da, da, mi smo državljani Srbije, naravno, ali smo po nacionalnoj pripadnosti Vlasi. Naš maternji jezik je vlaški i naša matična domovina je Srbija. Mi to uvek kažemo. Nikad nismo imali problema sa većinskim narodom, uvek ćemo lepo sarađivati...’”¹⁵⁴⁶

U suprotnosti sa Čelojevićevevom izjavom da „Vlasi” istočne Srbije nikad nisu „imali problema sa srpskim narodom” stoji tekst Milene Golubović iz njenog sledećeg naslova „*Prvo pisanje i čitanje na vlaškom*” – *promocija prvih izdanja na usvojenom vlaškom pismu*. U njemu, između ostalog, piše: „Nakon objavljivanja tatinih knjiga („Panda invač kung-fu”, „Govorim vlaški”) na vlaškom jeziku ... ljudi su se obratili mom dedi, čija je prva reakcija bila uznemirenost i strah. Pozvao je mog oca da proveri da knjige nisu [...] protivzakonite... Upotreba vlaškog jezika u javnoj sferi je bila protivpravna i otud verovatno i takva reakcija... Strah od kazne zbog upotrebe vlaškog kao pisanog jezika i u javnom obraćanju i dan-danas se uočava kod nekih pripadnika zajednice. Oni govore o svojim strogim profesorima iz osnovne škole, koji nisu dozvoljavali da se ni na odmorima govori vlaški. Jedna od mlađih učesnica seminara za nastavnike povodom uvođenja ‘Vlaškog govora sa ENK’ izjavila je kako se njen pokojni profesor srpskog jezika sada sigurno ‘prevrće u grobu’, s

¹⁵⁴⁶ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 160–161.

obzirom na to da će se u školi u kojoj je predavao govoriti vlaški, a čitav život se tome protivio. Kada sam pitala ljude da li im je iko ikada prigovorio što upotrebljavaju vlaški jezik, odgovorili su mi da su trpeli kritike upravo u školi i vojsci... Jedna od učiteljica Vljajna iz Krajine, rekla mi je da su njoj starije kolege, kada je počela da radi, izričito opomenule da sa decom ne sme govoriti na vlaškom...¹⁵⁴⁷

Golubovićeva navodi i izjave korisnika društvene mreže Fejsbuk, poput sledeće: „Ako bi se Vlasi odrekli svog maternjeg jezika, vlaškog, odrekli bi se svog identiteta, jer je jezik najbitnije obeležje identiteta.”¹⁵⁴⁸ Međutim, kada bi identitet bio povezan s jezikom, onda bismo mogli reći da su Amerikanci, Austrijanci, Švajcarci, itd. odavna izgubili svoj identitet pošto nemaju američki ili austrijski ili švajcarski jezik. „Ukoliko osporavate pravo Vlasima na sopstveni jezik (što je protivustavno i protivno svim međunarodnim pravnim aktima) onda osporavate najviše civilizacijsko pravo čoveka i narodu na sopstveni identitet...”¹⁵⁴⁹ Smatram da niko ne osporava „Vlasima” da upotrebljavaju sopstveni jezik, ali se vlahistima može štošta osporiti. Ne postoji pravilo po kojem se jezik mora pošto-poto dovoditi u vezu s identitetom. „Vlasi”, ako je to njima po volji i ako smatraju da im taj egzonim (Vlah/Vlasi) nije nametnut u asimilacionom procesu koji traje najmanje dvesta godina, mogu po osećanju ili situaciono biti „Vlasi”, ali (rumunska) gramatička struktura jezika ne može biti „vlaška” po osećanju, kao što npr. Austrijancima jezik ne može biti austrijski ili Amerikancima američki zato što njihovi građani to tako osećaju. O tome se ne može odlučiti plebiscitom ili referendumom i ustavom kao što „vlahisti” zamišljaju.

9.4.15. Prvi seminar za nastavnike predmeta „Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture”

„Za razliku od predmeta ‘Rumunski jezik sa ENK’ gde predavači dolaze iz škola iz Banata, ‘Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture’ predviđeno je da predaju nastavnici razredne nastave

¹⁵⁴⁷ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 163–165.

¹⁵⁴⁸ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 165.

¹⁵⁴⁹ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 165–166.

koji su Vlasi i koji znaju vlaški govor”,¹⁵⁵⁰ Postavlja se pitanje koja to institucija može legitimno predviđati da „vlaški govor” mogu predavati „nastavnici razredne nastave” samo zato što su po rođenju i ubeđenju „Vlasi”.

Uzgred rečeno, predavači rumunskog jezika ne dolaze samo iz škola u Banatu, što se može videti po Uverenjima o položenom ispitu provere znanja rumunskog jezika pred komisijom u sastavu prof. dr Marina Puja Badesku, doc. dr Laura Spariosu i mr Rodika Ursulesku-Miličić, koje su na Katedri za rumunski jezik Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu dobili polaznici, nastavnici i profesori (Prosvetni kadar koji je pohađao seminar rumunskog jezika u Golupcu čine: Mirjana Pajkić, Žagubica; Snežana Grujić, Petrovac na Mlavi – selo Melnica; Slaviša Trailović, Boljevac; Jasna Martinović, Gornjane; Marija Poporanović, Brestovac; Lila Trajilović, Bor – Krivelj; Valentina Trujić, Bor; Dragutin Stevkić, Donji Milanovac; Snežana Stevkić, Donji Milanovac; Nataša Marjoković, Kučevo; Dragoljub Anđelković, Jagodina; Dragan Furunović, Golubac; Dragana Čivitović, Zaječar; Voja Kožicić, Negotin; Nadica Jovanović, Kučevo; Slavica Guranović-Kožicić, Negotin; Dragana Dimitrijević, Negotin) osnovnih i srednjih škola iz istočne Srbije (v. Uverenje o položenom ispitu provere znanja rumunskog jezika Jasmine Glišić, prof. filozofije).

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja u članu 121, stav 7, predviđa da nastavu može da obavlja lice koje je steklo srednje, više ili visoko obrazovanje na jeziku na kome se ostvaruje obrazovno-vaspitni rad ili je položilo ispit iz tog jezika po programu odgovarajuće visokoškolske ustanove.

Takođe, zakonodavac u članu 121, stav 8, posebno izdvaja romski jezik, pri čemu se znanje romskog jezika proverava pred komisijom koju obrazuje ministar. Na osnovu tumačenja zakona možemo zaključiti da ukoliko zakonodavac želi da izdvoji i vlaške govore, s obzirom na to da ne postoji odgovarajuća visokoškolska ustanova gde se može sticati obrazovanje iz ovih govora, ministar bi morao formirati komisiju. Kako zakonodavac ne predviđa posebne uslove za vlaške govore, to se može zaključiti da za vlaške govore

¹⁵⁵⁰ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 173.

važe ista pravila kao i za druge jezike, a to je položen ispit iz vlaških govora na odgovarajućoj visokoškolskoj ustanovi.

Zakon o osnovnoj školi u članu 69, stav 2, jasno govori o tome da nastavnik može da izvodi nastavu na jeziku narodnosti ukoliko je stekao stručnu spremu na jeziku na kome se izvodi nastava, odnosno ukoliko na odgovarajućoj višoj školi, odnosno fakultetu, položi ispit iz jezika sa metodikom. Program za proveru znanja jezika utvrđuje viša škola, odnosno fakultet.

Imajući u vidu da ni u Republici Srbiji ni u inostranstvu ne postoji mogućnost izučavanja vlašskog govora, a oslanjajući se na činjenicu da za ove nastavnike nije predviđena posebna provera znanja pred komisijom koju obrazuje ministar, smatram da predmetni nastavnici za školsku 2013/2014. godinu (Neša Nečić, Velibor Filipović, Marijana Modrlanović, Svetomirka Žonjić Kosjer, Vesna Žikić, Daniela Pejčić, Slobodanka Petrović, Lalice Trailucić i Jasmina Firović) ne ispunjavaju uslove za izvođenje pripremne nastave iz predmeta *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*.¹⁵⁵¹ (v. Prepis Rešenja

¹⁵⁵¹ Dokument koji je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (Broj: 601-00-00011/2014-06) poslalo Nacionalnom savetu vlaške nacionalne manjine (predsedniku Radiši Dragojeviću) 15. 1. 2014. godine u Petrovcu na Mlavi na adresi Petra Dobrnjca 179. U navedenom dopisu Ministarstva piše: „U vezi sa vašim dopisom, broj 022-43/13. obaveštavamo Vas o sledećem: Nacionalni prosvetni savet doneo je Odluku broj 612-00-133/73/2013-06 od 25.6.2013. godine o davanju pozitivnog mišljenja na nastavni program za izborni premet *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*, za prvi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS” br. 72/2009, 52/11 i 55/13). Ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja doneo je Pravilnik o dopuni pravilnika o nastavnom planu i programu za realizaciju pripremne nastave za uvođenje predmeta *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture* u prvi razred osnovnog obrazovanja i sprovođenja pripremne nastave u 10 osnovnih škola: 1) OŠ „Moša Pijade”, Žagubica, odeljenje u Osanici, opština Žagubica, predmetni nastavnik Neša Nečić; 2) OŠ „Branko Perić”, Rudna Glava, opština Majdanpek, pred. nastavnik Velibor Filipović; 3) OŠ „Jovan Šerbanović”, Ranovac, opština Petrovac na Mlavi, pred. nastavnik Marijana Modrlanović; 4) OŠ „Profesor Brana Paunović”, Rašanac, opština Petrovac na Mlavi, pred. nastavnik Marijana Modrlanović; 5) OŠ „Petar Radovanović”, Zlot, Opština Bor, pred. nastavnik Svetomirka Žonjić Kosjer; 6) OŠ „Dušan Radović”, Bor, odeljenje u Luki, opština Bor, pred. nastavnik Vesna Žikić; 7) OŠ „Stevan Mokranjac”, Kobišnica, opština Negotin, pred. nastavnik Daniela Pejčić; 8) OŠ „Vera Radosavljević”, Negotin, opština Negotin, pred. nastavnik; 9) OŠ „Đorđe Simeonović”, Podgorac, opština Boljevac, pred. nastavnik Lalice Trailucić; 10) OŠ

u kojim će se školama (i mestima) održavati nastava *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture* i ko su predavači).

Takođe naglašavam da Pravilnik o stepenu i vrsti obrazovanja nastavnika koji izvode obrazovno-vaspitni rad iz izbornih predmeta u osnovnoj školi ne predviđa postojanje nastavnika koji bi vršili nastavu iz predmeta *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*, što znači da u sistemu obrazovanja Republike Srbije ne postoji mogućnost da nastavnik vrši nastavu iz izbornog predmeta *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*.¹⁵⁵²

„U cilju upoznavanja budućih predavača ‘Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture’ sa samim predmetom i izvođenjem nastave 20–22. septembra 2013. godine organizovan je seminar u Negotinu. Na kraju je NSV uručio polaznicima Sertifikat kojim se potvrđuje njihovo poznavanje vlaščkog govora i kulture.”¹⁵⁵³

Pravdajući postupak Nacionalnog saveta Vlaha o davanju sertifikata budućim predavačima za izborni predmet *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture*, Milena Golubović kaže: „Budući da Vlasi ne poseduju nijednu oficijalnu instituciju doli NSV, onda je i na ovom telu da utvrdi i verifikuje koji nastavnici poznaju govor Vlaha i shodno tome mogu da predaju ovaj predmet. Izbor nastavnika mora biti i u skladu s pravilnikom o stručnoj spremi predavača za ovaj predmet koji je u procesu verifikacije od strane nadležnih institucija.”¹⁵⁵⁴

„Vladislav Petković Dis”, Grljan, opština Zaječar, pred. nastavnik Jasmina Firović”, itd. U desnom donjem uglu stoji pečan Ministarstva prosvete i potpis ministra prof. dr Tomislava Jovanovića.

¹⁵⁵² *Zahtev za vanrednim inspekcijskim nadzorom nad zakonitošću rada: Osnovne škole „Moše Pijade” Žagubica, odeljenje u Osanici; Osnovne škole „Jovan Šerbanović” iz Ranovca i Osnovne škole „Profesor Brana Paunović” iz Rašanca, koji je Prosvetnoj inspekciji Republike Srbije za Braničevski okrug (Drinska 2, Požarevac) uputila predsednica Jasmina Glišić u ime „Udruženja roditelja koji žele da im deca uče rumunski jezik u školi” februara 2014. godine na osnovu obaveštenja broj 601-00-00011/2014-06 od 15. 1. 2014. godine, kojim je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja dalo saglasnost Nacionalnom savetu vlaške nacionalne manjine za organizovanje nastave iz predmeta *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture* u jednom broju škola na području istočne Srbije.*

¹⁵⁵³ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 173.

¹⁵⁵⁴ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 173.

Postavlja se pitanje prema kom zakonu ili podzakonskom aktu, uredbi ili kojem drugom dokumentu Nacionalni savet Vlaha i njegovi članovi imaju nadležnosti u pogledu davanja sertifikata budućim predavačima za izborni predmet *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture* „kojim se potvrđuje njihovo poznavanje vlaškog govora i kulture”. Takav akt, uredba ili zakon na osnovu kojeg su „vlahisti” unutar Nacionalnog saveta Vlaha stekli pravo da održavaju seminar u Negotinu 22–23. septembra 2013. godine ne postoji, ali ih to nije sprečilo da seminar održe, a pritom ih ni srpske vlasti nisu pokušale sprečiti, već su ih svojom logistikom i podržale.

9.4.16. Utvrđivanje etničkih identitetskih orijentacija unutar vlaške etničke zajednice

Milena Golubović navodi primer da se „prilikom jednog razgovora informantkinja [...] izjasnila i kao Srpkinja i kao Vlajna, ali je potvrdila da pravi jasnu razliku između Srba i Vlaha i da Vlahe smatra starosedeocima na ovim prostorima, što ukazuje na njenu vlašku orijentisanost po pitanju identiteta Vlaha.” Milena, po pravilu ne navodi imena i prezimena, godinu rođenja informatora, mesto i vreme intervju sa informatorima, pa tako ni ovom prilikom ne daje nikakve podatke ni o „informantkinji” koja se „izjasnila i kao Srpkinja i kao Vlajna”, ali zato, kada daje primer osobe koja se identifikovala kao Vlahinja, a potom kao Rumunka, navodi imenom i prezimenom Jasminu Glišić, koja, „kao primer osobe koja je promenila identitesko usmerenje [...], koja je pre nekoliko godina bila vlaške orijentacije, a danas je rumunske”, te je treba postaviti na srednjovekovni stub srama, tj. društveno stigmatizirati.

Milena Golubović preuzima tekst svog profesora Saše Nedeljkovića, koji kaže da se „priča o etnogenezi, osim toga, ne zasniva [...] na istorijskoj građi, nego na interesima i željama određenih slojeva u tim centrima; građa se prilagođava tim interesima, a ne obrnuto”.¹⁵⁵⁵ Dakle, ukoliko postoji interes Nacionalnog saveta Vlaha da se etnogeneza „Vlaha” prikaže u okrilju kineskog etničkog

¹⁵⁵⁵ Saša Nedeljković, *Čast, krv i suze*, Beograd, Zlatni zmaj, 2007, 71, cit. prema Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 195.

(ili nacionalnog) identiteta, onda bi se istorijska, lingvistička i etnografska građa morala prikazati tako da „Vlasi” etnogenetski potiču od Kineza, kao što se recimo sada pokušava prikazati da potiču od Kelta ili, ogoljenije rečeno, dovoljno je da u budućnosti *postoji interes* da preci „Vlaha” umesto Kelta, koji su trenutno u modi, budu Kinezi, pa će čelni ljudi unutar Nacionalnog saveta Vlaha sebe i ostale „Vlahe” po *želji* ili kakvom *interesu* percipirati kao Kineze. Takođe, u kontekstu *interesa i želja* „određenih slojeva” Golubovićeva piše da „brojčano ima više onih koji *smatraju* da su Vlasi starosedeoci, odnosno da su Vlasi Vlasi” i tu, pretpostavljam, nema spora, dovoljno je da veliko mnoštvo „Vlaha” to *smatra* i njihova fikcija postaje stvarnost.

9.4.17. Osvrt na neke sfere društvenog života u kojima se reflektuje etničko identitetsko određenje Vlaha

Ovde nas Golubovićeva podučava da se „u slučaju vlaške etničke zajednice sfere jezika i religije takođe [...] mogu prepoznati kao značajne za sagledavanje etničkog identiteta Vlaha. Kroz rasprave na polju pisma i jezika pripadnici zajednice su iskazivali i svoj etnički identitet, kao i svoju identitetsku orijentisanost”,¹⁵⁵⁶ koja im je, mora se reći, bila nametnuta putem škole, vojske, žandarmerije, sudstva i crkve tokom XIX, i još putem radija i televizije tokom XX veka, a od 2010. godine nameće im se i putem Nacionalnog saveta Vlaha.

¹⁵⁵⁶ Milena Golubović, *Etnički identitet Vlaha*, 197.

Na osnovu člana 16 stav 1 tačka 3 Statuta Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, člana 18 stav 3 Poslovnika o radu Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, kao i odluke o prenošenju nadležnosti manjeg značaja sa Saveta na predsedništvo, na predlog Predsednika Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, na sednici predsedništva, održanoj 21. 12. 2007. godine, predsedništvo Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine usvojilo je sledeće:

R E Š E N J E
O FINANSIJSKOJ PODRŠCI PROJEKTU „VLAŠKI OBREDNI HLEB I
POMANE“

ODOBRAVA SE FINANSIJASKA PODRŠKA projektu „Vlaški obredni hleb i pomane“ autora dipl. Etnologa Pauna Durlića iz Majdanpeka u novčanom iznosu od 210.000.00 dinara.

OBAVEZUJE SE dipl. etnolog Paun Durlić da predsedništvu nacionalnog Saveta podnese izveštaj o učinku projekta i utrošenim sredstvima na projektu „Vlaški obredni hleb i pomane“.

O b r a z l o ž e n j e

Dana 20.09.2007. godine Nacionalnom savetu vlaške nacionalne manjine podnesen je predlog za sufinansiranje projekta „Vlaški obredni hleb i pomane“ autora dipl. etnologa Pauna Durlića, čiji su ciljevi stvaranje jedinstvene baze podataka o obrednim hlebovima koji su očuvani u kulturnoj tradiciji Vlaha, te formiranje etnografske zbirke koja će biti osnova za osnivanje reegioinalne muzejske ustanove specijalizovane za istraživanje i prezentaciju kulture Vlaha.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine vršeći poslove iz svoje nadležnosti u koje spada i očuvanje kulturne baštine vlaškog naroda, doneo je Rešenje da se autoru dipl. etnologu Paunu Durliću odobri finasijska podrška projektu u novčanom iznosu od 210.000.00 dinara.

Staranje o izvršenju ove odluke poverava se Sekretaru Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine.

Ova odluka stupa na snagu odmah.

U Negotinu, 28.01.2008.

Predsednik
Nacionalnog saveta vlaške
nacionalne manjine
Živoslav Lazić

Iluboslav Lazić

PREPIS REŠENJA
o finansijskoj podršci projektu „Vlaški obredni hleb i pomane“
Pauna Es Durlića, dipl. etnolog

Republika Srbija
MINISTARSTVO PROSVETE,
NAUKE I TEHNOLOŠKOG RAZVOJA
Broj: 601-00-00011/2014-06
Datum: 15. 01. 2014.
Beograd
za

NACIONALNI SAVET VLAŠKE NACIONALNE MANJINE

- Radiša Dragojević, predsednik -

12300 Petrovac na Mlavi
Petra Dobrnjca 179

**Predmet: Pripremna nastava za uvođenje predmeta Vlaški govor sa
elementima nacionalne kulture u prvi razred osnovnog
obrazovanja i vaspitanja**

U vezi sa Vašim dopisom broj 022-42/13. obaveštavamo Vas o sledećem:

Nacionalni prosvetni savet doneo je Odluku broj 612-00-133/73/2013-06 od 25.6.2013. godine, o davanju pozitivnog mišljenja na nastavni program za izborni predmet Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture za prvi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja. Na osnovu člana 79. stav 4. Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS“ br. 72/2009. 52/11 i 55/13) ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja doneo je Pravilnik o dopuni pravilnika o nastavnom planu i programu za prvi i drugi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS – Prosvetni pregled“, broj 14. od 26. avgusta 2013. godine). U skladu sa tim i Vašim zahtevom za realizaciju pripreme nastave za uvođenje predmeta Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture u prvi razred osnovnog obrazovanja i

vaspitanja. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja daje saglasnost za sprovođenje pripremne nastave u 10 osnovnih škola:

	Osnovna škola	Mesto	Predmetni nastavnik
1	„Moša Pijade“	Žagubica, odeljenje u Osanici, opština Žagubica	Neša Nečić
2	„Braanko Perić“	Rudna Glava, opština Majdanpek	Velibor Filipović
3	„Jovan Šerbanović“	Ranovac, opština Petrovac na Mlavi	Marijana Modrlanović
4	„Profesor Brana Paunović“	Rašanac, opština Petrovac na Mlavi	Marijana Modrlanović
5	„Petar Radovanović“	Zlot, opština Bor	Svetomirka Žonjić Kosjer
6	„Dušan Radović“	Bor, odeljenje u Luki, opština Bor	Vesna Žikić
7	„Stevan Mokranjac“	Kobišnica, opština Negotin	Daniela Pejčić
8	„Vera Radosavljević“	Negotin, opština Negotin	Slobodanka Petrović
9	„Đorđe Simeonović“	Podgorac, opština Boljevac	Lalica Trailucić
10	„Vladislav Petković Dis“	Grljan, opština Zaječar	Jasmina Firović

Pripremna nastava za uvođenje predmeta *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture* u prvi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja trajeće od početka drugog polugodišta do kraja nastavne 2013/2014. godine.

Sve finansijske troškove oko sprovođenja nastave za uvođenje predmeta *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture* u prvi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja snosiće Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine u obavezi je da Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja dostavi izveštaj o sprovođenju pripremne nastave za uvođenja predmeta *Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture* u prvi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja do početka školske 2014/2015. godine.

MINISTAR
Prof. dr Tomislav Jovanović

(M.P.)

PREPIS REŠENJA
u kojim će se školama (i mestima) održavati nastava Vlašćki govor
sa elementima nacionalne kulture i ko su predavaći

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
др Зорана Ђишчића 2, Нови Сад

телефон: 021 / 450-690
e-mail: dekanat@ff.uns.ac.rs
www.ff.uns.ac.rs

Дел. бр. 02-27/16
Дана: 27.3.2013. године

На основу члана 161. Закона о општем управном поступку, а на захтев Јасмине
Глишић, издаје се

У В Е Р Е Њ Е

да је Јасмина Глишић, рођена 17.06.1976.г. ЈМБГ 1706976768810, са станом у
Житковици, 12223 Голубац, дипломирала на Филозофском факултету у Београду, на
Одсеку филозофија, дана **21. марта, 2013.** године, **положила испит провере знања**
румунског језика пред комисијом у саставу:

1. проф. др Марина Пуја Бадеску,
2. доц. др Лаура Спарносу,
3. мр Родика Урсулеску-Милчић

На испиту је именована показала **врло добро** познавање румунског језика и тиме
доказала своју оспособљеност за рад у одељењима на румунском језику.

Ово уверење издаје се именованој ради регулисања права из радног односа и у
друге сврхе се не може употребити.

Декан Филозофског факултета
Проф. др Ивана Живанчевић-Секеруш

**Uverenje o položenom ispitu provere znanja rumunskog jezika
Jasmine Glišić, prof. filozofije**

PRILOG

doc. dr Ana Samardžić
Fakultet za poljsku i klasičnu filologiju
Univerzitet „Adam Mickjevič” u Poznanju (Poljska)

10. LEKSIKOGRAFSKA I UDŽBENIČKA LITERATURA NA „VLAŠKOM” I O „VLAŠKOM JEZIKU” – LINGVISTIČKA PERSPEKTIVA

U ovom poglavlju nastojimo da na objektivan način damo vrednosni sud o publikacijama koje se tiču tzv. vlašskog jezika sa stanovišta lingvistike kao nauke i na taj način potencijalnim korisnicima pomognemo u zauzimanju kritičkog stava prema onome što čitaju i uče. Poglavlje sadrži analizu jezičkog materijala koji ove publikacije nude, međutim, ne izostaju ni komentari vezani za predgovore, pogovore i druge tekstove koji ih prate.

Iako smatramo da je nesvrishodnost i banalnost većine publikacija o kojima ćemo govoriti očita, njihov kvalitet gotovo nepostojeći, smestamo ih u središte analize zato što je njihova sadržina podržana od ozbiljnih institucija Republike Srbije, što je zabrinjavajuće, jer se stiče utisak da činjenice, objektivno postavljanje problema i njegovo argumentovano sagledavanje više nisu od značaja za nauku. Tolerisanje i propagiranje ovakvih publikacija pokazuje opšte stanje u društvu, politici, nauci i kulturi i zaslužuje oštru kritiku i negodovanje, jer ono služi isključivo manipulaciji, najčešće neobrazovanim ili manje obrazovanim masama, a ostavlja dalekosežne posledice po rumunsku zajednicu iz istočne Srbije.

Naša se analiza bazira na uspostavljanju i prikazivanju odnosa između govora i dijalekata rumunskog jezika, dijalekata i standardnog rumunskog jezika, pri čemu se bavimo i onim dijalektima i poddijalektima koji su međusobno geografski bliski, ali i znatno udaljeni. Jedino se na ovaj način može pokazati da karakteristike idioma koji se često naziva „vlaški” (preciziramo, u istočnoj Srbiji, jer to nije jedini „vlaški”) nisu njegova specifičnost, već crte koje ga spajaju s dijalektima, poddijalektima i govorima dakorumunskog narečja rumunskog jezika. To je ono što ovaj idiom razdvaja od drugih idioma koji se takođe javljaju s pridevom „vlaški” – arumunskog,

istorumunskog i meglenorumunskog (tj. aromanskog, istoromanskog, meglenoromanskog). Oni ne pripadaju korpusu dakorumunskog narečja iako su mu genetski najsrodniji. Ukoliko se „vlaški” sagledava nezavisno, nikako se ne može steći jasna slika o njegovom mestu u rumunskom dijasistemu, te je naš cilj prikazati rumunski jezik u njegovoj celovitosti. Zbog ograničenog prostora naša će se analiza usredsrediti na jedan deo lingvističkih problema nametnutih samim analiziranim materijalom, dok će pitanja koja se tiču istorije jezika, dijalektologije, standardizacije i sociolingvistike biti ostavljena za sledeću monografiju.

U ovome poglavlju se najpre bavimo problemom smeštanja rumunskih govora istočne Srbije u okvire dakorumunskog narečja rumunskog jezika i njegovih dijalekata, nešto ćemo reći i o složenom procesu standardizacije jezika, zatim dajemo osvrt na tzv. vlaško pismo i principe pisanja usvojene u publikacijama o kojima je reč, nakon čega lingvističke fenomene sagledavamo u okviru jezičkih nivoa – fonologija, morfologija, derivatologija, leksikologija, i u manjoj meri, sintaksa. Svoje zaključke baziramo na dometima nauke o jeziku, koristimo se bogatom leksikografskom građom o rumunskim dijalektima, poddijalektima i govorima na prostoru Rumunije, Moldavije, Srbije, Bugarske, Mađarske, Ukrajine itd., na brižljivo odabranim publikacijama u vidu naučnih i stručnih monografija ili pojedinačnih naučnih članaka iz oblasti opšte lingvistike, sociolingvistike, dijalektologije i istorije jezika i na stručnoj interpretaciji lingvističkih pojava, gde nema mesta subjektivnosti, spekulacijama i ličnoj proceni.

Pored toga što nisu upoznati sa istorijskim, lingvističkim, antropološkim, etnološkim i drugim studijama koje govore o rumunskom narodu istočne Srbije,¹⁵⁵⁷ nosioci ovih projekata ne

¹⁵⁵⁷ Gustav Weigand, *Dialectele românești ale Valahiei Mici, ale Serbiei și ale Bulgariei*, 1900, prevedeni separat u: *Românii din Timoc*, vol. I, prir. C. Constante, A. Golopenția, București, 1942, 89–90; George Vâlsan, *Românii din Bulgaria și Serbia*, u: *România și popoarele balcanice*, București, 1913; George Murnu, *Românii din Valea Timocului și dreapta Dunării*, „Timocul”, 1934, I, nr. 3–4, 3; Petre Râmneanu, *Românii dintre Morava și Timoc și continuitatea spațiului lor etnic cu al românilor din Banat și din Timocul bulgăresc*, „Buletin eugenic și biopolitic”, București, 1941, 1–4; Cristea Sandu Timoc, *Poezii populare de la românii din Valea Timocului*, București,

prihvataju objektivne argumente i manipulativnim tehnikama pokušavaju da preko jezika rumunskom življu s teritorije istočne Srbije nametnu nacionalnost. Manipulacija ima i funkciju sredstva za opravdavanje odsustva kompetencije u oblastima o kojima govore. Polazište potencijalnih standardologa „vlašskog” kao jezika zasniva se na narodnoj lingvistici. Oni se i sami kolebaju u vezi s mnogim pitanjima, počev od terminologije koju predlažu, pa tako o „vlaškom” govore čas kao o jeziku, čas kao o govoru, a o njegovom poreklu čas u kontekstu rumunskog, čak van njega, a bez ikakvih terenskih istraživanja sprovode i klasifikaciju njegovih dijalekata. Takvi neodgovorni laički sudovi ne mogu ni na koji način doprineti rasvetljavanju ozbiljnih lingvističkih i sociolingvističkih pitanja.

Svrha ovih publikacija je i nacionalizacija jezika i pisma. Ova dva važna elementa kulture upotrebljavaju se kao sredstvo za postizanje političkih ciljeva. Jezik i pismo su glavni simboli etničkog nacionalizma, gde se insistira upravo na njihovoj simboličkoj ili manifestativnoj funkciji, što znači da oni postaju simbol određene grupne pripadnosti, a u ovom slučaju nacionalne. Tako se pripadnici

1943; Emanoil Bucuța, *Introducere*, u: *Românii din Timoc*, vol. II, prir. C. Constante și A. Golopenția, București, 1943, XVII–XVIII; N. A. Constantinescu, *Chestiunea timoceană*, Imprimeria I. E. Torouțiu, București, 1941; *Ibid.*, *Vechimea românilor timoceni*, București: Institutul de Arte Grafice, 1943; Ștefan Vâlcu, *Românii uitați. O introducere în chestiunea timoceană*, „Sud-estul european și contextul european”, *Buletin*, București, 1998, 99–109; Annemarie Sorescu-Marinković, *To be or not to be Romanian: Field emotions in Romanian speaking communities from Serbia*, u: *Dynamics of National Identity and Transnational Identities in the Process of European Integration*, ur. E. Marushiakova, Cambridge Scholars Publishing, 2007, 55–66; *Ibid.*, Fișă pentru un dicționar mitologic al românilor din Timoc: muma-pădurii, u: *Teme în antropologia socială din Europa de sud-est – Volum dedicat memoriei Profesorului Paul Stahl*, Editura Paideia: București, 2010, 206–235; *Ibid.*, Вісунки в румунів Тімоку: колективний та індивідуальний фольклорний репертуар, „Народна творчість та етнологія”, 2011, 2, 93–98; *Ibid.*, *Românii din Timoc astăzi. Ființe mitologice*, Cluj-Napoca: Argonaut, 2012; Annemarie Sorescu-Marinković, Biljana Sikimić, *Din lexicul dialectal al satului Gradskovo*, *Lumina* 4–5–6, Pančevo, 2003, 54–62; Monica Huțanu, Annemarie Sorescu-Marinković, *Writing systems and linguistic identity of the Vlach community of Eastern Serbia*, *Diacronia* 7, April 27, 2018, 1–14, <http://www.diacronia.ro/en/journal/issue/7/A106/en/pdf> (11. 3. 2019); Nicoleta Mușat, *Românii din Timoc*, Timișoara: Marineasa, 2008; Silvia-Diana Șolkotović, *Mitologia vlaho-românilor din Valea Timocului*, Craiova: AIUS, 2010. i mnogi drugi.

jedne zajednice moraju homogenizovati, služiti se istim jezičkim varijetetom i pismom, a u tom smislu i heterogenizovati u odnosu na ostale, dakle iskazati svoje posebnosti, a kako bi to postigli, poželjno je da se služe jezikom i pismom različitima od onih koje upotrebljavaju bliski kolektivi.¹⁵⁵⁸ Tako, dakle, kod autora publikacija kojima se bavimo u ovom poglavlju nema govora o objektivnim i naučnim kriterijima u razmatranju pojmova jezik i pismo.

Do projekta cepanja rumunskog jezika na rumunski i vlaški u istočnoj Srbiji dolazi iz razloga što Rumunima na tom prostoru nikad nije bilo omogućeno školstvo na vlastitom jeziku, što nije slučaj s Rumunima u srpskom Banatu (koji s delom Rumuna istočne Srbije dele dijalekat – banatski, i delimično muntenski oltenskog tipa), koji su mogli i mogu da pohađaju nastavu na rumunskom. Pod uticajem politike, različitih društvenih faktora i uz pomoć manipulacija, najčešće putem medija, što je podrobnije prikazano u drugim poglavljima ove knjige, usledilo je formiranje „jezika” koji niti je nov, niti mu je nov naziv. To samo svedoči o neobaveštenosti „naučnih i kulturnih poslenika” iz redova pobornika za prava „vlaške nacionalne manjine”, koji, upravo kao što piše Jagoda Granić¹⁵⁵⁹ odnoseći se na samozvane lingviste, sa previše strasti i premalo znanja započinju poduhvate za koje nisu kompetentni i daju potpuno nerealnu sliku stanja na terenu. Govorenje o „vlaškom” kao jeziku ima jasno definisane ciljeve, koji sa lingvistikom nemaju nikakve veze, ali nasilne i nestručne intervencije u jeziku otežavaju njegovo funkcionisanje, pa se samim tim njemu nanosi šteta.¹⁵⁶⁰

10. 1. ANALIZIRANI MATERIJAL

Materijal podvrgnut analizi sastoji se od rečnika, gramatike, udžbenika i priručnika za učenje „vlaškog jezika/govora”.

¹⁵⁵⁸ Ranko Bugarski, *Jezik od mira do rata*, Beograd: Čigoja štampa, XX vek (Sabrana dela, knj. 11), 1997, 106.

¹⁵⁵⁹ Jagoda Granić, „Pogled na noviju hrvatsku standardnojezičnu praksu”, u: *Jezik između lingvistike i politike* (ur. Vesna Požgaj Hadži), Biblioteka XX vek, Beograd, 2013, 77.

¹⁵⁶⁰ Ranko Bugarski, *Jezik od mira do rata*, 104.

10.1.1. Rečnici

U okviru rečničke produkcije beležimo tri rečnika. Jedan od njih je *Srpsko-vlaški rečnik sa kratkom gramatikom* autora Zorana Živanovića-Žaka, za koji nemamo nikakvih bibliografskih podataka. Rečnik se sastoji od ukupno 45 stranica B5 formata i podrazumeva nasumično odabrane leksičke jedinice na srpskom jeziku i njihov prevod na „vlaški”. Kao prevodilac potpisana je Mirjana Jovanović, koja je, najverovatnije, prevodila na „vlaški”, budući da je reč o srpsko-vlaškom rečniku. Na prvim stranicama sastavljač rečnika govori o pismu i akcentu, nakon čega navodi i svoje stihove na „vlaškom” i srpskom jeziku. Na kraju rečnika nalazi se kratka gramatika, koju prate i primeri „vlaškog” teksta.

U izdanju Nacionalnog saveta Vlaha iz Petrovca na Mlavi i Udruženja za očuvanje identiteta, kulture i tradicije Vlaha „Gergina” iz Negotina objavljen je 2013. godine rečnik pod nazivom *Vuorbarj. Vlaško-srpski rečnik (krajinsko-timočko narečje: Sinā¹⁵⁶¹ alu Čeloju)*, koji potpisuje autor pod porodičnim imenom dPasujoni¹⁵⁶² (Slobodan Golubović), pri čemu mu je u konstruisanju odrednica na tzv. krajinsko-timočkom narečju pomogao Siniša Čelojević (*Sinā alu Čeloju*). Ovaj rečnik se sastoji od ukupno 124 stranice i prethodi mu predgovor Dragana Andrejevića, koji govori o zajedništvu Srba i Vlaha i dragocenom doprinosu Slobodana Golubovića dPasujonija i Siniše Čelojevića. Ni ovaj rečnik nije metodološki adekvatno koncipiran. On ne sadrži neke lekseme iz osnovnog leksičkog fonda, kao što je, na primer, leksema *čovek*, dok nasumično prikazuje pojedine toponime i nazive familija, verovatno relevantne iz sastavljačeve tačke gledišta. Kao izvor za građu poslužio je idiolekt sastavljača i njegovog pomagača, često se ne daju korespondenti u drugom „narečju”, koje sastavljač naziva krajinsko-timočkim, iako se rečnik pravi za oba tzv. dijalekta/narečja/govora, a nepoznavanje lingvističkih pojava očituje se najpre u nevladanju vrstama reči, oblicima, problemima u načinu zapisivanja, nedoslednosti itd. Ono što je veoma važno u beleženju leksičkih jedinica jeste član, sa kojim

¹⁵⁶¹ Javlja se i varijanta *Sinā*.

¹⁵⁶² U daljem tekstu dPasujoni.

autor nije upoznat te ga on nedosledno beleži po vlastitom nahođenju, iz čega nekada proizlazi da je upravo član distinktivno obeležje među dvama navedenim „dijalektima”, što nikako ne može biti slučaj.

Sledeći rečnik je dvosmerni *Влашко-српски речник = Ворбарју вларумињеск-србјеск* autora potpisanog kao Ljubiša lu Boža Kići¹⁵⁶³ (Ljubiša Niculović), objavljen 2004. godine (drugo dopunjeno izdanje 2015, kojim se ovde i služimo, 360 str.). Ovo je ujedno i najobimniji rečnik i ne predstavlja izdanje Nacionalnog saveta. Rečnik je obogaćen predgovorom, uvodom i brojnim tekstovima o vlaškoj ćirilici, sastavljačevoj viziji istorije jezika, terminologije, samog jezika, kratkom gramatikom i autorovim stihovima i prevodima. Autorov cilj jeste da se na jednom mestu sakupi što više reči iz „vlarumunskog” govora, što smatramo izuzetno korisnim i nimalo lakim poduhvatom. Ono što se mora zameriti ovome rečniku jeste metodologija. Od sastavljača rečnika govora, odnosno dijalekta, očekuje se da bude upoznat s terenskim ispitivanjima. Najpre treba odrediti za koji govor se sastavlja rečnik, delimitirati njegov prostor upotrebe, navesti načine i metode ekscerpiranja građe, podatke o informatorima, kontekst upotrebe i dr. S obzirom na to da ne postoji pisana tradicija rumunskih govora na prostoru istočne Srbije potrebno je konsultovati veliki broj informatora, jer u suprotnom dobijamo rečnik idiolekta samog sastavljača, a to nikako ne odslikava stanje na terenu. Bilo kako bilo, za pohvalu je pokretanje ovakvih projekata.

Osim ovim rečnicima koristimo se i izvodom iz nepublikovanog članka Nikole Golubovića i Orsata Ligorija *A Vlach Idiolect of Eastern Serbia*,¹⁵⁶⁴ koji je i jedini dobro koncipiran rečnik, imajući u vidu da autori na adekvatan način daju prikaz Golubovićevog idiolekta iz perspektive istorije jezika, pružajući uvid u materijal rumunskog, arumunskog, meglenorumunskog i istrorumunskog. Ono što treba zameriti njihovoj koncepciji jeste nazivanje idiolekta. Autori koriste eksterni naziv „vlaški”, koji se inače upotrebljava i za arumunski, meglenorumunski i istrorumunski, te stoga nije jasno zašto je jedan

¹⁵⁶³ U daljem tekstu Boža Kići.

¹⁵⁶⁴ Članak je dostupan na internet stranici <https://www.academia.edu/32704195/The_Wallachian_of_Eastern_Serbia> (pristupljeno 17. 7. 2018).

„vlaškiji” od ostalih.¹⁵⁶⁵ Autori bi trebalo da uzmu u obzir i činjenicu da se termin *vlaški* odnosi i na rumunski jezik na teritoriji Rumunije,¹⁵⁶⁶ a i na sam muntenski dijalekat rumunskog jezika.¹⁵⁶⁷ Ovaj je idiolekt u njihovoj studiji mogao biti nazvan *rumânjește* ili *rumânjaște*, onako kako ga nazivaju njegovi govornici, a sigurni smo, i sam Golubović. Na taj način bi bio i odeljen od *românește*, ako se već insistira na distinkciji. Činjenica da su autori upotrebili egzonim *vlaški* ukazuje i na njihove stavove o datom idiomu, o čemu svedoči i rečenica iz apstrakta njihovog rada, koja glasi: „The paper presents a description of the Vlach dialect of Bor-Majdanpek in Eastern Serbia,” ali autori ne navode podatak o tome kojem to jeziku pripada „vlaški dijalekat”. U svakom slučaju, „vlaški” nije jedinstven dijalekat, što uostalom pokazuju i njegove jezičke crte, koje se podudaraju s dva dijalekta rumunskog jezika, o čemu ćemo govoriti u drugim delovima ovoga poglavlja, pri čemu treba uzeti u obzir i da na teritoriji istočne Srbije nastaje i jedan prelazni tip, koji u sebi sažima odlike dvaju dijalekata.

Druga zamerka koju bismo ovome rečniku uputili jeste činjenica da se idiolekt Nikole Golubovića beleži fonološkim pravopisom, dakle, po principu izgovora, što je razumljivo jer je to

¹⁵⁶⁵ Annemarie Sorescu-Marinković, Mircea Măran, „The Meglen Vlachs (Megleno-Romanians) of Serbia: a Community on the Verge of Extinction”, *Res Historica*, 41, 2016, 197–211; Ewa Nowicka, Ethnic Identity of Aromanians/Vlachs in the 21st Century, *Res Historica*, 41, 2016, 213–235; Thede Kahl, The islamisation of the Meglen Vlachs (Megleno-Romanians): The village of Nânti (Nótia) and the “Nântinets” in present-day Turkey, *Nationalities Papers*, vol. 34, br. 1, mart 2006, 71–90 itd. Za više informacija o značenju leksema *Vlah/vlah* v. Ivan Botica, *Vlah i vlah – nekoč i danas*, u: *Jezik i identiteti* (ur. Jagoda Granić), Zagreb–Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 2007.

¹⁵⁶⁶ Nicolae Saramandu, În legătură cu teritoriul de formare a limbii române (perspectivă istorică), *Lucrările celui de-al XIV-lea Simpozion Internațional de Dialectologie*, 2012, 355–368.

¹⁵⁶⁷ Tikün u studiji *Die rumänische Sprache* iz 1888. godine govori o sledećoj podeli rumunskog jezika na: **walachisch**, moldavisch, siebenbürgisch i banatisch (v. Melania Hanciu, Ioan Ștefan Hanciu, *Geografia lingvistică transilvăneană*, PANGEEA, 2014, 144–149). Roberto Merlo takode jedan od dijalekata rumunskog jezika, muntenski, naziva **valacco**, tj. vlaški. (v. Roberto Merlo, Un problema trascurato di fonetica storica romena: la „palatalizzazione delle velari“ tra eredità latina e interferenze slave, *Dacoromania*, serie nouă, XIX, br. 2, 2014, 165–197).

način zapisivanja dijalekata, ali se za rumunske primere ne daje fonološki zapis, pa se veoma često stiče utisak da razvoj pojedinih fonema nije isti. Autori na neadekvatan način beleže pojedine foneme, od kojih izdvajamo /j/ na kraju reči. Tako oni za množinu prideva muškog roda *gorki* beleže *amarj* u „vlaškom”, a *amari* u rumunskom. Izgovor je identičan. Niti se ovaj glas u „vlaškom” izgovara kao *j*, niti se u rumunskom izgovara *i*. Reč je o fonemi koja je karakteristična za kraj reči, tj. oblike množine, i u fonetskoj transkripciji se obeležava kao ⁱ, dakle, trebalo bi da stoji *amarⁱ*. Ovaj glas je u rumunskom poznat i pod nazivom „i šoptit” (*i* koje se šapuće).

Autori ponekad navode dijalekatski markirane lekseme rumunskog jezika, ali nije jasan kriterijum njihovog odabira, jer kada bi za sve lekseme davali i njihovu dijalekatsku varijantu, ispostavilo bi se da se većina primera podudara s idiolektom Nikole Golubovića. Oni, na primer, navode da reč *oblak* u „vlaškom” glasi *nuver*, a u rumunskom *nor*, što nije potpuno tačno. Ako se osvrnemo na druge rečnike „vlaškog” jezika, možemo uočiti da dPasujonijev rečnik beleži dve varijante, banatsku i muntensku, a to su *nuvăr* i *noor*. O leksemi *nuvăr*, koju uostalom navode i Boža Kići (u formi *nuvěru*) i Živanović-Žak (u formi *nuvr*) piše poznati rumunski lingvista Emil Petrović, koji navedeni oblik detektuje na prostoru Rumunije, što svedoči o određenim glasovnim promenama koje su prisutne na terenu banatskog dijalekta rumunskog jezika.¹⁵⁶⁸ Regionalno markirane varijante ove lekseme na prostoru Rumunije jesu još i *nour* i *nuor*,¹⁵⁶⁹ pa čak i forma *năur*.¹⁵⁷⁰ U rumunskom onomastičkom rečniku javlja se toponim *Noor*.¹⁵⁷¹ Grigore Brankuš piše o istorijskom razvoju ove lekseme od lat. *nubilum* > *nuăr* > *nuor* > *noor*, kod koje nakon asimilacije dolazi do kontrakcije,¹⁵⁷² do koje nije došlo u rumunskim

¹⁵⁶⁸ Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, 37.

¹⁵⁶⁹ *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), 2009.

¹⁵⁷⁰ *Micul dicționar academic*, București: Editura Univers Enciclopedic, 2010.

¹⁵⁷¹ N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București: Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1963, 410.

¹⁵⁷² Grigore Brăncuș, *Introducere în istoria limbii române*, București: Editura Fundației România de Măine, 2005, 91 (drugo izdanje). Dostupno na: <https://www.academia.edu/10956611/Introducere-in-Istoria-Limbii-Romane-i-Grigore-Brancusi> (10. 3. 2019).

govorima oltenskog tipa na teritoriji istočne Srbije, o čemu nam podatke daju i sami rečnici tzv. vlaškog jezika. Golubović i Ligorio se u ovom slučaju ograničavaju samo na standardni rumunski jezik, u kojem doista funkcioniše samo forma *nor*, međutim, veoma često daju regionalizme, kao npr. *lubenija*, umesto stand. *pepene verde*, *rumîn*, umesto stand. *romîn*, tj. *român* itd.

S obzirom na to da je rečnik Golubovića i Ligorija koncipiran kao poučno štivo i zasniva se na prilično dobro odabranom materijalu, ne bi trebalo da se drži rumunskog standarda, već bi bilo dobro da prouči lingvističke pojave na nivou organskih idioma, kako bi njihova studija imala višestruku korist i namenu, pri čemu bi se izostavilo pitanje razdvajanja dijalekta i jezika, jer je za to potrebno šire poznavanje situacije na terenu. Pojave kao ove ne bi trebalo da se sagledavaju izolovano. Kada bi se na taj način pristupilo problemu, moglo bi se zaključiti da tzv. vlaški dijalekat istočne Srbije niti je dijalekat, niti je izolovan od rumunskog jezika, tj. njegovih regionalnih varijeteta, niti je u mnogim svojim aspektima specifičan i drugačiji.

Često se, dakle, lingvistička istraživanja sprovode sa ciljem pokazivanja razlika između određenih idioma, a autori se orijentišu na njihovo nazivanje, što otežava naučnu analizu, jer njena svrha ne bi trebalo da doprinosi separatizmu, pogotovo ne onoj vrsti separatizma koja je isključivo politički i ideološki zasnovana, a nema uporišta u jezičkoj, kulturnoj i istorijskoj stvarnosti.

10.1.2. Gramatika

Gramatika autorke Nadice N. Jovanović sastoji se od 60 stranica kucanog teksta i ne prati je nijedna bibliografska jedinica. Nije jasno kome je ona namenjena, ali s obzirom na to da nije pisana na „vlaškom”, već na srpskom jeziku, pretpostavljamo da je njen cilj upoznavanje srpske javnosti sa „vlaškim jezikom”, a ne „vlaške”, koja bi se na svom maternjem jeziku mogla upoznati sa pravilima pisanja, izgovora i pojavama gramatičke prirode. Opet, nije jasno kako se srpskim govornicima objašnjavaju pojave u „vlaškom”, a da se pritom primeri upotrebe ne prevode.

„Gramatika” obiluje gramatičkim, ortografskim i štamparskim greškama. O neozbiljnosti ove publikacije svedoči i obilje pravopisnih, gramatičkih i štamparskih grešaka u tekstu na srpskom jeziku *Položaj vlašskog jezika i dijalekti*, koji je kao predgovor gramatici napisao Dragan Andrejević. Na više mesta se grafeme pišu bez dijakritičkih znakova, ne poštuju se pravila pisanja velikih i malih slova, često je odsustvo razmaka između reči i interpunkcijskih znakova koji ih prate, potom se javljaju zarezi koji odvajaju relativnu restriktivnu klauzu, ispuštanje slova, preveliki razmaci i greške u rasporedu enklitika u rečenici. Sve to otežava čitanje i razumevanje teksta koji se javnosti predstavlja kao stručno štivo.

Pišući o prvom pisanom spomeniku na „vlaškom jeziku” autor predgovora pogrešno navodi njegov naziv, što dalje pokazuje neprofesionalnost. Umesto *Codicele de la Ieud* piše *Codicele de la Leud*, a autor se ne poziva na relevantnu literaturu i izvore. Dokument navodi na savremenom rumunskom jeziku, onako kako se on najčešće naziva nakon pronalaska na teritoriji Rumunije 1921. godine.¹⁵⁷³ Iz navedenog predgovora i dela o pismu koji sledi nakon njega stvara se konfuzija u predloženoj terminologiji. U istoj publikaciji Dragan Andrejević govori o dva narečja, a Nadica Jovanović o krajinsko-timočkom dijalektu i braničevsko-homoljskom narečju (u njenom pravopisu Krajinsko – timočki dijalekt; Braničevsko – homoljsko narečje).

Lična interpretacija istorije i istorije jezika koju nudi Dragan Andrejević kao nelingvista pokazuje nipodaštavanje nauke o jeziku i nepoznavanje osnovnih istorijskih i jezičkih fenomena. Prema Andrejevićevom mišljenju, „vlaški” je osnova za stvaranje rumunskog jezika, koji nastaje u drugoj polovini XIX veka, što nije potkrepljeno nikakvim materijalom. On navodi i da „politička nastojanja da se vlaški jezik, lingvistički kategorizuje kao dijalekat rumunskog jezika nemaju ni istorijsko, ni lingvističko, ni sociološko, ni kulturološko opravdanje”. Andrejevićeva podela „vlaškog” jezika na narečja i dijalekte, odnosno varijante, kako ih on naziva, ostaje bez pokrića jer

¹⁵⁷³ Mirela Teodorescu i Ion Gheție, *Manuscrisul de la Ieud. Text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă și indice*, București: Editura Academiei Republicii Socialiste.

nije poznato da su se obavljala terenska ispitivanja i opisivanja govora „vlaškog” jezika na prostoru istočne Srbije kako bi se ova klasifikacija mogla izvršiti, ne postoje obimnije dijalektološke studije o tome, tako da se ne mogu donositi zaključci ni iz čega. Podela na dijalekte se sprovodi na temelju opisivanja prethodno prikupljenog materijala, što je posao lingvista. O „vlaškim” govorima se radovi javljaju samo sporadično i baziraju se na istraživanjima pojedinih naučnika koji vrše i terenska ispitivanja.

10.1.3. Udžbenici za učenje „vlaškog govora”

Udžbenik za predmet Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture za prvi razred osnovne škole, objavljen 2014. godine u izdanju Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva iz Beograda i Nacionalnog saveta Vlaha iz Petrovca na Mlavi, prvobitno je bio objavljen 2013. godine u okviru projekta *Afirmacija multikulturalnosti kroz inkluzivno obrazovanje vlaške nacionalne manjine*. Autor udžbenika je master etnologije i antropologije Milena Golubović, koja je izvorni govornik jezika ili govora za koji piše udžbenik. Recenzenti udžbenika su dr Saša Nedeljković, redovni profesor na Filozofskom fakultetu u Beogradu na Odeljenju za etnologiju i antropologiju, dr Miloš Antonović, profesor na Odseku za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu, potom dr Maksim Maksimovič Makarcev sa Odseka za slavistiku pri Ruskoj akademiji nauka i dva profesora razredne nastave mr Tatjana Dražilović i mr Daniela Pejčić. Budući da je u pitanju udžbenik namenjen prevashodno nastavi jezika, na listi recenzenata nema nijednog lingviste čija je uža naučna oblast romanistika ili rumunistika, već se kao recenzenti javljaju ličnosti koje govore o kojem je reč verovatno i ne poznaju, a ni sama autorka nije filolog.

Drugi deo udžbenika štampa se 2016. godine u okviru projekta „Mnogi mogu mnogo, niko sam ne može sve”, što predstavlja i svojevrsan paradoks, budući da više nema recenzenata, već su se za realizaciju udžbenika pobrinuli sami Milena Golubović i njen otac Slobodan Golubović (dPasujoni).

Udžbenici za učenje jezika i kod pripadnika nacionalnih manjina moraju biti sastavljeni u skladu sa izrađenim programom. Učenici se najpre moraju upoznati sa sistemom pisanja i čitanja, pri

čemu se akcenat mora staviti na vežbanje, dok u udžbeniku nastavne jedinice nisu sistematično predstavljene jer se kreće sa tekstovima, da bi se tek kasnije došlo do tzv. vlaške ćirilice, a u udžbeniku broj dva i do latinice. Ne smatramo da postoji potreba da se udžbenik piše kao za strance ako je predmet namenjen učenicima „vlaške” etničke pripadnosti, a nije od velikog značaja ni vizualno predstavljanje tipičnih „vlaških” jela učenicima koji ih sigurno svakodnevno imaju na svojoj trpezi. Udžbenik počinje sa upoznavanjem i predstavljanjem. On pokazuje kako postoje različiti načini predstavljanja u različitim delovima Srbije u kojima se govori „vlaški”, ali se dalje bazira na banatskom dijalektu, odnosno tzv. braničevsko-homoljskom, a uputstvo za rešavanje zadataka dato je i na srpskom jeziku. Udžbenik je podeljen na nekoliko segmenata koji se tiču govora Vlaha, jezičke kulture, narodnih umotvorina, kulture i tradicije Vlaha. Ova poglavlja sadrže priče, bajke, pesme, uspavanke i druge umotvorine za koje se ne daje izvor te često nije jasno da li se radi o narodnom tekstu ili pak umetničkom. Ukoliko su zaista u pitanju narodni tekstovi, upitna je njihova verodostojnost jer nemamo podatke o kazivačima, mestu beleženja itd. Jedino je za priču „Стан Мăптан” navedeno da ju je zabeležio Ljubiša Niculović, ali se ne zna od koga, kada ni na kojem području. Knjiga je napisana iz autorkine perspektive te ona u njoj daje fotografije svojih članova porodice, kuće, prijatelja i predstavlja u biti svoju viziju jezičkih i kulturnih fenomena. Učenicima se ne uvode pojmovi reči, rečenice, pisanja velikog slova, rastavljanja reči na slogove, naglaska itd. Udžbenik za prvi razred i njegov drugi deo (namenjen verovatno učenicima drugog razreda) ponavljaju tematske jedinice, šturi su, obiluju fotografijama i crtežima, a tekstovi su pisani ograničenim leksičkim fondom sa forsiranjem adaptiranih posuđenica iz srpskog jezika.

Ukoliko se osvrnemo na jezički aspekt udžbenika, možemo uočiti isti fenomen koji je prisutan i u rečnicima. Autorka ne poznaje pojam člana, vrste reči koja je prisutna u jezicima balkanskog jezičkog saveza, pa se tako navodi nečlanovana imenica *мăр* ‘jabuka’, a imenica sa određenim članom *зѹмы* ‘vrat’. Takvih je primera veoma mnogo u udžbenicima, gde, na primer, na istoj stranici nalazimo reč *мăнкарѣ* (bez određenog člana *a* za ž. rod) i reč *зăска* (sa određenim članom *a* za ž. rod). Knjiga je pisana iz ugla govornika srpskog jezika,

čiji standardni varijetet ovu vrstu reči ne poznaje. Pridevi u okviru sintagmi javljaju se i s određenim članom pa imamo *ћупилица влаха* umesto *влаха*. Do ovakvog beleženja člana dolazi prema nahodaњу autora, što uostalom pokazuje kako udžbenik za jezik ne može pisati nelingvista. Osim svega navedenog, ovi su udžbenici napisani bez postojećeg pravopisa te se učenicima ne mogu predstaviti pravila pisanja jer ih uopšte nema. Odudaranja u jeziku vidljiva su u odnosu na gramatiku Nadice N. Jovanović i rečnik koji je sastavio dPasujoni, inače autorkin otac. Govori koji se u knjizi koriste izmešani su, potencira se jedan, a to je tzv. homoljski tip, iako se nastoje prikazati i drugi tipovi govora, pa tako udžbenik liči na dijalektološki pregled i može samo stvoriti konfuziju kod učenika prvog razreda, prvenstveno onih koji ne upotrebljavaju govor na kojem je napisana većina tekstova te su im strane i pojedine foneme.

10.1.4. Priručnik

Godine 2013. Slobodan Golubović (dPasujoni) objavljuje priručnik za učenje „vlaškog jezika”, naslovljen „Govorim vlaški. Vorbask rumînjeaşce. Ворбјеск румѣњештје”. U naslovu, dakle, uočavamo da se na tzv. vlaškom jeziku ovaj jezik naziva rumunski. Iste godine, međutim, iz štampe izlazi priručnik pod naslovom „Govorim vlaški. Vorbask ljimba vlahă. Ворбјеск љимба влахă”. Sadržina knjige nije menjana jer već na prvoj stranici za sintagmu *vlaški jezik* nalazimo dve forme: *ljimba vlahă* i *ljimba rumînjaskă* (homoljska varijanta), *ljimba vlahă* i *rumînjeştje* (krajinsko-timočka varijanta), dok je predloško-padežna konstrukcija *na vlaškom* prevedena kao *pră rumînjeaşce* (homoljska varijanta) i *pje ljimba vlahă* (krajinsko-timočka), što bi značilo da se pridev *rumunski* u krajinskom uopšte ne koristi u ovoj konstrukciji, dok je bio prisutan u napred navedenom primeru.

Kao i ostale publikacije, i priručnik obiluje pogreškama, nedoslednostima, nedoumicama i nikako ne može poslužiti učenju „jezika” koji autor u lingvističkom pogledu nimalo ne poznaje.

10. 2. RUMÂN/ROMÂN/RUMÎN/ROMÎN : VLAH, VALAH – SINONIMI ILI NE?

U „vlaškom” idiolektu Golubovića beleži se *Rumîn*, *Rumîna* (velikim početnim slovom, verovatno prema pravilima pisanja srpskog i engleskog jezika), dok se za rumunski navodi *rumîn* (prema pravilima pisanja rumunskog jezika, dakle malim slovom). Kao prevod autori daju „Valach; Romanian”. Tačka i zarez generalno razdvajaju značenja reči iako među njima postoji bliža povezanost, te možemo zaključiti da ova leksema može značiti i „Vlah”, pri čemu se onda odnosi na „Vlahe” (verovatno) iz istočne Srbije, ali i Rumun, kada se odnosi na Rumune u Rumuniji. Može se takođe steći utisak da se ove lekseme različito izgovaraju usled javljanja *î* i *ĩ*, međutim, to nije slučaj, izgovor je isti. Drugo, leksema *rumîn*, odnosno *rumân*, prema važećem pravopisu rumunskog jezika, na nivou je dijalektizma, na šta autori ne ukazuju, što pokazuje da nisu jasno odredili prema kojem kriterijumu navode dijalektizme, ili možda nisu dovoljno upoznati sa savremenom situacijom jer kao izvore koriste starije rečnike. Moguće je isto tako da žele prikazati sličnosti u varijetetima kojima se bave, te u tom smislu i daju one varijante koje postoje u jeziku. Problem se sastoji u tome što se to ne sprovodi dosledno. U ovome se rečniku ne javlja oblik *Vlah* u Golubovićevom idiolektu.

DPasujoni u svom rečniku navodi lekseme *rumînu* i *vlah* kao sinonime (iako leksema *vlah* uopšte ne postoji u govoru, tj. govorima za koje piše rečnik, što nam potvrđuju i drugi rečnici), a prevodi ih kao ‘vlah’. Tu se javljaju i lekseme *rumîna* i *vlajna*, sa značenjem, kako on navodi, ‘vlajna’, a *rumînjeašće* i varijantu *rumînještje* prevodi kao ‘vlaški’. Sve lekseme koje pak upućuju na ono što je rumunsko, dPasujoni obeležava sa *romînu*, *romîna* i *romînjeašće*, a potom i *Romînjija*. Kod ovog autora, dakle, suštinska je razlika u oblicima sa *ru-* i *ro-*.

Kod Ljubiše lu Boža Kići u naslovu rečnika izdvaja se leksema *vlarumînjesk* na „vlaškom”. Ona se pak u naslovu ne prevodi kao *vlarumunski* ili *vlaško-rumunski*, već kao *vlaški*. Dalje se u rečniku javlja i termin *vlarumunski* govor, ali i etnonim *Vlarumuni*. Ljubiša lu Boža Kići u tekstu „Vlasi nemaju ime” (188–190. str.) iz svog laičkog viđenja daje sud o rečima *Rumîn* (određenje življa iz istočne Srbije) i

Român (Rumun iz Rumunije) i kaže sledeće: „Vlah na svom maternjem jeziku za sebe će uvek reći da je Rumîn”, što je zapravo valjana konstatacija. On dalje nastavlja: „... a u realnosti Rumunija zvanično se naziva România a njeni žitelji su Români.” Ljubiša lu Boža Kići smatra da nikako ne treba mešati ova dva naroda zbog jednog vokala, tj. zbog zvaničnog naziva za Rumuniju. To dakako nije u skladu s realnošću. On govori i o tome da su se u XIX veku Rumuni odrekli svog imena *Rumîn* u korist *Român*. Pitanje koje se postavlja jeste kako ova promena utiče na promenu etničke pripadnosti ako su Rumuni bili Rumîn, a onda sebe nazvali Român. Iako je prethodni navod o promeni imena značio i poistovećivanje s Rumunima, Ljubiša lu Boža Kići nastavlja sa „dokazivanjem” da Rumîni i Români nisu isto putem poređenja sa leksemama Slovak, Slovenac, Sloven, Slavonac. Kako bi potkrepio svoju tezu o navedenim razlikama između oblika sa *ro-* i *ru-*, Ljubiša lu Boža Kići potpuno neosnovano konstatuje da ne postoji zemlja Rumunija nego samo România. Autor je odlučan u svojoj nameri da prikaže Rumîne kao poseban narod, međutim, samo putem narodnog etimologisanja.

Ovde ćemo pokušati da rešimo lingvističku začkoljicu koja može zbuniti čitaoce, prvenstveno one koji se ne bave datim govorima. Ovo pitanje je vrlo jednostavno i u literaturi podrobno objašnjeno. Nema razlike u značenju leksema *rumîn/rumân* i *romîn/român*. Njihovo značenje je, dakle, 'Rumun', 'Rumunka', 'rumunski'. Aron Pummul u *Gramatici rumunskog jezika* iz 1864. godine govori o tome da su Rumuni oduvek sebe nazivali *rumâni*, a svoj jezik *limba rumână* ili *limba rumânească*.¹⁵⁷⁴ Da je tako, svedoči i Teodor Gartner, koji čak statistički predstavlja frekvenciju oblika sa *ru-* i *ro-*, zasnivajući svoju analizu na tekstovima starog rumunskog jezika. Od XVI veka nailazi na oblike sa *ru-* i sa *ro-*, da bi u XVII veku zabeležio čak 48 primera sa *ru-* i 5 sa *ro-*, dok u kasnijim vekovima usleđuje češće beleženje sa *ro-*. Varijantu sa *ru-* u Munteniji, tj. Vlaškoj, pokušavaju čak i u drugoj polovini XIX veka da zadrže pojedini književnici, ali se forma *ro-* ipak ustaljuje, čak i pre

¹⁵⁷⁴ Aron Pummul, *Gramatik der rumänischen Sprache*, Wien, 1864, prema Vasile Arvinte, *Român, românesc, România*, Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983, 35.

delovanja latinističkog pokreta, koji je definitivno zaslužan za njeno kasnije utemeljenje.¹⁵⁷⁵ Vasile Arvinte ukazuje na činjenicu da se ova forma proširila sa zapada dakorumunske teritorije, tj. iz Moldavije, gde je u većem njenom delu ovaj oblik uvek bio narodski. Forme sa *ru-* koriste mnogi lingvisti i književnici ranijeg vremena, među kojima i Gustav Vajgand u svojoj *Praktičnoj gramatici rumunskog jezika*.¹⁵⁷⁶ O formama sa *ru-* kao jedinim narodskim formama piše veliki broj lingvista, od kojih izdvajamo sledeće: Jon Helijade Radulesku,¹⁵⁷⁷ August Skriban,¹⁵⁷⁸ Sekstil Puškariju,¹⁵⁷⁹ Jon Aurel Kandrea¹⁵⁸⁰, Aleksandru Roseti,¹⁵⁸¹ Florika Dimitresku,¹⁵⁸² koja, na primer, piše da u oblicima *rumân*, *rumânesc* itd., dolazi do očekivanih glasovnih promena imajući u vidu latinski oblik *romanus*. Vasile Arvinte navodi i različite oblike ovih reči iz dijalekatskih tekstova koje je zabeležio Emil Petrović.¹⁵⁸³ Ove se lekseme beleže uglavnom u Vlaškoj, i to kao: *românu*, *rumînu*, *rumîni*, *rumîn*. Ovi se oblici protežu i na Transilvaniju, sve do planinskih predela Moldavije i Bukovine, dok se u ostalom delu Moldavije javlja samo forma sa *ro-*, što pokazuju

¹⁵⁷⁵ Vasile Arvinte, *Român, românesc, România*, 36

¹⁵⁷⁶ Gustav Weigand, *Praktische Grammatik der rumänischen Sprache*, Leipzig, 1903.

¹⁵⁷⁷ Ovaj književni i kulturni poslanik osniva časopis *Curierul românesc* 1829. godine u Bukureštu (Munteniji), ali 1836. godine počinje da koristi formu sa *ro-*. U doba revolucije iz 1848. većina pisaca napušta formu *ru-* u korist *ro-*, ali to ne znači da starija forma potpuno nestaje iz jezika muntenskih pisaca. Usled rotacizma u pojedinim delovima (Țara Moșilor) javlja se i forma *rumîr* *v*. Vasile Arvinte, *Român, românesc, România*, 45–49.

¹⁵⁷⁸ August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Iași, 1939.

¹⁵⁷⁹ Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. Lateinisches Element*. Heidelberg, 1905.

¹⁵⁸⁰ Ion Aurel Candrea, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească”*. Partea I: Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi de I.-A. Candrea, București, 1931.

¹⁵⁸¹ Alexandru Rosetti, *Istoria limbii române*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

¹⁵⁸² Florika Dimitrescu, *Introducere în fonetica istorică a limbii române*, București: Editura Științifică, 1967, 76–78: „Formele rumân, romînesc etc., care apar în tipăriturile lui Coresi în secolul al XVI-lea, sînt fonetisme normale. Formele cu *o* (primele atestări în *Palia* de la Orăștie) sînt savante, cuvîntul fiind apropiat de *romanus*”, cit. prema Vasile Arvinte, *Român, românesc, România*, 39.

¹⁵⁸³ Emil Petrovici, *Texte dialectale*, Sibiu–Leipzig, 1943.

istraživanja preduzeta sa ciljem sastavljanja *Atlasa rumunskog jezika*.¹⁵⁸⁴ Ne ulazeći u detalje, napominjemo da se radi o leksemama koje imaju isti denotat, s tim da je svakako forma sa *ru-* danas ostala na nivou dijalektizma jer ju je zamenila varijanta sa *ro-*.

U derivatima ženskog roda kojima se označava etnička pripadnost izofone sa *ro-* i *ru-* poklapaju se s onima muškog roda, što je pojašnjeno na karti koju prikazuje Vasile Arvinte na kraju svoje knjige. Linija koja se javlja na ovoj karti kreće od severozapada Rumunije i prostire se ukoso preko teritorije Transilvanije u pravcu severozapad-jugoistok sve do Brašova, a potom se upravlja na zapad i jugozapad duž Južnih Karpata, probijajući se do severa Oltenije, odakle se produžava na Rumune iz doline Timoka (Srbija i Bugarska). Istočno od ove linije zabeležen je derivat s mocionim sufiksom *-că* (*romîncă/rumîncă*), a zapadno je detektovana prosta forma *rumînă* (ređe *romînă*), takođe sa značenjem 'Rumunka'. Dakle, mocioni sufiks koji je u rumunski ušao iz bugarskog (*-ka*) nije uspeo da se proširi na čitavu dakorumunsku teritoriju, a forma *rumînă* direktni je kontinuant latinskog oblika *romana*.¹⁵⁸⁵ U rečnicima koje analiziramo beležimo isključivo proste forme, bez sufiksa *-kă*. Ove forme odlikavaju stanje na terenu rumunskih govora u istočnoj Srbiji, gde se nikada ne javlja ovaj mocioni sufiks u navedenom etnonimu.

Ako se osvrnemo na stariji rumunski jezik, varijante *rumân*, *rumânesc* i sl. mnogo su frekventnije od formi *român*, *românesc*, koje su aktualne danas, a razlog tome je i to što su Munteni, tj. Carani (Vlasi) sebe na svom jeziku tako nazivali, a njihova zemlja je nosila naziv Cara Rumînjaskă (Țara Rumânească).¹⁵⁸⁶

Tako se i pridev *vlaški* u publikacijama o kojima govorimo odvaja od *rumunski* ni po kakvom osnovu jer se, između ostalog, on odnosi na rumunski živalj. Spomenućemo uzgred da tokom razvoja rumunskih srednjovekovnih država jedno od vodećih mesta zauzima Vlaška (Vlahia, Valahia, Vlașca, Muntenia ili Țara Rumânească, u prevodu *rumunska zemlja*), formirana u XIV veku. Rumunsko stanovništvo se u tom periodu upravo imenom Vlasi nazivalo od

¹⁵⁸⁴ Vasile Arvinte, *Român, românesc, România*, 39–41.

¹⁵⁸⁵ Ibid, *Român, românesc, România*, 55–56.

¹⁵⁸⁶ Ibid, *Român, românesc, România*, 43.

strane drugih naroda, prvenstveno germanskih, s obzirom na to da u to doba ne govorimo o jedinstvenoj državi Rumuniji kakvu danas znamo. Čak je i Moldavija tokom istorije nosila nazive u čijem se sastavu javljalo određenje *vlah*: Moldovlahia, zatim Valahia Minor, Valahia Maior, Valahia.¹⁵⁸⁷ Međutim, ono što neizostavno moramo spomenuti jeste da naziv Vlah ili Valah nije funkcionisao i među Rumunima. Oni su sebe označavali etnonimom *român* ili pak starijom varijantom *rumân* (po starijem pravopisu *romîn* i *rumîn*). Kulturni delatnici, pre svega istoričari, tzv. hroničari i književnici, često su se pišući na latinskom i drugim jezicima sami određivali leksemom *valah*. Tako možemo govoriti i o književnoj i kulturnoj tradiciji, pa *Basme valahe* (u originalu **Walachische Maerchen**), koje su sakupili Artur i Albert Šot,¹⁵⁸⁸ predstavljaju rumunske narodne umotvorine, a Mihail Kogalniceanu (Mihail Kogălniceanu), istoričar, političar i osnivač časopisa *Dacia literară*, još 1837. godine piše delo *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des valaques Transdanubiens*. I danas jedan univerzitet u Vlaškoj (Munteniji), u Trgovištu, nosi ime Universitatea Valahia din Târgoviște.

Predstavićemo definicije lekseme *vlah* i njenih varijanata u jednojezičnim rečnicima rumunskog jezika, koji za navedenu leksemu navode i sinonim *român* (prema ranijem pravopisu *romîn*, u govorima *rumân*, odnosno *rumîn*).¹⁵⁸⁹

VLÁH, -Ă s. m. și f., adj. v. **valah** (DEX 2009).

VALÁH, -Ă, *valahi*, -e, s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Nume dat în Evul Mediu de către alte popoare, românilor din stânga și din dreapta

¹⁵⁸⁷ v. N. Grigoraș, *Țara Românească a Moldovei pînă la Ștefan cel Mare*, Iași: Junimea, 1978, 7–11.

¹⁵⁸⁸ *Walachische Maerchen* / Herausgegeben von Arthur und Albert Schott. Mit einer einleitung über das volk der Walachen und einem anhang zur erklärang der mährchen. Cotta, Stuttgart–Tübingen, 1845.

¹⁵⁸⁹ Definicija ove lekseme u nemačkim rečnicima navedena je u 4. poglavlju *O političkoj klimi pre i posle formiranja Nacionalnog saveta Vlaha* i ona se bitnije ne razlikuje od onih koje ovde navodimo.

Dunării. 2. Adj. Care aparține Valahiei sau valahilor (**1**), privitor la Valahia ori la valahi. [Var.: **vlah**, **-ă** s. m. și f., adj.] – Cf. sl. vlahŭ. (DEX 2009)¹⁵⁹⁰

VALÁH¹, **-Ă**, *valahi*, *-e*, adj. (Învechit) Care aparține Valahiei sau populației ei, privitor la Valahia sau la populația ei. (DLRLC)¹⁵⁹¹

VALÁH², **-Ă**, *valahi*, *-e*, s. m. și f. Nume dat pînă pe la jumătatea secolului al XIX-lea poporului român de către alte popoare (DLRLC)¹⁵⁹²

VALÁH s., adj. v. *român*. (DS, 2002).¹⁵⁹³

VLAHI m. pl. nume ce Grecii dau Românilor din Macedonia. **V. Cuțo-Vlahi** și **Valahi** (Șăineanu 1925).¹⁵⁹⁴

O etimologiji i značenjima imenice *Vlah/vlah* dosta je pisano te u ovom poglavlju nema prostora za detaljno objašnjavanje nelogičnosti u razdvajanju pojmova Rumun i Vlah.¹⁵⁹⁵ Kako bi se potpuno odvojili od Rumuna, pobornici za prava „vlaške” nacionalne

¹⁵⁹⁰ Reč je o imenici muškog roda i pridevu, koji imaju isti oblik, a njihovo objašnjenje glasi: „**1.** ime koje je u srednjem veku davano Rumunima s leve i desne strane Dunava od drugih naroda, **2.** koji pripada Vlaškoj ili Vlasima (**1**) (brojem **1** se upućuje na prvo značenje), koji se odnosi na Vlašku ili na Vlahe).”

¹⁵⁹¹ Osim što se navodi da je reč o arhaičnom pridevu, prevod glasi: „koji pripada Vlaškoj ili njenoj populaciji, koji se odnosi na Vlašku ili na njenu populaciju”.

¹⁵⁹² „Ime koje je do polovine XIX veka davano rumunskom narodu od strane drugih naroda.”

¹⁵⁹³ U rečniku sinonima upućuje se na sinonim *Rumun*.

¹⁵⁹⁴ U Šainjanuovom rečniku daje se sledeće objašnjenje reči *Vlasi*: „ime koje Grci daju Rumunima iz Makedonije”.

¹⁵⁹⁵ Nikako ne treba zanemariti činjenicu da govornici datog jezika sebe određuju nazivom *rumân/rumânî*, a svoj jezik nazivaju *rumânește*. To što ih epitet *vlaški* prati kroz istoriju zasluga je drugih naroda i nikako ne znači da oni taj naziv treba da prihvate kao svoj. Pišući o jeziku, narodu i identitetu, pobornici „vlaškog” jezika potpuno skreću s puta jer identitet ne bi trebalo da bude nešto što nam drugi nameću, već ono što sami doživljavamo kao svoje. Narodu u tom smislu ne treba nametati nazive koje on u svom jeziku/govoru nema. A nelogičnost se sastoji upravo u tome što se u Nacionalnom savetu Vlaha insistira na tome da se i ovaj narod može nazvati svojim imenom i da ne treba da prihvata ono što mu drugi spolja nameću, a sam mu nameće naziv *vlaški*, koji je eksterni naziv. U slučaju da se naziv „vlaški” prihvati opet ne dolazi do razmimoilaženja s rumunskim jer je u biti to isti jezik i narod, o čemu svedoče istorijski izvori i lingvistička istraživanja.

manjine trebalo bi da iznađu neki drugi naziv jer ih „vlaški” samo spaja sa Rumunijom i svim što je rumunsko. Budući da se regija u kojoj se govori jedan od dominantnih dijalekata rumunskog u istočnoj Srbiji naziva Muntenija ili Vlaška, čak i kad bismo ga nazvali vlaškim govorom, to ga opet ne bi istisnulo iz korpusa rumunskog jezika.

10. 3. TERITORIJALNO RASLOJAVANJE JEZIKA I MESTO „VLAŠKOG” UNUTAR DAKORUMUNSKOG NAREČJA RUMUNSKOG JEZIKA

Kada govorimo o teritorijalnom raslojavanju jezika, imamo u vidu njegove različite pojavne oblike u okviru različitih geografskih oblasti. Ovakvim jezičkim razlikama bavi se lingvistička geografija, odnosno dijalektologija. Ova lingvistička disciplina vodi računa i o nejezičkim činiocima koji uslovljavaju, tj. povećavaju ili smanjuju jezičke razlike. Reč je o kulturnim, društvenim i ekonomskim pojavama koje sprečavaju odnosno podstiču stvaranje zajedničkih jezičkih veza između geografskih oblasti, a time i među govornim predstavnicima tih područja. Dijalekatske razlike se mogu uvećavati zahvaljujući ekonomskim, društvenim, fizičkim, političkim, etničkim, nacionalnim i drugim razgraničenjima, dok na njihovo smanjivanje utiču migracije, pokretljivost stanovništva, organizovanost školskog sistema, demokratizacija obrazovanja, usvajanje, širenje i negovanje standardnog jezika, postojanje sredstava za masovno informisanje i sl.¹⁵⁹⁶ Dijalekti mogu biti centralni i periferni. Periferni dijalekti čuvaju starije jezičko stanje te su arhaičniji, a centralni dijalekti brže idu ka stvaranju jezičkih inovacija.¹⁵⁹⁷ Dijalekti su varijeteti koji funkcionišu kao zaokruženi sistemi, pa u njima postoje specifične gramatičke strukture i skupovi reči, ali u okvirima zajedničkog jezika, dok se njihovi leksički podsistemi uključuju u opšti leksički sistem. Najuočljivije su leksičke specifičnosti, pošto su na tom nivou izmene koje su rezultat raslojavanja najobimnije i najbrže se odvijaju.¹⁵⁹⁸

¹⁵⁹⁶ Milorad Radovanović, *Sociolingvistika*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2003 (treće izdanje), 179.

¹⁵⁹⁷ Ibid., *Sociolingvistika*, 180.

¹⁵⁹⁸ Никола И. Рамић, Опште карактеристике дијалекатске лексике, у: *Структурне карактеристике српског језика*, књ. 1, 2012, Српски језик,

O tome da se rumunski jezik u različitim oblastima „drugačije govori” svedoči još Jordake Golesku, koji 1840. piše gramatiku rumunskog jezika. On piše: „Primetio sam da je jedna od prepreka u napretku rumunskog jezika i to, dakle, da se ovaj jezik, koji se govori u Vlaškoj, Moldaviji, Besarabiji, Bukovini, u mnogim delovima Transilvanije i u Banatu, ne govori svuda isto, već sa izvesnim razlikama...”¹⁵⁹⁹

Nije lako napraviti razliku između jezika i dijalekta, a isto tako ni odrediti razlike među različitim dijalektima istog jezika. Standardni jezici su nešto jasnije razdvojeni, dok „dijalekte karakteriše tzv. dijalekatski kontinuum, sa blagim prelazima između jednog i drugog – uključujući i susedne dijalekte koji formalno pripadaju različitim jezicima jer ih deli državna granica...”¹⁶⁰⁰ U razgraničavanju standardnih jezika značajnu ulogu imaju državne granice u okviru kojih oni imaju ulogu nacionalnog simbola. Granice među državama su pak stvorene političkim putem te su tako podložne promenama. One su se menjale usled ratova, osvajanja i presecale su etnojezičke kolektive, pa tako danas u svetu ne postoji podudaranje između državnih, jezičkih, nacionalnih i etničkih granica. Savremene države su uglavnom višetetničke, višenacionalne i višejezične.¹⁶⁰¹

Smatra se da je za određivanje granica među dijalektima najpogodnije pratiti fonološke promene, budući da se određena fonološka crta može ponavljati u stotinama ili možda hiljadama reči, dok je leksički element jedinstven fenomen koji se ne ponavlja.

књижевност, уметност, Зборник радова са VI међународног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (28–29. X 2011), одговорни уредник Милош Ковачевић, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет: Скупштина града 2012, 289.

¹⁵⁹⁹ „Am băgat de seamă că una din înpiedecările spre înnaintarea limbii rumânești, este și aceasta, adică această limbă vorbindu-să în Țara Rumânească, în Moldova, în Basarabia, în Bucovina, în multe părți ale Transilvaniei, și în Banat, nu se grăiește p-în toate părțile tot într-un fel, ci cu oare ce deosebire...” cit. prema Andreea Dinică, *Limbă vie și normă literară în Țara Românească la jumătatea secolului al XIX-lea. Mărturii directe și indirecte în Gramatica lui Iordache Goleșcu (1840), „Limba română”, 2, 177.*

¹⁶⁰⁰ Ranko Bugarski, *Jezik u društvenoj krizi*, Beograd: Čigoja štampa, XX vek, 1997, 53.

¹⁶⁰¹ Ibid, *Jezik u društvenoj krizi*, 54.

Doduše, i fonološke specifičnosti mogu biti jedinstvenog karaktera. Tako se u jednom delu Rumunije leksema *pas* 'korak' javlja u obliku *paș*, na čije je formiranje uticala pluralska forma *pași*. Interesantno je da ovu pojavu beležimo i u rumunskim govorima istočne Srbije (Golubović i Ligorio – *paș*; Boža Kići – *pașu*). Izoglosa koja odvaja oblik *pas* od *paș* približno se podudara sa starom granicom Erdelja prema Bukovini, Vlaškoj i Moldaviji. Ova promena ne predstavlja fonetski zakon jer se ne javlja u drugim rečima, ali se ne može reći da ovaj tip promena nema nikakvu funkciju u razgraničavanju dijalekata.¹⁶⁰² Fonetske promene ovog tipa beleže se i u drugim leksemama. Umesto *vîrf(ul)* 'vrh' u rumunskom jeziku na teritoriji Rumunije javlja se i *vîrvu* ili *vîru*.¹⁶⁰³ Ovu pojavu beležimo i u „vlaškom”, gde Boža Kići navodi *vîru*, pri čemu zadržava i standardnu formu *vîrfu*; formu *vîr*, *vîru* nalazimo kod Golubovića i Ligorija, kod kojih nema oblika koji je blizak rumunskom standardu; kod dPasujonija nalazimo i dijalekatsku formu *vîru* i standardnu, zapisanu kao *vrfu*; a samo dijalekatski oblik beleži Živanović-Žak u vidu lekseme *vru*.

Osim u leksici, gde su jezičke razlike najočiglednije, one su izražene i na drugim nivoima, morfološkom i sintaksičkom. Ipak, može se zaključiti da su fonološke promene zapravo najznačajnije kada govorimo o dijalekatskoj specifičnosti. Što se pak leksičkih osobenosti tiče, one se ne pokazuju kao najvažnije, iako su često neponovljive u drugim dijalektima, pri čemu neke lekseme mogu postati dijalekatski specifične s obzirom na svoje značenje (kao npr. imenica *moș* 'starac, čiča', koja u moldavskom dijalektu ima značenje 'ujak').¹⁶⁰⁴

U lingvističkoj se literaturi dakorumunsko narečje najčešće deli na pet dijalekata:¹⁶⁰⁵ muntenski (u koji su inkorporirani i oltenski govori – kod reformatora „vlaškog jezika” funkcioniše pod nazivom

¹⁶⁰² Romulus Todoran, *Contribuții la studiul limbii române*, Cluj-Napoca: Clusium, 1998, 10.

¹⁶⁰³ Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, 41; Mariya Tsiple, *Fonetica graiului din Slatina (Ucraina)*, 226.

¹⁶⁰⁴ Romulus Todoran, *Contribuții la studiul limbii române*, 11.

¹⁶⁰⁵ Termin koji se javlja u rumunističkoj literaturi jeste *subdialect*, a *dialect* uglavnom označava pojavu koju ćemo u ovome poglavlju nazivati *narečje*.

krajinsko-timočki), banatski (u istočnoj Srbiji se za ovaj dijalekat koristi termin porečko-homoljski ili homoljsko-braničevski/braničevsko-homoljski), moldavski, krišanski i maramureški.¹⁶⁰⁶ Ovi dijalekti se dalje granaju na brojne govore koji su manje ili više kompaktni. Govori koji ulaze u središte naše pažnje jesu pre svega muntenski i banatski, pri čemu ćemo se na ostale dijalekte osvrnuti na onim nivoima na kojima se uočava i njihova međusobna bliskost, jer treba uzeti u obzir da, iako dijalekti i govori funkcionišu po određenom unutrašnjem obrascu, ipak se radi o organskim idiomima čije granice nikada nije lako utvrditi, oni se međusobno preklapaju, ali mogu i u većoj meri odudarati jedni od drugih. Premda većina dijalekata jednog jezika nije ušla u osnovicu standardnog jezika, i oni se odlikuju izvesnim pravilima kojih se njihovi govornici intuitivno pridržavaju.¹⁶⁰⁷ Dakle, i dijalekti imaju koherentan sistem, vlastite norme te obezbeđuju efikasnu komunikaciju među članovima određene zajednice, u skladu sa njenim sociokulturnim i ekonomskim razvojem i potrebama govornika.¹⁶⁰⁸ Podizanje odgovarajućeg dijalekata na nivo standardnog jezika podrazumeva dugotrajan proces (istorijski, kulturni, ekonomski, društveni itd.).¹⁶⁰⁹

Naveli smo već da jedan deo rumunskih govora istočne Srbije pripada muntenskom dijalektu, odnosno ulazi u grupu oltenskih govora, koje lingvistička literatura ne izdvaja kao poseban dijalekat, već kao grupu govora podređenih muntenskom dijalektu, tačnije, kao poddijalekat. Muntenski dijalekat, dakako, nije kompaktan, što znači da se neće u svim njegovim govorima javljati iste crte. To nam veoma jasno pokazuje rad Ane Marije Dudau, koja se bavi goržanskim govorima (u pitanju je istraživanje govora oblasti Gorž u Olteniji), pri čemu autorka razlikuje govore planine od govora brdskih predela ove oblasti, a zatim i govore iz istočne oblasti Oltenije, koja obuhvata sela

¹⁶⁰⁶ v. Valeriu Rusu, *Introducere în studiul graiurilor românești*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, 85.

¹⁶⁰⁷ Жарко Бошњаковић, Блиски сусрет наставника и ученика с дијалектологијом, у: *Унапређивање наставе српског језика и књижевности*, зборник радова, 2007, Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 83.

¹⁶⁰⁸ Valeriu Rusu, *Introducere în studiul graiurilor românești*, 85.

¹⁶⁰⁹ v. Ibid, *Introducere în studiul graiurilor românești*, 86.

iz dolina reka Amaradija, Dilort i Žiu, ukazujući na evidentne razlike među njima. Neke jezičke crte u potpunosti odudaraju od karakterističnih crta goržanskih govora, što u stvari pokazuje nekompaktnost ovih govora oltenskog poddijalekta.¹⁶¹⁰ Ova autorka istražuje slovenski uticaj na oltenske govore, prevashodno se orijentišući na bugarski i srpskohrvatski upliv. Stariji slovenski elementi koje je rumunski jezik primio u periodu od VI do XII veka prisutni su i u rumunskim govorima istočne Srbije, npr. *boască* (< *voskŭ*) (Boža Kići – *boaska* ‘džibra’) *clin* (< *klinŭ*) (Boža Kići – *kljinu* ‘izduženi trouglasti umetak (kod šivenja odeće, deo njive)’), *gât* (Boža Kići – *gîtu*; Golubović i Ligorio *gât*; kod dPasujonija nalazimo *gît* u oblicima *gîtunarju* ‘gušobolja’ i lokuciji *a fâkut în gît*) i dr.

Ana Marija Dudau ukazuje i na arhaizme koje je rumunski jezik, tj. njegovi dijalekti, preuzeo iz bugarskog, budući pod njegovim jakim uticajem. Lekseme preuzete iz ovog slovenskog jezika tiču se različitih domena, pre svega ruralnog, te tako imamo sledeće lekseme: *cocină* (< bug. *kočina*) (Boža Kići – *kočina* ‘svinjac’), *polog* (< bug. *polog*) (Boža Kići – *pologu* ‘rukovet’), *cobilă* (< bug. *kobila*) (Boža Kići – *kobilka* ‘obramica za nošenje tereta’), *glugă* (< bug. *gulga*) (Boža Kići – *gluga* ‘stog šaše’), *plută* (< bug. *pljuto*) sa značenjem ‘jablan’, što nalazimo u rečniku Bože Kićija kao *pluta* i dr.

Srpski uticaj se ispoljava u mnoštvu leksema u oltenskim govorima u Rumuniji, pogotovo u oblasti Mehedinci, koja se nalazi blizu teritorije Srbije, kako Banata tako i istočnog dela. Neke od reči koje ćemo ovde predstaviti jesu: *chită* (srp. *kita*) (Boža Kići; dPasujoni – *kita* ‘buket’), *lubeniță* (srp. *lubenica*) (Boža Kići – *lobenjica*; Živanović-Žak – *ljubenica*; Golubović i Ligorio – *libeņica*; kod dPasujonija ove reči nema), *mau* (srp. *mah*), koju nalazimo kod Ljubiše lu Boža Kići u formi *mau* s prevodom ‘zamah’. Sa istim značenjem se ona javlja i u drugim rumunskim govorima na terenu Rumunije.

O nekim tipično oltenskim crtama piše Ilona Badesku. Autorka se bavi latinskim rečima koje se smatraju arhaizmima, budući da su se

¹⁶¹⁰ Ana-Maria Dudău, Etymological research of Oltenian subdialect [Cercetări etimologice oltenești], u: *Regionalizare și politici regionale*, coord. D. C. Rogojanu, Iași: Editura Lumen, 2014, 227–232.

iz drugih govora izgubili. Iako se one mogu pronaći i u nekim govorima van oltenskog područja, često imaju drugo značenje.¹⁶¹¹ Od navedenih leksema izdvojićemo one koje su relevantne za govore rumunskog jezika u istočnoj Srbiji. Imenica *bată*, najčešće u pluralu *bete*, kojom se označava određena vrsta pojasa, pored leksema *brăciri*, *brău* (koje egzistiraju i na terenu istočne Srbije), služi za deriviranje glagola *a îmbeți* 'pakovati, spakovati' (stand. *a împături*, koji detektujemo i u rečniku Bože Kićija u formi participa *împăturat*). Arhaične forme *îmbečit*, kao i glagol *îmbeči* postoje u rumunskim oltenskim govorima u istočnoj Srbiji, kojom pripada i govor autora ovog poglavlja. Rečnici „vlaškog” koje koristimo šturi su u pružanju podataka, sastoje se od malog broja leksema, dok se najveći od njih, sastavljača Ljubiše lu Boža Kići, bavi uglavnom banatskim dijalektom i specifičnim leksemama govora koji mu pripadaju te se neće uvek podudarati sa oltenskim. Drugi arhaizam koji se javlja i u istočnoj Srbiji jeste glagol *a cura*, koji se u oltenskim govorima javlja sa značenjem 'skidati lišće sa klipova kukuruza', ali se u pojedinim predelima odnosi i na skidanje kore kod povrća i voća. U rumunskim oltenskim govorima istočne Srbije on se javlja s istim značenjem, tj. 'ljuštiti, guliti'. U standardnom rumunskom jeziku s ovim značenjem javlja se glagol *a curăța*, koji nalazimo i u rečnicima Bože Kićija i dPasujonija, a koji osim 'ljuštiti' ima i značenje 'čistiti'. Interesantni su i pridevi *imos*, *imoasă*, izuzetno frekventni u govorima istočne Srbije, koji imaju značenje 'prljav, -a'. Pridev *imos* sreće se i kao toponim u okrugu Mehedinți u Rumuniji u formi ženskog roda sa određenim članom *Imoasa*.¹⁶¹² Ovaj pridev beleže i Golubović i Ligorio, zatim Boža Kići, dok se kod dPasujonija javlja u oblicima *imuos* i *imos*. Kod Živanovića-Žaka se pak javlja pridev *imalos*, koji nalazimo i kod dPasujonija kao *imaluos* s prevodom 'blatnjav, prljav'. Tako se u oltenskim govorima u Rumuniji registruju i oblici koje smo naveli, poput *imală* (Boža Kići; dPasujoni *imala*) 'prljavština ili

¹⁶¹¹ Ilona Bădescu, Cuvinte din fondul latin în graiurile oltenesti, *Qvaestiones Romanicae*, V, Section *Limba și literatura latină*, Lucrările Colocviului Internațional *Comunicare și Cultură în România Europeană* (ediția a V-a / 24–25 iunie 2016), Papers of the International Colloquium *Communication and Culture in Romance Europe* (Fifth Edition / 24–25 of June 2016) koord. Valy Ceia 2017, 80–85.

¹⁶¹² Ilona Bădescu, Cuvinte din fondul latin în graiurile oltenesti, 84.

blato', potom glagol *a ima* (kod Bože Kičija 3. l. prez. *imě*), *a imoša*, *imošeală* itd. Ove lekseme imaju nedefinisanu sudbinu na teritoriji Rumunije, budući da su govornici datog dijalekta pod neprestanim uticajem standardnog jezika, u kojem je dominantna forma *murdar*, te se tako one i gube iz jezika. Na terenu istočne Srbije one su znatno stabilne, budući da je uticaj standardnog rumunskog jezika praktično nikakav, ali je zato srpski jezik počeo da istiskuje pojedine forme, poput *a curăța*, koju smo, da ponovimo, zatekli u rečnicima „vlaškog” jezika, mada je u opticaju i glagol *čiscî*, *čiscăsc* u različitim pojavnim oblicima (< srp. *čistiti*).

Ovih nekoliko primera koje smo prikazali svedoče o najranijim slovenskim pozajmljenicama u rumunskom jeziku, prisutnim s obe strane Dunava, ali i o latinskim leksemama koje se danas smatraju arhaizmima, što potvrđuje dobro poznatu činjenicu da periferiju odlikuju arhaične jezičke crte. U rumunskim govorima u Rumuniji ove se crte takođe javljaju, s tim da se u njima pod uticajem standardnog jezika u školstvu, medijima, administraciji itd., one istiskuju, dok se još čuvaju u govoru starije generacije. U istočnoj Srbiji nema uticaja standardnog rumunskog jezika te se tako ove lekseme zadržavaju, međutim, pod uticajem srpskog književog jezika dolazi do preuzimanja srpskih leksema i njihovog adaptiranja rumunskom morfološkom i fonološkom sistemu, a samim tim i do gubljenja starih formi, prevashodno kod mlađe generacije govornika.

Banatski dijalekat rumunskog jezika pripada tzv. dijalektima severnog tipa. Teritorija banatskog dijalekta lingvistički je podeljena na dva areala: severne banatske govore i južne banatske govore. Severni deo Banata može se podeliti na severoistočne banatske govore, koje odlikuju određene specifične crte, ali i zajedničke odlike sa govorima severozapadne Transilvanije i severoistočne Krišane, i na severozapadne banatske govore, koji su smešteni u podbrežnoj zoni i predelu ravnice na severozapadu Banata.¹⁶¹³ Što se tiče Transilvanije, lingvisti su uglavnom mišljanja da se ova regija ne diferencira posebnim dijalektom, budući da govori datog prostora ulaze u korpus

¹⁶¹³ Mirela Zamilia Danciu, Graiurile românești de la sud-vest de Timișoara – privre generală, Philologica Banatica, III (1), 2009, 20–21.

različitih dijalekata rumunskog jezika i ne tvore zasebnu celinu.¹⁶¹⁴ Međutim, ova teritorija ipak razvija posebne dijalekatske crte, prvenstveno na fonološkom planu, te se u tom idiomu javljaju sledeći akcentovani otvoreni vokali: *ę*, *ǣ*, *ø*, koji nisu karakteristika drugih teritorija.¹⁶¹⁵ Neki autori pak smatraju da erdeljski ili transilvanski dijalekat postoji, da je on rascepaniji, te se u tom smislu mogu izdvojiti veći njegovi govori: krišanski, maramureški, severoistočni erdeljski i jugoistočni erdeljski.¹⁶¹⁶

Banatski dijalekat čuva arhaične crte, pre svega latinske reči, ali nije mnogo doprineo formiranju standardnog jezika.¹⁶¹⁷ U ovom dijalektu sačuvane su neke arhaične latinske lekseme, kao što su na primer, imenica *ai* (stand. *usturoi* 'beli luk'), zatim glagol *a afla* sa značenjem glagola *a găsi* 'naći', glagol *a cure* sa značenjem 'trčati' i 'kapati, teći, curiti (za tečnost)' (stand. *a alergia* 'trčati' i *a curge* 'kapati, teći'), leksema *totnatu* (stand. *fiecare* 'svako'), ali i mnoge druge fonetske varijante leksema latinske¹⁶¹⁸ i druge provenijencije. Pošto smo naveli da rumunski jezik istočne Srbije, tzv. vlaški, jednim delom ulazi u korpus banatskog dijalekta, upoređićemo navedene lekseme sa situacijom u rečnicima koje analiziramo. Za sintagmu *beli luk* rečnik Ljubiše lu Boža Kići navodi samo varijantu koja se podudara sa standardnim rumunskim jezikom, dakle, *usturoju*. Golubović i Ligorio takođe beleže samo *usturoj*, a dPasujoni nam daje dve forme, banatsku *aj* i muntensku *usturoj*, što nikako ne znači da se

¹⁶¹⁴ v: Sextil Pușcariu, *Graiul din Transilvania*, u: *Cercetări și studii*, București: Editura Minerva, 1971, 398–403; Emil Petrovici, *Transilvania*, vatră lingvistică a românismului nord-dunărean, „Transilvania”, an 72, nr. 2, 1941, 102–106; Vasile Ursan, *Despre configurația dialectală a dacoromânei actuale*, Transilvania/serie nouă, anul XXXVII (CXIII), nr. 1/2008, 77–85. itd.

¹⁶¹⁵ O ovome detaljnije u: Vasile Ursan, *Despre configurația dialectală a dacoromânei actuale*, 77–85; Sextil Pușcariu, *Limba Română, II. Rostirea*, București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1959, 43.

¹⁶¹⁶ v. Vasile Frațiță, *Probleme de dialectologie română*, Timișoara: Tipografia Universității din Timișoara, 1987, 75; Vasile Ursan, *Despre configurația dialectală a dacoromânei actuale*, 81.

¹⁶¹⁷ Romanța Iovanović, *Graiurile olteneste din Banatul de sud. Aspecte fonetice și morfosintactice*, Panciova: Editura Libertatea, 2006, 37.

¹⁶¹⁸ Romanța Iovanović, *Structura lexicală a graiurilor olteneste din Banatul de sud*, Panciova: Editura Libertatea, 2016, 41.

u svim banatskim govorima mora javljati isključivo leksema *aj*. Kao što smo videli, rečnik Bože Kićija ne beleži je, a crte njegovog govora se uglavnom poklapaju sa crtama banatskog dijalekta. Glagol *a afla* dPasujoni beleži u 3. l. prez. *află*, ali navodi ga sa značenjem 'saznati', što se podudara sa njegovim značenjem u standardnom rumunskom, dok odmah ispod navodi participe *aflat* (banatska varijanta) i *găsit* (muntenska) sa značenjem 'nađen', što upućuje na činjenicu da se glagol *a afla* i u ovim govorima javlja sa značenjem 'naći'. To nam potvrđuje rečnik Ljubiše lu Boža Kići, koji za isti glagol, koji beleži kao *aflë*, navodi isključivo značenje 'nalazi, pronalazi'. Kao prevodni ekvivalent glagola *trčati* u rečnicima se javlja *aljargë* (Boža Kići), *aljeargă* i *aljargă* (dPasujoni). Nijedan rečnik ne navodi formu *mă încurăj*, koja je prisutna u rumunskim govorima istočne Srbije, pored forme *aljargă*, koja je istovetna sa standardnom rumunskom formom. Glagol *a cure* svakako je prisutan sa značenjem 'kapati, teći', odnosno 'curiti', pa se javlja kod Bože Kićija kao *kurë* i *kurje* sa značenjem 'curi, proceduje se'.¹⁶¹⁹ Leksema *totnatu* postoji i u govorima istočne Srbije (*tot-nat* i *totnatë* 'svako', 'svaka' – Boža Kići; *tot nat* – Golubović i Ligorio). Dodali bismo još da je za banatske govore karakteristična leksema *cucuruz* (*kukuruz*, i to najčešće sa *dz*), dok oltenski poznaju leksemu *porumb* 'kukuruz', koja funkcioniše i u rumunskom standardu (Golubović i Ligorio – *kukuruz*, a rečnici dPasujonija i Bože Kićija navode i *kukurudzu* i *porumbu*).

Napominjemo još jednom da „vlaški” nije ni jezik ni govor. To je idiom koji predstavlja skup govora proizašlih iz dakorumunskog narečja rumunskog jezika.¹⁶²⁰ Da se ne radi o jednom dijalektu ili govoru, implicitno pokazuju i sami autori udžbenika, rečnika i gramatika o kojima govorimo. Rumunski govori sa teritorije istočne

¹⁶¹⁹ v. i: Daniela Răuțu, Probleme privind expresia (îi) curge (nasul), în plan dialectal (pe baza ALRR. *Sinteza* I), „Fonetică și dialectologie”, XIIIIV, 2017, 116–126.

¹⁶²⁰ Važno je još jednom naglasiti da se bavimo dakorumunskim narečjem, ne arumunskim, meglenorumunskim i istrorumunskim. Rumunski jezik sa prostora istočne Srbije pripada dakorumunskom narečju. Rumunska terminologija odudara od srpske te ćemo ono što se u rumunskom naziva terminom *dialect* nazivati *narečjem*, a ono što je *subdialect* dijalektom i poddijalektom, dok će se termin *grai* prevoditi na srpski kao govor. Detaljnije o terminologiji u: Valeriu Rusu, *Introducere în studiul graiurilor românești*.

Srbije ulaze u korpus dva rumunska dijalekta – muntenskog, koji obuhvata oltenske govore, i banatskog, ali se sastoji i od jednog prelaznog tipa, koji inkorporira crte oba navedena dijalekta. To nikako ne znači da se specifične crte jednog dijalekta ne mogu javiti u govorima drugog dijalekta. Navedena dva dijalekta u upotrebi su kako na teritoriji Srbije (istočna Srbija i Vojvodina) tako i na teritoriji Bugarske, Rumunije, ali i drugih zemalja u kojima žive Rumuni. Pripadanje jednog govora jednom ili drugom dijalektu ne utvrđuje se prema volji autora, već na osnovu jezičkih specifičnosti, a studijama o dijalekatskim pojavama prethodi sistematično i planski organizovano terensko ispitivanje, koje sprovode lingvisti, tj. dijalektolozi.

Na osnovu velikog broja studija i publikacija možemo se obavestiti o karakteristikama različitih rumunskih govora na terenu Rumunije i drugih zemalja i doći do zaključka kako su njihove crte na različitim nivoima često mnogo različitije od normiranih, ali i od onih koje se javljaju u istočnoj Srbiji, prvenstveno njegovoj tzv. krajinsko-timočkoj varijanti, koja je bliža standardnom rumunskom jeziku od tzv. homoljsko-braničevske, koja u formiranju standardnog jezika nije imala velikog udela.

10. 4. STANDARDNI JEZIK I STANDARDIZACIJA

Standardni jezik kao naddijalekatski varijetet uglavnom nastaje kao reakcija na teritorijalnu izdiferenciranost te on ima za cilj ujedinjavanje jezičke zajednice ukidajući time dijalekte. Kako bi jedan varijetet bio podignut na rang standardnog jezika, moraju se ispuniti određeni uslovi (civilizacijski, ekonomski, društveni, kulturni itd.).¹⁶²¹ Do stvaranja standardnog jezika dolazi onda kada postoji realna potreba za njim. Kako bi jedan idiom postao standardom, od izuzetne su važnosti njegov značaj odnosno funkcije u okviru određene jezičke zajednice. Tako neki jezici normiranjem dobijaju ulogu instrumenta savremene civilizacije na svim nivoima života jedne zajednice, dok drugi ostaju na nivou nestandardizovanih narodnih govora i imaju funkciju vernakulara. Neki jezici postoje kao dijasistemi raslojeni na

¹⁶²¹ Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 44.

veći broj dijalekata, sociolekata, funkcionalnih stilova, dok se drugi ne raslojavaju u geografskom, socijalnom i funkcionalnom pogledu.¹⁶²² Činjenica je da jezici nemaju istu sudbinu. Odlučujući je faktor u tom pogledu stepen civilizacijskog razvitka. U zavisnosti od sklopa istorijskih i društvenih okolnosti jezici na različit način ostvaruju svoje potencijale koji su im prirodno dati.¹⁶²³ Zašto jedan idiom biva postavljen na nivo standardnog jezika, a ne neki drugi, uslovljeno je spoljašnjim, tj. nelingvističkim faktorima. Međutim, važno je naglasiti da se jezički varijetet ne može nametnuti kao standard ukoliko na njemu ne postoji pisana kultura jer u suprotnom njegov doprinos nema značaj.¹⁶²⁴

Parametri koji se moraju zadovoljiti kako bi jedan jezik bio standardni jesu: polivalentnost – kapacitet jezika da opslužuje sve domene čovekovog života; polifunkcionalnost – stilistička izdiferenciranost, odnosno funkcionalno raslojavanje; kodifikovana norma i upotreba u okviru jedne jezičke zajednice.¹⁶²⁵ Jezička norma obuhvata ortografsku, ortoepsku, morfološku i sintaksičko-semantičku normu, dakle ona se tiče svih jezičkih nivoa, uključujući i pisani i govoreni vid ispoljavanja jezika.¹⁶²⁶

Uslovi koje jezički varijetet mora zadovoljiti kako bi bio podignut na rang standardnog jezika i time izdvojen od ostalih varijeteta pored normiranja jesu i nelingvistički, u koje ulaze kulturni, psihosocijalni, istorijski i drugi momenti.¹⁶²⁷

Rumunski govori istočne Srbije ne ispunjavaju uslove za podizanje na rang standardnog jezika. Oni nisu funkcionalno-stilski raslojeni, u socijalnom, ekonomskom i administrativnom pogledu ne postoji potreba za njihovim korišćenjem, a osim toga, bilo bi potrebno izmišljanje termina, njihovo standardizovanje, pažljiva selekcija i implementiranje u jezičku stvarnost, što je poduhvat koji bi trajao

¹⁶²² Ranko Bugarski, *Jezik u društvu*, Beograd: Čigoja štampa, XX vek, 1996, 22.

¹⁶²³ Ibid., *Jezik u društvu*, 24.

¹⁶²⁴ Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, 46.

¹⁶²⁵ Ljiljana Subotić, *Ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika*, Novi Sad: Novi Sad : Filozofski fakultet, Odsek za medijske studije; Beograd: WUS Austria, 2005, 14–15.

¹⁶²⁶ Milorad Radovanović, *Sociolingvistika*, 186.

¹⁶²⁷ Ibid., *Sociolingvistika*, 197.

nekoliko desetina godina, pa bi se tek onda moglo proceniti da li će ili neće zaživeti u praksi. Potpuno je besmisleno stvarati nov jezik kada već postoji standardizovan jezik, čija se terminologija i funkcionalni stilovi mogu s lakoćom savladati ukoliko školski sistem na rumunskom jeziku u istočnoj Srbiji zaživi. Taj poduhvat je neuporedivo lakši od onoga što pokušava učiniti Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine, jer terminologija različitih disciplina rumunskog jezika obiluje internacionalizmima, koji se mogu mnogo brže naučiti, a i razumeti, od neusaglašenih leksičkih varijanata „vlaškog” jezika. Osim navedenog, važno je istaći da se funkcionalno raslojavanje jezika ne može nametnuti spolja. Funkcionalni stilovi koji nastaju ovom vrstom raslojavanja odlikuju se inventarom, izborom i upotrebom jezičkih sredstava, pomoću kojih se oni prilagođavaju određenim funkcijama i zadacima jezika. Ovaj vid jezičkog raslojavanja javlja se u tri opšta oblika: disciplinarnom, tj. profesionalnom, situacionom i tematskom.¹⁶²⁸ Pravila ustrojstva funkcionalnih stilova, kao i pravila za njihov izbor i upotrebu deo su jezičkog znanja, pa ih svaki govorni predstavnik usvaja i uči paralelno sa sticanjem jezičkog znanja. U tom smislu, dakle, važnu ulogu osim porodice imaju i škola, tj. obrazovni sistem, mediji, okolina, posao itd. Pored toga što su funkcionalni stilovi deo opšteg jezičkog znanja, oni su i kategorije od kolektivnog, tj. društvenog značaja.¹⁶²⁹ Oni se ne mogu staviti u jednu knjigu i preko noći usaditi u znanje govornika, prvenstveno zato što znanje govornih predstavnika jednog jezika ne mora obuhvatati sve stilove, niti se stilovi koje oni poznaju moraju podudarati, prevashodno kada se radi o varijetetima nastalim tzv. profesionalnim raslojavanjem jezika (nauke, pravo, administracija, filozofija, književnost, novinarstvo, tehnika, tehnologija, pozorište, film itd.). Govornici, kako navodi Milorad Radovanović, u najboljem slučaju poznaju nekoliko takvih stilskih varijeteta. Ukoliko je reč o situacionom, odnosno tematskom raslojavanju, govornici njima ovladavaju u većem broju.¹⁶³⁰ U slučaju „vlaškog jezika” ne možemo govoriti o tzv. funkcionalnom raslojavanju, budući da se dati idiom ne

¹⁶²⁸ Ibid., *Sociolingvistika*, 166.

¹⁶²⁹ Ibid., *Sociolingvistika*, 168.

¹⁶³⁰ Ibid., *Sociolingvistika* 171.

koristi u gorenavedenim oblastima. Njegovo situaciono raslojavanje obično se tiče svakodnevnih situacija (porodica, okruženje, zabava, sahrana, svadba, telefoniranje i sl.), međutim, u situacijama npr. sudskog procesa, ispita na fakultetu, časa u školi, političkog sastanka, ekonomskih pitanja itd., upotreba ovog idioma prilično je ograničena.

Individualnim raslojavanjem jezika nastaju individualne karakteristike pojedinačnih govornih predstavnika. Ove osobenosti obuhvataju individualni stil izražavanja, koji uključuje znanje i upotrebu jezika, pri čemu se date crte ispoljavaju na svim jezičkim nivoima. Takav individualni stil naziva se idiolektom. Idiolekatske crte variraju i u zavisnosti od situacije u kojoj se nalazi govorni predstavnik, ali je takođe od velike važnosti njegovo kulturno i jezičko iskustvo, što znači da znanje i iskustvo govornih predstavnika jedne jezičke zajednice nije istovetno.¹⁶³¹

Jezički standard podrazumeva ujedinjavanje, odnosno težnju ka međusobnoj razumljivosti, a ne programsko sačinjavanje razlika kako bi se međusobna razumljivost smanjila ili sprečila, jer to neumitno vodi u separatizam.

Neophodno je naglasiti da se rumunski govori na granici sa Srbijom odlikuju istim jezičkim karakteristikama kao tzv. vlaški govori. Uvođenje rumunskog jezika kao standardnog nije pretnja nestanku dijalekata i govora. Oni od standardnog jezika nisu ni po čemu lošiji, upravo suprotno, ravnopravni su sa njim, ali su njihov domen upotrebe i funkcija drugačiji.¹⁶³²

Reformatori „vlaškog jezika” smatraju da se standard može načiniti od svih govora. Nikada se ne može postaviti znak jednakosti između standardnog jezika i dijalekta koji mu je u osnovici. Osnovica se dakako može prepoznati, ali u standardni jezik ulaze i crte iz drugih dijalekata, a on sam ima sopstveni razvoj iako je normom unekoliko ograničen. On se dalje bogati putem unutrašnjih i spoljašnjih mehanizama. U slučaju standardizacije „vlaškog” ne govori se o osnovici nego o preplitanju crta različitih govora u jednoj rečenici, pa

¹⁶³¹ Ibid., *Sociolingvistika* 177–178.

¹⁶³² Жарко Бошњаковић, Блиски сусрет наставника и ученика с дијалектологијом, 85.

čak i u jednoj reči, što dovodi do toga da svako govori i piše onako kako zna, pa tako jedan autor istu leksemu navodi na nekoliko načina.

Osnovni razlog za stvaranje „vlaškog jezika”, po mišljenju njegovih kreatora, jeste konstatacija koja se često čuje, da Rumuni iz istočne Srbije ne mogu razumeti rumunski jezik, na primer, vesti, filmove, emisije. Standardni jezik se, ponovićemo, uči, on nije ničiji maternji govor budući i sam neorganskim idiomom. Međutim, neće na isti način stepen razumljivosti standardnog jezika prepunog termina iz različitih naučnih, tehničkih i umetničkih sfera procenjivati govornici sa širim obrazovanjem, životnim iskustvom, bogatom kulturom i oni koji nisu obrazovani i koji svakodnevno koriste samo leksički fond koji zadovoljava njihove osnovne životne potrebe. Ponekad manja grupa govornika jezika koji se unekoliko razlikuje od njihovog ocenjuje i iz emocionalnog ugla, te ovakva ocena može biti nametnuta i ostalim govornicima putem administrativnih, političkih i drugih mera. Tu treba spomenuti i samu volju govornika da pripadaju jednoj zajednici.¹⁶³³ Kod starijih i neobrazovanih ljudi može se uočiti pojava nerazumevanja specifične terminologije, naročito iz oblasti tehnike, elektronike, politike, nauka. Uticaj standardnog jezika je, međutim, u čitavom tom procesu dekodiranja informacije krucijalan, a s obzirom na to da školstva na rumunskom jeziku u istočnoj Srbiji nema, jasno je zašto do nerazumevanja u pojedinim oblastima može doći.

Druga polovina XIX veka predstavlja kulturni i društveni zaokret u Rumuniji, te samim tim i jezika. Rumunska kultura se okreće zapadu, tj. novom, i napušta tradicionalni model, dakle sve ono što ju je povezivalo sa starim i orijentalnim.¹⁶³⁴ Tako dolazi do formiranja književnog rumunskog jezika. Književni jezik nije mogao biti konstituisan u jednom trenutku, već mu je prethodila tradicija pisanja od XVI veka. U vezi s tim šta stoji u osnovici ovog jezika postoje brojna sporenja. Većina autora smatra da njegovu bazu čini muntenski dijalekat,¹⁶³⁵ te da je njegovo podizanje na rang književnog

¹⁶³³ Boris Cazacu, *Studii de dialectologie română*, București: Editura științifică, 1966, 24.

¹⁶³⁴ Andreea Dinică, *Limba vie și normă literară în Țara Românească*, 175.

¹⁶³⁵ Bogdan Petrićekju Hašdeu, Aleksandru Lambrior, Moses Gaster, Ovid Densușeanu, P. V. Haneš, Aleksandru Roșeti, Joan Bijanu, Nikolaje Kartožan, Žak

jezika opravdano iz više razloga. Jedan od njih je politički, budući da je u pitanju dijalekat koji je najbliži Bukureštu, važnom centru političkih, kulturnih i društvenih dešavanja, a kasnije i glavnom gradu. Ovaj dijalekat se, smatraju autori, posebno izdvojio i zbog tradicije štampane knjige, koja ga je i u pisanju fiksirala preko štamparske delatnosti đakona Koresija, koji štampa knjige uglavnom na dijalektu koji se govori u Munteniji i na jugozapadu Transilvanije. Ove knjige postaju model u XVI veku, ali to ne znači da se standardni jezik tada i konstituiše. Muntenija je, dakle, kao regija vekovima uživala prestiž u političkom i kulturnom smislu, što se ni kasnije neće bitnije menjati. Nije tačno, međutim, da je književni rumunski jezik od samog početka bio monolitan, kako pokušavaju da pokažu „istoričari vlašskog jezika”. On je bio pod snažnim uticajem moldavskog dijalekta, međutim, to nije uspeo da poljulja njegov dominantno muntenski karakter. Stariji rumunski jezik ne samo da nije bio jedinstven nego se može govoriti o nekoliko tzv. regionalnih književnih jezika, a razlike u govorenom jeziku bile su znatno veće nego u pisanom. Potrebno je bilo dosta vremena da se jezička situacija u Rumuniji stabilizuje i u tom smislu uspostavi jedinstveni standardni jezik koji će biti nadregionalni varijetet, a to se dešava tek tokom XX veka, dok je činjenica da je Koresijeva štamparska produkcija umnogome doprinela njegovom utemeljenju.¹⁶³⁶

Rumunske dijalekte i rumunski književni jezik ne treba poistovećovati, jer i u dijalektima na terenu Rumunije postoje fonetske specifičnosti koje nalazimo i u govorima Rumuna istočne Srbije i Banata, identični morfološki fenomeni, pa čak i leksika i frazeologija. Dijalekatske forme i one narodske suprotstavljaju se književnim formama, tj. formama standardnog jezika. Uočava se stalno prožimanje dijalekata i standardnog jezika, budući da standard utiče na dijalekte.¹⁶³⁷ Kako standardni rumunski jezik nije mogao uticati na razvoj dijalekata i govora rumunskog jezika u istočnoj Srbiji, ovi

Bik, Aleksandru Graur, Boris Kazaku, Jon Koteanu, Luiza Seke i Mirča Seke, v. Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, 48–53.

¹⁶³⁶ Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, 50–52; v. i: P. V. Haneș, *Dezvoltarea limbii literare române în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, București, 1904 (drugo izdanje 1926).

¹⁶³⁷ v. Valeriu Rusu, *Intorducere în studiul graiurilor românești*, 80, 81.

govori ostaju na nivou dijalekta, dakle unekoliko ograničeni na sfere svakodnevnog života, a kako se društveni, politički, ekonomski, politički i akademski život odvija na srpskom, nije postojala potreba da se formiraju funkcionalni stilovi.

Razvoj tzv. vlaščkog jezika na način na koji bi želeli njegovi promoteri nikako ne može imati prirodan tok, već se mora posegnuti za stvaranjem funkcionalnih stilova planski. Ovaj poduhvat je unapred osuđen na neuspeh jer se u okviru Nacionalnog saveta Vlaha posao standardizacije radi čisto radi standardizacije, dakle, bez ikakvog sistema, plana, pravila, ne postoji tim kompetentnih ljudi, a rezultati se očekuju od danas za sutra, bez argumenata se elaborira istorija jezika, bez poznavanja lingvistike pišu gramatike, bez korpusa se prave rečnici, pravopisnih pravila nema, insistira se na različitosti po svaku cenu, a to umnogome opterećuje generacije kojima se dati „jezik” plasira, jer cilj koji se nastoji ostvariti nije očuvanje kulturnog nasleđa nego njegovo odbacivanje.

10. 5. PRINCIP PISANJA U REČNICIMA, UDŽBENICIMA I PRIRUČNICIMA „VLAŠKOG JEZIKA”

„Jezik je biološka datost, a pismo je kulturni proizvod.”¹⁶³⁸
Pismo se povezuje sa civilizacijom, a jezik s biološkom sposobnošću. Homo sapiensa nema bez jezika, ali ga svakako ima bez pisma, što pokazuje mnoštvo jezika na kojima ni danas ne postoji pismenost.

Normativisti iz reda pobornika za „vlaški jezik” o pismu govore kao o neraskidivom delu jezika, gde se pismo doživljava kao nacionalni simbol. Kod „Vlaha” se započinje s razvijanjem grafije koja će većinom biti zasnovana na ćirilici, te bi se u tom smislu odmah moglo reći da „vlaški” i rumunski nemaju ništa zajedničko, jer se rumunski piše latinicom. Ovakvo stanovište ne govori u prilog poznavanju istorijata rumunskog pisma, rumunskog jezika i književnosti, jer je početak rumunske pismenosti vezan za ćirilicu.

U trenucima velike društvene, ekonomske i moralne krize predstavnici „Vlaha” Srbije osećaju potrebu za ispravljanjem istorije,

¹⁶³⁸ Ranko Bugarski, *Jezik i kultura*, Beograd: Čigoja štampa, XX vek, 21.

a samim tim i istorije jezika. Situacija umnogome podseća na izdvajanje prekodrinskih Srba od Hrvata, koji bi se putem jezika, tačnije odstranjivanjem tradicionalne ijekavice ujedinili sa Srbima iz Srbije. Ova politička odluka nije zaživela, ali je svakako uzdrmala Srbe s tog prostora, koji su ijekavicu i svoj govor počeli da omalovažavaju i da ekavicu smatraju prestižnom. Pokušaj ponovnog uvođenja jata u srpski jezik takođe nije zaživeo jer, kako se i ispostavilo, ne predstavlja stvarnu potrebu naroda. Političke igre, dakle, najuspešnije deluju preko jezika. U svakom slučaju, u njemu su najuočljivije.¹⁶³⁹ Kroz jezik se poziva na rat, separatizam, izolaciju i neprijateljstvo, umesto da se politika usredsredi na pitanja koja su od najveće važnosti za narod. U tom smislu bi se naše zemlje mogle ugledati na razvijene zemlje zapadne Evrope poput Austrije, Nemačke, Švajcarske, koje bi takođe mogle od jednog jezika napraviti sijaset malih, ali se to ne radi, već se aktivno radi na projektima od velikog društvenog značaja, a jezička pitanja se ostavljaju lingvistima, dakle stručnjacima koji se bave tom oblašću i koji su se za to školovali.

Jedan od problema koji se javlja kod takozvanih reformatora „vlaškog” jezika jeste sistem njegovog zapisivanja. Neslaganja na koja nailazimo u priručnicima, udžbenicima i rečnicima ukazuju na problem zapisivanja datih govora fonološkim pravopisom, dakle sistemom – jedan glas, jedno slovo, što znači i detektovanje svih glasovnih promena koje se vrše na nivou osnove reči ili infiksa. Navedeni poduhvati nas vraćaju u XIX vek, kada su i na rumunskom prostoru funkcionisali različiti sistemi pisanja. O tome nas obaveštava Jordake Golesku u Gramatici iz 1840. godine: „Kako i u pisanju prave izvesne razlike, tako što jedni pišu starim rumunskim slovima (misli se na ćirilicu – A.S.), drugi latinskim slovima, drugi pretvarajući ih u oblik ruskih slova, a najviše njih mešavinom svega.”¹⁶⁴⁰ Golesku se, poput svog prethodnika, poznatog književnika i jezičkog poslenika Jona Helijadea Raduleskua, zalaže za fonološki princip pisanja te

¹⁶³⁹ v. Ibid., *Jezik od mira do rata*, 120, 124

¹⁶⁴⁰ „Cum și la scrisoare fac oare ce deosebire, scriind uniî cu slovine cele vechi rumânești, alții cu slove latinești, șâ alții prefăcându-le în chipul slovelor rusești, iar ceî mai mulți, o amestecătură din toate”, cit. prema Andreea Dinică, *Limbă vie și normă literară în Țara Românească*, 177.

kaže: „Smatram da je prikladnije da se piše kako se izgovara...”¹⁶⁴¹ Rumunski narod u Rumuniji je sa ćirilice, dakle svog prvog pisma, prešao na latinicu tek u drugoj polovini XIX veka. Turci su takođe sa arapskog pisma prešli na ćirilicu, a brojni narodi u Sovjetskom Savezu su čak nekoliko puta promenili pismo.¹⁶⁴² Rumunski jezik se može pisati i ćirilicom i latinicom, a to je dokazala pismenost na ovom jeziku, koja se odvijala od XVI veka pa naovamo, te tako navodi „vlaških” reformatora pisma i jezika nikako nisu potkrepljeni verodostojnim podacima, jer oni u svakoj prilici naglašavaju da je rumunsko pismo latinica, a vlaško ćirilica, te da između ostalog i zbog toga ova dva jezika ne mogu biti dovedena u vezu.

Kako bismo se problemom jezika i pisma pozabavili u ovome poglavlju, navodimo segment iz knjige Ranka Bugarskog „Pismo”,¹⁶⁴³ koji nam osvetljava situaciju u ovom pogledu u okviru različitih jezika i njihovih varijeteta:

Zanemarujući ovom prilikom nepisane jezike, čak i pisani jezici najčešće imaju svoje nepisane varijetete. Švajcarski dijalekt nemačkog doskora je bio gotovo isključivo govorni varijetet, čiji su predstavnici pisali na književnom nemačkom. U Indiji, sa njenim stotinama jezika i pisama, pisani jezik nije prosto zapisan govorni jezik nego institucija kategorijalno višeg reda. Klasični pisani arapski jeste varijetet kojim niko ne govori (osim što se pasusi pisani njime recituju prilikom verskih obreda), dok mnogim arapskim govornim dijalektima niko ne piše. Ovaj rascep sve je izrazitiji što se više udaljavamo od alfabetske grafičke prakse. U kineskom, na primer, govor i pismo nisu dva medijuma za saopštavanje istih poruka nego, praktično, dva odelita sistema komunikacije. Usled veoma raširene homofonije (...), glasno čitanje nekog teksta na književnom kineskom često bi bilo bezmalo nerazumljivo. Iz tog i drugih razloga, za stanovnike istočne Azije govor je manjkav, nejasan i dvosmislen odraz pisanog jezika. „Piši kao što govoriš” – ova formula iz arsenala romantičarske filologije s početka prošlog stoleća sažima jedan pažnje vredan prosvetiteljski program, i odigrala je važnu ulogu u sklopu Vukovih nastojanja na

¹⁶⁴¹ „mai cu cuvîntă socotesc a fi, dă s-ar scri precum să glăsuiește...” cit. prema Andreea Dinică, *Limba vie și normă literară în Țara Românească*, 178.

¹⁶⁴² Ranko Bugarski, *Jezik od mira do rata*, 40.

¹⁶⁴³ Ibid., *Pismo*, Čigoja štampa, XX vek, Beograd, 1997, 24–25.

uklanjanju jaza između pisanog jezika kulturnih elita i govornog jezika prostog naroda, u korist ovog drugog. Ali ovo uputstvo danas se ne bi smelo doslovno shvatati ni kod nas, a pogotovo je neprimereno nealfabetskim tradicijama. Pretpostavka prosečnog Evropljanina da bi se na osnovu izgovora neke reči moglo bar približno zaključiti kako je treba pisati, jednom Kinezu mogla bi se učiniti bizarnom. Iz razlika na koje smo ukazali proističe da, strogo uzev, niko ne piše kao što govori, niti govori onako kako piše – to je, jednostavno, nemoguće. A nemoguće je zbog posledica razlike između dvaju čula: pismo ne može da bude verna replika govora zato što po svojoj prirodi nije upućeno na uho nego na oko. Otuda je, lingvistički gledano, prihvatljivija maksima „Piši za oko, govori za uho”. (Razume se, u oba slučaja zapravo za organ koji diferencirano koordinira funkcionisanje ovih čula i odgovarajućih jezičkih kodova – ljudski mozak.)

Pisma koja nam pobornici za „vlaški jezik” predlažu jesu ćirilica i latinica, sastavljene po uzoru na srpska pisma i adaptirana „novim” grafemama. To pokazuje i tendenciju približavanja svemu onome što je srpsko, a istovremeno znači udaljšavanje od rumunskog.

Pismo i jezik, kako navodi Bugarski u drugoj svojoj knjizi, imaju različite funkcije u ljudskim društvima, a dve od njih su komunikacijska i simbolička. Komunikacijska funkcija obezbeđuje sporazumevanje u okviru jedne jezičke zajednice, ona je ujedinjujuća i opšta, a simbolička je manifestacionog karaktera, jer se jezik i pismo vezuju za pripadnost određenom etnosu, naciji, religiji, profesiji itd. Dakle, simbolička funkcija je distinktivna jer se zahvaljujući njoj jedna grupa odvaja od druge naglašavajući svoju posebnost i „drugačijost”. Pismo se, međutim, u svojoj istoriji vezivalo za religiju, ne za naciju.¹⁶⁴⁴

Identifikacija nacije sa pismom je anahronizam i predstavlja nasleđe romantičarske tradicije, što bi značilo da nas takav misaoni model vraća u XIX vek. Romantičarsko je viđenje i da svaka nacija mora imati svoj jezik.¹⁶⁴⁵ Na ovome propagatori „vlaškog” i „Vlaha” ipak staju, nespremni da formiraju i svoju državu, gde neće biti manjina, i u kojoj će njihov jezik moći da bude i ozvaničen.

¹⁶⁴⁴ Ibid, *Jezik od mira do rata*, 90.

¹⁶⁴⁵ Ibid., *Jezik od mira do rata*, 39–40, 74.

Pismo je stvoreno sa ciljem komunikacije te odvajanje jednog pisma od drugog i sačinjavanje razlika u stvari dovodi do izolacije i razdvajanja, a pre svega isticanja vlastite posebnosti u odnosu na blisku grupu, najčešće u onim prilikama gde nikakve posebnosti nema, a pismo i sam jezički izraz koriste se kao sredstva za manipulaciju neupućenih. Kako bi njegove potencijale i iskoristili, pobornici za „vlaški” jezik trebalo bi najpre da ga poznaju.

10.5.1. „Srpsko-vlaški rečnik sa kratkom gramatikom”, Zoran Živanović-Žak

Na početnim stranicama „Srpsko-vlaškog rečnika sa kratkom gramatikom” autora Zorana Živanovića-Žaka (prevodilac Mirjana Jovanović) nalazimo tzv. **vlaško pismo**, koje u stvari predstavlja dva pisma, srpskohrvatsku latinicu i srpsku ćirilicu. Ovim pismima se „Vlasi” mogu služiti u skladu s ličnim preferencijama, pri čemu autor navodi da prednost treba dati latinici, ali ne argumentuje svoje stanovište. „Novinu” u pismu predstavljaju grafeme **dz**, odnosno **ǫz**, s vrednošću glasa [ʒ].¹⁶⁴⁶ Ovaj glas ne predstavlja novost ni u srpskom ni u rumunskom glasovnom sistemu jer se javlja u pojedinim govorima oba jezika.¹⁶⁴⁷ Od srpskih pisama „vlaško” se razlikuje i s obzirom na meki znak **ʙ**, koji bi trebalo da označi umekšani izgovor glasova [ʒ] i [š], dakle kao glasove [ś] i [ž], koji opet nisu nepoznati ni srpskom ni rumunskom glasovnom sistemu, budući da su karakteristika više dijalekata, a samim tim i govora. Naglašavamo pritom da ne poznaju svi govori rumunskog, tj. „vlaškog jezika” istočne Srbije, ove konsonante. Živanović navodi da u „vlaškom” nedostaje samo grafema **dž**, odnosno **μ**.

U delu nakon predstavljenih pisama u istom rečniku navodi se da pismo ima 30 slova i meki znak, a opšte je pravilo da se piše kako se izgovara, a čita se kako je napisano, dakle, sprovodi se fonološki

¹⁶⁴⁶ On se može beležiti i kao *dz*, *dž*, *ǫ*, *z*.

¹⁶⁴⁷ Ovaj glas nije specifična crta tzv. vlaškog jezika s prostora istočne Srbije. Njega poznaju banatski rumunski govori iz Srbije i Rumunije (v. Vasile Ursan, *Despre configurația dialectală a dacoromânei actuale*). Mora se ipak naglasiti da ovaj glas nije prisutan u svim govorima Rumuna istočne Srbije iako autor rečnika to ne spominje.

sistem pisanja. Ipak, nije do kraja jasno ko je formulisao to pravilo i gde, budući da nema ortografskih i ortoepskih priručnika. Dalje se objašnjava da se glasovi [š] i [ž] izgovaraju umekšano, a da na takav izgovor upućuje meki znak koji stoji iza njih, a da „umesto slova dž (u), ima slovo dz (dz)”. Ova nejasna formulacija ukazuje na to da su ove dve grafeme međusobno zamenljive te da umesto jedne postoji druga, što nikako nije slučaj. Dalje se vrlo konfuzno navodi: „Akcentat je samo jedan i može biti na samoglasniku, suglasniku ili na slogu”, što navodi na zaključak da ne postoji poznavanje termina slog. Slog je najmanja jedinica izgovora te se ništa manje od sloga ne može izgovoriti. U izgovaranju samih konsonanata izgovaramo segment koji otvara slog, a slogovno jezgro čini tzv. parazitski vokal „šva” [ə]. Vokal pak sam po sebi čini slog.¹⁶⁴⁸ Ono što autor rečnika naziva akcentom na suglasniku jeste zapravo akcentat na poluglasniku, koji on ne beleži, a koji se svakako mora izgovoriti.

Objašnjenje koje sledi jeste da se prvi suglasnik izgovara kratko kad je to označeno „zaregom”, pa se kao primer navodi *'nkoló* (stand. rum. *încolo*). Reč nije o zarezu, već o apostrofu, a u ovom slučaju se suglasnik ne izgovara kratko, već se ispred njega javlja poluglasnik, koji je u ovome rečniku na retkim mestima konvencionalno obeležen apostrofom. Kako god bio obeležen, njegova vrednost je ista kao u standardnom rumunskom jeziku, gde se konvencionalno obeležava grafemom *î* na početku i kraju reči, a grafemom *â* u ostalim pozicijama.

10.5.2. „Влашко-српски речник. Ворбарју вларумйњеск-србјеск”, Љубиша лу Божа Кићи (Ljubiša Niculović)

Sledeći rečnik, dosta obimniji od prethodnog, a uz to i dvojezični, drugačije je koncipiran s obzirom na pravila pisanja. Kako se u prethodnom prednost davala latinici, sastavljač ovog rečnika prednost daje ćirilici.

¹⁶⁴⁸ Ljiljana Subotić, *Ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika*, 130; „Silaba este o unitate fonică constînd dintr-un sunet sau un grup de sunete rostite printr-un singur impuls al expirației. Drept centrul silabei, cînd aceasta întruनेşte mai multe sunete, apare întotdeauna o vocală” (*Gramatica uzuală a limbii române*, ur. M. Avram, S. Berejan, Chişinău: Litera, 2000, 8).

Sastavljač se u delu o pismu opredeljuje za „vlaško pismo” – vlaoljicu, koju ponegde naziva i vlaholjica, koja se sastoji od 33 slova za zapisivanje: „32 glasa koja postoje u krajinskom govoru, odnosno 33 glasa u porečko-homoljskom govoru”. Nove grafeme „za glasove kojih nema u srpskom a ima ih u vlaškom” jesu: **ѣ, ѡ, dЗ, ж, ґ**, na latinici **ě, î, dz, ź, ś**. Još jednom napominjemo da ne poznaju svi „vlaški” govori neke od ovih glasova, a drugo, i pojedini govori srpskog jezika ih poznaju. Navedene grafeme su, dakle, pogodne za beleženje glasova pojedinih govora, ali nikako se ne može generalizovati da ove glasove „vlaški ima, a srpski nema”. Druga konstatacija: „Upotreba vlaholjice, uz korišćenje Vukovog pravopisa, za Vlahe je najbolje rešenje jer oni koriste i ćirilicu i fonetski pravopis te nemaju potrebu da uče tuđi pravopis i azbuku”. Postavlja se pitanje gde Vlasi koriste fonetski pravopis, ako se tek sada govori o pismu, i kako to da srpska, tačnije Vukova ćirilica, nije tuđa. Pretpostavljamo da autor navedenih misli smatra da latinica ne može biti srpska, pa samim tim ni „vlaška”. Sledeća rečenica: „Ostala tri slova (misli se na dЗ, ж, ґ – A. S.) imala bi dijalektalni izgovor...”, pokazuje autorovo nerazlikovanje pojмова glas i slovo.

O nepoznavanju istorije pisanja svedoči naredna rečenica: „Suprotno tvrdnji da Vlasi bez prihvatanja românskog alfabeta ne mogu u pismenoj formi izražavati svoj govor, vlaholjica će pokazati da Vlasi ne moraju postati Români, kako bi tek onda naučili čitati i pisati na svom maternjem jeziku.” Rumuni, naime, latinicom počinju pisati tek u XIX veku, dok su se od početaka svoje pismenosti, dakle, od XVI veka, služili ćirilicom u zapisivanju svog maternjeg jezika i nisu zato počeli sebe drukčije nazivati doli Moldavcima i Rumunima. Favorizovanje ćirilice Ljubiša lu Boža Kići objašnjava prirodnim tokom u obrazovanju tzv. Vlaha, jer mogu svoj jezik zapisivati onim pismom koje im je poznato, a to je srpska ćirilica, pri čemu se stiče utisak da se latinica nije učila u školi i da se upotrebom latinice „vlaški” samo približava „românskom”, kako on naziva rumunski jezik, ne bi li se razlikovao od rumunskog u istočnoj Srbiji.

Sastavljač ovog rečnika vrlo vešto govori o ćirilici i njenoj važnosti kod „Vlaha” ili „Vlarumuna”, kako ih ponekad naziva. Kako bi ukazao na njenu starinu, Ljubiša lu Boža Kići elaborira istoriju o poreklu ovog pisma i govori o tome da Vlasi kao naslednici

„romejskog naziva” i „posednici imena Rumîn imaju pravo da se nadmeću sa drugima za romejsko nasleđstvo – ćirilicu”. Dalje se navodi da solunska braća Ćirilo i Metodije potiču iz Vlahije, a dalja autorova razmatranja idu u navedenom duhu, gde se poziva na nadmetanje i borbu u dokazivanju da je ćirilica bolja od latinice. On o istoriji piše iz vlastite perspektive, ne pozivajući se na istraživanja koja bi iole potkrepila navene tvrdnje.

10.5.3. „Vuorbarj; vlaško-srpski rečnik: krajinsko-timočko narečje: Sinâ alu Ćeloju”, dPasujoni (Slobodan Golubović)

U rečniku Slobodana Golubovića, inače potpisanog kao dPasujoni, nema izloženog sistema pisanja, a grafeme koje on koristi u rečniku možemo izdvojiti na osnovu odrednica. Sastavljač koristi latiničko pismo. Novine u „vlaškoj” abecedi u odnosu na srpsku odnose se na pisanje sledećih grafema: *ǣ*, *î*, koje funkcionišu u rumunskoj abecedi, zatim *ś*, *ź*, u poljskoj, detektuje se znak *dz*, a javlja se i grafema *dž*, koju rečnik Živanovića-Žaka negira.

10.5.4. „Gramatika vlašskog jezika”, Nadica N. Jovanović

Ukoliko sagledamo princip pisanja u udžbeniku gramatike , dolazimo do novih grafema . Navode se dva pisma , vlaška ćirilica i vlaška latinica. U vlaškoj ćirilici su nove grafeme *Ǻ ǻ* (iz rumunske abecede), *Ж ж*, *Дз, дз*, *Й й*, *І́, і́*, a postoji i slovo *Ц ц*. U vlaškoj latinici pak imamo slova *Ǻ ǻ*, *Dz dz*, *Î î* (iz rumunske abecede), *Ś ś*, *Ź ź*, a postoji i *Dž, dž*.

U delu posvećenom pismu saznajemo da se oba „vlaška” pisma sastoje od slovnih grafema, što navodi na zaključak da postoje i drugačije grafeme koje nisu slovne. Nabrajajući samoglasnike vlašskog jezika autorka piše: „Dodatni samoglasnici karakteristčni za vlaški jezik (pored postojećih pet – a, e, i, o, u) za oba narečja su *Ǻ* i *Î*”.¹⁶⁴⁹ Pitanje je u odnosu na šta su ova dva poluglasnika, inače oduvek prisutna u rumunskom jeziku, dodatna, pošto se nisu u jednom

¹⁶⁴⁹ U citatu vidimo pojavu koja će se kroz celu „gramatiku” provlačiti, a to je delimično pisanje dijakritičkih znakova.

trenutku dodali na spomenutih pet. U ovoj rečenici pronalazimo odgovor na pitanje kako se „piše” gramatika – prepisujući srpske gramatike i dodajući elemente koji postoje u „vlaškom”. Kako bi objasnila artikulaciju novih glasova, autorka vrši poređenje s glasovnim sistemom ruskog i nemačkog jezika. Navešćemo najpre njeno objašnjenje: „Mukli samoglasnici *ă*, *î* su adekvatni ruskom tvrdo *e*, tvrđ *î*, odnosno muklim samoglasnicima *ë*, *ü* u nemačkom jeziku.”¹⁶⁵⁰ Pošto autorka gramatike „vlaški” jezik odeljuje od rumunskog jezika, nije jasno zašto ne navodi da se vlaški samoglasnici *ă* i *î* izgovaraju isto kao rumunski samoglasnici *ă* i *î*.

10.5.5. „A Vlach Idiolect of Eastern Serbia”, Nikola Golubović i Orsat Ligorio

Nikola Golubović i Orsat Ligorio u pisanju upotrebljavaju grafeme iz fonetske transkripcije. Oni koriste sledeće znakove: *î* (za rumunske vokale *î* i *â*), zatim *ă* (za rumunsko *ă*), *ș* (koje se koristi i u rumunskoj transkripciji, najčešće kao *š*), *ž* (u rumunskoj transkripciji i kao *ž*) *ȝ* (u rumunskoj transkripciji se često javljaju *dz* i *ȝ*), *l* (u transkripciji se javlja i kao *l*), *ŋ* (u transkripciji i *ŋ*).

10.5.6. Udžbenici i priručnik za učenje „vlaškog jezika”

U udžbenicima za učenje „vlaškog govora” i priručniku funkcionise sistem zapisivanja koji daju dPasujoni u svom rečniku i Nadica N. Jovanović u gramatici.

10.6. FONOLOGIJA

10.6.1. Vokali

Kako navodi autorka gramatike vlaškog jezika, glasovne promene beleže se u pismu, dakle pismo je fonološko. Primere glasovnih promena i komentare navešćemo pod rednim brojevima:

¹⁶⁵⁰ Rečenica je skoro doslovno prepisana iz poglavlja *Vlaška ćirilica – vlaholjica* rečnika Ljubiše lu Boža Kići, 16. str.

1. „a/ă – brazda-brăzdilji”

Jedninski oblik imenice sa značenjem ’brazda’ ne podudara se s oblikom u rečniku dPasujonija, kod kojeg postoje dve forme – *brjeazda* i *brazdă*. Nadica N. Jovanović imenicu navodi i u jednini i u množini s određenim članom, a dPasujoni imenicu *brjeazda* navodi s postponovanim članom, a *brazdă* u osnovnom obliku bez člana. Pojam člana je ovim autorima nepoznat te se ne mogu odlučiti kako navoditi imenice, pa se sreću sve moguće kombinacije. Kod Golubovića i Ligorija nalazimo oblik koji dominira u standardnom rumunskom – jd. *brazdă*, mn. *brazde*. U rumunskim govorima u Rumuniji prisutna je i imenica *breazdă* te je i navedena u MDA¹⁶⁵¹ kao varijanta oblika *brazdă*. U izgovoru diftonga *ea* često dolazi do umetanja intervokalnog *j*.

2. „a/je(1 slog)¹⁶⁵² – fata/fjeće”

U ovom slučaju imenicu *fjeće* autorka navodi u množini bez člana. Kod dPasujonija se ova imenica navodi kao *Fata* (pošto imenica ima značenje ’ta devojka, konkretna devojka’, nije jasno veliko slovo). S određenim članom ovu imenicu navodi i rečnik Ljubiše lu Boža Kići. Golubović i Ligorio navode osnovni oblik ove imenice identičan sa standardnim rumunskim – *fată* (određeni oblik *fata*), pri čemu se njihov množinski oblik slaže s onim navedenim u gramatici, dakle *fjeće* (stand. *fete*).

3. „ă/je(2slog) – činăr/činjerj”

Jedninski oblik prideva koji u standardnom rumunskom glasi *tânăr* ’mlad’ poklapa se u svim rečnicima, osim u rečniku Živanovića-Žaka, gde glasi *ćinr*. Na mestu gde objašnjava konsonantske promene autorka navodi primere *kinăr-kinjerj*. Leksema nije prevedena, ali se stiče utisak da se radi o istom pridevu, koji se u ovom slučaju javlja sa konsonantom *k*. Neophodno je napomenuti da finalno *j* u množinskom obliku, koje se u svim rečnicima i gramatici beleži, jeste zapravo kratko *i*, čiji izgovor naginje ka *j*, ali se kao *j* ne izgovara niti se u ovom slučaju može izgovoriti. Standardni rumunski jezik za

¹⁶⁵¹ Micul dicționar academic, 2010.

¹⁶⁵² Pravila pisanja osnovnih i rednih brojeva u srpskom jeziku se ne poznaju. Autorka želi da kaže da se promena dešava u prvom slogu lekseme, ne u jednom slogu.

označavanje glasa *j* nema posebnu grafemu, te se on obeležava znakom *i* i u medijalnoj poziciji, gde može označiti glasove *j* i *i*. U slučajevima poput navedenog ni u standardnom rumunskom jeziku ne izgovara se *i*, već je u pitanju prigušen ton te tako često u dijalektima dolazi do njegovog gubljenja.

4. „**e/a** – njegru- njagră”

U navedenom primeru se zapravo radi o monoftongizaciji diftonga *ea* u *a*, uz palatalizovanje konsonanta koji mu prethodi, što je crta rumunskih govora u istočnoj Srbiji, ali i u Rumuniji. Svi rečnici beleže navedene oblike prideva.

5. „**uo/ua** – luminous/luminuasă”

U primeru nalazimo grešku u kucanju te se umesto *uo* (*luminuos*) javlja diftong *ou*. Rečnik Ljubiše lu Boža Kići navodi pridev *luminos*, kod dPasujonija javljaju se oblici *luminuos* i *luminos*. Reč je naprosto o varijantama u govoru, a one se u oblasti fonetike sreću u istočnoj Srbiji, Rumuniji i u srpskom Banatu, tako da nema govora o ovako definisanim promenama (stand. *luminos*, *luminuasă* 'svetao, sjajan'; navedeni diftong *oa* ne izgovara se kao *oa*, budući da nije reč o dva odvojena vokala, već o segmentu koji se izgovara u jednom dahu i čini jedan slog).

6. „**a/e** Praovjan/Praovjenj (sva sela), Vlaoljan/Vlaoljenj, Răkobarjan/Răkobarjenj”

Ovde je reč, dakako, o promeni koja je tipična za rumunski jezik i odvija se u množini imenica muškog roda (npr. *academician* – *academicieni*, *austriac* – *austrieci* itd.), međutim, autorka gramatike i sastavljač rečnika dPasujoniji ne mogu se odlučiti da li će koristiti određeni član ili će navoditi imenicu bez člana, a neusaglašenost postoji i u pisanju velikog početnog slova kod naziva stanovnika. Kod dPasujonija nalazimo *vlaoljanu* i množinu *vlaoljeanji*, tako da je glasovna promena *a/e* iz gramatike upitna, budući da se kod autora rečnika razvija diftong *ea*, a osim toga, nastavak za množinu imenica muškog roda u rečniku je *-i*, a ne *-j*. Evidentno je da se mešaju varijante govora, jer je dobro poznato da specifičnosti u govoru mogu varirati od sela do sela, od zaseoka do zaseoka, a pogotovo kada govorimo o različitim regijama i državama, što i dalje ne znači da su jezici različiti. Upitno je i koliko autori poznaju govore o kojima pišu.

Kod navođenja ostalih imenica takođe uočavamo razlike s obzirom na rečnik dPasujonija jer se u njemu navodi *rākobarjanu*, *rākobarjeanji*.

7. „**ua/uo** Fluarja/Fluorj, Nuapća/Nuopcî, Skrisuarja/Skrisuorj, Puarta/Puorc”

Nije jasno zašto su zajedničke imenice sa značenjem 'cvet', 'noć', 'pismo' i 'kapija' napisane velikim početnim slovom, niti zašto se u množini imenice *nuapća* (stand. *noapte*, *noapte*) javlja nastavak -cî, a kod *puarta* (stand. *poarta*) -c. Nastavak -cî moguć je u genitivu odnosno dativu ovih imenica, ne i u nominativu i akuzativu množine. Ova glasovna promena nije od velike pomoći ako rečnik dPasujonija navodi imenicu *fluorja*, kod koje uočavamo triftong *uoa*, a ne diftong *ua* (stand. *floare*, *floarea*). Kod Ljubiše lu Boža Kići pak imamo imenicu *florja*, sa diftongom *oa*. Možemo jasno videti da u rumunskom i „vlaškom” postoje samo varijacije u odabiru načina pisanja i eventualne fonetske razlike, ali je leksema ista. Nastavljamo dalje i kod Bože Kićija beležimo množinski oblik *florlji* (stand. *florile*) s postponovanim članom. Kod autorke gramatike odabrana imenica u obliku množine s navedenom glasovnom promenom predstavljena je bez člana, ali s diftongom, dok se kod Bože Kićija, isto kao i u standardnom rumunskom, diftong u množini pretvara u monoftong. Kod Živanovića-Žaka pak nalazimo treću varijantu za imenicu *cvet*, i to *flora*, a množina glasi *floreli*. Kod Golubovića i Ligorija zabeležena je jedninska i množinska forma ove imenice koja se podudara sa standardnim rumunskim oblikom *floare* i *florj* (imenice su navedene bez člana u jednini i množini, onako kako se navode u rumunskim rečnicima; nastavak -j u „vlaškom” ukazuje samo na drugačiji način beleženja glasova, izgovor je isti). U oltenskim govorima rumunskog jezika ova leksema se u fonetskoj transkripciji beleži kao *flɔare*.¹⁶⁵³ Osim činjenice da kod različitih autora nema usaglašenog načina beleženja (a samim tim ni izgovora) ove imenice, do neusklađenosti dolazi i kod jednog istog autora, pa se tako autorka gramatike na str. 15 predomišlja u vezi s imenicom *fluorja* i množinu imenica objašnjava na imenici *fluora*. Ova imenica

¹⁶⁵³ Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu i Magdalena Vulpe, *Glosar dialectal Oltenia*, koord. Boris Cazacu, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.

se pojavljuje i na str. 52, gde je poslužila kao motivna reč za građenje novih reči, pri čemu se beleži kao *floatja*. Ako se ovakva konfuzija stvara u vezi s imenicom *floare*, koja pripada osnovnom leksičkom fondu, šta će se onda dešavati s ostalim leksemama, terminologijom, gramatikom, pravopisom i sl.? Da se ova glasovna promena ne može shvatiti ozbiljno, svedoči i primer zabeležen kod Golubovića i Ligorija, kod kojih nalazimo imenicu *noapće/nopc* (stand. *noapte/nopţi*), a ne *nuopc*, što predlaže gramatika. Ako nastavimo s imenicama koje imaju značenje 'pismo' i 'kapija', naići ćemo na još divergencija: Nadica N. Jovanović – *skrisuarja*; dPasujoni – *skripsuoarja*, *skrisoarja*; Zoran Živanović Žak – *karće*; Ljubiša lu Boža Kići: *karća* (*skrisoarja* je zabeleženo sa značenjem 'beleška, tekst; pisanje') (stand. *scrisoare*, *scrisoarea*; *carte*, *cartea* 'knjiga', zastarelo i narodski 'pismo'); Nadica N. Jovanović – *puarta*; Ljubiša Boža Kići – *poarta* (stand. *poartă*, *poarta*).

8. „**ja**/**je** Jarba/Jerburj, Jarna/Jernj, Bajat/Bajec, Pjatra/Pjetrje”

Do ove promene dolazi i u savremenom rumunskom jeziku u množinskim oblicima ovih imenica: *iarbă/ierburi*, *iarnă/ierni*, *băiat/băieţi*, *piatră/pietre* (razlikuju se način beleženja i eventualne fonetske specifičnosti). Kod dPasujonija se reč *jarba*, koja pripada osnovnom leksičkom fondu, ne beleži, kod Živanovića-Žaka nema reči *jarna*, a kod reči *bajat* nalazimo i beleženje sa određenim članom (*bajatu* – Boža Kići). Kod Golubovića i Ligorija ove promene uopšte nema u množini imenice *bajat* te kod njih množina glasi *bajac*. Imenicu *jarnă* beleže Golubović i Ligorio, a pošto ne daju množinu, zaključujemo da smatraju da je ova reč nema. Kod njih nalazimo *jarbă/jerburj*, ali *pjatră/pjetri*.

Glasovnim promenama posvećene su decenije istraživanja, a i danas se publikuju radovi sa ovom tematikom i novim pogledima na nju. U ovom delu poglavlja dotaći ćemo se aspekta razvoja pojedinih vokala u rumunskom jeziku i situaciju primeniti na idiom koji nas interesuje. Detaljnijom analizom ćemo se baviti u publikaciji posvećenoj isključivo ovoj tematici.

U moldavskom dijalektu rumunskog jezika (koji je u upotrebi na prostoru istočne Rumunije i Republike Moldavije) kod starijih govornika uočava se tendencija čuvanja etimološkog *a* tamo gde je u standardnom rumunskom *ă*. Ukoliko pogledamo rečnike „vlaškog”,

možemo ustanoviti da se radi o sličnoj pojavi: npr. *bărbat* 'muškarac' (< lat. *barbatus*) > mold. *barbat*¹⁶⁵⁴ (Boža Kići – *barbatu*; Golubović i Ligorio – *barbat*). Ipak, ova tendencija je u istočnoj Stbiji uočena uglavnom u govorima banatskog tipa ili prelaznim govorima koji sadrže crte dvaju dijalekata. U većini govora oltenskog tipa nje nema. To možemo ustanoviti na osnovu primera iz rečnika dPasujonija, koji beleži dve varijante za leksemu sa značenjem 'magarac' (stand. *măgar* < alb. *magar*, mold. *magar*)¹⁶⁵⁵ – *magarju* i *măgarju* (napominjemo da ih beleži u određenom vidu, te se u tom smislu i završetak reči razlikuje u odnosu na standardnojezičku formu, a samim tim i moldavsku varijantu). Boža Kići beleži *magarju*, Golubović i Ligorio *magarj*, a Živanović-Žak *magaru*. Jedino se kod dPasujonija javlja forma koja se poklapa sa standardnim jezikom, a samim tim i muntenskim dijalektom, dok drugi rečnici odražavaju situaciju u banatskom dijalektu i prelaznom tipu govora kojem pripada i idiolekt Nikole Golubovića.

Ovu jezičku pojavu beležimo i kog glagola kojim se iskazuje značenje '(o)bariti', a koji u standardnom rumunskom glasi *a opări*. Kod Bože Kićija u 3. l. jd. prezenta beležimo oblik *oparješće* (1. l. bi bilo *oparjesk*), dakle etimološko *a* je prisutno, a u moldavskim govorima zabeležena je varijanta *oparesc* (< sl. *opariti*). Formu *oparesk* poznaje i idiolekt Nikole Golubovića. Međutim, dPasujoni nam opet daje dve forme, doduše oblika participa ovog glagola, i to *oparit* i *opărit*, te opet napominjemo da se oblik ove imenice u tzv. krajinsko-timočkim govorima podudara sa standardnim rumunskim jezikom, a samim tim i muntenskim dijalektom. U leksemi koja se u moldavskom dijalektu realizuje u fonetskom liku *padure*¹⁶⁵⁶ 'šuma' (< lat. *padulem*), u rumunskim govorima istočne Srbije imamo *padure* (Golubović i Ligorio) i *padurja* (Boža Kići), što se podudara s moldavskim dijalektom, međutim, kod dPasujonija nalazimo obe forme, banatsko *padurja* i muntensko-oltensko *pădurja* (ono što je u

¹⁶⁵⁴ Stela Spînu, *Tendințe fonetice și morfologice ale graiurilor moldovenesti vorbite pe teritoriul Republicii Moldova*, Akademos 2, 2017, 106.

¹⁶⁵⁵ Ibid., *Tendințe fonetice și morfologice*, 106.

¹⁶⁵⁶ Ibid., *Tendințe fonetice și morfologice* 106.

standardnom rumunskom *pădurea* s postponovanim određenim članom).

Zaključujemo da se pojedini dijalekti rumunskog jezika s obzirom na ovu pojavu razlikuju od standardnog jezika, dok se neki podudaraju s njim, a to nam u slučaju rumunskog u istočnoj Srbiji pokazuju varijante zabeležene u rečniku dPasujonija.

Stariji stadijum razvoja neakcentovanog *a* u *ă* u leksemama nasleđenim iz latinskog jezika i pozajmljenicama karakteristika je banatskog dijalekta. U rumunskim govorima istočne Srbije uglavnom se čuva etimološko *a*, kao i u moldavskim dijalektima, mada neki autori beleže i promenu *a* u *ă*. Primeri koji ilustruju ovu pojavu jesu: mold. *blăstăma* (stand. *blestema*, *blestem*, *blestemă* 'kleti, proklinjati, prokleti; kletva, kune') (Golubović i Ligorio – *blastâm*; Boža Kići – *blastēmē*, *blastēmu*, *blastamat*, *blastamura*; dPasujoni – *blastămă*, *blăstamatu*, *blastîamu*, *blăstămu*); *părîčkîe* (stand. *pereche* 'par') u govorima istočne Srbije javlja se u obliku *parjeakja* i *părejkje* (dPasujoni), *parjekja* (Boža Kići); imenica *părîččē* (stand. *perete* 'zid') zabeležena je kod dPasujonija kao *parjeačilji*, *părjetilji*, a Boža Kići navodi oblik *parječilji*.

U pozajmljenicama ovu pojavu možemo ilustrovati primerima iz banatskog dijalekta: *năcaz* (stand. *necaz* 'muka, nevolja') (*nakazu* – Boža Kići; *nakazu* i *năkazu* – dPasujoni); *nărîoc* (stand. *noroc* 'sreća, uspeh') (Boža Kići – *naroku*, *narokos*; dPasujoni – *naruoku* i *năroku*, Golubović i Ligorio – *norok*); *ostăni* (stand. *osteni* 'umarati se, umoriti se') (Boža Kići – *ostanjala*, *ostanješće*, *ostanjit*; dPasujoni – *ostanjit* i *ostănjit*, *ostanjitu* i *ostănjitu*).¹⁶⁵⁷ Primeri pokazuju da tzv. vlaški ne može nikako predstavljati kompaktan dijalekat, već samo zbir govora koji se međusobno razlikuju, iako u brojnim slučajevima pokazuju sličnosti. Oni se poklapaju i sa drugim dijalektima rumunskog jezika, ali i sa rumunskim standardnim jezikom, te tako ulaze u dijasistem rumunskog jezika.

Akcentovano *a* iza prednjonepčanih tvrdo izgovorenih suglasnika *ž* i *š* (stand. *j*, *ș*) prelazi u *ă* u govorima na prostoru

¹⁶⁵⁷ Mirela Zamilia Danciu, Graiurile românești de la sud-vest de Timișoara – privre generală, 21; Mariya Tsiple, Fonetica graiului din Slatina (Ucraina), „Analele Universității de Vest din Timișoara”, Seria Științe Filologice, XLVI, 2008, 221.

Moldavije, ali i Vlaške (Muntenije), pa i Transilvanije.¹⁶⁵⁸ Istu promenu nalazimo u rumunskim govorima istočne Srbije: stand. *șarpe* [šarpe] 'zmija' u tzv. vlaškom glasi *šerpilji* (Boža Kići), dok će particip glagola *a jăli* (var. *a jeli*) [žăli] 'žaliti' u govorima istočne Srbije glasiti i *žaljit* i *žăljit* (dPasujoni). Do ove promene dolazi i iza nekih drugih suglasnika te se tako u maramureškom govoru gradića Slatina iz Ukrajine javljaju specifičnosti koje možemo povezati s onima iz istočne Srbije: 1. i 2. l. jd. prez. glagola *a răbda* 'trpeti' prema analogiji s drugim glagolima tipa *văd*, *spăl* i sl., u ovim govorima glasi *răbd*, *răbz*¹⁶⁵⁹ (stand. *rabd*, *rabzi*), kao i u govorima istočne Srbije *răbd*, *răbȝ* (Golubović i Ligorio).

Prelazak vokala *a* u *ă* u okviru sloga koji prethodi akcentovanom karakteristika je govora s prostora Transilvanije, između ostalog maramureškog tipa: *papuc* > *păpuc* (Golubović i Ligorio, kao i Boža Kići beleže leksemu koja se podudara sa standardom – *papuk*, tj. *papuku*; kod dPasujonija nalazimo obe forme – *papuku* i *păpuku*), *cataramă* > *cătăramă* (*katarama* – Boža Kići), *mașină* > *mășină* (*mašina* – Boža Kići), *catran* > *cătran* (*katranu* – Boža Kići); *datorie* > *dătorije*¹⁶⁶⁰ (*dătuorija*, ali *datuorj* i *dătorj* – dPasujoni; samo *datorija* – Boža Kići) itd.

Kada govorimo o asimilaciji vokala *ă* ili *a*, imamo u vidu regresivnu asimilaciju koja predstavlja fonetsku tendenciju, ne pak i zakon. Ukoliko sagledamo situaciju u kojoj leksema *străin* ili *strein* (uglavnom u zapadnoj Munteniji, celoj Olteniji, južnom Banatu, severnom Banatu, srpskom Banatu, Krišani, izolovano u dvama punktovima u Apusenima i oblasti Mureš, sporadično u Moldaviji i oblasti Vranča) prelazi u *striin*, a kasnije i u *strin*,¹⁶⁶¹ možemo zaključiti da u rumunskim govorima istočne Srbije dolazi do prirodnog razvoja ovih vokala (Golubović i Ligorio – *strin*, kod dPasujonija nema ovog prideva, ali svakako ovu pojavu beležimo u imenicama *strinataca*, odnosno *strinătajta* (stand. *străinătate* 'tuđina,

¹⁶⁵⁸ Stela Spînu, *Tendințe fonetice și morfologice*, 106.

¹⁶⁵⁹ Mariya Tsiple, *Fonetica graiului din Slatina (Ucraina)*, 221.

¹⁶⁶⁰ Vasile Ursan, *Despre configurația dialectală a dacoromânei actuale*, 81; Mariya Tsiple, *Fonetica graiului din Slatina (Ucraina)*, 221.

¹⁶⁶¹ Simion Dănilă, *O tendință fonetică în graiurile din vestul României, „Dacoromania”, serie nouă, XI–XII, 2006–2007, 101.*

inostranstvo’); Boža Kići – *strin*, *strinu*, *strinataća*). Zaključujemo da se ova fonetska tendencija u odnosu na standardnu formu *străin* ispoljava u svim rumunskim dijalektima, pri čemu se u nekima javlja samo sporadično, dok je u drugima ona vrlo česta pojava. Od nje ne odudara ni rumunski u istočnoj Srbiji te tako on ne predstavlja poseban jezik niti poseban dijalekat.

Ovaj fonetizam se može javljati i u drugim rečima, pa se tako npr. leksema *găină* u Bihoru javlja u formi *ghina*, a u ovom obliku može se sresti i u Banatu. Ova fonetska tendencija nije pak prisutna u rumunskom u istočnoj Srbiji, gde imamo *gaină* (Golubović i Ligorio), *gajina* (Boža Kići), *gaina* (dPasujoni). Živanović-Žak za imenicu *kokoš* daje prevod *gainlji*, pri čemu se kod njega javlja množinski oblik. Neobično je da nijedan od autora ne daje varijantu *găină*, odnosno *găina*, koja je i te kako frekventna u govorima istočne Srbije, i to onima oltenskog tipa. Navedena asimilacija prisutna je i u brojnim dijalekatskim varijantama imenice *creieri* (pl.) ’mozak’, od kojih se beleže *crierî* (Oltenija), *crișerî* (Transilvanija), što se može razviti u *crîrî* (Oltenija) i *crirî* (Transilvanija). Ukoliko dođe do promene akcenta, u Banatu ova leksema postaje *creierî*, a od navedene forme se lako može doći i do *crișerî*.¹⁶⁶² U rumunskim govorima istočne Srbije takođe se javlja nekoliko varijanata (*krijri* – Boža Kići; dPasujoni daje veoma interesantan jedninski oblik *krjealu* za kojem odmah sledi onaj oltenskog tipa *krejeru*, dakle stand. *creier(ul)*).

Dalje ovu pojavu asimilacije rumunski dijalekti beleže i u drugim leksemama, pa tako u odnosu na standardno *trăiesc* ’živim, obitavam’ zabeležena je i forma *triesc*. U ovom slučaju poluvokal *i* ima asimilatornu funkciju.¹⁶⁶³ On se u rumunskim dijalektima podudara sa sonantom *j*. Ovaj glagol je i kod Golubovića i Ligorija i kod Bože Kićija zabeležen u 3. l. kao *trajesk*, *traješće*. Poluglas *ă* se definitivno čuva u govorima čisto oltenskog tipa, u kojima ovaj glagol glasi *trăjesk*. I u obliku *încheiat* ’zaključan, zaključen’ dolazi do asimilacije pa su zabeleženi oblici *înkiîat*, dok u govorima istočne Srbije sastavljači rečnika beleže: *înkejat* (Boža Kići, kod kojeg postoji podudaranje sa standardom). U primeru *înkejatura* (dPasujoni; Boža

¹⁶⁶² Ibid., O tendință fonetică, 103.

¹⁶⁶³ Ibid., O tendință fonetică, 103.

Kići) sa značenjem 'zglob' (stand. *încheietură*) ne nalazimo asimilaciju u *i*, međutim, dPasujoni ovog puta navodi primer iz oltenskog tipa govora sa asimilacijom – *înkijetura*. Dalje se ova tendencija u rumunskim dijalektima primećuje u participu *tăiat* 'sečen, isečen', te se u Skarišoari beleži primer *tijat*.¹⁶⁶⁴ U rumunskim govorima istočne Srbije javljaju se varijante *tajat(u)* (Golubović i Ligorio; dPasujoni; Boža Kići), ali i *tăjat*, *tăjatu* (dPasujoni), a reč je o varijanti koja fonetski potpuno odgovara standardnom rumunskom *tăiat*. Ukoliko ove promene promatramo kao odlike različitih jezika, onda bi značilo da banatski rumunski, muntenski rumunski, transilvanski rumunski itd. nisu jedan jezik. I dijalekti na teritoriji Rumunije se umnogome razlikuju u odnosu na standard, što možemo pokazati na primeru *creion* 'olovka'. U Banatu se sreće *crijon*, a u Maramurešu *crijon*.¹⁶⁶⁵

U rumunskim govorima se neakcentovani poluglasnik *ă* zatvara u *î*, što se smatra posledicom tvrdog izgovora konsonanta koji mu prethodi. Iako se ova pojava beleži kao karakteristika moldavskih govora, ona je prisutna i u severoistočnim muntenskim govorima.¹⁶⁶⁶ Kao primer ove pojave navodimo glagol *a semăna* u 3. l. jd. *semăn* (**seamăn*) 'sejati', koji, npr. u maramureškom govoru mesta Slatina glasi *samîna*,¹⁶⁶⁷ što nalazimo i u rumunskim govorima istočne Srbije u obliku *samîne* (Boža Kići). Što se tiče prideva *ţapăn* (naveden kod dPasujonija kao *capăn* (stand. *ţeapăn* 'čvrst'), nalazimo i varijantu *capîn* kod Ljubiše lu Boža Kići, što odgovara situaciji u moldavskim i transilvanskim govorima, u kojima glasi *ţapîn*.¹⁶⁶⁸ Ovo je još jedna u nizu promena koje pokazuju da „vlaški” nije unificiran i ne karakteriše ga iste glasovne promene na čitavoj teritoriji.

Na celoj teritoriji dakormunskog jezika, dakle u svim dijalektima osim muntenskom, etimološki oblici sa *î* (poreklom od *a* u prenazalnoj poziciji), a ne sa *îi*, što je karakteristika standarda, prisutni su u leksemama *cîne*, *mîne*, *pîne*¹⁶⁶⁹ (stand. *căine* 'pas', *măine*

¹⁶⁶⁴ Ibid., O tendinţă fonetică, 103.

¹⁶⁶⁵ Ibid., O tendinţă fonetică, 103.

¹⁶⁶⁶ Stela Spînu, Tendinţe fonetice şi morfologice, 106.

¹⁶⁶⁷ Mariya Tsiple, Fonetica graiului din Slatina (Ucraina), 222.

¹⁶⁶⁸ Ibid., Fonetica graiului din Slatina (Ucraina), 222.

¹⁶⁶⁹ Leksema *pîne* je u govoru grada Slatina u Ukrajini zamenjena leksemom *pîită*.

'sutra', *pâine* 'hleb').¹⁶⁷⁰ U „vlaškim” govorima javljaju se sledeći oblici: u gramatici se javlja *kânjilji*, kod dPasujonija se kao određena forma beleži *kînjilji*, što bi značilo da fonološke norme iz gramatike nikako ne mogu važiti za sve dijalekte, a kamoli za govore; kod Bože Kićija je *kînje*, mn. *kînji*, dakle forma bez člana (stand. *câini*), kod Golubovića i Ligorija nalazimo podudaranje sa primerom iz gramatike, pri čemu oni navode neodređeni oblik *kâŋe*, a određeni *kâŋili*. U pitanju je, dakle, oltenizam, budući da je zabeleženo da Emil Petrović na prostoru oltenskih govora zatiče oblike *pîne*, *mîn*¹⁶⁷¹ (stand. *mâini*, jd. *mână*), za koje u istočnoj Srbiji beležimo *pâŋe*, *pâŋ*, *mîŋ* (Golubović i Ligorio), *pînja*, *mînjlji* (Boža Kići). DPasujoni pokazuje kako se imenice *pîne* i *mână* razlikuju u pogledu poluglasnika te navodi po dva primera: *pânja* i *pînja*, *mâna* i *mîna*. U tom smislu i idiolekt Nikole Golubovića odudara od standardnog rumunskog, ali ne i svi „vlaški” govori.

Razvoj vokala *e* u *ă* se, kao i u moldavskom dijalektu rumunskog jezika, javlja i na terenu istočne Srbije. Do ove promene dolazi u poziciji iza tvrdo izgovorenih konsonanata *ș*, *s*, *z*, *ț*, *j* (*ș*, *s*, *z*, *c*, *ț*): mold. *slujăsc* 'služim' [služăsk] (stand. *slujesc*), *služěšće* (Boža Kići) (3. l. jg. prez., dakle prvo lice bi izgledalo *služăsk*, s razlikom u beleženju poluglasnika). Drugi primeri koji ovu pojavu ilustruju jesu i *bisěrika* 'crkva', *tušěšće* 'kašlje', *sěmnu* 'znak' (Boža Kići), *sânjin* 'vedar' (doduše, i *sanjin* – dPasujoni), *šěde* 'sedi' (Boža Kići), *šăd* 'sedim' kod Golubovića i Ligorija, a sve ih nalazimo i u moldavskom dijalektu. Ova se pojava u moldavskim govorima aktivno javlja kod starije i srednje generacije, dok se kod mlađe pojavljuje sporadično.¹⁶⁷² U govorima istočne Srbije beležimo i odstupanja u pojedinim publikacijama. Na primer, sa standardnom rumunskom formom poklapa se oblik iz idiolekta Nikole Golubovića, koji glasi *biserikă* (stand. *biserică*), dok nije najjasniji oblik u rečniku Živanovića-Žaka (*bisariga*). Kod glagola *a tuși* nalazimo sasvim drugačije forme. DPasujonijev rečnik navodi dve, dakle najverovatnije bi jedna trebalo da pripada banatskom dijalektu, a to je forma *tușiăšće*

¹⁶⁷⁰ Mariya Tsiple, *Fonetica graiului din Slatina (Ucraina)*, 222.

¹⁶⁷¹ Emil Petrović, „Românii” din Serbia Occidentală, „Dacoromania”, Buletinul „Muzeului Limbei Române”, IX, 229.

¹⁶⁷² Stela Spînu, *Tendințe fonetice și morfologice*, 107.

(3. l. jd. prez.), a druga muntenskom *tusăștje*. Autor je sasvim sigurno napravio omašku kada je reč o muntenskom obliku i pomešao osnovu glagola u kojoj je prisutno *ș* sa osnovom imenice 'kašalj; kijavica', koja glasi *tusă* (stand. *tuse*, var. *tusă*). To zaključujemo i na osnovu činjenice da je kao imenicu *kașljanje* naveo *tușitu*, inače poreklom od participa glagola *a tuși*. U obliku *șîađe* u rečniku dPasujonija vidimo da dolazi do druge glasovne promene, međutim, promenu *e* u *ă* ipak nalazimo u imenici *șădzitoarja* (stand. *șezătoare*) 'sedeljka'. Imenica *sedenje* u rečniku dPasujonija glasi *șadzutu*, dok Živanović-Žak beleži oblik *șădere* (bez člana). Ova imenica je pak kod dPasujonija prevedena kao 'nerad'.

Pretpostavlja se da je do ovog fenomena najpre došlo u tvrdom okruženju, da bi do durifikacije kasnije došlo u rečima u kojima se *e* našlo u mekom okruženju.

Prelazak *i* u *î* iza konsonantske grupe *st* uobičajen je za stariji rumunski jezik, ali se i danas javlja na terenu Transilvanije, Banata, Oltenije, Moldavije, npr. *stînge*, stand. *stinge*.¹⁶⁷³ Rumunski u istočnoj Srbiji jasno pokazuje da je i u njemu prisutan ovakav razvoj navedenih vokala: *stînže* (dPasujoni; Boža Kići), *stînde* (dPasujoni), dok se u Golubovićevom idiolektu uočava poluglas *ă* te glagol glasi *stăng*.

Etimološko *u* (od neakcentovanog *o*) čuva se u derivatima glagola *a dormi* (*durmitorju* – Boža Kići; *durmitu* – Boža Kići; dPasujoni), ali ne i u konjugaciji samog glagola, gde nalazimo *doarmje* (koje se podudara sa standardom), dok se u banatskom dijalektu rumunskog jezika čuva *u*, pa tako imamo oblike *durmim*, *durmiț*, *am durmit* itd.¹⁶⁷⁴ Etimološko se *u*, kao i u banatskom dijalektu, čuva i u govorima istočne Srbije, koji jednim delom ulaze u korpus ovog dijalekta, te tako od oblika glagola *a surpa* u govorima rumunskog u istočnoj Srbiji nalazimo *surupjala*, *surupt*, kao i u banatskom *a surupa*.¹⁶⁷⁵ Ista pojava se uočava u maramureškom govoru Slatine u Ukrajini.¹⁶⁷⁶

Fonetski dijalektizam *pomânt* (stand. *pământ*) bio je beležen u ranijim periodima kod govornika moldavskog dijalekta, pri čemu se

¹⁶⁷³ Simion Dănilă, O tendință fonetică în graiurile, 105.

¹⁶⁷⁴ Mirela Zamilia Danciu, Graiurile românești de la sud-vest de Timișoara, 22.

¹⁶⁷⁵ Ibid., Graiurile românești de la sud-vest de Timișoara, 22.

¹⁶⁷⁶ Mariya Tsiple, Fonetica graiului din Slatina (Ucraina), 223.

on sada gubi. Poznaje ga još samo starija generacija.¹⁶⁷⁷ Mi ga nalazimo u idiolektu Nikole Golubovića u obliku *pomănt*. Ovu fonetsku promenu nalazimo i u leksemi *pomîntarju* sa značenjem 'komad zemlje', koju beleži rečnik dPASujonija, pri čemu se ne daje njena muntenska varijanta. Kao *pomîntu* ova leksema zabeležena je i kod Ljubiše lu Boža Kići, dok se kod Živanovića-Žaka javlja *pomntu*. Dakle, nailazimo na fonetski dijalektizam koji se može smatrati arhaizmom unutar sistema rumunskog jezika. On, međutim, nije prisutan na terenu cele istočne Srbije. U govorima muntenskog tipa funkcioniše prevashodno oblik istovetan standardnom rumunskom *pământ*, koji ovi autori ne beleže.

Sledeća glasovna promena karakteristična za govore rumunskog jezika na terenu istočne Srbije, ali i Moldavije, jeste redukcija vokala *e* u medijalnoj poziciji u vokal *i*, što možemo naći u primerima *fişor* < stand. *fecior*¹⁶⁷⁸ 'sin' (Boža Kići –*fiçoru*; Golubović i Ligorio *fişor*; dPasujoni – *fişuru*).¹⁶⁷⁹ Nijedan rečnik pak ne beleži varijantu karakterističnu za muntensko-oltenske govore – *fiçor*. Pojava redukcije vokala *e* veoma je stara, a reč je o pojavi koja je najpre zabeležena u Moldaviji u XIII–XV veku, da bi se dalje proširila sa severa ka jugu.¹⁶⁸⁰

Vokal prednjeg reda *i* prelazi u poluglasnik *î* u poziciji iza prednjonepčanog suglasnika sa tvrdim izgovorom, što se javlja kako u moldavskim govorima tako i u rumunskim govorima iz istočne Srbije: *frasînu* (Boža Kići) (stand. *frasin* 'jasen'), *kucîtu* (Boža Kići) (stand. *cuţit* 'noţ'), *dziçe* (Boža Kići) (stand. *zice* 'kaţe'), dok kod Nikole Golubovića u ovoj reči nema foneme *dz*, što je i uobičajeno za muntenski dijalekat, dok ga u moldavskom ima, te se izgovor ove reči u potpunosti podudara sa oblikom navedenim kod Bože Kićija. Isto tako dPasujoni beleži obe varijante, banatsku s fonemom *dz* – *dzişe* i muntensku u kojoj se *z* i *ć* podudaraju sa standardnim jezikom, ali ipak dolazi do promene *i* u *î* – *ziçe*. Istu situaciju beležimo i u formama imenice *urdzîka* i *urzikă* (stand. *urzičă*, *urzica* 'kopriva'),

¹⁶⁷⁷ Stela Spînu, *Tendinţe fonetice şi morfologice*, 106.

¹⁶⁷⁸ Ibid., *Tendinţe fonetice şi morfologice*, 106–107.

¹⁶⁷⁹ Napominjemo da se razlika ogleda samo u načinu zapisivanja, ne i u izgovoru.

¹⁶⁸⁰ Stela Spînu, *Tendinţe fonetice şi morfologice*, 107.

koje nalazimo kod dPasujonija, pri čemu kod Bože Kićija postoji samo varijanta *urdžika*, budući da je njegov dijalekat banatski. Sledeći primer je imenica *pițigoi* 'senica', koja se u dijalektima može javljati i u srednjem i u ženskom rodu. Beleži je samo rečnik Ljubiše lu Boža Kići u formi *picîgaja* – pri čemu se, kao što vidimo, navedena promena dosledno vrši. U imenici *pražina* (stand. *prăjină* [prăžină] 'motka') promena se takođe dosledno vrši. U idiolektu Nikole Golubovića javlja se poluglasnik *ă* u reči *kucăt*, što se ne podudara ni sa jednim od dva navedena govora, sudeći po rečnicima dPasujonija i Kićija. Kod njih se dosledno beleži *î*, te se promena podudara u potpunosti s onom u moldavskom dijalektu. Kod Golubovića se na mahove javlja *dz*, pa imamo primer *uržika* iako idiolekt uglavnom odražava crte muntenskog dijalekta, u kojem ova fonema nije prisutna.

Sličnu sudbinu u oltenskim govorima ima i vokal prednjeg reda *e*, koji prelazi u srednji poluglasnik *ă*:¹⁶⁸¹ *mărg* 'idem, hodam' (stand. *merg*), međutim, u rumunskim govorima istočne Srbije kod glagola dolazi samo do umekšavanja labijalnog konsonanta pa imamo primere *mjerg* (Golubović i Ligorio), *mjeărže* i *mjerđe* (dPasujoni), *mjerže* (Boža Kići). Što se tiče primera *lovăsc* (stand. *lovesc* 'udaram, udarim'), ne dolazi do umekšavanja labiodentala *v* kod Golubovića i Ligorija te se kod njih ova leksema poklapa sa rumunskim standardom i glasi *lovesk*. Kod Bože Kićija do umekšavanja dolazi, pa on navodi *lovjesk*. Kod prideva *săc* (stand. *sec* 'suv, suvoparan, usahnuo')¹⁶⁸² beležimo *săk* u rečniku Golubovića i Ligorija, što ukazuje na činjenicu da je ovakav razvoj vokala *e* moguć u govorima oltenskog tipa i na terenu istočne Srbije, a to nam potvrđuje i Boža Kići, koji navodi pridev *sěk*.

Banatski dijalekat odlikuje promena intervokalnog *u* u *v* u pojedinim leksemama te s tim u vezi Emil Petrović¹⁶⁸³ beleži ovu promenu i u Dolini Almaža u Rumuniji (oblast Karaš-Severin). Primere koje ovaj lingvista navodi upotrebićemo kako bismo izvršili poređenje sa jezičkom situacijom na teritoriji istočne Srbije. Jedan od karakterističnih primera ove promene zabeležen je u glagolu *a lua*

¹⁶⁸¹ Romanța Iovanovici, *Graiurile oltenesti din Banatul de sud*, 38.

¹⁶⁸² Ibid., *Graiurile oltenesti din Banatul de sud*, 38.

¹⁶⁸³ Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, 37.

'uzeti', te tako Petrović beleži forme *luvat*, *luvară* (Golubović i Ligorio *luvăm*, *luvăc*, *luvac*, *luvarăc*, *luvaj*, *luvaş*, *luvă* itd.; kod Živanovića-Žaka se za glagol *uzeti* navodi *alivat* (što je zapravo 3. l. jd. perfekta, a autor ne poznaje pojam pomoćnog glagola i participa i smatra da je reč o infinitivu), Boža Kići navodi formu *luvatu*, a kod dPasujonija javljaju se oblici *luvat*, *luvatu*, međutim, on navodi i tzv. krajinsko-timočku varijantu, a ona glasi *luat* i podudara se sa standardnim rumunskim jezikom. Dakle, možemo zaključiti da se navedena glasovna promena, karakteristična za banatski dijalekat rumunskog jezika, dosledno javlja u banatskim govorima rumunskog jezika na teritoriji Srbije, a u oltenskim je nema, što potvrđuju rečnici.

Navedenu glasovnu promenu ilustruje i imenica *nor* 'oblak', koju Emil Petrović beleži u banatskom dijalektu kao *nuvăr*, odnosno u različitim oblicima kao *nuvăru*, *nuviri*, *nuvirjel*. Ovu promenu nam potvrđuju i rečnici tzv. vlaškog jezika, te na posredan način pokazuju da se radi o govorima rumunskog jezika. Kod Golubovića i Ligorija nalazimo oblike *nuver*, *nuverj*, *nuveru*, *nuveri*. DPasujoni beleži obe varijante, tj. onu iz muntenskog, koja se poklapa sa standardnom rumunskom varijantom, a to je *nor*, odnosno u dijalektu *nooru*. On beleži i banatsku formu *nuvăru*, zatim prideve *nuvaruos* i *nooros*, *nuvarat* i *nooratu*, imenice *nuvaratu*, ali i *noorjază*, zatim glagole *nuvarjadză* i *să noorjează*. Kod Bože Kićija se javlja *nuvēru*, zatim *nuvarat*, *nuverjala*, a Živanović-Žak navodi oblik *nuvr*.

Kao ilustraciju za nesinkopirano *i* navodimo leksemu *dirept* 'prav(o), ravan/ravno', koja u banatskom dijalektu glasi *đirĭept*,¹⁶⁸⁴ a isto se tako čuje i u govorima rumunskog jezika na prostoru istočne Srbije, što potvrđuju primeri: *đirjept* (Boža Kići), *đirjept* i *djirept* (dPasujoni), *dirept* (Golubović i Ligorio). Dakle, primeri zabeleženi kod Bože Kićija i dPasujonija korespondiraju s banatskim govorima, jedan od primera kod dPasujonija bliži je standardu, a od njega se razlikuje samo po palatalizovanju dentala *d*, dok se kod Golubovića i Ligorija ne javlja intervokalno *j*. Opet ostaje otvoreno pitanje doslednosti beleženja glasovnih promena u pisanju.

Inicijalno *î* se umesto *u* javlja u banatskom dijalektu u leksemama poput *îmblă* (stand. *umblă* 'hoda' < lat. *ambulare*), *împlu*

¹⁶⁸⁴ Mirela Zamilia Danciu, Graiurile româneşti de la sud-vest de Timișoara, 21.

(stand. *umplu* 'puni' < lat. *implere*), *înflu* (stand. *umflu* 'nadimam, naduvavam' < lat. *inflare*), *întru* (stand. *intru* 'ulazim' < lat. *intrare*). Što se tiče rumunskih govora u istočnoj Srbiji, dato stanje odlično ilustruje rečnik dPasujonija, koji obično navodi dve varijante, banatsku, koja u ovom slučaju glasi *înblă*, *înblat*, a i muntensku *umblă*, *umblat*, koja se poklapa sa standardom. Tako dPasujoni beleži i *înplje*, *înplut* i *umplje*, *umplut*. Boža Kići navodi samo varijante koje se podudaraju sa standardom – *umblě*, *umplje*, *unflě*, iako njegov govor uglavnom ima karakteristike onih banatskog tipa. Kod Golubovića i Ligorija nalazimo oblik *unflu*.¹⁶⁸⁵

Karakteristika muntenskog dijalekta, a samim tim i standardnog rumunskog jezika jeste sledeći izgovor finalnog *i* u množinskom obliku imenica: *nepoŕ*ⁱ, *fraŕ*ⁱ, *cânŕ*ⁱ (stand. *nepoŕi* 'unuci', *fraŕi* 'braća', *cânŕi* 'pevaš'), međutim, u ostalim se dijalektima izgovara *nepoŕ*, *fraŕ*, *cânŕ*.¹⁶⁸⁶ Istu pojavu beležimo u rumunskim govorima istočne Srbije (*ŕepoc*, *frac*, *kănc* – Golubović i Ligorio).

10.6.2. Diftonzi

Diftongizacija vokala *o* u inicijalnoj i medijalnoj poziciji pojava je koja osim rumunskih govora u istočnoj Srbiji zahvata i severozapadne i severoistočne govore u Republici Moldaviji i regiji Černauc. Ove varijante su karakteristične za stariji jezik i sreću se i u banatskom dijalektu, ali i u nekim erdeljskim govorima, zatim na severozapadu Bugarske i u rumunskim govorima u Mađarskoj.¹⁶⁸⁷ Navedenu pojavu ilustrovaćemo primerima iz tzv. vlaških rečnika: stand. *ou* > *uou* 'jaje' (Boža Kići; Golubović i Ligorio), zatim dativ lične zamenice za 1. l. mn. *nouă* 'nama', koji beleži dPasujoni kao *nuoa* (munt. varijantu beleži kao *noo*), koji u moldavskom glasi *n^uqau̯*. Doduše, reč je o pojavi koja se gubi kod moldavskih govornika.

¹⁶⁸⁵ O ovoj pojavi u drugim govorima v. Mariya Tsiple, *Fonetica graiului din Slatina (Ucraina)*, 222.

¹⁶⁸⁶ Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, 42.

¹⁶⁸⁷ Stela Spînu, *Tendințe fonetice și morfologice*, 107.

Diftongizaciju inicijalnog *o* poznaju i krišanski govori, čija je karakteristika zapravo pretvaranje diftonga *uo* u *uă*.¹⁶⁸⁸ Tako će u ovim govorima leksema *orb* 'slep' i *ochi* 'oko, oči' uglavnom glasiti *uărb* i *uăchi*.¹⁶⁸⁹ U rumunskim govorima istočne Srbije najčešće pak beležimo diftong *uo* u ovim primerima, dok se dosta primera poklapa sa rumunskim standardom: *uokj* (Golubović i Ligorio, kod kojih u jednoj rečenici nalazimo *orb*, dakle, oblik koji je u saglasju sa standardnim rumunskim jezikom), *oki* i *ojki* (dPasujoni, koji navodi i *okișuori*, *okjișori*, *okjuos*, *ku ojki marj*), (*u*)*okju*, (*u*)*okji*, *ojkju*, *ojki* (Boža Kići), *orb* (Boža Kići).

I pored navedene karakteristike, u krišanskim govorima se umesto standardnog *om* 'čovек' javlja *uom*, a ne *uăm*. To isto beležimo u rumunskim govorima istočne Srbije na primeru rečnika te nalazimo: *uom* (Golubović i Ligorio), *uomu* (Boža Kići), dok Živanović-Žak navodi reč *uom* sa značenjem 'muškarac', a *omu* s prevodom 'muž'. Pitanje je, dakle, kako se fonetski ova leksema realizuje u različitim govorima, jer način beleženja ne mora nužno adekvatno odražavati i njen izgovor, s obzirom na to da većina sastavljača nema kompetencija u ovoj oblasti.

Da se ne radi o glasovnom zakonu diftongizacije inicijalnog *o*, pokazuju nam primeri iz navedenih rečnika gde se diftongizacija sprovodi, ali ne regularno. Ako, dakle, nastavimo da pratimo fenomen diftongizacije inicijalnog *o*, možemo primetiti da se on ne ostvaruje u leksemama poput *ocol* 'obilazak, zaobilaženje' (*okol* – Boža Kići), *obosit* 'umoran' (*obasît* – dPasujoni; Boža Kići), *obraz* (*obrazu* – dPasujoni; Boža Kići), *ogar* (*ogaru* – Boža Kići), *ogaș* 'potok' (*ogaș* – Golubović i Ligorio; *ogașu* – dPasujoni; Boža Kići), *oglindă* 'ogledalo' (*oglindă* – Golubović i Ligorio; *ogljinda* – Boža Kići), *ogor* (*ogoru* – Boža Kići), *oloi* 'ulje' (*olaju* – Boža Kići), *omorî* 'ubiti, umoriti' (*omarî* i *omărî* – dPasujoni; *omoarê*, *omorîtu*, *omoru* – Boža Kići), *opări* '(o)bariti' (*oparesk* – Golubović i Ligorio; *oparit* i *opărit*

¹⁶⁸⁸ v. Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, 42.

¹⁶⁸⁹ Andrei Avram, Trecerea lui [uo] la [uă] în graiul crișean, „Studii și cercetări lingvistice”, XIII, 1962, 325–336. O ovom fenomenu pišu i: Ion Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București: Editura Științifică, 1961, 69; Teofil Teaha, *Graiul din valea Crișului Negru*, București: Editura Academiei, 1961, 37.

– dPasujoni, *oparit*, *oparješće* – Boža Kići), *opri* 'zaustaviti, stati' (*oprit*, *opritu* – dPasujoni), *oraș* 'grad' (*orașu* – Boža Kići; *Oraș*, sa značenjem 'Milanovac' – Golubović i Ligorio), *ortac* 'ortak' (*ortaku* – Boža Kići), *osteni* 'umoriti se' (*ostanjit*, *ostānjit* – dPasujoni, *ostanješće* – Boža Kići), *oțel* 'čelik' (*ocēlu* – Boža Kići), *ovăz* 'ovas' (*ovăšk* – Golubović i Ligorio; *ověsku* – Boža Kići) itd.

U primerima koji slede do diftongizacije najčešće dolazi, ali su zabeležene i lekseme u kojima ona nije izvršena, što ukazuje na činjenicu da ne možemo govoriti o jedinstvenom govoru ili dijalektu na terenu istočne Srbije: *oi* 'ovce' (*uoj* – Golubović i Ligorio; *uojlji*¹⁶⁹⁰ i *ojlji* – dPasujoni, koji navodi i primere *uojica* i *ojica*), *opt* 'osam' (*uopt* – Golubović i Ligorio; ali *opt* – Boža Kići), *os* 'kost' (*uos* – Golubović i Ligorio; *uosu*, ali i *osu* – dPasujoni). U svakom slučaju, ovi su dijalekti i govori bliži standardu nego krišanski, mada ni oni nisu sasvim kompaktni, što vidimo po tome da se u jednom punktu, na primer, za imenicu *ou* beleži izgovor *uău*, dok se kod jednog informatora u Bihoru, javlja forma ^w*ăm* za *om*. U izgovoru lekseme *ogaș*, javlja se i *uăgaș*, međutim, ovaj fonetizam je veoma star, u književnom jeziku postaje *uogaș*, da bi se kasnije ustalilo *ogaș*.¹⁶⁹¹ Andrej Avram zaključuje da se navedena diftongizacija ne javlja čak ni kod jednog istog ispitanika u svim rečima, što možemo uporediti s primerima iz rečnika koje mi ovde predstavljamo, gde npr. Živanović-Zak navodi i *omu* i *uom*.

Pojava zatvaranja diftonga *ɛa* u *a* kada se iza njega javi slog sa *a* zapažena je u moldavskom dijalektu i generalno je karakteristična za severne govore.¹⁶⁹² Ovu pojavu u rumunskim govorima istočne Srbije nalazimo u primeru *țapăn* (naveden kod dPasujonija kao *capăn*, *capîn* kod Ljubiše lu Boža Kići) (stand. *țeapăn*).

Diftong *ɔa* u banatskom dijalektu rumunskog jezika postaje *uɑ*:¹⁶⁹³ *pɔalje* < *poale*. Boža Kići čuva diftong *oa* i navodi *poaljilji* sa

¹⁶⁹⁰ Skoro identičan primer beleži i Teofil Teaha - *uoȧili*, v. Andrei Avram Trecerea lui [uɔ] la [uă] în graiul crișean, 329.

¹⁶⁹¹ Andrei Avram, Trecerea lui [uɔ] la [uă] în graiul crișean, 328–329.

¹⁶⁹² Stela Spînu, Tendințe fonetice și morfologice, 108.

¹⁶⁹³ v. Cosmin Căprioară, Graiuri românești în contact, 75; Vasile Ursan, Despre configurația dialectală a dacoromânei actuale, 83.

značenjem 'podsuknja' (stand. *poale*, *poalele*). Golubović i Ligorio takođe beleže diftong karakterističan za standardni rumunski jezik i navode primer *poaḷe*. U primeru lekseme *soare*, koja se u banatskom dijalektu javlja kao *ṣuarje*, kod dPasujonija u jednom primeru nalazimo triftong *uoa* (*Suoarlji*) a u drugom diftong *oa* (*Soarilji*). Kod Golubovića i Ligorija navodi se oblik koji funkcioniše u standardnom rumunskom *soare*, što nalazimo i kod Bože Kićija u obliku *soarlji*. Imenica *mȃarce* sa diftongizacijom karakterističnom za banatski dijalekat (stand. *moarte*) u rečnicima „vlaškog” jezika izgleda na sledeći način – *moarća* (Boža Kići), *muoarća* i *moartja* (dPasujoni). Otvoreno ostaje pitanje da li autori rečnika na adekvatan način prikazuju izgovor navedenog diftonga, s obzirom na to da se većina primera podudara sa standardnim rumunskim jezikom, a jedino triftong u rečniku dPasujonija ukazuje na razvoj u *u*.

Nastavak *-ḷu*, prisutan u govorima jugoistoka Moldavije, sreće se i u istočnoj Srbiji, te tako za mold. *čerḷu* (*gurii*)¹⁶⁹⁴ u govorima istočne Srbije nalazimo *čerju* (Boža Kići) i *šerju* (dPasujoni).

10.6.3. Konsonanti

Pod rednim brojevima navodimo konsonantske promene objašnjene u gramatici Nadice N. Jovanović:

1. „palatalizacija (glasovi **k**, **g** prelaze u **č/š**, **dž/ž**)

Bez ikakvih argumenata pod kojim uslovima dolazi do ove promene, autorka govori o palatalizaciji i ilustruje je trima primerima: *pljek-plječ/plješ* i *prag*¹⁶⁹⁵ -*tradž/traž*, *stag-staž* (stand. *plec* [plek], *pleci* [pleč] 'krećem, polazim; krećeš, polaziš'; *trag*, *tragi* [traž] 'vučem, vučeš', *steag/steaguri* 'zastava, zastave'.

2. Sledeća promena je nazvana sibilizacijom i nju podrazumeva promena glasova *t*, *d*, *s* u *c*, *dž*, *š* u poziciji ispred poluglasnika, a javlja se i konstatacija da se kod glagola poluglasnik ne beleži, već samo utiče na glasovnu promenu i sažima se sa suglasnikom pa se piše samo suglasnik. Pitanje je da li se u izgovoru javlja poluglasnik ili ne, a primeri za ovu promenu su „*t + î = c(î)* Jo

¹⁶⁹⁴ v. Cosmin Căprioară, Graiuri românești în contact, 75.

¹⁶⁹⁵ U originalu umesto *trag* stoji *prag*.

kînt / Tu kînc (stand. *eu cânt, tu cânți/cînți*); d + î (z) = dz(î) – Jo krjed /Tu krjedz (stand. *eu cred, tu crezi*);¹⁶⁹⁶ s + î = ș Jo căs/Tu căș (stand. *eu țeș, tu țeși*); dz/z,¹⁶⁹⁷ + î = ž – Jo ma imjedz / Tu će imjež (reg. *eu mă imez, tu te imezi*)”. Kod glagola sa značenjem ’pevati’ (stand. *a cânta*) u gramatici Nadice Jovanović predstavljena je forma prezenta koja se u svemu podudara sa standardnim rumunskim jezikom, a u idiolektu Nikole Golubovića pak imamo varijantu sa poluglasnikom *ă* – *kănt*. Kod dPasujonija javlja se 3. l. jd. *kîntă* i kod Bože Kićija identična varijanta, samo obeležena na drugi način – *kîntě*.

10. Sledeća glasovna promena navedena je kao glasovna promena (glasovi n, l, t, d prelaze u nj, lj, ć, đ) koja se dešava tako što se navedeni glasovi ispred glasova *j* i *e* omekšavaju i prelaze u navedene glasove: n + j = nj – kinăr – kinjerj, albina, albinje

Imenica *albină* ’pčela’, predstavljena je upravo na ovaj način u rečniku Golubovića i Ligorija, međutim, kao njen oblik množine navodi se *albinj* (napisano kao *albiņ*). Sa standardnom rumunskom varijantom poklapa se verzija iz gramatike N. Jovanović (stand. *albine*). Navedeni su i primeri promene drugih glasova:

„l + j = lj – kopil – kopilje (vokativ)

t + e = ć – puarta – puarće

d + e = đ¹⁶⁹⁸ – brad – bradje, prnd – prndje”

U navedenim slučajevima nije navedeno u kojem su obliku lekseme, osim u reči *kopil*, *kopilje*. Pretpostavljamo da je u reč o imenici *puarta* u vokativu, a u drugom slučaju o glagolu *a prinde* ’hvatati, uhvatiti’ u 3. l. jd. prezenta koji je zabeležen kao *prind* kod Golubovića i Ligorija, dPasujonija, koji ga beleži u 3. l. *prinđe* i *prindje*, što zapravo pokazuje da u „vlaškim” govorima postoje dva stadijuma palatalizacije. Kod Ljubiše lu Boža Kići dolazi do krajnjeg stadijuma palatalizacije, tj. afrikatizacije – *prinđe*. Druga mogućnost je da se radi o imenici *prund*, pa se u tom slučaju u vokativu javlja

¹⁶⁹⁶ Ponovo nailazimo na neusaglašenost između pravila i primera. Navedeno je da da *d* prelazi u *dž*, ali primeri pokazuju da se on razvija u *dz*, a opet naglašavamo da fonema *dz* postoji samo u jednom delu rumunskih govora, i to banatskim, označenim ovde kao „homoljsko-braničevsko narečje/dijalekat/govor”.

¹⁶⁹⁷ Nije jasno kako *dz* ili *z* prelaze u *ž* ako u pravilu stoji da *t*, *d*, *s* ispred poluglasnika prelaze u *c*, *dž* i *š*.

¹⁶⁹⁸ U gramatici napisano kao *dj*.

navedena promena – *prunde*, *prundje*.

U slučaju promena opisanih u gramatici, reč je o palatalizovanju dentalnih konsonanata *t*, *d*, *s*, ali i alveolara *l*. Ova glasovna promena se može pratiti od samih početaka izdvajanja rumunskog jezika iz latinskog. Kao rezultat palatalizacije nastaju *t*, *dz*, *i* i *ș*. Dalje dolazi do drugog procesa palatalizacije, koji se može detektovati na nivou govora, a podrazumeva palatalizaciju dentala *t*, *d* i nazala *n*, koji evoluiraju u konsonante *ć*, *đ* i *ń*. Postoje razlike s obzirom na konkretnu realizaciju ovog fonološkog procesa, iako on obuhvata Banat, delove Krišane, Maramureš, severni i centralni deo Transilvanije. Uglavnom je u njima palatalizacija dentala *t* i *d* došla do stadijuma *t'* i *d'*.¹⁶⁹⁹ O različitim stadijumima palatalizacije u rumunskim govorima piše i Emil Petrović, koji navodi primere *frate* > *fraće* > *fraće*.¹⁷⁰⁰ Umekšavanje plozivnog konsonanta *t* nalazimo u obe varijante govora rumunskog jezika na prostoru istočne Srbije. Petrović navodi i drugu crtu rumunskog konsonantizma, koju možemo povezati sa govorima rumunskog jezika na teritoriji Srbije. Reč je o jednoj od karakteristika banatskih govora da gube plozivni element pri čemu se u istom kontekstu izgovara konsonant *ś*. Istu situaciju nalazimo u banatskom govoru Rumuna iz Vojvodine i Rumuna iz istočne Srbije. Palatalizacija plozivnih dentalnih konsonanata *t* i *d* karakteristična je i za rumunske govore u Mađarskoj, pri čemu je stadijum ove promene *t'*, *d'*.¹⁷⁰¹ Dentalni i alveolarni konsonanti za kojima slede vokali prednjeg reda *e* i *i* umekšavaju se i u gotovo celom Erdelju.¹⁷⁰² Kao primere koji ilustruju fonološku promenu palatalizacije dentala, Romanca Jovanović navodi primere iz rumunskih govora Banata, i banatskih i oltenskih: *fraće*, *nuapće*, *șapte*, *unde*, *viade*, *viède*, *viarđe*, *vierđe* (stand. *frate*, *noapte*, *șapte*, *unde*, *vede*, *verde*), koje se poklapaju sa onima iz tzv. vlaškog jezika, osim što se oni uglavnom beleže s određenim članom ili drugim grafemama, poput *ș*.

U svim banatskim govorima, dakle, ova je alternacija prisutna, te se tako u njima javljaju i lekseme: *ćinăr*, *lapće*, *frunće*, *viđem*,

¹⁶⁹⁹ Romanța Iovanovici, *Graiurile oltenesti din Banatul de sud*, 66.

¹⁷⁰⁰ Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, 23–24.

¹⁷⁰¹ Maria Marin, Locul graiurilor românești din Ungaria în structura dialectală a dacoromânei, u: „Fonetică și dialectologie”, XXXII, 88.

¹⁷⁰² Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, 26.

*vjērde, prinde*¹⁷⁰³ (stand. *tânăr, lapte, frunte, vedem, verde, prinde*). Ovaj tip afrikatizacije poznaju i rumunski govori istočne Srbije te će primeri izgledati isto: *činăr* (beleže ga svi rečnici i gramatika; kod Živanovića-Žaka javlja se forma *ćinr*); *lapće* (Golubović i Ligorio; u gramatici i kod dPasujonija *lapćilji*, ali i *laptjilji*, dok se kod Bože Kićija javlja forma *lapćelji*), *frunće* (Golubović i Ligorio), *frunća* (Boža Kići); *veđem* (Golubović i Ligorio), *vjeade* i *vjedje* (dPasujoni), *vjerde* (Golubović i Ligorio; Boža Kići), dok dPasujoni beleži dva oblika *vjearde* i *vjerdje*; *prinđe* (Golubović i Ligorio; dPasujoni; Boža Kići), *prindje* (dPasujoni). Na osnovu navedenih primera možemo primetiti da se afrikatizacija na istovetan način odvija u rumunskim govorima istočne Srbije, ali ne i u svim, tj. od ove promene odudara jedna grupa primera koju nalazimo kod dPasujonija, gde palatalizacija postoji, ali nema afrikatizacije, što se sreće i u drugim govorima na teritoriji Rumunije.

Emil Petrović na terenu nalazi primere palatalizovanja *n* ispred *e* u *ń*, što neki autori beleže kao *ņ* (Golubović i Ligorio) a neki kao *nj*, poput autora rečnika i gramatika. Dobar primer za ovu pojavu jeste leksema *câine*, koja će u istočnoj Srbiji glasiti *cânje* (*câne, câne*), zatim i imenica *carńa* (transkribovano na „vlaški” – *karnja*). Ne samo da koristimo priliku da kažemo da je ova fonološka alternacija prisutna i u drugim rumunskim govorima, pre svega na terenu današnje Rumunije, već to i pokazujemo primerima sa terena, u ovom slučaju onima koje je prikupio Emil Petrović za sastavljanje *Atlasa rumunskog jezika*. Tako se osim u govorima u Transilvaniji i Banatu palatalizacija odigava u mnogim govorima, pa Petrović beleži i primere *vińe* (*vinje* 'dolazi'), *puńe* (*punje* 'stavlja, stavi') itd., koji u potpunosti odgovaraju situaciji na terenu u istočnoj Srbiji. Dakle, reč nije o specifičnosti „vlaškog jezika”. Standardni rumunski jezik ne poznaje ovaj vid promene, pa će ovi oblici glasiti *vine, pune, carne* itd.

Uglavnom je javljanje palatalnog *n* [ń] u kombinaciji s vokalima *e* i *i* u hijatu, zatim i u nastavku za oblik, ali i pozajmljenicama, odlika rumunskih govora u Banatu. Rumunski govori istočne Srbije se u ovom slučaju ponašaju na dva očekivana

¹⁷⁰³ Mirela Zamilia Danciu, Graiurile românești de la sud-vest de Timișoara, 22.

načina – kao muntenski i kao banatski govori, te se tako forme poput *călcăi*, *încuiat*, *tămâie*, *râie*, *cuie* (ban. *călcîî*, *îŋkuîat*, *tămîîhë*, *rîîhë*, *cuîhë*)¹⁷⁰⁴ s obzirom na ovu promenu poklapaju sa standardom: *kalkîju* (Boža Kići), *kălkăju* (dPasujoni), *tamîja* (Boža Kići), *tămîja* (dPasujoni), *rîja* (Boža Kići); *kuju* (dPasujoni, Boža Kići); *înkujat* (dPasujoni), a banatski s banatskim govorima u Rumuniji (*kalkânju* – dPasujoni), *înkunjat* (dPasujoni), *tamînja* (dPasujoni), *kuŋ* (Golubović i Ligorio), *kunju* (dPasujoni; Boža Kići).

U moldavskim govorima se gubi afrikata *dz*, koja je generalno karakteristična za severne rumunske govore.¹⁷⁰⁵ Ona je sačuvana u banatskim govorima, te samim tim i u govorima Rumuna istočne Srbije, pa je beleže i rečnici tzv. vlaškog jezika, govora, dijalekta, idiolekta. Navešćemo nekoliko primera koji su potvrđeni u banatskom dijalektu na teritoriji Rumunije: *mânz*, *prânz*, *buză*, *rânză*, *frunză* (ban. *mîîđ*, *grumađ*, *prîîđ*, *buđă*, *rîîđă*, *mađărîžë*, *frunđă*).¹⁷⁰⁶ U rečnicima „vlaškog” javlja se ili varijanta s ovom fonemom ili ona karakteristična za muntenski dijalekat, a samim tim i za rumunski standard: *mîndzu* (Boža Kići), *mîîz* (Golubović i Ligorio); *prânz* (Golubović i Ligorio), *prîîndzu* (Boža Kići); *budza* (dPasujoni; Boža Kići), *buză*; *buza* (dPasujoni); *rîîndza* (Boža Kići; dPasujoni), *rîînză* (Golubović i Ligorio); *rîînza* (dPasujoni); *frunză* (Golubović i Ligorio), *frundza* (Boža Kići i dPasujoni). Iako je ova fonema karakteristična za govore banatskog tipa, javlja se i u oltenskim govorima, što nam potvrđuje Romanca Jovanović.¹⁷⁰⁷

Afrikata *ğ* se kao u standardnom jeziku izgovara u Munteniji, Olteniji, na jugu Transilvanije i u Dobrudži (u južnom poddijalektu), dok se u Moldaviji, istočnoj i severozapadnoj Transilvaniji, Bukovini i Banatu umesto ove afrikate izgovara frikativ blizak *ž*, koji je pak veoma palatalizovan. U Krišani se umesto standardnog izgovora *ğ* javlja frikativ *ž* (obebežen jao *j* u rumunskom). U Maramurešu se afrikata zadržala, međutim, ona je mnogo tvrđa u odnosu na Olteniju.¹⁷⁰⁸

¹⁷⁰⁴ Ibid., *Graiurile românești de la sud-vest de Timișoara*, 22.

¹⁷⁰⁵ Stela Spînu, *Tendințe fonetice și morfologice*, 108.

¹⁷⁰⁶ Mirela Zamilia Danciu, *Graiurile românești de la sud-vest de Timișoara*, 22.

¹⁷⁰⁷ Romanța Iovanovici, *Graiurile olteneste din Banatul de sud*, 66–67.

¹⁷⁰⁸ Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, 42.

O arhaičnim fonetizmima piše Sorin Guja¹⁷⁰⁹. Njega interesuje razvoj arhaične afrikate *ġ* u dakorumunskim govorima XXI veka, te tako nalazi da se ona frikativno izgovara u moldavskim i banatskim govorima, dakle, isto kao i zvučna afrikata koja se u ovim govorima frikativizira. Data afrikata se prikazuje grafemama *ȝ* ili *ȝ̃*. Arhaična afrikata *ġ* nastala je kao promena latinskog *d* u kontaktu sa *i*, *ó*, *ú* kao posledica druge afrikatizacije u kasnom vulgarnom latinskom. Ovaj fonetizam je zabeležen u tekstovima iz XVI veka, a u moldavskim govorima je prisutan do XIX veka. Njegov razvoj u sadašnjim dakorumunskim govorima dvostruk je. Kako smo naveli, ovaj konsonant se afrikatizuje u moldavskim i banatskim govorima te tako Guja navodi primere *ažun*, *ažutâ*, *žuŋcuța*, *žunicâ*, *žoc*, *žoj*, *žos*. Iako je ovaj fonetizam karakteristika moldavskog dijalekta, on se širi i na govore na zapadu od njega. U standardnom jeziku se namesto ove foneme javlja fonema *ž*, koju u pisanju reprezentuje grafema *j*. Dalje predstavljamo kako rasprostranjenost ovog fonetizma izgleda u rumunskim govorima na terenu istočne Srbije. Idiolekt Nikole Golubovića ga ne poznaje, te se u njemu javlja standardnojezička forma u primerima *ažung* (stand. *ajung*, sa istim izgovorom), *ažun* (stand. *ajun*), *ažut* (stand. *ajut*), *žok* (stand. *joc*), *žoj* (stand. *joi*). Ljubiša lu Boža Kići takođe beleži forme koje se podudaraju sa standardom: *ažunže*, *Ažunu*, *ažutě*, *žunjinka*, *žoku*, *žoja*, *žos*. Međutim, rečnik dPasujonija nam pokazuje da navedeni fonetizam karakteriše i rumunske govore istočne Srbije. On beleži sledeće primere: *ažunže* i *ažundě*, *Ažunu* dva puta (što navodi na pomisao da je reč o grešci u kucanju jer se u rečniku ne navode oblici koji se podudaraju u oba dijalekta/govora), *ažută* i *ažută*, *žuoku* i *žoku*, *žuoja*, ali samo oblike *žunku*, *žunkju*, *žunjinka* i *žos*. Slične primere navodi i Romanca Jovanović, koja piše o oltenskim banatskim govorima.¹⁷¹⁰

Pojava fonema *š* i *ž*, kako ih obeležavaju Golubović i Ligorio, odnosno *š* i *ž*, u publikacijama na rumunskom jeziku, crta je, pre svega, moldavskih govora. Tako u idiolektu Nikole Golubovića

¹⁷⁰⁹ Sorin Guja, Fonetisme arhaice în dacoromâna actuală, u: *Variația lingvistică: probleme actuale. Actele celui de-al 14-lea Colocvii Internațional al Departamentului de Lingvistică*, 1, ur. Rodica Zafiu, Isabela Nedelcu, 2015, 191–198.

¹⁷¹⁰ Romanța Iovanovici, *Graiurile oltenesti din Banatul de sud*, 67–70.

nalazimo leksemu *šinś*, što se podudara sa rečnikom Bože Kićija, gde stoji *činć*, međutim, kod dPasujonija postoji samo varijanta *šinś* i on ne daje oltensku varijantu, koja se inače podudara sa standardnim rumunskim jezikom. Navešćemo još primera koji ilustruju ovu pojavu: *ariś* (Golubović i Ligorio), *ariću* (Boža Kići), *ariś_u* (Živanović Žak), što odgovara moldavskom *arišu*; *šoară* (Golubović i Ligorio), *çoara* (Boža Kići), *šoara* (dPasujoni), što u moldavskom glasi *şoară*; *aržintu* (Kići), što se u moldavskim govorima javlja kao *aržint*, a u standardu kao *argint*, što nam daje i dPasujoni u tzv. krajinsko-timočkoj varijanti u obliku *arđint*. U njegovom rečniku je interesantno i to da se ista imenica u banatskom dijalektu beleži sa članom, a u muntenskom bez njega. Stiče se utisak da se ovi govori čak i po tome razlikuju, što nikako nije slučaj; *sînzilji* (Boža Kići), *sănze* (stand. *sînge*), *snž_uili* (Živanović-Žak), mold. *sînzi* (stand. *sânge*). Kod dPasujonija nalazimo dve verzije, banatsku *sănzilji* i onu koja se poklapa sa standardnim rumunskim jezikom *sîndilji*; moldavsko *plînž* (plačeš) u istočnoj Srbiji se javlja kao *plînže* (dPasujoni; Boža Kići), *plănže* (Golubović i Ligorio) i *plînđe* (dPasujoni), što odgovara varijanti iz standardnog rumunskog jezika, dok se u prethodnim primerima vidi sličnost sa moldavskim govorima. Tu je i primer obeležen u moldavskim govorima kao *žer* (stand. *ger*), pa ga nalazimo i u istočnoj Srbiji kao *žer* (Golubović i Ligorio), *žeru* (Boža Kići), ali i *žearu* (dPasujoni); potom se stand. *gingie*, pl. *gingii* ('desni') u moldavskim govorima javlja se *žinžinî* (sg.), dok u istočnoj Srbiji nalazimo bliske varijante *žinžilji* (pl.) (Boža Kići), *žinžije*, *žinžij* (Golubović i Ligorio), *žinžija* (sg.) (dPasujoni), kod dPasujonija, koji ovog puta ne navodi varijantu *đinđija*, tj. *džindžija*.¹⁷¹¹

Umekšavanje labijala *p*, *b*, *v*, *m*, *f* karakteristika je moldavskih govora, ali je to pojava koja se sreće i u drugim govorima, na primer u istočnoj Srbiji, te tako imamo: *pešte* > *pještje* i *pjeaščilji* (dPasujoni), odnosno *pješće* (Golubović, Ligorio), *pješčilji* (Boža Kići), *pjašće* (Živanović Žak), *fjeće* (Golubović i Ligorio) itd.

Kako su do 1640. godine oblici reči sa palatalizovanim konsonantima *ş* i *j* (*ş* i *ž*) bili uobičajeni za severne rumunske govore,

¹⁷¹¹ v. Stela Spînu, Tendinţe fonetice şi morfologice ale graiurilor moldoveneşti, 108.

dok je u južnim, muntenskim, njihov izgovor bio tvrd, nakon tog perioda kreće obrnuta promena. Ovi konsonanti se u severnim govorima depalatalizuju, dok je u južnim uočen njihov umekšan izgovor.¹⁷¹² Tvrd izgovor konsonanata *ž* i *š* zabeležen je kod govornika u Republici Moldaviji.¹⁷¹³

Gubljenje glasa *h* u inicijalnoj poziciji tipična je odlika muntenskog dijalekta, te se tako umesto *haide* javlja *aide*, umesto *horă* – *oră* i sl.¹⁷¹⁴ Da se *h* slabo čuva u inicijalnoj poziciji, pokazuju i rečnici „vlaškog”, pa tako u njima nalazimo lekseme koje u potpunosti odgovaraju rumunskim: *ajde* (Boža Kići), *ora* (Boža Kići).

Glasovne promene u rumunskim dijalektima izvršile su se uglavnom do kraja XVIII veka. One nikako ne govore u prilog tendenciji odvajanja dijalekata iz sistema rumunskog jezika, već upravo obrnuto, imaju ujedinjujući karakter. Istorijski razvoj glasova pokazuje da nije reč o različitim jezicima, jer kada bismo na svaku razliku nužno gledali kao na odliku drugog jezika, imali bismo toliko jezika koliko ima naseljenih mesta u Rumuniji, ali i u ostalim zemljama gde žive Rumuni. S obzirom na mnoge jezičke crte „vlaški” odudara od standardnog rumunskog jezika u istoj meri u kojoj se to ogleda i u drugim njegovim dijalektima.

10.7. MORFOFONOLOGIJA

Zatvaranje neakcentovanog *a* u *i* u rečima koje u dva sloga koji slede iza akcentovanog sadrže vokal *e* prva je etapa razvoja, dok se u drugoj etapi putem progresivne asimilacije zatvara i finalno *e*. Ova promena je prisutna u rumunskim dijalektima na terenu Rumunije: *dintele* > *dintile* (u rumunskom istočne Srbije pored ove promene imamo i umekšavanje konsonanta *d*: *đinčilji* – dPasujoni; Boža Kići), *altele* – *altile* (Boža Kići – *alčilji*), *florile* > *florili* (Golubović i Ligorio – *floriļi*), a generalno karakteriše muntenske i krišanske govore, međutim, zabeležena je i u Dobrudži, zapadnoj Transilvaniji i

¹⁷¹² Maria Marin, Trăsături dialectale comune graiurilor muntenești și celor crișene, 2014, 88.

¹⁷¹³ Stela Spînu, Tendințe fonetice și morfologice ale graiurilor moldovenesti, 106.

¹⁷¹⁴ Andreea Dinică, Limbă vie și normă literară în Țara Românească, 179.

Moldaviji, pri čemu se u Moldaviji vrši pod drugačijim uslovima. Ova promena je prisutna u okviru određenog člana te se umesto forme *le* javlja *li*. Marija Marin navodi da se začetak ove promene nalazi još u starijem jeziku, gde se javljaju primeri poput *sângile*, *soarile*, *pagubile*. Danas se s obzirom na njenu frekvenciju ova pojava smatra osobenošću muntenskog dijalekta. Ona se još javlja kao odlika većine krišanskih govora, pri čemu se tu ubrajaju i govori u Mađarskoj.¹⁷¹⁵

Vokali prednjeg reda *e* i *i* u poziciji iza *d*, najčešće u okviru predloga ili prefiksa, prvenstveno *dez-* (*des-*) prelaze u vokale srednjeg reda *ă* ili *â*, tj. *î*: stand. *dezbracă* > *dăzbracă*.¹⁷¹⁶ U rečniku dPasujonija nalazimo obe varijante, tj. onu u kojoj se navedena promena dešava, ali i oblik koji je istovetan onom u standardnom rumunskom. Varijanta koja se podudara sa standardom jeste tzv. timočko-krajinska, tačnije, oltenska: *dăzbrakat* i *djezbrăkat*. Kao što smo već rekli, *j* se ovde pojavljuje kao oznaka umekšanog izgovora konsonanta *d*, što je odlika i drugih rumunskih dijalekata, s tim da se to ne beleži u standardu. Drugi primeri koje nalazimo u rečniku dPasujonija jesu i *djeznodat* i *dăznuodat*, *djezljinat* i *dăzljinat*, *djezbătut* i *dăzbatut* (stand. *deznodat*, *dezlina*, *dezbătut*). Ova promena se javlja i u predlozima *dî* (stand. *de*),¹⁷¹⁷ *dîkât* (stand. *decât*), pri čemu imamo i muntensku varijantu *djekît*, istovetnu sa standardnom rumunskom formom. Ovu promenu prati i tendencija depalatalizacije palatalnih konsonanata, koja je prisutna na celokupnoj teritoriji Rumunije, kako beleži Emil Petrović¹⁷¹⁸.

Karakteristika muntenskog dijalekta, a samim tim i standardnog rumunskog jezika, jeste sledeći izgovor finalnog *i* u množinskom obliku imenica: *nepoțⁱ*, *frațⁱ*, *cânțⁱ*, međutim, u ostalim se dijalektima izgovara *nepoț*, *fraț*, *cânț*,¹⁷¹⁹ što znači da se „i koje se šapuće” uopšte

¹⁷¹⁵ Maria Marin, Trăsături dialectale comune graiurilor munteneste și celor crișene, 87–88.

¹⁷¹⁶ Ibid., Trăsături dialectale comune graiurilor munteneste și celor crișene 89.

¹⁷¹⁷ O predlozima *de* i *pe* u dakorumunskim govorima v. Magdalena Vulpe, Prepozițiile *de* și *pe* în graiurile dacoromâne, „Anuar de Lingvistică și Istorie Literară”, XXX, 1985, 151–159.

¹⁷¹⁸ Emil Petrovici, „Depalatalizarea” consoanelor înainte de *e* în Muntenia, sud-estul Transilvaniei și în dialectul istroromân, „Cercetări lingvistice”, V, 1960, 9–22.

¹⁷¹⁹ Ibid., *Studii de dialectologie și toponimie*, 42.

ne pojavljuje, već se izgovara samo glas *c*. Istu pojavu beležimo u rumunskim govorima istočne Srbije, što se uostalom uočava u načinu beleženja leksema (*nepoc, frac, kânc* – Golubović i Ligorio).

Konsonantska grupa *mn*, koja se čuva u leksemi *scamn* 'stolica' (stand. *scaun*), javlja se u banatskom dijalektu rumunskog jezika.¹⁷²⁰ Ona se beleži i u rumunskim govorima iz sprskog Banata, ali od toga ne odstupaju ni rumunski govori istočne Srbije (*skamn* – Golubović i Ligorio; *skamnu* – Boža Kići; dPasujoni; Živanović-Žak).

10.8. MORFOLOGIJA

10.8.1. Imenske reči

10.8.1.1. Morfološke kategorije roda i broja

Za razliku od rečnika Golubovića i Ligorija, kod kojih imenice imaju dva roda, muški i ženski, Živanovića-Žaka, koji ovu gramatičku kategoriju ne spominje, i Ljubiše lu Boža Kići, koji u svom rečniku na 204. stranici piše: „Imenice srednjeg roda ne postoje”, u gramatici Nadice Jovanović imenice imaju sva tri roda (muški, ženski i srednji/neutralni). Kod Golubovića i Ligorija se sve imenice koje se završavaju konsonantom i u proučavanom „vlaškom” idiolektu i u rumunskom jeziku smatraju imenicama muškoga gramatičkog roda, koje u množini mogu biti muškog ili ženskog. S obzirom na ambivalentno tretiranje ove gramatičke kategorije, ovde govorimo o imenicama s nultim završetkom. Ove imenice se i kod Živanovića-Žaka i kod Bože Kićija ponekad navode s okrnjenim određenim članom, pa tako za *album* pronalazimo *albumu*, za *alat* – *alatu*, ali ipak nedosledno jer se javljaju i forme bez člana, poput *aspirin*, *šadere*, ne *aspirinu* i *šađerja*.

Autorka gramatike o kategoriji roda piše: „Karakterističan je srednji rod u vlaškom jeziku: U jednini je jednak sa muškim rodом, dok je u množini jednak sa ženskim rodом”, što nije potpuno pogrešno. Nakon toga sledi navođenje imenica srednjeg roda, od kojih već kod prve nalazimo grešku – *puomu/puomi* (stand. *pom/pomi*). U

¹⁷²⁰ Mirela Zamilia Danciu, *Graiurile românești de la sud-vest de Timișoara*, 22.

pitanju je imenica muškog roda, dok su ostale doista srednjeg. Golubović i Ligorio navode oblike *pom/poamje*, pri čemu Nikola Golubović ne razlikuje imenicu čije je značenje 'voćka (drvo)' (stand. *pom/pomi*) od one sa značenjem 'voćka (plod)' (stand. *poamă/poame*, odnosno *poamje*). Dalji navedeni primeri u gramatici jesu: *un lok/douo lokurj* (stand. *un loc/două locuri*), imenica *un aviun / douo aviuanje*,¹⁷²¹ *un skamn, douo skamnje* (stand. *un scaun, două scaune*) (kod Golubovića i Ligorija se množinski oblik ne podudara sa oblikom iz gramatike i glasi *skamn*, pa se u jednini smatra muškim, a u množini ženskim rodom, što nije najjasnije ukoliko se u obzir uzme nastavak za množinu). Ovu imenicu Boža Kići, dPasujoni i Živanović-Žak zapisuju kao *skamnu*. Rumunski jezik poznaje postponovani određeni član, pri čemu je neodređeni član preponovan. S obzirom na to da dolazi do gubljenja krajnjeg elementa *-l* unutar postponovanog određenog člana kod imenica muškog i srednjeg roda, odnosno imenica s nultim nastavkom, što karakteriše i govore u Rumuniji, a pre svega kolokvijalni jezik, od određenog člana ostaje samo *-u*.

U imenice koje imaju samo množinski oblik (*pluralia tantum*) autorka gramatike ubraja imenice: *skărlji* (ne daje prevod), *grumadži* (*ramena*), *bamburilji* (*surutka*). Autorkini primeri se ne podudaraju sa situacijom opisanom u rečnicima. U rečniku dPasujonija javlja se jedninski oblik imenice *skara* sa značenjem 'merdevine', potom u rečniku Ligorija i Golubovića navodi se da je ova reč, navedena kao *scară*, zapravo singularia tantum (stand. *scară, scări*). U pravu su i Nadica Jovanović i Golubović i Ligorio, a istovremeno nisu u pravu, jer ova imenica ima i jedninu i množinu. U tom smislu je važno u kojem se značenju upotrebljava. Kod Bože Kićija se imenica *skara* javlja u jednini sa značenjem 'merdevine', a kada znači 'stepenište' ima samo množinsku formu *skêrlji*. Nijedan rečnik od navedenih ne beleži imenicu *grumazî* (nar. *grumaz* 'potiljak, vrat'), koja je u gramatici prevedena imenicom *ramena*. U svim rečnicima se sa značenjem 'rame' beleži jedna ista imenica na nekoliko različitih načina (Živanović-Žak – *umuru*; dPasujoni – *umăru*; Boža Kići –

¹⁷²¹ Ova imenica je vrlo interesantna jer se svuda različito beleži. Ona je u rečniku Živanovića-Žaka navedena kao *aeroplan*, a kod Bože Kićija kao *avijonu* (stand. *avion* i *aeroplan*), međutim, nedoslednost se uočava u obrnutom vlaško-srpskom, gde isti autor navodi reč *ioplanu* i njen prevod *avion*.

uměru; stand. *umăr*). Imenicu *bamburlji* takođe ne beleži nijedan od ovih rečnika, osim rumunskih, gde se navode varijante ove imenice *bamburi* (samo u množini), *bambură* (regionalizam) i njen sinonim *jintiță*.¹⁷²² Sa značenjem *surutka* „vlaški” rečnici beleže sledeće reči: Ligorio i Golubović – *žăr*, s podatkom da je reč o sg. tantum; Boža Kići – *džăru* ‘nekuvana surutka’; Živanović-Žak – *dzaru* (stand. *zer*, pl. *zeruri* / *zăr*, *zăruri*, nar. *zară*, a reg. *dzăr*, *dzăruri* (u Moldaviji, Banatu).¹⁷²³ Vidimo, dakle, da je leksička varijantnost odlika svakog jezičkog sistema i da se i lekseme istog fonemskog sastava javljaju u tzv. vlaškom i rumunskom. Nije jasno prema kojem kriterijumu Golubović i Ligorio odlučuju da za rumunski zabeleže varijante *žăr* i *zer*, a ne navode oblik *dzăr*, koji je identičan s oblikom iz vlašskog idiolekta Nikole Golubovića.

Sledeća pojava objašnjena u gramatici jeste singularia tantum, za koju se daju sledeći primeri imenica: „roua/rova, gradivne imenice sem vode, našipu, zejčinu, grău, paš”. Nijedna imenica se ne prevodi, a imenica *voda* navodi se isključivo na srpskom. Oblik imenice *roua* (stand. *rouă*, *roua* ‘rosa’) ne podudara se s oblikom iz rečnika dPasujonija, jer se kod njega javlja *roa*, koju na isti način beleži i Boža Kići, dok se kod Golubovića i Ligorija javlja oblik *rouo*, pri čemu autori ukazuju i na određeni član, te je s njim u postpoziciji oblik ove reči *roua*. Reč doista ulazi u kategoriju imenica singularia tantum. Već kod sledeće imenice, stand. *nisip*, pl. *nisipuri* ‘pesak’, nailazimo na nepodudaranje u publikacijama. Imenica *našipu*, kako je navodi N. Jovanović, kod Golubovića i Ligorija navedena je u jednini kao *năsăp*, a ima i množinu *năsăpje*. Interesantno je da autori ovoga rada ovde ne primećuju promenu roda, koju inače dosledno beleže. U množini nikako ne može biti reči o imenici muškog roda. Kod dPasujonija i Bože Kićija javljaju se dve mogućnosti – *našipu* i *pjesîku*, a Živanović-Žak navodi samo imenicu *pesk*. Imenicu *zejčinu* (reg. *zăitin*, *zăitinuri*) Golubović i Ligorio navode kao *zăjcin* i daju podatak da pripada imenicama iz kategorije singularia tantum. Kod

¹⁷²² Mircea Seche, Luiza Seche, *Dicționarul de sinonime al limbii române*, București: Editura Academiei, 2002; *Micul dicționar academic*, 2010.

¹⁷²³ Alexandru Ciorănescu, *Diccionario etimológico rumano*. La Laguna: Universidad de la Laguna, 1958–1966.

dPasujonija stoje oblici *zajćinu* i *zajtjinu*, kod Bože Kićija *zajćinu*, a kod Živanovića-Žaka *zajćin*. Imenica navedena u gramatici kao *grău* 'pšenica' (stand. *grâu*) i kod Golubovića i Ligorija jednako izgleda, dok se kod dPasujonija i Bože Kićija javlja oblik *grîu*, a kod Živanovića-Žaka se pod odrednicama *žito* i *pšenica* javlja oblik *gru*. Sledi imenica *paš* (reg. *paş, paşi*; stand. *pas, paşi* 'korak, koraci'), koja kod Nadice Jovanović nije prevedena, kod Ligorija i Golubovića javlja se u identičnoj formi *paš*, s množinom *pašurj* (stand. *pas, pasuri* 'navoj'), što znači da prema njima ona ne ulazi u kategoriju imenica koje imaju samo jedninski oblik. I kod Bože Kićija se javlja oblik *pašu*.

U svim publikacijama postoji problem u beleženju nastavaka za rod i članova. Autorka gramatike navodi da se imenice ženskog roda završavaju nastavkom *-a* i navodi primere: *kasa, gaina, vaka, apa, pânja, kapra, karnja*. Ovo objašnjenje nije u potpunosti tačno, jer autorka previđa postojanje člana i njegove funkcije. Sve ove imenice se u osnovnom obliku završavaju na poluglas, koji se u rumunskom beleži kao *ă*, što uočavamo kod Golubovića i Ligorija, često i kod dPasujonija, a Ljubiša lu Boža Kići za njegovo beleženje koristi grafemu *ě*, dok kod Živanovića-Žaka on nije prisutan. Nadica N. Jovanović takođe koristi grafemu *ă* u pisanju i u ćirilicom i u latiničkom „vlaškom” pismu. Navešćemo jedan primer kako bismo pokazali da u neodređenom obliku imenice ženskog roda imaju nastavak *-ă*: stand. *Vreau să beau apă* / vl. *Vrjeu să bjau apă* (*Hoću da pijem vodu*), a tek s određenim članom dobijamo: stand. *Apa asta e bună* ili vl. *Apă asta je bună* (*Ova voda je dobra*). Dakle, nastavak koji imaju imenice ženskog roda je *-ă* ili *-e*, kao u primeru *mîncarje* i *pînje* (stand. *mîncare, pâine*, arh. *pîne*). Kao potvrdu da i u „vlaškom” postoji neodređeni član navodimo primere iz rečnika Ligorija i Golubovića, koji beleže imenicu u osnovnom obliku *apă*, i njen plural *apje* (stand. *apă, ape*). Kod dPasujonija je ova imenica navedena s određenim članom, mada se javljaju i imenice s neodređenim (npr. *gîrgă, injimjoară*). Kod Bože Kićija se imenice beleže s određenim postponovanim članom, tako da je jasno da se javlja oblik *apa*, što uočavamo i u rečniku Živanovića-Žaka.

Nadica Jovanović dalje piše: „Imenice muškog roda se najčešće završavaju nastavkom (u) porku, kokošu, mošu, vinu nastavkom ilji:

lapćilji, krsavjaćilji, kǎnjilji, a rede nastavkom (a); tajka.” U vezi s oblikom *vinu*, na primer, u radu Golubovića i Ligorija nalazimo jasno razgraničenu nečlanovanu formu *vin* i onu s određenim članom *vinu*. U stvari, i imenice muškog i imenice srednjeg roda završavaju se na -u onda kada je reč o njihovoj određenoj upotrebi. Ove imenice u osnovnom obliku glase: *pork* (stand. *porc*; Golubović i Ligorio – *pork*; dPasujoni – *puorku*; Boža Kići; Živanović-Žak – *porku*), *kokoš* (stand. *cocoș*; Živanović-Žak – *kokoș*; Boža Kići – *kokošu*, *kokuošu*; Golubović i Ligorio – *kokoș*), *moș* (stand. *moș*; Golubović i Ligorio – *moș*; dPasujoni – *muoșu*, *moșu*; Boža Kići; Živanović-Žak – *moșu*), *vin* (stand. *vin*; Golubović i Ligorio – *vin*; Boža Kići; dPasujoni – *vinu*; Živanović-Žak – *vino*). Imenica *vin* ne pripada imenicama muškog roda, već srednjeg, što se vidi u množinskom nastavku *vinuri*, tj. *vinurj* (množina postoji iako je ova imenica kod Golubovića i Ligorija navedena kao sg. tantum). Kod imenice *lapte*, tj. *lapće* (u gramatici *lapćilji*, kod Golubovića i Ligorija *lapće*, a određeni oblik obeležen kao *lapćilji*), koja se završava na vokal, postponovani član će u standardnom rumunskom jeziku biti -le (što se uočava i kod drugih imenica muškog roda poput *câine/kînje* (u gramatici – *kǎnjilji*; dPasujoni – *kînjilji*, što bi značilo da fonološke norme iz gramatike nikako ne mogu važiti za sve dijalekte, a kamoli za govore; kod Ljubiše lu Boža Kići javlja se oblik *kînji*, ovog puta bez člana (stand. *câini*), kod Golubovića i Ligorija nalazimo podudaranje s primerom iz gramatike, pri čemu oni navode neodređeni oblik *kǎne*, a određeni *kǎnili*. Vidimo, dakle, da se razlikuje samo način obeležavanja istih glasova uz mogućnost postojanja fonetskih specifičnosti. Sledeći primer je stand. *castravete*, naveden u gramatici kao *krstavjeće*, dok kod Bože Kićija nalazimo dve forme – *krstavjećilji* i *skrtavjećilji*. DPasujoni opet navodi drugačije oblike, *krštavjeaćilji* i množinu *kǎštrǎvjeci*, a Golubovićev idiolekt poznaje formu *kîrstaveće*. Na osnovu navedenih primera iz rečnika i priručnika možemo samo zaključiti da se nikakva norma ne može uspostaviti na temelju nizanjanja mogućnosti iz različitih govora i idiolekata, pri čemu ne možemo biti sigurni da sastavljači rečnika i autori publikacija uistinu dobro poznaju ove idiome.

Raznovrsne i mnogobrojne sistemske fonetsko-fonološke i gramatičke promjene u razvoju jezika nisu uvijek podjednake ni po hronologiji vršenja, niti se na isti način realizuju na čitavoj teritoriji jezika. Nejednak je i obuhvat riječi u kojima se takve promjene ogledaju, bilo da se radi o nekadašnjim, u nekim slučajevima veoma starim promjenama prouzrokovanim djelovanjem zakona koji koji odavno nisu više na snazi – pa se samo po sačuvanim rezultatima promjena prepoznaju, bilo da se radi o aktivnim procesima koji se ne sprovedu podjednakim intenzitetom u kompletnom jezičkom materijalu na čitavoj jezičkoj teritoriji. Sve se to odražava na promjene u leksikonu i ogleda se pri realizaciji jezika u riječima, koje se zbog toga mogu pojavljivati sa nejednakim formama u različitim idiomima.¹⁷²⁴

Sledeći aspekt na koji se gramatika usredsređuje jeste množina imenica muškog i ženskog roda. „Množina imenica gradi se na sledeći način: Imenice muškog roda u jednini uglavnom se završavaju nastavkom (**u**), a u množini završavaju se nastavkom (**i, î**).” Primeri su sledeći: *fişoru* – *fişori* (stand. *fecior, feciori*; Boža Kići – *fişor*, dPasujoni – *fişuoru*), *fracîlji* – *fracî* (stand. *frate, fraţi*; dPasujoni – *fracîlji*, ali *fracé dî kruşe* ‘pobratim’; Boža Kići – *fracîlji*), *kopilu* – *kopilji* (stand. *copil, copii*; dPasujoni – *kopilu*; Boža Kići – *kopilu*; Živanović-Žak – *kopilu*). Samo kod Golubovića i Ligorija za ove imenice možemo naći množinske oblike, budući da ih ostali rečnici ne beleže, pa tako izdvajamo sledeće forme: *fişor* – *fişorj*, *fracé* – *frac*. Do nepodudaranja dolazi kod imenice *kopil*. Golubović i Ligorio beleže množinsku formu istovetnu standardnom rumunskom jeziku, samo različito obeleženu kao *kopij*, a kao određeni oblik beleže *kopilu* (stand. *copilul*; kolokvijalno *copilu*’). U okviru zajedničkih imenica autorka gramatike beleži interesantan oblik množine imenice *frunzda* (stand. *frunză*), koji glasi *frundzăţilji*, dok ostali rečnici „vlaškog” ne beleže ovu formu. Golubović i Ligorio beleže *frunz*, a u određenom obliku *frunziţi*.

Imenice ženskog roda se kod autorke gramatike završavaju na -a, odnosno na postponovani određeni član, a njihov množinski nastavak je -lji (zapravo, reč je o određenom množinskom članu za imenice ženskog i srednjeg roda). Primeri koje navodi su sledeći: *fata*

¹⁷²⁴ Никола И. Рамић, Опште карактеристике дијалекатске лексике, 290.

– *fjeacilji* (stand. *fată, fete, fetele*; Golubović i Ligorio – *fată, fjece*, kod kojih se množinski određeni oblik podudara s oblikom iz gramatike, ali se ne javlja diftongizacija u korenu: *fjećili*). Diftongizacija je jedna od jezičkih crta prisutna na terenu banatskog dijalekta, ali ne i muntenskog, drugim rečima, specifična je crta tzv. Vlaha Ungurjana, dok je kod Vlaha Carana nema.¹⁷²⁵

U rečniku Ljubiše lu Boža Kići u gramatičkome delu imamo priliku da se upoznamo s novim terminima u gramatici „vlaškog jezika”. Imenice (rum. *substantiv, -e*) u ovome se jeziku nazivaju *numića, numjaćilji* (od lat. *nomen* 'ime', rum. *nume*). Gramatičke kategorije imenica jesu rod (muški i ženski; imenice muškog roda se završavaju na *-u, -ilji* (*đinćilji, lapćilji*, ređe na *-a: tata, tajka, najka, burća*; imenice ženskog roda se završavaju na *-a: apa, pruna, pînja*). Imenicu *burća* autor pogrešno svrstava u imenice muškog roda, jer je u biti reč o imenici *burtă, burta* 'trbuh, stomak' ženskoga roda.

S obzirom na to da nema oznake broja i množinski se oblik imenice može javiti kao posebna odrednica i u rečniku Živanovića-Žaka i u rečniku Bože Kićija, npr. *brk – mustaca* (stand. *mustață, mustața* [mustaca] i *brkovi – mustacelji* (stand. *mustățile*). U rečniku Živanovića-Žaka dolazi do mešanja gramatičkih brojeva, te se tako za imenicu *biser* kao prevodni ekvivalent navodi plural *maržbelje* (stand. *mărgele*), pri čemu se ova imenica u pluralu navodi bez člana, dok je imenica *mustacelji* prikazana sa članom u postpoziciji.

10.8.1.2. Morfološka kategorija padeža

Iz gramatičkog pregleda na kraju rečnika Zorana Živanovića-Žaka sledi da „vlaški jezik” ima isti broj padeža kao i srpski i da se u nominativu jednine (nije naveden naziv padeža, već broj 1, tako da pretpostavljamo da je reč o nominativu) imenica *učenik* na „vlaškom”

¹⁷²⁵ Carani (tărani) predstavljaju Rumune doseljene iz Muntenije, tj. Vlaške, regije koja se na rumunskom zove Cara Rumînjaskă, tj. Țara Românească/Rumânească, dok su Ungurjani (ungurenii), došli iz tzv. Ugarske zemlje, odnosno Mađarske (Transilvanije). O ovome svedoči i činjenica da se doseljenici iz Transilvanije u Moldaviji i Olteniji takođe nazivaju Ungurjanima (*uygureni, -rean*), v. Cosmin Căprioară, Graiuri românești în contact, 71–83; Ibid., Forme adverbiale regionale, „Ovidius University Annals of Philology”, XIV, 49–52, 2003, 50.

kaže *školari*. Ovo je u koliziji sa samim rečnikom istog autora kod kojeg se ovakav tip imenica najčešće završava na *-u*, npr. *albumu*. Padežni sinkretizam uočava se kod genitiva, dativa i lokativa, koji glase *školar*, a potom i kod akuzativa i instrumentala, koji imaju nastavak *-u*: *školaru*. Vokativ pak glasi *školarilje*. Interesantni su primeri koji ilustruju teorijsku stranu, svakako, potpuno pogrešno: *Krenuli smo prema učeniku – Ampljekat ktra školar* (stand. *Am plecat către (cătră) școlar*). Imenica *školar* je u ovom slučaju u akuzativu i njome je označen cilj kretanja. O dativu je reč samo u primeru iz srpskog jezika. Nastavljajući s praćenjem množinske paradigme imenice *školari* (jedninskog oblika), saznajemo da je množinski oblik takođe *školari*: *Išli smo sa učenicima / Anmers ku školari* (stand. *Am mers cu școlari*). U srpskom je reč o instrumentalu, u „vlaškom” o akuzativu, ali nemamo nikakvih dodatnih informacija o množinskoj paradigmi. Može biti da u svim ostalim padežima reč ima iste nastavke. Gramatički deo o imenicama se upravo imenicom *školar* i završava, za koju nismo saznali ni kojeg je roda.

Iz gramatike Nadice N. Jovanović doznajemo da „vlaški” ima zapravo pet padeža, a to su nominativ, genitiv, dativ, akuzativ i vokativ. Ovde se situacija poklapa sa rumunskim standardnim jezikom, što navodi na pomisao da je sastavljačica gramatike konsultovala i rumunističku literaturu. Ono što je sporno jesu nastavci. U nominativu je, prema autorki, nastavak *-u* za imenice muškog roda u jednini, a *-i* u množini. Autorka ne razlikuje član, te stoga i dolazi do ovakvih zaključaka. Ona kao osnovni oblik navodi imenicu s postponovanim članom, a kao značenje nominativa „osnovni oblik”.

Rumunski jezik karakteriše padežni sinkretizam pa su tako genitiv i dativ sinkretični, a nominativ i akuzativ. U gramatici Nadice Jovanović pojmovi se objašnjavaju potpuno pogrešno. Autorka smatra da je genitivni oblik imenice sa značenjem 'majka' *mumă*, dok to mogu biti samo oblici nominativa, akuzativa i vokativa. Genitiv u standardu glasi *mumii*, što bi se „vlaškim” sistemom zapisivanja moglo pisati *mumi*, te bismo tako imali primere: *fata mumi*, a ne *fata mumă*, kako bi izgledalo ukoliko bismo se rukovodili teorijskim gramatičkim pregledom ove autorke. Pošto su genitiv i dativ sinkretični padeži, ova imenica bi u dativu izgledala isto.

Činjenicu da autorka ne razlikuje padeže koje je sama opisala vidimo u primerima za dativ („padež koji označava pravac i namenu”): *Kasa Maricî jesă pista/pîstă drum đ-a/d-a mja*. Osim što podvlači i imenicu *kasa*, koja se u ovom slučaju javlja u nominativu jednine, autorka smatra da je u slučaju oblika *Maricî* reč o dativu, međutim, radi se zapravo o genitivu, a uočava se i značenje pripadnosti.

10.8.1.3. Imenice

Prema značenju autorka gramatike imenice deli na vlastite, zajedničke, gradivne, apstraktne (misaone) i brojne.

Navodeći primere vlastitih imenica, autorka se usredsređuje na imena gradova, sela, država (u autorkinoj terminologiji *dîržăvurlji*, dok se kod Ljubiše lu Boža Kići osim oblika *držaoa* beleži i imenica *cara* (stand. *țară, țara*)), reka i planina. Navodimo nekoliko primera koje upoređujemo sa rečnicima: *Kladova* (istu leksemu beleže Golubović i Ligorio, dok je kod dPasujonija ona navedena u obliku *Kladuoă*, pri čemu kod njega nalazimo i interesantne nazive za žitelje ovog grada. U ovim leksemama dolazi do promena u korenu: *kleduovljana* (‘Kladovljanka’), *kleduovljanu* (‘Kladovljanin’) i *kleduovljeanji* (‘Kladovljani’),¹⁷²⁶ potom sledi *Kučeva* (kod dPasujonija, Golubovića i Ligorija je *Kučiva*), *Njegoćinu* (Golubović i Ligorio – *Ńigoćin*), *Petrovcu*, *Buljocu*; *Isîkova* (Golubović i Ligorio navode *Jasîkova*, a dPasujoni *Jasîkuova*).

Autorka gramatike ne razlikuje brojeve od brojnih imenica, pa kao brojne imenice navodi: *trej inș* (tri osobe), *șapće kopij* (sedmoro dece).¹⁷²⁷ Jedino imenicu ‘stotina’ beleži ispravno s neodređenim članom – *o sută*, s tim da se ona u rumunskim gramatikama tretira kao kardinalni broj koji je u svojoj suštini imenica.¹⁷²⁸ U radu Golubovića i Ligorija takođe se smatra brojem.

¹⁷²⁶ Autor ih piše malim slovom.

¹⁷²⁷ Iako je množina ove imenice prethodno glasila *kopilj*, autorka se predomišlja i navodi oblik *kopij*.

¹⁷²⁸ v. *Gramatica uzuală a limbii române*, Chișinău: Litera, ur. Mioara Avram, Silviu Berejan, 2000.

10.8.1.4. Zamenice

Zamenice se u gramatici „vlaškog” jezika dele na lične, povratne, pokazne, upitno-odnosne za količinu, pokazne zamenice (pridev), nelične zamenice (upitne, neodređene, određene), zamenice za učtivost, dok se prisvojne zamenice ne spominju, ali se obrađuju kao povratne, na primer, *mjeu, mja, nostru* itd. sa značenjem ’moj, moja, naš’.

U kratkoj gramatici Zorana Živanovića-Žaka deo posvećen glagolskim oblicima informiše nas i o zamenicama, pa tako ovaj autor izdvaja sledeće lične zamenice: *jo* (stand. *eu*, nar. *io*), *tu* (stand. *tu*), *jal* (stand. *el* [jel]), *noj* (stand. *noi*), *voj* (stand. *voi*), *jej* (stand. *ei* [jej]).¹⁷²⁹ Možemo zaključiti da se oblici ličnih zamenica kod Živanovića-Žaka podudaraju s oblicima u savremenom rumunskom jeziku, osim oblika za 3. lice jednine, koji takođe u mnogim govorima rumunskog u istočnoj Srbiji glasi *jel*, a ne *jal*.¹⁷³⁰ Zamenice za 3. l. jd. i mn. ženskog roda nema. U gramatici Nadice N. Jovanović lične zamenice su sledeće: *jo, tu, jel/ja, noj, voj, jej/jelje*. Kod ove autorke nema oblika *jal* za 3. l. jd. muškog roda, dok u rečniku dPasujonija zapažamo forme *jeal* i *jel*. U vlaško-srpskom rečniku Bože Kićija ne nalazimo ličnu zamenicu za 1. l. jd., dok u obrnutom smeru primećujemo da navedena zamenica glasi *jeu* i *jo*, što je zapravo karakteristično i za rumunski na terenu Rumunije. DPasujoni takođe ne beleži oblik lične zamenice za 1. l. jednine. Kod Golubovića i Ligorija srećemo isključivo oblik *jo*.

U gramatici Nadice Jovanović predstavljena je i potpuno pogrešna deklinacija ličnih zamenica. Autorka meša genitiv sa akuzativom te smatra da su oblici zamenica uz predlog *pje/pră* (stand. *pe*, arh. i nar. *pre, pră*) *minje, činje, jel* itd. u genitivu, dok kasnije uz isti predlog beleži ove zamenice u akuzativu. Oblik akuzativa iste

¹⁷²⁹ Iako se u rumunskom jeziku u izgovoru javlja protetičko *j*, ono se u pismu ne beleži kod ličnih zamenica i glagola *a fi* ’biti’. Pojava beleženja proteze u ovim slučajevima javlja se u gramatici Jordakea Goleskua iz 1840. godine, te on ove oblike zapisuje kao *ia, iel, iei, ieste* itd., v. Andreea Dinică, Limbă vie și normă literară în Țara Românească, 178.

¹⁷³⁰ U gramatici koju u svom rečniku navodi autor Ljubiša lu Boža Kići 3. l. lične zamenice glasi *jel*.

zamenice javlja se i kao povratna zamenica u slučajevima kada autorka nije upoznata sa pojavom udvajanja ličnih zamenica u funkciji objekta: *Jo će ažut pje činje*, što je karakteristika jezika balkanskog jezičkog saveza, a samim tim i prizrensko-timočkih govora srpskog jezika (doslovno: *Ja te pomažem tebe*). Zbog ograničenog prostora nećemo navoditi sve materijalne propuste i problematična objašnjenja.

Kada je reč o prisvojnim zamenicama, ukazaćemo još na fenomen koji se javlja u gramatici, ali i u svim rečnicima, a to je da se one navode bez morfološke segmentacije (što je karakteristika govora, a ne pisanog jezika). U rečniku dPasujonija postoje dve mogućnosti za označavanje prisvojne zamenice za drugo lice množine: *avuostru* i *al vostu*. Istina je da se u mnogim govorima gubi *r* kod prisvojne zamenice *vostru*, *voastrā*, *voštri*, *voastre*, međutim, *a* ili *al*, koji stoje ispred zamenice (u odgovarajućem kontekstu) posebne su lekseme, a reč je o posesivnim članovima *a* za ženski rod jednine i *al* za muški i srednji rod jednine. U rečniku Zorana Živanovića Žaka nalazimo formu *avostru*, dakle, bez diftonga, dok kod Ljubiše lu Boža Kići ove zamenice uopšte nema. Golubović i Ligorio takođe beleže osnovni oblik prisvojne zamenice *s* preponovanim genitivnim članom. Na primeru ćemo pokazati da je reč o pogrešnom beleženju: *Bajatu mjeu a venjit / Bajatu je al mjeu; Fata mja vorbješće / Fata je a mja*. U ovom slučaju Nadica Jovanović pravilno navodi prisvojne zamenice, ali ih smatra povratnim.

Što se tiče pokaznih zamenica, ni njihovi oblici se ne poklapaju u razmatranim publikacijama. U gramatici kao pokazna zamenica za daljinu u obliku muškog roda stoji *āla* (stand. *acela*, *āla*), što uočavamo i kod Golubovića i Ligorija, dok se kod dPasujonija, na primer, javlja forma *aāla*.

10.8.1.5. Pridevi, članovi, brojevi

Pridevi se u rečnicima navode u muškom rodu bez člana (*blīnd* – Boža Kići; *alb* – dPasujoni; *lung* – dPasujoni). Golubović i Ligorio na adekvatan način predstavljaju jedninske i množinske oblike prideva za sve rodove. U poglavlju posvećenom pridevima u gramatici Nadice Jovanović nalazimo njihove nastavke u oblicima jednine i množine, pri čemu možemo zapaziti da se autorka prilikom navođenja prideva

sa četiri, tri i dve forme oslanja na rumunske gramatike, u kojima se ove pojave na isti način prikazuju.

O članovima je bilo reči na više mesta u ovome poglavlju. Ovde još jednom naglašavamo da rumunski govori istočne Srbije poznaju neodređeni i određeni član: *Am vâzut o babă* i *Baba aia e aici* (pisano tzv. vlaoljicom *Am vëzut o babë* i *Baba aja je aiç*), dok se u rečniku Zorana Živanovića-Žaka i Ljubiše lu Boža Kići navodi samo jedna forma i to ona s određenim članom, npr. *baba*. Reč *baba* postoji i u savremenom rumunskom jeziku i označava stariju ženu, staricu, što uočavamo i u „vlaškim rečnicima”, budući da se u njima za imenicu *baba* u značenju 'ženski srodnik' navodi imenica *mama*. U gramatičkom delu je vidljivo da se određeni članovi mešaju s padežnim ili množinskim nastavcima, a neodređeni tretiraju sastavnim delom lekseme. Kraći oblici pomoćnih glagola se isto ne razlučuju, već se gdegde izdvajaju, ali najčešće spajaju s oblikom glagola koji se menja.

U vlaško-srpskom rečniku autora Ljubiše lu Boža Kići dolazi do konfuzije kada je reč o posesivnom članu. Navodeći da član *a* stoji uz prisvojne zamenice, što je tačno, autor piše da član stoji i uz glagolski oblik perfekta, misleći verovatno na oblik participa, međutim, u tom slučaju nije reč o članu *a*, već o pomoćnom glagolu *a avea* ('imati'), koji menja oblik i u *avec*, *avem*, *am* itd. Sastavljač rečnika na nekim mestima navodi članove, npr. „al – član uz prisvojne zamenice ili prideve (za muški rod)”, ali se generalno ova vrsta reči ne poznaje.

U beleženju brojeva takođe se ne razlikuju neodređeni i određeni član, pa će se član pisati zajedno s brojem *omija* (Živanović-Žak) umesto *o mije*, što, na primer, nalazimo u gramatici Nadice Jovanović, ali i kod Golubovića i Ligorja (stand. *o mie*). Nejasno je i kako čitati brojeve koje Živanović-Žak beleži kao *dntnj* (stand. *dintâi*). Primerenije bi bilo označiti poluglase *d̂nt̂nj* ili *d̂nt̂înj*. Redni brojevi se kod Živanovića-Žaka navode u muškom rodu, npr. *prvi*, *drugi*, nakon čega usleđuje primer: *Prvu noć smo proveli u kući / Nopće adntnj apetrekut a kasa*. Autor nigde ne objašnjava pojavu *a* ispred rednog broja. Iako je imenica *noapće* ženskog roda, morfema *a* javlja se i u obliku muškog roda ovog rednog broja, koji glasi *adoilja*.

10.8.2. Glagoli i glagolski oblici

Gramatika Nadice N. Jovanović od glagolskih oblika izdvaja i obrađuje infinitiv, prezent, perfekat, konjunktiv, futur (Ia, Ib, Ic) i imperativ.

Infinitiv je definisan na sledeći način: „nelični glagolski oblik koji se retko koristi u vlaškom jeziku, najviše ga srećemo u konstrukciji sa glagolom moći”, a primer koji autorka navodi jeste: „jo pot venja”. Oblik *venja* bi trebalo da predstavlja infinitiv, međutim, autorka samu sebe opovrgava u delu o prezentu, u okviru kojeg obrađuje i participe, te na primeru ovog glagola, koji se u njenoj gramatici u tome poglavlju u infinitivu završava na *-i* i pripada IV konjugaciji, navodi promenu u prezentu. Dakle, reč je o glagolu *venji* (stand. *veni*). Ovakvih propusta ne manjka u gramatici, pa se tako na jednom mestu 2. l. mn. prezenta rumunskog glagola *a putea* 'moći' javlja kao *puće* (verovatno je reč o omašci jer se u ostalim primerima javlja finalno *-c*, dakle *pućec*), međutim, već u delu o sintaksi rečenice njegovo 2. l. mn. prezenta glasi *poćec*. Isto se dešava i sa formom konjunktiva za 3. l. glagola *a învăța* 'učiti', koji na jednom mestu u gramatici glasi *învjecă*, a na drugom *învjacă*.

Kratak pregled glagola daje i Ljubiša lu Boža Kići, koji obrađuje samo pomoćne glagole, a to su *sînt* 'jesam' i *nusînt* 'nisam', pri čemu on partikulu *nu* spaja s glagolom po uzoru na srpski jezik. Pri svemu tome, Ljubiša lu Boža Kići meša pomoćni glagol *a avea* 'imati', koji se javlja u sastavu složenog perfekta, s enklitičkim oblikom srpskog glagola *jesam*, pa tako navodi prevod ovog glagola: *am – sam, aj – si, a – je, am – smo, ac – ste, a – su*. Sastavljač iz perspektive srpskog jezika piše gramatiku „vlaškog”. Govoreći o pomoćnim glagolima, Nadica N. Jovanović navodi njihovu promenu, te tako spominje glagol *avja* (stand. *a avea*) 'imati', te opovrgava tezu Bože Kićija da se radi o glagolu *jesam*.

U gramatici Živanovića-Žaka obrađeni su glagoli *pevati*, *raditi* i *piti* u sadašnjem vremenu (ne znamo kako se navode u infinitivu i da li u njegovoj koncepciji infinitiv postoji). Primere navodimo iz gramatičkog dela ovog rečnika, pri čemu u zagradi predstavljamo i standardnojezički oblik:

<i>jo knt (eu cânt)</i>	<i>jo lukru (stand. eu lucrez, u govorima i eu lucrui)</i>
<i>tu knc (tu cânți)</i>	<i>tu lukri (tu lucrezi, tu lucri)</i>
<i>jal knta (el cântă)</i>	<i>jal lukra (el lucrează, el lucră)</i>
<i>noj kntm (noi cântăm)</i>	<i>noj lukram (noi lucrăm)</i>
<i>voj kntac (voi cântați)</i>	<i>voj lukrac (voi lucrați)</i>
<i>jej knta (ei cântă)</i>	<i>jej lukra (ei lucră)</i>
<i>jeu biu (eu beau)</i>	
<i>tu bej (tu bei)</i>	
<i>jal bja (el bea)</i>	
<i>noj bjam (noi bem)</i>	
<i>voj bjac (voi beți)</i>	
<i>jej bjeu (ei beau)</i>	

Iz ovako konjugirana tri glagola nije jasno šta se dešava sa glagolima kao što su npr. *muor*, *muorj*, zatim s refleksivnim glagolima, ali i onima koji u 1. l. prezenta imaju nastavak *-esk*, kao na primer *vorbjesk*.

U prošlom vremenu dolazi do veće konfuzije jer odjednom zamenice menjaju oblik. *Ja* više nije *jeu*, sada je *jon*, *ti* više nije *tu*, već je *toj* itd., pa će tako *ja sam radio* biti *jon lukrat* (stand. *eu am lucrat*, pri čemu imamo ličnu zamenicu za prvo lice jednine, pomoćni glagol *a avea* u prezentu i particip glagola koji se menja, u ovom slučaju glagola *a lucra*). U pojedinim govorima dolazi do uprošćavanja usled ekonomičnosti, u nekima pak ne. U rumunskim govorima na terenu Rumunije do uprošćavanja takođe dolazi u govornom izrazu, ali se to ne manifestuje u pisanju. Ovde se potpuno pogrešno interpretiraju morfološke jedinice i stvara se zabuna jer se i particip menja, pa se na nekim mestima pojavljuje *lukrat*, a na nekim *alukrat*. Predstavićemo paradigmu ovog glagola u savremenom rumunskom jeziku i uporediti primere s gramatikom Zorana Živanovića-Žaka:

<i>eu am lucrat</i>	<i>jon lukrat</i>
<i>tu ai lucrat</i>	<i>toj lukrat ← tu aj lukrat</i>

<i>el a lucrat</i>	<i>jal alukrat ← jal a lukrat</i>
<i>noi am lucrat</i>	<i>noj alukrat ← noj am lukrat</i>
<i>voi ați lucrat</i>	<i>voj aclukrat ← voj ac lukrat</i>
<i>ei au lucrat</i> (u govorima i <i>ei a lucrat</i>)	<i>jej alukrat ← jej a lukrat</i>

Kod glagola *leteti* situacija se dodatno komplikuje jer se umeće i *-n-*, kojeg nije bilo kod *raditi*:

<i>jon zborat</i>	<i>eu am zburat</i>
<i>toj zborat</i>	<i>tu ai zburat</i>
<i>jal azborat</i>	<i>el a zburat</i>
<i>noj anzborat</i>	<i>noi am zburat</i>
<i>voj azborat</i>	<i>voj ați zburat</i>
<i>jej azborat</i>	<i>ei au (*a) zburat</i>

Lične zamenice postaju još interesantnije u futuru, tj. budućem vremenu, jer i one zajedno s glagolom menjaju svoj oblik. Buduće vreme glagola *raditi* prikazano je na sledeći način:

<i>jo s lukru</i>	<i>eu o să lucrū</i>
<i>to os lukri</i>	<i>tu o să lucrī</i>
<i>jel ose lukre</i>	<i>el o să lucrē</i>
<i>noj ose lukrem</i>	<i>noi o să lucrăm</i>
<i>voj ose lukrac</i>	<i>voi o să lucrăți</i>
<i>jej ose lukre</i>	<i>ei o să lucrē</i>

Ovakav način beleženja pokazuje da nema morfološke segmentacije, pa tako na nekim mestima dobijamo *s* i *os*, a u svim ostalim oblicima *ose*. Reč je zapravo o načinu građenja futura u jezicima balkanskog jezičkog saveza po modelu *ja ău da radim*: *jeu o să lucrū*, gde je *jeu* lična zamenica za prvo lice jednine, *să* je veznik *da* koji uvodi konjunktiv, a *o* oznaka budućeg vremena i predstavlja skraćenu formu glagola *a avea*, koji takođe može služiti za građenje futura (*eu am să lucrū*), a oblici glagola su u prezentu, pri čemu se samo u trećem licu jednine i množine javlja promena oblika u odnosu

na prezent. U „vlaškom” primeru javlja se proizvoljna segmentacija, tako da se deo stapa sa zamenicom, a deo sa veznikom. Jedino je prezentski oblik glagola ostao samostalan. Nije jasno ni kako se zamenika za treće lice jednine *jal* promenila u *jel*.

U primeru *Astc am vinjit la lukru / Danas sam došao na posao* nije jasno kako je formiran perfekat *am vinjit*, kada je njegovo građenje u gramatici drugačije prikazano, a u ovom slučaju imamo oblik koji u potpunosti odgovara savremenom rumunskom stanju (*am venit*). Prema pravilima iz gramatike Živanovića-Žaka perfekat ovog glagola bi trebalo da glasi *jon vinjit*.

Gramatika Zorana Živanovića-Žaka u potpunosti je neprimenjiva. Neophodno je savršeno poznavanje oba jezika da bi se mogle pročitati konfužno napisane suglasničke grupe i razaznali padeži i glagolski oblici, a i naučile zamenice, koje se menjaju u zavisnosti od glagolskog oblika, a možda i samog glagola.

Konjugacija u tzv. vlaškom jeziku u potpunosti se podudara sa konjugacijom u drugim rumunskim dijalektima, a često i sa standardnim varijetetom. Nije tačno, na primer, da u rumunskom standardnom jeziku 1. l. jd. prezenta glagola *a împărți* 'deliti, podeliti' glasi *împărt*, kako na dva mesta navode Golubović i Ligorio. Ovaj oblik glagola se u celosti podudara s oblikom iz idiolektu Nikole Golubovića i glasi *împart*, odnosno *împart*, kako navode ovi autori.

Od standardnog jezika u pogledu konjugacije odstupaju svi njegovi dijalekti. U banatskim govorima, na primer, promena glagola *a se desculța* 'izuvati se, izuti se' u prezentu izgleda na sledeći način: *mă dăscuț, țe dăscuț, să dăscuță, ھے dăscuțăm, vă dăscuțat, să dăscuță*. Razlika u odnosu na standard vidljiva je najpre u korenu, gde se javlja vokal *e*: *mă desculț*;¹⁷³¹ potom u 2. l. jd., gde nema krajnjeg afoničnog vokala *i*, ali ni palatalizacije *t* u *ć* u refleksivnoj morfemi. S rumunskim govorima istočne Srbije podudara se i refleksivna morfema za 3. l. jd. i mn. koja glasi *să*, umesto standardnog *se*.¹⁷³²

¹⁷³¹ Mirela Zamilia Danciu, *Graiurile românești de la sud-vest de Timișoara*, 21; Romanța Iovanovici, *Graiurile oltenesti din Banatul de sud*, 100.

¹⁷³² O sekundarnim vokalskim alternacijama u konjugaciji rumunskih glagola, s posebnim osvrtom na dakorumunske govore v. Mihaela Mariana Morcov, Daniela Răuțu, Dana-Mihaela Zamfir, *Alternanțe vocalice secundare în flexiunea verbală*

Odsustvo nastavka *-ez* u prezentu glagola *a lucra* 'raditi' karakteristika je više dijalekata rumunskog jezika, gde ovaj glagol u prezentu glasi *lucru*, *lucri*, *lucră*,¹⁷³³ što nalazimo u govorima rumunskog jezika iz istočne Srbije (*lukru* – Golubović i Ligorio), međutim u rečniku Bože Kićija prisutne su obe forme – *lukrě* i *lukrjadžě*, te se opet uočava neujednačenost u rasprostriranj u jezičkih crta u okviru tzv. vlaškog jezika.

10.8.3. Prilozi

Iako se napominje da su prilozi reči koje ne mogu menjati svoj oblik, u gramatici Nadice Jovanović može se zapaziti i promena njihovog oblika, pa će se umesto *mult* navoditi *mulće*, a *frumuos* može biti i *frumuoasă*. Do ovoga dolazi usled nedovoljnog poznavanja vrsta reči i u srpskom i u „vlaškom” jeziku. Za priloge uz imenice autorka navodi opisne prideve: *Jel je frumuos bajat* i prevod *On je lep mladić*; prideve za količinu: *Jo am mulće kărc*. *Ja imam puno knjiga*. Iako je u srpskom u ovom primeru doista reč u prilogu, u rumunskom primeru javlja se pridev *mult* (*multă*, *mulți*, *multe*), ekvivalentan srpskom pridevu 'mnogi' (mnoga, mnogi, mnoge) itd.¹⁷³⁴

Našu pažnju zaokupljaju prilozi koje Kosmin Kaprioara¹⁷³⁵ detektuje kao regionalizme, inače nezabeležene u lingvističkim atlasima i rečnicima, a to su oblici *dinvale*, *dindeal*. Ovi se prilozi javljaju i u rumunskim govorima istočne Srbije, a beleži ih rečnik Ljubiše lu Boža Kići u oblicima *đinvalje* 'odozdo' i *đinđal* 'odozgo'. Tu su još i forme *đilavalje* i *đilađal* (reg. *dilavale*, *diladeal*), koje Ljubiša lu Boža Kići prevodi kao 'od nizvodno' i 'od uzvodno'. Kaprioara ove oblike beleži u Olteniji, i to u mestu Miluta u oblasti

românească. Tipuri istorice și repartiția lor în graiurile dacoromâne (I), „Caietele Sexitil Pușcariu”, II, 2015, 262–293.

¹⁷³³ Mariya Tsiple, Fonetica graiului din Slatina (Ucraina), 221.

¹⁷³⁴ O načinskim priložima v. Adrian Chircu, Adverbul de mod în ALR, I, I și în ALRM I. Harta „merg încet”, *Lucrările celui de-al XV-lea Simpozion Internațional de Dialectologie* (Cluj-Napoca, 13–14 septembrie 2012), Editura Argonaut Scriptor, 2014, 51–64.

¹⁷³⁵ Cosmin Căprioară, Forme adverbiale regionale, 49–52.

Gorž. Ovi prilozi su usko povezani sa oblicima reljefa kakvi su dolina (stand. *vale*; vl. *valje*) i brdo (stand. *deal*; vl. *dal*).

10.8.4. Veznici i predlozi

Srpski suprotni veznik *a* u rečnicima Bože Kićija i dPasujonija za prevodni ekvivalent ima predlog *da* (stand. *dar*, često u izgovoru bez finalnog *r* – *da'*). U oba rečnika se navodi vrsta reči, što je izuzetak, pošto uglavnom nemamo gramatičke informacije.

Veznik kojim se uvode kondicionalne rečenice *ako* preveden je kao *dakē*, *đikē* (stand. *dacā*) u rečniku Ljubiše Niculovića, a kod Živanovića-Žaka javlja se u formi *dkn*. Kod Golubovića i Ligorija ovaj veznik je napisan kao *dakā*. Iako se navodi na nekoliko mogućih načina, reč je o istom vezniku, čiji fonemski sastav može varirati.

Autori ponekad mešaju veznike sa partikulama, pa će se tako partikula *da* kod Živanovića-Žaka javiti kao veznik.

Nadica N. Jovanović ne pravi razliku između predloga i člana, pa o posesivnom članu govori kao o prisvojnom predlogu (*al*, *a*, *aj*, *alje*). Reč je svakako o genitivnom članu kojim se ukazuje na posesiju (stand. *al*, *a*, *ai*, *ale*).

Ukoliko sagledamo način navođenja predloga kod Živanovića-Žaka, javlja se problem izgovaranja komplikovanih suglasničkih grupa koje se javljaju usled nebeleženja poluglasa: *pr*, *dn*, *'n* i sl.¹⁷³⁶ Osim toga, ovaj autor srpsku morfemu *se* smatra predlogom i prevodi je na „vlaški” kao *dnainće*, što inače znači 'spreda, ispred'.

10.9. LEKSIKA

Leksici u „vlaškim” rečnicima i drugim publikacijama biće posvećena posebna monografija, a u ovome poglavlju sažeto prikazujemo metodologiju njihovih sastavljača.

Uglavnom nije poznato kojim su se kriterijumima vodili autori prilikom sastavljanja rečnika, odakle su preuzimali građu i na koji

¹⁷³⁶ O predlozima u ostrvskim moldavskim govorima na jugoistoku Ukrajine poput *făr di*, *pre*, *pără* itd. v. Victorela Neagoe, *Prepoziția în graiurile moldovenești insulare din sud-estul Ucrainei*, „Fonetică și dialectologie”, XXXIV, 2015, 77–96.

način su dolazili do prevodnih ekvivalenata. Odrednička reč ne sadrži nikakve gramatičke informacije (osim u rečniku Golubovića i Ligorija, koji ima dobro razrađen metodološki postupak) niti se vodi računa o teritorijalnoj ili vremenskoj raslojenosti leksike. Gotovo da nema nikakvog kriterijuma za formiranje odrednica. Gde se u vidu odrednice javlja kakva sintagma ili izraz koji je nasumično odabran a ne predstavlja ustaljenu frazu niti terminološku sintagmu, poslovicu i sl. Odrednička reč može biti perfekat glagola, treće lice prezenta glagola, prvo lice prezenta, te se stiče utisak da infinitiv u ovome jeziku ne postoji, što je velika zabluda, budući da on služi za građenje kondicionala-optativa: *aš lukra* (stand. *aš lucra*).

Vlaško-srpski rečnik autora potpisanog kao dPasujoni započinje složenim perfektom *a avut* i njegovim prevodom na srpski *imao je*. U rečniku Ljubiše lu Boža Kići takođe nalazimo ovu odrednicu s istim prevodom. U rečniku Živanovića-Žaka primećujemo da ne postoji konkretan oblik u kojem se navode lekseme, npr. glagol *baciti* navodi se kao *alupadat* (*a* predstavlja kraći oblik prezenta pomoćnog glagola *a avea*, a *lupadat* je particip glagola *a lupada*, što znači da se leksema navodi u 3. l. jd. složenog perfekta). Interesantno je da se u nekim slučajevima refleksivna morfema javlja u sklopu glagola te je tako imenica *abortus* prevedena kao *satras* (*s-a tras*; reč je o perfektu glagola *a se trage*, koji se sastoji od pomoćnog glagola *a avea* 'imati' i participa glagola koji se menja, u ovom slučaju *a trage* 'vući'). U rečniku Bože Kićija leksema *satras* ne postoji, već se navodi *abortusu*. U dvosmernom rečniku autora Ljubiše lu Boža Kići u obzir se uzimaju i sinonimi, a često se u zagradi nakon odredničke reči daje i jezik iz kojeg vodi poreklo. Ako ovaj rečnik uporedimo s rečnikom Živanovića-Žaka, možemo primetiti da se ove dve leksikografske prakse ne naslanjaju jedna na drugu, a čini se da se i reči razlikuju jer u drugom ne nalazimo reči navedene u prvom i obratno. Bez obzira na to što postoji domaći ekvivalent, rečnik Živanovića-Žaka ne daje sinonime, već insistira na sličnosti sa srpskim jezikom, pa se tako za *alat* daje samo *alatu*, dok Ljubiša lu Boža Kići navodi i leksemu *škula*, *skuljilji* (stand. *sculă*, *sculele*). Za leksemu *bagrem* Živanović-Žak navodi oblik *bagremu*, umesto lekseme *floran* ili pak neke druge koja se upotrebljava na istoku Srbije, dok u rečniku Bože Kićija nalazimo dve mogućnosti, koje ne uključuju leksemu *bagremu* –

salkimu i *dorogu* (stand. *salcâm*; u Olteniji i Munteniji, tj. Vlaškoj i *băgrin*; *drog* i *drob*¹⁷³⁷). Kod Žaka se za *balvan* navodi *balvanu*, umesto npr. *bušćan* i sl., za *batak* stoji *bataku*, umesto *kotoj* (nar. *cotoi* [kotoj]) itd.

Pod slovom A u rečniku sastavljača Ljibiše lu Boža Kići javljaju se internacionalizmi i leksičke jedinice iz turskog, nemačkog i francuskog jezika. Kao korišćenu literaturu sam autor rečnika navodi sledeće bibliografske jedinice: Bratoljub Klaić (1978). *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice*. Zagreb: Nakladni zavod M. H.; Mala ekciklopedija Prosveta – opšta enciklopedija, Beograd: Prosveta, 1986; Antonije Sekelj (1966). *Rečnik srpskohrvatsko-esperantski*, Beograd: Naučna knjiga; Milan Vujaklija (1980). *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd. Iz navedenih rečnika i priručnika autor preuzima deo reči koje navodi u srpsko-vlaškom rečniku, njihovu etimologiju, tj. oznaku za jezik iz kojeg potiču, a u velikom broju slučajeva kod turcizama, galicizama i germanizama daje i prevod na srpski, dakle prepisuje odrednicu u celosti da bi nakon nje usledio prevod na tzv. „vlaški” jezik. Nije jasno po kojim je principima autor birao reči koje su se našle u rečniku, a ostale eliminisao, pa se tako na naziv za mesec *april* nije našao u izboru reči, dok su lekseme *afrikata*, *abdikacija* i *abrazija*, inače nepoznate „vlaškim” govorima istočne Srbije, prisutne. Drugo pitanje koje treba postaviti jeste zašto u obrnutom smeru, tj. vlaško-srpskom rečniku, nema nekih leksema, i obratno. Tako se uz imenicu *abažur* u navedenom rečniku najpre navodi njeno poreklo (fr.), a potom definicija na srpskom *senilo*, *štit na lampi*, da bi se kasnije naveo i ekvivalent na „vlaškom” *abažuru* (stand. *abajur* [abažur]). Ukoliko reč *abažuru* potražimo u vlaško-srpskom rečniku, ne nalazimo je. Isti je slučaj sa mnogim leksemama, na primer: *adaptacija* – *adaptacija* (stand. *adaptăție*, *adaptățione*); *adaptator* – *adaptatorju*, *adaptatoru* (stand. *adaptator*); *adapter* – *adaptjeru*, *adaptaru* (stand. *adaptor*); *advokat* – *advokatu*, *alkohol* – *alkoholu* itd.

Zanimljivo je da u rečniku Bože Kićija svaka dubletna forma srpskog jezika ima svoj ekvivalent u „vlaškom”, pa tako na primer

¹⁷³⁷ August Scriban, *Dicționarul limbii românești* (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincialisme), Iași, 1939.

srpsko *aktualno* ima „vlaški” ekvivalent *aktualno*, a srpsko *aktuelno* ekvivalent *aktujelno*. Na isti način se *aktivirati* prevodi kao *aktjivarješće*, a *aktivisati* kao *aktjivisěšće*.

Sudeći po obimu ovih rečnika možemo zaključiti da njihovi autori potenciraju siromaštvo idioma kojim se bave. Važno je imati u vidu činjenicu da ne postoje razvijeni i nerazvijeni jezici, savršeni i nesavršeni, jer svaki prirodni ljudski jezik ostvaruje svoje osnovne uloge u okviru kolektiva koji se njime služi. Mogu postojati samo razvijena i relativno, odnosno manje razvijena društva. Tako se mora uzeti u obzir i činjenica da su jezičke promene evolutivne, pa tako rečnik podleže promenama, u smislu da razvija mogućnosti za nazivanje pojava, pojmova, odnosa koji su bitni za određeni kolektiv. U leksičkom fondu se stoga javljaju reči kojih ranije nije bilo jer nije postojala potreba za njima, tj. nisu postojali pojmovi koje bi oni označavali. Jezičke promene ne obuhvataju samo nove reči koje ulaze u vokabular, već i ekstenziju značenja već postojećih reči ili pak njihovu potpunu promenu. Do novih reči se dolazi i pozajmljivanjem iz drugih jezika, pri čemu se one adaptiraju jezičkom sistemu koji ih preuzima.¹⁷³⁸

Ako se osvrnemo na leksiku, tj. onaj leksički fond koji postoji u rumunskim govorima na prostoru istočne Srbije, videćemo da se on odlično uklapa u sistem rumunskog jezika. Na nekoliko primera ćemo prikazati odnos leksičkih jedinica u govorima istočne Srbije i onima sa prostora Rumunije.

Što se tiče imenice *călcăi* 'peta', rumunski dijalekti poznaju formu *călcăi*, koja se javlja u DLRLC (1955–1957),¹⁷³⁹ pri čemu se upućuje na standardnu formu *câlcăi*, koju u rumunskom u istočnoj Srbiji beležimo jedino u varijanti tzv. timočko-krajinskog govora u rečniku dPasujonija, dok u banatskom nalazimo različite varijante, npr. kod dPasujonija *kălkînju*, a kod Ljubiše lu Boža Kići *kalkîju*, što

¹⁷³⁸ Milorad Radovanović, *Sociolingvistika*, 124–125. Autor navodi i pojedine primere promene značenja reči u srpskom jeziku od Vukovog *Rječnika* do danas: *nagon* 'teranje svinja ka Savi da bi se prodale u Austriji'; *povod* = 'uže za koje se vode konji'; *Struja* = 'žensko ime' itd.

¹⁷³⁹ Ovaj rečnik beleži da se u Moldaviji javlja forma *călcăi*. Šainjanu pak datu imenicu beleži u obliku *călcăiu*.

može svedočiti ili o različitim govorima unutar istog dijalekta ili o idiolektu sastavljača rečnika.¹⁷⁴⁰

Izoglosa koja odvađa areal reči *ficat* 'jetra, džigerica' od reči *mai* sa istim značenjem ide od istoka ka zapadu i deli teritoriju Rumunije na dve polovine, severnu i južnu.¹⁷⁴¹ Tako se u južnom delu javlja leksema *ficat*, što potvrđuju govori iz istočne Srbije (Golubović i Ligorio; Živanović-Žak – *fikat*; Boža Kići; dPasujoni – *fikatu*), dok se na severu s ovim značenjem upotrebljava leksema *mai*, koju ne potvrđuje zabeleženi materijal iz istočne Srbije. Takve izoglose imamo i u slučaju lekseme *varză* 'kupus' (Golubović i Ligorio – *varză*; Boža Kići – *vardža*; dPasujoni *vardza* i *varza*; Živanović-Žak – *vardza*) i lekseme *curechi* itd. Da li na osnovu ovih razlika unutar rumunskog jezika treba steći utisak da na teritoriji Rumunije postoji više jezika? Granice rasprostiranja jedne lingvističke pojave nikada nisu fiksirane, ali se ipak na osnovu njih može izvesti nekakav zaključak o teritorijalnom raslojavanju. Tako su i lekseme *zăpadă* 'sneg', *burtă* 'stomak, trbuh', *rinichi* 'bubreg, bubrezi', *nigel* ili *negel* 'mladež, bradavica', *ciupesc* ili *ciup* 'štípam, štipnem, uštinem' karakteristične za jug, pri čemu će se na severu javljati *nea* ili *omăt* za 'sneg', *foale* ili *pînțece* sa značenjem 'stomak, trbuh', *rărunchi* 'bubrezi', glagoli *pișca* ili *pișiga* sa značenjem 'štípam, uštinem' i sl.¹⁷⁴² U rumunskom na prostoru istočne Srbije situacija će se uglavnom poklapati s jugom. U rečnicima zatičemo uglavnom imenicu *zapadă* (Golubović i Ligorio), ali i *zapada* i *njaoa* (Boža Kići), *njava* i *zăpada* (dPasujoni) i *njaoa* (Živanović-Žak). Leksema *nea* se smatra regionalizmom, arhaizmom i karakterističnom crtom pesničkog jezika. Imenica *burtă* 'stomak, utroba' prisutna je i u istočnoj Srbiji, zabeležena kao *burtă* (Golubović i Ligorio) i *burta* (Boža Kići; dPasujoni),¹⁷⁴³ ali se sreću i leksema *fuoaľilji* (dPasujoni) i *foaľilji* (Boža Kići) (stand. *foale*, *foalele*) sa značenjem 'meh, mešina'. Poput severnih rumunskih govora, i rumunski govori istočne Srbije poznaju leksemu *rărunchi* sa značenjem 'bubreg, bubrezi', ne

¹⁷⁴⁰ O ovoj imenici bilo je reči u potpoglavlju 10.6.3. *Konsonanti*.

¹⁷⁴¹ Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, 39.

¹⁷⁴² Ibid., *Studii de dialectologie și toponimie*, 39.

¹⁷⁴³ O arealu ove lekseme piše Emil Petrović, koji je nalazi i u dolini Timoka u Srbiji i Bugarskoj, v. „Românii” din Serbia Occidentală, Dacoromania IX, 224-236.

pak reč *rinichi*.¹⁷⁴⁴ Rečnik Ljubiše lu Boža Kići beleži leksemu *rarunki* 'bubrezi', zatim *rarunkju* i *rarunkilji* 'bubreg', dok dPasujoni beleži dve lekseme *rarunkju* i *bobriku*. Jasno je da je pod srpskim uticajem turcizam *bobric* ušao i u rumunski, ali ne samo u rumunski istočne Srbije. Akademijin rečnik (MDA) i rečnik sinonima takođe beleže ovaj oblik.¹⁷⁴⁵ Glagol *a ciupi* u 3. l. jd. u rečniku dPasujonija glasi *šupe*, a kod Ljubiše lu Boža Kići *ćupje*, dakle, javlja se s nultim nastavkom, ne nastavkom *-esc*. Inače je za Olteniju karakteristična forma *eu ciup*, dok u Munteniji dominira *eu ciupesc*.¹⁷⁴⁶ U slučaju odnosa glagola *a pișca* – *a ciupi* – *a pițiga*, Emil Petrović ukazuje na stanje na teritoriji Rumunije. Skoro ceo Erdelj se poklapa sa Moldavijom, gde se koristi glagol *a pișca*, dok se jedna njegova uska zona na zapadu podudara sa Krišanom, gde se koristi *a pițiga*, dok se u Munteniji koristi *a ciupi*, a u Banatu *a pișcura*. Transilvanija formira leksički areal najčešće zajedno s drugim regijama, ponekad s Moldavijom, ponekad s Muntenijom, ali uglavnom s Banatom, Krišanom i Maramurešom. Uglavnom se Erdelj deli na više leksičkih areala, tri ili četiri. Tako se na jugu Transilvanije javlja imenica *zăpadă*, na severoistoku *omăt*, kao u Moldaviji, a na zapadu *nea* ili *neauă*, kao u Banatu i Krišani.¹⁷⁴⁷

Jug i jugozapad Transilvanije formiraju veliki areal u kojem se javlja imenica *os*, inače karakteristika muntenskog i banatskog dijalekta, što vidimo i na primeru istočne Srbije (Golubović i Ligorio – *uos*; dPasujoni *uosu* i *osu*; Boža Kići – *uosu*; Živanović Žak – *osu*), a na severozapadu Transilvanije javlja se imenica *ciont*, što je specifična crta Krišane. Na istoku se pak javlja imenica *ciolan*, tipična za Moldaviju.¹⁷⁴⁸ Treba naglasiti da to što neke druge lekseme nisu zapisane, ne znači da ne postoje. Ovde se vodimo samo onim što nam

¹⁷⁴⁴ v. i Emanuela I. Dima, Arhaisme lexicales și fonomorfologice în primele cărți românești de bucate, u: *Limba română: diacronie și sincronie în studiul limbii române*, ur. Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, București: Editura Universității din București, 2014, 263–271.

¹⁷⁴⁵ *Micul dicționar academic*, 2010; *Dicționar de sinonime*, 2002.

¹⁷⁴⁶ Emil Petrović, *Studii de dialectologie și toponimie*, 41.

¹⁷⁴⁷ v. Ibid., *Studii de dialectologie și toponimie*, 39–48.

¹⁷⁴⁸ Ibid., *Studii de dialectologie și toponimie*, 40.

plasiraju sastavljači rečnika, a vidljivo je da se oni uopšte ne slažu u pogledu zapisivanja te nam je tako i izgovor zamagljen.

Areal lekseme *toale* 'odeća' obuhvata Banat, oblasti između Dunava, Timok i Moravu, Olteniju i jugozapadnu Munteniju.¹⁷⁴⁹ Ovu leksemu beleže i rečnici „vlaškog” jezika (Golubović i Ligorio – *coale*; Boža Kići – *coaljilji*; *coalje* *đi moarće*; dPasujoni navodi jedninski oblik *cuoala*).

Pluralski oblik imenice *an* – *ai* < *ani* gotovo je nestao iz Muntenije i Oltenije, ali se javlja u Erdelju.¹⁷⁵⁰ Ova množinska forma prisutna je i u govorima Rumuna istočne Srbije. Kod Golubovića i Ligorija, na primer, ne nailazimo na ovaj oblik, već na *aη*, što odgovara standardnoj formi *ani*.

Imenica *blană* sa značenjem 'daska' tipična je odlika oltenških govora.¹⁷⁵¹ Ova imenica u savremenom jeziku ima značenje 'krzno', dok rečnici kao narodsko beleže i značenje 'daska'.¹⁷⁵² Nju nalazimo i u rečnicima obuhvaćenim analizom (Golubović i Ligorio, dPasujoni, Živanović-Žak). Ovu imenicu sa značenjem 'debela daska' beleži i Nikolaje Felekan u govoru lokaliteta Kaila iz oblasti Bistrica-Nasaud, koji pripada severoistočnim erdeljskim govorima.¹⁷⁵³

Polisemička struktura leksičkih jedinica je pojava kojoj treba u rečniku pridati poseban značaj jer „za jasnije sagledavanje prave vrijednosti lekseme u jeziku i identifikaciju svih njenih značenja pri leksikografskoj aproksimaciji neophodno je uporediti mnoštvo njenih realizacija”,¹⁷⁵⁴ a to podrazumeva i veliki broj zabeleženih primera, što je prilično težak zadatak za leksikografe.

¹⁷⁴⁹ Emil Petrovici, „Românii” din Serbia Occidentală, 226.

¹⁷⁵⁰ Emil Petrovici, „Românii” din Serbia Occidentală, 229.

¹⁷⁵¹ Ibid., „Românii” din Serbia Occidentală, 229.

¹⁷⁵² MDA 2010, DLRLC i NODEX beleže kao homonime imenicu *blană*, *blăni* 'daska', *blană*, *blăni* 'krzno' i *blană*, *blănuri* 'kaput načinjen od krzna'.

¹⁷⁵³ Nicolae Felecan, Aspecte ale graiului din localitatea Caila, jud. Bistrița-Năsăud, *Lucrările celui de-al XIV-lea Simpozion Internațional de Dialectologie*, ur. Nicolae Mocanu, Dumitru Loșonți, Eugen Beltechi, Cluj-Napoca: Argonaut, Scriptor, 2012, 174.

¹⁷⁵⁴ Никола И. Рамић, Опште карактеристике дијалекатске лексике, 292.

10.10. NAPOMENE O SINTAKSI

Sintaksa predstavljena u gramatici u mnogim slučajevima odgovara srpskoj sintaksi: *Pătru jut învacă* umesto *Pătru învacă jut*; *Ja frumos kîntă* umesto *Ja kîntă frumos*.

Gramatika Nadice Jovanović nudi pregled funkcija padeža. Pri tome se navodi: „Nominativ je sinoniman (isti oblik i značenje) sa Genitivom”, a primeri koji bi potvrdili navedenu konstataciju jesu: *Kopilu alu/lu mama*; *Fata (alu)lu mama*. U pitanju je posesivna forma vrlo česta na terenu Rumunije, ali supstandardna jer se član *lui/lu* javlja uz imenice muškog roda i ženskog roda s nulnim nastavkom, ne i u ovom slučaju, gde bi trebalo da stoji *fata mami* (stand. *fata mamei*).

Konstatacija koja pokazuje stepen autorkinog poznavanja gramatike jeste: „Genitiv je padež koji kada se nađe sa predlogom može biti u službi ostalih padeža, dok je u službi vokativa bez predloga.” Nesnalaženje u lingvistici čini i da se predlog *ku* (stand. *cu*) vezuje nekad za akuzativ, a nekad za genitiv. Primeri za akuzativ su sledeći: *Jo mjerg KU ortaku mjeu* i *Tu plječ/plješ ku fračilji tău de Austrija*, a za genitiv: *Jo bjau kaffa KU lapce* i *Jo manînk pîne ku brîndză*. U svim navedenim primerima predlog *ku* ide uz akuzativ, nikako uz genitiv.

O predikatu se u gramatici govori kao o centralnom delu rečenice, ali se u slučaju imenskog predikata podvlači samo njegov imenski deo, tj. pridev: Milan je **flamînd** (Milan je gladan).

Na osnovu analize možemo zaključiti da je gramatika vlaškog jezika autorke Nadice N. Jovanović apsolutno neprimenjiva, loše napisana, a uz to, sastoji se od elementarnih grešaka na svim jezičkim nivoima. Upitno je i koliko dobro autorka poznaje tzv. vlaške govore istočne Srbije.

10.11. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Iako se rumunski govori u istočnoj Srbiji u velikoj meri transformišu pod uticajem srpskog okruženja, oni ne postaju zaseban jezik, već polako kreću putem nestajanja. Samo zamenjivanje leksema poput *scamn* 'stolica' (stand. *scaun*) u *stoljică*, *înceljeg* (stand. *înțeleg*) u *răzumjesk* i sl., mešanje rumunskih i srpskih leksema tokom jednog

govornog akta bez adekvatne morfološke adaptacije, ne govori u prilog tezi da je reč o različitim jezicima, već svedoči o procesu asimilacije, a samim tim i izumiranju ovih govora.

Najuočljivije razlike među dijalektima prisutne su na fonetskom i fonološkom planu, a svi dijalekti, poddijalekti i govori rumunskog jezika odudaraju od standarda u ovom pogledu. Nekada su razlike u odnosu na standard veće i uočljivije u dijalektima na terenu Rumunije nego u tzv. vlaškom jeziku istočne Srbije.

Gramatika „vlaškog jezika” ne daje nikakav teorijski doprinos niti se može praktično primeniti, imajući u vidu da stepen poznavanja srpskog i „vlaškog” jezika autora nije na zadovoljavajućem nivou niti se uopšte može govoriti o kompetenciji u oblasti lingvistike, što se uočava u nestručnom objašnjavanju gramatičkih pojava, nedoslednosti i materijalnim greškama.

Za kompletnu analizu rečničke produkcije na „vlaškom” jeziku veoma je važno uporediti publikovane rečnike, za sada jedine poznate, i pokazati nedoslednosti u njihovom sastavljanju i tretiranju leksičkih jedinica, prevodnih ekvivalenata i međuleksemskih dubleta, što će, nadamo se, upoznati naučnu i stručnu javnost, ali i ostale zainteresovane čitaoce s kvazinaučnom i kvazilingvističkom produkcijom do sada podržanom od vlasti Republike Srbije. Rečnici koje smo predstavili pokušaj su beleženja pojedinih narodnih govora u okviru dakorumunskog narečja rumunskog jezika, koji ima i jednu standardnu formu, rumunski književni jezik, baziranu u najvećoj meri na muntenskom dijalektu (jednom od dominantnih dijalekata kod Rumuna u istočnoj Srbiji).

U udžbenicima za učenje tzv. vlaškog govora uočava se interesovanje autorke da na što interesantniji način predstavi sadržaj, volja da se prikažu različiti govori, međutim, poduhvat nije uspešno realizovan prevashodno zbog manjkavosti u lingvističkoj kompetenciji. Autorkin idiolekt nikako ne može biti dovoljan za stvaranje udžbenika, bez obzira na pomoć od drugih govornika. Šturi sadržaj udžbenika nije u skladu sa školskim programom jer ne otvara relevantna gramatička i pravopisna pitanja, a pisan je iz perspektive govornika srpskog jezika koji ne poseduje filološke kompetencije.

Pitanje poznavanja „vlaških” govora u ovih autora i dalje ostaje otvoreno, jer se u publikacijama nailazi na veliki broj nelogičnosti i

nedoslednosti, koje su s jedne strane uslovljene neusaglašenim načinom beleženja, a s druge nepoznavanjem elementarnih pojmova i očiglednih propusta.

Na rumunskim dijalektima i govorima istočne Srbije postoji usmena književnost, čija je vrednost ogromna i treba je zapisivati i negovati, kao što je sasvim opravdano stvaranje rečnika narodnih govora i dijalekata, jer oni predstavljaju narodno i kulturno blago jedne zajednice, međutim, kako smo već naveli, ne metodom lične procene, već terenskim sakupljanjem, navođenjem konteksta upotrebe, davanjem tačnih podataka o mestima, područjima i vremenu beleženja, navođenjem podataka o informatorima itd. Treba podsticati i stvaranje umetničke književnosti na dijalektima i iznaći precizan sistem zapisivanja govora, pri čemu bi trebalo koristiti internacionalne znakove iz fonetske transkripcije. U okviru studiranja rumunskog jezika potrebno je posebno poraditi na predmetu dijalektologije, a insistirati bi trebalo na razvijanju kompetencija budućih nastavnika da prepoznaju različite govore i savladaju njihove specifičnosti na fonološkom, morfološkom, sintaksičkom i leksičkom nivou. Zanimljivo bi bilo zabeležiti i opisati jezičke crte ovih govora i objasniti uslove pod kojima se odvijaju, kakvi su unutrašnji i spoljašnji mehanizmi razvoja leksikona, pri čemu je neophodno poređenje detektovanih promena s onima u drugim dijalektima i govorima rumunskog jezika. Pošto se radi o prirodnom razvoju jezika, lingvističkim fenomenima ne može se pristupiti izolovano.

ZAVRŠNA REČ

„Pisao sam polako bez žurbe i s mukom sam udešavao da mi pri pisanju misao i reč idu naporedo.”

Ljubo Jandrić

Prvo poglavlje u ovoj knjizi obuhvata naslov s podnaslovom, izdavačima, recenzentima, lektorom i stamparijom, drugo poglavlje sadrži predgovor, a treće uvodne napomene. Tek u četvrtom poglavlju pod naslovom *Politička klima, štampa i mediji pre i posle formiranja Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine u procesu asimilacije Rumuna na prostoru istočne Srbije* (str. 15–76) počinje kritička analiza novinskih članaka koji ukazuju na: stvaranje prezira prema „vlaškoj” zajednici sa prostora istočne Srbije, stvaranje negativnih stereotipa prema toj zajednici, podsticanje diskriminacije, izazivanje osećaja nesigurnosti i straha pre svega „vlaške” zajednice na prostoru istočne Srbije, podsticanje i izazivanje nasilja, stvaranje osećaja kod velikog dela građana da je takvo ponašanje prema „vlaškoj” zajednici društveno poželjno i opravdano, izazivanje osećaja kod širokog kruga građana da će takvo ponašanje prema „vlaškoj” zajednici biti tolerisano i neće biti predmet odgovornosti. Uopšte rečeno, govor mržnje i netolerancije korišćen u navedenim novinskim člancima podsticao je i opravdavao diskriminaciju „Vlaha” sa prostora istočne Srbije na osnovu etničke, nacionalne i jezičke razlike pre, u toku i nakon formiranja prvog saziva Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine (= NSVNM).

U petom poglavlju pod naslovom *Izborne liste i politika formiranja Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine u asimilacionom procesu rumunske zajednice sa prostora istočne Srbije* (str. 77–132) izneta je ideja da je NSVNM konstituisan sa ciljem da se izvrši deoba rumunske zajednice na prostoru istočne Srbije na rumunsku i vlašku, kojoj se, po preuzimanju Saveta od strane „temporalnih Vlaha”, tj. „Vlaha na određeno vreme”, nameće ideja da je matica „Vlaha” zemlja Srbija, a ne Rumunija, i da su zato oni autohtoni

„Vlasi” Srbije, tj. da se na prostoru istočne Srbije nalaze preko 2000 godina i da su nastali od Kelta ili su izravno Kelti, dok su Rumuni nastali od romanizovanih Trako-Dačana.

Pored mnogih organizacija, NVO „Forum za kulturu Vlaha” iz Bora (danas „Forum Vlaha”) pokazala je inicijativu da se na elektorskoj skupštini, na kojoj je prisustvovalo 96 elektora, 4. marta 2006. godine u Muzičkoj sali u Boru konstituiše NSVNM. Tom prilikom je predstavljena lista „Savez Vlaha Srbije”, bliža, uslovno rečeno, prorumunskoj opciji, koja je sastavljena od predstavnika Vlaške demokratske stranke Srbije (VDSS) i drugih vlaških organizacija civilnog društva predvođenih dr Predragom Balaševićem, Ivicom Glišićem, Zavišom Žuržom, Živoslavom Lazićem i drugima, na čelu s nosiocem liste Dragomiro Dragićem, predsednikom spomenutog Forum za kulturu Vlaha, i lista „Vlasi za Vlahe”, na kojoj su bili Dragoslav Zajkescović, Ljubiša Lalić, Jasmina Mihajlović (danas Glišić), Slobodan Perić i drugi na čelu s nosiocem liste Sinišom Mihajlovićem, koju je podržala Srpska radikalna stranka.

Nakon konstituisanja prvog saziva NSVNM svima je bilo jasno da se vlaška zajednica nije dala zastrašiti silnim pritiscima i zastrašivanjima koji su pre i nakon konstituisanja Saveta bili prisutni u medijima. Kada su članovi prvog saziva Nacionalnog saveta doneli odluku da je njihova matična zemlja Rumunija i da je njen maternji jezik rumunski jezik, onda su partije većinskog naroda na vlasti preko resornih ministarstava na svakojake načine sputavale NSVNM kako se ne bi upisao u registar nacionalnih saveta Republike Srbije godinu i po dana od njegovog konstituisanja.

Konačno, nakon registracije Savet je doneo odluku da je zvanični jezik Vlaha rumunski, a potom inicirao uvođenje rumunskog jezika sa elementima nacionalne kulture u obrazovni sistem na prostoru istočne Srbije, što je bilo ometano od nadležnih ministarstava i administracije Republike Srbije sve do direktnih izbora za drugi saziv NSVNM 2010. godine, čime članovi partija većinskog naroda na vlasti (SPS, SNS i druge) preuzimaju Savet i potom „vlaškoj” zajednici nameću „vlaški” nacionalni identitet bez priznavanja sinonimije sa „rumunskim”. „Vlasima” je rečeno da je njihova matična zemlja Srbija, a ne Rumunija, i da „Vlasi” imaju jedinstven „vlaški jezik” (limba vlahă) koji treba kodifikovati i standardizovati, jer je, kako

kažu „vlahisti”, po svemu različit u odnosu na rumunski. Rečeno je još da „Vlasi” nisu nastali romanizacijom dako-tračkih plemena na karpatsko-staroplaninskom prostoru, već da su današnji „Vlasi” sa prostora istočne Srbije nastali od Kelta ili su izravno Kelti, koji su u vreme rimske vladavine „neuspešno” romanizovani. To su premise na osnovu kojih su članovi drugog, trećeg i četvrtog saziva Nacionalnog saveta Vlaha zaključili da su „Vlasi” na prostoru istočne Srbije preko 2000 godina autohtoni i da su samim tim konstitutivan narod.

U ovom poglavlju su, pored ostalog, prikazane sve liste s imenima i prezimenima kandidata sa elektorskih 2006. i direktnih izbora 2010, 2014. i 2018. godine, godinom i mestom njihovog rođenja i školskom spremom. Valja reći da su 2006. godine bile dve liste, 2010. devet lista, 2014. četiri liste i 2018. svega dve liste s kandidatima za konstituisanje NSVNM. Naravno, prikazani su i programi pojedinih lista, komentarisani su nastupi pojedinih lidera i način njihove borbe za preuzimanje NSVNM od strane lidera partija većinskog naroda na vlasti uz pomoć poltrona iz redova samih „Vlaha”.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine i politika formiranja identiteta „Vlaha” u procesu asimilacije Rumuna sa prostora istočne Srbije (str. 133–273) naslov je šestog poglavlja, u kojem analiziram formiranje identiteta Vlaha, koji su i u posleratnom periodu još uvek tretirani kao povlašćeni Srbi. Taj identitet se formira većim političkim potezima srpskih komunista i onih asimilovanih iz redova samih „Vlaha”. Ipak, nakon sukoba na relaciji Tito–Staljin u vreme Informbiroa (1948) napuštena je ideja formiranja „vlaškog” identiteta i počelo se raditi na njihovom potpunom posrbljavanju i asimilaciji putem škole, jer, kako iznosi Snežana Kordić, i škole su sredstvo državne politike poput vojske, policije i državnih finansija, zatim putem radija, seoskih knjižnica, analfabetskih kurseva i drugim sredstvima. Nakon Miloševićevog režima i demokratizacije vlasti (2000) ne dolazi do otopljanja srpske asimilacione politike, no, i pored toga, počinju se formirati „vlaška” udruženja i političke partije koje traže da se „Vlasima” sa prostora istočne Srbije omogućí školovanje, zatim radio i televizija, crkva i štampa na maternjem, tj. rumunskom jeziku. Srpske vlasti su u prvo vreme bile iznenađene snagom „vlaške” zajednice, ali su nakon formiranja NSVNM 2006. godine i njegovog preuzimanja u svoje ruke 2010. godine pomoću

političkih poltrona među „Vlasima” nametnule normiranje i standardizaciju „vlaškog jezika” i ideju da je duhovna matica „Vlaha” Republika Srbija, a ne Rumunija. Time je uspostavljen kontinuitet s idejom komunističke vlasti od 1945. godine da treba raditi na razbijanju jedinstvene rumunske nacionalne zajednice u Srbiji, odnosno na formiranju rumunske nacionalne manjine u srpskom Banatu (Vojvodina) i vlaške u istočnoj Srbiji. Dakle, projekat usmeren protiv rumunskog naroda i jezika promišljeno se, sistematično i postojano još uvek sprovodi pod dirigovanim centralizovanim mehanizmima unutar resornih ministarstava Republike Srbije uz pomoć poltrona iz NSVNM koji su članovi partija većinskog naroda na vlasti (SPS i SNS i druge).

Istoriju novovekovne Srbije kao „nedovršene države” čine blokovi političke moći novoustanovljene vlasti, s političkom tehnologijom oslonjenom na eksplozivnu i opasnu mešavinu nacionalnog i socijalnog populizma, s deinstitutionalizacijom porekla prava i politike, užurban i nasilan otklon u odnosu na bivši režim Demokratske stranke i Borisa Tadića, što ne samo da podseća već uveliko i obnavlja formativne principe starog režima Slobodana Miloševića. Zato indigeni „Vlasi” koji traže da ih srpska većina prizna pokušaće da afirmišu ideologiju komplementarnosti kako bi sa tom većinom mogli da pregovaraju na ravnoj nozi, a dominantna srpska većina istovremeno će zagovarati komplementarnost kako bi opravdala eksploataciju NSVNM i diskriminaciju „vlaške” nacionalne manjine. Zbog toga su Rumuni (Vlasi) sa prostora istočne Srbije u javnosti sistematski prikrivali svoj etnički identitet, i obrnuto, neprestano su naglašavali svoju sposobnost da se snađu u modernoj srpskoj kulturi, a drugima se predstavljali kao Srbi, što se dobrim delom pokazalo i na popisima stanovništva, pored već poznatog prikrivanja rumunskog (vlaškog) identiteta od strane samih popisivača koji su postupali po unapred sročenim uputstvima srpskih vlasti. Rumunski identitet je postao neka vrsta tajne, iako su u samoj zajednici svi znali ko u stvari jeste Rumun koga Vlahom nazivaju, a ko nije. Pošto je povezan s nepoželjnim i navodno neizmenjivim ličnim osobinama, za rumunski identitet u istočnoj Srbiji može se reći da je stigmatizovan. Onaj koga srpsko većinsko stanovništvo prepozna kao Rumuna (Vlaha) odmah

će važiti za inferiornog, i to je, svakako, jedan od osnovnih razloga za prikrivanje rumunskog i formiranje „vlaškog” identiteta.

U sedmom poglavlju pod naslovom *Nacionalni savet Vlaha i „vlaški jezik” u procesu asimilacije Rumuna sa prostora istočne Srbije* (str. 275–494) čitaocima predstavljam kritičku analizu lingvističkih i sociolingvističkih principa koji moraju biti ispoštovani da bi se rumunski mogao preimenovati, kodifikovati i standardizovati u „vlaški jezik”, tim pre što preimenovanje jezika, u našem slučaju rumunskog (*limba rumână, limba rumânașcă, rumânește*) u tzv. vlaški (*limba vlaha, limba vlahă*), ničim i nigde nije objašnjeno, a „vlahisti”, kao jezički secesionisti i propagatori novog („vlaškog”) jezika, smatraju da su preimenovanjem rumunskog jezika u „vlaški” dobili poseban jezik u odnosu na rumunski.

Naprotiv, po mišljenju Veselina Matovića, preimenovanje jezika samo po sebi ne mora proizvesti normativnu destabilizaciju postojećeg jezika, ali direktno uzrokuje destrukciju svega ostalog: nacionalne svesti, sistema vrednosti, kulturnog obrasca, modela društvenog ponašanja, preimenovanje kulturnog nasleđa, reviziju istorije, jednom rečju – preimenovanje jezika suštinski ugrožava celokupnu duhovnu egzistenciju naroda, pa utoliko više, jezik „Vlaha” ne sme biti suma novčanih apoena kojima se „vlahisti” služe u etničkom poslovanju s identitetom.

Mnogi autori sociolingvističkih studija kažu da *ime jezika* treba biti u skladu sa *strukturnogenetskim kodom*, odnosno *jezičkom suštinom*, zatim sa *tradicionalno-kulturnom identifikacijom* i *imenovanjem*, sa *naučno-stručnom ekspertizom* i naposljetku sa *opštedruštvenom prihvatljivošću* – pa na osnovu svega navedenog treba proizaći *jezička politika*, međutim, politika vezana za preimenovanje jezika među „vlahistima” unutar NSVNM ne nalazi uporište ni u jednom od navedenih faktora. Sve falsifikate, sve političke „ujdurme”, sva negiranja mnogih naučnih argumenata na račun argumenata srpske političke elite pri nametanju „vlaškog” etničkog i jezičkog statusa nauštrb rumunskog etničkog i jezičkog statusa na prostoru istočne Srbije, detaljno su i argumentovano razotkrivena javnosti u ovom poglavlju.

Osmo poglavlje naslovljeno *Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine i školstvo u procesu asimilacije Rumuna (Vlaha) na prostoru*

istočne Srbije (str. 495–545) sadrži prikaz: 1) školovanja dece rumunske narodnosti u Kraljevini Srbiji isključivo na srpskom jeziku školske 1882/1883. godine na osnovu rada Bogoljuba Jovanovića, koji je objavljen u Prosvetnom glasniku za 1886. godinu; 2) školovanja dece „vlaške” narodnosti na srpskom jeziku u periodu nakon Drugog svetskog rata na osnovu izveštaja za školsku 1949/1950. i 1950/1951. godinu, koji su bili sačinjeni prema zahtevu okružnih narodnih odbora timočke oblasti; 3) školovanja dece rumunske (vlaške) nacionalne manjine u srpskim školama na rumunskom jeziku i na vlaškom govoru sa elementima nacionalne kulture, koje je počelo u vreme isteka drugog i početka trećeg saziva NSVNM u školskoj 2014/2015. godini.

Deveto poglavlje pod naslovom *Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine i njegova izdavačka politika u oblasti istorije i antropologije sa ciljem asimilacije Rumuna sa prostora istočne Srbije* sadrži ponešto o izdavačkim poduhvatima u vezi s „vlaškim pitanjem” pre formiranja prvog saziva (1918–2005), u vreme prvog saziva (2006–2010) i drugog saziva (2010–2014) Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine. Pojedina dela, rasprave i članci samo su uredno navedeni, druga dela su komentarisana, a treća, kao što su *Etnogeneza nastanka Vlaha: Vlasi i balkanski narodi* Vojislava Stojanovića (2007); *Vlasi severoistočne Srbije* Miodraga D. Perića (2014) i *Etnički identitet Vlaha* Milene Golubović (2014), kritički su analizirana.

Kritička analiza knjige Vojislava Stojanovića odnosi se na relaciju Kelta i „Vlaha” u istorijskom kontekstu i u religiozno-magijskom kontekstu, zatim na keltske i tračke jezičke prežitke u govorima „Vlaha” sa prostora istočne Srbije i o „rumunsko-slovenskim rečima” u govorima „Vlaha” s navedenog prostora. Stojanović u svojoj knjizi razvija tezu o Keltima koji su postali „Vlasi” ili su izravno bili „Vlasi” u antičkom periodu i imali sličan jezik sa „Vlasima” pre rimskih osvajanja Balkanskog poluostrva. Na osnovu toga on zaključuje da „Vlasi” na prostoru istočne Srbije habitiraju najmanje dve hiljade godina i da su nepromenjiva kategorija do danas.

Na prvim stranicama svoje knjige Stojanović piše da u svojoj prošlosti „Vlasi” najviše sarađuju i uzajamno se asimiliraju sa Dačanima. Zatim napominje da su Vlasi u „novokomponovanim državama” Bugara, Srba i Rumuna „dobrovoljno” prihvatili da su u Bugarskoj-Bugari, u Srbiji-Srbi, u Rumuniji-Rumuni, a u istočnoj Srbiji-Vlasi.

Kada govori o relaciji Kelta i „Vlaha” u religiozno-magijskom kontekstu, Stojanović bez ikakvih validnih argumenata piše o elementima iz keltske starine koje nalazi u verovanjima „Vlaha” sa prostora istočne Srbije. Takođe, kada govori o keltskim jezičkim prežicima u govorima „Vlaha” sa prostora istočne Srbije, navodi leksiku iz rumunskog jezika uporedo s francuskom koja, po njegovom mišljenju, potiče iz keltskog, a ne iz latinskog jezika, odakle doista potiče (npr. fr. colline 'brdo', rum. cúlme (cúlmi), 'vrh, kresta, sleme' < lat. culmen; fr. ongle 'nokat', rum. únghie 'nokat' < lat. úngüla; fr. oreille 'uvo', rum. uréche (-chi), s. f. 'uvo' < lat. aurícüla; fr. os 'kost', rum. os 'kost' < lat. ossum; fr. verser 'sipati, naliti, uliti, natočiti, prosuti, izliti, proliti; fig. sipati, sasuti', rum. vǎrsǎ 'sipati, rasipati, prosipati' < lat. vǣrsǎre 'prevrnuti'; fr. escalier 'stepenice, stepenište', rum. scǎrǎ 'stubište' < lat. scala; fr. pleuvóir 'padati (o kiši)', rum. plouá 'padati (o kiši)' < lat. plověre; fr. manger 'jesti, pojesti', rum. mîncǎ < lat. *manucǎre; fr. carpe 'šaran', rum. crap 'šaran' (Cyprinus carpio) < lat. carpa; fr. vendre 'proda(va)ti, trgovati', rum. vînde 'proda(va)ti' < lat. venděre; fr. ours 'medved', rum. urs 'medved' < lat. ũrsus; fr. poulet 'pile', rum. pui 'pile' < lat. *pulleus (= pullus); fr. semaine 'sedmica, nedelja', rum. sǎptǎmîná 'sedmica, nedelja' < lat. sĕptĩmāna; fr. soleil 'sunce', rum. soǎre < lat. sōlem, itd.).

Stojanović to isto čini i kada govori o tračkim jezičkim prežicima u govorima „Vlaha” sa prostora istočne Srbije navodeći leksiku iz rumunskog jezika, za koju kaže da potiče iz tračkog, a ne iz latinskog jezika odakle doista potiče (npr. rum. cuib 'gnezdo' < lat. *cubium; rum. gutúie 'dunja' < lat. cotónea i cydónia [cydónium *malum*]; rum. gúrǎ 'usta' < lat. gula 'dušnik, grkljan, grlo'; rum. púti-nǎ 'kaca' < lat. *putina; rum. grǎu 'žito' < lat. granum; rum. cúscru 'tast' < lat. consoc(e)rum; rum. sǎpǎ 'motika' < lat. sappa; rum. gǎinǎ 'kokoška' < lat. gallīna; rum. núnťǎ 'svadba' < lat. nuptiae; rum. tĩnǎr 'mlad' < lat. tĕnĕr; rum. cal 'konj' < lat. caballus; rum. iǎpǎ 'kobilu' < lat. equa; rum. berbéc 'ovan' < lat. berbĕcem iz vervex; rum. frumós 'lep, krasan' < lat. formōsus; rum. vis 'san' < lat. vīsum; rum. nórǎ 'snaha' < lat. nōrus; rum. gǎleátǎ 'drvena posuda, kofa' < lat. gallĕta, itd.).

Što se tiče kritičke analize u vezi s iznetim stavovima i zaključcima u knjizi Miodraga D. Perića, ona prati podnaslove kojima

se on rukovodi u pisanju istorije „Vlaha” sa prostora istočne Srbije. Tu se najpre kritički analizira zaključak o postanku autohtonih Vlaha severoistočne Srbije i doseljavanju Srba na Balkansko poluostrvo, kao i Perićevi stavovi o Vlasima severoistočne Srbije u sastavu Prvog bugarskog carstva, Samuilovog carstva i Vizantije. Kritički su sagleđani Perićevi stavovi koje iznosi o Vlasima severoistočne Srbije u sastavu Drugog bugarskog carstva i srpske srednjovekovne države, kao i o Vlasima severoistočne Srbije u sastavu Osmanskog carstva. Naravno, u vezi s doseljavanjem Vlaha na današnji prostor severoistočne Srbije iz Transilvanije (Erdelja), Banata, Vlaške i Moldavije za vreme Austrijske okupacije severne Srbije (1718–1739) i za vreme Kneževine i Kraljevine Srbije u XIX veku naveli smo validne protivargumente Perićevim zaključcima. O Vlasima severoistočne Srbije u Osmanskom carstvu u predustaničko doba i o njihovom doprinosu u stvaranju moderne srpske države za vreme Prvog srpskog ustanka (1804–1813), kao i o Vlasima severoistočne Srbije u sastavu Srbije od Drugog srpskog ustanka (1815) do kraja Prvog svetskog rata (1918), pa sve do današnjih Vlaha u Republici Srbiji, Perić ne navodi gotovo nijedan argument. On u svojoj knjizi piše i o religiji i kulturi Vlaha severoistočne Srbije bez ikakvih argumenata i bez navođenja validne literature. Autor u svojoj knjizi govori i o jeziku „Vlaha” severoistočne Srbije, mada sam u neposrednom razgovoru s njim u staračkom domu „Vila Katarina” u Knjaževcu došao do saznanja da uopšte ne poznaje govor „Vlaha” sa prostora istočne Srbije.

Kada je reč o knjizi Milene Golubović, odnosno o premisama na osnovu kojih ona donosi zaključke o teorijskim postavkama, o pojmu (etničke i/ili nacionalne) manjine, o pristupima istraživanju etničkog identiteta, o Nacionalnom savetu Vlaha u periodu 2006–2010. godine, o Nacionalnom savetu Vlaha od 2010. godine, o „vlaškom pitanju” kao temi susreta između predsednika Republike Srbije i Republike Rumunije krajem 2011. i početkom 2012. godine, o mitu koji govori o teškoćama uspostavljanja komunikacije između predstavnika različitih „struja” mišljenja, o autoritetu „Vlahinja” koje su po njenom mišljenju zakon koji treba poštovati, o prekodunavskoj i južnobalkanskoj braći, o SPC-u i RPC-u i „vlaškim” vernicima, o odnosu prema narodnoj religiji „Vlaha”, o „vlaškom” pismu, raspravama koje su zapođene oko „vlaškog” pisma i jezika, o prvom

seminaru za nastavnike predmeta „Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture”, o utvrđivanju etničkih identitetskih orijentacija unutar „vlaške” etničke zajednice i o osvrtu na neke sfere društvenog života u kojima se reflektuje etničko identitetsko određenje „Vlaha”, donosim u svojoj kritičkoj analizi validne protivargumente.

U desetom poglavlju pod naslovom *Leksikografska i udžbenička literatura na „vlaškom” i o „vlaškom jeziku” – lingvistička perspektiva* Ana Samardžić iz kritičkog ugla pristupa publikacijama koje imaju za cilj izdvajanje „vlaškog” kao posebnog jezika. Publikacije koje uglavnom nastaju pod okriljem Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine odlikuju se nenaučnošću. Rečnici se prave bez ikakve metodologije, pri čemu ne postoji ni najmanje poznavanje gramatičkih i ortografskih pravila. Njihovi autori se koriste tehnikom manipulacije i služe se izvrtanjem istorijskih i lingvističkih činjenica u svoju korist, a dijalekatske crte prikazuju kao odlike zasebnog jezika, nemajući pritom uvid u stručnu literaturu koja je o ovoj problematici izuzetno bogata. Autorka pored kritike prikazuje i rezultate dijalektoloških istraživanja rumunskih dijalekata, poddijalekata i govora na terenu Rumunije, Bugarske, Mađarske, Ukrajine, Srbije itd. i pokazuje kako rumunski govori s prostora istočne Srbije ne predstavljaju izolovane govore niti se u bitnijoj meri razlikuju od organskih idioma s kojima su i posle toliko vekova ipak usko povezani. Specifičnosti koje se uočavaju prevashodno na fonološkom planu uočene su i u drugim dijalektima i govorima. Rumunski govori istočne Srbije pripadaju korpusu muntenskih govora oltenskog tipa jednim svojim delom, dok druga njihova grupa ulazi u banatski dijalekat. Arhaični periferni govori rumunskog jezika istočne Srbije pokazali su da prepreke fizičke i društvene prirode nisu dovele do bitnijih promena u jeziku, ali i činjenicu da standardni rumunski jezik nije naročito na njih uticao. Neorganizovan sistem obrazovanja na maternjem jeziku uspeo je da sačuva crte rumunskog jezika XVIII i XIX veka, međutim, negativne posledice se očituju u ubrzanoj srbizaciji i laganom napuštanju jezika u korist srpskog, čije poznavanje nudi brojne mogućnosti. Budući da se rumunsko društvo istočne Srbije razvija, a razvoj u jeziku prati društvene promene, ovaj govorni varijetet ne može imati prirodni tok, budući istisnut iz korpusa maternjeg jezika. Kako mu se ne daje mogućnost da obavlja sve neophodne društvene i civilizacijske

funkcije, preti mu nestajanje. Poduhvati potencijalnih standardologa „vlaškog” jezika i reformatora pisma nikako ne pomažu u očuvanju jezika, već imaju suprotan efekat. Njihovi ciljevi imaju veze s nametanjem nacionalnosti rumunskom življu, etnonima koji oni ne upotrebljavaju, što je jedna od glavnih odlika separatizma i nacionalizma. Kao instrument se u te svrhe koriste jezik i pismo, kao moćni etnički, nacionalni, pa i kulturni simboli. Samo preimenovanje jezika ne donosi nikakve promene u njegovoj strukturi i funkcijama, međutim, ono ima negativne posledice po kulturni i etnički identitet rumunske zajednice kojoj je egzonom „vlaški” poznat samo iz srpskog jezika. Samo neupućeni mogu misliti da se time ovaj jezik istiskuje iz konteksta rumunskog. Naprotiv, ova su dva naziva sinonimna, što pokazuje bogata lingvistička i istorijska literatura. Korišćenje ćirilice takođe ne doprinosi razlikovanju u odnosu na rumunski, koji se odlično može pisati ovim pismom, čemu je dokaz pismenost koja se u Rumuniji na ćirilici razvijala od XVI do XIX veka.

Neodgovorni laički sudovi ovih pseudonaučnika ne mogu ni na koji način doprineti rasvetljavanju ozbiljnih lingvističkih, sociolingvističkih, istorijskih i etnoloških pitanja i ne sme im se pridavati ni najmanja pažnja ukoliko se na umu imaju naučni, društveni i kulturni progres.

POSTFAȚĂ

*„Am scris fără grabă și cu mare greutate
am potrivit ca prin scris, astfel încât
cuvântul să oglindească gândul.”*

Ljubo Jandrić

Primul capitol al acestei cărți cuprinde titlul cu subtitlul, editorii, recenzorii, lectorii și editura, cel de-al doilea capitol e format din Prefață, iar cel de-al treilea din Observații introductive. De-abia în cel de-al patrulea capitol *Climatul politic, presa și mediile înainte și după formarea Consiliului național al minorității naționale vlahă în procesul de asimilare al românilor pe teritoriul Serbiei de Est* (pp. 15–76), începe analiza critică a articolelor din presă care indică: formarea disprețului fără de comunitatea „vlahă” de pe teritoriul Serbiei de Est, creerea unui stereotip negativ în legătură cu această comunitate, incitarea la discriminare, provocarea sentimentelor de nesiguranță și de frică în sânul comunității „vlahă” pe teritoriul Serbiei de Est, încurajarea și provocarea violenței, crearea sentimentului la majoritatea cetățenilor că un asemenea comportament față de comunitatea „vlahă” e dezirabil și scuzabil, dând senzația într-un cerc larg de cetățeni că un asemenea comportament față de comunitatea „vlahă” va fi tolerat și nu va constitui obiectul unor consecințe. În general vorbind, discursul de ură și netoleranță folosit în articolele de presă amintite a încurajat și justificat discriminarea „vlahilor” de pe teritoriul Serbiei de Est pe baza diferențelor etnice, naționale și lingvistice înainte, pe timpul și după formarea Consiliului național al minorității naționale vlahă (CNMNV).

În cel de-al cincilea capitol cu titlul *Listele de votare și politica alegerilor pentru Consiliului național al minorității naționale vlahă în procesul de asimilare al comunității de pe teritoriul Serbiei estice* (pp. 77–132) este prezentată ideea conform căreia CNMNV a fost constituit cu scopul separării comunității românești de pe teritoriul Serbiei estice în românească și vlahă și care, prin preluarea Consiliului de către „vlahii temporari”, adică „vlahii pe termen limitat”, impune

ideea că patria mamă a „vlahilor” e Serbia și nu România și de aceea autohtonii sunt „vlahii” Serbiei, respectiv că există pe teritoriul Serbiei de 2000 ani ca urmași ai celților sau că sunt sinonimi cu celții, pe câtă vreme românii au rezultat din romanizarea daco-tracilor.

Alături de multe alte organizații, organizația „Forumul pentru cultura vlahilor” din Bor (astăzi „Forumul vlahilor”) a pornit inițiativa ca la adunarea electronică, la care au participat 96 de electori, pe 4 martie 2006 să se constituie în Sala de muzică din Bor CNMNV. Cu acest prilej e formată lista pentru „Consiliul vlahilor Serbiei”, mai apropiată, în mod condițional spus, opțiunii proromânești, care e formată din reprezentanții Partidului democratic vlah al Serbiei (PDVS) și alte organizaii vlahе din societatea civilă conduse de dr Predrag Balašević, Ivica Glišić, Zaviša Žurž, Živoslav Lazić și alții, în frunte cu purtătorul de listă Dragomir Dragić, președintele Forumului pentru cultura vlahilor și al listei „Vlahii pentru vlahi”, pe care au figurat Dragoslav Zajkesković, Ljubiša Lalić, Jasmina Mihajlović (în prezent Glišić), Slobodan Perić și cel de-al doilea purtător de listă, Siniša Mihajlović, care a susținut Partidul radical sârbesc.

După constituirea primei formule a CNMNV, a fost clar că minoritatea vlahă nu s-a lăsat înspăimântată de presiunile constante și amenințările la care a fost supusă de mass-media înainte de constituirea Consiliului. În momentul când membrii primului Consiliu național au adoptat hotărârea că patria lor mamă este România și că limba lor maternă e româna, atunci partidele la putere ale poporului majoritar prin intermediul ministerelor de resort au acționat prin toate mijloacele înscrierea CNMNV în Registrul consiliilor naționale al Republicii Serbia un an și jumătate de la constituirea lui.

Într-un final, după înregistrarea Consiliului a fost adoptată hotărârea că limba maternă a vlahilor e româna, iar apoi a fost inițiată introducerea limbii române cu elemente ale culturii naționale în sistemul de educație de pe teritoriul Serbiei estice, ceea ce a fost împiedicat de organele responsabile din cadrul ministerelor și administrației Republicii Serbia până la formarea celei de-a doua conduceri a CNMNV din 2010, prin care membrii partidelor majoritare la conducere (SPS, SNS și altele) au preluat Consiliul și drept urmare au impus comunității „vlahе” identitatea națională „vlahă” care nu recunoaște sinonimia cu cea „românească”. „Vlahilor” li s-a spus că patria

lor mamă e Serbia, nu România, și că „vlahii” au o „limbă vlahă” (îmba vlahă) unică ce are nevoie de codificare și standardizare, fiindcă e, așa cum susțin „vlahii”, diferită total de cea română. Sa mai spus, de asemenea, că „vlahii” nu au apărut ca urmare a romanizării triburilor daco-trace de pe teritoriul carpato-staroplanina, ci că actualii „vlahi” de pe teritoriul Serbiei estice s-au format din celți sau sunt egali cu celții, care pe timpul guvernării romane au „eșuat” romanizării. Acestea sunt ipotezele pe baza cărora membrii celui de-a doua, a treia și patra conducere a CNMNV au concluzionat că „vlahii” de pe teritoriul Serbiei estice sunt de peste 2000 ani autohtonii și că prin aceasta sunt popor constitutiv.

În acest capitol sunt prezentate, pe lângă altele, listele nominale cu numele și prenumele candidaților de la alegerile electorale din 2006 și alegerile directe din 2010, 2014 și 2018, și date personale referitoare la aceștia: privind nașterea și educația. E bine să amintim că în 2006 au fost două liste, în 2010 nouă, în 2014 patru și în 2018 două liste cu candidații pentru alegerile la CNMNV. Bineînțeles, au fost prezentate și programele listelor individuale, au fost comentate acțiunile anumiților lideri și modalitățile de preluare a CNMNV de către liderii partidelor poporului majoritar la conducere sub oblăduirea lingșitorilor din rândurile „vlahilor”.

Consiliul național al minorității vlahе și politica formării identității „vlahilor” în procesul asimilării românilor de pe teritoriul Serbiei estice (pp. 133–273) este titlul celui de-al șaselea capitol, în care analizez formarea identității vlahilor, care în perioada postbelică au fost mereu tratați ca sârbi vlahizați. Această identitate se formează prin gesturile politice îndemânaticе ale comuniștilor sârbi și a celor asimilați din rândurile „vlahilor”. Totuși, după alterarea relației Tito–Stalin din timpul Informbiroului (1948) a fost abandonată ideea formării identității „vlahе” și a fost inițiată sârbizarea și asimilarea completă prin intermediul școlii, deoarece, așa cum afirmă Snežana Kordić, și școlile sunt mijloace ale politice de stat, precum și armata, poliția și finanele de stat, apoi prin intermediul radioului, a librăriilor rurale, cursurile de alfabetizare și alte mijloace. După regimul lui Milošević și democratizarea guvernului (2000) nu s-a ajuns la o democratizare, la renunțarea la politica de asimilare, și drept urmare s-au înființat asociații „vlahе” și partide politice care au cerut pentru

„vlahii” de pe teritoriul Serbiei estice școală, radio și televiziune, biserică și ziare în limba maternă, respectiv în limba română. Guvernul sârb a fost inițial surprins de fora comunității „vlahe” dar după formarea CNMNV în 2006 preluarea frâielor în 2010 cu ajutorul „vlahilor” lingușitori au fost impuse normarea și standardizarea „limbii vlahе” și a ideii că patria spirituală a „vlahilor” e Republica Serbia, și nu România. Prin aceasta e asigurată continuitatea ideii guvernului comunist din 1945 că trebuie lucrat la spargerea unității naționale românești a comunității din Serbia, respectiv la formarea minorității naționale române în Banatul sârbesc (Voievodina) și a celei vlahе în Serbia estică. Deci, proiectul îndreptat împotriva poporului român și limbii române se desfășoară în continuare într-un mod planificat, sistematic și cu îndârjire sub conducerea mecanismului centralizat din cadrul ministerelor de resort ale Republicii Serbia cu ajutorul lingușitorilor din CNMNV care sunt membrii partidului poporului majoritar aflat la conducere (SPS și SNS și altele).

Istoria Serbiei moderne ca „stat neterminat” este formată din blocurile puterii politice ale guvernului nou instalat, cu tehnologia politică sprijinită de un amestec exploziv și periculos al populismului național și social, cu dezinstituționalizarea originii drepturilor și politicii, abatere rapidă și violentă în comparație cu fostul regim al Partidului democrat și al lui Boris Tadić, ceea ce nu amintește ci și în stil reface principiile formative ale regimului strict al lui Slobodan Milošević. De aceea „vlahii” autohtoni care cer recunoaștere de la populația majoritară sârbă vor încerca să afirme ideologia complementarității pentru a putea negocia cu această majoritate pe picior de egalitate, iar populația majoritară sârbească va pleda în același timp pentru complementaritate pentru a putea justifica exploatarea CNMNV și discriminarea minorității naționale „vlahe”. De aceea românii (vlahii) de pe teritoriul Serbiei estice și-au ascuns în public identitatea etnică, și invers, au accentuat continuuabilitatea de a se descurca în cadrul culturii sârbești și s-au prezentat ca sârbi, lucru demonstrat prin recensăminte, alături de neregulile făcute de recenzorii care au procedat în conformitate cu indiciile întocmite anterior de guvernanții sârbi în legătură cu populația de identitate românească (vlahă). Identitatea română a devenit un fel de secret, chiar dacă în cadrul comunității s-a știut cine este de fapt român, numit vlah și cine

nu e. Deoarece este pus în legătură cu caracteristici nedorite și presupuse trăsături personale, putem concluziona că identitatea română în Serbia estică este stigmatizată. Cel cunoscut de populația majoritară drept român (vlah) este imediat tratat ca inferior, și asta e, desigur, unul dintre motivele de bază pentru a ascunde identitatea românească și de formare a uneia „vlahe”.

În cel de-al șaptelea capitol cu titlul *Consiliul național al vlahilor și „limba vlahă” în procesul de asimilare al românilor de pe teritoriul Serbiei de Răsărit* (pp. 275–494) înfățișez cititorilor o analiză critică a principiilor lingvistice și socio-lingvistice care trebuie respectate pentru a redenumi, codifica și standardiza limba română drept „limba vlahă”, adăugând că pentru redenumirea limbii, române în cazul nostru, (*limba rumână, limba rumânaască, rumâneșce*) în așa-zisa vlahă (*limba vlaha, limba vlahă*), nu este oferită niciun fel de explicație niciunde, iar „vlahiștii”, ca secesioniști ai limbii și propagatori ai uneia noi („vlaha”), consideră că prin redenumirea limbii române în „vlahă” au căpătat o limbă specială.

Contrar acestora, după părerea lui Veselin Matović, procesul de redenumire a unei limbi nu trebuie prin aceasta să ducă la destabilizarea limbii existente, dar indică direct destrucția restului: conștiința națională, sistemul de valori, formularul cultural, modelul comportamentului social, redefinirea moștenirii culturale, revizuirea istoriei, într-un cuvânt – redenumirea limbii amenință în esență existența spirituală a unui popor, și mai mult, limba „vlahilor” nu poate fi valoarea bănească revenită „vlahiștilor” în cadrul negoțului cu identitatea.

Mulți autori sociolingviști afirmă în studiile lor că *denumirea unei limbi* trebuie să fie în concordanță cu *codul structural-genetic*, respectiv cu *esența limbii*, apoi cu *identificarea tradicionalo-culturală* și *denumirea, cu expertiza științifică de specialitate* și în final cu *acceptarea socială generală* – așa că pe baza tuturor celor afirmate trebuie să reiese *politica filologică*, adică, politica legată de redenumirea limbii între „vlahiștii” din interiorul CNMNV nu întâlnește niciun obstacol în niciunul dintre factorii amintiți. Toate falsificatele, toate campaniile politice murdare, negarea argumentelor științifice posibile pe baza argumentelor politicii elitei sârbești prin impunerea statutului

etnic și lingvistic „vlah” va celui românesc pe teritoriul Serbiei, sunt descoperite pentru public și argumentate detaliat în acest capitol.

Cel de-al optulea capitol, denumit *Consiliul național al minorității naționale vlahe și școala în procesul asimilării românilor (vlahilor) pe teritoriul Serbiei estice* (pp. 495–545) cuprinde ilustrarea: 1) școlarizării copiilor de naționalitate română de pe teritoriul Serbiei estice exclusiv în limba sârbă în anul școlar 1882/1883 pe baza lucrării lui Bogoljub Jovanović publicată în Monitorul pentru educație din 1886; 2) școlarizării copiilor de naționalitate „vlahă” de pe teritoriul Serbiei estice exclusiv în limba sârbă în perioada de după cel de-al doilea război mondial pe baza rapoartelor pentru anul școlar 1949/1950 și 1950/1951, întocmite la cererea comitetelor populare ale plaselor din regiunea Timoc; 3) școlarizării copiilor de naționalitate română (vlahă) în școlile sârbești în limba română și graiul vlah cu elemente ale culturii naționale, care a început pe timpul celui de-al doilea și s-a încheiat la formarea celui de-al treilea CNMNV în anul școlar 2014/2015.

Cel de-al noulea capitol, *Consiliul național al minorității naționale vlahe și politica sa de editare în domeniul editării cu scopul asimilării românilor de pe teritoriul Serbiei estice* câte ceva despre încercările de tipărire de materiale legate de „problematika vlahă” înainte de formarea primului CNMNV (1918–2005), pe timpul acestuia (2006–2010) și al celui de-al doilea (2010–2014). Unele lucrări, discuții și articole sunt doar ordonat enumerate, alte lucrări sunt comentate, iar în cea de-a treia parte, sunt analizate critic lucrări precum *Etnogeneza apariției vlahilor: vlahii și popoarele balcanice* a lui Vojislav Stojanović (2007); *Vlahii din Serbia nord-estică* a lui Miodrag D. Perić (2014) și *Identitatea etnică a vlahilor* de la Milena Golubović (2014).

Analiza critică a cărții lui Vojislav Stojanović se referă la relația dintre celți și „vlahi” în contextul istoric și magico-religios, apoi la limbile celtă și tracă care dăinuiesc în graiul „vlahilor” de pe teritoriul Serbiei estice și despre „cuvintele româno-slave” din graiul „vlahilor” de pe teritoriul menționat. Stojanović în cartea sa dezvoltă ipoteza legată de celții care au devenit „vlahi” sau au fost inițial „vlahi” în perioada antică și au avut o limbă asemănătoare cu cea a „vlahilor” înainte de cucerirea Peninsulei Balcanice. Pe baza acestora concluzio-

nează că „vlahii” locuiesc pe acest teritoriu de minim 2000 de ani și că sunt o categorie care nu s-a schimbat până în prezent.

Pe primele pagini, Stojanović scrie că „vlahii” au colabrat și s-au amestecat cel mai mult cu dacii. Apoi amintește că vlahii din „statele nou formate” Bulgaria, Serbia și România au acceptat de „bunăvoie” că sunt în Bulgaria - bulgari, în Serbia - sârbi, în România - români, iar în Serbia estică - vlahi. Când vorbește despre relația celtilor și „vlahilor” în contextul magico-religios, Stojanović fără a aduce argumente valide scrie despre elementele vechi celtice din credințele „vlahilor” de pe teritoriul Serbiei estice. De asemenea, când vorbește despre limbile celtice care s-au prelungit în graiul „vlahilor” de pe teritoriul Serbiei estice, include o comparație între lexicul limbii române cu cel al francezei care, după părerea lui provine din celtă și nu din latină, de unde aceasta într-adevăr provine (spre exemplu fr. colline 'deal', rom. cúlme (cúlmi), 'vârf, creastă' < lat. culmen; fr. ongle 'unghie', rom. únghie < lat. ũngŭla; fr. oreille 'ureche', rom. uréche (-chi), s. f. < lat. aurícŭla; fr. os 'os', rom. os < lat. ossum; fr. verser; 'a turna, a vărsa, a deversa, fig. a turna', rom. vǎrsá 'a turna, a risipi, a vărsa' < lat. vĕrsāre 'a răsturna'; fr. escalier 'scări, scară', rom. scǎrǎ < lat. scala; fr. pleuvor 'a cădea (despre ploaie)', rom. plouá 'a cădea (despre ploaie)' < lat. plovĕre; fr. manger 'a mânca', rom. mîncá < lat. *manucāre; fr. carpe 'crap', rom. crap (Cyprinus carpio) < lat. carpa; fr. vendre 'a vinde, a comercializa', rom. vînde < lat. vendĕre; fr. ours 'urs', rom. urs < lat. ũrsus; fr. poulet 'pui', rom. pui < lat. *pulĕus (= pullus); fr. semaine 'săptămâna', rom. săptămînǎ < lat. sĕptimāna; fr. soleil 'soare', rom. soáre < lat. Sōlem etc.).

Același lucru îl face Stojanović și când vorbește despre prelungirile limbilor tracice din graiul „vlahilor” de pe teritoriul Serbiei estice introducând noiuni din lexicul românesc, despre care menționează că provin din tracă, și nu din latina de unde provin într-adevăr (spre ex. rom. cuib < lat. *cubium; rom. gutúie < lat. cotónea și cydónia [cydónium malum]; rom. gúrǎ < lat. gula; rom. pútinǎ 'kaca' < lat. *putina; rom. grǎu < lat. granum; rom. cúscru < lat. consoc(e)rum; rom. sǎpǎ < lat. sappa; rom. gǎinǎ < lat. gallīna; rom. núntǎ < lat. nuptiae; rom. tînǎr < lat. tĕnĕr; rom. cal < lat. caballus; rom. iǎpǎ < lat. equa; rom. berbéc < lat. berbĕcem din vervex; rom.

frumós < lat. formōsus; rom. vis < lat. vīsum; rom. nóră < lat. nōrus; rom. găleată < lat. gallēta etc.).

În ceea ce privește analiza critică legată de atitudinea și concluziile din cartea lui Miodrag D. Perić, ea urmărește sub titlurile pe care le folosește pentru a scrie istoria „vlahilor” de pe teritoriul Serbiei. Aici se analizează pentru început în mod critic concluziile privind existența vlahilor autohtoni ai Serbiei de Nord-Est și migrația sârbilor din Peninsula Balcanică, ca și atitudinea lui Perić privind vlahii Serbiei de Nord-Est din componența Primului țarat bulgar, Țaratului lui Samuil și Imperiului Bizantin. Este comentată într-un mod critic și atitudinea lui Perić privind vlahii Serbiei de Nord-Est din componența Celui de-al doilea țarat bulgar și a statelor medievale sârbești, ca și despre vlahii Serbiei de Nord-Est din componența Imperiului Otoman. Bineînțeles, legat de migrarea vlahilor de pe teritoriul actual al Serbiei nord-estice din Transilvania (Ardeal), Banat, Țara Românească și Moldova pe timpul ocupației austriece a nordului Serbiei (1718–1739) și din timpul cnezatului și regatului Serbiei din secolul XIX am adus argumente valide împotriva afirmațiilor lui Perić. Despre vlahii Serbiei de Nord-Est din componența Primului țarat bulgar în perioada de dinainte de revoltă și despre contribuția lor la formarea statului modern sârb pe parcursul Primei revolte sârbești (1804–1813), ca și despre vlahii Serbiei de Nord-Vest din componența statului sârb pe perioada Celei de-a doua revolte (1815) până la încheierea Primului război mondial (1918), și până la actualii vlahi ai Republicii Serbia, Perić nu expune aproape niciun argument. În cartea sa scrie și despre religia și cultura vlahilor Serbiei nord-estice fără a aduce însă niciun argument și fără să menționeze bibliografia folosită. În cartea sa, autorul vorbește despre „vlahii” Serbiei nord-estice, deși într-o discuție directă cu el care a avut loc la căminul de bătrâni „Vila Katarina” din Knjaževac am ajuns la concluzia că nu cunoaște limba „vlahilor” de pe teritoriul Serbiei nord-estice.

Referitor la cartea Milenei Golubović, respectiv despre premisele pe baza cărora aceasta trage concluziile privind metodele teoretice referitor la domeniul (etnic și/sau al minorităților) național, despre abordarea științifică privind identitatea etnică, despre identitate, despre Consiliul național al vlahilor din perioada 2006–2010, despre Consiliul național al vlahilor din 2010, despre „problematica vlahă” ca

teme ale întrunirilor dintre președinții Republicii Serbia și Republicii România de la sfârșitul anului 2011 și începutul 2012, despre mitul care amintește despre dificultățile realizării comunicării dintre reprezentanții diferitelor „curente” de păreri, desre autoritatea „vlainelor” care, după părerea ei sunt literă de lege, despre frații din sudul Balcanilor și de peste Dunăre, despre PCS și RPC și credincioșii „vlahi”, despre atitudinea față de religia „vlahilor”, despre scrierea „vlahilor”, despre discuțiile începute în jurul alfabetului și limbii „vlahilor”, despre primul seminarul cadrelor pentru obiectul „Graiul vlah cu elemente ale culturii naționale”, despre confirmarea identității etnice orientate spre interiorul comunității etnice „vlahe” și despre întorsăturile luate la anumite sfere ale vieții sociale în care se reflectă identitatea etnică a unor anumiți „vlahi”, aduc contra-argumente valide de în comentariul meu critic.

În cel de-al zecelea capitol, cu denumirea *Lexicografia și literatura regiuni pe „vlahă” și despre „limba vlahă” – perspectiva lingvistică*, Ana Samardžić face analiza critică a publicațiilor care au ca scop separarea „vlahei” ca o limbă diferită. În general acestea au apărut sub ingerența CNMNV și se evidențiază prin neștiință. Dicționarele sunt alcătuite fără a deține o metodologie, deoarece în alcătuirea lor nu sunt cunoscute regulile gramaticale și ortografice. Autorii lor se folosesc de tehnica manipulării și se folosesc de fapte istorice și lingvistice orientate subiectiv spre a demonstra teoriile lor, iar trăsăturile dialectice sunt prezentate drept caracteristici ale unei limbi diferite, neavând pentru aceasta suportul literaturii de specialitate care e foarte bogată în cadrul acestui sector. Autoarea nu doar face o critică discursivă, ci una bazată pe rezultatele cercetărilor dialectologice de teren ale oamenilor de știință români, a subdialectelor și graiurilor din România, Bulgaria, Ungaria, Ucraina, Serbia etc. și indică cum graiurile din Serbia de Est nu sunt unele izolate, nici diferite absolut de idiomele organice cu care au fost de-a lungul veacurilor într-un contact strâns. Specificitatea observată în primul rând în planul fonologic există și la alte dialecte și graiuri. Graiurile românești din Serbia estică aparțin o parte corpusului graiurilor muntenești de tip oltenesc, în timp ce o alta aparține dialectului bănățean. Graiurile arhaice periferice ale limbii române din Serbia estică au indicat că obstacolele de natură fizică și socială nu au condus la schimbări

importante la nivelul limbii, dar și faptul că limba română standardizată nu le-a influențat într-un mod deosebit. Lipsa unui sistem organizat de educație în limba maternă a reușit să conserve trăsăturile limbii române din secolul XVIII și XIX, totuși, consecințele negative se reflectă în accelerarea sârbizării și părăsirii graduale a limbii materne în folosul celei sârbe, a cărei cunoaștere oferă mai multe șanse. Ținând seama de faptul că comunitatea din Serbia estică e într-un proces de dezvoltare, iar schimbările lingvistice le oglindesc pe cele sociale, această varietate de graiuri nu poate avea un curs natural, fiind separat de corpusul limbii materne. Deoarece nu au posibilitatea de a avea funcțiile sociale și culturale necesare, sunt amenințate cu dispariția. Încercările de standardizare a limbii „vlahe” și reformarea ortografică nu ajută în niciun mod la conservarea limbii, ci au un efect contrar. Scopurile lor au legătură cu impunerea populației românești a unor etnonime inexistente, indicând astfel o politică naționalistă și separatistă. Drept instrument pentru atingerea scopurilor sunt folosite limba și ortografia drept simboluri etnice, naționale, culturale. Doar schimbarea denumirii limbii nu aduce niciun fel de schimbări în structura și funcțiile acesteia, cu toate acestea are urmări negative pentru cultura și identitatea etnică a comunității românești care e cunoscută sub exonimul din limba sârbă drept „vlahă”. Doar neinițiații pot crede că prin aceasta limba se va separa de contextul românesc. Contrar acestora, cele două denumiri sunt sinonime, fapt indicat de literatura lingvistică și istorică bogată. De asemenea, folosirea literelor chirilice duce la diferențierea de română care poate fi totuși scrisă și astfel, dovadă fiind scrierea folosită în România în secolele XVI - XIX.

Judecățile laice iresponsabile ale acestor pseudo-cercetători nu pot contribui în niciun caz la luminarea complexei problematice lingvistice, sociolingvistice, istorice și etnologice și nu este permisă acordarea lor a nici celei mai mici atenții dacă se ia în considerație progresul științific, social și cultural.

Traducător: Silvia-Diana Šolkotović

SCHLUSSWORT

*„Ich schrieb langsam und ohne Eile,
und bemühte mich sehr, dass mir beim Schreiben
die Gedanken und Worte Seite an Seite gehen.“*

Ljubo Jandrić

Das erste Kapitel dieses Buches enthält einen Titel mit den Untertiteln, Herausgebern, Rezensenten, dem Lektor und Verlag, das zweite Kapitel enthält ein Vorwort und das dritte einleitende Bemerkungen. Erst im vierten Kapitel unter dem Titel *Politisches Klima, Presse und Medien vor und nach der Gründung des Nationalrates der nationalen Walachen- Minderheit im Assimilationsprozess der Rumänen in der Region Ostserbien* (S. 15-76) beginnt eine kritische Analyse von Zeitungsartikeln, die auf folgende Aspekte verweisen : Verachtung für die „Walachen“-Gemeinschaft aus dem Gebiet Ostserbiens, die Schaffung negativer Stereotypen gegenüber dieser Gemeinschaft, Anstiftung zu Diskriminierung, das Gefühl der Unsicherheit und Angst vor allem der „Walachen“-Gemeinschaft in der Region Ostserbiens, die Ermutigung und Provokation von Gewalt, die Hervorrufung des Gefühls bei einem großen Teil der Bürger, dass ein solches Verhalten gegenüber der „Walachen“-Gemeinschaft sozial wünschenswert und gerechtfertigt ist, für viele Bürger ein Gefühl zu wecken, dass ein solches Verhalten gegenüber der "Walachen“-Gemeinschaft toleriert wird und nicht der Haftung unterliegt. Im Allgemeinen hat die in den oben genannten Zeitungsartikeln verwendete Rede über Hass und Intoleranz die Diskriminierung der „Walachen“ aus dem ostserbischen Territorium aufgrund ethnischer, nationaler und sprachlicher Unterschiede vor, während und nach der Gründung der ersten Einberufung des Nationalrates der nationalen Walachen- Minderheit (= NSVNM)¹ ermutigt und gerechtfertigt.

¹ Der Nationalrat der nationalen Walachen-Minderheit = Nachfolgend wird serbische Abkürzung „NSVNM“ verwendet A.d.Ü.

Im fünften Kapitel unter dem Titel die Wahllisten und Richtlinie zur Einrichtung des Nationalrates der Nationalen Minderheit von Walachen im Assimilierungsprozess der rumänischen Gemeinschaft aus dem Gebiet Ostserbiens (S. 77-132) wurde die Idee präsentiert, dass das NSVNM mit dem Ziel gegründet wurde, die rumänische Gemeinschaft in Ostserbien an Rumänen und Walachen zu teilen, der, nachdem der Rat von „zeitlichen Walachen“ d.h. „Walachen für eine bestimmte Zeit“ übernommen wurde, die Idee erlegt wurde, dass das Mutterland der „Walachen“ Serbien ist und nicht Rumänien, und dass sie deshalb einheimisch serbische „Walachen“ sind, dh. dass sie in Ostserbien mehr als 2000 Jahre existieren und von den Kelten stammen oder direkt die Kelten sind, während die Rumänen aus dem romanisierten Thraker- Daker stammen.

Neben vielen Organisationen zeigte die NGO „Kulturforum der Walachen“ aus Bor (heute „Forum der Walachen“) die Initiative, dass es auf der Wahlversammlung, an der es 96 Wählern anwesend waren, am 4. März 2006 in der Musikhalle in Bor das NSVNM gegründet wird. Bei dieser Gelegenheit wurden die Liste der „Bündnis der serbischen Walachen“, die, so zu sagen, der pro-rumänischen Option näher steht, die aus Vertretern der Walachen-Demokratischen Partei Serbiens (VDSS) und anderen Walachen-Zivil gesellschafts organisationen zusammensetzt ist, die von Dr. Predrag Balašević, Ivica Glišić, Zaviša Žurž, Živoslav Lazić und anderen geführt sind, angeführt von Dragomir Dragić, dem Präsidenten des erwähnten Walachen-Kulturforums, und die Liste „Walachen für Walachen“, zu Dragoslav Zajkesković, Ljubiša Lalić, Jasmina Mihajlović (heute Glišić), Slobodan Perić und andere gehörten, angeführt von Siniša Mihajlović, unterstützt von der serbischen Radikalen Partei präsentiert.

Nach der ersten Einberufung der NSVNM war allen klar, dass die Walachen-Gemeinschaft sich mit dem Druck und der Einschüchterung, die vor und nach der Gründung des Rates in den Medien vorhanden waren, nicht einschüchtern lies. Als die Mitglieder der ersten Einberufung des Nationalrates entschieden haben, dass ihr Mutterland Rumänien ist und ihre Muttersprache Rumänisch ist, haben die Parteien der Mehrheitsnation an der Macht, durch die Ministerien, die NSVNMin jeder Hinsicht gehindert, sich anderthalb

Jahre von seiner Gründung im Register der Nationalräte der Republik Serbien zu registrieren.

Nach der Registrierung entschied der Rat schließlich, dass die Amtssprache von Walachen Rumänisch ist, und leitete anschließend die Einführung der rumänischen Sprache mit Elementen der nationalen Kultur in das Bildungssystem in Ostserbien ein, das von den zuständigen Ministerien und der Verwaltung der Republik Serbien bis zu direkten Wahlen für die zweite Amtszeit des NSVNM im Jahr 2010 verhindert wurde, wodurch die Parteimitglieder der Mehrheitsbevölkerung an der Macht (SPS, SNS und andere) den Rat übernehmen und der „Walachen“ Gemeinschaft die nationale Identität der „Walachen“ erzwingen, ohne die Gleichberechtigung mit „rumänischem“ anzuerkennen. Den Walachen wurde gesagt, dass ihr Heimatland Serbien und nicht Rumänien sei, und dass die „Walachen“ eine einzigartige „Walachen-Sprache“ (*limba vlahă*) hätten, die kodifiziert und standardisiert werden sollte, denn, wie die „Walachisten“ sagen, alles anders als in Rumänischem ist. Es wurde auch gesagt, dass die „Walachen“ nicht durch die Romanisierung der Daker-Thraker-Stämme auf dem Gebiet der Karpaten und des Balkangebürges geschaffen wurden, sondern dass die heutigen „Walachen“ aus dem ostserbischen Gebiet von den Kelten stammen oder direkt die Kelten sind, die zur Zeit der römischen Herrschaft „erfolglos“ romanisiert wurden. Dies sind die Voraussetzungen, auf deren Grundlage die Mitglieder der zweiten, dritten und vierten Amtszeit des Nationalrats der Walachen zu dem Schluss kamen, dass „Walachen“ im Territorium von Ostserbien über 2000 Jahre autochton und damit auch ein konstitutives Volk sind.

In diesem Kapitel werden unter anderem alle Listen mit Vor- und Nachnamen der Kandidaten aus den Wahlen 2006 und den Direktwahlen 2010, 2014 und 2018 sowie mit dem Jahr und Ort ihrer Geburt und der Schulbildung gezeigt. Es sollte gesagt werden, dass es 2006 zwei Listen gab, 2010 neun Listen, vier Listen 2014 und 2018 nur zwei Listen mit Kandidaten für die Konstitution von NSVNM. Natürlich wurden auch die Programme der einzelnen Listen präsentiert, die Auftritte der einzelnen Anführer und die Art und Weise ihres Kampfes um die Übernahme von NSVNM durch den Anführer der Parteien der Mehrheitsbevölkerung an der Macht mit

Hilfe von Poltornen aus den Reihen der "Walachen" selbst kommentiert.

Der Nationalrat der nationalen Walachen-Minderheit und die Politik der Walachen-Identitätsbildung im Assimilationsprozess von Rumänen aus Ostserbien (S. 133-273) ist der Titel des sechsten Kapitels, in dem ich die Bildung der Identität der Walachen untersuche, die in der Nachkriegszeit noch als eroberte Serben behandelt wurden. Diese Identität wird durch die klugen politischen Bewegungen der serbischen Kommunisten und der aus den Reihen der "Walachen" assimilierten Personen gebildet. Nach dem Konflikt um die Tito-Staljin-Beziehungen zur Zeit von Informbiro (1948) wurde die Idee der Bildung einer „Walachen-Identität“ jedoch aufgegeben und es wurde mit ihrer vollständigen Assimilation und Assimilation durch die Schule begonnen, weil Schulen, wie Snežana Kordić sagt, genauso ein Mittel der Staatspolitik sind wie Militär, Polizei und Staatsfinanzen, dann durch die Radiosender, Dorfbibliotheken, Kursen für Analphabeten und andere Mittel. Nach dem Milošević-Regime und der Demokratisierung der Macht (2000) endet die serbische Assimilationspolitik nicht. Dennoch beginnen sich „Walachen“ - Vereine und politische Parteien zu bilden, die verlangen, den „Walachen“ aus der Region Ostserbien Bildung, Radio und Fernsehen, Kirche und Presse auf Muttersprache, d.h. auf Rumänisch zu ermöglichen. Zunächst waren die serbischen Behörden von der Stärke der "Walachen"-Gemeinschaft überrascht, aber nach der Gründung der NSVNM im Jahr 2006 und ihrer Übernahme im Jahr 2010 mithilfe von den politischen Poltronen unter den „Walachen“ haben sie die Normierung und Standardisierung der „Walachen-Sprache“ und die Idee, dass die geistige Mutter der „Walachen“ die Republik Serbien und nicht Rumänien ist, auferlegt. Dies hat zu einer Kontinuität mit der Idee der kommunistischen Behörden seit 1945 geführt, dass daran gearbeitet werden sollte, die einzigartige rumänische nationale Gemeinschaft in Serbien zu brechen, d.h. die rumänische nationale Minderheit im serbischen Banat (Wojwodina) und den Walachen in Ostserbien zu bilden. Daher wird ein Projekt gegen das rumänische Volk und die rumänische Sprache durchdacht, systematisch und konsequent unter Leitung zentralisierter Mechanismen innerhalb der Ministerien der Republik Serbien mithilfe von den Poltronen in

NSVNM durchgeführt, die die Mitglieder der Parteien der Mehrheit an der Macht (SPS, SNS und andere) sind.

Die Geschichte der Neuzeit Serbiens als „unfertiger Staat“ bilden Blöcke der politischen Macht der neu gegründeten Regierung mit politischer Technologie gestützt auf einer explosiven und gefährlichen Mischung aus nationalem und sozialem Populismus mit der Deinstitutionalisierung des Ursprungs vom Rechts und von der Politik, eine hastige und gewaltsame Ablenkung in Bezug auf die früheren Regime der Demokratischen Partei und Boris Tadić, die nicht nur erinnert, sondern im großen Umfang die prägenden Prinzipien des alten Regimes von Slobodan Milošević erneuert. Daher werden die einheimischen „Walachen“, die von der serbischen Mehrheit verlangen, sie anzuerkennen, versuchen, eine Ideologie der Komplementarität zu bestätigen, um mit dieser Mehrheit auf Augenhöhe verhandeln zu können, und die vorherrschende serbische Mehrheit wird gleichzeitig die Komplementarität befürworten, um die Ausbeutung NCVNM und Diskriminierung der „Walachen“ Minderheit zu rechtfertigen. Daher versteckten die Rumänen (Walachen) aus Ostserbien in der Öffentlichkeit systematisch ihre ethnische Identität und umgekehrt, betonen immer wieder, ihre Fähigkeit, in der modernen serbischen Kultur gerecht zu werden, und stellten sich den anderen als Serben vor, was sich weitgehend auf die Volkszählungen zeigte, zusätzlich zu der bereits bekannten Verschleierung der rumänischen (Walachen) Identität durch die Aufzähler selbst, die gemäß den Voranweisungen der serbischen Behörden gehandelt haben.

Die rumänische Identität wurde zu einer Art Geheimnis, obwohl in der Gemeinschaft jeder wusste, wer eigentlich der Rumäne ist, den sie Walahe nennen, und wer nicht. Da es mit unerwünschten und angeblich unveränderlichen persönlichen Merkmalen verbunden ist, kann für die rumänische Identität in Ostserbien gesagt werden, dass sie stigmatisiert ist. Derjenige, den die serbische Mehrheitsbevölkerung als Rumäne (Walache) erkennt, wird sofort als minderwertig angesehen, und dies ist natürlich einer der Hauptgründe für das Verbergen der rumänischen und die Bildung der „Wlachen“ – Identität.

Im siebten Kapitel unter dem Titel *der Walachen-Nationalrat und die „Walachen-Sprache“ im Assimilationsprozess der Rumänen*

aus Ostserbien (S. 275-494) stelle ich den Lesern eine kritische Analyse der sprachlichen und soziolinguistischen Prinzipien vor, die respektiert werden müssen, damit die rumänische Sprache in die „Walachen – Sprache“ umbenannt, kodifiziert und standardisiert wird“, insbesondere weil die Umbenennung der Sprache, in unserem Fall des Rumänischen (zimba rumână, zimba rumânaască, rumâneşce) in die sogenannte „Walachen- Sprache“ (limba vlahă, limba vlahă) nicht und nirgendwo erklärt worden ist und die „Walachen“ als sprachliche Sezessionisten und Propagatoren der neuen („Walachen“) Sprache sind der Ansicht, dass sie durch die Umbenennung der rumänischen Sprache in „Walachen“-Sprache eine besondere Sprache in Bezug auf das Rumänische bekamen.

Im Gegenteil, nach Ansicht von Veselin Matović muss die Umbenennung der Sprache selbst nicht zu einer normativen Destabilisierung der vorhandenen Sprache führen, sondern direkt zur Zerstörung aller anderen Elemente: des nationalen Bewusstseins, Wertesystems, kulturellen Musters, des Modells des sozialen Verhaltens, der Umbenennung des kulturellen Erbes, der Revision der Geschichte, in einem Wort-die Umbenennung der Sprache gefährdet im Wesentlichen die gesamte spirituelle Existenz des Volkes, und außerdem darf die Sprache der „Walachen“ nicht die Summe der Geldmünzen sein, die von den Behörden in ethnischem Handeln mit der Identität benutzt wird.

Viele Autoren soziolinguistischer Studien sagen, dass der Name einer Sprache mit dem strukturalistischen Code, d.h. der sprachlichen Essenz, mit traditionell-kultureller Identifikation und Ernennung, mit wissenschaftlicher Expertise und schließlich mit der allgemeinen sozialen Akzeptanz übereinstimmen sollte – nach allen genannten Tatsachen sollte eine *Sprachpolitik* entstehen, jedoch findet eine Politik im Zusammenhang mit der Umbenennung von Sprachen unter den „Walachen“ innerhalb der NSVNM keine Festung zwischen einen dieser Faktoren.

Alle Fälschungen, alle politischen Tricks, alle Ablehnungen der vielen wissenschaftlichen Argumente auf Kosten der Argumente der serbischen politischen Elite bei der Durchsetzung von „Walachen“ ethnischen und sprachlichen Status auf Kosten des rumänischen

ethnischen und sprachlichen Status in der Region Ostserbiens, sind in diesem Kapitel der Öffentlichkeit ausführlich erläutert worden.

Das achte Kapitel mit dem Titel *der Nationalrat der nationalen Walachenminderheit und Ausbildung im Prozess der Assimilation von Rumänen (Walachen) in Ostserbien* (Seite 495 - 545) enthält Folgendes: 1) Ausbildung von Kindern rumänischer Nationalität im Königreich Serbien ausschließlich in serbischer Sprache im Schuljahr 1882/1883. basierend auf der Arbeit von Bogoljub Jovanović, veröffentlicht im Bildungsblatt für das Jahr 1886; 2) die Ausbildung der Kinder "der Walachen-Nationalität in serbischer Sprache in der Zeit nach dem Zweiten Weltkrieg auf der Grundlage der Berichte für das Schuljahr 1949/1950. und 1950/1951. Jahr, das auf Antrag des Bezirksvolkskomitees der Region Timok gemacht wurden; 3) die Ausbildung der Kinder der rumänischen (Walachen) nationalen Minderheit in serbischen Schulen in rumänischer Sprache und Walachen- Dialekt mit den Elementen der nationalen Kultur, die zum Zeitpunkt des zweiten und des Beginns der dritten NSVNM im Schuljahr 2014/2015 begann.

Das neunte Kapitel unter dem Titel *der Nationalrat der nationalen Walachenminderheit und seine Verlagspolitik im Bereich der Geschichte und Anthropologie mit dem Ziel, Rumänen aus dem ostserbischen Territorium zu assimilieren*, enthält einige Informationen zu den Verlagsunternehmen hinsichtlich der „Walachen-Frage“ vor der ersten Einberufung (1918-2005) während der ersten Einberufung (2006 - 2010) und der zweiten Einberufung (2010-2014) des Nationalrats der nationalen Walachenminderheit. Einige der Werke, Debatten und Artikel werden nur ordnungsgemäß aufgeführt, andere Werke wurden kommentiert und die Dritte, wie z.B. die Ethnogenese der Walachenentstehung: Walachen und die Balkanvölker von Vojislav Stojanović (2007); Die Serben im Nordosten Serbiens, von Miodrag D. Perić (2014) und Die ethnische Identität von Walachen von Milena Golubović (2014), werden kritisch analysiert.

Die kritische Analyse des Buches von Vojislav Stojanović bezieht sich auf die Beziehung zwischen Kelten und Walachen im historischen Kontext und im religiös-magischen Kontext, dann auf das keltische und thrakische linguistische Überlebenden in den Walachendialekten aus dem Territorium Ostserbiens und auf die „rumänisch-

slawischen Wörter” in den Dialekten von „Walachen” aus dem angegebenen Raum. In seinem Buch entwickelt Stojanović eine These über die Kelten, die in der Antike „Walachen” wurden oder direkt „Walachen” waren und vor den römischen Eroberungen der Balkanhalbinsel eine ähnliche Sprache hatten wie die der „Walachen”. Auf dieser Grundlage kommt er zu der Schlussfolgerung, dass die „Walachen” in Ostserbien seit mindestens 2000 Jahren leben und bis heute eine unveränderliche Kategorie darstellen. Auf den ersten Seiten seines Buches schreibt Stojanović, dass die „Walachen” in der Vergangenheit am meisten mit den Daker zusammenarbeiten und sich gegenseitig assimilieren. Er stellt dann fest, dass Walachen in den „neu gegründeten Staaten” der Bulgaren, Serben und Rumänen „freiwillig” akzeptierten, dass sie in Bulgarien-Bulgaren, in Serbien-Serben, in Rumänien-Rumänen und in Ost-Serbien-Walachen werden.

In Bezug auf die Beziehung zwischen Kelten und Walachen im religiös-magischen Kontext schreibt Stojanović ohne stichhaltige Argumente über Elemente aus der keltischen Antike, die im Glauben von "Walachen" aus dem ostserbischen Territorium gefunden wurden. Wenn es um die keltischen linguistischen Überlebungen in den Walachendialekten aus Ostserbien geht, listet er die Lexik aus der rumänischen Sprache auf parallel mit der Lexik aus dem Französischem, das seiner Meinung nach aus dem Keltischen stammt und nicht aus dem Lateinischen, woher sie wirklich herkommt (z.B.. fr. colline 'der Hügel', rum. cúlme (cúlmi), 'die Spitze, der Hahnenkamm,' < lat. culmen; fr. ongle 'der Nagel', rum. únghie 'der Nagel' < lat. úngüla; fr. oreille 'das Ohr', rum. uréche (-chi), s. f. 'das Ohr' < lat. aurícüla; fr. os 'die Knoche', rum. os 'die Knoche' < lat. ossum; fr. verser 'einschenken, gießen, uliti, verschütteln; fig. einschenken, ins gesicht sagen', rum. vǎrsá 'einschenken, zerstreuen, verschütten' < lat. vǎrsäre 'umdrehen'; fr. escalier die Treppe, das Treppenhaus, rum. scǎrǎ 'das Treppenhaus' < lat. scala; fr. pleuvoir 'es regnet', rum. plouá 'es regnet' < lat. plověre; fr. manger 'essen, aufessen', rum. mîncá < lat. *manucäre; fr. carpe 'der Karpfen', rum. crap 'der Karpfen' (Cyprinus carpio) < lat. carpa; fr. vendre 'verkaufen, handeln', rum. vînde 'verkaufen' < lat. venděre; fr. ours 'der Bär', rum. urs 'der Bär' < lat. úrsus; fr. poulet 'das Hähnchen', rum. pui 'das Hähnchen' < lat. *pulleus (= pullus); fr. semaine 'die Woche', rum.

săptămînă 'die Woche' < lat. sēptimāna; fr. soleil 'die Sonne', rum. soare < lat. sōlem, u.s.w.).

Stojanović tut dasselbe, wenn er über die Thraker linguistischen Überlebungen in den Walachendialekten aus Ostserbien spricht, indem er die lexik aus der rumänischen Sprache auflistet, von der er sagt, dass sie von der thrakischen Sprache stammt, und nicht vom Lateinischen, woher sie wirklich herkommt (z.B. rum. cuib 'das Nest' < lat. *cubium; rum. gutûie 'die Quitte' < lat. cotónea i cydónia [*cydónium malum*]; rum. gûră 'der Mund' < lat. gula 'der Hals, der Rachen'; rum. pûtină 'kaca' < lat. *putina; rum. grâu 'das Getreide' < lat. granum; rum. cúscru 'tast' < lat. consoc(e)rum; rum. sâpă 'die Hacke' < lat. sappa; rum. găină 'die Henne' < lat. gallīna; rum. nûntă 'die Hochzeit' < lat. nuptiae; rum. tînr 'jung' < lat. tēnēr; rum. cal 'das Pferd' < lat. caballus; rum. iâpă 'die Stute' < lat. equa; rum. berbéc 'der Widder' < lat. berbēcemiz vervex; rum. frumós 'schön' < lat. formōsus; rum. vis 'der Traum' < lat. vīsum; rum. nóră 'die Schwiegertochter' < lat. nōrus; rum. găleată 'der Eimer' < lat. gallēta, usw.).

Bezüglich der kritischen Analyse in Bezug auf die veröffentlichten Meinungen und Schlussfolgerungen im Buch von Miodrag D. Perić folgt sie den Unterüberschriften, die er bei der Abfassung der Geschichte von „Walachen“ aus dem gebiet Ostserbiens verwaltet. Hier wird zuerst die Schlussfolgerung über die Entstehung der autochthonen Walachen im Nordostserbien und die Ansiedlung von Serben auf der Balkanhalbinsel, sowie die Ansichten von Perić zu den Walachen im Nordostserbiens in der Zusammensetzung des Ersten Bulgarischen Reiches, des Samuil-Reiches und des Byzantiums kritisch analysiert. Die Ansichten von Perić über die Walachen im Nordostserbien als Teil des zweiten bulgarischen Reiches und des serbischen Mittelalterstaats sowie die Walachen im Nordostserbien innerhalb des Osmanischen Reiches werden kritisch untersucht. Im Zusammenhang mit der Ansiedlung von Walachen in das heutige nordöstliche Gebiet Serbiens aus Siebenbürgen (Erdelya), Banat, Walachei und Moldau während der österreichischen Besetzung Nordserbiens (1718 - 1739) und während des Fürstentums und des Königreichs Serbiens im 19. Jahrhundert haben wir den Schlussfolgerungen von Perić gültige Gegenargumenten angegeben. Über die

Walachen im Nordostserbien im Osmanischen Reich in der Zeit vor dem Aufstand und ihren Beitrag zur Schaffung eines modernen serbischen Staates während des Ersten Serbischen Aufstands (1804 - 1813) sowie der Walachen des Nordostserbiens innerhalb des serbischen Staates vor dem Zweiten Serbischen Aufstand (1815) bis zum Ende des Ersten Weltkriegs 1918), zu den heutigen Walachen in der Republik Serbien, erwähnt Peric fast keine Argumente. In seinem Buch schreibt er über die Religion und Kultur der Walachen im Nordostserbien ohne Argumente und ohne gültige Literatur zu zitieren. Der Autor spricht in seinem Buch auch von der „Walachen“ Sprache im Nordostserbien, obwohl ich im direkten Gespräch mit ihm Altenheim "Katarina" in Knjaževac begrief, dass er die Sprache der „Walachen“ aus dem ostserbischen Gebiet nicht einmal kannte.

Wenn es um Buch von Milena Golubović geht, bzw. um die Prämissen auf dessen Grundlage sie die Schlussfolgerungen zu theoretischen Überlegungen, zum Begriff der (ethnischen und/oder nationalen) Minderheit, zu Ansätzen zur Untersuchung der ethnischen Identität, zum Nationalrat von Walachen im Zeitraum von 2006 bis 2010, über den Nationalrat von Walachen im Jahr 2010, zu der „Walachenfrage“ als Thema des Treffens zwischen den Präsidenten der Republik Serbien und der Republik Rumänien Ende 2011 und Anfang 2012, über den Mythos, der über die Schwierigkeiten der Kommunikation zwischen Vertretern verschiedener „Meinungsströmungen“ spricht, über die Autorität von „Walachinen“, die ihrer Meinung nach ein zu respektierendes Gesetz sind, über die Brüder auf der anderen Seite der Donau und vom Südbalkan, über die Serbisch-Orthodoxe Kirche und die Ruménisch-Orthodoxe Kirche und die „Walachen“-Gläubigen, über die Haltung gegenüber der nationalen Religion der „Walachen“, über die „Walachen“ Schrift, Debatten über die „Walachen“ Schrift und „Walachen“ Sprache, über das erste Seminar für Lehrer des Faches „Walachendialekt mit Elementen der nationalen Kultur“, über die Etablierung ethnischer Identitätsorientierungen innerhalb der ethnischen „Walachen“ Gemeinschaft und Reflexion über einige Bereiche des gesellschaftlichen Lebens, in denen ethnische „Walachen identität“ reflektiert wird, bringe ich in einer kritischen Analyse gültige Gegenargumente bei.

Im zehnten Kapitel unter der Überschrift *Lexikalische- und Lehrbuchproduktion der „Walachen“ Sprache und über die „Walachen-Sprache“ – eine linguistische Perspektive*, sprach Ana Samardžić aus der kritischen Zugangsperspektive zu Publikationen, die als Ziel die Trennung der „Walachen“ Sprache als separate Sprache haben. Veröffentlichungen, die hauptsächlich unter der Schirmherrschaft des Nationalrats der Walachenminderheit stehen, sind durch mangelndes Bewusstsein gekennzeichnet. Die Wörterbücher werden ohne jegliche Methodik erstellt, ohne dass die Kenntnisse der grammatikalischen und orthographischen Regeln erforderlich sind. Ihre Autoren nutzen die Technik der Manipulation und verwenden historische und sprachliche Fakten zu ihrem Gunsten, und zeigen Dialektmerkmale als Unterscheidungsmerkmale einer separaten Sprache, ohne Einblick in die Fachliteratur zu haben, die in dieser Problematik äußerst reich ist. Neben der Kritik stellt die Autorin auch die Ergebnisse der dialektologischen Recherche rumänischer Dialekte, Subdialekte und Mundarten vor Ort in Rumänien, Bulgarien, Ungarn, der Ukraine, Serbien usw. vor und zeigt, dass rumänische Mundarten aus dem Territorium Ostserbiens keine isolierten Mundarten darstellen und sich auch nicht wesentlich von den organischen Idiomen unterscheiden, mit denen sie nach so vielen Jahrhunderten noch eng verbunden sind. Die vor allem auf der phonologischen Ebene beobachteten Besonderheiten sind auch in anderen Dialekten und Mundarten zu sehen. Die rumänischen Mundarten Ostserbiens gehören zum Korpus der Muntenia-Mundart des Oltenia-Typs, während ihre andere Gruppe den Banat-Dialekt betritt. Archaische Mundarten der rumänischen Sprache in Ostserbien haben gezeigt, dass die physischen und sozialen Hindernisse nicht zu wesentlichen Änderungen in der Sprache geführt haben, aber auch die Tatsache, dass die rumänische Standardsprache sie nicht besonders beeinflusst hat. Ein unorganisiertes Bildungssystem in der Muttersprache hat es geschafft, die Linien der rumänischen Sprache des 18. und 19. Jahrhunderts beizubehalten. Die negativen Konsequenzen manifestieren sich jedoch in der beschleunigten Srbisation und dem leichten Verzicht auf die Sprache zugunsten des Serbischen, dessen Kenntnisse zahlreiche Möglichkeiten bietet. Da sich die rumänische Gesellschaft in Ostserbien entwickelt und die Sprachentwicklung von

sozialen Veränderungen begleitet wird, kann diese Sprachvariante keinen natürlichen Verlauf haben, da sie aus dem muttersprachlichen Korpus verdrängt wird. Da ihm nicht die Möglichkeit gegeben wird, alle notwendigen sozialen und Zivilisationsfunktionen zu erfüllen, droht ihm das Verschwinden. Die Verpflichtungen einzelner Standardisten der „Walachen“ Sprache und der Schriftreformer tragen nicht zur Erhaltung der Sprache bei, haben jedoch den gegenteiligen Effekt. Ihre Ziele beziehen sich auf das Auferlegen der nationalen Zugehörigkeit den rumänischen Angehörigen, der Ethnonyme, die sie nicht verwenden, was eines der Hauptmerkmale von Separatismus und Nationalismus ist. Als Instrument werden Sprache und Schrift als mächtige ethnische, nationale und kulturelle Symbole verwendet. Nur die Umbenennung der Sprache führt zu keiner Änderung der Struktur und der Funktionen. Sie hat jedoch negative Auswirkungen auf die kulturelle und ethnische Identität der rumänischen Gemeinschaft, der das Exonym „Walachen“ nur aus der serbischen Sprache bekannt ist. Nur Uneingeweihte können denken, dass diese Sprache aus dem rumänischen Kontext verdrängt wird. Im Gegenteil, diese beiden Namen sind gleichbedeutend, was die reiche Sprach- und Geschichtsliteratur belegt. Die Verwendung des kyrillischen Alphabets trägt auch nicht zur Unterscheidung in Bezug auf das Rumänische bei, das mit dieser Schrift hervorragend geschrieben werden kann, wodurch die Alphabetisierung der Rumänen in kyrillischer Schrift vom 16. bis 19. Jahrhundert bewiesen werden kann.

Die unverantwortlichen unprofessionellen Urteile dieser Pseudo-Lehrer können in keiner Weise zur Aufklärung ernsthafter sprachlicher, soziolinguistischer, historischer und ethnologischer Fragen beitragen und sollten nicht die geringste Aufmerksamkeit erhalten, wenn man wissenschaftliche, soziale und kulturelle Fortschritte im Sinne hat.

Übersetzung aus dem Serbischen:
Maja Mitrović M.A. DaF

FINAL WORD

“I wrote slowly without rush, struggling to align my thoughts with words in the course of writing.”

Ljubo Jandrić

The first chapter in this book includes the title with the subtitle, publishers, reviewers, the lecturer and the printing company, the second chapter contains a foreword, and the third introductory remarks. Only in the fourth chapter under the title *Political Climate, Press and Media before and after the Formation of the National Council of the Vlach National Minority in the Process of Assimilation of Romanians in the Territory of Eastern Serbia* (pp. 15– 76) begins a critical analysis of the press articles aimed at: creating contempt for the “Vlach” community from eastern Serbia and negative stereotypes towards the community, encouraging discrimination, causing a feeling of insecurity and fear primarily among “Vlach” community in eastern Serbia, supporting and inciting violence, creating a sense among a large part of the citizens that such behavior towards the “Vlach” community is socially desirable and justified, provoking feelings among a wide circle of citizens that such behavior towards the “Vlach” community will be tolerated and will not be the subject of liability. Generally, hate speech and intolerance used in these newspaper articles encouraged and justified discrimination of the “Vlachs” from eastern Serbia on the basis of ethnic, national and linguistic differences before, during and after the formation of the first assembly of the National Council of the Vlach National Minority (= NCVNM) .

In the fifth chapter, entitled *Election Lists and the Policy of Forming the National Council of the Vlach National Minority in the Assimilation Process of the Romanian Community from Eastern Serbia* (pp 77 – 132) there is an idea that NCVNM was constituted with the goal to perform a division of the Romanian community in the area of eastern Serbia to the Romanians and the Vlachs, upon

which, after the Council was taken over by the “temporal Vlachs”, i.e., “Vlachs for a certain time”, was imposed the idea that the motherland of the “Vlachs” is Serbia, not Romania, and that is why they are indigenous “Vlachs” of Serbia, that in the territory of eastern Serbia they have existed for more than 2,000 years and that they originate from the Celts or are directly the Celts, while the Romanians originate from the romanized Thraco-Dacians.

In addition to many organizations, the NGO “Vlach Culture Forum” from Bor (today “Vlach Forum”) has shown an initiative to constitute NCVNM at the electoral assembly, attended by 96 electors on March 4, 2006 at the Music Hall in Bor. On that occasion, the list “Alliance of Serbian Vlachs” was introduced, which was in a way closer to the pro-Romanian option, which is composed of representatives of the Vlach Democratic Party of Serbia (VDPS) and other Vlach civil society organizations led by dr Predrag Balašević, Ivica Glišić, Zaviša Žurž, Živoslav Lazić and others, with the head of the list Dragomir Dragić, the president of the mentioned Vlach Culture Forum, and the list “Vlachs for the Vlachs”, which included Drago-slav Zajkesković, Ljubiša Lalić, Jasmina Mihajilović (today Glišić), Slobodan Perić and others, led by the head of the list Siniša Mihajlović, supported by the Serbian Radical Party.

After constituting the first assembly of the NCVNM, it was clear to everyone that the Vlach community was not intimidated by the pressure present in the media before and after the Council was constituted. When the members of the first assembly of the National Council decided that their native country was Romania and that their mother tongue is Romanian, then the parties of the majority people in authority hampered NCVNM by the ministries in all ways, so as not to register in the Register of National Councils of the Republic of Serbia for a year and a half after it was constituted.

Finally, after the registration, the Council decided that the official language of the Vlachs was Romanian, and then initiated the introduction of the Romanian language with elements of national culture in the education system in eastern Serbia, which was hindered by the relevant ministries and administration of the Republic of Serbia until direct elections for the second assembly of NCVNM in 2010, when party members of the majority people in authority (SPS,

SPP and others) took over the Council, and then imposed “Vlach” national identity to the “Vlach” community, without recognizing synonymy with “Romanian”. “Vlachs” were told that their home country was Serbia, not Romania, and that the “Vlachs” had a unique “Vlach language” (îimba vlahă) that should be codified and standardized because, as the “Vlachists” say, it is completely different from Romanian. It was also said that the “Vlachs” were not created by the Romanization of the Thraco-Dacian tribes in the Carpathian and Balkan Plain, but that today's “Vlachs” from the territory of eastern Serbia originate from the Celts, or are directly Celts, who were “unsuccessfully” Romanized at the time of Roman rule. These are the premises on the basis of which the members of the second, third and fourth assemblies of the National Council of Vlachs concluded that the “Vlachs” in the territory of eastern Serbia have been indigenous for over 2,000 years and that they are therefore a constitutive people.

In this chapter, among other things, there are all the lists with the names and surnames of all candidates from the electoral elections in 2006 and direct elections in 2010, 2014 and 2018, with the years and places of their birth and their qualification. It should be said that in 2006 there were two lists, in 2010 nine lists, in 2014 four lists, and in 2018 only two lists with candidates for the constitution of NCVNM. Of course, there are also programs of individual lists, comments on the performances of certain leaders and the way of their struggle for the takeover of NCVNM by the leaders of the parties of the majority population in authority with the help of sycophants from the ranks of the “Vlachs” themselves.

The National Council of the Vlach National Minority and Politics of the “Vlach” Identity Formation in the Process of Assimilation of the Romanians from Eastern Serbia (pp. 133 – 273) is the title of the sixth chapter, in which I analyze the Vlach identity formation, who in the postwar period were still treated as “Vlached” Serbs. This identity was formed by clever political moves of Serbian communists and those assimilated from the ranks of the “Vlachs” themselves. However, after the Tito – Stalin conflict at the time of the Cominform (1948), the idea of forming the “Vlach” identity was abandoned and began a full Serbian assimilation through school, because, as Snežana Kordić states, schools are also a tool of national

policy such as military, police and state finances, then by the radio, village libraries, literacy courses and other means. After the fall of Milošević's regime and the government's democratization (2000), Serbian assimilation policy did not come to an end, but, nevertheless, starts the formation of "Vlach" associations and political parties that struggle to provide education, radio and television to the "Vlachs" from the area of eastern Serbia, and also the church service and the press in their own, that is, Romanian language. At first, the Serbian authorities were surprised by the strength of the "Vlach" community, but after the formation of the NCVNM in 2006 and its takeover in 2010, using the political sycophants among the "Vlachs", they imposed codification and standardization of the "Vlach language" and the idea that the spiritual mother of "Vlachs" is the Republic of Serbia, not Romania. Thus, the continuity was established with the idea of the communist government since 1945 that it was necessary to work on the break-up of the unified Romanian national community in Serbia, that is, to form a Romanian national minority in Serbian Banat (Vojvodina) and Vlach minority in eastern Serbia. Therefore, the project directed against the Romanian people and language is being carried out systematically and consistently, conducted by centralized mechanisms within the ministries of the Republic of Serbia with the help of sycophants from the NCVNM, who are members of the majority parties in authority (SPS, SPP and others).

The modern history of Serbia as an "unfinished state" consists of blocks of political power of the newly established government, the political technology relying on explosive and dangerous mixture of national and social populism, deinstitutionalization of the origin of law and politics, hasty and violent deflection in relation to the former regime of Democratic Party and Boris Tadić, which not only reminds but also greatly restores the formative principles of the old regime of Slobodan Milošević. That's why indigenous "Vlachs" asking to be recognized by the Serbian majority will try to promote the ideology of complementarity so as to be able to negotiate on equal terms, and the dominant Serbian majority will simultaneously advocate complementarity to justify the exploitation of the NCVNM and discrimination against the "Vlach" national minority. Be-

cause of this, the Romanians (Vlachs) from the territory of eastern Serbia systematically concealed their ethnic identity in public, and vice versa, they constantly emphasized their ability to cope with the modern Serbian culture, and to others, they represented themselves as Serbs, which has also been shown to a great extent on the population censuses, in addition to the already known concealment of Romanian (Vlach) identity by the censors themselves who acted according to the instructions of the Serbian authorities. Romanian identity has become some sort of a secret, although everyone in the community knew who actually was a Romanian called Vlach, and who was not. Since it is associated with undesirable and allegedly unchangeable personal traits, it can be said that the Romanian identity in eastern Serbia is stigmatized. The one whom the Serbian majority population recognizes as a Romanian (Vlach) will immediately be considered as inferior, and this is, of course, one of the main reasons for concealing the Romanian and forming the “Vlach” identity.

In the seventh chapter under the title *The National Council of Vlachs and the “Vlach language” in the Process of Assimilation of Romanians from the Territory of Eastern Serbia* (pp. 275 - 494), I present to the readers a critical analysis of the linguistic and sociolinguistic principles that must be respected in order to rename, codify and standardize Romanian into the “Vlach language”, as soon as the renaming of the language, in our case, Romanian (*limba română, limba românească, românește*) into so-called “Vlach” (*limba vlaha, limba vlahă*), has not been explained, and the “Vlachists”, as linguistic secessionists and propagators of the new (“Vlach”) language, consider that by renaming the Romanian language into “Vlach” they made a separate language in relation to Romanian.

On the contrary, according to Veselin Matović, the renaming of the language itself does not necessarily produce a normative destabilization of the existing language, but directly causes the destruction of everything else: national consciousness, value system, cultural pattern, model of social behavior, renaming of cultural heritage, history revision, in a word - the renaming of a language essentially endangers the whole spiritual existence of a people, and therefore the language of the “Vlachs” must not serve as a tool in ethnic business with identity.

Many authors of sociolinguistic studies say that *the name of a language* should be consistent with the *structural and genetic code*, i.e. the *linguistic essence*, then with *traditional and cultural identification and naming*, with *scientific and technical expertise* and ultimately with the *overall social acceptability* – and on the basis of all this a *language policy* should be derived. However, the politics related to the renaming of the language among the “Vlachists” within the NCVNM does not have a foothold in any of the above mentioned factors. All forgery, all political deception, all disregarding of numerous scientific arguments in favor of the arguments of the Serbian political elite in imposing “Vlach” ethnic and linguistic status at the expense of the Romanian ethnic and linguistic status in the area of eastern Serbia, have been thoroughly explained in this chapter.

Eighth chapter entitled *The National Council of the Vlach National Minority and Education in the Process of Assimilation of Romanians (Vlachs) in Eastern Serbia* (pp. 495 – 545) contains the accounts of: 1) the education of children of Romanian nationality in the Kingdom of Serbia exclusively in the Serbian language in the school year 1882/1883 based on the work of Bogoljub Jovanović, published in the 1886 edition of *Education Gazette*; 2) the education of children of Vlach nationality in the Serbian language in the period after the Second World War based on the report for the school years 1949/1950 and 1950/1951, which were made according to the request of the District National Committees of the Timok region; 3) the education of children of Romanian (Vlach) national minority in Serbian schools in the Romanian language and in Vlach speech with the elements of national culture, which began at the time between the end of the second and the beginning of the third assembly of NCVNM in the school year 2014/2015.

The ninth chapter named *The National Council of the Vlach National Minority and its publishing policy in the field of history and anthropology with the aim of assimilating Romanians from the territory of eastern Serbia* deals with the publishing ventures regarding the “Vlach issue” prior to the formation of the first assembly (1918 - 2005), at the time of the first assembly (2006 – 2010) and the second assembly (2010 – 2014) of the National Council of the Vlach National Minority. Some works, discussions and articles have been

only properly indicated, other works have been commented on, and the third, such as *Ethnogenesis of the Origin of the Vlachs: the Vlachs and the Balkan Peoples* by Vojislav Stojanović (2007), *Vlachs of Northeastern Serbia* by Miodrag D. Perić (2014) and *Ethnic Identity of the Vlachs* by Milena Golubović (2014) have been critically analyzed.

The critical analysis of Vojislav Stojanović's book refers to the relations of the Celts and the "Vlachs" in the historical context and religious-magical context, then the Celtic and Thracian language remains the in speech of the "Vlachs" from eastern Serbia and the "Romanian-Slovenian words "in the speech of the "Vlachs" from the specified space. Stojanović in his book develops a thesis about the Celts who became "Vlachs" or were originally "Vlachs" in the antique period, and had a similar language to the "Vlachs" before the Roman conquest of the Balkan Peninsula. On this basis, he concludes that the "Vlachs" in the territory of eastern Serbia have been living for at least two thousand years and that they have been an invariable category to date.

Stojanović writes on the first pages of his book that in their past "Vlachs" mostly cooperated and assimilated with the Dacians. He then notes that the Vlachs in the "newly established states" of the Bulgarians, Serbs and Romanians "voluntarily" accepted that they were in Bulgaria-Bulgarians, Serbia-Serbs, Romania- Romanians, and in eastern Serbia-Vlachs. When it comes to the relation between Celts and Vlachs in the religious-magical context, without any valid arguments, Stojanović writes about the elements of the Celtic antiquity that he finds in the beliefs of the "Vlachs" from the territory of eastern Serbia. Also, when talking about the Celtic language remnants in the speech of the "Vlachs" from eastern Serbia, he lists vocabulary of the Romanian language along with French, which, in his opinion, stems from Celtic, and not from Latin, where it actually stems from (e.g. fr. colline 'hill', rom. cúlme (cúlmi), 'top' < lat. culmen; fr. ongle 'nail', rom. únghie 'nail' < lat. úngŭla; fr. oreille 'ear', rom. uréche (-chi), s. f. 'ear' < lat. aurĩcŭla; fr. os 'bone', rom. os 'bone' < lat. ossum; fr. verser 'pour', rom. vǎrsǎ 'pour' < lat. vĕrsāre 'tip over'; fr. escalier 'staircase', rom. scǎrǎ 'staircase' < lat. scala; fr. pleuvoir 'to rain', rom. plouǎ 'to rain' < lat. plovĕre; fr.

manger 'eat', rom. mîncă < lat. *manucāre; fr. carpe 'carp', rom. crap 'carp' (Cyprinus carpio) < lat. carpa; fr. vendre 'to sell', rom. vinde 'to sell' < lat. vendēre; fr. ours 'bear', rom. urs 'bear' < lat. ūrsus; fr. poulet 'chicken', rom. pui 'chicken' < lat. *pulleus (= pullus); fr. semaine 'week', rom. săptămînă 'week' < lat. sēptimāna; fr. soleil 'sun', rom. soare < lat. sōlem, etc.).

Stojanović does the same when talking about the remnants of the Thracian language in the speech of the "Vlachs" from eastern Serbia, listing the vocabulary of the Romanian language, which, he says, comes from Thracian, and not from Latin, where it really comes from (e.g. rom. cuib 'nest' < lat. *cubium; rom. gutuie 'quince' < lat. cotōnea i cydōnia [*cydōnium malum*]; rom. gura 'mouth' < lat. gula 'throat'; rom. puțină 'vat' < lat. *putina; rom. grâu 'grain' < lat. granum; rom. cuscru 'father-in-law' < lat. consoc(e)rum; rom. săpă 'hoe' < lat. sappa; rom. găină 'hen' < lat. gallīna; rom. nuntă 'wedding' < lat. nuptiae; rom. tânăr 'young' < lat. tēnēr; rom. cal 'horse' < lat. caballus; rom. iapă 'mare' < lat. equa; rom. berbéc 'ram' < lat. berbēcem from vervex; rom. frumós 'handsome' < lat. formōsus; rom. vis 'dream' < lat. vīsum; rom. nora 'daughter-in-law' < lat. nōrus; rom. găleată 'wooden vessel' < lat. gallēta, etc.).

As for the critical analysis regarding the attitudes and conclusions expressed in Miodrag D. Perić's book, it follows the subtitles which he uses in the writing of "Vlach" history from eastern Serbia. Firstly, there is a critical analysis of the conclusion on the origin of the indigenous Vlachs of northeastern Serbia and the settling of the Serbs on the Balkan Peninsula, as well as Perić's views on the Vlachs of northeastern Serbia within the borders of the First Bulgarian Empire, the Samuil Empire and Byzantium. Perić's views on the Vlachs of northeastern Serbia as part of the Second Bulgarian Empire and the Serbian medieval state have been critically examined, as well as those regarding the Vlachs of the northeastern Serbia within the borders of the Ottoman Empire. Of course, regarding the settlement of the Vlachs in the area of northeastern Serbia from Transylvania, Banat, Wallachia and Moldova during the Austrian occupation of northern Serbia (1718 – 1739) and during the Principality and Kingdom of Serbia in the nineteenth century, we have specified valid counter-arguments. About Vlachs of northeastern

Serbia in the Ottoman Empire in the era before the Uprising, and about their contribution to the creation of the modern Serbian state during the First Serbian Uprising (1804 – 1813), and the Vlachs of northeastern Serbia within Serbia since the Second Serbian Uprising (1815) to the end of the First World War (1918), until the present Vlachs in the Republic of Serbia, Perić does not give almost any arguments. In his book, he writes about religion and culture of the Vlachs of northeastern Serbia without any arguments and without quoting valid sources. The author in his book also speaks of the language of the “Vlachs” of northeastern Serbia, although in direct conversation with him in nursing home “Katarina” in Knjaževac, I found out that he does not even know the speech of the “Vlachs” from the territory of eastern Serbia.

When it comes to Milena Golubović’s book, that is, on the basis of which she makes conclusions on theoretical considerations, on the concept of (ethnic and/or national) minority, on the approaches to the research of ethnic identity, on the National Council of the Vlach National Minority in the period 2006 – 2010, on the NCVMN since 2010, on the “Vlach Issue” as the topic of a meeting between the President of the Republic of Serbia and the Republic of Romania in late 2011 and early 2012, about the myth that deals with the difficulties of establishing communication between representatives of different “currents” of opinions, on the authority of “Vlach women” which are in her opinion the law that should be respected, on the Transdanubian and South Balkan brothers, the Serbian Orthodox Church and Romanian Orthodox Church and the “Vlach believers”, the attitude towards “Vlach” folk religion, the “Vlach” alphabet, the discussions about the “Vlach” alphabet and language, the first seminar for the teachers of the subject “Vlach speech with elements of national culture”, on the establishment of ethnic identity orientations within the “Vlach” ethnic community and the reflection on some spheres of social life reflecting the ethnic identity of the “Vlachs”, I bring valid counter-arguments in a critical analysis.

In the tenth chapter titled *Lexicographic and Textbook Production in the “Vlach” Language and on the “Vlach language” - a Linguistic Perspective*, Ana Samardžić from a critical aspect approaches publications aimed at isolating “Vlach” as a separate

language. Publications that are mainly issued under the auspices of the NCVNM are characterized by a lack of scientific argumentation. The dictionaries are made without any methodology, without any knowledge of grammatical and orthographic rules. Their authors use the technique of manipulation and interpret historical and linguistic facts to their advantage, presenting the dialectic features as distinct features of a separate language, without having insight into professional literature that is extremely abundant on this issue. In addition to criticism, the author presents the results of dialectological research of Romanian dialects, subdialects and speeches on the territories of Romania, Bulgaria, Hungary, Ukraine, Serbia etc. and shows that Romanian speeches from the territory of eastern Serbia do not represent isolated speeches nor are they significantly different from the organic idioms with which they are still closely linked after so many centuries. The specificities observed primarily in the phonological field are also seen in other dialects and speeches. The Romanian speeches of eastern Serbia partly belong to the corpus of the Muntenic speeches of Oltenian type, and partly to the Banat dialect. The archaic peripheral speeches of the Romanian language of eastern Serbia have shown that the obstacles of physical and social nature have not led to significant changes in the language, but also that the standard Romanian language did not influence them in particular. An unorganized system of education in the mother tongue has managed to preserve the Romanian language lines of the 18th and 19th centuries, however, the negative consequences are manifested in accelerated Serbianization and easy abandonment of the language in favor of Serbian, whose knowledge offers many possibilities. Since the Romanian society of eastern Serbia is developing, and language development follows social changes, this speech variant cannot have a natural course, since it is pushed out of the corpus of the mother tongue. As it is not given the opportunity to perform all the necessary social and civilizational functions, it is threatened with disappearance. The actions of potential standardists of the “Vlach” language and the reformers of the alphabet do not help in the preservation of the language, but they have the opposite effect. Their goals have to do with imposing nationality to the Romanian people, ethnonyms that are not used, which is one of the main features of separatism and

nationalism. Language and alphabet are used as an instrument for this purpose, as powerful ethnic, national, and cultural symbols. The renaming of a language does not bring about any change in its structure and functions. However, it has negative consequences for the cultural and ethnic identity of the Romanian community, to whom the exonym “Vlach” is known only from the Serbian language. Only uninformed people can think that this language is pushed out of the context of Romanian. On the contrary, these two names are synonymous, which is made evident by abundant linguistic and historical literature. The use of the Cyrillic script also does not contribute to the distinction in relation to Romanian, which can be perfectly written in this script, the proof of which is the development of Romanian literacy in Cyrillic from the sixteenth to the nineteenth centuries.

Irresponsible ignorant judgments of these pseudo-scholars cannot in any way contribute to the clarification of serious linguistic, sociolinguistic, historical and ethnological issues and should not be given even the slightest attention if one has scientific, social and cultural progress in mind.

*Translated by
profesor Igor Petrović, PhD*

IZVORI I LITERATURA

Autor : Slavoljub Gacović

A. Izvori

AJ, 38, 93/225.

AJ, 507/XXIIIA, k. 2/1–4, dokument 2.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Germania, volumul 82, f. 271–276.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Jugoslavia, 1945–1949, volumul 2, nepaginiran.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Jugoslavia, minorități, 1945–1947, Volumul 2, nepaginiran.

Arhivele nationale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo/română, dosar 80, f. 19.

Arhivele naționale Istorice Centrale, fond Ion Pelivan, dosar 745, f. 1–2 (francuski jezik).

Arhivele naționale Istorice Centrale, fond O. Ghibu, dosar 534, p. 123-127 (francuski jezik).

Arhivska građa za naselja u Srbiji u vreme prve vlade kneza Miloša : (1815-1839), Skupio i uredio Tih. R. Đorđević, u : Prvo odeljenje, naselja i poreklo stanovništva, knj. 22 (po arhivskim dokumentima), Uredio Jovan Cvijić, Beograd – Zemun, Grafički zavod „Makarije” a.d, 1926.

AVII – Nda-52-11-38.

AZRPS – OKZa-41

AZRPS – OKZa-91.126.

AZRPS – PKS-461.

Cass. Dio. LI, 22, 7

Chron. Pasch. I, 583, 12-15 (P 315 c). Anno 442

CIL XIV 3608.

Eutr. Breviarium ab urbe condita IX 15, 1.

Eutr. Breviarium ab urbe condita VIII 6, 1-2.

Gaius Julius Caesar, Bell. Gall., VI, 24, 1-3

IAZ-NOOTZ-A-9685/5.

IAZ-ONOTOZ-A-9685/5.

Iust., XXXII, 3, 9, 12-15.

Marcell. com. Chron. IX, 3 (Anno 441

Monumenta Hungariae Historica, Scriptores II, 1857.

Plin. n. h., III, 4, 33, 36, 37.

Pliny IV. 11-40

Polibije II, 17, 12.

Prisc. Frg. 1 (p. 575 De Boor)

Prisc. Frg. 2, p. 280, 11-14.

Ptolem., II, 10, 9.

St. Byz. c. 618.

Strab. 7. fr. 59.

Strab. IV, 1, 12-13.

Strab. IV, 13.

Tit Liv. XXI, 26, 6.

Tit. Liv. XXX, 45, 5.

Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije, tom III (Jovan Skilica), Beograd, Vizantološki institut, Posebna izdanja, knj. 10, 1966.

Vlasi u dokumentima zaječarskog istorijskog arhiva (1945–1999) : Odabrana dela o istoriji Vlaha istočne Srbije u pet knjiga, knj. 3, (prir.) Slavoljub Gacović, Zaječar, Matična biblioteka „Svetozar Marković”, 2014.

B. Zakoni

Prosvetni glasnik, br. 10/04, 20/04, 1/05, 3/06, 15/06, 2/08, 2/10, 7/10, 3/11, 7/11, 1/13 i 4/13.

Sl. glasnik RS, br. 72/2009, 52/11 i 55/13.

Sl. list SCG – Međunarodni ugovori, br. 18/2005.

Sl. list SCG, br. 1/2003 – Ustavna povelja

Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori, br. 6/98.

Sl. list SRJ, br. 11/2002.

Sl. list SRJ, br. 41/2002.

Službeni glasnik Republike Srbije – Prosvetni glasnik, god. LXII, br. 14, Beograd, 26. avgust 2013.

Ustav Kraljevine SHS, u: Službene novine Kraljevine SHS, 289, 28.VI 1921.

Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, 2002, član 24.

C. Literatura

Ager, Dennis. *Motivation in Language Planning and Language Policy*, Clevedon, 2001.

Aitchison, Jean. „Assessing Language Status: Some Problems”, U. Ammon/M. Hellinger (ur.), *Status Change of Languages*, Berlin/New York, 1992.

Albina: *Povješć rumünješč = Vlaške pripovetke*, [priredio] Ljubiša lu Boža Kići, Negotin, Nacionalni savet Vlaha, 2011.

Albina: *Povješć vlarumünješč*, Povješćilji lja adunat šü karća di štampë a sprimit Ljubiša lu Boža Kići, Bor, Izdanje autora, 2000.

Altermatt, Urs. *Das Fanal von Sarajevo*, Paderborn et altri, 1996.

Alu Jovänjenju, Drăgana. *Elvis alu Čobanu*, Negotin, Nacionalni savet Vlaha; Udruženje „Gergina”, 2013

Ammon, Ulrich. „*Sprache – Nation und die Plurinationalität des Deutschen*”, A. Gardt (ur.), *Nation und Sprache. Diskussion ihres Verhältnisses in Geschichte und Gegenwart*, Berlin/New York, 2000.

Ammon, Ulrich. *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz: das Problem der nationalen Varietäten*, Berlin/New York, 1995.

Ammon, Ulrich. *Towards a Descriptive Framework for the Status//Function (Social Position) of a Language within a Country*, U. Ammon (ur.), *Status and Function of Languages and Language Varieties*, Berlin/New York, 1989.

Anderson, Benedict. *Die Erfindung der Nation*, Frankfurt am Main/New York, 1988.

Andrejević, Dragan. predgovor *Položaj vlaškog jezika i dijalekti*, u: Jovanović, Nadica N. *Gramatika vlaškog jezika*, Negotin, 2013.

Andronico, Tranquillo – Veress, Endre. *Fontes rerum transylvanicarum ... Magyar Tudományos Akadémia*, Budapest, 1914.

Arandelović-Lazić, Jelena. *Narodna naošnja u Negotinskoj Krajini*, Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu, knj. 31-32 (1968-1969), Beograd, Etnografski muzej, 1969.

Arandelović-Lazić, Jelena. *Narodna nošnja (u okolini Bora) i okolina*, knj. I, Bor, 1973.

Arandelović-Lazić, Jelena. *Narodna nošnja u Đerdapu*, u: Zbornik radova Etnografskog instituta, knj. 7, Beograd, 1974.

Arandelović-Lazić, Jelena. *Nošnja u Krajini*, Mokranjčevi dani 1966, u: Zbornik radova sa savetovanja etnologa i folklorista u Negotinu, Negotin, Zaječar, 1967.

Ardener, Edwin. „*Social anthropology and population*”, u: Edwin Ardener, *The Voice of Prophecy and Other Essays*, ed. Malcolm Chapman, Oxford, Blackwell, 1899, 1974.

Armbruster, Adolf. *Romanitatea Românilor. Istoria unei idei*, București, 1993².

Atanacković, Petar. *Porodica, vaspitni obrasci i sistem vrednosti u procesu izgradnje „nacionalne svesti” u Srbiji*, u: Nacija kao problem ili rešenje: istorijski revizionizam u Srbiji, Novi Sad, Futura publikacije, 2008.

Bandić, Dušan. *Etnos*, u: *Etnološke sveske* IV, Beograd, 1982.

Barišić, Franjo. *Čuda Dimitrija solunskog kao istorijski izvori*, Beograd, SAN, Posebna izdanja knj. CCXIX, Vizantološki institut knj. 2, 1953.

Barjaktarović, Mirko. *O poreklu i korenima slava*. – u: Etnokulturološki zbornik, knj. IV, Svrlijig, 1998.

Barth, Fredrik. „*Introduction*“, u: Fredrik Barth, ed., *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*, Oslo, Universitetsforlaget (Scandinavian University Press), 1969.

Barth, Fredrik. *Ethnic groups and boundaries. The social organization of culture difference*. Oslo, Universitetsforlaget, 1969.

Băluțoiu, Valentin. *Istoria românilo din sudul Dunări*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2010.

Bârsănescu, Ștefan. *Conștiința latinității la români în lumina unui valoros document (sec. XV)*, Analele Științifice ale Universității Al. I. Cuza, Filozofice, Economice, Justifice, XII (1966).

Benda, Julien. *Der Verrat der Intellektuellen*, München/Wien, 1978.

Bennington, Geoffrey. „*Postal politics and the institution of the nation*”, (ur.) Homi K. Bhabha, *Nation and Narration*, London/New York, 1993.

Benoist, Jean-Marie. „Facettes de l’identité”, u : Claude Levi-Strauss, ed., *L’Identité*, Paris : Presses Universitaires Françaises, 1977.

Bhabha, Homi K. „Introduction: narrating the nation”, H. Bhabha (ur.), *Nation and Narration*, London/New York, 1993.

Bilig, Majkl. *Banalni nacionalizam*, preveo s engleskog Veselin Kostić, u: Biblioteka XX vek, Beograd, 2009.

Billig, Michael. *Banal Nationalism*, London et al., 1995.

Blommaert, Jan. „*The debate is closed*”, J. Blommaert (ur.), *Language Ideological Debates*, Berlin/New York, 1999.

Blum, Daniel. *Sprache und Politik*, Heidelberg, 2002.

Bošković, Aleksandar. *Mit, politika, ideologija : Ogledi iz komparativne antropologije*, Beograd, Institut društvenih nauka, 2006.

Bot, Nicolae. *Contribuții la studiul raportului dintre cântecul ceremonial de înmormîntare și bocet*, Analele societății de limba Română, br. 5, Zrenjanin, 1974.

Bot, Nicolae. *Strigarea Zorilor în Banatul Iugoslav*, “Lumina”, anul XXII, Nr. 1-3, Zrenjanin, 1968.

Boteanu, Cornel. *Cântecul yorilor din Plaiul Cloșani : epos funerar mehedințean*, Craiova, Editura MM Craiova, 2008.

Brankov Musović, Željko. *Genetika, istorija i bajke*, archive.org edition, Copyright 2018.

Brennan, Timothy. „The national longing for form”, H. Bhabha (ur.), *Nation and Narration*, London/New York, 1993.

Breuilly, John. *Nationalismus und moderner Staat*, Köln, 1999.

Brock Le Page, Robert / Tabouret-Keller, Andrée. *Acts of identity*, Cambridge, 1985.

Bugarski, Ranko. *Jezici u potkrovlju*, Biblioteka XX vek, knj. 227, Beograd, Knjižara krug, 2016.

Bugarski, Ranko. *Jezik i kultura*, Biblioteka XX vek, knj. 147, Beograd, 2005.

Bugarski, Ranko. *Nova lica jezika : sociolingvističke teme*, Biblioteka XX vek, knj. 128, Beograd, Knjižara krug, 2009.

Burke, Kenneth. *A Rhetoric of Motives*, Berkeley, CA, University of California Press, 1969.

Cadrea, I. - A. et Adamescu, Gheorghe. *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, București, 1931.

Campbell, Lyle. *Historical linguistics. An introduction*, Edinburgh, 1998.

Candrea, Ion-Aurel – Densusianu, Ovid. *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine. Fasc. I-IV (a-putea)*, București, 1914.

Capdecombe, Marie. *Viața morților : despre fantomele de ieri și de azi*, Traducere de Luminița Brăileanu, Iași, Polirim, 2003.

Capidan, Theodor. *Meglenoromânii*, III, 1936.

Cermanović-Kuzmanović, Aleksandrina; Srejić, Dragoslav. *Leksikon religija i mitova Drevne Evrope*, Beograd, Savremena administracija, 1992.

Ciorănescu, Alejândro. *Diccionario etimológico rumano*, La Laguna-Madrid, 1966.

Ciubotaru, Ion H. *Marea trecere : repere etnologice în ceremonialul funebru din Moldova*, București, Editura „Graii și suflet - cultura națională”, 1999.

Ciubotaru, Ion. *Obiceiurile funebre din Moldova în context național*, Iași, Editura universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014.

Constante, C. *Românii din Valea Timocului și a Moravei*, u: *Românii din Timoc*, Vol. I, Timișoara, Marinesa, 1929 [2008].

Copcea, Florian. *Istoriografia românilor din Serbia de sud-est*, Craiova, 2008.

Cvijić, Jovan. „Antropogeografski problemi Balkanskog poluostrva”, u: *Antropo-geografski i etnografski spisi*, Sabrana dela, tom I, knj. 4, Beograd, 1987.

Czerwiński, Maciej. *Język – ideologia – naród. Polityka językowa w Chorwacji a język mediów*, Kraków, 2005.

Čelojević, Siniša. *Ideologija udruženja Vlaha „Gergina” iz Negotina*, u: *Anatomija rumunske politike*, (prir.) Zoran Milošević, Šabac, Centar akademske reči, 2017.

Čvorović, Zoran. „Odnos Rumunije prema vlaškom pitanju u pristupnim pregovorima Srbije sa Evropskom unijom” : pravni i

politički aspekt”, u: *Anatomija rumunske politike*, (ur.) Zoran Milošević, Šabac, Centar akademske reči, 2017.

Čirić, Božana. *Vlaška i srpska nošnja u Boru i okolini*, Razvitak, God. 3/1963, br. 2.

d’Pasujoni, *Govorim vlaški = Vorbăšk rumînjeașce = Bopôjceck pyмѣньеumтje*; Sină alu Čeloju, *Krajinsko timočko narečje*, Beograd, 2013.

d’Pasujoni, *Panda învacă kung fu*, Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha; Negotin, Udruženje za očuvanje identiteta, jezika, kulture i tradicije Vlaha „Gergina“, 2013.

d’Pasujoni, *Vuorbarj : vlaško-srpski rečnik*; Sină alu Čeloju, *Krajinsko timočko narečje*, Beograd, 2013.

Dawkins, Richard. *Der Gotteswahn*, Berlin 2007.

Demić, Dragan. *Građa za poznavanje slave («praznjika») kod Vlaha u Mlavi*, u: Zbornik radova „Viminacivm“, 12, Požarevac, Narodni muzej Požarevac, 2001.

Densusianu, Ovidiu. *Opere*, II, București, 1975.

Diamandi – Aminceanul, Vasile. *Români din Peninsula balcanică*, București, Somino, 1999.

Dicționarul *elementelor românești din documentele slavo-române (1374-1600)*, București, 1981.

Dicționarul *explicativ al limbi române*, București, 1975.

Dicționarul *limbii române*, tom I, 1re partie (A - B), București, 1913.

Dimitrijević, Nenad. *Kritičko čitanje tradicija i poredak slobode*, u: Integracija i tradicija = Integration and tradition, (prir.) Mile Savić, Beograd, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2003.

Dimitrijević, Nenad. *Kritičko čitanje tradicija i poredak slobode*, u: Integracija i tradicija = Integration and tradition, prir. Mile Savić, Beograd, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2003.

Dimitrijević, Vojin. *Predgovor : Istorijska muka od istorijske istine*, (prir.) Vojin Dimitrijević, u: *Novosti iz prošlosti : Znanje, neznanje, upotreba i zloupotreba istorije*, Beograd, Beogradski centar za ljudska prava, 2010.

Dinić, Jakša. *Dodatak rečniku timočkog govora*, u: Srpski dijalektološki zbornik, XXXVI, (ur.) Pavle Ivić, Beograd, SANU i Institut za srpskohrvatski jezik, 1990.

Dinić, Jakša. *Rečnik timočkog govora (drugi dodatak)*, u: Srpski dijalektološki zbornik, XXXVIII, (ur.) Pavle Ivić, Beograd, SANU i Institut za srpskohrvatski jezik, 1992.

Dinić, Jakša. *Rečnik timočkog govora*, u: Srpski dijalektološki zbornik, XXXIV, (ur.) Pavle Ivić, Beograd, SANU i Institut za srpskohrvatski jezik, 1988.

Dinić, Jakša. *Timočki dijalektološki rečnik*, Beograd, Institut za srpski jezik SANU : Monografije 4, 2008.

Dixon, Robert M. W. *The rise and fall of languages*, Cambridge, 1997.

Dobroljub, P. (Filaret, iguman manastira Vratne), *Srpski odzarci iz rumunske istorije*, u: Vesnik Srpske crkve I, Beograd (1897).

Dogaru, Mircea – Zbuceha, Gheorghe. *O istorie a românilor de pretutindeni*, București, 2004.

Dragić, Dragomir. *Bilten – deset godina Foruma za kulturu Vlaha*, Bor, Forum za kulturu Vlaha, 2002.

Dragić, Dragomir. *Istraživanje zaturene istine o Vlasima: I deo*,¹ Bor, Forum za kulturu Vlaha, 2004.

Dragić, Dragomir. *Istraživanje zaturene istine o Vlasima: I deo*,¹ Bor, Forum za kulturu Vlaha, 2007.

Dragić, Dragomir. *Istraživanje zaturene istine o Vlasima: II deo: Prilog za prevazilaženje neobaveštenosti o Vlasima i pisanju na vlaškom*, Bor, Forum za kulturu Vlaha, 2007.

Dragić, Dragomir. *Vlachorum (Blachorum): Conditio sine qua non: Vlaški neophodan uslov za bilo koji rad*, Bor, Forum za kulturu Vlaha, 2007.

Dragić, Dragomir. *Vlasi ili Rumuni iz Istočne Srbije i „vlaško pitanje“: pitanja i odgovori = Rumâniî sau Români din Serbia de Răsărit si „Intrebarea Rumânească“: întrebări și răspunsuri*, Beograd, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2002.

Državopis Srbije, sv. VI.

Durlić, Paun Es. *Kompendijum za uvođenje vlašskog jezika u osnovne škole*.

Durlić, Paun Es. *Nebeska tela i obred „marturija“ u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije*, Razvitak, br. 213-214/2003.

Durlić, Paun Es. *Sveti jezik vlašskog hleba: slikovnica sa rečnikom u četrdeset slika*, Beograd, Balkankult fondacija, 2010.

Dve godine nacionalnih saveta (drugi deo), Novi sad, Pokrajinski ombudsman Autonomne Pokrajine Vojvodine, 2012.

Dindić, Zoran. *Jugoslavija kao nedovršena država*, Beograd. 1988.

Dokić, Jovan. *Kroz naselja s.i. Srbije, Banata i susednih krajeva : istoriska etnografska opažanja*, Beograd 1934.

Dorđević, Tih. *Iz Srbije kneza Miloša (stanovništvo - naselja)*, Beograd, 1924.

Dorđević, Tih. *Kroz naše Rumune*, Beograd, 1906

Edwards, James. *Gaelic in Nova Scotia*, u: C. H. Williams (ed.), *Linguistic Minorities, Society and Territory*, Clevedon, Multilingual Matters, 1991.

Eidheim, Harald. *Stages in the Development of Sami Selfhood*, Dept. of Social Anthropology, University of Oslo, 1992.

Ekmečić, Milorad. *Dugo kretanje između klanja i oranja. Istorija Srba u novom veku (1492–1992)*, Beograd, Evro-Đunti, 2011.

Entessar, Nader. *The Kurdish mosaic of discord*, u: *Third World Quarterly*, 11 (1989).

Eriksen, Thomas Hilan. *Etnicitet i nacionalizam*, s engleskog prevela Aleksandra Bajazetov-Vučen, u: *Biblioteka XX vek*, br. 143, Beograd, 2004.

Eriksen, Tomas Hilan. *Etnicitet i nacionalizam* (S engleskog preveo Aleksandra Bajazetov-Vučen), u: *Biblioteka XX vek*, knj. 143, Beograd, 2004.

Ernout, Alfred – Meillet, Antoine. *Dictionnaire étimologique de la langue latine. Histoire des mots*. Quatrième édition, Paris, 1959.

Esbach, Carsten. *Nationalismus und Rationalität*, Berlin, 2000.

Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima: primena povelje u Srbiji (A. Izveštaj Komiteta eksperata o Povelji, B. Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope o primeni Povelje u Srbiji), Strazbur, 6. maj 2009. godine. ECRML (2009).

Fenichel Pitkin, Hanna. *The Concept of Representation*, Berkley, Los Angeles, London, University of California Press, 1967.

Fracile, N. *Tužbalica kod Rumuna u okolini Vršca*, Zbornik 1. Kongresa jugoslovenskih etnologov in folkloristov 2 (Rogaška Slatina 1983), Ljubljana, 1983.

Fritsche, M. „*Das Eigene und das Fremde*“, U. Hinrichs (ur.), *Sprache in der Slavia und auf dem Balkan*, Wiesbaden, 1992.

Furnica, Atanasie (Dr. A. Popovici). *De la românii din Serbia – A treia categorie de refugiați*, u: Tribuna, București (17. I 1916).

Gacović, Slavoljub – Veljković, Stevan. *Od čitališta do Narodne biblioteke u Zaječaru* (1866–1996), Zaječar, Matična biblioteka „Svetozar Marković”, 2001.

Gacović, Slavoljub (koautor Darinka Gacović). *Prožimanja demona smrti i sudbine Samodive i demona smrtonosne zarazne bolesti čume*, u: Zbornik Zazdravlje : Iz istorije narodne medicine i zdravstvene kulture (VI naučni skup), Rajačke pivnice 1999.

Gacović, Slavoljub. *Bajanja u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije*, Beograd, Čigoja štampa, 2002.

Gacović, Slavoljub. *Bajanja u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije*, u: Etnologie, N°. 4, Sofía, Družestvo DIOS – Balkanski institut po etnologiji, 2001.

Gacović, Slavoljub. *Basma „za odvajanje“ samrtnika od mrtvih i živih rodaka u Vlaha severoistočne Srbije*, u: Zbornik Zazdravlje : Iz istorije narodne medicine i zdravstvene kulture (VII naučni skup), Rajačke pivnice 2000.

Gacović, Slavoljub. *De la latină la română. Teritoriul formării limbii rumânilor* (Conferință științifică internațională), Turnu Severin – Drobeta, 20–21. mai 2012, u: Mehedinți – istorie, cultură și spiritualitate. Identitate, cultură și tradiții comune în spațiul transfrontalier România – Serbia, București, 2012.

Gacović, Slavoljub. *Elementi mita o bogu Dionisu i drugih antičkih mitova u basmama tipa Priča gospodnja kod Vlaha severoistočne Srbije*, u: Razvitak, br. 207/208, Zaječar, 2002.

Gacović, Slavoljub. *Etimologija neslovenskih osnova u ojkonimiji Vidinskog sandžaka XV i XVI veka*, Zaječar, 1993.

Gacović, Slavoljub. *Kud se dedoše Rumuni Tihomira Đorđevića : Kritički osvrt na knjigu Tihomira R. Đorđevića “Istina u pogledu Rumuna u Srbiji” i na njen pogovor priređivača Radomira D. Rakića „Tihomir R. Đorđević i Vlasi”*, Zaječar, Matična biblioteka „Svetozar Marković“, Zaječar, 2014.

Gacović, Slavoljub. *L’arbre cosmique dans la culture Valaque du nord-est de la Serbie*, in: Ethnoses and cultures on the Balkans, Vol. 1, International Conference, Bulgaria (Trojan, 23-26. 08. 2000), Sofía, 2000.

Gacović, Slavoljub. *Mitski tragovi u baštini sela Halova*, u: Razvitak, Mart-April 1985, God. XXV, br. 2.

Gacović, Slavoljub. *Motivi grćkih, rimskih i legendi sa istoka u folklornom nasleđu sela Halova*, u: Razvitak, Novembar-Decembar 1985, God. XXV, br. 6.

Gacović, Slavoljub. *Neslovenske osnove u ojkonimiji Vidinskog sandžaka XV i XVI veka*, Zajećar, Matićna biblioteka „Svetozar Marković“, 2014.

Gacović, Slavoljub. *O bajanju i vraćanju u Vlaha istoćne Srbije*, u: Razvitak, Maj-Jun 1986, God. XXVI, br. 3.

Gacović, Slavoljub. *Od povlašćenih Srba do vlaškog jezika : O poreklu i postojbini, o seobama, o srbizaciji i asimilaciji, o maternjem jeziku i popisima Rumuna (Vlaha) istoćne Srbije* : knj. 5-1, Beograd – Centar Fabula nostra; Negotin - Književno-izdavaćko društvo Leksika, 2016.

Gacović, Slavoljub. *Od povlašćenih Srba do vlaškog jezika : O poreklu i postojbini, o seobama, o srbizaciji i asimilaciji, o maternjem jeziku i popisima Rumuna (Vlaha) istoćne Srbije*, 5-1, Beograd, Fabula nostra, 2016.

Gacović, Slavoljub. *Od Rimljana i latinskog do Rumuna timočana i rumunskog*, Zajećar, Matićna biblioteka „Svetozar Marković“, 2014.

Gacović, Slavoljub. *Od Rimljana i latinskog do Rumuna Timoćana i rumunskog*, Bor, NSVNM, 2008.

Gacović, Slavoljub. *Odjeci drevnih mitova u basmi tipa Voda ili vino gospodnje u kultu mrtvih kod Vlaha severoistoćne Srbije*, u: Etno-kulturološki zbornik, Br. VII, Svrlijig, 2001-2002.

Gacović, Slavoljub. *Otkuda reć neimar u episi Balkana?*, u: Glasnik Etnografskog instituta, Br. XLIX, Beograd, 2000.

Gacović, Slavoljub. *Petrecătura (pesma za ispraćaj pokojnika) u Vlaha Ungurjana*, Zajećar, Matićna biblioteka “Svetozar Marković”, 2000.

Gacović, Slavoljub. *Preventivno prizivanje dualnog teonima neba i zemlje upotrebom divizme u kađenju svadbene trpeze Vlaha severoistoćne Srbije*, u: Zbornik Zazdravlje : Iz istorije narodne medicine i zdravstvene kulture (VI naućni skup), Rajaćke pivnice 1999.

Gacović, Slavoljub. *Priča Gospodnja, Za zdravlje : iz istorije narodne medicine i zdravstvene kulture : IV i V naučni skup* (Zaječar 1989. i 1997.), Zaječar, 1999.

Gacović, Slavoljub. *Prilog toponomastičkoj etimologiji na tlu Timočke krajine*, u: Razvitak, god. XXV, maj-jun 1985, br. 3.

Gacović, Slavoljub. *Putevi istine: polemika o vrednosti jednog naučnog rada*, Zaječar, Matična biblioteka "Svetozar Marković", 1999.

Gacović, Slavoljub. *Romanizacija i romansko stanovništvo Timočke zone od I do XVI veka*, knj. I-III, Bor, Muzej metalurgije i rudarstva; Društvo za kulturu Vlaha-Rumuna „Ariadnae filum”, 2012.

Gacović, Slavoljub. *The term of the ethnos greeka as an identifier of the vlach ethnos in the Balkans*, u: Makedonski folklor – Macedonianfolklor, God. XXX, br. 61, Skopje, 2002.

Gacović, Slavoljub. *Vampir u verovanjima sela Halova*, u: Razvitak, Januar-Februar 1985, God. XXV, Br. 1.

Gamulescu, Dorin. *Toponimi rumunskog porekla u Crnoj Reci*, Zbornik za filologiju i lingvistiku XXX/2, Novi Sad, 1976.

Gardt, Andreas. „Nation und Sprache. Aufriß des Themas”, A. Gardt (ur.), *Nation und Sprache. Die Diskussion ihres Verhältnisses in Geschichte und Gegenwart*, Berlin/New York (2000).

Gavela, Branko. *Etrurci: istorija, kultura, umetnost*, 2007.

Gavela, Branko. *Fidija: klasična epoha helenske umetnosti*, 1962

Gavela, Branko. *Iliri i Kelti u Podunavlju i na Balkanu*, Godišnjak grada Beograda, VII, 19, 1960.

Gavela, Branko. *Istorija umetnosti antičke Grčke*, 1969.

Gavela, Branko. *Osnovi preistoriske arheologije: paleolit-neolit-bronza-halštatt*, 1952.

Gavela, Branko. *Paleolit Srbije*, 1988.

Gavela, Branko. *Predanja i znanja o starom Balkanu*, Beograd, Nolit, 1978.

Gavela, Branko. *Preistoriska arheologija. Deo 1*, 1956. (više kasnijih izdanja pod nazivom *Praistorijska arheologija*).

Gârleanu, Sava I. *Der Volks-aufstand unter Tudor Vladimirescu* (1821).

Gârleanu, Sava I. Wissenschaftlicher Verlag, Bukarest 1968.

Geary, Patrick. *Mit o nama: Srednjovekovno poreklo Evrope*, Beograd, Cenzura, 2007.

Gellner, Ernest. „Nationalism in Eastern Europe”, *New LeftReview* I/189, September - October (1991).

Gellner, Ernest. *Nationalismus*, Berlin, 1999.

Gelzer, H. *Ungedruckte und wenig bekannte Bistumverzeichnisse der orientalischen Kirche*, BZ, 1, 1892.

Gerc, Kliford (Clifford Geertz). *Tumačenje kultura*, Beograd, Biblioteka XX vek, 1998, knj. 2.

Ghinoiu, Ion. *Lumea de aici, lumea de dincolo : ipostaze românești ale nemuriri*, București, Editura Fundației culturale române, 1999.

Gica, Alexandru. *The Recent History of the Aromanians in Romania*, u: Society Farsarotul Internet portal, internet (pristupljeno 2. 12. 2014) http://www.farsarotul.org/NL31_1.htm#_ftn3

Giddens, Anthony. *Social Theory and Modern Sociology*, Cambridge, Polity Press, 1987.

Giroux, Henry A. *Living dangerously – identitypolitics and the new cultural racism*, u: *Cultural Studies*, 7, 1993.

Gojković, Nevena. *System of Minorities' Protection In Serbia*, Belgrade, Konrad Adenauer Foundation, 2000,

Golubović d'Pasujoni, Slobodan. *Govorim vlaški - Vorbäsk ljmiba vlahă - Vorbjesk ljmiba vlahă*, Petrovac na Mlavi, NSVNM, NVO „Gergina”, 2013.

Golubović d'Pasujoni, Slobodan. *Vuorbarj – Vlaško srpski rečnik*, Petrovac na Mlavi, NSVNM, NVO „Gergina”, 2013.

Golubović, Milena. *Etnički identitet Vlaha*, Beograd, Samostalno izdanje, 2014.

Golubović, Milena. *Vuorba ši kultura Vlaha*, Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha, 2016.

Golubović, Milena. *Vuorba šü kultura Vlaha : Udžbenik iz predmeta Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture za prvi razred osnovne škole*, Beograd, Zavod za udžbenike; Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha, 2014.

Golubović, Milena. *Vuorba šü kultura Vlaha*, Negotin, Udruženje za očuvanje identiteta, jezika, kulture i tradicije Vlaha „Gergina“, Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha, 2013.

Golubović, Slobodan. *Vuorbarj: vlaško-srpski rečnik : krajinsko-timočko narečje* (Sinâ alu Čeloju / d'Pasujoni), Petrovac na Mlavi,

Nacionalni savet Vlaha; Negotin, Udruženje za očuvanje identiteta, jezika, kulture i tradicije Vlaha „Gergina”, 2013.

Govor mržnje i zločin mržnje kao instituti međunarodnog i domaćeg prava. I. Govor mržnje – opšti osvrt, u: *Osnovi metodologije i strategije za borbu protiv govora mržnje i zločina mržnje*, Beograd, Komitet pravnika za ljudska prava YUCOM. Nacionalna koalicija za toleranciju protiv zločina mržnje, avgust 2007.

Graur, Alexandru. *Etimologii românești*, București, 1963.

Gröschel, Bernhard. „Bosnisch oder Bosniakisch? Zur glottonymischen, sprachpolitischen und sprachenrechtlichen Fragmentierung des Serbokroatischen”, U. H. Waßner (ur.) , *Lingua et linguae. Festschrift für Clemens-Peter Herbermann zum 60. Geburtstag*, Aachen (2001).

Gröschel, Bernhard. „Postjugoslavische Amtssprachenregelungen – Soziolinguistische Argumente gegen die Einheitlichkeit des Serbokroatischen?”, *Srpski jezik* 8/1-2 (2003).

Gröschel, Bernhard. *Das Serbokroatische zwischen Linguistik und Politik. Mit einer Bibliographie zum postjugoslavischen Sprachenstreit*, München, 2009.

Grujić, Radoslav. *Crkveni elementi krsne slave*, (ur.) Svetlana Velmar-Janković, u: *Zbornik O krsnom imenu*, Beograd, Prosveta, 1985.

Gudžević, Sinan. „Der serbo.kroatische Sprachkrieg”, *Blätter für deutsche und internationale Politik* 8, 1996.

Hajduk Veljko (odlomci vlaške narodne pesme), Zabeležio Sava Janković, Razvitak, god. 10/1970, br. 2.

Hajduk Veljko i Stojan Abraš (vlaška narodna pesma), Zabeležio Sava Janković, god. 10/1970, br. 2.

Haarmann, Harald. *Kleines Lexikon der Sprachen*, München, 2002².

Hatschikjan, Magarditsch. „Was macht Südosteuropa aus?”, M. Hatschikjan/S. Troebst (ur.), *Südosteuropa: Gesellschaft, Politik, Wirtschaft, Kultur; Ein Handbuch*, München 1999.

Haugen, Einar. *Dialect, language, nation*, u: *American Anthropologist*, 68, 1966.

Hedeșan, Otilia. *La célébration de la maison (praznicul) chez les roumains*, Slave, zavetine i druge srodne proslave stanovništva istočne

Srbije i susednih oblasti / Četvrti međunarodni naućni simpozijum u organizaciji Etno-kulturološke radionice – Svrlijig i Etnografskog instituta SANU iz Beograda, Svrlijig od 20-23. avgusta 1998. – Svrlijig, Etnokulturološka radionica (1998).

Henriksen, Georg. „*The experience of social worth as a force in inter-ethnic relations*“, u: Reidar Grønhaug, Gunnar Haaland and Georg Henriksen, eds., *The Ecology of Choice and Symbols. Essays in Honour of Fredrik Barth*, Bergen, Alma Mater, 1992.

Hobsbawm, Eric J. „*Introduction: inventing traditions*“, u: Eric Hobsbawm and Terens Ranger, eds., *The Invention of Tradition*, Cambridge, Cambridge University Press, 1983.

Hobsbawm, Eric J. *Nationen und Nationalismus*, Frankfurt am Main/New York, 1991.

Hobsbawm, Eric J. *Nations and Nationalism since 1780*, Cambridge, Cambridge University Press, 1992.

Hofmann, Rainer – Jilek, Dalibor – Palermo, Francesco. *Expert Mission Report*, European Union, 30. August 2012.

Hundt, Michael. „Grammatikalität – Akzeptabilität – Sprachnorm. Zum Verhältnis von Korpuslinguistik und Grammatikalit  tsurteilen“, F. Lenz/S. Schierholz (ur.), *Corpuslinguistik in Lexik und Grammatik*, Tübingen (2005).

Hu anu, Maria – Sorescu-Marinkovi  , Annemarie. *Graiul vlah   n   colile din Serbia răsăriteană : provocări   i perspective*, u: *Philologia jassyensia*, An. XI, Nr. 2 (22), 2015.

Huțanu, Monica – Sorescu-Marinkovi  , Annemarie. *Graiul vlah în școlile din Serbia răsăriteană: provocări   i perspective*, u: *Philologia Jassyensia*, An. XI, Nr. 2.

Huțanu, Monica – Sorescu-Marinkovi  , Annemarie. *Graiul vlah în școlile din Serbia răsăriteană : provocări   i perspective*, u: *Dosar : Rom  nistica – stare de fapt* (XII).

Ilić, S., Urunovi  , M., Milovanović, A., Stevanović, M. *Investment value of grape wine growth and wine production in Serbia*, 3rd Internationale Simpozium of Natural Resources Management, Zaje  ar, 30–31.10. 2013.

Ilić, Sne  zana. *Politička kultura nacionalnih manjina u kontekstu izbora za manjinske nacionalne savete*, u: *Zbornik radova Nacionalni*

saveti naconalnih manjina i kultura 2, Novi Sad, Zavod za kulturu Vojvodine – Pokrajinski ombudsman AP Vojvodine, 2015.

Iliescu, Vl. *Părăsirea Daciei în lumina izvoarelor literare*, Studii și cercetări de istorie veche, XXII, București, 1971.

Iorga, Nicolae. *Discursuri parlamentare*, volum I, partea a II-a, București, 1939.

Ivić, Pavle. *Književni i narodni jezik kod Srba*, u: *Istorija Srba*, knj. II.

Jacobsen, Per. „Forum”, *Studi Slavistici* 3 (2006)

Jakobsen, Roman. „O strukturalno-lingvističkim konstantama srpskohrvatskog jezika (inventar fonema i fonotaktička struktura)”, B. Ostojić (ur.), *Jezička situacija u Crnoj Gori – norma i standardizacija*, Podgorica, 2008.

Janjetović, Zoran. *Deca careva, pastorčad kraljeva*, Beograd, INIS, 2005.

Janjetović, Zoran. *Pitanje zaštite nacionalnih manjina u Kraljevini SHS na konferenciji mira u Parizu 1919-1920*, Beograd, 1968.

Janjić, Dušan. *Ideologija, politika, nasilje : kriza nacionalnog identiteta i etnički sukobi*, Beograd, HESPERIAedu, 2009.

Janković, Sava. *Vlaška narodna pesma o Stojanu Buljubaši*, god. 9/1969, br. 6

Jevangelja *sfüntë : vlaški prevod Biblije*, Prevod sa srpskog Ljubiša lu Boža Kići, Bor, LJ. Niculović, 2006.

Jireček, Konstantin. *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*, Zbornik Konstantina Jirečeka, knj. II, Beograd, 1962.

Jovanović, Bogoljub. *Školovanje dece rumunske narodnosti u Kraljevini Srbiji*, u: Prosvetni glasnik za 1866.godinu, god. VII (Sv. XVI, 685–690 ; Sv. XVII, 725–728 ; Sv. XVIII, 759–766).

Jovanović, Kosta. *Negotinska krajina i Ključ*, u: Naselja i poreklo stanovništva, knj. 29, Beograd, SKA, 1940.

Jovanović, Nadica N. *Gramatika vlaškog jezika*, Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha; Negotin, Udruženje za očuvanje identiteta, jezika, kulture i tradicije Vlaha „Gergina“, 2013.

Jovović, Radivoje. *Politizacija nacionalnih saveta*, u: Zbornik radova Nacionalni saveti naconalnih manjina i kultura, Novi Sad,

Zavod za kulturu Vojvodine – Pokrajinski ombudsman AP Vojvodine, 2013.

Kadlec, Karel. *Valaši a valašké pravo v zemích slovanských a uherských*, Praha, Česka akad. pro vědy, slov a umění, 1916.

Karadžić, Vuk. *Sabrana dela Vuka Karadžića XIV. O jeziku i književnosti* III, Beograd, Prosveta, 2001.

Kedourie, Elie. *Nationalism*, Oxford, 1993.

Kiernan, Victor. *The British Isles: Celt and Saxon*, u: M. Teich and R. Porter (eds), *The National Question in Europe in Historical Context*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.

Alu Jovan Nenju, Kîrsta = Krsta Stanković Njenjulović, Vlasta alu Abraš = Vlastimir Abrašević, *Aša a vorbit aj bătîrñj = Tako su govorili stari = Aša a vorbit ai bătîrâni*, Negotin, NVO „Gergina”, 2016.

Kloss, Heinz. „*Abstandsprachen und Ausbausprachen*” [*Abstand-languages and Ausbau-languages*]. (ur.) Göschel, Joachim; Nail, Norbert; van der Elst, Gaston. *Zur Theorie des Dialekts: Aufsätze aus 100 Jahren Forschung. Zeitschrift für Dialektologie and Linguistik, Beihefte, n.F., Heft 16*. Wiesbaden: F. Steiner, 1976.

Kloss, Heinz. *Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen von 1800 bis 1950*, München 1978².

Knežević, Aleksandar D. *Istorijskodemografske i etnodemografske osnove razvitka stanovništva istočne Srbije : doktorska disertacija*, Beograd, Geografski fakultet, 2013.

Kohn, Hans. *Die Idee des Nationalismus*, Hamburg, 1962.

Komšić, Jovan. *Kontroverzni koncepti demokratske izgradnje nacije u multikulturnim društvima : Vojvođanski istorijski i savremeni kontekst*, u: Integracija i tradicija = Integration and tradition, (prir.) Mile Savić, Beograd, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2003.

Kordić, Snježana. *Jezik i nacionalizam*, Zagreb, Rotulus Universitas, Durieux, 2010.

Kordić, Snježana. *U službi politike* (odgovor I. Pranjkoviću), *Književna republika*, III, 7-8, Zagreb (2005).

Kostić, Mihajlo. *Poreklo i kompozicija stanovništva u selima istočne Srbije: Prilog geogr. stanov. SR Srbije*, u: Zbornik radva Geografskog instituta „Jovan Cvijić”, knj. 25, Beograd, 1974.

Kostić, Petar. *Običaji o Todorovoj suboti u Negotinskoj krajini*, Razvitak, god. 8/1968, br. 3-4.

Kovačević, Miloš. *Put srpskog jezika i pisma satkan od stranputica*, u: Jelica Stojanović, *Put srpskog jezika i pisma*, Beograd: Srpska književna zadruga, kolo CVIII, knj. 726, 2016.

Kovačević, Miloš. *Srpski jezik i srpski jezici*, SKZ – BIGZ, Beograd 2003.

Krallert, Wilfried. *Die Gliederung der Bevölkerung des ehemaligen Jugoslawien nach Muttersprache und Konfession : nach den unveröffentlichten Angaben der Zählung von 1931*, Publikationsstelle, Wien, Selbstverl. der Publ.-Stelle, 1943.

Kupchan, Charles. *Introduction: Nationalism Resurgent; Conclusion*, u: Charles Kupchan (ur.), *Nationalism and nationalism in the New Europe*, Ithaca, 1-14, 1995.

Kymlicka, Will. *Multicultural Citizenship*, Oxford, Oxford University Press, 1995.

Lazarević, Radmila. *Likovna svojstva narodne nošnje*, u: Razvitak, God. 10/1970, br. 6.

Lemberg, Eugen. *Nationalismus*, I, Reinbek, 1964.

Levi-Strauss, Claude. *La Pensee sauvage*, Paris, Plon, 1962.

Lewada, Juri. *Der 'Homo sovieticus' als sozialer Mythos*, u: C. Friedrich/B. Menzel (ur.), *Osteuropa im Umbruch*, Frankfurt am Main i dr., 1994.

Lewanda, Joseph. „Der 'Homo sovieticus' als sozialer Mythos”, C. Friedrich/B. Menzel (ur.), *Osteuropa im Umbruch*, Frankfurt am Main i dr., (1994).

Lewandowski, Theodor. *Linguistisches Wörterbuch*, Heidelberg / Wiesbaden, 1990⁵.

Lifa, Gheorghe. *Zorile*, “Tibiscus”, 1993.

Ljubiša lu Boža Kići, *Vlaško-srpski rečnik = Vlarumünjesk-srbjesk vorbarju*, Bor, Lj. Niculović, 2004.

Ljubiša lu Boža Kići, *Vlaško-srpski rečnik: Vorbarju vlarumünjesk*, Bor, 2015.

Llosa, Mario Vargas. *Nationalismus als neue Bedrohung*, Frankfurt am Main, 2000.

Loma, Aleksandar. *Imenski par Maljen : Povlen*, u: *Onomatološki prilozi*, knj. III, Beograd, SANU, Odeljenje jezika i književnosti, Odbor za onomastiku (1982).

Loma, Aleksandar. *Iz toponimije Srbije*, u: *Onomatološki prilozi*, knj. VI, Beograd, SANU, Odeljenje jezika i književnosti, Odbor za onomastiku (1985).

Loma, Aleksandar. *Iz toponimije Srbije*, u: *Onomatološki prilozi*, VI, Beograd, SANU, Odeljenje jezika i književnosti, Odbor za onomastiku, 1985.

Loma, Aleksandar. *Jezička prošlost jugoistočne Srbije u svetlu topomastike*, u: Govori prizrensko-timočke oblasti i susednih dijalekata, Niš, Filozofski fakultet u Nišu, Institut za srpski jezik SANU Beograd, Centar za naučna istraživanja SANU i Univerziteta u Nišu, 1994.

Loma, Aleksandar. *Rani slojevi hrišćanskih toponima na starosrpskom tlu*, u: *Onomatološki prilozi*, knj. XI, Beograd, SANU, Odeljenje jezika i književnosti, Odbor za onomastiku (1990).

Macintyre, Alasdair. *After Virtue: A Study in Moral Theory*, London, Duckworth, 1981

Majnarić–Pandžić, N. *Investigations into the La Tene period in northern Croatia: 1970. – 2003.*, Celts on the margin: studies in European cultural interaction, 7th century BC-1st century AD: dedicated to Zenon Woźniak, Krakow, 2005.

Majstorul Manojlja = *Majstor Manojlo* (prevod s vlaškog), Zabeležio Sava Janković od Đorđa Mikucića iz Grljana, Razvitak, god. 9/1969, br. 3.

Majstorul Manojlja = *Majstor Manojlo* (prevod s vlaškog). Zabeležio Sava Janković od Milovana Trailovića iz Lubnice, Razvitak, god. 9/1969, br. 3.

Malabotta, Melita Richter. „Semantics of War in Former Yugoslavia“, B. Busch/H. Kelly-Holmes (ur.), *Language, Discourse and Borders in the Yugoslav Successor States*, Clevedon 2004.

Malabotta, Richter. „Semantics of War in Former Yugoslavia“, (ur.) B. Busch/H. Kelly-Holmes, *Language, Discourse and Borders in the Yugoslav Successor States*, Clevedon 2004.

Manić Forski, Dragoslav. *Lužnički rečnik*, Babušnica, Dom kulture, 1997.

Manojla Zidojla : *Starinska pesma zabeležena u Vodniku (Rumunija) od Marije Blašić-Nimice*, Zabeležio Sava Janković, Razvitak, god. 9/1969, br. 3.

Marcu, Alexandru. *Riflessi di storia rumena in opere italiane dei secoli XIV e XV*, Ephemeris Dacoromana, I (1923).

Marian, S. Fl. *Înmormântarea la români : studiu etnografic*, București, Editura Saeculum I.O., 2000.

Marii Nigri, Dominici. *Veneti Geographiae commentariorum libri XI*, Basileae, 1557.

Marković, Predrag, u: d'Pasujoni, *Govorim vlaški = Vorbäsk rumînjeašce = Борбјеск румъњештје* (Krajinsko-timočko narečje, Sină alu Čeloju), Beograd, 2013.

Matijević, Nikolina. *Multikulturalne osnove ustava Republike Srbije i nacionalni saveti nacionalnih manjina*, u: Zbornik radova Nacionalni saveti nacionalnih manjina i kultura, Novi Sad, Zavod za kulturu Vojvodine – Pokrajinski ombudsman AP Vojvodine, 2013.

Matović, Veselin. *Ćirilica i latinogorica*, Podgorica–Nikšić: Književna zadruga Srpskog narodnog vijeća, NVU Aktiv profesora srpskog jezika i književnosti, Nikšić, 2013.

Mattusch, Hans-Jürgen. *Vielsprachigkeit: Fluch oder Segen für die Menschheit?*, Frankfurt am Main, 1999.

Micu, Valentin. *Obiceiurile de iarnă la români din Valea Timocului*, Libertatea, An. 60, nr. 52 (dec. 2005).

Mihăescu, H. *E îndreptățită reconstituirea?*, dans *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, București, 1965.

Mihăescu, H. *La langue latine dans le Sud-Est de l'Europe*, Bucarest-Paris, 1978.

Mihăilă, Gheorghe. *Dicționar al limbii române vechi (sfârșitul sec. al X-lea – începutul sec. al XIV-lea)*, București, 1974.

Milićević, Milan Đ. *Kučanska slava*, (ur.) Svetlana Velmar-Janković, u: Zbornik O krsnom imenu, Beograd, Prosveta, 1985.

Milroy, James / Milroy, Lesley. *Authority in Language*, London/New York, 1999³.

Mirdita, Zef. *Balkanski Vlasi u svijetlu podataka bizantskih autora*, Zagreb 1995.

Mirdita, Zef. *Vlasi : starobalkanski narod*, Zagreb, Hrvatski institut za povijest, 2009.

Mitrović, Aleksandar. *Krsno ime nije ni patarenskog, ni srpskog, ni pravoslavnog postanka*, (ur.) Svetlana Velmar-Janković, u: Zbornik O krsnom imenu, Beograd, Prosveta, 1985.

Mladenović, Olivera. *Narodne igre đerdapskog stanovništva*, u: Zbornik radova Etnografskog instituta SANU, 7 (1974).

Mundrić, Petar. „Vlasi Timočkog okruga”, u: „Selo”, 9. februara 1947.

Nedeljković, Saša. *Čast, krv i suze*, Beograd, Zlatni zmaj, 2007.

Nedeljković, Saša. *Kultura i nasilje: pojmovi i paradigme*, Baštinik, Kruševac, 2011.

Nedeljković, Saša. *Looking for the right formula: studies of ethnicity in Serbia*, Antropologija 12, sv. 2, Beograd, 2012.

Nedeljković, Saša. *Prilog za proučavanje identiteta Vlaha u Boru u antropološkoj perspektivi*, u: Dobro je za mišljenje, ali je komplikovano za jelo : Nedovoljno jasni pojmovi i pojave našeg zavičaja, tumačeni iz ugla etnologije i antropologije, (ur.) Dragan Stojmenović, Bor, Narodna biblioteka Bor, 2013.

Negrišorac, Ivan. *Srpska jezička politika: osnovni preduslovi i važnost konsenzusa*, Zbornik Instituta za srpski jezik SANU II, Srpski jezik i aktuelna pitanja jezičke politike, Institut za srpski jezik SANU, Beograd 2014.

Neuer *Nationalismus*, Münster, 1994.

Niculović, Ljubiša (Ljubiša lu Boža Kići). *Vlaške pesme = Künčekatoarja*, Bor, Donvas/Izdanje autora, 2012.

Niculović, Ljubiša (Ljubiša lu Boža Kići). *Vlaške pesme*, Bor, LJ. Niculović, 2012.

Niculović, Ljubiša (Ljubiša lu Boža Kići). *Vlaško-srpski rečnik = Vlarumünjesk-srbjesk vorbarju*, Bor, LJ. Niculović, 2004.

Njagojević, Stanoje. *Primovară perdută*, Bor, Ariadnae filum, 2006.

Novaković, Igor – Đurđević, Nenad. *Srpsko-rumunski odnosi i status vlaške nacionalne manjine u Srbiji : Studija praktične politike*, Beograd, ISAC fond, 2015.

Novaković, Radmila – Tepšić, Goran. *O potrebi istraživanja stereotipa i mitova u srpsko-albanskom sukobu*, u: „Etnički stereotipi i nacionalni mitovi kao prepreka pomirenju u srpsko-albanskim

odnosima” (ur.) Goran Tepšić, Radmila Nakarada, Mirjana Vasović, Beograd, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka, 2015.

Novaković, Stojan. *Selo*, beograd, SKZ, knj. 301, 1943.

Orlović, Jovica – Stojmenov, Vene. *Kulturno-prosvetne prilike u Porečkoj opštini*, Razvitak, god. XIII, br. 3, Zaječar (1973).

Panea, N. – Fifor, M. Fifor. *Cartea românească a morții*, Drobeta - Turnu Severin, 1998.

Papahagi, Tache. *Dicționarul dialectului aromân general și etimologic. Dictionnaire aroumain (macédo-roumain) général et étymologique*. Deuxième édition augmentée, București, 1974.

Papazoglu, Fanula. *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba: Tribali, Autarijati, Dardanci, Skordisci i Mezi*, Sarajevo, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1969.

Parekh, Bhikhu. *Rethinking Multiculturalism : Cultural Diversity and Political Theory*, London, Macmillan, 2000.

Paunović, Bratislav. *Vlasi kroz vekove*, Batinac, B. Paunović, 2001.

Pavlović, Mirjana. *Konceptualizacija strategije i realizacija etničkog/nacionalnog identiteta u istorijskom diskursu*, Glasnik etnografskog instituta SANU LIX (1), 2011.

Pavlović, Zvezdana. *Hidronimi Srbije*, Beograd, SANU, Biblioteka Južnosloven-skog filologa, knj. 13, 1996.

Pavlović, Zvezdana. *Hidronomski sistem sliva Južne Morave*, Beograd, SANU – Biblioteka južnoslovenskog filologa, knj. 10, 1994.

Păun, O. *Motivul “amînării” încîntecul Zorilor*, Analele societății idelimba Română, br. 8, Zrenjanin, 1977.

Peel, John D. Y. „*The cultural work of Yoruba ethnogenesis*”, u: Elizabeth Tonkin, Maryon McDonald and Malcolm Chapman, eds., *History and Ethnicity*, London, Routledge, 1989.

Perić, Miodrag D. *Vlasi severoistočne Srbije*, Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha; Kulturno-prosvetni centar „Petrovac na Mlavi”, 2014.

Perović, Latinka. *Dominantna i neželjena elita: Beleške o intelektualnoj i političkoj eliti u Srbiji (XX–XXI)*, II izdanje, Beograd, Dan Graf, 2016.

Petrosino, Daniele. *National and regional movements in Italy: the case of Sardinia*, u: J. Coakley (ed.), *The Social Origins of Nationalist Movements*, London, Sage, 1992.

Petrović, Branislav. *Tradicionalno odevanje Vlaha : Od poslednjih decenija XIX veka do savremenog doba*, Bor, Muzej rudarstva i metalurgije, 1998.

Petrović, Dragoljub. *Iredenta fašističke Rumunije u severoistočnoj Srbiji 1941-1944. godine*, u: Jugoslovenski istorijski časopis, br. 3-4, Beograd (1966).

Petrović, Petar Ž. *Krsno ime*, (ur.) Svetlana Velmar-Janković, u: Zbornik O krsnom imenu, Beograd, Prosveta, 1985.

Petrović, Sreten. *Magija i životni krug u običajima i verovanju Svrljiga*, Svrljig, Etno-kulturološka radionica, Kulturna istorija Svrljiga, knj. VII, 2016.

Petrovici, Emil. *Note de folclor de la Români din Valea Mlavei (Sîrbia)*, Anuarul arhivei de folclor VI, Cluj.

Petrović-Rignault, Marijana. *A propos du futur et de la modalité: description du futur en valaque – dialecte daco-roumain de Serbie orientale*, Balcanica XXXV, Belgrade 2005.

Pilger, John. *Distant Voices*, London, Vintage, 1994.

Pismenica serbskoga jezika. *Po govoru prostoga naroda. Napisana Vukom Stefanovićem Serbancem*, U Vienni, 1814. Predslovlje, u: *Sabrana dela Vuka Stefanovića Karadžića XII, O jeziku i književnosti I*, Beograd, Prosveta, 1968.

Podunavac, Milan. *Politička restauracija u Srbiji*, u: Politikon, br. 3, Novi Sad (2012).

Položaj vlaškog stanovništva u SRJ sa predlogom stavova (Materijal izrađen u saradnji sa Brankom Radićem i Zoranom Markovićem iz kabineta Saveznog ministra Margit Savović), u: *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva : (1945-1999)*, (prir.) Slavoljub Gacović, Zaječar, Matična biblioteka „Svetozar Marković“, 2014.

Popović, Jerej Milorad, paroh radujevački. *Letopis Radujevačke parohije – Sreza Negotinskog, Oblasti Timočke*, u: Baštinik, Godišnjak Istorijskog Arhiva Negotin, br. 14, Negotin, 2011.

Popović, Petar. *Skordisci od pada Makedonije do rimskog osvajanja*, u: Skordisci i starosedeoci u Podunavlju = Scordisci and

the native population in the middle Danube region, ed. Nikola Tasić, Beograd, 1992.

Popovici, Atanasie. *Românii din Serbia*, Românismul, Anul I, Nr. 3, București, 1913.

Popovici, Atanasie. *Românii din Yugoslavia*, în Banatul, V, Nr.1, București, 1930.

Popovici, Dr. Atanasie. *Apel în numele românilor din Serbia către guvernul și parlamentul României*, u: Gheorghe Zbucnea, Cezar Dobre, *Timoceni*, Volumul 3, București, 2005.

Popovici, Dr. Atanasie. *Lăsați-ne să ne strigăm durerea*, u: România Nouă, Chișineu, Anul II, Nr. 218 (17. XI 1918).

Popovici, Dr. Atanasie. *Lăsați-ne să ne strigăm durerea*, u: România Nouă, Chișineu, Anul II, Nr. 211 (8. XI, 1918).

Popovici, Dr. Atanasie. *Memoriul românilor din Serbia*, u: Gheorghe Zbucnea, Cezar Dobre, *Timoceni*, Vol. 3, București, 2005.

Popovici, Dr. Atanasie. *Pretențiile românilor din Serbia*, u: România Nouă, Chișineu, Anul II, Nr. 222 (10. XI, 1918).

Popovici, Dr. Atanasie. *Problema românilor din Serbia*, u: România Nouă, Chișineu, Anul II, Nr. 209 (6. XI 1918).

Popovici, Dr. Atanasie. *România nouă și românii din Valea Timocului*, u: România Nouă, Chișineu, Anul II, Nr. 220 (20 XI, 1918).

Popovici, Dr. Atanasie. *Românii de peste Dunăre și de peste Nistru în fața Conferinței de Pace*, Chișineu, Anul ..., Nr. 195 (20. X 1918).

Popovici, Dr. Atanasie. *Românii din Serbia așteaptă și ei dreptatea*, u: România Nouă, Chișineu, Nr. 187 (11. X 1918).

Popović-Obradović, Olga. *Kakva ili kolika država*, Ogledi o političkoj i društvenoj istoriji Srbije XIX–XXI veka, priredila i predgovor napisala Latinka Perović, Beograd, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2009.

Povjestij dje kopij = *Povešč dî kopij*. Sină alu Čeloju, Krajinsko-timočko narečje; dPasujoni, Homoljsko-braničevsko narečje. Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha; Negotin, Udruženje za očuvanje identiteta, jezika, kulture i tradicije Vlaha „Gergina“, 2013, 49.

Požgaj Hadži, Vesna. *Jezik između lingvistike i politike*, Biblioteka XX vek, knj. 210, Beograd, 2013.

Prethodni rezultati popisa stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, 31. 01. 1921, Sarajevo, Državna štamparija, 1924.

Protsyk, Oleh. *Representation of minorities in the Romanian parliament*, Mexico, PU and UNDP, 2010.

Pupovac, Milorad. *Lingvistika i ideologija*, Novi Sad, Književna zajednica Novog Sada, 1986.

Puşcariu, Sextil. *Studii istoromâne*, III, Bucureşti, 1929.

Putinja, Filip – Stref-Fenar, Źoslin. *Teorije o etnicitetu*: Dodatak, Fredrik Bart, *Etničke grupe i njegove granice*, Preveo s francuskog Aljoša Mimica, u: Biblioteka XX vek, knj. 93, Beograd, 1997.

Radić, Radivoj. *Srbi pre Adama i posle njega*, Beograd, Stubovi kulture, 2003.

Radosavljević, Duško – Dragutinović, Ljiljana. *Državna politika Srbije u oblasti očuvanja prava nacionalnih zajednica i javno i političko predstavljanje nacionalnih zajednica u AP Vojvodini*, u: Zbornik radova *Nacionalni saveti nacionalnih manjina i kultura*, Novi Sad, Zavod za kulturu Vojvodine – Pokrajinski ombudsman AP Vojvodine, 2013.

Radosavljević, Duško. *De-partizacija nacionalnih saveta*, u: Zbornik radova *Nacionalni saveti nacionalnih manjina i kultura 2*, Novi Sad, Zavod za kulturu Vojvodine – Pokrajinski ombudsman AP Vojvodine, 2015.

Raduški, Nada. *Nacionalne manjine u Centralnoj Srbiji* : Etničke promene i demografski razvoj, Beograd, Institut društvenih nauka, 2007.

Rajković Koželjac, Ljubiša. *Rečnik timočkog govora*, Negotin, Književno-izdavačko društvo „Leksika”, 2014.

Răscăala românilor timoceni diieni din Imperiul Turcesc / 1876, Floare de latinitate : revistă de cultură şi spiritualitate românească editată de Consiliul Minorităţii naţionale Române din Serbia şi Munte Negru, An. 3, nr. 4/5, 2006.

Recommendation 1845 (2008), *Situation of national minorities in Vojvodina and of the Romanian ethnic minority in Serbia*. Parliamentary Assembly of the Council of Europe, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/AdoptedText/ta08/ERES1632.htm>

Reiffenstein, Ingo. *Das Problem der nationalen Varietäteten*, Zeitschrift für deutsche Philologie 120/1 (2001).

Renan, Ernest. „What is a nation?“, (ur.) Homi K. Bhabha, *Nation and Narration*, London/New York, 1993.

Renan, Ernest. *What is a nation?*, u: Homi K. Bhabha (ed.), *Nation and Narratio*, London, Routledge, 1990.

Resolution 1632 (2008) *Situation of national minorities in Vojvodina and of the Romanian ethnic minority in Serbia*. Parliamentary Assembly of the Council of Europe, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/AdoptedText/ta08/ERES1632.htm>

Ribić, Vladimir. *Podeljena nacija : srpski nacionalizam i politički sukobi u Srbiji 1990-2000*, Etnološka biblioteka, knj. 16, Beograd, Srpski genealoški centar, 2005.

Riedel, Sabine. *Die Erfindung der Balkanvölker. Identitätspolitik zwischen Konflikt und Integration*, Wiesbaden, 2005.

Riedel, Sebastian. „Kriegsgeschichte(n). Interpretationen zum Jugoslawienkrieg“, F. Wenninger/P. Dvorak/K. Kuffner (ur.), *Geschichte macht Herrschaft*, Wien 2007.

Românii de la sud de Dunăre : documente („Rumuni južno od Dunava : dokumenti“), (ur.) Stelian Brezeanu / Gheorghe Zbucnea, București, 1997.

Roosens, Eugene E. *Creating Ethnicity*, London, Sage, 1989.

Rosetti, Al. *istoria limbii române*, I (*De la origini pînă în secolul al XVII-lea*). Deuxième édition corrigée et augmentée, Bucarest, 1978.

Rubin, Joan – Jernudd, Björn H. „Introduction“, J. Rubin/B. Jernudd (ur.), *Can Language Be Planned?*, Hawaii 1971.

Sandel, Michael. *Liberalism and the Limits of Justice*, Cambridge, Cambridge University Press, 1982.

Sandu Timoc, Cristea. *Istoria neamului românesc*, Timișoara, 2003.

Sandu Timoc, Cristea. *Istoria românilor timoceni din Serbia și Bulgaria*, ed. ziarului Nădejdea, Vârșrț, 1944, ediția 2003.

Sandu Timoc, Cristea. *Istoria românilor timoceni*, Vârșeț (Serbia), Editura Nădejdea, 1944.

Sandu Timoc, Cristea. *Mărturii de la românii uitați* (9-13 milioane), Timișoara, Editura Astra Română, 1995.

Sandu Timoc, Cristea. *Memoriul românilor din Serbia de N-E Yugoslavia – The Memorial of the Romanians from North-West Serbia Yugoslavia* (Congresul FUEN), Praga, mai 1998.

Sandu Timoc, Cristea. *O ce veste minunată! : (colindatul la românii din Timoc: Serbia și Bulgaria)*, Lumina, An. 60, nr. 4, 2007.

Sandu Timoc, Cristea. *Poezii populare de la românii din Valea Timocului*, Introducere de N. Cartoian, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1943.

Sandu Timoc, Cristea. *Tragedia românilor de peste hotare (9-13 milioane)*, Timoșoara, Editura Astra Română, 1994.

Sandu Timoc, Cristea. *Vlahi sunt români. Documente inedite*, 1997.

Savetodavni komitet okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina: Drugo mišljenje za Srbiju, usvojeno 19. marta 2009. godine, član 218 i 223.

Savić, Momčilo D. *Banatski dijalekat u poređenju sa rumunskim govorima u Srbiji*, Actele simpozionului. Banatul Iugoslav – trecut istoric și cultural (Begejci/Torak, 8. novembar 1997. godine), Novi Sad, 1998.

Savić, Momčilo. *Poslednji Obrenovići u narodnoj poeziji na vlaškom jeziku istočne Srbije*, u: Timočka buna 1883. i njen društveno-politički značaj za Srbiju XIX veka, Beograd, 1986.

Schmidt-Salomon, Michael. *Manifest des evolutionären Humanismus*, Aschaffenburg, 2006.

Schubert, Gabriella. *Einzelaspekte neuer Mehrsprachigkeit im ehemaligen Jugoslawien*, u: Sociolinguistica 11 (1997).

Schubert, Gudrun. „Einzelaspekte neuer Mehrsprachigkeit im ehemaligen Jugoslawien”, *Sociolingvistica* 11, 1997.

Scurt *dicționar etimologic...* Redacteurs I. Raevski, M. Gabinski, Chișinău, 1978.

Segert, Dieter. *Die Grenzen Osteuropas*, Frankfurt/New York, 2002.

Sekulić, Isidora. *Govor i jezik*, u: Sabrana dela Isidore Sekulić, knj. 11 (prir. Živorad Stojković), Novi Sad, Matica Srpska, 1966.

Selinić, Slobodan P. *Srbija i jezički sukob u Jugoslaviji* 1967, Beograd, Institut za noviju istoriju Srbije, 2017.

Seton-Watson, Hugh. *Nations and States : An Enquiry into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism*, London, Published by Methuen, 1977.

Sikimić, Biljana. *Etnolingvistički pristup vlaškoj duhovnoj kulturi – običaj „kumačenje”*, Actele simpozionului. Banatul, trecut istoric și cultural. Timișoara – Novi Sad – Reșița 2005.

Sikimić, Biljana. *Običaj „kumačenje” kod Vlaha i Srba u severoistočnoj Srbiji i južnom Banatu (problemi etnolingvističkih istraživanja)*, Исследования по славянской диалектологии 7, Москва 2001.

Skarić, Vladislav. *Postanak krsnoga imena*, (ur.) Svetlana Velmar-Janković, u: Zbornik O krsnom imenu, Beograd, Prosveta, 1985.

Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-III, (re.) Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, Zagreb, 1971-1974.

Smit, Antoni D. *Nacionalni identitet*, Preveo s engleskog Slobodan Đorđević, u: Biblioteka XX vek, knj. 99, Beograd, 1998.

Smith, Adam D. *Nations and Nationalism in a Global Era*, Cambridge, 1995.

Smith, Anthony D. *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford, Basil Blackwell, 1986.

Snyder, Louis Leo. *The New Nationalism*, New York, 1968.

Snyder, Louis Leo. *Varieties of Nationalism: a Comparative Study*, Hinsdale, IL, Dryden Press, 1976.

Sorescu, Annemarie – Sikimić, Biljana. *Din lexicul dialectal al satului Gradskovo*, Lumina LVI/4–5–6 (47–48–49), Novi Sad, 2003.

Sorescu-Marinković, Annemarie. *Românii din Timoc astăzi. Ființe mitologice*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2012.

Srbiziranje i organizacija škola, Nikola Stojanović, učitelj Jasikovački čitao na zboru „omoljskih učitelja” 27 decembra 882, u: Učitelj, god. II, Beograd 1883.

Srejić, Dragoslav – Cermanović-Kuzmanović, Aleksandrina. *Rečnik grčke i rimsk emitologije*, II izdanje, Beograd, SKZ, 1987.

Stalmaszczyk, Piotr. *Celtic elements in English vocabulary – A critical reassessment*, 1-6, University of Lodz.

Stanić, Milija. *Uskočki rečnik*, Beograd, Naučna knjiga, I-1990, , II-1991.

Stanovništvo, nacionalna ili etnička pripadnost, podaci po naseljima, knj. 1, Beograd, Republički zavod za statistiku, februar 2003.

Stanovništvo, uporedni pregled broja stanovnika 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002, podaci po naseljima, knj. 9, Beograd, Republički zavod za statistiku, maj 2004.

Stef. Karadžić, Vuk. Pismenica serbskoga iezika. Po govoru prostoga naroda. Napisana Vukom Stefanovićem Serbancem, U Vienni, 1814. *Predslovlje*, u Vuk Stef. Karadžić, *Sabrana dela Vuka Stefanovića Karadžića* XII, *O jeziku i književnosti* I, Beograd, Prosveta, 1968.

Stojan Bulibaša (Vlaška narodna pesma), Zapisao Sava Janković, Razvitak, god. 9/1969, br. 6.

Stojanović, Jelica. *Put srpskog jezika i pisma*, Beograd: Srpska književna zadruga, kolo CVIII, knj. 726, 2016.

Stojanović, Vojislav. *Etnogeneza nastanka Vlaha : Vlasi i balkanski narodi*, Negotin, Vojislav Stojanović, 2007

Strazbur, 6. maj 2009. godine, ECRML (2009) 2. Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima – Primena povelje u Srbiji.

Sulițeanu, Gheorghe. *Elementul narativ și aspectul muzical în cîntecele funebreale Românilor și Sîrbilor din zona "Porțile de fier" (Gerdap)*, Radovi simpozijuma o jugoslovensko-rumunskim uzajamnostima u oblasti narodne književnosti (Pančevo), Pančevo, Libertatea, 1974.

Sundhaussen, Holm. „Nationalismus in Südosteuropa“, „Plenumsdiskussion“, B. Faulenbach/H. Timmermann (ur.), *Nationalismus und Demokratie*, Essen, 1993.

Szabo, J. *Note de călătorie din Serbia, din punct de vedere geografic și etnografic*, Budapesta, 1875.

Szücs, Jenő. *Nation und Geschichte*, Köln/Wien, 1981.

Šerbanović, Paun. *Problem rada sa Vlasima*, u: *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva : (1945-1999)*, (prir.) Slavoljub Gacović, Zaječar, Matična biblioteka „Svetozar Marković“, 2014.

Șișu, Vasile. *Cântece rituale funerare din județul Mehedinți*, Răstimp, Revistă de cultură și tradiție populară, anul I, nr. 3, Turnu-Severin. 1998.

Șișu, Vasile. *Odiseea sufletului : epos funerar românesc*, Drobeta-Turnu Severin, Centrul județean de creație populară Mehedinți, 2001.

Taylor, Charles. *Multiculturalism and „The Politics of Recognition”*, edited by Amy Gutmann, Princeton, Princeton University Press, 1992.

Thomas, George. „*The Relationship Between Slavic Nationalism and Linguistic Purism*”, u: *Canadian Review of Studies in Nationalism*, 16/1–2 (1989).

Thunmann, Johann. *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen Völker*, Leipzig, 1774.

Tomaschek, Wilhelm. *Zur Kunde der Hömus Halbinsel*, u: *Sitzungsberichte der Phil-Hist. Classe der Kaiserlichen Akad. d. Wissenschaften* (2. novembra 1881).

Töppelt, Lorenz. *Origines et occasus Transylvanorum*, Lyon, 1667.

Trask, Robert Lawrence. *Key concepts in language and linguistics*, London/New York, 1999.

Trifon, N. *Cincari, narod koji nestaje*, Beograd, Srpsko-cincarsko društvo, 2014.

Truhelka, Ćiro. *Larizam i krsna slava*, (ur.) Svetlana Velmar-Janković, u: *Zbornik O krsnom imenu*, Beograd, Prosveta, 1985.

Trujić, Vlastimir. *Srbi, Vlasi i Rumunija: od Vladislava do Nikole*, u: *Anatomija rumunske politike*, prir. Zoran Milošević, Šabac, Centar akademske reči, 2017.

Vasić, Miloje. *Slava – Krsno ime*, (ur.) Svetlana Velmar-Janković, u: *Zbornik O krsnom imenu*, Beograd, Prosveta, 1985.

Vasić, Olivera. *Nastanak i prenošenje igre „manastirjanka” u selima derdapskog Podunavlja : Prilog proučavanju savremenih vlaških igara*, u. *Razvitak*, God. 31/1991, br. 4-5.

Vasić, Olivera. *Nazivi igara u selima Krajine i Ključa*, u: *Razvitak*, God. 32/1992, br. 3-4.

Vlahović, Petar. *Krsna slava i njena uloga u porodičnom i društvenom životu kod Srba*, u: *Etno-kulturološki zbornik*. knj. IV, Svrlijig, 1998.

Vlajin, Milan. *Karakteristike muzičkog folklora iz okoline Negotina*, "Mokranjćevi dani" 1967, Negotin, 1969.

Vojinović, Dragana (Drăgana alu Jovănjenu). *Elvis alu Ćobanu*, Petrovac na Mlavi, Nacionalni savet Vlaha; Negotin, Udruženje za očuvanje identiteta, jezika, kulture i tradicije Vlaha „Gergina“, 2013.

Volosinov, Valentin N. *Marxism and the Philosophy of Language*, New York, Seminar Press, 1973.

Von Franz, Marie-Louise. *Visele și moartea*, Traducere din limba germană Anca Bodogae, Studiu introductiv Lavinia Bârlogeanu, București, Nemira Publishing House, 2015.

Voyage fait par moy, Pierre Lescalopier l'an 1574 de Venise a Constantinople. (M. Šamić)

Vrcan, S. *Kultura kao društveno opasan pojam*, Reč, no. 61, Vol. 7 (2001).

Vušković, M. *Prilog proučavanja života vlaškog stanovništva u požarevačkoj nahiji tokom prve vlade kneza Miloša Obrenovića (1815-1839)*, u: Braničevski glasnik, 7, Požarevac (2010).

Weigand, Gustav. *Die rumänischen Dialekte der kleinen Walachei, Serbiens und Bulgariens*, Leipzig, Johann Ambrosius Barth, 1899.

Weigand, Gustav. *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebiets*, Leipzig, Barth, 1909.

Wiesinger, Paul. „Nation und Sprache in Österreich“, A. Gardt (ur.), *Nation und Sprache. Die Diskussion ihres Verhältnisses in Geschichte und Gegenwart*, Berlin/New York (2000).

Wiesinger, Peter. „Die deutsche Sprache in Österreich“, (ur.) P. Wiesinger, *Das österreichische Deutsch*, Wien/Köln/Graz (1988).

Wiesinger, Peter. „Die Entwicklung des Verhältnisses von Mundart und Standardsprache in Österreich“, W. Besch/O. Reichmann/S. Sonderegger (ur.), *Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung*, Berlin/New York, 1939-1949, 1985.

Williams, Glyn. *The Welsh in Patagonia*, Cardiff, University of Wales Press, 1991.

Wodak, Ruth / de Cillia, Rudolf / Reisigl, Martin / Liebhart, Karin. *The Discursive Construction of National Identity*, Edinburgh/Cambridge 1999.

Worsley, Peter. *The Three Worlds: Culture End World Development*, London, Weidenfeld & Nisholson, 1985.

Zăicereanu, Grigore – Abraș, Boja. *Isănovățul în spațiu și timp*, Reșița, Editura Banatul Montan, 2007.

Zăicereanu, Grigore – Abraș, Boja. *Noi și vorba noastră*, Zajeșar, Ariadnae filum, 2004.

Zbuche, Gheorge – Dobre, Cezar. *Românii timoceni: destin istoric și documente*, București, Editura DC Promotions, 2005.

Zbuche, Gheorghe. *Românii timoceni – Rumuni u Timočkoj krajini*, Timișoara, 2002.

Zečević, Slobdan. *Praznik (Slava) u severoistočnoj Srbiji*, Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu, knj. 31-32 (1968-1969), Beograd, Etnografski muzej (1969).

Zečević, Slobdan. *Zavetina u severoistočnoj Srbiji*, Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu, knj. 36, Beograd, Etnografski muzej (1973).

Zečević, Slobdan. *Praznik (slava) u severoistočnoj Srbiji*, (ur.) Svetlana Velmar-Janković, u: Zbornik O krsnom imenu, Beograd, Prosveta, 1985.

Zečević, Slobdan. *Šumska majka*, Razvitak, god. 8/1968, br. 5.

Živanović Žak, Zoran. *Srpsko vlaški rečnik sa kratkom gramatikom* (prevodilac: Mirjana Jovanović). Publikacija ne sadrži ni mesto izdanja (s.l.), godinu izdanja (s.l.).

Zlatanović, Momčilo. *Rečnik govora juga Srbije (provincijalizmi, dijalektizmi, varvarizmi i dr.)*, Vranje, Aurora, 2011.

Zlatković, Dragoljub. *Rečnik pirotskog govora*, 1-2, Beograd, Službeni glasnik, 2015.

Zorić, Andreja. *Nationsbildung als „kulturelle Lüge“*, München, 2005.

Žanić, Ivo. *Hrvatski na uvjetnoj slobodi. Jezik, identitet i politika između Jugoslavije i Evrope*, Zagreb 2007.

Žanić, Ivo. *Hrvatski na uvjetnoj slobodi. Jezik, identitet i politika između Jugoslavije i Europe*, Zagreb 2007.

Živković, Novica. *Rečnik pirotskog govora*, Pirot, Muzej Ponišavlja, 1987.

Извори за българската история VII, Латински извори за българската история II, София, БАН, 1960.

Повестјуј дје копиј = *Povješe dī kopij*, Синѧ алу Челоју (крајинско-тимочко наречје), d'Pasujoni (homoljsko-braničevsko наређе), Неготин, 2013.

Сикимич, Биљана. Полевые исследования „влахов” северо-восточной Сербии, Актуальные вопросы балканского языкознания, Санкт-Петербург 2003.

Симеоновић, Ј(анку) лу Моана. *Канћикатоарја партизањаска*, Зајшериј, 1946.

Снегаров, Иван. *История на охридската архиепископия*, т. 1: *От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците*, София, 1995².

Христов, Петко. *Обичности и празници: Служби, слави, събори и курбани в южнославянското село през първата половина на XX век*, Етнографски институт с музей БАН, София, 2004.

Якшич, Владимир. *О племеномъ составѣ населения въ Княжествѣ сербскомъ*, Типография Майкова, С. Петербургъ, 1872.

D. Novinski članci

B 92, 2. oktobar 2008.

Blic, 19. decembar (sreda) 2001.

Blic, 5. april 2002.

Blic, 8. april 2002.

Blic, 29. oktobar 2005.

Blic, 21. mart 2007.

Borske novine, br. 129, 24. april 2002.

Borske novine, br. 183, 30. novembar 2005.

Borske novine, br. 49, 20. mart 2007.

Borski problem, br. 104, 22. april 2008.

Borski problem, br. 105, 23. april 2008.

Borski problem, br. 48, 20. mart 2007.

Borski problem, br. 54-55, 2007.

Danas, 11. maj 2002.
Danas, 19. april 2006.
Danas, 2. april 2002.
Danas, 23. mart 2003.
Danas, 24. august 2007.
Danas, 28. septembar 2001.
Danas, 3. mart 2012.
Danas, 3. oktobar 2007.
Danas, 9. decembar (ponedeljak) 2002.
Danas, 9. jun (četvrtak) 2005. (desk@danas.co.yu)
Danas, 9. jun 2002.
Danas, br. 3460, 19. mart 2007.
Danas, br. 3462, 21. mart 2007.
Danas, br. 3464, 23. mart 2007.
Danas, jesen 2001.
Dnevnik, 9. decembar (ponedeljak) 2002.
Evropa, br. 155, 29. mart 2007.
Glas javnosti, 3. april 2002.
Glas javnosti, 4. februar (utorak) 2003.
Glas javnosti, 4. februar (utorak) 2003.
Glas Javnosti, 8. april (subota) 2002.
Glas javnosti, 9. jun 2005.
Kurir, 21. mart 2007.
Kurir, 28. maj 2004.
Kurir, 30. januara (utorak) 2007.
Nedeljni telegraf, 24. novembar 2004.
Nedeljni telegraf, br. 307, 13. mart 2002.
Nedeljni telegraf, br. 308, 20. mart 2002.
NIN, 6. april 2006.
NIN, 8. april 2010.
NIN, br. 2547, 21. oktobar 1999.
NIN, br. 3193, 8. mart 2012.
Nova Timočka Revija, br. 179, 15. februar 2005.
Nova Timočka Revija, br. 199, 1. januar 2006.
Pečat: List slobodne Srbije, 17. maj 2012.
Politika Ekspres, god. XXXII, br. 11208, 5. jun 1995.
Politika Ekspres, god. XXXII, br. 11209, 6. jun 1995.

Politika Ekspres, god. XXXII, br. 11211, 8. jun 1995.
Politika Ekspres, god. XXXIII, br. 11610, 19. jul 1996.
Politika, 1. februar 2012.
Politika, 11. februar 2005.
Politika, 12. mart 2000.
Politika, 18. maj (ponedeljak) 2009 (redakcija@politika.rs).
Politika, 8. septembar 1986.
Politika, br. 31763, 8. april (ponedeljak) 2002.
Politika, br. 32718, 6. decembar (ponedeljak) 2004.
Pravda, 3. oktobar (sreda) 2007.
Reč naroda, 1. septembar (utorak) 2015.
Reč naroda, 1. septembar (utorak) 2015.
Reč naroda, 18. avgust (utorak) 2015
Reč naroda, 25. avgust (utorak) 2015.
Reč naroda, 25. avgust (utorak) 2015.
Reč naroda, 8. septembar (utorak) 2015.
Revija 92, 3. decembar 2002.
România liberă, 10. decembrie (sâmbăta) 2005.
Timočanin, 15. decembar 2007.
Timočanin, 15. novembar 2007.
Timočanin, 15. septembar 2007.
Timočanin, br. 14, 15. decembar 2007.
Timočka Krimi Revija, br. 122, 1. april 2002.
Timočka Krimi Revija, br. 123, 15. april 2002.
Timočka Krimi Revija, br. 127, 15. jun 2002.
Timočka Krimi Revija, br. 146, 15. april 2003.
Timok, 13. decembar 1991.
Timok, 23. jun 2006.
Timok, 3. februaar 1992.
Timok, 5. maj 2006.
Timok, br. 3112, 14. april (petak) 2006.
Timok, br. 3118, 19. maj 2006.
Timok, br. 3119, god. LXI, 26. maj (petak), 2006.
Večernje novosti, 12. januar, 2004.
Večernje novosti, 13. oktobar 2005.
Večernje novosti, 14. oktobar 2005.
Večernje novosti, 21. mart (utorak) 2000.

Zapis, 1. decembar 2005.

Zapis, 1. februar 2006.

Ziua, 8. decembrie 2005.

E. Internet

Bliconline, 13. 8. 2013.

Bliconline, 3. 8. 2010.

http://danas.rs/danas.rs/dijalog/sitan_novac_na_politickoj_berzi.46.html?news_id=236900&action=print

<http://miscarea.net/libertatea-mos-radul-stirban.htm>

<http://nacionalnisavetvlaha.rs/reagovanjabalasevic.html>

http://openlibrary.org/authors/OL1466/Cristea_Sandu_Timoc?sort=old#editi-ons.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Gazetteer/Periods/Roman/_Texts/Ptolemy/3/5*.html

[http://recnaroda.co.rs/kategorije/ponosni-vlasi-vlasimaruos/;](http://recnaroda.co.rs/kategorije/ponosni-vlasi-vlasimaruos/)

[http://sr-rs.facebook.com/pages/GERGINA-Udruzenje-za-ocuvanje-kulture-i-tra-dicije-Vlaha,](http://sr-rs.facebook.com/pages/GERGINA-Udruzenje-za-ocuvanje-kulture-i-tra-dicije-Vlaha)

<http://timocpress.info/>

<http://www.b92.net/srbija2020/vesti/tema.php?id=171&start=30&navid=321669>.

<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/201150/Biracki-spiskovi-manjina-falsifikovani>.

<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/365385/Nikolic-i-Volebek-Pitanja-manjina-nisu-prepreka-na-evropskom-putu-Srbije>

[http://www.blic.rs/Vesti/Politika/398622/Predsednik-Rumunije-Srbiji-treba-jos-mnogo-koraka-da-bi-postala-demokratska-drzava\).](http://www.blic.rs/Vesti/Politika/398622/Predsednik-Rumunije-Srbiji-treba-jos-mnogo-koraka-da-bi-postala-demokratska-drzava)

http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.

http://www.crispedia.ro/Cristea_Sandu_Timoc

http://www.danas.rs/danasrs/kolumnisti/vlascko_pitanje.881.html?news_id=235-161

http://www.dreptonline.ro/legislatie/lege_176_2013_modificare_lege_299_2007_sprijinul_romanilor_de_pretutindeni.php

<http://www.gergina.org.rs/projekat/predgovorGovorim.html>

<http://www.gergina.org.rs/projekat/predgovorGramatika.html>

<http://www.gergina.org.rs/projekat/predgovorRečnik.html>

http://www.hnv.org.rs/docs/pristupanje_srbije_eu/final_report_14_sept_2012.pdf
<http://www.immi.se/kultur/authors/balkan/garleanu.htm>
<http://www.ipu.org/splz-e/chiapas10/romania.pdf>
<http://www.isac-fond.org/download/RS-RU-Odnosi.pdf>
<http://www.isac-fond.org/download/RS-RU-Odnosi.pdf>
http://www.kas.de/upload/auslandshomepages/Gojkovic_en.pdf
http://www.mc.rs/upload/documents/saopstenja_izvestaji/2010/April/OBAVE-STENJE-ODISKRIMINACIJI-VLASKE-NACIONALNE-MANJINE.PDF
<http://www.miscarea.net/libertatea-dreapta-dunarii.htm>
<http://www.miscarea.net/libertatea-in-dreapta-stanga.htm>
<http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Закон-о-уџбеницима.pdf>
<http://www.nacionalnisavetvlaha.rs/reagovanjabalasevic2.html>,
<http://www.nacionalnisavetvlaha.rs/saopstenjemismovlasi.html>
<http://www.nacionalnisavetvlaha.rs/sopstveniidentitet.html>
<http://www.nacionalnisavetvlaha.rs/svetisinodspcinsv.html>
<http://www.nacionalnisavetvlaha.rs/svetisinodspcinsv.html>
<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/društvo/aktuelno.290.html>:45
5276-Vlasi-na-udaru-Rumuna
<http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?>
<http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=13>
69.0;
<http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=14>
47.msg7405#sg7405
<http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=18>
66.0
<http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=20>
80.msg8881;topicseen#msg8881 (Preuzeto 26.11.2015)
<http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=20>
80.msg8881;to-piceen#msg8881
<http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=64>
0.msg2427#msg2427
<http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=64>
1.msg2431#msg2431

- <http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=66>
 7.msg2641#msg2641
<http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=66>
 9.msg2691#msg2691
<http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=68>
 3.msg2831#msg2831
<http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=68>
 4.msg2832#msg2832
<http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=68>
 9.msg2874#msg2874
<http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=69>
 4.0
<http://www.paundurlic.com/vlaski.recnik/smr-celarec.php?id=75>
<http://www.pecat.co.rs/2012/05/otkrivena-cena-eu-kandidature/>
<http://www.politika.co.yu/detaljno.php?nid=23769>
<http://www.politika.rs/ilustro/2484/3.htm>
<http://www.politika.rs/rubrike/ostali-komentari/Tako-mi-Vlasi-govorimo.sr.html>
<http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Vlasi-istocne-Srbije-od-asimilacije-do-rumunizacije.lt.html>
<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/-1054008/Vla%C5%Alko+pitanje.html>
<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Srbija/721278/Rezultati+iz-bora+za+Na-cionalne+savete.html> (preuzeto 01.10. 2013).
<http://www.senat.ro/PDFIntrebari/2.03%20%20V-RBadea.pdf>
<http://www.tolerancija.rs/medijska-kampanja-rt-protiv-vlaha/>
<http://www.tolerancija.rs/medijska-kampanja-rt-protiv-vlaha/>
http://www.vdss.org.rs/vucicu_verujemo_ostalima.html
http://www.vibilia.rs/srpski/izvestaj/0506/rtanj_210_807.pdf
<http://www.youtube.com/watch?v=g-3D3SYzlfU>
http://www.zajednicavlahasrbije.com/deklaracija_i_paralelne_vlaske_institucije.html (Preuzeto 4.2. 2015).
<http://www.zajednicavlahasrbije.com/intervjudanijelanumart2013.html>
http://www.zajednicavlahasrbije.com/medijska_kampanja_protiv_vlaha_na_rts_u.html
<http://www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php>

https://en.wikipedia.org/wiki/B%C4%83r%C4%83gan_Plain
<https://eubd.edu.ba/prof-dr-zoran-milosevic-izabran-u-zvanje-akademika/>
<https://forum.b92.net/topic/20094-vlasi-u-crnoj-gori/>
https://hr.wikipedia.org/wiki/Dalmatski_jezik
<https://hr.wikipedia.org/wiki/Kelti>
<https://legeaz.net/text-integral/legea-299-2007-sprijinul-acordat-romanilor-de-pretutindeni>
https://sr.wikipedia.org/sr-el/Sava_Jankovi%C4%87#Reference
[https://sr.wikipedia.org/sr-el/Дубока_\(Кучево\).](https://sr.wikipedia.org/sr-el/Дубока_(Кучево))
https://sr.wikipedia.org/sr-el/Славко_Ђурувија
https://sr-rs.facebook.com/permalink.php?story_fbid=263768010363_558&id...
https://www.academia.edu/32704195/The_Wallachian_of_Eastern_Serbia
. (Preuzeto 12. 2. 2018. 13.50).
https://www.academia.edu/32704195/The_Wallachian_of_Eastern_Serbia
. (Preuzeto 25. 01. 2018. 09.13).
https://www.academia.edu/32704195/The_Wallachian_of_Eastern_Serbia
<https://www.alo.rs/vesti/drustvo/ne-postoji-crnogorski-jezik-to-je-dijalekat.../vest>
<https://www.crestinortodox.ro/religie/baraganul-campia-deportatilor-127218.html>
<https://www.danas.rs/politika/novica-janosevic-novi-predsednik-nacionalnog-sa-veta-vlaha/>
<https://www.facebook.com/GERGINA-Udruzenje-za-ocuvanje-kulture-i...>
<https://www.facebook.com/Zajednica.Vlaha.Srbije?fref=nf>, status od 30 oktobra.
https://www.google.com/search?q=Karta+severnih+i+ju%C5%BE+nih+subdijalekata+rumunskog+jezika&rlz=1C1CHBF_srRS727RS727&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwja2Jz8uLXfAhXAAxAIHfUFCbkQ7Al6BAgEEA0&biw=1600&bih=789
https://www.google.com/search?q=Lingvisti%C4%8Dka+karta+podru%C4%8Ddija+sa+dominantnim+dako-rumunskim+dijalektom+i+pripadaju%C4%87im+subdijalektima+rumunskog+Jezika&rlz=1C1CHBF_srRS727RS727&

tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=V5mbN4qg69as2M%253A%252C
oSBLi 5K1vTnEJM%252C_&usg=AI4_-kQKbsyAdzwOQojwfl5-
cEnpREGOW&sa=X&ved=2ah
UKEwjZ56LUu7XfAhWEAhAIHcdRB_gQ9QEwBHoECAEQCA#i
mgrc =V5mbN4qg69as2M.

<https://www.sastavi.net/2015/02/marko-kraljevic-i-vila-ravijojla...>

<https://www.scribd.com/doc/53245373/Petar-Skok-Ceska-knjiga-o-vlaskom-pravu>

<https://www.youtube.com/channel/UCCKyQLnYUFtRhJjEKVICEag>.

<https://www.youtube.com/watch?v=7-RsNTfUmQY>

<https://www.youtube.com/watch?v=7-RsNTfUmQY>

<https://www.youtube.com/watch?v=7-RsNTfUmQY>.

https://www.youtube.com/watch?v=8b1rsFhCW_Y;

www.academia.edu/34006168/FLOTANTNE_ETNICKE_GRUPE_U...

www.carsa.rs/anatomija-rumunske-politike/

www.gef.bg.ac.rs/nastavnici-i-saradnici/aleksandar-knezevic

www.gergina.org.rs/index.php/o-nama/doku-menti

www.ius.bg.ac.rs/prof/materijali/lubbra/USTAV%20REPUBLIKE%20SRBIJE.doc

www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/.../izvestaj_komiteta_eksperata_srp-ski.doc

www.memoria-lulaldeportarii.ro

www.nacionalnisavetvlaha.rs/.../Deklara%20Nacionalnog%20saveta%20Vlaha.pdf

www.nacionalnisavetvlaha.rs/dokumentideklaracija.html.

(Preuzeto 15.02.2018).

www.nacionalnisavetvlaha.rs/jezikipismo.html

www.nacionalnisavetvlaha.rs/saopstenjeizvrnogodbora.html

www.nasenovine.net

www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php.

www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic...

www.paundurlic.com/forum.vlasi.srbije/index.php?topic=670.0

www.politika.rs/scc/clanak/87404/Vlasi-istocne-Srbije-od-asimilacije-do-rumu-nizacije (nedelja, 17.05.2009)

www.riznicasrpska.net/vukijezik/index.php?topic=67.0

www.sedmica.me/crnogorski-udzbenici-puni-falsifikata-
fasisoidnih-poruka/
www.vlasi.co.rs
www.vns.org.rs; www.timocpress.org.rs
www.zajednicavlahasrbije.com

Autor: Ana Samardžić

A. Literatura

Avram, Andrei. Trecerea lui [l̩o] la [l̩ă] în graiul crișean, „Studii și cercetări lingvistice”, XIII, 1962.

Bădescu, Ilona. Cuvinte din fondul latin în graiurile olteneste, *Qvaestiones Romanicae*, V, Section *Limba și literatura latină*, Lucrările Colocviului Internațional *Comunicare și Cultură în România Europeană* (ediția a V-a / 24-25 iunie 2016), Papers of the International Colloquium *Communication and Culture in Romance Europe* (Fifth Edition / 24-25 of June 2016) koord. Valy Ceia 2017.

Botica, Ivan. Vlah i vlah – nekoć i danas, u: *Jezik i identiteti* (ur. Jagoda Granić), Zagreb–Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 2007.

Brâncuș, Grigore. *Introducere în istoria limbii române*, București: Editura Fundației *România de Măine*, 2005, (drugo izdanje).

Bucuța, Emanoil. *Introducere*, u: *Românii din Timoc*, vol. II, prired. C. Constante și A. Golopenția, București, 1943.

Bugarski, Ranko. *Jezik i kultura*, Beograd: Čigoja štampa, XX vek, knj. 147, 2005.

Bugarski, Ranko. *Jezik od mira do rata*, Beograd: Čigoja štampa, XX vek (Sabrana dela, knj. 11), 1997.

Bugarski, Ranko. *Jezik u društvenoj krizi*, Beograd: Čigoja štampa, XX vek, 1997.

Bugarski, Ranko. *Jezik u društvu*, Beograd: Čigoja štampa, XX vek, 1996.

Bugarski, Ranko. *Pismo*, Čigoja štampa, XX vek, Beograd, 1997.

Candrea, Ion Aurel. *Dicționarul enciclopedic ilustrat* „Cartea românească”. Partea I: Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi de I.-A. Candrea, București.

Cazacu, Boris. *Studii de dialectologie română*, București: Editura științifică, 1966.

Căprioară, Cosmin. *Graiuri românești în contact: un grai transcarpatic în estul Moldoviei*, Lucrările celui de-al cincilea Simpozion Internațional de Lingvistică, București, 27-28 septembrie 2013.

Ciorănescu, Alexandru. *Diccionario etimológico rumano*. La Laguna: Universidad de la Laguna, 1958–1966.

Constantinescu, N. A. *Chestiunea timoceană*, Imprimeria I. E. Torouțiu, București, 1941.

Constantinescu, N. A. *Dicționar onomastic românesc*, București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963.

Coteanu, Ion. *Elemente de dialectologie a limbii române*, București: Editura Științifică, 1961.

Danciu, Mirela Zamilia. Graiurile românești de la sud-vest de Timișoara – privire generală, *Philologica Banatica*, III (1), 2009.

Dănilă, Simion. O tendință fonetică în graiurile din vestul României, „Dacoromania”, serie nouă, XI–XII, 2006–2007.

Dicționarul explicativ al limbii române (DEX), 2009.

Dimitrescu, Florica. *Introducere în fonetica istorică a limbii române*, București: Editura Științifică, 1967.

Dinică, Andreea. Limbă vie și normă literară în Țara Românească la jumătatea secolului al XIX-lea. Mărturii directe și indirecte în *Gramatica* lui Iordache Golescu (1840), „Limba română”, 2.

Dudău, Ana-Maria. Etymological research of Oltenian subdialect [Cercetări etimologice oltenești], u: *Regionalizare și politici regionale*, coord. D. C. Rogojanu, Iași: Editura Lumen, 2014.

Frațilă, Vasile. Probleme de dialectologie română, Timișoara: Tipografia Universității din Timișoara, 1987.

Gheție, Ion. *Baza dialectală a românei literare*, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975.

Ghiculete, Galina. Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu i Magdalena Vulpe, *Glosar dialectal Oltenia*, coord. Boris Cazacu, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.

Gramatica uzuală a limbii române, ur. M. Avram, S. Berejan, Litera: Chișinău, 2000.

Granić, Jagoda. „Pogled na noviju hrvatsku standardnojezičnu praksu”, u: *Jezik između lingvistike i politike* (ur. Vesna Požgaj Hadži), Biblioteka XX vek, Beograd, 2013.

Grigoraş, N. *Țara Românească a Moldovei pînă la Ștefan cel Mare*, Iași: Junimea, 1978.

Guia, Sorin. Fonetisme arhaice în dacoromâna actuală, u: *Variația lingvistică: probleme actuale. Actele celui de-al 14-lea Colocviu Internațional al Departamentului de Lingvistică*, 1, ur. Rodica Zafiu, Isabela Nedelcu, 2015.

Hanciu, Melania. Ioan Ștefan Hanciu, Geografia lingvistică transilvăneană, PANGEEA, 2014.

Haneş, P. V. *Dezvoltarea limbii literare române în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, București, 1904 (drugo izdanje 1926).

Huțanu, Monica. Annemarie Sorescu-Marinković, Writing systems and linguistic identity of the Vlach community of Eastern Serbia, *Diacronia* 7, April 27, 2018.

Iovanovici, Romanța. *Graiurile oltenești din Banatul de sud. Aspecte fonetice și morfosintactice*, Panciova: Editura Libertatea, 2006.

Iovanovici, Romanța. *Structura lexicală a graiurilor oltenești din Banatul de sud*, Panciova: Editura Libertatea, 2016.

Kahl, Thede. The islamisation of the Meglen Vlachs (Megleno-Romanians): The village of Nânti (Nótia) and the “Nântinets” in present-day Turkey, *Nationalities Papers*, vol. 34, br. 1, mart 2006.

Marin, Maria. Locul graiurilor românești din Ungaria în structura dialectală a dacoromânei, u: *Fonetică și dialectologie*, XXXII.

Marin, Maria. Trăsături dialectale comune graiurilor muntenești și celor crișene, 2014.

Merlo, Roberto. Un problema trascurato di fonetica storica romena: la „palatalizzazione delle velari“ tra eredità latina e interferenze slave, *Dacoromania*, serie nouă, XIX, br. 2, 2014.

Micul dicționar academic (MDA), drugo izdanje, 2010.

Murnu, George. Românii din Valea Timocului și dreapta Dunării, „Timocul”, 1934, I, nr. 3–4.

Mușat, Nicoleta. *Românii din Timoc*, Timișoara: Marineasa, 2008.

Nowicka, Ewa. Ethnic Identity of Aromanians/Vlachs in the 21st Century, *Res Historica*, 41, 2016.

Petrovici, Emil. „Depalatalizarea” consoanelor înainte de *e* în Muntenia, sud-estul Transilvaniei și în dialectul istroromân, „Cercetări lingvistice”, V, 1960.

Petrovici, Emil. „Românii” din Serbia Occidentală, „Dacoromania”, Buletinul „Muzeului Limbei Române”, IX.

Petrovici, Emil. *Studii de dialectologie și toponimie*, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970.

Petrovici, Emil. *Texte dialectale*, Sibiu–Leipzig, 1943.

Petrovici, Emil. Transilvania, vatră lingvistică a românismului nord-dunărean, „Transilvania”, an 72, nr. 2, 1941.

Pumnul, Aron. *Grammatik der rumänischen Sprache*, Wien, 1864.

Pușcariu, Sextil. *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. Lateinisches Element*. Heidelberg, 1905.

Pușcariu, Sextil. Graiul din Transilvania, u: *Cercetări și studii*, București: Editura Minerva, 1971.

Pușcariu, Sextil. *Limba Română, II. Rostirea*, București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1959.

Radovanović, Milorad. *Sociolingvistika*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2003 (trece izdanje).

Răuțu, Daniela. Probleme privind expresia *(îi) curge (nasul)*, în plan dialectal (pe baza ALRR. *Sinteză I*), „Fonetică și dialectologie”, XIII/VI, 2017.

Râmneanțu, Petre. Românii dintre Morava și Timoc și continuitatea spațiului lor etnic cu al românilor din Banat și din Timocul bulgăresc, „Buletin eugenice și biopolitic”, București, 1941, nr. 1–4.

Rosseti, Alexandru. *Istoria limbii române*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Rusu, Valeriu. *Introducere în studiul graiurilor românești*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1977.

Sandu Timoc, Cristea. *Poezii populare de la românii din Valea Timocului*, București, 1943.

Saramandu, Nicolae. În legătură cu teritoriul de formare a limbii române (perspectivă istorică), *Lucrările celui de-al XIV-lea Simpozion Internațional de Dialectologie*, 2012.

Scriban, August. *Dicționarul limbii românești*, Iași, 1939.

Seche, Mircea; Luiza Seche. *Dicționarul de sinonime al limbii române*, București: Editura Academiei, 2002.

Sorescu-Marinković, Annemarie. Biljana Sikimić. Din lexicul dialectal al satului Gradskovo, *Lumina* 4–5–6, Pančevo, 2003.

Sorescu-Marinković, Annemarie. Fișă pentru un dicționar mitologic al românilor din Timoc: muma-pădurii, u: *Teme în antropologia socială din Europa de sud-est – Volum dedicat memoriei Profesorului Paul Stahl*, Editura Paideia: București, 2010.

Sorescu-Marinković, Annemarie. Mircea Măran. „The Meglen Vlachs (Megleno-Romanians) of Serbia: a Community on the Verge of Extinction”, *Res Historica*, 41, 2016.

Sorescu-Marinković, Annemarie. *Românii din Timoc astăzi. Ființe mitologice*, Cluj-Napoca: Argonaut, 2012.

Sorescu-Marinković, Annemarie. To be or not to be Romanian: Field emotions in Romanian speaking communities from Serbia, u: *Dynamics of National Identity and Transnational Identities in the Process of European Integration*, ur. E. Marushiakova, Cambridge Scholars Publishing, 2007.

Sorescu-Marinković, Annemarie. Віщунки в румунів Тімоку: колективний та індивідуальний фольклорний репертуар, „Народна творчість та етнологія”, 2011, 2.

Spînu, Stela. Tendințe fonetice și morfologice ale graiurilor moldovenești vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, *Akados* 2, 2017.

Subotić, Ljiljana. *Ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika*, Novi Sad: Novi Sad : Filozofski fakultet, Odsek za medijske studije; Beograd: WUS Austria, 2005.

Șolkotović, Silvia-Diana. *Mitologia vlaho-românilor din Valea Timocului*, Craiova: AIUS, 2010.

Teaha, Teofil. *Graiul din valea Crișului Negru*, București: Editura Academiei, 1961.

Teodorescu, Mirela i Ion Gheție, *Manuscrisul de la Ieud. Text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă și indice*, București: Editura Academiei Republicii Socialiste.

Todoran, Romulus. *Contribuții la studiul limbii române*, Cluj-Napoca: Clusium, 1998.

Tsiple, Mariya. Fonetica graiului din Slatina (Ucraina), „Analele Universității de Vest din Timișoara”, Seria Științe Filologice, XLVI, 2008.

Ursan, Vasile. Despre configurația dialectală a dacoromânei actuale, Transilvania/serie nouă, anul XXXVII (CXIII), nr. 1/2008.

Vâlcu, Ștefan. Românii uitați. O introducere în chestiunea timoceană, „Sud-estul european și contextul european”, Buletin, București, 1998.

Vâlsan, George. Românii din Bulgaria și Serbia, u: *România și popoarele balcanice*, București, 1913.

Vechimea românilor timocenî, București: Institutul de Arte Grafice, 1943.

Vulpe, Magdalena. Prepozițiile *de* și *pe* în graiurile dacoromâne, „Anuar de Lingvistică și Istorie Literară”, XXX, 1985.

Walachische Maehrchen / Herausgegeben von Arthur und Albert Schott. Mit einer einleitung über das volk der Walachen und einem anhang zur erklärang der mährchen. Cotta, Stuttgart–Tübingen, 1845.

Weigand, Gustav. Dialectele românești ale Valahiei Mici, ale Serbiei și ale Bulgariei, 1900, prevedeni separat u: *Românii din Timoc*, vol. I, prired. C. Constante, A. Golopenția, București, 1942.

Weigand, Gustav. *Praktische Grammatik der rumänischen Sprache*, Leipzig, 1903.

* * * * *

Бошњаковић, Жарко. Блиски сусрет наставника и ученика с дијалектологијом, у: *Унапређивање наставе српског језика и књижевности*, зборник радова, 2007, Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику.

Рамић, Никола И. Опште карактеристике дијалекатске лексике, у: *Структурне карактеристике српског језика*, књ. 1, 2012, Српски језик, књижевност, уметност, Зборник радова са VI међународног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (28–29. X 2011), одговорни уредник Милош Ковачевић, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет: Скупштина града 2012.

B. Internet

<https://www.academia.edu/10956611/Introducere-in-Istoria-Limbii-Romane-i-Grigore-Brancusi> (10. 3. 2019).

https://www.academia.edu/32704195/The_Wallachian_of_Eastern_Serbia (pristupljeno 17. 7. 2018).

<https://www.diacronia.ro/en/journal/issue/7/A106/en/pdf> (11. 3. 2019).

dr Annemarie Sorescu-Marinković
Viši naučni saradnik
Balkanološki institut
Srpska Akademija nauka i umetnosti

R E C E N Z I J A

knjige Slavoljuba Gacovića *Od povlašćenih Srba do vlaškog jezika s podnaslovom: O političkoj klimi pre formiranja NS Vlaha, o izbornim listama i formiranju NS Vlaha, o politici identiteta svih saziva NS Vlaha, o „vlaškom” pismu i obmani standarizacije „vlaškog” jezika i o izdavačkoj politici svih saziva NS Vlaha*

Rukopis Slavoljuba Gacovića *Od povlašćenih Srba do vlaškog jezika s podnaslovom: O političkoj klimi pre formiranja NS Vlaha, o izbornim listama i formiranju NS Vlaha, o politici identiteta svih saziva NS Vlaha, o „vlaškom” pismu i obmani standarizacije „vlaškog” jezika i o izdavačkoj politici svih saziva NS Vlaha* predstavlja drugi svezak petog i poslednjeg toma u ediciji *Odabrana dela o istoriji Vlaha istočne Srbije u pet knjiga*. Prva četiri toma su objavljena 2014. u reprint izdanju, pod naslovima: 1) *Neslovenske osnove u ojkonomiji Vidinskog sandžaka XV i XVI veka*; 2) *Od Rimljana i latinskog do Rumuna Timoćana i rumunskog*; 3) *Vlasi u dokumentima Zaječarskog istorijskog arhiva* i 4) *Kud se dedoše Rumuni Tihomira Đorđevića*, a prvi svezak pete knjige je objavljen 2016. godine s naslovom: *Od povlašćenih Srba do vlaškog jezika s podnaslovom: O poreklu i postojbini, o seobama, o srbizaciji i asimilaciji, o maternjem jeziku i popisima Rumuna (Vlaha) istočne Srbije*.

U ovom prvom svesku pete knjige najavljivali su se određeni sadržaji poslednjeg toma ovog impresivnog opusa, gde autor ima dva glavna cilja: sa jedne strane, da predstavi, objasni i analizira zakonsku regulativu i političku klimu pre i tokom formiranja Nacionalnog saveta Vlaha, od prvog saziva sve do danas, a s druge, da ispituje i

osvetli nedavnu standardizaciju vlašskog od strane ovog tela, i da dalje analizira korišćenje jezika u štampi i obrazovanju. Iako je reč o periodu od malo više od jedne decenije, njegovo rasvetljavanje ključno je za razumevanje današnje situacije vlaške/rumunske manjine i statusa njenog jezika. Zbog brzine kojom su se dogodile promene u ovom periodu, polutajne prirode ili pak konfuznosti ili neinformisanja publike, retko ko je mogao da prati tok događaja koji su doveli do sporne standardizacije vlašskog jezika. Sad čitalačka publika ima priliku da se, među koricama iste knjige, informiše o akcijama koje su vodile ka nastajanju novog jezika, i da sazna razloge, političke ili druge prirode, iza njih. Ne uzdržavajući se da koristi jake reči, Slavoljub Gacović ukazuje na asimilacionu politiku koja se vodi prema vlaškoj/rumunskoj zajednici severoistočne Srbije pomoću same institucije koja bi trebalo da joj štiti interese: Nacionalni savet Vlaha.

Knjiga je organizovana u sedam velikih celina: 1) *O političkoj klimi pre formiranja Nacionalnog saveta Vlaha*, 2) *O izbornim listama i formiranju Nacionalnog saveta Vlaha*, 3) *O politici identiteta svih saziva Nacionalnog saveta Vlaha*, 4) *O „vlaškom“ pismu i obmani standardizacije „vlaškog“ jezika*, 5) *O školovanju „Vlaha“ pre i posle formiranja nacionalnog saveta Vlaha*, 6) *O izdavačkoj politici svih saziva nacionalnog saveta Vlaha* i 7) *Leksikografska i udžbenička literatura na „vlaškom“ i o „vlaškom jeziku“ – lingvistička perspektiva*. Prvi deo knjige je koncipiran tako da osvetli formiranje Nacionalnog saveta Vlaha, dok drugi deo analizira njegovu ulogu u standardizaciji vlašskog jezika, školovanju na vlaškom i izdavačkoj politici.

U poglavlju *O političkoj klimi pre formiranja Nacionalnog saveta Vlaha* ukazuje se na stvaranje negativnih stereotipa i na podsticanje diskriminacije prema vlaškoj/rumunskoj zajednici, pomoću govora mržnje. *O izbornim listama i formiranju Nacionalnog saveta Vlaha* nagoveštava da se politizacijom nacionalnog saveta gubi iz vida sam pripadnik vlaške nacionalne zajednice sa svojim potrebama, interesima i stavovima. U poglavlju *O politici identiteta svih saziva Nacionalnog saveta Vlaha* autor razmatra hipotezu da je, nakon preuzimanja Nacionalnog saveta Vlaha od strane političkih poltrona 2010. i standardizacijom „vlaškog jezika“, uspostavljen kontinuitet s idejama komunističke vlasti iz 1945. godine.

Drugi deo knjige se prevashodno bavi pitanjem jezika kroz prizmu jezičke politike koju diktira Nacionalni savet Vlaha. Poglavlje *O „vlaškom“ pismu i obmani standardizacije „vlaškog“ jezika* uranja u detalje i faze sporne standardizacije vlaškog, objašnjavajući normiranje jezika kao još jedan primer u nizu formiranja novih jezika koji treba da odgovaraju novim nacionalnim manjinama na području Balkana. Takođe, autor smatra da je ovo retki svetski lingvistički primer, gde se sami lingvisti ne pitaju kad je reč o standardizaciji ili pak ne žele da učestvuju u njoj.

U poglavlju *O školovanju „Vlaha“ pre i posle formiranja nacionalnog saveta Vlaha* ukazuje se na tri faze školovanja dece u istočnoj Srbiji od 1882. godine sve do danas, sa fokusom na školovanju u srpskim školama na rumunskom jeziku i na vlaškom govoru sa elementima nacionalne kulture, koje je počelo u vreme isteka drugog i početka trećeg saziva Nacionalnog saveta Vlaha u školskoj 2014/2015. godini. *O izdavačkoj politici svih saziva nacionalnog saveta Vlaha* predstavlja veoma detaljno i informativno poglavlje gde su, pored izdavačke politike samih nacionalnih saveta, spomenute i analizirane i druge publikacije vlaških/rumunskih autora tokom vremena.

Poslednje poglavlje, *Leksikografska i udžbenička literatura na „vlaškom“ i o „vlaškom jeziku“ – lingvistička perspektiva*, koje potpisuje doc. dr Ana Samardžić sa Fakulteta za poljsku i klasičnu filologiju Univerziteta „Adam Mickjevič“ u Poznanju, predstavlja izvrsnu jezičku analizu neujednačene produkcije recentnog leksikografskog matarijala i udžbeničke literature na vlaškom.

Velika zasluga ove knjige je da, zajedno sa prethodnim tomom, pruža odgovore na delikatna aktuelna pitanja s kojima se rumunska/vlaška zajednica istočne Srbije danas suočava, u kontekstu društveno-političkih dešavanja u većinskom društvu. Za razliku od prethodno četiri objavljena naslova, koja su se isključivo bavila pitanjima starije istorije zajednice, jezičke istorije ili pomena Vlaha u starijim dokumentima, ova knjiga ima za cilj da osvetli pozadinu formiranja regulatornog tela vlaške/rumunske manjine severoistočne Srbije, Nacionalnog saveta Vlaha, i da ukaže na sve zakulisne igre iza standardizacije vlaškog i njegovog korišćenja u štampi i u školama.

Kao što smo i ranije rekli, i ovde Slavoljub Gacović piše iz nezahvalnog položaja *dvostrukog insajdera*. Naime, sa jedne strane, autor pripada zajednici o kojoj piše, što znači da manje ili više svesno identifikuje sebe sa predmetom svoje studije, a sa druge strane, istovremeno pripada posebnoj podgrupi stručnjaka. Međutim, Slavoljub Gacović uspeva da prevaziđe prepreke i da još jednom pruži čitaocima detaljan, iako ponegde pristrasan, opis najnovijih zbivanja u vlaškoj zajednici, kao i insajdersko objašnjenje. Prepoznatljiv stil iz ranijih dela, sa intrigantnim naslovima i angažovanim tonom, pretvorio je knjigu u još jedno pitko štivo, koje će čitaocima pomoći da se lakše kreću kroz turbulentnu savremenu istoriju zajednice.

Kao što i sâm autor priznaje, ni ova knjiga, kao ni prethodne, ne bi ugledala svetlost dana da nije dela onih stručnjaka ili pojedinaca čije stavove osporava. Stoga se i njima podjednako zahvaljuje, jer su ga i njihova dela podjednako podsticala i inspirisala na rad. Napisana na osnovu objavljenih i neobjavljenih izvora, kao i na različitim dokumentima koji su nastali u toku rada svih saziva Nacionalnog saveta Vlaha, koji su često štampani u faksimilu, knjiga je pre svega informativan i koristan alat za sve koje zanima vlaška/rumunska zajednica i njena složena trenutna situacija.

Zbog svega navedenog, zadovoljstvo mi je da preporučim izdavaču za objavljivanje rukopis drugog sveska pete knjige Slavoljuba Gacovića u ediciji *Odabrana dela o istoriji Vlaha istočne Srbije u pet knjiga*, pod naslovom *O političkoj klimi pre formiranja NS Vlaha, o izbornim listama i formiranju NS Vlaha, o politici identiteta svih saziva NS Vlaha, o „vlaškom” pismu i obmani standarizacije „vlaškog” jezika i o izdavačkoj politici svih saziva NS Vlaha*.

U Beogradu,
17.06.2019.

dr Annemarie Sorescu-Marinković

Prof. dr Laura Spariosu,
Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

RECENZIJA

Kako sugeriše sam naslov, poglavlje *Leksikografska i udžbenička literatura na „vlaškom” i o „vlaškom jeziku” – lingvistička perspektiva*, ima za cilj prikaz publikacija koje se bave tzv. vlaškim jezikom.

Autorka, doc. dr Ana Samardžić, naučno, stručno, kompetentno, argumentovano, analizira rečnike, gramatike, udžbenike i priručnike za učenje „vlašskog” jezika, stavljajući pod znakom pitanja njihovu vrednost i kvalitet, ukazujući na činjenicu da su, premda se ne može govoriti o stručnoj literaturi koja, između ostalog, oskudeva u bibliografskim podacima, date publikacije predmet istraživanja iz razloga što su njihovo objavljivanje podržale relevantne institucije Republike Srbije, bez vođenja računa o standardima koje naučno delo mora zadovoljiti. Sa druge strane, prisustvo ovakvih publikacija jasno svedoči o stanju u društvu, služeći manipulaciji i dovodeći do dalekosežnih posledica po rumunsku zajednicu iz istočne Srbije.

U skladu sa navedenim, ističemo da je početak posvećen analizi odnosa između govora i dijalekata rumunskog jezika, dijalekata i standardnog rumunskog jezika, pri čemu se autorka bavi i onim dijalektima i poddijalektima koji su geografski bliski, ali i veoma udaljeni. Ovo je urađeno iz razloga što se jedino na taj način može pokazati da karakteristike idioma koji se u istočnoj Srbiji često naziva „vlaški”, ne predstavljaju njegovu specifičnost, već su to crte koje ga spajaju sa dijalektima rumunskog jezika, naročito sa dakorumunskim dijalektom i narečjima koji mu pripadaju.

Iz tog razloga autorka se bavi i problemom svrstavanja rumunskih govora istočne Srbije u okvire ovog dijalekta, pitanjem standardizacije jezika i osvrtom na tzv. vlaško pismo i principe pisanja sadržane u publikacijama o kojima je reč, nakon čega sledi analiza jezičkih fenomena na fonološkom, morfološkom, leksičkom i sintak-

sičkom nivou i prikaz rezultata istraživanja zasnovan na korišćenju bogate leksikografske građe i relevantnih publikacija o rumunskim dijalektima, poddijalektima i govorima na prostoru Rumunije, Moldavije, Srbije, Bugarske, Mađarske, Ukrajine itd., uz napomenu da se tumačenje lingvističkih pojava vrši objektivno i faktografski, bez spekulacija i upliva ličnih afiniteta.

Dalje, neosporno je da pored toga što ne konsultuju istorijske, lingvističke, antropološke, etnološke i druge studije o rumunskom narodu istočne Srbije, autori ovih ostvarenja zanemaruju argumente i manipulativnim tehnikama pokušavaju da preko jezika rumunskom življu sa teritorije istočne Srbije nametnu nacionalnost, tim pre ako znamo da se polazište shvatanja „vlaškog” kao jezika zasniva na popularnoj lingvistici, ne na dokazima. Ovu tvrdnju možemo potkrepiti i argumentom da ni sami autori nisu dosledni kada je u pitanju ova problematika, određujući „vlaški” čas kao jezik, čas kao govor. Uzroke razdvajanja idioma na rumunski i vlaški možemo potražiti u činjenici da je Rumunima na tom prostoru uskraćeno školstvo na vlastitom jeziku, dok je pod uticajem politike, različitih društvenih faktora i uz pomoć medijskih manipulacija, došlo do formiranja „jezika” koji niti je nov, niti mu je nov naziv. Sve ovo svedoči o neobaveštenosti pobornika za prava „vlaške nacionalne manjine”, koji se, bez adekvatne pripreme i informisanosti, upuštaju u poduhvate u kojima se ne snalaze, dok teorija o „vlaškom” u lingvističkom smislu ne može imati nikakvo uporište.

Nakon toga sledi analiza glasovnih promena na fonološkom nivou, sa akcentom na vokale i diftonge, uz paralelu sa stanjem u standardnom rumunskom jeziku i drugim narečjima. Obrada korpusa se nastavlja istraživanjem fenomena palatalizacije i sibilizacije, uz poređenje sa primerima koje (opet) beležimo u drugim narečjima, posebno banatskom, sa kojim postoji očigledna sličnost. Na morfološkom nivou obrađuju se glagolski oblici za infinitiv, prezent, perfekat, konjunktiv, futur i imperativ, prilozi, veznici i predlozi, dok se u leksici proučavaju metodološki principi kojima su se rukovali autori u sastavljanju dela koja su predmet analize. Sintaksa je manje zastupljena, a pažnja je usmerena na padežni sistem.

Rezultati analize pokazuju da gramatika „vlaškog jezika” nema ni teorijsko uporište ni praktičnu primenu, imajući u vidu

nedovoljno poznavanje srpskog i „vlaškog” jezika od strane autora, a uočljivo je i odsustvo lingvističke kompetencije, što se ogleda u nestručnom objašnjavanju gramatičkih pojava, nedoslednosti i materijalnim greškama. Takođe, kada govorimo o rečnicima, nejasno je koji su kriterijumi bili primenjivani prilikom sastavljanja, koji je izvor ekscerpiranja građe i na koji način su autori dolazili do prevodnih ekvivalenata.

Stoga, kada zatvorimo krug, vraćamo se na početak i iznova ukazujemo na zajedničke crte „vlaškog” sa dijalektima rumunskog jezika, pogotovo sa dakorumunskim i njegovim narečjima, bez obzira na mešanje rumunskih i srpskih leksema tokom govornog čina bez adekvatne morfološke adaptacije, sa sigurnošću konstatujemo da nije reč o novom jeziku, već o idiomu u procesu asimilacije.

U svetlu navedenoga, smatramo da je ovo istraživanje lep, koristan i relevantan prilog proučavanju govora rumunske populacije u istočnoj Srbiji, da na „nezgodna” pitanja autorka hrabro i bez kompromisa daje jasne i nedvosmislene odgovore, čije se uporište nalazi u citiranju eminentnih autora, pozivanju na kapitalna dela i odličnom poznavanju materije, njenoj obradi i tumačenju. Takođe, ova tema pruža odličnu osnovu za dalji rad u oblasti istorije jezika, dijalektologije, sociolingvistike, što će, ubeđeni smo, biti predmet proučavanja u nekoj narednoj studiji.

U Novom Sadu,
13. 6. 2019.

**Prof. dr Čedomir Čupić,
Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu**

RECENZIJA

U drugom tomu pete knjige u okviru edicije *Odabrana dela o istoriji Vlaha istočne Srbije*, Slavoljub Gacović na sistematičan i analitičan način razmatra problem položaja i statusa Vlaha, odnosno, kako ih on označava, Rumuna u Srbiji. U knjizi je data velika materijalna građa u obliku dokumenata, zapisa i različitih pristupa. Ovu studiju posebno izdvaja interdisciplinarna obrada teme. U obradu su uključena znanja i podaci razlučitih nauka i istraživanja. Autor je pokazao da se savremeni problemi mogu optimalno izučavati samo uz primenu različitih nauka i naučnih disciplina. Polazeći od ovakvog stava, u Gacovićevoj knjizi ređaju se istorijski, arheološki, lingvistički, sociološki, pravni, politikološki i kulturološki pristupi, uz bogatu argumentaciju i različita tumačenja.

Preisputujući identitet Vlaha na Balkanu i u Srbiji, autor je dao obilje građe koja mu je poslužila u analizi zadate teme. U centru ovog istraživanja je problem identiteta Vlaha u Srbiji i kako ih je tretirala zvanična politika od formiranja moderne srpske državnosti do danas. Identitetska pitanja i problemi koji proističu iz njih izuzetno su osetljivi i za pojedince i za etničke grupe, a i za političke koncepcije koje se u jednoj državi utvrđuju i zvanično sprovode.

U literaturi, a i u praktičnim političkim programima i njihovom sprovođenju nastaju problemi i zbog viđenja i zbog tumačenja, ali i zbog sprovođenja političkih koncepcija, odnosno pristupa identitetskim problemima. Autor je, na osnovu literature i praktičnih iskustava, izdvojio četiri pristupa identitetu Vlaha u Srbiji. Prema jednom, Vlasi su Srbi, samo nastanjeni u posebnom prostoru; prema drugom, oni su Vlasi-Srbi sa posebnim kulturološkim obrascima; prema trećem, Vlasi su autohtono stanovništvo nastalo od starih starobalkanskih naroda; a prema četvrtom, Vlasi su Rumuni koji žive

u istočnoj Srbiji sa posebnim dijalektom rumunskog jezika. Ovo četvrto identitetsko karakterisanje Vlaha kao Rumuna zastupa autor.

U knjizi je dat pregled svih pristupa i svaki je naširoko prikazan, ali i kritički preispitan. Gacović je naučnik koji, nezavisno od svog stava i shvatanja, sve pristupe prikazuje i na osnovu tog iscrpnog i tematskog prikaza daje svoje viđenje, koje potom potkrepljuje argumentacijom. Stoga je ova knjiga, između ostalog, i polemičkog karaktera. Autor polemše sa drugim pristupima, ali i njegov pristup će sigurno otvoriti polemike.

U obradi teme autor je posebnu pažnju posvetio političkoj klimi koja je pratila formiranje Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine u Srbiji i svim problemima koji su tokom formiranja, a i kasnije, nastajali i još su u procesu političkih i identitetskih vrenja. Gacović posebno analizira medijsko predstavljanje nacionalnih saveta, kao i uticaj medija na formiranje političke klime kad je reč o nacionalnim savetima. Prema njemu, mediji nisu objektivni i često isključuju pristupe van zvaničnih koji dolaze od aktualne politike.

Razmatrana je i zakonska regulativa vezana za izbore nacionalnih saveta, kao i sve što proističe iz izbornog procesa, od formiranja izbornih lista do različitih uticaja organizovanih političkih subjekata, odnosno političkih partija.

U okviru ove analize posebno su razmatrane izjave i događaji u toku formiranja Nacionalnog saveta rumunske nacionalne manjine, najpre 2002. godine u Vršcu, kao i Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine 2006. godine u Boru. Prikazan je i izborni tok prilikom izbora za Nacionalni savet Vlaha 2010, 2014. i 2018. godine. Posebno je preispitivan rad skupštine elektora održane u Boru prilikom konstituisanja Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine.

Poglavlje knjige autor je posvetio komunističkom projektu nacionalnih manjina i komunističkoj kampanji posle Drugog svetskog rata koja je, prema njegovom mišljenju, uticala na konstituisanje vlaške nacionalne manjine, kao i na formiranje standardizacije vlašskog jezika u istočnoj Srbiji. U okviru ovog poglavlja obrađen je socio-lingvistički pristup „vlaškom” jeziku.

Autor je predstavio i evropske povelje koje se odnose na regionalizaciju, manjinske narode i njihove jezike i kako se sve to sprovodi u zvaničnoj politici Srbije. Predstavljen je i odnos prema

manjinskim narodima u periodu postojanja Državne zajednice Srbije i Crne Gore.

U knjizi su takođe obrađeni problemi uloge nacionalnih saveta vlaške nacionalne manjine kada je u pitanju obrazovni sistem. Prema autoru, preko obrazovnog sistema najčešće se pokazuje kako se shvata i sprovodi politika prema nacionalnim manjinama. On je prikazao i analizirao i učinke nacionalnih savetovališta, posebno izdavačke politike kad je reč o objavljivanju knjiga iz istorije i antropologije značajnih za utvrđivanje identiteta manjinskih naroda.

U poslednjem poglavlju knjige prikazani su radovi autora vlašskog, odnosno rumunskog porekla, kako ih autor definiše. Gacović je izdvojio knjige Vojislava Stojanovića, Miodraga Perića i Milene Golubović i prikazao ih sa aspekta teza, argumentacije i zaključaka. Svaku od ovih studija autor kritički preispituje u odnosu na svoj stav.

Kao prilog ovoj obimnoj knjizi štampan je tekst Ane Samarđžić, koja je kritički analizirala leksikografske i udžbeničke knjige na „vlaškom” jeziku.

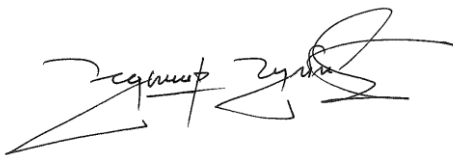
Može se sa sigurnošću predvideti da će obimna Gacovićeva knjiga, sačinjena od velike građe, biti predmet naučnih tumačenja, ali i kritičkih, polemičkih preispitivanja. Ovakve knjige otvaraju neke od problema koje nosi život na balkanskim prostorima. Ti problemi su, kao što uverljivo svedoče događanja tokom istorije, ne samo složeni nego i prepuni nejasnoća i zagonetki. Mnogo toga iz života balkanskih naroda nije istorijski do kraja protumačeno, nesporno utvrđeno i obrađeno.

Balkan je prostor na kojem su se vekovima susretali različiti narodi, etničke grupe, kasnije nacije, a i religije. Iz tih susreta tokom vekova nastajale su plodne razmene i upotpunjavanja, ali i netrpeljivosti, isključivosti i teški sukobi. Neraščišćeni i neotklonjeni problemi u takvom prostoru najčešće prete da se preobraze u različita nerazumevanja i sukobljavanja. Upravo dubinsko osvetljavanje balkanskih problema omogućiće formiranje drugačije kulture koja će poslužiti suočavanjima (od neprijatnih do prijatnih), boljem razumevanju i rešavanju svih potencijalnih nesporazuma i sukoba uz pomoć dijaloga.

Nadam se da će i ova Gacovićeva knjiga na ovaj način biti tumačena i da će tako doprineti kultivisanijoj komunikaciji među

ljudima u okviru država u kojima oni žive i teže da svoj život što kvalitetnije osmisle i praktikuju.

U Beogradu,
20. maj 2019.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Zoran Zivan', written in a cursive style.

INDEKS GEOGRAFSKIH NAZIVA

- Akerman 633, 581, 581, 601, 614, 282, 292, 294, 295,
 Albanija 63, 68, 72, 191, 619, 625, 649, 656 299, 320, 331, 396,
 192, 193, 231, 242, Balkan planina 401, 407, 421, 433,
 330, 55, 562, 562, (Haemus) 617 436, 442, 446, 447,
 620, 621, 680 Balkan planina 617 448, 452, 507, 536,
 Almaš 60, 223, 332, Balkansko poluostrvo 546, 548, 549, 552,
 333, 622 11, 25, 26, 59, 184, 556, 616, 618, 634,
 Almaž 759 218, 330, 333, 552, 647, 664, 672, 686,
 Alpi 564 554, 562, 563, 564, 713, 791
 Amaradija 725 565, 569, 576, 579, Besarabija 192, 193, 723
 Amerika 301, 302, 383 580, 609, 637, 651 Bigrenica 326
 Anadolija 554 Banat 54, 60, 64, 93, Bihor 753, 762
 Angora 566 134, 138, 139, 170, Bistrica-Nasaud 795
 AP Kosovo 20 178, 179, 181, 182, Bitoljski vilajet 192
 AP Vojvodina 49, 50 192, 206, 220, 221, Bojana 213
 Aque 578 222, 223, 287, 288, Boljevac 11, 23, 25, 39,
 Aquis 578, 611 294, 300, 308, 330, 43, 130, 131, 233,
 Australija 54, 301, 343, 331, 332, 366, 366, 373, 380, 405, 415,
 365, 593 371, 536, 575, 611, 495, 499, 690
 Austrija 738 619, 620, 621, 622, Bor 13, 16, 17, 23, 25,
 Austro-Ugarska 175 622, 637, 639, 649, 28, 29, 30, 32, 34,
 Austrougarska 192, 638 655, 684, 689, 690, 37, 38, 43, 49, 50,
 Austrougarsko carstvo 706, 723, 726, 728, 64, 68, 70, 71, 74,
 160 747, 752, 753, 754, 92, 94, 96, 97, 102,
 Avala 56 756, 765, 768, 772, 126, 130, 131, 147,
 Azija 383, 739 774, 794, 795 153, 219, 220, 222,
 B. Palanka 354 Baragan 64 224, 233, 239, 251,
 Ba 56 Baraganske pešcare 64 268, 278, 299, 373,
 Balkan 15, 40, 42, 53, Batinac 541 380, 385, 386, 393,
 54, 58, 62, 93, 113, Beč 36, 66, 175 394, 405, 407, 415,
 137, 159, 169, 178, Belgija 33 422, 439, 495, 502,
 192, 220, 221, 252, Beljajka 326 541, 542, 655, 690
 254, 278, 282, 292, Belorusija 27 Borski okrug 17, 24
 341, 342, 436, 539, Beograd 45, 48, 49, 50, Bosna 20, 22, 576, 620
 553, 554, 557, 563, 57, 63, 73, 97, 107, Bosna i Hercegovina 27,
 565, 566, 567, 569, 135, 147, 181, 217, 68, 138, 195, 226,
 570, 576, 576, 579, 235, 250, 253, 258,

- 278, 288, 304, 308,
311, 594, 621
Braničevo 11, 330, 343,
345, 453, 617
Braničevski okrug 258,
675
Brašov 719
Brestovac 50, 51, 94,
325, 326, 690
Bretanja 576
Brisel 422, 670, 671,
672, 681
Britanija 302
Brusnik 492
Brza Palanka 213, 495
Buče 74, 238
Bucurešt 44
Bugarska 11, 31, 55, 63,
68, 93, 138, 182,
192, 200, 206, 220,
231, 242, 288, 300,
330, 332, 333, 362,
363, 430, 539, 554,
555, 562, 566, 569,
573, 576, 578, 579,
615, 616, 617, 620,
621, 635, 637, 643,
669, 670, 680, 704,
719, 760
Bukovče 361
Bukovina 192, 193, 718,
723, 724, 768
Bukovska 504, 507
Bukurešt 9, 44, 63, 75,
91, 193, 203, 214,
258, 293, 412, 500,
536, 633, 634, 736
Buljocu 780
Câmpia Bărağanului 64
Carigrad 191
Ceremošnja 219
Cetinje 55
Crna Gora 55, 63, 68,
138, 195, 196, 278,
288, 302, 308, 309,
310, 311, 312, 369,
433, 438, 439, 562,
621, 625
Crna Reka 11, 60, 330,
453, 648
Crno more 282, 430,
609, 678
Črnomasnica 361
Čakovo 536
Čelaj (Celei) 332
Černauc 760
Češka 54
Češke planine 564
Čokonjar 58, 61
Čičarija 563
Čuprija 233, 240, 453,
541
Dacia Ripensis 611
Dakija 581, 582, 624
Dalmacija 55, 67, 229,
331, 562, 566, 576,
620, 621, 687
Dalmatinska Zagora 563
Dalmatinsko primorje
553
Dardanija 558
Debeli Lug 209
Delfi 159, 176, 557,
559, 560, 581
Deligrad 632
Despotovac 130, 254,
255
Dobra Voda 326
Dobro Polje 11
Dobrudža 193, 362, 608
Dobrudža 767, 771
Donji Milanovac 439,
495, 690
Drava 564
Državna zajednica
Srbija i Crna Gora
57, 308, 368, 642,
644
Drugo bugarsko carstvo
553, 616, 617
Dubočane 39
Duboka 686
Dubrovačka republika
55
Duklja 21
Dunărea 720
Dunav 11, 20, 31, 33,
52, 75, 87, 138, 182,
206, 214, 221, 228,
230, 260, 294, 362,
372, 406, 411, 430,
534, 557, 558, 562,
563, 564, 566, 568,
581, 611, 614, 622,
623, 624, 635, 637,
639, 649, 728, 795
Đerdap 68, 72, 536, 594,
595
Đilort 72
Eastern Serbia 299
Eastern Serbia 745
Ečka 49
Egipat 571
Engleska 371
Epir 562
Erdelj 60, 192, 208,
294, 333, 611, 616,
622, 623, 637, 723,
765, 794, 795
Erdeljske planine 218
EU 237
Europa 330

Evropa 23, 27, 41, 45, 47, 48, 50, 54, 159, 169, 176, 177, 179, 184, 194, 196, 237, 377, 383, 397, 409, 423, 436, 437, 564, 633, 738	Grenland 307 Grljan 405, 535 Gruzija 47 Gornji Pek 453 Halovo 231, 326, 538, 539, 577, 641 Hem 562 Hercegovina 20 Hercinija (Orcinija u Eratostena) 555 Hercinska šuma 564 Holandija 66, 371 Homolje 11, 330, 407, 544, 557, 560, 569, 677 Homoljske planine 557 Horeum Margi 578 Horreum Margi 611 Hrvatska 20, 27, 67, 138, 193, 195, 196, 231, 278, 288, 308, 311, 330, 331, 594 Homolje 453 Ilirik 568 Irska 576 Isikova 780 Istočna Srbija 557, 563 Istra 55, 67, 68, 138, 330, 566, 621 Italija 47, 559, 625 Ivankovac 632 Jabukovac 361 Jadar 621 Jadran 559 Jadransko more 330, 562 Jagodina 690 Japan 308 Jasenovo 254 Jasikova 780 Jasikuova 780	Jeud (Ieud) 649 Județul Mehedinți 332 Jugoistočna Evropa 191, 202, 203 Jugoslavija 17, 21, 23, 29, 54, 93, 94, 95, 96, 639, 101, 193, 218, 308, 365, 367, 439, 498, 535, 552, 553, 630, 635, 642, 643, 654 Južni Karpati 719 Kaila 795 Kalifornija 435 Karaš-Severin 64, 759 Karpati 63, 67, 559, 560, 563, 566, 569, 585, 601, 608, 622 Karpatski basen 558 Kaspijsko more 678 Katalonija 371 Kiljani 55 Kina 547 Kišinjev 293, 412 Kladova 780 Kladovo 17, 20, 23, 25, 42, 43, 49, 51, 72, 130, 216, 221, 233, 393, 407, 495, 558, 677, 679, 680 Kladuoa 780 Ključ 11, 331, 332, 332, 333, 387, 500, 558, 622, 453 Kneževina Moldavija 191, 636 Kneževina Srbija 56, 170, 191, 206, 343, 498, 635, 576, 620, 636 Knjaževac 25, 43, 495

- Kobišnica 361, 405,
 446, 361
 Kolhida 678
 Konstanca 609
 Kopenhagen 194
 Koroglaš 238
 Kosmaj 56
 Kosmet 66
 Kosovo 18, 22, 31, 68,
 74, 75, 22, 27, 136,
 195, 218, 222, 255,
 436, 594, 625
 Kosovo i Metohija 38
 Kostur 567
 Kotočeni 63
 Kovilovo 361
 Krajina 250, 331, 622
 Krajinska nahija 635
 Krajinski okrug 211
 Krajova 536
 Kraljevina Jugoslavija
 18, 19, 195, 250,
 340, 414, 613
 Kraljevina Rumunija
 191, 192, 611, 645
 Kraljevina SHS 250,
 340, 365, 366, 414,
 553
 Kraljevina Srba, Hrvata
 i Slovenaca 613
 Kraljevina Srbija 37,
 137, 170, 210, 414,
 483, 484, 498, 637
 Krišana 728, 752, 765,
 768, 794
 Krivelj 326, 541, 690
 Krk 55, 67,
 Krajina 453
 Kučaj 60,
 Kučeva 780
- Kučevo 41, 130, 233,
 345, 373, 380, 386,
 393, 407, 415, 439,
 504, 686, 690
 Kupuzište 213, 354
 La Spezia 330
 Lacu lu Ghigă 577
 Latvija 47
 Laznica 507, 537
 Leget 638
 Lepenski vir 112
 Lepi hrastovi 567
 Ligurija 330
 Litvanija 47
 Ljubičevac 354
 Los Andeles 435
 Loznica 621
 M. Crniće 130
 Macedonia 721
 Mađarska 47, 60, 65, 66,
 196, 262, 300, 345,
 704, 760, 765, 771
 Majdan Pek 209
 Majdanpek 23, 25, 30,
 34, 35, 43, 68, 130,
 210, 233, 299, 405,
 421, 537
 Majna 564
 Makedonija (BJRM –
 PJRM) 292
 Makedonija 55, 62, 63,
 67, 184, 191, 192,
 193, 195, 196, 242,
 250, 330, 494, 550,
 553, 556, 557, 558,
 562, 566, 569, 576,
 616, 620, 621, 643,
 669, 670, 679, 680
 Mala Azija 138
 Mala Vlaška 343, 622
- Malajnica 17, 32, 354,
 632
 Mali Jasenovac 507
 Malinik 12
 Maljen 56
 Malo Crniće 405, 439
 Maramureš 649, 754,
 765, 768, 794
 Mauricijus 149
 Meglen 330
 Mehedinci 64, 332, 333,
 726
 Melnica 385, 631, 690
 Meridium 578, 611
 Mesopotamija 571
 Mesta 608
 Metovnica 326
 Mezija (Moesia) 558,
 624
 Mezija 568
 Mihajlovac 214, 533,
 641
 Miluta 788
 Miroč 309
 Miroč planina 12, 310,
 593, 614, 618, 635
 Mišar 137
 Mlava 11, 60, 330, 345,
 453, 543, 558, 537
 Modruša 229,
 Moesia Inferior 558
 Moesia Superior 558
 Mokranje 361, 362
 Moldavia 720,
 Moldavija 48, 49, 136,
 138, 182, 192, 251,
 293, 300, 328, 329,
 330, 333, 343, 575,
 611, 6621, 22, 623,
 628, 637, 661, 685,
 704, 718, 719, 723,

724, 752, 756, 757, 763, 768, 771, 774, 794	Njegoćinu 780	Plavna 354, 355
Moldovlahia 720	Normandija 576	Podgorac 326
Monako 244	Norveška 371	Podgorica 288
Morava 11,17, 33, 52, 56, 65, 221, 310, 330, 345, 558, 581, 595, 795	Nova Dakija (Dacia Nova) 624	Podnjestrovlje 138
Moskva 193	Novi Pazar 87	Podunavlje 260, 556, 557, 559
Mosna 407	Novi Sad 33, 48, 49, 181, 221, 226, 292, 294, 426, 433, 444, 446, 507, 508, 690,	Poljska 7, 47, 371, 552, 703
Muntenia 719	NR Srbija 19	Pomoravlje 453, 560
Muntenija 294, 717, 721, 736, 752, 767, 791, 794, 795	Ohridska arhiepiskopija 615	Pont 678
Mureš 752	Olimp 569	Pontus Euxinus 609
Narodna Republika Jugoslavija 576	Oltenija 223, 287, 288, 294, 343, 558, 616, 621, 684, 719, 725, 725, 752, 753, 756, 767, 768, 788, 791, 794, 795	Poreč 11, 330
Negotin 13, 16, 23, 25, 43, 45, 66, 130, 131, 135, 153, 212, 223, 231, 233, 238, 291, 345, 352, 354, 374, 385, 386, 394, 396, 405, 437, 439, 495, 500, 506, 507, 536, 542, 546, 552, 577, 608, 623, 640, 655, 677, 686, 690, 707	Orbel 608	Porečka reka 60, 453, 537, 617
Negotinska Krajina 11, 48, 328, 332, 333, 387, 453, 500	Osanica 507	Porečki srez 211
Negotinska opština 17	Osmansko carstvo 191, 620, 631	Portugalija 593, 625
Nemačka 54, 74, 182,193, 307, 371, 593, 738	Palestina 571	Povlen 56,
Neresnica 507	Pangej 608	Poznanj 7, 552, 703
Ńigoćin 780	Panonija 578, 581	Požarevac 30, 34, 212, 250, 340, 346, 439, 503, 504, 508, 510
Nikeja 578	Paris 571	Prahovo 332, 405
Nikolićevo 326	Partija (Parthia) 678	Preslav 579
Niš 567	Pek 60, 345, 677, 678	Prespa 567
	Petrovac 50, 130	Pridnjestrovlje 67, 182, 330
	Petrovac na Mlavi 85, 86, 87, 104, 120, 131, 153, 233, 291, 385, 386, 392, 393, 405, 427, 442, 507, 543, 548, 550, 552, 631, 690, 707, 713	Primorje 68, 562
	Pind 569	Priobalna Dakija 611
	Pjatra lu stuđena 577, 578	Priština 421
		Prva Mezija (Moesia Prima) 624
		Prvo bugarsko carstvo 613
		Radujevac 642, 686
		Rajac 214
		Rajna 555, 564
		Ranovac 50, 51, 377, 507, 543
		Rašanac 507, 537
		Raška 21
		Ratiaria 578

- Republika Bosna i Hercegovina 308
- Republika Crna Gora 308
- Republika Hrvatska 308
- Republika Jugoslavija 194
- Republika Kosovo 645,
- Republika Makedonija 47
- Republika Moldavija 47, 290, 749, 760, 770
- Republika Rumunija 201, 670
- Republika Srbija 8, 12, 13, 14, 16, 17, 47, 56, 57, 69, 70, 72, 77, 88, 100, 101, 107, 118, 134, 138, 146, 164, 170, 175, 182, 197, 240, 243, 248, 281, 284, 290, 311, 323, 369, 371, 379, 380, 381, 382, 383, 385, 387, 389, 392, 394, 397, 398, 404, 418, 419, 501, 502, 503, 505, 506, 507, 645, 668, 670, 703, 797
- Resava 11, 330, 453
- Rešica 542
- Retia 555
- Rim 554, 562, 571
- Rimini 330
- Rimska imeperija 61, 608
- Rimsko carstvo 59, 565
- Rodopi 562, 608, 624, 637
- România 191, 717
- Rovine 238
- Rtanj 12, 60, 333
- Rudna Glava 211, 537
- Rumunija 14, 27, 29, 30, 31, 32, 34, 43, 45, 47, 49, 51, 53, 56, 57, 58, 60, 64, 66, 69, 70, 71, 107, 134, 138, 139, 160, 170, 179, 181, 182, 182, 184, 191, 192, 193, 196, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 212, 214, 223, 231, 236, 237, 240, 258, 260, 287, 288, 292, 293, 294, 308, 326, 328, 329, 330, 332, 333, 343, 348, 360, 362, 363, 366, 385, 411, 418, 425, 507, 534, 536, 542, 549, 554, 555, 556, 562, 569, 575, 582, 608, 609, 616, 619, 620623, , 627, 636, 642, 643, 649, 661, 668, 670, 671, 672, 684, 704, 709, 710, 712, 716, 717, 719, 721, 723, 724, 726, 727, 728, 735, 736, 747, 749, 754, 759, 766, 767, 770, 771, 773, 781, 792, 793, 794
- Rusija 27, 192, 295, 634, 636
- C. Петербургъ 206
- SAD 66
- Salaš 32, 39, 278, 392, 393, 405, 407
- Samarinovac 66
- Samuilovo carstvo 613
- Sarmatija (Sarmatia) 678
- Sava 56
- Savezna Republika Jugoslavija (SRJ) 196, 200, 385, 644
- Sen Žermen 192
- Serbia 535, 548
- SFR Jugoslavija 15, 195
- SFRJ 67, 414, 634
- Sibinj 345, 358
- Sicilija 557
- Sirija 571
- Skadar 213
- Skarišoara 754
- Skitija (Scythia) 678
- Skoplje 421
- Slatina 34, 37, 38, 50, 51
- Slatina 752, 754, 757
- Slavonija 331
- Slovačka 54
- Slovenija 27, 195, 308
- Socijalistička Jugoslavija 644
- Sofija 39
- Sokobanja 25, 43
- Sovjetski Savez 193
- SR Jugoslavija 71, 96, 194, 196, 236
- Srbija 7, 8, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 45, 46, 50, 51, 52,

54, 55, 58, 59, 60,	642, 643, 644, 646,	Tamiš 536
61, 63, 68, 69, 70,	647, 649, 654, 670,	Tanda 540
71, 73, 74, 75, 76,	671, 672, 678, 679,	Târgoviște 720,
85, 88, 89, 92, 93,	687, 703, 704, 706,	Temišvar 29, 70, 284,
94, 97, 100, 102,	708, 711, 716, 719,	536
107, 118, 121, 125,	720, 723, 724, 726,	Temišvarski Banat 252
126, 133, 134, 135,	727, 728, 730, 733,	Tesalija 138, 562, 616
136, 137, 138, 139,	738, 747, 751, 752,	Timiș 64
144, 145, 150, 172,	753, 754, 755, 756,	Timočka Krajina 16, 22,
152, 160, 168, 174,	757, 760, 763, 765,	23, 24, 25, 29, 30,
176, 178, 161, 162,	766, 767, 768, 771,	32, 36, 38, 40, 43,
165, 167, 169, 170,	772, 781, 783, 793,	50, 51, 60, 64, 65,
185, 186, 179, 182,	794, 788, 792, 795,	68, 73, 95, 207, 208,
193, 194, 195, 203,	796, 797	219, 223, 224, 258,
204, 205, 207, 210,	Srbija i Crna Gora 41	282, 343, 425, 498,
212, 213, 213, 216,	Srbovo 361, 362, 542,	500, 535, 643, 539
218, 220, 223, 226,	577, 578, 608	Timočki region 17
228, 230, 231, 233,	Srebrenica 46	Timok 16, 17, 33, 38,
236, 238, 240, 241,	SRJ 95, 222, 362	52, 58, 63, 64, 66,
245, 246, 248, 251,	Stapari 55	67, 221, 250, 331,
253, 254, 260, 271,	Stara planina 539, 569	345, 372, 453, 534,
272, 273, 278, 281,	Stari Vlah 55,	558, 616, 617, 618,
282, 287, 288, 290,	Staro Patoci 332	635, 635, 643, 719,
292, 299, 300, 302,	Stig 11, 330, 453	795
309, 310, 316, 320,	Strazbur 100, 194, 397	Tomis 609
322, 328, 330, 338,	Struma 608	Topolnica 537
343, 345, 48, 49,	Subotica 86	Trajanova Dakija 582
361, 363, 365, 411,	Sveta gora (Athos) 567	Trakija 556, 557, 558,
413, 425, 436, 438,	Svilajnac 233, 255, 405	568, 578, 578, 581,
441, 443, 493, 499,	Svrljig 597	637
500, 507, 534, 538,	Šarbanovac 326	Transilvanija 60, 66,
539, 540, 542, 548,	Šar-kamen 112	136, 192, 205, 206,
551, 554, 555, 556,	Šipikovo 542	223, 230, 343, 621,
558, 559, 560, 563,	Škotska 572	622, 628, 719, 723,
566, 567, 576, 577,	Šljivar 16, 23,	728, 728, 736, 752,
581, 582, 594, 594,	Španija 54, 371, 593	753, 756, 767, 768,
611, 614, 616, 617,	Štubik 17, 32, 632	771, 794
619, 620, 621, 622,	Švajcarska 307, 555,	Transnistrija 328
623, 624, 627, 631,	738	Trgoviste 720
632, 633, 635, 635,	Švapska Jura 564	Trgu Žiu 536
636, 637, 638, 639,	Švedska 371, 535	Trijanon 45, 192

Trnovo 569, 578, 617	Veliko Trnovo 616	Vreanoti (Vreanotes)
Tupiznica 333	Veljkovo 361	615
Turija 444	Vels 33, 572, 576	Vršac 49, 73, 77, 94, 95,
Turnu Severin 536, 558	Vidin 39, 332	153, 223, 236, 292,
Turska 192, 625, 634	Vidinska despotovina	654
Turska carevina 633	614, 635	Yugoslavia 535
Tursko carstvo 160	Vidinski sandžak 7, 621	Zagreb 329, 331, 439,
Țara moldovenească 191	Viminacijum 578, 611	791
Țara Românească 60,	Vizantija (Romanija)	Zaječar 10, 16, 17, 18,
136, 153, 191, 293,	568, 579, 564	25, 27, 28, 38, 39,
332, 562, 636, 719,	Vizantija 613, 614, 615,	40, 42, 43, 58, 71,
U(n)garska 60	616, 617	81, 86, 92, 94, 119,
Ub 56	Vizantijsko	130, 131, 150, 211,
Ugarska 218, 622	(Romanijsko)	212, 217, 221, 222,
Ukrajina 295, 300, 704,	carstvo 579	224, 231, 278, 291,
752, 757	Vizantijsko carstvo 566,	346, 357, 359, 361,
V. Gradište 130	568	364, 374, 386, 393,
V. Kamenica 354, 356	Vlahia 719	405, 407, 413, 439,
Valachia 720	Vlašca 293, 719	443, 444, 453, 493,
Valahia 293, 719, 720	Vlaška (Muntenija) 720	495, 503, 504, 509,
Valahia Maior 720,	Vlaška (Țara	510, 535, 538, 542,
Valahija 744,	Românească) 617	577, 648, 690
Valensija 371	Vlaška 36, 67, 153, 163,	Zaječarski okrug 17, 24
Vašington 273	192, 206, 251, 332,	Zeta 21, 576, 620
Velesnica 354	332, 333, 343, 345,	Zlokuće 361, 536
Velika Britanija 33, 167,	562, 611, 616, 622,	Zlot 239, 326, 385, 405
231, 593	623, 628, 637, 717,	Zlotska reka 571
Velika Jasikova 39	718, 719, 721, 723,	Zrenjanin 49
Velika Morava 372,	724, 752, 791	Zvižd 11, 330, 340, 407,
617, 642	Vlaška episkopija 615	453
Velika Rumunija	Vlaško Međurečje 54	Žabari 130, 233
(România Mare) 192	Vojvodina 20, 25, 27,	Žagubica 104, 130, 131,
Velika Vlahija 562, 616	48, 50, 51, 52, 93,	233, 373, 380, 405,
Veliki Izvor 405	134, 308, 419, 422,	407, 415, 439, 690
Veliki Jasenovac 542	654, 654, 581, 765	Židovar 581
Veliki Timok 60	Vranča 752	Žiu 725
Veliko Gradište 99, 240	Vranje 615	

REGISTAR LIČNIH IMENA

Napomena: Sva prezimena koja su ispisana kapitalom nalaze se u jednoj od mnogih izbornih lista svih saziva za formiranje Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine.

A. Čupić 94,	Anta NONIĆ 103
Aca KOŽOKIĆ 114, 124, 128	Anta ŽURKONU 125
Adam D. Smit 647	Antoni Smit 665,
Adam Mickjevič 7, 552, 703	Antonije Sekelj 791
Adam PUSLOJIĆ 115	Appian 557,
Adam Puslojić Srbovlah 116,	Armbruster 555,
Adam Smit 157	Aron Pumnul 717
Albert Šot 720	Arsen 616, 617,
Aleksandar – Saša Petrović 241	Artur 720
Aleksandar Loma 56	Arvinte 555,
Aleksandar Repedžić 112	Asma Jahangir 73,
Aleksandar REPEDŽIĆ 113	Asparuh 614,
Aleksandar T. Mitić 210	Atila 567,
Aleksandar Vučić 72, 100, 225, 226, 228	August Skriban 718
Aleksandar Vučo 241	Aurel 75,
Aleksandra Milovanović 441	Aurel Berlovan 95, 654
Aleksandru Roseti 718	Aurelijan 624
Alfred Hirschmann 161	Avgust 557
Ana GRUJIĆ 123	Bart 148
Ana Samardžić 7, 9, 289, 437, 547	Barth 151
Ana Samardžić 703	Bartoli 595
Anđa ILIĆ 125	Basara 55, 75
Anđelar 580	Basesku 63
Andrej Avram 762	Bata Paskaljević 241
Andreja NEDELJKOVIĆ 98	Battisti 598
Andrejević 93, 507,	Benjamin Kalaj 304
Andrzej Wielowieyski 47,	Berneker 592
Ane Marije Dudau 725	Biku Parek (Bhikhu Parekh) 167
Angela Leahu 47,	Bilig 164
Aniko Muškinja Hajnrih 73, 234, 235,	Biljana Bojković 537
Ankica JONOVIĆ 103	Biljana JOVANOVIĆ 125
Annemarie Sorescu-Marinković 9,	Biljana Sikimić 431, 432,
Anri Žiro 185,	Biljana TRAILOVIĆ 103
	Biserka JANOŠEVIĆ 109, 123
	Biserka PUJICIĆ 103

- Blum 318
 Boban STINGIĆ 114
 Bogdan Aureskuu 418
 Bogoljub Jovanović 137, 484
 Bogoljub Stojadinović Tane 340
 Bogoljub Stojanović 344, 346, 347, 359
 Bojan Aleksandrović 675
 Bojan Barbucić 654
 Bojana DLBOKIĆ 127
 Bojana STOJANOVIĆ 115
 Bonfanti 590
 Bora Dimitrijević 222
 Bora MARGARANOVIĆ 125
 Boris Mihailo 580
 Boris Tadić 56, 134, 240, 672
 Borislav ADAMOVIĆ 113
 Borislav ČEČEVIĆ 114
 Borislav PETROVIĆ 109
 Boriss Cilevičs 47
 Borka PETKOVIĆ 114
 Boško Ničić 92, 413
 Boško PETROVIĆ 114
 Boža Kići 710, 723, 724, 726, 750, 751, 753, 754, 755, 756, 757, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 766, 767, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 781, 788, 789, 792, 793, 795
 Božidar Dobrić 42
 Božidar Đurić 359
 Božidar Šekularac 55
 Brana Filipović 38, 39, 93, 220,
 Branislav Nušić 241, 292
 Branislav PETROVIĆ 113
 Branislav PRIKULOVIĆ 114
 Branislav RADOVANOVIĆ 104
 Branislav Rankić 70
 Branislava Jankulović 10
 Branko Gavela 543, 554, 555, 560, 562, 563, 569, 571, 580, 581, 582, 583
 Branko Radičević 241
 Branko Radić 214
 Bratislav KRSTIĆ 108
 Bratoljub Klaić 791
 Brenos 557, 560, 562
 Burebista 624
 Candrea 592, 598
 Capidan 595
 Carsten Esbach 133
 Cerović 38,
 Cezar 75,
 Cezar 75, 555, 557,
 Charles Wright Mills 11,
 Cicero 561
 Ciceron 561
 Cihac 587, 588, 604, 606, 607
 Cipariu 600
 Cornel Mata 654
 Cristea Sandu Timoc 536
 Cvetko Pavlović 55
 Cvijić 55, 389
 Čarls Tejlor 165
 Časlav RADUKANOVIĆ 108, 277, 433, 662, 686
 Čedomir Čupić 9
 Čedomir Pasatović 20, 21, 23
 Čelojević (Sină a lu Celoiu) 93, 332, 507
 Ćirilo 744
 D. Bojanić 621
 D. Grujić 43
 D.[ragomir] M.[ladenović] 224
 Daca MARKOVIĆ 110
 Dajana Ševaljević 288
 Dalibor ORSOVANOVIĆ 122, 127, 131
 Damir Ilić 10
 Danica 209

- Daniel Banu 264, 282
 Daniel ČORBOLOKOVIĆ 123
 Daniel KRŽANOVIĆ 110
 Daniela Pejčić 551, 691, 713
 Danijel STOJANOVIĆ 127
 Danijela Krstić 10,
 Danijela MARKOVIĆ 104
 Danijela MATEJIĆ 112
 Danilo PAVLOVIĆ 110
 Dara ĐORIĆ 124, 128
 Darinka Gacović 81, 539
 Darjan KARABAŠEVIĆ 98
 David 567,
 David Mejburi-Luis 161
 Dejan B. Grujić 72
 Dejan Balčanović 10
 Dejan Balkanović 679
 Dejan BUNANOVIĆ 110
 Dejan GRLJANOVIĆ 125
 Dejan Ilić 10,
 Dejan ILIĆ 123
 Dejan Nikolić 10
 Dejan OPRIC 116
 Dejan STOJANOVIĆ 108
 Dejan Vukelić 50, 52
 Densusianu 584, 597, 598, 599, 602,
 Desanka PAJKIĆ 123
 Desimir Marković 70
 Despot Vuk 345,
 Devica ČENAKOVIĆ 127
 Devica JANKOVIĆ 125
 Diana Šolkotović 10
 Diculescu 586, 592
 Diez 586, 587, 588, 593, 597, 600
 Dijana KORELOVIĆ 104
 Dimitrije Bulintineanu 191
 Dimitrije Kračunović 27, 31, 32, 35,
 36, 37, 39, 45, 654, 655
 Diodor 557
 Dion Kasije 624
 Dobrica PAVLOVIĆ 110
 Dokins (Dawkins) 290, 319
 Đole Vukadinović 76
 Donji Milanovac 690
 Đorđe Golubović 652
 Đorđe J. Kraničanović 209
 Đorđe MILENKOVIĆ Dubočanin
 127
 Đorđe RADUCIĆ 127
 Đorđe Raducić 131
 Dositej Obradović 342
 dPasujoni 724, 726, 727, 729, 730,
 744, 746, 747, 748, 749, 750, 751,
 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759,
 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766,
 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773,
 774, 775, 776, 777, 780, 781, 782,
 789, 790, 792, 793, 795
 Dragan ANDREJEVIĆ 122
 Dragan Andrejević 129, 146, 172,
 277, 297, 331, 336, 433, 434, 435,
 437, 444, 662, 667, 668, 669,
 670, 682
 Dragan Andrejević 707, 712
 Dragan BALAŠEVIĆ 86, 92, 102,
 107, 120, 129, 245, 669, 670
 Dragan BOSIOKOVIĆ 98
 Dragan Čobotović 10
 Dragan CUJKANOVIĆ 115
 Dragan DEMIĆ 88, 102, 121, 125,
 126
 Dragan Furunović 690
 Dragan JANKUCIĆ 113
 Dragan LAZAREVIĆ 125
 Dragan M. Stojanjelović 544
 Dragan PAUNOVIĆ 122
 Dragan PETROVIĆ 110
 Dragan RUŽIĆ 111
 Dragan Stojanjelović 543
 Dragan STRAHINOVIĆ 127
 Dragan VASILJEVIĆ 112
 Dragan Vitomirović 16, 17, 36

- Dragana Andrejević 651
 Dragana Čivitović 690
 Dragana CUNĐRIĆ 116
 Dragana Dimitrijević 690
 Dragana DUMITRAŠKOVIĆ 109
 Dragana FLORANOVIĆ 105
 Dragana JANOŠEVIĆ 104, 127
 Dragana Katić 553
 Dragana PAUCANOVIĆ 125
 Dragana ŽIVKOVIĆ 103
 Dragi ČIČIĆ 103
 Dragi Damjanović 104, 126
 Dragi DAMNJANOVIĆ 104, 122,
 127, 129, 131, 245, 644
 Dragiša ANĐELKOVIĆ 99
 Dragiša BREBULOVIĆ 124, 128
 Dragiša DAVIDOVIĆ 98
 Dragiša ILIĆ 99
 Dragiša Kostandinović 49, 50, 51,
 221
 Dragiša RADULOVIĆ 98
 Dragiša TRAILOVIĆ 111
 Dragoljub Anđelković 690,
 Dragoljub FIRULOVIĆ 102, 115,
 120
 Dragoljub JANKOVIĆ 99
 Dragoljub Petrović 24, 25, 363
 Dragomir DRAGIĆ 32, 37, 41, 53,
 56, 97, 98, 102, 103, 219, 242,
 251, 543
 Dragomir Mladenović 40
 Dragomir TRAJILOVIĆ 108
 Dragoš 75
 Dragoslav JANKOVIĆ 114
 Dragoslav Veljković 64
 Dragoslav VLAJKIĆ 98
 Dragoslav ZAJKESKOVIĆ 98, 99,
 104, 124, 128, 129, 225, 239, 240,
 241, 242
 Dragutin 617
 Dragutin Stevkić 690
 Dubravka Vujanović 34, 35, 36, 37
 Dumitru (Dragomir) Dragić 45
 Dumitru Diacov 47
 Dušan Bandić 664,
 Dušan DAMNJANOVIĆ 105
 Dušan FIROVIĆ 111, 129, 277
 Dušan Janjić 262
 Dušan Jovanović 652
 Dušan Prvulović 56, 238, 239
 Dušan Stojanović 10,
 Dušica LAZIĆ 108
 Dušica Stojanović 58, 60, 61, 63, 65
 Đukić 23
 Đurđević 89, 93, 220
 Đuro Batričević 55
 Đuro Šušnjić 15
 Džon Edvards 163
 Džon Pil 157
 Džon Stivenston 547
 Džonatan Okamura 150
 Ebner Koen 157
 Edvard Kardelj 344, 359
 Edvard Šils 188
 Egidijus Vareikis 47
 Ekmečić 302
 Emil Petrović 710, 718, 755, 759,
 765, 766, 771
 Emila PETROVIĆ 110
 Emilijan Piperković 640
 Emina KOSTADINOVIĆ 110
 Eratosten 555
 Erdeljenović 55
 Erik Hobsbom 164
 Eriksen 149, 162
 Ernest Renan 133, 157
 Ernu 585
 Esad-paša 638
 Etjen Bono de Kondilak 437
 Eugen Popescu 43, 654
 Eugen Rosens 165
 Eutropije 624

- Evica KOKELIĆ 122
Fihte 164, 437
Filip Paunjelović 543
Firović 93, 220
Flavio Bjondo 228,
Florika Dimitresku 718
Francesco della Valle 229
G. Jakšić 633
Gacović 150, 226, 597
Galbrajt 661
Gáspár Héltai 229
Georg Henriksen 163
Georgije Ostrogorski 550, 616, 617
Giovannandrea Gromo 229
Giuglea 586
Gligorije Zajčeranović 71
Golescu 599
Golubović 723, 724, 726, 727, 729,
730, 761, 762, 763, 764, 765, 766,
767, 769, 770, 771, 772, 773, 774,
775, 776, 777, 778, 780, 781, 782,
783, 787, 788, 789, 793, 795
Golubović 93, 507
Goran ADAMOVIĆ 102
Goran Bašić 222
Goran ČEKLANOVIĆ 108
Goran Čvorović 48,
Goran ĐESPANOVIĆ 111
Goran JANOŠEVIĆ 110
Goran KOSTIĆ 123
Goran Mitulović 66
Gorazd 580
Gordana Stamenić 418
Gradislav ĐORĐEVIĆ 112
Gradomir ĐORĐEVIĆ 125
Gaur 595
Grešel 279, 321
Grigore Brankuš 710
Grigorije Camblak 565, 566
Gruja lu Novak 113
Gržobešti 332
Gustav Vajgand 718
Hajduk Veljko 137, 292, 537
Harald Eidheim 163
Haris 274
Hasdeu 586, 595
Herder 164
Herodot 678
Hoeg 586,
Horiya 345
I. Pranjković 139
Ibrahim Rugova 36
Igor JANKOVIĆ 109, 122, 245
Igor LARAREVIĆ 123
Igor Novaković 97, 251, 394, 432,
506, 509
Igor Petrović 10
Igor VIDIĆ 111
Ilie Ilaşcu 47
Ilija FLORIĆ 124, 128
Ilija LIKUCIĆ 103, 125
Ilija P. Lapadanović 209
Ilija PAUCANOVIĆ 124, 128
Ilija Stošić 631,
Iljenkarević 34, 35
Ilona Badesku 726
Inoćentije III 616
Ioan 615
Ion Cizmaş 654
Ion Sfera 654
Ionescu 602
Iordan 595
Irena BARBULOVIĆ 108
Irena ŽUJICA 114
Irinej 146
Isak II Anđel 617
Isidora IVANOVIĆ 103
Isidora ŽIVKOVIĆ 115
Ivan Anasonović 641
Ivan Ivanović 192
Ivan Negrišorac 292
Ivana DIMITRIJEVIĆ 114

- Ivana PAVLOVIĆ 114
 Ivana SRBULOVIĆ 127
 Ivica GLIŠIĆ 97, 98, 102
 Ivica KOSTANDINOVIĆ 112
 Izvorinka MILOŠEVIĆ 122
 J. Simić 48,
 J. Turković 94,
 Jadranka GRBINOVIĆ 127
 Jagoda Granić 706
 Jagodinka BOGDANOVIĆ 109, 124,
 128
 Jakov Vukotić 209, 210
 Jan Laski 229
 Janko Simeonović 347
 Jasmina Damian Vanuka 10
 Jasmina Firović 691
 Jasmina GLIŠIĆ 102, 690
 Jasmina MANOJLOVIĆ 115
 Jasmina MIHAJLOVIĆ 98, 99
 Jasmina Mihajlović Glišić 503
 Jasmina PETROVIĆ 108, 122
 Jasminka GOLUBOVIĆ 122
 Jasna Jojić 30, 31, 32, 222, 223, 242
 Jasna Martinović 690
 Jean-Guy Branger 47
 Jel BUOBUI LUI 98
 Jel Buobu Luj (Iel Buobu Lui) 675,
 Jelena 209,
 Jelena ANDREJIĆ 115
 Jelena Baljević 10,
 Jelena NIKOLIĆ 107
 Jelica ANDREJEVIĆ STOIKOV 115
 Jelica Stojanović 139, 445
 Jezdimir Vasiljević 31
 Joan Radulesku 191
 Johan Tunman 230
 Jon Aurel Kandra 718
 Jon Helijade Radulesku 718, 738
 Jon Markovićan 25
 Jon Sfera 94, 96
 Jona 209
 Jordake Golesku 722, 738
 Josip Silić 294
 Jova Popović 641
 Jova Toltek (Gilić) 38
 Jovan Cvijić 59, 136, 553,
 Jovan DRAGULOVIĆ 115
 Jovan E. Kuskić 209
 Jovan Hunjadi 616
 Jovan I. Marilović 209
 Jovan Jovanović Zmaj 241, 292
 Jovan KOSTANOVIĆ 112
 Jovan LOGOFETIĆ 111
 Jovan Milošević 16,
 Jovan PETROVIĆ 105, 122
 Jovan Popović 213
 Jovan PRVULOVIĆ 104
 Jovan Skilica 567
 Jovan Sterija Popović 241, 292
 Jovan ŽUJKIĆ 99
 József Gedei 47
 Jugoslav CUJANOVIĆ 113
 Jugoslav ĐORĐEVIĆ 109
 Justin 39, 46, 224, 225, 555, 557
 Kalojan 616
 Kamil Žilijan 564
 Karađorđe 632
 Karel Kadlec 55
 Karl Renner 285, 286,
 Kembel 339
 Klaudije Ptolemej 608
 Klaudiju Vajo 571
 Kliford Gerc 188
 Kliment 580
 Knut Volebek 418, 422, 425
 Koča Popović 241
 Koen 150
 Koerting 597
 Konor 163
 Konstantin (Ćirilo) 580
 Konstantin Jireček 562
 Koresije 736

- Korina Krecu 205
 Kornelije Scipion Azijagen 558
 Kosmin Kaprioara 788
 Kosta Jovanović 332, 389
 Kračunović 226, 242
 Kraljević Marko 136, 572, 629, 630
 Kristea Sandu Timok 219, 536
 Kristijan Bušoj 205
 Kristijan Đinea 205
 Kristina KURIĆ 113
 Kristivoj RAJKOVIĆ 103
 Krsta Rajković 553
 Krsta Stanković Njenjulović 544
 Krum 614
 Lađević 101
 Lalica Trailucić 691
 Laura Spariosu 690
 Lazar 136
 Lazarou 555
 Lemberg 318
 Lenjin 286
 Ligorio 723, 724, 726, 727, 729, 730, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 780, 781, 782, 783, 787, 788, 789, 792, 795
 Lila Trajilović 690
 Lj. Trifunović 40
 Ljiljana ĐOKIĆ 124, 128
 Ljiljana HADŽIAHMETOVIĆ 116
 Ljiljana LJUBISAVLJEVIĆ 112
 Ljosa (Llosa) 171
 Ljubinka DUDEJIĆ 113
 Ljubiša ĐORĐEVIĆ 123
 Ljubiša JOVANOVIĆ 109
 Ljubiša LALIĆ 98, 99
 Ljubiša lu Boža Kići 336, 546, 708, 716, 717, 727, 729, 730, 743, 746, 747, 748, 749, 754, 758, 765, 768, 776, 778, 780, 783, 784, 788, 790, 791, 792
 Љубиша лу Божа Кићи 742
 Ljubiša MUNDRIĆ 111
 Ljubiša Niculović (Ljubiša lu Boža Kići) 289, 431, 540
 Ljubiša Niculović 432, 708, 714, 742, 789
 Ljubiša Niculović Kići 431, 686
 Ljubiša Rajković Koželjac 648
 Ljubiša TIKIĆ 113
 Ljubiša ZAPUKIĆ 110
 Ljubomir GABAREVIĆ 115
 Ljubomir GRUJIĆ 123
 Ljubomir Jovanović 640
 Ljudmila Vasiljeva 294, 295
 Lokotsch 604
 Lučijan Ristea 48, 49, 50
 Luka Viorel 95
 M. Buber 533
 M. Radetić 217, 218
 M.[argit] Savović 214
 Macini 188
 Maja Mitrović 10
 Maksim 345
 Maksim Maksimović Makarcev 254, 294, 295, 449, 451, 551, 713
 Maksim Radković 68
 Mališa OGNJANOVIĆ 108
 Marčel Dragan 49, 672
 Marija 209,
 Marija Marin 771
 Marija NOVAKOVIĆ 98
 Marija Poporanović 690
 Marija SIMIĆ 110
 Marijana Modrlanović 691
 Marijus Djakonesku 205
 Marin Gaşpar 654
 Marina Puja Badesku 690
 Marinko Stanojević 207, 208, 648
 Marjan MLADENOVIĆ 123
 Mark Ozborn 547,

- Marko Albunović 73, 234, 235, 237, 238
 Marko Kraljević 305
 Marsilji 206, 230
 Matej Bor 38
 Medijanka SOFIJANOVIĆ 122
 Meje 585
 Mejer 597
 Metodije 580, 744
 Meyer 605
 Mića MICAREVIĆ 99
 Mića STOJADINOVIĆ 98, 110, 123
 Mihail Bahtin 164
 Mihail Kogalniceanu 720
 Mihail Kogălniceanu 720
 Mihajlo Pupin 241, 292
 Miki Janošević 41
 Mikica BALANOVIĆ 110
 Miklosich 588, 592, 595, 604, 606, 607
 Miladin ŽURKIĆ 99
 Milan 796
 Milan Marković 72, 100, 225, 226, 228
 Milan PETROVIĆ 125
 Milan Petrović 45
 Milan Stojadinović 640
 Milan Valić 553
 Milan VLADIĆ 114
 Milan Vujaklija 791
 Milan Ž. Micić 211
 Mile Stojanović 499, 500
 Milena Golubović 172, 277, 295, 297, 309, 331, 336, 430, 432, 441, 442, 445, 452, 550, 551, 552, 656, 657, 660, 661, 662, 663, 665, 666, 668, 670, 672, 673, 675, 676, 677, 678, 680, 682, 684, 686, 687, 692, 693, 713,
 Milena Golubović d'Pasujoni 549
 Milenko Perović 294
 Milenko Stojanović 44, 360
 Milenko Stojković 631
 Miletić 42
 Miletić MIHAJLOVIĆ 103, 104, 105, 120, 122, 126, 146, 225, 228, 230,
 Miletić MIHAJLOVIĆ Tića 85, 86, 92, 101, 119, 127, 129, 247, 245, 644
 Milica BUGARINOVIĆ 105
 Milica NEŠIĆ 98, 103
 Milivoje Bašić 218
 Milivoje JANOŠEVIĆ 40, 41, 99
 Milivoje STANGAČILOVIĆ 103
 Milorad BADIKIĆ 99
 Milorad Jankulović 10
 Milorad PETRIJANOVIĆ 99
 Milorad Pupovac 285
 Milorad Radovanović 733
 Miloš 75
 Miloš Antonović 551, 713
 Miloš Kovačević 139
 Miloš Obilić 136, 241, 593, 654
 Miloš Obrenović 623, 629, 630
 Milovan Đilas 344, 359
 Milovan Pejanović 212, 345, 346, 347, 348
 Milovan Radaković 647
 Milutin 617
 Milutin Garašanin 641,
 Milutin KARABAŠEVIĆ 108
 Milutin STOJANOVIĆ 113
 Miodrag D. Perić 172, 184, 305, 420, 550, 552, 607, 657, 662, 667, 668
 Miodrag Dimitrijević 38
 Miodrag KOKELIĆ 107, 123
 Miodrag MARKOVIĆ 86, 92, 102, 111, 120, 122, 126, 245
 Miodrag Perić 625, 629, 632, 633
 Miodrag STOJKOVIĆ 98, 128
 Miodrag TODOROVIĆ 112
 Miodrag ŽURKIĆ 99

- Miomir Đorđević 10
 Mirča 238
 Mirča Dogaru 40
 Mirdita 555
 Mirijana ANDELKOVIĆ 108
 Mirjana Jovanović 707, 741
 Mirjana Pajkić 690
 Mirko Atanacković 27
 Mirko Cvetković 371
 Mirko GAVRILOVIĆ 99
 Mirko MADŽAREVIĆ 109
 Mirko ŠALAREVIĆ 114
 Mirko TRAILOVIĆ 98, 108
 Mirković 34,
 Miroslav Demić 652,
 Miroslav Grujić 413,
 Miroslav JOVANOVIĆ 115
 Miroslav Lekić 553,
 Miroslav PETROVIĆ 125
 Miroslav Vidulović 104
 Miroslava BOGDANOVIĆ 113
 Miša Anastasijević 241
 Momir Paunović 652
 Murnu 604
 Musović 612, 620
 N. Banescu 616
 N. Stojčević 24
 Nada Raduški 676
 Nadežda Nikolić 10
 Nadica Jovanović 690
 Nadica Jovanović 712, 773, 775, 781,
 782, 783, 788, 796
 Nadica Lekić 553
 Nadica N. Jovanović 295, 297, 309,
 336, 443, 444, 547, 711, 715, 744,
 746, 749, 763, 764, 779, 784, 789,
 781, 796
 Najnc Klos 335
 Nastasija 209
 Nataša Marjoković 690
 Nataša PAJKIĆ 103
 Naum 580,
 Nebojša Gicić 641
 Nebojša JANOŠEVIĆ 110
 Nebojša KALUŠEVIĆ 115
 Nebojša MARKOVIĆ 111
 Nedim HADŽIAHMETOVIĆ 115,
 116
 Neli ĐORĐEVIĆ 86, 92, 110, 102,
 120, 122, 126, 127, 131, 245
 Nemanjić 136,
 Nenad ANDREJEVIĆ 116
 Nenad Đurđević 97, 251, 394, 432,
 506, 509,
 Nenad KURTIĆ 113
 Nenad PRVULOVIĆ 111
 Nenoslava MARTINOVIĆ 111
 Neša Nečić 691
 Nevenka ILIĆ 124, 128
 Nevenka Stojčević 239
 Nică Ciobanu 654
 Nicolaus Machinensis 229
 Nikodije ADAMOVIĆ 122, 127
 Nikola Golubović 406, 708, 709, 710,
 711, 745, 746, 748, 749, 750, 751,
 753, 754, 755, 757, 758, 759, 760,
 764, 768, 769, 773, 774, 787
 Nikola J. Srbulović 209
 Nikola P. Pavlović 209
 Nikola Pašić 211, 241, 292,
 Nikola Pavković 217, 218, 219
 Nikolaje Felekan 795
 Ninić 16
 Nino Nakashidzé 47
 Ninoslav Dimitrijević 225, 231
 Njegoš 67
 Novak Zajkesković 241
 Novaković 89
 Novica Damian Vanuka 10
 Novica JANOŠEVIĆ 108, 122, 126,
 127, 129, 131
 Novica NEGUCIĆ 114

- Novica Nikolić 10
 O. Radulović 39
 OBRADOVIĆ 103
 Olga Purić Daskalović 652
 Olgica STANOJLOVIĆ 111
 Olivera Čobotović 10
 Orsat Ligorio 299, 406, 708, 711,
 745, 746, 748, 749, 750, 751, 753,
 754, 755, 757, 758, 759, 760
 Oto Bauer 285, 286
 Otto 600
 Ovidije 608
 Papahagi 595
 Pascu 586, 592, 595, 604
 Paulj Matejić 53, 241, 731
 Paun Durlić 107, 206, 210, 211, 212,
 248, 295, 332, 335, 339, 341, 443,
 451, 537, 540, 545, 546, 686
 Paun Es Durlić 68, 422
 Paun Šerbanović 352, 353, 354, 355,
 356, 357, 500
 Pavao Zmaj 345
 Pavel Domonji 221
 Pavel Greoneanț 654
 Pavle Danjec 209
 Pavle Ivić 562
 Pavle Savić 241
 Pedersen 595,
 Pejanović 498
 Perica PAUNOVIĆ 114
 Perić 611, 612, 613, 614, 615, 616,
 617, 621, 624, 635
 Petar (Teodor) 617
 Petar 616, 617
 Petar ALEKSIĆ 123
 Petar GUDŽUGANOVIĆ 114, 120
 Petar I Karađoređević 553
 Petar Ignja 25, 26
 Petar Jovanović 652
 Petar Lađević 43, 52, 100, 215, 216,
 323, 324, 655
 Petar P. Gacović 81
 Petar Popović 558
 Petar Teodorović Dobrnjac 631
 Philippide 585, 586, 592, 595, 597,
 600, 602, 605
 Platon 77
 Plaucije Silvan 624
 Plinije Stariji 555, 557, 559, 560, 561,
 564
 Popović 16,
 Predrag BALAŠEVIĆ 10, 41, 42, 45,
 46, 56, 83, 86, 92, 97, 98, 99, 101,
 102, 119, 120, 121, 126, 654, 655
 Predrag Matvejević 483
 Predraga D. Perić 656
 Ptolemej 555
 Ptolomej 564
 Pușcariu 584, 585, 586, 587, 588,
 589, 589, 590, 591, 593, 595, 597,
 598, 599, 600, 602, 603, 604, 605,
 606, 607
 Rade ĐORĐEVIĆ 104
 Rade ILIĆ 124, 128
 Radiša DRAGOJEVIĆ 104, 120, 121,
 125, 127, 129, 146, 245, 260, 644,
 671, 682
 Radiša STEFANOVIĆ 110
 Radiša TRUJIĆ 104
 Radisav DIMITRIJEVIĆ 103
 Radivoje Jovović 79, 80
 Radoje Domanović 305
 Radoje MARINKOVIĆ 124, 128
 Radomir D. Rakić 545
 Radomir Pajkić 214
 Radoš 75
 Radoslav Terzić 28, 29, 30, 223
 Radoslav ŽIVKOVIĆ 108
 Radu Flora 341
 Radule Vlah 55
 Rafis Aliti 47
 Rajka Glušica 288

- Rajko Đoković 360, 500
 Ranko Bugarski 271, 308, 325, 739, 740
 Rasim Ljajić 47, 73, 74, 226, 237, 234
 Rem 75
 Renan 172
 Riedel 177,
 Riga od Fere 292, 568, 569
 Rodica Mihaela Stănoiu 47
 Rodika Ursulesku-Miličić 690
 Rodoljub ROMANOVIĆ 122
 Rodoljub Šabić 90
 Roesler 604
 Rohlf 595,
 Romanca Jovanović 765, 767
 Romul 75
 Ronzevalle 604
 Rosens 662
 Rozica DRAGOJLOVIĆ 127
 S. Trifunović 52,
 S.[lavica] K.[určan] 221
 S.[lavica] M.[arković] 221, 224
 Sabin Ridel 183
 Safet PAVLOVIĆ 105
 Şăineanu 593, 602, 603, 606, 721
 Samuilo 567, 614
 Sanja MARKOVIĆ 114
 Saša Gajin 45, 46
 Saša JOVANOVIĆ 125, 128
 Saša Nedeljković 253, 305, 443, 445, 447, 448, 451, 549, 551, 657, 661
 Saša Nedeljković 713
 Saša PIŠTOLJEVIĆ 115
 Saša RAJKOVIĆ 105
 Saško MIŠIĆ 123
 Sava Janković Grljanac (Gârleanu) 535
 Sava Nuc 70
 Schneeweiss 588
 Schuchardt 600
 Scriban 589, 591, 593, 599, 602, 605, 606
 Sekstil Puškariju 718
 Seleni NIČIĆ 127, 131
 Sibirjanin Janko 616
 Sič (Szűcs) 178
 Sină alu Čeloju 546, 707
 Sină alu Čeloju 744
 Siniša Čelojević – Sină a lu Čeloju 336
 Siniša Čelojević 707
 Siniša ČELOJEVIĆ 74, 86, 102, 108, 109, 119, 120, 121, 124, 126, 126, 128, 129, 131, 146, 277, 297, 299, 304, 305, 331, 387, 433, 437, 546, 547, 652, 662, 668, 682, 688
 Siniša DAVIDOVIĆ 99, 239
 Siniša GLAVIĆ 111
 Siniša MAKSIMOVIĆ 53, 99, 238, 239
 Siniša Mihajlović 98
 Siniša POPOVIĆ 103
 Šišman 539
 Skok 597
 Slađan MARKOVIĆ 127
 Slađana STOJANOVIĆ 109, 124, 128
 Slavica alu Koljeronji 543
 Slavica DAVIDOVIĆ 122, 127
 Slavica FILIPOVIĆ 112
 Slavica GOMILANOVIĆ 123
 Slavica Guranović-Kozić 690
 Slavica Jović Kolerović 543
 Slavica Marković 39, 101, 216
 Slavica NIKOLIĆ 125
 Slavica ROŽA 110
 Slaviša BOŽINOVIĆ 122
 Slaviša ĐORĐEVIĆ 127
 Slaviša NIKOLIĆ 124, 128
 Slaviša PAVLOVIĆ 115
 Slaviša Petrović 63, 67, 68

- Slaviša Trailović 690
 Slavko Ćuruvija 253
 Slavko ŽUNKEJEVIĆ 111
 Slavoljub Gacović 38, 39, 224, 540, 545, 654
 Slavoljub P. Gacović 81
 Slavoljub VUJČIĆ 108
 Slobodan Antić 69
 Slobodan COPANOVIĆ 116
 Slobodan Dinulović 553
 Slobodan DOMAČINOVIĆ 124, 128
 Slobodan Đurđević 102
 Slobodan ĐURĐEVIĆ 30, 31, 33, 92, 102, 113, 120, 219
 Slobodan Golubović (dPasujoni) 707, 713, 715
 Slobodan GOLUBOVIĆ 105, 124, 128, 248, 443, 505, 546, 551, 662, 686, 744
 Slobodan Golubović d'Pasujoni 129, 277, 289, 295, 547
 Slobodan Golubović dPasujoni 297, 299, 309, 331, 336, 433, 441, 452
 Slobodan Jorgić 34, 35
 Slobodan JOVANOVIĆ 111
 Slobodan KRAJIĆ 123
 Slobodan Milošević 20, 134
 Slobodan Naumović 549
 Slobodan NEDELJKOVIĆ 116
 Slobodan PERIĆ 98, 99, 121, 122, 123, 125, 652
 Slobodan TRIFUNOVIĆ 124, 128
 Slobodan Urošević 44, 360
 Slobodanka DERVIŠEVIĆ 123
 Slobodanka PETROVIĆ 124, 129, 691,
 Smiljana LOVRIĆ 114
 Smit 318
 Snežana GICIĆ 112
 Snežana GRDŽOBIĆ-PAVLOVIĆ 110, 122
 Snežana Grujić 690
 Snežana Ilić 86, 671, 672,
 Snežana KRŽANOVIĆ 108
 Snežana MARKOVIĆ 125
 Snežana MILETIĆ 109
 Snežana MILOŠEVIĆ 122
 Snežana Stevkić 690
 Snežana Tasov 70
 Snežana ŽURŽANOVIĆ 111
 Snježana Kordić 139, 178, 271, 283, 279, 280, 289, 301, 320, 335, 337
 Sofija 210
 Sonja Biserko 221
 Sorin Guja 768
 Spartak 241
 Srđan Kančević 10
 Srđan PERIĆ 98, 123
 Sreten Petrović 213
 Sreten Vučković 361
 Sreten Vučković 500
 Staljin 133, 286
 Staniša Milošević 652
 Staniša PAUNOVIĆ 102
 Stanko Čokonjarević 641
 Stanoje Đorđević 16
 Starina Novak 629, 630
 Stefan Lazarević 565, 566
 Stefan Nemanja (Simeon) 617
 Steva I. Murgović 209
 Stevan Mokranjac 292
 Stevan Sremac 241
 Stevan Stojanović Mokranjac 241
 Stojan Novaković 59, 634
 Stojan Todorović 28, 42, 43, 222
 Stojanović 597, 611, 624
 Strabon 555, 559, 582
 Strahinja Popović 361, 500
 Sunčica ILIĆ 104
 Suzana Paunović 262
 Suzana PAVLOVIĆ 109
 Sveti Sava 61

- Svetislav Basara 74, 672, 674
Svetlana JOVANOVIĆ 111
Sveto Mirković 33,
Svetomir ANIĆ 113
Svetomir Petrović 38,
Svetomirka Žonjić Kosjer 691
Svetozar Čiplić 82
Svetozar Marović 57
Szücs 139
Šnajder 318
Štrosmajer 331
Tacit 564
Tadić 63
Tana de Zulueta 47
Taško Načić 241, 292
Tatjana DRAŽILOVIĆ 124, 128,
129, 441, 551
Tatjana Dražilović 713
Teodor Gartner 717,
Teofil Pančić 75
Tereza 241
Tihan MATASAREVIĆ 103
Tihomir Đorđević 7, 218, 498, 538,
648,
Tihomir R. Đorđević 545
Tiktin 607,
Tit Livije 555, 557, 560, 561
Tito 133, 286,
Todór Srbović 538
Tomašek (Tomaschek) 555, 567, 612
Tomislav Jovanović 511
Tomislav Nikolić 85, 92, 120
Topeltin (Laurentius Toppeltinus)
205, 230
Toplica VUKAŠINOVIĆ 123
Toše Proeski 292
Trajan 624
Trajan Basesku 57, 58, 205, 672
Trandafir JANKOVIĆ 115
Uspenski 567, 612
V. Karić 345
V. Kazimirović 641
V. Stojanović 623
Vaillat 571
Valentina Trujić 690
Vasa DIMITRIJEVIĆ 114
Vasile Arvinte 717, 718, 719
Vasilije Belovanović 209
Vasilije II Bugaroubica 614, 615
Vasko Popa 75, 116, 292
Vasmer 604
Vasović 55
Veber 158
Vegelin 274
Velibor Filipović 691
Velibor TRAILOVIĆ 112
Veljko Dugošević 444
Veljko Miladinović 238
Veljković 55, 65
Verica ZAGANOVIĆ 111
Vesna JANKOVIĆ 112
Vesna MAKSIMOVIĆ 113
Vesna MIŠIĆ 123
Vesna Mitrić 95, 101
Vesna Stanković 291, 666
Vesna ŠUBERT 123
Vesna VIJOROVIĆ 108
Vesna Žikić 691
Veterin BUDIMIROVIĆ 103, 125
Vića Mitrović 10, 543
Viktor Ponta 205
Viktor Tarner 152
Vil Kimlika 166
Violeta NIKOLIĆ 115
Viorel Badea 654
Viorel Ričard Badea 204, 205
Virgil Speriosu 10
Vitomir ČIKAREVIĆ 125
Vitomir ILIĆ 111
Vitomir STANOJEVIĆ 112
Vlad Kubreakov 46, 47, 48, 50, 52
Vlada TODOROVIĆ 123

- Vladan Đorđević 191
 Vladan Nikolić 10, 105, 678, 679
 Vladica BAJINOVIĆ-
 DRAGULOVIĆ 105
 Vladica MILOSAVLJEVIĆ 108
 Vladica MUČIĆ 112
 Vladimir Cvetković 38
 Vladimir Jakšić 206
 Vladimir JENIĆ 115
 Vladimir Ribić 660
 Vlahović 55
 Vlasta Bađević 231, 232
 Vlastimir Abrašević 544
 Vlastimir Bađević 225
 Vlastimir Trujić 284
 Voja KOŽIČIĆ 109, 690
 Vojin Dimitrijević 652
 Vojislav Koštunica 43, 371
 Vojislav Nikčević 294
 Vojislav STOJANOVIĆ 104, 172,
 184, 231, 241, 247, 305, 344, 551,
 552, 555, 557, 559, 560, 561, 562,
 563, 580, 600, 601, 608, 638, 652,
 656, 657, 662, 667
 Volebek 507
 Vološinov 164
 Vuk Branković 55, 136, 578,
 Vuk Mandušić 55
 Vuk Stefanović Karadžić 325, 331
 Vuksan Cerović 18, 19, 20, 21, 22,
 23, 24
 Weigand 586,
 Z.[oran] Cvijetićanin 217, 218
 Zaviša ŽURŽ 56, 97, 98, 675
 Zaviša Žuržić 654
 Zlata Stojanović 68, 70
 Zlatan BEKIĆ 105
 Zlatan MEJLANOVIĆ 109
 Zoran BRANDUŠANOVIĆ 125
 Zoran Čvorović 282, 389
 Zoran Đinđić 358
 Zoran JANKOVIĆ 98
 Zoran Krstić 10
 Zoran Lilić 223
 Zoran Lončar 228
 Zoran Marković 214
 Zoran Martinović 101
 Zoran Milekić 41
 Zoran MIROŠEVIĆ 112
 Zoran Sibinović 10, 16, 21, 22, 23
 Zoran TODOROVIĆ 198
 Zoran Živanović Žak 289, 707, 741,
 778, 785, 787, 781, 782, 783
 Zvezdana Pavlović 56
 Zvonko SRBULOVIĆ 112
 Žan Mari Benoa 152
 Žan Markal 565
 Žarko Baljević 10
 Žarko Obradović 423
 Žika Lazarević 254
 Živa Lazić 72
 Živan Vasiljević 44, 214, 359, 500
 Živanović-Žak 710, 724, 726, 727,
 744, 746, 748, 749, 750, 753, 756,
 757, 759, 761, 762, 766, 769, 772,
 773, 774, 775, 776, 777, 778, 781,
 783, 784, 789, 790, 793, 795
 Živka 209
 Živko AVRAMOVIĆ 116
 Živojin MIKULOVIĆ 116
 Živojin NICULOVIĆ 124, 128
 Živorad PANTIĆ 105
 Živorad TRUCIĆ 103
 Živoslav LAZIĆ 56, 73, 97, 98, 99,
 234, 235, 238, 505

S A D R Ź A J

Autor: Slavoljub Gacović

1. OD POVLAŠENIH SRBA DO VLAŠKOG JEZIKA	3
2. PREDGOVOR	7
2. UVODNE NAPOMENE	11
Prostor i stanovništvo	11
Teme i vremenski raspon	11
Ciljevi i rezultati	13
4. O POLITIČKOJ KLIMI PRE I POSLE FORMIRANJA NACIONALNOG SAVETA VLAHA	15
4.1. POLITIČKA KLIMA, ŠTAMPA I MEDIJI PRE FORMIRANJA PRVOG SAZIVA NACIONALNOG SAVETA VLAŠKE NACIONALNE MANJINE	15
4.1.1. Zastrašivanja i etiketiranja pre formiranja Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine 2006. godine	16
4.1.2. Vlad Kubreakov i njegov predlog Rezolucije o „Vlasima” iz istočne Srbije u Evropskom parlamentu 2005. godine	46
4. 2. POLITIČKA KLIMA, ŠTAMPA I MEDIJI TOKOM I NAKON FORMIRANJA PRVOG SAZIVA NACIONALNOG SAVETA VLAŠKE NACIONALNE MANJINE 2006. GODINE	54
5. O IZBORNIM LISTAMA I FORMIRANJU NACIONALNOG SAVETA VLAHA	77
5.1. ZAKONSKA REGULATIVA, IZBORNE NEPRAVINOSTI I UTICAJI POLITIČKIH PARTIJA NACIONALNOG NIVO A I POLITIZACIJA NACIONALNIH SAVETA	77
5.2. IZBORNE NEPRAVILNOSTI I UTICAJI	

POLITIČKIH PARTIJA NACIONALNOG NIVOA NA RAD NACIONALNOG SAVETA VLAŠKE NACIONALNE MANJINE	80
5.3. IZJAVE I DOGAĐAJI PRE I TOKOM FORMIRANJA NACIONALNOG SAVETA RUMUNSKJE NACIONALNE MANJINE 2002. GODINE U VRŠCU KAO UVOD U FORMIRANJE NACIONALNOG SAVETA VLAŠKE NACIONALNE MANJINE 2006. GODINE U BORU	92
5.4. KONSTITUISANJE PRVOG SAZIVA NACIONALNOG SAVETA VLAŠKE NACIONALNE MANJINE NA SKUPŠTINI ELEKTORA U BORU 2006. GODINE	96
5.5. DIREKTN IZBORI ZA DRUGI SAZIV NACIONALNOG SAVETA VLAŠKE NACIONALNE MANJINE 2010. GOINE	101
5.6. DOREKTN IZBORI ZA TREĆI AZIV NACIONALNOG SAVETA VLAŠKE NACIONALNE MANJINE 2014. GODINE	121
5.7. DIREKTN IZBORI ZA ČETVRTI SAZIV NACIONALNOG SAVETA VLAŠKE NACIONALNE MANJINE 2018. GODINE	126
6. O POLITICI IDENTITETA SVIH SAZIVA NACIONALNOG SAVETA VLAHA	133
6.1. ETNIČKI I NACIONALNI IDENTITET VLAŠKE NACIONALNE MANJINE I SOCIJALNA ANTROPOLOGIJA	135
6.1.1. Asimilacija „Vlaha” i srpska usmena („guslarska”) književnost	135
6.1.2. Da li je „vlaška” nacionalna manjina “prirodna” ili “sintetička”	137
6.1.3. Etnička osnova nacionalnog identiteta	141
6.1.4. Slaba zastupljenost međuetničke komplementarizacije dovodi do želje za promenom identiteta	143
6.1.5. Prikrivanje rumunskog (vlaškog) identiteta	

među Srbima na prostoru istočne Srbije	144
6.1.6. Kulturna različitost i organizacija društva	150
6.1.7. Etnički identitet i nacionalna ideologija	152
6.1.8. Etniciteti nacionalnih manjina i istorija kao rekonstrukcija prošlosti	155
6.1.9. „Vlaška” nacionalna manjina i „srpski” nacionalizam	158
6.1.10. „Vlaška” nacionalna manjina, asimilacija i etnička konsolidacija : nacija i jezik	160
6.1.11. Politika identiteta, kultura i ljudska prava	165
6.1.12. Formiranje vlaškog nacionalnog identiteta kao maska i ključ snage srpskog nacionalizma	167
6.1.13. Prepravljjanje istorije prema potrebama sadašnjosti	183
6.1.14. Identitet „Vlaha” i politika	185
6.1.15. Izmišljanje prošlosti umesto vladanja njome	187
6.2. OKVIRNA KONVENCIJA ZA ZAŠTITU NACIONALNIH MANJINA I ZAKONSKA REGULATIVA U SRBIJI I RUMUNIJU U VEZI S FORMIRANJEM IDENTITETA VLAŠKE NACIONALNE MANJINE	190
6.2.1. Rumunija i rumunofone zajednice Jugoistočne Evrope	191
6.2.2. Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina i Srbija	193
6.2. 3. Ustav i zakoni Republike Srbije u vezi s preuzetim obavezama o pravima nacionalnih manjina	194
6.2.4. Politička saradnja Republike Srbije i Rumunije i zakonska regulativa ovih zemalja u vezi sa poštovanjem prava nacionalnih manjina	200
6. 3. STATUTI, AKTA I DRUGI DOKUMENTI SRBIJE I NACIONALNOG SAVETA VLAHA U FORMIRANJU IDENTITETA VLAŠKE NACIONALNE MANJINE	205
6. 3.1. Kako su Rumuni (Vlasi) istočne Srbije	

nacionalno tretirani u državnim dokumentima Srbije pre Drugog svetskog rata (1878-1945)	205
6.3.2. Kako su Rumuni (Vlasi) istočne Srbije nacionalno tretirani u državnim dokumentima Srbije nakon Drugog svetskog rata (1945–1999)	212
6.3.3. Kako su Rumuni (Vlasi) istočne Srbije tretirani u novinskim člancima i medijima od dolaska političke koalicije DOS-a na vlast do formiranja prvog saziva Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine (2000–2006)	215
<i>Intervju s Petrom Lađevićem o nacionalnom identitetu i jeziku vlaške nacionalne manjine</i>	215
<i>Mišljenje univerzitetskog profesora Nikole Pavkovića o nacionalnom identitetu i jeziku vlaške nacionalne manjine</i>	217
<i>Stavovi partijskih lidera i novinara, dopisnika i saradnika o nacionalnom identitetu i jeziku vlaške nacionalne manjine</i>	219
6.3.4. Kako su Rumuni (Vlasi) istočne Srbije nacionalno tretirani u Parlamentu Srbije i medijima i u Evropskoj povelji o regionalnim ili manjinskim jezicima za vreme prvog saziva Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine (2006–2010)	225
<i>Ministar Milan Marković i narodni poslanici u Parlamentu Srbije o nacionalnom identitetu i jeziku vlaške nacionalne manjine</i>	225
<i>Rasim Ljajić, Aniko Muškinja-Hajnri, Živoslav Lazić, Dušan Prvulović i Dragoslav Zajkesković o nacionalnom identitetu i jeziku vlaške nacionalne manjine u novinskim člancima</i>	234
<i>Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima 2009. i njena primena u Srbiji u pogledu nacionalnog identiteta i jezičke pripadnosti vlaške nacionalne manjine.</i>	242
6.3.5. Kako su Rumuni (Vlasi) istočne Srbije nacionalno tretirani u vreme drugog i trećeg saziva	

Nacionalnog saveta Vlaha (2010-2018)	245
<i>Deklaracija drugog saziva Nacionalnog saveta Vlaha o nacionalnom identitetu i jeziku vlaške nacionalne manjine</i>	245
<i>Rumuni (Vlasi) sa prostora istočne Srbije o nacionalnom identitetu i jeziku vlaške nacionalne manjine na internet forumima i u rukopisima lidera</i>	248
6.3.6. Kako su Rumuni (Vlasi) istočne Srbije po nacionalnom, jezičkom i verskom pitanju tretirani u srpskim medijima u vreme drugog i trećeg saziva Nacionalnog saveta Vlaha (2010-2018)	252
<i>Rumuni (Vlasi) sa prostora istočne Srbije o nacionalnom identitetu, jeziku i drugim pitanjima vlaške nacionalne manjine u srpskim medijima</i>	254
<i>Radio Televizija Srbije, Srpska pravoslavna crkva, Nacionalni savet Vlaha i Informativna služba Vlaške narodne stranke o nacionalnom identitetu, jeziku i rumunskoj crkvi međupripadnicima „vlaške” nacionalne manjine</i>	257
7. O „VLAŠKOM” PISMU I OBMANI STANDARDIZACIJE „VLAŠKOG” JEZIKA	271
7.1. LINGVISTIČKA MERILA I „VLAŠKI JEZIK”	271
7.1.1. Rumunski jezik u istočnoj Srbiji u vrtlogu srpske politike i njenog eksponenta Nacionalnog saveta Vlaha	271
7.1.2. Ime jezika – opšti principi, nedoumice i procesi u formiranju „vlaškog jezika” na prostoru istočne Srbije	275
7.1.3. O neuspeloj kodifikaciji i standadizaciji „vlaškog jezika” i o „vlaškim dijalektima” i njihovoj upotrebi	293
7.1.4. Razlozi „vlahista” da služe politici srpskih nacionalista i o jezičkom nacionalizmu, etnocentrizmu, mitu, purizmu i populizmu	312

7.1.5. Osporavanje rumunskog maternjeg jezika „Vlaha” iz istočne Srbije zbog kulturno-civilizacij-ske nadgradnje i jezičkih razlika na nivou leksike	322
7.1.6. Regionalne posebnosti izgovornog i leksičkog karaktera kao osnov za formiranje „vlaškog jezika”	327
7.1.7. Vrednosni kriterijum ili samoprocena izvornih govornika	334
7.1. 8. Rumunski jezik u istočnoj Srbiji između istine i obmane (sociolingvistička analiza)	336
<i>Sociolingvistika je deo lingvistike</i>	336
<i>Kriterijum međusobne razumljivosti</i>	339
7.2. KOMUNISTIČKA KAMPANJA KONSTITUISANJA „VLAŠKE” NACIONALNE MANJINE I STANDARDIZACIJE „VLAŠKOG” JEZIKA U ISTOČNOJ SRBIJI	340
7.2.1. Začetak ideje konstituisanja nacionalne manjine „Vlaha” i standardizacije „vlaškog jezika” nakon Drugog svetskog rata među komunistima	340
7. 3. EVROPSKE POVELJE, ZAKONI SRBIJE I „VLAŠKI JEZIK”	364
7. 3.1. Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima i njena ratifikacija u Državnoj zajednici Srbija i Crna Gora	368
<i>Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima</i>	369
<i>Izveštaj Komiteta eksperata i Preporuka 2009</i>	372
<i>Izveštaj Komiteta eksperata i Preporuka 2014</i>	384
<i>Izveštaj Komiteta eksperata i Preporuke 2015–2016</i>	397
<i>Izveštaj o primeni Povelje (u daljem tekstu: Izveštaj), za period 2013–2015. godine, podnela je 2017. Republika Srbija</i>	400
7.3.2. Zakoni Republike Srbije u vezi s preuzetim obavezama o službenoj upotrebi „vlaškog jezika” i pisma	414

7. 4. ODLUKE I AKTIVNOSTI NACIONALNOG SAVETA VLAHA I STANDARDIZACIJA „VLAŠKOG JEZIKA”	416
7.4.1. Odluke i aktivnosti Nacionalnog saveta Vlaha koje su manje-više, posredno ili neposredno vezane za „vlaški jezik” i pismo	416
7.4.2. Prvi, drugi i treći saziv Nacionalnog saveta Vlaha i rumunski ili „vlaški jezik”	423
8. O ŠKOLOVANJU „VLAHA” PRE I POSLE FORMIRANJA NACIONALNOG SAVETA VLAHA	483
8.1. ŠKOLOVANJE UČENIKA RUMUNSKJE NARODNOSTI KRAJEM XIX VEKA U KRALJEVINI SBIJI	483
8.2. ŠKOLOVANJE UČENIKA „VLAŠKE“ NARODNOSTI SREDINOM XX VEKA U FNRJ	492
8.3. ŠKOLOVANJE UČENIKA RUMUNSKJE I „VLAŠKE” NACIONALNE MANJINE POČETKOM XXI VEKA U RS	501
<i>Prvi, drugi i treći saziv Nacionalnog saveta Vlaha</i>	501
9. O IZDAVAČKOJ POLITICI SVIH SAZIVA NACIONALNOG SAVETA VLAHA	533
9. 1. RASPRAVE, BROŠURE I KNJIGE O RUMUNSKOJ (VLAŠKOJ) ISTORIJI, NACIONALNOJ KULTURI I KOLEKTIVNIM PRAVIMA	533
9.1.1. Rasprave, brošure i knjige objavljene pre formiranja i van okvira Nacionalnog saveta Vlaha	533
9.1.2. Brošure i knjige objavljene u izdanju Nacionalnog saveta Vlaha	544
<i>Prvi saziv Nacionalnog saveta Vlaha (2006-2010)</i>	544
<i>Drugi i treći saziv Nacionalnog saveta Vlaha (2010-2018)</i>	546
9. 2. KRITIČKI PRIKAZ POJEDINIHX KNJIGA ČIJI SU AUTORI RUMUNSKOG (VLAŠKOG) ETNIČKOG	

POREKLA	551
9. 2.1. O knjizi „Etnogeneza nastanka Vlaha”	
Vojislava Stojanovića	552
9.2.1.1. O relaciji Kelta i „Vlaha” u istorijskom kontekstu	553
9.2.1.2. O relaciji Kelta i „Vlaha” u religiozno-magijskom kontekstu	569
9.2.1.3. O keltskim jezičkim prežicima u govorima Rumuna (Vlaha) iz istočne Srbije	581
9.2.1. 4. O tračkim jezičkim prežicima u govorima Rumuna (Vlaha) iz istočne Srbije	594
9.2.1.5. O „rumunsko-slovenskim rečima“ u govorima Rumuna (Vlaha) istočne Srbije	600
9.3. O knizi „Vlasi severoistočne Srbije”	
Miodraga D. Perića	607
9.3.1. Postanak autohtonih Vlaha severoistočne Srbije i doseljavanje Srba na Balkansko poluostrvo	607
9.3.2. Vlasi severoistočne Srbije u sastavu Prvog bugarskog carstva, Samuilovog carstva i Vizantije	613
9.3.3. Vlasi severoistočne Srbije u sastavu Drugog bugarskog carstva i srpske srednjovekovne države	616
9.3.4. Vlasi severoistočne Srbije u sastavu Osmanskog carstva	620
9.3.5. Doseljavanje Vlaha u severoistočnu Srbiju iz Transilvanije (Erdelja), Banata, Vlaške i Moldavije za vreme Austrijske okupacije severne Srbije (1718-1739) i Kneževine i Kraljevine u 19. veku	622
9.3.6. Vlasi severoistočne Srbije u Osmanskom carstvu u predustaničko doba i njihov doprinos stvaranju moderne srpske države za vreme Prvog srpskog ustanka (1804–1813)	631
9.3.7. Vlasi severoistočne Srbije u sastavu Srbije	

od Drugog srpskog ustanka (1815) do kraja Prvog svetskog rata (1918)	633
9.3.8. Vlasi severoistočne Srbije u sastavu prve Jugoslavije (1918–1941)	639
9.3.9. Vlasi severoistočne Srbije u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji u Jugoslaviji (1941–1945), drugoj Jugoslaviji (1945–1992), trećoj Jugoslaviji (1992–2003), i državnoj zajednici Srbije i Crne Gore (2003–2006)	642
9.3.10. Vlasi severoistočne Srbije u Republici Srbiji	645
9.3.11. Jezik Vlaha severoistočne Srbije	646
9.3.12. Religija Vlaha severoistočne Srbije	649
9.3.13. Kultura Vlaha severoistočne Srbije	651
9.3.14. Znamenite ličnosti vlaškog porekla u istoriji Vlaha severoistočne Srbije	651
9.4. O knjizi „Etnički identitet Vlaha” Milene Golubović	652
9.4.1. Teorijske postavke	653
9.4.2. Pojam (etničke i/ili nacionalne) manjine	661
9.4.3. Odnosi moći	661
9.4.4. pristupi istraživanju etničkog identiteta	664
9.4.5. Nacionalni savet Vlaha u periodu 2006–2010. godine	665
9.4.6. Nacionalni savet Vlaha od 2010. godine	666
9.4.7. „Vlaško pitanje” kao tema susreta između predsednika Republike Srbije i Republike Rumunije krajem 2011. i početkom 2012. god.	670
9.4.8. Mit o teškoćama u uspostavljanju komunikacije između predstavnika različitih „struja” mišljenja	673
9.4.9. Autoritet Vlajne – „Vlajne su zakon, a zakon treba poštovati!”	677
9.4.10. Prekodunavska i južnobalkanska braća	678
9.4.11. SPC I RPC i „vlaški” vernici	681

9.4.12. Odnos prema narodnoj religiji Vlaha	683
9.4.13. O vlaškom pismu	686
9.4.14. Rasprave oko vlašskog pisma i jezika – nastavak započete priče	688
9.4.15. Prvi seminar za nastavnike predmeta „Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture”	689
9.4.16. Utvrđivanje etničkih identitetskih orijentacija unutar vlaške etničke zajednice	693
9.4.17. Osvrt na neke sfere društvenog života u kojima se reflektuje etničko identitetsko određenje Vlaha	694

Autor: Ana Samardžić

P R I L O G	701

10. LEKSIKOGRAFSKA I UDŽBENIČKA LITERATURA NA „VLAŠKOM” I O „VLAŠKOM JEZIKU” – LINGVISTIČKA PERSPEKTIVA	703
10. 1. ANALIZIRANI MATERIJAL	706
10.1.1. Rečnici	707
10.1.2. Gramatika	711
10.1.3. Udžbenici za učenje „vlaškog govora”	713
10.1.4. Priručnik	715
10. 2. RUMÂN/ROMÂN/RUMÎN/ROMÎN : VLAH, VALAH – SINONIMI ILI NE?	715
10. 3. TERITORIJALNO RASLOJAVANJE JEZIKA I MESTO „VLAŠKOG” UNUTAR DAKORUMUNSKOG NAREČJA RUMUNSKOG JEZIKA	722
10. 4. STANDARDNI JEZIK I STANDARDIZACIJA	731
10. 5. PRINCIP PISANJA U REČNICIMA, UDŽBENICIMA I PRIRUČNICIMA „VLAŠKOG JEZIKA”	737

10.5.1. „Srpsko-vlaški rečnik sa kratkom gramatikom”, Zoran Živanović-Žak	741
10.5.2. „Влашко-српски речник. Ворбарју вларумйњеск-србјеск”, Љубиша лу Божа Кићи (Ljubiša Niculović)	742
10.5.3. „Vuorbarj: vlaško-srpski rečnik: krajinsko-timočko narečje: Sinâ alu Čeloju”, dPasujoni (Slobodan Golubović)	744
10.5.4. „Gramatika vlaškog jezika”, Nadica N. Jovanović	744
10.5.5. „A Vlach Idiolect of Eastern Serbia”, Nikola Golubović i Orsat Ligorio	745
10.5.6. Udžbenici i priručnik za učenje „vlaškog jezika”	745
10.6. FONOLOGIJA	745
10.6.1. Vokali	745
10.6.2. Diftonzi	760
10.6.3. Konsonanti	763
10.7. MORFOFONOLOGIJA	770
10. 8. MORFOLOGIJA	772
10.8.1. Imenske reči	772
10.8.1.1. Morfološke kategorije roda i broja	772
10.8.1.2. Morfološka kategorija padeža	779
10.8.1.3. Imenice	780
10.8.1.4. Zamenice	781
10.8.1.5. Pridevi, članovi, brojevi	783
10.8.2. Glagoli i glagolski oblici	784
10.8.3. Prilozi	788
10.8.4. Veznici i predlozi	789
10.9. LEKSIKA	790
10.10. NAPOMENE O SINTAKSI	796
10.11. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	797
ZAVRŠNA REČ	799
POSTFAȚĂ	809
SCHLUSSWORT	819
FINAL WORD	831

LITERATURA	843
RECENZIJE	891
REGISTAR GEOGRAFSKIH NAZIVA	903
REGISTAR LIČNIH IMENA	911
SADRŽAJ	925
CIP	937